

**UJEDINJENE
NACIJE**

Međunarodni sud za krivično gonjenje osoba
odgovornih za teška kršenja međunarodnog
humanitarnog prava počinjena na teritoriji
bivše Jugoslavije od 1991.

Predmet br. IT-04-74-T

Datum: 29. maj 2013.

Original: FRANCUSKI

PRETRESNO VIJEĆE III

U sastavu: sudija Jean-Claude Antonetti, predsjedavajući
sudija Árpád Prandler
sudija Stefan Trechsel
sudija Antoine Kesia-Mbe Mindua, rezervni sudija

Sekretar: g. John Hocking

Presuda objavljena: 29. maja 2013.

TUŽILAC
protiv
Jadranka PRLIĆA
Brune STOJIĆA
Slobodana PRALJKA
Milivoja PETKOVIĆA
Valentina ĆORIĆA
Berislava PUŠIĆA

JAVNO

PRESUDA

tom 3 od 6

Tužilaštvo:

g. Kenneth Scott
g. Douglas Stringer
g. Roeland Bos
g. Pieter Kruger
gđa Kimberly West

Odbrana:

g. Michael Karnavas i gđa Suzana Tomanović za Jadranka Prlića
gđa. Senka Nožica i g. Karim A. A. Khan za Brunu Stojića
gđa. Nika Pinter i gđa Natacha Fauveau-Ivanović za Slobodana Praljka
gđa. Vesna Alaburić i g. Guénaél Mettraux za Milivoja Petkovića
gđa Dijana Tomašegović-Tomić i g. Dražen Plavec za Valentina Ćorića
g. Fahrudin Ibrišimović i g. Roger Sahota za Berislava Pušića

Sadržaj

DIO 10: ZATVOR U DRETELJU	1
I. Organizacija Zatvora u Dretelju	3
A. Opis Zatvora u Dretelju	3
B. Komandna struktura u Zatvoru u Dretelju i podjela nadležnosti među raznim vlastima	4
1. Upravljanje Zatvorom u Dretelju	4
2. Jedinice prisutne u Zatvoru u Dretelju i njihova komandna struktura.....	5
a) 3. satnija 3., kasnije 5. bojne Vojne policije.....	5
b) Prva brigada "Knez Domagoj"	6
c) Domobrani	6
3. Podjela nadležnosti u Zatvoru u Dretelju	6
a) Vlasti za nadzor pristupa zatočenika vodi i hrani	7
b) Vlasti za vođenje ispitivanja zatočenika	7
c) Vlasti nadležne za obezbjeđenje i stražu nad zatočenicima	8
d) Vlasti nadležne za medicinsku njegu	8
e) Vlasti nadležne za odlazak zatočenika	9
II. Dolazak zatočenika u Zatvor u Dretelju.....	11
III. Broj i kategorije zatočenika u Zatvoru u Dretelju	13
A. Broj zatočenika u Zatvoru u Dretelju.....	13
B. Kategorije zatočenika u zatvoru u Dretelju	13
IV. Uslovi zatočenja i smrt jednog zatočenika	15
A. Nedostatak prostora i vazduha	16
B. Nepostojanje higijenskih uslova.....	18
C. Nedovoljne količine hrane i vode.....	19
D. Nepostojanje medicinske njege.....	21
E. Uslovi zatočenja u samicama	24
F. Događaji sredinom jula 1993. koji su doveli do smrti najmanje jednog zatočenika.....	25
G. Poboljšanje uslova zatočenja u Zatvoru u Dretelju poslije dolaska Tomislava Šakote.....	26
V. Postupanje prema zatočenicima i smrt više zatočenika	27
A. Postupanje prema zatočenicima	28
B. Smrt više zatočenika	32
C. Postupanje prema zatočenicima u samicama	35
VI. Ograničenja pristupa zatočenicima i sakrivanje nekih zatočenika od predstavnika MKCK	36
A. Ograničenje pristupa u Zatvor u Dretelju.....	36
B. Sakrivanje nekih zatočenika u Silosu u Čapljini od predstavnika MKCK-a krajem avgusta 1993.....	37
VII. Odlazak zatočenika iz Zatvora u Dretelju	38
A. Odlazak zatočenika iz Zatvora u Dretelju na druga mjesta zatočenja.....	38
B. Odlazak zatočenika iz Zatvora u Dretelju na hrvatske otoke	39
DIO 11: ZATVOR U GABELI	40
I. Organizacija Zatvora u Gabeli	42
A. Otvaranje i zatvaranje Zatvora u Gabeli	42
B. Opis Zatvora u Gabeli	44
C. Komandna struktura u Zatvoru u Gabeli i podjela nadležnosti među raznim vlastima.....	45
1. Upravljanje Zatvorom u Gabeli	45
2. Podjela nadležnosti u Zatvoru u Gabeli	46
a) Vlasti koje su odobravale pristup u Zatvor u Gabeli osobama sa strane	46
b) Vlasti za nadzor pristupa zatočenika vodi i hrani.....	46
c) Vlasti nadležne za obezbjeđenje i nadzor zatočenika.....	47
d) Vlasti nadležne za organizovanje i pružanje medicinske njege	48

e) Vlasti nadležne za odlazak zatočenika	49
II. Dolazak zatočenika u Zatvor u Gabeli	52
III. Broj i kategorije zatočenika u Zatvoru u Gabeli	54
IV. Uslovi zatočenja u Zatvoru u Gabeli	56
A. Nedostatak prostora	57
B. Loši higijenski uslovi	59
C. Nedovoljne količine hrane i vode.....	59
D. Nedovoljna medicinska njega	61
E. Uslovi zatočenja sredinom jula 1993.....	62
V. Postupanje prema zatočenicima i smrt više zatočenika	62
A. Postupanje prema zatočenicima	63
B. Smrt više zatočenika	67
VI. Ograničenja pristupa zatočenicima i skrivanje nekih zatočenika od predstavnika jedne međunarodne humanitarne organizacije.....	70
A. Ograničenja pristupa zatočenicima u Zatvoru u Gabeli	70
B. Sakrivanje nekih zatočenika od predstavnika MKCK-a u oktobru 1993.	71
VII. Premještanje i puštanje na slobodu zatočenika iz Zatvora u Gabeli.....	72
A. Premještanje zatočenika iz Zatvora u Gabeli u druge zatočeničke centre.....	73
B. Odlazak zatočenika u treće zemlje	74
1. Premještanje zatočenika iz Zatvora u Gabeli u Zatvor u Ljubuškom ili na Heliodrom prije odlaska u treće zemlje.....	74
2. Puštanje na slobodu zatočenika iz Zatvora u Gabeli pod uslovom da odu u treće zemlje	74
DIO 12: OPŠTINA VAREŠ	75
I. Geografski položaj i struktura stanovništva opštine.....	77
II. Politička, administrativna i vojna struktura opštine	78
A. Politička i administrativna struktura.....	78
B. Vojna struktura.....	79
1. 2. Operativna grupa	79
2. Brigada "Bobovac"	80
3. Specijalne jedinice "Maturice" i "Apostoli"	81
III. Tok kriminalnih događaja.....	82
A. Hapšenje i zatočenje pripadnika ABiH u Pajtovom Hanu 18. oktobra 1993.....	82
B. Napad ABiH na Kopjare 21. i 22. oktobra 1993. i reakcija HVO-a	84
C. Zapovijed Slobodana Praljka od 23. oktobra 1993.....	85
D. Hapšenje više rukovodilaca HVO-a 23. oktobra 1993.	87
E. Hapšenje i zatočenje muškaraca Muslimana u Varešu 23. oktobra 1993.....	88
1. Hapšenje muškaraca Muslimana i navodi o zločinima počinjenim tokom tih hapšenja.....	89
2. Zatočenje muškaraca Muslimana u Gimnaziji u Varešu, u Školi u Varešu i u Zatvoru u Vareš-Majdanu....	92
a) Zatočenje muškaraca Muslimana u Gimnaziji u Varešu	92
i. Dolazak i broj zatočenika, i organizacija Gimnazije u Varešu kao zatočeničkog centra.....	92
ii. Uslovi zatočenja u Gimnaziji u Varešu	93
iii. Postupanje prema zatočenicima i navodi o nedozvoljavanju pristupa UNPROFOR-u u Gimnaziju u Varešu.....	94
b) Zatočenje muškaraca Muslimana u Školi u Varešu	97
i. Dolazak i broj zatočenika, i organizacija Škole u Varešu kao zatočeničkog centra	97
ii. Uslovi zatočenja u Školi u Varešu.....	97
iii. Postupanje prema zatočenicima i navodi o nedozvoljavanju pristupa UNPROFOR-u u Školu u Varešu	98
c) Zatočenje muškaraca Muslimana u Zatvoru u Vareš-Majdanu	99
i. Dolazak i broj zatočenika, i organizacija Zatvora u Vareš-Majdanu	99
ii. Uslovi zatočenja u Zatvoru u Vareš-Majdanu	100
iii. Postupanje prema zatočenicima u Zatvoru u Vareš-Majdanu	101
3. Puštanje zatočenika na slobodu	101

F.	Djela krađe i seksualnog nasilja protiv muslimanskog stanovništva u Varešu.....	102
G.	Selo Stupni Do	103
1.	Ultimatum HVO-a približno u junu 1993.....	103
2.	Napad na Stupni Do i navodi o zločinima	104
a)	Napad na Stupni Do.....	105
b)	Počinioci napada na Stupni Do.....	107
c)	Djela seksualnog nasilja počinjena nad ženama u Stupnom Dolu	108
d)	Smrt mještana sela	109
i.	Smrt mještana u kući Kemala Likića i u blizini kuće	110
ii.	Smrt mještana ispred kuće Zejnila Mahmutovića.....	111
iii.	Smrt mještana u Stupnom Dolu i okolini	113
e)	Krađa, paljenje i uništavanje imovine i kuća u vlasništvu Muslimana iz sela Stupni Do	116
3.	Ograničavanje pristupa UNPROFOR-u u Stupni Do	117
H.	Prikrivanje zločina i njihovih počinilaca od strane HVO-a.....	119
1.	Informacije i istražni postupci po nalogu HVO-a, te izostanak postupaka protiv počinilaca	120
2.	Zadržavanje Ivice Rajića na dužnosti i prihvatanje pseudonima Viktor Andrić.....	123
I.	Odlazak Hrvata koji su živjeli u Varešu.....	125
POGLAVLJE 5 : ISPITIVANJE USLOVA ZA PRIMJENU ČLANOVA 2, 3 I 5 STATUTA		126
DIO 1 : POSTOJANJE ORUŽANOG SUKOBA, ZAJEDNIČKI USLOV IZ ČLANOVA 2, 3 I 5 STATUTA.....		127
DIO 2 : OSTALI USLOVI ZA PRIMJENU ČLANA 2 STATUTA.....		129
I.	Postojanje međunarodnog oružanog sukoba ili okupacije.....	129
A.	Postojanje oružanog sukoba međunarodnog karaktera	129
1.	Dokazi o direktnoj intervenciji snaga HV-a na strani HVO-a u sukobu s ABiH	132
2.	Dokazi o indirektnoj intervenciji i opštoj kontroli Hrvatske.....	135
a)	Slanje oficira HV-a iz Zagreba u sastav HVO-a.....	136
b)	Združeno rukovođenje HV-a i HVO-a vojnim operacijama.....	137
c)	Dostavljanje izvještaja HVO-a hrvatskim vlastima	138
d)	Postojanje logističke podrške iz Hrvatske	138
i.	Finansijska podrška, slanje oružja i opreme	138
ii.	Pomoć u obuci i stručnom znanju.....	139
e)	Politički aspekti opšte kontrole Hrvatske nad HVO-om HZ(R) HB	139
3.	Opšti zaključak o međunarodnom karakteru sukoba.....	141
B.	Postojanje stanja okupacije	141
1.	Analiza dokaza	143
2.	Opšti zaključak o postojanju stanja okupacije	147
II.	Zaštićeni status imovine i osoba, žrtava krivičnih djela za koja se tereti.....	148
A.	Status Muslimana, pripadnika HVO-a, koje je HVO zatočio	148
B.	Status muškaraca Muslimana starosti od 16 do 60 godina, koje je HVO zatočio	152
C.	Zaštićeni status imovine i osoba u zatočeničkim centrima i opštinama na koje se odnosi Optužnica	155
III.	Nekus između krivičnih djela za koje se tereti i oružanog sukoba/ okupacije	155
DIO 3 : OSTALI USLOVI ZA PRIMJENU ČLANA 3 STATUTA: NEKUS IZMEĐU KRIVIČNIH DJELA ZA KOJA SE TERETI I ORUŽANOG SUKOBA.....		155
I.	Postojanje stanja okupacije u kontekstu navoda o krivičnim djelima na osnovu člana 3 Statuta.....	156
II.	Postojanje nekusa između krivičnih djela za koja se tereti i oružanog sukoba/okupacije	156
DIO 4 : OSTALI USLOVI ZA PRIMJENU U VEZI SA ČLANOM 5 STATUTA: RASPROSTRANJENI ILI SISTEMATSKI NAPAD NA CIVILNO STANOVNIŠTVO		156
I.	Postojanje napada.....	158
II.	Rasprostranjeni ili sistematski karakter napada	158
III.	Civilni karakter stanovništva	163
IV.	Nekus između djela za koja se tereti i napada.....	164
V.	Stanje svijesti fizičkih počinilaca	164

VI. Veza između napada i oružanog sukoba.....	164
VII. Zaključak.....	165
POGLAVLJE 6 : PRAVNI ZAKLJUČCI VIJEĆA	165
DIO 1 : UBISTVO (TAČKA 2)	165
I. Opština Prozor.....	165
II. Opština Gornji Vakuf.....	167
III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)	168
IV. Opština Mostar	168
V. Heliodrom.....	170
VI. Zatočenički centar Vojno	172
VII. Opština Stolac	173
VIII. Opština Čapljina	173
IX. Zatvor u Dretelju	175
X. Zatvor u Gabeli	176
XI. Opština Vareš	176
DIO 2 : HOTIMIČNO LIŠAVANJE ŽIVOTA (TAČKA 3).....	178
I. Opština Prozor.....	178
II. Opština Gornji Vakuf.....	180
III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)	181
IV. Opština Mostar	182
V. Heliodrom.....	184
VI. Zatočenički centar Vojno	185
VII. Opština Stolac	186
VIII. Opština Čapljina	187
IX. Zatvor u Dretelju	189
X. Zatvor u Gabeli	190
XI. Opština Vareš	191
DIO 3 : SILOVANJE (TAČKA 4)	193
I. Opština Prozor.....	193
II. Opština Mostar.....	195
III. Zatočenički centar Vojno.....	197
IV. Opština Vareš	197
DIO 4 : NEČOVJEČNO POSTUPANJE (SEKSUALNO ZLOSTAVLJANJE) (TAČKA 5).....	198

I. Opština Prozor.....	198
II. Opština Mostar.....	200
III. Zatočenički centar Vojno.....	201
IV. Opština Vareš.....	202
DIO 5 : DEPORTACIJA (TAČKA 6).....	203
I. Opština Prozor.....	203
II. Opština Mostar.....	203
III. Heliodrom.....	205
IV. Opština Ljubuški i zatočenički centri u Ljubuškom.....	206
V. Opština Čapljina.....	208
VI. Zatvor u Dretelju.....	210
VII. Zatvor u Gabeli.....	211
DIO 6 : PROTIVPRAVNA DEPORTACIJA CIVILA (TAČKA 7).....	211
I. Opština Prozor.....	211
II. Opština Mostar.....	211
III. Heliodrom.....	213
IV. Opština Ljubuški i zatočenički centri u Ljubuškom.....	215
V. Opština Čapljina.....	217
VI. Zatvor u Dretelju.....	219
VII. Zatvor u Gabeli.....	220
DIO 7 : NEHUMANA DJELA (PRISILNO PREMJEŠTANJE) (TAČKA 8).....	220
I. Opština Prozor.....	220
II. Opština Gornji Vakuf.....	222
III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani).....	225
IV. Opština Mostar.....	226
V. Heliodrom.....	229
VI. Opština Ljubuški i zatočenički centri u Ljubuškom.....	231
VII. Opština Stolac.....	233
VIII. Opština Čapljina.....	235
IX. Zatvor u Gabeli.....	237
DIO 8 : PROTIVPRAVNO PREMJEŠTANJE CIVILA (TAČKA 9).....	238
I. Opština Prozor.....	238
II. Opština Gornji Vakuf.....	240

III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)	243
IV. Opština Mostar	244
V. Heliodrom	246
VI. Opština Ljubuški i zatočenički centri u Ljubuškom	248
VII. Opština Stolac	251
VIII. Opština Čapljina	253
IX. Zatvor u Gabeli.....	255
DIO 9 : ZATVARANJE (TAČKA 10).....	255
I. Opština Prozor.....	255
II. Opština Gornji Vakuf.....	258
III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)	259
IV. Opština Mostar	260
V. Heliodrom.....	261
VI. Zatočenički centar Vojno	262
VII. Opština Ljubuški i zatočenički centri u Ljubuškom.....	262
VIII. Opština Stolac.....	263
IX. Opština Čapljina	266
X. Zatvor u Dretelju.....	268
XI. Zatvor u Gabeli.....	269
XII. Opština Vareš.....	269
DIO 10 : PROTIVPRAVNO ZATOČENJE CIVILA (TAČKA 11).....	271
I. Opština Prozor.....	271
II. Opština Gornji Vakuf.....	274
III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)	275
IV. Opština Mostar	276
V. Heliodrom.....	278
VI. Zatočenički centar Vojno	278
VII. Opština Ljubuški i zatočenički centri u Ljubuškom.....	279
VIII. Opština Stolac.....	280
IX. Opština Čapljina	283
X. Zatvor u Dretelju.....	286
XI. Zatvor u Gabeli.....	287

XII. Opština Vareš.....	287
DIO 11 : NEHUMANNA DJELA (USLOVI ZATOČENJA) (TAČKA 12)	289
I. Opština Prozor.....	289
II. Opština Gornji Vakuf.....	290
III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)	291
IV. Heliodrom.....	292
V. Zatočenički centar Vojno.....	293
VI. Opština Ljubuški i zatočenički centri u Ljubuškom	294
VII. Opština Stolac	295
VIII. Opština Čapljina	296
IX. Zatvor u Dretelju	297
X. Zatvor u Gabeli	298
XI. Opština Vareš	298
DIO 12 : NEČOVJEČNO POSTUPANJE (USLOVI ZATOČENJA) (TAČKA 13).....	300
I. Opština Prozor.....	300
II. Opština Gornji Vakuf.....	302
III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)	303
IV. Heliodrom.....	304
V. Zatočenički centar Vojno.....	305
VI. Opština Ljubuški i zatočenički centri u Ljubuškom	306
VII. Opština Stolac	307
VIII. Opština Čapljina	308
IX. Zatvor u Dretelju	309
X. Zatvor u Gabeli	310
XI. Opština Vareš	310
DIO 13 : OKRUTNO POSTUPANJE (USLOVI ZATOČENJA) (TAČKA 14).....	312
I. Opština Prozor.....	312
II. Opština Gornji Vakuf.....	314
III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)	315
IV. Heliodrom.....	316
V. Zatočenički centar Vojno.....	317
VI. Opština Ljubuški i zatočenički centri u Ljubuškom	318

VII. Opština Stolac	319
VIII. Opština Čapljina	321
IX. Zatvor u Dretelju	322
X. Zatvor u Gabeli	322
XI. Opština Vareš	323
DIO 14 : NEHUMANA DJELA (TAČKA 15)	325
I. Opština Prozor.....	325
II. Opština Gornji Vakuf.....	332
III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)	334
IV. Opština Mostar	337
V. Heliodrom.....	342
VI. Zatočenički centar Vojno	345
VII. Opština Ljubuški i zatočenički centri u Ljubuškom.....	347
VIII. Opština Stolac.....	347
IX. Opština Čapljina	348
X. Zatvor u Dretelju.....	350
XI. Zatvor u Gabeli.....	351
XII. Opština Vareš.....	351
DIO 15 : NEČOVJEČNO POSTUPANJE (TAČKA 16)	356
I. Opština Prozor.....	356
II. Opština Gornji Vakuf.....	363
III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)	366
IV. Opština Mostar	369
V. Heliodrom.....	374
VI. Zatočenički centar Vojno	377
VII. Opština Ljubuški i zatočenički centri u Ljubuškom.....	379
VIII. Opština Stolac.....	380
IX. Opština Čapljina	381
X. Zatvor u Dretelju.....	383
XI. Zatvor u Gabeli.....	383
XII. Opština Vareš.....	384
DIO 16 : OKRUTNO POSTUPANJE (TAČKA 17).....	389

I. Opština Prozor.....	389
II. Opština Gornji Vakuf.....	396
III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)	398
IV. Opština Mostar	402
V. Heliodrom.....	407
VI. Zatočenički centar Vojno	411
VII. Opština Ljubuški i zatočenički centri u Ljubuškom.....	413
VIII. Opština Stolac	414
IX. Opština Čapljina	415
X. Zatvor u Dretelju.....	417
XI. Zatvor u Gabeli.....	418
XII. Opština Vareš.....	418
DIO 17 : PROTIVPRAVNI FIZIČKI RAD (TAČKA 18)	423
I. Opština Prozor.....	423
II. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)	425
III. Heliodrom.....	426
IV. Zatočenički centar Vojno	427
V. Opština Ljubuški i zatočenički centri u Ljubuškom	427
DIO 18 : UNIŠTAVANJE IMOVINE ŠIROKIH RAZMJERA KOJE NIJE OPRAVDANO VOJNOM NUŽDOM, A IZVEDENO JE PROTIVPRAVNO I BEZOBZIRNO (TAČKA 19).....	429
I. Opština Prozor.....	429
II. Opština Gornji Vakuf.....	431
III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)	433
IV. Opština Mostar	434
V. Opština Stolac	435
VI. Opština Čapljina	436
VII. Opština Vareš.....	437
DIO 19 : BEZOBZIRNO RAZARANJE GRADOVA, NASELJA ILI SELA, ILI PUSTOŠENJE KOJE NIJE OPRAVDANO VOJNOM NUŽDOM (TAČKA 20).....	438
I. Opština Prozor.....	438
II. Opština Gornji Vakuf.....	442
III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)	443
IV. Opština Mostar	444

V. Opština Stolac	447
VI. Opština Čapljina	448
VII. Opština Vareš	449
DIO 20 : UNIŠTAVANJE ILI HOTIMIČNO NANOŠENJE ŠTETE USTANOVAMA NAMIJENJENIM RELIGIJI ILI OBRAZOVANJU (TAČKA 21)	450
I. Opština Prozor	450
II. Opština Gornji Vakuf	451
III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)	451
IV. Opština Mostar	451
V. Opština Ljubuški i zatočenički centri u Ljubuškom	453
VI. Opština Stolac	453
VII. Opština Čapljina	454
DIO 21 : ODUZIMANJE IMOVINE KOJE NIJE OPRAVDANO VOJNOM NUŽDOM, A IZVEDENO JE PROTIVPRAVNO I BEZOBRIRNO (TAČKA 22)	455
I. Opština Prozor	455
II. Opština Gornji Vakuf	456
III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)	457
IV. Opština Mostar	458
V. Opština Stolac	460
VI. Opština Čapljina	461
VII. Opština Vareš	462
DIO 22 : PLJAČKANJE JAVNE I PRIVATNE IMOVINE (TAČKA 23)	465
I. Opština Prozor	465
II. Opština Gornji Vakuf	466
III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)	467
IV. Opština Mostar	468
V. Opština Stolac	469
VI. Opština Čapljina	470
VII. Opština Vareš	472
DIO 23 : PROTIVPRAVNI NAPAD NA CIVILE (OPŠTINA MOSTAR) (TAČKA 24)	473
DIO 24 : PROTIVPRAVNO TERORISANJE CIVILA (OPŠTINA MOSTAR) (TAČKA 25)	475
DIO 25: OKRUTNO POSTUPANJE (OPSADA MOSTARA) (TAČKA 26)	477
DIO 26 : PROGONI NA POLITIČKOJ, VJERSKOJ I RASNOJ OSNOVI (TAČKA 1)	477
I. Opština Prozor	477
II. Opština Gornji Vakuf	479

III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)	479
IV. Opština Mostar	481
V. Heliodrom	484
VI. Zatočenički centar Vojno	485
VII. Opština Ljubuški i zatočenički centri u Ljubuškom	486
VIII. Opština Stolac	487
IX. Opština Čapljina	488
X. Zatvor u Dretelju	489
XI. Zatvor u Gabeli	490
XII. Opština Vareš	490

Dio 10: Zatvor u Dretelju

1. Ovaj dio presude odnosi se na krivična djela u vezi sa zatočenjem muškaraca Muslimana u Zatvoru u Dretelju. U paragrafima od 187 do 193 Optužnice navodi se da je HVO Muslimane, bez obzira na to da li su bili civilna ili vojna lica, držao zatočene u hangarima i tunelima kasarne u Dretelju u periodu od aprila 1993. do aprila 1994. u surovim i nezdravim uslovima zatočeništva. Takođe se navodi da su pripadnici HVO-a podvrgavali zatočenike tjelesnom i duševnom zlostavljanju. Zbog zlostavljanja i uslova zatočeništva mnogi zatočenici zadobili su teške tjelesne ili duševne povrede. Neki su uslijed toga umrli. Tužilaštvo iznosi da HVO međunarodnim posmatračima i humanitarnim organizacijama nije dozvoljavao pristup u logor do početka septembra 1993., i da su zatočenici, da bi bili pušteni na slobodu, morali biti u braku sa ženom hrvatske nacionalnosti ili posjedovati vizu i garantno pismo za odlazak iz Bosne i Hercegovine u neku drugu zemlju.

2. Tužilaštvo na osnovu ovih navoda optužene tereti za progone (tačka 1), ubistvo (tačka 2), hotimično lišavanje života (tačka 3), deportaciju (tačka 6), protivpravnu deportaciju civila (tačka 7), zatvaranje (tačka 10), protivpravno zatočenje civila (tačka 11), nehumana djela (uslovi zatočenja) (tačka 12), nečovječno postupanje (uslovi zatočenja) (tačka 13), okrutno postupanje (uslovi zatočenja) (tačka 14), nehumana djela (tačka 15), nečovječno postupanje (tačka 16) i okrutno postupanje (tačka 17).

3. Preliminarno, Vijeće napominje da se, kad je riječ o nehumanim djelima (prisilnom premještanju) (tačka 8) i protivpravnom premještanju civila (tačka 9), u činjeničnim navodima u paragrafima od 187 do 193 Optužnice ne pominje nijedno djelo "premještanja". Osim toga, Vijeće konstatuje da tužilaštvo u paragrafu 229 Optužnice, u kojem popisuje relevantne tačke, nije tačkama 8 i 9 obuhvatilo činjenice u vezi s događajima u Zatvoru u Dretelju. Uprkos tome što se u paragrafu 194, u kojem se navode optužbe koje se odnose na Zatvor u Dretelju upućuje na tačke Optužnice 8 i 9, Vijeće smatra da ne treba da rješava po tim navodima i stoga odlučuje da ih ne razmatra.

4. S druge strane, Vijeće napominje da tačke Optužnice koje se odnose na deportaciju (tačka 6) i protivpravnu deportaciju civila (tačka 7), jesu navodi za koje se optužene tereti za događaje u vezi sa Zatvorom u Dretelju.

5. Tužilaštvo u svom Završnom podnesku tvrdi da je u Zatvoru u Dretelju¹ bilo pljačkanja. No, Vijeće konstatuje da ne samo da nijedan paragraf Optužnice koji se odnosi na Zatvor u Dretelju (paragrafi od 187 do 193) ne pominje pljačkanja, nego se ni u paragrafu 229 Optužnice, u kojem su popisane sve tačke, između ostalih i tačke 22 i 23 za pljačkanje, ne pominju događaji u vezi sa Zatvorom u Dretelju. Stoga, Vijeće smatra da se u vezi sa Zatvorom u Dretelju optužene ne tereti za krivično djelo pljačkanja.

6. Kako bi donijelo odluku u vezi s činjenicama koje se navode u Optužnici, Vijeće je analiziralo sveukupne dokaze. Konkretno, razmotrilo je *viva voce* iskaze svjedoka Alije Lizde, BB, Belinde Giles, BI, C, CD, CI, CQ, CR, DD, E, EJ, Edwarda Vulliamyja, Fate Kaplan, Fahrudina Rizvanbegovića, Ivana Bandića, Josipa Praljka, Klause Johanna Nissena, Marijana Biškića, Nermina Malovića, Slobodana Božića, Slobodana Praljka, Zdravka Sančevića, Zorana Buntića, Zvonka Vidovića, kao i izjave svjedoka Azre Krajšek, BQ, CH, CK, CM, CP, DV i DZ prihvaćene na osnovu pravila 92ter Pravilnika, koje su dopunjene njihovim iskazima u sudnici. Vijeće je takođe uzelo u obzir pismene izjave i zapisnike svjedočenja svjedoka Ahmeta Alića, Aiše Kaplan, Ale Sakoća, Alije Šute, AP, Denisa Šarića, EB, EC, EE, EF, Envera Vilorogca, Fadila Elezovića, Fatime Šoš, Halida Jazvina, Hikmete Rizvanović, Huse Marića, II, Kemala Lizde, Mustafe Salmana, Nedžada Bobeta, PP, OO, Sabire Hasić, Sadete Čiber, Šefika Ratkušića, Zijada Vujinovića, prihvaćene na osnovu pravila 92bis Pravilnika. Najzad, Vijeće je razmotrilo veliki broj dokaznih predmeta uvrštenih u spis posredstvom svjedoka ili putem pismene procedure.

7. Kako bi utvrdilo koji događaji su se odigrali u Zatvoru u Dretelju, Vijeće će prvo opisati organizaciju Zatvora u Dretelju (I). Potom će analizirati dokaze koji se odnose na dovođenje i odvođenje zatočenika (II), na njihov broj i kategorije (III), na uslove zatočenja (IV) i na zlostavljanja koja su pretrpjeli (V). Vijeće će nakon toga ispitati navode o ograničenju pristupa međunarodnim organizacijama u Zatvor u Dretelju i skrivanje nekih zatočenika od MKCK (VI). Najzad, Vijeće će opisati kako su zatočenici otišli iz Zatvora u Dretelju (VII).

¹ Završni podnesak tužilaštva, par. 619.

I. Organizacija Zatvora u Dretelju

8. Nakon što opiše Zatvor u Dretelju (A), Vijeće će utvrditi koje osobe i jedinice su bile u zatvoru, što će mu omogućiti da predoči komandnu strukturu i da razmotri podjelu nadležnosti (B).

A. Opis Zatvora u Dretelju

9. Vijeće je saslušalo brojne svjedoke, između ostalih nekadašnje zatočenike, koji su opisali zatvorski krug u Dretelju, u sklopu logora u Dretelju,² koji se nalazio u predgrađu grada Čapljine.³ Logor u Dretelju bio je nekadašnja kasarna koju je JNA koristila kao skladište goriva za vojna vozila, s nekoliko cisterni s gorivom smještenim u tunelima u brdu.⁴

10. Na ulazu u logor u Dretelju, s desne strane, nalazila se upravna zgrada u kojoj je od marta 1993. bila smještena komanda 3. satnije 3. bojne Vojne policije.⁵ Lijevo od ulaza nalazila se zgrada pretvorena u stacionar⁶ u julu 1993.⁷

11. Iako ne može da im utvrdi tačan broj,⁸ Vijeće napominje da se logor u Dretelju sastojao od nekoliko hangara – od kojih su neki bili limeni a neki od cigle – i dva tunela, jedan pored drugog, u brdu na kraju logora.⁹

² Optužnica pravi razliku između “zatvora u Dretelju” i “kasarne u Dretelju.” Tako se u paragrafu 87 Optužnice kaže da je Okružni vojni zatvor u Dretelju bio [...] u sklopu kasarne u Dretelju ili se nalazio uz nju”. Vijeće je mišljenja, s obzirom na dokaze uvrštene spis, da je “logor u Dretelju” obuhvatao istovremeno i “kasarnu u Dretelju” i “Zatvor u Dretelju”.

³ P 10208, par. 10.

⁴ P 10229, str. 3, par. 7; P 10143, str. 6; P 10129 pod pečatom, par. 25; P 10137, par. 16; P 10122, par. 7; Svjedok EJ, P 10227, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 1499; P 10208, par 10; P 10135 pod pečatom, par. 32; Svjedok C, T(f), str. 22329 i 22330, djelimično zatvorena sjednica; Svjedok E, T(f), str. 22084, djelimično zatvorena sjednica; P 10127 pod pečatom, str. 6; Svjedok C, T(f), str. 22371-22373, djelimično zatvorena sjednica; IC 00660; Svjedok C, T(f), str. 22434 i 22435, djelimično zatvorena sjednica; IC 00663.

⁵ Svjedok C, T(f), str. 22312, 22330, 22369, 22432 i 22433, djelimično zatvorena sjednica; IC 00660; Svjedok C, T(f), str. 22371-22372, djelimično zatvorena sjednica; IC 00662; 2D 00518; P 10143, str. 6; P 01802; P 02132; P 02310, str. 2.

⁶ Svjedoci koriste i termin “stacionar” i termin “ambulanta”. Vijeće je odlučilo da koristi termin “stacionar” budući da se on koristi češće.

⁷ Svjedok CP, T(f), str. 11357 i 11358 i 11361-11363, djelimično zatvorena sjednica; P 09755 pod pečatom, str. 4-6; IC 00115; Svjedok DD, T(f), str. 14439 i 14440, djelimično zatvorena sjednica; IC 00006; P 10135 pod pečatom, par. 36; P 10143, str. 6, 9 i 11; P 10125, str. 5.

⁸ Svjedok E, T(f), str. 22084, djelimično zatvorena sjednica; Svjedok C, T(f), str. 22329 i 22330, djelimično zatvorena sjednica; Alija Lizde, T(f), str. 17783; P 10140 pod pečatom, str. 5; P 10143, str. 6; P 10122, par. 7; Svjedok EJ, P 10227, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 1499; P 10037, par. 7; P 10135 pod pečatom, par. 32; P 10125, str. 4; P 10138, par. 20; P 10131 pod pečatom, par. 24.

⁹ Svjedok E, T(f), str. 22084, djelimično zatvorena sjednica; Edward Vulliamy, T(f), str. 1567-1569; Alija Lizde, T(f), str. 17783; Svjedok C, T(f), str. 22329 i 22330, djelimično zatvorena sjednica; Fahrudin Rizvanbegović, T(f), str. 2208, 2209 i 2212; P 10135 pod pečatom, par. 32; P 10143, str. 6; Svjedok EJ, P 10227, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 1499; P 10140 pod pečatom, str. 5; P 10037, par. 7; P 10131 pod pečatom, par. 24; P 10147, str. 5; P 09716 pod pečatom, str. 6 i 8; Svjedok BQ, T(f), str. 7901-7903; P 10137, par. 11; P 10145, str. 4; P 10125, str. 5; IC 00012; Edward Vulliamy, T(f), str. 1576 i 1577; P 08761; P 09719; IC 00660; IC 00661; IC 00662.

12. Vijeće je saslušalo više svjedoka koji su bili zatočeni u Zatvoru u Dretelju, uglavnom od početka jula 1993.,¹⁰ koji su izjavili da su se barem četiri hangara¹¹ i oba tunela¹² koristila za zatočenje.¹³
13. Prostor gdje su zatočnici jeli bio je pored hangara,¹⁴ a kao kuhinja se koristila jedna napola natkrivena zgrada.¹⁵
14. Zatvor u Dretelju imao je i nekoliko "samica,"¹⁶ čiji broj Vijeće nije moglo utvrditi.¹⁷

B. Komandna struktura u Zatvoru u Dretelju i podjela nadležnosti među raznim vlastima

15. Vijeće konstatuje da nekadašnjim zatočenicima u Zatvoru u Dretelju koji su svjedočili pred Vijećem komandna struktura često nije bila jasna, kao ni uloga i položaj raznih osoba i jedinica HVO-a u Zatvoru u Dretelju. Stoga će se Vijeće pozivati uglavnom na dokumente koje su izdavale vlasti HVO-a u vrijeme događaja kako bi što je moguće bolje utvrdilo kakva je bila komandna struktura u Zatvoru u Dretelju. U tu svrhu, nakon što utvrdi ko je upravljao Zatvorom u Dretelju (1), Vijeće će ispitati koje su jedinice bile u zatvoru i kakav je bio lanac komandovanja (2), a potom kakva je bila podjela nadležnosti među raznim jedinicama. (3)

1. Upravljanje Zatvorom u Dretelju

16. Što se tiče upravljanja Zatvorom u Dretelju, Vijeće raspolaže informacijama koje ukazuju na to da je 22. jula 1993. Mate Boban imenovao Tomislava Šakotu zvanog Tomo, bivšeg pripadnika Vojne policije, za "koordinatora za štíćenike i ratne zatočnike na teritoriji HR HB" i da je on bio na položaju ravnatelja Zatvora u Dretelju do 25. decembra 1993.¹⁸ Međutim, Vijeće nema informacija o tome ko je Zatvorom u Dretelju upravljao prije 22. jula 1993.

¹⁰ P 10125, str. 4 i 5; P 10145, str. 3 i 4; P 09947, str. 5.

¹¹ P 10037, par. 7; P 10143, str. 6; P 10129 pod pečatom, par. 26; P 10138, par. 20.

¹² Svjedok E, T(f), str. 22084, djelimično zatvorena sjednica; Edward Vulliamy, T(f), str. 1570; Fahrudin Rizvanbegović, T(f), str. 2208; P 10125, str. 5; Svjedok BQ, T(f), str. 7902-7903, 7906, djelimično zatvorena sjednica; P 09719; P 09721; P 09753 pod pečatom, str. 6; Svjedok CM, T(f), str. 11101 i 11102, djelimično zatvorena sjednica; P 03106 pod pečatom, str. 10; v. takođe P 05222, str. 3.

¹³ Svjedok E, T(f), str. 22084, djelimično zatvorena sjednica; Alija Lizde, T(f), str. 17783; P 10125, str. 5; P 10145, str. 4; Svjedok II, P 10218 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 4942, javna sjednica; P 09254; P 10129 pod pečatom, par. 26.

¹⁴ P 10143, str. 6; P 08761.

¹⁵ P 10143, str. 6 i 8.

¹⁶ Vijeće će koristiti termin "samice" čak i ako je u njima bilo nekoliko osoba. Termin "samice" koristio je u svojim izvještajima i pomoćnik načelnika za sigurnost Vojne policije, Branimir Tucak, kao i nekadašnji zatočnici.

¹⁷ V. "Uslovi zatočenja u samicama", u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju.

¹⁸ P 03958; 2D 00517; P 05222; P 07341, str. 1; Svjedok C, T(f), str. 22438, djelimično zatvorena sjednica; Svjedok DD, T(f), str. 14459 i 14460, djelimično zatvorena sjednica; Fahrudin Rizvanbegović, T(f), str. 2205, 2206, 2207, 2262 i 2378; Slobodan Božić, T(f), str. 36284-36286 i 36288, javna sjednica; P 09755 pod pečatom, str. 5;

2. Jedinice prisutne u Zatvoru u Dretelju i njihova komandna struktura

17. Vijeće konstatuje da su u logoru i Zatvoru u Dretelju bili pripadnici raznih jedinica HVO-a i da su to uglavnom bili vojni policajci iz 3. satnije 3. bojne Vojne policije (a), pripadnici 1. brigade "Knez Domagoj" HVO-a (b) i domobrani (c).

a) 3. satnija 3., kasnije 5. bojne Vojne policije

18. 3. satnija 3. bojne Vojne policije bila je stacionirana u Zatvoru u Dretelju.¹⁹ Nakon reorganizacije Vojne policije, početkom jula 1993., 3. satnija dodijeljena je 5. bojni Vojne policije, ali je i dalje ostala stacionirana u Zatvoru u Dretelju.²⁰ Zapovjednik 3. satnije 3., kasnije 5. bojne Vojne policije bio je Ivan Ančić počev od aprila 1993.,²¹ a zatim Krešimir Bogdanović od kraja juna 1993.²² Od 5. avgusta 1993. do 8. oktobra 1993., Ivan Ančić bio je na položaju zapovjednika 5. bojne Vojne policije i, istovremeno, na položaju zapovjednika vojarne u Dretelju.²³

19. Dnevni izvještaji koje je zapovjednik 3. satnije Vojne policije slao zapovjedniku 3., kasnije 5. bojne Vojne policije, zapovjedniku 1. brigade "Knez Domagoj" i Upravi Vojne policije odnosili su se uglavnom na situaciju u Zatvoru u Dretelju.²⁴ Zapovjednik 5. bojne Vojne policije slao je Upravi Vojne policije dnevne izvještaje o aktivnostima bojne – u čijem sastavu je bila 3. satnija – konkretno u vezi sa Zatvorom u Dretelju.²⁵

20. Ivica Kraljević, pripadnik Odjela za kriminalističke istrage Vojne policije u OZ Jugoistočna Hercegovina, takođe je bio u Zatvoru u Dretelju, i bio je zadužen za saslušavanje zatočenika.²⁶

Svjedok CP, T(f), str. 11372, djelimično zatvorena sjednica; P 10140 pod pečatom, str. 6; P 10143, str. 9-11; P 10125, str. 7; P 10137, par. 41; P 10135 pod pečatom, par. 77. Vijeće napominje da se od tog trenutka položaj "ravnatelja Zatvora u Dretelju" razlikuje od položaja "zapovjednika vojarne u Dretelju" na kojem će biti Ivan Ančić.

¹⁹ P 02310, str. 2; P 02132, str. 2.

²⁰ Svjedok E, T(f), str. 22084, djelimično zatvorena sjednica; Svjedok C, T(f), str. 22319, djelimično zatvorena sjednica; P 03326; P 03446. Svjedok C, T(f), str. 22363 i 22442, djelimično zatvorena sjednica. Krešimir Bogdanović je, dakle, postao zapovjednik 3. satnije 5. bojne Vojne policije HVO-a; P 03555; P 03593; P 03605 pod pečatom; P 03892 pod pečatom.

²¹ P 02310, str. 2; P 02132, str.2.

²² Svjedok C, T(e), str. 22312 i T(f), str. 22318 i 22319, djelimično zatvorena sjednica; P 03057; P 03075; P 03121; P 03129; P 03134; P 03170; P 03230; P 03326; P 03328.

²³ Svjedok C, str. 22318-22320 i 22546, djelimično zatvorena sjednica; P 03960; P 05322 pod pečatom; P 05647; P 05497; P 06322. Žarko Jurić bio je zapovjednik 5. bojne Vojne policije HVO-a u julu 1993. P 03580, str. 2; P 03624, str. 2.

²⁴ Informacije su se odnosile konkretno na broj osoba zatočenih u zatvoru, modalitete hapšenja i prebacivanja tih zatočenika u Zatvor u Dretelju ili na vojnike koji su bili zaduženi za njihov nadzor. Svjedok C, T(e), str. 22322, djelimično zatvorena sjednica; P 03121, str. 2 i 3; P 03134, str. 1; P 03230; P 03307; P 03326.

²⁵ P 03580, str. 2; P 03624, str. 2; P 05322 pod pečatom; P 03960; P 05647, str. 2; P 05497, str. 3.

²⁶ Svjedok C, T(f), str. 22408, djelimično zatvorena sjednica; P 02607; P 02961; P 02412; P 02889; 4D 00462; 4D 00910; 4D 01096; P 10125, str. 6; Svjedok CR, T(f), str. 11874 i 11875, djelimično zatvorena sjednica; Fahrudin Rizvanbegović, T(f), p 2378; Svjedok EJ, P 10227, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 1499, 1500 i 1523.

b) Prva brigada "Knez Domagoj"

21. Vijeće ne raspolaže informacijama o prisustvu vojnika 1. brigade "Knez Domagoj" u krugu Zatvora u Dretelju, s izuzetkom pripadnika SIS-a te brigade²⁷. Međutim, budući da se Zatvor u Dretelju nalazio u zoni odgovornosti 1. brigade "Knez Domagoj" HVO-a²⁸ njen zapovjednik, Nedjeljko Obradović, uputio je jedinicama koje su bile u sastavu njegove brigade, SIS-u pridodatom njegovoj brigadi, domobranima, ali i ravnatelju Zatvora u Dretelju, brojne zapovijedi koje su se odnosile na sigurnost,²⁹ zdravstveno zbrinjavanje³⁰ i puštanje zatočenika na slobodu.³¹

c) Domobrani

22. Nedjeljko Obradović je 2. jula 1993. naredio formiranje domobranske jedinice jačine 40 pripadnika za čuvanje Zatvora u Dretelju.³² Svjedoci i izvještaji HVO-a potvrdili su prisustvo te domobranske jedinice u Zatvoru u Dretelju.³³

3. Podjela nadležnosti u Zatvoru u Dretelju

23. U svom Pretpretresnom podnesku, tužilaštvo kaže da su "pripadnici Vojne policije HVO-a i "narodne garde"³⁴ obezbjeđivali vojarnu i Zatvor u Dretelju".³⁵ Stojićeva odbrana tvrdi da je pukovnik Obradović imao apsolutna ovlaštenja nad svim aspektima zatočenja u centrima koji su se nalazili u OZ Jugoistočna Hercegovina³⁶ i da su kasarnu u Dretelju obezbjeđivali pripadnici Vojne policije, "civilne garde" i MUP-a.³⁷ Što se tiče Petkovićeve odbrane, ona prihvata da je zapovjednik 1. brigade HVO-a – Nedjeljko Obradović – "zaista imao ulogu u rukovođenju zatočeničkim centrima u Dretelju i Gabeli," ali tvrdi "da Glavnom stožeru nije podnesen nijedan izvještaj o uslovima zatočenja u tim zatvorima."³⁸ Ćorićeva odbrana takođe napominje centralnu ulogu

²⁷ Alija Lizde, T(f), str. 17788; P 10135 pod pečatom, par. 30, 43, 78 i 79; P 10233, par. 17; P 10234, str. 2; P 05647, str. 3.

²⁸ P 03119; 5D 01064; 5D 01065; 5D 01066; Zvonko Vidović, T(f), str. 51736 i 51738. V. takođe "3. satnija 3., kasnije 5. bojne Vojne policije," u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju.

²⁹ P 03119; 5D 01064; P 03462.

³⁰ P 03197.

³¹ 5D 02184; P 04941; P 03442.

³² Svjedok C, T(f), str. 22374, 22376 i 22487, djelimično zatvorena sjednica; P 03119.

³³ Svjedok DD, T(f), str. 14427, 14527 i 14528, djelimično zatvorena sjednica; Fahrudin Rizvanbegović, T(f), str. 2378 i 2379; Svjedok C, T(f), str. 22429-22430, 22469 i 22470, djelimično zatvorena sjednica; P 10135 pod pečatom, par. 79; P 03170, str. 1; P 03134, str. 1 i 2; P 03230; P 04000 pod pečatom : P 04855 pod pečatom; V. i P 03305, str. 2; Svjedok E, T(f), str. 22084, djelimično zatvorena sjednica; P 10143, str. 7.

³⁴ U Pretpretresnom podnesku tužilaštva koristi se termin "narodna garda", ali Vijeće je već odlučilo da u ovoj presudi koristi termin na b/h/s-u "Domobrani", v. "Jedinice prisutne u Zatvoru u Dretelju i njihova komandna struktura," u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju.

³⁵ Pretpretresni podnesak tužilaštva, par. 187.2.

³⁶ Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 491 i 515.

³⁷ Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 516.

³⁸ Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 364.

Nedjeljka Obradovića, zapovjednika 1. brigade HVO-a, u rukovođenju Zatvorom u Dretelju, i tvrdi da je on bio nadređen ravnatelju Zatvora, koji je bio zadužen za bezbjednost, ali i za rukovođenje uopšte, odnosno za snabdijevanje hranom i vodom, kao i za medicinsku njegu.³⁹ Ćorićeva odbrana napominje da je domobranska jedinica koju je formirao Nedjeljko Obradović bila zadužena za bezbjednost u Zatvoru u Dretelju.⁴⁰

24. Kako bi utvrdilo nadležnost i djelokrug svake jedinice koja je bila u Zatvoru u Dretelju, Vijeće će redom utvrditi ko je imao nadzor nad pristupom vodi i hrani (a), ko je saslušavao zatočenike (b), ko je obezbjeđivao i nadgledao zatočenike (c), ko je uspostavio i nadgledao medicinsku njegu (d) i, najzad, ko je rukovodio odlaskom zatočenika iz zatvora (e).

a) Vlasti za nadzor pristupa zatočenika vodi i hrani

25. Prema jednom izvještaju koji je Ivan Ančić, zapovjednik 5. bojne Vojne policije, uputio Valentinu Ćoriću, 1. brigada "Knez Domagoj" HVO-a bila je zadužena za logistiku, tj. za snabdijevanje hranom i za cisternu s vodom.⁴¹ U tom izvještaju se kaže da Vojna policija HVO-a nije imala uvid u vrstu i količinu obroka koji su dijeljeni zatočenicima u Zatvoru u Dretelju.⁴² Alija Lizde, zatočenik u Zatvoru u Dretelju, izjavio je da je Vojna policija snabdijevala zatočenike hranom.⁴³ Njegove izjave nisu nužno kontradiktorne izvještaju Ivana Ančića, pošto je 1. brigada "Knez Domagoj" mogla biti zadužena za dostavu hrane, a Vojna policija za njenu raspodjelu zatočenicima.

b) Vlasti za vođenje ispitivanja zatočenika

26. Više svjedočenja, koja su potkrepljena izvještajima SIS-a i Vojne policije, potvrdila su prisustvo osoblja SIS-a osoblja u Zatvoru u Dretelju.⁴⁴ Dokazi takođe ukazuju na to da je Ivica Kraljević, pripadnik Odjela za kriminalističke istrage Vojne policije OZ Jugoistočna Hercegovina,⁴⁵ bio zadužen za ispitivanje zatočenika.⁴⁶ Prema jednom izvještaju Branimira Tucaka, pomoćnika

³⁹ Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 549, 560-564, 566, 568 i 570.

⁴⁰ Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 571.

⁴¹ P 05647, str. 2. V. takođe Svjedok C, T(f), str. 22377 i 22508, djelimično zatvorena sjednica; Svjedok DD, T(f), str. 14533, djelimično zatvorena sjednica.

⁴² P05647, str. 2.

⁴³ Alija Lizde, T(f), str. 17784.

⁴⁴ Alija Lizde, T(f), str. 17788; P 10135 pod pečatom, par. 30, 43, 78 i 79; P 10233, par. 17; P 10234, str. 2; P 05647, str. 3; Svjedok DD, T(f) str. 14533, djelimično zatvorena sjednica. V. takođe P 05133.

⁴⁵ Svjedok C, T(f), str. 22408, djelimično zatvorena sjednica: Prema njegovim izjavama, ispitivanja zatočenika vršio je Odjel za suzbijanje kriminaliteta Vojne policije; P 02607; P 02961; P 02412; P 02889; 4D 00462; 4D 00910; 4D 01096.

⁴⁶ P 05312 pod pečatom; P 10125, str. 6; P 10135 pod pečatom, par. 78; Ivan Bandić, T(f), str. 38084, 38085, 38091 i 38248-38251.

načelnika Vojne policije za sigurnost, Sigurnosna služba MUP-a Čapljine takođe je vršila ispitivanja u Zatvoru u Dretelju.⁴⁷

c) Vlasti nadležne za obezbjeđenje i stražu nad zatočenicima

27. Dovođenje i smještanje zatočenika u Zatvoru u Dretelju nadzirali su pripadnici 3. satnije 3., kasnije 5. bojne Vojne policije HVO-a⁴⁸ i domobrani.⁴⁹ Međutim, niko nije bio zadužen za obezbjeđenje u hangarima.⁵⁰

28. Kad su se "okolnosti vezane za bezbjednost pogoršale",⁵¹ MUP Čapljine, kao i pripadnici drugih jedinica Vojne policije iz Klisa, Konjica i Ljubuškog, takođe su sudjelovali u održavanju bezbjednosti u Zatvoru u Dretelju.⁵²

d) Vlasti nadležne za medicinsku njegu

29. Ćorićeva i Stojićeva odbrana tvrde da je zapovjednik Brigade "Knez Domagoj" bio zadužen za pružanje medicinske njege zatočenicima Zatvora u Dretelju i da je, stoga, na njemu bilo da preduzme potrebne zdravstvene mjere.⁵³

30. Dokazi ukazuju na to da je u julu 1993. jedna zatvorska zgrada pretvorena u stacionar.⁵⁴ Na osnovu dokaza koje je Vijeće analiziralo, moguće je utvrditi da je Brigada "Knez Domagoj" imala zaduženje da obezbijedi dostupnost medicinske njege zatočenicima Zatvora u Dretelju. Vijeće napominje da su radi omogućavanja pristupa medicinskoj njezi u Zatvoru u Dretelju⁵⁵ Ivan Bagarić, pomoćnik predstojnika Odjela obrane HVO-a, Sektor za zdravstvo, ili doktor Ivo Curić,

⁴⁷ P 03377, str. 2; potvrđeno u P 05647, str. 2; Svjedok DD, T(f), str. 14533, djelimično zatvorena sjednica; Svjedok C, T(f), str. 22408, djelimično zatvorena sjednica.

⁴⁸ Alija Lizde, T(f), str. 17784 i 17970; Svjedok EJ, P 10227, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 1499, 1500 i 1523; Svjedok E, T(f), str. 22084, djelimično zatvorena sjednica; Svjedok C, T(f), str. 22319, 22359, 22369, 22430, 22469, 22470 i 22508, djelimično zatvorena sjednica; P 10037, par. 7; P 10135 pod pečatom, par. 79; P 10125, str. 6; P 10145, str. 3 i 4; Svjedok II, P 10218 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 5122; P 03326; P 03446; P 03170, str. 1; P 03134, str. 1 i 2; P 05647, str. 2.

⁴⁹ Svjedok DD, T(f), str. 14427, 14527 i 14528, djelimično zatvorena sjednica; Fahrudin Rizvanbegović, T(f), str. 2201, 2205, 2206, 2207, 2262, 2361 i 2378; Svjedok C, T(f), str. 22369, 22430, 22469 i 22470, djelimično zatvorena sjednica; P 10135 pod pečatom, par. 79; P 03170, str. 1; P 03134, str. 1 i 2; P 03230; P 04000 pod pečatom; P 04855 pod pečatom; V. takođe P 03305, str. 2.

⁵⁰ Svjedok C, T(f), str. 22376, djelimično zatvorena sjednica.

⁵¹ Vijeće ne raspolaže preciznim informacijama o tim okolnostima.

⁵² Svjedok C, T(f), str. 22488, djelimično zatvorena sjednica; P 10143, str. 10 i 11; P 04266; P 04000 pod pečatom, str. 1; P 03580, str. 2.

⁵³ Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 565; Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 515.

⁵⁴ Svjedok CP, T(f), str. 11357 i 11358 i 11361-11363, djelimično zatvorena sjednica; P 09755 pod pečatom, str. 4-6; IC 00115; Svjedok DD, T(f), str. 14439 i 14440, djelimično zatvorena sjednica; IC 00006; P 10135 pod pečatom, par. 36; P 10143, str. 6, 9 i 11; P 10125, str. 5.

⁵⁵ 2D 00715, str. 1; Svjedok DD, T(f), str. 14449, 14450, 14493-14495, 14497 i 14498, djelimično zatvorena sjednica; 2D 00278; 2D 00412, str. 2.

zapovjednik Sektora za zdravstvo u Odjelu obrane, zaista uputili nekoliko zapovijedi⁵⁶ 1. brigadi "Knez Domagoj". Osim toga, Vijeće konstatuje da je i zapovjednik 1. brigade "Knez Domagoj" uputio sanitetskim službama 1. i 3. brigade zapovijed za formiranje ljekarske komisije koja je trebalo da sastavi spisak bolesnih i hendikepiranih zatočenika i da predloži njihovo puštanje na slobodu, što međutim, kako će Vijeće izložiti kasnije u dijelu koji se bavi uslovima zatočenja, nije dovelo do puštanja na slobodu bolesnih zatočenika.⁵⁷

e) Vlasti nadležne za odlazak zatočenika

31. Tužilaštvo tvrdi da je Valentin Ćorić nadzirao puštanje zatočenika na slobodu i u tom smislu citira službeno obavještenje koje je Ćorić 6. jula 1993. uputio Nedjeljku Obradoviću, u kojem ga podsjeća da svi vojni zarobljenici potpadaju pod isključivu nadležnost Vojne policije i da zapovjednik 1. brigade "Knez Domagoj" nema ovlaštenje za puštanje zatočenika na slobodu, osim ako ih nije zarobila sama brigada.⁵⁸ Petkovićeve odbrane tvrdi da Milivoj Petković nije bio nadležan da naredi puštanje zatočenika na slobodu.⁵⁹ Ćorićeve odbrane pak tvrdi da je samo zapovjednik Brigade "Knez Domagoj" imao ovlaštenje za puštanje zatočenika na slobodu, uz odobrenje SIS-a brigade – odnosno Žarka Pavlovića – i da je Uprava Vojne policije učestvovala u puštanju zatočenika na slobodu samo utoliko što je zahtjeve za puštanje prenosila pukovniku Obradoviću, na kome je bilo da ih odobri ili odbaci.⁶⁰ U tom smislu, Pušićeva odbrana insistira na ulozi SIS-a Brigade "Knez Domagoj", a naročito na ulozi zapovjednika te brigade u procesu puštanja na slobodu zatočenika.⁶¹

32. U dijelu koji se odnosi na strukturu Vojne policije Vijeće je već utvrdilo da je "Uprava Vojne policije bila ovlaštena da naredi puštanje na slobodu osoba koje je zatočio HVO", uz napomenu da ga taj zaključak ne sprečava da primijeti da su i druge vlasti HVO-a imale ovlaštenje da naredi puštanje zatočenika na slobodu.⁶²

⁵⁶ 2D 00715, str. 1; Svjedok DD, T(f), str. 14449, 14450, 14493-14495, 14497 i 14498, djelimično zatvorena sjednica; 2D 00278; 2D 00412, str. 2.

⁵⁷ P 03129; P 03197; 5D 03008; Svjedok C, T(f), str. 22552 i 22553, djelimično zatvorena sjednica; Svjedok DD, T(f), str. 14528 i 14529, djelimično zatvorena sjednica; Svjedok CM, T(f), str. 11140.

⁵⁸ Završni podnesak tužilaštva, par. 1079-1081, u kojem se citira dokument P 03220. Ćorićeve odbrane je u nekoliko navrata tokom postupka, kao i u svom Završnom podnesku (par. 699-701), ustvrdila da je taj dokument falsifikat, ali Vijeće se već izjasnilo o autentičnosti tog dokumenta u dijelu teksta koji se odnosi na Vojnu policiju. V. "Odgovornost Vojne policije za puštanje zatočenika na slobodu" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s vojnom strukturom HZ (R) H-B.

⁵⁹ Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 307 i 308.

⁶⁰ Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 577-579.

⁶¹ Završni podnesak Pušićeve odbrane, par. 333, 334 i 336.

⁶² V. "Odgovornost Vojne policije za puštanje zatočenika na slobodu" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s vojnom strukturom HZ (R) H-B-a.

33. Dva naređenja, od kojih je jedno naređenje Nedjeljka Obradovića od 5. jula 1993., a drugo Ivana Ančića, tadašnjeg pomoćnika zapovjednika 3. bojne Vojne policije, od 6. jula 1993., što je potvrđeno u izjavama Svjedoka C, ukazuju na to da nijedan zatočenik nije mogao biti pušten na slobodu iz Zatvora u Dretelju bez odobrenja Nedjeljka Obradovića,⁶³ a na prijedlog Žarka Pavlovića, dozapovjednika 1. brigade "Knez Domagoj" za sigurnost.⁶⁴ Nedjeljko Obradović učestvovao je u puštanju zatočenika na slobodu⁶⁵ tako što je usvajao prijedloge za puštanje na slobodu koje je dao Žarko Pavlović,⁶⁶ ili tako što je ravnatelju Zatvora u Dretelju zapovijedi za njihovo puštanje na slobodu upućivao lično, bez posredovanja Žarka Pavlovića.⁶⁷

34. Vijeće primjećuje da je čak Tomislav Šakota, ravnatelj Zatvora u Dretelju, Nedjeljku Obradoviću uputio zahtjev za puštanje na slobodu jednog zatočenika, na zahtjev Valentina Ćorića, načelnika Uprave Vojne policije.⁶⁸ Osim toga, Vijeće naglašava da se Tomislav Šakota u jednom izvještaju Mati Bobanu požalio kako se u pitanjima puštanja na slobodu zatočenika sudara s ovlaštenjima zapovjednika brigade.⁶⁹

35. Što se tiče premještanja zatočenika iz Zatvora u Dretelju na druga mjesta zatočenja, Vijeće je već detaljno prikazalo ulogu Uprave Vojne policije, kao i ulogu predstojnika Ureda za razmjenu zarobljenika Berislava Pušića,⁷⁰ ali ovdje napominje da je 23. septembra 1993., godine Valentin Ćorić, načelnik Uprave Vojne policije, naredio premještanje pet zatočenika iz Zatvora u Dretelju u zatvor u Ljubuškom, bez posredovanja Nedjeljka Obradovića.⁷¹

36. S obzirom na sveukupne dokaze, Vijeće zaključuje da je osim Uprave Vojne policije i njenog načelnika, Valentina Ćorića, organ nadležan da naredi puštanje na slobodu ili premještanje zatočenika bio zapovjednik 1. brigade "Knez Domagoj", Nedjeljko Obradović i da je u tom procesu učestvovao i načelnik SIS-a brigade, Žarko Pavlović.

⁶³ Svjedok C, T(f), str. 22391-22394, djelimično zatvorena sjednica; P 03201; P 03232.

⁶⁴ Svjedok C, T(f), str. 22365, 22366, 22543, 22544 i 22547, djelimično zatvorena sjednica; vidi 5D 02184, primjer za sistem puštanja na slobodu zatočenika.

⁶⁵ Svjedok C, T(f), str. 22391-22394, djelimično zatvorena sjednica; P 03232; P 03201; 5D 02184; P 04941; P 03442.

⁶⁶ Svjedok C, T(f), str. 22365, 22366, 22543, 22544 i 22547, djelimično zatvorena sjednica; v. kao primjer za sistem puštanja zatočenika na slobodu 5D 02184; P 04079; P 04941.

⁶⁷ P 03442. Iako je naslov ovog dokumenta "zahtjev", Vijeće konstatuje da njegov sadržaj, kako se čini, ne ostavlja sagovorniku mogućnost da odbije, budući da Nedjeljko Obradović, nakon što je "zahtijevao" puštanje na slobodu zatočenika, obavještava svog sagovornika da će zapovjednik i jedan oficir SIS-a preuzeti te zatočenike; P 03169.

⁶⁸ P 03883.

⁶⁹ Svjedok C, T(f), str. 22440 i 22441, djelimično zatvorena sjednica; P 07341, str. 2.

⁷⁰ V. "Odgovornost Vojne policije za razmjenu, premještanje, rad zatočenika i njihovo puštanje na slobodu" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s vojnom strukturom HZ (R) H-B-a.

⁷¹ Svjedok C, T(f), str. 22500, djelimično zatvorena sjednica; P 05312 pod pečatom.

II. Dolazak zatočenika u Zatvor u Dretelju

37. U Optužnici se navodi da je HVO muškarce, bosanske Muslimane, držao zatočene u Zatvoru u Dretelju uglavnom od aprila do septembra 1993., ali da je izvjestan broj tu bio zatočen približno do aprila 1994.⁷²

38. Tužilaštvo stavlja osnivanje Zatvora u Dretelju u okvir UZP-a i tvrdi da je Zatvor bio "ponovo otvoren"⁷³ zbog ultimatumata koji je HVO postavio 3. aprila 1993. – a kojim je od svih jedinica Armije BiH u provincijama 3, 8, i 10 zatraženo da se do 15. aprila 1993. stave pod komandu HVO-a ili da napuste te provincije – čija posljedica je bilo predstojeće zatočenje velikog broja Muslimana.⁷⁴ Tužilaštvo je, osim toga, u svom Pretpretresnom podnesku ustvrdilo da su 4. aprila 1993., nedugo prije osnivanja Zatvora u Dretelju, Jadranko Prlić, Bruno Stojić i Mate Boban izvršili obilazak zatvora.⁷⁵ Čorićeva odbrana tvrdi da kasarna u Dretelju nije bila zamišljena za zatočenje; da je njeno korištenje u tu svrhu nametnula pretrpanost u drugim "sabirnim centrima" i da ju je 1. brigada HVO-a "Knez Domagoj" osposobila za prihvata zatočenika.⁷⁶ Oslanjajući se, između ostalog, na svjedočenje Zorana Buntića, Stojićeva i Petkovićeva odbrana tvrde da je Zatvor u Dretelju osnovan odlukom Opštinskog vijeća opštine Čapljina i da je, stoga, bio u nadležnosti opštine Čapljina⁷⁷.

39. Prvi zatočenici dovedeni su u Zatvor u Dretelju u aprilu 1993. godine, nakon hapšenja pripadnika ABiH na području Čapljine po naređenju zapovjednika 1. brigade "Knez Domagoj", u saradnji s MUP-om i SIS-om Brigade "Knez Domagoj".⁷⁸ Vijeće napominje da je SIS 1. brigade odlučio da ti zatočenici budu "smješteni" u krugu Dretelja.⁷⁹ U Zatvoru u Dretelju su potom muškarci Muslimani zatočeni do početka oktobra 1993.⁸⁰ Zatočenici su u talasima dovođeni iz Stoca, Čapljine i Mostara, ali i iz drugih zatočeničkih centara HVO-a.

⁷² Optužnica, par. 188.

⁷³ Tužilaštvo tvrdi da je HVO Zatvor u Dretelju 1992. koristio za zatvaranje Srba, da je zatim zatvoren, i da ga je HVO ponovo otvorio zbog ultimatumata. Završni podnesak tužilaštva, par. 465.

⁷⁴ Završni podnesak tužilaštva, par. 235, 464 i 465.

⁷⁵ Pretpretresni podnesak tužilaštva, par. 187.1 u kojem se citira P 01802.

⁷⁶ Završni podnesak Čorićeva odbrane, par. 556-559.

⁷⁷ Završni podnesak Stojićeva odbrane (corrigendum), par. 512; Završni podnesak Petkovićeva odbrane, par. 328.

⁷⁸ P 01900; P 05647; Svjedok AP (ranije O), P 10026 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), p 2126 i 2127; Svjedok CR, T(f), str. 11878-11882, djelimično zatvorena sjednica; P 10137, par. 5; P 02117.

⁷⁹ P 05647.

⁸⁰ Fahrudin Rizvanbegović, T(f), str. 2226; P 10137, par. 13; P 09753 pod pečatom, str. 7; Svjedok CM, T(f), 11104 i 11106; P 10127 pod pečatom, str. 7; P 10135 pod pečatom, par. 101-103 i 105; P 10143, str. 10 i 11; Svjedok DD, T(f), str. 14466, 14490 i 14491, djelimično zatvorena sjednica; P 05222, str. 2; P 05219 pod pečatom, str. 1 i 2; P 05647; P 08498 str. 4.

40. Tako su prvi Muslimani, intelektualci i članovi protivničkog SDA, koje je HVO uhapsio u opštinama Stolac i Čapljina, dovedeni u Zatvor u Dretelju u aprilu 1993.⁸¹
41. Vijeće napominje da su Muslimani – pripadnici ABiH,⁸² vojno sposobni muškarci⁸³ i vojnici HVO-a muslimanske nacionalnosti⁸⁴ – hapšeni u Mostaru i dovođeni u Zatvor u Dretelju počev od 30. juna 1993.
42. Dakle, većina zatočenika dovedena je u Zatvor u Dretelju krajem juna i početkom jula 1993., nakon talasa hapšenja koja je HVO izvršio u opštinama Stolac i Čapljina. U opštinama Stolac i Čapljina takođe su uhapšeni i odvedeni u Zatvor u Dretelju pripadnici HVO-a muslimanske nacionalnosti, kao i vojno sposobni muškarci Muslimani.⁸⁵
43. Zatočenici su u Zatvor u Dretelju dospjeli i premještanjem iz drugih zatočeničkih centara HVO-a. Tako su, kako je Vijeće već utvrdilo, neki zatočenici iz Zatvora u Ljubuškom, gdje nije bilo dovoljno mjesta, dovedeni u Zatvor u Dretelju u julu 1993.; dok su drugi iz Zatvora u Ljubuškom premješteni u Zatvor u Dretelju u avgustu 1993., no Vijeću nisu poznati razlozi tog premještanja.⁸⁶
44. Zatvor u Dretelju je, dakle, funkcionisao kao zatočenički centar od aprila 1993. do početka oktobra 1993.

⁸¹ V. "Hapšenje i zatvaranje muškaraca Muslimana, uključujući ugledne članove zajednice, u opštini Čapljina 20. aprila 1993.", u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina; vidi "Hapšenje uglednih Muslimana u opštini Stolac oko 20. aprila 1993.," u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac. V. takođe Svjedok CR, T(f), str. 11878-11882, djelimično zatvorena sjednica; Svjedok AP (ranije O), P 10026 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 2126 i 2127; P 10137, par. 5; P 02117.

⁸² HVO je hapsio pripadnike ABiH od 19. aprila 1993. do 11. maja 1993. i držao ih zatočene u raznim zatočeničkim logorima prije dovođenja na Heliodrom, a potom, 30. juna i 1. jula 1993. u Zatvor u Dretelju. U Optužnici se ne spominju hapšenja tih muškaraca u Mostaru u aprilu 1993., ali Vijeće ih ovdje spominje jer su oni bili zatočeni u Zatvoru u Dretelju počev od 30. juna 1993. V. u vezi s ovim hapšenjima: Alija Lizde, T(e), str. 17957, 17960, T(f), str. 17772; P 10233, par. 4-6 i 9-11; P 10234, str. 1; P 10122, par. 2.

⁸³ Muslimane, vojno sposobne muškarce, počev od 30. juna 1993. i u prvim danima jula 1993., hapsila je i odvodila u Zatvor u Dretelju 3. satnija 3. bojne Vojne policije, u saradnji sa MUP-om Čapljina i Prvom brigadom "Knez Domagoj". V. "Hapšenje i zatočenje muškaraca Muslimana nakon napada od 30. juna 1993.," u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

⁸⁴ Pripadnici HVO-a muslimanske nacionalnosti uhapšeni su 1. jula 1993. u zapadnom dijelu Mostara i odvedeni u Zatvor u Dretelju. V. "Hapšenje i zatočenje muškaraca Muslimana nakon napada od 30. juna 1993.," u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

⁸⁵ V. "Hapšenje i zatvaranje muškaraca Muslimana u opštini Čapljina u julu 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina; vidi "Hapšenje i zatvaranje vojno sposobnih muškaraca Muslimana u opštini Stolac u julu 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

⁸⁶ V. "Dolazak i premještanje zatočenika iz zatvora u Ljubuškom" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i sa zatočeničkim centrima u Ljubuškom; Svjedok E, T(f), str. 22075-22077; djelimično zatvorena sjednica; P 03401; P 03380. Neki zatočenici koji su premješteni iz Ljubuškog bili su iz Prozora. Uz to, jedan hangar čak se i zvao "Prozorski hangar", što potvrđuje njihovo prisustvo, iako Vijeće o tim zatočenicima nema više informacija. P 10140 pod pečatom, str. 5; P 10137, P10143, str. 6-8, 10 i 11; P 10125 str. 6.

III. Broj i kategorije zatočenika u Zatvoru u Dretelju

45. Tužilaštvo tvrdi da su muškarci Muslimani u zatočeništvu držani protivzakonito i isključivo iz etničkih razloga, da tokom njihovog zatočeništva HVO nije pravio razliku između vojnih lica i civila, da ih prilikom zatočenja nije razdvajao ni razvrstavao i da je prema njima jednako postupao bez obzira na starost i kategoriju.⁸⁷ Nakon što procijeni broj zatočenika u Zatvoru u Dretelju (A), Vijeće će razmotriti kategorije kojima su pripadali. (B)

A. Broj zatočenika u Zatvoru u Dretelju

46. Izvještaji Vojne policije HVO-a upućeni, između ostalih, Upravi Vojne policije⁸⁸ omogućavaju da se procijeni broj zatočenika u Zatvoru u Dretelju. Tako je 3. jula 1993. u Zatvoru u Dretelju⁸⁹ bilo zatočeno 1.820 muškaraca Muslimana; 9. jula 1993. bilo ih je 2.026,⁹⁰ a 11. jula 1993. 2.270.⁹¹ Prema jednom izvještaju zapovjednika 5. bojne Vojne policije, upućenom Valentinu Ćoriću, načelniku Uprave Vojne policije, od 30. juna 1993. do 5. avgusta 1993., u Zatvoru u Dretelju⁹² bilo je zatočeno više od 2.500 Muslimana.

47. Dva televizijska priloga od 28. avgusta 1993. prikazuju izjave zatočenika tek puštenih na slobodu, iz kojih se vidi da je u avgustu 1993. u Zatvoru u Dretelju⁹³ bilo zatočeno od 2.000 do 2.500 osoba. Dana 20. septembra 1993., nekoliko dana prije formalnog zatvaranja logora,⁹⁴ u Zatvoru u Dretelju⁹⁵ bilo je zatočeno 1.128 muškaraca, a 22. septembra 1993. bilo ih je još 928.⁹⁶

B. Kategorije zatočenika u zatvoru u Dretelju

48. Vijeće raspolaže kontradiktornim informacijama u vezi s evidentiranjem zatočenika po dovođenju u Zatvor u Dretelju budući da su neki bivši zatočenici izjavili da su bili evidentirani, dok

⁸⁷ Završni podnesak tužilaštva, par. 1094 i 1099.

⁸⁸ Ti izvještaji potiču uglavnom od Krešimira Bogdanovića, zapovjednika 3. bojne 3. satnije, i Branimira Tucaka, pomoćnika načelnika za sigurnost Vojne policije HVO-a. P 03134, str. 3; P 03326; P 03377; P 03794; P 03958; P 03960; P 05222, str. 2, Svjedok C, T(f), str. 22504, djelimično zatvorena sjednica; P 04921.

⁸⁹ P 03134, str. 3.

⁹⁰ P 03326, str. 2; Svjedok C, T(f), str. 22355 i 22356, djelimično zatvorena sjednica; P 03328.

⁹¹ P 03377; Svjedok DD, T(f), str. 14431, djelimično zatvorena sjednica; Svjedok C, T(f), str. 22406, djelimično zatvorena sjednica; V. takođe P 03794; Svjedok DD, T(f), str. 14456, djelimično zatvorena sjednica; Svjedok C, T(f), str. 22504, djelimično zatvorena sjednica; P 03958; Svjedok DD, T(f), str. 14459, djelimično zatvorena sjednica; 27. jula 1993. i 5. avgusta 1993. bilo je 1.699, odnosno 1.835 zatočenika.

⁹² P 03960.

⁹³ P 00977a; Nermin Malović, T(f), str. 14343; P 00977b; Svjedok DD, T(f), str. 14471-14473, djelimično zatvorena sjednica.

⁹⁴ V. činjenične zaključke Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju.

⁹⁵ P 05222, str. 2; Svjedok CM, T(f), 11104 i 11106.

⁹⁶ ID 00938, str. 2.

drugi pak tvrde da nisu.⁹⁷ U svakom slučaju, iz sveukupnih svjedočenja proizilazi da su "stražari" Zatvora u Dretelju imali spisak zatočenika.⁹⁸

49. Vijeće je već naglasilo da su zatočenici Zatvora u Dretelju bili podijeljeni u tri glavne kategorije i da su to bili: vojnici ABiH, pripadnici HVO-a muslimanske nacionalnosti i vojno sposobni muškarci Muslimani.⁹⁹ Vijeće će izložiti argumente strana u postupku u vezi sa statusom vojno sposobnih muškaraca Muslimana kad bude razmatralo uslove za primjenu članova 2, 3 i 5 Statuta.

50. Što se tiče statusa pripadnika HVO-a muslimanske nacionalnosti koje je HVO zatočio, Vijeće će argumente strana u postupku takođe izložiti u dijelu koji se bavi uslovima za primjenu članova 2, 3 i 5 Statuta.

51. Vijeće takođe raspolaže informacijama o "maloljetnicima" i "starijim osobama" zatočenim u Zatvoru u Dretelju. Naime, iz dokaza proizilazi da je počev od kraja juna 1993., HVO hapsio i zatočio u Zatvor u Dretelju muškarce Muslimane mlađe od 16 i starije od 60 godina.¹⁰⁰

52. U izvještaju SIS-a Odjela obrane od 20. septembra 1993., naglašava se prisustvo nekoliko "maloljetnih" Muslimana.¹⁰¹ Nekoliko svjedoka, nekadašnjih zatočenika, takođe je potvrdilo prisustvo "maloljetnika" u Zatvoru u Dretelju, a jedan od njih je precizirao da je najmlađi imao 13 godina.¹⁰²

⁹⁷ Neki zatočenici izjavili su da nisu evidentirani tokom zatočenja u Zatvoru u Dretelju. P 10127, pod pečatom, str. 6, P 10140, pod pečatom, str. 5. Drugi zatočenici tvrde da su evidentirani: P 10135, pod pečatom, str. 31 i 35; P 10233, par. 12; P 10234, str. 1; vidi takođe izvještaj zapovjednika 3. bojne 3. satnije Vojne policije Čapljine, Krešimira Bogdanovića, upućen 3. jula 1993. Upravi Vojne policije i zapovjedniku 3. bojne, u kojem se kaže da su sve osobe privedene u Zatvor u Dretelju pretresene i uvedene u evidenciju. P 03134, str. 2; P 03960, str. 1 i 2.

⁹⁸ Svjedoci su vrlo neprecizni kad je riječ o "stražarima": Svjedok BQ spominje vojnike; Denis Šarić govori samo o stražarima, dok Fadil Elezović istovremeno spominje stražare, vojnike HVO-a i Vidu Palametu (za kojeg je Vijeće već utvrdilo da se radi o pripadniku Vojne policije). Iz tog razloga Vijeće je koristilo termin "stražar." Svjedok BQ, T(f), 7906-7908, 7912, 7920-7921, djelimično zatvorena sjednica; vidi s tim u vezi dokument P 03104, pod pečatom. Prema riječima Svjedoka BQ, to je spisak imena zatočenika koji su pušteni na slobodu oko 28. avgusta 1993. On je takođe izjavio da su, u vrijeme kad je on pušten na slobodu iz Zatvora u Dretelju, vojnici HVO-a mogli prozivati zatočenike po imenu. P 10143, par 12.

⁹⁹ Kako će Vijeće precizirati u nastavku analize, zatočeno je bilo i nekoliko vojnika HVO-a, Hrvata, u sklopu disciplinskog postupka, vidi "Kategorije zatočenika u Zatvoru u Dretelju", u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju.

¹⁰⁰ P 09799 pod pečatom, str. 3; Svjedok BB, T(f), str. 17194, 17196, 17197 i 17198, 17254 i 17255, djelimično zatvorena sjednica; P 09678 pod pečatom, par. 1; P 06697, par. 58; 5D 03008; Svjedok C, T(f), str. 22365, djelimično zatvorena sjednica; P 03328; P 10213, par 26; P 03377, str. 2; Svjedok DD, T(f), str. 14431 i 14432, djelimično zatvorena sjednica; Svjedok C, T(f), str. 22405 i 22406, djelimično zatvorena sjednica; V. takođe P 03952, str. 2 i 3.

¹⁰¹ Svjedok CM, T(f), 11104 i 11106; P 05222, str. 2.

¹⁰² Fahrudin Rizvanbegović, T(f), str. 2209; P 10137, par. 9 i 10. Svjedok II, P 10218 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 5125, otvorena sjednica. V. takođe P 10124, par. 92, 94 i 95.

53. Prisustvo starijih osoba potvrdilo je nekoliko bivših zatočenika,¹⁰³ kao i izvještaj zapovjednika 3. satnije 3. bojne Vojne policije, Krešimira Bogdanovića, koji je 9. jula 1993. izbrojao 129 zatočenika starijih od 60 godina.¹⁰⁴

54. Vijeće je saslušalo nekoliko svjedoka koji su rekli da su "civili" bili zatočeni zajedno s "vojnim licima", i da se nije pravila razlika između te dvije kategorije.¹⁰⁵ Međutim, starije osobe, "maloljetnici" i imami, bili su barem od 1. jula 1993. do 1. oktobra 1993. zatočeni u stacionaru Zatvora u Dretelju,¹⁰⁶ dakle u zasebnim prostorijama.

55. Zatočenicima u Dretelju bili su Muslimani,¹⁰⁷ uz rijetke izuzetke, budući da su u Zatvoru u Dretelju, prije premještanja u Zatvor u Gabeli,¹⁰⁸ po dan dva mogli biti zadržani i neki pripadnici HVO-a hrvatske nacionalnosti koji su počinili disciplinske prekršaje. Bilo je i nekoliko Srba koji su pušteni na slobodu po naređenju Nedjeljka Obradovića 4. jula 1993.¹⁰⁹

IV. Uslovi zatočenja i smrt jednog zatočenika

56. Tužilaštvo tvrdi da su uslovi zatočeništva u Zatvoru u Dretelju bili surovi i nezdravi zbog pretrpanosti prostorija, slabe ventilacije, nepostojanja kreveta i nedostatka posteljine, neodgovarajućih sanitarija, nedovoljne količine hrane i vode, te da je HVO često tjerao zatočenike da jedu pod okrutnim i ponižavajućim okolnostima. Tužilaštvo takođe tvrdi da je sredinom jula, zato što nije dobio vodu i hranu, najmanje jedan zatočeni Musliman preminuo.¹¹⁰

57. Vijeće napominje da neki izvještaji SIS-a Odjela obrane i pomoćnika načelnika za sigurnost Vojne policije, iz jula i septembra 1993. godine, uslove zatočeništva u Zatvoru u Dretelju prikazuju

¹⁰³ Fahrudin Rizvanbegović, T(f), str. 2209 i 2226; Svjedok DD, T(f), str. 14431 i 14432, djelimično zatvorena sjednica; Svjedok C, T(f), str. 22405 i 22406, djelimično zatvorena sjednica; Svjedok II, P 10218 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 4950, 4951, 5125, javna sjednica; P 10137, str. 1 i par 1, 6, 8-10 i 13.

¹⁰⁴ Svjedok C, T(f), str. 22365, djelimično zatvorena sjednica; P 03328; P 03377.

¹⁰⁵ P 10208, par 11; P 09947, str. 5; Svjedok II, P 10218 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 4943, 5125 i 5126, javna sjednica; Svjedok DD, T(f), str. 14432 i 14434, djelimično zatvorena sjednica.

¹⁰⁶ Svjedok DD, T(f), str. 14441-14443, djelimično zatvorena sjednica; P 10135 pod pečatom, par. 30, 31, 82, 94 i 102; P 10143, str. 9 i 11; P 10125, str. 2, 4, 5-7; P 03108. P 10137, par. 24; P 09755 pod pečatom, str. 5; P 03377. Sejko Kajmović, T(f), str. 11732 i 11733; P 09755 pod pečatom, str. 5.

¹⁰⁷ Alija Lizde, T(f), str. 17752 i 17947; Alija Lizde, T(e), str. 17754; P 10129 pod pečatom, par. 1 i 26; P 10233, str. 1 i par. 3; P 10121, par. 2; P 10122, str. 1 i par. 1; P 10112, str. 1, par. 2, par. 3, 6, 16 i 17; P 03075, str. 2; P 03134, str. 3 i 4. Svjedok BB, T(f), str. 17198, 17254 i 17255, djelimično zatvorena sjednica; P 06697, par. 58; P 03170; P 03326; P 03960; P 05222, str. 2; P 06596, str. 3.

¹⁰⁸ Svjedok C, T(f), str. 22436, djelimično zatvorena sjednica; P 05279/P05283 (identični dokumenti); V. takođe P 05412.

¹⁰⁹ Svjedok C, T(f), 22390 i 22391, djelimično zatvorena sjednica; Svjedok C, T(e), str. 22312, djelimično zatvorena sjednica; P 03169.

¹¹⁰ Optužnica, par. 190.

kao zadovoljavajuće.¹¹¹ Međutim, s obzirom na sveukupna svjedočenja bivših zatočenika u Zatvoru u Dretelju, kao i na izvještaje međunarodnih organizacija, Vijeće pridaje malu težinu dokumentima HVO-a koji se odnose na uslove zatočenja. Tako, na primjer, u jednom pismu od 20. januara 1994., koje je između ostalih upućeno Marijanu Biškiću, Milivoju Petkoviću i Jadranku Prliću, MKCK opisuje posebno dramatično stanje u Zatvoru u Dretelju tokom prethodnih mjeseci i smrt zatočenika zbog "strašnih uslova zatočeništva" i "zlostavljanja".¹¹²

58. Konkretno, Vijeće napominje da su zatočenici tokom zatočenja u hangarima ili tunelima patili zbog nedostatka prostora i vazduha (A), nepostojanja higijenskih uslova (B), nedovoljnih količina hrane i vode (C) i nepostojanja medicinske njege. (D) Vijeće takođe napominje da su uslovi zatočenja u samicama bili izuzetno teški (e) i da se moglo konstatovati njihovo pogoršanje nakon događaja sredinom jula 1993. (F). Međutim, dolazak Tomislava Šakote, krajem jula 1993., pozitivno je uticao na uslove zatočenja. (G)

A. Nedostatak prostora i vazduha

59. Vijeće je već utvrdilo da su se za zatočenje koristila najmanje četiri hangara i dva tunela.¹¹³ Pretrpanost u Zatvoru u Dretelju pominje se u izvještajima PMEZ-a, a o njoj govori i nekoliko svjedoka koji su bili zatočeni uglavnom od početka jula do kraja septembra 1993.¹¹⁴ Iz zapisnika sa sjednice HVO-a HZ HB, održane 19. jula 1993., kojom je predsjedavao Jadranko Prlić, proizilazi da je HVO usvojio zahtjev HVO-a općine Čapljina za izmještanje zatočenika s ciljem poboljšavanja uslova njihovog zatočenja i ublažavanja pretrpanosti.¹¹⁵ Na toj sjednici je isto tako odlučeno da se osnuje radna grupa u sastavu Zoran Buntić,¹¹⁶ Darinko Tadić i Berislav Pušić, koja je imala obavezu da obiđe opštinu Čapljina, izvrši inspekciju zatočeničkih objekata i predloži mjere za poboljšanje uslova zatočenja.¹¹⁷ Na sjednici HVO-a HZ HB, održanoj 20. jula 1993., kojom je predsjedavao Jadranko Prlić, a kojoj je prisustvovao, između ostalih, Bruno Stojić,¹¹⁸ Zoran Buntić je u ime radne grupe predložio da se pronađu novi objekti za zatočenje kako bi se mogao dovesti

¹¹¹ Svjedok C, T(f), str. 22504, djelimično zatvorena sjednica; Slobodan Božić, T(f), str. 36283, 36284 i 36288; P 03794; P 05133; 2D 00926; Dva od četiri izvještaja za koje se čini da su upućeni kao prilozi ovom dokumentu uvršteni su u spis pod oznakama P 05222 i P 05225.

¹¹² P 07629. Vijeće konstatuje da je pismo MKCK-a veoma uopšteno u pogledu uslova zatočeništva.

¹¹³ V. "Opis Zatvora u Dretelju", u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju.

¹¹⁴ P 03952, str. 2 i 3; P 03278 pod pečatom, str. 5; Klaus Johann Nissen, T(f), str. 20463; Svjedok DD, T(f), str. 14428, 14429 i 14439, djelimično zatvorena sjednica; P 10131 pod pečatom, par. 26; Svjedok II, P 10218 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(e), str. 4944, javna sjednica; P 10135 pod pečatom, par. 40; P 10127 pod pečatom, str. 6; P 10140 pod pečatom, str. 3 i 5; P 10141 pod pečatom, par. 2 i 14; P 09716 pod pečatom, str. 6; Edward Vulliamy, T(f), str. 1568-1570, 1572.

¹¹⁵ P 03560, str. 4 i 5. Sastanku su prisustvovali i: "N. Tomić", Zoran Buntić, Darinko Tadić i "S. Božić".

¹¹⁶ Zoran Buntić je u to vrijeme bio načelnik Odjela pravosuđa i opće uprave HZ HB, od 20. juna 1992. do 28. avgusta 1993. Zoran Buntić, T(f), str. 30243, 30244 i 30249.

¹¹⁷ P 03560; P 03573.

dio zatočenika iz Čapljine i razriješiti problem pretrpanosti u Gabeli i Dretelju.¹¹⁹ Takođe je odlučeno da četiri osobe – među kojima Jadranko Prlić – treba da ispituju mogućnosti za premještanje izvjesnog broja zatočenika iz Zatvora u Gabeli u druge zatočeničke centre.¹²⁰ Vijeće ne raspolaže informacijama o eventualnim rezultatima tih nastojanja.

60. Iz izvještaja koji je Valentinu Ćoriću 29. jula 1993. podnio Branimir Tucak, pomoćnik načelnika Uprave Vojne policije za sigurnost, proizlazi da su prostorije provjetravane svaka dva sata.¹²¹ Međutim, Vijeće je saslušalo brojne bivše zatočenike koji su rekli da u hangarima i tunelima nije bilo vazduha.¹²² Nakon inspekcije Zatvora u Dretelju, izvršene 17., 18. i 26. avgusta 1993., doktor Ivo Curić iz Odjela obrane¹²³ uputio je zapovijed zapovjedniku Brigade "Knez Domagoj" i načelniku Sanitetske službe Odjela obrane, kojom je naredio da se za smještaj zatočenika aktiviraju dodatne prostorije.¹²⁴ Međutim, Vijeće ne raspolaže informacijama koje bi ukazivale na to da je ta zapovijed doista i izvršena.

61. Pod u hangarima i tunelima bio je betonski, a neki zatočenici imali su jedva dovoljno mjesta da se ispruže jedan pored drugog i spavaju na podu.¹²⁵ Svjedok DD objasnio je da su zbog stiješnjenosti prostora neki zatočenici dobili psihičke probleme kao što su klaustrofobija i anksioznost.¹²⁶

62. Što se tiče hangara, svjedoci su ispričali da je u svakom hangaru bilo zatočeno oko 500 muškaraca, no njihove izjave o veličini hangara toliko se razlikuju da je Vijeću nemoguće da se o njoj izjasni.¹²⁷ No, bez obzira na tačne dimenzije hangara i tačan broj zatočenika, Vijeće konstatuje da su oni bili toliko pretrpani da neki zatočenici nisu mogli leći na pod, a da neki nisu mogli

¹¹⁸ Sastanku su prisustvovali i: "K. Zubak", "N. Tomić" i Zoran Buntić.

¹¹⁹ P 03573; Zoran Buntić, T(f), str. 30585.

¹²⁰ U zaključcima je predviđeno da će sljedeće osobe imati zadatak da ispituju mogućnosti za smještaj zatočenika iz Čapljine u drugim objektima: Jadranko Prlić za opštinu Široki Brijeg, Krešimir Zubak za opštine Grude i Posušje, Zoran Buntić za opštinu Čitluk i Martin Raguž za opštinu Ljubuški. P 03573, str. 2. Zoran Buntić je objasnio kako nijedan predsjednik opštine nije želio da pomogne s tim u vezi. No, budući da su kasarne i drugi objekti JNA pripadale opštinama, a ne Vladi HVO-a, kako je izjavio Buntić, Vlada nije mogla ništa više učiniti. Zoran Buntić, T(f), str. 30585 i 30587.

¹²¹ P 03794; Svjedok DD, T(f), str. 14456, djelimično zatvorena sjednica.

¹²² Fahrudin Rizvanbegović, T(f), str. 2209; P 10143, str. 6.

¹²³ Ivo Curić bio je zapovjednik Infektološko-epidemiološko-toksikološke službe Sektora za zdravstvo Odjela obrane HVO-a.

¹²⁴ 2D 00278, str. 1 i 2.

¹²⁵ Fahrudin Rizvanbegović, T(f), str. 2208; P 10131 pod pečatom, par. 26; P 10208, par. 11; P 10143, str. 6; P 09947, str. 5; P 09755 pod pečatom, str. 4.

¹²⁶ Svjedok DD, T(f), str. 14439, djelimično zatvorena sjednica.

¹²⁷ P 10129 pod pečatom; P 10131 pod pečatom, par. 26; Svjedok II, P 10218 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 4943 i 5126; P 10137, par. 11-13; P 10208, par 11; P 10127 pod pečatom, str. 6 i 7; P 10135 pod pečatom, par. 9, 30, 31, 40 i 102; P 10140 pod pečatom, str. 5; P 10141 pod pečatom, par. 8; Alija Lizde, T(f), str. 17782 i 17783; P 10125, str. 4, 5 i 7; P 10147, str. 5 i 6.

sjesti.¹²⁸ Prema riječima Zijada Vujinovića, "manje okrutni stražari" otprilike jednom nedjeljno su otvarali vrata da uđe malo vazduha i da se osvježi prostor u hangaru.¹²⁹ U ljeto 1993., iako su vanjske temperature bile veoma visoke, a u unutrašnjosti hangara je vladala strašna vrućina, hangare su držali zatvorene.¹³⁰

63. Što se tiče tunela, u dva izvještaja PMEZ-a, od 7. jula 1993. i 4. avgusta 1993., kaže se da je oko hiljadu muškaraca Muslimana bilo zatočeno u jednom od tunela u Dretelju.¹³¹ Vijeće je razmotrilo izjave dva svjedoka koji su u tunelima u Dretelju bili zatočeni od početka jula 1993. do 2. oktobra 1993., i koji su objasnili da su tuneli provjetravani samo kroz vrata, jer nije bilo ni prozora ni otvora za ventilaciju.¹³² Naime, kao ventilacija su služila samo jedna vrata izbušena mecima¹³³ dok su bila otvorena, a to je, prema riječima Svjedoka EC, bio slučaj samo u vrijeme obroka.¹³⁴ Zahvaljujući tim vratima, bilo je moguće znati je li dan ili noć.¹³⁵ Svjedok EC ispričao je da se u tunelima osjećao miris benzina, pošto ih je JNA nekad koristila kao skladište benzina i dizela.¹³⁶

64. S obzirom na prethodno izneseno navedeno, Vijeće zaključuje da je barem od jula do početka oktobra 1993. Zatvor u Dretelju bio pretrpan i da zatočenicima u hangarima i tunelima nisu imali dovoljno vazduha ni prostora.

B. Nepostojanje higijenskih uslova

65. U Zatvoru u Dretelju nije bilo nikavih higijenskih uslova. Zatočenicima nisu imali klozete¹³⁷ i morali su mokriti u flaše, a veliku nuždu su vršili u plastične kese, konzerve ili kante – koje su praznili kroz prozore, ako ih je bilo¹³⁸ – i to su radili pred drugim zatočenicima.¹³⁹ Svjedok CP

¹²⁸ P 10131 pod pečatom, par. 26; Svjedok II, P 10218 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(e), str. 4944, otvorena sjednica; P 10135 pod pečatom, par. 40; P 10127 pod pečatom, str. 6; P 10140 pod pečatom, str. 3 i 5; P 10141 pod pečatom, par. 2 i 14; Svjedok DD, T(f), str. 14428 i 14429, djelimično zatvorena sjednica; P 09716 pod pečatom, str. 6; Edward Vulliamy, T(f), str. 1568-1570, 1572; IC 00006 i IC 00007.

¹²⁹ P 10147, str. 6.

¹³⁰ P 10147, str. 6; Svjedok C, T(f), str. 22379, djelimično zatvorena sjednica; P 10127 pod pečatom, str. 6; P 10140 pod pečatom, str. 3 i 5; P 10141 pod pečatom, par. 2 i 14; P 00977a, Nermin Malović, T(f), str. 14343.

¹³¹ P 03278 pod pečatom, str. 5; Klaus Johann Nissen, T(f), str. 20463.

¹³² Edward Vulliamy, T(f), str. 1567 i 1569; IC 00005; P 09716 pod pečatom, str. 8; Svjedok BQ, T(f), str. 7902-7903; P 09719; P 09721; P 10143, str. 6; P 10037, par. 7. Što se tiče veličine tunela, Vijeće raspolaže dokazima koji se toliko razlikuju da ju nije moguće utvrditi.

¹³³ P 10129 pod pečatom, par. 27.

¹³⁴ P 10131 pod pečatom, par. 26.

¹³⁵ P 10129 pod pečatom, par. 27.

¹³⁶ P 10131 pod pečatom, par. 25.

¹³⁷ Svjedok C, T(f), str. 22379, djelimično zatvorena sjednica; Svjedok PP, P 10223 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f) str. 6077; P 07437; Belinda Giles, T(f), str. 2054

¹³⁸ Fahrudin Rizvanbegović, T(f), str. 2210 i 2211; P 09716 pod pečatom, str. 7; P 10135 pod pečatom, par. 40; P 10208, par 1111; P 10140 pod pečatom, str. 6; P 10125, str. 2, 4, 5 i 7; P 10125, str. 2, 4, 5 i 7. Izgleda da je u nekim hangarima postojao prozor. Za razliku od hangara, u tunelima nije bilo prozora. P 10143, str. 6.

objasnio je kako zatočenicima uglavnom nije bilo dozvoljeno da izlaze iz hangara da obave nuždu, ali, da se dešavalo da im "stražari" dozvole da izađu kako bi obavili veliku nuždu.¹⁴⁰ Svjedok II¹⁴¹ izjavio je da su klozeti napravljeni oko 7. ili 10. jula 1993.,¹⁴² međutim tu informaciju ne potkrepljuje nijedan drugi dokaz.

66. Neki zatočnici izjavili su da se tokom cijelog zatočenjaa¹⁴³ nisu mogli kupati. Drugi su pak izjavili da su se mogli istuširati samo jednom i da nije bilo sapuna.¹⁴⁴ Osim toga, Zijad Vujinović¹⁴⁵ izjavio je da je u logor jednom nedjeljno dolazila cisterna s vodom da bi se zatočnici kupali; objasnio je da su tom prilikom svi zatočnici iz hangara izlazili na parking ispred hangara.¹⁴⁶ Vozač cisterne polivao ih je jakim mlazom vode, ponekad namjerno po glavi kako bi ih oborio na zemlju.¹⁴⁷

67. Bez obzira na male razlike u izjavama svjedoka o tome da li jesu ili nisu imali mogućnost da se kupaju i koliko često, Vijeće ocjenjuje da iz njihovih izjava proizilazi da su, generalno, u periodu od jula 1993. do početka oktobra 1993. godine, higijenski uslovi bili izuzetno loši.

C. Nedovoljne količine hrane i vode

68. Kako je prethodno rečeno,¹⁴⁸ 1. brigada HVO-a "Knez Domagoj" bila je zadužena za dostavu hrane i vode zatočenicima.¹⁴⁹ U svom izvještaju od 29. jula 1993., upućenom Valentinu Ćoriću, Branimir Tucak, pomoćnik načelnika Uprave Vojne policije za sigurnost, zadovoljio se time da kaže da zatočnici dobivaju sljedovanja vode i hrane "u određenim količinama", ne preciziravši njihov kvantitet ni kvalitet.¹⁵⁰ Kad mu je predodčen taj dokument, Svjedok DD objasnio je Vijeću da dokument apsolutno ne odražava njegova iskustva tokom zatočenja.¹⁵¹ Nakon

¹³⁹ P 10147, str. 6.

¹⁴⁰ P 09755 pod pečatom, str. 4.

¹⁴¹ Svjedok II bio je vojnik HVO-a muslimanske nacionalnosti i u Dretelju je bio zatočen od 1. do 21. jula 1993. Svjedok II, P 10218 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 4940 i 4941, javna sjednica.

¹⁴² Svjedok II, P 10218 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 4944, javna sjednica.

¹⁴³ Svjedok PP, P 10223 pod pečatom, predmet *Naletilić & Martinović*, T(f), str. 6078; P 00977b; Svjedok DD, T(f), str. 14471-14473, djelimično zatvorena sjednica.

¹⁴⁴ P 09716 pod pečatom, str. 7; Svjedok CM, T(f), str. 11109 i 11110; P 09753 pod pečatom, str. 7; P 10143, str. 7; Svjedok II, P 10218 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 4944, javna sjednica.

¹⁴⁵ Zijad Vujinović bio je Musliman, mještalin sela Prenj, koji je u vrijeme događaja imao 16 godina, a u Dretelju je bio zatočen od 19. jula 1993. do noći 7. septembra 1993. P 10147, str. 2-6.

¹⁴⁶ P 10147, str. 5.

¹⁴⁷ P 10147, str. 5.

¹⁴⁸ V. "Podjela nadležnosti u Zatvoru u Dretelju", u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju.

¹⁴⁹ Svjedok C, T(f), str. 22508, djelimično zatvorena sjednica; P 05647, str. 2.

¹⁵⁰ P 03794; Svjedok DD, T(f), str. 14456, djelimično zatvorena sjednica.

¹⁵¹ Svjedok DD, T(f), str. 14456 i 14457, djelimično zatvorena sjednica. Svjedok DD bio je zatočen u Dretelju od 1. jula 1993. do 2. oktobra 1993.

inspekcije Zatvora u Dretelju, izvršene 17., 18. i 26. avgusta 1993., dr. Ivo Curić iz Odjela obrane¹⁵² naredio je sanitetskoj službi Brigade "Knez Domagoj" da vrši kontrolu kvaliteta vode i hrane.¹⁵³ Međutim, Vijeće ne raspolaže informacijama o eventualnom izvršenju te zapovijedi.

69. Što se tiče pristupa vodi, Svjedok C izjavio je da kasarna u Dretelju, budući da nije bila predviđena za smještaj zatočenika, nije raspolagala dovoljnom količinom vode.¹⁵⁴ Prva brigada "Knez Domagoj" HVO-a dopremala je vodu cisternom,¹⁵⁵ ali ta količina nije bila dovoljna s obzirom na broj zatočenika.¹⁵⁶ Svjedoci EE i EF koji su svjedočili o tome da je bila cisterna ili slavina i o tome da su zatočenici vodu točili u konzerve,¹⁵⁷ rekli su kako bi vojnici HVO-a, kad su htjeli da zastraše zatočenike, zatvarali slavine tako da nisu imali vode.¹⁵⁸ Fadil Elezović je izjavio da bi zatočenici dobili vodu tek kad bi se jedan od njih onesvijestio.¹⁵⁹ Prema riječima svjedoka II, temperature su bile veoma visoke, a zatočenici su vodu dobivali samo dva puta dnevno.¹⁶⁰

70. Iz svih tih svjedočenja proizlazi da su zatočenici dobivali samo vrlo malo vode,¹⁶¹ tek koliko je bilo "dovoljno za preživljavanje."¹⁶²

71. Što se tiče dostupnosti hrane, u julu 1993. zatočenici su dobivali po jedan obrok dnevno.¹⁶³ Svjedok EC izjavio je da se situacija malo popravila nakon dolaska MKCK u septembru 1993., pošto su od tada dobivali po dva obroka dnevno.¹⁶⁴ Zatočenici koji su u Zatvoru u Dretelju bili zatočeni od 20. juna do 2. oktobra 1993., izjavili su da je hrana bila veoma lošeg kvaliteta i da je nije bilo dovoljno, da se uglavnom sastojala od jednog komada hljeba i vrele supe koju su zatočenici morali progutati za nekoliko sekundi.¹⁶⁵ Neki zatočenici izjavili su da je 18 ili 19 osoba

¹⁵² Ivo Curić bio je zapovjednik Infektološko-epidemiološko-toksikološke službe u Odjelu obrane HVO-a.

¹⁵³ Svjedok DD, T(f), str. 14449, 14450, 14493 i 14494, djelimično zatvorena sjednica; 2D 00278.

¹⁵⁴ Svjedok C, T(f), str. 22377, djelimično zatvorena sjednica.

¹⁵⁵ Svjedok C, T(f), str. 22377, djelimično zatvorena sjednica

¹⁵⁶ Svjedok C, T(f), str. 22378 i 22379, djelimično zatvorena sjednica.

¹⁵⁷ P 10135 pod pečatom, par. 40; P 10140 pod pečatom, str. 6.

¹⁵⁸ P 10135 pod pečatom, par. 40.

¹⁵⁹ P 10208, par. 10-11.

¹⁶⁰ Svjedok II, P 10218 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 4944, javna sjednica.

¹⁶¹ Fahrudin Rizvanbegović, T(f), str. 2210; Svjedok DD, T(f), str. 14430, 14437 i 14438, djelimično zatvorena sjednica; P 09716 pod pečatom, str. 7; P 10229, str. 3, par. 9; P 08016, str. 3 i 4.

¹⁶² P 10037, par. 2, 4, 6 i 10.

¹⁶³ Svjedok II, P 10218 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 4944, javna sjednica; P 10131 pod pečatom, par. 26.

¹⁶⁴ P 10131 pod pečatom, par. 27.

¹⁶⁵ Svjedok DD, T(f), str. 14430, 14437 i 14438, djelimično zatvorena sjednica; Alija Lizde, T(f), str. 17779-17780, 17782 i 17783; P 10140 pod pečatom, str. 3, 5-6; P 10141 pod pečatom, par. 2 i 8; P 10208, par. 10 i 11; P 10233, str. 1, par. 3, 12 i 13, str. 12 i 18; P 10234, str. 1 i 2; P 10143, str. 5, 6 i 10; Fahrudin Rizvanbegović, T(f), str. 2210; P 09716 pod pečatom, str. 6-7; P 10229, str. 3, par. 9.

moralo dijeliti "jedan komad hljeba".¹⁶⁶ U vrijeme obroka, stražari su zatočenike izvodili iz hangara i tunela¹⁶⁷ i koristili tu priliku da ih ponižavaju.¹⁶⁸ Dokazi pokazuju da su zatočenici dobivali samo veoma malo hrane, a izvjestan broj ih je izjavio da su za vrijeme zatočenja¹⁶⁹ mnogo izgubili na težini. U tom pogledu, reportaža CNN-a i fotografije Nermina Malovića, fotografa i prevodioca u ABiH,¹⁷⁰ snimljene krajem avgusta 1993. na hidrocentrali Grabovica prilikom puštanja na slobodu zatočenih muškaraca Muslimana iz Zatvora u Dretelju, prikazuju njihova mršava tijela nakon dva mjeseca zatočenja tokom jula i avgusta 1993.¹⁷¹

72. U svjetlu svega navedenog, Vijeće zaključuje da su zatočenici tokom cijelog zatočenja u Zatvoru u Dretelju patili od gladi i žeđi

D. Nepostojanje medicinske njege

73. Vijeće je već utvrdilo da je pitanje dostupnosti medicinske njege zatočenicima Zatvora u Dretelju bilo u nadležnosti 1. brigade "Knez Domagoj."¹⁷² Tako je Nedjeljko Obradović već 5. jula 1993. naredio načelnicima sanitetske službe 1. i 3. brigade da se obave pregledi i daju prijedlozi za liječenje najbolesnijih zatočenika, konkretno, u Zatvoru u Dretelju.¹⁷³ Dana 6. jula 1993., zapovjednici 1. i 3. brigade HVO-a, načelnici SIS-a, zapovjednici satnija Vojne policije 1. i 3. brigade i Ivan Ančić, koji je bio imenovan "zapovjednikom Vojne policije Zatvora u Dretelju",¹⁷⁴ dogovorili su se da ljekarska komisija treba da sastavi spisak bolesnih i hendikepiranih zatočenika i

¹⁶⁶ P 10208, par. 11; P 10140 pod pečatom, str. 5-6; Svjedok II, P 10218 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 4944, javna sjednica. P 10147, str. 5; Alija Lizde, T(f), str. 17783. Alija Lizde izjavio je da je samo svaki jedanaesti zatočenik dobivao hljeb, ali tome protivriječe druga svjedočenja.

¹⁶⁷ Fahrudin Rizvanbegović, T(f), str. 2210; P 09716 pod pečatom, str. 6-7; P 10137, par. 6, 8, 9, 13 i 15.

¹⁶⁸ Alija Lizde, T(f), str. 17783; P 10135 pod pečatom, par. 57 i 69.

¹⁶⁹ Svjedok DD, T(f), str. 14430, 14437 i 14438, djelimično zatvorena sjednica; P 09755 pod pečatom, str. 4. Svjedok CP izgubio je 20 kilograma. P 10140 pod pečatom, str. 3, 5 i 6; P 10141 pod pečatom, par. 2 i 8. Svjedok EF izgubio je 25 kilograma. Fahrudin Rizvanbegović, T(f), str. 2210 i 2214; P 10143, str. 11. Denis Šarić izgubio je 18 kilograma. P 09716 pod pečatom, str. 7; Svjedok BQ, T(f), str. 7917; P 09947, str. 5; P 10229, str. 3, par. 9; P 10135 pod pečatom, par. 38 i 106; Svjedok BI, T(f), str. 2403 i 2405. V. takođe P 06596, str. 3.

¹⁷⁰ Nermin Malović, T(f), str. 14331-14333 i 14413; 2D 00411, str. 2 i 3.

¹⁷¹ P 00977b; Svjedok DD, T(f), str. 14471-14473, djelimično zatvorena sjednica. Nermin Malović, T(f), str. 14331-14333 14357-14369 i 14413; 2D 00411, str. 2 i 3; P 04588; V. takođe 4D 00801, str. 3, 5-6 i 28-33; za fizičko stanje zatočenika nakon premještanja na ostrva u Hrvatskoj: P 10058, str. 1 i 2; P 10124, par. 93.

¹⁷² V. "Vlasti nadležne za medicinsku njegu", u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju.

¹⁷³ P 03129; P 03197; Svjedok DD, T(f), str. 14528 i 14529, djelimično zatvorena sjednica; Svjedok CM, T(f), str. 11140.

¹⁷⁴ Ivan Ančić bio je zapovjednik 3. satnije 3., kasnije 5. bojne Vojne policije do kraja juna 1993., a nakon toga bio je zapovjednik 5. bojne Vojne policije, od 5. avgusta do 8. oktobra 1993. Vijeće ne raspolaže informacijama o mogućem položaju Ivana Ančića od kraja juna do 5. avgusta 1993., iako iz ovog dokumenta proizilazi da je Ančić ostao u zapovjedništvu 3. satnije 5. bojne Vojne policije u Dretelju. Međutim, Vijeće nema konkretnih informacija o funkciji koja se opisuje kao "zapovjednik Vojne policije Zatvora u Dretelju".

da SIS-u predloži njihovo puštanje na slobodu.¹⁷⁵ Ta komisija je, prema riječima Svjedoka C, i osnovana.¹⁷⁶ Međutim, Vijeće o njoj nema više informacija.

74. Osim toga, Vijeće napominje da je Krešimir Bogdanović¹⁷⁷ napravio kategorizaciju osoba zatočenih u Zatvoru u Dretelju dana 9. jula 1993.,¹⁷⁸ nakon čega su, prema riječima Svjedoka C, neke osobe puštene na slobodu.¹⁷⁹ Iz jednog izvještaja zapovjednika 3. satnije 3. bojne Vojne policije Krešimira Bogdanovića, i jednog izvještaja o aktivnostima Žarka Jurića, zapovjednika 5. bojne Vojne policije, proizlazi da su na slobodu pušteni¹⁸⁰ "roditelji poginulih pripadnika HVO-a." Vijeće, međutim, ne raspolaže informacijama o puštanju na slobodu drugih "kategorija" zatočenika, konkretno ranjenih ili hendikepiranih ("*disabilities*").

75. Ćorićeva odbrana tvrdi da je taj izvještaj o aktivnostima od 23. jula 1993. falsifikat, uz obrazloženje da na njemu nema ni potpisa ni pečata i da njegov djelovodni broj počinje brojkom "06" (djelovodni broj koji Vojna policija nije koristila u to vrijeme).¹⁸¹ Vijeće podsjeća da je u "Odluci po zahtjevu za usvajanje dokumentarnih dokaza u vezi s opštinama Čapljina i Stolac," koja je na javnoj osnovi donesena 23. avgusta 2007., utvrdilo da taj dokument ispunjava kriterijume pouzdanosti, relevantnosti i dokazne vrijednosti potrebne za uvrštavanje u spis. Vijeće je uz to utvrdilo da je dokument, nakon prihvatanja, predan Svjedoku BB koji je potvrdio velik dio njegovog sadržaja¹⁸² te da Ćorićeva odbrana do tada nije uložila prigovor u pogledu njegove autentičnosti i da je format tog dokumenta sličan formatu drugih izvještaja koje je Vijeće prihvatilo i čiju autentičnost Ćorićeva odbrana nije osporavala.¹⁸³ S opzbirom na prethodno iznesenio, Vijeće smatra da je ovaj dokument autentičan.

76. Dana 23. jula 1993. godine, Jadranko Prlić izdao je saopštenje za javnost u vezi s puštanjem na slobodu bolesnih zatočenika, u kojem je izjavio da je "[odmah nakon zatočenja izvršen ljekarski pregled svih zatočenika. Svi oni koji su imali neki zdravstveni problem, bez obzira na starost, pušteni su na slobodu]".¹⁸⁴ No, Vijeće je saslušalo Svjedoka CM koji je rekao da, prema njegovim

¹⁷⁵ Svjedok C, T(f), str. 22552 i 22553, djelimično zatvorena sjednica; 5D 03008.

¹⁷⁶ Svjedok C, T(f), str. 22382, djelimično zatvorena sjednica.

¹⁷⁷ Zapovjednik 3. satnije 3. bojne Vojne policije.

¹⁷⁸ Svjedok C, T(f), str. 22382, djelimično zatvorena sjednica; vidi na primjer P 03328.

¹⁷⁹ Svjedok C, T(f), str. 22382, djelimično zatvorena sjednica.

¹⁸⁰ P 03328; P 03666, str. 5.

¹⁸¹ Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 698.

¹⁸² Svjedok BB, T(f), str. 17229-17231, djelimično zatvorena sjednica.

¹⁸³ V. kao primjer: P 03542; P 03580; P 03624.

¹⁸⁴ P 03673, str. 1 i 2. U tom saopštenju, Jadranko Prlić spomenuo je Heliodrom i Zatvor u Dretelju.

saznanjima, ni on ni drugi zatočenici nisu obavili ljekarski pregled po dolasku u Zatvor u Dretelju,¹⁸⁵ ni tokom zatočeništva.

77. Iz svjedočenja proizlazi da su ljekari i bolničari, između ostalih Denis Šarić, vojnik HVO-a muslimanske nacionalnosti zatočen u Zatvoru u Dretelju od 2. jula do 2. oktobra 1993.,¹⁸⁶ koji su sačinjavali "zdravstveno osoblje" stacionara, bili zatočeni Muslimani.¹⁸⁷ U stacionaru je bilo šest do deset željeznih kreveta bez posteljine i, u najboljem slučaju, nekoliko tableta.¹⁸⁸ Zijad Vujinović¹⁸⁹ izjavio je da je u Zatvoru u Dretelju bio jedan ljekar, ali nije rekao da li je on bio zatočenik. Međutim, Vujinović je naglasio kako je jedino što je ljekar mogao da uradi bilo da "pokuša da im pomogne slanom vodom."¹⁹⁰ Na jednom krevetu bila su po dva zatočenika, a oni koji nisu bili teško bolesni, ležali su i na golom podu.¹⁹¹

78. Neki drugi zatočenici izjavili su da im nikad nije pružena medicinska njega i da tokom zatočenja¹⁹² nisu obavili nikakav ljekarski pregled. Prema riječima Svjedoka DD, HVO je samo dva puta organizovao prevoz iz Zatvora u Dretelju radi pružanja pomoći jednom bolesnom zatočeniku.¹⁹³

79. Ambulanta je isto tako služila za zatočenje starijih osoba, "maloljetnika" i šest ili sedam imama, i to barem od 1. jula do 1. oktobra 1993.¹⁹⁴

80. S obzirom na prethodno izneseno, Vijeće zaključuje da tokom cijelog zatočeništva u Zatvoru u Dretelju zatočenici nisu imali pristup medicinskoj njezi.

¹⁸⁵ P 09753 pod pečatom, str. 2; Svjedok CM, T(f), str. 11142.

¹⁸⁶ P 10143, str. 4-6 i 11.

¹⁸⁷ Edward Vulliamy, T(f), str. 1567; Svjedok CP, T(f), str. 11364, djelimično zatvorena sjednica; Fahrudin Rizvanbegović, T(f), str. 2211; P 03108, P 10135 pod pečatom, par. 36-37; P 10143, str. 7-9; P 10137, par. 24; P 10135 pod pečatom, par. 36.

¹⁸⁸ Svjedok DD, T(f), str. 14436 i 14437, djelimično zatvorena sjednica. Bilo im je zabranjeno da primaju posjete i da dobivaju lijekove izvan logora u Dretelju; P 09755 pod pečatom, str. 5; Svjedok CP, T(f), str. 11361-11364, djelimično zatvorena sjednica; Fahrudin Rizvanbegović, T(f), str. 2211; P 10125, str. 7; P 10135 pod pečatom, par. 30, 80 i 102. Vijeće nema podataka o tome kakve tablete su bile na raspolaganju u ambulanti.

¹⁸⁹ P 10147, str. 2-6. Zijad Vujinović bio je Musliman, mještanin sela Prenj, koji je u vrijeme događaja imao 16 godina, a u Zatvoru u Dretelju bio je zatočen od 19. jula 1993. do noći 7. septembra 1993.

¹⁹⁰ P 10147, str. 6.

¹⁹¹ Edward Vulliamy, T(f), str. 1566; Svjedok CP, T(f), str. 11357, 11358 i 11361-11363, djelimično zatvorena sjednica; P 09755 pod pečatom, str. 5; IC 00115; P 10143, str. 9 i 11; P 10135 pod pečatom, par. 36.

¹⁹² Svjedok BQ, T(f), str. 7914; P 09753 pod pečatom, str. 2; Svjedok CM, T(f), str. 11142.

¹⁹³ Svjedok DD, T(f), str. 14525 i 14527, djelimično zatvorena sjednica.

¹⁹⁴ Svjedok DD, T(f), str. 14441-14443, djelimično zatvorena sjednica; P 10143, str. 9 i 11; P 10125, str. 2, 4, 5-7; P 03108, P 09755 pod pečatom, str. 5; P 10135 pod pečatom, par. 30, 31, 82, 94 i 102; P 09755 pod pečatom, str. 5; P 03377.

E. Uslovi zatočenja u samicama

81. Svjedoci kažu da je u prosjeku četrdesetak – a po riječima Svjedoka EE i do 65 muškaraca Muslimana¹⁹⁵ – bilo zatočeno u ćelijama koje su se zvale samice.¹⁹⁶ Vijeće na osnovu dokaza ne može da utvrdi koliko je samica bilo u Zatvoru u Dretelju, ni kojih su bile dimenzija. Isto tako, na osnovu dokaza ne mogu se precizno utvrditi razlozi koji su navodili HVO da zatočenike zatvara u samice, a ne u hangare ili tunele.¹⁹⁷ U svakom slučaju, Vijeće napominje da su neki zatočenici u samicama ostajali samo po nekoliko dana,¹⁹⁸ dok su drugi u njima bili zatvoreni skoro 40 dana.¹⁹⁹

82. U samicama je bilo mračno i nije bilo dovoljno vazduha²⁰⁰ – u jednoj od njih nije bilo ni prozora ni ventilacije,²⁰¹ a zatočenici su bili prinuđeni da nuždu obavljaju u unutrašnjosti samica.²⁰² Zatočenici u samicama dobivali su, u najboljem slučaju, jedan obrok dnevno, koji se sastojao od rijetke supe, a za zatočenike je to bio jedini trenutak kad su mogli da izađu.²⁰³ Zatočenici su vrelu supu morali progutati za devet sekundi, pod prijetnjom da će im je prosuti u lice.²⁰⁴ Obrok su dobivali posljednji, nakon svih drugih zatočenika,²⁰⁵ tako da im nekad ne bi ništa ostalo.²⁰⁶

83. U svjetlu tih dokaza, Vijeće zaključuje da su naročito teški uslovi zatočeništva bili u samicama.

¹⁹⁵ P 10135 pod pečatom, par. 57.

¹⁹⁶ P 03377; P 03794; Svjedok DD, T(f), str. 14432 i 14488, djelimično zatvorena sjednica; Svjedok CM, T(f), str. 11124, djelimično zatvorena sjednica i 11138, otvorena sjednica; P 09567; P 10135 pod pečatom, par. 57; P 10137, par. 30; P 10127 pod pečatom, str. 6; Svjedok EJ, P 10227, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 1499; P 10037, par. 8; P 10140 pod pečatom, str. 6; P 10125, str. 4 i 7; P 10135 pod pečatom, par. 48, 49, 52 i 57; P 10143, str. 6 i 8; P 10129 pod pečatom, par. 26; P 10147, str. 3.

¹⁹⁷ P 03377; P 03794. Tako se u dva izvještaja Branimira Tucaka, od kojih je prvi od 11., a drugi od 29. jula 1993., pominju muškarci zatočeni u posebnim ćelijama jer se smatra da su propagandno-politički djelovali u korist ABiH i jer su zarobljeni prilikom napada na jedinice HVO-a. Svjedok DD, T(f), str. 14431 i 14432, djelimično zatvorena sjednica. Svjedok CM, T(f), str. 11110, 11111, 11124-11125 i 11138, djelimično zatvorena sjednica; P 09567; IC 00139. Svjedok CM je precizirao da je u jednoj samici bilo zatočeno oko četrdeset “posebnih zarobljenika,” kao što su ljekari ili profesori, Muslimani. P 10135 pod pečatom, par. 50 i 51. Svjedok EE je objasnio da su zatočenici dovođeni u samice zato što su uhapšeni slučajno, zato što su bili mentalno retardirani, kao ratni zarobljenici koji su zarobljeni za vrijeme borbenih operacija, ili zato što su bili u bliskoj vezi sa ABiH. V. takođe P 10137, par. 31. Kemal Lizde je izjavio da je u toj ćeliji bilo je mnogo “civila,” ali o tome nije rekao ništa preciznije.

¹⁹⁸ Svjedok CM, T(f), str. 11124, djelimično zatvorena sjednica i 11138, javna sjednica; P 09567.

¹⁹⁹ P 10135 pod pečatom, par. 48, 49 i 58.

²⁰⁰ P 10135 pod pečatom, par. 52; Svjedok CM, T(f), str. 11124, djelimično zatvorena sjednica i 11138, javna sjednica; P 09567.

²⁰¹ P 10135 pod pečatom, par. 52. Vijeće ne raspolaže informacijama o mogućnostima za provjetranje u drugim samicama.

²⁰² P 10135 pod pečatom, par. 2.

²⁰³ P 10135 pod pečatom, par. 57 i 69; P 10137, par. 31.

²⁰⁴ P 10137, par. 30. P 10125, str. 7; P 10135 pod pečatom, par. 48, 57 i 58.

²⁰⁵ P 10135 pod pečatom, par. 57 i 69.

²⁰⁶ P 10137, par. 30 i 31.

F. Događaji sredinom jula 1993. koji su doveli do smrti najmanje jednog zatočenika

84. Prema navodima iz Optužnice, za vrijeme velikih vrućina sredinom jula 1993., HVO je zatočenike držao više dana zaključane bez hrane i vode, usljed čega je najmanje jedan zatočenik, Musliman, preminuo.²⁰⁷

85. Iz dokaza proizlazi da su se uslovi zatočenja u Zatvoru u Dretelju pogoršali sredinom jula 1993., nakon poraza HVO-a u borbama sa ABiH koje su se u tom vremenskom periodu odvijale u opštini Čapljina.²⁰⁸

86. Tako je 15. jula 1993. zapovjednik 1. brigade "Knez Domagoj" HVO-a Nedjeljko Obradović, naredio konkretno zapovjedniku i ravnatelju Zatvora u Dretelju da preduzmu "mjere najviše bojne gotovosti u pogledu zatočenika u Zatvoru u Dretelju" i da za to koriste "sva raspoloživa sredstva i snage."²⁰⁹ Kemal Lizde²¹⁰ je u svom svjedočenju rekao da je 16. jula 1993. čuo jednog od "policajaca" da kaže kako im je naređeno da zatočenicima ne daju vode, te da je vidio Ivana Ančića²¹¹ kako opominje i kako viče na vojnog policajca koji mu je ipak dao vode.²¹²

87. Sredinom jula 1993., pripadnici HVO-a koji su čuvali zatočenike,²¹³ držali su zatočenike zaključane u hangarima, i nisu im dozvoljavali da odu u klozet²¹⁴ ili u stacionar.²¹⁵ Zatočenicima nisu

²⁰⁷ Optužnica, par. 190.

²⁰⁸ Svjedok DD, T(f), str. 14514-14520 i 14533-14539, djelimično zatvorena sjednica; Svjedok CR, T(f), str. 11876, djelimično zatvorena sjednica; P 10137, par. 19, 20, 29 i 30; Svjedok C, T(f), str. 22492 i 22493, djelimično zatvorena sjednica; P 03905, str. 2; P 05647, str. 2 i 3; P 10135 pod pečatom, par. 41; V. takođe, za represalije nad zatočenicima iz Prozora nakon borbi između HVO-a i ABiH u rejonu Prozora, izjavu Kemala Lizde. P 10137, par. 23 i 28; Svjedok II, P 10218 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 4945 i 4946.

²⁰⁹ Svjedok C, T(f), str. 22556-22557, djelimično zatvorena sjednica; P 03462.

²¹⁰ P 10137, par. 6, 8, 9 i 13. Kemal Lizde bio je zatočen u Zatvoru u Dretelju od 1. jula do kraja septembra 1993. On je, dakle, bio zatočen za vrijeme događaja koji su se odvijali sredinom jula 1993.

²¹¹ Vijeće podsjeća da ne raspolaže informacijama o tačnoj dužnosti na kojoj je bio Ivan Ančić od kraja juna do 5. avgusta 1993., ako nije ostao u zapovjedništvu 3. satnije 5. bojne Vojne policije u Dretelju. V. "3. satnija 3., kasnije 5. bojne Vojne policije" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju.

²¹² P 10137, par. 22 i 28. Kemal Lizde svoju priču o događajima koji su se odigrali sredinom jula 1993. započinje sa 13. julom, a potom kaže "četvrtog jutro," tako da Vijeće može zaključiti da je to bilo 16. jula 1993.

²¹³ Edward Vulliamy, T(f), str. 1568-1570 ["stražari"]; Svjedok DD, T(f), str. 14517 ["čuvari"]; Alija Lizde, T(f), str. 17787 ["stražari"]. Vijeće ne raspolaže informacijama o postupanju sa zatočenicima u tunelima tokom događaja koji su se odigrali sredinom jula 1993.

²¹⁴ P 10135 pod pečatom, par. 41; P 10233, par. 14; P 10127 pod pečatom, str. 6.

²¹⁵ P 10135 pod pečatom, par. 36, 37 i 38.

dobivali ni vodu ni hranu,²¹⁶ i to uprkos tome što je temperatura bila skoro 40 do 45 stepeni.²¹⁷ Pošto nije bilo vode, zatočenici su bili prinuđeni da piju svoj urin.²¹⁸

88. Vijeću su zaokupile pažnju riječi Denisa Šarića, koji je izjavio da je 16. jula 1993. jedan zatočenik iz Prozora, po imenu Plavuškić, preminuo uslijed dehidracije.²¹⁹ Svjedok BQ takođe je potvrdio smrt jednog zatočenika uslijed dehidracije. Iako nije rekao njegovo tačno ime, izjavio je da je taj zatočenik bio iz sela Paljike.²²⁰ Vijeće je već utvrdilo da se to selo nalazi dva kilometra južno od Prozora.²²¹ Vijeće je, dakle, mišljenja da je svjedok BQ potkrepio ono što je o smrti tog čovjeka izjavio Denis Šarić.

89. Kad se našla u toj situaciji, Vojna policija u Zatvoru u Dretelju konačno je organizovala snabdijevanje zatočenika vodom.²²²

90. Vijeće napominje da se u Prilogu²²³ pominje samo jedna žrtva – primjer za navode o zlostavljanju iz paragrafa 190 Optužnice, ali da ne raspolaže dokazima u vezi s tom osobom.²²⁴ Vijeće se stoga ne može izjasniti o sudbini te osobe.

91. Međutim, s obzirom na prethodna razmatranja, Vijeće može da zaključi da su pripadnici HVO-a, za vrijeme velikih vrućina sredinom jula 1993., zatočenike držali zaključane bez hrane i vode, sve dok jedan od njih nije preminuo uslijed dehidracije.

G. Pобољшanje uslova zatočenja u Zatvoru u Dretelju poslije dolaska Tomislava Šakote

92. Iz nekoliko svjedočenja bivših zatočenika proizlazi da je dolazak Tomislava Šakote, krajem jula 1993.,²²⁵ bio popraćen znatnim poboljšanjem uslova zatočenja i smanjenjem maltretiranja

²¹⁶ Svjedok DD, T(f), str. 14443, 14534-14537, djelimično zatvorena sjednica; P 05647, str. 2 i 3; P 06596, str. 3; P 09755 pod pečatom, str. 6; Svjedok CR, T(f), str. 11876, djelimično zatvorena sjednica; Svjedok OO, P 10224 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 5937; Svjedok PP, P 10223 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 6077-6078; P 10229, str. 3, par. 9; P 10127 pod pečatom, str. 6; V. takođe P 08644 pod pečatom, str. 3.; P 10143, str. 6; Svjedok C, T(f), str. 22377 i 22378, djelimično zatvorena sjednica; P 10137, par. 20.

²¹⁷ P 10137, par. 19 i 20; P 10127 pod pečatom, str. 6

²¹⁸ Svjedok II, P 10218 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 4945 i 4946; Svjedok DD, T(f), str. 14471, djelimično zatvorena sjednica; P 10137, par. 24; P 09716 pod pečatom, str. 7; Edward Vulliamy, T(f), str. 1568-1570; P 00977b

²¹⁹ P 10143, str. 7.

²²⁰ P 09716 pod pečatom, str. 7 : Svjedok BQ, T(f), str. 7893 i 7894.

²²¹ Što se tiče geografskog položaja sela Paljike, vidi "Napad na selo Paljike 24. oktobra 1992., oštećivanje imovine i kuća i smrt dva mještana," u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²²² P 10137, par. 28; Svjedok C, T(f), str. 22377 i 22378, djelimično zatvorena sjednica.

²²³ Žrtva – primjer za paragraf 190 koja se pominje u povjerljivom Prilogu Optužnici, str. 27.

²²⁴ Vijeće uz to napominje da u vezi s događajima u Dretelju tu žrtvu tužilaštvo ne navodi u Dodatku svom Završnom podnesku.

²²⁵ P 07341, str. 1.

kojima su zatočenici bili podvrgnuti.²²⁶ Tako su zatočenici počeli dobivati dva obroka dnevno,²²⁷ a kvalitet hrane se poboljšao.²²⁸ Bolesni zatočenici lakše su mogli otići u ambulantu i zatražiti medicinsku njegu,²²⁹ a Tomislav Šakota uradio je sve što je bilo u njegovoj moći da im nabavi lijekove i sanitetski materijal.²³⁰

93. Vijeću su predočene kontradiktorne informacije u pogledu ovlaštenja Tomislava Šakote nad samicama. Naime, dok Svjedok DD kaže da Šakota nije imao stvarna ovlaštenja nad samicama,²³¹ svjedoci EE i CP izjavljuju da je Šakota, po dolasku u Zatvor u Dretelju,²³² naredio zatvaranje samica. U svakom slučaju, prema izjavama svjedoka, samice su 2. ili 3. avgusta 1993. još uvijek postojale.²³³

94. Uprkos poboljšanju uslova zatočenja po dolasku Tomislava Šakote, a naročito kvaliteta i količine hrane, Vijeće zaključuje da su uslovi zatočenja u periodu od jula 1993. do početka oktobra 1993., kad je zatvoren Zatvor u Dretelju, bili veoma teški.

95. Uz to, Vijeće napominje da ne raspolaže informacijama o uslovima zatočenja u prvim mjesecima rada Zatvora u Dretelju, odnosno u periodu od aprila 1993., kad su dovedeni prvi zatočenici, do juna 1993.

V. Postupanje prema zatočenicima i smrt više zatočenika

96. Tužilaštvo tvrdi da su zatočene Muslimane tokom cijelog njihovog zatočenja u Zatvoru u Dretelju "pripadnici snaga Herceg-Bosne/HVO-a, uključujući i upravnika zatvora i pripadnike snaga Herceg-Bosne/HVO-a koje nisu bile povezane sa zatvorom," tukli i s njima okrutno postupali, i da su oni živjeli u stalnom strahu od fizičkog i psihičkog zlostavljanja.²³⁴ Tužilaštvo takođe tvrdi da su zatočene Muslimane ponekad prisiljavali ili podsticali da tuku ili zlostavljaju druge zatočene Muslimane.²³⁵

²²⁶ P 10135 pod pečatom, par. 48, 58, 77 i 80, 91; P 10143, str. 10; Svjedok DD, T(f), str. 14460, 14487, djelimično zatvorena sjednica; P 10125, str. 7.

²²⁷ Svjedok CM, T(f), str. 11104, 11107 i 11108; P 05222, str. 2; P 09753 pod pečatom, str. 7; P 10143, str. 10.

²²⁸ Svjedok DD, T(f), str. 14487, djelimično zatvorena sjednica.

²²⁹ Svjedok DD, T(f), str. 14488, djelimično zatvorena sjednica; P 10135 pod pečatom, par. 80.

²³⁰ Svjedok C, T(f), str. 22505, djelimično zatvorena sjednica; Svjedok DD, T(f), str. 14460, djelimično zatvorena sjednica; P 1025, str. 7.

²³¹ Svjedok DD, T(f), str. 14488, djelimično zatvorena sjednica.

²³² P 10135 pod pečatom, par. 91; P 09755 pod pečatom, str. 5: informacija o tome da je Tomislav Šakota, po dolasku u Zatvor u Dretelju, dao zatvoriti samice proizlazi iz izjave Svjedoka CP; Svjedok EE nije dao datum provođenja te mjere.

²³³ P 10135 pod pečatom, par. 56; P 10137, par. 31.

²³⁴ Optužnica, par. 191.

²³⁵ Optužnica, par. 191.

97. Vijeće ponovo ističe da su svjedoci, nekadašnji zatočenici Zatvora u Dretelju, bili neprecizni u pogledu statusa osoba koje su ih zlostavljale. Naime, većina njih ograničila se na to da izjavi da su zatočenike maltretirali "stražari," a tek mali broj njih je pravio razliku među vojnim osobama koje su bile u Zatvoru, odnosno između Vojne policije, 1. brigade "Knez Domagoj" i domobrana. Međutim, Vijeće ocjenjuje da ova konstatacija ne dovodi u pitanje vjerodostojnost njihovih izjava u vezi s navodima o zlostavljanju budući da je Vijeće već izložilo koje jedinice su bile u Zatvoru u Dretelju.

98. Vijeće će najprije analizirati dokaze u vezi s navodima o zlostavljanju zatočenika (A), potom navode u vezi sa smrću nekih zatočenika usljed zlostavljanja (B), i na kraju će proučiti dokaze u vezi s postupanjem prema zatočenicima u samicama (C).

A. Postupanje prema zatočenicima

99. U dva izvještaja HVO-a, od kojih je jedan iz jula, a drugi iz septembra 1993., tvrdi se da u Zatvoru u Dretelju nije ustanovljeno nikakvo "maltretiranje."²³⁶ Iako je i Kemal Lizde izjavio da nije bio premlaćivan,²³⁷ on je ipak u svom svjedočenju govorio o zlostavljanjima kojima su bili podvrgnuti drugi zatočenici. Osim toga, Vijeće je saslušalo i uvrstilo u spis brojna svjedočenja nekadašnjih zatočenika iz Zatvora u Dretelju koji su tokom zatočenja premlaćivani i koji su objasnili da su ih svakodnevno udarali nogama, željeznim šipkama ili lopatama.²³⁸

100. Uprkos naređenju zapovjednika 1. brigade "Knez Domagoj" od 3. jula 1993., kojim se neovlaštenim osobama²³⁹ zabranjuje pristup zatočenicima u Zatvoru u Dretelju, više svjedoka, zatočenih od 30. juna do 2. oktobra 1993., izjavilo je kako je u zatvoru bilo i osoba koje nisu bile povezane s logorom u Dretelju – kao što su stanovnici tog područja,²⁴⁰ vojnici HVO-a,²⁴¹ pa čak i HV-a²⁴² – kao i to da su te osobe učestvovala u premlaćivanjima i ponižavanjima zatočenika.²⁴³

²³⁶ Izvještaj Branimira Tucaka, pomoćnika načelnika Vojne policije HVO-a za sigurnost, upućen Valentinu Čoriću, načelniku Uprave Vojne policije HVO-a: P 03794, i izvještaj Sektora za sigurnost u Odjelu obrane HVO-a: P 05222, str. 2.

²³⁷ P 10137, par. 6, 8, 9, 13 i 19.

²³⁸ Alija Lizde, T(f), str. 17783-17785; P 10143, str. 8; P 10233, par. 16; P 10234, str. 1 i 2; P 10127 pod pečatom, str. 6; P 10125, str. 4-7; P 10208, par 12; P 10037, par. 6; P 10135 pod pečatom, par. 60; P 09716 pod pečatom, str. 6-8; P 09755 pod pečatom; P 10137, par. 44; P 00977b; Svjedok DD, T(f), str. 14471-14473, djelimično zatvorena sjednica; P 00977a; Nermin Malović, T(f), str. 14343; P 07437; Belinda Giles, T(f), str. 2054.

²³⁹ Svjedok C, T(f), str. 22494, djelimično zatvorena sjednica; P 03161.

²⁴⁰ Alija Lizde, T(f), str. 17785; P 10125, str. 6.

²⁴¹ P 10137, par. 38; P 10125, str. 6; P 10143, str. 9; Svjedok II, P 10218 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 4947 i 4948.

²⁴² P 10137, par. 38.

²⁴³ Alija Lizde, T(f), str. 17785; P 10125, str. 6; P 10143, str. 9; P 10137, par. 38.

101. Osim toga, uprkos naređenju Ivana Ančića od 6. jula 1993., kojim se pripadnicima Vojne policije zabranjuje da "posjećuju" zatočenike Zatvora u Dretelju,²⁴⁴ više zatočenika je u svom svjedočenju reklo da su pripadnici Vojne policije HVO-a zlostavljali zatočenike u Zatvoru u Dretelju.²⁴⁵ Tako je Vide Palameta, zvani Dugi, pripadnik Vojne policije,²⁴⁶ oko 20. ili 25. jula 1993. učestvovao u prelaćivanju jednog zatočenika.²⁴⁷

102. Nekoliko svjedoka je izjavilo da su "stražari" u Zatvoru u Dretelju takođe sudjelovali u zlostavljanju zatočenika u Dretelju.²⁴⁸ Oni zatočenicima nisu dozvoljavali da spavaju²⁴⁹ i često su u hangare dolazili sa spiskom zatočenika kojima je bilo zabranjeno da izlaze iz objekta i koje su prelaćivali.²⁵⁰ Kemal Lizde vidio je "Goju"²⁵¹ i jednog policajca – nije precizirao da li se radilo o vojnom policajcu – kako tuku dva zatočenika, kako im glave guraju u cisternu s vodom i kako ih tuku po glavi komadom betona, prisiljavajući istovremeno druga dva zatočenika da tu scenu posmatraju.²⁵²

103. Više svjedoka je izjavilo da su vojnici HVO-a koristili neke zatočene Muslimane,²⁵³ konkretno Senada Bašića, zvanog Trebinjac ili Bunda, za prelaćivanje drugih zatočenika.²⁵⁴

104. Svi zatočenici Zatvora u Dretelju doživljavali su poniženja, na primjer, morali su pjevati pjesme u kojima se vrijeđao islam.²⁵⁵ Svjedok BQ je u svom svjedočenju rekao da su "čuvari" Zatvora u Dretelju zatočenike zvali "balijama".²⁵⁶ Alija Lizde objasnio je kako je jedan vojni policajac u zatvoru naredio dvojici zatočenika da šamaraju jedan drugoga i rugao im se gledajući ih kako to rade.²⁵⁷

²⁴⁴ P 03232.

²⁴⁵ Svjedok CM, T(f), str. 11108; P 10229, str. 3, par. 8; Svjedok PP, P 10223 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 6078 i 6087; P 10135 pod pečatom, par. 66, 67, 68 i 71; P 10137, par. 39 i 40.

²⁴⁶ P 10208, par. 10 i 12; P 09755 pod pečatom, str. 6; P 10137, par. 10 i 44; P 10135 pod pečatom, par. 30, 31, 64 i 102; P 10143, str. 8-10.

²⁴⁷ P 10137, par. 44.

²⁴⁸ P 10137, par. 37, 40 i 44; P 10143, str. 8; P 10140 pod pečatom, str. 5; P 10208, par. 12.

²⁴⁹ P 00977b

²⁵⁰ P 10143, str. 8; P 10140 pod pečatom, str. 5; P 10208, par. 12.

²⁵¹ Vijeće napominje da je više svjedoka pomenulo prisustvo osobe zvane Goja, no da ne može utvrditi u kojem svojstvu je on bio tamo, budući da svjedoci u tom pogledu nisu bili izričiti. P 10137, par. 37 i 43. Kemal Lizde naziva ga običnim stražarom; P 10125, str. 4. Ahmet Alić naziva ga dozapovjednikom logora u Dretelju; P 10135 pod pečatom, par. 77. Svjedok EE naziva ga zapovjednikom Vojne policije HVO-a.

²⁵² P 10137, par. 37.

²⁵³ P 00977b; Svjedok DD, T(f), str. 14453 i 14455, djelimično zatvorena sjednica.

²⁵⁴ P 10125, str. 5; P 10140 pod pečatom, str. 5; P 10137, par. 32, 39 i 42; Svjedok DD, T(f), str. 14453 i 14455, djelimično zatvorena sjednica; P 10127 pod pečatom, str. 6; P 10037, par. 6; P 10135 pod pečatom, par. 66, 67, 68 i 71.

²⁵⁵ P 10125, str. 6; P 09716 pod pečatom, str. 8; P 00977a, Nermin Malović, T(f), str. 14343.

²⁵⁶ P 09716 pod pečatom, str. 6 do 8.

²⁵⁷ Alija Lizde, T(f), str. 17785.

105. Zijad Vujinović²⁵⁸ je u svom svjedočenju rekao kako ih je, po dolasku u Zatvor u Dretelju 19. jula 1993., dok su bili postrojani licem prema zidu, jedan vojni policajac naizmjenično udarao šakama i nogama skoro pola sata, dok je neki drugi vojni policajac sve to posmatrao.²⁵⁹ Zijad Vujinović izjavio je da je dobio udarac nogom u leđa od kojeg su mu slomljena dva rebra.²⁶⁰ Taj svjedok takođe je opisao nekoliko incidenata u kojima su zatočenici, njegovi poznanici, bili podvrgnuti okrutnom postupanju. Opisao je kako je jedan čovjek toliko isprebijan da više nije mogao hodati,²⁶¹ kako su "stražari" prozvali jednog veoma mršavog zatočenika da izađe, da su ga tukli pred hangarom, da mu je, kad se vratio, lice bilo krvavo, a na obrazu posjekotina,²⁶² zatim, kako su "vojnici HVO-a" još jednog zatočenika pretukli na sinove oči pred njihovim hangarom, i da su ga natjerali da položi ustašku zakletvu, te kako je u vrijeme puštanja na slobodu na grudima još imao tragove lanaca kojima je pretučen.²⁶³

106. Vrijeme obroka bilo je osobito ponižavajuće za zatočenike. Naime, hrana je stavljana na zemlju,²⁶⁴ a zatočenici su svrstavani u redove od po 11 osoba.²⁶⁵ Na raspolaganju im je bilo 11 kašika i 11 porcija za sve njih, a kuhinjski pribor nikad se nije prao.²⁶⁶ Za jelo su imali samo nekoliko trenutaka.²⁶⁷ Zapravo, kako je objasnio Zijad Vujinović, kad bi "kuhar" napunio 11 porcija, zatočenici su morali jesti trčeci, prije nego što te porcije predaju sljedećoj grupi zatočenika, a ako svoj obrok hljeba ne bi pojeli prije povratka u hangare, stražari su ih kažnjavali tako što bi ih natjerali da legnu na vrelu asfalt.²⁶⁸ Kako su bili bez košulja, a vladala je velika vrućina, koža im se lijepila za asfalt, i prije nego što bi se vratili da sjednu s ostalima, morali su se valjati po asfaltu.²⁶⁹

107. Svjedok II objasnio je kako je učestalost premlaćivanja zavisila od intenziteta borbi između HVO-a i ABiH i gubitaka nanesenih HVO-u.²⁷⁰ Naime, kako je već rečeno u dijelu u vezi s uslovima zatočenja, situacija za zatočenike Zatvora u Dretelju bila je naročito teška sredinom jula 1993. Vijeće je saslušalo Svjedoka CR koji je izjavio da su ga 14. jula 1993. premlatili zajedno s

²⁵⁸ Musliman iz sela Prenj koji je u vrijeme događaja imao 16 godina, u Dretelju je bio zatočen od 19. jula 1993. do noći 7. septembra 1993.; P 10147, str. 3 i 5.

²⁵⁹ P 10147, str. 5.

²⁶⁰ P 10147, str. 5.

²⁶¹ P 10147, str. 2.

²⁶² P 10147, str. 3.

²⁶³ P 10147, str. 3.

²⁶⁴ Alija Lizde, T(f), str. 17783; Fahrudin Rizvanbegović, T(f), str. 2210; P 09716 pod pečatom, str. 6-7.

²⁶⁵ P 10140 pod pečatom, str. 5-6; P 10147, str. 5.

²⁶⁶ P 10140 pod pečatom, str. 5-6; P 10135 pod pečatom, par. 69.

²⁶⁷ P 09716 pod pečatom, str. 6-7; Alija Lizde, T(f), str. 17783; P 10140 pod pečatom, str. 6; P 10147, str. 5.

²⁶⁸ P 10147, str. 5.

²⁶⁹ P 10147, str. 5.

²⁷⁰ Svjedok II, P 10218 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 4946.

drugim zatočenicima dok je pred kancelarijom Ivice Kraljevića čekao na ispitivanje. Kraljević je dakle vidio ta premlaćivanja i čuo s tim povezane zvuke.²⁷¹

108. Iako se krajem jula 1993., s dolaskom Tomislava Šakote, postupanje prema zatočenicima poboljšalo, zatočeniци su objasnili da su u Šakotinom odsustvu u logor dolazili pripadnici Vojne policije, vojnici HVO-a, ali i osobe sa strane i maltretirali zatočeničike.²⁷²

109. Vijeće napominje da dr. Aida Kapetanović u svom izvještaju od 7. oktobra 1993. konstatuje, na osnovu nekoliko razgovora s nekadašnjim zatočenicima Zatvora u Dretelju, u to vrijeme smještenim na ostrvu Badija, da zatočeniци imaju povrede koje su posljedica pretrpljenih fizičkih zlostavljanja.²⁷³ Konkretno, jednom mladiću su rasjekli spolovilo, a jednom je morala biti amputirana noga zbog rana zadobivenih kada je "straža" u zatvoru otvorila paljbu iz vatrenog oružja.²⁷⁴ U opštem smislu, Vijeće konstatuje da su zatočeniци imali kontuzije, rane, frakture rebara i prelome ruku.²⁷⁵

110. Osim toga, u izvještaju od 11. novembra 1993., koji su sastavila četiri ljekara iz Medicinskog odjela Ambasade Republike BiH u Hrvatskoj nakon susreta sa 288 bivših zatočeničika Zatvora u Dretelju na ostrvu Badija u Hrvatskoj, kaže se da je njih 181 bilo fizički maltretirano za vrijeme zatočenja.²⁷⁶

111. S obzirom na prethodno izneseno, Vijeće zaključuje da su od jula 1993. do početka oktobra 1993. zatočeničike teškim zlostavljanjima podvrgavali ne samo vojni policajci u Zatvoru u Dretelju i "stražari", nego i osobe koje su u zatvor dolazile sa strane – stanovnici tog područja, vojnici HVO-a i HV-a – a ponekad, pod prinudom, čak i drugi zatočeničici Muslimani.

112. Osim toga, Vijeće napominje da ne raspolaže informacijama o postupanju prema zatočenicima u prvim mjesecima rada Zatvora u Dretelju, odnosno od aprila 1993., kad su dovedeni prvi zatočeničici, do juna 1993.

²⁷¹ Svjedok CR, T(f), str. 11874, 11875, 11877 i 11878, djelimično zatvorena sjednica.

²⁷² Svjedok DD, T(f), str. 14459, 14460 i 14487, djelimično zatvorena sjednica; Svjedok CP, T(f), str. 11373 i 11374, djelimično zatvorena sjednica; P 09755 pod pečatom, str. 5-6; P 10135 pod pečatom, par. 76 i 91. Vijeće konkretno napominje da je svjedok Ahmet Alić objasnio kako je neki čovjek iz Čapljine, koji je dovezio hljeb, svakog dana zaustavljao kombi ispred jednog hangara i ulazio da tuče zatočeničike. P 10125, str. 6.

²⁷³ P 10058, str. 1 i 2.

²⁷⁴ P 10058, str. 1 i 2.

²⁷⁵ Svjedok DD, T(f), str. 14451-14452, djelimično zatvorena sjednica.

²⁷⁶ Svjedok DD, T(f), str. 14462 i 14463, djelimično zatvorena sjednica; P 06596, str. 2.

B. Smrt više zatočenika

113. Vijeće primjećuje da je, prema riječima Svjedoka C, u Zatvoru u Dretelju umrlo pet zatočenika, no, po njegovom mišljenju, oni su umrli "prirodnom smrću."²⁷⁷ Osim toga, u izvještaju Branimira Tucaka, pomoćnika načelnika Vojne policije HVO-a za sigurnost, koji je on 29. jula 1993. uputio Valentinu Ćoriću, takođe se govori o pet smrtnih slučajeva evidentiranih do tog dana.²⁷⁸ Tucak objašnjava da su tri zatočenika ubijena prilikom navaljivanja na vanjska vrata, a da su druga dvojica umrla prirodnom smrću, najvjerovatnije od srčanog udara.²⁷⁹ Enver Vilogorac takođe je potvrdio smrt od srčanog udara 30. juna 1993. jednog čovjeka zatočenog u hangaru.²⁸⁰

114. Vijeće konstatuje da je sredinom jula, u vrijeme dok su zatočenici bili zaključani u hangarima,²⁸¹ više njih ranjeno mecima koji su izvana prošli kroz metalne stijenke hangara.²⁸² Svjedok II i njegova tri druga zadobili su rane od projektila ili komada metala sa stijenki hangara.²⁸³ Nakon pucnjave, ranjenima nije odmah ukazana pomoć,²⁸⁴ i umrla su su najmanje tri zatočenika, među kojima Hasan Duvnjak, jedna od žrtava – primjera za paragraf 192 Optužnice.²⁸⁵

115. Zatočenici koji su svjedočili o tom incidentu nisu mogli identifikovati osobe koje su otvorile vatru jer su u vrijeme događaja bili u hangarima.²⁸⁶ Međutim, u dvije službene zabilješke koje je 14. i 15. jula 1993. zapovjednik 3. satnije 5. bojne Krešimir Bogdanović, uputio lično Valentinu Ćoriću, načelniku Uprave Vojne policije, navode se incidenti otvaranja vatre u kojima su dva zatočenika ranjena, a treći je ubijen hicima pripadnika Vojne policije.²⁸⁷

²⁷⁷ Svjedok C, T(f), str. 22413, djelimično zatvorena sjednica; P 03555, str. 2; P 03605 pod pečatom.

²⁷⁸ P 03794, str. 3.

²⁷⁹ P 03794. U ovom izvještaju ne spominju se imena preminulih osoba.

²⁸⁰ P 10145, str. 3 i 4.

²⁸¹ P 10135 pod pečatom, par. 36, 37, 38 i 41; P 10233, par. 14; P 10234, str. 2; P 10127 pod pečatom, str. 6; P 10137, par. 19 i 20; Edward Vulliamy, T(f), str. 1568-1570; Svjedok DD, T(f), str. 14517, djelimično zatvorena sjednica; Alija Lizde, T(f), str. 17787.

²⁸² P 07636, str. 2; P 08644 pod pečatom, str. 3; P 10143, str. 6-7; Edward Vulliamy, T(f), str. 1570; P 10229, str. 3, par. 9; Alija Lizde, T(f), str. 17787-17789; P 00977a; Nermin Malović, T(f), str. 14343; P 10125, str. 6; Svjedok II, P 10218 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 4948-4950; P 10137, par. 43; Svjedok DD, T(f), str. 14445-14448, djelimično zatvorena sjednica; P 08644 pod pečatom, str. 3. Činjenica da su upravo vojni policajci ranili zatočenike otvaranjem vatre proizlazi iz dvije službene zabilješke zapovjednika 3. satnije 5. bojne Vojne policije, koje je on 14. i 15. jula 1993. uputio Valentinu Ćoriću, načelniku Uprave Vojne policije. P 03446; P 03476; P 05091, str. 7, par. 21.

²⁸³ Svjedok II, P 10218 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 4949 i 4950.

²⁸⁴ Alija Lizde, T(f), str. 17787; P 10143, str. 6, 7 i 8; Svjedok II, P 10218 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 4950.

²⁸⁵ Hasan Duvnjak je žrtva – primjer za paragrafa 192 Optužnice; P 03446; Svjedok C, T(f), str. 22400-22403, djelimično zatvorena sjednica; Svjedok DD, T(f), 14457, 14530 i 14531, djelimično zatvorena sjednica; P 09716 pod pečatom, str. 7; Svjedok BQ, T(f), str. 7897 i 7898; P 10229, str. 3, par. 9; P 10135 pod pečatom, par. 73; P 10125, str. 6; P 10143, str. 7 i 8; P 07629.

²⁸⁶ P 10143, str. 6; Svjedok II, P 10218 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 4949 i 4950.

²⁸⁷ P 03446; P 03476.

116. Osim toga, Vijeće ističe da tužilaštvo iznosi navode i o smrti Kasima Kahrmanovića, žrtve - primjera za paragraf 192 Optužnice. Međutim, Vijeće u spisu ima samo dva dokaza o njegovoj smrti. Prije svega, Vijeće raspolaže službenom zabilješkom Odjela za kriminalističke istrage iz Čapljine, od 22. jula 1993., o smrti Kasima Kahrmanovića, nakon što je pretučen od strane "civila" koji su neovlašteno ušli u logor u Dretelju i pripadnika Vojne policije.²⁸⁸ No, Ćorićeva odbrana tvrdi da je taj dokument falsifikat.²⁸⁹ U prilog svojoj tvrdnji, Ćorićeva odbrana kaže 1) da na dokumentu nema ni potpisa ni žiga na osnovu kojih bi se mogla utvrditi njegova autentičnost; 2) da je njegovu autentičnost osporio Ivica Kraljević kad ga je tužilaštvo ispitivalo u svojstvu osumnjičenog²⁹⁰ i 3) da se taj dokument od drugih dokumenata s potpisom Ivica Kraljevića znatno razlikuje svojim izgledom, time što na njemu nema žiga, pečata ni potpisa.²⁹¹ Vijeće napominje da je taj dokument prihvaćen posredstvom Svjedoka DD koji jeste pomenuo smrt nekoliko zatočenika u Zatvoru u Dretelju, ali je prilikom svjedočenja ipak izjavio da ne zna ništa u vezi s Kasimom Kahrmanovićem.²⁹² Vijeće, poput Ćorićeve odbrane, primjećuje da se prilikom ispitivanja jednog drugog svjedoka i samo tužilaštvo zapitalo o autentičnosti tog dokumenta. Naime, tokom unakrsnog ispitivanja svjedoka Ivana Bandića 18. marta 2009., tužilaštvo je dokument koristilo za provjeru njegovog kredibiliteta.²⁹³ Nakon unakrsnog ispitivanja Bandića, tužilaštvo je provelo istraživanje u vezi s autentičnošću dokumenta i otkrilo neke dopunske elemente,²⁹⁴ konkretno, ustanovilo je da je njegovu autentičnost osporio Ivica Kraljević kada je ispitivan u svojstvu osumnjičenog.²⁹⁵ Na pretresu 23. marta 2009. tužilaštvo je stavilo do znanja da dopunski elementi kojima raspolaže u tolikoj mjeri dovode u pitanje autentičnost dokumenta da ga, da je za njih znalo u vrijeme unakrsnog ispitivanja Ivana Bandića, ne bi ni koristilo.²⁹⁶

117. Nakon što je razmotrilo ostale dokumente koje je sastavio Ivica Kraljević koji su uvršteni u spis, nakon što je primijetilo da nema potpisa, žiga i pečata i ukazalo na objašnjenje tužilaštva, Vijeće odlučuje da taj dokument odbaci i ne uzme ga u obzir.

²⁸⁸ P 03630, str. 1; Svjedok DD, T(f), str. 14457, djelimično zatvorena sjednica.

²⁸⁹ Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 703. Vijeće primjećuje da je Ćorićeva odbrana svojim spiskom IC 00447 već uložila prigovor na uvrštavanje tog dokumenta u spis, s obrazloženjem da nema dovoljno elemenata koji potvrđuju njegovu autentičnost. Međutim, Vijeće je odobrilo uvrštavanje dokumenta u spis svojim javnim "Nalogom o uvrštavanju u spis dokaznih predmeta u vezi sa Svjedokom DD," od 3. septembra 2007.

²⁹⁰ Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 703, gdje se upućuje na objašnjenja tužilaštva u vezi s ispitivanjem Ivica Kraljevića u svojstvu osumnjičenog, tokom kojeg je on osporio autentičnost tog dokumenta, koji je navodno lično potpisao. Ta objašnjenja tužilaštva uslijedila su nakon Naloga od 3. septembra 2007. kojim je Vijeće odobrilo uvrštavanje dokumenta P 03630 u spis.

²⁹¹ Svjedok DD, T(f), str. 14458.

²⁹² Svjedok DD, T(f), str. 14458.

²⁹³ T(f), str. 38242.

²⁹⁴ T(f), str. 38371.

²⁹⁵ T(f), str. 38370-38375.

²⁹⁶ T(f), str. 38373.

118. Vijeće je takođe, na osnovu pravila 92bis Pravilnika, prihvatilo pismenu izjavu Svjedoka EE koji pominje smrt Kasima Kahrimanovića.²⁹⁷ Međutim, Vijeće ne raspolaže informacijama koje to mogu potkrijepiti. Nakon što je odbacilo dokument P 03630, Vijeće se ne može osloniti samo na izjavu Svjedoka EE da bi utvrdilo van razumne sumnje da je ova žrtva – primjer izgubila život uslijed pretrpljenog maltretiranja.

119. Što se tiče smrti Omera Kohnića iz opštine Čapljina, takođe žrtve – primjera za paragraf 192 Optužnice, Vijeće napominje da je on bio zatočen u samici u Zatvoru u Dretelju, da je ispred te samice premlaćen i da je u njoj izdahnuo 2. ili 3. avgusta 1993.²⁹⁸ U to vrijeme, u obezbjeđenju Zatvora u Dretelju su bila tri vojna policajca 3. satnije 5. bojne, osam vojnih policajaca iz Klisa i šest pripadnika jedinice Domobrana.²⁹⁹

120. S obzirom na prethodno izneseno, Vijeće može da zaključi da su pripadnici HVO-a, 2. ili 3. avgusta 1993., na smrt premlatili Omera Kohnića. Međutim, Vijeće ne raspolaže dokazima na osnovu kojih bi moglo da zaključi koje su jedinice HVO-a odgovorne za njegovu smrt.

121. Najzad, što se tiče navoda o smrti Emira Repka, žrtve – primjera za paragraf 192 Optužnice, Vijeće napominje da njegovu smrt za vrijeme zatočenja u Zatvoru u Dretelju u svojim svjedočenjima pominje nekoliko bivših zatočenika iz Dretelja. Vijeće konstatuje da je Emir Repak preminuo uslijed udaraca Senada Besića/Basića, zvanog Bunda ili Trebinjac.³⁰⁰ Prema riječima dva svjedoka, tukli su ga i "policajci."³⁰¹ Emir Repak bio je pripadnik ABiH, a uhapšen je 2. avgusta 1993. u Stocu.³⁰² U avgustu 1993.,³⁰³ pripadnici HVO-a – od kojih je barem jedan bio vojni policajac, Vide Palameta³⁰⁴ – natjerali su Emira Repka da se pobije sa Senadom Besićem/Basićem na očigled zatočenika i drugih pripadnika HVO-a.³⁰⁵ Emir Repak je nakon toga odveden u stacionar Zatvora u Dretelju, gdje je preminuo.³⁰⁶ S obzirom na te dokaze, Vijeće zaključuje da u avgustu 1993. Emir Repak jeste preminuo uslijed udaraca drugog zatočenika Muslimana, koji je postupao po naređenju vojnih policajaca.

²⁹⁷ P 10135 pod pečatom, par. 54.

²⁹⁸ Alija Lizde, T(f), str. 17787 i 17788; P 10135 pod pečatom, par. 56. P 10137 par. 31; P 03892 pod pečatom, str. 3.

²⁹⁹ P 03892 pod pečatom, str. 3.

³⁰⁰ P 09755 pod pečatom, str. 6; P 10137, par. 32; P 10135 pod pečatom, par. 69 i 70; Svjedok DD, T(f), str. 14452, 14453 i 14455, djelimično zatvorena sjednica.

³⁰¹ P 10143, str. 10; P 10137, par. 32; P 10135 pod pečatom, par. 69 i 70.

³⁰² P 10135 pod pečatom, par. 69 i 70; P 10143, str. 9.

³⁰³ P 10143, str. 9; P 10135 pod pečatom, par. 48, 58 i 70; P 10125, str. 6 i 7; P 10137, par. 44.

³⁰⁴ P 10135 pod pečatom, par. 64; P 10143, str. 8. V. takođe Fahrudin Rizvanbegović, T(f), str. 2378 i 2382.

³⁰⁵ Svjedok DD, T(f), str. 14452, 14453 i 14455, djelimično zatvorena sjednica; P 10135 pod pečatom, par. 69 i 70; P 10143, str. 9 i 10.

³⁰⁶ Svjedok DD, T(f), str. 14452, 14453 i 14455, djelimično zatvorena sjednica; P 10125, str. 6 i 7; P 10135 pod pečatom, par. 69 i 70; P 10137, par. 32; P 10143, str. 9 i 10

122. Vijeće, dakle, zaključuje da su vojnici HVO-a i vojni policajci tako postupali prema zatočenicima Zatvora u Dretelju da su uslijed toga u avgustu 1993. preminuli u najmanju ruku Omer Kohnić i Emir Repak. Vijeće takođe zaključuje da su najmanje tri osobe, među kojima Hasan Duvnjak, izgubile život od hitaca koje su pripadnici Vojne policije ispalili po hangarima u kojima su te osobe bile zatvorene.

C. Postupanje prema zatočenicima u samicama

123. Iz svjedočenja bivših zatočenika u Zatvoru u Dretelju proizlazi da su osobe zatočene u samicama svakodnevno prebijane, i to, prema riječima nekih svjedoka, čak i po nekoliko puta u jednom danu i noći.³⁰⁷

124. Tri bivša zatočenika u hangarima objasnila su da su u hangarima slušali premlaćivanja i jauke zatočenika u samicama.³⁰⁸

125. Pripadnici Vojne policije HVO-a koristili su naročito vrijeme ručka za maltretiranje i ponižavanje zatočenika u samicama. Dva bivša zatočenika opisala su slične prizore:³⁰⁹ svaki dan u vrijeme ručka, zatočenici su morali izaći iz samica i proći kroz špalir vojnih policajaca koji su ih udarali.³¹⁰ Vijeće napominje da je Svjedok EE, koji u cijeloj svojoj izjavi pravi razliku između pripadnika Vojne policije i vojnika HVO-a, precizirao da su to radili vojni policajci, što je potkrijepio i Denis Šarić.³¹¹ Za vrijeme ručka, vojni policajci su nastavljali da tuku zatočenike sve dok oni ne bi popadali, a ostali su morali pjevati ustaške pjesme da zagluše udarce i jauke.³¹² Isti zatočenici ponekad su morali čučati dok su ih stražari metalnim lancima udarali po leđima.³¹³ Svjedok EE objasnio je da bi se zatočenici poslije ručka morali postrojiti licem prema zidu, ispruženih ruku i nogu, dok su ih neki pripadnici Vojne policije HVO-a tukli pendrecima, palicama, daskama, pa čak i lancima,³¹⁴ i udarali nogama u rebra i po ramenima.³¹⁵ Pripadnici Vojne policije nekad su tjerovali zatočenike da legnu na zemlju, a drugi vojnici bi po njima gazili.³¹⁶ Zatočenici su

³⁰⁷ P 10135 pod pečatom, par. 57, 58 i 60-68; P 10127 pod pečatom, str. 6; P 10125, str. 7; P 09753 pod pečatom, str. 6; P 10229, str. 3 i 8.

³⁰⁸ P 10143, str. 8; P 10125, str. 7; P 10137, par. 30; P 10127 pod pečatom, str. 6. V. takođe P 06596, str. 3.

³⁰⁹ P 10135 pod pečatom, par. 57 i 58; P 10143, str. 8.

³¹⁰ P 10135 pod pečatom, par. 57 i 58; P 10143, str. 8.

³¹¹ P 10135 pod pečatom, par. 57 i 58; P 10143, str. 8.

³¹² P 10135 pod pečatom, par. 57 i 58; P 10143, str. 8; P 10137, par. 30; P 10125, str. 7.

³¹³ P 10135 pod pečatom, par. 57 i 58; P 10143, str. 8.

³¹⁴ P 10135 pod pečatom, par. 57 i 69.

³¹⁵ P 10135 pod pečatom, par. 57.

³¹⁶ P 10135 pod pečatom, par. 57.

ponekad morali ležati na vrelom asfaltu, licem prema zemlji, dok su im vojnici HVO-a gazili po prstima.³¹⁷

126. S obzirom na prethodno izneseno, Vijeće zaključuje da su muškarci Muslimani zatočeni u samicama, doista bili žrtve premlaćivanja i poniženja kojima su ih podvrgavali pripadnici Vojne policije.

VI. Ograničenja pristupa zatočenicima i sakrivanje nekih zatočenika od predstavnika MKCK

127. U paragrafu 193 Optužnice navodi se da je HVO približno do avgusta 1993. međunarodnim posmatračima i humanitarnim organizacijama uskraćivao pristup u Zatvor u Dretelju (A), i da su pripadnici HVO-a krajem avgusta 1993. premjestili islamska sveštena lica, zatočenike u najslabijem fizičkom stanju i zatočenike iz samica u Silosu u Čapljini kako bi ih sakrili od predstavnika MKCK koji su početkom septembra 1993. obišli Zatvor u Dretelju. (B)

A. Ograničenje pristupa u Zatvor u Dretelju

128. Iz dokaza uvrštenih u spis proizlazi da HVO od juna do početka septembra 1993. predstavnicima međunarodnih organizacija, između ostalih MKCK, posrednicima Evropske zajednice i UNPROFOR-a,³¹⁸ nije dozvoljavao pristup u Zatvor u Dretelju. Naravno, Vijeće napominje da je Valentin Ćorić 8. jula 1993. Svjedoku BA, pripadniku jedne međunarodne organizacije,³¹⁹ izdao odobrenje za obilazak nekoliko zatočeničkih centara, između ostalih i Zatvora u Dretelju.³²⁰ Međutim, Vijeće ne raspolaže dokazima na osnovu kojih bi moglo zaključiti da je Svjedok BA doista i bio u Zatvoru u Dretelju. Osim toga, Vijeće napominje da je 23. avgusta 1993. HVO uskratio pristup MKCK u Zatvor u Dretelju, s obrazloženjem da MKCK prvo treba da posjeti zatočenike hrvatske nacionalnosti "[u zatočeničkim centrima] na istočnoj obali Mostara."³²¹ Najzad, u septembru 1993. međunarodna organizacija u kojoj je radio Svjedok BB po prvi put je od HVO-a dobila odobrenje za pristup u Zatvor u Dretelju,³²² a isto odobrenje dobilo je i nekoliko novinara, i to zahvaljujući propusnicama koje su im izdali Slobodan Praljak i Žarko Tole.³²³

³¹⁷ P 10135 pod pečatom, par. 57.

³¹⁸ P 02882, str. 3 i 4. Svjedok C, T(f), str. 22553 djelimično zatvorena sjednica; 5D 03008. Svjedok BB, T(f), str. 17254; P 10140 pod pečatom, str. 6.

³¹⁹ Svjedok BA, T(f), str. 7153, djelimično zatvorena sjednica; P 09712 pod pečatom, par. 3.

³²⁰ Svjedok BA, T(f), str. 7226, djelimično zatvorena sjednica; P 03292 pod pečatom.

³²¹ P 04440 pod pečatom, str. 1 i 2; Philip Watkins, T(f), str. 18874; P 04431 pod pečatom, par. 29; P 10140 pod pečatom, str. 6; P 04447 pod pečatom, str. 2.

³²² Svjedok BB, T(f), str. 17282.

³²³ Slobodan Praljak, T(f), str. 40918-40920. V. takođe Edward Vulliamy, T(f), str. 1639 i 1640.

129. U otvorenom pismu Mati Bobanu od 6. septembra 1993., Franjo Tuđman traži od Bobana da dozvoli pristup MKCK u zatočeničke centre na području Herceg-Bosne, u koje pristup do tada nije bio moguć.³²⁴ Dana 15. septembra 1993., Mate Boban naložio je Odjelu obrane i Glavnom stožeru da dozvole pristup MKCK u sve zatočeničke centre "ratnih zarobljenika."³²⁵

130. Iz svjedočenja bivših zatočenika, ali isto tako i iz izvještaja međunarodnih organizacija, proizilazi da je MKCK imao pristup u Zatvor u Dretelju počev od 6. septembra 1993. i da su njegovi predstavnici zatočenike mogli evidentirati, izmjeriti i izvagati³²⁶ po odobrenju Tomislava Šakote, koji je u to vrijeme bio na dužnosti ravnatelja Zatvora.³²⁷

131. Vijeće raspolaže dokazima i o drugim dolascima predstavnika MKCK u Zatvor u Dretelju tokom septembra,³²⁸ između ostalih, o obilasku obavljenom 20. septembra 1993., kojem su prisustvovali Jadranko Prlić, predsjednik Vlade HR HB-a, Zdravko Sančević, veleposlanik Republike Hrvatske u BiH, i Mate Granić, ministar vanjskih poslova Republike Hrvatske.³²⁹

132. Vijeće, stoga, zaključuje da, iako je Valentin Ćorić Svjedoku BA izdao odobrenje za obilazak više zatočeničkih centara, među kojima i Zatvor u Dretelju, dokazi pokazuju to da prije 6. septembra 1993. nijedna međunarodna organizacija nije mogla obići Zatvor u Dretelju.

B. Sakrivanje nekih zatočenika u Silosu u Čapljini od predstavnika MKCK-a krajem avgusta 1993.

133. Prije prvog dolaska predstavnika MKCK-a u Zatvor u Dretelju 6. septembra 1993., imami, "maloljetnici," starije osobe i zatočenici iz samice, odnosno oko 120 zatvorenika, iz Zatvora u

³²⁴ P 10248, str. 2 i 3; P 09496; P 09497, str. 5 i 6; Edward Vulliamy, T(f), str. 1556, 1558-1562 i 1639; P 09507, str. 6.

³²⁵ 1D 01638. V. takođe isto naređenje Mate Bobana upućeno i nekim brigadama, među kojima su "Rama," "Eugen Kvaternik" i "Dr. Ante Starčević" 1D 01704, str. 2.

³²⁶ P 10135 pod pečatom, par. 81; Svjedok DD, T(f), str. 14461 djelimično zatvorena sjednica; P 09753 pod pečatom, str. 7; P 09755 pod pečatom, str. 5; P 10143, str. 10; Svjedok C, T(f), str. 22565 djelimično zatvorena sjednica; Svjedok DD, T(f), str. 14460, 14461 i 14493 djelimično zatvorena sjednica; Fahrudin Rizvanbegović, T(f), str. 2215; P 07366; P 04863 pod pečatom, str. 1; P 09507, str. 2.

³²⁷ Svjedok DD, T(f), str. 14460 i 14486; P 10125, str. 7; P 10135 pod pečatom, par. 81; P 10143, str. 10. Za funkciju Tomislava Šakote, v. "Upravljanje Zatvorom u Dretelju", u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju.

³²⁸ U vezi s dolaskom MKCK u Zatvor u Dretelju 15. septembra 1993., P 08124 pod pečatom, str. 1; U vezi s dolaskom MKCK u Zatvor u Dretelju 21. septembra 1993., 1D 02230, str. 1 i 25; U vezi s dolaskom MKCK u Zatvor u Dretelju 22. septembra 1993., 1D 00938, str. 2; 1D 01585, str. 3.

³²⁹ Zdravko Sančević, T(f), str. 28815-28817; Svjedok DZ, djelimično zatvorena sjednica; T(f), str. 26623; P 05219 pod pečatom, str. 1 i 2; P 05221, str. 1 i 2; Adalbert Rebić, T(f), str. 28312 i 28313 1D 01936, str. 1. Za funkciju Zdravka Sančevića, v. Zdravko Sančević, T(f), str. 28520, 28525-28527 i 28658.

Dretelju premješteni su u Silos u Čapljini, gdje su proveli noć i odakle su sljedećeg dana uveče vraćeni u Zatvor u Dretelju.³³⁰

134. Prema riječima Zijada Vujinovića, isto premještanje obavljeno je i sljedećeg dana, pošto su predstavnici MKCKa ponovo došli u Zatvor u Dretelju.³³¹ Nakon što je prvom prilikom sakrio imame od predstavnika MKCK, Tomislav Šakota je sada MKCK priznao njihovo prisustvo i time omogućio njihovo evidentiranje, kao što je bio slučaj s Ahmetom Alićem.³³²

135. Iako Vijeće nema preciznih informacija o datumima kad su se ti događaji odvijali, ipak može zaključiti da su neki zatočenici prije 6. septembra 1993. odvedeni u Silos u Čapljini da bi bili sakriveni od predstavnika MKCK.

VII. Odlazak zatočenika iz Zatvora u Dretelju

A. Odlazak zatočenika iz Zatvora u Dretelju na druga mjesta zatočenja

136. Vijeće je saznalo za odvođenje više zatočenika iz Zatvora u Dretelju na Heliodrom. Jedan izvještaj koji je ravnatelj Heliodroma uputio Valentinu Ćoriću i Zlatanu Miji Jeliću³³³ ukazuje na to da je oko 20. jula 1993. iz Zatvora u Dretelju na Heliodrom došlo 726 zatočenika.³³⁴ Osim toga, od 20. do 21. jula 1993. na Heliodrom je odvedeno više zatočenika iz Dretelja koji su bili uhapšeni u opštinama Stolac i Čapljina.³³⁵ Zatim su, 15. septembra 1993., na Heliodrom odvedeni zatočenici koji su bili iz Mostara, Prozora i Novog Šehera.³³⁶ Najzad, prema izvještaju ravnatelja Heliodroma, 29. septembra 1993. iz Zatvora u Dretelju na Heliodrom je dovedeno 200 zatočenika.³³⁷ Dana 23. septembra 1993., Valentin Ćorić, načelnik Uprave Vojne policije, naredio je premještanje pet zatočenika iz Zatvora u Dretelju u Zatvor u Ljubuškom.³³⁸ Vijeće nema pokazatelja o razlozima tih premještanja.

³³⁰ Edward Vulliamy, T(f), str. 1575 i 1576; Svjedok CP, T(f), str. 11367 i 11368; P 09755 pod pečatom, str. 5; P 10143, str. 10 i 11; P 10125, str. 5, 7 i 8; P 10135 pod pečatom, par. 81, 83, 84 i 99; P 10137, par. 55; P 10147, str. 6.

³³¹ P 10147, str. 6.

³³² P 10135 pod pečatom, par. 82-83; P 10125, str. 2, 4 i 7.

³³³ Zlatan Mijo Jelić je u to vrijeme bio zapovjednik centralnog dijela Sektora obrane Mostara. P 03117; Slobodan Praljak, T(f), str. 42530; Svjedok NO, T(f), str. 51180 i 51210-51211, djelimično zatvorena sjednica; 5D 05110 pod pečatom, par. 7.

³³⁴ P 03942, str. 2.

³³⁵ P 10208, par 1, 9, 10 i 13; P 10213, par. 5; Svjedok EJ, P 10227, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 1500.

³³⁶ P 10143, str. 9 i 11; P 08031 pod pečatom, str. 2. V. takođe P 10135 pod pečatom, par 101.

³³⁷ P 05563; V. takođe P 08202, str. 8. V. takođe potvrdu Josipa Praljka koji je bio *de facto* doravnatelj Heliodroma od 21. septembra 1992. do 10. decembra 1993. i zamjenik ravnatelja Heliodroma od 10. decembra 1993. do 1. jula 1994. Josip Praljak, T(f), str. 14805.

³³⁸ Svjedok C, T(f), str. 22500, djelimično zatvorena sjednica; P 05312 pod pečatom.

137. U septembru 1993., više stotina zatočenika iz Zatvora u Dretelju prebačeno je u Zatvor u Gabeli i na Heliiodrom.³³⁹ Prema svjedočenjima, posljednji zatočenici koji su napustili Zatvor u Dretelju odvedeni su u Zatvor u Gabeli početkom oktobra 1993., odnosno u vrijeme zatvaranja Zatvora u Dretelju.³⁴⁰ Tužilaštvo tvrdi da su muškarci Muslimani u Zatvoru u Dretelju bili zatočeni približno do aprila 1994.,³⁴¹ ali Vijeće ne raspolaže nikakvim dokazima o tome da je njihovo zatočenje trajalo sve do tada.

138. Imame koji su u stacionaru Zatvora u Dretelju³⁴² bili zatočeni barem od 1. jula 1993. do 1. oktobra 1993. oslobodio je Tomislav Šakota, nakon što su nekoliko dana proveli u džamiji u Čapljini, gdje su bili pod naizmjeničnim nadzorom vojnika HVO-a i Vojne policije.³⁴³ Ahmet Alić, koji je i sam tom prilikom pušten na slobodu, objasnio je da su imami prvo pokušali da dobiju propusnice za prelazak na područje pod kontrolom ABiH, što je odbio predsjednik "vlade Čapljine," i da su nakon toga stupili u kontakt sa zagrebačkim muftijom, koji im je obezbijedio garantna pisma za dolazak u Hrvatsku.³⁴⁴

B. Odlazak zatočenika iz Zatvora u Dretelju na hrvatske otoke

139. Optužnica se u paragrafu 189 u vrlo kratkim crtama dotiče pitanja odlaska zatočenika iz Zatvora u Dretelju riječima: "Organi vlasti Herceg-Bosne/HVO-a deportovali su mnoge bosanske Muslimane zatočene u Zatvoru u Dretelju u druge zemlje preko Republike Hrvatske, a među kriterijumima HVO-a za puštanje muškaraca, bosanskih Muslimana, iz pritvora bili su brak sa ženom hrvatske nacionalnosti ili posjedovanje vize i garantnog pisma za odlazak iz Bosne i Hercegovine u drugu zemlju."

140. Vijeće ističe da je zamjenik zapovjednika za sigurnost 1. brigade "Knez Domagoj," Žarko Pavlović, 25. avgusta 1993., doista informisao Žarka Tolu, načelnika Glavnog stožera da, prema proceduri koja se primjenjuje u zatvorima u Gabeli i Dretelju, izvjesne grupe osoba mogu biti

³³⁹ Svjedok EC, stanovnik opštine Čapljina, i sam je odveden u Zatvor u Gabeli 28. septembra 1993. P 10131 pod pečatom, par. 1, 29 i 32. P 08031 pod pečatom, str. 1. MKCK u tom pismu ističe da je tokom premještanja 234 zatočenika nestalo, te da MKCK ne raspolaže informacijama o njihovoj sudbini. Povodom tog pisma Marijan Biškić naložio je načelniku Uprave Vojne policije da provede istragu radi prikupljanja informacija o nestanku zatočenika. P 08124 pod pečatom, str. 1. Međutim, Vijeće ne raspolaže informacijama o ishodu istrage.

³⁴⁰ Svjedok DD, T(f), str. 14464-14466 i 14490 i 14491, djelimično zatvorena sjednica; P 10143, str. 11-12; P 10127 pod pečatom, str. 7; P 10135 pod pečatom, par. 101-102; P 10137, str. 1 i par. 62. Svjedoci DD, EB, EE, Denis Šarić i Kemal Lizde bili su među posljednjim zatočenicima koji su napustili Dretelj, i tom prilikom su iz Dretelja premješteni u Gabelu.

³⁴¹ Optužnica, par. 188.

³⁴² Svjedok DD, T(f), str. 14441-14443 djelimično zatvorena sjednica; P 10135 pod pečatom, par. 82-83; P 10143, str. 9; P 10125, str. 2, 4, 5, 7; P 03108. P 09755 pod pečatom, str. 5; P 03377; Sejko Kajmović, T(f), str. 11731-11732.

³⁴³ P 10135 pod pečatom, par. 81-84; P 10125, str. 2, 4, 7.

³⁴⁴ P 10125, str. 7 i 8.

"pušten[e]" ukoliko nisu bezbjednosno interesantne.³⁴⁵ To se odnosilo na muškarce oženjene Hrvatima; osobe s garantnim pismima za odlazak u treće zemlje i tranzitnom vizom za Hrvatsku, te osobe koje je tražila Hrvatska.³⁴⁶

141. Ta procedura primjenjivala se od 10. avgusta 1993., što je vidljivo iz jednog zahtjeva Žarka Pavlovića Nedjeljku Obradoviću – koji je Obradović primio i odobrio – za puštanje na slobodu 28 zatočenika iz Zatvora u Dretelju, s obrazloženjem da su oženjeni Hrvatima.³⁴⁷

142. Osim toga, iz više dokumenata HVO-a očigledno je da je zapovjednik 1. brigade "Knez Domagoj" doista odobravao puštanje na slobodu zatočenika iz Zatvora u Dretelju ako su oni mogli da predoče garantno pismo i bili voljni da idu u inostranstvo.³⁴⁸

143. U periodu od 6. do 15. septembra 1993., na ostrva u Hrvatskoj prvo su odvođeni zatočenici najslabijeg zdravstvenog stanja, i to prevashodno na Korčulu, Prižbu i Badiju.³⁴⁹

144. Nakon jednog sastanka Mate Granića i nekoliko predstavnika HVO-a, među kojima su bili Jadranko Prlić, Berislav Pušić i Bruno Stojić, s predstavnicima MKCK-a, UNHCR-a, i UNPROFOR-a,³⁵⁰ a koji je održan oko 20. septembra 1993., neki zatočenici s garantnim pismima upućeni su u treće zemlje.³⁵¹

145. Vijeće zaključuje da su sve vrijeme dok je Zatvor u Dretelju funkcionisao kao zatočenički centar, zatočenici odvođeni u druge zatočeničke centre, bilo zato što će Zatvor u Dretelju biti zatvoren ili iz nekih drugih razloga koji Vijeću nisu poznati, te da su, počev od septembra 1993., zatočenici napuštali Zatvor u Dretelju i da su ih slali na ostrva u Hrvatskoj, konkretno na Korčulu i Badiju, odakle su kasnije odlazili u treće zemlje.

Dio 11: Zatvor u Gabeli

146. Ovaj dio Presude odnosi se na krivična djela u vezi sa zatočenjem muškaraca Muslimana u Zatvoru u Gabeli. U paragrafima 195 do 203 Optužnice navodi se da su snage Herceg-Bosne/HVO-

³⁴⁵ P 04496, str. 1 i 2.

³⁴⁶ Svjedok C, T(f), str. 22548, djelimično zatvorena sjednica; P 04496, str. 1 i 2.

³⁴⁷ P 04079.

³⁴⁸ Svjedok C, T(f), str. 22395, 22396 i 22548, djelimično zatvorena sjednica P 04941; P 10187; P 04496, str. 1 i 2.

³⁴⁹ P 10143, str. 11; Svjedok DD, T(f), str. 14460, djelimično zatvorena sjednica.

³⁵⁰ P 05219 pod pečatom, str. 1 i 2.

³⁵¹ P 10137, par. 54; P 10127 pod pečatom, str. 7; P 10124, par. 91-92; Azra Krajšek, T(f), str. 20045; P 10056, str. 1; P 05422, str. 1 i 2; 1D 01936; P 05304; Svjedok DD, T(f), str. 14462 i 14465, djelimično zatvorena sjednica; Svjedok C, T(f), str. 22418 i 22420, djelimično zatvorena sjednica; P 10127 pod pečatom, str. 7; P 05322 pod pečatom; P 07341, str. 2; P 05731, str. 4; P 05662, str. 2; 1D 02735, str. 7. U vezi s činjenicom da su zatočenici iz Zatvora u Dretelju, u

a držale u zatočeništvu muškarce Muslimane u četiri limena hangara u bivšoj logističkoj bazi JNA pokraj sela Gabela u opštini Čapljina. Snage Herceg-Bosne/HVO-a počele su pritvarati muškarce Muslimane bez obzira na njihov status, od aprila 1993., a naročito počev od 8. juna 1993., i držale su ih u zatočeništvu do aprila 1994., u surovim i nezdravim uslovima. Pripadnici HVO-a podvrgavali su zatočenike fizičkom i psihičkom nasilju i vrijeđali ih na nacionalnoj osnovi. Zbog tih radnji i uslova zatočenja, brojni zatočenici su pretrpjeli teške povrede tijela ili zdravlja, uslijed čega su neki od njih umrli. Tužilaštvo osim toga navodi da je HVO tokom prvih nekoliko mjeseci postojanja logora međunarodnim posmatračima i humanitarnim organizacijama uskraćivao pristup zatvoru. Takođe, u oktobru 1993. HVO je jedan dio zatočenika sakrio od predstavnika jedne međunarodne organizacije koja je došla pregledati zatvor. Konačno, prema riječima tužilaštva, da bi bili pušteni na slobodu, zatočenici su morali biti u braku s Hrvatima ili posjedovati vizu i garantno pismo za odlazak iz BiH u neku drugu zemlju.

147. Tužilaštvo na osnovu ovih navoda optužene tereti za progone (tačka 1), ubistvo (tačka 2), hotimično lišavanje života (tačka 3), deportaciju (tačka 6), protivpravnu deportaciju civila (tačka 7), nehumana djela (prisilno premještanje) (tačka 8), protivpravno premještanje civila (tačka 9), zatvaranje (tačka 10), protivpravno zatočenje civila (tačka 11), nehumana djela (uslovi zatočenja) (tačka 12), nečovječno postupanje (uslovi zatočenja) (tačka 13), okrutno postupanje (uslovi zatočenja) (tačka 14), nehumana djela (tačka 15), nečovječno postupanje (tačka 16) i okrutno postupanje (tačka 17).

148. Kako bi donijelo odluku u vezi s činjenicama navedenim u Optužnici, Vijeće je analiziralo sveukupne dokaze. Vijeće je razmotrilo iskaze *viva voce* sljedećih svjedoka: Ivana Bandića, Marijana Biškića, BB, BI, Zorana Buntića, C, CQ, DD, E, Larryja Forbesa, Hasana Hasića, Sejfe Kajmovića, Nermina Malovića, Amora Mašovića, Klause Johanna Nissena, Marite Vihervuori, Edwarda Vulliamyja, Philipa Rogera Watkina, Zorana Perkovića i 2D-AB, kao i izjave svjedoka Salka Bojčića, CK, CM, CR, CW, DV, DW i Ismeta Poljarevića, prihvaćene na osnovu pravila 92ter Pravilnika, upotpunjene njihovim iskazom na suđenju. Vijeće je takođe uzelo u obzir pismene izjave i transkripte iskaza svjedoka DT, EB, EC, ED, EE, Halida Jazvina, Huse Marića, NN, OO, Šefika Ratkušića, Denis Šarića, Alije Šute i Ibre Zlomužice, prihvaćene na osnovu pravila 92bis Pravilnika. Vijeće je na kraju proučilo velik broj dokaznih predmeta uvrštenih u spis posredstvom tih svjedoka ili putem pismene procedure.

periodu od kraja avgusta do septembra 1993. prvo autobusima prevoženi u Split, a zatim kamionima u Dansku, vidi Svjedok II, P 10218 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 5126.

149. Kako bi utvrdilo koji su se događaji odigrali u Zatvoru u Gabeli, Vijeće će prvo opisati organizaciju Zatvora u Gabeli (I). Nakon toga, Vijeće će analizirati dokaze u vezi s dovođenjem zatočenika u Zatvor u Gabeli (II), brojem i kategorijama tih zatočenika (III) uslovima njihovog zatočenja (IV) postupanjem kojem su bili izloženi i smrću više njih (V). Vijeće će takođe ispitati navode u vezi s ograničavanjem pristupa zatočenicima i o sakrivanju nekih od njih od predstavnika međunarodnih organizacija (VI). Konačno, Vijeće će opisati način na koji su zatočenicima otišli iz Zatvora u Gabeli (VII).

I. Organizacija Zatvora u Gabeli

150. Nakon što utvrdi datume otvaranja i zatvaranja Zatvora u Gabeli (A), Vijeće će opisati Zatvor u Gabeli (B) i proučiti njegovu komandnu strukturu, kao i podjelu nadležnosti među raznim vlastima (C).

A. Otvaranje i zatvaranje Zatvora u Gabeli

151. Tužilaštvo navodi da su u Zatvoru u Gabeli, premda je zvanično otvoren tek 8. juna 1993., a 22. decembra 1993. pretvoren u tranzitni centar, muškarci Muslimani iz BiH bili zatočeni od aprila 1993. do aprila 1994. godine.³⁵² Tužilaštvo isto tako navodi da je Zatvor u Gabeli osnovan 8. juna 1993. odlukom Jadranka Prlića, kojom je imenovan i prvi ravnatelj zatvora, Boško Previšić, i da je stavljen pod "nadležnost Uprave Vojne policije".³⁵³

152. Prlićeva odbrana tvrdi da odluka Jadranka Prlića od 8. juna 1993. nije mogla da bude osnov za otvaranje Zatvora u Gabeli jer ta odluka sadrži više nedostataka, nije bila objavljena i stoga nije mogla stupiti na snagu.³⁵⁴ Prlićeva odbrana kaže da se tom odlukom, premda se u njoj navodi na kojem području zatočenički centar može da bude osnovan, ne određuje tačno mjesto na kojem zatvor treba uspostaviti.³⁵⁵ Prlićeva odbrana tvrdi da je Zatvor u Gabeli otvoren nakon "događaja 30. juna 1993."³⁵⁶ Stojićeva i Petkovićeva odbrana naprotiv tvrde da je Zatvor u Gabeli osnovan upravo odlukom od 8. juna 1993.³⁵⁷

³⁵² Optužnica par. 196.

³⁵³ Pretpretresni podnesak tužilaštva, par. 196.1 i 196.2; Završni podnesak tužilaštva, par. 466 i 1065.

³⁵⁴ Završni podnesak Prlićeve odbrane, par. 234.

³⁵⁵ Završni podnesak Prlićeve odbrane, par. 234.

³⁵⁶ Završni podnesak Prlićeve odbrane, par. 235.

³⁵⁷ Završni podnesak Petkovićeva odbrane, par. 318(ii) i 359; Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 489 i 517. Stojićeva odbrana iz toga zaključuje da Zatvor u Gabeli nije osnovan na osnovu Uredbe o postupanju s osobama zarobljenim u oružanim sukobima u HZ HB Mate Bobana i da stoga Bruno Stojić s njegovim osnivanjem nije imao nikakve veze. Stojićeva odbrana primjećuje da se u odluci Jadranka Prlića ne pominje uredba Mate Bobana, predsjednika HVO-a i HZ HB, u vezi s postupanjem s osobama zarobljenim u oružanim sukobima u HZ HB, od 3. jula 1992. P 00292.

153. Prema riječima Prlićeve i Stojićeve odbrane, Mate Boban je bio taj koji je naložio zatvaranje Zatvora u Gabeli, dok je stav Petkovićeve odbrane i tužilaštva da je zatvor zatvoren nakon odluke Vlade HZ HB od 22. decembra 1993.³⁵⁸

154. Vijeće napominje da je na osnovu dvije odluke koje je 8. juna 1993. potpisao Jadranko Prlić u svojstvu predsjednika HVO-a, HVO HZ HB osnovao Zatvor u Gabeli³⁵⁹ i imenovao Boška Previšića za ravnatelja.³⁶⁰

155. Činjenicu da odluka od 8. juna 1993. o utemeljenju Zatvora u Gabeli nije bila objavljena, kao što tvrdi Prlićeva odbrana, potvrdio je Zoran Perković, savjetnik u Komisiji HVO-a, kasnije HR HB, za propise, prilikom svog svjedočenja pred Vijećem.³⁶¹ Međutim, taj svjedok nije rekao, kako to tvrdi Prlićeva odbrana,³⁶² da činjenica da odluka nije objavljena znači da nije stupila na snagu.³⁶³ Vijeće ne može da se složi s argumentima Prlićeve odbrane u vezi s navodnim nedostacima odluke budući da u njoj izričito stoji da ona stupa na snagu danom donošenja i da je Jadranko Prlić, koji je tada bio premijer HR HB, ocijenio da je potrebno da 22. decembra 1993. donese novu odluku, kojom stavlja van snage svoju prvu odluku kao i odluku o zvaničnom imenovanju Boška Previšića.³⁶⁴

156. Vijeće stoga zaključuje da je Zatvor u Gabeli doista zvanično osnovan 8. juna 1993. odlukom Jadranka Prlića i da je on istog dana zvanično imenovao Boška Previšića za ravnatelja Zatvora u Gabeli.

157. Međutim, više dokaza pokazuje, prvo, da je Zatvor u Gabeli počeo primati zatočenike od mjeseca aprila 1993.,³⁶⁵ dakle prije svog zvaničnog osnivanja, i drugo, da je Boško Previšić vršio funkciju upravnika zatvora od maja 1993.,³⁶⁶ dakle prije datuma svog zvaničnog imenovanja.

³⁵⁸ Završni podnesak Prlićeve odbrane, par. 237; Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 532; Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 318 i 363; Završni podnesak tužilaštva, par. 486.

³⁵⁹ U odluci Jadranka Prlića govori se o osnivanju dva zatočenička centra u Gabeli – Okružnog vojnog zatvora i Okružnog zatvora – za opštine Čapljina, Neum, Ljubuški i Ravno; v. takođe P 03350, str. 3.

³⁶⁰ P 02674 – u odluci stoji ime “Boko Previšić”. V. takođe P 03350, str. 3.

³⁶¹ Zoran Perković, T(f), str. 31808-31811. Zoran Perković je bio savjetnik u Komisiji HVO-a, kasnije HR HB, za propise, i to od sredine jula do sredine avgusta 1992. i od sredine decembra 1992. do 1994. Zoran Perković, T(f), str. 31627, 31629 i 31639.

³⁶² Završni podnesak Prlićeve odbrane, par. 234.

³⁶³ Zoran Perković, T(f), str. 31808-31811.

³⁶⁴ P 07668.

³⁶⁵ P 10133, pod pečatom, par. 36, 52, 55, 56, 79 i 80; P 09799, pod pečatom, str. 2; Svjedokinja CK, T(f), str. 11001. U svojoj pismenoj izjavi, svjedokinja CK je rekla da je njen suprug uhapšen u julu 1993.; svjedokinja se ispravila u sudnici: uhapšen je 13. maja 1993. i odveden u Gabelu. Svjedok NN, P 10219, pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 5879 i 5880; T(e), str. 5875. Svjedok NN je vidio svog bivšeg komandanta iz ABiH, Bajru Pizovića, koji je u Gabelu stigao u aprilu 1993. P 02117. P 07529, str. 1.

³⁶⁶ P 10133, pod pečatom, par. 52 i 54.

Međutim, Vijeće ne raspolaže informacijama ni o okolnostima početka stvarnog korištenja Zatvora u Gabeli kao zatočeničkog centra ni o njegovoj upravi.

158. Što se pak prestanka rada zatvora tiče, Vijeće napominje da, iako bi se na osnovu odluke od 22. decembra 1993. moglo pomisliti da je tog datuma Jadranko Prlić zvanično dao zatvoriti Zatvor u Gabeli, dokazi pokazuju da je zatvor zapravo bio od 13. decembra 1993. pretvoren u tranzitni centar³⁶⁷ i da je na tom osnovu nastavio prihvatati zatočenike do posljednjih dana decembra 1993.³⁶⁸ Međutim, Vijeće ne raspolaže dokazima o tome da je, kako to tvrdi tužilaštvo,³⁶⁹ u zatvoru bilo zatočenika nakon decembra 1993., i to do aprila 1994. godine.

B. Opis Zatvora u Gabeli

159. Zatvor u Gabeli bio je u bivšoj kasarni JNA,³⁷⁰ u selu Gabela, južno od Čapljine.³⁷¹

160. U krugu Zatvora u Gabeli nalazilo se 12 hangara, od kojih su tri, a kasnije – s dolaskom zatočenika nakon zatvaranja Zatvora u Dretelju početkom oktobra 1993.³⁷² – četiri hangara korištena za smještaj zatočenika.³⁷³ U krugu Zatvora u Gabeli nalazili su se i jedna staja i sportski tereni.³⁷⁴

161. Trojica bivših zatočenika iz Zatvora u Gabeli govorili su o "samici" u kojoj su bili zatočeni nekoliko dana s drugim zatočenicima.³⁷⁵ Međutim, Vijeće nije u mogućnosti da utvrdi da li je postojala samo jedna ili je bilo više samica. Osim toga, Vijeće ne zna ni koliko su te ćelije bile velike ni što je bio razlog da su se u njih zatvarali neki zatočenici.

³⁶⁷ Tako je 13. decembra 1993. Marijan Biškić zapovjedio da se svi zatočenici koji spadaju u kategoriju ratnih zarobljenika HVO-a prebace u "konačište ratnih zarobljenika Heliodrom", a da se ostali zatočenici prebace u "tranzitni centar Gabela", Marijan Biškić, T(f), str. 15113, 15114 i 15385-15387; P 07149.

³⁶⁸ P 07065, str. 2; P 07184; P 07212; P 07140; P 08498, str. 4, par. 16; P 07852; Amor Mašović, T(f), str. 25040 i 25041.

³⁶⁹ Optužnica, par. 196.

³⁷⁰ P 10133, pod pečatom, str. 5, par. 53, i str. 7, par. 78; P 09948, par. 35; P 10213, par. 4.

³⁷¹ P 10924.

³⁷² Svjedok DD, T(f), str. 14466, djelimično zatvorena sjednica; P 10133, pod pečatom, str. 5 i 6, par. 56 i 57; P 09753, pod pečatom, str. 7; P 10135, pod pečatom, par. 101 i 102.

³⁷³ P 10133, pod pečatom, str. 5, par. 53, str. 6, par. 56 i 57 i str. 9, par. 97; Hasan Hasić, T(f), str. 10754; Svjedok CQ, T(f), str. 11474; P 04253, str. 2; P 05225, str. 1; P 06729, str. 2; P 09016. Ostali hangari koristili su se za skladištenje vojne opreme HVO-a i HV-a.

³⁷⁴ P 10138, par. 22, 24 i 25. U toj staji su neko vrijeme u periodu od jula do oktobra 1993. bili zatočeni pripadnici Brigade "Bregava" ABiH.

³⁷⁵ P 10129, pod pečatom, str. 6, par. 32. Svjedok EC, zatočenik u Gabeli od 28. septembra 1993. do 10. oktobra 1993., je izjavio da je dvije noći nakon svog dolaska odveden u jednu samicu, gdje je bio zatočen s još 52 zatočenika. P 09948, par. 33 i 38-40. Ibro Zlomužica je u oktobru 1993. bio zatočen u samici s još 12 zatočenika. P 10138, par. 21 i 22. Huso Marić je početkom jula 1993. bio zatočen u samici s još desetak zatočenika, što je trajalo najmanje jedan dan. Hasan Hasić, T(f), str. 10749-10751, 10757 i 10758. Hasan Hasić, zatočen u Gabeli počev od 14. jula 1993. tokom najmanje pedeset dana, pomenuo je da je u Gabeli postojala samica.

162. Konačno, u Zatvoru u Gabeli postojala je i ambulanta.³⁷⁶

C. Komandna struktura u Zatvoru u Gabeli i podjela nadležnosti među raznim vlastima

163. Prema riječima tužilaštva, za funkcionisanje Zatvora u Gabeli bila je odgovorna Vojna policija.³⁷⁷ Stojićeva i Ćorićeva odbrana međutim tvrde da je Zatvor u Gabeli bio pod isključivom nadležnošću zapovjednika 1. brigade "Knez Domagoj", Nedjeljka Obradovića.³⁷⁸

164. Da bi se bolje razumio način rada Zatvora u Gabeli i odgovornost raznih organa vlasti/jedinica koje su bile prisutne ili su imale ulogu u funkcionisanju zatvora, Vijeće će prvo ispitati ko je bio nadležan za upravljanje Zatvorom u Gabeli (1), a potom kakva je bila podjela nadležnosti u Zatvoru u Gabeli među raznim vlastima/jedinicama (2).

1. Upravljanje Zatvorom u Gabeli

165. Barem od maja 1993. do decembra 1993., ravnatelj Zatvora u Gabeli bio je Boško Previšić, zvani Boko, a njegov zamjenik Nikola Andrun, obojica pripadnici 1. brigade "Knez Domagoj" HVO-a.³⁷⁹ Njihovi zadaci bili su "poslovi administracije" i "kontrole osiguranja".³⁸⁰ Bošku Previšiću bio je direktno nadređen Nedjeljko Obradović, zapovjednik 1. brigade "Knez Domagoj".³⁸¹

166. Kao što je Vijeće već reklo u svojoj analizi događaja u vezi sa Zatvorom u Dretelju, Tomislav Šakota bio je od 22. jula do 25. decembra 1993. na položaju koordinatora zatočeničkih centara³⁸² i u tom svojstvu je, barem u septembru 1993., učestvovao u upravljanju Zatvorom u Gabeli.³⁸³ Vijeće međutim nije u mogućnosti da utvrdi tačnu ulogu koju je on eventualno imao u Zatvoru u Gabeli, niti u kakvim je odnosima bio s upravom zatvora.

³⁷⁶ P 10143, str. 12; P 05485, str. 2; P 05948, str. 1 i 2. V. i P 05225.

³⁷⁷ Završni podnesak tužilaštva, par. 1065.

³⁷⁸ Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 491 i 518-520; Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 549, 564-566 i 570; završna riječ Ćorićeve odbrane, T(f), str. 52946 i 52947.

³⁷⁹ P 10133, pod pečatom, str. 5, 54 i str. 6, par. 60; P 03731, str. 3 i 4; P 05225, str. 1; P 05485, str. 1; P 0672, str. 3; P 07065, str. 2; P 07214, str. 2; Hasan Hasić, T(f), str. 10752; Svjedok CQ, T(f), str. 11475; Svjedok 2D-AB, T(f), str. 37549 i 37550, djelimično zatvorena sjednica; P 10135, pod pečatom, par. 105; P 10138, par. 20; P 09948, par. 35 i 36; P 10127, pod pečatom, str. 7; P 10129, pod pečatom, par. 34; P 10143, str. 12.

³⁸⁰ P 05225.

³⁸¹ 5D 04096; P 03462; P 03731.

³⁸² On je bio na toj dužnosti od 22. jula do 25. decembra 1993., no u prvo vrijeme njegove su aktivnosti bile vezane za Zatvor u Dretelju. V. "Upravljanje Zatvorom u Dretelju" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Zatvorom u Dretelju.

³⁸³ Informacije kojima raspolaže Vijeće u vezi s povezanošću Tomislava Šakote sa Zatvorom u Gabeli ograničene su na mjesec septembar 1993. Veso Vegar, T(f), str. 36943; Ivan Bandić, T(f), str. 38085 i 38089; P 05133; 2D 00973.

2. Podjela nadležnosti u Zatvoru u Gabeli

167. Uz ravnatelja i njegovog zamjenika, više jedinica HVO-a je imalo ulogu u funkcionisanju Zatvora u Gabeli, bilo da se radilo o izdavanju odobrenja za pristup zatvoru osobama sa strane (a), dostavljanju vode i hrane zatočenicima (b), nadzoru nad zatočenicima i njihovom obezbjeđivanju (c), organizovanju i pružanju medicinske njege zatočenicima (d) ili o organizovanju odlaska zatočenika iz zatvora (e).

a) Vlasti koje su odobravale pristup u Zatvor u Gabeli osobama sa strane

168. Premda nije bilo fizički prisutno u krugu zatvora, zapovjedništvo 1. brigade "Knez Domagoj" bilo je ipak u velikoj mjeri uključeno u sve aspekte upravljanja zatvorom, a posebno u izdavanje odobrenja osobama sa strane za pristup zatvoru. Na primjer, 17. juna 1993. Nedjeljko Obradović je ravnatelju Zatvora u Gabeli zapovjedio da dozvoli načelniku VOS-a brigade i njegovom savjetniku da uđu u zatvor i ispitaju zatočenike.³⁸⁴ Osim toga, prema informaciji Sektora sigurnosti Odjela obrane HVO-a od 20. septembra 1993., osobe koje nisu radile u Zatvoru u Gabeli mogle su u njega ući samo uz pismeno odobrenje zapovjednika 1. brigade "Knez Domagoj" HVO-a i načelnika SIS-a te brigade.³⁸⁵

169. Vijeće zaključuje da je 1. brigada "Knez Domagoj" HVO-a bila ta koja je osobama sa strane odobravalala pristup u Zatvor u Gabeli.

b) Vlasti za nadzor pristupa zatočenika vodi i hrani

170. Vijeće ima vrlo malo informacija o vlastima koje su imale nadzor nad pristupom zatočenika vodi i hrani, no iz izvještaja Ive Curića³⁸⁶ proizlazi da je hrana za zatočenike stizala iz centralne kuhinje 1. brigade "Knez Domagoj" u Čapljini.³⁸⁷ Što se tiče vode, iz jednog od Curićevih izvještaja je vidljivo da se voda dovozila autocisternom iz Čapljine i da je njen kvalitet kontrolisala sanitetska služba 1. brigade "Knez Domagoj".³⁸⁸

171. S obzirom na te dokaze, Vijeće može da zaključi da je 1. brigada "Knez Domagoj" bila zadužena za dopremanje vode i hrane zatočenicima u Zatvoru u Gabeli. Vijeće međutim nije bilo u mogućnosti da utvrdi ko je zatočenicima dijelio vodu i hranu.

³⁸⁴ 5D 04096.

³⁸⁵ P 05225, str. 1.

³⁸⁶ Ivo Curić bio je zapovjednik Infektološko-epidemiološko-toksikološke službe u Odjelu obrane HVO-a.

³⁸⁷ P 05485, str. 2; P 05948, str. 3. V. takođe u tom smislu, P 05225; Svjedok 2D-AB, T(f), str. 37557, djelimično zatvorena sjednica.

³⁸⁸ P 05948, str. 3.

c) Vlasti nadležne za obezbjeđenje i nadzor zatočenika

172. Tužilaštvo tvrdi da su za bezbjednost u Zatvoru u Gabeli u prvom redu bili odgovorni domobrani, a da su prisutni bili i pripadnici Vojne policije iz Konjica.³⁸⁹ Ćorićeva odbrana tvrdi da su 1. brigada "Knez Domagoj" i domobranska jedinica koju je rasporedio zapovjednik te brigade bili zaduženi za osiguranje "smještaja" zatočenika u Zatvoru u Gabeli i da Vojna policija i njena Uprava nisu imali nikakva ovlaštenja u vezi s obezbjeđenjem, tim više što Vojna policija nije bila prisutna u Zatvoru u Gabeli.³⁹⁰

173. Iz dokaza proizlazi da je najkasnije od maja 1993. obezbjeđenje zatočenika u Zatvoru u Gabeli vršila jedna domobranska jedinica,³⁹¹ potčinjena 1. brigadi "Knez Domagoj" HVO-a.³⁹² Svi "čuvari" u zatvoru bili su domobrani.³⁹³ Nosili su uniforme i bili su naoružani.³⁹⁴

174. Osim toga, 17. avgusta 1993., u skladu sa zapovijedi Žarka Tole, načelnika Glavnog stožera, Nedjeljko Obradović je zapovjedio da se pripadnici Bojne "Klis" pošalju u Zatvor u Gabeli i da tamo preuzmu obezbjeđenje od "Konjičana" počev od 18. avgusta 1993.³⁹⁵ Svjedok ED, čije je riječi potvrdio Sejfo Kajmović, kazao je da su neki od domobrana doista bili iz Konjica.³⁹⁶ Međutim, Vijeću nije poznato da li je zapovijed Nedjeljka Obradovića od 17. avgusta 1993. provedena u djelo, a nijedan svjedok, kao ni dokument, ne pominju promjene u sastavu ljudstva zaduženog za obezbjeđenje u Zatvoru u Gabeli. Naprotiv, iz dva izvještaja HVO-a iz septembra i novembra 1993. proizlazi da su u to vrijeme za obezbjeđenje još uvijek bili zaduženi domobrani.³⁹⁷

175. U svakom slučaju, Bojna "Klis", pod zapovjedništvom Brigade "Herceg Stjepan", bila je u sastavu oružanih snaga HVO-a³⁹⁸ jednako kao i domobranska jedinica koja je osiguravala nadzor nad zatočenicima. Vijeće stoga zaključuje da su nadzor nad zatočenicima i njihovo obezbjeđenje u Zatvoru u Gabeli osiguravale oružane snage HVO-a. Nijedan dokaz pak ne omogućuje zaključak, koji iznosi tužilaštvo, da je Vojna policija s tim u vezi imala bilo kakvu odgovornost.

³⁸⁹ Završni podnesak tužilaštva, par. 1076.

³⁹⁰ Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 569, 571 i 574.

³⁹¹ Svjedok C, T(f), str. 22564, djelimično zatvorena sjednica; P 05225; P 06805, str. 1; Marijan Biškić, T(f), str. 15300 i 15373.

³⁹² P 10133, pod pečatom, str. 4, par. 30-33, i str. 5, par. 52; P 06729, str. 4; P 05225, str. 1; P 05485, str. 2; Svjedok 2D-AB, T(f), str. 37549, djelimično zatvorena sjednica. Općenito u vezi s potčinjavanjem domobranskih jedinica zapovjednicima brigada, v. takođe "Domobrani" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s vojnom strukturom HZ(R) HB.

³⁹³ P 05225, str. 1; P 06805 str. 1; P 10133, pod pečatom, str. 6, par. 67 i 68, i str. 7, par. 70-72.

³⁹⁴ Sejfo Kajmović, T(f), str. 11718; P 10138, par. 24.

³⁹⁵ P 04266, str. 1.

³⁹⁶ P 10133, pod pečatom, str. 7, par. 73; Sejfo Kajmović, T(f), str. 11718, 11720 i 11721.

³⁹⁷ P 06729, str. 4; P 05225, str. 1.

³⁹⁸ 2D 00639; 3D 01100. V. takođe "OZ i brigade", u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s vojnom strukturom HZ(R) HB.

d) Vlasti nadležne za organizovanje i pružanje medicinske njege

176. Što se tiče medicinske njege u Zatvoru u Gabeli, Stojićeva odbrana tvrdi da je za to bio zadužen sanitet 1. brigade "Knez Domagoj"³⁹⁹ i da je Sektor za zdravstvo Odjela obrane bio odgovoran za zaštitu stanovništva od epidemija, što je uključivalo i zatočeničke centre, no nije konkretno bio zadužen za medicinsku njegu zatočenika.⁴⁰⁰ Ćorićeva odbrana takođe tvrdi da je 1. brigada "Knez Domagoj" bila odgovorna za pružanje medicinske pomoći zatočenicima.⁴⁰¹

177. Dokazi pokazuju da su tokom cijelog vremena postojanja Zatvora u Gabeli službenici Sektora za zdravstvo Odjela obrane HVO-a – tačnije, Ivan Bagarić iz Sektora za zdravstvo Odjela obrane HVO-a i Ivo Curić, zapovjednik Infektološko-epidemiološko-toksikološke službe u Odjelu obrane HVO-a – upućivali zapovijedi kojima su od zapovjednika 1. brigade "Knez Domagoj" tražili da zatočenicima u zatvoru obezbijedi medicinsku njegu.⁴⁰² Dana 5. jula 1993., Nedjeljko Obradović je sa svoje strane izdao zapovijed sanitetskim službama 1. i 3. brigade u vezi s formiranjem ljekarske komisije za zdravstveno zbrinjavanje zatočenika, među kojima su bili i zatočeni u Zatvoru u Gabeli.⁴⁰³ Međutim, Vijeću nije poznato da li je ta zapovijed provedena.

178. Načelnik sanitetske službe 1. brigade "Knez Domagoj", Nikica Šutalo, učestvovao je u obilascima koje je organizovao Ivo Curić u Zatvoru u Gabeli, i to najmanje u dva navrata, 29. septembra i 18. oktobra 1993.⁴⁰⁴ Osim toga, uputio je najmanje jedan izvještaj Ivi Curiću, i to 15. novembra 1993., u vezi sa sanitarnim uslovima u tom zatvoru.⁴⁰⁵

179. Nadalje, kabinetu predsjednika HR HB, Glavnom stožeru i sanitetskoj službi 1. brigade "Knez Domagoj", dostavljeni su izvještaji načelnika Sektora za zdravstvo Odjela obrane HVO-a od 29. septembra i 19. oktobra 1993., u kojima navodi da u Zatvoru u Gabeli postoji sanitetska ekipa sastavljena od zatočenika, koja je pod nadzorom sanitetske službe 1. brigade "Knez Domagoj".⁴⁰⁶ Međutim, Vijeće nije dobilo nikakve preciznije informacije o tome na koji je način ambulanta radila.

180. Vijeće na osnovu svega gorenavedenog zaključuje da je Sektor za zdravstvo u Odjelu obrane naložio zapovjedniku 1. brigade "Knez Domagoj" da preduzme mjere kako bi zatočenicima

³⁹⁹ Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 519 i 528.

⁴⁰⁰ Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 528.

⁴⁰¹ Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 565.

⁴⁰² 2D 00278; 2D 00134; 2D 00131.

⁴⁰³ P 03197; Svjedok C, T(f), str. 22489 i 22490, djelimično zatvorena sjednica.

⁴⁰⁴ P 05485, str. 1; P 05948, str. 1 i 2.

⁴⁰⁵ 2D 01537; 2D 01538; Ivan Bagarić, T(f), str. 38998.

⁴⁰⁶ P 05485, str. 2; P 05948, str. 1 i 2. V. takođe P 05225.

bila dostupna medicinska njega. Prva brigada "Knez Domagoj", čiji je zadatak takođe bio da nadgleda rad ambulante, bila je prema tome nadležna za osiguravanje medicinske njege u Zatvoru u Gabeli.

e) Vlasti nadležne za odlazak zatočenika

181. Tužilaštvo u svom Završnom podnesku tvrdi da je Valentin Ćorić u mnogo navrata lično naredio prebacivanje zatočenika iz Zatvora u Gabeli u druge zatočeničke centre⁴⁰⁷ i da je Berislav Pušić raspolagao ovlaštenjima da odlučuje o premještanju zatvorenika.⁴⁰⁸ Stojićeva i Ćorićeva odbrana slažu se u tvrdnji da je ovlaštenja u vezi s premještanjem zatočenika iz Zatvora u Gabeli u druge zatočeničke centre imao zapovjednik 1. brigade "Knez Domagoj".⁴⁰⁹

182. Što se tiče odlaska zatočenika iz Zatvora u Gabeli u druge zatočeničke centre, Vijeće napominje da je Valentin Ćorić 23. septembra 1993. zapovjedio da se sedam zatočenika prebaci iz Zatvora u Gabeli u Zatvor u Ljubuškom, no Vijeće ne zna što je za to bio razlog.⁴¹⁰ Osim toga, 15. decembra 1993., po zapovijedi načelnika Uprave Vojne policije o prebacivanju "ratnih [vojnih] zarobljenika" iz Zatvora u Gabeli na Heliodrom, oko 400 zatočenika je odvedeno na Heliodrom.⁴¹¹ I ponovo, 28. decembra 1993., zatočenici, među kojima su bili i svjedoci Ismet Poljarević i CW, odvedeni su kao "ratni zarobljenici" iz Zatvora u Gabeli na Heliodrom, ovaj put po zapovijedi Marijana Biškića, pomoćnika ministra za sigurnost i Vojnu policiju u Ministarstvu obrane.⁴¹² Uprava Vojne policije je o tom prebacivanju obaviještena 15. i 28. decembra 1993.⁴¹³

183. Osim toga, Vijeće je prihvatilo i zapovijed Berislava Pušića, predstojnika Službe za razmjenu, od 13. decembra 1993., u vezi s prebacivanjem 17 zatočenika iz Zatvora u Gabeli u Zatvor u Ljubuškom radi odlaska u treće zemlje.⁴¹⁴

⁴⁰⁷ Završni podnesak tužilaštva, par. 1078.

⁴⁰⁸ Završni podnesak tužilaštva, par. 1209.

⁴⁰⁹ Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 521; Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 415.

⁴¹⁰ P 05302. Huso Marić, čije se ime pominje u ovoj zapovijedi, potvrdio je da je odveden u Zatvor u Ljubuškom, gdje je ostao zatočen do 19. marta 1994. P 10138, par. 30-33.

⁴¹¹ P 07184; P 07212; v. takođe P 00285, tačka 764, str. 131: riječ je samo o spisku dokumenata, a ne o samim dokumentima; Svjedok CQ, T(f), str. 11481-11483; Svjedok CM, T(f), str. 11100, 11117 i 11118.

⁴¹² Ismet Poljarević, T(f), str. 11663; Svjedok CW, T(f), str. 12666, 12668 i 12669, djelimično zatvorena sjednica; P 09807, pod pečatom, str. 9 i 10; 6D 00216; P 07378; navodi se da je 28. decembra 1993. godine Ismet Poljarević prebačen iz Gabele na Heliodrom. P 10127, pod pečatom, str. 7 i 8. Svjedok EB, Musliman, pripadnik satnije HVO-a, takođe je krajem decembra 1993. prebačen iz Zatvora u Gabeli na Heliodrom, gdje je ostao zatočen do aprila 1994. U vezi s ovlaštenjima Marijana Biškića, v. Marijan Biškić, T(f), str. 15039, 15048 i 15049; P 07236, str. 2, čl. 4; P 06994; P 06998, str. 1.

⁴¹³ P 07184; P 07212; 6D 00216; P 07378.

⁴¹⁴ P 07140.

184. Iz prethodnih dokaza proizlazi da je Uprava Vojne policije, u osobi svog načelnika Valentina Ćorića, bila nadležna za izdavanje naređenja za premještanje zatočenika iz Zatvora u Gabeli u druge zatočeničke centre. Takođe, Berislav Pušić, predstojnik Službe za razmjenu, raspolagao je ovlaštenjima da naloži premještanje zatočenika iz Zatvora u Gabeli u Zatvor u Ljubuškom radi njihovog odlaska u treće zemlje.

185. Što se tiče puštanja na slobodu zatočenika iz Zatvora u Gabeli, tužilaštvo tvrdi da je i to spadalo u ovlaštenja Valentina Ćorića i pritom se poziva na obavijest koju je uputio Nedjeljku Obradoviću 6. jula 1993., u kojoj stoji da su "vojno-istražni zatvori [...] pod isključivom nadležnošću Uprave Vojne policije" i da "prema tome [zapovjednik 1. brigade 'Knez Domagoj'] ni[je] nadlež[an] izdati zapovijed o puštanju zatvorenika", konkretno iz Zatvora u Gabeli.⁴¹⁵ Tužilaštvo takođe navodi da je Berislav Pušić lično odobrio mnogobrojna puštanja na slobodu.⁴¹⁶

186. Ćorićeva odbrana osporava autentičnost obavijesti Valentina Ćorića od 6. jula 1993. i, kao i Stojićeva i Pušićeva odbrana, tvrdi da je puštanje na slobodu bilo u nadležnosti zapovjednika 1. brigade "Knez Domagoj".⁴¹⁷ I konačno, Ćorićeva i Pušićeva odbrana insistiraju na ulozi SIS-a brigade u postupku puštanja na slobodu.⁴¹⁸

187. Vijeće podsjeća da je u dijelu posvećenom Zatvoru u Dretelju već prihvatilo autentičnost obavijesti Valentina Ćorića od 6. jula 1993.⁴¹⁹ Osim toga, Vijeće je u dijelu koji se odnosi na Vojnu policiju utvrdilo da je "[...] Uprava Vojne policije bila ovlaštena da naredi puštanje na slobodu osoba koje je zatočio HVO", pri čemu je napomenulo da ovaj zaključak ne sprečava Vijeće da primijeti da su i druge vlasti HVO-a raspolagale ovlaštenjima da nalože puštanje na slobodu zatočenika.⁴²⁰

188. Što se tiče ovlaštenja Valentina Ćorića da pušta na slobodu zatočenike, Vijeće napominje da u jednom dokumentu Ante Prlića, zapovjednika Zatvora u Ljubuškom, od 21. avgusta 1993., stoji

⁴¹⁵ Završna riječ tužilaštva, str. 52092-52094; Završni podnesak tužilaštva, par. 1079-1081, gdje se govori o dokumentu P 03220. Ćorićeva odbrana je u više navrata tokom postupka, kao i u Završnom podnesku (par. 699-701), tvrdila da je ovaj dokument falsifikat, no Vijeće se već izjasnilo u vezi s njegovom autentičnošću u dijelu teksta koji se odnosi na Vojnu policiju, v. "Odgovornost Vojne policije za puštanje zatočenika na slobodu" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s vojnom strukturom HZ(R) HB.

⁴¹⁶ Završni podnesak tužilaštva, par. 1210.

⁴¹⁷ Završni podnesak Stojićeve odbrane, par. 491 i 522. Ćorićeva odbrana je iznijela stav da je Uprava Vojne policije u postupku oslobađanja zatočenika sudjelovala tek utoliko što je zahtjeve za oslobađanje prosljeđivala pukovniku Nedjeljku Obradoviću, u čijoj je nadležnosti bilo da te zahtjeve odobri ili odbije. Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 577-579; Završni podnesak Pušićeve odbrane, par. 299, 333, 334 i 336.

⁴¹⁸ Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 577-579; Završni podnesak Pušićeve odbrane, par. 299, 333, 334 i 336.

⁴¹⁹ P 03220; v. takođe "Odgovornost Vojne policije za puštanje zatočenika na slobodu" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s vojnom strukturom HZ(R) HB.

⁴²⁰ V. "Odgovornost Vojne policije za puštanje zatočenika na slobodu" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s vojnom strukturom HZ(R) HB.

da po naređenju Valentina Ćorića dvojicu pritvorenika koji se nalaze "u Vojnom zatvoru Dretelj ili Gabela" treba predati Vojnoj policiji Ljubuški kako bi sa svojim porodicama, koje se tamo nalaze, otišli iz Hercegovine.⁴²¹

189. Međutim, Vijeće napominje da je 1. brigada "Knez Domagoj" imala važnu ulogu u oslobađanju zatočenika. Upravo je ta brigada imala kontrolu nad procedurom za puštanje na slobodu, koju je pomoćnik zapovjednika za sigurnost u 1. brigadi "Knez Domagoj" 25. avgusta 1993. opisao Žarku Toli, načelniku Glavnog stožera.⁴²² U skladu s tom procedurom, 1. brigada "Knez Domagoj" mogla je pustiti na slobodu osobe, ako nisu bile "sigurnosno interesantne", koje su bile oženjene Hrvatima i osobe koje su posjedovale garantna pisma za odlazak u treće zemlje i tranzitnu vizu za Hrvatsku.⁴²³ Svjedoci E i ED potvrdili su da su zatočenici iz Gabele doista mogli otići iz Zatvora u Gabeli ako su imali garantno pismo u kojem je pisalo da imaju odobrenje za ostanak u Hrvatskoj ili za odlazak u treće zemlje.⁴²⁴ Nakon izlaska iz zatvora bili su dužni napustiti teritoriju HZ HB u roku od dvadeset i četiri sata.⁴²⁵

190. Sigurnosno-informativna služba Brigade "Knez Domagoj", kao i centri SIS-a Čapljina i Mostar bili su odgovorni za procjenu eventualnih bezbjednosnih problema koji su mogli onemogućiti da neki zatočenik bude oslobođen u skladu s goreopisanom procedurom puštanja na slobodu.⁴²⁶ Na primjer, 4. decembra 1993. Berislav Pušić je zamjeniku ravnatelja Zatvora u Gabeli uputio zahtjev za puštanje na slobodu 17 muškaraca koji su tamo bili zatočeni.⁴²⁷ Nikola Andrun je o tom zahtjevu informisao načelnika Centra SIS-a Čapljina.⁴²⁸ Načelnik centra je potom informisao SIS Ministarstva obrane da su dotični zatočenici pripadnici Brigade "Bregava" ABiH i da on nije saglasan s njihovim puštanjem na slobodu.⁴²⁹ Vijeće ne raspolaže informacijama o tome što se nakon toga dogodilo s tim zatočenicima.

⁴²¹ P 10187.

⁴²² V. "Slobodan Praljak, zapovjednik Glavnog stožera od 24. jula 1993. do 9. novembra 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s vojnom strukturom u HZ(R) H-B.

⁴²³ Svjedok C, T(f), str. 22548, zatvorena sjednica; P 04496, str. 1 i 2. Prema riječima pomoćnika zapovjednika za sigurnost u 1. brigadi "Knez Domagoj", prije no što je uvedena ovakva procedura, OZ Jugoistočna Hercegovina nije imala proceduru za puštanje na slobodu zatočenika, zbog čega su lokalna predsjedništva HVO-a i zapovjednici raznih brigada morali formulisati proceduru po vlastitom nahođenju. Svjedok nije rekao kada se tačno ova procedura počela primjenjivati.

⁴²⁴ Svjedok E, T(f), str. 22094-2100, 22106 i 22283-22284, zatvorena sjednica; P 10133, pod pečatom, str. 5, par. 45; 5D 02056. V. takođe P 04164 pod pečatom, str. 11: "Isti izvori (organizacija Ljekari svijeta – bez daljnjih objašnjenja) navode da su zatvorske vlasti spremne da oslobode sve zatvorenike koji dobiju garantno pismo od bilo koje zemlje koja je spremna da se pobrine za njih i da im dozvoli ulazak u zemlju."

⁴²⁵ Svjedok E, T(f), str. 22094-22096 i 22106, zatvorena sjednica; P 10133, pod pečatom, str. 5, par. 45 i 48. V. npr. 5D 02056.

⁴²⁶ 5D 02056; P 07222, str. 2; P 07178; P 07023, str. 3.

⁴²⁷ P 07033.

⁴²⁸ P 07033.

⁴²⁹ P 07033.

191. Vijeće napominje da su nakon odluke Mate Bobana od 10. decembra 1993. o zatvaranju zatočeničkih centara na teritoriji HR HB uslijedili mnogi izvještaji Berislava Pušića, predstojnika Službe za razmjenu, u vezi s puštanjem na slobodu zatočenika, konkretno iz Zatvora u Gabeli.⁴³⁰ Tako je iz jednog izvještaja koji je potpisao Berislav Pušić vidljivo da je 15. i 20. decembra 1993. pušteno 83, odnosno 189 zatočenika iz Gabele i da su oni otišli u treće zemlje, između ostalog u Dansku.⁴³¹ Prema izvještaju od 3. januara 1994., koji je potpisao Berislav Pušić, 14., 15. i 20. decembra 1993. na slobodu su puštena 502 zatočenika radi odlaska u treće zemlje.⁴³² Iako ne raspolaže informacijama koji organ vlasti je naložio da se ti ljudi puste na slobodu, Vijeće primjećuje da je izvještaje u vezi s njihovim oslobađanjem sastavljao Berislav Pušić.

192. Na osnovu gorenavedenog, Vijeće zaključuje da su u postupku puštanja zatočenika na slobodu učestvovali Uprava Vojne policije, zapovjednik 1. brigade "Knez Domagoj", SIS Brigade "Knez Domagoj", centri SIS-a Čapljina i Mostar i, od decembra 1993., predstojnik Službe za razmjenu, Berislav Pušić.

II. Dolazak zatočenika u Zatvor u Gabeli

193. Tužilaštvo navodi da su za vrijeme masovnih hapšenja muškaraca Muslimana – među kojima je bilo dječaka mlađih od 16 i muškaraca starijih od 60 godina – od 30. juna do sredine jula 1993. mnogi od njih pritvoreni u Zatvoru u Gabeli.⁴³³

194. Vijeće napominje da su muškarci Muslimani – pripadnici HVO-a, pripadnici ABiH ili drugi muškarci Muslimani – zatvarani u Zatvoru u Gabeli počev od aprila 1993.⁴³⁴ Doista, Svjedok ED je objasnio da su muškarci Muslimani iz HVO-a bili zatočeni u Zatvoru u Gabeli u aprilu 1993. i da je u maju 1993. u Zatvoru u Gabeli već bilo zatvoreno oko 1.500 muškaraca Muslimana, u "civiln[oj] odjeć[i]", u dobi od 16 do 60 godina.⁴³⁵ Osim toga, Svjedok NN je rekao da je u Zatvoru u Gabeli vidio svog bivšeg zapovjednika u ABiH, koji je bio doveden u aprilu 1993.⁴³⁶ Osim ova dva

⁴³⁰ P 07178; P 07246, str. 1; P 07468. V. takođe Philip Watkins, T(f), str. 18885 i 18886, i P 07219, pod pečatom, str. 2. P 07143, str. 4 i 5.

⁴³¹ P 07178; P 07280, pod pečatom, str. 1. O talasu oslobađanja 15. decembra 1993. govorila su dva svjedoka koji, međutim, nisu iznijeli nikakve detalje o tome šta se kasnije dogodilo s tim zatočenicima. Denis Šarić je rekao da je 15. decembra 1993. stiglo 10 kamiona Crvenog krsta i da je 500 zatvorenika pušteno na slobodu. P 10143, str. 12. Svjedok DT, Musliman iz Stoca, rekao je da su dva člana njegove porodice puštena iz Gabele 15. decembra 1993. P 09946, pod pečatom, par. 73.

⁴³² P 07468.

⁴³³ Optužnica, par. 197; Pretpretresni podnesak tužilaštva, par. 198.4, 198.6 i 198.8.

⁴³⁴ P 10133, pod pečatom, par. 36, 52, 55, 56, 79 i 80; P 09799, pod pečatom, str. 2; Svjedokinja CK, T(f), str. 11001. U svojoj pismenoj izjavi svjedokinja je rekla da je njen suprug uhapšen u julu 1993.; prilikom svjedočenja u sudnici se ispravila i izjavila da je on uhapšen 13. maja 1993. i odveden u Gabelu. Svjedok NN, P 10219, pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 5879 i 5880; T(e), str. 5875; P 02117; P 07529, str. 1.

⁴³⁵ P 10133, pod pečatom, par. 36, 52, 55, 56 i 80.

⁴³⁶ Svjedok NN, P 10219 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 5879 i 5880; T(e), str. 5875.

svjedočenja, Vijeće ne raspolaže dodatnim informacijama o muškarcima zatvorenim u Zatvor u Gabeli od aprila 1993. Vijeću nije poznato koliko vremena su oni bili zatočeni u tom zatvoru i da li su i kada premješteni na druga mjesta zatočenja.

195. Nakon toga, vojno sposobni muškarci Muslimani, za koje Vijeću nije poznato da li su bili u sastavu ABiH, i Muslimani koji su bili pripadnici HVO-a, dovođeni su u Zatvor u Gabeli počev od 30. juna 1993. i tokom prvih dana jula 1993., nakon što su uhapšeni u opštinama Stolac i Čapljina.⁴³⁷

196. U Zatvor u Gabeli dovođeni su i zatočeni iz drugih zatočeničkih centara. Tako su mnogobrojni zatočeni stigli iz Zatvora u Dretelju krajem septembra 1993., dakle nekoliko dana prije zatvaranja, i u prvim danima oktobra 1993., u vrijeme zatvaranja zatvora.⁴³⁸ Isto tako u prvim danima oktobra 1993., "HVO" je, pri čemu Vijeću nisu poznate nikakve preciznije informacije, doveo u Zatvor u Gabeli muškarce Muslimane koji su bili zatočeni u Koštanoj bolnici.⁴³⁹ Dana 6. novembra 1993., u Zatvor u Gabeli su stigla dva zatočenika s Heliodroma po zapovijedi Berislava Pušića, no Vijeću nisu poznati razlozi za to premještanje.⁴⁴⁰

197. Zbog, kako su tvrdili u Brigadi "Rama", nedostatka prostora u zatočeničkim centrima u Prozoru, u Zatvor u Gabeli je 14. novembra 1993. iz tih centara stiglo 105 zatočenika.⁴⁴¹

198. Dana 15. decembra 1993., iz Ljubuškog je u Zatvor u Gabeli dovedeno 13 zatočenika po zapovijedi Berislava Pušića, predstojnika Službe za razmjenu.⁴⁴² Međutim, Vijeću nisu poznati razlozi za to premještanje. Konačno, Vijeće je prihvatilo spisak koji je 23. decembra 1993. sastavila Služba za razmjenu, a na kojem su imena 43 zatočenika prebačenih s Heliodroma u Zatvor u

⁴³⁷ Klaus Johann Nissen, T(f), str. 20465-20467; Svjedok C, T(f), str. 22341, zatvorena sjednica; Sejfo Kajmović, T(f), p 11699-11702, 11732 i 11733; Svjedok BB, T(f), str. 17198, 17254 i 17255, zatvorena sjednica; Ivan Bandić, T(f), str. 38170-38172; P 09948, par. 2, 13, 33-35 i 47; P 09935, str. 3; P 10213, par. 3 i 4; P 09753, pod pečatom, str. 6 i 7; P 10112, par. 16 i 17; P 10138, par. 20; P 09946, pod pečatom, par. 27, 41 i 73; 3D 03759, str. 11; P 07148, str. 8; P 03057, str. 3; P 03347, str. 2; P 03361, pod pečatom, str. 6 i 7; P 09847, pod pečatom, str. 2.; P 06729, str. 2; P 06697, par. 58. Vijeće podsjeća da su nakon zapovijedi koju je 30. juna 1993. izdao Milivoj Petković, načelnik Glavnog stožera, Vojna policija i 1. brigada "Knez Domagoj" provele kampanju hapšenja velikog broja muškaraca Muslimana, koji su potom zatočeni konkretno u Zatvoru u Gabeli. V. "Hapšenje i zatvaranje vojno sposobnih muškaraca Muslimana u opštini Stolac u julu 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac i "Hapšenje i zatvaranje muškaraca Muslimana u opštini Čapljina u julu 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

⁴³⁸ P 05422, str. 1; P 09753, pod pečatom, str. 7; Svjedok DD, T(f), str. 14466, zatvorena sjednica; P 10143, str. 11; P 10135, pod pečatom, par. 101 i 102.

⁴³⁹ Svjedok CQ, T(f), str. 11453, 11463 i 11464; P 09948, par. 33-35. Ibro Zlomužica je 1. ili 2. oktobra 1993. iz Koštane bolnice prebačen u Gabelu. V. takođe "Zatvaranje muškaraca Muslimana u Koštanoj bolnici i njihov odlazak u druge zatočeničke centre HVO-a" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

⁴⁴⁰ P 00285, str. 126, tačke 723 i 725 – riječ je o spisku dokumenata, a ne o samim dokumentima; P 00352, str. 31. Iz ovih dokaza proizlazi da je to prebacivanje izvršeno po zapovijedi Berislava Pušića.

⁴⁴¹ P 06658; P 06662. V. takođe P 06569, str. 2.

⁴⁴² P 06982, str. 4.

Gabeli.⁴⁴³ Vijeće može samo zaključiti da su neki od tih 43 zatočenika trebali biti razmijenjeni, no nije u mogućnosti da utvrdi ko je naložio premještanje tih zatočenika.⁴⁴⁴

III. Broj i kategorije zatočenika u Zatvoru u Gabeli

199. Preliminarno, Vijeće napominje da su svi zatočenici u Zatvoru u Gabeli bili bosanski Muslimani,⁴⁴⁵ s izuzetkom nekoliko hrvatskih vojnika iz HVO-a koji su počinili disciplinske prekršaje i koji su bili zatočeni u prostorijama odvojenim od Muslimana.⁴⁴⁶ Od avgusta do decembra 1993., u Zatvoru u Gabeli je u prosjeku bilo stalno zatočeno oko 1.000 osoba.⁴⁴⁷

200. Vijeće ne raspolaže informacijama za sve zatočene osobe o tome kojoj kategoriji su pripadale, no saslušalo je svjedočenja i prihvatilo izjave bivših zatočenika, na osnovu kojih može da konstatuje da je među zatočenicima bilo pripadnika ABiH,⁴⁴⁸ Muslimana pripadnika HVO-a⁴⁴⁹ i muškaraca koji nisu bili u sastavu nijednih oružanih snaga, kao što su poljoprivrednici,⁴⁵⁰ dva vozača,⁴⁵¹ dva imama,⁴⁵² jedan član SDA⁴⁵³ i jedan mladić od 17 godina koji je upravo bio završio srednju školu.⁴⁵⁴

⁴⁴³ P 07317, str. 2 i 3.

⁴⁴⁴ P 07317, str. 2 i 3. Iz ovog spiska je vidljivo sljedeće: premještene su 22 osobe koje "nemaju zabrane i ne nalaze se na spisku za razmjenu"; 16 osoba je premješteno radi razmjene u Mostaru, a pet osoba je premješteno radi razmjene u Jablanici.

⁴⁴⁵ Svjedok BB, T(f), str. 17198 i 17254, zatvorena sjednica; Svjedok BI, T(f), str. 2401; Svjedok CQ, T(f), str. 11427; Svjedok DD, T(f), str. 14423, 14425, 14426, 14466, zatvorena sjednica; Hasan Hasić, T(f), str. 10712 i 10749-10751; Sejfo Kajmović, T(f), str. 11671, 11672 i 11675; P 09799, pod pečatom, str. 3; P 09807 pod pečatom, str. 1, 9 i 10; P 10138, par. 16 i 18-20; P 09753, pod pečatom, str. 1 i 7; Svjedok CR, T(f), str. 11894, zatvorena sjednica; P 08395, pod pečatom; P 10112, str. 1, par. 17; P 09948, str. 1, par. 2 i 35; Svjedok C, T(f), str. 22341; P 03057; P 03371, pod pečatom, str. 10; P 03347; P 03952, str. 2 i 3; P 05091, par. 17; P 05225, str. 1; P 06662; P 09851, pod pečatom, par. 2.7; P 06697, par. 57 i 58; P 06729, str. 2; P 03371, pod pečatom str. 6, 7 i 10.

⁴⁴⁶ Svjedok C, T(f), str. 22436, zatvorena sjednica.

⁴⁴⁷ P 05091, par. 19. Dana 30. avgusta 1993., 1.100 zarobljenika; P 05225, str. 1: dana 20. septembra, 1.300 zatočenika – muškaraca Muslimana – smještenih u tri hangara. 1D 01585, str. 3. Dana 1. septembra 1993., 1.038 zatočenih Muslimana. P 06695, str. 2. Dana 17. novembra 1993., 1.100 zatočenih. P 07039, pod pečatom, str. 6. Dana 5. decembra 1993., 1.000 Muslimana. P 05884. Prema jednom novinskom članku od 14. oktobra 1993., u Gabeli je bilo 750 zatočenika. P 05091, par. 20. Prema izvještaju koji je 15. septembra 1993. Savjetu bezbjednosti podnio specijalni izvjestilac o situaciji u bivšoj Jugoslaviji, jedan bivši zatočenik je izjavio da je u Vojnom zatvoru Gabela istovremeno bilo zatočeno između 2.000 i 3.000 osoba. Međutim, Vijeće napominje da je taj broj dva ili tri puta veći od broja koji proizlazi iz informacija predloženih Vijeću i stoga odlučuje da ga ne uzme u obzir zbog toga što je u velikom nesrazmjeru s drugim dokazima pred Vijećem i zato potpuno nevjerodostojan. P 07148, str. 4; Marijan Biškić, T(f), str. 15102. Dana 11. decembra 1993., oko 1.256 zatočenika.

⁴⁴⁸ Svjedok CQ, T(f), str. 11423-11425, 11481 i 11482; P 0737; P 09807, pod pečatom, str. 9 i 10; P 10138, par. 5, 6, 16, 20 i 28; P 10129 pod pečatom, par. 11 i 36. V. takođe Svjedok NN, P 10219 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 5877-5881.

⁴⁴⁹ P 10135, pod pečatom, par. 24, 101 i 102; P 10127 pod pečatom, str. 3 i 7; P 10143, str. 4, 11 i 12; P 09799, pod pečatom, str. 2, 3 i 5; Svjedokinja CK, T(f), str. 11001 i 11013. V. takođe Svjedok OO, P 10224, pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 5935 i 5936 i P 10213, par. 3 i 4.

⁴⁵⁰ Hasan Hasić, T(f), str. 10710-10712, 10749-10751 i 10755; P 10112, str. 1, par. 2, 3 i 19.

⁴⁵¹ P 09798, str. 2-4; Ismet Poljarević, T(f), str. 11623, 11663 i 11664; P 09726, str. 2 i 6.

⁴⁵² Sejfo Kajmović, T(f), str. 11671, 11701, 11702 i 11732; P 09948, par. 2 i 45-47.

⁴⁵³ Svjedok CR, T(f), str. 11820 i 11894, djelimično zatvorena sjednica; P 08395, pod pečatom.

⁴⁵⁴ P 09753, pod pečatom, str. 2, 3 i 7.

201. Tužilaštvo navodi da su muškarci bili pritvoreni u Zatvoru u Gabeli nezavisno od toga da li su bili civilna ili vojna lica, te da organi Herceg-Bosne/HVO-a nisu u dobroj vjeri ili na odgovarajući način preduzeli mjere da između njih naprave razliku niti su se postarali za to da se civili puste na slobodu.⁴⁵⁵

202. Vijeće s tim u vezi konstatuje da je 6. avgusta 1993. Bruno Stojić, predstojnik Odjela obrane, osnovao jednu "komisiju", čiji je predsjednik bio Berislav Pušić, a zadatak komisije bio je da izvrši popis pritvorenih osoba i razvrsta ih po kategorijama.⁴⁵⁶ Međutim, u izvještaju Branka Cvitanovića,⁴⁵⁷ upućenog 18. novembra 1993. na ruke Marijanu Biškiću,⁴⁵⁸ stoji da "[nije ništa učinjeno u smislu odvajanja, smještaja i svih ostalih kriterija naspram ove dvije nazovimo ih kategorije osoba]" u Zatvoru u Gabeli.⁴⁵⁹ Dana 3. decembra 1993., u jednom izvještaju Centra SIS-a Mostar ponovo se iznosi preporuka da se zatočeni pripadnici ABiH izdvoje od "civilnih zatočenika".⁴⁶⁰

203. Konačno, Vijeće raspolaže s više informacija o tome da su se protiv nekih zatočenika u Zatvoru u Gabeli za vrijeme njihovog zatočenja vodio "[sudski postupak]". Tako se u izvještaju Centra SIS-a Čapljina od 7. decembra 1993. kaže da zbog nepostojanja "mišljenj[a] o njihovoj krivnji", status 1.200 zatočenika u Gabeli nije poznat.⁴⁶¹ Istog dana, Marijan Biškić u jednom izvještaju upućenom Gojku Šušku, ministru obrane Hrvatske, kaže da nisu definisane "kategorije osoba koje spadaju u ratne zarobljenike", da "nisu ustrojene spiskovi [zatočenika]" i da nisu pokrenuti krivični postupci.⁴⁶² Dana 13. decembra 1993., Marijan Biškić je uputio izvještaj Berislavu Pušiću, u kojem se konstatuje da je u Čapljini zatočeno 406 osoba "protiv kojih su podnešene kaznene prijave, te imaju tretman ratnih zatočenika".⁴⁶³ U vezi s takvim "krivičnim gonjenjem", Vijeće je u spis uvrstilo izjavu Huse Marića, pripadnika Brigade "Bregava" ABiH, zatočenog u Zatvoru u Gabeli u periodu od jula do oktobra 1993., u kojoj on kaže da su on i drugi pripadnici njegove brigade bili osuđeni bez provedenog sudskog postupka za razna krivična djela,

⁴⁵⁵ Optužnica, par. 197; Pretpretresni podnesak tužilaštva, par. 198.4, 198.6 i 198.8.

⁴⁵⁶ P 03995.

⁴⁵⁷ Branko Cvitanović je bio savjetnik u Vojnoj policiji HVO-a ("savjetnik za Opću i prometnu Vojnu policiju").

⁴⁵⁸ Marijan Biškić je bio pomoćnik ministra za sigurnost i Vojnu policiju u Ministarstvu obrane HR HB od 1. decembra 1993. Marijan Biškić, T(f), str. 15039, 15048 i 15049; P 07236, str. 2, čl. 4; P 06994; P 06998, str. 1.

⁴⁵⁹ P 06729, str. 3.

⁴⁶⁰ P 07023, str. 3.

⁴⁶¹ P 07065, str. 2 i 3: "Sud nije rekao svoje mišljenje o njihovoj krivnji". P 07155.

⁴⁶² P 07064, str. 2.

⁴⁶³ P 07155; 1D02189, pod pečatom, str. 15 i 19. Na sastanku održanom 22. decembra 1993., kojem su prisustvovali svjedok DZ i predstavnici bosanskih vlasti iz istočnog Mostara, predstavnici bosanskih vlasti su izjavili da je u Zatvoru u Gabeli zatočeno 400 osoba "radi krivičnog gonjenja".

među kojima je bilo i djelo "uništavanja ustavnog uređenja Herceg-Bosne".⁴⁶⁴ Husi Mariću je utvrđena krivica i bio je osuđen na dvanaest i po godina zatvora.⁴⁶⁵

204. Ovi dokazi omogućuju Vijeću da zaključi da uprkos uputstvima dobivenim od nadređenih organa vlasti iz HVO-a, organi u Gabeli nisu kategorizirali i razdvojili zatočenike u skladu s njihovim statusom.

IV. Uslovi zatočenja u Zatvoru u Gabeli

205. U paragrafu 198 Optužnice i u svom Pretpretresnom podnesku tužilaštvo tvrdi da su uslovi zatočenja u Zatvoru u Gabeli bili surovi i nezdravi uslijed pretrpanosti, slabe ventilacije, nepostojanja kreveta i nedostatka posteljine, te neodgovarajućih sanitarija.⁴⁶⁶ Tužilaštvo navodi da HVO zatočenicima nije davao dovoljno hrane i vode; da je zatočenike često tjerao da jedu pod okrutnim i ponižavajućim okolnostima, te da je za vrijeme velikih vrućina sredinom jula 1993. držao zatočenike zaključane bez hrane i vode nekoliko dana.⁴⁶⁷

206. Vijeće napominje da su prema izvještajima dviju međunarodnih organizacija iz avgusta 1993., uslovi zatočenja u Zatvoru u Gabeli bili općenito "vrlo loši".⁴⁶⁸

207. Suprotno izvještaju načelnika sanitetske službe 1. brigade "Knez Domagoj" od 11. oktobra 1993.,⁴⁶⁹ iz svjedočenja i svukupnih dokumenata predloženih Vijeću proizlazi da većina zatočenika nije imala toplu odjeću i da nije bilo dovoljno pokrivača.⁴⁷⁰ Tako je Svjedok DW izjavio da su mu zatočenici u Zatvoru u Gabeli rekli da su jedinu zimsku odjeću koju su imali dobili od Crvenog krsta.⁴⁷¹ Osim toga, u analizi smještajnih kapaciteta zatočeničkih centara od 17. novembra 1993., upućenoj Upravi Vojne policije, stoji da više od polovine zatočenika u Zatvoru u Gabeli nema ležajeve, odjeću ni pokrivače.⁴⁷² Većinu vremena zatočenici su bili zatvoreni u hangarima,⁴⁷³ katkada u mraku jer nije bilo prozora.⁴⁷⁴

⁴⁶⁴ P 10138, par. 5, 6 i 27.

⁴⁶⁵ P 10138, par. 27.

⁴⁶⁶ Optužnica, par. 198; Pretpretresni podnesak tužilaštva, par. 198.2 i 198.3.

⁴⁶⁷ Optužnica, par. 198; Pretpretresni podnesak tužilaštva, par. 198.8.

⁴⁶⁸ P 09847, pod pečatom, str. 3; P 03952, str. 2 i 3.

⁴⁶⁹ 2D 01538. Prema ovom izvještaju, zatočenici su imali dovoljno obuće i pokrivača. V. takođe P 05225: prema izvještaju Sektora sigurnosti HVO-a od 20. septembra 1993., zatočenici su na raspolaganju imali po dvije deke, od kojih je jedna služila kao prostirač na betonskoj podlozi na kojoj su spavali. V. takođe P 07039 pod pečatom, str. 6; Svjedok DW, T(f), str. 23113.

⁴⁷⁰ Svjedok DD, T(f), str. 14504, zatvorena sjednica; Svjedok CM, T(f), str. 11133; P 09948, par. 40; P 07283, pod pečatom, str. 4; P 10287, pod pečatom, par. 94 i 95.

⁴⁷¹ P 10287 pod pečatom, par. 94 i 95.

⁴⁷² P 06695, str. 3

208. Iz dva izvještaja HVO-a – prvog Ive Curića⁴⁷⁵ od 19. oktobra 1993., i drugog Branka Cvitanovića⁴⁷⁶ od 18. novembra 1993. – sastavljenih nakon njihovih obilazaka Zatvora u Gabeli, proizlazi da su uslovi zatočenja, odnosno ishrana, medicinska njega, odjeća, smještaj, grijanje, dostupnost tople vode i higijenski uslovi, bili loši.⁴⁷⁷

209. Vijeće napominje da su tokom zatočenja zatočenici doista posebno patili uslijed nedostatka prostora (A) i loših higijenskih uslova (B); da su isto tako trpjeli zbog nedostatka hrane i vode (C), kao i zbog nedovoljne medicinske njege (D) te da su, konačno, uslovi zatočenja za zatočenike iz Zatvora u Gabeli bili posebno teški sredinom jula 1993. godine (E).

A. Nedostatak prostora

210. Kada je Zatvor u Gabeli otvoren u aprilu 1993.,⁴⁷⁸ za zatočenje muškaraca Muslimana koristila su se tri hangara.⁴⁷⁹ Zatočenici su bili natrpani u ta tri hangara, od kojih je svaki bio veličine između 300 i 450 kvadratnih metara.⁴⁸⁰

211. Vlasti HZ HB počele su se baviti problemima pretrpanosti i nedostatka prostora u Gabeli od jula 1993. Doista, iz zapisnika sa sjednice HVO-a HZ HB, održane 19. jula 1993. pod predsjedanjem Jadranka Prlića, proizlazi da je HVO prihvatio zahtjev opštinskog HVO-a Čapljine za izmještanje pritvorenika s ciljem poboljšavanja uslova njihovog zatočenja i smanjenja pretrpanosti.⁴⁸¹ Na istoj sjednici donijeta je i odluka o osnivanju radne grupe, u čijem su sastavu bili Zoran Buntić,⁴⁸² Darinko Tadić i Berislav Pušić, sa zadatkom da posjeti opštinu Čapljina, obiđe mjesta zatočenja i predloži mjere za poboljšanje uslova zatočenja.⁴⁸³ Na sjednici HVO-a HZ HB od 20. jula 1993., pod predsjedanjem Jadranka Prlića, a kojoj je prisustvovao i Bruno Stojić,⁴⁸⁴ radna grupa je predložila da se pronađu nova mjesta zatočenja kako bi se tamo smjestio jedan dio

⁴⁷³ Sejfo Kajmović, T(f), str. 11704; Svjedok CM, T(f), str. 11112; Svjedok CQ, T(f), str. 11466 i 11467; P 09807, pod pečatom, str. 10. Svjedok ED je objasnio da su zatočenici neredovno izvođeni napolje radi vršenja nužde i da su bili prisiljeni vršiti nuždu u kante unutar hangara u prisustvu drugih zatočenika. P 10133, pod pečatom, str. 7, par. 71 i 76.

⁴⁷⁴ Svjedok CQ, T(f), str. 11473, djelimično zatvorena sjednica.

⁴⁷⁵ Zapovjednik Infektološko-epidemiološko-toksikološke službe u Odjelu obrane HVO-a.

⁴⁷⁶ Branko Cvitanović je bio savjetnik u Vojnoj policiji HVO-a.

⁴⁷⁷ P 05948; P 06729; P 06858; Svjedok DD, T(f), str. 14468 i 14469, zatvorena sjednica.

⁴⁷⁸ "Otvaranje i zatvaranje zatvora u Gabeli", činjenični zaključci Vijeća u vezi sa Zatvorom u Gabeli.

⁴⁷⁹ Hasan Hasić, T(f), str. 10754; P 10133, pod pečatom, str. 5, par. 55 i 56. Prema riječima svjedoka ED, u maju 1993. u svakom od tri hangara nalazilo se oko 500 zatočenika.

⁴⁸⁰ Hasan Hasić, T(f), str. 10754; P 10133, pod pečatom, str. 5, par. 56.

⁴⁸¹ P 03560, str. 1, 4 i 5. Sjednici su prisustvovali i N. Tomić, Zoran Buntić, Darinko Tadić i S. Božić.

⁴⁸² Zoran Buntić je bio predstojnik Odjela pravosuđa i opće uprave HZ HB od 20. juna 1992. do 28. avgusta 1993. Zoran Buntić, T(f), str. 30243, 30244 i 30249.

⁴⁸³ P 03560; P 03573.

⁴⁸⁴ Sjednici su prisustvovali i K. Zubak, N. Tomić i Zoran Buntić.

zatočenika iz Čapljine i tako riješio problem pretrpanosti u Gabeli i Dretelju.⁴⁸⁵ Odlučeno je takođe da četiri osobe – među kojima je bio i Jadranko Prlić – ispituju mogućnosti da se određeni broj zatočenika iz Zatvora u Gabeli smjesti u druge zatočeničke centre.⁴⁸⁶ Vijeće ne raspolaže nikakvim informacijama o tome da li je to dalo kakve rezultate.

212. U izvještaju Ive Curića od 29. septembra 1993., upućenom predsjedniku HR HB i predstojniku Odjela obrane, kaže se da bi pretrpanost zatvora mogla dovesti do "epidemioloških incidenata kao [što su] crijevn[e] [...] [i] respiratorn[e] bolesti".⁴⁸⁷

213. Kada su stigli zatočenici iz Zatvora u Dretelju, nakon što je zatvoren u prvim danima oktobra 1993.,⁴⁸⁸ za zatočenike se počeo koristiti i četvrti hangar.⁴⁸⁹ Iako se koristio i taj četvrti hangar, u svakom hangaru je ostalo oko 300 zatočenika.⁴⁹⁰

214. Više svjedoka je reklo da u hangarima nije bilo dovoljno prostora ni vazduha.⁴⁹¹ U izvještaju jedne međunarodne organizacije od 5. decembra 1993. kaže se uz to da se jedan broj zatočenika zbog pretrpanosti nije mogao ispružiti na podu.⁴⁹²

215. Dokazi pokazuju da su zatočenici iz Zatvora u Gabeli sve vrijeme dok je zatvor postojao trpjeli zbog pretrpanosti i nedostatka prostora.⁴⁹³

⁴⁸⁵ P 03573; Zoran Buntić, T(f), str. 30585. Prilikom svog svjedočenja pred Vijećem Zoran Buntić je izjavio da radna grupa nije otišla ni u Zatvor u Dretelju ni u Zatvor u Gabeli. Zoran Buntić, T(f), str. 30578.

⁴⁸⁶ Zaključcima je bilo predviđeno da će sljedeće četiri osobe ispitati smještajne mogućnosti na drugim mjestima za izmještanje zatočenika iz Čapljine: Jadranko Prlić za opštinu Široki Brijeg, Krešimir Zubak za opštine Grude i Posušje, Zoran Buntić za opštinu Čitluk i Martin Raguž za opštinu Ljubuški. P 03573, str. 2. Zoran Buntić je objasnio da nijedan predsjednik opštine nije s tim u vezi želio pružiti pomoć. Budući da su kasarne i druge zgrade JNA pripadale opštinama, a ne vladi HVO-a, prema riječima Zorana Buntića vlada nije mogla ništa više učiniti. Zoran Buntić, T(f), str. 30585 i 30587.

⁴⁸⁷ P 05485, str. 2.

⁴⁸⁸ Svjedok DD, T(f), str. 14466, zatvorena sjednica; P 10133, pod pečatom, str. 6, par. 56 i 57; P 09753 pod pečatom, str. 7; P 10135 pod pečatom, par. 101 i 102. V. takođe "Dolazak zatočenika u Zatvor u Dretelju", u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju.

⁴⁸⁹ P 10133, pod pečatom, str. 6, par. 56 i 57; P 09753, pod pečatom, str. 7.

⁴⁹⁰ P 09948, par. 40. Ibro Zlomužica je rekao da je u vrijeme njegovog zatočenja u hangaru broj 1, odnosno od otprilike 10. oktobra do 10. novembra 1993., u hangaru bilo više od 300 zatočenika. Njegovo svjedočenje potkrepljuje i izvještaj P 06729, str. 2.

⁴⁹¹ Sejfo Kajmović, T(f), str. 11704; Svjedok CM, T(f), str. 11112, 11120 i 11121, djelimično zatvorena sjednica; IC 00138; Svjedok CQ, T(f), str. 11473 i 11474, djelimično zatvorena sjednica; P 10133, pod pečatom, str. 7, par. 76; P 09753, pod pečatom, str. 7; P 09016; P 05091, par. 20. Prema izvještaju Tadeusza Mazowieckog, posebnog izvjestitelja Komisije UN-a za ljudska prava, kada su zatočenici zatražili da im daju vazduha, stražari su zaprijetili da će na njih otvoriti vatru iz teških mitraljeza. P 10924.

⁴⁹² P 07039, pod pečatom, str. 6; Svjedok DW, T(f), str. 23113.

⁴⁹³ Hasan Hasić, T(f), str. 10749-10751, 10754 i 10755; Sejfo Kajmović, T(f), str. 11702 i 11704; P 09798, str. 3. Neki od muškaraca uhapšenih početkom jula 1993. ostali su u Gabeli samo nekoliko sati prije no što su odvedeni u Zatvor u Dretelju zato što je Zatvor u Gabeli već bio pun i više nije mogao primiti nove zatočenike. P 10229, str. 2, par. 2, 3 i 6; Svjedok OO, P 10224, pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 5935 i 5936, i T(e), str. 5935 i 5936; P 10213, par. 3 i 4. S druge strane, više svjedoka je izjavilo da su neki muškarci Muslimani uhapšeni početkom jula 1993. bili zatočeni u Dretelju jedan ili dva dana prije no što su odvedeni u Gabelu. P 10138, par. 16 i 18-20; P 10112,

B. Loši higijenski uslovi

216. Svjedok DD, zatočenik u Zatvoru u Gabeli od 2. oktobra 1993.,⁴⁹⁴ rekao je da su zatočenici "imali [pristup vodi]" – ali ne i toploj vodi – no nije rekao koliko često.⁴⁹⁵ U izvještaju Ive Curića⁴⁹⁶ o sanitarnoj inspekciji od 19. oktobra 1993. kaže se da "nema [dovoljno] tople vode" i da "po izjavi štićenika, nije izvršeno kupanje već mjesec dana".⁴⁹⁷ Svjedok CM je objasnio da se nije uspio okupati tokom cijelog svog zatočenja u Zatvoru u Gabeli od 27. septembra do 15. decembra 1993.⁴⁹⁸ Osim toga, Svjedok CM je izjavio da za vrijeme njegovog zatočenja prostor nije bio ni čišćen niti dezinfikovano⁴⁹⁹ i da su zatočenici bili puni vaški.⁵⁰⁰ Vijeće je u spis uvrstilo izvještaj Odjela kriminalističke Vojne policije o uslovima zatočenja u zatvorima Hercegovine, sastavljen 17. novembra 1993., upućen Upravi Vojne policije i na ruke Marijanu Biškiću, prema kojem su u Zatvoru u Gabeli sanitarni čvorovi smješteni van "spavaonica".⁵⁰¹ Međutim, osim tog izvještaja, svi drugi dokazi kojima Vijeće raspolaže ukazuju na potpuni nedostatak higijenskih uslova, a prije svega izvještaj Ive Curića i svjedočenje Svjedoka CM, iz kojih proizlazi da se zatočenici tokom više sedmica nisu mogli okupati.

217. S obzirom na ove dokaze, pa čak ako su i postojali sanitarni čvorovi o kojima je riječ u izvještaju od 17. novembra 1993., Vijeće zaključuje da su higijenski uslovi, u najmanju ruku u periodu od septembra do decembra 1993., bili izuzetno loši.

C. Nedovoljne količine hrane i vode

218. Vijeće je prihvatilo više izvještaja HVO-a u kojima se govori o "zadovoljavajućem" stanju što se tiče hrane i vode u Zatvoru u Gabeli, kao i jednu reportažu Hrvatske televizije (HTV), snimljenu u tom zatvoru, u kojoj jedan intervjuisani zatočenik kaže da zatočenici dobivaju ručak i večeru, te da imaju dovoljno hrane i vode.⁵⁰²

par. 16 i 17; P 03952, str. 3; P 10217, pod pečatom, par. 134; P 07039, pod pečatom, str. 6; P 00977; Svjedok 2D-AB, T(f), str. 37549, 37553 i 37554, djelimično zatvorena sjednica; P 09948, par. 40; P 0133, pod pečatom, str. 7, par. 76; P 05485, str. 2.

⁴⁹⁴ Svjedok DD, T(f), str. 14466, zatvorena sjednica. Vijeće ne raspolaže informacijom o datumu okončanja njegovog zatočenja.

⁴⁹⁵ Svjedok DD, T(f), str. 14504, zatvorena sjednica.

⁴⁹⁶ Ivo Curić je bio zapovjednik Infektološko-epidemiološko-toksikološke službe u Odjelu obrane HVO-a.

⁴⁹⁷ P 05948, str. 2.

⁴⁹⁸ Svjedok CM, T(f), str. 11110 i 11131.

⁴⁹⁹ Svjedok CM, T(f), str. 11117 i 11143; P 09753, pod pečatom, str. 7.

⁵⁰⁰ Svjedok CM, T(f), str. 11111.

⁵⁰¹ P 06695, str. 3.

⁵⁰² P 07023; P 05225; P 05948, str. 3; Svjedok 2D-AB, T(f), str. 37557, djelimično zatvorena sjednica; P 06729, str. 3; P 06695, str. 3; P 04205.

219. Međutim, Vijeće je saslušalo više svjedoka, bivših zatočenika,⁵⁰³ i prihvatilo izvještaj jedne međunarodne organizacije,⁵⁰⁴ u kojem se daju u potpuno drugačije informacije, iz kojih proizlazi da zatočenici dok su bili zatvoreni u Zatvoru u Gabeli nisu dobivali dovoljno hrane i pitke vode. Vijeće isto tako napominje da je i iz izvještaja o sanitarnom nadzoru Ive Curića⁵⁰⁵ od 29. septembra 1993. vidljivo da je prilikom jednog obilaska Zatvora u Gabeli uočeno više slučajeva teške neuhranjenosti.⁵⁰⁶

220. Svjedok CM je objasnio da ne samo da su obroci bili rijetki, slabe kvalitete i razvodnjeni, nego su se i dijelili u prljavim posudama.⁵⁰⁷ Prema izvještaju specijalnog izvjestioca o situaciji u bivšoj Jugoslaviji, upućenom Savjetu bezbjednosti 15. septembra 1993., koji je u velikoj mjeri potvrđen izjavama bivših zatočenika, svjedoka EB i CW, kao i svjedočenjem Sejfe Kajmovića, dnevna količina hrane sastojala se od 650 grama hljeba koji je trebalo da podijeli 16 zatočenika i jedne zdjelice tanke supe.⁵⁰⁸ Više svjedoka je uz to ustvrdilo da su zatočenici dok su bili zatvoreni u Zatvoru u Gabeli mnogo izgubili na težini.⁵⁰⁹

221. Što se tiče dostupnosti vode, Vijeće je uvrstilo u spis izjavu Svjedoka ED, u kojoj se objašnjava da se ispred svakog hangara nalazio jedan mali kontejner vode koji bi "čuvari" obično svaki dan napunili.⁵¹⁰ Međutim, Vijeće je prihvatilo i jednu reportažu televizije TV5 iz avgusta 1993., kao i izjavu jednog bivšeg zatočenika, iz kojih proizlazi da su neki zatočenici u Zatvoru u Gabeli ponekad bili toliko žedni da su morali da piju vlastiti urin.⁵¹¹ Sejfo Kajmović, zatočenik u Zatvoru u Gabeli od 17. jula 1993. do 24. septembra 1993.,⁵¹² rekao je da još i dan danas pati od probavnih i bubrežnih smetnji usljed nedostatka vode tokom zatočenja.⁵¹³

222. Vijeće napominje da su jedini dokazi prema kojima je stanje s količinom hrane i vode dostupne zatočenicima bilo zadovoljavajuće izvještaji HVO-a i jedna reportaža Hrvatske televizije.

⁵⁰³ Svjedok DD, T(f), str. 14467-14469, zatvorena sjednica; Hasan Hasić, T(f), str. 10749-10751, 10755, 10756 i 10761-10762, i T(e), str. 10755; Sejfo Kajmović, T(f), str. 11705; P 09753, pod pečatom, str. 7; Svjedok CM, T(f), str. 11112, djelimično zatvorena sjednica, i 11135; Svjedok 2D-AB, T(f), str. 37553 i 37554, djelimično zatvorena sjednica; P 06858; P 06729, str. 3; P 04822, par. 20.

⁵⁰⁴ P 03952, str. 3.

⁵⁰⁵ Ivo Curić je bio zapovjednik Infektološko-epidemiološko-toksikološke službe u Odjelu obrane HVO-a.

⁵⁰⁶ P 05485, str. 2.

⁵⁰⁷ P 09753, pod pečatom, str. 7; Svjedok CM, T(f), str. 11112, djelimično zatvorena sjednica, i 11135.

⁵⁰⁸ P 05091, par. 20; P 10924.

⁵⁰⁹ Svjedok CQ, T(f), str. 11464, 11465 i 11481. Svjedok CQ, i sam zatočenik u Gabeli od 2. oktobra do 15. decembra 1993., značajno je izgubio na težini. Svjedok BI, T(f), str. 2403 i 2405. Svjedok BI je rekao da je njegov otac, koji je bio zatočen u zatvorima Dretelj i Gabela šest do sedam mjeseci, tokom svog zatočeništva izgubio tridesetak kilograma. P 09946, pod pečatom, par. 73. Svjedok DT je ispričao da su dva člana njegove porodice bila zatočena u Zatvoru u Gabeli i da su oba izgubila po 50 kilograma.

⁵¹⁰ P 10133, pod pečatom, str. 7, par. 77.

⁵¹¹ P 00977; Svjedok CQ, T(f), str. 11464, 11465 i 11481; P 04588; Nermin Malović, T(f), str. 14357-14369.

⁵¹² Sejfo Kajmović, T(f), str. 11671, 11672, 11675, 11690, 11692 i 11732.

⁵¹³ Sejfo Kajmović, T(f), str. 11705 i 11706.

Tome u velikoj mjeri protivrječe bivši zatočenici iz Zatvora u Gabeli koji su došli svjedočiti o svojim iskustvima tokom zatočenja, a koji svi jednako tvrde da im nije u dovoljnoj mjeri bila dostupna ni hrana ni voda. S obzirom na sve gore rečeno, Vijeće zaključuje da su zatočenici iz Zatvora u Gabeli tokom cijelog vremena svog zatočeništva u Zatvoru u Gabeli patili od gladi i žeđi.

D. Nedovoljna medicinska njega

223. Prema izvještajima načelnika sanitetske službe 1. brigade "Knez Domagoj" Nikice Šutala iz oktobra i novembra 1993., higijensko-epidemiološka situacija u Zatvoru u Gabeli bila je "povoljna", a brigada je redovno dostavljala lijekove.⁵¹⁴ U izvještajima zapovjednika Infektološko-epidemiološko-toksikološke službe Odjela obrane HVO-a od 29. septembra i 19. oktobra 1993. kaže se da u Zatvoru u Gabeli postoji ambulanta i sanitetska ekipa sastavljena od zatočenika, koju kontroliše sanitetska ekipa 1. brigade "Knez Domagoj".⁵¹⁵ Denis Šarić je radio kao bolničar u ambulanti u vrijeme dok je bio zatočen, od 19. oktobra 1993. do 15. decembra 1993.⁵¹⁶ Međutim, osim što je rekao da je s njim bio i jedan ljekar, nije iznio nikakve dalje informacije o ambulanti, načinu na koji je ambulanta radila, koliko je bila dostupna zatočenicima, kao ni o medicinskoj opremi. Iz pismenih izjava Svjedoka ED i Huse Marića proizlazi da je tokom ljeta 1993. ravnatelj zatvora, Boško Previšić, odobrio da jedan zatočenik, Musliman, koji je bio ljekar, spava izvan hangara kako bi mogao pružati pomoć zatočenicima, no nije mu stavio na raspolaganje nikakve lijekove.⁵¹⁷

224. U svakom slučaju, Vijeće napominje da je prema izvještaju Branka Cvitanovića, savjetnika u Vojnoj policiji HVO-a od 18. novembra 1993., broj oboljelih, uglavnom od infektivnih bolesti, bio u stalnom porastu, i da su brojni zatočenici imali kožna oboljenja zbog neadekvatnih higijenskih uslova.⁵¹⁸

225. Osim toga, bivši zatočenici koji su svjedočili pred Vijećem slažu se u tome da nisu imali nikakvu medicinsku njegu i da su patili od raznih bolesti.⁵¹⁹ Tako je, na primjer, Svjedok CM, zatočen u Gabeli od 27. septembra 1993. do 15. decembra 1993., objasnio da 40 muškaraca, koji su

⁵¹⁴ 2D 01538; 2D 01537; Ivan Bagarić, T(f), str. 38998.

⁵¹⁵ P 05485, str. 1 i 2; P 05948, str. 1 i 2; P 05225. P 10133, pod pečatom, str. 9, par. 92; P 10138, par. 25 i 26.

⁵¹⁶ P 10143, str. 12.

⁵¹⁷ P 10133, pod pečatom, str. 9, par. 92; P 10138, par. 25 i 26.

⁵¹⁸ P 06729, str. 3.

⁵¹⁹ Hasan Hasić, T(f), str. 10757; Svjedok CM, T(f), str. 11110-11112, djelimično zatvorena sjednica, i 11140; Svjedok DD, T(f), str. 14504 i 14510, zatvorena sjednica; Svjedok CQ, T(f), str. 11464 i 11465.

bili u vrlo lošem stanju usljed prethodnog zatočeništva u samici u Zatvoru u Dretelju, po svom dolasku u Zatvor u Gabeli nisu primili nikakvu medicinsku njegu.⁵²⁰

226. Vijeće ne može smatrati vjerodostojnim izvještaje HVO-a o "povoljnoj" medicinskoj situaciji u Zatvoru u Gabeli budući da ih očigledno opovrgavaju izvještaj Branka Cvitanovića i izjave bivših zatočenika. Što se tiče ambulante u zatvoru, s izuzetkom Denisa Šarića, koji međutim nije iznio nikakve informacije o načinu rada ambulante, iz svjedočenja bivših zatočenika proizlazi da oni od te ambulante nisu imali koristi. S obzirom na sve gorenavedeno, Vijeće zaključuje da zatočenicima tokom zatočenja nije bila dostupna medicinska njega.

E. Uslovi zatočenja sredinom jula 1993.

227. Dokazi pokazuju da zatočenici ponekad dva ili tri dana za redom nisu dobivali hranu, pogotovo kada bi HVO trpio vojne poraze.⁵²¹ Tako je sredinom jula 1993. zapovjednik 1. brigade "Knez Domagoj" ravnatelju Zatvora u Gabeli zapovjedio da podigne nivo osiguranja u Zatvoru u Gabeli i da za to upotrijebi "sva raspoloživa sredstva i snage".⁵²² Prema riječima Svjedoka ED, Boško Previšić je naredio domobranima da zatočenicima uskrate hranu i vodu što je trebalo da bude odmazda za gubitke koje je pretrpio HVO tokom borbi s vojnicima ABiH na visoravni Dubrave.⁵²³

228. Vijeće napominje da je jedino Svjedok ED – čija izjava je prihvaćena na osnovu pravila 92bis – svjedočio o događajima sredinom jula u Zatvoru u Gabeli. Međutim, Vijeće napominje da je u dijelu posvećenom Zatvoru u Dretelju detaljno govorilo o vrlo sličnim događajima koji su se u isto vrijeme odvijali u tom zatvoru.⁵²⁴ Vijeće smatra da ti dokazi u vezi s uslovima zatočenja u Zatvoru u Dretelju potkrepljuju riječi Svjedoka ED, koje smatra vjerodostojnim, i da to Vijeću omogućuje da zaključi kako su sredinom jula 1993. zatočenici iz Zatvora u Gabeli bili zatočeni u još težim uslovima i da im je bila uskraćivana voda i hrana, što je bila odmazda za poraze HVO-a na frontu.

V. Postupanje prema zatočenicima i smrt više zatočenika

229. Tužilaštvo navodi u paragrafu 199 Optužnice da su, dok su ih držali zatočene, pripadnici snaga Herceg-Bosne, uključujući i upravnika zatvora i pripadnike jedinica Herceg-Bosne/HVO-a

⁵²⁰ Svjedok CM, T(f), str. 11110 i 11111.

⁵²¹ P 05091, par. 20; P 10133, pod pečatom, str. 4, par. 30, str. 7, par. 81 i str. 8, par. 82; Hasan Hasić, T(f), str. 10761 i 10762. Zatočenici su Hasanu Hasiću ispričali da prije njegovog dolaska 14. jula 1993. ponekad po dva ili tri dana nisu dobivali hranu.

⁵²² P 03462.

⁵²³ P 10133, pod pečatom, str. 4, par. 30, str. 7, par. 81 i str. 8, par. 82.

⁵²⁴ V. "Uslovi zatočenja i smrt jednog zatočenika" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju.

koje nisu bile povezane sa zatvorom, tukli zatočene Muslimane i okrutno prema njima postupali; da su ih maltretirali, vrijeđali na nacionalnoj osnovi i ponižavali, te da su ih ponekad prisiljavali ili poticali da tuku i zlostavljaju druge zatočene Muslimane. Tužilaštvo u paragrafu 200 Optužnice tvrdi da su ta djela i postupanja imali za posljedicu teške povrede tijela ili zdravlja zatočenih Muslimana, da su neki od njih usljed toga preminuli i da je najmanje šest zatočenika umrlo u Zatvoru u Gabeli od posljedica prebijanja ili zato što su ih ustrijelili pripadnici HVO-a.

230. Nakon što izvrši analizu dokaza o postupanju prema zatočenicima (A), Vijeće će ispitati dokaze u vezi s navodima o smrti nekih zatočenika uslijed zlostavljanja (B).

A. Postupanje prema zatočenicima

231. Vijeće napominje da su svjedoci CM i EE, čije su izjave prihvaćene na osnovu pravila 92bis Pravilnika, a koji su bili zatočeni u Zatvoru u Gabeli od 27. septembra 1993. do 15. decembra 1993., odnosno od 1. do 19. oktobra 1993., kazali da tokom svog zatočenja u Zatvoru u Gabeli nisu pretrpjeli nikakvo fizičko zlostavljanje.⁵²⁵ Vijeće isto tako napominje da su u reportaži Hrvatske televizije, snimljenoj u tom zatvoru – reportaža nije datirana, no po svemu sudeći je snimljena nakon oktobra 1993⁵²⁶ – zatočeni Muslimani rekli da tokom zatočenja nisu bili premlaćivani.⁵²⁷

232. Međutim, Vijeće je saslušalo svjedočenja i prihvatilo izjave bivših zatočenika iz Zatvora u Gabeli. Ti ljudi su bili svjedoci premlaćivanjima ili su i sami pretrpjeli premlaćivanja koja su vršili "čuvari", ravnatelj Zatvora u Gabeli i njegov zamjenik, ali i osobe izvan zatvora, među kojima su bili i "pripadnici Vojne policije HVO-a". Ponekad su premlaćivanja morali vršiti sami zatočenici.

233. Po dolasku u Zatvor u Gabeli u junu 1993., Svjedok NN je vidio svog bivšeg zapovjednika iz ABiH, koji je takođe bio zatočen, no jedva ga je prepoznao jer je bio prekriven modricama.⁵²⁸ Hasan Hasić i Svjedok CW, obojica svjedoci *viva voce*, takođe su izjavili da su bili svjedoci premlaćivanja u Zatvoru u Gabeli.⁵²⁹ Hasan Hasić je ispričao da je bio svjedok premlaćivanja jednog zatočenika, kojeg je tukao "[čuvar iz Konjica]", no nije iznio nikakve dodatne pojedinosti.⁵³⁰

⁵²⁵ P 09753, pod pečatom, str. 7. Svjedok CM bio je zatočen u Zatvoru u Gabeli od 27. septembra do 15. decembra 1993. P 10135, pod pečatom, par. 101, 102 i 105. Svjedok EE bio je zatočen od 1. do 19. oktobra 1993.

⁵²⁶ P 04205. Na video snimku nema datuma, no komentator na kraju reportaže govori o oslobađanjima u periodu poslije 31. oktobra 1993.

⁵²⁷ P 04205; Svjedok DD, T(f), str. 14467, djelimično zatvorena sjednica.

⁵²⁸ Svjedok NN, P 10219 pod pečatom, predmet Naletilić i Martinović, T(f), str. 5879 i 5880; T(e), str. 5875.

⁵²⁹ Hasan Hasić, T(f), str. 10756 i 10757; P 09807, pod pečatom, str. 9 i 10.

⁵³⁰ Hasan Hasić, T(f), str. 10756 i 10757.

Svjedok CW je pak rekao da je prisustvovao premlaćivanju jednog "starijeg čovjeka [...] iz Čapljine", ali nije kazao ko je tukao tog čovjeka.⁵³¹

234. Vijeće je saslušalo i svjedočenje jednog bivšeg zatočenika iz Zatvora u Gabeli koji je pretrpio premlaćivanja. Svjedok CQ je ispričao da je, dok je bio u teškom stanju (i nepokretan) nakon premlaćivanja u Koštanoj bolnici, gdje je prethodno bio zatočen, Marinko Marić, pripadnik SIS-a,⁵³² naredio zatočenicima da ga odvuku do zida, gdje ga je udario nogama po tijelu, a posebno po glavi.⁵³³ Uslijed premlaćivanja pretrpljenih u Koštanoj bolnici i u Zatvoru u Gabeli Svjedoku CQ bila su slomljena tri rebra, a još u vrijeme svjedočenja pred Vijećem imao je probleme s ravnotežom prilikom hodanja, kao i utrnulost ruku, šaka, noge i desnog stopala.⁵³⁴

235. U Zatvoru u Gabeli "ispitivanja" su vršili pripadnici VOS-a Brigade "Knez Domagoj" i SIS-a, no Vijeće nije u mogućnosti da utvrdi o kojem je SIS-u riječ.⁵³⁵ Svjedoci ED i EC su rekli da su "ispitivanja" bila posebno teški trenuci za zatočenike.⁵³⁶ Svjedok EC⁵³⁷ je izjavio da je tokom prvih dana svog zatočenja u septembru/oktobru 1993. bio izložen višesatnim ispitivanjima koja je vodio Marinko Marić.⁵³⁸ Međutim, nijedan svjedok nije izjavio da se s njim surovo postupalo ili da je bio zlostavljan prilikom ispitivanja koja su vodili pripadnici VOS-a.

236. Jednog zatočenika, Muslimana, bivšeg pripadnika HVO-a po imenu Almir Kudra, s nadimkom "Hogar", "isljednici" su koristili da tuče druge zatočenike.⁵³⁹ Svjedok ED je objasnio da su Boško Previšić i njegov zamjenik Nikola Andrun dozvoljavali "takozvanim HVO ispitivačima", odjevenim u civilnu odjeću, da ulaze noću u zatvor, odvođe zatočenike iza hangara i tamo ih tuku.⁵⁴⁰ Svjedok EC⁵⁴¹ je u prvim danima zatočenja i sam pretrpio višesatna ispitivanja, tokom

⁵³¹ P 09807, pod pečatom, str. 9 i 10.

⁵³² Marinko Marić bio je pripadnik SIS-a. Međutim, Vijeće ne raspolaže informacijama da li je on bio pripadnik SIS-a u Brigadi "Knez Domagoj" ili nekog od centara SIS-a. P 10129, pod pečatom, par. 35; Svjedok CQ, T(f), str. 11477; P 09802, pod pečatom; P 10138, par. 25.

⁵³³ Svjedok CQ je bio zatočen u Zatvoru u Gabeli od 2. oktobra do 15. decembra 1993. Svjedok CQ, T(f), str. 11473, djelimično zatvorena sjednica, 11481 i 11489; P 09802 pod pečatom.

⁵³⁴ Svjedok CQ, T(f), str. 11453 i 11463, djelimično zatvorena sjednica, 11488 i 11489.

⁵³⁵ P 10129 pod pečatom, par. 35; 5D 04096. Slobodan Praljak je negirao da je znao za ovu zapovijed: Slobodan Praljak, T(f), str. 42791. Vijeće napominje da je 17. juna 1993. Nedjeljko Obradović ravnatelju Zatvora u Gabeli zapovjedio da dozvolji načelniku VOS-a brigade i njegovom savjetniku da ispituju zatočenike uvijek kad to zatraže kako bi se na taj način prikupili podaci.

⁵³⁶ P 10133, pod pečatom, str. 8, par. 87; P 10129, pod pečatom, par. 33.

⁵³⁷ P 10129, pod pečatom, par. 1, 11 i 22. Svjedok EC, pripadnik ABiH, bio je zatočen u Zatvoru u Gabeli od 28. septembra 1993. do 10. oktobra 1993.

⁵³⁸ P 10129, pod pečatom, par. 35. Prema izjavi svjedoka EC, Marinko Marić je bio pripadnik SIS-a.

⁵³⁹ P 10129, pod pečatom, par. 33 i 35; P 10133, pod pečatom, str. 5, par. 52 i 54, str. 6, par. 60, i str. 8, par. 87. Svjedok ED je u Gabelu stigao u maju i tamo je ostao do 18. oktobra 1993.

⁵⁴⁰ P 10133, pod pečatom, str. 8, par. 87.

⁵⁴¹ P 10129, pod pečatom, par. 1, 11 i 22. Svjedok EC, pripadnik ABiH, bio je zatočen u Zatvoru u Gabeli od 28. septembra 1993. do 10. oktobra 1993.

kojih su Marinko Marić,⁵⁴² Almir Kudra i Nikola Andrun dvaput pokušali da ga objese pomoću kaiša koji su pritezali sve dok on ne bi pao u nesvijest.⁵⁴³ Nakon toga su prisilili Svjedoka EC da stavi glavu pod slavinu i otvorili vodu tako da mu je voda ušla u usta i pluća.⁵⁴⁴

237. Vijeće je saslušalo i Hasana Hasića,⁵⁴⁵ koji je rekao da je ravnatelj zatvora, Boško Previšić, vrijeđao zatočenike, govorio im da su nepismeni i nazivao ih "balijama".⁵⁴⁶ Vijeće je saslušalo i Sejfo Kajmovića, zatočenog u Zatvoru u Gabeli od 17. jula 1993. do 24. septembra 1993.,⁵⁴⁷ koji je rekao da je Boško Previšić pretresao zatočenike koji su se vraćali s rada⁵⁴⁸ i kada bi kod njih pronašao konzerve ili cigarete, udarao ih po glavi ili kundakom puške.⁵⁴⁹

238. Vijeće je uz to primilo k znanju i dokaze koji pokazuju da su ljudi koji nisu imali veze sa Zatvorom u Gabeli ulazili u zatvor i tukli zatočenike. U izvještaju Sektora sigurnosti Odjela obrane od 20. septembra 1993. stoji da osobe koje nisu zaposlene u zatvoru u njega mogu ući samo uz pismeno odobrenje zapovjednika 1. brigade "Knez Domagoj" i načelnika SIS-a brigade.⁵⁵⁰

239. Sejfo Kajmović je objasnio da su na početku njegovog zatočenja u Gabeli sredinom jula 1993. ljudi "van kruga Zatvora", bez obzira da li su bili "civilni ili vojnici" mogli ulaziti u zatvor i udarati zatočenike kako god su htjeli.⁵⁵¹ To je potvrdio i Huso Marić, koji je izjavio da je njega i četiri druga zatočenika pretukla jedna grupa ljudi spolja, "ustaše" koji su nosili oznaku "U" i metalne bedževe sa slikom Ante Pavelića, i izvjesni Luka Perić.⁵⁵² Marića su tukli dok nije izgubio svijest, a došao je k sebi tek četiri ili pet dana kasnije u hangaru i bio je potpuno prekriven modricama.⁵⁵³ U prvim danima svog zatočenja, sredinom jula 1993., Sejfo Kajmović, imam u opštini Čapljina, zatočen u Zatvoru u Gabeli od 17. jula do 24. septembra 1993., prisustvovao je premlaćivanju više zatočenika iz jednog hangara.⁵⁵⁴ Objasnio je da je na početku svog zatočenja bio prisutan kada je jedna "grupa osoba" koje nisu imale veze sa zatvorom, a u kojoj su bili jedan čovjek u uniformi Vojne policije HVO-a i jedan "civil" iz Splita, došla u hangar broj 3 i teško

⁵⁴² P 10129, pod pečatom, par. 35. Prema izjavi svjedoka EC, Marinko Marić je bio pripadnik SIS-a.

⁵⁴³ P 10129, pod pečatom, par. 33 i 35.

⁵⁴⁴ P 10129, pod pečatom, par. 33.

⁵⁴⁵ Hasan Hasić, poljoprivrednik, bio je zatočen u Gabeli počev od 14. jula 1993. tokom najmanje 50 dana.

⁵⁴⁶ Hasan Hasić, T(f), str. 10758. U vezi s činjenicom da su zatočenici morali pjevati pjesme uvredljive za Muslimane, v. takođe: P 00977; Nermin Malović, T(f), str. 14343.

⁵⁴⁷ Sejfo Kajmović, T(f), str. 11690, 11692 i 11732.

⁵⁴⁸ Vijeće se neće baviti pitanjem prisilnog rada koji su eventualno obavljali zatočenici budući da tužilaštvo ne iznosi navode o prisilnom radu u vezi s kriminalnim događajima u Zatvoru u Gabeli.

⁵⁴⁹ Sejfo Kajmović, T(f), str. 11710.

⁵⁵⁰ P 05225, str. 1.

⁵⁵¹ Sejfo Kajmović, T(f), str. 11719 i 11720.

⁵⁵² Huso Marić je bio zatočen u Zatvoru u Gabeli od jula do oktobra 1993. P 10138, par. 18, 23 i 30.

⁵⁵³ P 10138, par 23.

⁵⁵⁴ Sejfo Kajmović, T(f), str. 11708-11710 i 11720.

pretukla više zatočenika udarajući ih nogama i pendrekom po licu.⁵⁵⁵ Sejfo Kajmović je takođe rekao da su "pripadnici Vojne policije" izvodili zatočenike iz hangara i da se ponekad zatočenici više ne bi vratili.⁵⁵⁶ Kazao je da je nekoliko dana nakon 17. jula 1993. Boško Previšić rekao zatočenicima da ubuduće samo pripadnici Vojne policije HVO-a imaju pravo ulaziti u zatvor.⁵⁵⁷ Vijeće je prihvatilo i izjavu Svjedoka ED, na osnovu pravila 92bis Pravilnika, u kojoj je izjavio da Vojna policija HVO-a nije dolazila da bi "zlostavlja[la]" zatočenike.⁵⁵⁸

240. Kada je riječ o pitanju da li su pripadnici Vojne policije doista tukli zatočenike, Vijeće konstatuje da je jedino izjava Svjedoka ED u suprotnosti sa svjedočenjem *viva voce* Sejfe Kajmovića. Budući da Vijeće smatra da je svjedočenje Sejfe Kajmovića izuzetno vjerodostojno, Vijeće neće uzeti ovaj dio izjave Svjedoka ED u obzir kao vjerodostojan i zaključuje da su "[pripadnici Vojne] policij[e] [...]" izvodili zatočenike iz hangara, da se ponekad zatočenici više ne bi vratili i da je jedan čovjek u uniformi Vojne policije pretukao više zatočenika u Zatvoru u Gabeli.

241. U vezi sa "stražarima" u zatvoru Sejfo Kajmović je objasnio da su neki prema zatočenicima korektno postupali, dok su ih drugi maltretirali.⁵⁵⁹ Kao i Hasan Hasić, i on je pomenuo jednog posebno nasilnog "čuvara" iz Konjica, koji je imao nadimak "Je li pošteno" jer je svakog dana zatočenike pitao da li je to što se događa pošteno.⁵⁶⁰ Taj čovjek je imao običaj da zatočenike prisiljava da na betonskom podu rade pokrete kao da plivaju.⁵⁶¹ Jedan drugi "čuvar", po imenu Marko, vrlo nasilan, tjerao je zatočenike da dugo potrbuške leže na zemlji i prijetio im da će u njih pucati ako podignu glavu.⁵⁶² Svjedoci nisu rekli kojoj su jedinici HVO-a pripadali ti čuvari, no Vijeće je već utvrdilo da je za obezbjeđenje Zatvora u Gabeli bila zadužena jedna domobranska jedinica.⁵⁶³ Prema tome, Vijeće može zaključiti da svjedoci, kada govore o "čuvarima", misle na domobrane.

242. U vezi s postupanjem prema zatočenicima u samici, Vijeće je prihvatilo pismenu izjavu Ibri Zlomužice⁵⁶⁴ na osnovu pravila 92bis Pravilnika, u kojoj je izjavio da su prema njemu surovo

⁵⁵⁵ Sejfo Kajmović, T(f), str. 11708-11710.

⁵⁵⁶ Sejfo Kajmović, T(f), str. 11715-11717 i 11720.

⁵⁵⁷ Sejfo Kajmović, T(f), str. 11720.

⁵⁵⁸ P 10133, pod pečatom, str. 8, par. 88.

⁵⁵⁹ Sejfo Kajmović, T(f), str. 11715-11717, 11720 i 11721. Što se općenito tiče ponašanja "čuvara" iz Konjica, v. takođe izjavu svjedoka ED. P 10133, pod pečatom, str. 7, par. 73. Svjedok ED je potvrdio da su se neki čuvari iz Konjica osvećivali na zatočenicima zbog zlostavljanja koja su navodno počinili vojnici Muslimani u Konjicu.

⁵⁶⁰ Hasan Hasić, T(f), str. 10757; Sejfo Kajmović, T(f), str. 11718, 11720 i 11721.

⁵⁶¹ Sejfo Kajmović, T(f), str. 11718.

⁵⁶² Sejfo Kajmović, T(f), str. 11718 i 11719.

⁵⁶³ V. "Vlasti za obezbjeđenje i nadzor zatočenika" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Gabeli.

⁵⁶⁴ Ibri Zlomužica je žrtva – primjer za paragraf 199 Optužnice u vezi s premlaćivanjima.

postupali dok je tokom prvih dana oktobra 1993. bio zatvoren u samici.⁵⁶⁵ Međutim, budući da izjavu Ibre Zlomužice ne potkrepljuje nijedan drugi dokaz, Vijeće nije u mogućnosti da zaključi da su i zatočenici u samicama pretrpjeli zlostavljanja ili premlaćivanja.

243. S obzirom na sve rečeno gore u tekstu, Vijeće zaključuje da su u najmanju ruku od juna do oktobra 1993. zatočenike u Zatvoru u Gabeli tukli, premlaćivali i vrijeđali ravnatelj zatvora i njegov zamjenik, jedan pripadnik SIS-a – pri čemu Vijeće nije uspjelo utvrditi o kojem SIS-u je riječ – neki domobrani i osobe koje nisu bile iz zatvora, među kojima su bili pripadnici Vojne policije i druge osobe čiji identitet nije poznat Vijeću. Konačno, Vijeće nije u mogućnosti da zaključi da se isto tako postupalo i prema zatočenicima u samici.

B. Smrt više zatočenika

244. Tužilaštvo navodi da je najmanje šest zatočenika umrlo u Zatvoru u Gabeli od posljedica prebijanja ili zato što su ih ustrijelili pripadnici HVO-a: Alija Čolaković, Hivzija Dizdar, Nusret Elezović, Sreten Kapetanović, Mustafa Obradović i Enver Šabanović, svi žrtve – primjeri osoba ubijenih u Zatvoru u Gabeli.⁵⁶⁶

245. Čorićeva odbrana tvrdi da tužilaštvo nije predočilo nijedan jedini dokaz za smrt Alije Čolakovića, Sretena Kapetanovića i Envera Šabanovića.⁵⁶⁷

246. Vijeće napominje da, kao što primjećuje i Čorićeva odbrana, ne raspolaže nikakvim dokazima u vezi sa smrću Alije Čolakovića i Sretena Kapetanovića.

247. Kada je riječ o smrti Envera Šabanovića, Vijeće raspolaže pismenom izjavom Huse Marića, u kojoj on kaže da je negdje između jula i oktobra 1993. Enver Šabanović doveden na sportski teren u Zatvoru u Gabeli, teško pretučen i tamo ostavljen jer se mislilo da je mrtav;⁵⁶⁸ da mu je bila slomljena kičma i da je nakon nekog vremena preminuo.⁵⁶⁹ Ova pismena izjava Huse Marića, prihvaćena na osnovu pravila 92bis Pravilnika, jedini je dokaz u vezi sa smrću Envera Šabanovića. U nedostatku drugih dokaza koji bi potkrepili ovu izjavu Vijeće nije u mogućnosti da zaključi da je Enver Šabanović umro u Zatvoru u Gabeli "uslijed prebijanja ili zato što su [ga]ustrijelili pripadnici HVO-a".

⁵⁶⁵ P 09948, par. 13, 33 i 38.

⁵⁶⁶ Optužnica, par. 200. Tužilaštvo u Prilogu Optužnici iznosi spisak žrtava – primjera ubijenih u Zatvoru u Gabeli.

⁵⁶⁷ Završni podnesak Čorićeve odbrane, par. 753.

⁵⁶⁸ P 10138, par. 25.

⁵⁶⁹ P 10138, par. 25.

248. Ćorićeva odbrana tvrdi da su potvrde o smrti jedini dokaz smrti i uzroka smrti za žrtve Hivziju Dizdara i Nusreta Elezovića.⁵⁷⁰ Ćorićeva odbrana napominje da te potvrde nije izdao sud; da za njih ne postoji nikakva potkrepa iz nekog drugog izvora i da ti dokumenti stoga nisu dovoljni da bi se van razumne sumnje utvrdilo da je smrt tih osoba posljedica djela za koja bi optuženi mogli biti krivično odgovorni.⁵⁷¹

249. Kao i Ćorićeva odbrana, Vijeće primjećuje da zapravo raspolaže samo uvjerenjem koje je izdala ABiH u vezi sa smrću Nusreta Elezovića, vojnika ABiH, prvog dana njegovog zatočenja u Zatvoru u Gabeli, odnosno 16. jula 1993.,⁵⁷² uz napomenu da se u tom uvjerenju ništa detaljnije ne kaže o okolnostima ili uzrocima smrti. Budući da ne raspolaže dodatnim dokazima ni preciznijim informacijama, Vijeće nije u mogućnosti da utvrdi da li je smrt Nusreta Elezovića posljedica načina na koji je s njim postupao HVO dok je bio zatočen u Gabeli.

250. Međutim, kada je riječ o smrti Hifzije Dizdara, Vijeće napominje da u vezi s tim raspolaže s tri dokumenta: 1) uvjerenjem o pogibiji koje je izdala ABiH, u kojem stoji da je 29. avgusta 1993. Hifziju Dizdara ubio HVO automatskim naoružanjem u Zatvoru u Gabeli;⁵⁷³ 2) kartonom ranjenih [...] [i]nestalih osoba, koji je izdala opština Mostar 28. jula 1999., a u kojem se na isti način opisuje smrt Hifzije Dizdara u noći sa 28. na 29. avgusta 1993.,⁵⁷⁴ i 3) nedatiranu obavijest o smrti tog čovjeka, koju je izdao Islamski centar u Mostaru, u kojoj se njegova smrt opisuje na isti način, no kao datum se navodi 19. avgust 1993., i najavljuje dženaza za 16. novembar 1996.⁵⁷⁵ Vijeće smatra da to što se u jednom od dokumenata pominje različit datum smrti ne utiče na dokaznu vrijednost svih tih dokaza koji se međusobno u velikoj mjeri potkrepljuju. Vijeće može stoga zaključiti da je Hifziju Dizdara, vojnika ABiH, ubio HVO vatrenim oružjem – pri čemu Vijeće ne raspolaže daljim dokazima u vezi s počiniocima – dok je bio zatočen u Zatvoru u Gabeli, 19. ili 29. avgusta 1993.

251. Više svjedoka je reklo da je Boško Previšić ubio Mustafu Obradovića, vojnika ABiH,⁵⁷⁶ dok je ovaj bio zatočen u Zatvoru u Gabeli.⁵⁷⁷ Vijeće ne raspolaže informacijama o tačnom datumu njegove smrti, no napominje da su svjedoci koji su o tome svjedočili svi bili zatočnici u Zatvoru u Gabeli u periodu od 2. oktobra do 15. decembra 1993., tako da Vijeće može da zaključi da je

⁵⁷⁰ Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 771.

⁵⁷¹ Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 771.

⁵⁷² P 08782.

⁵⁷³ P 08783.

⁵⁷⁴ P 04301.

⁵⁷⁵ P 04294.

⁵⁷⁶ P 09271, pod pečatom.

⁵⁷⁷ P 09948, par. 46; P 10143, str. 12; Svjedok CQ, T(f), str. 11475-11479; Svjedok DD, T(f), str. 14466 i 14470, zatvorena sjednica; P 10133, pod pečatom, str. 8, par. 86; P 10127, pod pečatom, str. 7.

Mustafa Obradović ubijen u tom periodu.⁵⁷⁸ Što se tiče okolnosti njegove smrti, svjedoci su ispričali da je, nakon što je kod zatočenika pronašao komad hljeba, Boško Previšić uzeo pištolj od jednog domobrana i pred drugim zatočenicima – među kojima je bio i otac žrtve – pucao u Mustafu Obradovića, nakon čega je njegovo tijelo ostavio na tom mjestu, gdje je ostalo ležati do idućeg dana.⁵⁷⁹ Na sastanku radne grupe za operacionalizaciju zapovijedi Mate Bobana o raspuštanju zatočeničkih centara, održanom 11. decembra 1993.,⁵⁸⁰ Boško Previšić je rekao da je ubio jednog zatočenika, uz objašnjenje da ga je on pokušao napasti.⁵⁸¹ Dana 15. decembra 1993., Marijan Biškić⁵⁸² je Upravi Vojne policije naložio da provede istragu u vezi sa smrću Mustafe Obradovića.⁵⁸³ Prilikom svjedočenja pred Vijećem Marijan Biškić je izjavio da ne zna kakvi su bili rezultati te istrage.⁵⁸⁴ Vijeće ne raspolaže nikakvim informacijama koje bi mu omogućile da zaključi da li su protiv Boška Previšića preduzete sankcije nakon provedene istrage. S obzirom na sve te dokaze, Vijeće zaključuje da je Boško Previšić, ravnatelj Zatvora u Gabeli, iz vatrenog oružja ubio Mustafu Obradovića, vojnika ABiH, u vrijeme njegovog zatočenja u Zatvoru u Gabeli.

252. Osim toga, Vijeću su predloženi dokazi o smrti još jednog zatočenika, Mirsada Žuje, zvanog Šile. Sejfo Kajmović i Svjedok EB⁵⁸⁵ su obojica ispričali da su njega jedne noći odveli Nikola Andrun i jedan domobran s nadimkom "Mali" i da ga više nikada nisu vidjeli.⁵⁸⁶ Rekli su isto tako da su čuli da su tokom jedne ekshumacije 1997. pronađeni njegovi posmrtni ostaci i da je izvršena obdukcija,⁵⁸⁷ no nisu s tim u vezi rekli ništa detaljnije. Međutim, Vijeće ne raspolaže nikakvim dokazima koji bi mu omogućili da utvrdi okolnosti smrti tog čovjeka. Stoga Vijeće nije u mogućnosti da zaključi da je smrt Mirsada Žuje prouzrokovao HVO.

⁵⁷⁸ Svjedok CQ, T(f), str. 11453, 11463 i 11481-11482. Svjedok CQ je bio zatočen u Zatvoru u Gabeli u periodu od 2. oktobra do 15. decembra 1993. P 07184; Svjedok DD, T(f), str. 14466, zatvorena sjednica. Svjedok DD je bio zatočen u Zatvoru u Gabeli počev od 2. oktobra 1993. – Vijeće nema informacije o datumu kad je završilo njegovo zatočenje. P 10127, pod pečatom, str. 7. Svjedok EB je bio zatočen u Zatvoru u Gabeli u periodu od sredine oktobra do kraja decembra 1993. P 10143, str. 11 i 12. Denis Šarić je bio zatočen u Zatvoru u Gabeli od 2. oktobra 1993. do 15. decembra 1993.

⁵⁷⁹ Svjedok DD, T(f), str. 14466, zatvorena sjednica; P 10127, pod pečatom, str. 7; P 10143, str. 12; Svjedok CQ, T(f), str. 11475-11479.

⁵⁸⁰ Na sastanku su bili: ministar obrane Perica Jukić, načelnik Uprave Vojne policije Rade Lavrić, "predstojnik Ureda za razmjenu ratnih zarobljenika" Berislav Pušić, kao i načelnik Uprave SIS-a i pomoćnik ministra obrane Republike Hrvatske.

⁵⁸¹ P 07124, str. 8.

⁵⁸² Marijana Biškića je Jadranko Prlić 1. decembra 1993. zvanično imenovao za pomoćnika ministra u Ministarstvu obrane HR HB, zaduženog za sigurnost i Vojnu policiju HVO-a. Marijan Biškić, T(f), str. 15039, 15048 i 15049; P 07236, str. 2, čl. 4; P 06994; P 06998, str. 1.

⁵⁸³ P 07194, str. 3; Marijan Biškić, T(f), str. 15104 i 15105.

⁵⁸⁴ Marijan Biškić, T(f), str. 15105.

⁵⁸⁵ Pismena izjava svjedoka EB prihvaćena na osnovu pravila 92bis Pravilnika.

⁵⁸⁶ Sejfo Kajmović, T(f), str. 11716 i 11717; P 10127, pod pečatom, str. 7.

⁵⁸⁷ P 10127, pod pečatom, str. 7; Sejfo Kajmović, T(f), str. 11717.

253. S obzirom na sve gorenavedeno, Vijeće zaključuje da je Hifziju Dizdara, vojnika ABiH, iz vatrenog oružja ubio "HVO" tokom njegovog zatočenja u Zatvoru u Gabeli, a da je Mustafu Obradovića, vojnika ABiH, tokom njegovog zatočenja u Zatvoru u Gabeli ubio iz vatrenog oružja Boško Previšić.

VI. Ograničenja pristupa zatočenicima i skrivanje nekih zatočenika od predstavnika jedne međunarodne humanitarne organizacije

254. U paragrafu 201 Otpušnice navodi se da je HVO međunarodnim posmatračima i humanitarnim organizacijama uskraćivao pristup Zatvoru u Gabeli tokom prvih nekoliko mjeseci njegovog postojanja i da je u oktobru 1993. HVO zatočene Muslimane koje su držali u samicama Zatvora u Gabeli sakrio od predstavnika jedne međunarodne humanitarne organizacije koji su došli pregledati zatvor i posjetiti zatočenike.

255. U svom Završnom podnesku tužilaštvo tvrdi da je Slobodan Praljak dozvolio medijima da uđu u Zatvor u Gabeli,⁵⁸⁸ da je, iako je znao da HVO u Gabeli još uvijek drži zatočene Muslimane, 7. septembra 1993. izjavio da HVO više ne drži nijednog ratnog zarobljenika i da humanitarne organizacije i novinari "mogu slobodno posjećivati te navodne zarobljeničke logore".⁵⁸⁹

256. Pušićeva odbrana tvrdi da je u HVO-u postojalo razmimoilaženje u mišljenjima o pitanju da li međunarodnim organizacijama treba dozvoliti pristup zatočeničkim centrima u ljeto i jesen 1993. i da su, što se tiče Zatvora u Gabeli, jedino zapovjednik 1. brigade "Knez Domagoj" i načelnik SIS-a brigade imali nadležnost da odobre pristup.⁵⁹⁰

257. Vijeće će se prvo baviti navodima u vezi s ograničavanjem pristupa zatočenicima u Zatvoru u Gabeli (A), a potom sakrivanjem nekih zatočenika od predstavnika jedne međunarodne humanitarne organizacije (B).

A. Ograničenja pristupa zatočenicima u Zatvoru u Gabeli

258. Na sastanku održanom 6. jula 1993., zapovjednici 1. i 3. brigade HVO-a, načelnici SIS-a tih brigada i zapovjednici vodova Vojne policije u tim brigadama odlučili su da međunarodnim i humanitarnim organizacijama zabrane pristup "krug[u] vojarne".⁵⁹¹ Premda Vijeće nije u mogućnosti da na osnovu "izvješća" s ovog sastanka sa sigurnošću zaključi da se ta odluka ticala i

⁵⁸⁸ Završni podnesak tužilaštva, par. 756.

⁵⁸⁹ Završni podnesak tužilaštva, par. 800 i 801.

⁵⁹⁰ Završni podnesak Pušićeve odbrane, par. 395 i 397.

⁵⁹¹ Svjedok C, T(f), str. 22552 i 22553, zatvorena sjednica; 5D 03008.

Zatvora u Gabeli, iz izvještaja PMEZ-a od 23. avgusta 1993. proizlazi da MKCK nije mogao obići zatvore Dretelj i Gabelu jer je "HVO" pristup MKCK-a uslovio time da međunarodne organizacije prvo obiđu hrvatske zarobljenike zatočene u muslimanskim zatvorima u istočnom Mostaru.⁵⁹²

259. Kasnije je MKCK ipak dobio pristup Zatvoru u Gabeli. Doista, iz izvještaja Tadeusza Mazowieckog, specijalnog izvjestitelja Komisije za ljudska prava, o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije, vidljivo je da je MKCK 30. avgusta 1993. imao pristup Zatvoru u Gabeli.⁵⁹³

260. Bivši zatočenici iz Zatvora u Gabeli su u svojim svjedočenjima rekli da je MKCK obišao Zatvor u Gabeli u najmanje dva navrata, u septembru 1993. i oko 10. oktobra 1993., pri čemu nisu mogli precizno da kažu kojeg su tačno datuma izvršeni ti obilasci.⁵⁹⁴ Svjedok BB, predstavnik jedne međunarodne organizacije,⁵⁹⁵ potvrdio je da je MKCK dobio odobrenje da obiđe "zatočeničke centre", među kojima i Zatvor u Gabeli, u "septembru ili oktobru 1993. godine".⁵⁹⁶ Prema pismu MKCK od 7. oktobra 1993., organizacija je obišla Zatvor u Gabeli 1. septembra 1993.,⁵⁹⁷ no u pismu se ne kaže da li je to bila njihova prva posjeta tom zatvoru. Svjedok BB je takođe rekao da je njegova organizacija – koja nije bila MKCK – uspjela ući u Zatvor u Gabeli po prvi put u septembru 1993.⁵⁹⁸

261. Na osnovu svih ovih dokaza Vijeće zaključuje da je "HVO" međunarodnim organizacijama dopustio pristup Zatvoru u Gabeli tek od 30. avgusta ili od 1. septembra 1993.

B. Sakrivanje nekih zatočenika od predstavnika MKCK-a u oktobru 1993.

262. Prema izvještaju jedne međunarodne organizacije iz novembra 1993., jedan od pripadnika te organizacije susreo se s bivšim zatočenikom iz Zatvora u Gabeli, koji je rekao da su tokom "posjeta MKCK" neki zatočenici bili "sakriveni", tako da nisu mogli da budu registrovani, no nije rekao

⁵⁹² P 04431, pod pečatom, str. 5, par. 29; P 04440, pod pečatom, str. 1 i 2; Philip Watkins, T(f), str. 18873 i 18874. V. takođe P 04447, pod pečatom.

⁵⁹³ P 04822, str. 4, par. 19; P 05091, par. 19.

⁵⁹⁴ Svjedok CQ, T(f), str. 11465 i 11466. Svjedok CQ je bio zatočen u Gabeli od 2. oktobra do 15. decembra 1993. i pomenuo je dva posjeta MKCK, ne iznoseći tačne datume. Hasan Hasić, T(f), str. 10718, 10750, 10751 i 10755. Iz svjedočenja Hasana Hasića proizlazi da je jedna posjeta MKCK bila početkom septembra 1993.: P 10127, pod pečatom, str. 7. Svjedok EB kaže da je MKCK obišao zatvor u septembru 1993.: P 10129, pod pečatom, par. 36. Svjedok EC se sjetio da je MKCK obišao Zatvor u Gabeli 10. oktobra 1993. P 09754, pod pečatom, str. 5. Svjedok CN, koji je bio zatočen u Silosu u Čapljini, izjavio je da je vidio dolazak zatočenika iz Zatvora u Gabeli oko 11. ili 12. oktobra 1993., i da su oni u Silos dovedeni kako bi ih se sakrilo od MKCK, koji je došao da obiđe Gabelu.

⁵⁹⁵ Svjedok BB, T(f), str. 17133, 17134 i 17136; T(e), str. 17133, zatvorena sjednica.

⁵⁹⁶ Svjedok BB, T(f), str. 17254, zatvorena sjednica.

⁵⁹⁷ ID 01585, str. 3.

⁵⁹⁸ Svjedok BB, T(f), str. 17282, zatvorena sjednica. U septembru 1993. međunarodna organizacija za koju je radio Svjedok BB dobila je po prvi put dozvolu HVO-a da uđe u zatvore Dretelj i Gabela.

kada je to tačno bilo.⁵⁹⁹ Vijeće je prihvatilo pismenu izjavu Svjedoka EC,⁶⁰⁰ koji je ispričao da je 9. oktobra 1993. MKCK bezuspješno pokušao da uđe u Zatvor u Gabeli i da je najavio da će sutradan ponovo doći.⁶⁰¹ Nakon toga, 10. oktobra 1993., Svjedok EC i 54 zatočenika iz samice prebačeni su u Silos u Čapljini kako bi ih se sakrilo prije nego što MKCK ponovo dođe u Zatvor u Gabeli, kao što je najavio.⁶⁰² Njegovu izjavu potkrepljuje pismena izjava Svjedoka CN, takođe tada zatočenog u Silosu, koji je izjavio da je oko 11. oktobra 1993. vidio kako su pedesetak zatočenika iz Zatvora u Gabeli doveli u Silos da bi ih sakrili od MKCK, koji je bio u obilasku Gabele.⁶⁰³ Vijeće napominje da iako se u izjavama Svjedoka EC i CN datumi razlikuju u jednom danu, ta razlika ne utiče na njihovu vjerodostojnost.

263. Vijeće zaključuje da je u oktobru 1993. pedesetak zatočenika iz Zatvora u Gabeli odvedeno u Silos u Čapljini kako bi ih se sakrilo od MKCK, koji je u to vrijeme obišao zatvor.

VII. Premještanje i puštanje na slobodu zatočenika iz Zatvora u Gabeli

264. Na osnovu odluke Mate Bobana od 10. decembra 1993. o raspuštanju svih zatočeničkih centara na teritoriju HR HB do najkasnije 17. decembra 1993.,⁶⁰⁴ predstojnik Službe za razmjenu zarobljenika, Berislav Pušić, izdao je niz zapovijedi o puštanju na slobodu zatočenika i izvještaja kojima je obavještavao Vladu HR HB, ministra obrane i upravu Vojne policije o puštanju na slobodu zatočenika iz Zatvora u Gabeli u periodu od 13. do 17. decembra 1993.⁶⁰⁵ Na primjer, prema zapisniku sa sastanka radne grupe za operacionalizaciju zapovijedi Mate Bobana o raspuštanju zatočeničkih centara, održanog 13. decembra 1993., u Zatvoru u Gabeli je još uvijek bilo zatočeno 1.249 muškaraca, od kojih je njih 16 moglo biti oslobođeno i ostati na teritoriji HR HB, njih 406 je trebalo ostati u zatvoru, 730 se moglo pustiti na slobodu i prebaciti na teritoriju pod kontrolom ABiH, a 97 u treće zemlje.⁶⁰⁶

265. U izvještaju Službe za razmjenu zarobljenih i drugih osoba od 18. decembra 1993. stoji da je na osnovu odluke Mate Bobana do tog datuma iz Zatvora u Gabeli "oslobođeno" 1.040 osoba, a

⁵⁹⁹ P 06590, pod pečatom, str. 2; Philip Watkins, T(f), str. 18869 i 18870.

⁶⁰⁰ Svjedok EC živio je u selu Lokve u opštini Čapljina i bio je zatočen u Zatvoru u Gabeli od 28. septembra 1993. do 10. oktobra 1993. P 10129 pod pečatom, par. 1, 22 i 36.

⁶⁰¹ P 10129, pod pečatom, par. 36.

⁶⁰² P 10129, pod pečatom, par. 36. Svjedok EC je rekao da je bio zatočen u Silosu u Čapljini sedamnaest dana, a nakon toga je prebačen u Zatvor u Ljubuškom.

⁶⁰³ P 09754, pod pečatom, str. 5.

⁶⁰⁴ P 07096.

⁶⁰⁵ P 07140; P 07178; P 07246, str. 1; P 07468. V. takođe Philip Watkins, T(f), str. 18885 i 18886, i P 07219, pod pečatom, str. 2.

⁶⁰⁶ P 07143, str. 4 i 5

406 ih je zadržano u zatvoru.⁶⁰⁷ Premda nema preciznih informacija o sudbini tih 1.040 osoba, Vijeće primjećuje da je u svakom slučaju vrlo malo zatočenika koji su u tom periodu oslobođeni iz Zatvora u Gabeli moglo ostati na teritoriji HR HB.⁶⁰⁸

266. Nakon što razmotri razna premještanja zatočenika iz Gabele u druge centre (1), Vijeće će konstatovati da je jedan broj zatočenika pušten na slobodu pod uslovom da ode u treće zemlje (2).

A. Premještanje zatočenika iz Zatvora u Gabeli u druge zatočeničke centre

267. Valentin Ćorić, načelnik Uprave Vojne policije, izdao je 23. septembra 1993. zapovijed da se sedam zatočenika iz Zatvora u Gabeli prebaci u Zatvor u Ljubuškom.⁶⁰⁹ Huso Marić, čije se ime pominje u toj zapovijedi, potvrdio je da je odveden u Zatvor u Ljubuškom, gdje je ostao zatočen do 19. marta 1994.⁶¹⁰

268. Dana 15. decembra 1993., na osnovu zapovijedi v.d. načelnika Uprave Vojne policije Radoslava Lavrića o prebacivanju "ratnih zatočenika" iz Zatvora u Gabeli na Heliodrom, na Heliodrom je odvedeno oko 400 zatočenika, među kojima su bili i svjedoci CQ i CM.⁶¹¹ I ponovo, iz Zatvora u Gabeli su zatočenici odvedeni na Heliodrom 28. decembra 1993., a među njima su bili i svjedoci Ismet Poljarević i CW.⁶¹² Svjedoci CQ, CM, Ismet Poljarević i CW ostali su zatočeni na Heliodromu do marta 1994.⁶¹³ Vijeće uz to napominje da se u izvještajima od 15. i 28. decembra 1993. o prebacivanju zatočenika kao opravdanje za to premještanje navodi da su zatočenici prebačeni iz Zatvora u Gabeli na Heliodrom zato što su okvalifikovani kao "ratni vojni zarobljenici".⁶¹⁴

⁶⁰⁷ P 07246, str. 1.

⁶⁰⁸ Tako iz zapisnika sa sastanka radne grupe 13. decembra 1993. proizlazi da, prema informacijama koje je prikupio Ivica Lučić, službenik SIS-a, u vezi sa 1.249 osoba zatočenih u Zatvoru u Gabeli, njih 16 "može ostati" na teritoriji HZ HB, P 07143, str. 4 i 5. Iz izvještaja Berislava Pušića vidi se da je 15. decembra 1993. jedan zatočenik pušten na slobodu na teritoriju pod kontrolom HVO-a, P 07468; P 07465, str. 2.

⁶⁰⁹ P 05302.

⁶¹⁰ P 10138, par. 16, 18-20, 28-30 i 33.

⁶¹¹ P 07184; P 07212; v. takođe P 00285, tačka 764, str. 131: riječ je samo o spisku dokumenata, a ne o samim dokumentima; Svjedok CQ, T(f), str. 11481-11483; Svjedok CM, T(f), str. 11100 i 11117.

⁶¹² Ismet Poljarević, T(f), str. 11623 i 11663; Svjedok CW, T(f), str. 12666, 12668 i 12669, djelimično zatvorena sjednica; P 09807, pod pečatom, str. 9 i 10; 6D 00216; P 07378 pokazuje da je 28. decembra 1993. Ismet Poljarević prebačen iz Gabele na Heliodrom. P 10127, pod pečatom, str. 3, 5, 7 i 8. Svjedok EB, Musliman, pripadnik jedne satnije HVO-a, isto je tako krajem decembra 1993. prebačen iz Zatvora u Gabeli na Heliodrom, gdje je ostao zatočen do aprila 1994.

⁶¹³ Svjedok CQ, T(f), str. 11488; P 09753, pod pečatom, str. 7; Svjedok CM, T(f), str. 11100; Ismet Poljarević, T(f), str. 11663 i 11664; P 09726, str. 6; Svjedok CW, T(f), str. 12666, 12668 i 12669; P 09807, pod pečatom, str. 9 i 10. V. takođe P 10143, str. 12.

⁶¹⁴ P 07184 ; P 07212; 6D 00216; P 07378.

B. Odlazak zatočenika u treće zemlje

269. Dok su neki zatočenici iz Zatvora u Gabeli prebačeni u druge zatočeničke centre da bi potom otišli u treće zemlje (a), drugi zatočenici su u treće zemlje otišli direktno iz Zatvora u Gabeli (b).

1. Premještanje zatočenika iz Zatvora u Gabeli u Zatvor u Ljubuškom ili na Heliodrom prije odlaska u treće zemlje

270. Neki zatočenici iz Zatvora u Gabeli odvedeni su na druga mjesta zatočenja u sklopu procesa kojem je cilj bio da oni odu s teritorije RBiH. Tako je Vijeće već utvrdilo u dijelu presude koji se odnosi na opštinu Ljubuški i Zatvor u Ljubuškom da su zatočenici iz te opštine, koji su bili zatočeni u drugim zatočeničkim centrima, među kojima je bio i Zatvor u Gabeli, odvedeni u Zatvor u Ljubuškom i potom pušteni na slobodu u avgustu 1993. da bi sa svojim porodicama otišli u treće zemlje.⁶¹⁵ Vijeće napominje da su isto tako 19. oktobra 1993. godine iz Zatvora u Gabeli na Heliodrom prebačena 174 zatočenika koji su 20. decembra 1993. trebali da odu u Dansku.⁶¹⁶

2. Puštanje na slobodu zatočenika iz Zatvora u Gabeli pod uslovom da odu u treće zemlje

271. U paragrafu 202 Optužnice navodi se da su vlasti Herceg-Bosne/HVO-a mnoge zatočene Muslimane iz Zatvora u Gabeli preko Hrvatske deportovali u druge zemlje.⁶¹⁷ Tužilaštvo navodi u paragrafu 197 i u svom Pretpretresnom podnesku⁶¹⁸ da su među kriterijima HVO-a za puštanje zatočenih Muslimana iz Zatvora u Gabeli bili brak sa ženom hrvatske nacionalnosti ili posjedovanje vize i garantnog pisma za odlazak iz BiH u neku drugu zemlju.

272. Počev od 13. decembra 1993., Zatvor u Gabeli bio je takođe korišten kao tranzitni centar za zatočenike iz drugih zatočeničkih centara, među kojima su bili Ljubuški⁶¹⁹ i Heliodrom,⁶²⁰ koji su trebali da odu u treće zemlje.⁶²¹

⁶¹⁵ V. "Organizovanje odlaska Muslimana iz opštine Ljubuški" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom. V. npr.: P 10187; P 10190.

⁶¹⁶ P 07181.

⁶¹⁷ Optužnica, par. 202.

⁶¹⁸ Pretpretresni podnesak tužilaštva, par. 202.1: "Jedna medicinska humanitarna organizacija obavijestila je španjolski bataljon UNPROFOR-a da su organi u Zatvoru u Gabeli "spremni osloboditi zatvorenike koji imaju garantno pismo" kakvo su izdavale sve zemlje spremne da te ljude prihvate na svojoj teritoriji."

⁶¹⁹ P 07140; P 06982, str. 4.

⁶²⁰ P 07391, str. 3, tačka 17; P 08202, str. 3, tačka 17; P 07238, str. 1; P 07242.

⁶²¹ P 07222, str. 2; P 07391, str. 2, tačka 11; P 08202, str. 2, tačka 11; P 07226, pod pečatom, str. 2; P 07317; Philip Watkins, T(f), str. 18831 i 18832 u vezi sa P 07356, pod pečatom, str. 2; P 07371; P 07395, pod pečatom, str. 6; P 07234, str. 4; P 07246, str. 2; Marijan Biškić, T(f), str. 15126 i 15127.

273. Vijeće je već opisalo proceduru koja se primjenjivala prilikom puštanja na slobodu zatočenika iz Zatvora u Gabeli u dijelu teksta u kojem je razmatralo koje su vlasti bile nadležne za organizovanje odlaska zatočenika,⁶²² i ovdje podsjeća da su na slobodu mogli biti pušteni muškarci u braku sa ženama hrvatske nacionalnosti i osobe koje su imale garantno pismo za neku treću zemlju i tranzitnu vizu za Hrvatsku.⁶²³ Iz dokaza proizlazi da je iz Zatvora u Gabeli pušteno više stotina zatočenika kako bi mogli otići u treće zemlje. Doista, 15. i 20. decembra 1993. iz Gabele je pušteno na slobodu 83, odnosno 189 zatočenika, koji su otišli u treće zemlje, među kojima je konkretno bila Danska.⁶²⁴ Prema izvještaju od 3. januara 1994., koji je potpisao Berislav Pušić, 502 zatočenika puštena su na slobodu i 14., 15. i 20. decembra 1993. su otišli u treće zemlje.⁶²⁵ Svjedok EB⁶²⁶ je potvrdio da su zatočenici iz Zatvora u Gabeli koji su dobili garantna pisma otišli u inostranstvo u decembru 1993..⁶²⁷

274. Vijeće zaključuje na osnovu gorenavedenog da je u decembru 1993. iz Zatvora u Gabeli više stotina zatočenika pušteno na slobodu pod uslovom da odu u treće zemlje.

Dio 12: Opština Vareš

275. Ovaj dio Presude odnosi se na zločine koje su počinile snage Herceg-Bosne/ HVO-a u opštini Vareš od oktobra 1993. do novembra 1993. godine, konkretnije u gradu Varešu i selu Stupni Do. U paragrafu 207 Optužnice navodi se da su snage Herceg-Bosne/HVO-a 18. oktobra 1993. uhapsile šest lokalnih pripadnika ABiH na kontrolnom punktu HVO-a u Pajtovom Hanu i da su ih ispitivale i pretukle. U paragrafu 208 Optužnice navodi se da su, nakon napada ABiH na selo Kopjari 21. i 22. oktobra 1993. godine i nakon dolaska snaga HVO-a u Vareš 22. oktobra 1993., komandanti HVO-a, među kojima je bio Milivoj Petković, odlučili uputiti pojačanje snagama u Varešu. Tužilaštvo takođe navodi, u paragrafima 209, 210 i 213 Optužnice, da su snage Herceg-Bosne/HVO-a 23. oktobra 1993. uhapsile nekoliko funkcionera HVO-a iz Vareša i više od 250 muškaraca Muslimana, te da su ih zatvorile u Školu u Varešu i u Gimnaziju u Varešu, a neke u Zatvor u Vareš-Majdanu, gdje su bili zatočeni do 3. novembra 1993. godine. Tužilaštvo tvrdi da su uslovi zatočenja tih ljudi bili nesnosni i da su ih vojnici HVO- fizički zlostavljali. Tužilaštvo takođe

⁶²² V. "Odgovornost Vojne policije za puštanje zatočenika na slobodu" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s vojnom strukturom HZ(R) HB.

⁶²³ Svjedok C, T(f), str. 22548, zatvorena sjednica; P 04496, str. 1 i 2; Svjedok E, T(f), str. 22094-22100, 22106 i 22283-22284, zatvorena sjednica; P 10133, pod pečatom, str. 5, par. 45 i 48; 5D 02056; P 04164, pod pečatom, str. 11.

⁶²⁴ P 07178; P 07280, pod pečatom, str. 1; P 10143, str. 12; P 09946, pod pečatom, par. 6 i 73.

⁶²⁵ P 07468.

⁶²⁶ P 10127, pod pečatom, str. 3, 5 i 8. Svjedok EB je bio pripadnik HVO-a Musliman i bio je zatočen u više različitih zatvora od juna 1993. do marta 1994.

⁶²⁷ P 10127, pod pečatom, str. 7.

dodaje da su nakon što su 23. oktobra 1993. uhapsili muškarce Muslimane, vojnici HVO-a ulazili u njihove domove, fizički zlostavljali prisutne i pljačkali stvari od vrijednosti.

276. Tužilaštvo u paragrafu 211 Optužnice tvrdi da su 23. oktobra 1993. godine snage Herceg-Bosne/HVO-a napale selo Stupni Do. Tokom napada, vojnici HVO-a opljačkali su mještanima sve dragocjenosti, seksualno zlostavljali Muslimanke i ubili najmanje trideset jednog muškarca, ženu i dijete u toku i nakon napada. Snage Herceg-Bosne/HVO-a bezobzirno su razorile gotovo cijelo selo.

277. Tužilaštvo precizira u paragrafu 212 Optužnice da su u danima poslije napada na Stupni Do hiljade Hrvata otišle iz Vareša zato što su ih organi vlasti Herceg-Bosne/HVO-a obavijestili da, ukoliko ostanu, rizikuju da ih pobiju pripadnici ABiH. Tužilaštvo u paragrafu 214 Optužnice takođe tvrdi da predstavnicima UNPROFOR-a do 26. oktobra 1993. nije bilo dozvoljeno da uđu u Stupni Do i u dvije škole u Varešu.

278. Najzad, u paragrafu 215 tužilaštvo navodi da je Milivoj Petković 26. oktobra 1993. naredio pokretanje istrage u vezi s događajima u Stupnom Dolu, da je obavijestio predstavnike međunarodne zajednice da je zatraženo provođenje istrage i da su suspendovani svi komandanti, ali da 30. i 31. oktobra 1993. godine, nijedan komandant HVO-a koji je bio umiješan u te operacije nije bio suspendovan ni kažnjen. U paragrafu 216, tužilaštvo tvrdi da je Ivica Rajić, oficir HVO-a koji je komandovao snagama Herceg-Bosne/HVO-a u Varešu i Stupnom Dolu, jednostavno promijenio ime i u suštini ostao na istom položaju.

279. Tužilaštvo na osnovu ovih navoda optužene tereti za progone (tačka 1), ubistvo (tačka 2), hotimično lišavanje života (tačka 3), silovanje (tačka 4), nečovječno postupanje (seksualno zlostavljanje) (tačka 5), zatvaranje (tačka 10), protivpravno zatočenje civila (tačka 11), nehumana djela (uslovi zatočenja) (tačka 12), nečovječno postupanje (uslovi zatočenja) (tačka 13), okrutno postupanje (uslovi zatočenja) (tačka 14), nehumana djela (tačka 15), nečovječno postupanje (tačka 16), okrutno postupanje (tačka 17), uništavanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno (tačka 19), bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom (tačka 20), oduzimanje imovine koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno (tačka 22) i pljačkanje javne i privatne imovine (tačka 23).

280. Kako bi donijelo odluku o činjenicama koje se navode u Optužnici, Vijeće je analiziralo sveukupne dokaze. Vijeće je, između ostalog, saslušalo *viva voce* iskaze svjedoka Ivana Bandića, Hakana Birgera, Salema Čerenića, Nelsona Drapera, Petera Galbraitha, Feride Likić, Husnije

Mahmutovića, Philipa Watkinsa, DE, DF, DG i EA, kao i iskaze Slobodana Praljka i Milivoja Petkovića. Vijeće se takođe upoznalo s izjavama svjedoka Mufida Likića, Mufide Likić, Kemala Likića, DH i L, prihvaćenim na osnovu pravila 92ter Pravilnika i dopunjenim njihovim iskazima u sudnici. Vijeće je potom analiziralo pismene izjave i transkripte iskaza svjedoka Jana Koeta, Daniela Ekberga, Ruzdija Ekenheima, Ulfa Enricssona, Patricka Gustafssona, Patricka Martina, Rolfa Weckessera, AI, EG, J, K i W, prihvaćene na osnovu pravila 92bis Pravilnika. Najzad, Vijeće je analiziralo dokaze uvrštene u spis posredstvom tih svjedoka ili putem pismene procedure.

281. Nakon što analizira geografski položaj i strukturu stanovništva opštine Vareš (I), Vijeće će ispitati njenu političku, administrativnu i vojnu strukturu (II), a potom će analizirati dokaze u vezi s kriminalnim događajima za koje se optuženi terete u Optužnici za opštinu Vareš (III).

I. Geografski položaj i struktura stanovništva opštine

282. Opština Vareš nalazi se u srednjoj Bosni.⁶²⁸ Grad Vareš, u centralno-zapadnom dijelu opštine, nalazi se otprilike 3 km sjeverno od sela Stupni Do.⁶²⁹

283. Prema popisu stanovništva iz 1991., opština Vareš imala je 22.203 stanovnika, od kojih su 9.016 bili Hrvati, odnosno oko 40 % ukupnog stanovništva, 6.714 Muslimani, oko 30 % stanovništva, i 3.644 Srbi, odnosno oko 16,5 % stanovništva.⁶³⁰ Ostatak, oko 13,5 % stanovništva, bile su osobe koje su odbile da se izjasne ili koje su spadale u kategoriju "ostali".⁶³¹ Većina stanovnika grada Vareša bili su Hrvati,⁶³² a većina stanovnika sela Stupni Do bili su Muslimani.⁶³³

284. Nakon napada ABiH na opštinu Kakanj⁶³⁴ 13. juna 1993.,⁶³⁵ deset do petnaest hiljada Hrvata koji su bježali s tog područja⁶³⁶ došlo je u opštinu Vareš.⁶³⁷ Među njima bilo je žena, djece, starijih osoba i 3.500 vojno sposobnih muškaraca.⁶³⁸

⁶²⁸ P 02875, str. 5 i 6.

⁶²⁹ P 09276, str. 23; Odluka od 14. marta 2006., činjenica o kojoj je presuđeno br. 361 (Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 740); Ferida Likić, T(f), str. 16195; P 07838/P 07840 (identični dokumenti), par. 2.

⁶³⁰ P 09276, str. 31; Svjedok DE, T(f), str. 15455, zatvorena svednica.

⁶³¹ P 09276, str. 31; Svjedok DE, T(f), str. 15455, zatvorena svednica.

⁶³² P 09276, str. 31.

⁶³³ P 10080 pod pečatom, str. 28, 114, 288-289; P 09276, str. 31; Ferida Likić, T(f), str. 16193 i 16194; Odluka od 14. marta 2006., činjenica o kojoj je presuđeno br. 361 (Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 740); P 07838/P 07840 (identični dokumenti), par. 2.

⁶³⁴ P 10080 pod pečatom, str. 119-120; P 02740 pod pečatom, str. 6; Salem Čerenić, T(f), str. 15916 i 15917.

⁶³⁵ P 10080 pod pečatom, str. 119-120; P 02740 pod pečatom, str. 6; Salem Čerenić, T(f), str. 15916 i 15917.

⁶³⁶ Svjedok DE, T(f), str. 15623 do 15625; Salem Čerenić, T(f), str. 15917 i 15918; 1D 01262; 1D 01263; 1D 01264.

⁶³⁷ P 02875, str. 1; Salem Čerenić, T(f), str. 15916-15918, 15942; Ferida Likić, T(f), str. 16194; Svjedok DG, T(f), str. 15976 i 15977; Svjedok EA, T(f), str. 24376-24377 i 24927, zatvorena svednica; P 02765, par. 5; Svjedok DE, T(f),

285. Dokazi ukazuju na to da su Hrvati koji su u junu 1993. došli u opštinu Vareš počeli da odlaze iz opštine u periodu od juna 1993. do novembra 1993. godine.⁶³⁹

II. Politička, administrativna i vojna struktura opštine

A. Politička i administrativna struktura

286. U novembru 1990. "SDP"⁶⁴⁰ je pobijedio na opštinskim izborima i dobio više od 20 od ukupno 50 poslaničkih mjesta,⁶⁴¹ dok je HDZ dobio 13 ili 14 poslaničkih mjesta,⁶⁴² a SDA 13.⁶⁴³ "SDP" je tada za predsjednika Opštinskog vijeća⁶⁴⁴ imenovao izvjesnog Andrijevića, koji je po nacionalnosti bio Hrvat, dok je Zvonimir Dugonjić, član HDZ-a, imenovan za predsjednika Izvršnog vijeća opštine.⁶⁴⁵

287. Nakon što su Muslimani u Varešu u junu 1992 odbili organizaciju opštine pod isključivom vlašću HVO-a,⁶⁴⁶ Dario Kordić, dopredsjednik HVO-a HZ HB, dao je uputstva Borivoju Malbašiću, zapovjedniku zajedničkog štaba, koji je objedinjavao TO opštine Vareš i HVO,⁶⁴⁷ i Anti Pejčinoviću, tadašnjem predsjedniku HDZ-a Vareša,⁶⁴⁸ da preuzmu vlast u opštini. Kordić je između ostalog naredio da stave pod kontrolu sve važne objekte u gradu, konkretno zgradu skupštine grada, sud i policijsku stanicu,⁶⁴⁹ što je i učinjeno 1. jula 1992.⁶⁵⁰

288. Snage HVO-a, pod komandom Borivoja Malbašića, smijenile su s funkcija Muslimane koji su bili izabrani u opštinske organe vlasti.⁶⁵¹ Međutim, najmanje četiri Muslimana, koji nisu bili

str. 15493-15496, 15624-15625, zatvorena sjednica; P 02758; 1D 01264; P 10080 pod pečatom, str. 119-121; P 10082 pod pečatom, par. 47; P 02740 pod pečatom, str. 6; 1D 02830; 3D 00837; 3D 02331; 2D 01467; P 06454, str. 1, 7 i 28; P 03337; 1D 01829, str. 2; 1D 01672, str. 2; 1D 00927. Svjedok W izjavio je da je u opštinu Vareš stiglo 15.000 do 20.000 "izbjeglica", među kojima i bivši pripadnici policije iz Kaknja; Svjedok W, P 10015, predmet *Kordić i Čerkez*, T(e), str. 10929.

⁶³⁸ Svjedok DE, T(f), str. 15493-15496, zatvorena sjednica; P 10080 pod pečatom, str. 123.

⁶³⁹ V. "Odlazak Hrvata koji su živjeli u Varešu", u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

⁶⁴⁰ Srbi u opštini Vareš nisu osnovali svoju političku stranku nego su pristupili "SDP-u". V. Svjedok DE, T(f), str. 15458, zatvorena sjednica.

⁶⁴¹ Svjedok DE, T(f), str. 15457, zatvorena sjednica.

⁶⁴² Svjedok DE, T(f), str. 15456 i 15457, zatvorena sjednica.

⁶⁴³ Svjedok DE, T(f), str. 15457, zatvorena sjednica.

⁶⁴⁴ Svjedok DE, T(f), str. 15458, zatvorena sjednica; P 10080 pod pečatom, str. 26 i 152.

⁶⁴⁵ Svjedok DE, T(f), str. 15459, zatvorena sjednica.

⁶⁴⁶ Svjedok DE, T(f), str. 15468-15470, zatvorena sjednica.

⁶⁴⁷ P 10082 pod pečatom, par. 12 i 14; Svjedok DE, T(f), str. 15463 i 15464, zatvorena sjednica.

⁶⁴⁸ Svjedok DE, T(f), str. 15456, zatvorena sjednica.

⁶⁴⁹ Svjedok DE, T(f), str. 15470-15471, zatvorena sjednica.

⁶⁵⁰ Svjedok DE, T(f), str. 15471, zatvorena sjednica; Salem Čerenić, T(f), str. 15873; P 10080 pod pečatom, str. 26-28 i 152; Svjedok AI, P 10014, predmet *Kordić i Čerkez*, T(f), str. 14532, 14534-14535, zatvorena sjednica.

⁶⁵¹ Svjedok AI, P 10014, predmet *Kordić i Čerkez*, T(f), str. 14535, 14570 i 14577, zatvorena sjednica; Svjedok W, P 10015, predmet *Kordić i Čerkez*, T(f), str. 10894, 10895 i 10923, zatvorena sjednica.

članovi SDA,⁶⁵² a bili su za podjelu vlasti u opštini, nisu smijenjeni i, počev od 3. jula 1992. do datuma koji Vijeću nije poznat, zadržali su funkcije u HVO-u Vareša.⁶⁵³

289. Mate Boban je 3. jula 1992. godine imenovao Antu Pejčinovića za predsjednika opštinskog HVO-a, a Zvonimira Dugonjića na dužnost dopredsjednika.⁶⁵⁴

290. Kao odgovor na to što je HVO 1. jula 1992. godine preuzeo vlast, SDA je formirao vladu u egzilu pod nazivom "ratno predsjedništvo," sa sjedištem u Striježevu,⁶⁵⁵ a potom u selu Dabravine⁶⁵⁶.

291. U avgustu 1992. godine, Ivica Gavran imenovan je za komandira MUP-a Vareša.⁶⁵⁷

B. Vojna struktura

292. Zajednički TO opštine Vareš, osnovan u proljeće 1992.,⁶⁵⁸ u kojem su bili Hrvati i Muslimani, bio je do 1. jula 1992. pod komandom Borivoja Malbašića.⁶⁵⁹ Dana 1. jula 1992., Muslimani su se povukli iz zajedničkog štaba TO opštine Vareš.⁶⁶⁰

293. Vijeće konstatuje da su opštinu Vareš, od januara 1993. barem do oktobra 1993. godine, u okruženju držale ABiH na sjeveru i na jugu, a VRS na istoku.⁶⁶¹

1. 2. Operativna grupa

294. U oktobru 1992., Tihomir Blaškić, zapovjednik OZ Srednja Bosna,⁶⁶² formirao je u svojoj OZ operativne grupe.⁶⁶³ 2. operativna grupa pokrivala je opštine Kiseljak, Vareš i Kakanj.⁶⁶⁴ Po odobrenju Brune Stojića, predstojnika Odjela obrane, i Milivoja Petkovića, načelnika Glavnog

⁶⁵² P 10082 pod pečatom, par. 15 i 16; 2D 01320, str. 1 i 2; P 06215, str. 1.

⁶⁵³ Svjedok DE, T(f), str. 15477 i 15478; P 00296.

⁶⁵⁴ P 10080 pod pečatom, str. 26, 27, 29 i 152; Svjedok DE, T(f), str. 15456, 15472; P 00296.

⁶⁵⁵ Svjedok AI, P 10014, predmet *Kordić i Čerkez*, T(f) str. 14535, 14536 i 14570, zatvorena sjednica; Svjedok DE T(f), str. 15474, zatvorena sjednica.

⁶⁵⁶ Svjedok DE, T(f), str. 15474, zatvorena sjednica; Svjedok AI, P 10014, predmet *Kordić i Čerkez*, T(f), str. 14535, 14536 i 14570, zatvorena sjednica.

⁶⁵⁷ P 10080 pod pečatom, str. 26.

⁶⁵⁸ P 10082 pod pečatom, par. 12.

⁶⁵⁹ P 10082 pod pečatom, par. 12 i 14.

⁶⁶⁰ Svjedok DE, T(f), str. 15475 zatvorena sjednica.

⁶⁶¹ Za januar 1993.: Svjedok EA, T(f), str. 24627, 24628 i 24634, zatvorena sjednica; IC 00715; P 10080 pod pečatom, str. 69-70, 94, 291 i 292. Za april i mart 1993.: Svjedok EA, T(f), str. 24629 i 24634, zatvorena sjednica; IC 00716. Za juni 1993.: Svjedok EA, T(f), str. 24629 i 24634, zatvorena sjednica; IC 00717. Za juli 1993.: Svjedok EA, T(f), str. 24631 i 24632, zatvorena sjednica. Za septembar 1993.: Svjedok EA, T(f), str. 24632 i 24634, zatvorena sjednica; IC 00719. Za oktobar 1993.: Rolf Weckesser, P 10104, predmet *Kordić i Čerkez*, T(f), str. 24-25; Hakan Birger, T(f), str. 16373 i 16374.

⁶⁶² P 00280; P 00661.

⁶⁶³ P 00554.

⁶⁶⁴ P 00554.

stožera, Tihomir Blaškić je 12. maja 1993. imenovao Ivicu Rajića zapovjednikom 2. operativne grupe.⁶⁶⁵ Ivica Rajić je tada dobio zapovjedništvo nad brigadama "Kotromanić" iz Kaknja, "Bobovac" iz Vareša i "Ban Josip Jelačić" iz Kiseljaka.⁶⁶⁶

2. Brigada "Bobovac"

295. Brigada "Bobovac," čije zapovjedništvo se nalazilo u Ponikvama, 3 km sjeverno od grada Vareša na putu za Tuzlu,⁶⁶⁷ formirana je u oktobru 1992. godine.⁶⁶⁸ Emil Harah imenovan je zapovjednikom brigade 18. novembra 1992.⁶⁶⁹ i na toj dužnosti je ostao do 24. oktobra 1993.,⁶⁷⁰ kad je Ivica Rajić, po naređenju Tihomira Blaškića, za zapovjednika brigade postavio Krešimira Božića.⁶⁷¹

296. Brigada "Bobovac" je u oktobru 1992. godine brojala između 950 i 1.050 ljudi i u svom sastavu imala je tri bojne: 1. bojnu, kojom je komandovao Marcel Dusper; 2. bojnu, kojom je komandovao Mario Andrić, i 3. bojnu, kojom je komandovao Marinko Dodik.⁶⁷² Svaka bojna je u svom sastavu imala dvije do četiri satnije sa 90 do 100 ljudi, satnije su imale dva do tri voda s po 25 do 30 ljudi, a vodovi su bili podijeljeni na odjeljenja.⁶⁷³

297. Brigada "Bobovac" je u svom sastavu imala odjel za logistiku i jednu artiljerijsku jedinicu.⁶⁷⁴ U avgustu 1992. godine, Zvonimir Dužnović imenovan je za pomoćnika zapovjednika Brigade "Bobovac" za SIS.⁶⁷⁵

298. Najzad, u sastavu Brigade "Bobovac" bio je i vod Vojne policije stacioniran u Varešu, koji je pripadao 7. bojni Vojne policije iz Viteza, a koji je brigadi bio pridodat počev od 1. jula 1992.

⁶⁶⁵ P 02295, str. 2. Vijeće konstatuje da, uprkos tome što je izvještaj upućen i Valentinu Čoriću, on, po ocjeni Vijeća, nije imao nadležnost u imenovanju vojnih zapovjednika. Svjedok EA, T(f), str. 24330-24331, zatvorena sjednica; P 02328.

⁶⁶⁶ IC 00710.

⁶⁶⁷ Svjedok EA, T(f), str. 24427-24431, zatvorena sjednica; Rolf Weckesser, P 10104, predmet *Kordić i Čerkez*, T(f) str. 25; P 03337.

⁶⁶⁸ P 10082 pod pečatom, par. 20.

⁶⁶⁹ P 00765; Svjedok DE, T(f), str. 15492; P 10082 pod pečatom, par. 22, 23 i 29.

⁶⁷⁰ Svjedok DE, T(f), str. 15537 i 15538, zatvorena sjednica; Svjedok EA, T(f), str. 24736, 24982 i 24983, zatvorena sjednica; P 10090, par. 11; 4D 00851; 4D 00847; 4D 00532; P 10238, par. 3, 6 i 99. Emil Harah zvanično je smijenjen s dužnosti zapovjednika Brigade "Bobovac" početkom februara 1994. godine, a zamijenio ga je Borivoj Malbašić: P 10082 pod pečatom, par. 110; P 06454, str. 7; P 10202, par. 48 i 78.

⁶⁷¹ P 10090, par. 11; Svjedok EA, T(f), str. 24736, 24982 i 24983, zatvorena sjednica; 4D 00851; 4D 00847; 4D 00532; P 10238, par. 3, 6 i 99; Svjedok DE, T(f), str. 15537 i 15538, zatvorena sjednica; P 10202, par. 40.

⁶⁷² P 10082 pod pečatom, par. 24.

⁶⁷³ P 10082 pod pečatom, par. 25 i 26.

⁶⁷⁴ P 10082 pod pečatom, par. 30; P 10080 pod pečatom, str. 64 i 65.

⁶⁷⁵ P 10082 pod pečatom, par. 16; 2D 01320, str. 1 i 2; P 06215, str. 1.

godine.⁶⁷⁶ Vodom je u julu 1993.godine komandovao Paško Ljubičić,⁶⁷⁷ a od 18. oktobra 1993. do barem 25. oktobra 1993. godine Leon Dodik,⁶⁷⁸ i najzad, počev od 25. oktobra 1993. godine Branko Lekić.⁶⁷⁹ Ovaj vod Vojne policije je naređenja dobivao direktno od Zvonimira Dužnovića, dozapovjednika SIS-a u Brigadi "Bobovac",⁶⁸⁰ i bio je potčinjen Emilu Harahu, zapovjedniku Brigade "Bobovac".⁶⁸¹

299. Ovaj vod Vojne policije je konkretno bio zadužen, od maja 1992. do barem oktobra 1993. godine, za obezbjeđenje kontrolnih punktova na putu koji je povezivao Vareš i Brezu⁶⁸² i, barem tokom dana 25. oktobra 1993., za sprečavanje prolaska u sela Stupni Do i Mir.⁶⁸³

3. Specijalne jedinice "Maturice" i "Apostoli"

300. Specijalne jedinice "Maturice" i "Apostoli," prva formirana u aprilu a druga u junu 1993.,⁶⁸⁴ stacionirane u Kiseljaku, bile su direktno u sastavu Brigade "Ban Josip Jelačić",⁶⁸⁵ tako da su bile pod komandom Ivica Rajića, zapovjednika svih brigada u njegovoj zoni odgovornosti.⁶⁸⁶

301. Dana 22., 23. i 24. oktobra 1993., zapovjednik specijalnih jedinica "Maturice" i "Apostoli" bio je Marinko Ljoljo.⁶⁸⁷ "Maturicama" je zapovijedao Dominik Ilijašević zvani Como,⁶⁸⁸ a "Apostolima" Marinko Jurišić, zvani Spiro.⁶⁸⁹

⁶⁷⁶ P 10082 pod pečatom, par. 30, 31 i 55; P 10080 pod pečatom, str. 61, 64 i 65. U vezi s tim, v. "Ovlaštenja zapovjednika OZ i brigada HVO-a u rukovođenju i komandovanju jedinicama Vojne policije" u zaključcima Vijeća u vezi s vojnom strukturom HZ (R)HB.

⁶⁷⁷ 5D 04039.

⁶⁷⁸ Svjedok AI, P 10014, predmet *Kordić i Čerkez*, T(e), str. 14546; P 09883, str. 4.

⁶⁷⁹ Svjedok EA, T(f), str. 24417, zatvorena sjednica; P 06126.

⁶⁸⁰ P 10082 pod pečatom, par. 15, 16, 30, 31 i 55; P 10080 pod pečatom, str. 61, 64 i 65; Svjedok AI, P 10014, predmet *Kordić i Čerkez*, T(f), str. 14528, zatvorena sjednica; 2D 01320, str. 1 i 2; P 06215, str. 1; Svjedok AI, P 10014, predmet *Kordić i Čerkez*, T(e), str. 14528.

⁶⁸¹ P 00765; 5D 04039.

⁶⁸² P 10080 pod pečatom, str. 65 i 66.

⁶⁸³ P 06126. U vezi s tim, v. takođe "Ograničavanje pristupa UNPROFOR-u u Stupni Do," u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

⁶⁸⁴ P 10156, str. 1; P 02732 pod pečatom, str. 1; P 09951; Svjedok EA, T(f), str. 24351, 24353, 24354, 24705 i 24706, zatvorena sjednica; P 10330 pod pečatom, par. 8; P 09882 pod pečatom, str. 13, par. 71.

⁶⁸⁵ Svjedok EA, T(f), str. 24397 i 24706, zatvorena sjednica; Svjedok L, T(f), str. 15745, zatvorena sjednica; P 09882 pod pečatom, str. 14, par. 75.

⁶⁸⁶ Svjedok EA, T(f), str. 24351, 24353, 24354, 24397, 24705 i 24706, zatvorena sjednica; Svjedok L, T(f), str. 15745, zatvorena sjednica; P 09882 pod pečatom, str. 14, par. 76. P 06647, str. 3; P 06870; Iz naređenja Viktora Andrića od 31. januara 1994. godine proizilazi da je Marinko Ljoljo tog dana još uvijek je bio zapovjednik jedinica za posebne namjene "Maturice" i "Apostoli" (P 07757); P 08162, str. 2; P 10156, str. 1; P 02732 pod pečatom, str. 1; P 09951; P 10330 pod pečatom, par. 8. U vezi s odgovornošću Brigade "Ban Josip Jelačić," v. "OZ i brigade" u zaključcima Vijeća u vezi s vojnom strukturom HZ(R) HB.

⁶⁸⁷ Svjedok EA, T(f), str. 24490, 24707, 24769, zatvorena sjednica; P 06291 pod pečatom, str. 1; P 09882 pod pečatom, par. 71, 72 i 73; P 06647, str. 3. U junu 1993., jedinica za posebne namjene "Apostoli," koja je prvobitno bila stacionirana u Travniku, premještena je u Kiseljak gdje stavljena pod komandu Marija Bradare – dozapovjednika Brigade "Ban Josip Jelačić" iz Kiseljaka – koji je bio potčinjen Ivici Rajiću. V. Svjedok EA, T(f), str. 24353, zatvorena

Prijevod

302. Pripadnici specijalnih jedinica bili su poznati po svom nasilničkom ponašanju.⁶⁹⁰ Vijeće se upoznalo s izvještajem koji je Mario Bradara, zapovjednik Brigade "Ban Josip Jelačić," poslao Tihomiru Blaškiću, zapovjedniku OZ Srednja Bosna, i Anti Sliškoviću, dozapovjedniku SIS-a OZ Srednja Bosna, iz kojeg je očigledno da je u avgustu 1993. ponašanje pripadnika jedinice za posebne namjene "Maturice" bilo protivno vojnim pravilima ponašanja.⁶⁹¹ Vijeće se takođe upoznalo s izvještajem SIS-a Glavnog stožera, upućenim Perici Jukiću, ministru obrane, Anti Rosi, načelniku Glavnog stožera HVO-a, i g. Viri, iz Političke uprave HR HB, u kojem je opisan sukob između Ivica Rajića i Željka Bošnjaka, "pomoćnika zapovjednika za sigurnost 2. operativne grupe," koji je kulminirao u avgustu 1993. kad su Ivica Rajić i njegovi ljudi Željka Bošnjaka likvidirali.⁶⁹²

III. Tok kriminalnih događaja

303. Vijeće će prvo analizirati navode koji se odnose na hapšenje pripadnika ABiH u Pajtovom Hanu 18. oktobra 1993. godine i na njihovo zatočenje, (A) a potom navode o reakciji snaga HVO-a na napad ABiH na Kopjare 21. i 22. oktobra 1993. godine i na pripreme HVO-a za napad na opštinu Vareš (B). Vijeće će potom analizirati navode koji se odnose na naredenje Slobodana Praljka od 23. oktobra 1993. snagama Herceg-Bosne/HVO-a na području Vareša da postupe "bez milosti prema bilo kome" (C), kao i na hapšenje više rukovodilaca HVO-a iz Vareša (D) i na hapšenje i zatočenje muškaraca Muslimana, u Varešu 23. oktobra 1993. godine. (E) Vijeće će takođe ispitati navode o seksualnom nasilju koje su počinile snage Herceg-Bosne/HVO-a prije odlaska iz Vareša. (F) Vijeće će potom analizirati napad na Stupni Do i zločine počinjene tokom tog napada. (G) Najzad, Vijeće će ispitati navode o prikrivanju zločina i njihovih počinitelja od strane HVO-a (H), a potom okolnosti pod kojima su Hrvati otišli iz opštine Vareš. (I)

A. Hapšenje i zatočenje pripadnika ABiH u Pajtovom Hanu 18. oktobra 1993.

304. U paragrafu 207 Optužnice navodi se da su 18. oktobra 1993. godine, snage Herceg-Bosne/HVO-a uhapsile šest lokalnih pripadnika ABiH na kontrolnom punktu HVO-a u Pajtovom Hanu, te da su ih ispitivale i tukle da bi došle do saznanja o naoružanim Muslimanima u selu Stupni Do.

sjednica; P 10330 pod pečatom, par. 8. Iz naredenja Viktora Andrića od 31. januara 1994. godine proizlazi da je Marinko Ljoljo tog dana još uvijek bio zapovjednik jedinica za posebne namjene "Maturice" i "Apostoli." V. P 07757.

⁶⁸⁸ Svjedok EA, T(f), str. 24407; P 09882 pod pečatom, str. 13, par. 71; P 06647, str. 3; P 08162, str. 2.

⁶⁸⁹ Svjedok EA, T(f), str. 24397 i 24398, zatvorena sjednica; P 06291, str. 1; P 09882 pod pečatom, str. 13, par. 71; P 06647, str. 3.

⁶⁹⁰ P 10082 pod pečatom, par. 73.

⁶⁹¹ P 11196.

⁶⁹² P 06828, str. 3-5; P 06647.

305. Dana 18. oktobra 1993., Ešref Likić, Jakub Likić, Mehmed Likić, Himzo Likić, pripadnici ABiH,⁶⁹³ kao i Rešad Likić i Mufid Likić, koji nisu bili pripadnici ABiH,⁶⁹⁴ vozili su se automobilom kad su ih na kontrolnom punktu u Pajtovom Hanu⁶⁹⁵ zaustavili vojnici HVO-a.⁶⁹⁶ Prema riječima Mufida Likića, vojnici HVO-a bili su u maskirnim uniformama s oznakama HVO-a na rukavu.⁶⁹⁷ Vijeće ne raspolaže dokazima na osnovu kojih bi moglo tačno da utvrdi kojoj jedinici su pripadali ti vojnici.

306. Vojnici su telefonom pozvali vod Vojne policije pridodat Brigadi "Bobovac", nakon čega su na kontrolni punkt došli vojni policajci i tih šest ljudi kombijem odvezli u zatvor Vojne policije u Varešu preko puta zgrade Opštine Vareš, gdje su zadržani do 23. oktobra 1993. godine.⁶⁹⁸ Među vojnim policajcima u zatvoru Vojne policije u Varešu bio je i Leon Dodik, tadašnji zapovjednik voda.⁶⁹⁹

307. Dok su bili zatočeni, jedan pripadnik voda Vojne policije Brigade "Bobovac" naredio je toj šestorici da kleknu na zemlju s rukama na leđima, i da u tom položaju ostanu nekoliko sati.⁷⁰⁰ Osim toga, pripadnici voda Vojne policije pridodatog Brigadi "Bobovac" tukli su tu šestoricu dok ih je Leon Dodik ispitivao.⁷⁰¹ Prvo su tukli Jakuba Likića⁷⁰² i Ahmeda Likića,⁷⁰³ svakog po 45 minuta.⁷⁰⁴ Ostali zatočenici mogli su da čuju njihove jauke.⁷⁰⁵ Potom su Mufidu Likiću na glavu stavili pantalone s učkurom, na ruke lisice i udarali ga palicama, šakama i nogama.⁷⁰⁶

⁶⁹³ P 09883, str. 3; Ferida Likić, T(f), str. 16202; Svjedok AI, P 10014, predmet *Kordić i Čerkez*, T(e), str. 14547; T(f), str. 14573, zatvorena sjednica; P 09913 pod pečatom, str. 3; P 05980 pod pečatom, str. 3; Kemal Likić, T(e), str. 26375 i 26440.

⁶⁹⁴ Mufid Likić, T(f), str. 16039, 16044-16045; P 09883, str. 2 i 3; Svjedok AI, P 10014, predmet *Kordić i Čerkez*, T(f), str. 14541.

⁶⁹⁵ Pajtov Han je mjesto koje se nalazi nedaleko sela Budoželje. V. Svjedok AI, P 10014, predmet *Kordić i Čerkez*, T(f), str. 14541 i 14573, zatvorena sjednica.

⁶⁹⁶ P 09883, str. 4; Svjedok AI, P 10014, predmet *Kordić i Čerkez*, T(f), str. 14541 i 14573, zatvorena sjednica.

⁶⁹⁷ P 09883, str. 4.

⁶⁹⁸ P 09883, str. 4; Svjedok AI, P 10014, predmet *Kordić i Čerkez*, T(f), str. 14550-14551, zatvorena sjednica; P 09281, str. 10 i 11; P 08850, str. 4.

⁶⁹⁹ Svjedok AI, P 10014, predmet *Kordić i Čerkez*, T(e), str. 14543; P 09883, str. 4.

⁷⁰⁰ Svjedok AI, P 10014, predmet *Kordić i Čerkez*, T(f), str. 14543 i 14545, zatvorena sjednica.

⁷⁰¹ P 09883, str. 4 i 5; Svjedok AI, P 10014, predmet *Kordić i Čerkez*, T(f), str. 14547-14554, zatvorena sjednica.

⁷⁰² P 09883, str. 4.

⁷⁰³ Svjedok AI, P 10014, predmet *Kordić i Čerkez*, T(f), str. 14542, zatvorena sjednica.

⁷⁰⁴ P 09883, str. 4; Svjedok AI, P 10014, predmet, T(f), str. 14542, zatvorena sjednica.

⁷⁰⁵ P 09883, str. 4; Svjedok AI, P 10014, predmet *Kordić i Čerkez*, T(f), str. 14542, zatvorena sjednica.

⁷⁰⁶ P 09883, str. 5.

308. Oko 22. oktobra 1993., u zatvor Vojne policije u Varešu došlo je šest vojnika specijalne jedinice "Maturice," koji su takođe ispitivali tu šesticu, a jednog od njih, Himzu Likića, tukli sve dok se nije onesvijestio.⁷⁰⁷ Dana 23. oktobra 1993., tih šest ljudi prebačeno je iz zatvora Vojne policije u Varešu u Zatvor u Vareš-Majdanu.⁷⁰⁸

309. Vijeće zaključuje da su vojnici HVO-a, u periodu od 18. do 23. oktobra 1993. godine, uhapsili šest muškaraca Muslimana, i da su ih odveli u zatvor Vojne policije u Varešu. Četvorica od njih bili su pripadnici ABiH, a dvojica nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga. Tokom njihovog zatočenja, u periodu od 18. do 23. oktobra 1993., pripadnici voda Vojne policije prododatog Brigadi "Bobovac" i vojnici specijalne jedinice "Maturice" tukli su tih šest ljudi, ponekad sve dok se ne bi onesvijestili.

B. Napad ABiH na Kopjare 21. i 22. oktobra 1993. i reakcija HVO-a

310. U paragrafu 208 Optužnice navodi se da je 21. i 22. oktobra 1993. ABiH izvršila napad na selo Kopjari u opštini Vareš, a da su se njegovi stanovnici, bosanski Hrvati, sklonili u selo Pogar. Tužilaštvo tvrdi da su približno u isto vrijeme, 21. oktobra 1993., Milivoj Petković i Ivica Rajić odlučili da upute pojačanje snagama Herceg-Bosne/HVO-a u Varešu i da su istog dana snage Herceg-Bosne/HVO-a, uključujući specijalne jedinice "Maturice" i "Apostoli", krenule iz Kiseljaka za Vareš. Najzad, tužilaštvo tvrdi da su snage HVO-a prošle preko teritorije pod kontrolom bosanskih Srba i 22. oktobra 1993. godine stigle u grad Vareš.

311. Dana 21. oktobra 1993., 304. brigada i neki dijelovi 309. brigade ABiH izveli su uspješnu ofanzivu na selo Kopjari⁷⁰⁹ koje se nalazi na zapadu opštine Vareš, na granici opština Vareš i Kakanj,⁷¹⁰ nedaleko sela Dragovići i Mijakovići.⁷¹¹ Nakon tog napada, jedinica HVO-a iz Kopjara i hrvatsko stanovništvo, uz pomoć NORBAT-a,⁷¹² krenuli su za Pogar, nekih 3 km sjeverno od grada Vareša.⁷¹³

⁷⁰⁷ P 09883, str. 5.

⁷⁰⁸ P 09281, str. 10 i 11; P 08850, str. 4 verzije na b/h/s-u; P 09883, str. 5; Svjedok AI, P 10014, predmet *Kordić i Čerkez*, T(f), str. 14550, zatvorena sjednica.

⁷⁰⁹ 4D 00646; P 05994; P 06215, str. 2; P 02980, str. 12 i 14; P 10082 pod pečatom, par. 62; P 10080 pod pečatom, str. 164 i 167; P 06053, str. 2; 3D 00808; P 06069; P 10202, par. 23-25; 4D 00519, str. 1; Svjedok EA, T(f), str. 24446, 24447 i 24699.

⁷¹⁰ P 09276, str. 23.

⁷¹¹ 4D 00519, str. 1.

⁷¹² P 10080 pod pečatom, str. 133; P 05994, str. 1; P 10090, par. 7.

⁷¹³ P 09276, str. 23.

312. Reagujući na napredovanje snaga ABiH prema Varešu⁷¹⁴ Tihomir Blaškić je naredio da se Brigadi "Bobovac" pruži podrška u ljudstvu i u naoružanju.⁷¹⁵

313. Dana 22. oktobra 1993., oko 02:30 ujutro, po naređenju Milivoja Petkovića⁷¹⁶ Ivica Rajić je otišao u Vareš sa 210 ljudi, od kojih su otprilike njih 100 do 150 bili vojnici specijalnih jedinica "Maturice" i "Apostoli" i vojnici Brigade "Ban Josip Jelačić" iz Kiseljaka.⁷¹⁷ Zajedno s vojnicima u Vareš je upućeno i osam policajaca voda Vojne policije pridodatog Brigadi "Ban Josip Jelačić" iz Kiseljaka.⁷¹⁸ Dana 25. oktobra, Milivoj Petković obavijestio je o svom naređenju Matu Bobana i objasnio mu da je to uradio "zbog totalne dezorganizacije u obrani Vareša."⁷¹⁹

314. Prema riječima Svjedoka EA, Ivica Rajić od Milivoja Petkovića nije dobio ni pismenu zapovijed ni uputstvo za vođenje akcija, nego samo opšte naređenje o zadatku. Prema tom naređenju, trebalo je formirati linije za odbranu grada Vareša od napredovanja snaga ABiH.⁷²⁰ Prema riječima svjedoka EA, Ivica Rajić je imao veliki manevarski prostor u smislu preduzimanja konkretnih akcija na terenu.⁷²¹

315. Vojnici koji su pod zapovjedništvom Ivica Rajića otišli u Vareš vratili su se u Kiseljak 26. oktobra 1993. godine⁷²²

316. Vijeće zaključuje da je, reagujući na napad snaga ABiH na selo Kopjari 21. oktobra 1993., Milivoj Petković naredio Ivici Rajiću da sa oko 210 vojnika HVO-a ode u Vareš, sa zadatkom organizovanja linija odbrane grada Vareša od napredovanja snaga ABiH.

C. Zapovijed Slobodana Praljka od 23. oktobra 1993.

317. U paragrafu 209 Optužnice navodi se da je 23. oktobra 1993. godine Slobodan Praljak izdao naređenje snagama Herceg-Bosne/HVO-a na području Vareša da nemaju "milosti ni prema kome". Takođe se navodi da su pripadnici tih snaga 23. oktobra 1993. uhapsili nekoliko funkcionera HVO-a iz Vareša i više od 250 muškaraca Muslimana..

⁷¹⁴ Svjedok EA, T(f), str. 24380, 24385, 24386 i 24702, zatvorena sjednica.

⁷¹⁵ Svjedok EA, T(f), str. 24385, 24386 i 24699-24700, zatvorena sjednica; 4D 00527; 3D 00808; 4D 00645.

⁷¹⁶ Milivoj Petković, T(f), str. 49612; Svjedok EA, T(f), str. 24379-24382; P 06069.

⁷¹⁷ Svjedok EA, T(f), str. 24379-24382, 24386, 24387, 24403, 24404 i 24407, zatvorena sjednica; Milivoj Petković, T(f), str. 49610, 49612, 49614, 49843 i 49844; P 06454, str. 57-59; P 06082; P 10082 pod pečatom, par. 63 i 67; P 10080 pod pečatom, str. 134, 139, 156 i 157; Salem Čerenić, T(f), str. 15875, 15876 i 15922; Svjedok L, T(f), str. 15755, 15780 i 15806; P 09882 pod pečatom, par. 57; P 09954; P 06069, str. 2.

⁷¹⁸ Svjedok EA, T(f), str. 24398, zatvorena sjednica; P 05988.

⁷¹⁹ P 06069, str. 2.

⁷²⁰ Svjedok EA, T(f), str. 24385-24389, zatvorena sjednica.

⁷²¹ Svjedok EA, T(f), str. 24388 i 24389, zatvorena sjednica.

⁷²² P 06172.

318. Dana 23. oktobra 1993., Slobodan Praljak izdao je naređenje Milivoju Petkoviću, Mariju Bradari, Ivici Rajiću, Dariju Kordiću i Tihomiru Blaškiću da "srede situaciju u Varešu bez milosti prema bilo kome" s ljudima "koji su dorasli vremenu i zadacima".⁷²³

319. Tužilaštvo u svom Završnom podnesku objašnjava da je u kontekstu sukoba između HVO-a i ABiH i zločina počinjenih nad muslimanskim stanovništvom za vrijeme tog sukoba Praljkovo naređenje moglo samo doprinijeti kriminalnim događajima koji su se prema navodima odigrali u opštini Vareš.⁷²⁴

320. Praljkova odbrana u svom Završnom podnesku iznosi da je ta "poruka" bila upućena Milivoju Petkoviću samo kao običan savjet, a ne kao naređenje, odnosno kao reakcija na izvještaje koje je Praljak dobio "pod kraj dana" tog 23. oktobra 1993. godine, u vezi s događajima koji su se odigravali u Stupnom Dolu.⁷²⁵ Praljkova odbrana zatim dodaje da su se riječi "bez milosti prema bilo kome" odnosile na pripadnike hrvatske zajednice Vareša koji su eventualno počinili zločine, a ne na muslimansko stanovništvo u opštini.⁷²⁶

321. U svom Završnom podnesku, Petkovićeva odbrana tvrdi da se dotični dokument odnosio na "osobe u zapovjedništvu i ljude u njihovom okruženju koji su došli u sukob sa zapovjedništvom,"⁷²⁷ a prema kojima je bilo adekvatno postupiti "bez milosti," budući da nisu poštovali autoritet zapovjedništva.⁷²⁸

322. Vijeće prije svega, konstatuje da je Slobodan Praljak u svom svjedočenju pred Vijećem izjavio da su se riječi "bez milosti" odnosile na tri vojnika HVO-a koji su bili uzrok nevoljama u Stupnom Dolu,⁷²⁹ da bi potom ustvrdio da se to naređenje odnosilo na vojnike HVO-a hrvatske nacionalnosti koji su se bavili kriminalnim radnjama kao što je šverc.⁷³⁰

323. Prema svjedočenju Milivoja Petkovića, dotično naređenje odnosilo se na "ljude u zapovjedništvu i na one oko zapovjedništva koji su se sukobili sa zapovjedništvom," a ne na Muslimane.⁷³¹

⁷²³ Svjedok EA, T(f), str. 24427-24434, djelimično zatvorena sjednica; P 06028; P 06051; P 10330 pod pečatom, par. 16; P 09813.

⁷²⁴ Završni podnesak tužilaštva, par. 735.

⁷²⁵ Završni podnesak Praljkove odbrane, par. 400 do 406.

⁷²⁶ Završni podnesak Praljkove odbrane, par. 406.

⁷²⁷ Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 446, u kojem se poziva na Milivoj Petković, T(f), str. 49614; Ivan Bandić, T(f), str. 38181; 4D 01652, str. 5.

⁷²⁸ Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 446.

⁷²⁹ Slobodan Praljak, T(f), str. 41901-41902.

⁷³⁰ Slobodan Praljak, T(f), str. 43728-43732, 43738.

⁷³¹ Milivoj Petković, T(f), str. 49615.

324. Vijeće primjećuje da su izjave Slobodana Praljka i Milivoja Petkovića protivriječne, iako se u obje kaže da su se riječi "bez milosti" odnosile na Hrvate, a ne na Muslimane, i da stoga ne mogu biti uzete u obzir.

325. Vijeće je saslušalo svjedočenje Svjedoka EA, prema kojem je Ivica Rajić naređenje Slobodana Praljka dobio 24. oktobra 1993. oko 2 ili 3 sata ujutro.⁷³² Vijeće to svjedočenje smatra vjerodostojnim i smatra da naređenje Slobodana Praljka nije zaprimljeno 23. nego 24. oktobra 1993. godine. Vijeće takođe napominje da je, kao što je izjavio Svjedok EA, to naređenje bilo povod za bjekstvo vojnika HVO-a iz Vareša počev od jutra 24. oktobra 1993. godine.⁷³³ Agresivnost vojnika HVO-a prema bosanskim Muslimanima time je pojačana, zbog čega je Ivici Rajiću postalo vrlo teško održavati kontrolu nad vojnicima na području Vareša.⁷³⁴

326. Većina Vijeća zaključuje, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, da su snage HVO-a u opštini Vareš primile naređenje Slobodana Praljka koje su protumačile kao dopuštenje za nasilno postupanje, i to barem od trenutka kada je naređenje Slobodana Praljka primljeno, odnosno, prema riječima Svjedoka EA, počev od 2 ili 3 sata ujutro 24. oktobra 1993. godine.

D. Hapšenje više rukovodilaca HVO-a 23. oktobra 1993.

327. U paragrafu 209 Optužnice navodi se da su 23. oktobra 1993. godine snage HVO-a uhapsile nekoliko funkcionera HVO-a iz Vareša.

328. Vijeće konstatuje da su 23. oktobra 1993. godine pripadnici HVO-a, pod komandom Ivica Rajića, stavili u izolaciju tri opštinska funkcionera, odnosno Antu Pejčinovića, predsjednika Opštinskog vijeća Vareša, Ivicu Gavrana, komandira MUP-a Vareša, i Zvonimira Dužnovića, pomoćnika zapovjednika Brigade "Bobovac" za SIS,⁷³⁵ koji su, prema riječima Svjedoka EA, slabili vojni potencijal HVO-a u Varešu demobilizacijom vojnika.⁷³⁶ Njih trojica su 24. oktobra 1993. uveče odvezeni u Kiseljak radi ispitivanja, gdje su zatočeni u prostorije HVO-a.⁷³⁷

329. Ivica Rajić uputio je jedan izvještaj Dariju Kordiću, dopredsjedniku HZ HB, Milivoju Petkoviću, dozapovjedniku Glavnog stožera, Tihomiru Blaškiću, zapovjedniku OZ Srednja Bosna, i

⁷³² Svjedok EA, T(f), str. 24428, zatvorena sjednica.

⁷³³ Svjedok EA, T(f), str. 24432-24434, zatvorena sjednica; P 10330 pod pečatom, par. 16.

⁷³⁴ Svjedok EA, T(f), str. 24432-24434, zatvorena sjednica; P 10330 pod pečatom, par. 16.

⁷³⁵ Svjedok DE, T(f), str. 15535-15537, zatvorena sjednica; P 06454, str. 1, 7, 58 i 59; P 10080 pod pečatom, str. 26, 218 i 219; P 06026, str. 3.

⁷³⁶ Svjedok EA, T(f), str. 24993, zatvorena sjednica.

⁷³⁷ Svjedok DE, T(f), str. 15536; P 06454, str. 1 i 59.

Mariju Bradari, zapovjedniku Brigade "Ban Josip Jelačić", u kojem ih obavještava o hapšenju tri predstavnika civilnih vlasti u Varešu.⁷³⁸

330. U noći sa 23. na 24. oktobar 1993., Ivica Rajić dobio je od Milivoja Petkovića naređenje od 23. oktobra 1993., prema kojem Ante Pejčinović, Ivica Gavran i Zvonimir Dužnović treba da budu razriješeni dužnosti.⁷³⁹

331. Petkovićeva odbrana tvrdi da je naređenje od 23. oktobra 1993. godine falsifikat, uz obrazloženje da je, između ostalog, verzija na b/h/s-u prijevod s engleskog, da ništa ne dokazuje da je dokument napisan na hrvatskom i da referentni broj dokumenta ne odgovara numeraciji koju je obično koristio Milivoj Petković.⁷⁴⁰ Vijeće podsjeća da je u javnom "Nalogu o uvrštavanju dokaznih predmeta u vezi sa svjedokom DE," od 29. marta 2007., ocijenilo da dokument sadrži dovoljne pokazatelje pouzdanosti, relevantnosti i dokazne vrijednosti za uvrštavanje u spis, da je dokument, uprkos tome što je prihvaćen u verziji na engleskom, predočen Svjedoku DE koji je potvrdio njegov sadržaj,⁷⁴¹ da je isti dokument predočen i Svjedoku EA, koji je ne samo potvrdio njegov sadržaj nego je i izjavio da ga je Ivica Rajić dobio u noći sa 23. na 24. oktobar 1993.,⁷⁴² a podsjeća i na to da Petkovićeva odbrana nije uložila žalbu ni podnijela zahtjev za ponovno razmatranje Naloga od 29. marta 2007. godine. S obzirom na prethodno izneseno, većina Vijeća smatra, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, da je taj dokument autentičan.

332. Većina Vijeća stoga zaključuje, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, da su 23. oktobra 1993. tri funkcionera opštine Vareš uhapšena i razriješena dužnosti po naređenju Milivoja Petkovića.

E. Hapšenje i zatočenje muškaraca Muslimana u Varešu 23. oktobra 1993.

333. U paragrafu 209 Optužnice navodi se da su 23. oktobra 1993. godine snage HVO-a uhapsile više od 250 muškaraca Muslimana; da su tokom hapšenja vojnici HVO-a ulazili u njihove domove, fizički i psihički zlostavljali prisutne i pljačkali stvari od vrijednosti.

334. U paragrafu 210 Optužnice takođe se navodi da su snage Herceg-Bosne/HVO-a zatvorile muškarce Muslimane u Školu i Gimnaziju u Varešu, gdje su bili zatočeni pod nenasnim uslovima;

⁷³⁸ P 06026.

⁷³⁹ Svjedok EA, T(f), str. 24421 i 24839-24841, zatvorena sjednica; P 06022; P 06069, str. 2; P 06964.

⁷⁴⁰ Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 484.

⁷⁴¹ Svjedok DE, T(f), str. 15536, 15543 i 15571.

⁷⁴² Svjedok EA, T(f), str. 24418-24422, zatvorena sjednica.

da su vojnici HVO-a ulazili u škole i fizički zlostavljali zatočenike i da su neki zatočenici premješteni u zatvor u Vareš-Majdanu, gdje su ih vojnici HVO-a surovo premlaćivali.

335. U paragrafu 214 Optužnice navodi se, između ostalog, da snage HVO-a predstavnicima UNPROFOR-a nisu dozvolile pristup u dvije škole u Varešu.

336. Najzad, u paragrafu 213 Optužnice navodi se da su oko 3. novembra 1993. snage Herceg-Bosne/HVO-a koje su nadzirale Školu i Gimnaziju u Varešu otišle s tog područja tako da su zatočeni Muslimani mogli slobodno da idu.

337. Tužilaštvo u povjerljivom Prilogu Optužnici pominje ime žrtve koja je primjer za navode iz paragrafa 209 i 210. Međutim, Vijeće u dokazima nije pronašlo nijednu informaciju u vezi s tom osobom.

338. Nakon što analizira dokaze o hapšenju muškaraca Muslimana 23. oktobra 1993. i navode o zločinima počinjenim tokom tih hapšenja (1), Vijeće će ispitati navode u vezi s uslovima njihovog zatočenja i zlostavljanjem koje su pretrpjeli u Školi u Varešu, u Gimnaziji u Varešu i u Zatvoru u Vareš-Majdanu (2). Vijeće će potom ispitati okolnosti u vezi s puštanjem muškaraca Muslimana na slobodu (3).

1. Hapšenje muškaraca Muslimana i navodi o zločinima počinjenim tokom tih hapšenja

339. Dokazi ukazuju na to da su 23. oktobra 1993. godine ujutro telefonske veze u Varešu bile u prekidu.⁷⁴³ Istog dana, Ivica Rajić naredio je vojnicima Brigade "Ban Josip Jelačić" i specijalnim jedinicama "Maturice" i "Apostoli" koje su bile pod njegovom komandom⁷⁴⁴ da izvrše pretres kuća u gradu i da uhapsu sve vojno sposobne muškarce Muslimane.⁷⁴⁵

340. Rajić je Milivoju Petkoviću, dozapovjedniku Glavnog stožera HVO-a, uputio izvještaj od 23. oktobra 1993., u kojem ga obavještava da je grad Vareš "očišćen" i da su svi vojno sposobni Muslimani stavljeni "pod prismotru".⁷⁴⁶ Tog dana Milivoj Petković bio je u Kiseljaku.⁷⁴⁷

⁷⁴³ Svjedok DF, T(f), str. 15957 i 15961, djelimično zatvorena sjednica; Svjedok DG, T(f), str. 15981, 15982 i 15984; P 10082 pod pečatom, par. 71 i 76.

⁷⁴⁴ V. "Napad ABiH na Kopjare 21. i 22. oktobra 1993. godine i reakcija HVO-a," u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

⁷⁴⁵ Svjedok EA, T(f), str. 24417, zatvorena sjednica; P 09978, str. 2; P 10329 pod pečatom, par. 22; Salem Čerenić, T(f), str. 15876; P 06172; P 06159 pod pečatom, str. 3; P 06169 pod pečatom, str. 2; P 06293 pod pečatom, str. 2; P 06042, str. 3.

⁷⁴⁶ P 06026, str. 3; Svjedok EA, T(f), str. 24422, 24423, 24731, 24732 i 24963, zatvorena sjednica.

⁷⁴⁷ Milivoj Petković, T(f), str. 49614; Svjedok EA, T(f), str. 24732, zatvorena sjednica.

341. Petkovićeva odbrana tvrdi da Milivoj Petković nije dobio izvještaj Ivice Rajića zato što sistem paket veze nije omogućavao da izvještaj stigne bilo gdje drugo osim tamo gdje je upućen, odnosno u Mostar.⁷⁴⁸ Tužilaštvo tvrdi da je sistem paket veze omogućavao Milivoju Petkoviću da prima poruke i kad nije bio u stožeru, i da je dežurni oficir time što je poruku poslao Slobodanu Praljku, iako Praljak nije bio među primaocima niti je bio u Mostaru, dokazao da je poruka mogla biti uručena Milivoju Petkoviću.⁷⁴⁹

342. S tim u vezi Vijeće podsjeća na svoje zaključke, prema kojima su sredstva veze u HVO-u, kao što su telefon ili sistem paket veze, ali isto tako i procedure koje su jedan za drugim uvodili načelnici/zapovjednici Glavnog stožera, funkcionisala relativno dobro, u svakom slučaju dovoljno dobro da načelnik/zapovjednik Glavnog stožera ili njegov zamjenik budu informisani o situaciji na terenu.⁷⁵⁰

343. Vijeće je saslušalo svjedočenje Salema Čerenića, pripadnika ABiH,⁷⁵¹ koji je izjavio da su 23. oktobra 1993. ujutro vojnici u maskirnim uniformama s oznakama HVO-a koji nisu bili pripadnici Brigade "Bobovac" iz Vareša, došli u njegovu kuću, gdje se on nalazio sa suprugom i dvoje djece.⁷⁵² Vojnici su vrijeđali Čerenića nazivajući ga "balijom", stavili mu cijev puške u usta, i tražili zlato, novac i oružje.⁷⁵³ Potom su ga izbacili iz kuće, nisu mu dali vremena da se obuče⁷⁵⁴ i ukrali su mu burmu.⁷⁵⁵ Zatim su ga natjerali da trči glave pognute prema zemlji, s rukama na zatiljku, do druge grupe vojnika koja se nalazila nekih 50 do 70 metara od njegove kuće. Čerenić je poslušao i trčao je od jedne do druge grupe vojnika koji su ga udarali i vrijeđali, i to cijelim putem do Gimnazije u Varešu.⁷⁵⁶

344. Svjedokinja DF, Muslimanka iz Vareša,⁷⁵⁷ izjavila je da su 23. oktobra 1993., u 6 sati ujutro, vojnici s oznakama HVO-a, odnosno sa šahovnicama na kapama i rukavima, odjeveni u hrvatske uniforme,⁷⁵⁸ o kojima nije rekla ništa preciznije, pokušali na njena vrata, pogledali ličnu kartu njenog oca koji je imao 74 godine i koji je bio bolestan, i rekli mu da mora poći s njima.⁷⁵⁹

⁷⁴⁸ Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 421 i 422, u kojem se poziva na Milivoj Petkovića, T(f), str. 49614.

⁷⁴⁹ Završni podnesak tužilaštva, par. 900.

⁷⁵⁰ V. "Strukture i modaliteti potupanja koji omogućavaju obavještavanje Glavnog stožera i načelnika o situaciji na terenu" u zaključcima Vijeća u vezi s vojnom strukturom HZ(R) HB.

⁷⁵¹ Salem Čerenić, T(f), str. 15872 i 15873.

⁷⁵² Salem Čerenić, T(f), str. 15876.

⁷⁵³ Salem Čerenić, T(f), str. 15876 i 15877.

⁷⁵⁴ Salem Čerenić, T(f), str. 15877.

⁷⁵⁵ Salem Čerenić, T(f), str. 15878.

⁷⁵⁶ Salem Čerenić, T(f), str. 15877 i 15878.

⁷⁵⁷ Svjedokinja DF, T(f), str. 15957.

⁷⁵⁸ Svjedokinja DF, T(f), str. 15958.

⁷⁵⁹ Svjedokinja DF, T(f), str. 15959.

Vojnici su ga odveli u Gimnaziju u Varešu.⁷⁶⁰ Svjedokinja DF takođe je izjavila da su, u vrijeme kad su vojnici odveli njenog oca, i drugi stanovnici, za koje nije precizirala da li su bili pripadnici ABiH, bili ispred svojih kuća, neki od njih u donjem vešu, i da su neke udarali kundacima.⁷⁶¹

345. Prema riječima Svjedokinje DG, Muslimanke iz Vareša,⁷⁶² 23. oktobra 1993, oko 7 ili 7:30 sati, naoružani vojnik u maskirnoj uniformi uperio je oružje u nekoliko komšija ispred njene kuće, a drugi vojnik izašao je iz susjedne kuće s nekim čovjekom.⁷⁶³ Treći vojnik izveo je iz kuće Murisa Arapovića, Muslimana, koji nije bio pripadnik ni TO-a ni ABiH,⁷⁶⁴ i onda su svi, to jest Muris Arapović, komšije i vojnici otišli.⁷⁶⁵ Prema riječima Svjedokinje DG, svi muškarci odvedeni tog jutra bili su Muslimani,⁷⁶⁶ a vojnici u maskirnim uniformama, naoružani puškama i noževima, nisu bili iz lokalnog HVO-a.⁷⁶⁷ Svjedokinja DG takođe je izjavila da su vojnici od Muslimana koje su uhapsili oteli novac, otprilike 5.000 do 6.000 njemačkih maraka.⁷⁶⁸

346. Vijeće se takođe upoznao s više dokaza, među kojima su i izvještaji PMEZ-a, u kojima je ustanovljeno da su, počev od 23. oktobra 1993. ujutro do 24. oktobra 1993., specijalne jedinice "Maturice" uhapsili muškarce Muslimane iz Vareša, od kojih su neki bili pripadnici ABiH,⁷⁶⁹ i zatočili ih u Školu i Gimnaziju u Varešu.⁷⁷⁰

347. Vijeće zaključuje da su pripadnici HVO-a, od kojih su neki bili iz specijalne jedinice "Maturice," uhapsili muškarce Muslimane u gradu Varešu. Vijeće konstatuje da su među tim muškarcima bili pripadnici ABiH, kao i oni koji nisu bili njeni pripadnici.

348. Pored toga, Vijeće konstatuje da je Ivica Rajić o hapšenjima obavijestio Milivoja Petkovića, da su za vrijeme hapšenja vojnici HVO-a, od kojih su neki bili pripadnici specijalne jedinice "Maturice", vrijeđali uhapšene muškarce Muslimane, prijetili im i tukli ih, i da su od muslimanskih stanovnika Vareša krali imovinu i novac.

⁷⁶⁰ Svjedokinja DF, T(f), str. 15959 i 15960.

⁷⁶¹ Svjedokinja DF, T(f), str. 15959.

⁷⁶² Svjedokinja DG, T(f), str. 15975, djelimično zatvorena svednica.

⁷⁶³ Svjedokinja DG, T(f), str. 15981.

⁷⁶⁴ Svjedokinja DG, T(f), str. 15980, djelimično zatvorena svednica i str. 15981.

⁷⁶⁵ Svjedokinja DG, T(f), str. 15981 i 15982.

⁷⁶⁶ Svjedokinja DG, T(f), str. 15982.

⁷⁶⁷ Svjedokinja DG, T(f), str. 15982.

⁷⁶⁸ Svjedokinja DG, T(f), str. 15984 i 15985.

⁷⁶⁹ P 10080 pod pečatom, str. 178-180, 215 i 286; P 10082 pod pečatom, par. 70, 71, 73 i 75; P 06159 pod pečatom, str. 3; P 06169 pod pečatom, str. 2; P 06293 pod pečatom, str. 2; Svjedok W, P 10015, predmet *Kordić i Čerkez*, T(e), str. 10900; P 08086 pod pečatom, str. 16; P 10329 pod pečatom, par. 24; Salem Čerenić, T(f), str. 15872 i 15873.

⁷⁷⁰ P 10082 pod pečatom, par. 73.

2. Zatočenje muškaraca Muslimana u Gimnaziji u Varešu, u Školi u Varešu i u Zatvoru u Vareš-Majdanu

349. U paragrafu 210 Optužnice navodi se da su snage Herceg-Bosne/HVO-a uhapšene muškarce Muslimane, zatvorile u Školu i Gimnaziju u Varešu, gdje su bili zatočeni pod nesnosnim uslovima, s nedovoljnom količinom hrane i bez sanitarija. Zatočenici su bili prisiljavani da preko dana stoje s rukama na leđima i gledaju u pod. Tužilaštvo takođe navodi da su vojnici HVO-a ulazili u škole i fizički zlostavljali zatočenike, da su ih primoravali da tuku jedni druge, pri čemu su prisiljavali i članove iste porodice da tuku jedni druge. Najzad, tužilaštvo navodi da su neki zatočenici premješteni u Zatvor u Vareš-Majdanu, gdje su ih vojnici HVO-a surovo premlaćivali.

350. U paragrafu 214 Optužnice takođe se navodi da su, kako su informacije o tome počele dopirati do međunarodnih organizacija na području Vareša, predstavnici UNPROFOR-a pokušali ući u školu i u gimnaziju u Varešu, ali su im snage HVO-a prepriječile put i spriječile ih u toj namjeri.

351. Vijeće će najprije ispitati dokaze u vezi s navodima o zatočenju muškaraca Muslimana u Gimnaziji u Varešu (a), u Školi u Varešu, (b) i, najzad, u Zatvoru u Vareš-Majdanu (c).

a) Zatočenje muškaraca Muslimana u Gimnaziji u Varešu

352. Nakon što opiše dolazak zatočenika i njihov broj, te organizaciju Gimnazije u Varešu kao zatočeničkog centra (i), Vijeće će ispitati uslove u kojima su bili zatočeni muškarci Muslimani, (ii), zatim postupanje prema njima tokom zatočenja i navode o nedozvoljavanju pristupa UNPROFOR-u (iii).

i. Dolazak i broj zatočenika, i organizacija Gimnazije u Varešu kao zatočeničkog centra

353. Vojnici koji su izvršili hapšenje 23. oktobra 1993. godine u gradu Varešu su većinu uhapšenih muškaraca najprije odveli u Gimnaziju u Varešu.⁷⁷¹ Tokom dana 23. oktobra 1993., broj zatočenih u Gimnaziji u Varešu narastao je sa 70 na 250.⁷⁷² Većina zatočenih muškaraca Muslimana starosne dobi od 17 do 70 godina, bili su obični stanovnici Vareša, ali bilo je i

⁷⁷¹ Salem Čerenić, T(f), str. 15878; P 08850; P 09281; Svjedok DG, T(f) str. 16000 i 16002.

⁷⁷² Salem Čerenić, T(f), str. 15876-15878 i 15881; Svjedok AI, P 10014, predmet *Kordić i Čerkez*, T(e), str. 14554 i 14558, zatvorena sjednica. Svjedok AI je žrtva iz paragrafa 207 Optužnice pomenuta u Prilogu Optužnici; Svjedok W, P 10015, predmet *Kordić i Čerkez*, T(e) str. 10915 i 10916, zatvorena sjednica; P 08850; P 09281; P 06182, str. 1; P 10238, par. 15.

pripadnika ABiH.⁷⁷³ U periodu od 24. do 26. oktobra 1993. godine, Himzo Likić i Mufid Likić, zajedno s Ešrefom Likićem, Rešadom Likićem, Jakubom Likićem i Ahmedom Likićem,⁷⁷⁴ premješteni su iz Zatvora u Vareš-Majdanu, gdje su bili zatočeni od 23. oktobra 1993.,⁷⁷⁵ u Gimnaziju u Varešu.⁷⁷⁶

354. Salem Čerenić je u svom svjedočenju rekao da su četiri do pet dana po njegovom dovođenju u Gimnaziju u Varešu, znači oko 27. oktobra 1993., "vojnici HVO-a" odvojili "vojno sposobne muškarce" od starih i bolesnih,⁷⁷⁷ i "vojno sposobne muškarce," nekih 160 do 170 osoba, među kojima je bio i Čerenić, istog dana odveli u Školu u Varešu, dok su ostali zatočnici i dalje ostali zatočeni u Gimnaziji u Varešu.⁷⁷⁸ Dakle, poslije 27. oktobra 1993., u Gimnaziji u Varešu ostalo je zatočeno oko 60 osoba, starih i/ili bolesnih.⁷⁷⁹

355. Na ulazu u Gimnaziju u Varešu bili su pripadnici voda Vojne policije pridodatog Brigadi "Bobovac" koji su kontrolisali ulaz i stražarili nad zatočenicima u zgradi.⁷⁸⁰ S tim u vezi, Vijeće ima na umu naređenje Krešimira Božića, zapovjednika Brigade "Bobovac",⁷⁸¹ upućeno zapovjedniku voda Vojne policije pridodatog Brigadi "Bobovac," od 28. oktobra 1993., kojim se zabranjuje upotreba represivnih mjera, a naročito fizičkog zlostavljanja i maltretiranja osoba zatočenih u zoni odgovornosti Brigade "Bobovac".⁷⁸²

ii. Uslovi zatočenja u Gimnaziji u Varešu

356. Uslovi zatočenja u Gimnaziji u Varešu bili su veoma teški, zatočnici nisu imali ni vode ni hrane, higijenski uslovi bili su veoma loši, a zatočenicima je bilo dozvoljeno da idu u klozet samo nakratko, kad bi stražari "bili dobre volje".⁷⁸³ Dana 26. oktobra 1993., doktor Dražen Grgić, oficir saniteta Brigade "Bobovac", došao je u Gimnaziju u Varešu i počeo je da ukazuje pomoć zatočenicima, ali "vojnici HVO-a" su ga grubo otjerali.⁷⁸⁴ Prema riječima Salema Čerenića, 23. i

⁷⁷³ Salem Čerenić, T(f), str. 15881; Svjedok AI, P 10014, predmet *Kordić i Čerkez*, T(e), str. 14558, zatvorena sjednica; P 09883, str. 5; Mufid Likić, T(f), str. 16030, 16034, 16035 i 16061.

⁷⁷⁴ Mufid i Rešad Likić u to vrijeme nisu bili pripadnici ABiH. V. "Hapšenje i zatočenje pripadnika ABiH u Pajtovu Hanu 18. oktobra 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

⁷⁷⁵ V. "Dolazak i broj zatočenika, i organizacija Zatvora u Vareš-Majdanu," u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

⁷⁷⁶ Svjedok AI, P 10014, predmet *Kordić i Čerkez*, T(e), str. 14554 i 14558, zatvorena sjednica; P 09883, str. 5; Mufid Likić, T(f), str. 16034, 16035 i 16061; P 08850.

⁷⁷⁷ Salem Čerenić, T(f), str. 15884 i 15885.

⁷⁷⁸ Salem Čerenić, T(f), str. 15884 i 15885.

⁷⁷⁹ Salem Čerenić, T(f), str. 15884; P 08850; P 09281.

⁷⁸⁰ P 10238, par. 47; Hakan Birger, T(f), str. 16348, 16360 i 16361; P 06161, str. 3; P 02980, str. 19.

⁷⁸¹ 4D 00847.

⁷⁸² 5D 02017.

⁷⁸³ Salem Čerenić, T(f), str. 15885.

⁷⁸⁴ Salem Čerenić, T(f), str. 15908, 15928 i 15944.

24. oktobra 1993. godine, predstavnici opštinskog Crvenog krsta donijeli su zatočenicima hranu, no u narednih tri do četiri dana hranu više nisu dobivali.⁷⁸⁵ Vijeće ne raspolaže dodatnim dokazima o tome kakvu su hranu zatočnici dobivali ni o pristupu zatočenika vodi za piće.

357. Prema riječima Salema Čerenića i Svjedoka DF, zatočnici nisu imali krevete, spavali su na prostirkama ili na golom podu.⁷⁸⁶

358. Na osnovu dokaza Vijeće zaključuje da su muškarci Muslimani, većinom obični građani Vareša, ali i pripadnici ABiH, bili zatočeni u Gimnaziji u Varešu pod nadzorom pripadnika voda Vojne policije pridodatog Brigadi "Bobovac", i da su uslovi pod kojima su ti muškarci bili zatočeni bili veoma teški.

iii. Postupanje prema zatočenicima i navodi o nedozvoljavanju pristupa UNPROFOR-u u Gimnaziju u Varešu

359. Dana 23. oktobra 1993., Salema Čerenića je, dok je bio zatočen u Gimnaziji u Varešu, sedam "vojnika HVO-a" sat vremena tuklo nogama, pendrecima i kundacima.⁷⁸⁷ Tom prilikom Čereniću su slomljena dva zuba, zadobio je prelom rebara, frakturu lobanje, oštećenje kičme i bio je sav u modricama i masnicama.⁷⁸⁸ Čerenić nije poznavao nijednog od pripadnika HVO-a koji su ga tukli, rekao je samo da nisu bili iz Vareša.⁷⁸⁹ Izjavio je da su ga, tokom pet do šest dana koje je proveo u zatočenju u Gimnaziji u Varešu, "vojnici HVO-a"⁷⁹⁰ tukli pet do šest puta dnevno i da mu nikad nije ukazana ljekarska pomoć.⁷⁹¹ Takođe je izjavio da su 23. oktobra 1993. premlaćeni i drugi zatočnici.⁷⁹² Tokom davanja iskaza u sudnici, Mufid Likić je izjavio da je Ibrahim Karić, koji je zajedno s njim bio zatočen u Gimnaziji u Varešu, bio primoran da tuče druge zatočenike pod prijetnjom da će on sam biti isprebijan.⁷⁹³ Međutim, nije precizirao ko je na to primorao Ibrahima Karića.

⁷⁸⁵ Salem Čerenić, T(f), str. 15885.

⁷⁸⁶ Salem Čerenić, T(f), str. 15885; Svjedok DF, T(f), str. 15963 i 15964.

⁷⁸⁷ Salem Čerenić, T(f), str. 15882 i 15883.

⁷⁸⁸ Salem Čerenić, T(f), str. 15883, 15897, 15900 i 15901; P 06042, str. 6.

⁷⁸⁹ Salem Čerenić, T(f), str. 15882, 15884. V. takođe Svjedok W, P 10015, predmet *Kordić i Čerkez*, T(e), str. 10915 i 10916, zatvorena sjednica; P 10238, par. 37.

⁷⁹⁰ Salem Čerenić, T(f), str. 15886.

⁷⁹¹ Salem Čerenić, T(f), str. 15882-15884.

⁷⁹² Salem Čerenić, T(f), str. 15884.

⁷⁹³ Mufid Likić, T(f), str. 16034 i 16035; P 08850, broj 122, str. 4 verzije na b/h/s-u; P 09281, broj 106, str. 9.

360. Prema riječima Salema Čerenića, 23. oktobra 1993. "vojnici HVO-a" premlatili su Ibru Likića, i ostavili ga u "jako ružnom stanju" da leži na podu fiskulturne sale.⁷⁹⁴ Udarali su ga po licu, krvario je i bio je sav u masnicama.⁷⁹⁵ Dva "vojnika HVO-a" su ga pored toga izvrijeđala.⁷⁹⁶

361. Dana 24. oktobra 1993., "vojnici HVO-a" su Murisa Arapovića, koji je u Gimnaziji u Varešu bio zatočen od 23. oktobra 1993. godine,⁷⁹⁷ odveli u garažu nedaleko kuće Svjedoka DG da upali njegov auto, jer oni nisu mogli da ga upale.⁷⁹⁸ Svjedok DG tad je vidio kako jedan vojnik HVO-a na dlanu Murisa Arapovića gasi cigaretu, dok je u njega držao uperen pištolj, a vidio je i da je lice Murisa Arapovića obliveno krvlju.⁷⁹⁹ Prema riječima tog svjedoka, nakon otprilike sat ili sat i po, vojnici su otišli i vratili Murisa Arapovića u Gimnaziju u Varešu, gdje je ostao do 27. oktobra, nakon čega je s drugim zatočenicima odveden u Školu u Varešu.⁸⁰⁰

362. Dana 26. oktobra 1993., tri "vojnika HVO-a" ušla su u gimnaziju i natjerala zatočeničke da pjevaju dvije pjesme, od kojih je jedna bila "pjesma ustaškog pokreta iz Drugog svjetskog rata", i to "bez prestanka," sve do 27. oktobra 1993.⁸⁰¹

363. Dana 24. oktobra 1993., Hakan Birger, zapovjednik 8. mehanizovane čete NORBAT-a,⁸⁰² došao je u stanicu Vojne policije u Varešu i pročitao spisak imena 233 osobe zatočene u Gimnaziji u Varešu.⁸⁰³ Birger je od prisutnih vojnih policajaca zatražio da mu dozvole da uđe u gimnaziju, ali su oni to odbili.⁸⁰⁴

364. Osim toga, 25. oktobra 1993., u ranim večernjim satima, Daniel Ekberg, oficir UNPROFOR-a, bio je na sastanku s Krešimirom Božićem, zapovjednikom Brigade "Bobovac", u komandi brigade, u pratnji pukovnika Ulfa Henricssona iz NORBAT-a,⁸⁰⁵ majora Hakana Birgera i prevodioca,⁸⁰⁶ i zahtijevao da obiđe jednu od škola u Varešu.⁸⁰⁷ Prema riječima Daniela Ekberga,

⁷⁹⁴ Salem Čerenić, T(f), str. 15878-15880; P 08850, broj 151, str. 4 verzije na b/h/s-u.

⁷⁹⁵ Salem Čerenić, T(f), str. 15880.

⁷⁹⁶ Salem Čerenić, T(f), str. 15880 i 15881.

⁷⁹⁷ Svjedok DG, T(e), str. 15988.

⁷⁹⁸ Svjedok DG, T(f), str. 15987.

⁷⁹⁹ Svjedok DG, T(e), str. 15986 i str. 15987-15988, djelimično zatvorena sjednica.

⁸⁰⁰ Svjedok DG, T(e), str. 15986 i str. 15987-15988, djelimično zatvorena sjednica.

⁸⁰¹ Svjedok AI, P 10014, predmet *Kordić i Čerkez*, T(f), str. 14556, zatvorena sjednica.

⁸⁰² P 10238, par. 6.

⁸⁰³ Hakan Birger, T(f), str. 16336 i 16338; P 02980, str. 15; P 10238, par. 15.

⁸⁰⁴ Hakan Birger, T(f), str. 16338.

⁸⁰⁵ P 10238, par. 1.

⁸⁰⁶ P 10238, par. 2.

⁸⁰⁷ P 10238, par. 22 i 23.

Krešimir Božić je bez ikakvog objašnjenja odbio da mu odobri taj obilazak.⁸⁰⁸ Vijeće nije bilo u mogućnosti da utvrdi da li se radilo o Gimnaziji u Varešu ili o Školi u Varešu.

365. Dana 25. oktobra 1993., izvršavajući zapovijed od 23. oktobra 1993., koju je Slobodan Praljak uputio nekolicini oficira HVO-a u Kiseljaku i Vitezu, Ivica Rajić je naredio je Brigadi "Bobovac" da vrši kontrolu ulaska i izlaska iz Vareša na punktovima koji su se nalazili u zoni odgovornosti brigade.⁸⁰⁹

366. Najzad, 26. oktobra 1993., Daniel Ekberg dobio je dozvolu da uđe u Gimnaziju u Varešu, gdje je vidio nekih 66 muškaraca starijih od 60 godina, u "civilnoj odjeći" koji su bili zatočeni u fiskulturnoj sali.⁸¹⁰ Prema izvještaju koji je sastavljen nakon posjete predstavnika UNPROFOR-a, ti zatočeni su izgledali uplašeni i odbili su da odgovore na više pitanja o vidljivim povredama koje su imali i o postupanju prema drugim zatočenicima.⁸¹¹ Pripadnici UNPROFOR-a imali su priliku da razgovaraju s Mustafom Opertom, starim 63 godine, koji je imao masnicu na lijevom oku i bolove u stomaku, i s Aslanom Kurtišajom, na čijem okovratniku je bilo krvi, koji je drhtao i izgledao uplašen.⁸¹²

367. Daniel Ekberg takođe je izjavio da je prilikom obilaska Gimnazije u Varešu 26. oktobra 1993., na zidovima vidio rupe od metaka i na podu krv.⁸¹³ Po njegovom mišljenju, svi zatočeni su izgledali kao da su ih tukli i imali su masnice na licu.⁸¹⁴ Zatočeni su sjedili uza zid s glavom između nogu, izgledali su prljavi i umorni.⁸¹⁵ Ekberg je takođe izjavio da su mu "stražari" rekli da zatočeni sjede cijeli dan.⁸¹⁶

368. Vijeće zaključuje da su pripadnici HVO-a muškarce Muslimane zatočene u Gimnaziji u Varešu, tokom zatočenja tukli i time im prouzrokovali teške povrede, da su im nanosili opekotine i vrijeđali ih. Vijeće takođe konstatuje da su snage HVO-a prije 26. oktobra 1993. godine sprečavale pripadnike UNPROFOR-a da uđu u Gimnaziju u Varešu.

⁸⁰⁸ P 10238, par. 23.

⁸⁰⁹ Svjedok EA, T(f), str. 24577, 24578, 24608-24610 i T(e), str. 24884 zatvorena sjednica; P 06114 pod pečatom; P 06028.

⁸¹⁰ P 10238, par. 37 i 38.

⁸¹¹ P 06161, str. 3; P 02980, str. 18 i 19.

⁸¹² P 06161, str. 3; P 02980, str. 18 i 19. V. takođe P 08850, str. 4, broj 131 (verzija na b/h/s-u); P 09281, str. 9, broj 113 i str. 12, broj 155.

⁸¹³ P 10238, par. 37.

⁸¹⁴ P 10238, par. 37.

⁸¹⁵ P 10238, par. 37.

⁸¹⁶ P 10238, par. 38.

b) Zatočenje muškaraca Muslimana u Školi u Varešu

369. Nakon što opiše dolazak zatočenika i njihov broj, te organizaciju Škole u Varešu kao zatočeničkog centra (i), Vijeće će ispitati uslove u kojima su muškarci Muslimani bili zatočeni (ii), zatim postupanje prema njima tokom njihovog zatočenja i navode o nedozvoljavanju pristupa UNPROFOR-u (iii).

i. Dolazak i broj zatočenika, i organizacija Škole u Varešu kao zatočeničkog centra

370. Kao što je Vijeće konstatovalo, većina muškaraca Muslimana koji su uhapšeni 23. oktobra 1993. godine u Varešu, prvo je bila zatočena u Gimnaziji u Varešu, a potom premještena u Školu u Varešu.⁸¹⁷ Vijeće takođe raspolaže dokazima koji pokazuju zatočenje muškaraca Muslimana, iz Vareša u Školi u Varešu od 23. oktobra 1993. do 3. novembra 1993. godine.⁸¹⁸ Među njima bio je barem jedan pripadnik ABiH, Salem Čerenić.

371. Vijeće takođe napominje da su neki od zatočenika iz Škole u Varešu, u periodu od 26. oktobra do 4. novembra 1993.⁸¹⁹ pušteni na slobodu, dok su drugi, Vijeću nije poznato kada, premješteni u Zatvor u Vareš-Majdanu ili u zatvor nedaleko Dvice, ili pak u zatvor Vojne policije u Varešu, gdje su ostali zatočeni do 3. novembra 1993. godine.⁸²⁰

372. Na ulazu u zgradu bili su pripadnici voda Vojne policije pridodatog Brigadi "Bobovac" koji su kontrolisali ulaz i stražarili nad zatočenicima u zgradi.⁸²¹ Vojne policajce zamijenili su vojnici Brigade "Bobovac", ali Vijeće ne raspolaže dokazima na osnovu kojih bi moglo da utvrdi datum kad je izvršena smjena stražara.⁸²²

373. Vijeće ne raspolaže dodatnim dokazima o organizaciji ove škole kao zatočeničkog centra.

ii. Uslovi zatočenja u Školi u Varešu

374. Zatočenici nisu dobivali hranu, nije im bilo dozvoljeno da idu u klozet⁸²³ i nisu imali ležaje.⁸²⁴ Vijeće ne raspolaže dokazima u vezi s pristupom zatočenika vodi.

⁸¹⁷ V. "Dolazak i broj zatočenika, i organizacija Gimnazije u Varešu kao zatočeničkog centra," u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

⁸¹⁸ P 06092; P 02980, str. 15; Salem Čerenić, T(f), str. 15884 i 15885; P 09281; P 08850.

⁸¹⁹ Svjedok DG, T(f), str. 15997; Salem Čerenić, T(f) str. 15884 i 15885; P 09281; P 08850.

⁸²⁰ Salem Čerenić, T(f), str. 15884 i 15885; P 09281; P 08850.

⁸²¹ P 10238, par. 47; Hakan Birger, T(f), str. 16348, 16360 i 16361; P 06161, str. 3; P 02980, str. 19.

⁸²² Svjedok DG, T(f), str. 15996.

⁸²³ Salem Čerenić, T(f), str. 15887 i 15888; Svjedok DG, T(f), str. 15996.

⁸²⁴ Salem Čerenić, T(f), str. 15887 i 15888.

375. Osim toga, Svjedok DG izjavio je da je od Murisa Arapovića koji je u Školi u Varešu bio zatočen od 27. oktobra 1993. do 2. novembra 1993.,⁸²⁵ čuo da su zatočeni, nakon što su vojnici Brigade "Bobovac" zamijenili pripadnike voda Vojne policije pridodatog Brigadi "Bobovac," mogli ići kod ljekara, da se prema njima bolje postupalo, da im je bilo dozvoljeno da idu u klozet i da su dobivali cigarete.⁸²⁶

376. Vijeće zaključuje da su muškarci Muslimani, od kojih je barem jedan bio pripadnik ABiH, u Školi u Varešu bili zatočeni pod nadzorom pripadnika voda Vojne policije pridodatog Brigadi "Bobovac", a potom pripadnika Brigade "Bobovac", i da su uslovi pod kojima su ti muškarci bili zatočeni bili veoma teški.

iii. Postupanje prema zatočenicima i navodi o nedozvoljavanju pristupa UNPROFOR-u u Školu u Varešu

377. Prema izvještaju PMEZ-a od 25. oktobra 1993. godine, sačinjenom na osnovu informacija koje su posmatrači PMEZ-a dobili od predstavnika Crvenog krsta Vareša, Muslimane iz Vareša pretučeni su kad su dovedeni u Školu u Varešu, gdje su bili zatočeni.⁸²⁷

378. Vijeće, osim toga, napominje da je, u periodu od 27. oktobra 1993. do 1. novembra 1993., grupa od 25 do 27 zatočenika surovo pretučena, ali Vijeće ne može da utvrdi ko ih je tukao, odnosno da li su to bili stražari ili pripadnici HVO-a koji su došli izvana.⁸²⁸

379. Salem Čerenić proveo je oko pet dana u zatočenju u Školi u Varešu,⁸²⁹ gdje su ga "vojnici HVO-a"⁸³⁰ tukli jednom ili dva puta dnevno. Prema njegovim riječima, svi zatočeni bili su "vojno sposobni muškarci" koji su zadobili vidne povrede.⁸³¹ S izuzetkom Salema Čerenića, Vijeće nema dokaza na osnovu kojih bi moglo utvrditi koji od vojno sposobnih zatočenika su bili pripadnici ABiH.

⁸²⁵ Svjedok DG, T(f), str. 15997.

⁸²⁶ Svjedok DG, T(f), str. 15996.

⁸²⁷ P 06092, str. 1.

⁸²⁸ Salem Čerenić, T(f), str. 15886.

⁸²⁹ Salem Čerenić, T(f), str. 15888 i 15927.

⁸³⁰ Salem Čerenić, T(f), str. 15881 i 15886.

⁸³¹ Salem Čerenić, T(f), str. 15886 i 15887.

380. Muris Arapović je 27. oktobra 1993. iz Gimnazije u Varešu doveden u Školu u Varešu, gdje je ostao do 2. novembra 1993., kad je pobjegao.⁸³² Svjedok DG izjavio je da mu je Muris Arapović rekao da su njega i druge zatočenike tukli, no nije precizirao ko ih je tukao, kao i da su morali čučati s rukama na leđima, glave pognute prema podu.⁸³³

381. U vezi s navodima o sprečavanju pristupa UNPROFOR-u u Školu u Varešu, Vijeće, na osnovu iskaza Salema Čerenića, napominje da su "vojnici HVO-a" Čereniću rekli da su predstavnici UNPROFOR-a ponekad dolazili u školu da vide zatočenike.⁸³⁴ Ipak, Vijeće primjećuje da Čerenić o tome nije rekao ništa preciznije i da nije pobliže odredio datume tih posjeta.

382. Međutim, Vijeće podsjeća na svoja prethodna razmatranja u vezi s pristupom predstavnika UNPROFOR-a u Gimnaziju u Varešu, u kojima je napomenulo, naročito u kontekstu iskaza Daniela Ekberga, da je Krešimir Božić do 26. oktobra 1993.⁸³⁵ odbijao da pripadnicima NORBAT-a dozvoli obilazak Škole i Gimnazije u Varešu.

383. Vijeće zaključuje da su pripadnici HVO-a muškarce Muslimane, zatočene u Školi u Varešu, tokom njihovog zatočenja u periodu od 23. oktobra 1993. do 4. novembra 1993., redovno surovo tukli, uslijed čega su zatočenici zadobili vidne povrede, kao i da su pripadnici HVO-a zatočenike tokom zatočenja u Školi u Varešu primoravali na bolne i ponižavajuće tjelesne položaje. Vijeće takođe zaključuje da snage HVO-a, barem do 26. oktobra 1993. godine, nisu dozvoljavale predstavnicima UNPROFOR-a da uđu u Školu u Varešu.

c) Zatočenje muškaraca Muslimana u Zatvoru u Vareš-Majdanu

384. Nakon što opiše dolazak zatočenika i njihov broj, te organizaciju Zatvora u Vareš-Majdanu (i), Vijeće će ispitati uslove u kojima su Muslimani, muškarci, bili zatočeni (ii), a potom postupanje prema njima tokom zatočenja (iii).

i. Dolazak i broj zatočenika, i organizacija Zatvora u Vareš-Majdanu

385. Zatvor u Vareš-Majdanu nalazi se 3 km južno od grada Vareša.⁸³⁶

386. Dana 23. oktobra 1993., a potom u periodu od 25. do 27. oktobra 1993., "pripadnici Vojne policije" doveli su Ahmeda Likića, Ešrefa Likića, Himzu Likića, Jakuba Likića, pripadnike

⁸³² Svjedok DG, T(f), str. 15997.

⁸³³ Svjedok DG, T(f), str. 15996.

⁸³⁴ Salem Čerenić, T(f) str. 15886.

⁸³⁵ V. "Postupanje prema zatočenicima i navodi o nedozvoljavanju pristupa UNPROFOR-u u Gimnaziju u Varešu," u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

ABiH,⁸³⁷ kao i Rešada Likića i Mufida Likića⁸³⁸ u Zatvor u Vareš-Majdanu.⁸³⁹ Tokom drugog boravka u Zatvoru u Vareš-Majdanu, u periodu od 25. do 27. oktobra 1993., Mufid Likić, Ešref Likić, Himzo Likić, Jakub Likić i Ahmed Likić bili su zatočeni u jednoj prostoriji zajedno s još desetak osoba, među kojima su bili Nedžad Čazimović, Fahrija Balta, Šemsudin Ibrišimović i Besim Paralangaj.⁸⁴⁰ Nedžad Čazimović bio je pripadnik ABiH, dok su Fahrija Balta, Šemsudin Ibrišimović i Besim Paralangaj, prema riječima Mufida Likića, bili "civili."⁸⁴¹

387. Oko 31. oktobra 1993., "vojnici HVO-a" su Salema Čerenića, zajedno s jednom grupom od 25 do 27 zatočenika iz Škole u Varešu, doveli u Zatvor u Vareš-Majdanu, gdje su ostali tri do četiri dana, odnosno do 3. ili 5. novembra 1993. godine.⁸⁴² Prema riječima Salema Čerenića, kad je stigao u Zatvor u Vareš-Majdanu,⁸⁴³ u zatvoru nije bilo zatočenika.

388. Prema izjavi Salema Čerenića, Zatvor u Vareš-Majdanu bio je nekadašnja zanatska škola, čije prizemlje je pretvoreno u zatvor.⁸⁴⁴

389. Stražari zaduženi za nadzor nad zatočenicima i uzimanje njihovih ličnih podataka bili su pripadnici MUP-a Vareša.⁸⁴⁵ Pripadnici voda Vojne policije pridodatog Brigadi "Bobovac", takođe su bili prisutni i čuvali su zatočenike.⁸⁴⁶

ii. Uslovi zatočenja u Zatvoru u Vareš-Majdanu

390. U vezi s uslovima zatočenja Vijeće raspolaže samo izjavom Svjedoka AI, uzetom na osnovu pravila 92bis Pravilnika, u kojoj je svjedok izjavio da su zatočnici oko 2. ili 3. novembra 1993. mogli da jedu "korektno" i da su mogli da idu u klozet.⁸⁴⁷

391. U nedostatku drugih dokaza o uslovima zatočenja, Vijeće ne može da utvrdi da u Zatvoru u Vareš-Majdanu nije bilo dovoljno hrane i da nisu postojale sanitarije.

⁸³⁶ Salem Čerenić, T(f), str. 15890; P 09276, str. 23.

⁸³⁷ P 09883, str. 3; Ferida Likić, T(f), str. 16202; Svjedok AI, P 10014, predmet *Kordić i Čerkez*, T(e) str. 14547; T(f), str. 14572 i 14573, zatvorena sjednica; P 09913 pod pečatom, str. 3; P 05980 pod pečatom, str. 3; P 06053, str. 2; Kemal Likić, T(e), str. 26375 i 26440.

⁸³⁸ Rešad Likić ostao je u Gimnaziji u Varešu u vrijeme njihovog drugog premještaja, odnosno 25. oktobra 1993.

⁸³⁹ P 09883, str. 5 i 6; Svjedok AI, P 10014, predmet *Kordić i Čerkez*, T(f), str. 14550, zatvorena sjednica.

⁸⁴⁰ P 09883, str. 5 i 6; P 08850, brojevi 24, 40, 90 i 192; P 09281, brojevi 23, 35, 81, 156.

⁸⁴¹ P 09883, str. 6.

⁸⁴² Salem Čerenić, T(f), str. 15890. V. takođe P 09281; P 08850.

⁸⁴³ Salem Čerenić, T(f), str. 15890.

⁸⁴⁴ Salem Čerenić, T(f), str. 15890.

⁸⁴⁵ P 09883, str. 5; Svjedok AI, P 10014, predmet *Kordić i Čerkez*, T(f), str. 14550, zatvorena sjednica.

⁸⁴⁶ Salem Čerenić, T(f), str. 15891.

⁸⁴⁷ Svjedok AI, P 10014, predmet *Kordić i Čerkez*, T(f), str. 14560, zatvorena sjednica.

iii. Postupanje prema zatočenicima u Zatvoru u Vareš-Majdanu

392. Dokazi pokazuju da zatočeni, koje su čuvali pripadnici voda Vojne policije pridodatog Brigadi "Bobovac", nisu bili žrtve njihovog zlostavljanja.⁸⁴⁸ Međutim, u periodu od 25. do 27. oktobra 1993., u prostoriju u kojoj su bili zatočeni Mufid Likić, Ešref Likić, Rešad Likić, Himzo Likić, Jakub Likić i Ahmed Likić, ušla su "tri vojnika HVO-a" u maskirnim uniformama i u pijanom stanju, pitali su ih da li su iz Stupnog Dola i saopštili im da su u Stupnom Dolu ubili Ramiza Likića.⁸⁴⁹ Vojnici su zatim pucali zatočenicima iznad glava, zabili Ahmedu Likiću nož u nogu, i natjerali Nedžada Ćazimovića, nakon što su mu odrezali bradu, da je pojede.⁸⁵⁰ Poslije toga vojnici su otišli, uz obećanje da će opet doći sljedećeg dana da ih ubiju, ali nisu više dolazili.⁸⁵¹

393. Prema riječima Mufida Likića, neki drugi zatočeni kasnije su mu pričali da su ti vojnici bili pripadnici specijalne jedinice "Maturice".⁸⁵²

394. Dana 27. oktobra 1993., dva pripadnika MUP-a Vareša odvezla su Mufida Likića i Himzu Likića u bolnicu u Vareš-Majdanu⁸⁵³ zbog njihovog zdravstvenog stanja uslijed zlostavljanja koja su pretrpjeli tokom zatočenja.

395. Vijeće zaključuje da su muškarci Muslimani bili zatočeni u Zatvoru u Vareš-Majdanu u periodu od 23. oktobra 1993. do 4. novembra 1993. i da su ih čuvali pripadnici MUP-a Vareša, kao i pripadnici voda Vojne policije pridodatog Brigadi "Bobovac". Vijeće takođe primjećuje da su pripadnici HVO-a zatočene Muslimane podvrgavali zlostavljanjima zbog kojih su najmanje dva zatočenika odvedena u bolnicu, ali da samo na osnovu svjedočenja Mufida Likića, u kojem on prenosi informacije iz druge ruke, ne može da zaključi kojoj jedinici su ti vojnici pripadali.

3. Puštanje zatočenika na slobodu

396. U paragrafu 213 Optužnice navodi se da su oko 3. novembra 1993. godine, snage Herceg-Bosne/HVO-a koje su čuvala školu i gimnaziju u Varešu napustile to područje i da su zatočeni Muslimani mogli slobodno da idu.

⁸⁴⁸ Salem Čerenić, T(f), str. 15891 i 15944; P 09883, str. 5; Svjedok AI, P 10014, predmet *Kordić i Čerkez*, T(f), str. 14552 i 14554, zatvorena sjednica.

⁸⁴⁹ P 09883, str. 6; Svjedok AI, P 10014, predmet *Kordić i Čerkez*, T(f), str. 14559-14560, zatvorena sjednica.

⁸⁵⁰ P 09883, str. 6; Svjedok AI, P 10014, predmet *Kordić i Čerkez*, T(f), str. 14560, zatvorena sjednica.

⁸⁵¹ P 09883, str. 6.

⁸⁵² P 09883, str. 6.

⁸⁵³ P 09883, str. 6-7.

397. Vijeće napominje da su se oko 3. novembra 1993. svi vojnici HVO-a povukli iz Vareša u pravcu Kiseljaka,⁸⁵⁴ i da su, konkretno, otišli iz gimnazije i škole u Varešu, kao i iz Zatvora u Vareš-Majdanu.⁸⁵⁵ Dana 5. novembra 1993., grad Vareš pao je u ruke ABiH.⁸⁵⁶

398. Vijeće konstatuje da su 3. novembra 1993. pripadnici NORBAT-a provalili vrata Škole u Varešu i oslobodili oko 160 Muslimana koji su u njoj bili zatočeni.⁸⁵⁷ Dana 2. ili 3. novembra 1993. godine, HVO je napustio Zatvor u Vareš-Majdanu,⁸⁵⁸ zatočeni su sami izašli, predstavili se oficirima UNPROFOR-a koji su bili u blizini,⁸⁵⁹ a zatim su ih pripadnici UNPROFOR-a odvezli u grad Vareš⁸⁶⁰ ili u bolnicu u Vareš-Majdanu radi zbrinjavanja povreda koje su zadobili tokom zatočeništva.⁸⁶¹ Salem Čerenić morao se liječiti nekoliko mjeseci i ostale su mu trajne posljedice.⁸⁶²

399. Osobe koje su u Gimnaziji u Varešu ostale poslije 27. oktobra 1993. napustile su gimnaziju u periodu od 29. oktobra do 4. novembra 1993. Pripadnici HVO-a neke od njih su premjestili u Školu u Varešu ili u Zatvor u Vareš-Majdanu, a neki su oslobođeni 3. ili 4. novembra, nakon odlaska HVO-a iz Vareša.⁸⁶³

F. Djela krađe i seksualnog nasilja protiv muslimanskog stanovništva u Varešu

400. U paragrafu 213 Optužnice navodi se da su u periodu od 23. oktobra 1993. do 3. novembra 1993. godine, prije nego što su otišli iz grada Vareša, pripadnici snaga Herceg-Bosne/HVO-a oduzeli i opljačkali imovinu u vlasništvu Muslimana i drugih, i da su seksualno zlostavljali Muslimanke.

401. Svjedokinja DF izjavila je da su 23. oktobra 1993. godine u njenu kuću⁸⁶⁴ ušla tri "vojnika", od kojih je jedan imao kapu sa slovom "U". Jedan od trojice vojnika odveo ju je u sobu i natjerao je na "analni" seksualni odnos, poslije kojeg joj je ejakulirao u usta pred drugom dvojicom vojnika,⁸⁶⁵

⁸⁵⁴ Svjedok DG, T(f), str. 16005; P 10080 pod pečatom, str. 239, 240, 245 i 246.

⁸⁵⁵ Svjedok AI, P 10014, predmet *Kordić i Čerkez*, T(f), str. 14560, zatvorena sjednica.

⁸⁵⁶ Svjedok DG, T(f), str. 16005 i 16006; Svjedok EA, T(f) str. 24633 i 24634, zatvorena sjednica; IC 00721.

⁸⁵⁷ P 02980, str. 24; Hakan Birger, T(f), str. 16350, 16351 i 16362; P 10080 pod pečatom, str. 239 i 240.

⁸⁵⁸ Svjedok AI, P 10014, predmet *Kordić i Čerkez*, T(f), str. 14560, zatvorena sjednica.

⁸⁵⁹ Salem Čerenić, T(f), str. 15892, 15893, 15937 i 15938.

⁸⁶⁰ Salem Čerenić, T(f), str. 15892, 15893, 15937 i 15938; Svjedok AI, P 10014, predmet *Kordić i Čerkez*, T(f), str. 14562, zatvorena sjednica.

⁸⁶¹ P 09883, str. 6.

⁸⁶² Salem Čerenić, T(f), str. 15883 i 15893.

⁸⁶³ P 08850; P 09281.

⁸⁶⁴ Svjedokinja DF, T(f), str. 15960 i 15961, djelimično zatvorena sjednica.

⁸⁶⁵ Svjedokinja DF, T(f), str. 15960 i 15961, djelimično zatvorena sjednica.

a onda joj rekao: "Povrijedio sam te, ponizio sam te."⁸⁶⁶ Vojnici su Svjedokinji DF takođe oduzeli zlato i srebro.⁸⁶⁷

402. Svjedokinja DG izjavila je da je nekoliko "vojnika HVO-a" koji su prethodnog dana hapsili muškarce Muslimane, 24. oktobra 1993. godine ujutro došlo u kuću komšinice kod koje je i ona bila, te da su tu ostali cijeli dan i pili.⁸⁶⁸ Svjedokinja DG izjavila je da su je tri vojnika, od kojih su dvojica smrdjeli na alkohol, u noći sa 24. na 25. oktobar 1993. odveli njenoj kući i da su je izuzetno brutalno prisilili na seksualni odnos, iako je bila nevina i iako je tokom odnosa krvarila.⁸⁶⁹ Svjedokinja DG takođe je izjavila da je sljedećeg dana saznala, iako nije precizirala od koga je dobila informaciju, da su to bili vojnici specijalne jedinice "Maturice."⁸⁷⁰

403. Vijeće napominje da su vojnici HVO-a prije 1. novembra 1993. godine opljačkali stanove i radnje u vlasništvu Muslimana, ali ne raspolaže preciznijim informacijama o tome kojim su jedinicama pripadali.⁸⁷¹

404. S obzitrom na dokaze Vijeće konstatuje da su pripadnici HVO-a, od kojih su neki bili iz specijalne jedinice "Maturice",⁸⁷² natjerali dvije Muslimanke iz Vareša na polni odnos. Vijeće takođe zaključuje da su vojnici HVO-a vršili krađe u kućama i radnjama u vlasništvu Muslimana.

G. Selo Stupni Do

405. Vijeće će u ovom dijelu razmotriti ultimatum koji je HVO-a postavio stanovnicima sela Stupni Do približno u junu 1993. (1), nakon čega će se baviti napadom HVO-a na Stupni Do 23. oktobra 1993. i navodima o zločinima počinjenim nad muslimanskim stanovništvom sela (2), a potom će ispitati dokaze u vezi s navodima prema kojima je HVO onemogućavao UNPROFOR-u pristup u selo Stupni Do. (3)

1. Ultimatum HVO-a približno u junu 1993.

406. U paragrafu 206 Optužnice navodi se da je vlada HVO-a u Varešu u junu 1993. postavila ultimatum Muslimanima u selu Stupni Do kojim su od njih tražili da predaju naoružanje, inače će biti napadnuti. Stanovnici Stupnog Dola odbili su da predaju naoružanje, i, u strahu od napada, po

⁸⁶⁶ Svjedokinja DF, T(f), str. 15960 i 15961, djelimično zatvorena sjednica.

⁸⁶⁷ Svjedokinja DF, T(f), str. 15960, djelimično zatvorena sjednica.

⁸⁶⁸ Svjedokinja DG, T(f), str. 15986, djelimično zatvorena sjednica.

⁸⁶⁹ Svjedokinja DG, T(f), str. 15989-15991, djelimično zatvorena sjednica, 15994.

⁸⁷⁰ Svjedokinja DG, T(f), str. 15995, 16018.

⁸⁷¹ Svjedokinja DF, T(f), str. 15964; P 02980, str. 23; P 10090, par. 40.

⁸⁷² V. "Hapšenje muškaraca Muslimana i navodi o zločinima počinjenim tokom tih hapšenja," u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

isteku ultimatumu pobjegli su u susjedna sela. Kad poslije nekoliko dana HVO nije napao Stupni Do, mještani su se vratili svojim kućama.

407. Vijeće konstatuje da je u junu 1993.,⁸⁷³ Emil Harah, zapovjednik Brigade "Bobovac", uputio ultimatum stanovnicima Stupnog Dola i Daštanskog, pozvavši ih da do određenog datuma predaju naoružanje, ali u dokazima koji su predloženi Vijeću taj datum nije preciziran.⁸⁷⁴

408. Stanovnici Stupnog Dola odbili su da predaju naoružanje.⁸⁷⁵ Istovremeno, 80 % stanovništva Stupnog Dola, odnosno starci, djeca i većina žena, s izuzetkom muškaraca i pet žena, napustilo je selo prošavši kroz šumu.⁸⁷⁶ Nakon sastanka Emila Haraha s Husnijom Mahmutovićem, predsjednikom Mjesne zajednice Stupni Do, i Himzom Likićem, pripadnikom ABiH, na kojem je Harah izvršio pregled oružja koje mještani nisu predali, Emil Harah je mještanima dozvolio da zadrže naoružanje čija bojeva moć, po mišljenju HVO-a, nije predstavljala veliku opasnost.⁸⁷⁷ Petnaestak dana nakon objavlivanja te odluke, stanovništvo se vratilo u Stupni Do.⁸⁷⁸

2. Napad na Stupni Do i navodi o zločinima

409. U paragrafu 211 Optužnice navodi se da su 23. oktobra 1993. ujutro snage Herceg-Bosne/HVO-a napale selo Stupni Do, da su vojnici HVO-a, nakon što su preuzeli kontrolu nad raznim dijelovima sela, istjerali civile iz njihovih domova i skrovišta, da su im opljačkali dragocjenosti, da su seksualno zlostavljali Muslimanke i da su ubili najmanje trideset jednog muškarca, ženu i dijete muslimanske nacionalnosti, da su u toku i nakon napada bezobzirno razorili gotovo cijelo selo i da je u napadu snaga HVO-a na Stupni Do život izgubilo najmanje trideset sedam muškaraca, žena i djece muslimanske nacionalnosti.

410. Nakon što konstatuje da je napad na Stupni Do počeo 23. oktobra 1993. ujutro (a), Vijeće će utvrditi ko su bili počinioci tog napada (b), potom će analizirati navode o seksualnom nasilju počinjenom nad muslimanskim stanovništvom Stupnog Dola (c) i o pogibiji stanovnika sela (d). Najzad, Vijeće će proučiti dokaze uvrštene u spis koji se odnose na navode o krađama i uništavanju imovine (e).

⁸⁷³ P 02875, str. 6; Ferida Likić, T(f), str. 16195.

⁸⁷⁴ Ferida Likić, T(f), str. 16195; P 02875, str. 6; P 10080 pod pečatom, str. 127; P 10082 pod pečatom, par. 55; P 10072 pod pečatom, par. 5; Kemal Likić, T(f), str. 26394.

⁸⁷⁵ Ferida Likić, T(f), str. 16197 i 16199; P 10082 pod pečatom, par. 56 i 57; P 10080 pod pečatom, str. 128; P 10072 pod pečatom, par. 5.

⁸⁷⁶ Ferida Likić, T(f), str. 16196 i 16197.

⁸⁷⁷ Ferida Likić, T(f), str. 16197 i 16199; P 10082 pod pečatom, par. 57; P 10072 pod pečatom, par. 5.

⁸⁷⁸ Ferida Likić, T(f), str. 16199 i 16200. V. takođe P 10072 pod pečatom, par. 5.

a) Napad na Stupni Do

411. Tokom mjeseca oktobra 1993., ABiH utvrdila je svoje položaje na brdu Bogoš, dominantnoj koti nad cijelim područjem, uključujući sela Stupni Do, Mir i Vareš-Majdan.⁸⁷⁹ Dana 21. ili 22. oktobra 1993., Ivica Rajić, zapovjednik 2. operativne grupe,⁸⁸⁰ Krešimir Božić, tadašnji načelnik za operacije Brigade "Bobovac", i viši oficiri Brigade "Bobovac"⁸⁸¹ održali su sastanak na kojem se razgovaralo o operacijama koje treba izvesti u cilju stabilizacije linija fronta. Ivica Rajić i Krešimir Božić govorili su o vojnoj operaciji prema selima Zdravko, Dragovići, Mijakovići i Stupni Do.⁸⁸² Nakon tog sastanka, Emil Harah, zapovjednik Brigade "Bobovac", naredio je 1. bojni Brigade "Bobovac", kojom je komandovao Marcel Dusper, da podigne "borbenu gotovost oko Stupnog Dola".⁸⁸³

412. Prema riječima Petkovićeve odbrane, Milivoj Petković nije obaviješten o odluci da se izvrši napad na Stupni Do, nego ju je donio Ivica Rajić u dogovoru, između ostalih, s Marcelom Dusperom.⁸⁸⁴ S tim u vezi, Vijeće podsjeća da je Ivica Rajić 23. oktobra 1993. uputio Milivoju Petkoviću izvještaj u kojem ga obavještava da je sam donio odluku o napadu na Stupni Do i zaključuje da Milivoj Petković doista nije učestvovao u donošenju odluke.⁸⁸⁵

413. Prema riječima Svjedoka EA, 23. oktobra 1993. godine, u prvoj fazi operacije, specijalne jedinice "Maturice" i "Apostoli," pod zapovjedništvom Marinka Ljolje, imale su zadatak da zauzmu brdo Bogoš, kako bi se uspostavila linija odbrane i spriječila ABiH⁸⁸⁶ da zauzme Vareš. U drugoj fazi operacije, zadatak im je bio da zauzmu i stave pod nadzor selo Stupni Do.⁸⁸⁷

414. Vijeće osim toga konstatuje da je 22. oktobra 1993. godine jedina stanovnica Stupnog Dola hrvatske nacionalnosti otišla po bratovljevoj preporuci iz sela, jer je on slutio da predstoji napad na selo.⁸⁸⁸

415. Selo Stupni Do imalo je 70 kuća i 220 do 250 stanovnika.⁸⁸⁹ U oktobru 1993. godine, selo Stupni Do čuvala je "seoska straža." U sastavu seoske straže bila su 43 stražara, starosti od 18 do

⁸⁷⁹ P 10080 pod pečatom, str. 187.

⁸⁸⁰ P 10080 pod pečatom, str.133 i 134.

⁸⁸¹ P 10080 pod pečatom, str. 161 i 162.

⁸⁸² P 10080 pod pečatom, str. 161-165 i 206-207.

⁸⁸³ P 10080 pod pečatom, str.165-166 i 173.

⁸⁸⁴ Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 417 i dalje.

⁸⁸⁵ Svjedok DE, T(f), str. 15535-15537, zatvorena sjednica; P 06454, str. 7, 58 i 59; P 10080 pod pečatom, str. 222; P 06026, str. 2.

⁸⁸⁶ Svjedok EA, T(f), str. 24450, 24455, 24490, 24707, zatvorena sjednica; P 06291 pod pečatom, str. 1.

⁸⁸⁷ Svjedok EA, T(f), str. 24387, 24450, 24455, zatvorena sjednica; P 06291, str. 1.

⁸⁸⁸ Ferida Likić, T(f), str. 16194, 16206 i 16207; P 07838/P 07840 (identični dokumenti), par. 5.

60 godina, koji nisu svi nosili uniforme.⁸⁹⁰ Seoska straža nije prošla nikakvu obuku, izuzev onih njenih pripadnika koji su služili u bivšoj JNA.⁸⁹¹ Seoska straža bila je pod komandom ABiH, po mišljenju svjedoka Kemala Likića vjerovatno pod komandom 322. brigade iz Dabravine.⁸⁹² Dana 18. oktobra 1993., pripadnici HVO-a⁸⁹³ uhapsili su Himzu Likića, komandanta seoske straže Stupnog Dola,⁸⁹⁴ a zamijenio ga je Suvad Likić.⁸⁹⁵

416. Dana 22. oktobra 1993., pripadnici seoske straže Stupnog Dola od oružja su imali lovačke puške, nekoliko komada automatskog oružja i jedan bacač raketa, te ograničenu količinu municije i ručnih bombi.⁸⁹⁶ Imali su i jedan minobacač.⁸⁹⁷ Selo Stupni Do imalo je nekoliko utvrđenih položaja, kao što su rovovi i preuređeni podrumi.⁸⁹⁸ Uoči napada na Stupni Do, sposobnost mjesnog stanovništva za oružani otpor bila je mala.⁸⁹⁹ Prema riječima Kemala Likića, mještana i pripadnika seoske straže sela Stupni Do,⁹⁰⁰ oružane snage HVO-a bile su najmanje dva puta brojnije od seoske straže i mnogo bolje opremljene.⁹⁰¹ U izvještaju UN-a takođe se pominje mali broj ljudi zaduženih za odbranu sela Stupni Do.⁹⁰²

417. Ofanziva HVO-a na Stupni Do počela je 23. oktobra 1993.⁹⁰³ oko 8:00 sati ujutro. Mještani sela su, prema iskazima svjedoka, čuli kad je tog jutra, u 8 sati, na selo pala prva granata, nakon koje je uslijedila vatra iz pješadijskog naoružanja.⁹⁰⁴ U izvještaju Generalnog sekretara UN-a pominju se i granate koje su padale u periodu od 8 do 10 sati ujutro i zapalile kuće u selu.⁹⁰⁵

⁸⁸⁹ P 10072 pod pečatom, par. 3; P 07838/P 07840 (identični dokumenti), par. 2. V. takođe P 10080 pod pečatom, str. 288; P 08461, str. 2.

⁸⁹⁰ Kemal Likić, T(f), str. 26374; P 10102, par. 7.

⁸⁹¹ Kemal Likić, T(f), str. 26374.

⁸⁹² Kemal Likić, T(f), str. 26375 i 26439.

⁸⁹³ Kemal Likić, T(f), str. 26375 i 26440. V. takođe "Hapšenje i zatočenje pripadnika ABiH u Pajtovu Hanu, 18. oktobra 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

⁸⁹⁴ Kemal Likić, T(f), str. 26440.

⁸⁹⁵ Kemal Likić, T(f), str. 26440.

⁸⁹⁶ Svjedok EA, T(e), str. 24502 i 24959, zatvorena sjednica; P 10330 pod pečatom, par. 20; Nelson Draper, T(f), str. 16471, 16472, 16479 i 16532, djelimično zatvorena sjednica; P 06978 pod pečatom, str. 12 i 13; P 10080 pod pečatom, str. 288-289; P 07838/P 07840 (identični dokumenti), par. 5; P 10090, par. 8.

⁸⁹⁷ Kemal Likić, T(f), str. 26376; Nelson Draper, T(f), str. 16611 i 16612; Svjedok EA, T(e), str. 24502 i 24503, zatvorena sjednica; P 10330 pod pečatom, par. 20.

⁸⁹⁸ Svjedok EA, T(f), str. 24614 i 24960, zatvorena sjednica.

⁸⁹⁹ Kemal Likić, T(f), str. 26375; P 06053, str. 2; P 06140, str. 5; P 07838/P 07840 (identični dokumenti), par. 5.

⁹⁰⁰ P 10102, par. 2 i 8.

⁹⁰¹ Kemal Likić, T(f), str. 26393.

⁹⁰² P 07838/P 07840 (identični dokumenti), par. 5.

⁹⁰³ P 09913 pod pečatom, str. 2; P 10072 pod pečatom, par. 6; Ferida Likić, T(f), str. 16207 i 16208; Nelson Draper, T(f), str. 16469, 16501 i 16502; P 07838/P 07840 (identični dokumenti), par. 6; Kemal Likić, T(f), str. 26376 i 26418; P 10102, par. 9; P 09883, str. 5; P 07917, str. 6; P 06182; P 06131; P 06575, str. 9; 4D 00519, str. 1 i 5.

⁹⁰⁴ Ferida Likić, T(f), str. 16207 i 16208; Kemal Likić, T(f), str. 26376; P 09913 pod pečatom, str. 2; P 10072 pod pečatom, par. 6; P 06978 pod pečatom, str. 13; P 07838/P 07840 (identični dokumenti), par. 6.

⁹⁰⁵ P 07838/P 07840 (identični dokumenti), par. 6.

418. Prema riječima Kemala Likića, snage HVO-a napale su Stupni Do iz pravca Bijelog Borja i Vareš-Majdana jer tu liniju fronta, za razliku od područja između sela Budoželje i Striježevo, nije branila ABiH.⁹⁰⁶

419. Iz svjedočenja svjedoka koje je Vijeće saslušalo proizilazi da su neki pripadnici seoske straže na početku napada otišli u šumu, da se bore s HVO-om, dok su neki ostali u zaklonu u selu i u okolini sela.⁹⁰⁷

420. Vijeće napominje da je oko 200 seljana, koji su se uglavnom sklonili u nekoliko kuća u selu,⁹⁰⁸ na početku napada uspjelo da pobjegne u šumu i da je tih 200 ljudi tokom cijelog napada ostalo u šumi.⁹⁰⁹ Petkovićeve odbrana s tim u vezi naglašava da selo Stupni Do nije bilo u potpunom okruženju oružanih snaga HVO-a i da je na jednoj strani sela bila slobodna zona kroz koju su se civili mogli izvući.⁹¹⁰

421. Vojnici HVO-a ušli su u selo tek nešto kasnije istog jutra,⁹¹¹ nakon 10 sati.⁹¹²

422. U 16:30, opao je intenzitet vatre i snage HVO-a su se povukle, što je stanovnicima Stupnog Dola omogućilo da se vrate u selo i potraže preživjele.⁹¹³

b) Počinioci napada na Stupni Do

423. Svjedoci koje je Vijeće saslušalo identifikovali su pripadnike specijalnih jedinica "Maturice" i "Apostoli", između ostalih zapovjednika specijalne jedinice "Maturice", Dominika Ilijaševića, zvanog Como,⁹¹⁴ i Marinka Jurišića, zvanog Spiro, zapovjednika specijalne jedinice

⁹⁰⁶ P 10074, par. 8; P 09913 pod pečatom, str. 2.

⁹⁰⁷ Nelson Draper, T(f), str. 16553 i 16554; Kemal Likić, T(f), str. 26376, 26377, 26391 i 26418; P 10102, par. 10, 11, 12 i 15; IC 00777.

⁹⁰⁸ Ferida Likić, T(f), str. 16209 i 16211; IC 00507; Kemal Likić, T(f), str. 26445 i 26446; IC 00784; Svjedok DH, T(f), str. 16111 i 16112, djelimično zatvorena sjednica; P 09913 pod pečatom, str. 3; P 10072 pod pečatom, par. 6; Nelson Draper, T(f), str. 16471 i 16472, djelimično zatvorena sjednica; P 06978 pod pečatom, str. 7, 8, 12 i 13; P 07838/P 07840 (identični dokumenti), par. 6; P 09884, str. 3-5; P 09885, str. 2; P 10074, par. 8.

⁹⁰⁹ Svjedok EA, T(f), str. 24575, zatvorena sjednica; Ferida Likić, T(f), str. 16238; P 10072 pod pečatom, par. 18; Svjedok DH, T(f), str. 16113 i 16115, djelimično zatvorena sjednica; P 09913 pod pečatom, str. 7 i 8; P 09884, str. 7; P 09885, str. 2 i 3; Nelson Draper, T(f), str. 16477, i 16478 i 16544. Vijeće konstatuje da su brigu o seljanima koji su pobjegli kroz šumu oko 25. oktobra 1993. preuzeli pripadnici UNPROFOR-a, koji su ih odveli u Brezu i Dabravine. V. s tim u vezi Ferida Likić, T(f), str. 16248; P 09884, str. 10.

⁹¹⁰ Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 455.

⁹¹¹ Svjedok EA, T(f), str. 24453, 24615 i 24616, zatvorena sjednica; P 09913 pod pečatom, str. 2 i 3.

⁹¹² Svjedok EA, T(f), str. 24453, 24615 i 24616, zatvorena sjednica.

⁹¹³ P 07838/P 07840 (identični dokumenti), par. 6.

⁹¹⁴ Svjedok EA, T(f), str. 24407-24409, 24769 i 24770, zatvorena sjednica; P 10330 pod pečatom, par. 15; P 06964, P 06291; Ferida Likić, T(f), str. 16254, djelimično zatvorena sjednica; Nelson Draper, T(f), str. 16504, 16506, 16597 i 16598, djelimično zatvorena sjednica, str. 16473, 16474, 16535 i 16595; P 07838/P 07840 (identični dokumenti), par. 12; 4D 00534 pod pečatom, str. 2; Svjedok L, T(f), str. 15760, zatvorena sjednica; P 09882 pod pečatom, str. 12, par. 63 i str. 13, par. 71; P 10080 pod pečatom, V000-4939-1-A, str. 16 i 17 i V000-4940-1-A, str. 21 i 22, V000-4940-1-A, str. 22 i 23; P 06215, str. 4; P 06575, str. 12

"Apostoli".⁹¹⁵ Zapovjednik HVO-a koji je komandovao operacijom Stupni Do na terenu bio je Marinko Ljoljo, zapovjednik specijalnih jedinica "Maturice" i "Apostoli".⁹¹⁶ U operaciji su sudjelovali i vojnici Miroslav Anić, zvan Firga,⁹¹⁷ i Ermin Čurtić, kao i vojnici čija su imena ili nadimci bili Dragan, Kum, Ljubo, Filip i Kakanjac.⁹¹⁸ Što se tiče ove posljednje grupe vojnika, Vijeće ne raspolaže dokazima na osnovu kojih bi moglo utvrditi da li su oni bili pripadnici specijalne jedinice "Maturice" ili specijalne jedinice "Apostoli".

424. Iako Brigada "Bobovac" nije neposredno sudjelovala u napadu na Stupni Do,⁹¹⁹ imala je zadatak pružanja logističke podrške specijalnim jedinicama HVO-a i morala je, po njihovom odlasku, preuzeti kontrolu nad tim područjem.⁹²⁰

425. Dokazi pokazuju da su neki vojnici specijalnih jedinica "Maturice" i "Apostoli" bili pod uticajem alkohola.⁹²¹

c) Djela seksualnog nasilja počinjena nad ženama u Stupnom Dolu

426. Vijeće je saslušalo iskaz Svjedokinje DH, Muslimanke iz Stupnog Dola, koja je u vrijeme događaja imala 17 godina,⁹²² koja je izjavila kako se na početku napada zajedno s drugim seljanima⁹²³ sakrila u kuću Mehmeda Likića. Jedan vojnik HVO-a pronašao je sklonište u kojem je se skrila zajedno s drugim seljanima i naredio im da se postroje ispred susjedne kuće.⁹²⁴ Svjedokinja DH izjavila je da je izlazeći iz skloništa vidjela dvadesetak naoružanih vojnika HVO-a.⁹²⁵ Jedan od vojnika, koji se zvao Filip,⁹²⁶ tada je Svjedokinju DH odveo u podrum neke kuće udarajući je puškom.⁹²⁷ Naredio joj je da se skine, a kad je legla, prvo joj je cijev puške stavio u usta prijeteći joj da će je ubiti ako ne bude radila ono što joj kaže, a onda joj je stavio nož pod grlo da ne može da

⁹¹⁵ Svjedok EA, T(f), str. 24397 i 24398, zatvorena sjednica; P 06291, str. 1.

⁹¹⁶ Svjedok EA, T(f), str. 24450, 24455, 24490, 24707, 24769, 24770, 24979 i 24980, zatvorena sjednica; P 06291 pod pečatom, str. 1.

⁹¹⁷ P 09882 pod pečatom, par. 58.

⁹¹⁸ P 09882 pod pečatom, par. 71; P 09914 pod pečatom, str. 3; P 09884, str. 7; P 09885, str. 3; P 06978 pod pečatom, str. 12-14; P 09913 pod pečatom, str. 3; P 08121. V. takode Philip Watkins, T(f), str. 18793, 18794, 18891 i 18892; P 06473 pod pečatom, str. 1; P 06211 pod pečatom.

⁹¹⁹ Svjedok EA, T(f), str. 24392, 24979 i 24980, djelimično zatvorena sjednica.

⁹²⁰ Svjedok EA, T(e), str. 24978-24980, djelimično zatvorena sjednica.

⁹²¹ P 10072 pod pečatom, par. 7, 9 i 16; Nelson Draper, T(f), str. 16471 i 16472, djelimično zatvorena sjednica; P 06978 pod pečatom, str. 12 i 14.

⁹²² P 09913 pod pečatom, str. 2.

⁹²³ Svjedok DH, T(f), str. 16097 i 16099; P 09913 pod pečatom, str. 3; P 09914 pod pečatom, str. 2; P 06978 pod pečatom, str. 12 i 13; P 10072 pod pečatom, par. 6, 9 i 10.

⁹²⁴ Svjedok DH, T(f), str. 16097 i 16099; P 09913 pod pečatom, str. 3; P 09914 pod pečatom, str. 2; P 06978 pod pečatom, str. 12 i 13; P 10072 pod pečatom, par. 6, 9 i 10.

⁹²⁵ Svjedok DH, T(f), str. 16097 i 16099; P 09913 pod pečatom, str. 3.

⁹²⁶ P 10072 pod pečatom, par. 9.

više.⁹²⁸ Zatim joj je stavio penis u vaginu, primorao je na polni odnos i u zamjenu za 100 njemačkih maraka je pustio.⁹²⁹

427. Svjedokinja EG, Muslimanka iz Stupnog Dola,⁹³⁰ takođe je rekla u svojoj pismenoj izjavi da ju je 23. oktobra 1993. jedan vojnik HVO-a, koji je smrdio na alkohol,⁹³¹ zvaao se Filip, bio visok, plav i imao oko 27 godina, natjerao da pođe s njim u kuću jednog komšije⁹³² i da se skinu.⁹³³ Potom, kad mu je Svjedokinja EG rekla da ima menstruaciju, Filip joj je naredio da se obuče, i nije je prisilio na snošaj.⁹³⁴ Filip ju je zatim izveo pred kuću odakle je mogla vidjeti nekoliko seljana koje su vojnici HVO-a okupili ispred kuće Husnije Mahmutovića.⁹³⁵ Jedan drugi vojnik HVO-a, kojem je nadimak bio Kum, poderao joj je majicu i grudnjak, uhvatio je za grudi i snažno ih stiskao naočigled svih komšija.⁹³⁶

428. Vijeće napominje da se u izvještajima UNPROFOR-a i UN-a pominju "djela silovanja" koja su pripadnici snaga HVO-a počinili nad dvije Muslimanke iz Stupnog Dola.⁹³⁷

429. Na osnovu svjedočenja i izvještaja međunarodnih organizacija, Vijeće zaključuje da su vojnici HVO-a, pripadnici specijalnih jedinica "Maturice" ili "Apostoli", primorali tri Muslimanke iz Stupnog Dola, na polni odnos i/ili ih podvrgli drugim vrstama seksualnog nasilja.

d) Smrt mještana sela

430. U paragrafu 211 Optužnice navodi se da su snage Herceg-Bosne/HVO-a ubile najmanje trideset jednog muškarca, ženu i dijete muslimanske nacionalnosti i da je u napadu HVO-a na Stupni Do život izgubilo najmanje trideset sedam osoba.

431. Vijeće se upoznao s više svjedočenja koja govore o smrti mještana u kući Kemala Likića i u blizini kuće (i), ispred kuće Zejnula Mahmutovića (ii) kao i u selu i okolini.

⁹²⁷ Svjedok DH, T(f), str. 16097 i 16099; P 09913 pod pečatom, str. 4; Nelson Draper, T(f), str. 16471 i 16472, djelimično zatvorena sjednica; P 06978 pod pečatom, str. 12 i 13; Ferida Likić, T(f), str. 16214, 16233 i 16234, djelimično zatvorena sjednica; P 10072 pod pečatom, par. 9; IC 00507; Ferida Likić, T(f), str. 16227 i 16228.

⁹²⁸ P 09913 pod pečatom, str. 4.

⁹²⁹ Svjedok DH, T(f) str. 16097 i 16099; P 09913 pod pečatom, str. 4 i 5; Nelson Draper, T(f), str. 16471 i 16472, djelimično zatvorena sjednica; P 06978 pod pečatom, str. 12 i 13; Ferida Likić, T(f), str. 16214, 16233, djelimično zatvorena sjednica; P 10072 pod pečatom, par. 9; IC 00507; P 10238, par. 32; P 08121, par. 19 (d).

⁹³⁰ P 10072 pod pečatom, par. 3.

⁹³¹ P 10072 pod pečatom, par. 9.

⁹³² P 10072 pod pečatom, par. 8 i 9.

⁹³³ P 10072 pod pečatom, par. 8 i 9.

⁹³⁴ P 10072 pod pečatom, par. 8 i 9.

⁹³⁵ P 10072 pod pečatom, par. 10. V. takođe P 09913 pod pečatom, str. 3.

⁹³⁶ P 10072 pod pečatom, par. 10.

⁹³⁷ P 06140, str. 4; P 06182; P 07917, str. 4.

i. Smrt mještana u kući Kemala Likića i u blizini kuće

432. Kad je HVO 23. oktobra 1993. godine napao selo Stupni Do, Mufida Likić, Muslimanka iz Stupnog Dola koja je u vrijeme napada imala 14 godina,⁹³⁸ sakrila se u podrum kuće Kemala Likića zajedno sa svojom sestrom Medinom Likić, tetkom Hatidžom Likić, komšinicom Nevzetom Likić, te Lejlom Likić, Merimom Likić, Adisom Likićem, i troje djece, Indirom Žutić, starom tri godine, Mebrurom Likić, starom 13 godina, i Vahidinom Likićem, koji je imao osam godina⁹³⁹

433. S prozora podruma kuće Kemala Likića, Mufida Likić vidjela je "tri ili četiri vojnika HVO-a".⁹⁴⁰ Kad su se vojnici približili kući u kojoj su se krili, svi su mještani izašli, osim Medine Likić, Hatidže Likić i Nevzete Likić, da bi pronašli neko drugo sklonište.⁹⁴¹ Tokom bjekstva, Mufida Likić pogođena je u lijevu nogu, ali nije mogla tačno da kaže ko ju je pogodio.⁹⁴²

434. Mufida Likić se vratila u podrum Kemala Likića, gdje su još uvijek bile Medina Likić, Hatidža Likić i Nevzeta Likić; Medina Likić je Mufidu Likić sakrila iza sebe da se ne vidi s ulaza u podrum.⁹⁴³ Mufida Likić izjavila je da su žene imale jednu pušku i jednu ručnu bombu.⁹⁴⁴

435. Vojnici HVO-a čija su imena bila Dragan, Kum i Kakanjac ušli su u podrum,⁹⁴⁵ oduzeli ženama pušku i ručnu bombu i otišli iz podruma.⁹⁴⁶ Nešto kasnije, u podrumu su eksplozirale dvije ručne bombe, a da nijedna od žena nije bila ranjena,⁹⁴⁷ a iza eksplozije uslijedila je puščana vatra.⁹⁴⁸ U tom trenutku Mufida Likić osjetila je kako je tijelo njene sestre, Medine Likić, ispod kojeg je bila sakrivena, otežalo.⁹⁴⁹ Kad su vojnici otišli, Mufida Likić ustanovila je da su Medina Likić, Hatidža Likić i Nevzeta Likić podlegle od zadobivenih pogodaka.⁹⁵⁰ Poslije toga, Mufida Likić uspjela je pobjeći iz sela u pravcu šume.⁹⁵¹

⁹³⁸ P 09884, str. 1.

⁹³⁹ P 09884, str. 3-5; P 09885, str. 2. Medina Likić, Hatidža Likić, Nevzeta Likić, Lejla Lukić, Indira Žutić, Merima Likić, Mebrura Likić, Vahidin Likić i Adis Likić su žrtve – primjeri za paragraf 211 Optužnice - koje se pominju u Prilogu Optužnici.

⁹⁴⁰ P 09884, str. 6; P 09885, str. 2. V. takođe svjedočenje Kemala Likića, u kojem on kaže da je u šumi pronašao svoju suprugu Kadu i još jednu mještanku, Zinetu, koje su mu rekly da su jedine preživjele od svih mještana koji su se sakrili u njegovu kuću. Kemal Likić, T(f), str. 26381, 26382, 26392 i 26419; P 10102, par. 16.

⁹⁴¹ P 09884, str. 6.

⁹⁴² Mufida Likić, T(f), str. 16084 i 16085; P 09884, str. 6; P 09885, str. 2.

⁹⁴³ Mufida Likić, T(f), str. 16077 i 16086; P 09884, str. 6 i 7.

⁹⁴⁴ Mufida Likić, T(f), str. 16079.

⁹⁴⁵ P 09884, str. 6; P 09885, str. 3.

⁹⁴⁶ Mufida Likić, T(f), str. 16078 i 16089; Kemal Likić, T(f), str. 26431, 26433 i 26438; P 10102, par. 33.

⁹⁴⁷ P 09884, str. 7.

⁹⁴⁸ P 09884, str. 7.

⁹⁴⁹ Mufida Likić, T(f), str. 16079; P 09884, str. 7.

⁹⁵⁰ Mufida Likić, T(f), str. 16079; P 09884, str. 7; Nelson Draper, T(f), str. 16462, 16464, 16465; P 06978 pod pečatom, str. 7 i 8; P 08121, str. 38; Svjedok EA, T(f), str. 24670, 24679 i 24690, zatvorena sjednica; P 10329 pod pečatom, par. 27 (e); P 10330 pod pečatom, par. 27; P 09884, str. 7; P 06116, str. 108, 113 i 138; P 08656; P 08659; P 08661;

436. Prema riječima Kemala Likića, koji je vidio leševe tri žene kad se 25. oktobra 1993. uveče vratio kući, Hatidži Likić bio je prerezan grkljan i odsječena dojka, a na lijevom obrazu Nevzete Likić bili su tragovi žestokih udaraca.⁹⁵² S obzirom na svjedočenja Mufide Likić i Kemala Likića, Vijeće zaključuje da su tijela te tri žene unakažena poslije smrti.

437. Vijeće konstatuje da su ugljenisani leševi⁹⁵³ Merime Likić i njenih dvoje djece, Mebrure i Vahidina Likića, kao i Lejle Likić i njene unuke Indire Žutić, pronađeni u kući Kemala Likića⁹⁵⁴ i oko kuće.

438. Osim toga, ugljenisana tijela Šuhre Likić i Adisa Likića pronađena su u kući Kemala Likića i u blizini kuće.⁹⁵⁵ Adis Likić bio je u seoskoj straži⁹⁵⁶ i pripadnik ABiH.⁹⁵⁷

439. Vijeće konstatuje da su pripadnici specijalnih jedinica "Maturice" i/ili "Apostoli" u Stupnom Dolu, u kući Kemala Likića i u blizini kuće, ubili deset stanovnika Stupnog Dola. Među njima bilo je šest žena, troje djece i jedan muškarac, Adis Likić, koji je bio u seoskoj straži i pripadnik ABiH. Što se tiče Adisa Likića, na osnovu dokaza kojima raspolaže, Vijeće ne može da utvrdi da li je on poginuo u borbi ili je ubijen kad je pao u ruke pripadnika HVO-a.

440. Što se tiče jedne od žena, Medine Likić, Vijeće napominje da raspolaže s dva kontradiktorna dokaza u vezi s njenom pripadnošću ABiH.⁹⁵⁸ U svakom slučaju, Vijeće zaključuje da su vojnici HVO-a Medinu Likić ubili nakon što su je razoružali.

ii. Smrt mještana ispred kuće Zejnla Mahmutovića

441. Vijeće napominje da je dvadesetak vojnika HVO-a ispred kuće Zejnla Mahmutovića okupilo petnaestak osoba, među kojima su bili Rifet Likić, Rašida Likić, Edin Mahmutović i Mehmed Likić⁹⁵⁹.

P 06314, str. 17 i 18; P 06314, str. 21 i 22; P 06314, str. 29 i 30; Kemal Likić, T(f), str. 26426-26431; P 10102, par. 33; P 10074, par. 4 i 5; P 07838/P 07840 (identični dokumenti), par. 1; P 10238, par. 32.

⁹⁵¹ P 09884, str. 7; P 09885, str. 2 i 3.

⁹⁵² P 10102, par. 23 i 33; P 10074, par. 5.

⁹⁵³ P 06249; P 06284; P 06978 pod pečatom, str. 7-9; P 08121, str. 38; Kemal Likić, T(f), str. 26384, 26385, 26389, 26425 i 26426; P 10102, par. 1, 30, 32 i 34; P 10074, par. 3 i 8; Nelson Draper, T(f), str. 16462, 16464, 16465 i 16482; P 06978 pod pečatom, str. 7 i 8; P 09884, str. 9; P 08461; P 08682; P 08693; P 08674; P 08690; P 08670; P 08678.

⁹⁵⁴ P 09884, str. 9; P 10102, par. 33; P 10074, par. 5; P 10330 pod pečatom, par. 27 (e); P 08121, str. 38.

⁹⁵⁵ P 10075, par. 6; Kemal Likić, T(f), str. 26387-26389.

⁹⁵⁶ Kemal Likić, T(f), str. 26387-26389.

⁹⁵⁷ P 08461.

⁹⁵⁸ Mufida Likić, T(f), str. 160780; P 08461.

⁹⁵⁹ Ferida Likić, T(f), str. 16236 i 16237. Prema riječima Feride Likić, Mahir i Fuad bili su "mali." V. takođe P 10072 pod pečatom, par. 10; P 09913 pod pečatom, str. 3.

442. Jedan vojnik HVO-a, zvani Kum,⁹⁶⁰ udario je Rifeta Likića, pripadnika ABiH,⁹⁶¹ nogom u stomak. Vojnik zvani Kum, koji je jedini nosio oznaku sa slovom "U",⁹⁶² nožem je Likiću prerezao grkljan i ispalio mu nekoliko hitaca u glavu na očigled mještana okupljenih ispred kuće Zejnila Mahmutovića.⁹⁶³
443. Vojnik Kum udario je Rašidu Likić nogom, a potom ju je ubio jednim hicem.⁹⁶⁴ Tijelo Rašide Likić kasnije je pronađeno ugljenisano i identifikovano je u mrtvačnici.⁹⁶⁵
444. Kum je zatim pucao na Edina Mahmutovića, pripadnika ABiH,⁹⁶⁶ i Mehmeda Likića, koji je bio invalid,⁹⁶⁷ i ubio ih.⁹⁶⁸
445. Vojnici HVO-a su potom bacili tijela Rifeta Likića, Rašide Likić, Edina Mahmutovića i Mehmeda Likića u zapaljenu kuću Zejnila Mahmutovića.⁹⁶⁹
446. Drugi mještani okupljeni ispred kuće Zejnila Mahmutovića uspjeli su pobjeći u šumu. Oko 25. oktobra 1993., brigu o njima preuzeli su pripadnici UNPROFOR-a koji su ih odveli u Brezu.⁹⁷⁰
447. Vijeće konstatuje da su pripadnici specijalnih jedinica "Maturice" i/ili "Apostoli" ispred kuće Zejnila Mahmutovića u Stupnom Dolu uhapsili i potom ubili četiri stanovnika Stupnog Dola, Rifeta Likića, Rašidu Likić, Edina Mahmutovića i Mehmeda Likića, a među ubijenima bila su dva pripadnika ABiH.

⁹⁶⁰ P 09913 pod pečatom, str. 3; P 10072 pod pečatom, par. 7, 8 i 10.

⁹⁶¹ P 10072 pod pečatom, par. 11 i 12; Svjedok AI, P 10014, predmet *Kordić i Čerkez*, T(e), str. 14557 i 14558, zatvorena sjednica; P 08461.

⁹⁶² P 10072 pod pečatom, par. 10.

⁹⁶³ Ferida Likić, T(f), str. 16220 i 16223; P 06314; Nelson Draper, T(f), str. 16471, 16472, 16478 i 16479, djelimično zatvorena sjednica; P 07838/P 07840 (identični dokumenti), par. 8; P 06978 pod pečatom, str. 7, 9, 12 i 14; P 08121, str. 17 i 38; P 10072 pod pečatom, par. 11 i 12; P 08660; P 09913 pod pečatom, str. 3 i 4; Kemal Likić, T(f), str. 26382.

⁹⁶⁴ Iskazi Feride Likić i Svjedokinje EG razlikuju se u pogledu mjesta gdje je metak pogodio žrtvu, jedna kaže u leđa, a druga u zatiljak. Tijelo žrtve pronađeno je ugljenisano, i obdukcijski izvještaj to pitanje nije razjasnio. Vijeće ipak ocjenjuje da to razmimoilaženje u iskazima svjedokinja nije dovoljno važno da bi dovelo u pitanje njihov kredibilitet. V. Ferida Likić, T(f), str. 16225, 16226, 16251 i 16252; Nelson Draper, T(f), str. 16478 i 16479, zatvorena sjednica; P 07838/P 07840 (identični dokumenti), par. 8; P 06978 pod pečatom, str. 7 i 9; P 08121, str. 17 i 38; Svjedok DH, T(f), str. 16105, zatvorena sjednica; P 09913 pod pečatom, str. 6; P 09914 pod pečatom, str. 2 i 3; P 08663; P 06314, str. 35 i 36; P 10072 pod pečatom, par. 11.

⁹⁶⁵ P 06314, str. 35 i 36.

⁹⁶⁶ Kemal Likić, T(f), str. 26387-26389; P 08461.

⁹⁶⁷ Husnija Mahmutović, T(f), str. 25659.

⁹⁶⁸ Ferida Likić, T(f), str. 16223; P 10072 pod pečatom, par. 11 i 13; Nelson Draper, T(f), str. 16471, 16472, 16478 i 16479, djelimično zatvorena sjednica; P 06978 pod pečatom, str. 7, 9, 12 i 14; P 08121, str. 17 i 38; P 07838/P 07840 (identični dokumenti), par. 8; P 09913 pod pečatom, str. 4 i 8; P 09914 pod pečatom, str. 2 i 3; P 08658; P 08662; P 06314, str. 41 i 42; P 06314, str. 15 i 16.

⁹⁶⁹ Ferida Likić, T(f), str. 16237 i 16238; Nelson Draper, T(f), str. 16456, 16462, 16463, 16468, 16471 i 16472, 16478-16479, 16501, 16502, 16529-16531, djelimično zatvorena sjednica; P 06978 pod pečatom, str. 7, 9, 12 i 14; IC 00507; P 06116; P 06314, str. 37-38 i 41-42; P 09913 pod pečatom, str. 6; P 10072 pod pečatom, par. 16; P 06159 pod

iii. Smrt mještana u Stupnom Dolu i okolini

448. Vojnici HVO-a ubili su Zejnila Mahmutovića, Muslimana iz Stupnog Dola, pripadnika ABiH,⁹⁷¹ dok je držao stražu sjeverno od sela, u Stijenčici, na putu koji povezuje zaselak Prica Do sa Stupnim Dolom.⁹⁷² Prilikom obilaska Stupnog Dola 27. oktobra 1993., istražitelji UNPROFOR-a pronašli su na zemlji njegovo tijelo s velikom ranom na leđima.⁹⁷³

449. Prema riječima Svjedokinje EG, za vrijeme napada 23. oktobra 1993. godine, vojnik čiji je nadimak bio Kum⁹⁷⁴ odveo je njenu majku u kuću.⁹⁷⁵ Svjedokinja je izjavila da je potom čula pucnje.⁹⁷⁶ Vojnik Kum kasnije joj je rekao da nikad više neće vidjeti majku i, doista, nikad je više nije vidjela.⁹⁷⁷ Međutim, samo na osnovu izjave koja je uzeta na osnovu pravila 92bis Pravilnika Vijeće ne može donijeti zaključak o smrti majke Svjedokinje EG.

450. Osim toga, Vijeće napominje da dokazi potvrđuju smrt izvjesnog Samira Likića ili Rahića, starog 33 godine, pripadnika ABiH ili seoske straže,⁹⁷⁸ ubijenog hicima iz vatrenog oružja,⁹⁷⁹ ali Vijeće ne može da utvrdi okolnosti pogibije, odnosno da li je to bilo u borbi ili kad je pao u ruke vojnika HVO-a.

451. Ugljenisano tijelo Saliha Likića, starog 74 godine,⁹⁸⁰ takođe su u selu pronašli pripadnici UNPROFOR-a.⁹⁸¹

452. Prema riječima Svjedoka AI, članovi iste porodice, odnosno Ibrahim Likić, star 79 godina, Džehva Likić, stara 63 godine, Abdulah Likić i njegova supruga Šerifa Likić, ubijeni su u blizini

pečatom, str. 2; P 06169 pod pečatom; P 06249; P 06284; P 02980, str. 19; P 06182; P 09914 pod pečatom, str. 3; P 07838/P 07840 (identični dokumenti), par. 8; P 08121, str. 38; P 08660; P 08662; P 08663 i P 08668.

⁹⁷⁰ Ferida Likić, T(f), str. 16248.

⁹⁷¹ Kemal Likić, T(f), str. 26387-26389; P 08461.

⁹⁷² Kemal Likić, T(f), str. 26381, 26382, 26392, 26419, 26433 i 26434; P 10102, par. 2, 8, 16 i 23; P 08664; Nelson Draper, T(f), str. 16462, 16468, 16469, 16494, 16496 i 16497; Nelson Draper, T(e), str. 16509; P 06978 pod pečatom, str. 7 i 9; P 06116, str. 479; P 06116 str. 480; P 06116, str. 753.

⁹⁷³ Nelson Draper, T(f), str. 16462, 16468, 16469, 16494, 16496 i 16497; Nelson Draper, T(e), str. 16509; P 06978 pod pečatom, str. 7 i 9; P 08121, str. 38; P 06116, str. 479; P 06116, str. 480; P 06116, str. 753; P 08664. V. takođe Kemal Likić, T(f), str. 26433 i 26434; P 10102, par. 23.

⁹⁷⁴ P 10072 pod pečatom, par. 10.

⁹⁷⁵ P 10072 pod pečatom, par. 7, 8 i 10.

⁹⁷⁶ P 10072 pod pečatom, par. 7, 8 i 10.

⁹⁷⁷ P 10072 pod pečatom, par. 7, 8 i 10.

⁹⁷⁸ P 08461; Nelson Draper, T(f), str. 16462, 16465, 16466, 16494 i 16497; P 06978 pod pečatom, str. 7 i 8; P 06116, str. 33; P 06116, str. 36; P 06116, str. 41; P 10102, par. 2.

⁹⁷⁹ Nelson Draper, T(f), str. 16462, 16465, 16466, 16494 i 16497; P 06978 pod pečatom, str. 7 i 8; P 06116, str. 33; P 06116, str. 36; P 06116, str. 41.

⁹⁸⁰ Nelson Draper, T(f), str. 16462, 16466, 16506, 16509, 16574 i 16575; P 06978 pod pečatom, str. 7 i 8; P 08655; P 08121, str. 38.

⁹⁸¹ Nelson Draper, T(f), str. 16462, 16468, 16508 i 16611; P 06978 pod pečatom, str. 7 i 9; P 08121, str. 38; P 08654. Prema dokaznom predmetu P 08461, Salih Likić bio je "civil."

svoje kuće.⁹⁸² Vijeće konstatuje da su tijela te četiri osobe pronađena nedaleko njihove kuće.⁹⁸³ Ibrahim Likić, Džehva Likić i Šerifa Likić nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga.⁹⁸⁴ Što se tiče Abdulaha Likića, Vijeće raspolaže izjavom Svjedoka AI, koja je uzeta na osnovu pravila 92bis Pravilnika, prema kojoj je on bio "civil",⁹⁸⁵ kao i dokumentom koji pokazuje da je Likić bio pripadnik seoske straže.⁹⁸⁶ Uzimajući u obzir ta dva protivriječna dokaza, Vijeće konstatuje da ne može da utvrdi da li je Abdulah Likić bio u seoskoj straži ili ne. Osim toga, Vijeće nije u mogućnosti da utvrdi u kojim okolnostima je Abdulaha Likića izgubio život, u borbi ili kad je pao u ruke vojnika HVO-a.

453. Tijela Salka Likića, Muamera Likića i Šefke Likića, pripadnika ABiH,⁹⁸⁷ pronađena su u rovovima na brdu Bogoš.⁹⁸⁸

454. Prema riječima Mufide Likić, tijelo Avdana Likića ležalo je ispred njegove spaljene kuće.⁹⁸⁹ Vijeće ne raspolaže dodatnim informacijama na osnovu kojih bi moglo da zaključi da Avdan Likić nije bio pripadnik seoske straže i/ili ABiH, ili da je ubijen nakon što je pao u ruke vojnika HVO-a.

455. Osim toga, Šerifa Lulić, 64-ogodišnja Muslimanka, živa je zapaljena u napadu na selo 23. oktobra 1993., i preminula je.⁹⁹⁰

456. "Vojnici HVO-a" izrešetali su Nazifa Likića, starog 66 godina, pred njegovom kućom dok je bez oružja pokušavao da izađe i razgovara s vojnicima. Njegovo tijelo potom je prebačeno u kuću koju su "vojnici HVO-a" zapalili.⁹⁹¹ Nazif Likić bio je u seoskoj straži.⁹⁹² Međutim, Vijeće smatra da se Nazif Likić, time što je pokušao da nenaoružan izađe iz kuće i razgovara s pripadnicima HVO-a, predao i da je stoga bio *hors de combat*.

457. Osam članova iste porodice, odnosno Ramiz Likić, Alija Likić, star 62 godine, Enis Likić, koji je imao tri godine, Minheta Likić, Refika Likić, Sabina Likić, koja je imala dvije godine,

⁹⁸² Svjedok AI, P 10014, predmet *Kordić i Čerkez*, T(e), str. 14557 i 14558, zatvorena sjednica.

⁹⁸³ Nelson Draper, T(f), str. 16462, 16468, 16508 i 16611; P 06978 pod pečatom, str. 7 i 9; P 08121, str. 38; P 09913 pod pečatom, str. 8; P 08673; P 08654.

⁹⁸⁴ Svjedok AI, P 10014, predmet *Kordić i Čerkez*, T(e), str. 14557 i 14558, zatvorena sjednica; P 08461.

⁹⁸⁵ Svjedok AI, P 10014, predmet *Kordić i Čerkez*, T(e), str. 14557 i 14558, zatvorena sjednica.

⁹⁸⁶ P 08461.

⁹⁸⁷ Kemal Likić, T(f), str. 26387-26389; P 06978 pod pečatom, str. 5; P 08121, str. 38; P 08461.

⁹⁸⁸ Nelson Draper, T(f), str. 16574 i 16575; P 08121, str. 38; Kemal Likić, T(f), str. 26387-26389; P 08461; P 08121, str. 38; P 06978 pod pečatom, str. 6; P 09913 pod pečatom, str. 4; P 09914 pod pečatom, str. 3; P 10102, par. 12; P 08665 i P 08672.

⁹⁸⁹ P 09884, str. 10.

⁹⁹⁰ Svjedok DF, T(f), str. 15964 -15966, djelimično zatvorena sjednica; P 08683; P 08121, str. 38. U dokaznom predmetu P 08461 Šerif Lulić okarakterisan je kao "civil."

⁹⁹¹ P 08121, str. 18; P 06978 pod pečatom, str. 26.

⁹⁹² P 08461.

Vernes Likić i Zahida Likić živi su spaljeni u kući Ramiza Likića koju su opkolili pripadnici HVO-a.⁹⁹³ Što se tiče Ramiza Likića, Vijeće je takođe primilo k znanju svjedočenja Mufida Likića i Svjedokinje AI, prema kojima su im "vojnici koji su bili pripadnici HVO-a"⁹⁹⁴ rekli da su u Stupnom Dolu ubili Ramiza Likića.⁹⁹⁵ Vijeće konstatuje da je Ramiz Likić bio u seoskoj straži, a da je Vernes Likić bio pripadnik ABiH,⁹⁹⁶ međutim, budući da su sve osobe koje su se nalazile u kući žive spaljene, Vijeće ocjenjuje da je jedini mogući zaključak da su pripadnici HVO-a opkolili kuću i da osobama koje su se nalazile u kući nisu dozvolili da izađu. Prema tome, u trenutku smrti Ramiz Likić i Vernes Likić bili su u rukama HVO-a.

458. Zahvaljujući Mensudu Likiću koji je preživio napad istražitelji UNPROFOR-a su takođe uspjeti da identifikuju tijelo Munire Likić.⁹⁹⁷

459. Vijeće nadalje konstatuje da je Rasema Likić preminula od posljedica srčanog udara koji je doživjela dok je bila u šumi.⁹⁹⁸

460. Vijeće napominje da je Hafa Likić, mještanka Stupnog Dola, stara 61 godinu, takođe pronađena mrtva,⁹⁹⁹ ali nije u mogućnosti da utvrdi kako je umrla ni da li su je ubili pripadnici HVO-a.

461. Vijeće može da zaključi da su pripadnici specijalnih jedinica "Maturice" i/ili "Apostoli" u selu Stupni Do i u okolini sela ubili 22 stanovnika Stupnog Dola. Od 22 ubijenih, njih osam bili su pripadnici seoske straže ili ABiH. Od tih osam, četvorica su poginula u borbi (Zejnil Mahmutović, Salko Likić, Muamer Likić i Šefko Likić), trojica su ubijena nakon što su ih uhapsili ili savladali pripadnici snaga HVO-a, (Nazif Likić, Ramiz Likić i Vernes Likić) i najzad, za jednog od njih, Samira Likića ili Rahića, Vijeće ne zna da li je poginuo u borbi.

462. Što se tiče preostale dvojice od ukupno 22 ubijene osobe, to jest Avdana Likića i Abdulaha Likića, Vijeće ne raspolaže dokazima na osnovu kojih bi moglo utvrditi da li su pripadali seoskoj straži i/ili ABiH, ni da li su ubijeni nakon što su pali u ruke snaga HVO-a.

⁹⁹³ P 08121, str. 17, 18 i 38; P 06978 pod pečatom, str. 6 i 26; P 08461; Husnija Mahmutović, T(f), str. 25717; Svjedok W, P 10015, predmet *Kordić i Čerkez* T(e), str. 10913, zatvorena sjednica.

⁹⁹⁴ V. "Postupanje prema zatočenicima u Zatvoru u Vareš-Majdanu", u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

⁹⁹⁵ P 09883, str. 6; Svjedok AI, P 10014, predmet *Kordić i Kordić*, T(f), str. 14562, zatvorena sjednica.

⁹⁹⁶ P 08461. Vijeće konstatuje da se u dokaznom predmetu P 08461 spominju dva Ramiza Likića i da nije moguće utvrditi koji od te dvojice je bio u pitanju. Međutim, Vijeće primjećuje da se u dokaznom predmetu P 08461 kaže da su obojica bili pripadnici seoske straže.

⁹⁹⁷ P 08121, str. 17 i 38. V. takođe P 08461; Svjedok W, P 10015, predmet *Kordić i Čerkez*, T(e), str. 10913, zatvorena sjednica. U dokaznom predmetu P 08461 Munira Likić okarakterisana je kao "civil."

463. Najzad, Vijeće smatra da, iako na osnovu dokaza može konstatovati da Rasema Likić i Hafa Likić jesu umrle, na osnovu istih dokaza ne može zaključiti da li su ih ubili pripadnici specijalnih za "Maturice" i/ili "Apostoli" u napadu na selo.

464. Vijeće stoga zaključuje da je prilikom napada pripadnika specijalnih jedinica "Maturice" i/ili "Apostoli" na selo Stupni Do život izgubilo 38 Muslimana, mještana sela, da su pripadnici specijalnih jedinica "Maturice" i/ili Apostoli od ukupno 38 ubili njih 36, i da su od tih 36 ubijenih njih 11 bili pripadnici seoske straže i/ili ABiH. Što se tiče preostale tri osobe, od tih ukupno 38 osoba, Vijeće nema saznanja o tome da li su one bile pripadnici ABiH ili ne, aliu vezi s jednom od njih, Medinom Likić, Vijeće zaključuje da je ubijena nakon što su je razoružali pripadnici HVO-a.

e) Krađa, paljenje i uništavanje imovine i kuća u vlasništvu Muslimana iz sela Stupni Do

465. Iz svjedočenja koje je Vijeće saslušalo proizlazi da su u napadu na Stupni Do 23. oktobra 1993. vojnici HVO-a sistematski krali imovinu iz kuća u selu, te da su od mještana sela oduzimali stoku, novac, nakit i druge predmete od vrijednosti.¹⁰⁰⁰

466. Osim toga, Vijeće konstatuje da su krajem jutra 23. oktobra 1993. u Stupnom Dolu zapaljene kuće i štale,¹⁰⁰¹ no ne raspolaže informacijama o počiniocima. Druge kuće i štale u selu hotimično su zapalili vojnici HVO-a tokom poslijepodneva 23. oktobra 1993. godine.¹⁰⁰² Vojnici HVO-a su u zapaljenu kuću Zejnila Mahmutovića bacali mrtve,¹⁰⁰³ ali i žive ljude.¹⁰⁰⁴ Vijeće takođe konstatuje da su pripadnici NORBAT-a 25. oktobra 1993. iznad sela Stupni Do¹⁰⁰⁵ primijetili gusti crni dim, koji je iznenada pobijelio, što je za njih bio znak da se koriste fosforne granate. Policajac

⁹⁹⁸ P 10072 pod pečatom, par. 19; P 08121, str. 38; P 08461. U dokaznom predmetu P 08461 Rasema Likić okarakterisana je kao "civil."

⁹⁹⁹ P 06978 pod pečatom, str. 28; P 08121, str. 38; P 08461.

¹⁰⁰⁰ Ferida Likić, T(f), str. 16209-10, 16220 i 16230; P 09913 pod pečatom, str. 3 i 6; P 09914 pod pečatom, str. 2; P 10072 pod pečatom, par. 13-14 i 20-21; Nelson Draper, T(f), str. 16459, 16460, 16469-16472, djelimično zatvorena sjednica, 16501 i 16502; P 06978 pod pečatom, str. 12-14; P 07838/P 07840 (identični dokumenti), par. 6 i 11; P 10072 pod pečatom, par. 6; P 10090, par. 26 i 27. V. takođe: Svjedok W, P 10015, predmet, *Kordić i Čerkez*, T(e), str. 10900).

¹⁰⁰¹ 4D 00519, str. 1, 5, 6 i 14; P 10075, par. 4; P 09883, str. 5; P 08121, par. 7 (c); P 09913 pod pečatom, str. 6; P 08372 i P 08382; Husnija Mahmutović, T(e), str. 25649, 25655-35656, 25709; P 09884, str. 5 i 6; P 09885, str. 2; P 10202, par. 31, 40 i 78.

¹⁰⁰² Ferida Likić, T(f), str. 16208, 16209, 16217, 16227 i 16228; P 08382; IC 00507; P 09913 pod pečatom, str. 6; P 09914 pod pečatom, str. 2 i 3; Svjedok DH, T(e), str. 16104; Nelson Draper, T(f), str. 16453, 16454, 16455, 16459, 16460, 16470, 16471, 16472, 16494, djelimično zatvorena sjednica, 16485, 16491, 16494, 16497 i 16501; P 06978 pod pečatom, str. 12, 14 i 15; P 07838/P 07840 (identični dokumenti), par. 8; P 06116, str. 39; P 06116, str. 240; P 06116, str. 278; P 06321; P 06318; P 09884, str. 5, 6 i 8; P 09885, str. 2 i 3; P 10072 pod pečatom, par. 6, 14 i 18; P 10080 pod pečatom, str. 215 i 290; Kemal Likić, T(f), str. 26380-26381; P 10102, par. 24, 25 i 26; P 06055; P 06053, str. 2; P 06140, str. 2 i 4; P 06182.

¹⁰⁰³ P 09913 pod pečatom, str. 5; P 09914 pod pečatom, str. 3.

¹⁰⁰⁴ P 08121, par. 9 (r); Nelson Draper, T(f), str. 16471 i 16472, djelimično zatvorena sjednica; P 06978 pod pečatom, str. 12 i 15; P 10072 pod pečatom, par. 18

¹⁰⁰⁵ P 10084, par. 13.

Patrik Gustafsson¹⁰⁰⁶ je osim toga, kada je vidio taj karakteristični dim, pomislio da snage HVO-a pokušavaju uništiti dokaze o onome šta se desilo u Stupnom Dolu.¹⁰⁰⁷ Prema riječima Patricka Martina, koji je u oktobru 1993.¹⁰⁰⁸ bio vojni posmatrač UN-a u srednjoj Bosni i koji je 25. oktobra 1993. godine uspio da uđe u Stupni Do, selo je bilo potpuno uništeno.¹⁰⁰⁹ Pripadnici NORBAT-a, koji su u selo ušli 26. oktobra 1993. godine, konstatovali su da su sve kuće u selu spaljene.¹⁰¹⁰

467. Vijeće zaključuje da su u toku i nakon napada specijalnih jedinica "Maturice" i/ili "Apostoli" na selo Stupni Do potpuno uništene sve kuće u selu i okolni objekti, kao što su štale ili šupe. Vijeće takođe zaključuje da su pripadnici istih jedinica opljačkali imovinu mještana sela.

3. Ograničavanje pristupa UNPROFOR-u u Stupni Do

468. U paragrafu 214 Optužnice navodi se da su predstavnici UNPROFOR-a, kad su vijesti o događajima u Varešu i Stupnom Dolu počele da dopiru do međunarodnih organizacija na tom području, pokušali ući u Stupni Do, ali da su im snage HVO-a prepriječile put i spriječile ih u toj namjeri. Konačno, 26. oktobra 1993. godine, UNPROFOR je oklopnim vozilima ušao u Stupni Do.

469. U svom Pretpretresnom podnesku, tužilaštvo između ostalog tvrdi da je 24. oktobra 1993., nakon razmještanja bataljona UNPROFOR-a koji je imao zadatak da nadgleda situaciju u Varešu, Ivica Rajić obavijestio Glavni stožer HVO-a kako će njegove snage, ukoliko se UNPROFOR ne povuče, "intervenirati" i kako oni ne mogu snositi odgovornost za posljedice, te da je načelnik Glavnog stožera HVO-a istog dana odgovorio naređenjem da se oko vozila UNPROFOR-a mora razmjestiti protivoklopno naoružanje i da se pripadnike UNPROFOR-a mora upozoriti kako će ih snage HVO-a "uništiti ako onemogućće djelovanje HVO-a u borbi protiv snaga AbiH".¹⁰¹¹

470. Prema izvještaju Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija o "masakru u Stupnom Dolu", 2. nordijski bataljon je 23. oktobra 1993., dobio naređenje da uđe u selo Stupni Do i da provede istragu o navodima o masakru civilnog stanovništva.¹⁰¹² Međutim, ispitivanjem dokaza uvrštenih u spis, Vijeće je ustanovilo da je Brigada "Bobovac" 23. i 24. oktobra 1993. godine¹⁰¹³ sprečavala pokušaje pripadnika NORBAT-a da uđu u selo Stupni Do pravljjenjem zapreka, postavljanjem mina

¹⁰⁰⁶ Pripadnik 8. čete NORBAT-a koja je u Varešu bila stacionirana od 19. oktobra 1993. do 29. oktobra 1993, a potom od 14. novembra 1993. do kraja novembra 1993 V. P 10084, par. 1, 29-32 verzije na engleskom.

¹⁰⁰⁷ P 10084, par. 13.

¹⁰⁰⁸ P 10202, par. 1-15.

¹⁰⁰⁹ P 10202, par. 84-86.

¹⁰¹⁰ P 10090, par. 31. V. takođe P 07838/P 07840 (identični dokumenti), par. 3 i 6; P 10084, par. 17.

¹⁰¹¹ Pretpretresni podnesak Tužilaštva, par. 214.1.

¹⁰¹² P 07838/P 07840 (identični dokumenti), par. 7; P 06053, str. 3.

¹⁰¹³ Nelson Draper, T(f), str. 16459 i 16460; Hakan Birger, T(f), str. 16328; P 02980, str. 14 i 15; P 10084, par. 4 verzije na engleskom; P 06053, str. 3 i 4; P 06055 pod pečatom, str. 1; P 07838/P 07840 (identični dokumenti), par. 7.

na kontrolnim punktovima HVO-a nedaleko sela i otvaranjem vatre po vozilima UNPROFOR-a.¹⁰¹⁴ Osim toga, izvršavajući naređenje Ivice Rajića od 25. oktobra 1993., Branko Lekić, komandir voda Vojne policije pridodatog Brigadi "Bobovac", odredio je četiri pripadnika svog voda da blokiraju pristup selima Stupni Do i Mir.¹⁰¹⁵ Vijeće je takođe saslušalo svjedočenje Svjedoka K,¹⁰¹⁶ prema čijim riječima se to se naređenje odnosilo i na 1. bataljon Brigade "Bobovac".¹⁰¹⁷

471. Vijeće konstatuje da je, nakon što je 24. oktobra 1993. godine Ivica Rajić Glavnom stožeru HVO-a uputio izvještaj u kojem izričito kaže de će, ako se UNPROFOR ne povuče, njegove snage "intervenirati," Žarko Tole, načelnik Glavnog stožera, mu je u odgovoru naredio da razmjesti protivoklopno naoružanje HVO-a oko vozila UNPROFOR-a i da upozori pripadnike UNPROFOR-a kako će ih snage HVO-a "uništiti ako onemoguće djelovanje HVO-a u borbi protiv snaga ABiH".¹⁰¹⁸

472. Dana 25. oktobra 1993., izvršavajući naređenje od 23. oktobra 1993. koje je Slobodan Praljak uputio nekolicini oficira HVO-a u Kiseljaku i Vitezu, Ivica Rajić naredio je Brigadi "Bobovac" da kontroliše ulaze i izlaze iz grada Vareša u njenoj zoni odgovornosti.¹⁰¹⁹ Ruzdi Ekenheim¹⁰²⁰ izjavio je kako je, nakon što mu nije dozvoljen prolazak kroz kontrolne punktove u Vareš-Majdanu, pukovnik Henricsson iz NORBAT-a konačno uspio da dobije od Ivice Rajića dokument kojim mu se dozvoljava da uđe u Stupni Do.¹⁰²¹

473. U noći sa 24. na 25. oktobar, Milivoj Petković naredio je Krešimiru Božiću, zapovjedniku Brigade "Bobovac", da se "odmah obustav[e] sve borbene aktivnosti protiv pripadnika UNPROFOR-a" i da sarađuje s njima.¹⁰²² Tako je 25. oktobra 1993., Patrick Martin, jedan od vojnih posmatrača UN-a, dobio odobrenje da uđe u selo u pratnji Ivice Rajića,¹⁰²³ nakon pregovora između UNPROFOR-a, Krešimira Božića, zapovjednika Brigade "Bobovac" i Ivice Rajića.¹⁰²⁴

¹⁰¹⁴ Nelson Draper, T(f), str. 16459, 16460, 16501, 16502, 16594; P 06251, str. 11; Ferida Likić, T(f), str. 16247; P 02980, str. 14 i 15; P 06251, str. 11; P 07838/P 07840 (identični dokumenti), par. 7 i 12; P 06122, str. 1; P 06140, str. 2 i 4; P 06182, str. 1; P 10090, par. 32; Hakan Birger, T(f), str. 16328; P 10084, par. 4.

¹⁰¹⁵ Svjedok EA, T(f), str. 24441, zatvorena sjednica; P 06126.

¹⁰¹⁶ P 10082 pod pečatom, par. 23, 24, 26 i 27.

¹⁰¹⁷ P 10080 pod pečatom, str. 221-228.

¹⁰¹⁸ Pretpretresni podnesak Tužilaštva, par. 214.1, gdje se upućuje na P 06067 i P 06066.

¹⁰¹⁹ Svjedok EA, T(f), str. 24577-24578, 24608-24610 i T(e), str. 24884, zatvorena sjednica; P 06114 pod pečatom; P 06028.

¹⁰²⁰ Pripadnik NORBAT-a od septembra 1993. do jula 1994. godine. V. P 10090, par. 1 i 3.

¹⁰²¹ P 10090, par. 31.

¹⁰²² P 10202, par. 42, 43, 48 i 49; Svjedok EA, T(f), str. 24744, zatvorena sjednica; P 06063; P 06454, str. 1, 59 i 60.

¹⁰²³ Svjedok EA, T(f), str. 24448, 24449, 24458, 24459, 24574 i 24575, zatvorena sjednica; P 06146; P 06076; P 06102, str. 1.

¹⁰²⁴ Svjedok EA, T(f), str. 24744, zatvorena sjednica; P 06063; P 06053, str. 4; P 02980, str. 18; P 06215, str. 3.

474. Dana 26. oktobra 1993.,¹⁰²⁵ u Stupni Do je ušla patrola 2. nordijskog bataljona, u pratnji oficira za vezu HVO-a i pripadnika PMEZ-a, zajedno s dvije ekipe Televizije Kiseljak, i pripadnicima Britanskog bataljona.

475. Vijeće stoga zaključuje da su snage HVO-a od 23. do 25. oktobra 1993. godine sprečavale UNPROFOR-u pristup u selo Stupni Do.

H. Prikrivanje zločina i njihovih počinitelja od strane HVO-a

476. Tužilaštvo tvrdi u paragrafu 215 Optužnice da je 26. oktobra 1993., reagujući na tvrdnje medija o zvjerstvima HVO-a u Varešu i Stupnom Dolu, Milivoj Petković naredio istragu, a da je 31. oktobra 1993. godine, kad je upitan o događajima u Stupnom Dolu, Jadranko Prlić obavijestio predstavnike međunarodne zajednice da je svaki eventualni tamošnji zločin neprihvatljiv, da je zatraženo da se provede istraga, te da su suspendovani svi komandanti koji su bili s tim povezani, iako 30. i 31. oktobra 1993. nije bio suspendovan, niti na bilo koji način kažnjen nijedan komandant HVO-a koji je bio umiješan u te događaje.

477. U svom Pretpretresnom podnesku, tužilaštvo takođe tvrdi da su, nedugo nakon počinjenja zločina u Stupnom Dolu, Ivica Rajić i drugi funkcioneri HVO-a, uključujući i Milivoja Petkovića, počeli da prikrivaju zločine, da je 1. novembra 1993. Bruno Stojić predložio unapređenje Ivica Rajića, a da je Mate Boban Rajića unaprijedio u čin pukovnika HVO-a, da je 27. decembra 1993. Ivica Rajić obavijestio Milivoja Petkovića da je promijenio ime i da će se ubuduće zvati Viktor Andrić, da je 30. decembra 1993. zapovjednik HVO-a za zbornu područje Vitez službeno "razriješio" pukovnika Ivicu Rajića dužnosti zapovjednika isturenog zapovjednog mjesta u Kiseljaku i za zapovjednika isturenog zapovjednog mjesta u Kiseljaku¹⁰²⁶ imenovao "Viktora Andrića". U Pretpretresnom podnesku tužilaštva takođe se navodi da su se Milivoj Petković i Ivica Rajić ("Viktor Andrić") u prvoj sedmici januara 1994. godine sastali u Kiseljaku da razgovaraju o reorganizaciji jedinica HVO-a kojima je rukovodilo i komandovalo istureno zapovjedno mjesto u Kiseljaku, čiji zapovjednik je bio Ivica Rajić.¹⁰²⁷

478. Tužilaštvo takođe tvrdi u paragrafu 216 Optužnice da su nakon jednog sastanka u Zagrebu, kojem je između ostalih prisustvovao i Franjo Tuđman, međunarodnoj zajednici pružene garancije da je Ivica Rajić smijenjen i da je pokrenuta krivična istraga, ali ni protiv Ivica Rajića ni protiv bilo

¹⁰²⁵ Nelson Draper, T(f), str. 16501; P 07838/P 07840 (identični dokumenti), par. 7; P 06169 pod pečatom, str. 1; P 06159 pod pečatom, str. 1 i 2; P 06140, str. 1 i 4; P 06215, str. 3; P 06182, str. 1.

¹⁰²⁶ Pretpretresni podnesak tužilaštva, par. 215.1-215.5.

¹⁰²⁷ Pretpretresni podnesak tužilaštva, par. 215.6.

koga drugog nikad nisu preduzete disciplinske ili druge kaznene mjere zbog događaja koji su se odigrali u Stupnom Dolu.

479. Nakon što analizira dokaze koji pokazuju da su organi HVO-a raspolagali informacijama ili da su naredili provođenje istrage o događajima u Stupnom Dolu i Varešu i nakon što konstatuje da niko od odgovornih za događaje u Stupnom Dolu nije bio krivično gonjen, (1) Vijeće će zaključiti da je Ivica Rajić zadržan na dužnosti i da je uzeo pseudonim Viktor Andrić. (2)

1. Informacije i istražni postupci po nalogu HVO-a, te izostanak postupaka protiv počinitelaca

480. Vijeće konstatuje da je 23. i 26. oktobra 1993., Milivoj Petković Ivici Rajiću izdao dvije zapovijedi za provođenje istrage o događajima koji su se odigrali u Stupnom Dolu.¹⁰²⁸ Međutim, prema riječima Svjedoka EA, Ivica Rajić je 26. oktobra 1993. godine dobio rukom pisanu poruku¹⁰²⁹ na kojoj je bilo ime Milivoja Petkovića, u kojoj se kaže da je zapovijed od 26. oktobra 1993. o provođenju istrage formalnost i da je upućena samo zato da bi UNPROFOR povjerovao kako HVO provodi istragu.¹⁰³⁰ Prema riječima Svjedoka EA, Milivoj Petković je 26. oktobra 1993. uveče telefonom pozvao Ivicu Rajića i potvrdio sadržaj pismene poruke koju mu je poslao tog dana.¹⁰³¹

481. U svom Završnom podnesku, Petkovićeva odbrana tvrdi da Milivoj Petković nije napisao poruku od 26. oktobra 1993. i da nije sadržaj poruke izdiktirao nekom drugom, te da je svjedočenje Svjedoka EA protivrječno, jer sadrži dva različita objašnjenja o tome kako je Ivica Rajić saznao za tu poruku. Naime, svjedok jednom objašnjava kako je izvjesni Vinko Lučić obavijestio Rajića o postojanju poruke, a drugi put kaže da se ne sjeća kako je Rajić saznao za poruku. Odbrana dalje kaže da Milivoj Petković nikad prije suđenja nije vidio poruku, da 26. oktobra 1993. uveče nije razgovarao s Ivicom Rajićem i, najzad, da je dotični dokument, na kojem nema pečata arhive ni nekog organa vlasti, falsifikat.¹⁰³²

¹⁰²⁸ Milivoj Petković, T(f), str. 49619, 49620, 49622, 49623, 49638 i 49639, djelimično zatvorena sjednica; P 06022; P 06137. V. takođe P 06454, str. 60.

¹⁰²⁹ Svjedok EA, T(f), str. 24469, 24758 i 24759, zatvorena sjednica.

¹⁰³⁰ Svjedok EA, T(f), str. 24470-24473, 24478, 24479, 24481, 24494-24495, 24758-24759, 24776, 24777, 24852, 24856, 24863, 24977 i 24978, zatvorena sjednica; P 09895.

¹⁰³¹ Svjedok EA, T(f), str. 24479 i 24480, zatvorena sjednica.

¹⁰³² Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 487-489.

482. Vijeće takođe napominje da je u svom svjedočenju pred Vijećem Milivoj Petković izjavio da za poruku nije znao, da nikome nije izdiktirao sadržaj poruke i da 26. oktobra uveče nije telefonom razgovarao s Ivicom Rajićem.¹⁰³³

483. Vijeće podsjeća da je u povjerljivom "Nalogu za uvrštavanje dokaza u vezi sa Svjedokom EA," od 7. decembra 2007., konstatovalo da je, iako nije utvrđeno da je baš Milivoj Petković napisao poruku, Svjedok EA izjavio da je Ivica Rajić o njoj razgovarao s Milivojem Petkovićem i da Rajić zato uopšte nije sumnjao da poruka potiče od Petkovića, te da je Vijeće stoga ocijenilo da poruka sadrži dovoljne pokazatelje pouzdanosti i dokazne vrijednosti da bi mogla biti uvrštena u spis, kao i, da Petkovićeva odbrana nije uložila žalbu ni podnijela zahtjev za ponovno razmatranje Naloga od 7. decembra 2007. Na osnovu prethodno iznesenog, većina Vijeća smatra, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, da je taj dokument autentičan.

484. Većina Vijeća stoga zaključuje, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, da u poruci od 26. oktobra 1993. godine Milivoj Petković jeste izdao naređenje Ivici Rajiću da ne postupi po pismenim uputama za provođenje istrage i da je to naređenje ponovio usmeno istog dana.

485. Vijeće takođe napominje da su organi vlasti HR HB i HVO-a, odnosno Dario Kordić, Milivoj Petković, Tihomir Blaškić, Mario Bradara i Mate Boban, dobili više izvještaja s kraja oktobra 1993., kojima su obaviješteni informacijama da je tokom napada na Stupni Do¹⁰³⁴ ubijen velik broj "civila" Muslimana.

486. Što se tiče grada Vareša, Vijeće napominje da je jedini izvještaj u kojem se pominju događaji od 23. oktobra 1993. istog dana upućen Milivoju Petkoviću i da je Petković obaviješten da je Vareš "očišćen" i da su svi vojno sposobni Muslimani stavljeni "pod prismotru."¹⁰³⁵

487. Analiza dokaza uvrštenih u spis pokazuje da je 28. oktobra 1993. zamjenik okružnog vojnog tužitelja u Travniku, Ivan Kristić, zapovjedniku Brigade "Bobovac" HVO-a uputio zahtjev u kojem traži informacije o eventualnim krivičnim djelima počinjenim u zoni odgovornosti brigade od 23. oktobra 1993., i to konkretno u opštinama Vareš i Kakanj.¹⁰³⁶ Vijeće napominje da jedini odgovor na taj zahtjev nosi datum 29. decembar 1993.: Ivica Marjanović, zapovjednik SIS-a u Brigadi "Ban Josip Jelačić", uputio je Okružnom vojnom tužiteljstvu u Travniku "Informaciju o Stupnom Dolu",

¹⁰³³ Milivoj Petković, T(f), str. 49636.

¹⁰³⁴ P 06102 pod pečatom; Svjedok EA, T(f), str. 24422, 24423, 24425, 24590, 24591 i 24962, zatvorena sjednica; P 06026; P 10330 pod pečatom, par. 24; P 06146; P 06291 pod pečatom.

¹⁰³⁵ P 06026, str. 2; Svjedok EA, T(f), str. 24422, 24423, 24731, 24732, 24734 i 24963, zatvorena sjednica.

¹⁰³⁶ Svjedok EA, T(f), str. 24791, 24792, 24951, 24952 i 24954, zatvorena sjednica; 4D 00500/2D 00574 (identični dokumenti).

u čijem prilogu je dostavio izjave zapovjednika specijalnih jedinica "Maturice" i "Apostoli", zatražio od tužioca da ocijeni da li ima odgovornosti i, ako je to slučaj, da ga obavijesti radi daljeg postupanja.¹⁰³⁷ Vijeće ne raspolaže dokazima o tome šta je uslijedilo nakon zahtjeva od 29. decembra 1993.

488. Dana 30. oktobra 1993., Jadranko Prlić uvjerio je Philipa Watkinsa da su lokalni zapovjednici HVO-a smijenjeni s dužnosti i da se vodi istraga.¹⁰³⁸ Mate Boban je 30. oktobra 1993. rekao pripadnicima PМЕZ-a da su jedine žrtve u Stupnom Dolu bili vojnici ABiH.¹⁰³⁹

489. Na osnovu naredjenja Slobodana Praljka, koje je on 8. novembra 1993.¹⁰⁴⁰ potpisao za Milivoja Petkovića, Ivica Rajić je Petkoviću podnio dva izvještaja, jedan 8. novembra 1993., a drugi 15. novembra 1993. godine.¹⁰⁴¹ Vijeće je primilo na znanje svjedočenje Svjedoka EA, prema kojem su izvještaji od 8. novembra i 15. novembra 1993., s potpisom Ivica Rajića, Petkoviću upućeni samo zato da međunarodna zajednica povjeruje kako HVO vodi istragu o počinjenim zločinima.¹⁰⁴² Tako su, prema izvještaju od 8. novembra 1993., prilikom operacije u Stupnom Dolu dva pripadnika specijalnih jedinica, Franjo Bokulić, pripadnik specijalne jedinice namjene "Apostoli," i Zoran Filipović, pripadnik specijalne jedinice "Maturice", prekoračili upute i zapovijedi svojih komandanata otvarajući vatru po civilima u stambenim objektima u selu Stupni Do.¹⁰⁴³ Međutim, Svjedok EA izjavio je da je Franjo Bokulić pogođen iz vatrenog oružja prije nego što je uopšte ušao u selo i da stoga nije imao priliku da otvori vatru po "civilima".¹⁰⁴⁴

490. Vijeće takođe konstatuje da je Ivica Lučić, načelnik Uprave SIS-a, 30. novembra 1993. godine hrvatskoj Sigurnosno-informativnoj službi uputio izvještaj o događajima u Stupnom Dolu.¹⁰⁴⁵ U izvještaju se kaže da je prilikom napada na Stupni Do ubijeno 29 "pripadnika ABiH," i izvjestan broj "civila" Muslimana, i da je "događaj u Stupnom Dolu [...] stvorio negativnu sliku o Hrvatima u svjetskoj javnosti."¹⁰⁴⁶

¹⁰³⁷ 4D 00499; Philip Watkins, T(f), str. 19015-19017. Vijeće, međutim, ne raspolaže izvještajima pomenutim u Informaciji.

¹⁰³⁸ Svjedok EA, T(f), str. 24534 i 24537 i T(e), str. 24534, zatvorena sjednica; P 06303 pod pečatom.

¹⁰³⁹ Philip Watkins, T(f), str. 18893-18894; P 06303 pod pečatom, str. 1.

¹⁰⁴⁰ Slobodan Praljak, T(f), str. 42211; 4D 00834.

¹⁰⁴¹ P 06519; P 06671.

¹⁰⁴² Svjedok EA, T(f), str. 24497-24500, 24507-24509, 24716, 24515-24519, 24717, 24772, 24773, 24864, 24948 i 24949, zatvorena sjednica; P 06038; P 06519; P 06671.

¹⁰⁴³ Svjedok EA, T(f), str. 24513, 24515 i 24519, zatvorena sjednica; P 06519, str. 8; P 06671, str. 4.

¹⁰⁴⁴ Svjedok EA, T(f), str. 24513 i 24515, zatvorena sjednica; P 06519, str. 8.

¹⁰⁴⁵ Svjedok EA, T(f), str. 24809 i 24810, zatvorena sjednica; P 06964.

¹⁰⁴⁶ Svjedok EA, T(f), str. 24470-24473, 24478, 24479, 24481, 24494-24495, 24497, 24498, 24758-24759, 24776, 24777, 24809-24810, 24856, 24862, 24863, 24977 i 24978, zatvorena sjednica; P 06964; P 09895; P 06496; 4D 00499; Philip Watkins, T(f), str. 19015-19017; P 08111; P 08132, str. 2; P 08162; P 08158 pod pečatom, str. 2; 4D 00821.

491. Vijeće takođe napominje da su u novembru 1993., Franjo Tuđman, predsjednik Republike Hrvatske, i Mate Boban, predsjednik HR HB, odlučili da pokrenu istragu radi utvrđivanja odgovornosti za događaje u Stupnom Dolu.¹⁰⁴⁷ Perica Jukić, ministar obrane HR HB, 27. novembra 1993. uputio je UNPROFOR-u molbu za dostavljanje podataka o djelima počinjenim u Stupnom Dolu, a naročito podataka o Dominku Ilijaševiću, Marinku Ljolji,¹⁰⁴⁸ Ivici Rajiću, Velimiru Miličeviću i Grgi Bakuli.¹⁰⁴⁹ Međutim, prema riječima Svjedoka EA, dvije od pet pomenutih osoba nisu mogle imati veze s događajima u Stupnom Dolu, što ga je navelo da kaže da je taj dokument napisan samo "pro forma."¹⁰⁵⁰ Svjedok EA nije objasnio zašto, po njegovom mišljenju, nije postojala veza između te dvije osobe i događaja u Stupnom Dolu.

492. Vijeće stoga konstatuje, na osnovu dokaza, a naročito na osnovu svjedočenja Svjedoka EA, da, iako su vlasti HVO-a, među kojima i Jadranko Prlić, u više navrata obavijestili međunarodne organizacije da se vode istrage o događajima, konkretno o događajima u Stupnom Dolu, Vijeće ipak ne raspolaže nijednim dokazom koji bi pokazao da su istrage uistinu i provedene. Naprotiv, dokazi govore u prilog tome da je HVO prevario međunarodnu zajednicu pokušavši je uvjeriti da se vode istrage. To potvrđuju, između ostalog, usmeno naređenje Milivoja Petkovića Ivici Rajiću od 26. oktobra 1993., kao i zakašnjela i bezuspješna saradnja HVO-a s tužiteljstvom u Travniku.

2. Zadržavanje Ivica Rajića na dužnosti i prihvatanje pseudonima Viktor Andrić

493. Nakon što je 26. oktobra 1993. otišao iz Vareša, Ivica Rajić nastavio je da obavlja dužnost zapovjednika snaga 2. operativne grupe.¹⁰⁵¹ Vijeće konkretno napominje da je Ivica Rajić 29. oktobra 1993. godine Slobodanu Praljku, Milivoju Petkoviću i Bruni Stojiću uputio izvještaj o stanju u Varešu.¹⁰⁵² Vijeće je analiziralo dokaze koji pokazuju da je 2. novembra 1993. ukazom Mate Bobana, a na prijedlog Brune Stojića,¹⁰⁵³ Ivica Rajić ne samo unaprijeđen u čin djelatnog pukovnika, nego da je početkom novembra 1993. nastavio da rukovodi operacijama specijalnih

¹⁰⁴⁷ P 06454, str. 1 i 112; P 06842; 4D 00506; Nelson Draper, T(f), str. 16600-16602; Philip Watkins, T(f), str. 19014-19015.

¹⁰⁴⁸ U dokaznom predmetu 4D 00506 spominje se ime Ante Ljolje. Međutim, Svjedok EA tokom davanja iskaza jasno je izjavio da je u dokumentu greška i da to nije bio Ante Ljoljo nego Marinko Ljoljo, zapovjednik jedinica za posebne namjene "Apostoli" i "Maturice." V. Svjedok EA, T(f), str. 24799, djelimično zatvorena sjednica.

¹⁰⁴⁹ 4D 00506.

¹⁰⁵⁰ Svjedok EA, T(f), str. 24799 i 24800, djelimično zatvorena sjednica; 4D 00506. V. takođe 4D 01624.

¹⁰⁵¹ Svjedok EA, T(f), str. 24519-24522, djelimično zatvorena sjednica; P 06425; P 06498; P 09968; P 06644.

¹⁰⁵² P 06219.

¹⁰⁵³ Svjedok EA, T(f), str. 24527-24530, djelimično zatvorena sjednica; P 10330 pod pečatom, par. 38; P 06328; P 06339; P 06362.

jedinica "Maturice" i "Apostoli."¹⁰⁵⁴ Dana 5. novembra 1993., Ivica Rajić je za akciju u Varešu dobio čestitke, između ostalih i od Tihomira Blaškića, zapovjednika ZP-a Vitez.¹⁰⁵⁵

494. Pregled zapisnika sastanka održanog 10. novembra 1993. pokazuje da je Franjo Tuđman u to vrijeme bio informisan o odgovornosti Ivica Rajića za događaje u Stupnom Dolu i da je naredio Mati Bobanu i Mati Graniću da Ivicu Rajića razriješe dužnosti u zapovjedništvu HVO-a Kiseljak.¹⁰⁵⁶ Nakon toga, Slobodan Lovrenović, savjetnik za odnose s javnošću, objavio je zapovijed HVO-a kojom je Ivica Rajić razriješen dužnosti.¹⁰⁵⁷ Međutim, Rajić je tom prilikom od Mate Bobana dobio garancije da će HVO pronaći rješenje da ga zadrži na dužnosti.¹⁰⁵⁸

495. Dana 30. decembra 1993., Tihomir Blaškić službeno je razriješio Ivicu Rajića dužnosti zapovjednika isturenog zapovjednog mjesta u Kiseljaku zbog iskazanog niza slabosti u vođenju i zapovijedanju.¹⁰⁵⁹ Istovremeno, u informaciji koju je Tihomir Blaškić 30. decembra 1993. uputio, između ostalih, Glavnom stožeru HVO-a i Ministarstvu obrane¹⁰⁶⁰ najavljen je odlazak Ivica Rajića i stupanje pukovnika Viktora Andrića na dužnost zapovjednika isturenog zapovjednog mjesta ZP-a Vitez u Kiseljaku.¹⁰⁶¹

496. Ivica Rajić koristio je pseudonim Viktor Andrić počev od 27. decembra 1993. i nastavio je obavljati svoje dužnosti nakon 30. decembra 1993., sve do maja 1994.¹⁰⁶²

497. Analiza dokaza uvrštenih u spis pokazuje da su Milivoj Petković,¹⁰⁶³ Ante Roso, Tihomir Blaškić, Mate Boban, Perica Jukić i Krešimir Zubak, predsjednik Predsjedničkog vijeća HR HB,¹⁰⁶⁴ znali da su Viktor Andrić i Ivica Rajić jedna te ista osoba.¹⁰⁶⁵

¹⁰⁵⁴ Svjedok EA, T(f), str. 24496, 24996 i 24997 i T(e), str. 24996, zatvorena sjednica; P 06425.

¹⁰⁵⁵ Svjedok EA, T(f), str. 24529, 24530, zatvorena sjednica; P 09981.

¹⁰⁵⁶ P 06581.

¹⁰⁵⁷ Svjedok EA, T(f), str. 24532 i 24819, zatvorena sjednica; P 10255.

¹⁰⁵⁸ Svjedok EA, T(f), str. 24531-24533, 24801, 24821, 24976 i 25977, zatvorena sjednica.

¹⁰⁵⁹ Svjedok EA, T(f), str. 24544 i 24545, zatvorena sjednica; P 07394; Svjedok L, T(f), str. 15773, zatvorena sjednica; P 07407; P 06649; P 07160; P 06930, str. 21.

¹⁰⁶⁰ Svjedok EA, T(f), str. 24545 i 24546, zatvorena sjednica; P 07401.

¹⁰⁶¹ Svjedok EA, T(f), str. 24545, zatvorena sjednica; P 10080 pod pečatom, str. 272, 283 i 284; P 07394; P 07407.

¹⁰⁶² Svjedok EA, T(f), str. 24540-24544, 24546, 24563, zatvorena sjednica; P 10080 pod pečatom, str. 279-284; P 10082 pod pečatom, par. 108; P 08111; P 08132; P 08162; P 10330 pod pečatom, par. 40; P 07348; P 07352; P 07359; Nelson Draper, T(f), str. 16506, 16509-16511; Svjedok L, T(f), str. 15775, zatvorena sjednica; P 09882 pod pečatom, par. 37 i 77; P 08121, str. 36; P 09913, str. 8.

¹⁰⁶³ Milivoj Petković, T(f), str. 50616 i 50617.

¹⁰⁶⁴ Milivoj Petković, T(f), str. 49647, 49648, 49651-49652, str. 49653-49654, djelimično zatvorena sjednica, i str. 50616 i 50617; P 07387; P 07386.

¹⁰⁶⁵ Svjedok EA, T(f), str. 24549, 24550, 24555-24557, 24559, 24821, 24822, 24824 i 24832, zatvorena sjednica; 4D 00535; 4D 00536; 4D 00537; P 09882 pod pečatom, str. 14, par. 77; P 10080 pod pečatom, str. 272, 283 i 284; P 10082 pod pečatom, par. 108; P 10327, str. 5; P 07505; P 07658; P 07663.

498. Na osnovu tih dokaza, Vijeće konstatuje da je Ivica Rajić nastavio da obavlja dužnost pod pseudonimom Viktor Andrić i da ga HVO nikada nije uznemiravao niti ga je kaznio zbog odgovornosti za događaje koji su se odigrali Stupnom Dolu.

I. Odlazak Hrvata koji su živjeli u Varešu

499. U paragrafu 212 Optužnice, tužilaštvo tvrdi da su u danima poslije napada HVO-a na Stupni Do, organi vlasti Herceg-Bosne/HVO-a obavijestili bosanske Hrvate u Varešu da moraju napustiti Vareš zbog rizika da će ih pobiti snage ABiH koje bi mogle odgovoriti na napad HVO-a na Stupni Do. Hiljade bosanskih Hrvata napustile su Vareš i otišle u Kiseljak.

500. Tužilaštvo u svom Završnom podnesku dodaje da je HVO napadom na Stupni Do i Vareš nastojao isprovocirati reakciju ABiH i time natjerati Hrvate iz opštine Vareš da se nasele u Hercegovinu.¹⁰⁶⁶

501. Suprotno tome, Petkovićeva odbrana tvrdi da napad ABiH na Vareš – koji je počeo 3. novembra 1993., a završio 5. novembra 1993. tako što je ABiH zauzela grad – nije bio posljedica operacije HVO-a na Stupni Do, nego da je bio planiran još u avgustu 1993. godine.¹⁰⁶⁷ Prličeva odbrana, s druge strane, insistira na činjenici da je evakuacija Hrvata iz opštine Vareš bila potrebna iz humanitarnih razloga.¹⁰⁶⁸

502. Vijeće podsjeća da je u junu 1993. u Vareš došlo između 10.000 i 15.000 bosanskih Hrvata.¹⁰⁶⁹ U periodu od juna 1993. do 21. oktobra 1993.,¹⁰⁷⁰ iz humanitarnih razloga, odnosno zbog teških uslova pod kojima je živjela "raseljena" populacija, vlasti HZ HB i vlasti opštine Vareš organizovali su postepeni odlazak jednog dijela raseljenih Hrvata na druga područja u BiH ili u Hrvatsku.

503. Nakon 23. oktobra 1993. godine i događaja u Stupnom Dolu, politički organi HVO-a pozvali su hrvatsko stanovništvo da napusti opštinu Vareš,¹⁰⁷¹ najavljujući mogući odgovor ABiH.

¹⁰⁶⁶ Završni podnesak tužilaštva, par. 283 i dalje.

¹⁰⁶⁷ Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 410 i 411.

¹⁰⁶⁸ Završni podnesak Prličeve odbrane, par. 222.

¹⁰⁶⁹ V. "Geografski položaj i struktura stanovništva opštine," u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

¹⁰⁷⁰ Jun 1993.: P 02952 pod pečatom; P 03337. Jul 1993.: P 10082 pod pečatom, par. 49; P 10080 pod pečatom, str. 125 i 126; P 09844 pod pečatom, par. 1; Svjedok BC, T(f), str. 18370, zatvorena sjednica. Avgust 1993.: Philip Watkins, T(f), str. 19049; P 04431 pod pečatom, par. 41; P 02952 pod pečatom; P 03337; Svjedok DE, T(f), str. 15641 i 15642, zatvorena sjednica; P 04431 pod pečatom, par. 41; P 10367 pod pečatom, par. 79; P 04027 pod pečatom, str. 1; ID 01266; P 04282. Oktobar 1993.: Svjedok DE, T(f), str. 15642 do 15644, zatvorena sjednica; ID 00921; ID 00927; P 10080 pod pečatom, str. 125 i 126; ID 00930; ID 00932; Hakan Birger, T(f), str. 16322 i T(e), str. 16317 i 16319; 3D 0838.

¹⁰⁷¹ P 02980, str. 21.

Osim toga, ABiH je napadala linije fronta opštine Vareš u periodu od 28. oktobra 1993. do 2. novembra 1993.,¹⁰⁷².

504. Vijeće konstatuje da su nakon napada snaga ABiH na Vareš, to jest počev od 2. novembra 1993., istovremeno uslijedili i novi pokreti stanovništva unutar opštine, odnosno Hrvata iz raznih dijelova opštine koji su našli utočište u gradu Varešu,¹⁰⁷³ ili Hrvata koji su evakuisani iz grada Vareša u pravcu Daštanskog, Brgula i Kiseljaka.¹⁰⁷⁴

505. Dana 3. novembra 1993., pominjući prisustvo 20.000 "civila" u opštini Vareš – Vijeće nema saznanja da li su ti civili bili Hrvati – i napade ABiH na tom području, HVO je zatražio posredovanje UNPROFOR-a u evakuaciji civilnog stanovništva.¹⁰⁷⁵

506. Vijeće napominje da su u nekim slučajevima pripadnici HVO-a primoravali hrvatsko stanovništvo opštine nacionalnosti na odlazak, i da se pritom nisu oklijevali da mu prijete puškama.¹⁰⁷⁶

507. Vijeće takođe konstatuje da je 4. novembra 1993. ABiH opkolila grad Vareš¹⁰⁷⁷ i da je Vareš pao u ruke ABiH 5. novembra 1993.¹⁰⁷⁸

508. Stoga, Vijeće na osnovu sveukupnih dokaza zaključuje da su, iako su snage HVO-a vršile pritisak na Hrvate da napuste Vareš, prijetnja od napada ABiH i stvarna opasnost od tih napada bili dovoljan razlog za odlazak Hrvata iz opštine.

POGLAVLJE 5 : ISPITIVANJE USLOVA ZA PRIMJENU ČLANOVA 2, 3 I 5 STATUTA

509. Nakon što je razmotrilo činjenične osnove u vezi sa svakom opštinom i zatočeničkim centrom navedenim u Optužnici, Vijeće će se sada osvrnuti na pitanje da li su, na osnovu predloženih dokaza u ovom predmetu, ispunjeni uslovi za primjenu članova 2, 3 i 5 Statuta.

510. Vijeće je ranije navelo, kada je analiziralo mjerodavno pravo, da je član 2 Statuta, koji se odnosi na teške povrede Ženevskih konvencija iz 1949. godine, primjenjiv kada su ispunjeni sljedeći uslovi: postojanje oružanog sukoba; postojanje oružanog sukoba koji ima međunarodni

¹⁰⁷² P 10082 pod pečatom, par. 86 i 89; P 10080 pod pečatom, str. 206, 231 i 232; P 02980, str. 21, 23, 25; 3D 00971; 3D 00984.

¹⁰⁷³ P 10080 pod pečatom, str. 235, 236 i 242; P 02980, str. 21; P 06293 pod pečatom, str. 3.

¹⁰⁷⁴ Salem Čerenić, T(f), str. 15892 i 15927; Svjedok DG, T(f), str. 15997; P 10082 pod pečatom, par. 90-94; P 10080 pod pečatom, str. 239, 239 i 295-297; 1D 01835.

¹⁰⁷⁵ 3D 00971; 3D 00984.

¹⁰⁷⁶ 4D 00825.

¹⁰⁷⁷ 4D 00825.

¹⁰⁷⁸ Svjedok DG, T(f), str. 16005 i 16006; Svjedok EA, T(f), str. 24633 i 24634, zatvorena sjednica; IC 00721.

karakter ili karakter okupacije;¹⁰⁷⁹ činjenica da su osobe ili imovina nad kojima su počinjene teške povrede zaštićene Ženevskim konvencijama i postojanje nekusa između oružanog sukoba i krivičnih djela za koja se tereti.¹⁰⁸⁰

511. Član 3 Statuta, koji se odnosi na kršenje zakona i običaja ratovanja zahtijeva postojanje oružanog sukoba, međunarodnog ili unutrašnjeg, kao i da postoji neksus između krivičnih djela za koja se tereti i tog oružanog sukoba. Osim toga, treba napomenuti da se taj član odnosi na sve osobe koje nisu sudjelovale u neprijateljstvima u trenutku počinjenja zločina.¹⁰⁸¹

512. Naposljetku, član 5 Statuta, koji se odnosi na zločine protiv čovječnosti, primjenjuje se kada su krivična djela počinjena tokom oružanog sukoba i kada su ona izvršena kao dio rasprostranjenog ili sistematskog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva.¹⁰⁸²

513. Kako bi utvrdilo da li su ove odredbe primjenjive, Vijeće će najprije razmotriti da li se, van razumne sumnje, može izvesti zaključak da je postojao oružani sukob, što je zajednički uslov za primjenu članova 2, 3 i 5 Statuta (Dio 1). Vijeće će zatim razmotriti da li su ispunjeni preostali uslovi potrebni za primjenu člana 2 Statuta (Dio 2), te člana 3 Statuta (Dio 3) i naposljetku člana 5 Statuta (Dio 4).

Dio 1 : Postojanje oružanog sukoba, zajednički uslov iz članova 2, 3 i 5 Statuta

514. Vijeću su predočeni brojni dokazi o postojanju oružanog sukoba na teritoriji cjelokupne BiH. Međutim, u cilju sudske ekonomičnosti, Vijeće će se u ovom predmetu ograničiti na dokaze koji potvrđuju postojanje oružanog sukoba između ABiH i HVO-a u opštinama navedenim u Optužnici. U tom smislu, Vijeće je saslušalo više lokalnih i međunarodnih svjedoka i prihvatilo brojne dokumente, na osnovu čega je zaključilo da je van razumne sumnje postojao oružani sukob između HVO-a i ABiH u opštini Prozor u oktobru 1992. godine, kao i u aprilu i julu 1993.,¹⁰⁸³ u

¹⁰⁷⁹ Vijeće podsjeća da su Ženevske konvencije primjenjive na situacije okupacije na osnovu zajedničkog člana 2 Ženevskih konvencija i da član 4 Ženevske konvencije IV priznaje status zaštićenih osoba, između ostalog, osobama koje se nađu u vlasti okupacione sile.

¹⁰⁸⁰ V. "Uslovi za primjenu člana 2 Statuta" u razmatranjima Vijeća o mjerodavnom pravu u vezi s teškim povredama Ženevskih konvencija.

¹⁰⁸¹ V. "Uslovi za primjenu člana 3 Statuta" u razmatranjima Vijeća o mjerodavnom pravu u vezi s kršenjem zakona ili običaja rata.

¹⁰⁸² V. "Uslovi za primjenu člana 5 Statuta" u razmatranjima Vijeća o mjerodavnom pravu u vezi s zločinima protiv čovječnosti.

¹⁰⁸³ Svjedok BR, T(f), str. 8077 i 8083; P 09723, str. 3; P 09990, str. 3; P 09989, str. 3, P 09925, str. 1; P 09926, str. 3; P 00629; P 00633, str. 1 i 2; Dragan Jurić, T(f), str. 39438 i 39439; 2D 00798; Salko Osmić, P 09876 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 3124 i 3125; Fahrudin Agić, T(f), str. 9252-9253; P 09207 pod pečatom, str. 15; P 00653, str. 1 do 4; P 09731 pod pečatom, str. 3; P 09400, str. 11; P 09196 pod pečatom, str. 11; 4D 01156, str. 1 i 2; Svjedok BU, T(f), str. 8365, 8366, 8379; P 09194, str. 19; P 03206; 5D 04387, str. 3; Davor Marijan, T(f),

opštini Gornji Vakuf u januaru 1993.;¹⁰⁸⁴ u opštini Jablanica u aprilu 1993.;¹⁰⁸⁵ u opštini Mostar počev od 9. maja 1993.¹⁰⁸⁶ do aprila 1994.;¹⁰⁸⁷ u opštinama Stolac i Čapljina u julu 1993.¹⁰⁸⁸ i u opštini Vareš u oktobru 1993. godine¹⁰⁸⁹

str. 35832 i 35833; P 09193, str. 22; P 09922, str. 1 i 2; Svjedok CC, T(f), str. 10353 do 10355, zatvorena sjednica; P 09714 pod pečatom, str. 3 i 5; 3D 03720, str. 136; 3D 02603.

¹⁰⁸⁴ P 03889, str. 5; Ray Lane, T(f), str. 23677; 1D 01521; Ray Lane, T(f), str. 23787; P 01226; P 01214; Andrew Williams, T(f), str. 8478 i 8479; P 01183; P 01226, str.1; 3D 00496; Fahrudin Agić, T(f), str. 9460; P 09797, par. 7, 9 i 10, str. 2; P 10577, str. 1; Muamer Trkić, T(f), str. 9158; P 09724 pod pečatom, str. 3 i 5; Svjedok BV, T(f), str. 8738 i 8739, zatvorena sjednica. V. P 01209 str. 1; P 10108, str. 3; P 09201, str. 18; P 10106 str. 2 i 3; Svjedok Nicholas Short, P 09804, predmet *Blaškić*, T(f), str. 22662 i 22664, str. 24 do 26; Svjedok Nicholas Short, P 09804, predmet *Blaškić*, T(f), str. 22642 i 22664, str. 4 i 26; P 09702, pod pečatom, str. 15.

¹⁰⁸⁵ Svjedok CB, T(f), str. 10116 i 10194; Odluka od 7. septembra 2006., činjenice o kojima je presuđeno iz predmeta *Naletilić*, br. 26, str. 16; P 02627, str. 3; Svjedok Y, P 09873 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, revidirana verzija T(f), str. 12 i 13; P 01915, str. 2; P 02218, str. 1 i 2; P 02487, str. 1 i 2; 4D 01565; Svjedok RR, P 09872 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 6442-6444 i 6487-6488; P 09728, str. 2; IC 00091; P 09727 pod pečatom, str. 2; 4D 01034; Odluka od 7. septembra 2006., činjenice o kojima je presuđeno iz predmeta *Naletilić*, broj 27, str. 17; Odluka od 7. septembra 2006., činjenice o kojima je presuđeno iz predmeta *Naletilić*, broj 33, str. 17; Svjedok TT, P 09879 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 6628; Svjedok CA, T(f), str. 10009-10010; Svjedok D, P 09870 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 903 i 904, djelimično zatvorena sjednica; Svjedok X, P 09874, pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 3304 i 3305; P 09848; P 09867 pod pečatom, str. 12; Salko Osmić, P 09876 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 3125; P 10358, par. 25.

¹⁰⁸⁶ Vinko Marić, T(f), str. 48193-48195; 48200 i 48201; Svjedok NO, T(f), str. 51187, zatvorena sjednica; Dragan Ćurčić, T(f), str. 45804; 3D 03759, str. 15; Svjedok CV, T(f), str. 12532-12535; 4D 00628; 3D 01001, str. 1; Svjedok U, P 10220 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 2924 i 2925; Odluka od 7. septembra 2006., činjenice o kojima je presuđeno iz predmeta *Naletilić*, broj 81, str. 21; P 02803, par. 11; Svjedok BJ, T(f), str. 3731 i 3732; P 02237, str. 1; Svjedok BF, T(f), str. 25908-25909, zatvorena sjednica; 4D 00915; P 10032, str. 3; Svjedok GG, P 10020, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 4742 i 4743; Svjedok DA, T(f), str. 13143 i 13144, zatvorena sjednica; P 10035, par. 4; Svjedok Miro Salčin, T(f), str. 14232; P 09834, par. 9; Ratko Pejanović, T(f), str. 1250-1253; Svjedok PP, P 10223 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 6071-6072, v. takođe T(e), str. 6069; Svjedok WW, P 10024, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 7016, 7047 i 7048; Jovan Rajkov, T(f), str. 12974, 12978, 13037, 13038 i 12896; Svjedok LL, P 09881 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 5204, 5205, 5231, 5232 i 5234; P 09805 pod pečatom, str. 2; P 09946 pod pečatom, par. 15; Svjedok CB, T(f), str. 10131, 10133, 10134; P 02286 pod pečatom, str. 5; Alija Lizde, T(f), str. 17752 v. T(e), str. 17754, 17947 i 17948; Svjedok AC, P 10222 pod pečatom, predmet *Vinko Martinović i Mladen Naletilić*, T(f), str. 7904 i 7905; Christopher Beese, T(f), str. 3166 i 3167; 4D 01721, str. 2.

¹⁰⁸⁷ P 09863 pod pečatom, str. 3; Svjedok DC, T(f), str. 13641, djelimično zatvorena sjednica; Svjedok U, P 10220 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 2937; Svjedok BD, T(f), str. 20695 i 20696, zatvorena sjednica; Svjedok BH, T(f), str. 17512, zatvorena sjednica; P 02622 pod pečatom, str. 2; Antoon van der Grinten, T(f), str. 21013; Grant Finlayson, T(f), str. 18041 i 18042; P 02782 pod pečatom, str. 3; Larry Forbes, T(f), str. 21276, 21277, 21287-21289, 21290, 21295, 21335, 21336; 4D 01676; Svjedok BB, T(f), str. 17219-17222, 17134, 17136 i 17137, zatvorena sjednica; P 09857, str. 2; T(e), str. 17133-17136, zatvorena sjednica; Klaus Johann Nissen, T(f), str. 20445 i 20446; P 01717 pod pečatom, str. 113 i 114; P 03744 pod pečatom, str. 7 i 8; P 09834, par. 13, 15 i 16; Philip Watkins, T(f), str. 18749, 18861 i 18862; P 09946 pod pečatom, par. 62-64; P 03952, str. 2; P 04419, str. 1; P 04423 pod pečatom, str. 4-5; P 03858, str. 6; Cedric Thornberry, T(f), str. 26184, 26186 i 26187; P 04468; Svjedok DA, T(f), str. 13170, zatvorena sjednica; P 04623 pod pečatom, str. 4-6; 4D 00741; P 09506 pod pečatom, str. 1; Jeremy Bowen, T(f), str. 12744, 12745 i 12748; P 04673 pod pečatom; P 04785, str. 1; Miro Salčin, T(f), str. 14276 i 14277; Miro Salčin, T(f), str. 14220 i 14221; P 04813 pod pečatom, str. 5; P 04859, str. 1 i 2; P 04870 pod pečatom, str. 5; P 04905 pod pečatom, str. 4; P 04931 pod pečatom, str. 5 i 6; Edward Vulliamy, T(f), str. 1595; P 05009, str. 2; P 05085, str. 2; P 05234, str. 1; P 05263, str. 4 i 5; P 09901 pod pečatom, str. 1; P 09902, str. 1; Svjedok BD, T(f), str. 20754, zatvorena sjednica; P 05285, str. 1; 3D 00736; P 05316 pod pečatom, str. 2-4 i Larry Forbes, T(f), str. 21420 i 21421, djelimično zatvorena sjednica; P 05369 pod pečatom, str. 4 i 5; P 10039, par. 33 i 34; P 05428, str. 4 i 5; P 05416 pod pečatom, str. 2; P 05475 pod pečatom, str. 1; P 09861, str. 3; P 09862, str. 2 i 3; P 09834, par. 16; P 10287 pod pečatom, par. 9 i 78; P 05899 pod pečatom, str. 1 (Svjedok DW, T(f), str. 23098); Grant Finlayson, T(f), str. 18062; P 05680 pod pečatom, str. 1; P 05857 pod pečatom, str. 2; P 05950 pod pečatom, str. 5; Miro Salčin, T(f), str. 14111, 14171, 14172, 14207 i 14211; IC 00419; Philip Watkins, T(f), str. 18749 i 18861; 4D 00754; P 10047, par. 24, 33-52; P 07706 pod pečatom, str. 2, stavka 2 B; P 10047, par. 38; P 07771 pod pečatom, str. 2 i 3; P 07904, str. 1; Svjedok CY, T(f),

Dio 2 : Ostali uslovi za primjenu člana 2 Statuta

515. Osim postojanja oružanog sukoba, uslov za primjenu člana 2 Statuta je da taj oružani sukob ima međunarodni karakter ili karakter okupacije (I). Zatim, da su osobe i imovina nad kojima su počinjene teške povrede zaštićene Ženevskim konvencijama (II), te da postoji neksus između oružanog sukoba i krivičnih djela za koja se tereti (III).

I. Postojanje međunarodnog oružanog sukoba ili okupacije

516. Vijeće će najprije razmotriti da li se van razumne sumnje može izvesti zaključak da je oružani sukob imao međunarodni karakter (A), a zatim će se osvrnuti na dokaze koji potvrđuju, odnosno ne potvrđuju postojanje stanja okupacije (B).

A. Postojanje oružanog sukoba međunarodnog karaktera

517. Nakon što je zaključilo da je postojao oružani sukob između HVO-a i ABiH u gotovo svim opštinama navedenim u Optužnici, Vijeće treba, u svrhu člana 2 Statuta, da utvrdi da li je taj oružani sukob imao međunarodni karakter.

518. Pitanje kriterijuma na osnovu kojih se utvrđuje međunarodni karakter oružanog sukoba detaljno je obrađeno u odjeljcima posvećenim mjerodavnom pravu.¹⁰⁹⁰ Međutim, Vijeće želi da podsjeti da oružani sukob koji je izbio na teritoriji jedne države i koji je *prima facie* unutrašnjeg karaktera, ipak može biti smatran međunarodnim ako druga država sopstvenim trupama interveniše u tom sukobu ili ukoliko neki od učesnika u unutrašnjem oružanom sukobu djeluju u ime te druge države.¹⁰⁹¹ Ta intervencija mora biti činjenično dokazana kako bi se izveo zaključak o postojanju međunarodnog oružanog sukoba. Vijeće podsjeća da prilikom utvrđivanja da li je sukob međunarodnog karaktera, on treba da se sagleda u cjelini, te da nije neophodno dokazati prisustvo

str. 13051 i 13052; 2D 03059; Božo Pavlović, T(f), str. 46930-46932; P 04468; P 09866 pod pečatom; P 10036, str. 2, par. 3; Odluka od 7 septembra 2006., činjenice o kojima je presuđeno iz predmeta *Naletilić*, broj 189 i 190, str. 30; Odluka od 14. marta 2006., činjenice o kojima je presuđeno iz predmeta *Naletilić*, broj 300, str. 16.

¹⁰⁸⁸ P 09943, par. 6-8; P 10147, str. 4; Svjedok CD, T(f), str. 10537 i 10539, djelimično zatvorena sjednica; Svjedok DD, T(f), str. 14515, zatvorena sjednica; P 09753 pod pečatom, str. 2; P 09946 pod pečatom, par. 36 i 37; P 08648, Svjedok CG, T(f), str. 10833 i 10834; Ivan Beneta, T(f), str. 46615-46620; P 10145, str. 5; 2D 00276; Sejfo Kajmović, T(f), str. 11684; IC 00178; Hasan Hasić, T(f), str. 10725 i 10726 i T(e), str. 10725-10727; Dragan Ćurčić, T(f), str. 45895 i 45896; P 03063; P 03546.

¹⁰⁸⁹ P 10090, par. 37 i 40; P 10015, str. 8 i 9; P 09913 pod pečatom, str. 2; P 10072, pod pečatom, par. 6; Ferida Likić, T(f), str. 16207 i 16208; Nelson Draper, T(f), str. 16469; P 07838, par. 6; Kemal Likić, T(f), str. 26376 i 26418; P 10102, par. 9; P 09883, str. 5; P 07917, str. 6 i 7; P 06182; P 06131; P 06575, str. 9; P 06978 pod pečatom, str. 10-13.

¹⁰⁹⁰ V. "Međunarodni oružani sukob" u razmatranjima Vijeća u vezi s mjerodavnim pravom. Teške povrede Ženevskih konvencija.

¹⁰⁹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić* par. 84; Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 76.

snaga strane vojske na svakom mjestu na kojem su počinjena krivična djela za koja se tereti u Optužnici.¹⁰⁹²

519. Prije nego što se konkretno osvrne na dokaze koji se tiču pitanja da li je sukob bio međunarodnog karaktera, Vijeće smatra da najprije treba da odgovori na neke od argumenata koje su iznijele strane u postupku.

520. U svom završnom podnesku, tužilaštvo tvrdi da je oružani sukob između bosanskih Hrvata i bosanskih Muslimana bio međunarodnog karaktera jer je: 1) HV direktno učestvovao u sukobu na strani HVO-a; 2) Hrvatska imala opštu kontrolu nad vlastima i oružanim snagama HZ(R) HB i 3) optuženi Praljak, koji je *de jure* i *de facto* imao kontrolu nad oružanim snagama HZ HB, bio zapravo agent Hrvatske.¹⁰⁹³

521. U svojoj završnoj riječi, Praljkova odbrana iznosi da činjenica da je Hrvatska od početka podržavala nezavisnost RBiH i da je saradivala s njenim oružanim snagama u odbrani te države pokazuje da, naprotiv, oružani sukob između HZ(R) HB i RBiH nije mogao biti međunarodnog karaktera.¹⁰⁹⁴ Osim toga, Praljkova odbrana tvrdi da se saradnja između Hrvatske i organa vlasti HZ(R) HB, kao i prisustvo snaga HV-a u BiH objašnjava time što je Hrvatska morala da brani “južni front” kako bi odbranila teritoriju Hrvatske od srpskih napada iz BiH.¹⁰⁹⁵ Naposljetku, Praljkova odbrana iznosi da je optuženi Praljak sudjelovao u oružanom sukobu kao dobrovoljac, a ne kao agent Hrvatske.¹⁰⁹⁶

522. Vijeće smatra da, nasuprot tome što tvrdi tužilaštvo, pitanje da li je optuženi Praljak bio agent Hrvatske nije od presudnog značaja prilikom utvrđivanja međunarodnog karaktera sukoba u ovom predmetu.

523. Naime, Vijeće je već zaključilo da je postojao sukob između HVO-a i ABiH. U osnovi, taj je sukob dakle bio unutrašnjeg karaktera jer se odvijao između dva entiteta RBiH. Kako bi se utvrdilo da li je taj sukob, koji je *prima facie* unutrašnji, imao karakteristike međunarodnog oružanog sukoba, potrebno je da se dokaže bilo 1) direktna intervencija oružanih snaga Hrvatske u BiH na strani HVO-a, bilo 2) da je HVO bio organizovana grupa sa hijerarhijskom strukturom nad kojom je Hrvatska imala opštu kontrolu ili da je bio neorganizovana grupa ili skup pojedinaca i da

¹⁰⁹² V. “Međunarodni oružani sukob” u razmatranjima Vijeća u vezi s mjerodavnim pravom: Teške povrede Ženevskih konvencija.

¹⁰⁹³ Završni podnesak tužilaštva, str. 27 i 28.

¹⁰⁹⁴ Završna riječ Praljkove odbrane, T(f), str. 52411-52416 i 52425-52429.

¹⁰⁹⁵ Završna riječ Praljkove odbrane, T(f), str. 52419 i 52420.

¹⁰⁹⁶ Završna riječ Praljkove odbrane, T(f), str. 52421.

je ta grupa odnosno da su ti pojedinci postupali kao organi Hrvatske ili u dosluhu s organima vlasti Hrvatske.

524. Premda se sada nećemo zadržavati na pitanju direktne intervencije HV-a jer ćemo se time kasnije baviti, Vijeće se van razumne sumnje uvjerilo da HVO, u predmetnom kontekstu i s obzirom na njegovu gorenavedenu strukturu i funkcioniranje, potpada pod kategoriju organizovanih grupa sa hijerarhijskom strukturom. Stoga, kako bi se utvrdilo da li je sukob bio međunarodnog karaktera, nije nužno znati da li je optuženi Praljak bio agent Hrvatske. Međutim, postupci HVO-a mogu se pripisati Hrvatskoj isključivo ukoliko se van razumne sumnje utvrdi da je Hrvatska imala opštu kontrolu nad organima vlasti/oružanim snagama HZ(R) HB/HVO-a. Pretresno vijeće će se tim pitanjem baviti kasnije. Ukoliko je Slobodan Praljak, u vrijeme događaja, bio agent Hrvatske, to je samo element koji ukazuje na tu opštu kontrolu, ali nije samo po sebi dokaz da je sukob bio međunarodnog karaktera. Iz tog razloga, Vijeće neće dalje razmatrati taj argument tužilaštva.

525. Kad je riječ o argumentu Praljkove odbrane da oružani sukob nije bio međunarodnog karaktera jer je Hrvatska od početka podržavala nezavisnost RBiH, te saradivala sa njenim oružanim snagama u odbrani te države, Vijeće želi podsjetiti da se, u međunarodnom humanitarnom pravu, utvrđivanje međunarodnog karaktera nekog oružanog sukoba isključivo temelji na činjenicama. Potpuno su irelevantne pobude učesnika u sukobu ili zakonitost njihovog učešća. U tom smislu, nebitno je da li je, na primjer, Hrvatska sudjelovala u sukobu u BiH protiv svoje volje, da li su vojnici HV-a djelovali u BiH kao dobrovoljci ili da li je HV pružao podršku ABiH u sukobu sa srpskim snagama BiH. Onog časa kada je Hrvatska bilo direktno intervenisala u sukobu stajući na stranu HVO-a protiv ABiH, bilo stekla opštu kontrolu nad HVO-om, sukob je postao međunarodni.

526. Iz tog razloga Vijeće će, u ovom trenutku, isključivo razmatrati da li je, na osnovu kriterijuma sudske prakse, sukob između HVO-a i ABiH intervencijom Hrvatske postao međunarodni sukob. Vijeće neće analizirati dokaze koji se odnose na logističku i humanitarnu podršku koju je Hrvatska pružila RBiH, na to da li je vlada RBiH priznala legalnost HVO-a kao sastavnog dijela ABiH, na podršku hrvatskih vlasti referendumu o nezavisnosti RBiH i tako dalje. Međutim, ti dokazi će se, ako to bude potrebno, uzeti u obzir prilikom zaključivanja da li je postojao UZP.

527. Kako bi utvrdilo da li je oružani sukob bio međunarodnog karaktera, Vijeće će se osvrnuti na dokaze o direktnoj intervenciji jedinica HV-a na strani HVO-a u sukobu sa ABiH (1) i opštoj kontroli koju je Hrvatska imala nad HVO-om (2). Vijeće će na osnovu tih elemenata izvesti zaključak o međunarodnom karakteru sukoba (3).

1. Dokazi o direktnoj intervenciji snaga HV-a na strani HVO-a u sukobu s ABiH

528. Vijeće je saslušalo brojne svjedoke i proučilo veliki broj dokumentarnih dokaza koji ukazuju na prisustvo jedinica HV-a na području i u periodu koji su relevantni za Optužnicu.

529. Dokazi pokazuju da je, pod pritiskom međunarodne zajednice, Hrvatska ili pokušala da prikrije prisustvo HV-a u BiH ili pokušala da ga opravda riječima da su na toj teritoriji pripadnici HV-a bili dobrovoljci.¹⁰⁹⁷ Međutim, čini se da dokazi pobijaju tezu po kojoj su vojnici HV-a bili razmješteni kao dobrovoljci na teritoriji HZ HB. Na osnovu izvještaja Ivana Kapulara, zapovjednika zbornog područja Osijek od 23. jula 1993., roditelji vojnika HV-a su demonstrirali protiv slanja svoje djece na “južno bojište”¹⁰⁹⁸ i na osnovu naređenja Ivana Kapulara, zapovjednika 5. gardijske brigade HV-a, 26 pripadnika 4. motorizirane brigade HV-a disciplinski je kažnjeno jer su odbili da idu na “južno bojište” 22. oktobra i 11. novembra 1993.¹⁰⁹⁹ “Južno bojište” se, naime, prema dokazima uvrštenim u spis, prostiralo na jednom dijelu HZ(R) HB.¹¹⁰⁰ Osim toga, dokazi koji se dalje u tekstu razmatraju potvrđuju činjenicu da je Hrvatska isplaćivala plate pripadnicima HV-a koji su bili razmješteni u BiH. Iz tog razloga je, u svrhu utvrđivanja činjenice da li je sukob bio međunarodnog karaktera, nebitno da li je među borcima HV-a bilo pripadnika koji su dobrovoljno bili razmješteni u BiH.

530. Takođe, u brojnim dokazima koji potiču od predstavnika međunarodne zajednice,¹¹⁰¹ od lokalnih svjedoka ili onih u vidu dokumenata lokalnih organa vlasti,¹¹⁰² konstatuje se prisustvo snaga HV-a na “južnom bojištu” u BiH tokom cijelog perioda na koji se odnosi Optužnica.

531. Većina Vijeća se, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, uvjerila je da je HV bio prisutan u opštinama na koje se odnosi Optužnica i u periodima tokom kojih se odvijao oružani sukob između ABiH i HVO-a.

¹⁰⁹⁷ P 00798; Ivan Beneta, T(f), str. 46660, 46689 46709, 46673-46676 i 46718; P 00153; Ivan Beneta, T(f), str. 46558 i 46674; 4D 00701; Philip Watkins, T(f), 18810; P 07535; P 07772; P 02738; Odluka od 7. septembra 2006., činjenica o kojoj je presuđeno iz Prvostepene presude u predmetu *Blaškić*, broj 30, str. 34.

¹⁰⁹⁸ P 03667.

¹⁰⁹⁹ P 11033, str. 1 i 2.

¹¹⁰⁰ Ivan Beneta, T(f), str. 46672; Milivoj Petković, T(f), str. 50527; P 01332; P 00891; P 02176; P 01606, str. 2; P 06157.

¹¹⁰¹ P 00854, str. 3 i 4; P 01187, par. 32; P 07587; P 00785; Svjedok DZ, T(f), str. 26541, zatvorena sjednica; P 02738; P 03990, str. 4; P 07959, str. 1 i 2; P 07887, str. 7 i 8; Peter Galbraith, T(f), str. 6483 i 6484; P 07789; P 00205, str. 2, par. 4 i 5; P 02254, str. 2; Andrew Pringle, T(f), str. 24199.

¹¹⁰² P 06157; P 02711, str. 3; P 05216; P 06797; P 04295, str. 1 i str. 2, par. 5 i 6; Ivan Beneta, T(f), str. 46559 i 46560; P 07365; P 08107; P 01662; P 02176; P 02627, par. 2; Svjedok Ole Brix-Andersen, P 10356, predmet *Kordić i Čerkez*, T(f), str. 10753-10755 i 10779-10781; P 02787, str. 5; P 02738; P 02647; 2D 01239; 2D 01240; P 01657; P 02871; P 04295, str. 2; P 00361; Dragan Ćurčić, T(f), str. 45954-45957; P 03818; P 07485, str. 7 i 8; P 10290; P 08163; P 08222; Radmilo Jasak, T(f), str. 48860; P 02760, str. 2.

532. Kad je riječ o Prozoru, Vijeće je uvrstilo u spis pismenu izjavu Svjedoka DR,¹¹⁰³ u kojoj stoji da je on saznao od vojnika na terenu da su vojnici koji su napali Prozor 23. oktobra 1992. bili porijeklom iz Splita, Gruda i Livna, te da su bili dio jedne mješovite jedinice HVO-a i HV-a, iako su svi pripadnici te jedinice nosili oznake HVO-a.¹¹⁰⁴ Ovu informaciju potvrđuje više dokaza u kojima se navodi da su 23. oktobra 1992., snage HVO-a i HV-a osvojile Prozor.¹¹⁰⁵

533. Vijeće je takođe saslušalo svjedoke i prihvatilo dokumente međunarodnih organizacija koji potvrđuju da su snage HV-a u više navrata bile prisutne na području Prozora u periodu od novembra 1992. do januara 1994.¹¹⁰⁶

534. Kad je riječ o opštini Gornji Vakuf, više dokaza takođe potvrđuje prisustvo snaga HV-a u toj regiji u januaru 1993.¹¹⁰⁷

535. Isto tako, više dokaza potvrđuje da su vojnici HV-a, zajedno sa HVO-om, sudjelovali u napadu na Soviće 17. aprila 1993.¹¹⁰⁸ Pripadnike HV-a su, osim toga, viđali na tom području sve do maja 1993.¹¹⁰⁹

536. Što se tiče Mostara, u izvještaju UNPROFOR-a od 10. maja 1993. o sastanku na kojem su prisustvovali Bo Pellnas¹¹¹⁰ i general Wahlgren,¹¹¹¹ piše da je tom prilikom g. Radić, šef kabineta predsjednika Tuđmana, izjavio da HV nije bio prisutan u Mostaru, te da je moguće da se radilo o osobama koje su nezakonito nosile uniforme HV-a.¹¹¹² Međutim, dokazi koji su predloženi Vijeću, a koji potiču od lokalnih svjedoka ili su u vidu dokumenata organa vlasti i oružanih snaga HZ(R) HB i RBiH, potvrđuju da je HV bio prisutan u Mostaru od maja 1993. do marta 1994.¹¹¹³ Osim toga,

¹¹⁰³ P 09204 pod pečatom, str. 18.

¹¹⁰⁴ P 09204 pod pečatom, str. 21.

¹¹⁰⁵ Omer Hujdur, T(f), str. 3510-3512; P 01542, str. 1; P 01656, str. 1; P 09989, str. 3; P 09925, str. 1 i P 09926, str. 3; P 09400.

¹¹⁰⁶ Svjedok Alistair Rule, P 09803, predmet *Kordić i Čerkez*, T(f), str. 5390-5392; P 00917, str. 2; Christopher Beese, T(f), str. 3222; Philip Watkins, T(f), str. 18848-18851; P 03771 pod pečatom, str. 3, par. 4 f; P 06448 pod pečatom, str. 1; P 06913, str. 3; Philip Watkins, T(f), str. 18852-18855; P 07625 pod pečatom, str. 4; P 07652 pod pečatom, str. 3.

¹¹⁰⁷ Svjedok Nicholas Short, P 09804, predmet *Blaškić*, T(f), str. 22646 i 22647; P 01299, str. 4; P 09702, pod pečatom, str. 15 i 16; P 01188; P 01425 str. 1.

¹¹⁰⁸ P 09726, str. 2; 2D 00285, str. 1; Svjedok D, P 09870 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, str. 906; P 02620; Christopher Beese, T(f), str. 3223 i 3224.

¹¹⁰⁹ Svjedok X, P 09874, pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 3320 i 3321; P 02237, str. 3; Svjedok BF, T(f), str. 25799, zatvorena sjednica; P 02327, str. 4.

¹¹¹⁰ Šef posmatrača UN-a od novembra 1992. do januara 1995.; Bo Pellnas, T(f), str. 19463.

¹¹¹¹ Komandant UNPROFOR-a; Bo Pellnas, T(f), str. 19472 i 19473.

¹¹¹² P 10008, str.2

¹¹¹³ P 06037, str. 1; Ivan Beneta, T(f), str. 46611, 46612, 46663, 46664, 46761 i 46691- 46696; P 03466, str. 2; Svjedok C, T(f), str. 22333-22335, zatvorena sjednica; 2D 00934; P 04594, str. 2; Salko Osmić, P 09876 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 3144 i 3145; P 10208, par. 1, 13 i 16; P 09454; Svjedok OO, P 10224 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 5938-5941 i 5947; P 10137, par. 64; 4D 00786, str. 1; P 09946 pod pečatom, par. 16; P 07559; P 04679, str.4 i 5; P 07884; P 08046, str. 1; P 07719, str. 1-13; P 05174, str.2; P 04979; P 00399; P 01606, str. 2; P 07742; P 03752.

izjave i dokumenti predstavnika međunarodne zajednice na terenu potvrđuju činjenicu da je HV bio prisutan u Mostaru u vremenskom periodu na koji se odnosi Optužnica.¹¹¹⁴

537. Vijeće podsjeća da je prihvatilo dva dokumenta HVO-a u kojima stoji da su vlasti HZ(R) HB pokušale da prikriju prisustvo HV-a u Mostaru tako što su naredile njegovim pripadnicima da uklone oznake HV-a sa svojih uniformi.¹¹¹⁵

538. Uprkos poricanju političkih zvaničnika Hrvatske i HZ(R) HB da su snage HV-a bile prisutne u Mostaru, Vijeće konstatuje da je osoblje PMEZ-a i UNPROFOR-a generalno uočilo prisustvo i direktnu intervenciju snaga HV-a u BiH, a posebno na području Mostara tokom čitave 1993. godine.¹¹¹⁶

539. Kad je riječ o Heliodromu, Josip Praljak¹¹¹⁷ je izjavio da nikada nije vidio jedinice HV-a na Heliodromu.¹¹¹⁸ Međutim, Vijeće je prihvatilo dovoljno dokaza koji osporavaju tu tvrdnju. Vijeću su naime predočena brojna svjedočenja osoba koje su bile zatočene na Heliodromu i koje su vidjele pripadnike brigada HV-a “Gromovi” i “Tigrovi” stacioniranih na Heliodromu u različitim momentima tokom perioda od maja do decembra 1993.¹¹¹⁹ Pored ovih, postoje i drugi dokazi koji takođe potvrđuju prisustvo pripadnika HV-a u tom zatočeničkom logoru u periodu između avgusta 1993. i januara 1994., premda se u njima ne navodi konkretan naziv brigada kojima su oni pripadali.¹¹²⁰

540. Isto tako, izjave više svjedoka i dokumenti međunarodne zajednice potvrđuju prisustvo snaga HV-a u Ljubuškom između maja i oktobra 1993.¹¹²¹

¹¹¹⁴ P 07905 pod pečatom; P 07929; Svjedok LL, P 09881 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 5251; Ray Lane, T(f), str. 23694 i 23695 i 23794; P 10008, str. 1; P 02254, str. 2; Antoon van der Grinten, T(f), str. 21059; P 02941 pod pečatom, str. 3; P 03705 pod pečatom, str. 8; P03724 pod pečatom, str. 4; P 07614 pod pečatom, str. 2, par. 10; P 07921, str. 8 i 9; P 07887, str. 7; P 07915, str. 1; P 07762; P 07889; P 07893; P 07678, str. 4; P 07904, str. 1. V. takođe P 07959, str. 1; Jeremy Bowen, T(f), str. 12777.

¹¹¹⁵ P 07742; P 03752.

¹¹¹⁶ Odluka od 7. septembra 2006., činjenica o kojoj je presuđeno iz Prvostepene presude u predmetu *Naletilić*, broj 211, str. 31.

¹¹¹⁷ *De facto* zamjenik upravnika Heliodroma od 21. septembra 1992. do 10. decembra 1993. i doravnatelj Heliodroma od 10. decembra 1993. do 1. jula 1994.

¹¹¹⁸ Josip Praljak, T(f), str. 14681.

¹¹¹⁹ Svjedok U, P 10220 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 2958; P 09807 pod pečatom, str. 5-9; Svjedok CW, T(f), str. 12674, zatvorena sjednica, i 12689-12692; P 09806 pod pečatom; P 10037, par. 40 i šema str. 9-11; Svjedok HH, P 10113 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 4829; Svjedok II, P 10218 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 4956.

¹¹²⁰ P 09806 pod pečatom, str. 2; P 09807 pod pečatom, str. 6-7 i 9; P 10287 pod pečatom, par. 99 i 100; Svjedok DW, T(f), str. 23087; P 03949.

¹¹²¹ P 03587 pod pečatom, str. 8; P 03771 pod pečatom, str. 4, par. 6 do 2; Philip Watkins, T(f), str. 18848-18851; P 10287 pod pečatom, par. 96; P 02360.

541. Kad je riječ o opštinama Stolac i Čapljina, Vijeće je, zahvaljujući svjedočenju više svjedoka, upoznato sa činjenicom da su približno u maju i junu 1992. jedinice HVO-a i HV-a došle na područje Stoca i Čapljine¹¹²² nakon što su Srbi otišli s tog područja. Svjedok CR¹¹²³ je takođe izjavio da su između 10. i 20. jula 1992.¹¹²⁴ pripadnici HVO-a, HOS-a i HV-a zauzeli položaje koje su Srbi napustili u Stocu. S obzirom na sve te dokaze, Vijeće smatra da je HV bio prisutan u opštinama Stolac i Čapljina tokom ljeta 1992. Osim toga, brojni dokazi potvrđuju prisustvo snaga HV-a na području Čapljine od ljeta 1992. do jula 1993.,¹¹²⁵ premda na području Stoca samo do ljeta 1992. godine.¹¹²⁶

542. Međutim, što se tiče opštine Vareš, Svjedok J¹¹²⁷ je izjavio da između septembra 1992. i kraja oktobra 1993., Brigada "Bobovac" HVO-a iz Vareša nije imala vojnike HV-a u svojim redovima.¹¹²⁸

543. Na osnovu dokaza, većina Vijeća se, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, uvjerila van razumne sumnje da je HV direktno intervenisao u sukob između HVO-a i ABiH na strani HVO-a u većini logora i opština navedenih u Optužnici i tokom perioda na koji se ona odnosi.

544. S obzirom na tu direktnu intervenciju može se van razumne sumnje zaključiti da je sukob između ABiH i HVO-a imao karakteristike međunarodnog oružanog sukoba.¹¹²⁹

2. Dokazi o indirektnoj intervenciji i opštoj kontroli Hrvatske

545. Vijeće je upravo konstatovalo da na osnovu dokaza može van razumne sumnje da zaključi da je HV, te samim tim i Hrvatska, direktno intervenisao u sukob između ABiH i HVO-a, te da je uslijed te intervencije sukob dobio međunarodni karakter. Stoga nije potrebno da Vijeće detaljnije razmatra to pitanje i donosi zaključak u vezi s postojanjem opšte kontrole Hrvatske nad oružanim snagama HZ(R) HB/HVO-a kako bi izvelo zaključak o međunarodnom karakteru sukoba. Međutim, s obzirom na broj dokaza koje su strane u postupku predložile i rasprave koje su s tim u vezi vodile,

¹¹²² P 10138, par. 7; IC 01097; Svjedok CU, T(f), str. 12212 zatvorena sjednica; P 09946 pod pečatom, par. 10 i 11.

¹¹²³ Član SDA u Stocu; Svjedok CR, T(f), str. 11820, zatvorena sjednica.

¹¹²⁴ Svjedok CR, T(f), str. 11828.

¹¹²⁵ P 02627; Christopher Beese, T(f), str. 3223 i 3224; P 10125, str. 4; P 10129 pod pečatom, par. 12; P 00742; P 10094, par. 4 i 5; 4D 01406.

¹¹²⁶ Ivan Beneta, T(f), str. 46582; IC 01098; IC 01099; 4D 00475, str. 3 par. 3; P 10125, str. 4; P 10129 pod pečatom, par. 12 i 13; Odluka od 7. septembra 2006., činjenica o kojoj je presuđeno broj 206 (presuda *Naletilić*, str. 31). Vijeće konstatuje da iako u spisu nema dokaza o sukobima između ABiH i HVO/HV-a na području Stoca i Čapljine počev od jula 1993., više dokaza dobijenih od međunarodnih organizacija potvrđuje prisustvo snaga u Stocu nakon jula 1993. i sve do marta 1994. Grant Finlayson, T(f), str. 18160 i 18161; P 07622 pod pečatom, str. 3; P 10287 pod pečatom, par. 99, 100, 103, 104, 106, 108; P 07921, str. 9.

¹¹²⁷ Svjedok J 1993; P 10082 pod pečatom, par. 23, 86 i 87.

¹¹²⁸ P 10082 pod pečatom, par. 46.

¹¹²⁹ Sudija Antonetti razmatra to pitanje u svom izdvojenom i djelimično suprotnom mišljenju priloženom uz Presudu.

kao i u cilju iscrpnosti, Vijeće će iznijeti svoje zaključke o tom pitanju. Vijeće je prihvatilo dokaze na osnovu kojih je većinom, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, zaključilo da je Hrvatska imala opštu kontrolu nad HVO-om. Kontrola se ispoljavala na više načina:

a) Slanje oficira HV-a iz Zagreba u sastav HVO-a

546. Vijeću su predočeni dokazi, prevashodno u vidu dokumenata HVO-a, koji ukazuju na prisustvo oficira HV-a unutar strukture HVO-a.¹¹³⁰ Vijeće se konkretno poziva na svjedočenje Petera Galbraitha¹¹³¹ koji je izjavio da je Hrvatska imenovala i razrješavala dužnosti generale i visoko rukovodstvo HVO-a.¹¹³²

547. Konkretno, dokazi pokazuju da su osobe koje su bile na najvišim položajima u HVO-u, poput Milivoja Petkovića, Slobodana Praljka i Žarka Toleta – sva trojica su u različitim periodima bili zapovjednici Glavnog stožera – te Ivan Kapular, zamjenik zapovjednika Glavnog stožera, istovremeno bili i oficiri HV-a.¹¹³³

548. Isto tako, Vijeće konstatuje da su i drugi viši oficiri HVO-a istovremeno bili pripadnici HV-a. Na primjer, Željko Šiljeg, zapovjednik OZ Sjeverozapadna Hercegovina HVO-a bio je pukovnik HV-a.¹¹³⁴ Vladimir Primorac, iz 145. brigade HV-a, obavljao je dužnost zamjenika zapovjednika 3. bojne Vojne policije HVO-a,¹¹³⁵ a Nedjeljko Obradović, koji je 21. januara 1993. bio zapovjednik 1. brigade “Knez Domagoj” HVO-a, dodijeljen je 116. brigadi HV-a tog istog datuma.¹¹³⁶ Stanko Sopta, pukovnik HV-a bio je na položaju zamjenika zapovjednika “Kažnjeničke bojne” HVO-a i zapovjednika 3. brigade HVO-a.¹¹³⁷

¹¹³⁰ P 00813; P 00332; P 00891; P 05467; P 00567; P 01855; P 01845; P 01850; P 06037, str. 1; P 03818; Svjedok CU, T(f), str. 12250; Andrew Pringle, T(f), str. 24102-24105; Bruno Pinjuh, T(f), str. 37299 i 37300; P 01683, str. 2; P 08705; P 00549.

¹¹³¹ Ambasador Sjedinjenih Država u Hrvatskoj od 24. juna 1993. do 3. januara 1998.; Peter Galbraith, T(f), str. 6424.

¹¹³² Peter Galbraith, T(f), str. 6467 i 6468.

¹¹³³ Svjedok EA, T(f), str. 24313, zatvorena sjednica; P 10330 pod pečatom, par. 4; Bruno Pinjuh, T(f), str. 37344-37353; P 10336; P 01889; P 02604; P 03957.

¹¹³⁴ P 07836; P 00734.

¹¹³⁵ P 00927.

¹¹³⁶ P 01242.

¹¹³⁷ P 05576.

b) Združeno rukovođenje HV-a i HVO-a vojnim operacijama

549. Većina Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, smatra da iz dokaza proizlazi da su HV i HVO združeno rukovodili operacijama u BiH. Po riječima Cirila Ribičića,¹¹³⁸ HZ HB je koordinisala svoje vojne aktivnosti sa Hrvatskom.¹¹³⁹

550. Osim toga, više dokaza pokazuje da su zapovjednici HV-a izdavali naređenja jedinicama HVO-a za vojne operacije.¹¹⁴⁰

551. Vijeće takođe konstatuje da je, sudeći po riječima Marijana Biškića,¹¹⁴¹ u periodu od novembra 1993. do početka januara 1994., ministar odbrane Hrvatske, g. Gojko Šušak, bio četiri ili pet puta na teritoriji HR HB kako bi prisustvovao nezvaničnim sastancima o situaciji u HR HB na kojima su bili Marijan Biškić, Mate Boban, Valentin Ćorić, general Roso, ministar odbrane Perica Jukić, te zamjenici ministra i oficiri iz Glavnog stožera HVO-a.¹¹⁴² Međutim, Marijan Biškić ističe da je Gojko Šušak, porijeklom iz Širokog Brijega,¹¹⁴³ prisustvovao sastancima ne u svojstvu ministra odbrane Hrvatske, već kao neko ko je zainteresovan za situaciju i želi da ponudi svoju pomoć.¹¹⁴⁴

552. Vijeće smatra da je malo vjerovatna tvrdnja Marijana Biškića da je interesovanje ministra odbrane Hrvatske bilo isključivo lične prirode, što je u suprotnosti i s dokazima koji pokazuju da su se predstavnici hrvatskih vlasti i/ili HV-a sastajali s predstavnicima HVO-a kako bi planirali vojne operacije.¹¹⁴⁵ Vijeće stoga zaključuje da je i Gojko Šušak prisustvovao sastancima s rukovodstvom HZ(R) HB u svojstvu ministra odbrane Hrvatske.

¹¹³⁸ Svjedok Ciril Ribičić je svjedočio kao vještak za ustavno pravo u predmetu *Kordić i Čerkez*; "Odluka po zahtjevu tužioca da se u spis uvrste transkripti iskaza primjenom pravila 92bis Pravilnika", 8. decembar 2006., par. 21.

¹¹³⁹ P 08973, str. 25; Ciril Ribičić, T(f), str. 25451; v. takođe Odluku od 7. septembra 2006., činjenica o kojoj je presuđeno br. 8 (Presuda u predmetu *Naletilić*, str. 15).

¹¹⁴⁰ P 03048, str. 3; Ivan Beneta, T(f), str. 46632, 46634, 46639 i 46656; P 07055.

¹¹⁴¹ Dana 1. decembra 1993., Jadranko Prlić ga je zvanično postavio na dužnost pomoćnika ministra obrane HR HB, zaduženog za sigurnost i Vojnu policiju HVO-a, Marijan Biškić, T(f), str. 15039, 15048 i 15049; P 07236, str. 2 član 4; P 06994; P 06998, str. 1; Marijan Biškić, T(f), str. 15073.

¹¹⁴² Marijan Biškić, T(f), str. 15073 i 15074.

¹¹⁴³ Marijan Biškić, T(f), str. 15340.

¹¹⁴⁴ Marijan Biškić, T(f), str. 15073.

¹¹⁴⁵ P 06485, str. 10-13, 16-24, 29-31, 35 i 36; Marijan Biškić, T(f), str. 15031, 15032, 15218 i 15219; P 08973, str. 25; Ciril Ribičić, T(f), str. 25451; P 04191.

c) Dostavljanje izvještaja HVO-a hrvatskim vlastima

553. Više dokaza ukazuje na to da je HVO podnosio izvještaje o svojim aktivnostima hrvatskim vlastima i/ili HV-u,¹¹⁴⁶ kao i da su pripadnici HV-a prisutni u BiH takođe podnosili izvještaje HVO-u.¹¹⁴⁷

d) Postojanje logističke podrške iz Hrvatske

554. Dokazi takođe potvrđuju da je Hrvatska pružala logističku i finansijsku podršku u oružanom sukobu u BiH koja se ogledala u (i) finansijskoj podršci, slanju oružja i opreme i (ii) pomoći u vidu obuke i stručnog znanja.

i. Finansijska podrška, slanje oružja i opreme

555. Dokazi pokazuju da je Hrvatska isplaćivala plate nekim vojnicima HVO-a.¹¹⁴⁸ Tako je, na primjer, vlada Hrvatske Marijanu Biškiću isplaćivala platu u Hrvatskoj, za razliku od vlade RBiH koja mu je nikad nije isplatila.¹¹⁴⁹

556. Vijeće konstatuje da je Ministarstvo obrane Hrvatske takođe isporučivalo oružje, opremu i slalo novčana sredstva HVO-u.¹¹⁵⁰

¹¹⁴⁶ P 07135; P 04061; P 03242; Josip Manolić, T(f), str. 4434, 4435 i 4646.

¹¹⁴⁷ P 01438; P 01442.

¹¹⁴⁸ P 10290; Miroslav Rupčić, T(f), str. 23367-23370; P 10291; Miroslav Rupčić, T(f), str. 23374-23375; Peter Galbraith, T(f), str. 6467, 6468 i 6590; P 10143, str. 4; Miroslav Rupčić, T(f), str. 23383 i 23385; P 07173; P 10135 pod pečatom, par. 24.

¹¹⁴⁹ Marijan Biškić, T(f), str. 15043 i 15044. Jadranko Prlić je 1. decembra 1993. zvanično imenovao *Marijana Biškića* za pomoćnika ministra zaduženog za sigurnost i Vojnu policiju HVO-a u Ministarstvu obrane HR HB.

¹¹⁵⁰ P 06009; P 00678; 2D 01474; P 03722; P 03258; P 02115; P 02803, str. 5; P 02875; P 02975; P 03952, str. 2; Ivan Beneta, T(f), str. 46703 i 46704; P 04295, str. 1; P 04876; P 05542; Odluka od 7. septembra 2006., činjenica o kojoj je presuđeno iz Prvostepene presude u predmetu *Naletilić*, br. 217, str. 32; Odluka od 7. septembra 2006., činjenica o kojoj je presuđeno br. 37 (Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, str. 35); P 10291; Josip Manolić, T(f), str. 4350, 4357, 4358, 4359 i 4375; P09649, str. 6; P 04081; Miroslav Rupčić, T(f), str. 23379, 23380, 23383 i 23385; P 07173; P 03989; P 06673; P 05041; P 08973, str. 25 Ciril Ribičić, T(f), str. 25451.

557. Vijeće je takođe saslušalo svjedočenje Miroslava Rupčića¹¹⁵¹ koji je izjavio da je Ministarstvo obrane Hrvatske u tu zemlju jednostavno prosljeđivalo novac koji su Hrvati u inostranstvu slali kao pomoć BiH.¹¹⁵² Međutim, on je zatim objasnio da su Hrvati u inostranstvu uplaćivali novčanu pomoć za BiH na račune koje je otvorila država Hrvatska u inostranim bankama.¹¹⁵³ Potom je taj novac uplaćivan Ministarstvu financija Hrvatske.¹¹⁵⁴ Po njegovim riječima, HVO/HZ HB je od Ministarstva obrane Hrvatske primio 1.400.000 njemačkih maraka u 1992. i 4.500.000 njemačkih maraka u 1993.; toliko je dakle iznosio dug HVO-a prema Hrvatskoj.¹¹⁵⁵

558. Vijeće primjećuje da Miroslav Rupčić tvrdi da je Ministarstvo obrane Hrvatske bilo samo posrednik između privatnih donatora i HVO/HZ HB, premda potom izjavljuje da su donatori novčana sredstva uplaćivali na račune koje je otvorila hrvatska vlada i da su ona zatim uplaćivana Ministarstvu financija Hrvatske. Vijeće smatra da su te informacije proturječne i nesuvisle, te iz tog razloga daje malu dokaznu vrijednost tom dijelu iskaza.

ii. Pomoć u obuci i stručnom znanju

559. Tokom perioda na koji se odnosi Optužnica, Vojna policija HV-a pružala je pomoć Vojnoj policiji HVO-a u vidu obuke i organizovanja rada.¹¹⁵⁶ MUP Hrvatske je takođe organizovao programe obuke namijenjene policiji HVO-a.¹¹⁵⁷

e) Politički aspekti opšte kontrole Hrvatske nad HVO-om HZ(R) HB

560. Opšta kontrola koju je Hrvatska imala nad HVO-om i vlastima HZ(R) HB imala je i političke aspekte i sastojala se konkretno u kontroli i indirektnom uticaju Hrvatske na HVO i HZ(R) HB.

¹¹⁵¹ Oficir HVO-a u finansijskom odjelu logističkog centra Grude od avgusta 1992. do 1996.; Miroslav Rupčić, T(f), str. 23316, 23322 i 23324.

¹¹⁵² Miroslav Rupčić, T(f), str. 23578.

¹¹⁵³ Miroslav Rupčić, T(f), str. 23579; 2D 00534.

¹¹⁵⁴ 2D 00533; Miroslav Rupčić, T(f), str. 23579 i 23580.

¹¹⁵⁵ Miroslav Rupčić, T(f), str. 23380. V. za 1993., P 08118: u izvještaju se navodi popis resursa i troškova logističkog sektora u 1993. i Miroslav Rupčić, T(f), str. 23572 do 23578.

¹¹⁵⁶ Marijan Biškić, T(f), str. 15029 i 15067; 5D 05109, par. 3; P 07169, str. 11 i 24

¹¹⁵⁷ 5D 05109, par. 6.

561. Vijeće konstatuje da dokazi pokazuju da je međunarodna zajednica, od maja 1992. pa sve do Washingtonskog sporazuma, često tražila od hrvatskog rukovodstva, posebno predsjednika Tuđmana, da izvrši uticaj na rukovodstvo HZ(R) HB kako bi se prekinula neprijateljstva između HVO-a i ABiH.¹¹⁵⁸

562. Vijeće je takođe saslušalo iskaz Petera Galbraitha koji je u više navrata lično tražio da predsjednik Tuđman i Mate Granić intervenišu kako bi se predstavnicima međunarodnih organizacija garantovao pristup zatočeničkim centrima HVO-a, kako bi se garantovala sloboda kretanja humanitarnim konvojima u BiH i kako bi prestala zlostavljanja od strane HVO-a.¹¹⁵⁹

563. Isto tako, Vijeće sigurnosti i Generalna skupština Ujedinjenih naroda tražili su od hrvatskog rukovodstva da iskoristi sav uticaj koji ima nad rukovodstvom HZ(R) HB kako bi prestala kršenja međunarodnog prava u BiH.¹¹⁶⁰ Brojni dokazi pokazuju da je uslijed tih pritisaka, rukovodstvo Hrvatske zaista poduzelo korake kako bi rukovodstvo HZ(R) HB ispunilo zahtjeve međunarodne zajednice.¹¹⁶¹

564. Na primjer, 10. novembra 1993., Franjo Tuđman je rekao Mati Bobanu i Jadranku Prliću da su se događaji iz Stupnog Dola vrlo negativno odrazili na ugled Hrvatske u međunarodnoj zajednici i zatražio od Mate Bobana da smijeni Ivicu Rajića, zapovjednika HVO-a u Varešu, i da ga premjesti u Gornji Vakuf.¹¹⁶² Pored toga, Peter Galbraith je izjavio da je Franjo Tuđman 4. januara 1994. smijenio Matu Bobana na zahtjev Sjedinjenih Država.¹¹⁶³ Svjedočenje Milivoja Petkovića potkrepljuje ovu tvrdnju.¹¹⁶⁴

¹¹⁵⁸ P 09605; Christopher Beese, T(f), str. 3167 i 3168; Peter Galbraith, T(f), str. 6468, 6695 i 6696.; P 02462, str. 1; Svjedok Ole Brix-Andersen, P 10356, predmet *Kordić i Čerkez*, T(f), str. 10745, 10752, 10772; Philip Watkins, T(f), str. 18838 i 18839; P 07405 pod pečatom, str. 1; P 08167, str. 3; Svjedok DZ, T(f), str. 26646, 26647, 26726 i 26727, zatvorena sjednica; P 05422, str. 1; 1D 01048, str. 1 i 2; Svjedok BB, T(f), str. 17276, zatvorena sjednica.

¹¹⁵⁹ Peter Galbraith, T(f), str. 6441, 6468, 6479-6481, 6490, 6500, 6507, 6522-6523, 6528 i 6529 i 6695 i 6696; P 09501 pod pečatom, str. 1-4; Peter Galbraith, T(f), str. 6472; P 09505; Peter Galbraith, T(f), str. 6499; P 09506 pod pečatom, str. 1; P 09507 pod pečatom, str. 1 i 2; P 06251, str. 10

¹¹⁶⁰ P 05047; P 07268, par. 11; P 09506 pod pečatom, str. 1; Peter Galbraith, T(f), str. 6501 i 6502.

¹¹⁶¹ P 09604; Christopher Beese, T(f), str. 3169; P 09697; P 09500 pod pečatom; P 03673; Svjedok DZ, T(f), str. 26589-26591, zatvorena sjednica; P 10367 pod pečatom, par. 83 i 98; P 04027 pod pečatom, str. 2; P 09508 pod pečatom, str. 1; P 05221, str. 3; P 05391; 1D 01585; Marijan Biškić, T(f), str. 15076.

¹¹⁶² P 06581, str. 8-13 i 15.

¹¹⁶³ Peter Galbraith, T(f), str. 6524-6526 i str. 6532; T(e), str. 6525-6527. V. takođe P 07475, str. 11.

¹¹⁶⁴ Milivoj Petković, T(f), str. 49930, 49931, 49934 i 49936; Predsjednik Franjo Tuđman je takođe spomenuo povlačenje Bobana na sastanku koji je održao 6. januara 1994., P 07485, str. 5-7.

565. Iz dokaza takođe proizlazi da su hrvatski rukovodioci, konkretno Gojko Šušak, Mate Granić i Franjo Tuđman, imali odlučujući uticaj prilikom donošenja odluka o političkim strukturama HR HB i imenovanju njenih najviših zvaničnika.¹¹⁶⁵ Na primjer, Mate Boban i Jadranko Prlić su se na sastanku održanom 10. novembra 1993. u Zagrebu dogovorili s Matom Granićem i Franjom Tuđmanom ko će biti na čelu nekih ministarstava HR HB.¹¹⁶⁶

566. Osim toga, dokazi pokazuju da je Franjo Tuđman na mirovne pregovore pod pokroviteljstvom međunarodne zajednice dolazio kao predstavnik bosanskih Hrvata, te da je donosio odluke u njihovo ime.¹¹⁶⁷ Franjo Tuđman je, pod međunarodnim pritiskom, naposljetku prihvatio američki prijedlog na osnovu kojeg je sklopljen Washingtonski sporazum 1. marta 1994.¹¹⁶⁸

567. Na osnovu svih dokaza, većina Vijeća se, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, uvjerila van razumne sumnje da su vlasti Hrvatske i HV-a imale opštu kontrolu nad HVO-om tokom perioda na koji se odnosi Optužnica.

3. Opšti zaključak o međunarodnom karakteru sukoba

568. S obzirom na sve razmotrene dokaze, većina Vijeća se, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, uvjerila van razumne sumnje da je oružani sukob bio međunarodnog karaktera, zato što je HV direktno intervenisao u sukobu između HVO-a i ABiH i zato što su HV i Hrvatska imali opštu kontrolu nad HVO-om.

B. Postojanje stanja okupacije

569. Vijeće će sada razmotriti da li je, kao što tvrdi tužilaštvo, postojalo stanje okupacije u opštinama koje se navode u Optužnici.

570. Kao što je i ranije navelo, Vijeće će se držati sljedećih kriterijuma kako bi utvrdilo postojanje okupacije:¹¹⁶⁹ 1) okupaciona sila mora biti u mogućnosti da organe vlasti okupiranih teritorija, koji su onemogućeni u javnom funkcionisanju, zamijeni svojim organima vlasti; 2) neprijateljske snage su se predale, poražene su ili su se povukle. U tom smislu, Vijeće podsjeća

¹¹⁶⁵ P 06454, str. 89-113; P 06581, str. 1-23 prijevoda 1D57-0070; Marijan Biškić, T(f), str. 15072 i 15080; P 07234; P 07064, str. 3; Peter Galbraith, T(f), str. 6469.

¹¹⁶⁶ P 06581, str. 1-23 prijevoda 1D57-0070.

¹¹⁶⁷ P 02441, str. 3 i 6; Svjedok Ole Brix-Andersen, P 10356, predmet *Kordić i Čerkez*, T(e), str. 1076; P 02462, str. 1; P03112, str. 17 i 18; Josip Manolić, T(f), str. 4422; P 05997, str. 15 u verziji na engleskom; P 06454, str. 3 i 4.

¹¹⁶⁸ Peter Galbraith, T(f), str. 6522, 6523 i 6525; Josip Manolić, T(f), str. 4370-4371; P 09673, str. 3 u verziji na engleskom.

¹¹⁶⁹ V. "Stanje okupacije" u razmatranjima Vijeća u vezi s mjerodavnim pravom: Teške povrede Ženevskih konvencija.

da se područja borbi ne mogu smatrati okupiranom teritorijom, ali da sporadičan lokalni otpor, čak i uspješan, ne utiče na stvarnost okupacije; 3) okupaciona sila ima dovoljno snaga na terenu, ili je u mogućnosti da u razumnom roku pošalje snage tako da se vlast okupacione sile osjeti; 4) na datoj teritoriji je uspostavljena privremena uprava i 5) okupaciona sila je izdala naređenja civilnom stanovništvu i obezbijedila njihovo provođenje. Međutim, kako bi zaključilo da li je postojalo stanje okupacije na nekom određenom mjestu, Vijeće mora najprije da razmotri situaciju u cjelini. Stoga nije nužno dokazati da je ispunjen svaki pojedinačni kriterijum kako bi se konstatovalo da je postojala okupacija.¹¹⁷⁰

571. Prije nego što se razmotre konkretni dokazi kojima Vijeće raspolaže, prikladno je najprije podsjetiti na argumente koje je tužilaštvo iznijelo po tom pitanju.

572. Naime, tužilaštvo podsjeća da krivična djela protiv imovine i civilnog stanovništva na okupiranoj teritoriji mogu predstavljati tešku povredu Ženevskih konvencija po članu 2 Statuta. Tužilaštvo takođe iznosi da zapovjednik okupirane zone ima obavezu da zaštiti imovinu i zaštićeno stanovništvo iz te zone, te se može smatrati odgovornim zato što je svojim propustom pomogao i podržao počinjenje zločina nad tom imovinom i osobama.¹¹⁷¹ Stoga tužilaštvo tvrdi da su optuženi Praljak, kao zapovjednik Glavnog stožera HVO-a, i optuženi Petković, kao načelnik Glavnog stožera HVO-a, odgovorni, budući da nisu ispunili obavezu pružanja zaštite, za to što su svojim propustom pomogli i podržali počinjenje zločina nad imovinom i zaštićenim osobama na okupiranim teritorijama.¹¹⁷² Naposljetku, tužilaštvo podsjeća da je, u skladu sa sudskom praksom Međunarodnog suda, raseljavanje civila van okupirane teritorije dovoljne težine da bi se smatralo deportacijom.¹¹⁷³

573. Vijeće najprije napominje da se ne slaže s tvrdnjom tužilaštva da bi komandant okupirane teritorije, isključivo zato što nije zaštitio imovinu i civilno stanovništvo na tom području, trebalo da snosi odgovornost jer je tim propustom pomogao i podržao počinjenje zločina nad tom imovinom ili stanovništvom. Činjenica da zauzima položaj komandanta okupacione sile može uistinu biti dokaz da komandant ima obavezu činjenja. Međutim, tužilaštvo mora da dokaže sve druge elemente tog vida odgovornosti u skladu sa sudskom praksom Međunarodnog suda. Tužilaštvo će, osim toga, morati da dokaže da je komandant imao mogućnost da djeluje, da je znao da njegov propust doprinosi počinjenju krivičnog djela od strane glavnog počinioca, da je bio svjestan

¹¹⁷⁰ V. "Stanje okupacije" u razmatranjima Vijeća u vezi s mjerodavnim pravom: Teške povrede Ženevskih konvencija.

¹¹⁷¹ Završni podnesak tužilaštva, par. 86.

¹¹⁷² Završni podnesak tužilaštva, par. 324.

¹¹⁷³ Završni podnesak tužilaštva, par. 86

ključnih elemenata krivičnog djela koje je naposljetku izvršeno, te da je njegov propust imao bitan uticaj na počinjenje krivičnog djela.¹¹⁷⁴

574. Tužilaštvo zatim, ovog puta ispravno, podsjeća da su civili i civilna imovina na okupiranoj teritoriji zaštićeni, te stoga djela počinjena protiv njih mogu predstavljati teške povrede Ženevskih konvencija, na osnovu člana 2 Statuta.

575. Potrebno je dakle utvrditi postojanje okupacije kada se, po članu 2 Statuta, tereti za krivična djela počinjena na mjestima i u vrijeme za koje Vijeće nije moglo utvrditi postojanje sukoba između ABiH i HVO-a.¹¹⁷⁵ Vijeće će razmotriti dokaze u vezi s eventualnim stanjem okupacije u opštinama u kojima je, po riječima tužilaštva, izvršeno uništavanje imovine navedeno u tački 19 i oduzimanje imovine navedeno u tački 22 Optužnice.

576. Osim toga, kao što tužilaštvo ispravno podsjeća, može se konstatovati da je krivično djelo deportacije počinjeno čim je neka osoba prisilno premještena s okupirane teritorije.¹¹⁷⁶ Iz tog razloga, Vijeće treba da utvrdi da li je postojalo stanje okupacije na mjestima s kojih su navodno stanovnici deportovani čak i ako Vijeće raspolaže dokazima da je na dan izvršenja deportacije postojao sukob između HVO-a i ABiH. U tom smislu, Vijeće podsjeća da je u Optužnici navedeno da su krivično djelo protivpravne deportacije civila, kao teška povreda Ženevskih konvencija, kao i krivično djelo deportacije, kao zločin protiv čovječnosti,¹¹⁷⁷ izvršeni u zatočeničkim centrima u opštinama Prozor,¹¹⁷⁸ u zapadnom Mostaru¹¹⁷⁹ u Ljubuškom¹¹⁸⁰ i u opštini Čapljina.¹¹⁸¹

1. Analiza dokaza

577. Vijeće će se najprije osvrnuti na dokaze kojima raspolaže kako bi utvrdilo da li su opštine Prozor, zapadni Mostar i opštine Ljubuški, Stolac i Čapljina bile pod okupacijom HVO-a u periodu na koji se odnosi Optužnica.

¹¹⁷⁴ V. "Vidovi odgovornosti saučesnika: pomaganje i podržavanje" u razmatranjima Vijeća u vezi s mjerodavnim pravom: Vidovi odgovornosti iz člana 7(1) Statuta.

¹¹⁷⁵ Vijeće podsjeća da se može zaključiti da je HVO izvršio okupaciju budući da su Hrvatska/HV imali opštu kontrolu nad HVO-om. V. "Okupaciona sila" u razmatranjima Vijeća u vezi s mjerodavnim pravom: Teške povrede Ženevskih konvencija.

¹¹⁷⁶ V. "Deportacija i prisilno premještanje" u razmatranjima Vijeća u vezi sa zločinima protiv čovječnosti i "Deportacija i protivpravno premještanje civila" u razmatranjima Vijeća u vezi s mjerodavnim pravom: Teške povrede Ženevskih konvencija.

¹¹⁷⁷ Vijeće podsjeća s tim u vezi da su obilježja deportacije u smislu člana 2 i člana 5 Statuta identična osim u tome što deportacija, da bi se klasifikovala kao teška povreda Ženevskih konvencija, mora biti izvršena nad osobama zaštićenim Ženevskim konvencijama.

¹¹⁷⁸ Optužnica, par. 59.

¹¹⁷⁹ Optužnica, par. 100 i 105.

¹¹⁸⁰ Optužnica, par. 150.

¹¹⁸¹ Optužnica, par. 175, 182, 183 i 185.

578. Kad je riječ o opštini Prozor, dokazi pokazuju da je HVO, nakon što je napao mjesto Prozor 23. oktobra 1992., uz pomoć snaga Vojne policije, preuzeo kontrolu nad gradom 24. oktobra 1992.¹¹⁸² U periodu od 24. do 30. oktobra 1992., pripadnici HVO-a su oštetili, uništili ili opljačkali znatnu imovinu.¹¹⁸³ Osim toga, 17. aprila 1993., nakon što je zauzeo selo Parcani, HVO je uništio više kuća u tom selu.¹¹⁸⁴ Naposljetku, HVO je tokom avgusta 1993. vršio masovna hapšenja Muslimana koji su bili u toj opštini, a ABiH nije pružila ni najmanji otpor.¹¹⁸⁵ Vijeće takođe raspolože dokazima o tome da je HVO neprekidno bio prisutan u opštini Prozor i imao kontrolu nad njenim stanovništvom u decembru 1993., konkretno u Prozoru i selu Duge.¹¹⁸⁶ Vijeće na osnovu toga zaključuje da je HVO u dovoljnoj mjeri bio vojno prisutan u opštini Prozor da je mogao izdavati naređenja lokalnom stanovništvu i osigurati da se ona poštuju. Vijeće stoga zaključuje da je mjesto Prozor bilo pod okupacijom HVO-a od 24. do 30. oktobra 1992., a selo Parcani barem u danima nakon napada 17. aprila 1993. Osim toga, opština Prozor bila je pod okupacijom HVO-a od avgusta do decembra 1993.

579. Kad je riječ o opštini Gornji Vakuf, u paragrafima 66 do 68 Optužnice tereti se za krivična djela oduzimanja imovine koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno. Iz dokaza proizlazi da je HVO, nakon što je zauzeo sela Duša, Hrasnica, Ždrimci i Uzričje 18. januara 1993., hapsio i raseljavao muslimansko stanovništvo iz tih sela, te uništavao ili pljačkao imovinu koja je pripadala Muslimanima.¹¹⁸⁷ Vijeće smatra da ti dokazi pokazuju da je HVO u dovoljnoj mjeri bio vojno prisutan u tim selima da je mogao izdavati naređenja stanovništvu i osigurati da se ona poštuju. Vijeće stoga zaključuje da su poslije 18. januara 1993. sela Duša, Hrasnica, Ždrimci i Uzričje bila pod okupacijom HVO-a.

580. Kad je riječ o opštini Jablanica, u paragrafima 82 do 85 Optužnice tereti se za krivična djela oduzimanja imovine koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno. Iz dokaza proizlazi da je HVO, nakon što je zauzeo sela Sovići i Doljani, hapsio i raseljavao muslimansko stanovništvo iz tih sela, te uništavao ili pljačkao imovinu koja je pripadala

¹¹⁸² V. "Uspostavljanje kontrole nad Prozorom" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹¹⁸³ V. "Oštećivanje i palež imovine i kuća u vlasništvu Muslimana nakon uspostavljanja kontrole nad Prozorom" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹¹⁸⁴ V. "Napad na Parcani 17. aprila 1993. i paljenje stambenih objekata" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹¹⁸⁵ P 10030, str. 8; Rudy Gerritsen, T(f), str. 19221-19223 i 19372; P 09619; P 04177, str. 2; Svjedok BR, T(f), str. 8112 i 8113, djelimično zatvorena sjednica; Peter Hauenstein, T(f), str. 7569, 7570, 7624 i 7625.

¹¹⁸⁶ P 06569, str. 2; P 09700 pod pečatom, str. 3; P 09717, pod pečatom, str. 6; P 07174, str. 1; P 07212; Peter Hauenstein, T(f), str. 7571, 7572 i 7653.

¹¹⁸⁷ V. "Napadi na više sela u opštini Gornji Vakuf i zločini koji su, prema navodima, posljedica tog napada" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

Muslimanima.¹¹⁸⁸ Vijeće smatra da ti dokazi pokazuju da je HVO u dovoljnoj mjeri bio vojno prisutan u tim selima da je mogao izdavati naređenja stanovništvu i osigurati da se ona poštuju. Vijeće stoga zaključuje da su poslije 17. aprila 1993. sela Sovići i Doljani bila pod okupacijom HVO-a.

581. Kad je riječ o zapadnom Mostaru, u paragrafima 100, 105 i 107 Optužnice tereti se za krivična djela deportacije, protivpravne deportacije civila i oduzimanje imovine koja nisu opravdana vojnom nuždom, a izvedena su protivpravno i bezobzirno, počinjena u periodima od maja 1993. do aprila 1994. Osim toga, Vijeće konstatuje da, premda se u paragrafu 93 Optužnice takođe tereti za krivična djela deportacije i protivpravne deportacije civila, u opisu činjenica navedenih u tom paragrafu ne navodi se premještanje stanovništva Mostara.

582. Iz tog razloga, Vijeće smatra da se u paragrafu 93 Optužnice ne tereti za krivična djela deportacije i protivpravne deportacije civila.

583. Iz dokaza proizlazi da je HVO, počev od maja 1993., raseljavao muslimansko stanovništvo zapadnog Mostara¹¹⁸⁹ i pljačkao imovinu koja je pripadala Muslimanima.¹¹⁹⁰ Raseljavanje muslimanskog stanovništva s područja Mostara pod kontrolom HVO-a nastavilo se u junu 1993. i trajalo je do februara 1994.¹¹⁹¹ Vijeće smatra da ta činjenica dokazuje da je HVO u dovoljnoj mjeri bio vojno prisutan da uspostavi svoju vlast, te da je mogao izdavati naređenja stanovništvu zapadnog Mostara i osigurati da se ona poštuju u periodima na koja se odnosi Optužnica. Iz tog razloga, Vijeće zaključuje da je od maja 1993. do februara 1994. zapadni Mostar bio pod okupacijom HVO-a.

584. Kad je riječ o opštini Ljubuški, u paragrafu 150 Optužnice tereti se za deportaciju muslimanskih stanovnika iz opštine Ljubuški od 16. do 28. avgusta 1993. Iz dokaza proizlazi da je HVO u avgustu 1993. vršio masovna hapšenja muslimanskih stanovnika te opštine, a da ABiH nije

¹¹⁸⁸ V. "Hapšenje muškaraca, žena, djece i starijih osoba od 17. do 23. aprila 1993." i "Navodi o kriminalnim događajima nakon napada na sela Sovići i Doljani i nakon hapšenja" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

¹¹⁸⁹ P 02884, str. 3; P 10038, str. 4; P 10035, par. 18; P 10367 pod pečatom, par. 51; Svjedok DZ, T(f), str. 26471, zatvorena sjednica; Svjedok BB, T(f), str. 17185, 17186, 17189, 17190 i 17213, zatvorena sjednica; P 09677 pod pečatom, par. 5 i 6; P 02564 pod pečatom, str. 7; 1D 00527, par. 9; P 02557 pod pečatom, str. 1; P 09712 pod pečatom, par. 23 i 36; P 02458, par. 27; P 02290.

¹¹⁹⁰ V. "Navodi o zločinima počinjenim tokom juna 1993.", "Silovanje, seksualno zlostavljanje, krađa, prijetnje i zastrašivanje Muslimana tokom akcija deložiranja u zapadnom Mostaru u julu i avgustu 1993." i "Navodi o zločinima počinjenim u periodu od septembra 1993. do aprila 1994." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹¹⁹¹ V. "Navodi o zločinima počinjenim tokom juna 1993.", "Silovanje, seksualno zlostavljanje, krađa, prijetnje i zastrašivanje Muslimana tokom akcija deložiranja u zapadnom Mostaru u julu i avgustu 1993." i "Navodi o zločinima počinjenim u periodu od septembra 1993. do aprila 1994." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

pružila ni najmanji otpor.¹¹⁹² Vijeće smatra da ti dokazi pokazuju da je HVO u dovoljnoj mjeri bio vojno prisutan u cijeloj opštini Ljubuški da je mogao izdavati naređenja stanovništvu i osigurati da se ona poštuju. Vijeće zaključuje da je opština Ljubuški u avgustu 1993. bila pod okupacijom HVO-a.

585. Kad je riječ o opštini Stolac, u paragrafima 159, 162, 164, 165, 166, 167 i 168 Optužnice navodi se uništavanje civilnih i vjerskih objekata, oduzimanje imovine i protjerivanje muslimanskog stanovništva sa više mjesta u opštini tokom jula i avgusta 1993. Iz dokaza proizlazi da je HVO u avgustu 1993. masovno hapsio i premještao muslimanske stanovnike opštine Stolac,¹¹⁹³ kao i da je uništavao i pljačkao imovinu Muslimana iz te opštine.¹¹⁹⁴ Ti dokazi pokazuju da je HVO u dovoljnoj mjeri bio vojno prisutan u opštini da je mogao izdavati naređenja lokalnom stanovništvu i osigurati da se ona poštuju.

586. Kad je riječ o opštini Čapljina, u paragrafima 175, 182, 183 i 185 Optužnice tereti se za krivična djela deportacije i protivpravne deportacije civila, počinjena u periodu od jula do septembra 1993. U paragrafima 175, 177, 179, 180 i 182 tereti se za krivična djela uništavanja imovine i oduzimanja imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno.

587. Iz dokaza proizlazi da je HVO u julu 1993. vodio kampanju masovnog hapšenja vojno sposobnih muškaraca Muslimana u cijeloj opštini Čapljina, a da ABiH nije pružila ni najmanji otpor.¹¹⁹⁵ HVO je tokom te kampanje takođe uništavao ili pljačkao imovinu koja je pripadala

¹¹⁹² P 09847 pod pečatom, str. 2; P 09845 pod pečatom; P 05091, par. 17; 1D 01675, par. 1-7; P 04225; P 02108 pod pečatom, str. 37; P 04214 pod pečatom, str. 5; P 10328, str. 19 i 20.

¹¹⁹³ P 04000 pod pečatom, str. 3; Svjedok BI, T(f), str. 2401, 2403, 2426 i 2427; P 09946 pod pečatom, par. 46, 48 i 49; P 09947, str. 6; Svjedok CL, T(f), str. 11067, 11068, djelimično zatvorena sjednica i 11069; P 09583; Svjedok CL, T(f), str. 11075, djelimično zatvorena sjednica; Fahrudin Rizvanbegović, T(f), str. 2202 i 2203; P 09750 pod pečatom, str. 4; Svjedok CE, T(f), str. 10598 i 10599, djelimično zatvorena sjednica; P 09751 pod pečatom, str. 4; P 09944, par. 5.

¹¹⁹⁴ V. "Hapšenje žena, djece i starijih osoba, raseljavanje stanovništva, krađa imovine i oštećivanje imovine u opštini Stolac u julu i avgustu 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹¹⁹⁵ P 06697, par. 57 i 58; P 10009 pod pečatom, par. 1 i 2; Svjedok BC, T(f), str. 18339, zatvorena sjednica; P 03075, str. 2; Svjedok CM, T(f), str. 11100 i 11101; P 03057, str. 3; P 09931, str. 3; P 03019, str. 2; Svjedok C, T(f), str. 22429, zatvorena sjednica; P 09937, par. 13; P 09755 pod pečatom, str. 4; P 10125, str. 4; P 10131 pod pečatom, par. 21; P 09935, str. 3; P 03170, str. 2; P 10137, par. 5-7 i 10; P 10138, par. 16 à 18; P 03121, str. 2; P 03170, str. 2 i 3; Svjedok DD, T(f), str. 14429, zatvorena sjednica; P 09933 pod pečatom, str. 3; P 03175 pod pečatom, str.1; Klaus Johann Nissen, T(f), str. 20459; P 03362 pod pečatom, str. 3; Klaus Johann Nissen, T(f), str. 20526; P 09843 pod pečatom, str. 2, par. 1; Svjedok BC, T(f), str. 18348 i 18349, zatvorena sjednica; P 09712 pod pečatom, par. 44 i 45; Svjedok CM, T(f), str. 11104, djelimično zatvorena sjednica; P 09681 pod pečatom; P 09768 pod pečatom, str. 3 i 4; P 03222; P 09799 pod pečatom, str. 3; Hasan Hasić, T(f), str. 10716-10718; Svjedok CI, T(f), str. 10899 i 10900; P 09798, str. 2; P 03369 pod pečatom, str. 1; Antoon van der Grinten, T(f), str. 21087-21089; Sejfo Kajmović, T(f), str. 11699, 11701 i 11702; P 09754 pod pečatom, str. 3; P 03952, str. 2; P 04000 pod pečatom; P 03187, str. 1; P 03326, str. 1; P 03666, str. 1; P 03230, str. 1; P 03307, str.1.

Muslimanima iz te opštine.¹¹⁹⁶ U periodu od jula do septembra 1993., HVO je prisilno raseljavao muslimansko stanovništvo iz te opštine.¹¹⁹⁷ Vijeće smatra da te činjenice pokazuju da je HVO u dovoljnoj mjeri bio vojno prisutan na cijeloj teritoriji opštine Čapljina da je mogao izdavati naređenja stanovništvu i osigurati da se ona poštuju. Cjelokupna opština Čapljina je stoga od jula do septembra 1993. bila pod okupacijom HVO-a.

588. Kad je riječ o opštini Vareš, u paragrafima 211 i 213 Optužnice tereti se za krivična djela oduzimanja imovine koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno. Iz dokaza proizlazi da je HVO, nakon što je 23. oktobra 1993. zauzeo grad Vareš i selo Stupni Do, hapsio muslimanske stanovnike Vareša; pljačkao imovinu koja je pripadala Muslimanima iz Vareša i u cijelosti uništio selo Stupni Do.¹¹⁹⁸ Vijeće smatra da ti dokazi pokazuju da je HVO u dovoljnoj mjeri bio vojno prisutan u gradu Varešu i selu Stupni Do da je mogao izdavati naređenja stanovništvu i osigurati da se ona poštuju. Vijeće stoga zaključuje da su poslije 23. oktobra 1993. grad Vareš i selo Stupni Do bili pod okupacijom HVO-a.

2. Opšti zaključak o postojanju stanja okupacije

589. S obzirom na sve dokaze, Vijeće je u mogućnosti da van razumne sumnje zaključi da je grad Prozor bio pod okupacijom HVO-a od 24. do 30. oktobra 1992., kao i da je selo Parcani bilo okupirano barem u danima nakon napada 17. aprila 1993. Općenitije govoreći, Vijeće smatra da je opština Prozor bila pod okupacijom HVO-a od avgusta do decembra 1993. Osim toga, Vijeće smatra da su sela Duša, Hrasnica, Ždrimci i Uzričje u opštini Gornji Vakuf bila pod okupacijom HVO-a poslije 18. januara 1993.; da su sela Sovići i Doljani u opštini Jablanica bila pod okupacijom HVO-a poslije 17. aprila 1993.; da je zapadni Mostar bio pod okupacijom HVO-a od maja 1993. do februara 1994.; da je opština Ljubuški bila pod okupacijom HVO-a u avgustu 1993.; da je opština Stolac bila pod okupacijom HVO-a u julu i avgustu 1993.; da je opština Čapljina bila pod okupacijom HVO-a od jula do septembra 1993., te da su grad Vareš i selo Stupni Do u opštini Vareš bili pod okupacijom HVO-a poslije 23. oktobra 1993.

¹¹⁹⁶ V. “Deložiranje žena, djece i starijih osoba, njihovo raseljavanje i navodi o zločinima počinjenim u opštini Čapljina od jula do septembra 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹¹⁹⁷ P 03142, str. 1; P 06697, par. 54; P 09843 pod pečatom, str. 2, par. 2; Svjedok C, T(f), str. 22365, zatvorena sjednica; P 10217 pod pečatom, par. 144; P 10208, par. 2; P 09798, str. 2, 3 i 5; P 09931, str. 3, 5 i 6; P 09933 pod pečatom, str. 3, i 4; P 10145, str. 5; P 09935, str. 5 i 6; P 09770 pod pečatom, str. 8; P 03063; Svjedok CG, T(f), str. 10799 i 10800; Sejfo Kajmović, T(f), str. 11698, 11699 i 11702; P 03962; Svjedok BC, T(f), str. 18389, zatvorena sjednica; P 10133 pod pečatom, str. 5, par. 46 i 47; P 09799 pod pečatom, str. 3; Svjedok CK, T(f), str. 11007 i 11008; Martin Raguž, T(f), str. 31463. V. takođe P 09851 pod pečatom, str. 8-10.

¹¹⁹⁸ V. “Hapšenje i zatočenje muškaraca Muslimana u Varešu 23. oktobra 1993.”, “Djela krađe i seksualnog nasilja protiv muslimanskog stanovništva u Varešu” i “Krađa, paljenje i uništavanje imovine i kuća u vlasništvu Muslimana iz sela Stupni Do” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

II. Zaštićeni status imovine i osoba, žrtava krivičnih dijela za koja se tereti

590. Vijeće će u pravnim zaključcima utvrditi status žrtava i imovine na osnovu dokaza o događajima koji su se odigrali u opštinama i zatočeničkim logorima navedenim u Optužnici. Međutim, tokom cijelog suđenja, strane u postupku su u više navrata raspravljale o dva načelna pitanja: prvo, o pitanju statusa muslimanskih pripadnika HVO-a (A) i, drugo, o pitanju statusa vojno sposobnih muškaraca Muslimana (B). Zatim će, za svaki logor i opštinu, biti razmotreni dokazi koji omogućavaju da se utvrdi da li su osobe i imovina imali zaštićeni status. (C).

A. Status Muslimana, pripadnika HVO-a, koje je HVO zatočio

591. Strane u postupku su detaljno raspravljale o pitanju statusa muslimanskih pripadnika HVO-a kako tokom suđenja, tako i u završnim podnescima i tokom iznošenja završnih riječi.

592. Više timova odbrane tvrdi da muslimanski vojnici HVO-a, koje je HVO zatočio, nisu zaštićene osobe u smislu mjerodavnih Ženevskih konvencija, te da se stoga na njih ne može primijeniti član 2 Statuta.

593. Ćorićeva odbrana ne osporava sudsku praksu u vezi s utvrđivanjem lojalnosti jednoj od zaraćenih strana, što je ključni kriterijum prilikom utvrđivanja statusa zaštićenih osoba u smislu Konvencije IV.¹¹⁹⁹ Međutim, Ćorićeva odbrana tvrdi da su muslimanski pripadnici HVO-a, s obzirom na to da su bili u redovima HVO-a, morali biti lojalni vlastima HZ HB. Iz tog razloga, u trenutku njihovog zatočenja od strane vlasti samog HVO-a, oni nisu bili u rukama neprijatelja, te stoga nisu bili zaštićeni Ženevskim konvencijama.¹²⁰⁰

594. Praljкова, Petkovićeva i Ćorićeva odbrana tvrde da su muslimanski vojnici HVO-a, koje je HVO izolovao 30. juna 1993., zadržali status vojnika HVO-a.¹²⁰¹ Te odbrane podsjećaju da u pravu oružanih sukoba nisu kriminalizovana djela nasilja počinjena između pripadnika istih oružanih snaga, te tvrde da se za krivična djela koja se eventualno počine u tom kontekstu kažnjava po nacionalnim zakonima primjenjivim na date oružane snage.¹²⁰²

¹¹⁹⁹ Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 352 i 355-358.

¹²⁰⁰ Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 352-354, 359 i 360.

¹²⁰¹ Završni podnesak Praljкове odbrane, par. 85 i 96; Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 255-257; Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 352-360; Završna riječ Petkovićeve odbrane, T(f), str. 52545, 52549 i 52550.

¹²⁰² Završni podnesak Praljкове odbrane, par. 85 i 96; Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 258-260; Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 361-368; Završna riječ Petkovićeve odbrane, T(f), str. 52550 i 52558.

595. Petkovićeva odbrana osim toga iznosi da je HVO pravio razliku između izolovanih muslimanskih vojnika HVO-a i ratnih zarobljenika.¹²⁰³ Ćorićeva odbrana konkretnije tvrdi da su muslimanski vojnici HVO-a zatočeni iz bezbjednosnih razloga, te da je to pitanje bilo u isključivoj nadležnosti HVO-a.¹²⁰⁴ U tom smislu, Ćorićeva odbrana iznosi da je približno 30. juna 1993. Valentin Ćorić obaviješten da su vojni zapovjednici HVO-a iz preventivnih razloga zatočili muslimanske pripadnike HVO-a i vojno sposobne Muslimane.¹²⁰⁵ Na kraju, Petkovićeva odbrana smatra da Međunarodni sud nije nadležan za krivična djela koja su eventualno počinjena nad muslimanskim pripadnicima HVO-a i da zatočenje muslimanskih vojnika HVO-a ne predstavlja ni protivpravno djelo ni diskriminatornu mjeru, kao ni djelo progona u smislu člana 2 Statuta, te da njihovo premještanje u treće zemlje ne predstavlja krivično djelo deportacije po članu 2 Statuta.¹²⁰⁶

596. Tužilaštvo se u svom završnom podnesku osvrće na teoretsko pitanje statusa muslimanskih pripadnika HVO-a koje je HVO zatočio 30. juna 1993.¹²⁰⁷ Tužilaštvo tvrdi da bi ti ljudi, ukoliko Vijeće zaključi da oni nisu ni civili ni ratni zarobljenici, trebalo da uživaju zaštitu koja se primjenjuje na zatvorenike po međunarodnom običajnom pravu na osnovu člana 75 Dopunskog protokola I i zajedničkog člana 3 Ženevskih konvencija.¹²⁰⁸ Tužilaštvo ističe da su muslimanski pripadnici HVO-a, koje je HVO zatočio zbog njihove nacionalne pripadnosti i zato što su predstavljali opasnost po bezbjednost, bili osobe *hors de combat* budući da su bili zatočeni, te da je iz tog razloga trebalo da uživaju zaštitu u skladu sa zajedničkim članom 3 Konvencija.¹²⁰⁹ Odgovarajući na argumente predočene u replici Petkovićeve odbrane, a pozivajući se na član 72 Dopunskog protokola I i Komentar člana 75, tužilaštvo u svojoj replici kaže da se član 75 Dopunskog protokola I ne primjenjuje isključivo na civile.¹²¹⁰ Petkovićeva odbrana u duplici tvrdi da tužilaštvo nije iznijelo osnovu u međunarodnom običajnom pravu za svoju tvrdnju i ponavlja da sudska praksa Specijalnog suda za Sierra Leone, kao i doktrina, potvrđuju njenu tezu da su muslimanski vojnici HVO-a imali status vojnika HVO-a i nakon što su izolovani.¹²¹¹

597. U slučaju da Vijeće zaključi da su muslimanski pripadnici HVO-a bili civili čije državljanstvo je različito od državljanstva bosanskih Hrvata, Ćorićeva odbrana smatra da je njihovo zatočenje bilo opravdano iz bezbjednosnih razloga shodno članu 5 Ženevske konvencije IV.¹²¹² U

¹²⁰³ Završni podnesak tužilaštva, par. 257.

¹²⁰⁴ Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 372.

¹²⁰⁵ Završna riječ Ćorićeve odbrane, T(f), str. 52723-52725.

¹²⁰⁶ Završna riječ Petkovićeve odbrane, T(f), str. 52558 i 52559.

¹²⁰⁷ Završni podnesak tužilaštva, par. 144-148.

¹²⁰⁸ Završni podnesak tužilaštva, par. 144-147 i 149; Replika tužilaštva, T(f), str. 52822.

¹²⁰⁹ Završni podnesak tužilaštva, par. 144-149.

¹²¹⁰ Replika tužilaštva, T(f), str. 52822 i 52823.

¹²¹¹ Duplika Petkovićeve odbrane, T(f), str. 52931-52933.

¹²¹² Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 373-375; Završna riječ Ćorićeve odbrane, T(f), str. 52723-52725.

tom smislu, Ćorićeva odbrana tvrdi da, u skladu sa sudskom praksom i komentarima Źenevske konvencije IV, država koja je naložila da se osobe zatoče utvrđuje šta predstavlja opasnost po njenu bezbjednost. Ćorićeva odbrana dalje tvrdi da je opravdano zatočiti vojno sposobne muškarce koji potencijalno mogu da stupe u redove neprijateljskih oružanih snaga kada oni predstavljaju opasnost po državnu bezbjednost.¹²¹³

598. Vijeće najprije napominje da se Ćorićeva odbrana istovremeno osvrće na pitanje statusa muslimanskih pripadnika HVO-a i vojno sposobnih muškaraca Muslimana koje je HVO izolovao, a da pritom nije objasnila zašto zajedno analizira status te dvije grupe.

599. Vijeće smatra da je pogrešan argument Ćorićeve odbrane po kojem je HVO imao pravo da iz bezbjednosnih razloga izoluje sve muslimanske pripadnike HVO-a. Naprotiv, interniranje ili upućivanje na prinudni boravak civila može isključivo biti rezultat pojedinačnih mjera koje se donose od slučaja do slučaja, a nikako opšta mjera primijenjena na čitav dio stanovništva.¹²¹⁴

600. Vijeće podsjeća da se pitanje koji je pravni režim primjenjiv na muslimanske pripadnike HVO-a postavlja od trenutka kad ih je HVO zatočio. Stoga je primjereno utvrditi da li su te osobe bile zaštićene Źenevskom konvencijom III ili Źenevskom konvencijom IV.

601. Najprije, Vijeće će razmotriti da li se muslimanski pripadnici HVO-a koje je HVO zatočio mogu okvalifikovati kao ratni zarobljenici koji su zaštićeni Źenevskom konvencijom III.

602. Član 4 pomenute Konvencije definiše ratne zarobljenike kao “ [...] osobe koje pripadaju jednoj od sljedećih kategorija, a koje su pale pod vlast neprijatelja: 1) pripadnici oružanih snaga jedne strane u sukobu [...]”.

603. Muslimanski pripadnici HVO-a očigledno pripadaju oružanim snagama jedne strane u sukobu: HVO-u. Tom konstatacijom se međutim ne ispunjava ovaj uslov iz definicije “ratnog zarobljenika” u Konvenciji. Na osnovu teleološkog tumačenja, odnosno tumačenja svrhe Konvencije III, jasno se izvodi zaključak da pod tu kategoriju potpadaju jedino osobe koje pripadaju oružanim snagama *druge* strane, a ne one koja ih je zatočila. Činjenica da je HVO u ovom slučaju zatočio vojnike iz vlastitih redova kosi se sa pretpostavkom da se ti zatočenici mogu okvalifikovati kao ratni zarobljenici.

604. Vijeće osim toga smatra da muslimanski pripadnici HVO-a koje je HVO lišio slobode nisu “pal[i] pod vlast neprijatelja” u smislu Źenevske konvencije III. Komentar člana 4 podsjeća da se

¹²¹³ Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 373-375.

“izraz ‘neprijatelj’ odnosi na sve protivnike tokom ‘oružanog sukoba između dvije ili više visokih strana ugovornica’ [...]”. Vijeće iz toga zaključuje da se pripadnik oružanih snaga ne može smatrati ratnim zarobljenikom osim ukoliko ga je zarobila strana u sukobu protiv koje se bore oružane snage čiji je on pripadnik. Vijeće osim toga podsjeća da je cilj zaštite koju uživaju ratni zarobljenici da se omogući zaraćenim stranama da stave van borbenog stroja pripadnike neprijateljskih oružanih snaga tokom trajanja sukoba.¹²¹⁵ Iz toga slijedi da se pripadnici oružanih snaga jedne strane u sukobu ne mogu smatrati ratnim zarobljenicima ako su ih zatočile njihove vlastite oružane snage.

605. Većina Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, smatra da muslimanski pripadnici HVO-a koje je HVO zatočio ne mogu biti okvalifikovani kao ratni zarobljenici, te da stoga nisu zaštićeni Ženevskom konvencijom III.

606. Vijeće će sada razmotriti da li su muslimanski pripadnici HVO-a zaštićeni Ženevskom konvencijom IV.

607. U članu 4 pomenute Konvencije stoji da ona “štiti osobe koje se, u bilo kome trenutku i na bilo koji način, nađu, u slučaju sukoba ili okupacije, u vlasti jedne strane u sukobu ili jedne okupacione sile čiji nisu državljani”. Konvencija isključuje iz svog polja primjene osobe zaštićene drugim Ženevskim konvencijama. U predmetnom kontekstu, Vijeće je već utvrdilo da muslimanski pripadnici HVO-a nisu bili zaštićeni Ženevskom konvencijom III. Oni nisu zaštićeni ni Ženevskom konvencijom I koja se odnosi na ranjenike i bolesnike u oružanim snagama u ratu, niti Ženevskom konvencijom II koja se odnosi na ranjenike, bolesnike i brodolomnike oružanih snaga.

608. Kako bi se utvrdilo da li je Ženevska konvencija IV mjerodavna, potrebno je utvrditi da li su muslimanski pripadnici HVO-a bili u vlasti strane u sukobu čiji nisu državljani. Žalbeno vijeće je jasno utvrdilo da kriterijum za određivanje statusa zaštićenih osoba nije državljanstvo već lojalnost. U kontekstu sukoba u bivšoj Jugoslaviji, ta lojalnost može biti određena etničkom pripadnošću.¹²¹⁶ Iz tog razloga, a s obzirom na dokaze koji su predloženi Vijeću, potrebno je utvrditi kojoj su strani bili lojalni muslimanski pripadnici HVO-a koje je HVO zatočio.

609. Kao što i sama Ćorićeva odbrana ističe, muslimanski pripadnici HVO-a su, počev od 1993., smatrani opasnošću po bezbjednost HVO-a.¹²¹⁷ Nakon što je 30. juna 1993. ABiH izvršila napad na Sjeverni logor u kojem su navodno sudjelovali i muslimanski pripadnici HVO-a, vlasti HVO-a su

¹²¹⁴ V. “Zatvaranje” u razmatranjima Vijeća o mjerodavnom pravu u vezi sa zločinima protiv čovječnosti.

¹²¹⁵ V. u vezi s tim Dieter Fleco, “*The Handbook of Humanitarian Law in Armed Conflicts*”, Oxford Press, Oxford, 1995., str. 321.

¹²¹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 166.

¹²¹⁷ Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 373.

smatrale da, uopšteno gledano, muslimanski pripadnici HVO-a predstavljaju opasnost po bezbjednost HVO-a, te su naredili da se oni razoružaju i masovno zatoče.¹²¹⁸ Ćorićeva odbrana međutim smatra da ta djela nisu u nadležnosti Međunarodnog suda budući da su muslimanski pripadnici HVO-a položili zakletvu lojalnosti HVO-u.¹²¹⁹ Milivoj Petković je izjavio da je on, u skladu s naređenjima koja mu je na sastanku 30. juna 1993. dao Mate Boban, predsjednik HZ HB i vrhovni zapovjednik HVO-a, istog dana izdao zapovijed zapovjedniku OZ Jugoistočna Hercegovina da se razoružaju i “izoliraju” muslimanski pripadnici HVO-a, kao i da se “izoliraju” vojno sposobni Muslimani jer oni predstavljaju opasnost po bezbjednost jedinica HVO-a.¹²²⁰ Milan Gorjanc je izjavio da je bilo razumno, s vojne tačke gledišta, što su oružane snage HVO-a smatrale da muslimanski vojnici u njihovim redovima predstavljaju opasnost.¹²²¹

610. Vijeće stoga smatra da je, barem od 30. juna 1993., rukovodstvo HVO smatralo da su muslimanski pripadnici HVO-a lojalni ABiH.

611. Iz tog razloga, Vijeće zaključuje da su muslimanski pripadnici HVO-a, koje je HVO zatočio poslije 30. juna 1993., bili u vlasti neprijateljske strane, te da su stoga bili zaštićene osobe u smislu člana 4 Ženevske konvencije IV.

B. Status muškaraca Muslimana starosti od 16 do 60 godina, koje je HVO zatočio

612. U svom završnom podnesku, Petkovićeva odbrana iznosi da su muškarci Muslimani starosti od 16 do 60 godina koje je HVO lišio slobode 30. juna 1993. bili pripadnici rezervnih snaga ABiH kao neborci i to u skladu sa zakonskim propisima na snazi u RBiH u vrijeme događaja i pozivom na opštu mobilizaciju Predsjedništva RBiH od 20. juna 1992., te da su prema tome uživali zaštitu koja se primjenjuje na ratne zarobljenike.¹²²² Osim toga, Petkovićeva odbrana smatra, pozivajući se na Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić*, da je na tužilaštvu da van razumne sumnje utvrdi status

¹²¹⁸ Fahrudin Rizvanbegović, T(f), str. 2206; P 09755 pod pečatom, str. 3 i 4; Svjedok CD, T(f), str. 10530, 10531 i 10532, djelimično zatvorena sjednica; Svjedok OO, P 10224 pod pečatom, predmet *Naletilić i Martinović*, T(f), str. 5935 i 5936; 5D 05110 pod pečatom, par. 12; Zvonko Vidović, T(f), str. 51518-51520 i 51621; P 10032, str. 6, par. 18; Marijan Biškić, T(f), str. 15092; P 10133 pod pečatom, par. 36, 79 i 80; 3D 03759, str. 11; P 03019; P 03546; Svjedok C, T(f), str. 22333, 22334 i 22463, zatvorena sjednica; P 03019, str. 2; Božo Pavlović, T(f), str. 46855, 46856, 46860, 46911, 46912, 46919 i 46920, djelimično zatvorena sjednica; Milivoj Petković, T(f), str. 49574-49580; P 03019; Milan Gorjanc, T(f), str. 46315, djelimično zatvorena sjednica; 4D 01731, par. 138; Slobodan Praljak T(f), str. 44274. V. takođe P 03121; Slobodan Praljak T(f), str. 44272 i 44273.

¹²¹⁹ Završni podnesak Ćorićeva odbrane, par. 352-360.

¹²²⁰ Milivoj Petković, T(f), str. 49574-49580; P 03019.

¹²²¹ 4D 01731, par. 138. V. takođe Milan Gorjanc, T(f), str. 46118, 46119, 46126 i 46132.

¹²²² Završni podnesak Petkovićeva odbrane, par. 261-273; Završna riječ Petkovićeva odbrane, T(f), str. 52550-52557; Duplika Petkovićeva odbrane, T(f), str. 52929 i 52930.

vojno sposobnih muškaraca, te da, u odsustvu suprotnih dokaza, ne postoji prezumpcija civilnog statusa kada taj status predstavlja element krivičnog djela.¹²²³

613. Na osnovu dokaza uvrštenih u spis, Petkovićeva odbrana tvrdi da su političke i vojne vlasti R BiH tretirale vojno sposobne muškarce Muslimane kao pripadnike ABiH, a da ih je HVO smatrao pripadnicima rezervnih snaga. Petkovićeva odbrana stoga zaključuje da su ti muškarci Muslimani smatrani ratnim zarobljenicima, te da nije bilo civila u muslimanskom stanovništvu BiH osim žena, djece i staraca.¹²²⁴

614. Petkovićeva odbrana stoga smatra da je zatočenje ratnih zarobljenika bilo zakonito i opravdano budući da su oni predstavljali bezbjednosni rizik po HVO i hrvatsko stanovništvo na područjima pod kontrolom HVO-a. Takvo zatočenje stoga nije protivpravno djelo, diskriminatorna mjera ili djelo progona u smislu člana 2 Statuta. Osim toga, Petkovićeva odbrana smatra da njihovo premještanje u treće zemlje ne predstavlja krivično djelo deportacije u smislu člana 2.¹²²⁵

615. Tužilaštvo u svojoj replici ne osporava da je na tužilaštvu da dokaže da su vojno sposobni muškarci Muslimani, koje je HVO izolovao, bili civili, ali odbacuje argument odbrane da su vojno sposobni muškarci Muslimani automatski izgubili status civila.¹²²⁶ Osim toga, tužilaštvo tvrdi da status neboraca u oružanim snagama, koji tim osobama pripisuje Petkovićeva odbrana, imaju isključivo pripadnici oružanih snaga bez borbenog zadatka. Taj status se ne može primijeniti na rezerviste koji nisu mobilizovani u aktivni sastav samo zato što su vojno sposobni; oni zadržavaju status civila.¹²²⁷ Petkovićeva odbrana u svojoj duplici ponavlja da sve dok se ne dokaže suprotno, vojno sposobni muškarci Muslimani nisu civili i tvrdi da tužilaštvo nije dokazalo njihov status civila.¹²²⁸

616. Vijeće podsjeća da član 4 (1) Ženevske konvencije III svrstava pripadnike oružanih snaga među osobe koje, kad padnu u ruke neprijatelja, postaju ratni zarobljenici. Član 43 Dopunskog protokola I daje definiciju “oružanih snaga” i kaže da se one sastoje “od svih organizovanih oružanih snaga, grupa i jedinica, stavljenih pod komandu koja je odgovorna [...] za rukovođenje svojim potčinjenima”. U tom članu se dalje navodi da su “pripadnici oružanih snaga strane u

¹²²³ Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 274; Završna riječ Petkovićeve odbrane, T(f), str. 52551, 52552 i 52558.

¹²²⁴ Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 275-280 gdje se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić*, par. 606, 609, 615 i 623.

¹²²⁵ Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 281-284; Završna riječ Petkovićeve odbrane, T(f), str. 52559.

¹²²⁶ Replika tužilaštva, T(f), str. 52819 i 52820.

¹²²⁷ Replika tužilaštva, T(f), str. 52820-52822.

¹²²⁸ Duplika Petkovićeve odbrane, T(f), str. 52928.

sukobu (osim medicinskog osoblja i sveštenika obuhvaćenih članom 33 Ženevske konvencije III) [...] borci, što znači da imaju pravo da direktno učestvuju u neprijateljstvima”.

617. Osim toga, u Komentaru člana 43 Dopunskog protokola I stoji da je civil, koji je postao član oružane organizacije, kako je definisana dalje u tekstu, borac tokom cijelog trajanja neprijateljstava sve dok ga definitivno ne demobilise komandant iz člana 43.¹²²⁹

618. Većina Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, smatra da vojno sposobni muškarci Muslimani, čak i ako su po nacionalnom pravu pripadnici rezervnog sastava oružanih snaga RBiH, nisu obuhvaćeni definicijom pripadnika oružanih snaga u smislu mjerodavnog međunarodnog humanitarnog prava.

619. Po mišljenju većine Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, rezervista postaje pripadnik oružanih snaga u smislu međunarodnog humanitarnog prava kad bude mobilisan i kad stupi u aktivnu službu (*active duty*), odnosno, nakon što bude uključen u organizovanu strukturu i stavljen pod komandu odgovornu za rukovođenje svojim potčinjenim. Tek tada rezervista stiče status borca i postaje ratni zarobljenik ako padne u ruke neprijateljske strane tokom međunarodnog oružanog sukoba. Ta osoba stoga ima status borca od trenutka kada je mobilisana i kada je stupila u aktivnu službu, pa do trenutka kada je definitivno demobilisana. Izvan tih vremenskih okvira, rezervista je civil i ni u kom slučaju se ne može smatrati ratnim zarobljenikom ako ga tokom sukoba zatoči neprijateljska strana.

620. Iz tog razloga, strana u međunarodnom sukobu ne može da pravda zatočenje grupe muškaraca pukom činjenicom da su oni vojno sposobni i da, u slučaju rata, nacionalni zakoni nalažu opštu mobilizaciju muškaraca te starosne dobi. Na strani u sukobu je da utvrdi da li je data osoba zaista bila uključena u aktivni sastav.

621. Međutim, premda se ne može zaključiti da su muškarci imali status boraca samo zato što su bili vojno sposobni u trenutku kada su zatočeni, tužilaštvo mora da dokaže da su oni bili civili ukoliko smatra da zločini počinjeni nad tim osobama potpadaju pod kategoriju zločina protiv čovječnosti ili zločina kažnjivih prema Ženevskoj konvenciji IV. U slučaju da se na osnovu dokaza, razmotrenih za svako krivično djelo za koje se tereti, ne može van razumne sumnje utvrditi da se radilo o civilima, Vijeće će zaključiti, *in dubio pro reo*, da se radilo o borcima.

¹²²⁹ Komentar člana 43 Dopunskog protokola I, str. 1677.

C. Zaštićeni status imovine i osoba u zatočeničkim centrima i opštinama na koje se odnosi**Optužnica**

622. Vijeće će razmotriti zaštićeni karakter osoba i imovine u opštinama i zatočeničkim centrima na koje se odnosi Optužnica u svojim pravnim zaključcima u vezi sa svakom od tih opština i zatočeničkih centara.

III. Neksus između krivičnih djela za koje se tereti i oružanog sukoba/okupacije

623. Vijeće je u djelu posvećenom teškim povredama Ženevskih konvencija podsjetilo da nije nužno dokazati da su se borbe vodile na samom mjestu gdje su počinjena krivična djela za koja se tereti, već je dovoljno utvrditi da su ta djela blisko povezana sa neprijateljstvima koja su se odvijala na drugim dijelovima teritorije.¹²³⁰

624. Sva djela inkriminisana članom 2 Statuta za koje je Vijeće utvrdilo da su ih počinili pripadnici HVO-a, počinjena su na teritoriji ili u blizini teritorije na kojoj je vođen oružani sukob između HVO-a i ABiH koji je bio međunarodnog karaktera ili se odvijao na okupiranom području. Osim toga, sva su ta djela počinili pripadnici oružanih snaga jedne strane u sukobu, u ovom slučaju HVO. Samim tim, nema nikakve sumnje da su ta djela bila blisko povezana sa međunarodnim oružanim sukobom ili stanjem okupacije. Iz tog razloga, većina Vijeća smatra da je uslov nekusa između krivičnih djela i oružanog sukoba/okupacije zadovoljen za sva krivična djela koja se optuženima stavljaju na teret kao teške povrede Ženevskih konvencija, a za koje je Vijeće zaključilo da su ih počinili pripadnici HVO-a.

Dio 3 : Ostali uslovi za primjenu člana 3 Statuta: neksus između krivičnih djela za koja se tereti i oružanog sukoba

625. Kao što je ranije navedeno, postojanje oružanog sukoba, bio on unutrašnjeg ili međunarodnog karaktera, nužan je uslov za primjenu člana 3 Statuta.

626. Kao što je već rečeno kada se razmatralo pitanje primjenjivosti člana 2 Statuta, prije nego što se utvrdi neksus između krivičnih djela za koja se tereti i oružanog sukoba, potrebno je, kad je riječ o periodima i mjestima u vezi s kojim Vijeće ne raspolaže dokazima o oružanom sukobu, utvrditi da postoje dokazi o okupaciji (I). Nakon što izvede zaključke po tom pitanju, Vijeće će, na

¹²³⁰ V. "Postojanje nekusa između oružanog sukoba i krivičnih djela za koja se tereti" u razmatranjima Vijeća o mjerodavnom pravu: Teške povrede Ženevskih konvencija.

osnovu svih prihvaćenih dokaza o opštinama i zatočeničkim logorima, razmotriti da li je postojala veza između oružanog sukoba i krivičnih djela za koja se tereti (II).

I. Postojanje stanja okupacije u kontekstu navoda o krivičnim djelima na osnovu člana 3 Statuta

627. Kao što je bio slučaj u razmatranjima o uslovima primjenljivosti člana 2, Vijeće mora da utvrdi postojanje okupacije kad se radi o krivičnim djelima za koja se tereti na osnovi člana 3 Statuta, počinjenim na mjestima i u periodima za koje Vijeće nije moglo da utvrdi postojanje sukoba između ABiH i HVO-a.

628. Kad je riječ o opštini Ljubuški, Vijeće je već utvrdilo da je ta opština bila okupirana u avgustu 1993. Vijeće sa druge strane konstatuje da se takođe tereti za uništavanje džamije u Gradskoj u septembru 1993., kao kršenje zakona i običaja ratovanja.¹²³¹ Međutim, Vijeće ne raspolaže dokazima na osnovu kojih bi zaključilo da je u septembru 1993. postojalo stanje okupacije u opštini Ljubuški.

II. Postojanje neksusa između krivičnih djela za koja se tereti i oružanog sukoba/okupacije

629. Sva djela inkriminisana članom 3 Statuta za koje je Vijeće utvrdilo da su ih počinili pripadnici HVO-a, počinjena su na teritoriji ili u blizini teritorije na kojoj je vođen oružani sukob između HVO-a i ABiH koji je bio međunarodnog karaktera ili se odvijao na okupiranom području. Osim toga, sva su ta djela počinili pripadnici oružanih snaga jedne od strana u sukobu, u ovom slučaju pripadnici HVO-a. Samim tim, nema nikakve sumnje da su ta djela bila blisko povezana s međunarodnim oružanim sukobom ili stanjem okupacije. Iz tog razloga, većina Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, smatra da je zadovoljen uslov neksusa između krivičnih djela i oružanog sukoba/okupacije u pogledu svih krivičnih djela koja se optuženima stavljaju na teret kao kršenje zakona i običaja ratovanja, a za koja je Vijeće zaključilo da su ih počinili pripadnici HVO-a.

Dio 4 : Ostali uslovi za primjenu u vezi sa članom 5 Statuta: rasprostranjeni ili sistematski napad na civilno stanovništvo

630. U paragrafu 234 Optužnice, tužilaštvo tvrdi da su sva djela, propusti, ponašanje ili događaji koji se stavljaju na teret optuženima kao zločin protiv čovječnosti bili dio rasprostranjenog i

¹²³¹ Optužnica, par. 152.

sistematskog napada organa vlasti i snaga Herceg-Bosne/HVO-a na civilno stanovništvo, bosanske Muslimane.

631. Praljкова odbrana tvrdi da jedino civili mogu biti žrtve zločina protiv čovječnosti i ističe da su svi zatočeni u zatočeničkim centrima HVO-a bili “vojno sposobni” muškarci, te stoga nisu mogli biti žrtve zločina protiv čovječnosti.¹²³² Praljкова odbrana također tvrdi da u oktobru 1992. nije bilo napada na civilno stanovništvo u opštini Prozor.¹²³³ Osim toga, Praljкова odbrana tvrdi da tužilaštvo nije uspjelo da dokaže nikakvu vezu između tih zločina i rasprostranjenog i sistematskog napada na civilno stanovništvo.¹²³⁴

632. Budući da smatra da su krivična djela za koja se tvrdi da su počinjena u oktobru 1992. i aprilu 1993. u opštini Prozor, kao i ona za koja se tvrdi da su počinjena u januaru 1993. u opštini Gornji Vakuf bila izolovani i malobrojni slučajevi, Petkovićeva odbrana tvrdi da te “čarke”, do kojih je došlo na tim mjestima i u tom periodu, ne mogu da se smatraju rasprostranjenim ili sistematskim napadom na civilno stanovništvo.¹²³⁵ Petkovićeva odbrana također iznosi da nije utvrđeno da su druga krivična djela počinjena u okviru rasprostranjenog ili sistematskog napada.¹²³⁶ Petkovićeva odbrana prihvata da ratni zarobljenici mogu biti žrtve zločina protiv čovječnosti, ali isključivo ukoliko su djela koja su nad njima počinjena bila dio rasprostranjenog ili sistematskog napada na civilno stanovništvo.¹²³⁷

633. Ćorićeva odbrana sa svoje strane tvrdi da, budući da isključivo civili mogu biti žrtve zločina protiv čovječnosti, muslimanski pripadnici HVO-a, kao vojnici, ne mogu da uživaju zaštitu na koju se odnosi ta kategorija krivičnih djela.¹²³⁸ Alternativno, Ćorićeva odbrana iznosi da, u svakom slučaju, djela za koja se tvrdi da su počinjena nad tim Muslimanima ne mogu biti dio rasprostranjenog ili sistematskog napada na civilno stanovništvo jer su Muslimani bili zatočeni iz razloga koji se ne mogu povezati s takvim napadom.¹²³⁹

634. Prije svega, Vijeće podsjeća da je već navelo u dijelu o zločinima protiv čovječnosti da pojedinačne žrtve krivičnih djela u osnovi ne moraju i same biti civili, pod uslovom da je stanovništvo na koje je izvršen napad civilnog karaktera i da su krivična djela u osnovi počinjena

¹²³² Završni podnesak Praljčkove odbrane, par. 85.

¹²³³ Završni podnesak Praljčkove odbrane, par. 163 i 179.

¹²³⁴ Završni podnesak Praljčkove odbrane, par. 575.

¹²³⁵ Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 118, 154 i) i 217. V. također uvodnu riječ Petkovićeve odbrane, T(f), str. 45999.

¹²³⁶ Završni podnesak Petkovićeve odbrane, par. 154 ii) i iii).

¹²³⁷ Završna riječ Petkovićeve odbrane, T(f), str. 52551.

¹²³⁸ Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 369-371.

¹²³⁹ Završni podnesak Ćorićeve odbrane, par. 376-378.

kao dio tog napada.¹²⁴⁰ Vijeće je takođe već utvrdilo da muškarci Muslimani nisu imali status boraca isključivo zato što su bili vojno sposobni. Naime, oni postaju borci tek kada budu mobilisani i kada stupe u aktivnu službu uključivanjem u organizovanu strukturu i stavljanjem pod komandu odgovornu za rukovođenje svojim potčinjenim.¹²⁴¹

635. Kako bi utvrdilo da li su ispunjeni uslovi za primjenu člana 5 Statuta, Vijeće će razmotriti dokaze o: postojanju napada (I); rasprostranjenom ili sistematskom karakteru napada (II); civilnom karakteru stanovništva na koje je usmjeren napad (III); neksusu između krivičnih djela za koja se tereti i napada (IV); stanju svijesti fizičkih počinitelja djela (V) i neksusu između napada i oružanog sukoba (VI). Vijeće će zatim iznijeti svoj zaključak (VII).

I. Postojanje napada

636. Od maja 1992. – kada su opštinski HVO i HVO HZ HB donijeli prve odluke usmjerene protiv Muslimana u Mostaru¹²⁴² – do aprila 1994. – kada su posljednje osobe puštene na slobodu sa Heliodroma¹²⁴³ – pripadnici HVO-a su počinili brojna djela nasilja poput uskraćivanja pristupa humanitarnoj pomoći, ubistava, krađa, deložacije i masovnih hapšenja u svim opštinama navedenim u Optužnici.¹²⁴⁴

637. Vijeće na osnovu toga zaključuje da je HVO vršio napade u svim opštinama navedenim u Optužnici u periodu od maja 1992. do aprila 1994. godine.

II. Rasprostranjeni ili sistematski karakter napada

638. U činjeničnim zaključcima se navodi da su od maja 1992. do maja 1993. godine, vlasti HVO-a u Mostaru vodile politiku koja je imala sljedeće ciljeve: 1) da se muslimanskim “izbjeglicama” onemogućiti pristup humanitarnoj pomoći, 2) da se vatrogascima u istočnom Mostaru znatno oteža rad za razliku od rada vatrogasaca u zapadnom Mostaru, što je čak dovelo do ukidanja njihove službe 3. maja 1993. i 3) da se osvoji politička vlast u opštini i isključe Muslimani iz

¹²⁴⁰ V. “Uslovi za primjenu člana 5 Statuta” u razmatranjima Vijeća o mjerodavnom pravu: Zločini protiv čovječnosti.

¹²⁴¹ V. “Status muškaraca Muslimana starosti od 16 do 60 godina, koje je HVO zatočio” u analizi Vijeća o uslovima za primjenu članova 2, 3 i 5 Statuta.

¹²⁴² V. “Uspostavljanje političke kontrole HVO-a nad opštinom i njeno 'kroatiziranje’” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹²⁴³ V. “Razmjena zatočenika s ABiH i posljednji zatočenici pušteni na slobodu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹²⁴⁴ Vijeće podsjeća takođe da je u dijelu posvećenom mjerodavnom pravu konkretno navelo da se izraz “napad” ne odnosi samo na upotrebu oružane sile već i da se pod tim podrazumijeva određeni obrazac ponašanja koji uključuje činjenje djela nasilja.

političkih organa, te da se na javnim ustanovama istakne hrvatska zastava i u opštini uvede hrvatski dinar umjesto zvanične valute BiH.¹²⁴⁵

639. Počev od maja 1992., HVO je uspostavio kontrolne punktove na putu od Prozora ka Hercegovini i Hrvatskoj,¹²⁴⁶ a u oktobru 1992. i zatim od aprila do jula 1993.¹²⁴⁷ izvršio je napade na više mjesta u opštini. U januaru 1993., HVO je takođe izveo napad na opštinu Gornji Vakuf.¹²⁴⁸ HVO je zatim u te dvije opštine palio stambene objekte koji su pripadali Muslimanima,¹²⁴⁹ ubijao Muslimane koji nisu bili u sastavu nijedne od oružanih snaga,¹²⁵⁰ držao stanovnike u zatočenju¹²⁵¹ i raseljavao stanovništvo na teritoriju pod kontrolom ABiH.¹²⁵²

640. U aprilu 1993., nakon što je izvršen napad na sela Sovići i Doljani u opštini Jablanica, HVO je uhapsio i zatočio vojno sposobne muškarce Muslimane.¹²⁵³ HVO je takođe uhapsio više žena, djece i starijih osoba.¹²⁵⁴ Muslimani su bili zatočeni na Ribnjaku, u Školi u Sovićima ili u kućama u zaseoku Junuzovići,¹²⁵⁵ a zatim su 18. aprila 1993. odvedeni u Zatvor u Ljubuškom¹²⁵⁶ ili u Gornji Vakuf početkom maja 1993.¹²⁵⁷ Takođe tokom aprila 1993., pripadnici HVO-a su odveli muškarce

¹²⁴⁵ V. "Uspostavljanje političke kontrole HVO-a nad opštinom i njeno "kroatiziranje"" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹²⁴⁶ V. "Događaji koji su prethodili napadu na grad Prozor 23. i 24. oktobra 1992." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹²⁴⁷ V. "Tok kriminalnih događaja navedenih u Optužnici" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹²⁴⁸ V. "Napadi od 18. januara 1993. u opštini Gornji Vakuf" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

¹²⁴⁹ V. "Tok kriminalnih događaja navedenih u Optužnici" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor; "Napadi od 18. januara 1993. u opštini Gornji Vakuf" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

¹²⁵⁰ V. "Napad na selo Paljike 24. oktobra 1992., oštećivanje imovine i kuća i smrt dva mještana", "Napad na Toščanicu 19. aprila 1993., paljenje stambenih objekata i smrt tri mještana" i "Pogibija šest Muslimana na području Prajina i Tolovca" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor; "Napad na selo Duša" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

¹²⁵¹ V. "Hapšenje i zatočenje muškaraca Muslimana u Prozoru i Paljikama od 24. oktobra 1992." i "Hapšenje, zatočenje i raseljavanje Muslimana, muškaraca, žena, djece i starijih osoba, od proljeća do kraja 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor; "Navodi o kriminalnim događajima nakon napada HVO-a i uspostavljanja kontrole nad selima u opštini Gornji Vakuf" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

¹²⁵² V. "Hapšenje, zatočenje i raseljavanje Muslimana, muškaraca, žena, djece i starijih osoba, od proljeća do kraja 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor; "Navodi o kriminalnim događajima nakon napada HVO-a i uspostavljanja kontrole nad selima u opštini Gornji Vakuf" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

¹²⁵³ V. "Hapšenje muškaraca, žena, djece i starijih osoba, u Sovićima i Doljanima od 17. do 23. aprila 1993." i "Navodi o kriminalnim događajima nakon napada na sela Sovići i Doljani i nakon hapšenja" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

¹²⁵⁴ V. "Hapšenje muškaraca, žena, djece i starijih osoba, u Sovićima i Doljanima od 17. do 23. aprila 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

¹²⁵⁵ V. "Navodi o kriminalnim događajima nakon napada na sela Sovići i Doljani i nakon hapšenja" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

¹²⁵⁶ V. "Postupanje prema muškarcima Muslimanima prilikom premještanja iz Škole u Sovićima u Zatvor u Ljubuškom 18. aprila 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani); "Dolazak i premještanje zatočenika iz Zatvora u Ljubuškom" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u toj opštini.

¹²⁵⁷ V. "Premještanje Muslimana, žena, djece i starijih osoba, iz Škole u Sovićima i kuća u zaseoku Junuzovići 5. maja 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

Muslimane iz opštine Čapljina, među kojima je bilo i onih koji nisu bili u redovima ABiH, u kasarnu u Grabovini i Zatvor u Dretelju.¹²⁵⁸

641. U maju 1993., nakon napada od 9. maja 1993. na grad Mostar u opštini Mostar, HVO je protjerao Muslimane iz njihovih domova u zapadnom Mostaru tako što ih je ili 1) prisilio da odu u istočni Mostar,¹²⁵⁹ ili 2) držao zatočene na Heliodromu tokom više dana, a potom ih pustio na slobodu i dopustio da se vrate u svoje domove,¹²⁶⁰ ili pak 3) držao zatočene u zatočeničkim centrima u Mostaru.¹²⁶¹ Tokom juna 1993., i posebno tokom sredine juna 1993., HVO je nastavio da protjeruje Muslimane iz zapadnog Mostara i tjerao ih da pređu liniju fronta i odu u istočni Mostar.¹²⁶²

642. Od juna 1993. do aprila 1994., HVO je držao istočni Mostar pod opsadom i vodio dugotrajni vojni napad koji se sastojao od stalnog i intenzivnog granatiranja i drugog vatrenog djelovanja, uključujući i snajpersku vatru, na malo, gusto naseljeno područje, uslijed čega su mnogi stanovnici istočnog Mostara bili ranjeni ili su poginuli.¹²⁶³ Tokom tog perioda, stanovništvo nije moglo svojom voljom da napusti istočni Mostar, te je moralo živjeti u veoma teškim životnim uslovima bez hrane, vode, struje i odgovarajuće medicinske njege; HVO je otežavao, a ponekad i potpuno blokirao dostavljanje humanitarne pomoći, te namjerno gađao pripadnike međunarodnih organizacija, među kojima je nekolicina ubijena i ranjena.¹²⁶⁴ Osim toga, HVO je srušio Stari most i uništio ili teško oštetio deset džamija u istočnom Mostaru.¹²⁶⁵

¹²⁵⁸ V. "Hapšenje i zatvaranje muškaraca Muslimana, uključujući ugledne članove zajednice, u opštini Čapljina 20. aprila 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹²⁵⁹ V. "Deložacije Muslimana iz zapadnog Mostara, njihovo zatočenje ili premještanje u istočni Mostar tokom druge polovine maja 1993." i "Premještanje 300 Muslimana u istočni Mostar krajem maja 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹²⁶⁰ V. "Okupljanje Muslimana u zapadnom Mostaru, njihovo zatočenje na više lokacija i odlazak nekih od njih na područja pod kontrolom ABiH ili u druge zemlje tokom prve polovine maja 1993." i "Deložacije Muslimana iz zapadnog Mostara, njihovo zatočenje ili premještanje u istočni Mostar tokom druge polovine maja 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar. V. takođe "Dolazak zatočenika nakon talasa hapšenja Muslimana 9. i 10. maja 1993." i "Dolazak zatočenika nakon talasa hapšenja tokom druge polovine maja 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹²⁶¹ V. "Duhanski institut", "Mašinski fakultet" i "Zgrada MUP-a" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹²⁶² V. "Navodi o zločinima počinjenim tokom juna 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹²⁶³ V. "Granatiranje i artiljerijsko djelovanje po istočnom Mostaru", "Snajpersko djelovanje po stanovništvu istočnog Mostara" i "Zaključci Vijeća o postojanju opsade istočnog Mostara" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹²⁶⁴ V. "Životni uslovi stanovništva u istočnom Mostaru", "Otvaranje vatre na pripadnike međunarodnih organizacija" i "Zaključci Vijeća o postojanju opsade istočnog Mostara" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹²⁶⁵ V. "Navodi o uništenju Starog mosta", "Navodi o uništavanju vjerskih objekata u istočnom Mostaru" i "Zaključci Vijeća o postojanju opsade istočnog Mostara" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

643. Počev od kraja juna 1993., nakon što je 30. juna 1993. ABiH napala kasarnu HVO-a “Tihomir Mišić”, HVO je uhapsio i zatočio veliki broj Muslimana iz opština Mostar,¹²⁶⁶ Stolac,¹²⁶⁷ Čapljina,¹²⁶⁸ Ljubuški¹²⁶⁹ i Prozor.¹²⁷⁰ HVO ih je zatim poslao na područja pod kontrolom ABiH, u treće zemlje¹²⁷¹ ili ih je prebacio u druge zatočeničke centre HVO-a, uključujući Zatvor u Ljubuškom,¹²⁷² Heliodrom,¹²⁷³ Zatvor u Gabeli¹²⁷⁴ i Zatvor u Dretelju.¹²⁷⁵ U tim zatočeničkim

¹²⁶⁶ V. “Hapšenje i zatočenje muškaraca Muslimana nakon napada od 30. juna 1993.” i “Navodi o zločinima Mašinskom fakultetu počinjenim od jula 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar. Vijeće ističe da nakon napada izvršenog 30. juna 1993. i masovnih hapšenja muškaraca Muslimana u Mostaru, kao i od sredine jula 1993. i tokom avgusta 1993., HVO je protjerao veliki broj muslimanskih porodica iz zapadnog u istočni Mostar (V. “Deložiranje i raseljavanje Muslimana u istočni Mostar ili u treće zemlje od sredine jula do avgusta 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar).

¹²⁶⁷ V. “Hapšenje i zatvaranje vojno sposobnih muškaraca Muslimana u opštini Stolac u julu 1993.” i “Hapšenje žena, djece i starijih osoba, raseljavanje stanovništva, krađa imovine i oštećivanje imovine u opštini Stolac u julu i avgustu 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹²⁶⁸ V. “Hapšenje i zatvaranje muškaraca Muslimana u opštini Čapljina u julu 1993.”, “Deložiranje žena, djece i starijih osoba, njihovo raseljavanje i navodi o zločinima počinjenim u opštini Čapljina” i “Zatvaranje Muslimana i njihovo raseljavanje na teritorije pod kontrolom ABiH ili u treće zemlje od jula do oktobra 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹²⁶⁹ V. “Hapšenje Muslimana u opštini Ljubuški u avgustu 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u toj opštini.

¹²⁷⁰ V. “Hapšenje muškaraca Muslimana u opštini Prozor od proljeća do kraja 1993.”, “Zatočenje muškaraca Muslimana u više zatočeničkih centara u opštini Prozor od proljeća do decembra 1993.” i “Hapšenje, zatočenje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba u opštini Prozor u julu i avgustu 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor. Vijeće je takođe zaključilo da je HVO vodio napade na više sela u opštini Prozor poslije jula 1993. (V. “Napad HVO-a na desetak sela u opštini Prozor od juna do sredine avgusta 1993., oštećivanje imovine i džamija i smrt šest Muslimana “ u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor).

¹²⁷¹ Kad je riječ o opštini Stolac, v. npr. “Raseljavanje muslimanskog stanovništva i smrt jedne mlade žene u Pješivac Gredi”, “Talasi raseljavanja uhapšenih i/ili zatvorenih žena, djece i starijih osoba na teritorije pod kontrolom ABiH” i “Raseljavanje bolesnika iz Koštane bolnice na teritorije pod kontrolom ABiH” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac. Kad je riječ o opštini Prozor, v.: “Premještanje žena, djece i starijih osoba zadržanih u Podgrađu, Lapsunju i Dugama u Kučane krajem avgusta 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor. Kad je riječ o opštini Mostar, v.: “Navodi o zločinima počinjenim od septembra 1993. do aprila 1994.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar. Kad je riječ o opštini Čapljina, v. npr.: “Deložiranje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba iz Počitelja”, “Dogadaji u Čapljini u avgustu i septembru 1993.”, “Raseljavanje žena, djece i starijih osoba na teritorije pod kontrolom ABiH ili u treće zemlje” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹²⁷² V. npr.: “Dolazak, premještanje i puštanje na slobodu zatočenika iz Srednje škole u Prozoru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor; “Dolazak i premještanje zatočenika iz Zatvora u Ljubuškom” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u toj opštini.

¹²⁷³ V. npr.: “Premještanje Muslimana iz opštine Prozor u zatočeničke centre van opštine i zatim na druge teritorije” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor; “Hapšenje i zatočenje muškaraca Muslimana nakon napada od 30. juna 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar; “Hapšenje Muslimana u opštini Ljubuški u avgustu 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u toj opštini; “Hapšenje i zatvaranje muškaraca Muslimana u opštini Čapljina u julu 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina. V. takođe “Dolazak zatočenika nakon talasa hapšenja poslije 30. juna 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom. Kad je riječ o Zatočeničkom centru Vojno, Vijeće podsjeća da je isključivo imalo uvid u dokaze koji ukazuju na to da su osobe koje su tu bile zatočene došle sa Heliodroma: “Opis Zatočeničkog centra Vojno” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatočeničkim centrom Vojno.

¹²⁷⁴ V. npr. “Zatvaranje muškaraca Muslimana u Koštanoj bolnici i njihov odlazak u druge zatočeničke centre HVO-a” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac; “Premještanje Muslimana iz opštine Prozor u zatočeničke centre van opštine i zatim na druge teritorije” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor; “Hapšenje i zatvaranje muškaraca Muslimana u opštini Čapljina u julu 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina; “Dolazak zatočenika u Zatvor u Gabeli” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa zatvorom u Gabeli.

¹²⁷⁵ V. npr. “Zatvaranje muškaraca Muslimana u Koštanoj bolnici i njihov odlazak u druge zatočeničke centre HVO-a” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac, “Dolazak, premještanje i puštanje na slobodu zatočenika iz Srednje škole u Prozoru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor; “Hapšenje i zatočenje muškaraca

centrima, HVO je zlostavljao Muslimane i često ih držao u veoma teškim uslovima zatočenja uslijed čega je više zatočenika preminulo.¹²⁷⁶ Zbog takvih uslova zatočenja i zlostavljanja, brojni zatočeni Muslimani su prihvatili da odu na teritorije pod kontrolom ABiH ili u neku drugu zemlju.¹²⁷⁷ Posljednji zatočenici oslobođeni su u aprilu 1994.¹²⁷⁸

644. U oktobru 1993., nakon što je ABiH izvela napad na selo Kopjari u opštini Vareš, HVO je uhapsio i zatim zatočio na više mjesta muškarce Muslimane iz grada Vareša.¹²⁷⁹ Ti muškarci su pušteni na slobodu početkom novembra 1993. kada je otišao HVO.¹²⁸⁰ HVO je takođe uništio sve kuće i pomoćne zgrade u većinskom muslimanskom selu Stupni Do prilikom napada na to selo 23. oktobra 1993.¹²⁸¹

645. Vijeće napominje da se više puta desilo u svim opštinama da je deložacija bila popraćena nasiljem nad Muslimanima među kojima su neki ubijeni,¹²⁸² a njihove kuće spaljene;¹²⁸³ uništavani

Muslimana nakon napada od 30. juna 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar; “Hapšenje i zatvaranje muškaraca Muslimana u opštini Čapljina u julu 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina; “Dolazak zatočenika u Zatvor u Dretelju” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju.

¹²⁷⁶ V. “Uslovi zatočenja i smrt jednog zatočenika” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju; “Uslovi zatočenja u Zatvoru u Gabeli” i “Postupanje prema zatočenicima i smrt više zatočenika” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Gabeli; “Radovi koje su izvodili zatočenici iz Zatvora u Ljubuškom” i “Postupanje prema zatočenicima u Zatvoru u Ljubuškom” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u toj opštini; “Uslovi zatočenja” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹²⁷⁷ V. npr. “Navodi o zločinima počinjenim u zapadnom Mostaru u julu i avgustu 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar; “Organizovanje odlaska Muslimana iz opštine Ljubuški” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u toj opštini; “Odlazak zatočenika u treće zemlje” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Gabeli; “Odlazak zatočenika iz Zatvora u Dretelju na hrvatske otoke” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju; “Organizovanje odlaska zatočenika s Heliodroma u treće zemlje ili na teritorije pod kontrolom ABiH” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹²⁷⁸ V. “Razmjena zatočenika s ABiH i posljednji zatočenici pušteni na slobodu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹²⁷⁹ V. “Hapšenje i zatočenje muškaraca Muslimana u Varešu 23. oktobra 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

¹²⁸⁰ V. “Puštanje zatočenika na slobodu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

¹²⁸¹ V. “Krađa, paljenje i uništavanje imovine i kuća u vlasništvu Muslimana u selu Stupni Do” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

¹²⁸² Kad je riječ o opštini Mostar, v. npr. “Djela nasilja i krađe nad uhapšenim, deložiranim, zatočenim i raseljenim Muslimanima u maju 1993”, “Silovanje, seksualno zlostavljanje, krađa, prijetnje i zastrašivanje Muslimana tokom akcija deložiranja u zapadnom Mostaru u julu i avgustu 1993.”, “Napad u okolini Mostara 24. avgusta 1993. i navodi o zločinima počinjenim nakon tog napada”, “Navodi o zločinima počinjenim od septembra 1993. do aprila 1994.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar. Kad je riječ o opštini Stolac, v. npr. “Raseljavanje muslimanskog stanovništva i smrt jedne mlade žene u Pješivac Gredi”, “Premlaćivanje i smrt zatočenika u Koštanoj bolnici” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac. Kad je riječ o opštini Prozor, v. npr. “Pogibija šest Muslimana na području Prajina i Tolovca” i “Postupanje prema ženama, djecom i starijim osobama u Podgrađu, Lapsunju i Dugama” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor. Kad je riječ o opštini Čapljina, v. “Nestanak 12 muškaraca Muslimana iz sela Bivolje Brdo 16. jula 1993.”, “Smrt dvije mlade žene u Domanovićima” i “Smrt jedne osobe stare 83 godine u Bivoljem Brdu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina. Kad je riječ o opštini Vareš, v. “Djela krađe i seksualnog nasilja protiv muslimanskog stanovništva u Varešu” i “Smrt mještana u kući Kemala Likića i na prilazima kući” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

¹²⁸³ Kad je riječ o opštini Jablanica, v. npr. “Rušenje i paljenje kuća i vjerskih objekata u selima Sovići i Doljani” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani). Kad je riječ o opštini Stolac, v. npr. “Raseljavanje stanovništva, krađa imovine i oštećivanje stambenih objekata i imovine krajem jula 1993. u Borojevićima” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac. Kad je riječ o opštini Čapljina, v. “Rušenje

su muslimanski vjerski objekti,¹²⁸⁴ vršene su pljačke i konfiskovanje imovine koja je pripadala Muslimanima.¹²⁸⁵

646. Vijeće smatra da su sva gorenavedena djela bila dio rasprostranjenog napada budući da su bila širokih razmjera – djela su počinjena na teritoriji osam opština BiH tokom perioda od dvije godine, od maja 1992. do aprila 1994. – i da su imala za posljedicu hiljade žrtava. Osim toga, ta djela nasilja bila su slična u svim pomenutim opštinama i izvedena su na organizovan način od strane političkih i vojnih struktura HVO-a. Iz tog razloga, Vijeće zaključuje da je napad takođe bio sistematskog karaktera.

III. Civilni karakter stanovništva

647. Kao što je Vijeće upravo navelo, djela koja se optuženima stavljaju na teret kao zločini protiv čovječnosti i koja su počinjena od maja 1992. do aprila 1994. u opštinama navedenim u Optužnici imala su za posljedicu hiljade žrtava. Iako cjelokupno muslimansko civilno stanovništvo HZ(R) HB nije bilo direktna žrtva, Vijeće se uvjerilo da je napad bio usmjeren protiv jedne “populacije”, a ne protiv ograničenog broja nasumično odabranih pojedinaca.

648. Kad je riječ o “civilnom” karakteru te populacije, Vijeće podsjeća da je HVO, tokom napada na gradove i sela navedene u Optužnici, palio kuće Muslimana, oduzimao njihovu imovinu i uništio brojne vjerske objekte. Osim toga, HVO je hapsio kako vojno sposobne muškarce

stambenih objekata Muslimana u Bivoljem Brdu” i “Rušenje kuća u vlasništvu Muslimana 16. jula 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹²⁸⁴ Kad je riječ o opštini Jablanica, v. npr. “Rušenje dva muslimanska vjerska objekta, uključujući najmanje jednu džamiju, u Sovićima i Doljanima od 18. do 22. aprila 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani). Kad je riječ o opštini Mostar, v. npr. “Rušenje dvije džamije u zapadnom Mostaru oko 9. i 11. maja 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar. Kad je riječ o opštini Stolac, v. npr. “Raseljavanje stanovništva, oštećivanje džamije i krađa imovine u Stocu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac. Kad je riječ o opštini Čapljina, v. “Rušenje džamije u Lokvama 14. jula 1993.” i “Rušenje džamije u Višićima 14. jula 1993. ili približno tog datuma” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹²⁸⁵ Kad je riječ o opštini Jablanica, v. npr. “Krađa imovine Muslimana u Sovićima i Doljanima od 17. aprila do 4. maja 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani). Kad je riječ o opštini Mostar, v. npr. “Djela nasilja i krađe nad uhapšenim, deložiranim, zatočenim i raseljenim Muslimanima u maju 1993.”, “Navodi o zločinima počinjenim tokom juna 1993.”, “Silovanje, seksualno zlostavljanje, krađa, prijetnje i zastrašivanje Muslimana tokom akcija deložiranja u zapadnom Mostaru u julu i avgustu 1993.”, “Navodi o krađi imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Raštani “ i “Navodi o zločinima počinjenim od septembra 1993. do aprila 1994.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar. Kad je riječ o opštini Stolac, v. npr. “Krađa imovine u vlasništvu Muslimana u Pješivac Gredi” i “Raseljavanje stanovništva, krađa imovine i oštećivanje stambenih objekata i imovine krajem jula 1993. u Borojevićima” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac. Kad je riječ o opštini Prozor, v. npr. “Postupanje prema Muslimanima dovedenim u Podgrađe, krađa, prisiljavanje na polni odnos i seksualni nasrtaji”, “Postupanje prema Muslimanima dovedenim u Lapsun, krađa, prisiljavanje na polni odnos i seksualni nasrtaji” i “Postupanje prema Muslimanima dovedenim u Duge, krađa, prisiljavanje na polni odnos i seksualni nasrtaji” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor. Kad je riječ o opštini Čapljina, v. “Krađa imovine u vlasništvu Muslimana, stanovnika Bivoljeg Brda i okoline” i “Uslovi zatočenja u Silosu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina. Kad je riječ o opštini Vareš, v. “Djela krađe i seksualnog nasilja protiv muslimanskog stanovništva u Varešu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

Muslimane, bili oni pripadnici oružanih snaga ili ne, tako i žene, djecu i starce Muslimane. Iz tog razloga, Vijeće se apsolutno uvjerilo da je napad bio usmjeren protiv civilnog stanovništva.

IV. Neksus između djela za koja se tereti i napada

649. Napad koji su vojne i političke strukture HVO-a vodile protiv muslimanskog stanovništva u opštinama navedenim u Optužnici obuhvatao je, konkretno, ograničavanje pristupa humanitarnoj pomoći namijenjenoj Muslimanima, uništavanje njihovih stambenih objekata, masovna hapšenja, zlostavljanje zatočenika, loše životne uslove u zatočeničkim centrima i raseljavanje stanovništva uslijed čega su hiljade Muslimana protjerane iz mjesta iz kojih potiču. Djela koja su počinili pripadnici vojnih i političkih struktura HVO-a protiv Muslimana bila su zapravo način sprovođenja tog napada, te su stoga bila njegov sastavni dio.

650. Vijeće osim toga napominje da je, suprotno tvrdnjama Petkovićeve i Ćorićeve odbrane, HVO zlostavljao zatočenike i sve ih podvrgao istim uslovima zatočenja bez obzira na to da li su zatočenici bili pripadnici HVO-a, ABiH ili nisu pripadali nijednim oružanim snagama. Iz tog razloga, Vijeće zaključuje da su djela počinjena protiv muslimanskih pripadnika HVO-a ili ABiH, zatočenih u zatočeničkim centrima HVO-a, takođe bila sastavni dio rasprostranjenog i sistematskog napada usmjerenog protiv muslimanskog civilnog stanovništva.

V. Stanje svijesti fizičkih počinitelja

651. Vojne i političke strukture HVO-a počinile su djela koja predstavljaju rasprostranjen i sistematski napad na muslimansko civilno stanovništvo HZ HB. Nema nikakve sumnje da su počinioci tih djela, budući da su bili pripadnici HVO-a, znali za napad i bili svjesni toga da su njihova djela sastavni dio tog napada.

VI. Veza između napada i oružanog sukoba

652. Kao što je Vijeće već ranije utvrdilo, oružani sukob i/ili okupacija postojali su u opštinama navedenim u Optužnici od oktobra 1992. do aprila 1994. Rasprostranjeni i sistematski napad je, s druge strane, počeo u maju 1992., odnosno nekoliko mjeseci prije izbijanja oružanog sukoba, i trajao je do aprila 1994.

653. Budući da se djela počinjena od maja do septembra 1992. nisu dogodila tokom oružanog sukoba, to znači da nije ispunjen uslov za nadležnost Međunarodnog suda za zločine počinjene tokom tog perioda. Vijeće stoga neće moći da presuđuje o zločinima protiv čovječnosti koji su počinjeni tokom tog perioda.

VII. Zaključak

654. Na osnovu gorenavedenog, Vijeće zaključuje da krivična djela navedena u Optužnici, počinjena u periodu od oktobra 1992. do aprila 1994., zadovoljavaju uslove za primjenu člana 5 Statuta.

POGLAVLJE 6 : PRAVNI ZAKLJUČCI VIJEĆA

Dio 1 : Ubistvo (tačka 2)

I. Opština Prozor

655. Vijeće je utvrdilo da su vojnici HVO-a 24. oktobra 1992. ubili Selmu Polića, starijeg čovjeka, i Emu Hodžić, koji su živjeli u jednoj izolovanoj kući u selu Paljike.¹²⁸⁶ Vijeće napominje da su u trenutku kada su vojnici HVO-a provalili vrata kuće ispaljeni hici. Međutim, nije bilo moguće na osnovu dokaza utvrditi odakle su ti hici ispaljeni. Iz tog razloga, Vijeće ne može da isključi mogućnost da je to dvoje mještana učestvovalo u neprijateljstvima. Vijeće stoga ne može zaključiti da su to dvoje mještana bili civili, žrtve krivičnog djela ubistva iz člana 5 Statuta.

656. Vijeće je utvrdilo da su pripadnici Vojne policije HVO-a, prilikom napada na selo Tošćanica 19. aprila 1993., iz vatrenog oružja ubili Ramu Vilu, starog oko 90 godina, i Ahmeta Husrepa, starog oko 70 godina.¹²⁸⁷ S obzirom na njihove godine, činjenicu da su ubijeni iz vatrenog oružja nakon što su pripadnici Vojne policije upali u selo, te odsustva bilo kakvog dokaza na osnovu kojeg bi se moglo zaključiti da su oni sudjelovali u neprijateljstvima, Vijeće zaključuje da su pripadnici Vojne policije imali namjeru da prouzrokuju smrt te dvije osobe i da su time nad svakom od tih osoba počinili krivično djelo ubistva iz člana 5 Statuta.

657. Vijeće je takođe utvrdilo da su pripadnici Vojne policije HVO-a, prilikom napada na selo Tošćanica 19. aprila 1993., iz vatrenog oružja ubili Ibru Piralića.¹²⁸⁸ Vijeće podsjeća da je u trenutku napada u selu bilo tridesetak naoružanih muškaraca koji su pružili otpor HVO-u, te da je i sam Ibro Piralić, star oko 40 godina, bio naoružan u trenutku smrti.¹²⁸⁹ Na osnovu tih činjenica,

¹²⁸⁶ V. "Napad na selo Paljike 24. oktobra 1992., oštećivanje imovine i kuća i smrt dva mještana" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹²⁸⁷ V. "Napad na Tošćanicu 19. aprila 1993., paljenje stambenih objekata i smrt tri mještana" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹²⁸⁸ V. "Napad na Tošćanicu 19. aprila 1993., paljenje stambenih objekata i smrt tri mještana" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹²⁸⁹ V. "Napad na Tošćanicu 19. aprila 1993., paljenje stambenih objekata i smrt tri mještana" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

Vijeće ne može zaključiti da je Ibro Piralčić – koji je sudjelovao u neprijateljstvima u trenutku smrti – bio žrtva krivičnog djela ubistva, iz člana 5 Statuta.

658. Vijeće je utvrdilo da su vojnici HVO-a, uključujući i pripadnike “Kinder voda”, 19. jula 1993. u selu Prajine ubili jednog starijeg i bolesnog muškarca, te da su pretukli i zatim iz vatrenog oružja ubili muškarca starog 80 godina, invalida, kao i još jednog muškarca kojeg su prethodno zarobili.¹²⁹⁰ Vijeće se uvjerilo, na osnovu okolnosti pogibije te trojice Muslimana iz Prajina, da su vojnici HVO-a, uključujući pripadnike “Kinder voda” među kojima je bio Nikola Marić, Nidžo, zvani Kobra, pucajući u žrtve imali namjeru da prouzrokuju njihovu smrt i da su time nad svakom od tih osoba počinili krivično djelo ubistva, iz člana 5 Statuta.

659. Vijeće je takođe utvrdilo da su 19. jula 1993. na planini Tolovac, vojnici HVO-a zarobili grupu Muslimana u kojoj su bili muškarci, žene i djeca, a koji su se sakrili u jednoj štali, te ubili Bajru Munikozu, Sahu Munikozu i Šabana Hodžića.¹²⁹¹ Vijeće podsjeća da su vojnici najprije upali u štalu, a zatim pod prijetnjom smrti naredili svim prisutnim da izađu napolje; potom su iz grupe izdvojili Bajru Munikozu, udarali ga kundakom i pucali u njega; zatim su odveli Sahu Munikozu, koja nikad više nije viđena živa, a njeno krvavo tijelo je pronađeno pored puta, te su ispalili dva rafala kojima su ubili Šabana Hodžića,¹²⁹² fizički hendikepiranog Muslimana. Vijeće se uvjerilo da ti postupci pokazuju da su pripadnici HVO-a imali namjeru da prouzrokuju njihovu smrt.

660. Na osnovu gorenavedenog, Vijeće zaključuje da su vojnici HVO-a lišili života Bajru Munikozu, Šabana Hodžića i Sahu Mumikozu, i da su time nad svakom od tih osoba počinili krivično djelo ubistva, iz člana 5 Statuta.

661. Vijeće je utvrdilo da su 31. jula 1993., vojnici HVO-a odveli oko 50 zatočenika iz Srednje škole u Prozoru na liniju fronta na Crnom vrhu, vezali ih jedne za druge telefonskim kablom i zatim pucali u leđa zatočenika.¹²⁹³ Vijeće je uspjelo utvrditi da je od 50 zatočenika, njih 11 ubijeno kada su vojnici HVO-a u njih pucali na Crnom vrhu 31. jula 1993. To su Samir Hadžić, Bećir Kmetaš, Ismet Pilav, Huso (Husein) Pilav, Hazim Pilav, Omer Pilav, Ismet Berić, Smajo Ruvić, Edin Šabić,

¹²⁹⁰ V. “Smrt šest Muslimana na području Prajina i Tolovca” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹²⁹¹ V. “Smrt šest Muslimana na području Prajina i Tolovca” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹²⁹² V. “Smrt šest Muslimana na području Prajina i Tolovca” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹²⁹³ V. “Slanje pedeset zatočenika iz Srednje škole u Prozoru na liniju fronta na Crnom vrhu 31. jula 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

Emir Šabić i Zajko Ugarak.¹²⁹⁴ Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a, pucajući u leđa zatočenika, imali namjeru da prouzrokuju smrt tih 11 zatočenika i da su time nad svakim od njih počinili krivično djelo ubistva, iz člana 5 Statuta.

662. Međutim, Vijeće podsjeća da nije moglo sa sigurnošću utvrditi da je drugih deset preminulih zatočenika, Džafer Agić, Zijad Grić, Ramiz Letica, Rasim Letica, Ibro Munikoza, Enver Osmić, Muharem Pračić, Selim Purgić, Mujo Šabić i Abdulah Trtić, ubijeno od strane pripadnika HVO-a na Crnom vrhu 31. jula 1993. Vijeće stoga ne može zaključiti da su tih deset zatočenika žrtve krivičnog djela ubistva, iz člana 5 Statuta.

II. Opština Gornji Vakuf

663. Vijeće je utvrdilo da je prilikom napada na selo Duša, 18. januara 1993., jedna od granata koje je ispalio HVO pogodila kuću Envera Šljive, uslijed čega su izgubili život Mirsada Behlo (dijete staro 11 godina), Muamer Zulum (dijete staro 12 godina), Mirsad Behlo (dijete staro 3 godine), Sabaha Belho (žena stara 31 godinu), Rasiha Belho (žena stara 20 godina), Fatka Gudić (žena stara 44 godine) i Salih Čeho (muškarac star 65 godina), koji su se tu sklonili i koji nisu učestvovali u borbama.¹²⁹⁵ Vijeće je konstatovalo da su tokom napada naoružani muškarci Muslimani pokušali da brane selo Duša.¹²⁹⁶ Međutim, HVO je u napadu na selo koristio oružje, u ovom slučaju granate, koje je po svojoj prirodi takvo da se ne može praviti razlika između vojnih i civilnih ciljeva. Osim toga, snage HVO-a se uopšte nisu potrudile da omoguće civilnom stanovništvu Duše da pobjegne prije napada.¹²⁹⁷ Iz tog razloga, Vijeće smatra da je granatiranje sela Duša bilo neselektivno. Na osnovu gorenavedenog, Vijeće se uvjerilo da je ispaljujući granate na selo i konkretno na kuću Envera Šljive, HVO imao namjeru nanijeti civilima, koji su se tu sklonili, teške tjelesne povrede za koje je razumno trebao znati da bi mogle prouzrokovati njihovu smrt i time nad svakom od tih osoba počinio krivično djelo ubistva, iz člana 5 Statuta.

664. Kad je riječ o gradu Gornji Vakuf i selima Hrasnica, Uzričje i Ždrimci, Vijeće podsjeća da nije bilo u mogućnosti utvrditi da li su muslimanski stanovnici izgubili život prilikom napada HVO-

¹²⁹⁴ V. "Slanje pedeset zatočenika iz Srednje škole u Prozoru na liniju fronta na Crnom vrhu 31. jula 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹²⁹⁵ V. "Napad na selo Duša" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

¹²⁹⁶ V. "Napad na selo Duša" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

¹²⁹⁷ V. "Napad na selo Duša" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

a na ta mjesta 18. januara 1993.¹²⁹⁸ Vijeće stoga ne može zaključiti da su nad muslimanskim stanovnicima tih mjesta 18. januara 1993. počinjena krivična djela ubistva.

III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)

665. Vijeće je konstatovalo da su 20. ili 21. aprila 1993. pripadnici HVO-a izdvojili i ubili iz vatrenog oružja četiri muslimanska vojnika ABiH, Ismeta Čilića, Salema Škampu, Hasana Radoša i Ekrema Tašića, zatočene u školi u Sovićima.¹²⁹⁹ Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a, budući da su te ljude prozvali imenom, naredili im da izađu iz škole i zatim otvorili vatru na njih, imali namjeru da ih liše života.

666. Vijeće stoga zaključuje da su 20. ili 21. aprila 1993. vojnici HVO-a prouzrokovali smrt Ismeta Čilića, Salema Škampe, Hasana Radoša i Ekrema Tašića, zatočenih u školi u Sovićima, i da su time nad svakom od tih osoba počinili krivično djelo ubistva, iz člana 5 Statuta.

667. Međutim, Vijeće je konstatovalo da ne raspolaže nijednim dokazom u vezi sa smrću muškaraca Muslimana zatočenih u Ribnjaku između 18. i 23. aprila 1993.¹³⁰⁰ Iz tog razloga, Vijeće ne može zaključiti da je nad njima izvršeno krivično djelo ubistva.

IV. Opština Mostar

668. Vijeće je utvrdilo da su u noći s 10. na 11. maj 1993., prilikom surovog premlaćivanja, vojnici HVO-a ubili deset pripadnika ABiH – Aliju Čamu, Senada Čehića, Dževada Čolića, Mimu Grizovića, Vahidina Hasića, Dževada Husića, Zlatka Mehića, Nenada Milojevića, Fahira Penavu i Nazifa Šarančića – koje je HVO držao zatočene na Mašinskom fakultetu nakon napada na Mostar 9. maja.¹³⁰¹ Budući da su vojnici HVO-a u više navrata dolazili da tuku zatočenike, da su izuzetno surovo postupali sa zatočenicima, pucali na neke od njih – i na taj način usmrtili trojicu – Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a imali namjeru prouzrokovati smrt tih deset muškaraca Muslimana. Vijeće zaključuje da su između 10. i 11. maja 1993. vojnici HVO-a prouzrokovali smrt Alije Čame, Senada Čehića, Dževada Čolića, Mime Grizovića, Vahidina Hasića, Dževada Husića, Zlatka Mehića, Nenada Milojevića, Fahira Penave i Nazifa Šarančića, koje je HVO držao zatočene na

¹²⁹⁸ V. “Napad na grad Gornji Vakuf i zločini koji su, prema navodima, posljedica tog napada”, “Napad na selo Hrasnica” i “Napad na selo Ždrimci” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

¹²⁹⁹ V. “Smrt muškaraca Muslimana zatočenih u Školi u Sovićima” i “Zaključci Vijeća u vezi s navodima o kriminalnim događajima u Školi u Sovićima” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

¹³⁰⁰ V. “Smrt nekih od zatočenih Muslimana na Ribnjaku” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

¹³⁰¹ V. “Sudbina dvanaest vojnika ABiH” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

Mašinskom fakultetu, i da su time nad svakom od tih osoba počinili krivično djelo ubistva, iz člana 5 Statuta.

669. Vijeće je takođe utvrdilo da su Adem Hebibović i Azim Mašić, dvojica muškaraca Muslimana koje je 6. jula 1993. uhapsila Vojna policija HVO-a., a zatim ih preuzeo Odjel za kriminalističke istrage Vojne policije, i koji su nakon toga zatočeni na Mašinskom fakultetu, preminuli od posljedica premlaćivanja od strane vojnika HVO-a tokom ispitivanja od 8. do 11. jula 1993.¹³⁰² Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a vršili premlaćivanja s namjerom da zatočenicima nanesu teške tjelesne povrede za koje su razumno trebali znati da bi mogle prouzrokovati njihovu smrt. Vijeće stoga zaključuje da su vojnici HVO-a prouzrokovali smrt Adema Hebibovića i Azima Mašića u periodu od 8. do 11. jula 1993. i time nad svakom od te dvije osobe počinili krivično djelo ubistva, iz člana 5 Statuta.

670. Vijeće je osim toga utvrdilo da su pripadnici Vojne policije HVO-a, koji su bili u Buni 14. jula 1993., uhapsili i pretukli jednog dječaka Muslimana i njegovog djeda u stanici Vojne policije u Buni, a zatim ih odveli do ruba jedne ceste i pucali u njih, usmrtili djeda, a dječaku nanijeli teške povrede i tako ga ostavili.¹³⁰³ Vijeće zaključuje da su pripadnici Vojne policije HVO-a 14. jula 1993. otvorili vatru na dvojicu civila Muslimana s namjerom da ih liše života, ubili jednog od njih i time nad djedom počinili krivično djelo ubistva, iz člana 5 Statuta.

671. Vijeće je osim toga konstatovalo da su 24. avgusta 1993., u blizini jedne kuće u selu Raštani, pripadnici HVO-a ubili četiri muškarca Muslimana, Ismeta Čišića, Murata Dedića, Šabana Dumpora i Mirsada Žuškića, koji je bio pripadnik ABiH-a, iako su se oni bili predali.¹³⁰⁴ Vijeće zaključuje da su vojnici HVO-a 24. avgusta 1993. pucajući iz vatrenog oružja ubili Ismeta Čišića, Murata Dedića, Šabana Dumpora i Mirsada Žuškića koji su se bili predali, i to s namjerom da ih liše života, te time nad svakom od tih osoba počinili krivično djelo ubistva, iz člana 5 Statuta.

672. Naposljetku, kao što je konstatovala većina Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, snajperisti HVO-a su od juna 1993. do marta 1994. otvarali vatru na muslimansko stanovništvo istočnog Mostara, uključujući žene, djecu i starce kao i vatrogasce iz istočnog Mostara, dok su oni obavljali svakodnevne poslove koji nisu imali nikakve veze s borbenim operacijama, poput

¹³⁰² V. "Navodi o zločinima na Mašinskom fakultetu počinjenim od jula 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹³⁰³ V. "Navodi o zločinima počinjenim u Buni oko 14. jula 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹³⁰⁴ V. "Smrt četiri muškarca Muslimana tokom napada na selo Raštani" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

snabdijevanja vodom.¹³⁰⁵ Većina Vijeća je konstatovala, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, da su stanovnici Mostara smrtno stradali od posljedica te vatre.¹³⁰⁶ Konkretno, većina Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, konstatovala je da je 6. juna 1993. snajperista HVO-a gađao Arzeminu Alihodžić, ženu staru 41 godinu, koja se nalazila na terasi svoje kuće u naselju Tekija u istočnom Mostaru i usmrtio je pogotkom u glavu;¹³⁰⁷ da je 2. februara 1994. snajperista gađao i usmrtio Orhana Berišu, dječaka starog 8 godina, koji se igrao ispred stambene zgrade u naselju Tekija¹³⁰⁸ i da je 1. marta 1994., snajperista HVO-a ubio vatrogasca Uzeira Jugu dok je popravljao vatrogasna kola parkirana u jednoj ulici u istočnom Mostaru.¹³⁰⁹

673. Većina Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, zaključuje da su vojnici HVO-a, u periodu od juna 1993. do marta 1994. uzimali za metu civile Muslimane iz istočnog Mostara i pucali na njih s namjerom da ih liše života, i da su time nad tim osobama počinili krivično djelo ubistva, iz člana 5 Statuta.

V. Heliodrom

674. Vijeće je utvrdilo da je više zatočenika na Heliodromu, uključujući Semira Berića, Adisa Brkovića, Semira Čehajića, Emira Čolića, Ašima Drljevića, Ibrahima Filandru, Sašu Grabovca, Zahida Hadžića, Azima Karađuza, Zuku Hajrovića, Husu Ljevića, Sakiba Malahasića, Ramiza Mehmedovića, Veledina Mezetovića, Muhameda Muminagića, Mehmeda Muminagića, Nedžada Nožića, Semira Perića, Envera Puzića, Remzu Sabljića, Avdu Selimanovića, Ahmeta Hajrića, Nesiba Halilovića, Salema Hurseinovića, Elmira Jazvina, Irfana Torlu i Mehmeda Tumbića, izgubilo život u periodu od maja 1993. do marta 1994. dok su obavljali radove u Mostaru na liniji fronta između HVO-a i ABiH.¹³¹⁰

675. Vijeće konstatuje da su zatočenici tokom deset mjeseci redovno korišćeni za radove na liniji fronta dok su borbe bile u toku.¹³¹¹ Tokom tih radova, zatočenici su bili izloženi paljbi kako sa položaja ABiH, tako i sa položaja HVO-a.¹³¹² Redovno su ranjavani ili su smrtno stradali, a da nisu

¹³⁰⁵ V. “Kampanja snajperskih dejstava čiji je cilj bilo cjelokupno stanovništvo istočnog Mostara” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹³⁰⁶ V. “Kampanja snajperskih dejstava čiji je cilj bilo cjelokupno stanovništvo istočnog Mostara” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹³⁰⁷ V. “Snajperski incident br. 3” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹³⁰⁸ V. “Snajperski incident br. 13” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹³⁰⁹ V. “Snajperski incident br. 14” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹³¹⁰ V. “Pogibija i ranjavanje zatočenika tokom prisilnog rada” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹³¹¹ V. “Korištenje zatočenika s Heliodroma za izvođenje radova” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹³¹² V. “Pogibija i ranjavanje zatočenika tokom prisilnog rada” i “Korištenje zatočenika s Heliodroma za izvođenje radova” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

preduzete nikakve mjere bezbjednosti. Pripadnici Vojne policije koji su imali ovlaštenje da raspoređuju zatočenike po jedinicama koje su ih potraživale u svrhu radova,¹³¹³ kao i pripadnici ATG “Vinko Škrobo”, te pripadnici KB-a, 2. bojne 2. brigade i 3. i 4. bojne 3. brigade HVO-a koji su koristili te zatočenike,¹³¹⁴ znali su pod kakvim uslovima se ti radovi obavljaju, ali su ipak zatočenike izlagali paljbi tokom više mjeseci. Iz tog razloga, Vijeće se uvjerilo da su pripadnici HVO-a imali namjeru da zatočenicima nanesu teške tjelesne povrede za koje su razumno trebali znati da bi mogle prouzrokovati njihovu smrt.

676. S obzirom na gorenavedeno, Vijeće zaključuje da su u periodu od maja 1993. do marta 1994. pripadnici HVO-a prouzrokovali smrt više zatočenika, uključujući Semira Berića, Adisa Brkovića, Semira Čehajića, Emira Čolića, Ašima Drljevića, Ibrahima Filandru, Sašu Grabovca, Zahida Hadžića, Azima Karađuza, Zuku Hajrovića, Husu Ljevića, Sakiba Malahasića, Ramiza Mehmedovića, Vledina Mezetovića, Muhameda Muminagića, Mehmeda Muminagića, Nedžada Nožića, Semira Perića, Envera Puzića, Remzu Sabljića, Avdu Selimanovića, Ahmeta Hajrića, Nesiba Halilovića, Salema Hurseinovića, Elmira Jazvina, Irfana Torlu i Mehmeda Tumbića, i time nad svakom od tih osoba počinili krivično djelo ubistva, iz člana 5 Statuta.

677. Vijeće je takođe utvrdilo da su Salim Kadušak, Mustafa Tašić, Sefik Tašić i Ismet Čilić, sva četvorica pripadnici ABiH i zatočeni na Heliodromu, izgubili život 17. septembra 1993. kad su ih pripadnici ATG “Vinko Škrobo”¹³¹⁵ koristili kao “živi štit” na liniji fronta u Mostaru.

678. Vijeće konstatuje da su prisiljavajući zatočenike da se razmjestе ispred ili između vojnika HVO-a kako bi ih zaštitili od napada ABiH,¹³¹⁶ pripadnici ATG “Vinko Škrobo”, koji su tog istog jutra 17. septembra 1993. odveli više zatočenika sa Heliodroma,¹³¹⁷ među kojima su neki nosili uniforme HVO-a i drvene puške,¹³¹⁸ tim činom svjesno preuzeli rizik da zatočenici budu ubijeni. Iz tog razloga, Vijeće se uvjerilo da su pripadnici ATG “Vinko Škrobo” imali namjeru da zatočenicima nanesu teške tjelesne povrede za koje su razumno trebali znati da bi mogle prouzrokovati smrt nekih od njih.

¹³¹³ V. “Korištenje zatočenika s Heliodroma za izvođenje radova” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹³¹⁴ V. “Korištenje zatočenika s Heliodroma za izvođenje radova” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹³¹⁵ V. “Zatočenici s Heliodroma poginuli u živom štitu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹³¹⁶ V. “Korištenje zatočenika s Heliodroma za živi štit” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹³¹⁷ V. “Zatočenici s Heliodroma ranjeni u živom štitu u Mostaru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹³¹⁸ V. “Zatočenici s Heliodroma ranjeni u živom štitu u Mostaru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

679. S obzirom na gorenavedeno, Vijeće zaključuje da su 17. septembra 1993. pripadnici ATG “Vinko Škrobo”, uključujući i zapovjednika Vinka Martinovića, prouzrokovali smrt Salima Kadušaka, Mustafe Tašića, Sefika Tašića i Ismeta Čilića, i time nad svakom od tih osoba počinili krivično djelo ubistva, iz člana 5 Statuta.

VI. Zatočenički centar Vojno

680. Vijeće je utvrdilo da je Mustafu Kahvića 5. decembra 1993., dok je bio zatočen u Zatočeničkom centru Vojno, iz vatrenog oružja ubio Mario Mihalj, pripadnik 2. brigade HVO-a i ravnatelj Zatočeničkog centra.¹³¹⁹ Vijeće se uvjerilo da je Mario Mihalj, budući da je pucao četiri ili pet puta u Mustafu Kahvića,¹³²⁰ imao namjeru da ga ubije i da je time počinio krivično djelo ubistva, iz člana 5 Statuta.

681. Vijeće je utvrdilo da je više muškaraca koje je HVO zatočio u Zatočeničkom centru Vojno, uključujući Mensuda Dedajića, Salima Alilovića, Hamdiju Tabakovića, Džemala Sabitovića, Kemala Zuhrića i Salmana Mensura, izgubilo život u periodu od 2. septembra 1993. do 31. januara 1994. kada su obavljali radove na liniji fronta na području Vojnog pod stražom vojnika HVO-a, dok su se odvijale borbe između ABiH i HVO-a.¹³²¹

682. Vijeće konstatuje da su vojnici HVO-a, tokom skoro pet mjeseci, redovno koristili zatočenike iz Zatočeničkog centra Vojno za obavljanje radova na linijama fronta. Tokom tih radova, zatočenici su bili izloženi vatri koju su otvarali pripadnici ABiH, te su redovno ranjavani ili su smrtno stradali, a da vojnici HVO-a nisu poduzeli nikakve mjere bezbjednosti.¹³²² Vijeće se stoga uvjerilo da su vojnici HVO-a, koji su znali u kakvim uslovima se ti radovi obavljaju, ali su ipak zatočenike izlagali paljbi tokom skoro pet mjeseci, imali namjeru da zatočenicima nanesu teške tjelesne povrede za koje su razumno trebali znati da bi mogle prouzrokovati smrt nekih od njih.

683. Na osnovu gorenavedenog, Vijeće zaključuje da su vojnici HVO-a, u periodu od 2. septembra 1993. do 31. januara 1994., prouzrokovali smrt više zatočenika, uključujući Mensuda

¹³¹⁹ V. “Vlasti odgovorne za rad Zatočeničkog centra Vojno” i “Smrt zatočenika za vrijeme zatočenja u Zatočeničkom centru Vojno” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatočeničkim centrom Vojno.

¹³²⁰ V. “Smrt zatočenika za vrijeme zatočenja u Zatočeničkom centru Vojno” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatočeničkim centrom Vojno.

¹³²¹ V. “Vrste i mjesta radova u zoni Vojno-Bijelo Polje” i “Zatočenici s Heliodroma i iz Zatočeničkog centra Vojno koji su izgubili život za vrijeme radova” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatočeničkim centrom Vojno.

¹³²² V. “Zatočenici s Heliodroma i iz Zatočeničkog centra Vojno koji su ranjeni za vrijeme radova” i “Zatočenici s Heliodroma i iz Zatočeničkog centra Vojno koji su izgubili život za vrijeme radova” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatočeničkim centrom Vojno.

Dedajića, Salima Alilovića, Hamdiju Tabakovića, Džemala Sabitovića, Kemala Zuhrića i Salmana Mensura i time nad svakom od tih osoba počinili krivično djelo ubistva, iz člana 5 Statuta.

VII. Opština Stolac

684. Vijeće je utvrdilo da je 13. jula 1993., tokom operacije čiji je cilj bio protjerivanje Muslimana iz sela Pješivac Greda, vojnik HVO-a po imenu Dragan Bonojza ubio Sanidu Kaplan, Muslimanku staru 17 godina, ispalivši rafal u njenom pravcu u trenutku kada je izlazila iz kuće porodice Kaplan i rekla mu: “Ma kućete, odvede muške, đe ćete nas?”¹³²³ Vijeće zaključuje da je 13. jula 1993. jedan vojnik HVO-a pucao na Sanidu Kaplan, koja nije učestvovala u borbama u trenutku kad je ubijena, s namjerom da je liši života i time počinio krivično djelo ubistva, iz člana 5 Statuta.

685. Vijeće je takođe utvrdilo da su u Koštanoj bolnici, pripadnici Vojne policije i vojnici HVO-a pretukli i prouzrokovali smrt više muškaraca Muslimana koji su tu bili zatočeni. Pripadnici Vojne policije su 3. avgusta 1993. pretukli i ubili Vejsila Đulića i Salema Đulića. Vojnici HVO-a su takođe pretukli Salka Kaplana dok je bio zatočen u avgustu 1993. On je ubrzo zatim umro od posljedica povreda, nakon što je prebačen u zatvor u Dretelju. Pripadnici Vojne policije su 25. septembra 1993. pretukli Ibru Razića i Suada Obradovića koji su sutradan umrli od posljedica povreda (Ibro Razić je preminuo nakon što je prebačen u Zatvor u Gabeli).¹³²⁴

686. Vijeće se uvjerilo da su vojni policajci i vojnici HVO-a premlaćivali zatočenike s namjerom da im nanesu teške tjelesne povrede. Vijeće se takođe uvjerilo da su oni morali razumno pretpostaviti da bi premlaćivanje moglo prouzrokovati smrt tih zatočenika. Vijeće stoga zaključuje da su pripadnici Vojne policije prouzrokovali smrt Vejsila Đulića i Salema Đulića 3. avgusta 1993., kao i Ibre Razića i Suada Obradovića 26. septembra 1993., koji su preminuli uslijed povreda koje su dan ranije zadobili prilikom premlaćivanja, te da su u avgustu 1993. vojnici HVO-a prouzrokovali smrt Salka Kaplana, i time nad svakom od tih osoba počinili krivično djelo ubistva, iz člana 5 Statuta.

VIII. Opština Čapljina

687. Većina Vijeća je, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, konstatovala da su približno 13. jula 1993., tokom operacije HVO-a u kojoj su žene, djeca i starci Muslimani protjerani iz sela

¹³²³ V. “Raseljavanje muslimanskog stanovništva i smrt jedne mlade žene u Pješivac Gredi” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹³²⁴ V. “Smrt zatočenika u Koštanoj bolnici” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

Domanovići,¹³²⁵ jedan ili više snajperista HVO-a ubili dvije mlade žene Muslimanke, Dženitu i Sanelu Hasić, stare 17 i 23 godine, dok su hodale glavnom ulicom u selu Domanovići. Tog dana, u pomenutom selu nije bilo borbi između HVO-a i ABiH.¹³²⁶ Vijeće su uvjerilo da su taj ili ti snajperisti HVO-a koji su ciljali i pucali na prvu mladu ženu koja je smrtno ranjena, te zatim pogodili drugu mladu ženu u nogu i glavu, uslijed čega je ona umrla na licu mjesta, imali namjeru da ih liše života.

688. Većina Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, zaključuje da su približno 13. jula 1993. u selu Domanovići jedan ili više vojnika HVO-a prouzrokovali smrt dvije mlade žene Muslimanke, Dženite i Sanele Hasić, i time nad svakom od njih dvije počinili krivično djelo ubistva, iz člana 5 Statuta.

689. Vijeće je osim toga utvrdilo da su 14. jula 1993., u okviru operacija HVO-a od 13. do 16. jula 1993. tokom kojih su žene, djeca i starci protjerivani iz sela Bivolje Brdo,¹³²⁷ pripadnici HVO-a vatrenim oružjem ubili jednog muškarca, invalida, starog 83 godine.¹³²⁸ Vijeće je konstatovalo da su pripadnici HVO-a ušli u starčevu kuću, pozvali ga njegovim prezimenom, “provocirali” na račun sina i zatim pucali u njega.¹³²⁹ Vijeće se uvjerilo da su pripadnici HVO-a, budući da su ušli u njegovu kuću, provocirali ga i zatim pucali u njega, imali namjeru da ga liše života.

690. Vijeće stoga zaključuje da su pripadnici HVO-a u selu Bivolje Brdo 14. jula 1993. prouzrokovali smrt starog čovjeka, invalida, i time počinili krivično djelo ubistva, iz člana 5 Statuta.

691. Vijeće je takođe utvrdilo da su približno 16. jula 1993. tokom operacija deložiranja muslimanskih stanovnika iz sela Bivolje Brdo, u periodu od 13. do 16. jula 1993.,¹³³⁰ pripadnici HVO-a – među kojima je bilo vojnika iz sastava 1. brigade “Knez Domagoj”, te vojnih policajaca iz 3. satnije 5. bojne Vojne policije – uhapsili 12 muškaraca Muslimana iz sela Bivolje Brdo – Nijaza Ćibera, starog 61 godinu, Halila Šošu, Mustafu Đonka, Safeta Đonka, Mustafu

¹³²⁵ V. “Deložiranje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba iz Domanovića” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹³²⁶ V. “Smrt dvije mlade žene u Domanovićima” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹³²⁷ V. “Deložiranje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba iz Bivoljeg Brda” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹³²⁸ V. “Smrt jedne osobe stare 83 godine u Bivoljem Brdu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹³²⁹ V. “Smrt jedne osobe stare 83 godine u Bivoljem Brdu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹³³⁰ V. “Deložiranje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba iz Bivoljeg Brda” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

Torlu, Ahmeta Torlu, Ibru Trbonju starog 72 godine, Bećira Trbonju starog 71 godinu, Hilmu Mrgana starog 62 godine, Bećira Mrgana, Džemala Elezovića starog 62 godine i Ibru Rahimića starog 85 godina – svirepo ih ubili, te spalili i pokopali njihova tijela u blizini starog rudnika boksita u Bivoljem Brdu.¹³³¹ Vijeće se uvjerilo da su pripadnici HVO-a, budući da su ubili 12 muškaraca, spalili njihova tijela i pokopali ostatke blizu starog rudnika boksita u Bivoljem Brdu, imali namjeru da ih liše života.

692. Vijeće zaključuje da su pripadnici HVO-a, među kojima je bilo vojnika iz sastava 1. brigade “Knez Domagoj”, kao i vojnih policajaca iz 3. satnije 5. bojne Vojne policije, približno 16. jula 1993. prouzrokovali smrt 12 muškaraca Muslimana u selu Bivolje Brdo i time nad svakim od njih počinili krivično djelo ubistva, iz člana 5 Statuta.

IX. Zatvor u Dretelju

693. Vijeće je utvrdilo da je šest zatočenika Muslimana preminulo dok su bili zatočeni u Zatvoru u Dretelju.¹³³²

694. Vijeće je konstatovalo da je sredinom jula 1993., jedan Musliman po imenu Plavuškić preminuo zbog dehidriranosti jer su vojnici HVO-a lišili zatočenike vode i hrane po naređenju Nedjeljka Obradovića, zapovjednika 1. brigade “Knez Domagoj”.¹³³³ Budući da su zatočeni bili lišeni vode i hrane, te držani zatvoreni u hangaru sredinom jula mjeseca, kad su vrućine bile nesnosne, Vijeće se uvjerilo da su pripadnici HVO-a imali namjeru da zatočenicima nanesu teške tjelesne povrede za koje su razumno trebali znati da bi mogle prouzrokovati njihovu smrt, pa tako i smrt Plavuškića.

695. Naposljetku, Vijeće je utvrdilo da su sredinom jula 1993., trojica zatočenika uključujući Hasana Duvnjaka, preminuli nakon što su vojni policajci HVO-a otvorili vatru na limene hangare u kojima su oni bili zatočeni.¹³³⁴ Vijeće se uvjerilo da su vojni policajci HVO-a, kada su otvorili vatru na limene hangare u kojima su držani zatočeni, imali namjeru da prouzrokuju smrt nekih od njih ili u najmanju ruku da im nanesu teške tjelesne povrede za koje su razumno trebali znati da bi mogle prouzrokovati smrt nekih zatočenika.

¹³³¹ V. “Nestanak 12 muškaraca Muslimana iz sela Bivolje Brdo 16. jula 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹³³² V. “Dogadaji sredinom jula 1993. koji su doveli do smrti najmanje jednog zatočenika” i “Smrt više zatočenika” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju.

¹³³³ V. “Dogadaji sredinom jula 1993. koji su doveli do smrti najmanje jednog zatočenika” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju.

¹³³⁴ V. “Smrt više zatočenika” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju.

696. Vijeće je osim toga utvrdilo da su Omer Kohnić i Emir Repak preminuli u avgustu 1993. nakon što su ih pretukli pripadnici HVO-a kao i drugi zatočenici po naređenju vojnih policajaca.¹³³⁵ Vijeće se uvjerilo da su pripadnici HVO-a, uključujući vojne policajce, izvršili – ili natjerali druge da izvrše – premlaćivanja s namjerom da zatočenicima nanesu teške tjelesne povrede za koje su razumno trebali znati da bi mogle prouzrokovati njihovu smrt. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da su pripadnici HVO-a, uključujući vojne policajce, od sredine jula do avgusta 1993., u Zatvoru u Dretelju prouzrokovali smrt šest zatočenika Muslimana – Plavuškića, Omera Kohnića, Emira Repka, Hasana Duvnjaka – kao i još dvojice zatočenika čiji je identitet Vijeću nepoznat, i time nad svakom od tih osoba počinili krivično djelo ubistva, iz člana 5 Statuta.

X. Zatvor u Gabeli

697. Vijeće je ranije utvrdilo da su 19. ili 29. avgusta 1993. jedan ili više pripadnika HVO-a iz vatrenog oružja usmrtili Hifziju Dizdara dok je bio zatočen u Zatvoru u Gabeli.¹³³⁶ Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da su pripadnik ili pripadnici HVO-a pucali u njega s namjerom da ga liše života ili u najmanju ruku nanesu teške tjelesne povrede za koje su razumno trebali znati da bi mogle prouzrokovati njegovu smrt i time počinili krivično djelo ubistva, iz člana 5 Statuta.

698. Osim toga, Vijeće je utvrdilo da je u periodu od 2. oktobra do 11. decembra 1993. Boško Previšić, ravnatelj Zatvora u Gabeli i pripadnik 1. brigade “Knez Domagoj”, iz vatrenog oružja ubio Mustafu Obradovića dok je bio zatočen u Zatvoru u Gabeli.¹³³⁷ Vijeće zaključuje da je Boško Previšić pucao u Mustafu Obradovića s namjerom da ga liši života i time počinio krivično djelo ubistva, iz člana 5 Statuta.

XI. Opština Vareš

699. Vijeće je utvrdilo da su tokom i nakon napada na selo Stupni Do 23. oktobra 1993., pripadnici specijalnih jedinica “Maturice” i/ili “Apostoli” ubili 36 Muslimana, mještana sela Stupni Do.¹³³⁸ Među tim žrtvama, 28 osoba su ili bili Muslimani koji nisu bili dio nijednih oružanih snaga, i koji su stoga bili civili, ili borci koji su pali u ruke neprijatelja nakon što su uhapšeni i razoružani. Vijeće je konstatovalo da je tih 28 osoba ubijeno nožem ili vatrenim oružjem iz neposredne blizine ili su živi izgorjeli u zapaljenim kućama u selu.¹³³⁹ To su bili Merima Likić, Mebrura Likić,

¹³³⁵ V. “Smrt više zatočenika” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju.

¹³³⁶ V. “Smrt više zatočenika” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Gabeli.

¹³³⁷ V. “Smrt više zatočenika” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Gabeli.

¹³³⁸ V. “Smrt mještana u Stupnom Dolu i okolini” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

¹³³⁹ V. “Smrt mještana u kući Kemala Likića i na prilazima kući”, “Smrt mještana ispred kuće Zejnila Mahmutovića” i “Smrt mještana u Stupnom Dolu i okolini” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

Vahidin Likić, Lejla Likić, Indira Zutić, Hatidža Likić, Nevzeta Likić, Medina Likić, Suhra Likić, Edin Mahmutović, Rifet Likić, Rašida Likić, Mehmed Likić, Salih Likić, Ibrahim Likić, Dževha Likić, Šerifa Likić, Šerifa Lulić, Nazif Likić, Ramiz Likić, Alija Likić, Enis Likić, Minheta Likić, Refika Likić, Sabina Likić, Vernest Likić, Zahida Likić i Munira Likić.¹³⁴⁰ Vijeće se uvjerilo da su pripadnici specijalnih jedinica “Maturice” i/ili “Apostoli” imali namjeru da liše života 28 Muslimana, mještana sela Stupni Do.

700. Vijeće stoga zaključuje da su prilikom napada na selo Stupni Do 23. oktobra 1993., pripadnici specijalnih jedinica “Maturice” i/ili “Apostoli” ubili 28 Muslimana, mještana sela Stupni Do, i time nad svakom od tih osoba počinili krivično djelo ubistva, iz člana 5 Statuta.

701. Međutim, Vijeće nije moglo da utvrdi da li su Adisa Likića i Samira Likića ili Rahića, koji su čuvali stražu u selu i/ili bili pripadnici ABiH,¹³⁴¹ ubili pripadnici specijalnih jedinica “Maturice” i/ili “Apostoli” nakon što su pali u ruke HVO-u ili dok su se još borili. S obzirom na te okolnosti, Vijeće ne može zaključiti da su oni bili žrtve krivičnog djela ubistva, iz člana 5 Statuta.

702. Vijeće takođe nije moglo da utvrdi da li su Abdulah Likić i Avdan Likić bili u sastavu seoske straže i/ili ABiH,¹³⁴² i ukoliko jesu, da li su ubijeni nakon što su pali u ruke HVO-a. S obzirom na te okolnosti, Vijeće ne može zaključiti da su oni bili žrtve krivičnog djela ubistva, iz člana 5 Statuta.

703. Naposljetku, Vijeće je konstatovalo da su vojnici HVO-a ubili Zejnila Mahmutovića, pripadnika ABiH, dok je čuvao stražu sjeverno od sela u Stijenčici, na putu koji povezuje zaselak Prica Do sa Stupnim Dolom.¹³⁴³ Vijeće je takođe konstatovalo da su tijela Salka Likića, Muamera Likića i Šefka Likića, pripadnika ABiH, pronađena u rovovima na brdu Bogoš.¹³⁴⁴ Vijeće zaključuje da su ta četiri muškarca izgubila život dok su učestvovali u borbama, te da nisu bili žrtve krivičnog djela ubistva, iz člana 5 Statuta.

¹³⁴⁰ V. “Smrt mještana u kući Kemala Likića i na prilazima kući” i “Smrt mještana u Stupnom Dolu i okolini” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

¹³⁴¹ V. “Smrt mještana u kući Kemala Likića i na prilazima kući” i “Smrt mještana u Stupnom Dolu i okolini” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

¹³⁴² V. “Smrt mještana u Stupnom Dolu i okolini” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

¹³⁴³ V. “Smrt mještana u Stupnom Dolu i okolini” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

¹³⁴⁴ V. “Smrt mještana u Stupnom Dolu i okolini” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

Dio 2 : Hotimično lišavanje života (tačka 3)

I. Opština Prozor

704. Vijeće je utvrdilo da su vojnici HVO-a 24. oktobra 1992. ubili Selmu Polića, starijeg čovjeka, i Emu Hodžić, koji su stanovali u jednoj izolovanoj kući u selu Paljike.¹³⁴⁵ Vijeće napominje da je u trenutku kada su vojnici HVO-a provalili vrata kuće odjeknulo nekoliko pucnjeva. Međutim, nije bilo moguće na osnovu dokaza utvrditi odakle se pucalo. Vijeće ne može da isključi mogućnost da je to dvoje mještana učestvovalo u neprijateljstvima. Vijeće stoga ne može zaključiti da su to dvoje mještana bili žrtve krivičnog djela hotimičnog lišavanja života, iz člana 2 Statuta.

705. Vijeće je utvrdilo da su pripadnici Vojne policije HVO-a prilikom napada na selo Tošćanica 19. aprila 1993. iz vatrenog oružja ubili Ramu Vilu, starog oko 90 godina, i Ahmeta Husrepa, starog oko 70 godina.¹³⁴⁶ S obzirom na njihove godine, činjenicu da su ubijeni iz vatrenog oružja nakon što su pripadnici Vojne policije upali u selo, te odsustva bilo kakvog dokaza na osnovu kojeg bi se moglo zaključiti da su oni bili pripadnici ABiH ili da su bili naoružani i branili selo, Vijeće zaključuje da su te dvije osobe bili civili koji nisu učestvovali u neprijateljstvima. Od trenutka kada je HVO upao u selo, ti nenaoružani civili su bili u vlasti neprijateljskih snaga i iz tog razloga pod zaštitom Ženevskih konvencija. S obzirom na okolnosti smrti ta dva Muslimana, Vijeće se uvjerilo da su pripadnici Vojne policije imali namjeru da prouzrokuju smrt te dvije osobe i da su time počinili krivično djelo hotimičnog lišavanja života, iz člana 2 Statuta.

¹³⁴⁵ V. "Napad na selo Paljike 24. oktobra 1992., oštećivanje imovine i kuća i smrt dva mještana" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹³⁴⁶ V. "Napad na Tošćanicu 19. aprila 1993., paljenje stambenih objekata i smrt tri mještana" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

706. Vijeće je takođe utvrdilo da su pripadnici Vojne policije prilikom napada na selo Tošćanica 19. aprila 1993. iz vatrenog oružja ubili Ibru Piralića.¹³⁴⁷ Vijeće podsjeća da je Ibro Piralić, star oko 40 godina, bio naoružan i da je u trenutku napada u selu bilo tridesetak naoružanih muškaraca koji su pružili otpor HVO-u.¹³⁴⁸ Na osnovu tih činjenica, Vijeće smatra da Ibro Piralić nije bio pod zaštitom Ženevskih konvencija budući da je učestvovao u neprijateljstvima u trenutku smrti. Vijeće stoga ne može zaključiti da je Ibro Piralić bio žrtva krivičnog djela hotimičnog lišavanja života, iz člana 2 Statuta.

707. Vijeće je utvrdilo da su vojnici HVO-a, uključujući i pripadnike “Kinder voda”, 19. jula 1993. u selu Prajine ubili jednog starijeg i bolesnog muškarca, te pretukli i zatim iz vatrenog oružja ubili muškarca starog 80 godina, invalida, kao i još jednog muškarca kojeg su prethodno zarobili.¹³⁴⁹ S obzirom na godine i/ili zdravstveno stanje dvojice od tih ljudi, te činjenicu da je treći muškarac bio zarobljen, Vijeće zaključuje da te tri osobe nisu učestvovala u neprijateljstvima. Osim toga, budući da su pripadnici HVO-a upali u selo i pretukli dvojicu od tih ljudi prije nego što su ih ubili, Vijeće smatra da su ta tri muškarca bili u vlasti neprijateljskih snaga. Iz tog razloga, Vijeće smatra da su te tri osobe bile u rukama neprijatelja i zaštićene Ženevskim konvencijama. Po ocjeni Vijeća, vojnici HVO-a, uključujući pripadnike “Kinder voda” među kojima je bio Nikola Marić zvani Nidžo, poznat i kao Kobra, pucajući u žrtve imali su namjeru da prouzrokuju njihovu smrt i time nad svakom od tih osoba počinili krivično djelo hotimičnog lišavanja života, iz člana 2 Statuta.

708. Vijeće je takođe utvrdilo da su 19. jula 1993. na planini Tolovac, vojnici HVO-a zarobili grupu Muslimana, u kojoj su bili muškarci, žene i djeca, koji su se sakrili u jednoj štali i da su ubili Bajru Munikozu, Sahu Munikozu i Šabana Hodžića.¹³⁵⁰ Vijeće podsjeća da su vojnici najprije upali u štalu, a zatim naredili svim prisutnim da izađu napolje prijeteći im da će ih ubiti; da su iz grupe izdvojili Bajru Munikozu, udarali ga kundakom i pucali u njega; da su zatim odveli Sahu Munikozu, koja nikad više nije viđena živa, a njeno krvavo tijelo je pronađeno pored puta, i konačno, da su ispalili dva rafala kojima su ubili Šabana Hodžića,¹³⁵¹ fizički hendikepiranog

¹³⁴⁷ V. “Napad na Tošćanicu 19. aprila 1993., paljenje stambenih objekata i smrt tri mještana” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹³⁴⁸ V. “Napad na Tošćanicu 19. aprila 1993., paljenje stambenih objekata i smrt tri mještana” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹³⁴⁹ V. “Smrt šest Muslimana na području Prajina i Tolovca” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹³⁵⁰ V. “Smrt šest Muslimana na području Prajina i Tolovca” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹³⁵¹ V. “Smrt šest Muslimana na području Prajina i Tolovca” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

Muslimana. Vijeće zaključuje da su ti Muslimani, koji su bili zarobljeni i koji su pali u ruke neprijatelja, bili zaštićeni Ženevskim konvencijama. Vijeće se uvjerilo da surovost postupaka pripadnika HVO-a pokazuje da su imali namjeru prouzrokovati smrt te tri osobe. Na osnovu gorenavedenog, Vijeće zaključuje da su vojnici HVO-a prouzrokovali smrt Bajre Munikoze, Šabana Hodžića i Sahe Munikoze i time nad svakom od tih osoba počinili krivično djelo hotimičnog lišavanja života, iz člana 2 Statuta.

709. Vijeće je utvrdilo da su 31. jula 1993., vojnici HVO-a iz Srednje škole u Prozoru odveli oko 50 zatočenika – koji su bili zatočeni civili ili ratni zarobljenici, te stoga zaštićeni Ženevskim konvencijama – na liniju fronta na Crnom vrhu, vezali ih jedne za druge telefonskim kablom i zatim pucali u leđa zatočenika.¹³⁵² Vijeće je uspjelo utvrditi da je od 50 zatočenika, njih 11 ubijeno kada su u njih pucali vojnici HVO-a na Crnom vrhu 31. jula 1993. To su Samir Hadžić, Bećir Kmetaš, Ismet Pilav, Huso (Husein) Pilav, Hazim Pilav, Omer Pilav, Ismet Berić, Smajo Ruvčić, Edin Šabić, Emir Šabić i Zajko Ugarak.¹³⁵³ Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a, pucajući u leđa zatočenika, imali namjeru da prouzrokuju smrt tih 11 zatočenika i da su time nad svakim od njih počinili krivično djelo hotimičnog lišavanja života, iz člana 2 Statuta.

710. Međutim, Vijeće podsjeća da nije moglo sa sigurnošću utvrditi da su pripadnici HVO-a na Crnom vrhu 31. jula 1993. ubili i drugih deset zatočenika koji su izgubili život – Džafera Agića, Zijada Grića, Ramiza Leticu, Rasima Leticu, Ibru Munikozu, Envera Osmića, Muharema Pračića, Selima Purgića, Muju Šabića i Abdulaha Trtića – te Vijeće stoga ne može da zaključi da su tih deset zatočenika žrtve krivičnog djela hotimičnog lišavanja života, iz člana 2 Statuta.

II. Opština Gornji Vakuf

711. Vijeće je utvrdilo da je prilikom napada na selo Duša, 18. januara 1993., jedna od granata koje je ispalio HVO pogodila kuću Envera Šljive, uslijed čega su izgubili život Mirsada Behlo (dijete staro 11 godina), Muamer Zulum (dijete staro 12 godina), Mirsad Behlo (dijete staro 3 godine), Sabaha Belho (žena stara 31 godinu), Rasiha Belho (žena stara 20 godina), Fatka Gudić (žena stara 44 godine) i Salih Čeho (muškarac star 65 godina), koji su se tu sklonili i koji nisu učestvovali u borbama.¹³⁵⁴ Vijeće je konstatovalo da su tokom napada naoružani muškarci Muslimani pokušali da brane selo Duša.¹³⁵⁵ Međutim, HVO je u napadu na selo koristio oružje, u

¹³⁵² V. “Slanje pedeset zatočenika iz Srednje škole u Prozoru na liniju fronta na Crnom vrhu 31. jula 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹³⁵³ V. “Slanje pedeset zatočenika iz Srednje škole u Prozoru na liniju fronta na Crnom vrhu 31. jula 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹³⁵⁴ V. “Napad na selo Duša” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

¹³⁵⁵ V. “Napad na selo Duša” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

ovom slučaju granate, koje je po svojoj prirodi takvo da se ne može praviti razlika između vojnih i civilnih ciljeva. Osim toga, snage HVO-a uopšte nisu pokušale da omoguće civilnom stanovništvu Duše da pobjegne prije napada.¹³⁵⁶ Iz tog razloga, Vijeće smatra da je granatiranje sela Duša bilo neselektivno. Na osnovu gorenavedenog, Vijeće se uvjerilo da je ispaljujući granate na selo i konkretno na kuću Envera Šljive, HVO imao namjeru da civilima koji su se tu sklonili nanese teške tjelesne povrede za koje je razumno trebao znati da bi mogle prouzrokovati smrt i time nad svakom od tih osoba počinio krivično djelo hotimičnog lišavanja života, iz člana 2 Statuta.

712. Kad je riječ o gradu Gornji Vakuf i selima Hrasnica, Uzričje i Ždrimci, Vijeće podsjeća da nije bilo u mogućnosti utvrditi da su muslimanski stanovnici izgubili život prilikom napada HVO-a na ta mjesta 18. januara 1993.¹³⁵⁷ Vijeće stoga ne može zaključiti da su nad muslimanskim stanovnicima tih mjesta 18. januara 1993. počinjena djela hotimičnog lišavanja života.

III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)

713. Preliminarno, Vijeće napominje da su Muslimani, zatočeni na raznim mjestima u opštini Jablanica bili ili ratni zarobljenici ili civili, te su stoga bili zaštićeni Ženevskim konvencijama.

714. Vijeće je konstatovalo da su 20. ili 21. aprila 1993. pripadnici HVO-a izdvojili i ubili iz vatrenog oružja četiri muslimanska vojnika ABiH, Ismeta Čilića, Salema Škampu, Hasana Radoša i Ekrema Tašića, zatočene u Školi u Sovićima.¹³⁵⁸ Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a, budući da su te ljude prozvali imenom, naredili im da izađu iz škole i zatim otvorili vatru na njih, imali namjeru da ih liše života.

715. Vijeće zaključuje da su 20. ili 21. aprila 1993. vojnici HVO-a prouzrokovali smrt Ismeta Čilića, Salema Škampe, Hasana Radoša i Ekrema Tašića, zatočenih u Školi u Sovićima, i da su time nad svakom od tih osoba počinili krivično djelo hotimičnog lišavanja života, iz člana 2 Statuta.

716. Međutim, Vijeće je konstatovalo da ne raspolaže nijednim dokazom o smrti muškaraca Muslimana zatočenih na Ribnjaku u periodu od 18. do 23. aprila 1993.¹³⁵⁹ Iz tog razloga, Vijeće ne može zaključiti da su oni hotimično lišeni života.

¹³⁵⁶ V. "Napad na selo Duša" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

¹³⁵⁷ V. "Napad na grad Gornji Vakuf i zločini koji su, prema navodima, posljedica tog napada", "Napad na selo Hrasnica" i "Napad na selo Ždrimci" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

¹³⁵⁸ V. "Smrt muškaraca Muslimana zatočenih u Školi u Sovićima" i "Zaključci Vijeća u vezi s navodima o kriminalnim događajima u Školi u Sovićima" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

¹³⁵⁹ V. "Smrt nekih od zatočenih Muslimana na Ribnjaku" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

IV. Opština Mostar

717. Vijeće je utvrdilo da su u noći s 10. na 11. maj 1993., prilikom surovog premlaćivanja, vojnici HVO-a ubili deset pripadnika ABiH – Aliju Čamu, Senada Čehića, Dževada Čolića, Mimu Grizovića, Vahidina Hasića, Dževada Husića, Zlatka Mehića, Nenada Milojevića, Fahira Penavu i Nazifa Šarančića – koje je HVO držao zatočene na Mašinskom fakultetu nakon napada na Mostar 9. maja 1993.¹³⁶⁰ Budući da su vojnici HVO-a u više navrata dolazili da tuku zatočenike, da su izuzetno surovo postupali sa zatočenicima, pucali na nekoliko njih i na taj način ubili njih trojicu, Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a imali namjeru prouzrokovati smrt tih deset muškaraca Muslimana. Vijeće zaključuje da su između 10. i 11. maja 1993. vojnici HVO-a prouzrokovali smrt Alije Čame, Senada Čehića, Dževada Čolića, Mime Grizovića, Vahidina Hasića, Dževada Husića, Zlatka Mehića, Nenada Milojevića, Fahira Penave i Nazifa Šarančića – koje je HVO držao zatočene na Mašinskom fakultetu, i time nad svakom od tih osoba počinili krivično djelo hotimičnog lišavanja života, iz člana 2 Statuta.

718. Vijeće je takođe utvrdilo da su Adem Hebibović i Azim Mašić, dvojica muškaraca Muslimana koje je Vojna policija HVO-a uhapsila 6. jula 1993., te su stoga bili u rukama neprijatelja, a potom su zatočeni na Mašinskom fakultetu, umrli od posljedica premlaćivanja od strane vojnika HVO-a tokom ispitivanja u periodu od 8. do 11. jula 1993.¹³⁶¹ Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a vršili premlaćivanja s namjerom da zatočenicima nanesu teške tjelesne povrede za koje su razumno trebali znati da bi mogle prouzrokovati njihovu smrt. Vijeće stoga zaključuje da su vojnici HVO-a prouzrokovali smrt Adema Hebibovića i Azima Mašića u periodu od 8. do 11. jula 1993., odnosno kad ih je HVO držao zatočene, te su stoga bili zaštićeni Ženevskim konvencijama, i time nad svakom od te dvije osobe počinili krivično djelo hotimičnog lišavanja života, iz člana 2 Statuta.

719. Vijeće je osim toga utvrdilo da su pripadnici Vojne policije HVO-a, koji su bili u Buni 14. jula 1993., uhapsili i pretukli jednog dječaka Muslimana i njegovog djeda, koji su, dakle, bili u rukama neprijatelja, u stanici Vojne policije u Buni. Vijeće je takođe utvrdilo da su ih vojni policajci zatim odveli do ruba jedne ceste i pucali u njih, usmrtili djeda i nanijeli teške povrede dječaku i tako ga ostavili.¹³⁶² Vijeće zaključuje da su pripadnici Vojne policije HVO-a 14. jula 1993. otvorili vatru na dvojicu civila Muslimana s namjerom da ih liše života, ubili na licu mjesta

¹³⁶⁰ V. “Sudbina dvanaest vojnika ABiH” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹³⁶¹ V. “Navodi o zločinima na Mašinskom fakultetu počinjenim od jula 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹³⁶² V. “Navodi o zločinima počinjenim u Buni oko 14. jula 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

jednog od njih, i time nad djedom počinili krivično djelo hotimičnog lišavanja života, iz člana 2 Statuta.

720. Vijeće je osim toga konstatovalo da su 24. avgusta 1993., u blizini jedne kuće u selu Raštani, pripadnici HVO-a ubili četiri muškarca Muslimana, Ismeta Čišića, Murata Dedića, Šabana Dumpora i Mirsada Žuškića, koji je bio pripadnik ABiH, premda su se oni predali i stoga se nalazili u rukama neprijatelja.¹³⁶³ Vijeće zaključuje da su vojnici HVO-a 24. avgusta 1993. pucajući iz vatrenog oružja ubili Ismeta Čišića, Murata Dedića, Šabana Dumpora i Mirsada Žuškića, i to s namjerom da ih liše života, i time nad svakom od tih osoba počinili krivično djelo hotimičnog lišavanja života, iz člana 2 Statuta.

721. Naposljetku, kao što je konstatovala većina Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, snajperisti HVO-a su od juna 1993. do marta 1994. otvarali vatru na muslimansko stanovništvo istočnog Mostara, uključujući žene, djecu i starce kao i vatrogasce iz istočnog Mostara, dok su oni obavljali svakodnevne poslove koji nisu imali nikakve veze s borbenim operacijama, poput snabdijevanja vodom.¹³⁶⁴ Većina Vijeća je konstatovala, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, da su stanovnici Mostara smrtno stradali od posljedica te vatre.¹³⁶⁵ Konkretno, većina Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, konstatovala je da je 6. juna 1993. snajperista HVO-a gađao Arzeminu Alihodžić, ženu staru 41 godinu, koja nije bila pripadnik nijednih oružanih snaga i stoga je bila civil, dok je bila na terasi svoje kuće u naselju Tekija u istočnom Mostaru i usmrtio je pogotkom u glavu;¹³⁶⁶ da je 2. februara 1994. snajperista gađao i usmrtio Orhana Berišu, dječaka starog 8 godina, koji se igrao ispred stambene zgrade u naselju Tekija¹³⁶⁷ i da je 1. marta 1994., snajperista HVO-a ubio vatrogasca Uzeira Jugu, koji nije bio pripadnik nijednih oružanih snaga i stoga je bio civil, dok je popravljao vatrogasna kola parkirana u jednoj ulici u istočnom Mostaru.¹³⁶⁸

722. Vijeće zaključuje da su vojnici HVO-a, između juna 1993. i marta 1994. uzimali za metu civile Muslimane iz istočnog Mostara i pucali na njih s namjerom da ih liše života i time nad tim osobama počinili krivično djelo hotimičnog lišavanja života, iz člana 2 Statuta.

¹³⁶³ V. "Smrt četiri muškarca Muslimana tokom napada na selo Raštani" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹³⁶⁴ V. "Kampanja snajperskih dejstava čiji je cilj bilo cjelokupno stanovništvo istočnog Mostara" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹³⁶⁵ V. "Kampanja snajperskih dejstava čiji je cilj bilo cjelokupno stanovništvo istočnog Mostara" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹³⁶⁶ V. "Snajperski incident br. 3" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹³⁶⁷ V. "Snajperski incident br. 13" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹³⁶⁸ V. "Snajperski incident br. 14" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

V. Heliodrom

723. Preliminarno, Vijeće napominje da su Muslimani zatočeni na Heliodromu bili ili ratni zarobljenici ili civili, te da su stoga bili zaštićeni Ženevskim konvencijama.

724. Vijeće je utvrdilo da je više zatočenika na Heliodromu, uključujući Semira Berića, Adisa Brkovića, Semira Čehajića, Emira Čolića, Ašima Drljevića, Ibrahima Filandru, Sašu Grabovca, Zahida Hadžića, Azima Karađuza, Zuku Hajrovića, Husu Ljevića, Sakiba Malahasića, Ramiza Mehmedovića, Vledina Mezetovića, Muhameda Muminagića, Mehmeda Muminagića, Nedžada Nožića, Semira Perića, Envera Puzića, Remzu Sabljića, Avdu Selimanovića, Ahmeta Hajrića, Nesiba Halilovića, Salema Hurseinovića, Elmira Jazvina, Irfana Torlu i Mehmeda Tumbića, izgubilo život u periodu od maja 1993. do marta 1994. dok su obavljali radove u Mostaru na liniji fronta između HVO-a i ABiH.¹³⁶⁹

725. Vijeće konstatuje da su zatočeni tokom deset mjeseci redovno korišćeni za radove na liniji fronta dok su borbe bile u toku.¹³⁷⁰ Tokom tih radova, zatočeni su bili izloženi paljbi kako sa položaja ABiH, tako i sa položaja HVO-a.¹³⁷¹ Redovno su ranjavani ili su smrtno stradali, a da nisu preduzete nikakve mjere bezbjednosti. Pripadnici Vojne policije koji su imali ovlašćenje da raspoređuju zatočenike po jedinicama koje su ih potraživale u svrhu radova,¹³⁷² kao i pripadnici ATG Vinka Martinovića, te pripadnici KB-a, 2. bojne 2. brigade i 3. i 4. bojne 3. brigade HVO-a koji su koristili te zatočenike,¹³⁷³ znali su pod kakvim uslovima se ti radovi obavljaju, ali su ipak zatočenike izlagali paljbi tokom više mjeseci. Iz tog razloga, Vijeće se uvjerilo da su pripadnici HVO-a imali namjeru da zatočenicima nanesu teške tjelesne povrede za koje su razumno trebali znati da bi mogle prouzrokovati smrt nekih od njih.

¹³⁶⁹ V. "Pogibija i ranjavanje zatočenika tokom prisilnog rada" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹³⁷⁰ V. "Korištenje zatočenika s Heliodroma za izvođenje radova" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹³⁷¹ V. "Pogibija i ranjavanje zatočenika tokom prisilnog rada" i "Korištenje zatočenika s Heliodroma za fizički rad" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹³⁷² V. "Korištenje zatočenika s Heliodroma za izvođenje radova" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹³⁷³ V. "Korištenje zatočenika s Heliodroma za izvođenje radova" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

726. S obzirom na gorenavedeno, Vijeće zaključuje da su u periodu od maja 1993. do marta 1994. pripadnici HVO-a prouzrokovali smrt više zatočenika, uključujući Semira Berića, Adisa Brkovića, Semira Čehajića, Emira Čolića, Ašima Drljevića, Ibrahima Filandru, Sašču Grabovca, Zahida Hadžića, Azima Karađuza, Zuku Hajrovića, Husu Ljevića, Sakiba Malahasića, Ramiza Mehmedovića, Veledina Mezetovića, Muhameda Muminagića, Mehmeda Muminagića, Nedžada Nožića, Semira Perića, Envera Puzića, Remzu Sabljića, Avde Selimanovića, Ahmeta Hajrića, Nesiba Halilovića, Salema Hurseinovića, Elmira Jazvina, Irfana Torlu i Mehmeda Tumbića, i time nad svakom od tih osoba počinili krivično djelo hotimičnog lišavanja života, iz člana 2 Statuta.

727. Vijeće je takođe utvrdilo da su Salim Kadušak, Mustafa Tašić, Sefik Tašić i Ismet Čilić, sva četvorica pripadnici ABiH i zatočeni na Heliodromu, izgubili život 17. septembra 1993. dok su ih pripadnici ATG “Vinko Škrobo” koristili kao “živi štit” na liniji fronta u Mostaru.¹³⁷⁴

728. Vijeće konstatuje da su prisiljavajući zatočenike da se razmjestite ispred ili između vojnika HVO-a kako bi ih zaštitili od napada ABiH,¹³⁷⁵ pripadnici ATG “Vinko Škrobo”, koji su tog istog jutra 17. septembra 1993. odveli više zatočenika sa Heliodroma,¹³⁷⁶ među kojima su neki nosili uniforme HVO-a i drvene puške,¹³⁷⁷ tim činom svjesno preuzeli rizik da zatočenici budu ubijeni. Iz tog razloga, Vijeće se uvjerilo da su pripadnici ATG “Vinko Škrobo” imali namjeru da zatočenicima nanesu teške tjelesne povrede za koje su razumno trebali znati da bi mogle prouzrokovati smrt nekih od njih.

729. S obzirom na gorenavedeno, Vijeće zaključuje da su 17. septembra 1993. pripadnici ATG “Vinko Škrobo”, uključujući i zapovjednika Vinka Martinovića, prouzrokovali smrt Salima Kadušaka, Mustafe Tašića, Sefika Tašića i Ismeta Čilića, i time nad svakom od tih osoba počinili krivično djelo hotimičnog lišavanja života, iz člana 2 Statuta.

VI. Zatočenički centar Vojno

730. Preliminarno, Vijeće napominje da su Muslimani zatočeni u Zatočeničkom centru Vojno bili ili ratni zarobljenici ili civili, te su stoga bili zaštićeni Ženevskim konvencijama.

731. Vijeće je utvrdilo da je Mustafu Kahvića 5. decembra 1993., dok je bio zatočen u Zatočeničkom centru Vojno, iz vatrenog oružja ubio Mario Mihalj, pripadnik 2. brigade HVO-a i

¹³⁷⁴ V. “Zatočenici s Heliodroma poginuli u živom štitu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹³⁷⁵ V. “Zatočenici s Heliodroma ranjeni u živom štitu u Mostaru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹³⁷⁶ V. “Zatočenici s Heliodroma ranjeni u živom štitu u Mostaru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

zapovjednik Zatočeničkog centra.¹³⁷⁸ Vijeće se uvjerilo da je Mario Mihalj, budući da je pucao četiri ili pet puta u Mustafu Kahvića,¹³⁷⁹ imao namjeru da ga ubije i da je time počinio krivično djelo hotimičnog lišavanja života, iz člana 2 Statuta.

732. Vijeće je utvrdilo da je više muškaraca koje je HVO zatočio u Zatočeničkom centru Vojno, uključujući Mensuda Dedajića, Salima Alilovića, Hamdiju Tabakovića, Džemala Sabitovića, Kemala Zuhrića i Salmana Mensura, izgubilo život u periodu od 2. septembra 1993. do 31. januara 1994. kada su obavljali radove na linijama fronta na području Vojnog pod stražom vojnika HVO-a, dok su se odvijale borbe između ABiH i HVO-a.¹³⁸⁰

733. Vijeće konstatuje da su vojnici HVO-a, tokom skoro pet mjeseci, redovno koristili zatočenike iz Zatočeničkog centra Vojno za obavljanje radova. Tokom tih radova, zatočenici su bili izloženi vatri koju su otvarali pripadnici ABiH, te su redovno ranjavani ili su smrtno stradali, a da vojnici HVO-a nisu poduzeli nikakve mjere bezbjednosti.¹³⁸¹ Vijeće se stoga uvjerilo da su vojnici HVO-a, koji su znali u kakvim se uslovima ti radovi obavljaju, ali su ipak zatočenike izlagali paljbi tokom skoro pet mjeseci, imali namjeru da zatočenicima nanesu teške tjelesne povrede za koje su razumno trebali znati da bi mogle prouzrokovati smrt nekih od njih.

734. Na osnovu gorenavedenog, Vijeće zaključuje da su vojnici HVO-a, u periodu od 2. septembra 1993. do 31. januara 1994., prouzrokovali smrt više zatočenika, uključujući Mensuda Dedajića, Salima Alilovića, Hamdiju Tabakovića, Džemala Sabitovića, Kemala Zuhrića i Salmana Mensura, i time nad svakom od tih osoba počinili krivično djelo hotimičnog lišavanja života, iz člana 2 Statuta.

VII. Opština Stolac

735. Vijeće je utvrdilo da je 13. jula 1993., tokom operacije čiji je cilj bio protjerivanje Muslimana iz sela Pješivac Greda, vojnik HVO-a po imenu Dragan Bonojza ubio Sanidu Kaplan, Muslimanku staru 17 godina, ispalivši rafal u njenom pravcu u trenutku kada je izlazila iz kuće

¹³⁷⁷ V. "Korištenje zatočenika s Heliodroma za živi štit" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹³⁷⁸ V. "Vlasti odgovorne za rad Zatočeničkog centra Vojno" i "Smrt zatočenika za vrijeme zatočenja u Zatočeničkom centru Vojno" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatočeničkim centrom Vojno.

¹³⁷⁹ V. "Smrt zatočenika za vrijeme zatočenja u Zatočeničkom centru Vojno" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatočeničkim centrom Vojno.

¹³⁸⁰ V. "Vrste i mjesta radova u zoni Vojno-Bijelo Polje" i "Zatočenici s Heliodroma i iz Zatočeničkog centra Vojno koji su izgubili život za vrijeme radova" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatočeničkim centrom Vojno.

¹³⁸¹ V. "Zatočenici s Heliodroma i iz Zatočeničkog centra Vojno koji su izgubili život za vrijeme radova" i "Zatočenici s Heliodroma i iz Zatočeničkog centra Vojno koji su izgubili život za vrijeme radova" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatočeničkim centrom Vojno.

porodice Kaplan i rekla mu: “Ma kućete, odvede muške, đe ćete nas?”¹³⁸² Vijeće zaključuje da je 13. jula 1993. vojnik HVO-a pucao na Sanidu Kaplan, civila zaštićenog Ženevskim konvencijama, s namjerom da je liši života i time počinio krivično djelo hotimičnog lišavanja života, iz člana 2 Statuta.

736. Vijeće je takođe utvrdilo da su u Koštanoj bolnici, pripadnici Vojne policije i vojnici HVO-a pretukli i prouzrokovali smrt više muškaraca Muslimana koji su tu bili zatočeni. Pripadnici Vojne policije su 3. avgusta 1993. pretukli i ubili Vejsila Đulića i Salema Đulića. Vojnici HVO-a su takođe pretukli Salka Kaplana dok je bio zatočen u avgustu 1993.; on je ubrzo zatim umro od posljedica povreda, nakon što je prebačen u zatvor u Dretelju. Pripadnici Vojne policije su 25. septembra 1993. pretukli Ibru Razića i Suada Obradovića koji su sutradan umrli od posljedica povreda (Ibro Razić je preminuo nakon što je prebačen u Zatvor u Gabeli).¹³⁸³

737. Vijeće se uvjerilo da su vojni policajci i vojnici HVO-a prelaćivali zatočenike s namjerom da im nanesu teške tjelesne povrede. Vijeće se takođe uvjerilo da su oni morali razumno pretpostaviti da bi prelaćivanje moglo prouzrokovati smrt tih zatočenika. Vijeće stoga zaključuje da su pripadnici Vojne policije prouzrokovali smrt Vejsila Đulića i Salema Đulića 3. avgusta 1993., kao i Ibre Razića i Suada Obradovića 26. septembra 1993., koji su preminuli uslijed povreda koje su dan ranije zadobili prilikom prelaćivanja, te da su u avgustu 1993. vojnici HVO-a prouzrokovali smrt Salka Kaplana i time nad svakom od tih pet osoba – koje su sve bile zatočene od strane HVO-a i prema tome zaštićene Ženevskim konvencijama – počinili zločin hotimičnog lišavanja života, iz člana 2 Statuta.

VIII. Opština Čapljina

738. Većina Vijeća je, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, konstatovala da su približno 13. jula 1993., tokom operacija HVO-a u kojoj su žene, djeca i starci Muslimani protjerani iz sela Domanovići,¹³⁸⁴ snajperisti HVO-a ubili dvije mlade žene Muslimanke, Dženitu i Sanelu Hasić, stare 17 i 23 godine, dok su hodale glavnom ulicom u selu Domanovići. Tog dana, u pomenutom selu nije bilo borbi između HVO-a i ABiH.¹³⁸⁵ Po ocjeni Vijeća, nema nikakve sumnje da te dvije mlade žene u trenutku kada su ubijene nisu pripadale nijednim oružanim snagama, te su stoga bile civili zaštićeni Ženevskim konvencijama. Vijeće su uvjerilo da su taj ili ti snajperisti HVO-a koji su

¹³⁸² V. “Raseljavanje muslimanskog stanovništva i smrt jedne mlade žene u Pješivac Gredi” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹³⁸³ V. “Smrt zatočenika u Koštanoj bolnici” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹³⁸⁴ V. “Deložiranje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba iz Domanovića” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹³⁸⁵ V. “Smrt dvije mlade žene u Domanovićima” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

ciljali i pucali na prvu mladu ženu koja je smrtno ranjena, te zatim pogodili u nogu i glavu drugu mladu ženu, koja je umrla na licu mjesta, imali namjeru da ih liše života.

739. Većina Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, zaključuje da su približno 13. jula 1993. u selu Domanovići jedan ili više vojnika HVO-a prouzrokovali smrt dvije mlade žene Muslimanke, Dženite i Sanele Hasić, i time nad svakom od njih dvije počinili krivično djelo hotimičnog lišavanja života, iz člana 2 Statuta.

740. Vijeće je osim toga utvrdilo da su 14. jula 1993., u okviru operacija HVO-a od 13. do 16. jula 1993. tokom kojih su žene, djeca i starci protjerivani iz sela Bivolje Brdo,¹³⁸⁶ pripadnici HVO-a vatrenim oružjem ubili jednog muškarca invalida, starog 83 godine.¹³⁸⁷ Vijeće je konstatovalo da su pripadnici HVO-a ušli u starčevu kuću, pozvali ga njegovim prezimenom, “provocirali” na račun sina i zatim pucali u njega.¹³⁸⁸ Vijeće je apsolutno sigurno da taj starac nije pripadao nijednim oružanim snagama, te je stoga bio civil zaštićen Ženevskim konvencijama. Vijeće se uvjerilo da su pripadnici HVO-a, budući da su ušli u njegovu kuću, provocirali ga i zatim pucali u njega, imali namjeru da ga liše života.

741. Vijeće zaključuje da su pripadnici HVO-a u selu Bivolje Brdo 14. jula 1993. prouzrokovali smrt starog čovjeka, invalida, i time počinili krivično djelo hotimičnog lišavanja života, iz člana 2 Statuta.

742. Vijeće je takođe utvrdilo da su tokom operacija HVO-a od 13. do 16. jula 1993.,¹³⁸⁹ prilikom kojih su protjerivani muslimanski stanovnici iz sela Bivolje Brdo, pripadnici HVO-a – među kojima je bilo vojnika iz sastava 1. brigade “Knez Domagoj”, kao i vojnih policajaca iz 3. satnije 5. bojne Vojne policije – približno 16. jula 1993. uhapsili 12 muškaraca Muslimana iz sela Bivolje Brdo – Nijaza Ćibera, starog 61 godinu, Halila Šošu, Mustafu Đonka, Šafeta Đonka, Mustafu

¹³⁸⁶ V. “Deložiranje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba iz Bivoljeg Brda” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹³⁸⁷ V. “Smrt jedne osobe stare 83 godine u Bivoljem Brdu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹³⁸⁸ V. “Smrt jedne osobe stare 83 godine u Bivoljem Brdu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹³⁸⁹ V. “Deložiranje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba iz Bivoljeg Brda” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

Torlu, Ahmeta Torlu, Ibru Trbonju starog 72 godine, Bećira Trbonju starog 71 godinu, Hilmu Mrgana starog 62 godine, Bećira Mrgana, Džemala Elezovića starog 62 godine i Ibru Rahimića starog 85 godina – svirepo ih ubili, te spalili i pokopali njihova tijela u blizini starog rudnika boksita u Bivoljem Brdu.¹³⁹⁰ Vijeće konstatuje da su tih 12 muškaraca, koji su pali u ruke HVO-a, bili zaštićeni Ženevskim konvencijama. Vijeće se uvjerilo da su pripadnici HVO-a, budući da su ubili 12 muškaraca, spalili njihova tijela i pokopali ostatke blizu starog rudnika boksita u Bivoljem Brdu, imali namjeru da ih liše života.

743. Vijeće zaključuje da su pripadnici HVO-a, među kojima je bilo vojnika iz sastava 1. brigade “Knez Domagoj”, kao i vojnih policajaca iz 3. satnije 5. bojne Vojne policije, približno 16. jula 1993. u selu Bivolje Brdo prouzrokovali smrt 12 muškaraca Muslimana, koji su bili zaštićeni Ženevskim konvencijama, i time nad svakim od njih počinili krivično djelo hotimičnog lišavanja života, iz člana 2 Statuta.

IX. Zatvor u Dretelju

744. Preliminarno, Vijeće napominje da su Muslimani zatočeni u Zatvoru u Dretelju bili ili ratni zarobljenici ili civili, te su stoga bili zaštićeni Ženevskim konvencijama.

745. Vijeće je konstatovalo da je šest zatočenika Muslimana preminulo dok su bili zatočeni u Zatvoru u Dretelju.¹³⁹¹ Vijeće je utvrdilo da je sredinom jula 1993., jedan Musliman po imenu Plavuškić umro zbog dehidriranosti jer su vojnici HVO-a lišili zatočenike vode i hrane po naređenju Nedjeljka Obradovića, zapovjednika 1. brigade “Knez Domagoj”.¹³⁹² Budući da su zatočenicima bili lišeni vode i hrane, te držani zatvoreni u hangaru sredinom jula mjeseca, kad su vrućine bile nesnosne, Vijeće se uvjerilo da su pripadnici HVO-a imali namjeru zatočenicima nanijeti teške tjelesne povrede za koje su razumno trebali znati da bi mogle prouzrokovati njihovu smrt, pa tako i smrt Plavuškića.

746. Naposljetku, Vijeće je utvrdilo da su sredinom jula 1993., tri zatočenika uključujući Hasana Duvnjaka, izgubila život kad su vojni policajci HVO-a otvorili vatru na limene hangare u kojima su oni bili zatočeni.¹³⁹³ Vijeće se uvjerilo da su vojni policajci HVO-a, kada su otvorili vatru na limene hangare u kojima su držani zatočenicima, imali namjeru prouzrokovati smrt nekih od njih ili u

¹³⁹⁰ V. “Nestanak 12 muškaraca Muslimana iz sela Bivolje Brdo 16. jula 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹³⁹¹ V. “Događaji sredinom jula 1993. koji su doveli do smrti najmanje jednog zatočenika” i “Smrt više zatočenika” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju.

¹³⁹² V. “Događaji sredinom jula 1993. koji su doveli do smrti najmanje jednog zatočenika” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju.

najmanju ruku nanijeti teške tjelesne povrede za koje su razumno trebali znati da bi mogle prouzrokovati smrt nekih od zatočenika.

747. Vijeće je osim toga utvrdilo da su Omer Kohnić i Emir Repak preminuli u avgustu 1993. nakon što su ih pretukli pripadnici HVO-a kao i drugi zatočenici po naređenju vojnih policajaca.¹³⁹⁴ Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da su pripadnik ili pripadnici HVO-a, budući da su pucali na njega, imali namjeru lišiti ga života ili u najmanju ruku nanijeti teške tjelesne povrede za koje su razumno mogli znati da bi mogle prouzrokovati smrt.

748. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da su pripadnici HVO-a, uključujući vojne policajce, od sredine jula do avgusta 1993., u Zatvoru u Dretelju prouzrokovali smrt šest zatočenika Muslimana, Plavuškića, Omera Kohnića, Emira Repka, Hasana Duvnjaka, kao i još dvojice zatočenika čiji je identitet Vijeću nepoznat, te time nad svakom od tih osoba počinili krivično djelo hotimičnog lišavanja života, iz člana 2 Statuta.

X. Zatvor u Gabeli

749. Preliminarno, Vijeće napominje da su Muslimani zatočeni u Zatvoru u Gabeli bili ili ratni zarobljenici ili civili, te su stoga bili zaštićeni Ženevskim konvencijama.

750. Vijeće je ranije utvrdilo da su 19. ili 29. avgusta 1993. jedan ili više pripadnika HVO-a iz vatrenog oružja usmrtili Hifziju Dizdara dok je bio zatočen u Zatvoru u Gabeli.¹³⁹⁵ Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da su pripadnik ili pripadnici HVO-a pucali u njega s namjerom da ga liše života ili u najmanju ruku nanesu teške tjelesne povrede za koje su razumno trebali znati da bi mogle prouzrokovati njegovu smrt i time počinili krivično djelo hotimičnog lišavanja života, iz člana 2 Statuta.

751. Osim toga, Vijeće je utvrdilo da je u periodu od 2. oktobra do 11. decembra 1993. Boško Previšić, ravnatelj Zatvora u Gabeli i pripadnik 1. brigade "Knez Domagoj", iz vatrenog oružja ubio Mustafu Obradovića dok je bio zatočen u Zatvoru u Gabeli.¹³⁹⁶ Vijeće zaključuje da je Boško Previšić pucao u Mustafu Obradovića s namjerom da ga liši života i time počinio krivično djelo hotimičnog lišavanja života, iz člana 2 Statuta.

¹³⁹³ V. "Smrt više zatočenika" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju.

¹³⁹⁴ V. "Smrt više zatočenika" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju.

¹³⁹⁵ V. "Smrt više zatočenika" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Gabeli.

¹³⁹⁶ V. "Smrt više zatočenika" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Gabeli.

XI. Opština Vareš

752. Vijeće je utvrdilo da su tokom i nakon napada na selo Stupni Do 23. oktobra 1993., pripadnici specijalnih jedinica “Maturice” i/ili “Apostoli” ubili 36 Muslimana, mještana sela Stupni Do.¹³⁹⁷ Među tim žrtvama, 28 osoba su ili bili Muslimani koji nisu bili dio nijednih oružanih snaga, te su stoga bili civili, ili borci koji su pali u ruke neprijatelja nakon što su uhapšeni i razoružani. Vijeće je konstatovalo da je tih 28 osoba ubijeno nožem ili vatrenim oružjem iz neposredne blizine ili su živi izgorjeli u zapaljenim kućama u selu.¹³⁹⁸ To su bili Merima Likić, Mebrura Likić, Vahidin Likić, Lejla Likić, Indira Zutić, Hatidža Likić, Nevzeta Likić, Medina Likić, Suhra Likić, Edin Mahmutović, Rifet Likić, Rašida Likić, Mehmed Likić, Salih Likić, Ibrahim Likić, Dževha Likić, Šerifa Likić, Šerifa Lulić, Nazif Likić, Ramiz Likić, Alija Likić, Enis Likić, Minheta Likić, Refika Likić, Sabina Likić, Vernest Likić, Zahida Likić i Munira Likić.¹³⁹⁹ Vijeće se uvjerilo da su pripadnici specijalnih jedinica “Maturice” i/ili “Apostoli” imali namjeru da liše života tih 28 osoba, mještana Muslimana iz sela Stupni Do.

753. Vijeće stoga zaključuje da su prilikom napada na selo Stupni Do 23. oktobra 1993., pripadnici specijalnih jedinica “Maturice” i/ili “Apostoli” ubili 28 Muslimana, mještana sela Stupni Do, i time nad svakom od tih osoba počinili krivično djelo hotimičnog lišavanja života, iz člana 2 Statuta.

754. Međutim, Vijeće nije moglo utvrditi da li su Adisa Likića i Samira Likića ili Rahića, koji su čuvali stražu u selu i/ili bili pripadnici ABiH,¹⁴⁰⁰ ubili pripadnici specijalnih jedinica “Maturice” i/ili “Apostoli” nakon što su pali u ruke HVO-a ili dok su učestvovali u borbi. S obzirom na te okolnosti, Vijeće ne može zaključiti da su oni bili žrtve krivičnog djela hotimičnog lišavanja života, iz člana 2 Statuta.

755. Vijeće takođe nije moglo utvrditi da li su Abdulah Likić i Avdan Likić bili u sastavu seoske straže i/ili ABiH¹⁴⁰¹ i ukoliko jesu, da li su ubijeni nakon što su pali u ruke pripadnika HVO-a. S obzirom na te okolnosti, Vijeće ne može da zaključi da su oni bili žrtve krivičnog djela hotimičnog lišavanja života, iz člana 2 Statuta.

¹³⁹⁷ V. “Smrt mještana u Stupnom Dolu i okolini” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

¹³⁹⁸ V. “Smrt mještana u kući Kemala Likića i na prilazima kući”, “Smrt mještana ispred kuće Zejnla Mahmutovića” i “Smrt mještana u Stupnom Dolu i okolini” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

¹³⁹⁹ V. “Smrt mještana u kući Kemala Likića i na prilazima kući”, “Smrt mještana ispred kuće Zejnla Mahmutovića” i “Smrt mještana u Stupnom Dolu i okolini” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

¹⁴⁰⁰ V. “Smrt mještana u Stupnom Dolu i okolini” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

¹⁴⁰¹ V. “Smrt mještana u Stupnom Dolu i okolini” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

756. Naposljetku, Vijeće je konstatovalo da su vojnici HVO-a ubili Zejnila Mahmutovića, pripadnika ABiH, dok je čuvao stražu sjeverno od sela u Stijenčici, na putu koji povezuje zaselak Prica Do sa Stupnim Dolom.¹⁴⁰² Vijeće je takođe konstatovalo da su tijela Salka Likića, Muamera Likića i Šefka Likića, pripadnika ABiH, pronađena u rovovima na brdu Bogoš.¹⁴⁰³ Vijeće zaključuje da su ta četiri muškarca izgubila život dok su učestvovali u borbama, te da nisu bili žrtve krivičnog djela hotimičnog lišavanja života, iz člana 2 Statuta.

¹⁴⁰² V. “Smrt mještana u Stupnom Dolu i okolini” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

¹⁴⁰³ V. “Smrt mještana u Stupnom Dolu i okolini” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

Dio 3 : Silovanje (tačka 4)

I. Opština Prozor

757. Vijeće je utvrdilo da su u avgustu 1993. pripadnici HVO-a prisilili više muslimanskih žena i djevojaka zatočenih u kućama u naselju Podgrađe na polni odnos.¹⁴⁰⁴ Vijeće napominje da su se ta djela sastojala u seksualnoj penetraciji¹⁴⁰⁵ i da su izvršena silom uz prijetnju oružjem i na okrutan način¹⁴⁰⁶ nad ženama i djevojkama koje su bile zatočene u naselju Podgrađe, dok ih je čuvala Vojna policija HVO-a.¹⁴⁰⁷ Vijeće zapaža da je sam HVO u dva izvještaja SIS-a od 13. i 14. avgusta 1993. konstatovao da pripadnici HVO-a “maltretiraju [...] djevojke [seksualno ih zlostavljaju] siluju i prisiljavaju na prostituciju”.¹⁴⁰⁸ U svjetlu gorenavedenog, Vijeće se uvjerilo da je do seksualnih odnosa došlo bez pristanka žrtava. Vijeće se takođe uvjerilo da su pripadnici HVO-a imali namjeru da stupe u seksualni odnos sa žrtvama iako su znali da one nisu na to pristale. Vijeće stoga zaključuje da su u avgustu 1993. pripadnici HVO-a silovali više žena i djevojaka Muslimanki koje su bile zatočene u naselju Podgrađe pod stražom vojne policije i time počinili krivično djelo silovanja, iz člana 5 Statuta.

758. Vijeće je takođe utvrdilo da je u avgustu 1993. barem jedna žena Muslimanka, Svjedokinja BP, zatočena u kućama u selu Lapsunj, bila prisiljena da ima polni odnos sa dva vojnika HVO-a koji su se smjenjivali jedan za drugim.¹⁴⁰⁹ Vijeće napominje da su ta djela, koja su se sastojala u seksualnoj penetraciji,¹⁴¹⁰ izvršena na okrutan način i uz prijetnju oružjem¹⁴¹¹ nad ženom koja je tada bila zatočena u selu Lapsunj dok ju je čuvao HVO.¹⁴¹² U svjetlu gorenavedenog, Vijeće se uvjerilo da je do tih seksualnih odnosa došlo bez pristanka žrtve. Vijeće se takođe uvjerilo da su pripadnici HVO-a imali namjeru da stupe u polni odnos sa žrtvom iako su znali da ona nije na to pristala. Vijeće stoga zaključuje da su u avgustu 1993. vojnici HVO-a silovali Muslimanku,

¹⁴⁰⁴ V. “Postupanje prema Muslimanima dovedenim u Podgrađe, krađa, prisiljavanje na polni odnos i seksualni nasrtaji” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁴⁰⁵ V. “Postupanje prema Muslimanima dovedenim u Podgrađe, krađa, prisiljavanje na polni odnos i seksualni nasrtaji” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁴⁰⁶ V. “Postupanje prema Muslimanima dovedenim u Podgrađe, krađa, prisiljavanje na polni odnos i seksualni nasrtaji” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁴⁰⁷ V. “Uslovi zatočenja Muslimana dovedenih u Podgrađe” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁴⁰⁸ V. “Postupanje prema Muslimanima dovedenim u Podgrađe, krađa, prisiljavanje na polni odnos i seksualni nasrtaji” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁴⁰⁹ V. “Postupanje prema Muslimanima dovedenim u Lapsunj, krađa, prisiljavanje na polni odnos i seksualni nasrtaji” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁴¹⁰ V. “Postupanje prema Muslimanima dovedenim u Lapsunj, krađa, prisiljavanje na polni odnos i seksualni nasrtaji” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁴¹¹ V. “Postupanje prema Muslimanima dovedenim u Lapsunj, krađa, prisiljavanje na polni odnos i seksualni nasrtaji” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁴¹² V. “Uslovi zatočenja Muslimana dovedenih u Lapsunj” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

Svjedokinju BP, koja je bila zatočena u selu Lapsunj i time počinili krivično djelo silovanja, iz člana 5 Statuta.

759. Vijeće je utvrdilo da su u avgustu 1993. vojnici HVO-a i pripadnici Vojne policije HVO-a prisilili na polni odnos više žena zatočenih u kućama u selu Duge.¹⁴¹³ Vijeće napominje da su se ta djela sastojala u seksualnoj penetraciji¹⁴¹⁴ i da su izvršena silom nad ženama koje su bile zatočene u pomenutom selu dok ih je čuvala Vojna policija HVO-a.¹⁴¹⁵ Vijeće zapaža da je sam HVO u dva izvještaja SIS-a od 13. i 14. avgusta 1993. konstatovao da pripadnici HVO-a u tom selu “maltretiraju [...] djevojke [seksualno ih zlostavljaju] siluju i prisiljavaju na prostituciju”.¹⁴¹⁶ U svjetlu gorenavedenog, Vijeće se uvjerilo da je do tih polnih odnosa došlo bez pristanka žrtava. Vijeće se takođe uvjerilo da su vojnici i pripadnici Vojne policije HVO-a imali namjeru da stupe u polni odnos sa žrtvama iako su znali da one nisu na to pristale. Vijeće stoga zaključuje da su u avgustu 1993. vojnici HVO-a i pripadnici Vojne policije HVO-a silovali žene Muslimanke koje su bile zatočene u selu Duge i time počinili krivično djelo silovanja, iz člana 5 Statuta.

760. Vijeće je takođe utvrdilo da su od kraja avgusta 1993. do decembra 1993. pripadnici HVO-a, uključujući vojnike iz sastava “Kinder voda”, prisilili na polni odnos više muslimanskih žena i maloljetnih djevojaka iz sela Duge.¹⁴¹⁷ Vijeće napominje da su se ta djela sastojala u seksualnoj penetraciji¹⁴¹⁸ i da su izvršena silom, uz prijetnju oružjem i na okrutan način nad ženama i maloljetnim djevojkama koje su tada bile zatočene u selu Duge, dok ih je čuvala Vojna policija HVO-a.¹⁴¹⁹ U svjetlu gorenavedenog, Vijeće se uvjerilo da je do tih seksualnih odnosa došlo bez pristanka žrtava. Vijeće se takođe uvjerilo da su pripadnici HVO-a imali namjeru da stupe u polni odnos sa žrtvama iako su znali da one nisu na to pristale. Vijeće stoga zaključuje da su pripadnici HVO-a, prevashodno vojnici iz sastava “Kinder voda”, od kraja avgusta 1993. do decembra 1993. silovali više muslimanskih žena i maloljetnih djevojaka koje su bile zatočene u selu Duge dok ih je čuvala Vojna policija i time počinili krivično djelo silovanja, iz člana 5 Statuta.

¹⁴¹³ V. “Postupanje prema Muslimanima dovedenim u Duge, krađa, prisiljavanje na polni odnos i seksualni nasrtaji” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁴¹⁴ V. “Postupanje prema Muslimanima dovedenim u Duge, krađa, prisiljavanje na polni odnos i seksualni nasrtaji” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁴¹⁵ V. “Uslovi zatočenja Muslimana dovedenih u Duge” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁴¹⁶ V. “Postupanje prema Muslimanima dovedenim u Podgrađe, krađa, prisiljavanje na polni odnos i seksualni nasrtaji” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁴¹⁷ V. “Postupanje prema Muslimanima u opštini od kraja avgusta do decembra 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁴¹⁸ V. “Postupanje prema Muslimanima u opštini od kraja avgusta do decembra 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁴¹⁹ V. “Postupanje prema Muslimanima u opštini od kraja avgusta do decembra 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

II. Opština Mostar

761. Vijeće je utvrdilo da su tokom operacije protjerivanja 90 Muslimana iz njihovih domova u naselju Dum, vojnici 4. bojne “Tihomir Mišić” 3. brigade HVO-a kao i pripadnici ATG “Vinko Škrobo”,¹⁴²⁰ Vinko Martinović zvani Štela, Bobo Perić, Damir Perić, Ernest Takač i Nino Pehar zvani Žega prisilili Muslimanke na polni odnos bez njihovog pristanka.¹⁴²¹ Vijeće smatra da okolnosti tih incidenata – prisustvo svjedoka i činjenica da je sama jedinica HVO-a koja je o tome dostavila izvještaj okvalifikovala te događaje kao silovanje – nesumnjivo ukazuju na to da žrtve nisu dale svoj pristanak. Osim toga, Vijeće se van razumne sumnje uvjerilo da su vojnici HVO-a imali namjeru stupiti u seksualni odnos sa žrtvama iako su znali da one nisu na to pristale. Vijeće stoga zaključuje da su 13. juna 1993. vojnici 4. bojne “Tihomir Mišić” 3. brigade HVO-a kao i pripadnici ATG “Vinko Škrobo”,¹⁴²² – Vinko Martinović zvani Štela, Bobo Perić, Damir Perić, Ernest Takač i Nino Pehar zvani Žega – silovali više Muslimanki tokom operacije protjerivanja Muslimana iz njihovih domova u naselju Dum u zapadnom Mostaru i time počinili krivično djelo silovanja, iz člana 5 Statuta.

762. Vijeće je utvrdilo da su u julu 1993., tokom operacija HVO-a koje su imale za cilj da se protjeraju Muslimani iz zapadnog Mostara, uniformisani vojnici HVO-a silom ušli u stan jedne žene Muslimanke i prisilili je na seksualne odnose dok su joj djeca spavala u susjednoj sobi.¹⁴²³ Vijeće smatra da okolnosti tog incidenta nesumnjivo pokazuju da žrtva nije dala svoj pristanak. Vijeće se osim toga uvjerilo da su vojnici HVO-a imali namjeru da izvrše seksualnu penetraciju iako su znali da žrtva nije na to pristala. Vijeće stoga zaključuje da su vojnici HVO-a silovali jednu ženu Muslimanku tokom operacije koja je imala za cilj da se protjeraju Muslimani iz zapadnog Mostara u julu 1993. i time počinili krivično djelo silovanja, iz člana 5 Statuta.

763. Osim toga, kao što je Vijeće već utvrdilo, 4. septembra 1993., jedan vojni policajac je najprije jednu ženu Muslimanku istjerao iz njenog doma, stavio joj lisice, skinuo odjeću i prijetio joj, a zatim je seksualno penetrirao. Drugih devet pripadnika HVO-a – još jedan vojni policajac i pripadnici ATG “Vinko Škrobo” – takođe su imali polne odnose sa žrtvom tokom dva sata nakon

¹⁴²⁰ Vijeće pominje Bojnu “Tihomir Mišić” u činjeničnim zaključcima u vezi s oružanim snagama HVO-a u opštini Mostar.

¹⁴²¹ V. zapadni Mostar “Navodi o zločinima počinjenim tokom juna 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁴²² Vijeće pominje Bojnu “Tihomir Mišić” u činjeničnim zaključcima u vezi s oružanim snagama HVO-a u opštini Mostar.

¹⁴²³ V. “Silovanje, seksualno zlostavljanje, krađa, prijetnje i zastrašivanje Muslimana tokom akcija deložiranja u zapadnom Mostaru u julu i avgustu 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

čega su je odveli na liniju fronta preko koje je morala da pređe.¹⁴²⁴ Vijeće smatra da okolnosti tog incidenta nesumnjivo pokazuju da žrtva nije dala svoj pristanak. Vijeće se osim toga uvjerilo da su time što su tu ženu odveli u jednu sobu, stavili joj lisice, skinuli pantalone i u više navrata sistematski seksualno penetrirali žrtvu, pripadnici HVO-a imali namjeru da izvrše penetraciju iako su znali da žrtva nije dala svoj pristanak. Vijeće stoga zaključuje da su 4. septembra 1993. dva vojna policajca i pripadnici ATG “Vinko Škrobo” silovali jednu ženu Muslimanku tokom operacije deložacije Muslimana iz zapadnog Mostara u septembru 1993. i time počinili krivično djelo silovanja, iz člana 5 Statuta.

764. Vijeće je takođe utvrdilo da je 29. septembra 1993., tokom operacije deložacije Muslimana koji su živjeli u naselju Centar II u zapadnom Mostaru, a koju su sprovedli pripadnici ATG “Vinko Škrobo” i 1. lake jurišne bojne Vojne policije, više žena, uključujući djevojčicu od 16 godina, kao i Svjedokinju CX, podvrgnuto seksualnom nasilju, uključujući prisilan seksualni odnos.¹⁴²⁵ Kad je riječ o Svjedokinji CX, Vijeće smatra da pribjegavanje sili i nasilju nad njom, kao i izuzetno poniženje koje je žrtva doživjela prilikom i nakon počinjenja djela, prevashodno budući da je njena porodica bila prisutna dok su je jedan za drugim devet vojnika HVO-a podvrgavali polnom odnosu, nesumnjivo pokazuju da, s jedne strane, žrtva nije na to pristala, a sa druge, da su vojnici imali namjeru da seksualno penetriraju žrtvu iako su znali da se penetracija vrši bez njenog pristanka. Vijeće se osim toga uvjerilo da su vojnici HVO-a imali seksualne odnose sa drugim ženama koje nisu na to pristale, uključujući djevojčicu od 16 godina, s namjerom da počine takva djela. Vijeće stoga zaključuje da su 29. septembra 1993. vojnici HVO-a, uključujući pripadnike ATG “Vinko Škrobo”, silovali Svjedokinju CX, kao i druge žene Muslimanke i time počinili krivično djelo silovanja, iz člana 5 Statuta.

765. Vijeće međutim podsjeća da nije bilo u mogućnosti da utvrdi da je bilo slučajeva silovanja Muslimana koje je HVO protjerao iz zapadnog Mostara tokom maja i avgusta 1993.,¹⁴²⁶ te poslije septembra 1993. Iz tog razloga, Vijeće ne može da zaključi da je HVO počinio krivično djelo silovanja iz člana 5 Statuta tokom maja i avgusta 1993. te poslije septembra 1993.

¹⁴²⁴ V. “Navodi o zločinima počinjenim od septembra 1993. do aprila 1994.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁴²⁵ V. “Navodi o zločinima počinjenim od septembra 1993. do aprila 1994.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁴²⁶ V. “Djela nasilja i krađe nad uhapšenim, deložiranim, zatočenim i raseljenim Muslimanima u maju 1993.”, “Navodi o zločinima počinjenim tokom juna 1993.”, “Silovanje, seksualno zlostavljanje, krađa, prijetnje i zastrašivanje Muslimana tokom akcija deložiranja u zapadnom Mostaru u julu i avgustu 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

III. Zatočenički centar Vojno

766. Vijeće podsjeća da se u Optužnici tačka silovanje isključivo odnosi na događaje u vezi sa zatočenjem žena¹⁴²⁷ i da Vijeće s tim u vezi ne raspolaže nijednim dokazom.¹⁴²⁸ Iz tog razloga, Vijeće ne može da zaključi da je bilo slučajeva silovanja u Zatočeničkom centru Vojno.

IV. Opština Vareš

767. Vijeće je utvrdilo da su 23. oktobra kao i u noći s 24. na 25. oktobar 1993. dvije Muslimanke, Svjedokinja DF i Svjedokinja DG, mještanke grada Vareš, bile izložene seksualnom nasilju od strane pripadnika HVO-a, među kojima su neki bili iz sastava specijalne jedinice “Maturice”, kao i da se to nasilje sastojalo u polnim odnosima.¹⁴²⁹ Vijeće je konkretno konstatovalo da je jedan vojnik, pripadnik HVO-a, sa još dva vojnika došao kod Svjedokinje DF, prisilio je na “analni” seksualni odnos i zatim pred drugom dvojicom vojnika ejakulirao u njena usta.¹⁴³⁰ Vojnik je zatim rekao: “Povrijedio sam te, ponizio sam te.”¹⁴³¹ Vijeće je takođe utvrdilo da su Svjedokinju DG – koja je bila djevica, a što su počinitelji primijetili – tri pripadnika HVO-a, jedan za drugim, prisilili na polni odnos u njenom domu. Na polni odnos je bila prisiljena u više navrata i to na veoma surov način.¹⁴³² U svjetlu gorenavedenog, Vijeće se uvjerilo da je do polnih odnosa došlo bez pristanka žrtve. Vijeće se takođe uvjerilo da su vojnici HVO-a imali namjeru prisiliti ih na polni odnos iako su znali da žrtve nisu dale svoj pristanak. To potvrđuje potpuno hotimičan, javan i nasilan karakter tih djela, kao i njihovo ponavljanje. Vijeće stoga zaključuje da su pripadnici HVO-a, među kojima su neki bili iz sastava specijalne jedinice “Maturice”, u periodu od 23. do 25. oktobar 1993. natjerali na polni odnos dvije Muslimanke iz grada Vareš i time nad svakom od te dvije žene počinili krivično djelo silovanja, iz člana 5 Statuta.

768. Vijeće je takođe utvrdilo da je 23. oktobra 1993., nakon napada na selo Stupni Do, jedan pripadnik specijalne jedinice “Maturice” ili “Apostoli” prisilio na polni odnos djevojku Muslimanku iz sela, Svjedokinju DH, staru 17 godina u vrijeme događaja, koja se sa drugim mještanima sklonila u jednu seosku kuću. Nakon što ju je natjerao da izađe napolje, vojnik ju je

¹⁴²⁷ V. uvodni dio u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatočeničkim centrom u Vojnom.

¹⁴²⁸ V. uvodni dio u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatočeničkim centrom u Vojnom.

¹⁴²⁹ V. “Djela krađe i seksualnog nasilja protiv muslimanskog stanovništva u Varešu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

¹⁴³⁰ V. “Djela krađe i seksualnog nasilja protiv muslimanskog stanovništva u Varešu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

¹⁴³¹ V. “Djela krađe i seksualnog nasilja protiv muslimanskog stanovništva u Varešu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

¹⁴³² V. “Djela krađe i seksualnog nasilja protiv muslimanskog stanovništva u Varešu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

udario puškom i odveo u podrum jedne kuće. Zatim joj je naredio da se svuče i legne na kauč. Stavio joj je cijev u usta, zapretio da će je ubiti ukoliko ne bude poslušna i potom stavio penis u njenu vaginu.¹⁴³³ U svjetlu gorenavedenog, Vijeće se uvjerilo da je do polnog odnosa došlo bez pristanka žrtve. Vijeće se takođe uvjerilo da je pripadnik specijalne jedinice “Maturice” ili “Apostoli” imao namjeru natjerati žrtvu na polni odnos iako je znao da ona nije dala svoj pristanak. To potvrđuje potpuno hotimičan, prijeteći i nasilni karakter tog seksualnog nasilja. Vijeće stoga zaključuje da je pripadnik specijalne jedinice “Maturice” ili “Apostoli”, 23. oktobra 1993., natjerao na polni odnos maloljetnu djevojku Muslimanku iz sela Stupni Do i time počinio krivično djelo silovanja, iz člana 5 Statuta.

Dio 4 : Nečovječno postupanje (seksualno zlostavljanje) (tačka 5)

I. Opština Prozor

769. Vijeće je zaključilo, kad je riječ o tački 4 Optužnice, da su više žena i djevojaka, zatočenih u naselju Podgrađe u avgustu 1993., bile žrtve krivičnog djela silovanja od strane pripadnika HVO-a; da je u najmanju ruku jedna Muslimanka, Svjedokinja BP, zatočena u kućama u selu Lapsunj, bila žrtva krivičnog djela silovanja od strane vojnika HVO-a u avgustu 1993.; da su više žena zatočenih u selu Duge bile žrtve krivičnog djela silovanja od strane vojnika HVO-a i pripadnika Vojne policije u avgustu 1993. i da su od kraja avgusta 1993. do decembra 1993. više žena i djevojaka Muslimanki, takođe zatočenih u selu Duge, bile žrtve krivičnog djela silovanja od strane pripadnika HVO-a među kojima su neki bili iz sastava “Kinder voda”. Budući da okolnosti svih tih slučajeva silovanja potvrđuju da su te žene i djevojke bile u rukama neprijatelja u trenutku silovanja, Vijeće zaključuje da su one bile zaštićene Ženevskim konvencijama. Osim toga, Vijeće smatra da su tim ženama i djevojkama nanijete teške tjelesne i duševne povrede, te povreda dostojanstva s obzirom na surovost s kojom su se pripadnici HVO-a svaki put ophodili prema njima. Vijeće stoga smatra da su pripadnici HVO-a imali namjeru nanijeti im te povrede. Vijeće zaključuje da silovanja koja su počinili pripadnici HVO-a predstavljaju krivično djelo nečovječnog postupanja, iz člana 2 Statuta.

770. Vijeće je utvrdilo da su u avgustu 1993. vojnici HVO-a prisilili pet muškaraca zatočenih u Srednjoj školi koji su odvedeni u Juriće i tamo zatočeni¹⁴³⁴ da među sobom imaju oralni seks¹⁴³⁵

¹⁴³³ V. “Djela seksualnog nasilja počinjena nad ženama u Stupnom Dolu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

¹⁴³⁴ V. “Radovi koje su izvodili zatočeni iz Srednje škole u Prozoru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

na degradirajući i ponižavajući način¹⁴³⁶ dok su ih zastrašivali i pretili im nasiljem.¹⁴³⁷ Vijeće podsjeća da su ti muškarci, budući da su bili zatočeni od strane HVO-a u trenutku kada su seksualno zlostavljani, kao civili ili ratni zarobljenici, bili zaštićeni Ženevskim konvencijama. Vijeće zaključuje da je seksualnim nasiljem zatočenicima nanijeta teška psihička patnja i da je ono predstavljalo tešku povredu njihovog dostojanstva. S obzirom na okolnosti u kojima se taj događaj odigrao, Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a imali namjeru da nanesu tešku duševnu patnju i da teško povrede dostojanstvo žrtava. Vijeće stoga zaključuje da su vojnici HVO-a, u avgustu 1993., nad pet Muslimana zatočenih u Jurićima počinili seksualno zlostavljanje, koje predstavlja krivično djelo nečovječnog postupanja, iz člana 2 Statuta.

771. Vijeće je osim toga utvrdilo da je u avgustu 1993. više žena i djevojaka Muslimanki zatočenih u kućama u selu Duge, dok su ih čuvali pripadnici Vojne policije HVO-a,¹⁴³⁸ te su stoga bile u rukama neprijatelja i zaštićene Ženevskim konvencijama, podvrgnuto seksualnom nasilju od strane vojnika HVO-a i pripadnika vojne policije HVO-a.¹⁴³⁹ Vijeće napominje da su vojnici HVO-a i pripadnici vojne policije HVO-a tokom više dana prisiljavali djevojke i žene Muslimanke na ponižavajuće radnje seksualnog karaktera. Morale su, na primjer, da se uz zvuk muzike svlače pred njima, da ih gole služe, te da se svlače pred svojim očevima.¹⁴⁴⁰

772. Vijeće zaključuje da su ta djela seksualnog nasilja bila takve prirode da su tim ženama i djevojkama nanijete teške tjelesne i duševne povrede, te povreda dostojanstva. Vijeće se takođe uvjerilo da su vojnici HVO-a i vojni policajci imali namjeru žrtvama nanijeti teške tjelesne i duševne povrede, kao i tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće stoga zaključuje da su vojnici HVO-a i pripadnici vojne policije HVO-a u avgustu 1993. seksualno zlostavljali žene i djevojke Muslimanke zatočene u selu Duge i time počinili krivično djelo nečovječnog postupanja, iz člana 2 Statuta.

¹⁴³⁵ V. "Radovi koje su izvodili zatočenci iz Srednje škole u Prozoru" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁴³⁶ V. "Radovi koje su izvodili zatočenci iz Srednje škole u Prozoru" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁴³⁷ V. "Radovi koje su izvodili zatočenci iz Srednje škole u Prozoru" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁴³⁸ V. "Uslovi zatočenja Muslimana dovedenih u Duge" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁴³⁹ V. "Postupanje prema Muslimanima dovedenim u Duge, krađa, prisiljavanje na polni odnos i seksualni nasrtaji" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁴⁴⁰ V. "Postupanje prema Muslimanima dovedenim u Duge, krađa, prisiljavanje na polni odnos i seksualni nasrtaji" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

773. Vijeće je takođe utvrdilo da je u avgustu 1993. nad više žena i djevojaka Muslimanki zatočenih u kućama u naselju Podgrađe, dok ih je čuvala Vojna policija HVO-a,¹⁴⁴¹ te su stoga bile u rukama neprijatelja i zaštićene Ženevskim konvencijama, izvršeno seksualno nasilje od strane pripadnika HVO-a.¹⁴⁴² Jedna žena je morala da se svlači dok su joj prijetili oružjem, a dva vojnika HVO-a, naoružana puškom i nožem, pokušali su da jednu drugu ženu podvrgnu oralnoj penetraciji uz prijetnju da će je ubiti.¹⁴⁴³

774. Vijeće zaključuje da su ta djela seksualnog nasilja bila takve prirode da je njima nanijeta teška tjelesna i duševna povreda, te povreda dostojanstva tih žena i djevojaka. Vijeće se takođe uvjerilo da su vojnici HVO-a imali namjeru žrtvama nanijeti teške tjelesne i duševne povrede, kao i tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće stoga zaključuje da su pripadnici HVO-a, u avgustu 1993., seksualno zlostavljali žene i djevojke Muslimanke zatočene u naselju Podgrađe i time počinili krivično djelo nečovječnog postupanja, iz člana 2 Statuta.

II. Opština Mostar

775. Vijeće je zaključilo, u vezi sa tačkom 4 Optužnice, da su vojnici 4. bojne “Tihomir Mišić” 3. brigade HVO-a i pripadnici ATG “Vinko Škrobo”¹⁴⁴⁴ – Vinko Martinović zvan Štela, Bobo Perić, Damir Perić, Ernest Takač i Nino Pehar zvan Žega – silovali više Muslimanki u naselju Dum 13. juna 1993.; da je jedna Muslimanka bila žrtva krivičnog djela silovanja od strane vojnika HVO-a sredinom jula 1993.;¹⁴⁴⁵ da je 4. septembra 1993. još jedna Muslimanka bila žrtva krivičnog djela silovanja od strane dva vojna policajca i osam vojnika ATG “Vinko Škrobo” i da su 29. septembra 1993. više Muslimanki, uključujući jednu djevojčicu od 16 godina i Svjedokinju CX, bile žrtve silovanja od strane vojnika HVO-a. Budući da okolnosti svih tih slučajeva silovanja potvrđuju da su žene i djevojke bile u rukama neprijatelja u trenutku silovanja, da su im vojnici HVO-a svakog puta nanijeli teške tjelesne i duševne povrede, kao i povredu dostojanstva, te da su oni pritom imali namjeru nanijeti im te povrede, Vijeće zaključuje da silovanja od strane vojnika HVO-a,

¹⁴⁴¹ V. “Uslovi zatočenja Muslimana dovedenih u Podgrađe” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁴⁴² V. “Postupanje prema Muslimanima dovedenim u Podgrađe, krađa, prisiljavanje na polni odnos i seksualni nasrtaji” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁴⁴³ V. “Postupanje prema Muslimanima dovedenim u Podgrađe, krađa, prisiljavanje na polni odnos i seksualni nasrtaji” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁴⁴⁴ Vijeće pominje Bojnu “Tihomir Mišić” u činjeničnim zaključcima u vezi s oružanim snagama HVO-a u opštini Mostar.

¹⁴⁴⁵ V. “Silovanje, seksualno zlostavljanje, krađa, prijetnje i zastrašivanje Muslimana tokom akcija deložiranja u zapadnom Mostaru u julu i avgustu 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar; V. takođe “Opština Mostar” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa tačkom 4 Optužnice (Silovanje kao zločin protiv čovječnosti).

uključujući silovanje koje su 4. septembra 1993. počinila dva vojna policajca i osam vojnika ATG “Vinko Škrobo”, predstavljaju djela nečovječnog postupanja, iz člana 2 Statuta.

776. Vijeće je takođe utvrdilo da su 29. septembra 1993. vojnici HVO-a prisilili druge Muslimanke, koje su izbačene iz svojih stanova u zapadnom Mostaru, da se pred svima svlače, neke u medicinskom centru u koji su odvedene i gdje su ih pretresli prije nego što su premještene u istočni Mostar,¹⁴⁴⁶ a druge na ulici,¹⁴⁴⁷ da je jedna djevojka, koju je zajedno s njenom majkom neidentifikovani muškarac odveo do prostorije u jednoj zgradi gdje su bili brojni “vojnici”, morala da skine svu odjeću po naređenju dvojice muškaraca, a zatim su je jako izudarali pesnicama i nogama prije nego što je premještena u istočni Mostar.¹⁴⁴⁸ Vijeće se uvjerilo da je seksualno nasilje kojem su bile izložene, tim ženama, civilima koji su pali u ruke neprijatelja, nanijelo tešku tjelesnu i duševnu patnju. Osim toga, Vijeće se uvjerilo da su djela seksualnog nasilja, kojima su žrtve bile podvrgnute na degradirajući i ponižavajući način, nanijela tešku povredu njihovom ljudskom dostojanstvu. Vijeće se takođe uvjerilo da su vojnici HVO-a imali namjeru nanijeti žrtvama teške tjelesne i duševne povrede, kao i tešku povredu dostojanstva. Vijeće stoga zaključuje da su vojnici HVO-a podvrgli teškom seksualnom zlostavljanju više Muslimanki iz zapadnog Mostara tokom akcije deložiranja 29. septembra 1993., te da ta zlostavljanja predstavljaju krivično djelo nečovječnog postupanja, iz člana 2 Statuta.

777. S druge strane, Vijeće podsjeća da nije bilo u mogućnosti da utvrdi da su počinjena silovanja ili seksualno zlostavljanje nad Muslimanima koje je HVO protjerao iz zapadnog Mostara tokom maja i avgusta 1993.¹⁴⁴⁹ kao i poslije septembra 1993. Vijeće stoga ne može zaključiti da je HVO u maju i avgustu 1993., kao i poslije septembra 1993., počinio nečovječno postupanje zbog seksualnog zlostavljanja, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

III. Zatočenički centar Vojno

778. Vijeće je utvrdilo da ne raspolaže nijednim dokazom u vezi sa zatočenjem žena u Zatočeničkom centru Vojno niti o krivičnim djelima povezanim s njihovim zatočenjem.¹⁴⁵⁰ Iz tog

¹⁴⁴⁶ V. “Navodi o zločinima počinjenim od septembra 1993. do aprila 1994.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁴⁴⁷ V. “Navodi o zločinimapočinjenim od septembra 1993. do aprila 1994.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁴⁴⁸ V. “Navodi o zločinimapočinjenim od septembra 1993. do aprila 1994.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁴⁴⁹ V. “Djela nasilja i krađe nad uhapšenim, deložiranim, zatočenim i raseljenim Muslimanima u maju 1993.”, “Navodi o zločinimapočinjenim tokom juna 1993.” i “Silovanje, seksualno zlostavljanje, krađa, prijetnje i zastrašivanje Muslimana tokom akcija deložiranja u zapadnom Mostaru u julu i avgustu 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁴⁵⁰ V. uvodni dio činjeničnih zaključaka Vijeća u vezi sa Zatočeničkim centrom Vojno.

razloga, Vijeće ne može zaključiti da je seksualno zlostavljanje, kao nečovječno postupanje, bilo počinjeno u Zatočeničkom centru Vojno.

IV. Opština Vareš

779. Vijeće je u vezi sa tačkom 4 Optužnice zaključilo da su Svjedokinja DF, Svjedokinja DG i Svjedokinja DH, sve tri Muslimanke, u periodu od 23. do 25. oktobra 1993. bile žrtve krivičnog djela silovanja od strane vojnika HVO-a, među kojima su neki bili pripadnici specijalne jedinice "Maturice". Budući da okolnosti svakog od tih slučajeva silovanja potvrđuju da su žene bile u rukama neprijatelja i time zaštićene osobe u smislu Ženevske konvencije IV, te da su tim činom silovanja vojnici HVO-a svakog puta njima nanijeli teške tjelesne i duševne povrede, kao i povrede dostojanstva, te da su oni pritom imali namjeru nanijeti te povrede, Vijeće zaključuje da ta silovanja predstavljaju krivično djelo nečovječnog postupanja, iz člana 2 Statuta.

780. Vijeće je osim toga utvrdilo da je 23. oktobra 1993., nakon napada na selo Stupni Do, Svjedokinju EG, Muslimanku iz Stupnog Dola, koja je pala u ruke neprijatelja i stoga bila zaštićena osoba u smislu Ženevske konvencije IV, pripadnik specijalne jedinice "Maturice" ili "Apostoli" odveo u kuću jednog susjeda i natjerao da se svuče,¹⁴⁵¹ a zatim obuče.¹⁴⁵² Vijeće je takođe konstatovalo da joj je, nakon što je ponovo izvedena ispred kuće jednog mještana, drugi pripadnik specijalne jedinice "Maturice" ili "Apostoli" poderao majicu i jako stisnuo grudi pred svim susjedima koje su pripadnici specijalne jedinice "Maturice" ili "Apostoli" takođe okupili ispred te kuće.¹⁴⁵³ Vijeće se uvjerilo, u svjetlu dokaza, da su djela seksualnog nasilja Svjedokinji EG nanijela tešku tjelesnu i duševnu patnju. Vijeće se osim toga uvjerilo da su djela seksualnog nasilja, počinjena na degradirajući i ponižavajući način, žrtvi nanijela tešku povredu ljudskog dostojanstva. Vijeće zaključuje da su dvojica pripadnika specijalne jedinice "Maturice" ili "Apostoli", koji su počinili djela seksualnog nasilja, imali namjeru nanijeti tu tjelesnu i duševnu povredu i teško povrijediti dostojanstvo Svjedokinje EG. To potvrđuje potpuno hotimičan, javan i nasilan karakter tog djela seksualnog nasilja. Vijeće stoga zaključuje da su 23. oktobra 1993. dva pripadnika specijalne jedinice "Maturice" ili "Apostoli" seksualno zlostavljali Svjedokinju EG, mještanku Muslimanku iz sela Stupni Do, i da je to seksualno zlostavljanje predstavljalo krivično djelo nečovječnog postupanja, iz člana 2 Statuta.

¹⁴⁵¹ V. "Djela seksualnog nasilja počinjena nad ženama u Stupnom Dolu" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

¹⁴⁵² V. "Djela seksualnog nasilja počinjena nad ženama u Stupnom Dolu" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

¹⁴⁵³ V. "Djela seksualnog nasilja počinjena nad ženama u Stupnom Dolu" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

Dio 5 : Deportacija (tačka 6)

I. Opština Prozor

781. Vijeće podsjeća da nije moglo utvrditi da je u decembru 1993. HVO raselio Muslimane iz opštine Prozor na druge teritorije.¹⁴⁵⁴ Vijeće stoga ne može zaključiti da je HVO u opštini Prozor počinio krivično djelo deportacije, iz člana 5 Statuta.

II. Opština Mostar

782. Vijeće je utvrdilo da su od sredine maja do septembra 1993. pripadnici HVO-a sistematski protjerivali Muslimane iz zapadnog u istočni Mostar, koji je bio pod kontrolom ABiH, kao i u treće zemlje. Tokom druge polovine maja 1993., vojnici HVO-a i konkretno pripadnici ATG “Benko Penavić” prisilili su veliki broj Muslimana iz zapadnog Mostara da pređu liniju fronta i odu u istočni Mostar.¹⁴⁵⁵ Dana 26. maja 1993., HVO je iz zapadnog u istočni Mostar raselio najmanje 300 Muslimana koji više nisu imali mogućnost da se vrate u zapadni Mostar.¹⁴⁵⁶ Vojnici HVO-a su 13. juna 1993. vičući i pucajući u vazduh okupljali Muslimane iz zapadnog Mostara i palili lične dokumente i boravišne isprave, a zatim su prisilili Muslimane da trčeći pređu liniju fronta dok su im oni pucali iznad glava i oko nogu.¹⁴⁵⁷ Isto tako, nakon napada 30. juna 1993., vojnici HVO-a i vojni policajci su na isti način organizovali prelazak muslimanskih porodica, pješice ili autobusima, iz zapadnog u istočni Mostar.¹⁴⁵⁸ Vojnici HVO-a su nastavili, u julu i avgustu 1993., da protjeruju muslimanske porodice iz zapadnog Mostara prisiljavajući ih da idu preko linije fronta u istočni Mostar.¹⁴⁵⁹ U septembru 1993., pripadnici HVO-a su takođe nastavili da protjeruju Muslimane iz zapadnog u istočni Mostar, kao i u treće zemlje, pri čemu su pribjegavali teškom nasilju i počinili jedno silovanje.¹⁴⁶⁰ Uvečer 29. septembra 1993., pripadnici ATG “Vinko Škrobo” i 1. lake jurišne bojne Vojne policije organizovali su masovnu i sistematsku operaciju tokom koje su vojnici bili

¹⁴⁵⁴ V. “Premještanje Muslimana iz opštine Prozor u zatočeničke centre van opštine i zatim na druge teritorije” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁴⁵⁵ V. “Deložacije Muslimana iz zapadnog Mostara, njihovo zatočenje ili premještanje u istočni Mostar tokom druge polovine maja 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁴⁵⁶ V. “Premještanje 300 Muslimana u istočni Mostar krajem maja 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁴⁵⁷ V. “Navodi o zločinima počinjenim tokom juna 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁴⁵⁸ V. “Raseljavanje muslimanskih porodica koje su stanovale u zapadnom Mostaru, oko 30. juna 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁴⁵⁹ V. “Deložiranje i raseljavanje Muslimana u istočni Mostar ili u treće zemlje od sredine jula do avgusta 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁴⁶⁰ V. “Navodi o zločinima počinjenim od septembra 1993. do aprila 1994.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar; “Opština Mostar” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa tačkom 4 Optužnice (Silovanje kao zločin protiv čovječnosti).

izuzetno nasilni prema muslimanskom stanovništvu i počinili brojne krađe i više silovanja.¹⁴⁶¹ Vijeće je konstatovalo da su se te kampanje nastavile od oktobra 1993. do februara 1994.¹⁴⁶²

783. Vijeće se uvjerilo da je, u periodu od sredine maja 1993. do februara 1994., HVO prisilio Muslimane iz zapadnog Mostara da napuste svoje domove i da odu prvenstveno u istočni Mostar, a u nekim slučajevima, u septembru 1993., i u treće zemlje. Vijeće podsjeća da je linija fronta između istočnog i zapadnog Mostara uspostavljena tokom vojnih operacija 9. maja 1993. i da je ostala nepromijenjena do aprila 1994.¹⁴⁶³ Većina Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, zaključuje da je HVO prisiljavao muslimansko stanovništvo zapadnog Mostara da pređe *de facto* granicu, a u nekim slučajevima, u septembru 1993., i *de jure* granicu. Većina Vijeća se uvjerila, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, da to raseljavanje ni u kom slučaju nije bilo evakuacija iz bezbjednosnih razloga niti je bilo opravdano imperativnim vojnim razlozima. To potvrđuje činjenica da su raseljeni isključivo muslimanski stanovnici zapadnog Mostara kao i to da HVO nije predvidio nikakvu proceduru za povratak stanovništva. Naposljetku, Vijeće se uvjerilo, s obzirom na način na koji su se događaji odvijali, da je HVO imao namjeru da silom preko *de facto* ili *de jure* granice raseli muslimansko stanovništvo zapadnog Mostara. Vijeće stoga zaključuje da je HVO deportovao muslimansko stanovništvo iz zapadnog Mostara, prvenstveno u istočni Mostar, a u nekim slučajevima – u septembru 1993. – u treće zemlje, tokom perioda od sredine maja 1993. do februara 1994., i time počinio krivično djelo deportacije, iz člana 5 Statuta.

784. Vijeće međutim podsjeća da nije moglo da utvrdi da je tokom prve polovine maja 1993. HVO raselio muslimansko stanovništvo zapadnog Mostara.¹⁴⁶⁴ Vijeće stoga ne može zaključiti da je, tokom prve polovine maja 1993., HVO počinio krivično djelo deportacije, iz člana 5 Statuta.

785. Vijeće naposljetku napominje da će se navodi iz paragrafa 105 Optužnice u vezi sa raseljavanjem muškaraca Muslimana, porijeklom iz Mostara, koji su sa svojim porodicama bili zatočeni na Heliodromu, razmatrati u okviru optužbi koje se odnose na Heliodrom.

¹⁴⁶¹ V. “Navodi o zločinima počinjenim od septembra 1993. do aprila 1994.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁴⁶² V. “Navodi o zločinima počinjenim od septembra 1993. do aprila 1994.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁴⁶³ V. “Linije fronta i vojni položaji nakon 9. maja 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁴⁶⁴ V. “Okupljanje Muslimana u zapadnom Mostaru, njihovo zatočenje na više lokacija i odlazak nekih od njih na područja pod kontrolom ABiH ili u druge zemlje tokom prve polovine maja 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

III. Heliodrom

786. Vijeće je utvrdilo da je od približno 17. jula 1993. do novembra 1993., više stotina zatočenika na Heliodromu oslobođeno pod uslovom da sa svojim porodicama napuste BiH i, preko Hrvatske, odu u treće zemlje.¹⁴⁶⁵ Nakon što bi potpisali “formular” koji je izdao Ured za izbjeglice, prognanike i raseljene osobe HZ HB i naveli u koju zemlju odlaze, zatočenici koji su imali garantno pismo puštani su da odu sa Heliodroma i morali su da se vrate u svoje prebivalište, odnosno Mostar ili Ljubuški.¹⁴⁶⁶ Nakon toga su imali vrlo malo vremena, ponekad svega 30 minuta, da spakuju kofere i okupe porodicu, a zatim su morali da napuste BiH i odu u Hrvatsku.¹⁴⁶⁷ Neke zatočenike je Vojna policija sprovela do hrvatske granice.¹⁴⁶⁸

787. Budući da je uslov za puštanje na slobodu s Heliodroma bio da zatočenici sa svojim porodicama odu iz BiH u treće zemlje, Vijeće zaključuje da su HVO i konkretno pripadnici Vojne policije, prisilili zatočenike da napuste područje na kojem su živjeli. Po ocjeni većine Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, tu se ni u kom slučaju nije radilo o evakuaciji iz bezbjednosnih razloga niti o evakuaciji koja je opravdana imperativnim vojnim razlozima. To potvrđuje činjenica da nikakve mjere nisu preduzete kako bi se zatočenici i njihove porodice vratili u svoje domove. Vijeće takođe zaključuje da eventualni “pristanak” zatočenika da sa svojim porodicama napuste BiH¹⁴⁶⁹ ni u kom slučaju ne znači da je njihovo raseljavanje bilo zakonito. Vijeće naime podsjeća da Muslimani zapravo nisu imali nikakav istinski izbor budući da su morali ili da ostanu u zatočeništvu na Heliodromu, u veoma teškim uslovima,¹⁴⁷⁰ razdvojeni od svojih porodica, a neki od njih su tu bili već više mjeseci,¹⁴⁷¹ ili da odu.

¹⁴⁶⁵ V. “Odlazak zatočenika s Heliodroma u Hrvatsku od otprilike 17. jula 1993. do novembra 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹⁴⁶⁶ V. “Odlazak zatočenika s Heliodroma u Hrvatsku od otprilike 17. jula 1993. do novembra 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹⁴⁶⁷ V. “Odlazak zatočenika s Heliodroma u Hrvatsku od otprilike 17. jula 1993. do novembra 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹⁴⁶⁸ V. “Odlazak zatočenika s Heliodroma u Hrvatsku od otprilike 17. jula 1993. do novembra 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹⁴⁶⁹ V. “Odlazak zatočenika s Heliodroma u Hrvatsku od otprilike 17. jula 1993. do novembra 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹⁴⁷⁰ V. “Prenapučenost logora”, “Nedostatak ležajeva i pokrivača”, “Dostupnost hrane i vode”, “Loši higijenski uslovi”, “Medicinska njega zatočenika” i “Uslovi zatočenja u samicama” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹⁴⁷¹ V. “Dolazak zatočenika na Heliodrom” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

788. Budući da su Muslimani morali da pruže garancije da će zaista napustiti BiH, te predati svoju imovinu Herceg-Bosni,¹⁴⁷² Vijeće zaključuje da je HVO imao namjeru da ih deportuje izvan teritorije BiH.

789. U svjetlu gorenavedenog, Vijeće zaključuje da je u periodu od jula do novembra 1993., HVO deportovao više stotina zatočenika Muslimana, kao i njihove porodice, izvan teritorije BiH i time počinio krivično djelo deportacije, iz člana 5 Statuta.

790. Vijeće je osim toga utvrdilo da je od 15. do 17. decembra 1993. više stotina zatočenika, uključujući žene, pušteno s Heliodroma pod uslovom da odu u treće zemlje¹⁴⁷³ ili u istočni Mostar, teritoriju pod kontrolom ABiH.¹⁴⁷⁴

791. Budući da su muslimanski zatočenici pušteni sa Heliodroma kako bi otišli u neku drugu zemlju ili na područje pod kontrolom ABiH, odnosno u istočni Mostar, Vijeće zaključuje da ih je HVO na taj način prisilio da napuste područje na kojem su živjeli. Po ocjeni većine Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, tu se ni u kom slučaju nije radilo o evakuaciji iz bezbjednosnih razloga niti o evakuaciji koja je opravdana imperativnim vojnim razlozima. To potvrđuje činjenica da nikakve mjere nisu preduzete kako bi se zatočenici i njihove porodice vratili u svoje domove. Osim toga, budući da je organizovao oslobađanje Muslimana zatočenih na Heliodromu kao i njihov odlazak u neku drugu zemlju ili na područje pod kontrolom ABiH, a što potvrđuje zapisnik sa sastanka HVO-a od 13. decembra 1993. u kojem se navodi koji zatočenici sa Heliodroma su morali da odu, a koji su mogli da ostanu u HR HB,¹⁴⁷⁵ Vijeće zaključuje da je HVO imao namjeru da ih silom premjesti izvan BiH ili teritorije pod kontrolom HVO-a.

792. U svjetlu gorenavedenog, Vijeće zaključuje da je od 15. do 17. decembra 1993. HVO silom deportovao muškarce i žene, Muslimane, zatočene na Heliodromu, izvan BiH ili teritorije pod kontrolom HVO-a i time počinio krivično djelo deportacije, iz člana 5 Statuta.

IV. Opština Ljubuški i zatočenički centri u Ljubuškom

793. Kao što je Vijeće već utvrdilo, HVO je u avgustu 1993. organizovao puštanje na slobodu muškaraca Muslimana iz opštine Ljubuški koji su bili zatočeni na više mjesta, ali pod uslovom da

¹⁴⁷² V. "Odlazak zatočenika s Heliodroma u Hrvatsku od otprilike 17. jula 1993. do novembra 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹⁴⁷³ V. "Odlazak ljudi s Heliodroma u treće zemlje ili na teritorije pod kontrolom ABiH od 15. do 17. decembra 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹⁴⁷⁴ V. "Odlazak ljudi s Heliodroma u treće zemlje ili na teritorije pod kontrolom ABiH od 15. do 17. decembra 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

pruže garancije da će sa svojim porodicama napustiti teritoriju BiH u roku od 24 sata.¹⁴⁷⁶ Stotine Muslimana iz opštine Ljubuški su tako stigle u Zagreb, u Hrvatskoj, krajem avgusta 1993., odakle su zatim morali da odu u treće zemlje.¹⁴⁷⁷

794. Budući da je uslov za puštanje muškaraca Muslimana iz zatočeničkih centara bio da oni sa svojim porodicama napuste opštinu, Vijeće zaključuje da je HVO na taj način prisilio Muslimane iz opštine Ljubuški da napuste svoje domove. Po ocjeni većine Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, tu se ni u kom slučaju nije radilo o evakuaciji iz bezbjednosnih razloga niti o evakuaciji koja je opravdana imperativnim vojnim razlozima. Osim toga, budući da su Muslimani morali da pruže garancije da će zaista napustiti BiH, većina Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, zaključuje da je HVO imao namjeru da ih deportuje izvan teritorije BiH.

795. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da je HVO u avgustu 1993. deportovao muslimansko stanovništvo iz opštine Ljubuški izvan teritorije BiH i time počinio krivično djelo deportacije, iz člana 5 Statuta.

796. Kad je konkretno riječ o Muslimanima zatočenim u Zatvoru u Ljubuškom, Vijeće je utvrdilo da je Valentin Ćorić 13. avgusta 1993. pustio na slobodu dvojicu muslimanskih civila jer su imali pismo kojim se garantovao njihov odlazak u Njemačku.¹⁴⁷⁸ Vijeće se uvjerilo da je HVO, budući da je odobrio puštanje na slobodu civila isključivo zato što su imali pismo kojim se garantovao njihov odlazak u Njemačku, na taj način prisilio te Muslimane da napuste teritoriju Herceg-Bosne kako bi otišli u treće zemlje. Po ocjeni većine Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, tu se ni u kom slučaju nije radilo o evakuaciji iz bezbjednosnih razloga niti o evakuaciji koja je opravdana imperativnim vojnim razlozima. Osim toga, budući da su Muslimani morali da pruže garancije da će zaista napustiti BiH, većina Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, zaključuje da je HVO imao namjeru da ih deportuje izvan teritorije BiH.

797. Vijeće stoga zaključuje da je HVO 13. avgusta 1993. deportovao dvojicu civila Muslimana izvan BiH i time počinio krivično djelo deportacije, iz člana 5 Statuta.

¹⁴⁷⁵ V. "Odlazak ljudi s Heliodroma u treće zemlje ili na teritorije pod kontrolom ABiH od 15. do 17. decembra 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹⁴⁷⁶ V. "Organizovanje odlaska Muslimana iz opštine Ljubuški" i "Činjenični zaključci Vijeća" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

¹⁴⁷⁷ V. "Organizovanje odlazaka Muslimana iz opštine Ljubuški" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

¹⁴⁷⁸ V. "Dolazak i premještanje zatočenika iz Zatvora u Ljubuškom" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

798. Kad je riječ o Muslimanima zatočenim u Logoru Vitina-Otok, Vijeće je utvrdilo da su krajem avgusta 1993. neki zatočnici pušteni na slobodu pod uslovom da napuste teritoriju i preko Hrvatske odu u treće zemlje.¹⁴⁷⁹ Budući da je uslov za puštanje zatočenika na slobodu bio njihov odlazak sa teritorije BiH, Vijeće zaključuje da ih je HVO na taj način prisilio da napuste svoje domove. Po ocjeni većine Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, tu se ni u kom slučaju nije radilo o evakuaciji iz bezbjednosnih razloga niti o evakuaciji koja je opravdana imperativnim vojnim razlozima. Osim toga, budući da su Muslimani morali da pruže garancije da će zaista napustiti BiH, većina Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, zaključuje da je HVO imao namjeru da ih deportuje izvan teritorije BiH.

799. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da je HVO krajem avgusta 1993. deportovao zatočnike iz Logora Vitina-Otok izvan teritorije BiH i time počinio krivično djelo deportacije, iz člana 5 Statuta.

V. Opština Čapljina

800. Vijeće je utvrdilo da su približno 13. jula 1993. pripadnici HVO-a, uključujući vojnike iz sastava 1. brigade “Knez Domagoj”, ušli u selo Domanovići, protjerali iz njihovih domova žene, djecu i starce, držali ih zatočene danima, ponekad i sedmicama, konkretno u Silosu u Čapljini i u Počitelju, a potom ih primorali da odu na teritorije pod kontrolom ABiH, prvenstveno u Blagaj.¹⁴⁸⁰ Vijeće je takođe konstatovalo da su u periodu od 13. do 16. jula 1993. pripadnici HVO-a, među kojima je bilo vojnika 1. brigade “Knez Domagoj” i 3. satnije 5. bojne Vojne policije, protjerali iz sela Bivolje Brdo žene, djecu i starce i zatim ih danima, a ponekad i sedmicama držali zatočene na raznim mjestima – uglavnom u Silosu u Čapljini, u Školi u Sovićima, u sabirnom centru u Gradini u mjestu Počitelj, kao i u Doljanima – i potom ih primorali da odu na teritorije pod kontrolom ABiH, prvenstveno u Blagaj.¹⁴⁸¹ Vijeće je zatim konstatovalo da su pripadnici HVO-a, uključujući vojnike 1. brigade “Knez Domagoj”, protjerali žene, djecu i starce, Muslimane, iz mjesta Počitelj i kamionima ih prevezli u Bunu, a zatim u Blagaj približno 13. jula 1993. kao i početkom avgusta

¹⁴⁷⁹ V. “Organizovanje odlaska Muslimana iz opštine Ljubuški” i “Činjenični zaključci Vijeća” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

¹⁴⁸⁰ V. “Deložiranje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba iz Domanovića”, “Zatvaranje Muslimana u Silosu”, “Zatvaranje žena, djece i starijih osoba u više kuća i škola u opštini Čapljina” i “Raseljavanje žena, djece i starijih osoba na osoba teritorije pod kontrolom ABiH ili u treće zemlje” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹⁴⁸¹ V. “Deložiranje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba iz Bivoljeg Brda”, “Zatvaranje Muslimana u Silosu”, “Organizacija Silosa u Čapljini kao zatočeničkog centra, broj i identitet zatočenika i stražara”, “Zatvaranje žena, djece i starijih osoba u više kuća i škola u opštini Čapljina” i “Raseljavanje žena, djece i starijih osoba na osoba teritorije pod kontrolom ABiH ili u treće zemlje” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

1993.¹⁴⁸² Kad je riječ o selu Višići, Vijeće je utvrdilo da su 11. avgusta 1993. pripadnici MUP-a i lokalnog HDZ-a deložirali žene, djecu i starce, Muslimane, te da su neki među njima odvedeni u jednu kuću u Tasovčićima,¹⁴⁸³ a poslije toga, 2. oktobra 1993., u Silos i zatim u Blagaj.¹⁴⁸⁴ Naposljetku, Vijeće je utvrdilo da su pripadnici HVO-a i MUP-a u avgustu i septembru 1993. protjerali žene, djecu i starce iz grada Čapljine – od kojih su neke zatočili u Silosu – i potom ih odveli na područja pod kontrolom ABiH.¹⁴⁸⁵

801. Na osnovu dokaza, Vijeće se uvjerilo da su žene, djeca i starci pod prisilom raseljeni iz sela Domanovići, Bivolje Brdo, Počitelj i Višići, i iz grada Čapljine, kao i da su bili zatočeni na raznim mjestima, te da su zatim postepeno silom odvođeni na teritorije pod kontrolom ABiH. Većina Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, smatra da je HVO raselio Muslimane na teritorije pod kontrolom ABiH i na taj način ih primorao da pređu *de facto* granicu. Osim toga, po ocjeni većine Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, to raseljavanje, u trenutku kada je HVO imao kontrolu nad gradom i selima i u vrijeme kada nisu vođene borbe, ni u kom slučaju nije bila evakuacija iz bezbjednosnih razloga niti evakuacija opravdana imperativnim vojnim razlozima. To potvrđuje činjenica da HVO nije predvidio nikakve mjere za povratak stanovništva. Naprotiv, HVO je danima, a ponekad i sedmicama, mještane držao zatočene na raznim mjestima, uključujući Silos u Čapljini, mjesto Počitelj, jednu kuću u Tasovčićima i Školu u Sovićima, kako bi ih kasnije premjestio na područja pod kontrolom ABiH. Vijeće se takođe uvjerilo, s obzirom na to kako su organizovana hapšenja, zatočenje i raseljavanje žena, djece i staraca, Muslimana, da su pripadnici HVO-a imali namjeru da rasele muslimansko civilno stanovništvo iz opštine Čapljina na teritorije pod kontrolom ABiH.

802. Vijeće zaključuje da su od jula do oktobra 1993. pripadnici HVO-a, među kojima je bilo vojnika 1. brigade “Knez Domagoj” i 3. satnije 5. bojne Vojne policije, te pripadnici MUP-a raselili muslimansko civilno stanovništvo iz sela Domanovići, Bivolje Brdo, Počitelj i Višići, kao i iz grada Čapljine, na teritorije pod kontrolom ABiH i time počinili krivično djelo deportacije, iz člana 5 Statuta.

¹⁴⁸² V. “Deložiranje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba iz Počitelja” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹⁴⁸³ V. “Deložiranje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba iz Višića 11. avgusta 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹⁴⁸⁴ V. “Zatvaranje Muslimana u Silosu” i “Raseljavanje žena, djece i starijih osoba na osoba teritorije pod kontrolom ABiH ili u treće zemlje” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹⁴⁸⁵ V. “Dogadaži u Čapljini u avgustu i septembru 1993.” i “Organizacija Silosa u Čapljini kao zatočeničkog centra, broj i identitet zatočenika i stražara” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

803. Međutim, kad je riječ o selu Opličići, Vijeće napominje da ne raspolaže nijednim dokazom na osnovu kojeg bi utvrdilo da su pripadnici HVO-a deložirali ili raselili žene, djecu i starce iz tog sela.¹⁴⁸⁶ Kad je riječ o selu Lokve, Vijeće smatra da ne može, na osnovu isključivo jednog svjedočenja prihvaćenog po pravilu 92bis Pravilnika, zaključiti da su pripadnici HVO-a približno 13. jula 1993. raselili žene, djecu i starce iz tog sela.¹⁴⁸⁷ Vijeće stoga ne može zaključiti da je HVO raselio žene, djecu i starce iz sela Opličići i Lokve na teritorije pod kontrolom ABiH ili u treće zemlje, i time počinio krivično djelo iz člana 5 Statuta.

VI. Zatvor u Dretelju

804. Vijeće je utvrdilo da su od septembra 1993. Muslimani zatočeni u Zatvoru u Dretelju puštani na slobodu pod uslovom da imaju garantno pismo i tranzitnu vizu koji im omogućuju da napuste teritoriju BiH.¹⁴⁸⁸ Oni su otišli na hrvatska ostrva Korčulu i Badiju, kako bi odatle produžili u treće zemlje.¹⁴⁸⁹

805. Budući da su muškarci Muslimani iz Zatvora u Dretelju pušteni na slobodu pod uslovom da dobiju garantno pismo za odlazak u neku drugu zemlju ili tranzitnu vizu za Hrvatsku, većina Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, zaključuje da ih je HVO na taj način prisilio da napuste svoje domove. Po ocjeni većine Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, to ni u kom slučaju nije bila evakuacija iz bezbjednosnih razloga niti evakuacija opravdana imperativnim vojnim razlozima. Osim toga, budući da su Muslimani morali da pruže garancije da će zaista napustiti BiH, većina Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, zaključuje da je HVO imao namjeru da ih deportuje izvan teritorije BiH.

806. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da je HVO od septembra 1993. deportovao Muslimane zatočene u Zatvoru u Dretelju izvan teritorije BiH i time počinio krivično djelo deportacije, iz člana 5 Statuta.

¹⁴⁸⁶ V. "Događaji u selu Opličići i okolini oko 13. aprila 1993. i od 27. jula do 7. avgusta 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹⁴⁸⁷ V. "Deložiranje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba iz Lokava" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹⁴⁸⁸ V. "Odlazak zatočenika iz Zatvora u Dretelju na hrvatske otoke" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju. U vezi sa činjenicom da su gotovo svi zatočenici bili Muslimani, v. "Kategorije zatočenika u Zatvoru u Dretelju" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju.

¹⁴⁸⁹ V. "Odlazak zatočenika iz Zatvora u Dretelju na hrvatske otoke" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju. U vezi sa činjenicom da su gotovo svi zatočenici bili Muslimani, v. "Kategorije zatočenika u Zatvoru u Dretelju" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju.

VII. Zatvor u Gabeli

807. Kao što je Vijeće već utvrdilo, HVO je organizovao puštanje na slobodu muškaraca Muslimana koje je držao zatočene u Zatvoru u Gabeli pod uslovom da dostave garancije – tranzitnu vizu za Hrvatsku i garantno pismo za odlazak iz BiH u neku drugu zemlju – da će napustiti teritoriju BiH u roku od 24 sata.¹⁴⁹⁰ Stotine Muslimana zatočenih u Zatvoru u Gabeli su u decembru 1993. na taj način, preko Hrvatske, otišli u treće zemlje, između ostalih u Dansku.¹⁴⁹¹

808. Budući da su muškarci Muslimani iz Zatvora u Gabeli pušteni na slobodu pod uslovom da odu iz BiH u treće zemlje, Vijeće zaključuje da ih je HVO na taj način prisilio da napuste svoje domove. Po ocjeni većine Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, to ni u kom slučaju nije bila evakuacija iz bezbjednosnih razloga niti evakuacija opravdana imperativnim vojnim razlozima. Osim toga, budući da su Muslimani morali da pruže garancije da će zaista napustiti BiH, većina Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, zaključuje da je HVO imao namjeru da ih preko Hrvatske deportuje u treće zemlje.

809. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da je u decembru 1993. HVO deportovao muškarce Muslimane zatočene u Zatvoru u Gabeli izvan teritorije BiH, bez mogućnosti da se vrate, i time počinio krivično djelo deportacije, iz člana 5 Statuta.

Dio 6 : Protivpravna deportacija civila (tačka 7)

I. Opština Prozor

810. Vijeće podsjeća da nije moglo utvrditi da je HVO u decembru 1993. raselio Muslimane iz opštine Prozor na druge teritorije.¹⁴⁹² Vijeće stoga ne može zaključiti da je HVO u opštini Prozor počinio krivično djelo protivpravne deportacije civila, iz člana 2 Statuta.

II. Opština Mostar

811. Vijeće je utvrdilo da su pripadnici HVO-a, od sredine maja do septembra 1993., sistematski protjerivali Muslimane iz zapadnog u istočni Mostar, koji je bio pod kontrolom ABiH, kao i u treće zemlje. Tokom druge polovine maja 1993., vojnici HVO-a i konkretno pripadnici ATG

¹⁴⁹⁰ V. “Vlasti nadležne za odlazak zatočenika” i “Puštanje na slobodu zatočenika iz Zatvora u Gabeli pod uslovom da odu u treće zemlje” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Gabeli.

¹⁴⁹¹ V. “Puštanje na slobodu zatočenika iz Zatvora u Gabeli pod uslovom da odu u treće zemlje” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Gabeli.

¹⁴⁹² V. “Premještanje Muslimana iz opštine Prozor u zatočeničke centre van opštine i zatim na druge teritorije” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

“Benko Penavić” prisilili su veliki broj Muslimana iz zapadnog Mostara da pređu liniju fronta i odu u istočni Mostar.¹⁴⁹³ Dana 26. maja 1993., HVO je iz zapadnog u istočni Mostar raselio najmanje 300 Muslimana koji više nisu imali mogućnost da se vrata u zapadni Mostar.¹⁴⁹⁴ Vojnici HVO-a su 13. juna 1993. vičući i pucajući u vazduh okupljali Muslimane iz zapadnog Mostara i palili lične dokumente i boravišne isprave; zatim su prisilili Muslimane da trčeći pređu liniju fronta dok su im oni pucali iznad glava i oko nogu.¹⁴⁹⁵ Isto tako, nakon napada 30. juna 1993., vojnici HVO-a i vojni policajci su na isti način organizovali prelazak muslimanskih porodica, pješice ili autobusima, iz zapadnog u istočni Mostar.¹⁴⁹⁶ Vojnici HVO-a su nastavili, u julu i avgustu 1993., da protjeruju muslimanske porodice iz zapadnog Mostara prisiljavajući ih da idu preko linije fronta u istočni Mostar.¹⁴⁹⁷ U septembru 1993., pripadnici HVO-a su i dalje nastavili da protjeruju Muslimane iz zapadnog u istočni Mostar, kao i u treće zemlje, pri čemu su pribjegavali teškom nasilju i počinili i jedno silovanje.¹⁴⁹⁸ Uvečer 29. septembra 1993., pripadnici ATG “Vinko Škrobo” i 1. lake jurišne bojne Vojne policije organizovali su masovnu i sistematsku operaciju tokom koje su vojnici bili izuzetno nasilni prema muslimanskom stanovništvu i počinili brojne krađe i više silovanja.¹⁴⁹⁹ Vijeće je naposljetku konstatovalo da su se te kampanje nastavile od oktobra 1993. do februara 1994.¹⁵⁰⁰

812. Vijeće podsjeća da je od sredine maja 1993. do februara 1994. HVO okupirao istočni Mostar. Vijeće stoga smatra da su žene, djeca i starci, Muslimani, stanovnici istočnog Mostara, bili u rukama neprijatelja i stoga zaštićeni Ženevskim konvencijama.

813. Vijeće se uvjerilo da je, u periodu od sredine maja 1993. do februara 1994., HVO prisilio Muslimane iz zapadnog Mostara da napuste svoje domove i da odu, prvenstveno u istočni Mostar, a u nekim slučajevima, u septembru 1993., i u treće zemlje. Vijeće podsjeća da je linija fronta između istočnog i zapadnog Mostara uspostavljena tokom vojnih operacija 9. maja 1993. i da je ostala

¹⁴⁹³ V. “Deložacije Muslimana iz zapadnog Mostara, njihovo zatočenje ili premještanje u istočni Mostar tokom druge polovine maja 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁴⁹⁴ V. “Premještanje 300 Muslimana u istočni Mostar krajem maja 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁴⁹⁵ V. “Navodi o zločinima počinjenim tokom juna 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁴⁹⁶ V. “Raseljavanje muslimanskih porodica koje su stanovale u zapadnom Mostaru, oko 30. juna 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁴⁹⁷ V. “Deložiranje i raseljavanje Muslimana u istočni Mostar ili u treće zemlje od sredine jula do avgusta 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁴⁹⁸ V. “Navodi o zločinima počinjenim od septembra 1993. do aprila 1994.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁴⁹⁹ V. “Navodi o zločinima počinjenim od septembra 1993. do aprila 1994.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁵⁰⁰ V. “Navodi o zločinima počinjenim od septembra 1993. do aprila 1994.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

nepromijenjena do aprila 1994.¹⁵⁰¹ Većina Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, zaključuje da je HVO prisiljavao muslimansko stanovništvo zapadnog Mostara da prijeđe *de facto* granicu, a u nekim slučajevima u septembru 1993. i *de jure* granicu. Većina Vijeća se uvjerila, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, da to raseljavanje ni u kom slučaju nije bilo evakuacija iz bezbjednosnih razloga niti je bilo opravdano imperativnim vojnim razlozima. To potvrđuje činjenica da su raseljeni isključivo muslimanski stanovnici zapadnog Mostara kao i to da HVO nije predvidio nikakvu proceduru za povratak stanovništva. Naposljetku, Vijeće se uvjerilo, s obzirom na način na koji su se događaji odvijali, da je HVO imao namjeru da silom preko *de facto* ili *de jure* granice raseli muslimansko stanovništvo zapadnog Mostara. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da je HVO deportovao muslimansko stanovništvo iz zapadnog Mostara, prvenstveno u istočni Mostar, a u nekim slučajevima – u septembru 1993. – u treće zemlje, tokom perioda od sredine maja 1993. do februara 1994., i time počinio krivično djelo protivpravne deportacije civila, iz člana 2 Statuta.

814. Vijeće međutim podsjeća da nije bilo u mogućnosti da utvrdi da je HVO raseljavao muslimansko stanovništvo zapadnog Mostara tokom prve polovine maja 1993.¹⁵⁰² Vijeće stoga ne može zaključiti da je tokom prve polovine maja 1993. HVO počinio krivično djelo protivpravne deportacije civila, iz člana 2 Statuta.

815. Vijeće naposljetku napominje da će navodi iz paragrafa 105 Optužnice u vezi s raseljavanjem muškaraca Muslimana, porijeklom iz Mostara, koji su sa svojim porodicama bili zatočeni na Heliodromu, biti analizirani u okviru razmatranja optužbi koje se odnose na Heliodrom.

III. Heliodrom

816. Vijeće je utvrdilo da je od približno 17. jula 1993. do novembra 1993., više stotina zatočenika na Heliodromu, od kojih neki nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga, te su stoga bili civili, oslobođeno pod uslovom da sa svojim porodicama napuste BiH i, preko Hrvatske, odu u treće zemlje.¹⁵⁰³ Nakon što bi potpisali “formular” koji je izdao Ured za izbjeglice, prognanike i raseljene osobe HZ HB i naveli u koju zemlju odlaze, zatočenici koji su imali garantno pismo puštani su da odu sa Heliodroma i morali su da se vrate u svoje prebivalište, odnosno Mostar ili

¹⁵⁰¹ V. “Navodi o zločinima počinjenim od septembra 1993. do aprila 1994.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁵⁰² V. “Okupljanje Muslimana u zapadnom Mostaru, njihovo zatočenje na više lokacija i odlazak nekih od njih na područja pod kontrolom ABiH ili u druge zemlje tokom prve polovine maja 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁵⁰³ V. “Odlazak zatočenika s Heliodroma u Hrvatsku od otprilike 17. jula 1993. do novembra 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

Ljubuški.¹⁵⁰⁴ Nakon toga su imali vrlo malo vremena, ponekad svega 30 minuta, da spakuju kofere i okupe porodicu, a zatim su morali da napuste BiH i odu u Hrvatsku.¹⁵⁰⁵ Neke zatočenike je Vojna policija sprovela do hrvatske granice.¹⁵⁰⁶

817. Budući da je uslov za puštanje na slobodu s Heliodroma bio da zatočenici sa svojim porodicama odu iz BiH u treće zemlje, Vijeće zaključuje da su HVO i konkretno pripadnici Vojne policije, prisilili zatočenike da napuste područje na kojem su živjeli. Po ocjeni većine Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, tu se ni u kom slučaju nije radilo o evakuaciji iz bezbjednosnih razloga niti o evakuaciji koja je opravdana imperativnim vojnim razlozima. To potvrđuje činjenica da nikakve mjere nisu preduzete kako bi se zatočenici i njihove porodice vratili u svoje domove. Vijeće takođe zaključuje da eventualni “pristanak” zatočenika da sa svojim porodicama napuste BiH¹⁵⁰⁷ ni u kom slučaju ne znači da je njihovo raseljavanje bilo zakonito. Vijeće naime podsjeća da Muslimani zapravo nisu imali nikakav istinski izbor budući da su morali ili da ostanu u zatočeništvu na Heliodromu, u veoma teškim uslovima,¹⁵⁰⁸ razdvojeni od svojih porodica, s tim da su neki tu bili već više mjeseci,¹⁵⁰⁹ ili da odu.

818. Osim toga, budući da su Muslimani morali da pruže garancije da će zaista napustiti BiH, te predati svoju imovinu Herceg-Bosni,¹⁵¹⁰ Vijeće zaključuje da je HVO imao namjeru da ih deportuje izvan teritorije BiH.

819. U svjetlu gorenavedenog, Vijeće zaključuje da je u periodu od jula do novembra 1993., HVO protivpravno deportovao civile Muslimane izvan teritorije BiH i time počinio krivično djelo protivpravne deportacije civila, iz člana 2 Statuta.

820. Vijeće je osim toga utvrdilo da je od 15. do 17. decembra 1993. više stotina zatočenika, među kojima je bilo osoba, uključujući i žene, koje nisu bile pripadnici nijednih oružanih snaga, te

¹⁵⁰⁴ V. “Odlazak zatočenika s Heliodroma u Hrvatsku od otprilike 17. jula 1993. do novembra 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹⁵⁰⁵ V. “Odlazak zatočenika s Heliodroma u Hrvatsku od otprilike 17. jula 1993. do novembra 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹⁵⁰⁶ V. “Odlazak zatočenika s Heliodroma u Hrvatsku od otprilike 17. jula 1993. do novembra 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹⁵⁰⁷ V. “Odlazak zatočenika s Heliodroma u Hrvatsku od otprilike 17. jula 1993. do novembra 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹⁵⁰⁸ V. “Prenapučenost logora”, “Nedostatak ležajeva i pokrivača”, “Dostupnost hrane i vode”, “Loši higijenski uslovi”, “Medicinska njega zatočenika” i “Uslovi zatočenja u samicama” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹⁵⁰⁹ V. “Dolazak zatočenika na Heliodrom” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹⁵¹⁰ V. “Odlazak zatočenika s Heliodroma u Hrvatsku od otprilike 17. jula 1993. do novembra 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

su stoga bile civili, pušteno sa Heliodroma pod uslovom da odu u treće zemlje¹⁵¹¹ ili u istočni Mostar, teritoriju pod kontrolom ABiH.¹⁵¹²

821. Budući da su muslimanski zatočnici pušteni sa Heliodroma kako bi otišli u treće zemlje ili na područje pod kontrolom ABiH, odnosno u istočni Mostar, Vijeće zaključuje da ih je HVO na taj način prisilio da napuste područje na kojem su živjeli. Po ocjeni većine Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, tu se ni u kom slučaju nije radilo o evakuaciji iz bezbjednosnih razloga niti o evakuaciji koja je opravdana imperativnim vojnim razlozima. To potvrđuje činjenica da nikakve mjere nisu preduzete kako bi se zatočnici i njihove porodice vratili u svoje domove. Osim toga, budući da je organizovao oslobađanje Muslimana zatočenih na Heliodromu kao i njihov odlazak u treće zemlje ili na područje pod kontrolom ABiH, Vijeće zaključuje da je HVO imao namjeru da ih silom premjesti izvan BiH ili teritorije pod kontrolom HVO-a. To potvrđuje zapisnik sa sastanka HVO-a od 13. decembra 1993. u kojem se navodi koji zatočnici sa Heliodroma su morali da odu, a koji su mogli da ostanu u HR HB.¹⁵¹³

822. U svjetlu gorenavedenog, Vijeće zaključuje da je od 15. do 17. decembra 1993. HVO protivpravno deportovao civile zatočene na Heliodromu izvan BiH ili teritorije pod kontrolom HVO-a i time počinio krivično djelo protivpravne deportacije civila, iz člana 2 Statuta.

IV. Opština Ljubuški i zatočenički centri u Ljubuškom

823. Kao što je Vijeće već utvrdilo, HVO je u avgustu 1993. organizovao puštanje na slobodu muškaraca Muslimana iz opštine Ljubuški koji su bili zatočeni na više mjesta, među kojima je bilo osoba koje nisu bile pripadnici nijednih oružanih snaga, te su stoga bile civili. Oni su pušteni na slobodu pod uslovom da pruže garancije da će sa svojim porodicama napustiti teritoriju BiH u roku od 24 sata.¹⁵¹⁴ Stotine Muslimana iz opštine Ljubuški su tako krajem avgusta 1993. stigle u Zagreb, u Hrvatskoj, odakle su zatim morali da odu u druge zemlje.¹⁵¹⁵

824. Budući da je uslov za puštanje muškaraca Muslimana iz zatočeničkih centara bio da oni sa svojim porodicama napuste opštinu, Vijeće zaključuje da je HVO na taj način prisilio Muslimane

¹⁵¹¹ V. "Odlazak ljudi s Heliodroma u treće zemlje ili na teritorije pod kontrolom ABiH od 15. do 17. decembra 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹⁵¹² V. "Odlazak ljudi s Heliodroma u treće zemlje ili na teritorije pod kontrolom ABiH od 15. do 17. decembra 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹⁵¹³ V. "Odlazak ljudi s Heliodroma u treće zemlje ili na teritorije pod kontrolom ABiH od 15. do 17. decembra 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹⁵¹⁴ V. "Organizovanje odlaska Muslimana iz opštine Ljubuški" i "Činjenični zaključci Vijeća" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

¹⁵¹⁵ V. "Organizovanje odlaska Muslimana iz opštine Ljubuški" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

iz opštine Ljubuški da napuste svoje domove. Po ocjeni većine Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, tu se ni u kom slučaju nije radilo o evakuaciji iz bezbjednosnih razloga niti o evakuaciji koja je opravdana imperativnim vojnim razlozima. Osim toga, budući da su Muslimani morali da pruže garancije da će zaista napustiti BiH, većina Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, zaključuje da je HVO imao namjeru da ih deportuje izvan teritorije BiH.

825. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da je HVO u avgustu 1993. protivpravno deportovao civilno muslimansko stanovništvo iz opštine Ljubuški izvan teritorije BiH i time počinio krivično djelo protivpravne deportacije civila, iz člana 2 Statuta.

826. Kad je konkretno riječ o Muslimanima zatočenim u Zatvoru u Ljubuškom, Vijeće je utvrdilo da je Valentin Ćorić 13. avgusta 1993. pustio na slobodu dvojicu muslimanskih civila jer su imali pismo kojim se garantovao njihov odlazak u Njemačku.¹⁵¹⁶ Vijeće zaključuje da budući da je HVO odobrio puštanje na slobodu civila isključivo zato što su imali pismo kojim se garantovao njihov odlazak u Njemačku, HVO je na taj način prisilio te Muslimane da napuste teritoriju Herceg-Bosne kako bi otišli u treće zemlje. Po ocjeni većine Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, tu se ni u kom slučaju nije radilo o evakuaciji iz bezbjednosnih razloga niti o evakuaciji koja je opravdana imperativnim vojnim razlozima. Osim toga, budući da su Muslimani pušteni na slobodu isključivo zato što su pružili garancije da će zaista napustiti BiH, većina Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, zaključuje da je HVO imao namjeru da ih deportuje izvan teritorije BiH.

827. Vijeće stoga zaključuje da je HVO 13. avgusta 1993. protivpravno deportovao dvojicu civila Muslimana izvan BiH i time počinio krivično djelo protivpravne deportacije, iz člana 2 Statuta.

828. Kad je riječ o zatočenim Muslimanima – među kojima neki nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga, te su stoga bili civili¹⁵¹⁷ – u Logoru Vitina-Otok, Vijeće je utvrdilo da su u avgustu 1993. zatočenici pušteni na slobodu pod uslovom da napuste teritoriju i preko Hrvatske odu u treće zemlje.¹⁵¹⁸ Budući da je uslov za puštanje na slobodu zatočenika, među kojima je bilo civila, bio njihov odlazak sa teritorije BiH, Vijeće zaključuje da ih je HVO na taj način prisilio da napuste svoje domove. Po ocjeni većine Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, tu se ni u kom

¹⁵¹⁶ V. “Dolazak i premještanje zatočenika iz Zatvora u Ljubuškom” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

¹⁵¹⁷ V. “Opština Ljubuški” u pravnim zaključcima Vijeća u vezi sa tačkom 10 Optužnice (Zatočenje kao zločin protiv čovječnosti).

¹⁵¹⁸ V. “Organizovanje odlaska Muslimana iz opštine Ljubuški” i “Činjenični zaključci Vijeća” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

slučaju nije radilo o evakuaciji iz bezbjednosnih razloga niti o evakuaciji koja je opravdana imperativnim vojnim razlozima. Osim toga, budući da su Muslimani morali da pruže garancije da će zaista napustiti BiH, većina Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, zaključuje da je HVO imao namjeru da ih deportuje izvan teritorije BiH.

829. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da je HVO u avgustu 1993. deportovao zatočene civile iz Logora Vitina-Otok izvan teritorije BiH i time počinio krivično djelo protivpravne deportacije civila, iz člana 2 Statuta.

V. Opština Čapljina

830. Vijeće je utvrdilo da su približno 13. jula 1993. pripadnici HVO-a, uključujući vojnike iz sastava 1. brigade “Knez Domagoj”, ušli u selo Domanovići, protjerali iz njihovih domova žene, djecu i starce, držali ih zatočene danima, ponekad i sedmicama, konkretno u Silosu u Čapljini i u Počitelju, a potom ih primorali da odu na teritorije pod kontrolom ABiH, prvenstveno u Blagaj.¹⁵¹⁹ Vijeće je takođe konstatovalo da su u periodu od 13. do 16. jula 1993. pripadnici HVO-a, među kojima je bilo vojnika iz 1. brigade “Knez Domagoj” i 3. satnije 5. bojne Vojne policije, protjerali iz sela Bivolje Brdo žene, djecu i starce i zatim ih danima, a ponekad i sedmicama držali zatočene na raznim mjestima – između ostalog u Silosu u Čapljini, u Školi u Sovićima, u sabirnom centru u Gradini u mjestu Počitelj, kao i u Doljanima – i potom ih primorali da odu na teritorije pod kontrolom ABiH, prvenstveno u Blagaj.¹⁵²⁰ Vijeće je zatim konstatovalo da su pripadnici HVO-a, uključujući vojnike 1. brigade “Knez Domagoj”, protjerali žene, djecu i starce, Muslimane, iz sela Počitelj i kamionima ih prevezli u Bunu, a zatim u Blagaj približno 13. jula 1993. kao i početkom avgusta 1993.¹⁵²¹ Kad je riječ o selu Višići, Vijeće je utvrdilo da su 11. avgusta 1993. pripadnici MUP-a i lokalnog HDZ-a deložirali žene, djecu i starce, Muslimane, te da su neki među njima odvedeni u kuću u Tasovčićima,¹⁵²² a potom 2. oktobra 1993. u Silos i nakon toga u Blagaj.¹⁵²³

¹⁵¹⁹ V. “Deložiranje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba iz Domanovića”, “Organizacija Silosa u Čapljini kao zatočeničkog centra, broj i identitet zatočenika i stražara”, “Zatvaranje žena, djece i starijih osoba u više kuća i škola u opštini Čapljina” i “Raseljavanje žena, djece i starijih osoba na osoba teritorije pod kontrolom ABiH ili u treće zemlje” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹⁵²⁰ V. “Deložiranje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba iz Bivoljeg Brda”, “Organizacija Silosa u Čapljini kao zatočeničkog centra, broj i identitet zatočenika i stražara”, “Zatvaranje žena, djece i starijih osoba u više kuća i škola u opštini Čapljina” i “Raseljavanje žena, djece i starijih osoba na osoba teritorije pod kontrolom ABiH ili u treće zemlje” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹⁵²¹ V. “Deložiranje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba iz Počitelja” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹⁵²² V. “Deložiranje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba iz Višića 11. avgusta 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹⁵²³ V. “Organizacija Silosa u Čapljini kao zatočeničkog centra, broj i identitet zatočenika i stražara” i “Raseljavanje žena, djece i starijih osoba na teritorije pod kontrolom ABiH ili u treće zemlje” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

Naposljetku, Vijeće je utvrdilo da su pripadnici HVO-a i MUP-a u avgustu i septembru 1993. protjerali žene, djecu i starce iz grada Čapljine – od kojih su neke zatočili u Silosu – i potom ih odveli na teritorije pod kontrolom ABiH.¹⁵²⁴

831. Vijeće se uvjerilo da su žene, djeca i starci, koji su bili civili u rukama neprijatelja i stoga zaštićeni Ženevskim konvencijama, pod prisilom raseljeni iz sela Domanovići, Bivolje Brdo, Počitelj i Višići, i iz grada Čapljine, kao i da su bili zatočeni na raznim mjestima, te da su zatim postepeno silom odvođeni na teritorije pod kontrolom ABiH. Većina Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, smatra da je HVO raselio Muslimane na teritorije pod kontrolom ABiH i na taj način ih primorao da pređu *de facto* granicu. Osim toga, po ocjeni većine Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, to raseljavanje, u trenutku kada je HVO imao kontrolu nad gradom i selima i u vrijeme kada nisu vođene borbe, ni u kom slučaju nije bilo evakuacija iz bezbjednosnih razloga niti evakuacija opravdana imperativnim vojnim razlozima. To potvrđuje činjenica da HVO nije predvidio nikakve mjere za povratak stanovništva. Naprotiv, HVO je danima, a ponekad i sedmicama, mještane držao zatočene na raznim mjestima, uključujući Silos u Čapljini, mjesto Počitelj, jednu kuću u Tasovčićima i Školu u Sovićima, a zatim ih premjestio na područja pod kontrolom ABiH. Vijeće se takođe uvjerilo, s obzirom na to kako je organizovano deložiranje, hapšenje, zatočenje i raseljavanje žena, djece i staraca, Muslimana, da su pripadnici HVO-a i MUP-a imali namjeru da rasele muslimansko civilno stanovništvo iz opštine Čapljina na teritorije pod kontrolom ABiH.

832. Vijeće zaključuje da su od jula do oktobra 1993. pripadnici HVO-a, među kojima je bilo vojnika 1. brigade “Knez Domagoj” i 3. satnije 5. bojne Vojne policije, te pripadnici MUP-a raselili muslimansko civilno stanovništvo iz sela Domanovići, Bivolje Brdo, Počitelj i Višići, kao i iz grada Čapljine, na teritorije pod kontrolom ABiH i time počinili krivično djelo protivpravne deportacije civila, iz člana 2 Statuta.

833. Međutim, kad je riječ o selu Opličići, Vijeće napominje da ne raspolaže nijednim dokazom na osnovu kojeg bi utvrdilo da su pripadnici HVO-a deložirali ili raselili žene, djecu i starce iz tog sela.¹⁵²⁵ Kad je riječ o selu Lokve, Vijeće smatra da ne može na osnovu samo jednog svjedočenja prihvaćenog po pravilu 92bis Pravilnika zaključiti da su pripadnici HVO-a približno

¹⁵²⁴ V. “Događaji u Čapljini u avgustu i septembru 1993.” i “Zatvaranje Muslimana u Silosu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹⁵²⁵ V. “Događaji u selu Opličići i okolini oko 13. aprila 1993. i od 27. jula do 7. avgusta 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

13. jula 1993. raselili žene, djecu i starce iz tog sela.¹⁵²⁶ Vijeće stoga ne može da zaključi da je HVO raselio žene, djecu i starce iz sela Opličići i Lokve na teritorije pod kontrolom ABiH ili u treće zemlje i time počinio krivično djelo iz člana 2 Statuta.

VI. Zatvor u Dretelju

834. Vijeće je utvrdilo da je HVO u Zatvoru u Dretelju od aprila do oktobra 1993. držao zatočene osobe među kojima neke nisu bile pripadnici nijednih oružanih snaga te su stoga bile civili.¹⁵²⁷ Vijeće je takođe utvrdilo da su od septembra 1993. Muslimani zatočeni u Zatvoru u Dretelju, među kojima je bilo civila, puštani na slobodu pod uslovom da imaju garantno pismo i tranzitnu vizu koji im omogućuju da napuste teritoriju BiH.¹⁵²⁸ Oni su otišli na hrvatska ostrva Korčulu i Badiju kako bi odatle produžili u treće zemlje.¹⁵²⁹

835. Budući da su muškarci Muslimani iz Zatvora u Dretelju pušteni na slobodu pod uslovom da dobiju garantno pismo za odlazak u treće zemlje ili tranzitnu vizu za Hrvatsku, većina Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, zaključuje da ih je HVO na taj način prisilio da napuste svoje domove. Po ocjeni većine Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, to ni u kom slučaju nije bila evakuacija iz bezbjednosnih razloga niti evakuacija opravdana imperativnim vojnim razlozima. Osim toga, budući da su Muslimani morali da pruže garancije da će zaista napustiti BiH, većina Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, zaključuje da je HVO imao namjeru da ih deportuje izvan teritorije BiH.

836. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da je HVO od septembra 1993. protivpravno deportovao civile Muslimane zatočene u Zatvoru u Dretelju izvan teritorije BiH i time počinio krivično djelo protivpravne deportacije civila, iz člana 2 Statuta.

¹⁵²⁶ V. “Deložiranje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba iz Lokava” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹⁵²⁷ V. “Dolazak zatočenika u Zatvor u Dretelju” i “Kategorije zatočenika u zatvoru u Dretelju” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju. U vezi sa činjenicom da su gotovo svi zatočenici bili Muslimani, v. “Kategorije zatočenika u zatvoru u Dretelju” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju.

¹⁵²⁸ V. “Odlazak zatočenika iz Zatvora u Dretelju na hrvatske otoke” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju. U vezi sa činjenicom da su gotovo svi zatočenici bili Muslimani, v. “Kategorije zatočenika u zatvoru u Dretelju” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju.

¹⁵²⁹ V. “Odlazak zatočenika iz Zatvora u Dretelju na hrvatske otoke” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju. U vezi sa činjenicom da su gotovo svi zatočenici bili Muslimani, v. “Kategorije zatočenika u zatvoru u Dretelju” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju.

VII. Zatvor u Gabeli

837. Vijeće je utvrdilo da je HVO u Zatvoru u Gabeli držao zatočene osobe među kojima neke nisu bile pripadnici nijednih oružanih snaga te su stoga bile civili.¹⁵³⁰ Kao što je Vijeće već utvrdilo, HVO je organizovao puštanje na slobodu muškaraca Muslimana koje je držao zatočene u Zatvoru u Gabeli pod uslovom da dostave garancije – tranzitnu vizu za Hrvatsku i garantno pismo za odlazak iz BiH u drugu zemlju – da će napustiti teritoriju BiH u roku od 24 sata i otići u drugu zemlju.¹⁵³¹ Stotine Muslimana, među kojima je bilo civila, zatočenih u Zatvoru u Gabeli su u decembru 1993. na taj način, preko Hrvatske, otišle u treće zemlje, između ostalih u Dansku.¹⁵³²

838. Budući da su muškarci Muslimani, uključujući civile, iz Zatvora u Gabeli pušteni na slobodu pod uslovom da odu iz BiH u treće zemlje, Vijeće zaključuje da ih je HVO na taj način prisilio da napuste svoje domove. Po ocjeni većine Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, to ni u kom slučaju nije bila evakuacija iz bezbjednosnih razloga niti evakuacija opravdana imperativnim vojnim razlozima. Osim toga, budući da su Muslimani morali da pruže garancije da će zaista napustiti BiH, većina Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, zaključuje da je HVO imao namjeru da ih preko Hrvatske deportuje u treće zemlje.

839. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da je HVO u decembru 1993. deportovao civile Muslimane zatočene u Zatvoru u Gabeli u treće zemlje i time počinio krivično djelo protivpravne deportacije civila, iz člana 2 Statuta.

Dio 7 : Nehumana djela (prisilno premještanje) (tačka 8)

I. Opština Prozor

840. Vijeće je već utvrdilo da su vojnici HVO-a 28. avgusta 1993., nezavisno od borbene situacije i mimo nje, okupili i ukrkali u kamione – ponekad pucajući u vazduh kako bi ih natjerali da se popnu u kamione – najmanje 2.500 žena, djece i staraca, Muslimana, koji su bili zatočeni u selima Lapsunj, Duge i u naselju Podgrađe, a zatim ih prevezli u selo Kučani, blizu linije sukoba između snaga HVO-a i ABiH, te ih primorali da, pod pratnjom, prepješače 3 do 4 kilometra u

¹⁵³⁰ V. “Broj i kategorije zatočenika u Zatvoru u Gabeli” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Gabeli. U vezi sa činjenicom da su gotovo svi zatočenici bili Muslimani, v. “Broj i kategorije zatočenika u Zatvoru u Gabeli” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Gabeli.

¹⁵³¹ V. “Vlasti nadležne za odlazak zatočenika” i “Puštanje na slobodu zatočenika iz Zatvora u Gabeli pod uslovom da odu u treće zemlje” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Gabeli.

¹⁵³² V. “Puštanje na slobodu zatočenika iz Zatvora u Gabeli pod uslovom da odu u treće zemlje” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Gabeli.

pravcu Ćeline, područja pod kontrolom ABiH.¹⁵³³ Vojnici su otvorili vatru u njihovom pravcu i tako ranili više osoba. Muslimani su zatim produžili dalje i prešli na teritorije pod kontrolom ABiH.¹⁵³⁴

841. Vijeće se uvjerilo da su žene, djeca i starci zatočeni u selima Lapsunj, Duge i u naselju Podgrađe prisilno raseljeni u Ćelinu, područje pod kontrolom ABiH. Većina Vijeća se, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, takođe uvjerila da to raseljavanje osoba koje su zatočili vojnici HVO-a i koje je izvršeno u trenutku kada nije bilo nikakvih borbi na tom području, nije ni u kom slučaju bilo evakuacija iz bezbjednosnih razloga niti evakuacija opravdana imperativnim vojnim razlozima. To potvrđuje činjenica da HVO nije predvidio nikakve mjere za povratak stanovništva. Naprotiv, Vijeće se uvjerilo da ih je HVO držao zatočene u selima Lapsunj, Duge i u naselju Podgrađe kako bi mogao da ih raseli. Budući da su protjerani iz svojih domova, bez mogućnosti da se u njih vrate, Vijeće smatra da su Muslimani bili lišeni prava na normalan društveni i porodični život. Osim toga, s obzirom na nasilan način na koji su vojnici HVO-a 28. avgusta 1993. protjerali Muslimane iz opštine Prozor – vojnici su pucali u vazduh ili u Muslimane i ranili nekolicinu njih ili im nisu dali vodu premda je bilo jako vruće,¹⁵³⁵ Vijeće se uvjerilo da su im time nanijete teške tjelesne i duševne povrede. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a imali namjeru da prisilno rasele oko 2.500 žena, djece i staraca iz više sela u opštini Prozor koji su bili zatočeni u Lapsunju, Dugama i u naselju Podgrađe te da su, s obzirom na okolnosti raseljavanja, imali namjeru da im nanesu teške tjelesne i duševne povrede.

842. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da su pripadnici HVO-a 28. avgusta 1993. prisilno raselili žene, djecu i starce, Muslimane, zatočene u selima Lapsunj, Duge i naselju Podgrađe, i time počinili krivično djelo nehumanih djela, iz člana 5 Statuta.

843. Osim toga, Vijeće je utvrdilo da je 14. novembra 1993. 105 muškaraca Muslimana zatočenih u Prozoru premješteno po naređenju generala Tole u Zatvor u Gabeli zbog nedostatka prostora;¹⁵³⁶ i da je 15. decembra 1993. 140 Muslimana zatočenih u Prozoru premješteno na Heliodrom pod pratnjom pripadnika 3. bojne Vojne policije po naređenju Radoslava Lavrića,¹⁵³⁷ a

¹⁵³³ V. "Premještanje žena, djece i starijih osoba zadržanih u Podgrađu, Lapsunju i Dugama u Kućane krajem avgusta 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁵³⁴ V. "Premještanje žena, djece i starijih osoba zadržanih u Podgrađu, Lapsunju i Dugama u Kućane krajem avgusta 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁵³⁵ V. "Premještanje žena, djece i starijih osoba zadržanih u Podgrađu, Lapsunju i Dugama u Kućane krajem avgusta 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁵³⁶ V. "Premještanje žena, djece i starijih osoba zadržanih u Podgrađu, Lapsunju i Dugama u Kućane krajem avgusta 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁵³⁷ Vršilac dužnosti načelnika Uprave Vojne policije.

koji je postupio po naređenju Marijana Biškića.¹⁵³⁸ Vijeće smatra da time što su premjestili zatočenike u drugi zatočenički centar, pripadnici HVO-a nisu nad njima počinili krivično djelo prisilnog premještanja. Naime, zabranom prisilnog premještanja čuva se pravo pojedinca da živi u svojoj zajednici i domu, kao i da ne bude lišen svoje imovine.¹⁵³⁹ Krivično djelo je stoga počinjeno isključivo ukoliko su osobe raseljene sa područja na kojem se legalno nalaze na mjesto koje je toliko udaljeno od njihovih porodica da su uslijed toga zatočenici lišeni prava na društveni, porodični i kulturni život. Vijeće smatra da su osobe koje su zatočene već samim tim lišene prava na život u svojoj zajednici i svom domu. Iz tog razloga, premještanje iz jednog u drugi zatočenički centar ne predstavlja prisilno premještanje jer osobe nisu premještene iz mjesta u kojem su uživale pravo na život u zajednici i sa svojom porodicom. S obzirom na to, premještanje iz jednog u drugi gorenavedeni zatočenički centar ne predstavlja krivično djelo nehumanih djela (prisilno premještanje), iz člana 5 Statuta.

844. Naposljetku, Vijeće podsjeća da nije bilo u mogućnosti da utvrdi da su u decembru 1993. Muslimani iz opštine Prozor raseljeni na druge teritorije pod kontrolom ABiH.¹⁵⁴⁰ Vijeće stoga ne može zaključiti da je HVO prisilno premjestio Muslimane iz opštine Prozor u decembru 1993. i time počinio krivično djelo nehumanih djela, iz člana 5 Statuta.

II. Opština Gornji Vakuf

845. Vijeće je utvrdilo da su nakon napada na selo Duša 18. januara 1993. vojnici HVO-a uhapsili žene, djecu i starce, Muslimane, iz tog sela i zatočili ih u jednoj kući u selu Paloć. Nakon što su tu držani zatočeni tokom približno petnaest dana, UNPROFOR je civile odveo u Gornji Vakuf, odakle većina nikad nije više nije mogla da se vrati svojim kućama budući da ih je HVO uništio.¹⁵⁴¹ Na osnovu gorenavedenog, Vijeće se uvjerilo da su žene, djeca i starci prisilno raseljeni u najmanju ruku u Paloć. Vijeće se uvjerilo da to raseljavanje, u trenutku kada je HVO imao kontrolu nad tim selom i kada nisu vođene borbe, nije ni u kom slučaju bilo evakuacija iz bezbjednosnih razloga niti evakuacija opravdana imperativnim vojnim razlozima. To potvrđuje činjenica da HVO nije predvidio nikakve mjere za povratak stanovništva. Naprotiv, budući da je

¹⁵³⁸ Marijan Biškić je bio pomoćnik ministra odbrane HR HB. V. "Premještanje žena, djece i starijih osoba zadržanih u Podgrađu, Lapsunju i Dugama u Kućane krajem avgusta 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁵³⁹ V. "Deportacija i prisilno premještanje" u djelu koji se odnosi na mjerodavno pravo: Zločini protiv čovječnosti.

¹⁵⁴⁰ V. "Premještanje Muslimana iz opštine Prozor u zatočeničke centre van opštine i zatim na druge teritorije" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁵⁴¹ V. "Navodi o raseljavanju žena, djece, starijih i nemoćnih osoba iz sela Duša i njihovom zatočenju" i "Navodi o paljenju kuća i krađi imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Duša" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

zapalio oko 16 kuća koje su pripadale muslimanskim porodicama,¹⁵⁴² u trenutku kada više nije bilo borbi i kada je imao kontrolu nad selom, HVO je svojevrijedno onemogućio povratak stanovništva. Budući da su bile prinuđene da ostanu u Gornjem Vakufu, Vijeće smatra da su te osobe bile lišene prava na normalan društveni i porodični život. Osim toga, po ocjeni Vijeća, nema sumnje da su uslijed tih događaja stanovnici sela pretrpeli teške duševne povrede. Naposljetku, s obzirom na način na koji su se događaji odvijali, Vijeće se uvjerilo da su pripadnici HVO-a imali namjeru da prisilno rasele stanovnike sela, kao i da su, budući da su bili svjesni ranjivosti raseljenih osoba – žena sa djecom i staraca – imali povrh toga namjeru da im nanesu teške duševne povrede. Vijeće zaključuje da je HVO, nakon napada na selo Duša 18. januara 1993., prisilno raselio žene, djecu i starce iz tog sela i time počinio krivično djelo nehumanih djela, iz člana 5 Statuta.

846. Vijeće je utvrdilo da su, nakon što su 18. januara 1993. napali selo Hrasnica, vojnici HVO-a uhapsili žene, djecu i starce. Jedan dio tih civila bio je najprije zatočen u kući u centru mjesta, a nakon toga u jednoj kući u zaseoku Volari u selu Ploča, zatim u Fabrici namještaja u Trnovači i naposljetku u kućama u Trnovači. Nakon što su ih približno tri sedmice držali zatočene, pripadnici HVO-a su ih oslobodili i premda im nisu naredili u koje mjesto moraju da odu, UNPROFOR je neke od njih odveo u Bugojno budući da im je HVO uništio kuće.¹⁵⁴³ Drugi dio civila bio je zatočen u Školi u Trnovači tokom približno petnaest dana nakon čega ih je HVO oslobodio i naredio da odu na teritoriju pod kontrolom ABiH.¹⁵⁴⁴ Na osnovu tih dokaza, Vijeće se uvjerilo da su žene, djeca i starci iz sela Hrasnica prisilno raseljeni iz svog sela. Vijeće se uvjerilo da to raseljavanje, u trenutku kada je HVO imao kontrolu nad tim selom i kada nisu vođene borbe, nije ni u kom slučaju bilo evakuacija iz bezbjednosnih razloga niti evakuacija opravdana imperativnim vojnim razlozima. To potvrđuje činjenica da HVO nije predvidio nikakve mjere za povratak stanovništva. Naprotiv, budući da se postarao da se sve muslimanske kuće unište,¹⁵⁴⁵ HVO je svojevrijedno onemogućio povratak stanovništva. Budući da nisu mogli da se vrata svojim kućama, Vijeće smatra da su oni bili lišeni prava na normalan društveni i porodični život. Osim toga, po ocjeni Vijeća, nema sumnje da su uslijed tih događaja stanovnici sela pretrpjeli teške duševne povrede. Naposljetku, s obzirom na način na koji su se događaji odvijali, Vijeće se uvjerilo da su pripadnici HVO-a imali namjeru da prisilno rasele stanovnike sela, kao i da su, budući da su bili svjesni ranjivosti raseljenih osoba – žena sa djecom i staraca –povrh toga imali namjeru da im

¹⁵⁴² V. "Navodi o paljenju kuća i krađi imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Duša" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

¹⁵⁴³ V. "Navodi o raseljavanju žena, djece i starijih osoba iz sela Hrasnica i njihovom zatočenju" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

¹⁵⁴⁴ V. "Navodi o raseljavanju žena, djece i starijih osoba iz sela Hrasnica i njihovom zatočenju" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

nanesu teške duševne povrede. Vijeće stoga zaključuje da je HVO, nakon napada na selo Hrasnica 18. januara 1993., prisilno raselio žene, djecu i starce iz tog sela i time počinio krivično djelo nehumanih djela, iz člana 5 Statuta.

847. Vijeće je utvrdilo da su, nakon što su 18. januara 1993. napali selo Uzričje, vojnici HVO-a u dvije seoske kuće zatočili žene, djecu i starce. Neki od tih civila su uspjeli, krajem februara, početkom marta, da pobjegnu u Bugojno, a drugi su otišli u Gornji Vakuf, nakon što je HVO izvršio pritisak na njih da odu iz sela.¹⁵⁴⁶ Na osnovu tih dokaza, Vijeće se uvjerilo da su žene, djeca i starci iz sela Uzričje prisilno raseljeni iz svog sela. Vijeće se uvjerilo da to raseljavanje, u trenutku kada je HVO imao kontrolu nad selom i kada nisu vođene borbe, nije ni u kom slučaju bilo evakuacija iz bezbjednosnih razloga niti evakuacija opravdana imperativnim vojnim razlozima. To potvrđuje činjenica da HVO nije predvidio nikakve mjere za povratak stanovništva. Naprotiv, budući da je spalio najmanje 22 kuće koje su pripadale isključivo muslimanskim porodicama¹⁵⁴⁷ – kuće Hrvata su bile pošteđene, HVO je svojevolumeno onemogućio povratak stanovništva. Budući da su morali da se nastane u Gornjem Vakufu ili u Bugojnu, Vijeće smatra da su oni bili lišeni prava na normalan društveni i porodični život. Osim toga, po ocjeni Vijeća, nema sumnje da su uslijed tih događaja stanovnici sela pretrpjeli teške duševne povrede. Naposlijetku, s obzirom na način na koji su se događaji odvijali, Vijeće se uvjerilo da su pripadnici HVO-a imali namjeru da prisilno rasele stanovnike sela, kao i da su, budući da su bili svjesni ranjivosti raseljenih osoba – žena sa djecom i staraca –povrh toga imali namjeru da im nanesu teške duševne povrede. Vijeće stoga zaključuje da je HVO, nakon napada na selo Uzričje 18. januara 1993., prisilno raselio žene, djecu i starce iz tog sela i time počinio krivično djelo nehumanih djela, iz člana 5 Statuta.

848. Vijeće je utvrdilo da su, nakon što su 18. januara 1993. napali selo Ždrimci, vojnici HVO-a držali zatočene žene i djecu u tri ili četiri kuće u selu tokom mjesec i po dana, a zatim ih oslobodili nakon što je potpisan prekid vatre sa ABiH.¹⁵⁴⁸ Brojni civili nisu imali drugog izbora negoli da napuste selo budući da je HVO spalio oko trideset muslimanskih kuća.¹⁵⁴⁹ Na osnovu tih dokaza, Vijeće se uvjerilo da su žene, djeca i starci iz sela Ždrimci prisilno raseljeni iz svog sela.

¹⁵⁴⁵ V. “Navodi o paljenju kuća i krađi imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Hrasnica” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

¹⁵⁴⁶ V. “Raseljavanje stanovnika sela Uzričje” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

¹⁵⁴⁷ V. “Navodi o paljenju kuća i krađi imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Uzričje” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

¹⁵⁴⁸ V. “Navodi o zatočenju i raseljavanju žena i djece iz sela Ždrimci” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

¹⁵⁴⁹ V. “Paljenje kuća, krađa imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Ždrimci i paljenje mekteba” i “Navodi o zatočenju i raseljavanju žena i djece iz sela Ždrimci” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

Budući da je uništio brojne kuće koje su pripadale isključivo muslimanskim porodicama,¹⁵⁵⁰ HVO je svojevrijedno onemogućio povratak stanovnika u selo. S obzirom da nisu mogli da se vrate svojim kućama, Vijeće smatra da su oni bili lišeni prava na normalan društveni i porodični život. Osim toga, po ocjeni Vijeća, nema sumnje da su uslijed tih događaja stanovnici sela pretrpjeli teške duševne povrede. Naposljetku, s obzirom na način na koji su se događaji odvijali, Vijeće se uvjerilo da su pripadnici HVO-a imali namjeru da prisilno rasele stanovnike sela, kao i da su, budući da su bili svjesni ranjivosti raseljenih osoba – žena sa djecom i staraca, povrh toga imali namjeru da im nanesu teške duševne povrede. Vijeće stoga zaključuje da je HVO, nakon napada na selo Ždrimci 18. januara 1993., prisilno raselio žene, djecu i starce iz tog sela i time počinio krivično djelo nehumanih djela, iz člana 5 Statuta.

III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)

849. Vijeće je utvrdilo da su, nakon što je 17. aprila 1993. HVO napao sela Sovići i Doljani, žene, djeca i starci, njih približno 450 Muslimana, mještana Sovića i Doljana,¹⁵⁵¹ zatočenih u Školi u Sovićima i u zaseoku Junuzovići, raseljeni 5. maja 1993. od strane vojnika HVO-a – uključujući i “Tutine” ljude – u Gornji Vakuf.¹⁵⁵² Vijeće napominje da su te osobe, koje nisu bile pripadnici nijednih oružanih snaga u sukobu, najprije držane zatočene, a potom kamionima i autobusima prebačene u Gornji Vakuf, i da su ih tokom cijelog puta čuvali vojnici HVO-a.¹⁵⁵³ Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a, uključujući i “Tutine” ljude, prisilno raselili te civile s područja na kojem su živjeli. Osim toga, po ocjeni Vijeća, to ni u kom slučaju nije bila evakuacija iz bezbjednosnih razloga niti evakuacija opravdana imperativnim vojnim razlozima.

850. Budući da su raseljeni iz opštine Jablanica u Gornji Vakuf, daleko od svog mjesta stanovanja, Vijeće takođe napominje da su te osobe bile lišene prava na normalan društveni i porodični život. Tokom tog puta, koji je trajao više od jedne noći, u nekoliko navrata su morali da staju kako bi se zamijenilo prevozno sredstvo uslijed čega je više žena i djece, koji su bili u

¹⁵⁵⁰ V. “Paljenje kuća, krađa imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Ždrimci i paljenje mekteba” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

¹⁵⁵¹ V. “Zatočenje u Školi u Sovićima, smrt zatočenika i radovi koje su izvodili zatočenici” i “Zatočenje žena, djece i starijih osoba u kućama u zaseoku Junuzovići” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

¹⁵⁵² V. “Premještanje Muslimana, žena, djece i starijih osoba, iz Škole u Sovićima i kuća u zaseoku Junuzovići 5. maja 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

¹⁵⁵³ V. “Premještanje Muslimana, žena, djece i starijih osoba, iz Škole u Sovićima i kuća u zaseoku Junuzovići 5. maja 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

autobusu koji se pokvario, moralo da prespava na putu,¹⁵⁵⁴ čime su žrtvama nanijete teške duševne povrede.

851. Naposlijetku, Vijeće napominje da je raseljavanje bilo unaprijed organizovano i planirano. Izvršeno je autobusima i kamionima tokom noći, pod pratnjom vojnika HVO-a, po naređenju Vlade Ćurića, jednog od "Tutinih" ljudi.¹⁵⁵⁵ Vijeće se uvjerilo da je HVO imao namjeru da prisilno raseli žrtve. Takođe, svjestan toga da su raseljene osobe – žene s djecom i starci – bile posebno ranjive, HVO je povrh toga imao namjeru da im nanese teške duševne povrede.

852. Vijeće stoga zaključuje da su vojnici HVO-a, uključujući "Tutine" ljude, 5. maja 1993. prisilno raselili civile Muslimane iz Sovića i Doljana, zatočene u Školi u Sovićima i u zaseoku Junuzovići, u Gornji Vakuf, i time počinili krivično djelo nehumanih djela, iz člana 5 Statuta.

IV. Opština Mostar

853. Vijeće je utvrdilo da su vojnici HVO-a, od sredine maja do septembra 1993., sistematski protjerivali Muslimane, koji su uglavnom bili civili, iz zapadnog u istočni Mostar, koji je bio pod kontrolom ABiH, kao i u treće zemlje. Tokom druge polovine maja 1993., vojnici HVO-a i konkretno pripadnici ATG "Benko Penavić" prisilili su veliki broj Muslimana iz zapadnog Mostara da pređu liniju fronta i odu u istočni Mostar.¹⁵⁵⁶ Dana 26. maja 1993., HVO je iz zapadnog u istočni Mostar raselio najmanje 300 Muslimana koji više nisu imali mogućnost da se vrate u zapadni Mostar.¹⁵⁵⁷ Vojnici HVO-a su 13. juna 1993. vičući i pucajući u vazduh okupljali Muslimane iz zapadnog Mostara i palili lične dokumente i boravišne isprave, a zatim su prisilili Muslimane da trčeći pređu liniju fronta dok su im oni pucali iznad glava i oko nogu.¹⁵⁵⁸ Nakon napada 30. juna 1993., vojnici HVO-a i vojni policajci su na isti način organizovali prelazak muslimanskih porodica, pješice ili autobusima, iz zapadnog u istočni Mostar.¹⁵⁵⁹ Vojnici HVO-a su nastavili, u julu i avgustu 1993., da protjeruju muslimanske porodice iz zapadnog Mostara prisiljavajući ih da idu preko linije fronta u istočni Mostar.¹⁵⁶⁰ U septembru 1993., HVO je takođe nastavio da

¹⁵⁵⁴ V. "Premještanje Muslimana, žena, djece i starijih osoba, iz Škole u Sovićima i kuća u zaseoku Junuzovići 5. maja 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

¹⁵⁵⁵ V. "Premještanje Muslimana, žena, djece i starijih osoba, iz Škole u Sovićima i kuća u zaseoku Junuzovići 5. maja 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

¹⁵⁵⁶ V. "Deložacije Muslimana iz zapadnog Mostara, njihovo zatočenje ili premještanje u istočni Mostar tokom druge polovine maja 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁵⁵⁷ V. "Premještanje 300 Muslimana u istočni Mostar krajem maja 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁵⁵⁸ V. "Navodi o zločinima počinjenim tokom juna 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁵⁵⁹ V. "Raseljavanje muslimanskih porodica koje su stanovale u zapadnom Mostaru, oko 30. juna 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁵⁶⁰ V. "Deložiranje i raseljavanje Muslimana u istočni Mostar ili u treće zemlje od sredine jula do avgusta 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

protjeruje Muslimane iz zapadnog u istočni Mostar, kao i u treće zemlje, pri čemu su pribjegavali teškom nasilju i počinili i jedno silovanje.¹⁵⁶¹ Uvečer 29. septembra 1993., pripadnici ATG “Vinko Škrobo” i 1. lake jurišne bojne Vojne policije organizovali su masovnu i sistematsku operaciju tokom koje su vojnici bili izuzetno nasilni prema muslimanskom stanovništvu i počinili brojne krađe i više silovanja.¹⁵⁶² Vijeće je konstatovalo da su se te kampanje nastavile od oktobra 1993. do februara 1994.¹⁵⁶³ Vijeće je utvrdilo da se iz tog razloga broj stanovnika istočnog Mostara značajno uvećavao u periodu od maja 1993., kada je u tom dijelu grada živjelo oko 20.000 ljudi, do barem avgusta 1993., kada je taj broj desegao oko 55.000 stanovnika, a nakon toga je broj stanovnika ostao stabilan do sredine novembra 1993.¹⁵⁶⁴

854. Vijeće se uvjerilo da je, u periodu od sredine maja 1993. do februara 1994., HVO prisilio Muslimane iz zapadnog Mostara da napuste svoje domove i odu prvenstveno u istočni Mostar, a u nekim slučajevima, u septembru 1993., i u treće zemlje. Većina Vijeća se uvjerila, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, da to raseljavanje nije ni u kom slučaju bilo evakuacija iz bezbjednosnih razloga niti je bilo opravdano imperativnim vojnim razlozima. To potvrđuje činjenica da su raseljeni isključivo muslimanski stanovnici zapadnog Mostara kao i to da HVO nije predvidio nikakvu proceduru za povratak stanovništva. Budući da su bile primorane da odu iz istočnog u zapadni Mostar ili u treće zemlje, Vijeće smatra da su te osobe bile lišene prava na normalan društveni i porodični život. Osim toga, po ocjeni Vijeća, nema sumnje da su muslimanskom stanovništvu zapadnog Mostara, uslijed raseljavanja i okolnosti u kojima je ono izvršeno, nanijete teške tjelesne i duševne povrede.

855. Naposlijetku, Vijeće se uvjerilo, s obzirom na način na koji su se događaji odvijali, da je HVO imao namjeru da prisilno raseli muslimansko stanovništvo zapadnog Mostara. Osim toga, Vijeća smatra da, s obzirom na nasilje kojem su Muslimani bili podvrgnuti prilikom raseljavanja, nema sumnje da je HVO imao namjeru da im nanese teške tjelesne i duševne povrede.

856. Vijeće zaključuje da je HVO, u periodu od sredine maja 1993. do februara 1994., prisilno premještao muslimansko stanovništvo zapadnog Mostara prvenstveno u istočni Mostar, a u nekim slučajevima – u septembru 1993. – u treće zemlje i time počinio krivično djelo nehumanih djela, iz člana 5 Statuta.

¹⁵⁶¹ V. “Navodi o zločinima počinjenim od septembra 1993. do aprila 1994.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁵⁶² V. “Navodi o zločinima počinjenim od septembra 1993. do aprila 1994.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁵⁶³ V. “Navodi o zločinima počinjenim od septembra 1993. do aprila 1994.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁵⁶⁴ V. “Priliv stanovništva u istočni Mostar” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

857. Vijeće međutim podsjeća da nije bilo u mogućnosti da utvrdi da je HVO raseljavao muslimansko stanovništvo zapadnog Mostara tokom prve polovine maja 1993.,¹⁵⁶⁵ te da stoga ne može zaključiti da je HVO tokom prve polovine maja 1993. počinio nehumana djela zbog prisilnog premještanja, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

858. Osim toga, Vijeće je ranije utvrdilo da su, nakon što su snage HVO-a napale Raštane i ubile četiri muškarca Muslimana blizu jedne kuće u selu, a zatim opljačkale i zlostavljale žene i djecu koji su se sklonili u toj kući, vojnici HVO-a 24. avgusta 1993. pustili te žene i djecu da odu na teritoriju pod kontrolom ABiH.¹⁵⁶⁶ Iako Vijeće nije bilo u mogućnosti da zaključi da im je HVO naredio da pređu Neretvu kako bi otišli na teritoriju pod kontrolom ABiH, Vijeće se ipak uvjerilo da te žene i djeca Muslimani, s obzirom na situaciju u kojoj je vladala opšta prisila, nisu imali drugog izbora no da bježe iz sela Raštani, koje su okupirali vojnici HVO-a, i pređu rijeku kako bi otišli na teritoriju pod kontrolom ABiH.

859. Vijeće se uvjerilo da su žene i djeca iz sela Raštani bili prisiljeni da napuste selo kako bi otišli na teritoriju pod kontrolom ABiH. S obzirom na okolnosti raseljavanja, većina Vijeća se, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, uvjerila da to ni u kom slučaju nije bila evakuacija iz bezbjednosnih razloga niti evakuacija opravdana imperativnim vojnim razlozima. Budući da su bili primorani da napuste svoje selo kako bi otišli na teritoriju pod kontrolom ABiH, Vijeće smatra da su oni bili lišeni prava na normalan društveni, porodični i kulturni život. Osim toga, s obzirom na raseljavanje i okolnosti u kojima se ono odvijalo, Vijeća smatra da nema sumnje da su ženama i djeci nanijete teške tjelesne i duševne povrede.

860. Imajući u vidu okolnosti raseljavanja žena i djece iz Raštana, Vijeće se uvjerilo da je HVO imao namjeru da ih prisili da napuste svoje selo i da im nanese teške tjelesne i duševne povrede.

861. Na osnovu gorenavedenog, Vijeće zaključuje da je HVO 24. avgusta 1993. izvršio prisilno raseljavanje žena i djece Muslimana iz sela Raštani na teritoriju pod kontrolom ABiH i time počinio krivično djelo nehumanih djela, iz člana 5 Statuta.

¹⁵⁶⁵ V. "Okupljanje Muslimana u zapadnom Mostaru, njihovo zatočenje na više lokacija i odlazak nekih od njih na područja pod kontrolom ABiH ili u druge zemlje tokom prve polovine maja 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁵⁶⁶ V. "Raseljavanje muslimanskih žena i djece tokom napada na selo Raštani" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

862. Vijeće naposljetku napominje da će navodi iz paragrafa 105 Optužnice u vezi s raseljavanjem muškaraca Muslimana, porijeklom iz Mostara, koji su sa svojim porodicama bili zatočeni na Heliodromu, biti razmotreni u okviru optužbi koje se odnose na Heliodrom.

V. Heliodrom

863. Vijeće je utvrdilo da je od približno 17. jula 1993. do novembra 1993., više stotina zatočenika na Heliodromu oslobođeno pod uslovom da sa svojim porodicama napuste BiH i, preko Hrvatske, odu u treće zemlje.¹⁵⁶⁷ Nakon što bi potpisali “formular” koji je izdao Ured za izbjeglice, prognanike i raseljene osobe HZ HB i naveli u koju zemlju odlaze, zatočenici koji su imali garantno pismo, puštani su da odu sa Heliodroma i morali su da se vrate u svoje prebivalište, odnosno Mostar ili Ljubuški.¹⁵⁶⁸ Nakon toga su imali vrlo malo vremena, ponekad svega 30 minuta, da spakuju kofere i okupe porodicu, a zatim su morali da napuste BiH i odu u Hrvatsku.¹⁵⁶⁹ Neke zatočenike je Vojna policija sprovela do hrvatske granice.¹⁵⁷⁰

864. Budući da je uslov za puštanje na slobodu sa Heliodroma bio da zatočenici sa svojim porodicama odu iz BiH treće zemlje, Vijeće zaključuje da su HVO i konkretno pripadnici Vojne policije, prisilili zatočenike da napuste svoje domove. S obzirom na udaljenost mjesta u koja su otišli, najprije u Hrvatsku a potom u treće zemlje, Vijeće se uvjerilo da su Muslimani bili lišeni prava na normalan društveni, porodični i kulturni život. Vijeće takođe primjećuje da su zatočenici na Heliodromu imali izbor između toga da ostanu u zatočeništvu u izuzetno teškim uslovima ili da sa svojim porodicama, u veoma kratkom roku, napuste svoju porodičnu, kulturnu i društvenu sredinu. Vijeće se osim toga uvjerilo da su tim izborom muslimanskim porodicama nanijete teške duševne povrede. Po ocjeni većine Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, tu se ni u kom slučaju nije radilo o evakuaciji iz bezbjednosnih razloga niti o evakuaciji koja je opravdana imperativnim vojnim razlozima. To potvrđuje činjenica da nikakve mjere nisu preduzete kako bi se zatočenici i njihove porodice vratili u svoje domove.

¹⁵⁶⁷ V. “Odlazak zatočenika s Heliodroma u Hrvatsku od otprilike 17. jula 1993. do novembra 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹⁵⁶⁸ V. “Odlazak zatočenika s Heliodroma u Hrvatsku od otprilike 17. jula 1993. do novembra 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹⁵⁶⁹ V. “Odlazak zatočenika s Heliodroma u Hrvatsku od otprilike 17. jula 1993. do novembra 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹⁵⁷⁰ V. “Odlazak zatočenika s Heliodroma u Hrvatsku od otprilike 17. jula 1993. do novembra 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

865. Budući da su Muslimani morali da naprave izbor između toga da ostanu u zatočeništvu na Heliodromu, u veoma teškim uslovima,¹⁵⁷¹ razdvojeni od svojih porodica, a neki od njih su tu bili već više mjeseci,¹⁵⁷² ili da odu sa svojim porodicama, Vijeće zaključuje da je HVO imao namjeru da ih prisili da napuste BiH čime su im nanijete teške duševne povrede.

866. Na osnovu gorenavedenog, Vijeće zaključuje da je u periodu od jula do novembra 1993., HVO izvršio prisilno raseljavanje stotina zatočenika Muslimana, kao i njihovih porodica, izvan teritorije BiH i time počinio krivično djelo nehumanih djela, iz člana 5 Statuta.

867. Vijeće je osim toga utvrdilo da je od 15. do 17. decembra 1993. više stotina zatočenika, među kojima je bilo civila, uključujući žene, pušteno sa Heliodroma pod uslovom da odu u treće zemlje¹⁵⁷³ ili u istočni Mostar, teritoriju pod kontrolom ABiH.¹⁵⁷⁴

868. Budući da su muslimanski zatočnici pušteni sa Heliodroma kako bi otišli u treće zemlje ili na područje pod kontrolom ABiH, odnosno u istočni Mostar, Vijeće zaključuje da je HVO na taj način prisilio civile da napuste područje na kojem su živjeli. Vijeće su uvjerilo da su uslijed tog raseljavanja Muslimani bili lišeni prava na normalan društveni, porodični i kulturni život. Po ocjeni većine Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, tu se ni u kom slučaju nije radilo o evakuaciji iz bezbjednosnih razloga niti o evakuaciji koja je opravdana imperativnim vojnim razlozima. To potvrđuje činjenica da nikakve mjere nisu preduzete kako bi se zatočnici i njihove porodice vratili u svoje domove. Osim toga, budući da je organizovao oslobađanje Muslimana zatočenih na Heliodromu kao i njihov odlazak u treće zemlje ili na područje pod kontrolom ABiH,¹⁵⁷⁵ Vijeće zaključuje da je HVO imao namjeru da ih prisilno raseli izvan BiH ili teritorije pod kontrolom HVO-a čime su im nanijete teške duševne povrede. To konkretno potvrđuje zapisnik sa sastanka HVO-a od 13. decembra 1993. u kojem se navodi koji su zatočnici sa Heliodroma morali da odu, a koji su mogli da ostanu u HR HB.¹⁵⁷⁶

¹⁵⁷¹ V. "Prenapučenost logora", "Nedostatak ležajeva i pokrivača", "Dostupnost hrane i vode", "Loši higijenski uslovi", "Medicinska njega zatočenika" i "Uslovi zatočenja u samicama" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹⁵⁷² V. "Odlazak zatočenika na Heliodrom" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹⁵⁷³ V. "Odlazak ljudi s Heliodroma u treće zemlje ili na teritorije pod kontrolom ABiH od 15. do 17. decembra 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹⁵⁷⁴ V. "Odlazak ljudi s Heliodroma u treće zemlje ili na teritorije pod kontrolom ABiH od 15. do 17. decembra 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹⁵⁷⁵ V. "Odlazak ljudi s Heliodroma u treće zemlje ili na teritorije pod kontrolom ABiH od 15. do 17. decembra 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹⁵⁷⁶ V. "Odlazak ljudi s Heliodroma u treće zemlje ili na teritorije pod kontrolom ABiH od 15. do 17. decembra 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

869. Na osnovu gorenavedenog, Vijeće zaključuje da je HVO od 15. do 17. decembra 1993. izvršio prisilno raseljavanje Muslimana zatočenih na Heliodromu izvan BiH ili teritorije pod kontrolom HVO-a i time počinio krivično djelo nehumanih djela, iz člana 5 Statuta.

VI. Opština Ljubuški i zatočenički centri u Ljubuškom

870. Kao što je Vijeće već utvrdilo, HVO je u avgustu 1993. organizovao puštanje na slobodu muškaraca Muslimana iz opštine Ljubuški koji su bili zatočeni na više mjesta, a među kojima je bilo civila, pod uslovom da pruže garancije da će sa svojim porodicama napustiti teritoriju BiH u roku od 24 sata.¹⁵⁷⁷ Stotine Muslimana iz opštine Ljubuški su tako krajem avgusta 1993. stigle u Zagreb, u Hrvatskoj, odakle su zatim morali da odu u druge zemlje.¹⁵⁷⁸

871. Budući da je uslov za puštanje muškaraca Muslimana iz zatočeničkih centara bio da oni sa svojim porodicama napuste opštinu, Vijeće zaključuje da je HVO na taj način prisilio Muslimane iz opštine Ljubuški da napuste svoje domove u roku od 24 sata. S obzirom na udaljenost mjesta u koja su otišli – konkretno Zagreb u Hrvatskoj – u odnosu na opštinu Ljubuški, Vijeće se uvjerilo da su Muslimani bili lišeni prava na normalan društveni, porodični i kulturni život.

872. Vijeće takođe napominje da su muškarci Muslimani koje je HVO zatočio imali izbor između toga da ostanu u zatočeništvu u izuzetno teškim uslovima ili da sa svojim porodicama, u veoma kratkom roku, napuste svoju porodičnu, kulturnu i društvenu sredinu. Budući da su morali da naprave takav izbor, Vijeće se uvjerilo da su muslimanskim porodicama nanijete teške duševne povrede. Po ocjeni većine Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, tu se ni u kom slučaju nije radilo o evakuaciji iz bezbjednosnih razloga niti o evakuaciji koja je opravdana imperativnim vojnim razlozima.

873. Osim toga, budući da su Muslimani morali da biraju između toga da ostanu u zatočeništvu ili da sa svojim porodicama napuste svoje domove, Vijeće zaključuje da je HVO imao namjeru da ih prisili da napuste opštinu čime im je nanijeta teška duševna povreda.

874. Vijeće stoga zaključuje da je HVO u avgustu 1993. izvršio prisilno raseljavanje muslimanskog stanovništva iz opštine Ljubuški i time počinio krivično djelo nehumanih djela, iz člana 5 Statuta.

¹⁵⁷⁷ V. “Organizovanje odlaska Muslimana iz opštine Ljubuški” i “Činjenični zaključci Vijeća” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

¹⁵⁷⁸ V. “Organizovanje odlaska Muslimana iz opštine Ljubuški” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

875. Kad je konkretno riječ o Muslimanima zatočenim u Zatvoru u Ljubuškom, Vijeće je utvrdilo da je Valentin Ćorić 13. avgusta 1993. pustio na slobodu dvojicu muslimanskih civila jer su imali pismo kojim se garantovao njihov odlazak u Njemačku.¹⁵⁷⁹ Vijeće zaključuje da je HVO, budući da je odobrio puštanje na slobodu civila isključivo zato što su imali pismo kojim se garantovao njihov odlazak u Njemačku, te Muslimane prisilio da napuste teritoriju Herceg-Bosne kako bi otišli u treće zemlje. Vijeće se uvjerilo da su zatočenici odlazeći u Njemačku bili lišeni prava na normalan društveni, porodični i kulturni život. Osim toga, budući da su pušteni na slobodu pod uslovom da odu u Njemačku, Vijeće smatra da su im time nanijete teške duševne povrede. Po ocjeni većine Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, tu se ni u kom slučaju nije radilo o evakuaciji iz bezbjednosnih razloga niti o evakuaciji koja je opravdana imperativnim vojnim razlozima. S obzirom na okolnosti njihovog puštanja na slobodu, Vijeće zaključuje da je HVO imao namjeru da ih prisili da napuste teritoriju Herceg-Bosne, te da im je time nanijeta teška duševna povreda. Vijeće stoga zaključuje da je HVO 13. avgusta 1993. prisilno raselio dvojicu civila Muslimana zatočenih u Zatvoru u Ljubuškom i time počinio krivično djelo nehumanih djela (prisilno premještanje), iz člana 5 Statuta.

876. Vijeće je ranije utvrdilo da su zatočenici u Zatvoru u Ljubuškom, među kojima je bilo civila, redovno premješteni iz tog zatvora u Zatvor u Dretelju i na Heliodrom u periodu od maja 1993. do marta 1994.¹⁵⁸⁰ Vijeće smatra da pripadnici HVO-a, time što su premješтали zatočenike u druge zatočeničke centre, nisu nad njima počinili krivično djelo prisilnog premještanja. Naime, zabranom prisilnog premještanja čuva se pravo pojedinca da živi u svojoj zajednici i domu, kao i da ne bude lišen svoje imovine.¹⁵⁸¹ Krivično djelo je stoga počinjeno isključivo ukoliko su osobe raseljene s područja na kojem se legalno nalaze, na mjesto koje je toliko udaljeno od njihovih porodica da su uslijed toga zatočenici lišeni prava na društveni, porodični i kulturni život. Vijeće smatra da su osobe koje su zatočene već samim tim lišene prava na život u svojoj zajednici i svom domu. Iz tog razloga, premještanje iz jednog u drugi zatočenički centar ne predstavlja prisilno premještanje jer osobe nisu premještene iz mjesta u kojem su uživale pravo na život u zajednici i sa svojom porodicom. S obzirom na to, premještanje iz jednog u drugi gorenavedeni zatočenički centar ne predstavlja krivično djelo nehumanih djela (prisilno premještanje), iz člana 5 Statuta.

¹⁵⁷⁹ V. "Dolazak i premještanje zatočenika iz Zatvora u Ljubuškom" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

¹⁵⁸⁰ V. "Dolazak i premještanje zatočenika iz Zatvora u Ljubuškom" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

¹⁵⁸¹ V. "Deportacija i prisilno premještanje" u razmatranjima Vijeća u vezi sa mjerodavnim pravom: Zločini protiv čovječnosti.

877. Kad je riječ o Muslimanima zatočenim u Logoru Vitina-Otok, Vijeće je utvrdilo da su u avgustu 1993. neki zatočenici, među kojima je bilo civila, pušteni na slobodu pod uslovom da napuste teritoriju BiH i preko Hrvatske odu u treće zemlje, dok je većina zatočenika premještena u druge zatočeničke objekte u opštinama Posušje i Mostar, i to prvenstveno na Heliodrom.¹⁵⁸²

878. Vijeće napominje da su zatočenici koji su, pod uslovom da napuste BiH, pušteni na slobodu u avgustu 1993., imali izbor između toga da ostanu u zatočeništvu u izuzetno teškim uslovima ili da sa svojim porodicama, u veoma kratkom roku, napuste svoju porodičnu, kulturnu i društvenu sredinu. Vijeće se uvjerilo da su tim izborom Muslimanima nanijete teške duševne povrede. Osim toga, po ocjeni većine Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, tu se ni u kom slučaju nije radilo o evakuaciji iz bezbjednosnih razloga niti o evakuaciji koja je opravdana imperativnim vojnim razlozima. Budući da su Muslimani morali da naprave izbor između toga da ili ostanu u zatočeništvu ili da sa svojim porodicama napuste svoj dom, Vijeće zaključuje da je HVO imao namjeru da ih prisili da napuste BiH čime su im nanesene teške duševne povrede.

879. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da je HVO u avgustu 1993. izvršio prisilno raseljavanje zatočenika iz Logora Vitina-Otok i time počinio krivično djelo nehumanih djela, iz člana 5 Statuta.

880. Kad je riječ o premještanju većine zatočenika iz Logora Vitina-Otok na Heliodrom krajem avgusta 1993., Vijeće smatra da premještajući zatočenike u drugi zatočenički centar pripadnici HVO-a nisu te zatočenike premjestili s područja na kojem su se legalno nalazili, na neko drugo mjesto koje je toliko udaljeno od njihovih porodica da su zatočenici zbog toga bili lišeni prava na društveni, porodični i kulturni život.

VII. Opština Stolac

881. Vijeće je utvrdilo da su vojnici HVO-a 6. ili 7. jula 1993. uhapsili žene iz sela Prenj i zatočili ih u Školi u Aladinićima/Crnićima.¹⁵⁸³ Vijeće je nadalje utvrdilo da su vojnici HVO-a i jedan vojni policajac 13. jula 1993. uhapsili žene, djecu i starce iz sela Aladinići i zatočili ih najprije u prodavnici u selu, a zatim u Školi u Aladinićima/Crnićima.¹⁵⁸⁴ Istog tog dana, 13. jula 1993., vojnici HVO-a su uhapsili žene, djecu i starce iz Pješivac Grede prijeteći im oružjem i tom

¹⁵⁸² V. "Organizovanje odlaska Muslimana iz opštine Ljubuški" i "Činjenični zaključci Vijeća" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

¹⁵⁸³ V. "Događaji u selu Prenj 6. jula 1993.: raseljavanje stanovništva i krađa imovine" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁵⁸⁴ V. "Raseljavanje stanovništva, krađa imovine i oštećivanje stambenih objekata i džamije u Aladinićima" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

prilikom ubili jednu djevojku. Vojnici HVO-a su ih zatim odveli i zatočili u Školi u Aladinićima/Crnićima.¹⁵⁸⁵ Vijeće je takođe utvrdilo da su približno 19. jula 1993. vojnici HVO-a odveli osobe zatočene u Školi u Aladinićima/Crnićima u selo Pješivac Greda i tamo ih držali zatočene u kućama do 2. avgusta 1993. kada su ih vojnici HVO-a prevezli u Bunu i potom ih prisilili da pješice odu u Blagaj dok su im oni pucali iznad glava.¹⁵⁸⁶

882. Vijeće se uvjerilo da su žene, djeca i starci prisilno raseljeni iz sela Prenj, Aladinići i Pješivac Greda. Po ocjeni većine Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, to raseljavanje, u trenutku kada je HVO imao kontrolu nad tim selima i kada nisu vođene borbe, ni u kom slučaju nije bilo evakuacija iz bezbjednosnih razloga niti evakuacija opravdana imperativnim vojnim razlozima. To potvrđuje činjenica da nikakve mjere nisu preduzete kako bi se stanovnici vratili u svoje domove. Naprotiv, HVO je organizovao da osobe, koje je držao zatočene u Školi u Aladinićima/Crnićima, a potom u kućama u Pješivac Gredi, odu u Blagaj, na teritoriju pod kontrolom ABiH. Budući da su bile primorane da napuste svoje domove, Vijeće smatra da su time te osobe bile lišene prava na normalan društveni i porodični život. Osim toga, po ocjeni Vijeća, nema sumnje da su uslijed tih događaja stanovnicima sela nanijete teške duševne povrede. Naposljetku, s obzirom na organizaciju hapšenja koja su uvijek sprovedena na isti način, zatočenje na istim mjestima za sve stanovnike bez obzira na to iz kojeg su sela u opštini bili, kao i odlazak približno 1.250 Muslimana, koliko je njihov broj na kraju iznosio, Vijeće se uvjerilo da su pripadnici HVO-a imali namjeru da ih prisilno rasele, kao i da su, budući da su bili svjesni ranjivosti raseljenih osoba – žena s djecom i staraca –povrh toga imali namjeru da im nanesu teške duševne povrede. Vijeće zaključuje da su, nakon što je HVO uhapsio žene, djecu i starce iz sela Prenj, Aladinići i Pješivac Greda, te ih držao zatočene u Školi u Aladinićima/Crnićima, pripadnici HVO-a 2. avgusta 1993. izvršili prisilno raseljavanje tih žena, djece i staraca i time počinili krivično djelo nehumanih djela, iz člana 5 Statuta.

883. Vijeće je takođe utvrdilo da je HVO, nakon što je 4. avgusta 1993. proveo novi talas hapšenja žena, djece i staraca u opštini Stolac, te ljude zatočio na raznim mjestima u gradu Stolac, u Školi u Aladinićima/Crnićima,¹⁵⁸⁷ u fabrici “TGA”¹⁵⁸⁸ i u VDP-u.¹⁵⁸⁹ HVO ih je postepeno preko Bune slao u Blagaj u oktobru i novembru 1993.¹⁵⁹⁰

¹⁵⁸⁵ V. “Raseljavanje muslimanskog stanovništva i smrt jedne mlade žene u Pješivac Gredi” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁵⁸⁶ V. “Raseljavanje stanovništva, krađa imovine i oštećivanje stambenih objekata i džamije u Aladinićima” i “Zatočenje u privatnim kućama” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁵⁸⁷ V. “Zatočenje u Školi u Aladinićima/Crnićima u julu 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁵⁸⁸ V. “Zatočenje u fabrici TGA” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

884. Vijeće se uvjerilo da su te žene, djeca i starci prisilno raseljeni iz svojih domova u opštini Stolac. Po ocjeni većine Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, to raseljavanje, u trenutku kada je HVO imao kontrolu nad opštinom i kada nisu vođene borbe, ni u kom slučaju nije bilo evakuacija iz bezbjednosnih razloga niti evakuacija opravdana imperativnim vojnim razlozima. To potvrđuje činjenica da nikakve mjere nisu preduzete kako bi se stanovnici vratili u svoje domove. Naprotiv, HVO je organizovao da osobe, koje je držao zatočene na više mjesta u opštini, odu u Blagaj, na teritoriju pod kontrolom ABiH. Budući da su bile primorane da napuste svoje domove, Vijeće smatra da su te osobe bile lišene prava na normalan društveni i porodični život. Po ocjeni Vijeća, nema sumnje da su uslijed tih događaja muslimanskom stanovništvu nanijete teške duševne povrede. Naposljetku, s obzirom na organizaciju hapšenja koja su izvršena istog dana, zatočenja i sistematski odlazak Muslimana preko Bune u Blagaj, Vijeće se uvjerilo da su pripadnici HVO-a imali namjeru da ih prisilno rasele, kao i da su, budući da su bili svjesni ranjivosti raseljenih osoba – žena sa djecom i staraca –povrh toga imali namjeru da im nanesu teške duševne povrede. Vijeće zaključuje da je HVO, nakon što je 4. avgusta 1993. uhapsio preostale žene, djecu i starce u opštini Stolac, izvršio prisilno raseljavanje tih žena, djece i staraca u periodu od oktobra do novembra 1993. i time počinio krivično djelo nehumanih djela, iz člana 5 Statuta.

885. Vijeće međutim podsjeća da Vijeću nije predočen nijedan dokaz u vezi s raseljavanjem žena, djece i staraca iz grada Stoca,¹⁵⁹¹ sela Rotimlje¹⁵⁹² ili sela Borojevići¹⁵⁹³ u julu 1993. Vijeće stoga nije u mogućnosti da zaključi da je HVO prisilno premjestio muslimansko stanovništvo iz grada Stoca i sela Rotimlje i Borojevići u julu 1993., te ne može zaključiti da je HVO u tim mjestima u opštini Stolac počinio nehumana djela u julu 1993. godine.

VIII. Opština Čapljina

886. Vijeće je utvrdilo da su približno 13. jula 1993. pripadnici HVO-a, među kojima je bilo vojnika iz sastava 1. brigade “Knez Domagoj”, ušli u selo Domanovići, protjerali iz njihovih domova žene, djecu i starce, držali ih danima, a ponekad i sedmicama zatočene na raznim mjestima, konkretno u Silosu u Čapljini i u Počitelju, a potom ih primorali da odu na teritorije pod kontrolom

¹⁵⁸⁹ V. “Zatvaranje u Vaspitno-popravnog domu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁵⁹⁰ V. “Talasi raseljavanja uhapšenih i/ili zatvorenih žena, djece i starijih osoba na teritorije pod kontrolom ABiH” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁵⁹¹ V. “Raseljavanje stanovništva, oštećivanje džamije i krađa imovine u Stocu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁵⁹² V. “Raseljavanje stanovništva, krađa imovine i oštećivanje stambenih objekata, imovine i džamije u Rotimlji” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁵⁹³ V. “Raseljavanje stanovništva, krađa imovine i oštećivanje stambenih objekata, i, imovine krajem jula 1993. u Borojevićima” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

ABiH, prvenstveno u Blagaj.¹⁵⁹⁴ Vijeće je takođe konstatovalo da su u periodu od 13. do 16. jula 1993. pripadnici HVO-a, među kojima je bilo vojnika iz 1. brigade “Knez Domagoj” i 3. satnije 5. bojne Vojne policije, protjerali iz njihovih kuća i iz sela Bivolje Brdo žene, djecu i starce, te ih zatim danima, a ponekad i sedmicama držali zatočene na raznim mjestima, uključujući Silos u Čapljini, Školu u Sovićima, sabirni centar u Gradini u mjestu Počitelj, kao i u Doljanima, a potom ih primorali da odu na teritorije pod kontrolom ABiH, prvenstveno u Blagaj.¹⁵⁹⁵ Vijeće je zatim konstatovalo da su pripadnici HVO-a, uključujući vojnike iz 1. brigade “Knez Domagoj”, protjerali žene, djecu i starce, Muslimane, iz mjesta Počitelj i kamionima ih prevezli u Bunu, a zatim u Blagaj približno 13. jula 1993. kao i početkom avgusta 1993.¹⁵⁹⁶ Kad je riječ o selu Višići, Vijeće je utvrdilo da su 11. avgusta 1993. pripadnici MUP-a i lokalnog HDZ-a deložirali žene, djecu i starce, Muslimane, te da su neki među njima odvedeni u kuću u Tasovčićima,¹⁵⁹⁷ a potom 2. oktobra 1993. u Silos i zatim u Blagaj.¹⁵⁹⁸ Naposljetku, Vijeće je utvrdilo da su pripadnici HVO-a i MUP-a u avgustu i septembru 1993. protjerali žene, djecu i starce iz grada Čapljine – od kojih su neke zatočili u Silosu – i potom ih odveli na područja pod kontrolom ABiH.¹⁵⁹⁹

887. Vijeće se uvjerilo da su žene, djeca i starci pod prisilom raseljeni iz sela Domanovići, Bivolje Brdo, Počitelj i Višići, kao i iz grada Čapljine. Po ocjeni većine Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, to raseljavanje, u trenutku kada je HVO imao kontrolu nad tim gradom i selima i kada nisu vođene borbe, ni u kom slučaju nije bilo evakuacija iz bezbjednosnih razloga niti evakuacija opravdana imperativnim vojnim razlozima. To potvrđuje činjenica da HVO nije preduzeo nikakve mjere za povratak stanovništva. Naprotiv, HVO ih je danima, a ponekad i sedmicama, držao zatočene na raznim mjestima – u Silosu u Čapljini, u mjestu Počitelj, u kući u Tasovčićima i u Školi u Sovićima – a potom ih premjestio na područja pod kontrolom ABiH. Budući da su bile primorane da napuste svoje domove, Vijeće smatra da su te osobe bile lišene prava na normalan društveni i porodični život. Po ocjeni Vijeća, nema sumnje da su uslijed tih

¹⁵⁹⁴ V. “Deložiranje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba iz Domanovića”, “Organizacija Silosa u Čapljini kao zatočeničkog centra, broj i identitet zatočenika i stražara”, “Zatvaranje žena, djece i starijih osoba u više kuća i škola u opštini Čapljina” i “Raseljavanje žena, djece i starijih osoba na teritorije pod kontrolom ABiH ili u treće zemlje” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹⁵⁹⁵ V. “Deložiranje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba iz Bivoljeg Brda”, “Organizacija Silosa u Čapljini kao zatočeničkog centra, broj i identitet zatočenika i stražara”, “Zatvaranje žena, djece i starijih osoba u više kuća i škola u opštini Čapljina” i “Raseljavanje žena, djece i starijih osoba na teritorije pod kontrolom ABiH ili u treće zemlje” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹⁵⁹⁶ V. “Deložiranje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba iz Počitelja” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹⁵⁹⁷ V. “Deložiranje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba iz Višića 11. avgusta 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹⁵⁹⁸ V. “Organizacija Silosa u Čapljini kao zatočeničkog centra, broj i identitet zatočenika i stražara” i “Raseljavanje žena, djece i starijih osoba na teritorije pod kontrolom ABiH ili u treće zemlje” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

dogadaja Muslimanima, mještanima tih sela i grada Čapljine, nanijete teške duševne povrede. Naposljetku, s obzirom na organizaciju hapšenja, zatočenja i raseljavanje žena, djece i staraca Muslimana iz grada Čapljine i sela Domanovići, Bivolje Brdo, Počitelj i Višići, Vijeće se uvjerilo da su pripadnici HVO-a i MUP-a imali namjeru da ih prisilno rasele, kao i da su, budući da su bili svjesni ranjivosti raseljenih osoba – žena sa djecom i staraca –povrh toga imali namjeru da im nanesu teške duševne povrede. Vijeće zaključuje da je HVO, nakon što je uhapsio žene, djecu i starce iz sela Domanovići, Bivolje Brdo, Počitelj i Višići, te grada Čapljine, izvršio prisilno raseljavanje tih žena, djece i staraca u periodu od jula do oktobra 1993. i time počinio krivično djelo nehumanih djela, iz člana 5 Statuta.

888. Međutim, kad je riječ o selu Opličići, Vijeće konstatuje da ne raspolaže dokazima na osnovu kojih bi utvrdilo da su pripadnici HVO-a deložirali i raselili žene, djecu i starce iz tog sela.¹⁶⁰⁰ Kad je riječ o selu Lokve, Vijeće konstatuje da ne može, na osnovu isključivo jednog svjedočenja prihvaćenog po pravilu 92bis Pravilnika, da zaključi da su pripadnici HVO-a približno 13. jula 1993. raselili žene, djecu i starce iz tog sela.¹⁶⁰¹ Vijeće stoga ne može zaključiti da je HVO raselio žene, djecu i starce iz sela Opličići i Lokve na teritorije pod kontrolom ABiH ili u treće zemlje i time počinio krivično djelo nehumanih djela, iz člana 5 Statuta.

IX. Zatvor u Gabeli

889. Kao što je Vijeće već utvrdilo, HVO je organizovao puštanje na slobodu muškaraca Muslimana koje je držao zatočene u Zatvoru u Gabeli, među kojima je bilo civila, pod uslovom da dostave garancije – tranzitnu vizu za Hrvatsku i garantno pismo za odlazak iz BiH u neku drugu zemlju – da će napustiti teritoriju BiH u roku od 24 sata i otići u neku drugu zemlju.¹⁶⁰² Stotine Muslimana zatočenih u Zatvoru u Gabeli su u decembru 1993. na taj način, preko Hrvatske, otišli u treće zemlje, između ostalih u Dansku.¹⁶⁰³

¹⁵⁹⁹ V. “Dogadaji u Čapljinu u avgustu i septembru 1993.” i “Organizacija Silosa u Čapljinu kao zatočeničkog centra, broj i identitet zatočenika i stražara” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹⁶⁰⁰ V. Dogadaji u selu Opličići i okolini oko 13. aprila 1993. i od 27. jula do 7. avgusta 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹⁶⁰¹ V. “Deložiranje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba iz Lokava” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹⁶⁰² V. “Vlasti nadležne za odlazak zatočenika” i “Puštanje na slobodu zatočenika iz Zatvora u Gabeli pod uslovom da odu u treće zemlje” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Gabeli.

¹⁶⁰³ V. “Puštanje na slobodu zatočenika iz Zatvora u Gabeli pod uslovom da odu u treće zemlje” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Gabeli.

890. Budući da su muškarci Muslimani iz Zatvora u Gabeli pušteni na slobodu pod uslovom da odu iz BiH u treće zemlje, Vijeće zaključuje da ih je HVO na taj način prisilio da napuste svoje domove. Po ocjeni većine Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, to ni u kom slučaju nije bila evakuacija iz bezbjednosnih razloga niti evakuacija opravdana imperativnim vojnim razlozima. Vijeće se uvjerilo da su mjesta u koja su otišli Muslimani, odnosno treće zemlje, bila toliko udaljena od BiH da su oni zbog toga bili lišeni prava na društveni, porodični i kulturni život.

891. Vijeće takođe napominje da su muškarci Muslimani, koje je HVO zatočio, imali izbor između toga da ostanu zatočeni u uslovima koji su ponekad bili veoma teški ili da sa svojim porodicama, u izuzetno kratkom roku, napuste svoju porodičnu, kulturnu i društvenu sredinu. Budući da su muslimanske porodice bile suočene s takvim izborom, Vijeće se uvjerilo da su im time nanesene teške tjelesne i duševne povrede.

892. Osim toga, budući da su Muslimani morali da biraju između toga da ostanu u zatočeništvu ili da sa svojim porodicama napuste svoje domove, Vijeće zaključuje da je HVO imao namjeru da ih prisili da napuste opštinu, čime su im nanesene teške tjelesne i duševne povrede.

893. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da je HVO u decembru 1993. izvršio prisilno raseljavanje muškaraca Muslimana zatočenih u Zatvoru u Gabeli i time počinio krivično djelo nehumanih djela, iz člana 5 Statuta.

Dio 8 : Protivpravno premještanje civila (tačka 9)

I. Opština Prozor

894. Vijeće je utvrdilo da su vojnici HVO-a 28. avgusta 1993., nezavisno od borbene situacije i mimo nje, okupili i ukrkali u kamione – ponekad pucajući u vazduh kako bi ih natjerali da se popnu u kamione – najmanje 2.500 žena, djece i staraca, Muslimana, koji su bili zatočeni u selima Lapsunj, Duge i u naselju Podgrađe, a zatim ih prevezli u selo Kučani, blizu linije sukoba između snaga HVO-a i ABiH, te ih primorali, pucajući na njih i ranivši više osoba, da pod pratnjom prepješače 3 do 4 kilometra u pravcu Ćeline, područja pod kontrolom ABiH.¹⁶⁰⁴ Muslimani su zatim produžili dalje i prešli na teritorije pod kontrolom ABiH.¹⁶⁰⁵

¹⁶⁰⁴ V. "Premještanje žena, djece i starijih osoba zadržanih u Podgrađu, Lapsunju i Dugama u Kučane krajem avgusta 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁶⁰⁵ V. "Premještanje žena, djece i starijih osoba zadržanih u Podgrađu, Lapsunju i Dugama u Kučane krajem avgusta 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

895. Vijeće napominje da su žene, djeca i starci, Muslimani, bili zatočeni od strane snaga HVO-a u trenutku kada su primorani da odu na teritoriju pod kontrolom ABiH, te stoga smatra da su oni bili zaštićeni Ženevskim konvencijama. Većina Vijeća se, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, takođe uvjerila da to raseljavanje osoba koje su zatočili vojnici HVO-a i koje je izvršeno u trenutku kada nije bilo nikakvih borbi na tom području, ni u kom slučaju nije bilo evakuacija iz bezbjednosnih razloga niti evakuacija opravdana imperativnim vojnim razlozima. To potvrđuje činjenica da HVO nije predvidio nikakve mjere za povratak stanovništva. Naprotiv, Vijeće se uvjerilo da ih je HVO držao zatočene u selima Lapsunj, Duge i u naselju Podgrađe kako bi mogao da ih raseli. Budući da su protjerani iz svojih domova bez mogućnosti da se u njih vrate, Vijeće smatra da su Muslimani bili lišeni prava na normalan društveni i porodični život. Osim toga, po mišljenju Vijeća, nema sumnje da su vojnici HVO-a imali namjeru da prisilno rasele oko 2.500 žena, djece i staraca iz više sela u opštini Prozor, koji su bili zatočeni u Lapsunju, Dugama i u naselju Podgrađe.

896. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da je HVO 28. avgusta 1993. izvršio prisilno raseljavanje žena, djece i staraca, Muslimana, iz opštine Prozor, koji su bili zatočeni u Lapsunju, Dugama i naselju Podgrađe, i time počinio krivično djelo protivpravnog premještanja civila, iz člana 2 Statuta.

897. Osim toga, Vijeće je ranije utvrdilo da je 14. novembra 1993. godine 105 muškaraca Muslimana zatočenih u Prozoru premješteno, po naređenju generala Tolja, u Zatvor u Gabeli zbog nedostatka prostora;¹⁶⁰⁶ te da je 15. decembra 1993. godine 140 Muslimana zatočenih u Prozoru premješteno na Heliodrom pod pratnjom pripadnika 3. bojne Vojne policije, po naređenju Radoslava Lavrića,¹⁶⁰⁷ koji je postupio po naređenju Marijana Biškića.¹⁶⁰⁸ Vijeće smatra da time što su premjestili zatočenike u drugi zatočenički centar, pripadnici HVO-a nisu nad njima počinili krivično djelo protivpravnog premještanja. Naime, zabranom prisilnog premještanja čuva se pravo pojedinca da živi u svojoj zajednici i domu, kao i da ne bude lišen svoje imovine.¹⁶⁰⁹ Krivično djelo je stoga počinjeno isključivo ukoliko su osobe raseljene sa područja na kojem se legalno nalaze u mjesto koje je toliko udaljeno od njihovih porodica da su uslijed toga zatočenici lišeni prava na društveni, porodični i kulturni život. Vijeće smatra da je osoba koja je zatočena već samim tim

¹⁶⁰⁶ V. "Premještanje Muslimana iz opštine Prozor u zatočeničke centre van opštine i zatim na druge teritorije" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁶⁰⁷ Radoslav Lavrić je bio vršilac dužnosti načelnika Uprave Vojne policije

¹⁶⁰⁸ Marijan Biškić je bio pomoćnik ministra odbrane HR HB. V. "Premještanje žena, djece i starijih osoba zadržanih u Podgrađu, Lapsunju i Dugama u Kućane krajem avgusta 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁶⁰⁹ V. "Deportacija i protivpravno premještanje civila" u razmatranjima Vijeća u vezi sa mjerodavnim pravom: Zločini protiv čovječnosti.

lišena prava na život u svojoj zajednici i svom domu. Iz tog razloga, premještanje iz jednog u drugi zatočenički centar ne predstavlja prisilno premještanje jer osobe nisu premještene iz mjesta u kojem su uživale pravo na život u zajednici i sa svojom porodicom. S obzirom na to, premještanje iz jednog u drugi gorenavedeni zatočenički centar ne predstavlja krivično djelo protivpravnog premještanja civila, iz člana 2 Statuta.

898. Naposljetku, Vijeće podsjeća da nije bilo u mogućnosti da utvrdi da su u decembru 1993. Muslimani iz opštine Prozor raseljeni na druge teritorije pod kontrolom ABiH.¹⁶¹⁰ Vijeće stoga ne može zaključiti da je HVO u decembru 1993. izvršio prisilno premještanje Muslimana iz opštine Prozor i time počinio krivično djelo iz člana 2 Statuta.

II. Opština Gornji Vakuf

899. Vijeće je utvrdilo da su nakon napada na selo Duša 18. januara 1993. vojnici HVO-a okupirali selo, uhapsili žene, djecu i starce, Muslimane, iz tog sela i zatočili ih u jednoj kući u selu Paloć. Iz tog razloga, Vijeće zaključuje da su te žene, djeca i starci bili civili koji su pali u ruke neprijatelja, te su stoga bili zaštićeni u smislu Ženevske konvencije IV.

900. Nakon što su tu držani zatočeni tokom približno petnaest dana, UNPROFOR je civile odveo u Gornji Vakuf, odakle većina nikad više nije mogla da se vrati svojim kućama budući da su bile uništene.¹⁶¹¹ Na osnovu gorenavedenog, Vijeće se uvjerilo da su žene, djeca i starci raseljeni, u najmanju ruku u Paloć. Vijeće se uvjerilo da to raseljavanje, u trenutku kada je HVO imao kontrolu nad tim selom i kada nisu vođene borbe, ni u kom slučaju nije bilo evakuacija iz bezbjednosnih razloga niti evakuacija opravdana imperativnim vojnim razlozima. To potvrđuje činjenica da HVO nije predvidio nikakve mjere za povratak stanovništva. Naprotiv, budući da je zapalio 16 kuća koje su pripadale muslimanskim porodicama,¹⁶¹² u trenutku kada više nije bilo borbi, HVO, koji je imao kontrolu nad selom, svojevolumno je onemogućio povratak stanovništva. Budući da su bile prinuđene da ostanu u Gornjem Vakufu, Vijeće smatra da su te osobe bile lišene prava na normalan društveni i porodični život. Osim toga, s obzirom na način na koji su se događaji odvijali, Vijeće se uvjerilo da su pripadnici HVO-a imali namjeru da prisilno rasele muslimanske stanovnike tog sela. Vijeće zaključuje da je HVO, nakon napada na selo Duša 18. januara 1993., izvršio prisilno raseljavanje

¹⁶¹⁰ V. "Premještanje žena, djece i starijih osoba zadržanih u Podgrađu, Lapsunju i Dugama u Kućane krajem avgusta 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁶¹¹ V. "Navodi o raseljavanju žena, djece, starijih i nemoćnih osoba iz sela Duša i njihovom zatočenju" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

¹⁶¹² V. "Navodi o paljenju kuća i krađi imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Duša" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

žena, djece i staraca iz tog sela i time počinio krivično djelo protivpravnog premještanja civila, iz člana 2 Statuta.

901. Vijeće je utvrdilo da su vojnici HVO-a, nakon što su 18. januara 1993. napali selo Hrasnica, okupirali selo i uhapsili žene, djecu i starce. Iz tog razloga, Vijeće zaključuje da su te žene, djeca i starci bili civili koji su pali u ruke neprijatelja, te su stoga bili zaštićeni u smislu Ženevske konvencije IV.

902. Dio mještana iz Hrasnice bio je zatim zatočen u kući u centru mjesta, potom u jednoj kući u zaseoku Volari u selu Ploča, te u Fabrici namještaja u Trnovači i naposljetku u kućama u Trnovači. Nakon što ih je približno tri sedmice držao zatočene, HVO ih je oslobodio i, premda im nije rečeno da moraju otići na neko određeno mjesto, neke od njih je UNPROFOR morao da odvede u Bugojno budući da im je HVO uništio kuće.¹⁶¹³ Drugi dio stanovnika je bio zatočen u Školi u Trnovači tokom približno petnaest dana nakon čega ih je HVO oslobodio i naredio im da odu na teritoriju pod kontrolom ABiH.¹⁶¹⁴ Na osnovu tih dokaza, Vijeće se uvjerilo da su žene, djeca i starci iz sela Hrasnica prisilno raseljeni iz svog sela. Vijeće se uvjerilo da to raseljavanje, u trenutku kada je HVO imao kontrolu nad selom i kada nisu vođene borbe, ni u kom slučaju nije bila evakuacija iz bezbjednosnih razloga niti evakuacija opravdana imperativnim vojnim razlozima. To potvrđuje činjenica da HVO nije predvidio nikakve mjere za povratak stanovništva. Naprotiv, budući da se postarao da sve muslimanske kuće budu uništene,¹⁶¹⁵ HVO, koji je imao kontrolu nad selom, svojevrijem je onemogućio povratak stanovništva. Budući da nisu mogli da se vrate svojim kućama, Vijeće smatra da su ti civili bili lišeni prava na normalan društveni i porodični život. Naposljetku, s obzirom na način na koji su se događaji odvijali, Vijeće se uvjerilo da su pripadnici HVO-a imali namjeru da prisilno rasele stanovnike sela. Vijeće stoga zaključuje da je HVO, nakon napada na selo Hrasnica 18. januara 1993., izvršio prisilno raseljavanje žena, djece i staraca iz tog sela i time počinio krivično djelo protivpravnog premještanja civila, iz člana 2 Statuta.

903. Vijeće je utvrdilo da su vojnici HVO-a, nakon što su 18. januara 1993. napali selo Uzriče, u dvije seoske kuće držali zatočene žene, djecu i starce. Iz tog razloga, Vijeće zaključuje da su te žene, djeca i starci bili civili koji su pali u ruke neprijatelja, te su stoga bili zaštićeni u smislu Ženevske konvencije IV.

¹⁶¹³ V. "Navodi o raseljavanju žena, djece i starijih osoba iz sela Hrasnica i njihovom zatočenju" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

¹⁶¹⁴ V. "Navodi o raseljavanju žena, djece i starijih osoba iz sela Hrasnica i njihovom zatočenju" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

¹⁶¹⁵ V. "Navodi o paljenju kuća i krađi imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Hrasnica" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

904. Vijeće podsjeća da su neki od tih civila krajem februara ili početkom marta uspjeli da pobjegnu u Bugojno, dok su drugi otišli u Gornji Vakuf nakon što je HVO izvršio pritisak na njih da odu iz sela.¹⁶¹⁶ Na osnovu tih dokaza, Vijeće se uvjerilo da su žene, djeca i starci iz sela Uzričje prisilno raseljeni iz svog sela. Vijeće se uvjerilo da to raseljavanje, u trenutku kada je HVO imao kontrolu nad selom i kada nisu vođene borbe, ni u kom slučaju nije bila evakuacija iz bezbjednosnih razloga niti evakuacija opravdana imperativnim vojnim razlozima. To potvrđuje činjenica da HVO nije predvidio nikakve mjere za povratak stanovništva. Naprotiv, budući da je spalio najmanje 22 kuće koje su pripadale isključivo muslimanskim porodicama,¹⁶¹⁷ HVO, koji je imao kontrolu nad selom, svojevolumno je onemogućio povratak stanovništva. Budući da su morali da se nastane u Gornjem Vakufu ili u Bugojnu, Vijeće smatra da su ti civili bili lišeni prava na normalan društveni i porodični život. Naposljetku, s obzirom na način na koji su se događaji odvijali, Vijeće se uvjerilo da je HVO imao namjeru da prisilno raseli stanovnike sela. Vijeće stoga zaključuje da je HVO, nakon napada na selo Uzričje 18. januara 1993., izvršio prisilno raseljavanje žena, djece i staraca iz tog sela i time počinio krivično djelo protivpravnog premještanja civila, iz člana 2 Statuta.

905. Vijeće je utvrdilo da su vojnici HVO-a, nakon što su 18. januara 1993. napali selo Ždrimci, okupirali selo i držali zatočene žene i djecu u tri ili četiri seoske kuće tokom mjesec i po dana, a zatim ih oslobodili kad je potpisan prekid vatre sa ABiH.¹⁶¹⁸ Iz tog razloga, Vijeće zaključuje da su te žene, djeca i starci bili civili koji su pali u ruke neprijatelja, te su stoga bili zaštićeni u smislu Ženevske konvencije IV.

906. Nakon što su oslobođeni, brojni civili nisu imali drugog izbora nego da napuste selo budući da je HVO spalio oko trideset muslimanskih kuća.¹⁶¹⁹ Na osnovu tih dokaza, Vijeće se uvjerilo da su žene, djeca i starci iz sela Ždrimci prisilno raseljeni iz svog sela. Budući da je uništio brojne kuće koje su pripadale isključivo muslimanskim porodicama,¹⁶²⁰ HVO je svojevolumno onemogućio povratak stanovnika u selo. S obzirom na to da nisu mogli da se vrata svojim kućama, Vijeće smatra da su ti civili bili lišeni prava na normalan društveni i porodični život. Naposljetku, s obzirom na način na koji su se događaji odvijali, Vijeće se uvjerilo da su pripadnici HVO-a imali namjeru da prisilno rasele stanovnike sela. Vijeće stoga zaključuje da je HVO, nakon napada na

¹⁶¹⁶ V. "Raseljavanje stanovnika sela Uzričje" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

¹⁶¹⁷ V. "Navodi o paljenju kuća i krađi imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Uzričje" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

¹⁶¹⁸ V. "Navodi o zatočenju i raseljavanju žena i djece iz sela Ždrimci" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

¹⁶¹⁹ V. "Paljenje kuća, krađa imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Ždrimci i paljenje mekteba" i "Navodi o zatočenju i raseljavanju žena i djece iz sela Ždrimci" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

selo Ždrimci 18. januara 1993., izvršio prisilno raseljavanje žena, djece i staraca iz tog sela i time počinio krivično djelo protivpravnog premještanja civila, iz člana 2 Statuta.

III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)

907. Vijeće je utvrdilo da je, nakon napada HVO-a na sela Sovići i Doljani 17. aprila 1993., približno 450 žena, djece i staraca, Muslimana, mještana Sovića i Doljana ¹⁶²¹zatočenih u Školi u Sovićima i u zaseoku Junuzovići, raseljeno 5. maja 1993. od strane vojnika HVO-a – među kojima su bili “Tutini” ljudi – u Gornji Vakuf.¹⁶²² Vijeće napominje da su te osobe, koje nisu bile pripadnici nijednih oružanih snaga u sukobu, bile civili i stoga zaštićene Ženevskom konvencijom IV; da su držane zatočene, a potom kamionima i autobusima prebačene u Gornji Vakuf, kao i da su ih tokom cijelog puta čuvali vojnici HVO-a.¹⁶²³ Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a, uključujući i “Tutine” ljude, prisilno raselili te civile s područja na kojem su živjeli. Osim toga, po ocjeni Vijeća, to ni u kom slučaju nije bila evakuacija iz bezbjednosnih razloga niti evakuacija opravdana imperativnim vojnim razlozima.

908. Budući da su te osobe raseljene iz opštine Jablanica u Gornji Vakuf, daleko od svog mjesta stanovanja, Vijeće napominje da su one bile lišene prava na normalan društveni, porodični i kulturni život.

909. Naposljetku, Vijeće napominje da je raseljavanje bilo unaprijed organizovano i planirano. Izvršeno je autobusima i kamionima tokom noći, pod pratnjom vojnika HVO-a, po naređenju Vlade Ćurića, jednog od “Tutinih” ljudi.¹⁶²⁴ Vijeće se stoga uvjerilo da je HVO imao namjeru da prisilno raseli žrtve.

910. Vijeće stoga zaključuje da su 5. maja 1993. vojnici HVO-a, uključujući “Tutine” ljude, izvršili prisilno raseljavanje civila zatočenih u Školi u Sovićima i u zaseoku Junuzovići u Gornji Vakuf i time počinili krivično djelo protivpravnog premještanja civila, iz člana 2 Statuta.

¹⁶²⁰ V. “Navodi o paljenju kuća i krađi imovine u vlasništvu Muslimana u selu Ždrimci” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

¹⁶²¹ V. “Zatočenje u Školi u Sovićima, smrt zatočenika i radovi koje su izvodili zatočenici” i “Zatočenje žena, djece i starijih osoba u kućama u zaseoku Junuzovići” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

¹⁶²² V. “Premještanje Muslimana, žena, djece i starijih osoba, iz Škole u Sovićima i kuća u zaseoku Junuzovići 5. maja 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

¹⁶²³ V. “Premještanje Muslimana, žena, djece i starijih osoba, iz Škole u Sovićima i kuća u zaseoku Junuzovići 5. maja 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

¹⁶²⁴ V. “Premještanje Muslimana, žena, djece i starijih osoba, iz Škole u Sovićima i kuća u zaseoku Junuzovići 5. maja 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

IV. Opština Mostar

911. Vijeće je takođe utvrdilo da su vojnici HVO-a, od sredine maja do septembra 1993., sistematski protjerivali Muslimane iz zapadnog u istočni Mostar, koji je bio pod kontrolom ABiH, kao i u treće zemlje. Tokom druge polovine maja 1993., vojnici HVO-a i konkretno pripadnici ATG “Benko Penavić” prisilili su veliki broj Muslimana iz zapadnog Mostara da pređu liniju fronta i odu u istočni Mostar.¹⁶²⁵ Dana 26. maja 1993., HVO je iz zapadnog u istočni Mostar raselio najmanje 300 Muslimana koji više nisu imali mogućnost da se vrate u zapadni Mostar.¹⁶²⁶ Vojnici HVO-a su 13. juna 1993. vičući i pucajući u vazduh okupljali Muslimane iz zapadnog Mostara i palili lične dokumente i boravišne isprave, a zatim su prisilili Muslimane da trčeći pređu liniju fronta dok su im oni pucali iznad glava i oko nogu.¹⁶²⁷ Nakon napada 30. juna 1993., vojnici HVO-a i vojni policajci su na isti način organizovali prelazak muslimanskih porodica, pješice ili autobusima, iz zapadnog u istočni Mostar.¹⁶²⁸ Vojnici HVO-a su nastavili, u julu i avgustu 1993., da protjeruju muslimanske porodice iz zapadnog Mostara prisiljavajući ih da idu preko linije fronta u istočni Mostar.¹⁶²⁹ U septembru 1993., HVO je i dalje nastavio da protjeruje Muslimane iz zapadnog u istočni Mostar, kao i u treće zemlje, pri čemu su pribjegavali teškom nasilju i počinili i jedno silovanje.¹⁶³⁰ Uvečer 29. septembra 1993., pripadnici ATG “Vinko Škrobo” i 1. lake jurišne bojne Vojne policije organizovali su masovnu i sistematsku operaciju tokom koje su vojnici bili izuzetno nasilni prema muslimanskom stanovništvu i počinili brojne krađe i više silovanja.¹⁶³¹ Vijeće je konstatovalo da su se te kampanje nastavile od oktobra 1993. do februara 1994.¹⁶³² Vijeće je utvrdilo da se iz tog razloga broj stanovnika istočnog Mostara značajno uvećavao u periodu od maja 1993., kada je u tom dijelu grada živjelo oko 20.000 ljudi, do barem avgusta 1993., kada je taj broj desegao oko 55.000 stanovnika, a nakon toga je broj stanovnika ostao stabilan do sredine novembra 1993.¹⁶³³

¹⁶²⁵ V. “Deložacije Muslimana iz zapadnog Mostara, njihovo zatočenje ili premještanje u istočni Mostar tokom druge polovine maja 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁶²⁶ V. V. “Premještanje 300 Muslimana u istočni Mostar krajem maja 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁶²⁷ V. “Navodi o zločinima počinjenim tokom juna 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁶²⁸ V. “Raseljavanje muslimanskih porodica koje su stanovale u zapadnom Mostaru, oko 30. juna 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁶²⁹ V. “Deložiranje i raseljavanje Muslimana u istočni Mostar ili u treće zemlje od sredine jula do avgusta 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁶³⁰ V. “Navodi o zločinima počinjenim od septembra 1993. do aprila 1994.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁶³¹ V. “Navodi o zločinima počinjenim od septembra 1993. do aprila 1994.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁶³² V. “Navodi o zločinima počinjenim od septembra 1993. do aprila 1994.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁶³³ V. “Priliv stanovništva u istočni Mostar” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

912. Vijeće podsjeća da je u periodu od sredine maja 1993. do februara 1994. HVO okupirao zapadni Mostar. Vijeće smatra da su stoga te žene, djeca i starci koji su živjeli u zapadnom Mostaru bili civili koji su pali u ruke neprijatelja, te su stoga bili zaštićeni Ženevskim konvencijama.

913. Vijeće se uvjerilo da je, u periodu od sredine maja 1993. do februara 1994., HVO prisilio Muslimane iz zapadnog Mostara da napuste svoje domove i odu prvenstveno u istočni Mostar, a u nekim slučajevima, u septembru 1993., i u treće zemlje. Većina Vijeća se uvjerila, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, da to raseljavanje ni u kom slučaju nije bilo evakuacija iz bezbjednosnih razloga niti je bilo opravdano imperativnim vojnim razlozima. To potvrđuje činjenica da su raseljeni isključivo muslimanski stanovnici zapadnog Mostara kao i to da HVO nije predvidio nikakvu proceduru za povratak stanovništva. Budući da su bili primorani da odu iz zapadnog u istočni Mostar ili u treće zemlje, Vijeće smatra da su te osobe bile lišene prava na normalan društveni i porodični život. Osim toga, s obzirom na način na koji su se događaji odvijali, Vijeće se uvjerilo da je HVO imao namjeru da prisilno raseli muslimansko stanovništvo zapadnog Mostara.

914. Vijeće zaključuje da je HVO, u periodu od sredine maja 1993. do februara 1994., izvršio prisilno raseljavanje muslimanskog stanovništva zapadnog Mostara prvenstveno u istočni Mostar, a u nekim slučajevima – u septembru 1993. – u treće zemlje i time počinio krivično djelo protivpravnog premještanja civila, iz člana 2 Statuta.

915. Vijeće međutim podsjeća da nije bilo u mogućnosti da utvrdi da je HVO tokom prve polovine maja 1993. raseljavao muslimansko stanovništvo zapadnog Mostara,¹⁶³⁴ te da stoga ne može zaključiti da je HVO tokom prve polovine maja 1993. počinio krivično djelo protivpravnog premještanja civila, iz člana 2 Statuta.

916. Osim toga, Vijeće je ranije utvrdilo da su 24. avgusta 1993. vojnici HVO-a, nakon što su snage HVO-a napale Raštane i ubile četiri muškarca Muslimana blizu jedne kuće u selu, a zatim opljačkale i zlostavljale žene i djecu koji su se sklonili u toj kući, pustili te žene i djecu da odu na teritoriju pod kontrolom ABiH.¹⁶³⁵ Iako Vijeće nije bilo u mogućnosti da zaključi da im je HVO naredio da pređu Neretvu kako bi otišli na teritoriju pod kontrolom ABiH, Vijeće se ipak uvjerilo da te žene i djeca Muslimani, civili koji su dakle pali u ruke neprijatelja i bili zaštićeni Ženevskim konvencijama, nisu imali drugog izbora, s obzirom na situaciju u kojoj je vladala opšta prisila, no

¹⁶³⁴ V. "Okupljanje Muslimana u zapadnom Mostaru, njihovo zatočenje na više lokacija i odlazak nekih od njih na područja pod kontrolom ABiH ili u druge zemlje tokom prve polovine maja 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

da bježe iz sela Raštani koje su okupirali vojnici HVO-a i pređu rijeku kako bi otišli na teritoriju pod kontrolom ABiH.

917. Vijeće se uvjerilo da su žene i djeca iz sela Raštani bili prisiljeni da napuste selo kako bi otišli na teritoriju pod kontrolom ABiH. S obzirom na okolnosti raseljavanja, većina Vijeća se, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, uvjerila da to ni u kom slučaju nije bila evakuacija iz bezbjednosnih razloga niti evakuacija opravdana imperativnim vojnim razlozima. Budući da su bili primorani da napuste svoje selo kako bi otišli na teritoriju pod kontrolom ABiH, Vijeće smatra da su ti civili bili lišeni prava na normalan društveni i porodični život. Imajući u vidu okolnosti raseljavanja žena i djece iz Raštana, Vijeće se uvjerilo da je HVO imao namjeru da ih prisili da napuste svoje selo.

918. Na osnovu gorenavedenog, Vijeće zaključuje da je HVO 24. avgusta 1993. izvršio prisilno raseljavanje žena i djece Muslimana iz sela Raštani na teritoriju pod kontrolom ABiH i time počinio krivično djelo protivpravnog premještanja civila, iz člana 2 Statuta.

919. Vijeće naposljetku napominje da će navodi iz paragrafa 105 Optužnice u vezi sa raseljavanjem muškaraca Muslimana, porijeklom iz Mostara, koji su sa svojim porodicama bili zatočeni na Heliodromu, biti razmotreni u okviru optužbi koje se odnose na Heliodrom.

V. Heliodrom

920. Vijeće je utvrdilo da je od približno 17. jula 1993. do novembra 1993., više stotina zatočenika na Heliodromu, među kojima neki nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga, te su stoga bili civili, oslobođeno pod uslovom da sa svojim porodicama napuste BiH i, preko Hrvatske, odu u treće zemlje.¹⁶³⁶ Nakon što bi potpisali "formular" koji je izdao Ured za izbjeglice, prognanike i raseljene osobe HZ HB i naveli u koju zemlju odlaze, zatočenici koji su imali garantno pismo puštani su da odu sa Heliodroma i morali su da se vrate u svoje prebivalište, odnosno Mostar ili Ljubuški.¹⁶³⁷ Nakon toga su imali vrlo malo vremena, ponekad svega 30 minuta, da spakuju

¹⁶³⁵ V. "Raseljavanje muslimanskih žena i djece tokom napada na selo Raštani" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁶³⁶ V. "Odlazak zatočenika s Heliodroma u Hrvatsku od otprilike 17. jula 1993. do novembra 1993." " u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹⁶³⁷ V. "Odlazak zatočenika s Heliodroma u Hrvatsku od otprilike 17. jula 1993. do novembra 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

kofere i okupe porodicu, a zatim su morali da napuste BiH i odu u Hrvatsku.¹⁶³⁸ Neke zatočenike je Vojna policija sprovela do hrvatske granice.¹⁶³⁹

921. Budući da je uslov za puštanje na slobodu s Heliodroma bio da zatočenici sa svojim porodicama odu iz BiH u treće zemlje, Vijeće zaključuje da su HVO i konkretno pripadnici Vojne policije, prisilili zatočenike da napuste svoje domove. S obzirom na mjesta u koja su otišli, najprije u Hrvatsku a potom u treće zemlje, Vijeće se uvjerilo da su Muslimani bili lišeni prava na normalan društveni, porodični i kulturni život. Po ocjeni većine Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, tu se ni u kom slučaju nije radilo o evakuaciji iz bezbjednosnih razloga niti o evakuaciji koja je opravdana imperativnim vojnim razlozima. To potvrđuje činjenica da nikakve mjere nisu preduzete kako bi se zatočenici i njihove porodice vratili u svoje domove.

922. Budući da su Muslimani morali da naprave izbor između toga da ostanu u zatočeništvu na Heliodromu, u veoma teškim uslovima,¹⁶⁴⁰ razdvojeni od svojih porodica, a neki od njih su tu bili već više mjeseci,¹⁶⁴¹ ili da sa cijelom porodicom napuste svoj dom, Vijeće zaključuje da je HVO imao namjeru da ih prisili da napuste BiH.

923. Na osnovu gorenavedenog, Vijeće zaključuje da je u periodu od jula do novembra 1993., HVO izvršio prisilno raseljavanje stotina zatočenika Muslimana, kao i njihovih porodica, van teritorije BiH i time počinio krivično djelo protivpravnog premještanja civila, iz člana 2 Statuta.

924. Vijeće je osim toga utvrdilo da je od 15. do 17. decembra 1993. više stotina zatočenika, među kojima je bilo osoba, uključujući žene, koje nisu bile pripadnici nijednih oružanih snaga, te su stoga bili civili, pušteno sa Heliodroma pod uslovom da odu u treće zemlje¹⁶⁴² ili u istočni Mostar, teritoriju pod kontrolom ABiH.¹⁶⁴³

925. Budući da su muslimanski zatočenici pušteni sa Heliodroma kako bi otišli u treće zemlje ili na područje pod kontrolom ABiH, odnosno u istočni Mostar, Vijeće zaključuje da je HVO na taj način prisilio zatočene civile da napuste područje na kojem su živjeli. Vijeće su uvjerilo da su

¹⁶³⁸ V. "Odlazak zatočenika s Heliodroma u Hrvatsku od otprilike 17. jula 1993. do novembra 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹⁶³⁹ V. "Odlazak zatočenika s Heliodroma u Hrvatsku od otprilike 17. jula 1993. do novembra 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹⁶⁴⁰ V. "Prenapučenost logora", "Nedostatak ležajeva i pokrivača", "Dostupnost hrane i vode", "Loši higijenski uslovi", "Medicinska njega zatočenika" i "Uslovi zatočenja u samicama" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹⁶⁴¹ V. "Dolazak zatočenika na Heliodrom" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹⁶⁴² V. "Odlazak ljudi s Heliodroma u treće zemlje ili na teritorije pod kontrolom ABiH od 15. do 17. decembra 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹⁶⁴³ V. "Odlazak ljudi s Heliodroma u treće zemlje ili na teritorije pod kontrolom ABiH od 15. do 17. decembra 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

uslijed tog raseljavanja Muslimani bili lišeni prava na normalan društveni, porodični i kulturni život. Po ocjeni većine Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, tu se ni u kom slučaju nije radilo o evakuaciji iz bezbjednosnih razloga niti o evakuaciji koja je opravdana imperativnim vojnim razlozima. To potvrđuje činjenica da nikakve mjere nisu preduzete kako bi se zatočenici i njihove porodice vratili u svoje domove. Osim toga, budući da je organizovao oslobađanje Muslimana zatočenih na Heliodromu kao i njihov odlazak u treće zemlje ili na područje pod kontrolom ABiH, Vijeće zaključuje da je HVO imao namjeru da ih prisilno raseli izvan BiH ili teritorije pod kontrolom HVO-a. To konkretno potvrđuje zapisnik sa sastanka HVO-a od 13. decembra 1993. u kojem se navodi koji su zatočenici sa Heliodroma morali da odu, a koji su mogli da ostanu u HR HB.¹⁶⁴⁴

926. Na osnovu gorenavedenog, Vijeće zaključuje da je HVO od 15. do 17. decembra 1993. izvršio prisilno raseljavanje civila zatočenih na Heliodromu izvan BiH ili teritorije pod kontrolom HVO-a i time počinio krivično djelo protivpravnog premještanja civila, iz člana 2 Statuta.

VI. Opština Ljubuški i zatočenički centri u Ljubuškom

927. Kao što je Vijeće već utvrdilo, HVO je u avgustu 1993. organizovao puštanje na slobodu muškaraca Muslimana iz opštine Ljubuški koji su bili zatočeni na više mjesta, a među kojima je bilo onih koji nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga, te su stoga bili civili, pod uslovom da pruže garancije da će sa svojim porodicama napustiti teritoriju BiH u roku od 24 sata.¹⁶⁴⁵ Stotine Muslimana iz opštine Ljubuški su tako krajem avgusta 1993. stigle u Zagreb, u Hrvatskoj, odakle su zatim morali da odu u druge zemlje.¹⁶⁴⁶

928. Budući da je uslov za puštanje muškaraca Muslimana iz zatočeničkih centara bio da oni sa svojim porodicama napuste opštinu, Vijeće zaključuje da je HVO na taj način prisilio Muslimane iz opštine Ljubuški da napuste svoje domove u roku od 24 sata. Po ocjeni većine Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, tu se ni u kom slučaju nije radilo o evakuaciji iz bezbjednosnih razloga niti o evakuaciji koja je opravdana imperativnim vojnim razlozima. S obzirom na udaljenost mjesta u koja su otišli – konkretno Zagreb u Hrvatskoj – u odnosu na opštinu Ljubuški, Vijeće se uvjerilo da su Muslimani bili lišeni prava na normalan društveni, porodični i kulturni život.

¹⁶⁴⁴ V. "Odlazak ljudi s Heliodroma u treće zemlje ili na teritorije pod kontrolom ABiH od 15. do 17. decembra 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹⁶⁴⁵ V. "Organizovanje odlaska Muslimana iz opštine Ljubuški" i "Činjenični zaključci Vijeća" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

¹⁶⁴⁶ V. "Organizovanje odlaska Muslimana iz opštine Ljubuški" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

929. Osim toga, budući da su Muslimani morali da biraju između toga da ostanu u zatočeništvu ili da sa porodicama napuste svoje domove, Vijeće zaključuje da je HVO imao namjeru da ih prisili da napuste opštinu, čime im je nanijeta teška duševna povreda.

930. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da je u avgustu 1993. HVO izvršio prisilno raseljavanje civilnog stanovništva iz opštine Ljubuški i time počinio krivično djelo protivpravnog premještanja civila, iz člana 2 Statuta.

931. Kad je konkretno riječ o Muslimanima zatočenim u Zatvoru u Ljubuškom, Vijeće je utvrdilo da je Valentin Ćorić 13. avgusta 1993. pustio na slobodu dvojicu muslimanskih civila jer su imali pismo kojim se garantovao njihov odlazak u Njemačku.¹⁶⁴⁷ Vijeće zaključuje da je HVO, budući da je odobrio puštanje na slobodu civila isključivo zato što su imali pismo kojim se garantovao njihov odlazak u Njemačku, prisilio te Muslimane da napuste teritoriju Herceg-Bosne. Vijeće se uvjerilo da su zatočnici odlazeći u Njemačku bili lišeni prava na normalan društveni, porodični i kulturni život. Po ocjeni većine Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, tu se ni u kom slučaju nije radilo o evakuaciji iz bezbjednosnih razloga niti o evakuaciji koja je opravdana imperativnim vojnim razlozima. S obzirom na okolnosti njihovog puštanja na slobodu, Vijeće zaključuje da je HVO imao namjeru da ih prisili da napuste teritoriju Herceg-Bosne. Vijeće stoga zaključuje da je HVO 13. avgusta 1993. izvršio prisilno raseljavanje dvojice civila Muslimana zatočenih u Zatvoru u Ljubuškom i time počinio krivično djelo protivpravnog premještanja civila, iz člana 2 Statuta.

932. Vijeće je ranije utvrdilo da su zatočnici u Zatvoru u Ljubuškom, među kojima neki nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga, te su stoga bili civili, redovno premješteni iz tog zatvora u Zatvor u Dretelju i na Heliostrom u periodu od maja 1993. do marta 1994.¹⁶⁴⁸ Vijeće smatra da pripadnici HVO-a, time što su premješitali zatočenike u druge zatočeničke centre, nisu nad njima počinili krivično djelo prisilnog premještanja. Naime, zabranom prisilnog premještanja čuva se pravo pojedinca da živi u svojoj zajednici i domu, kao i da ne bude lišen svoje imovine.¹⁶⁴⁹ Krivično djelo je stoga počinjeno isključivo ukoliko su osobe raseljene s područja na kojem se legalno nalaze na mjesto koje je toliko udaljeno od njihovih porodica da su uslijed toga lišeni prava na društveni, porodični i kulturni život. Vijeće smatra da je osoba koja je zatočena već samim tim lišena prava na život u svojoj zajednici i svom domu. Iz tog razloga, premještanje iz jednog u drugi

¹⁶⁴⁷ V. "Dolazak i premještanje zatočenika iz Zatvora u Ljubuškom" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

¹⁶⁴⁸ V. "Dolazak i premještanje zatočenika iz Zatvora u Ljubuškom" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom..

zatočenički centar ne predstavlja prisilno premještanje jer osobe nisu premještene iz mjesta u kojem su uživale pravo na život u zajednici i sa svojom porodicom. S obzirom na to, premještanje iz jednog u drugi gorenavedeni zatočenički centar ne predstavlja krivično djelo nehumanih djela, iz člana 5 Statuta.

933. Kad je riječ o Muslimanima zatočenim u Logoru Vitina-Otok, među kojima neki nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga, te su stoga bili civili, Vijeće je utvrdilo da su u avgustu 1993. neki zatočeniци pušteni na slobodu pod uslovom da napuste teritoriju BiH i preko Hrvatske odu u treće zemlje, dok su drugi zatočeniци premješteni u druge zatočeničke objekte u opštinama Posušje i Mostar, i to prvenstveno na Heliodrom.¹⁶⁵⁰

934. Vijeće napominje da su zatočeniци koji su, pod uslovom da napuste BiH, pušteni na slobodu u avgustu 1993., imali izbor između toga da ostanu u zatočeništvu u izuzetno teškim uslovima ili da sa svojim porodicama u veoma kratkom roku napuste svoju porodičnu, kulturnu i društvenu sredinu. Po ocjeni većine Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, tu se ni u kom slučaju nije radilo o evakuaciji iz bezbjednosnih razloga niti o evakuaciji koja je opravdana imperativnim vojnim razlozima. Budući da su Muslimani morali da naprave izbor između toga da ili ostanu u zatočeništvu ili da sa svojim porodicama napuste svoj dom, Vijeće zaključuje da je HVO imao namjeru da ih prisili da napuste BiH.

935. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da je HVO u avgustu 1993. izvršio prisilno raseljavanje civila Muslimana zatočenih u Logoru Vitina-Otok i time počinio krivično djelo protivpravnog premještanja civila, iz člana 2 Statuta.

936. Kad je riječ o premještanju zatočenika na Heliodrom krajem avgusta 1993., Vijeće smatra da pripadnici HVO-a, iako su premjestili zatočenike u drugi zatočenički centar, te zatočenike nisu premjestili s područja na kojem su se legalno nalazili na neko drugo mjesto koje je toliko udaljeno od njihovih porodica da su zatočeniци zbog toga bili lišeni prava na društveni, porodični i kulturni život.

¹⁶⁴⁹ V. "Deportacija i protivpravno premještanje civila" u razmatranjima Vijeća u vezi sa mjerodavnim pravom: Teške povrede Ženevskih konvencija.

¹⁶⁵⁰ V. "Organizovanje odlaska Muslimana iz opštine Ljubuški" i "Činjenični zaključci Vijeća" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

VII. Opština Stolac

937. Vijeće je utvrdilo da su vojnici HVO-a 6. ili 7. jula 1993. uhapsili žene iz sela Prenj i zatočili ih u Školi u Aladinićima/Crnićima.¹⁶⁵¹ Vijeće je nadalje utvrdilo da su 13. jula 1993. vojnici HVO-a i jedan vojni policajac uhapsili žene, djecu i starce iz sela Aladinići i zatočili ih najprije u prodavnici u selu, a zatim u Školi u Aladinićima/Crnićima.¹⁶⁵² Istog tog dana, 13. jula 1993., vojnici HVO-a su uhapsili žene, djecu i starce iz Pješivac Grede prijeteci im oružjem i tom prilikom ubili jednu djevojku. Vojnici HVO-a su ih zatim odveli i zatočili u Školi u Aladinićima/Crnićima.¹⁶⁵³ Vijeće je takođe utvrdilo da su približno 19. jula 1993. vojnici HVO-a odveli osobe zatočene u Školi u Aladinićima/Crnićima u selo Pješivac Greda i tamo ih držali zatočene u kućama do 2. avgusta 1993., kada su ih vojnici HVO-a prevezli u Bunu i potom ih prisilili da pješice odu u Blagaj dok su im oni pucali iznad glava.¹⁶⁵⁴

938. Vijeće ističe da te osobe nisu bile pripadnici nijednih oružanih snaga i većina Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, napominje da su se one nalazile na okupiranoj teritoriji u trenutku kada su uhapšene. Iz tog razloga, te osobe su bile zaštićene u smislu Ženevske konvencije IV.

939. Vijeće se uvjerilo da su žene, djeca i starci prisilno raseljeni iz sela Prenj, Aladinići i Pješivac Greda. Po ocjeni većine Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, to raseljavanje, u trenutku kada je HVO imao kontrolu nad tim selima i kada nisu vođene borbe, ni u kom slučaju nije bilo evakuacija iz bezbjednosnih razloga niti evakuacija opravdana imperativnim vojnim razlozima. To potvrđuje činjenica da nikakve mjere nisu bile predviđene kako bi se stanovnici vratili u svoje domove. Naprotiv, HVO je organizovao da civili, koje je držao zatočene u Školi u Aladinićima/Crnićima, a potom u kućama u Pješivac Gredi, odu u Blagaj, na teritoriju pod kontrolom ABiH. Budući da su bili primorani da napuste svoje domove, Vijeće smatra da su civili Muslimani uslijed toga bili lišeni prava na normalan društveni i porodični život. Naposljetku, s obzirom na organizaciju hapšenja koja su uvijek provođena na isti način, zatočenje na istim mjestima za sve stanovnike bez obzira na to iz kojeg sela u opštini su bili, kao i odlazak približno 1.250 Muslimana koliko je naposljetku njihov broj iznosio, Vijeće se uvjerilo da su pripadnici

¹⁶⁵¹ V. "Događaji u selu Prenj 6. jula 1993.: raseljavanje stanovništva i krađa imovine" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁶⁵² V. "Raseljavanje stanovništva, krađa imovine i oštećivanje stambenih objekata i džamije u Aladinićima" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁶⁵³ V. "Raseljavanje muslimanskog stanovništva i smrt jedne mlade žene u Pješivac Gredi" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁶⁵⁴ V. "Raseljavanje muslimanskog stanovništva i smrt jedne mlade žene u Pješivac Gredi" i "Zatočenje u privatnim kućama" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

HVO-a imali namjeru da ih prisilno rasele. Vijeće zaključuje da nakon što je HVO uhapsio žene, djecu i starce iz sela Prenj, Aladinići i Pješivac Greda, te ih držao zatočene u Školi u Aladinićima/Crnićima, pripadnici HVO-a su 2. avgusta 1993. izvršili prisilno raseljavanje tih žena, djece i staraca i time počinili krivično djelo protivpravnog premještanja civila, iz člana 2 Statuta.

940. Vijeće je takođe utvrdilo da je HVO, nakon što je 4. avgusta 1993. proveo novi talas hapšenja žena, djece i staraca u opštini Stolac, te osobe zatočio na raznim mjestima u gradu Stolac, u Školi u Aladinićima/Crnićima,¹⁶⁵⁵ u fabrici "TGA",¹⁶⁵⁶ i u VDP-u.¹⁶⁵⁷ HVO ih je postepeno preko Bune slao u Blagaj u oktobru i novembru 1993.¹⁶⁵⁸

941. Vijeće se uvjerilo da su žene, djeca i starci prisilno raseljeni iz svojih domova u opštini Stolac. Po ocjeni većine Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, to raseljavanje, u trenutku kada je HVO imao kontrolu nad opštinom i kada nisu vođene borbe, ni u kom slučaju nije bilo evakuacija iz bezbjednosnih razloga niti evakuacija opravdana imperativnim vojnim razlozima. To potvrđuje činjenica da nikakve mjere nisu preduzete kako bi se stanovnici vratili u svoje domove. Naprotiv, HVO je organizovao da osobe, koje je držao zatočene na više mjesta u opštini, odu u Blagaj, na teritoriju pod kontrolom ABiH. Budući da su bile primorane da napuste svoje domove, Vijeće smatra da su te osobe bile lišene prava na normalan društveni i porodični život. Naposljetku, s obzirom na organizaciju hapšenja koja su izvršena istog dana, zatočenja i sistematski odlazak Muslimana preko Bune u Blagaj, Vijeće se uvjerilo da su pripadnici HVO-a imali namjeru da prisilno rasele civilno muslimansko stanovništvo iz te opštine. Vijeće zaključuje da je HVO, nakon što je 4. avgusta 1993. uhapsio preostale žene, djecu i starce u opštini Stolac, izvršio prisilno raseljavanje tih žena, djece i staraca u periodu od oktobra do novembra 1993. i time počinio krivično djelo protivpravnog premještanja civila, iz člana 2 Statuta.

¹⁶⁵⁵ V. "Zatočenje u Školi u Aladinićima/Crnićima od 4. avgusta 1993.:" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁶⁵⁶ V. "Zatočenje u fabrici TGA" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁶⁵⁷ V. "Zatvaranje u Vaspitno-popravnog domu" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁶⁵⁸ V. "Raseljavanje stanovništva Stoca" i "Talasi raseljavanja uhapšenih i/ili zatvorenih žena, djece i starijih osoba na teritorije pod kontrolom ABiH" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

942. Vijeće međutim podsjeća da mu nije predočen nijedan dokaz u vezi sa raseljavanjem žena, djece i staraca iz grada Stoca,¹⁶⁵⁹ sela Rotimlje¹⁶⁶⁰ ili sela Borojevići¹⁶⁶¹ u julu 1993. Vijeće stoga nije u mogućnosti da zaključi da je HVO prisilno premjestio muslimansko stanovništvo iz grada Stoca i sela Rotimlje i Borojevići u julu 1993., te ne može zaključiti da je HVO u julu 1993. počinio protivpravna premještanja civila iz tih mjesta u opštini Stolac.

VIII. Opština Čapljina

943. Vijeće je utvrdilo da su približno 13. jula 1993. pripadnici HVO-a, među kojima je bilo vojnika iz sastava 1. brigade “Knez Domagoj”, ušli u selo Domanovići, protjerali iz njihovih domova žene, djecu i starce, držali ih danima, a ponekad i sedmicama zatočene na raznim mjestima, konkretno u Silosu u Čapljini i u Počitelju, a potom ih primorali da odu na teritorije pod kontrolom ABiH, prvenstveno u Blagaj.¹⁶⁶² Vijeće je takođe konstatovalo da su u periodu od 13. do 16. jula 1993. pripadnici HVO-a, među kojima je bilo vojnika iz 1. brigade “Knez Domagoj” i 3. satnije 5. bojne Vojne policije, protjerali iz njihovih kuća i iz sela Bivolje Brdo žene, djecu i starce i zatim ih danima, a ponekad i sedmicama držali zatočene na raznim mjestima, uključujući Silos u Čapljini, Školu u Sovićima, sabirni centar u Gradini u mjestu Počitelj, kao i u Doljanima, i potom ih primorali da odu na teritorije pod kontrolom ABiH, prvenstveno u Blagaj.¹⁶⁶³ Vijeće je zatim konstatovalo da su pripadnici HVO-a, uključujući vojnike iz 1. brigade “Knez Domagoj”, protjerali žene, djecu i starce, Muslimane, iz mjesta Počitelj i kamionima ih prevezli u Bunu, a zatim u Blagaj približno 13. jula 1993. kao i početkom avgusta 1993.¹⁶⁶⁴ Kad je riječ o selu Višići, Vijeće je utvrdilo da su 11. avgusta 1993. pripadnici MUP-a i lokalnog HDZ-a deložirali žene, djecu i starce, Muslimane, te da su neki među njima odvedeni u jednu kuću u Tasovčićima,¹⁶⁶⁵ a potom 2. oktobra

¹⁶⁵⁹ V. “Raseljavanje stanovništva, oštećivanje džamije i krađa imovine u Stocu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁶⁶⁰ V. “Raseljavanje stanovništva, krađa imovine i oštećivanje stambenih objekata, imovine i džamije u Rotimlji” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁶⁶¹ V. “Raseljavanje stanovništva, krađa imovine i oštećivanje stambenih objekata i imovine krajem jula 1993. u Borojevićima” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁶⁶² V. “Deložiranje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba iz Domanovića”, “Organizacija Silosa u Čapljini kao zatočeničkog centra, broj i identitet zatočenika i stražara”, “Zatvaranje žena, djece i starijih osoba u više kuća i škola u opštini Čapljina” i “Raseljavanje žena, djece i starijih osoba na teritorije pod kontrolom ABiH ili u treće zemlje” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹⁶⁶³ V. “Deložiranje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba iz Bivoljeg Brda”, “Organizacija Silosa u Čapljini kao zatočeničkog centra, broj i identitet zatočenika i stražara”, “Zatvaranje žena, djece i starijih osoba u više kuća i škola u opštini Čapljina” i “Raseljavanje žena, djece i starijih osoba na teritorije pod kontrolom ABiH ili u treće zemlje” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹⁶⁶⁴ V. “Deložiranje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba iz Počitelja” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹⁶⁶⁵ V. “Deložiranje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba iz Višića 11. avgusta 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

1993. u Silos i nakon toga u Blagaj.¹⁶⁶⁶ Naposljetku, Vijeće je utvrdilo da su pripadnici HVO-a i MUP-a u avgustu i septembru 1993. protjerali žene, djecu i starce iz grada Čapljine – od kojih su neke zatočili u Silosu – i potom ih odveli na teritorije pod kontrolom ABiH.¹⁶⁶⁷

944. Vijeće napominje da ti mještani nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga i konstatuje, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, da su se nalazili na okupiranoj teritoriji u trenutku kada su bili primorani da napuste svoj grad i selo. Oni su stoga bili zaštićeni Ženevskim konvencijama. Po ocjeni većine Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, to raseljavanje, u trenutku kada je HVO imao kontrolu nad gradom i selima i kada nisu vođene borbe, ni u kom slučaju nije bilo evakuacija iz bezbjednosnih razloga niti evakuacija opravdana imperativnim vojnim razlozima. To potvrđuje činjenica da HVO nije preduzeo nikakve mjere za povratak stanovništva. Naprotiv, HVO je organizovao odlazak civila koje je prethodno danima, a ponekad i sedmicama, držao zatočene na raznim mjestima – u Silosu u Čapljini, u mjestu Počitelj, u kući u Tasovčićima i u Školi u Sovićima – a potom ih premjestio na područja pod kontrolom ABiH. Budući da su bile primorane da napuste svoje domove kako bi otišle na područja pod kontrolom ABiH, Vijeće smatra da su te osobe bile lišene prava na normalan društveni i porodični život. Naposljetku, s obzirom na organizaciju deložiranja, hapšenja, zatočenja, kao i raseljavanja žena, djece i staraca Muslimana iz više mjesta, Vijeće se uvjerilo da su pripadnici HVO-a i MUP-a imali namjeru da ih prisilno rasele. Vijeće stoga zaključuje da je HVO, nakon što je uhapsio žene, djecu i starce iz sela Domanovići, Bivolje Brdo, Počitelj i Višići, kao i iz grada Čapljine, izvršio prisilno raseljavanje tih žena, djece i staraca u periodu od jula do oktobra 1993. i time počinio krivično djelo protivpravnog premještanja civila, iz člana 2 Statuta.

945. Međutim, kad je riječ o selu Opličići, Vijeće konstatuje da ne raspolaže dokazima na osnovu kojih bi moglo utvrditi da su pripadnici HVO-a deložirali i raselili žene, djecu i starce iz tog sela.¹⁶⁶⁸ Kad je riječ o selu Lokve, Vijeće konstatuje da ne može, na osnovu isključivo jednog svjedočenja prihvaćenog po pravilu 92bis Pravilnika, zaključiti da su pripadnici HVO-a približno 13. jula 1993. raselili žene, djecu i starce iz tog sela.¹⁶⁶⁹ Vijeće stoga ne može zaključiti da je HVO raselio žene, djecu i starce iz sela Opličići i Lokve na područja pod kontrolom ABiH ili u treće zemlje i time počinio krivično djelo protivpravnog premještanja civila, iz člana 2 Statuta.

¹⁶⁶⁶ V. “Organizacija Silosa u Čapljini kao zatočeničkog centra, broj i identitet zatočenika i stražara” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹⁶⁶⁷ V. “Dogadaji u Čapljini u avgustu i septembru 1993.” i “Organizacija Silosa u Čapljini kao zatočeničkog centra, broj i identitet zatočenika i stražara” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹⁶⁶⁸ V. Dogadaji u selu Opličići i okolini oko 13. aprila 1993. i od 27. jula do 7. avgusta 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹⁶⁶⁹ V. “Deložiranje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba iz Lokava” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

IX. Zatvor u Gabeli

946. Kao što je Vijeće već utvrdilo, HVO je organizovao puštanje na slobodu muškaraca Muslimana koje je držao zatočene u Zatvoru u Gabeli, među kojima je bilo onih koji nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga, te su stoga bili civili, pod uslovom da dostave garancije – tranzitnu vizu za Hrvatsku i garantno pismo za odlazak iz BiH u drugu zemlju – da će napustiti teritoriju BiH u roku od 24 sata i otići u neku drugu zemlju.¹⁶⁷⁰ Stotine Muslimana zatočenih u Zatvoru u Gabeli, uključujući civile, u decembru 1993. su na taj način, preko Hrvatske, otišli u treće zemlje, između ostalih u Dansku.¹⁶⁷¹

947. Budući da su muškarci Muslimani iz Zatvora u Gabeli pušteni na slobodu pod uslovom da odu iz BiH u treće zemlje, Vijeće zaključuje da ih je HVO na taj način prisilio da napuste svoje domove. Vijeće se uvjerilo da su mjesta u koja su otišli Muslimani, u trećim zemljama, bila toliko udaljena od BiH da su oni zbog toga bili lišeni prava na društveni, porodični i kulturni život. Po ocjeni većine Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, to ni u kom slučaju nije bila evakuacija iz bezbjednosnih razloga niti evakuacija opravdana imperativnim vojnim razlozima.

948. Osim toga, budući da su Muslimani morali da biraju između toga da ostanu u zatočeništvu ili da sa porodicama napuste svoje domove, Vijeće zaključuje da je HVO imao namjeru da ih prisili da napuste BiH.

949. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da je u decembru 1993. HVO izvršio prisilno raseljavanje muškaraca Muslimana zatočenih u Zatvoru u Gabeli i time počinio krivično djelo protivpravnog premještanja civila, iz člana 2 Statuta.

Dio 9 : Zatvaranje (tačka 10)

I. Opština Prozor

950. Vijeće je utvrdilo da je HVO, počev od 24. oktobra 1992., tokom perioda koji su trajali od dva do sedam dana, u Školi u Ripcima držao zatočene muškarce Muslimane, pripadnike TO/ABiH koji su zarobljeni u Prozoru, a počev od 25. oktobra 1992., vojno sposobne muškarce Muslimane,

¹⁶⁷⁰ V. "Vlasti nadležne za odlazak zatočenika" i "Puštanje na slobodu zatočenika iz Zatvora u Gabeli pod uslovom da odu u treće zemlje" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Gabeli.

¹⁶⁷¹ V. "Puštanje na slobodu zatočenika iz Zatvora u Gabeli pod uslovom da odu u treće zemlje" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Gabeli.

uključujući pripadnike TO/ABiH, koji su zarobljeni u Paljkama.¹⁶⁷² Vijeće je takođe konstatovalo da stariji muškarci iz Paljika nisu bili uhapšeni niti zatočeni u Školi u Ripcima, kao i da ne može zaključiti da su tom prilikom hapšeni maloljetnici.¹⁶⁷³ Vijeće stoga ne može, na osnovu dokaza, zaključiti da su osobe koje nisu bile pripadnici nijednih oružanih snaga, dakle civili, bile zatočene u Školi u Ripcima. Vijeće stoga ne može zaključiti da je HVO protivpravno zatvorio civile u Školi u Ripcima i time počinio krivično djelo zatvaranja, iz člana 5 Statuta.

951. Vijeće je utvrdilo da je brigada “Rama” HVO-a, tokom ljeta 1993., u Srednjoj školi u Prozoru držala zatočene muškarce Muslimane, pripadnike TO/ABiH, stare od 16 do 60 godina, kao i sedmoricu zatočenika koji su imali manje od 16 godina i četrdeset zatočenika koji su imali preko 60 godina, a koji nisu pripadali nijednim oružanim snagama.¹⁶⁷⁴ Vijeće stoga zaključuje da je brigada “Rama” HVO-a u Srednjoj školi u Prozoru držala zatočene ratne zarobljenike i civile; da su ti civili uhapšeni tokom operacija hapšenja velikih razmjera u opštini Prozor, nakon kojih su snage HVO-a zatočile Muslimane bez obzira na njihov status. Kad je riječ o civilima, vlasti HVO-a nisu izvršile nikakvu individualnu bezbjednosnu procjenu koja bi opravdala ta zatočenja. Muslimanski civili nisu imali mogućnost da kod nadležnih vlasti protestuju zbog zatočenja. Na osnovu toga, Vijeće zaključuje da je HVO imao namjeru da zatoči muslimanske civile.

952. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da su pripadnici brigade “Rama” HVO-a u ljeto 1993. protivpravno zatvorili civile u Srednjoj školi u Prozoru i time počinili krivično djelo zatvaranja, iz člana 5 Statuta.

953. Vijeće je već utvrdilo da je HVO u julu 1993. tokom tri ili četiri dana, u zgradi “UNIS-a” držao zatočene između dvadeset i trideset muškaraca Muslimana iz Skrobućana, uključujući jednog bolesnog Muslimana i jednog maloljetnika starog 16 godina.¹⁶⁷⁵ Premda raspolaže veoma malim brojem informacija u vezi sa statusom tih muškaraca, Vijeće smatra da je makar jedan maloljetnik star 16 godina bio civil zatočen od strane HVO-a u zgradi “UNIS-a”. Ti Muslimani su uhapšeni prilikom operacije masovnog hapšenja stanovnika Skrobućana krajem jula 1993. i držani su zatočeni bez obzira na njihov status.¹⁶⁷⁶ Vlasti HVO-a nisu izvršile nikakvu individualnu

¹⁶⁷² V. “Hapšenje i zatočenje muškaraca Muslimana u Prozoru i Paljkama od 24. oktobra 1992.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁶⁷³ V. “Hapšenje i zatočenje muškaraca Muslimana u Prozoru i Paljkama od 24. oktobra 1992.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁶⁷⁴ V. “Dolazak, premještanje i puštanje na slobodu zatočenika iz Srednje škole u Prozoru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁶⁷⁵ V. “Zatočenje muškaraca Muslimana u fabrici Unis u Prozoru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁶⁷⁶ V. “Hapšenje muškaraca Muslimana u opštini Prozor od proljeća do kraja 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

bezbjednosnu procjenu koja bi opravdala to zatočenje. Muslimanski civil nije imao mogućnost da kod nadležnih vlasti protestuje zbog zatočenja. Na osnovu toga, Vijeće zaključuje da je HVO imao namjeru da zatoči mladog civila starog 16 godina.

954. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da je HVO, krajem jula 1993., u zgradi “UNIS-a” protivpravno zatvorio barem jednog civila i time počinio krivično djelo zatvaranja, iz člana 5 Statuta.

955. Vijeće je već utvrdilo da su od kraja juna i tokom jula 1993. pripadnici Vojne policije HVO-a iz Prozora, tokom nekoliko dana, u Vatrogasnom domu, držali zatočene Muslimane, pripadnike HVO-a ili TO/ABiH.¹⁶⁷⁷ Vijeće konstatuje da su tu bili zatočeni ratni zarobljenici i stoga ne može zaključiti da je HVO u Vatrogasnom domu protivpravno zatvorio civile i time počinio krivično djelo zatvaranja, iz člana 5 Statuta.

956. Vijeće je utvrdilo da su od jula do novembra 1993. Muslimani bili zatočeni u zgradama MUP-a u Prozoru.¹⁶⁷⁸ Međutim, budući da ne raspolaže nikakvim informacijama u vezi sa statusom zatočenika, Vijeće ne može zaključiti da je HVO protivpravno zatvorio civile u zgradama MUP-a u Prozoru i time počinio krivično djelo zatvaranja, iz člana 5 Statuta.

957. Vijeće je utvrdilo da je HVO u Srednjoškolskom centru u Prozoru, u periodu od 19. avgusta 1993. do 9. septembra 1993., držao zatočene muškarce Muslimane za koje je Željko Šiljeg izjavio da nisu bili “ratni zarobljenici” i koje su Rudy Gerritsen i Peter Hauenstein, posmatrači PMEZ-a, okvalifikovali kao “civile”.¹⁶⁷⁹ Vijeće smatra da može prihvatiti izjavu ta dva svjedoka da su oni bili civili budući da je riječ o dvojici oficira koji su u vrijeme događaja obavljali dužnost vojnih posmatrača. Vijeće ne raspolaže nikakvim informacijama u vezi s okolnostima hapšenja i zatočenja, niti o tome da li je obavljena individualna procjena bezbjednosnih razloga koji bi bili osnov za hapšenja, kao ni o tome da li su civili mogli da protestuju kod nadležnih vlasti zbog zatočenja. Međutim, Vijeće je utvrdilo da su zatočenici redovno korišćeni za obavljanje radova na liniji sukoba. S obzirom na te okolnosti, većina Vijeća se, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, uvjerila da HVO nije zatočio te civile zato što su oni predstavljali opasnost po bezbjednost oružanih snaga, kao i da je HVO imao namjeru da ih zatoči bez ikakvog zakonskog opravdanja. Vijeće na osnovu toga zaključuje da je HVO protivpravno zatvorio civile u Srednjoškolskom centru u Prozoru

¹⁶⁷⁷ V. “Zatočenje muškaraca Muslimana u Vatrogasnom domu u Prozoru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁶⁷⁸ V. “Organizacija, način rada i broj zatočenika u objektima MUP-a” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁶⁷⁹ V. “Zatočenje Muslimana, muškaraca, u Srednjoškolskom centru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

u periodu od 19. avgusta do 9. septembra 1993. i time počinio krivično djelo zatvaranja, iz člana 5 Statuta.

958. Vijeće je utvrdilo da su vojnici HVO-a i vojni policajci pod komandom Ilije Franjića, zapovjednika 4. satnije 6. bojne Vojne policije, uhapsili žene, djecu i starce, Muslimane, iz opštine Prozor krajem jula i početkom avgusta 1993. i zatočili ih u naselju Podgrađe i selima Lapsunju i Duge i to zato da se obezbijedi prihvat Hrvata koji su pristigli u opštinu.¹⁶⁸⁰ Vijeće stoga zaključuje da je u Podgrađu, Lapsunju i Dugama HVO držao zatočene civile kao i da su ti civili uhapšeni tokom operacije velikih razmjera koja je imala za cilj da se oslobodi prostor za novopridošle Hrvate. Većina Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, uvjerala se da HVO nije zatočio te civile zato što su predstavljali opasnost po bezbjednost oružanih snaga, kao i da je HVO imao namjeru da ih zatoči bez ikakvog zakonskog opravdanja.

959. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da je u periodu od kraja jula do početka avgusta 1993. HVO protivpravno zatvorio civile u Podgrađu, Lapsunju i Dugama i time počinio krivično djelo zatvaranja, iz člana 5 Statuta.

II. Opština Gornji Vakuf

960. Vijeće je konstatovalo da je HVO, nakon napada 18. januara 1993. na sela Duša, Hrasnica, Uzričje i Ždrimci, hapsio ne samo muškarce, pripadnike ABiH, već i žene, djecu i starce i držao ih zatočene u kućama u tim selima kao i u Fabrici namještaja u Trnovači, te u kućama u Trnovači, Volarima i Paloću.¹⁶⁸¹

961. Vijeće stoga zaključuje da je HVO uhapsio civile u selima Duša, Hrasnica, Uzričje i Ždrimci i držao ih zatočene, ponekad i tokom više od dva mjeseca, u kućama u tim selima, kao i u Fabrici namještaja u Trnovači, te u kućama u Trnovači, Volarima i Paloću;¹⁶⁸² da je HVO uhapsio te civile u okviru masovnih operacija tokom kojih su snage HVO-a hapsile i potom zatočile Muslimane bez obzira na njihov status. Vlasti HVO-a nisu naime izvršile nikakve individualne procjene bezbjednosnih razloga koji bi bili osnov za zatočenje. Zatočeni muslimanski civili nisu imali mogućnost da kod nadležnih vlasti protestuju zbog zatočenja.

¹⁶⁸⁰ V. "Hapšenje i smještanje žena, djece i starijih osoba u kuće u Podgrađu, Lapsunju i Dugama" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁶⁸¹ V. "Navodi o raseljavanju žena, djece, starijih i nemoćnih osoba iz sela Duša i njihovom zatočenju", "Navodi o raseljavanju žena, djece i starijih osoba iz sela Hrasnica i njihovom zatočenju", "Navodi o raseljavanju mještana sela Uzričje", "Navodi o zatočenju i raseljavanju žena i djece iz sela Ždrimci", "Organizacija i način rada fabrike namještaja u Trnovači kao mjesta zatočenja" i "Razmjena muškaraca iz Duše i premještanje muškaraca iz Hrasnice u zatočenički centar u Prozoru" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

¹⁶⁸² V. "Zatočenje stanovnika sela Uzričje" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

962. Vijeće je stoga zaključilo da je HVO u danima nakon napada od 18. januara 1993. protivpravno držao zatvorene civile, porijeklom iz sela Duša, Hrasnica, Uzričje i Ždrimci, po kućama u tim selima, kao i u Fabrici namještaja u Trnovači, te u kućama u Trnovači, Volarima i Paloću i time počinio krivično djelo zatvaranja, iz člana 5 Statuta.

III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)

963. Vijeće je utvrdilo da je HVO, nakon napada 17. aprila 1993. na sela Sovići i Doljani, od 17. aprila do 5. maja 1993. u Školi u Sovićima držao zatočene muškarce, uključujući pripadnike ABiH, kao i žene, djecu i starce, Muslimane.¹⁶⁸³ Vijeće je utvrdilo da su pripadnici 3. bojne "Mijat Tomić", pripadnici KB-a i pripadnici Vojne policije bili prisutni kako bi čuvali zatočenike ili vodili ispitivanja.¹⁶⁸⁴ Vijeće zaključuje da su pripadnici ABiH, zatočeni u Školi u Sovićima, bili ratni zarobljenici, te da žene, djeca i starci, Muslimani, zatočeni na tom mjestu nisu bili pripadnici nijednih od oružanih snaga u sukobu, odnosno da su bili civili; da su civili masovno hapšeni nakon napada od 17. aprila 1993. na sela Sovići i Doljane, te da su nakon tih operacija snage HVO-a zatvarale sve Muslimane bez obzira na njihov status. Kad je riječ o civilima, vlasti HVO-a nisu izvršile nikakve individualne procjene o eventualnim imperativnim bezbjednosnim razlozima za zatočenje. Zatočeni muslimanski civili nisu imali mogućnost da kod nadležnih vlasti protestuju zbog zatočenja. Vijeće stoga zaključuje da je HVO, u periodu od 17. aprila do 5. maja 1993., protivpravno zatvorio civile u Školi u Sovićima i time počinio krivično djelo zatvaranja, iz člana 5 Statuta.

964. Vijeće je utvrdilo da su, nakon napada 17. aprila 1993. na sela Sovići i Doljani, vojnici HVO-a, uključujući "Tutine" vojnike i bivše pripadnike HOS-a, u periodu od 19. aprila do 4. ili 5. maja 1993., držali zatočene žene, djecu i starce u šest ili sedam kuća u Junuzovićima.¹⁶⁸⁵ Vijeće stoga zaključuje da su u kućama u Junuzovićima bili zatočeni civili; da su ti civili uhapšeni nakon napada od 17. aprila 1993. na Soviće i Doljane, te da su nakon tih operacija snage HVO-a zatočile oko 400 Muslimana bez obzira na njihov status. Vlasti HVO-a nisu naime izvršile nikakve individualne procjene o eventualnim imperativnim bezbjednosnim razlozima za zatočenje. Zatočeni muslimanski civili nisu imali mogućnost da kod nadležnih vlasti protestuju zbog zatočenja. Vijeće

¹⁶⁸³ V. "Hapšenje muškaraca, žena, djece i starijih osoba, u Sovićima i Doljanima od 17. do 23. aprila 1993." i "Zaključci Vijeća u vezi s navodima o kriminalnim događajima u Školi u Sovićima" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

¹⁶⁸⁴ V. "Organizacija i način rada Škole u Sovićima kao mjesta zatočenja" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

¹⁶⁸⁵ V. "Zatočenje žena, djece i starijih osoba u kućama u zaseoku Junuzovići", "Organizacija kuća u zaseoku Junuzovići kao mjesta zatočenja" i "Zatočenje i postupanje prema zatočenicima u kućama u zaseoku Junuzovići" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

stoga zaključuje da je HVO, u periodu od 19. aprila do 4. ili 5. maja 1993., protivpravno zatvorio civile u zaseoku Junuzovići i time počinio krivično djelo zatvaranja, iz člana 5 Statuta.

965. Vijeće je utvrdilo da su vojnici HVO-a, uključujući pripadnike 3. bojne “Mijat Tomić”, pukovnije “Bruno Bušić” i KB-a, držali zatočene, barem 20. aprila 1993., osam do devet vojnika ABiH na Ribnjaku.¹⁶⁸⁶ Vijeće stoga raspolaže isključivo informacijama o zatočenju ratnih zarobljenika na Ribnjaku, dok se ni u jednom dokazu ne pominje prisustvo civila. S obzirom na to, Vijeće ne može zaključiti da je HVO protivpravno zatvorio civile na Ribnjaku 20. aprila 1993. niti da je HVO tom prilikom počinio krivično djelo zatvaranja, iz člana 5 Statuta.

IV. Opština Mostar

966. Vijeće je konstatovalo da su, u periodu od 9. do 11. maja 1993., oružane snage HVO-a, uključujući pripadnike ATG “Vinko Škrobo” i Vojne policije HVO-a, prisilili muslimanske stanovnike zapadnog Mostara da napuste svoje domove, te ih držali zatočene tokom nekoliko sati na Mašinskom fakultetu, u Duhanskom institutu, zgradi MUP-a i na stadionu “Veleža” - razdvojevši muškarce od žena i djece. Muslimani su potom odvedeni prvenstveno na Heliodrom, gdje su bili zatočeni tokom više dana, nakon čega su pušteni na slobodu i vratili se svojim domovima.¹⁶⁸⁷ Vijeće je utvrdilo da je nakon hapšenja HVO izvršio trijažu da bi odvojio Muslimane od Hrvata, koji su pušteni na slobodu.¹⁶⁸⁸ Među uhapšenim i zatočenim Muslimanima nalazili su se žene, djeca i starci, kao i muškarci, kako pripadnici ABiH ili HVO-a, tako i obični stanovnici zapadnog Mostara.¹⁶⁸⁹ Vijeće je takođe konstatovalo da su, tokom druge polovine maja 1993., vojnici HVO-a, konkretno pripadnici ATG “Benko Penavić”, sistematski protjerali veliki broj Muslimana iz njihovih domova u zapadnom Mostaru, a izvjestan broj zatočili na Heliodromu.¹⁶⁹⁰ Vijeće je osim toga zaključilo da je HVO, nakon napada 30. juna 1993., u Mostaru i okolini uhapsio više hiljada muškaraca, bosanskih Muslimana, uključujući pripadnike ABiH i vojnike Muslimane koji su bili u

¹⁶⁸⁶ V. “Postupanje prema zatočenicima na Ribnjaku” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

¹⁶⁸⁷ V. “Pad Vranice 10. maja 1993.”, “Okupljanje Muslimana u zapadnom Mostaru, njihovo zatočenje na više lokacija i odlazak nekih od njih na područja pod kontrolom ABiH ili u druge zemlje tokom prve polovine maja 1993.”, “Sudbina dvanaest vojnika ABiH”, “Duhanski institut” i “Zgrada MUP-a” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁶⁸⁸ V. “Pad Vranice 10. maja 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁶⁸⁹ V. “Pad Vranice 10. maja 1993.” i “Okupljanje Muslimana u zapadnom Mostaru, njihovo zatočenje na više lokacija i odlazak nekih od njih na područja pod kontrolom ABiH ili u druge zemlje tokom prve polovine maja 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁶⁹⁰ V. “Deložacije Muslimana iz zapadnog Mostara, njihovo zatočenje ili premještanje u istočni Mostar tokom druge polovine maja 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

sastavu HVO-a, kao i dječake stare oko 14 godina i muškarce starije od 60 godina, od kojih su neki bili stari i do 84 godine, te ih zatočili na Heliodromu ili u Zatvoru u Dretelju.¹⁶⁹¹

967. Vijeće stoga zaključuje da je u periodu od 9. do 11. maja 1993., te tokom druge polovine maja 1993. i nakon napada 30. juna 1993., HVO držao zatočene muslimanske civile na Mašinskom fakultetu, u Duhanskom institutu, zgradi MUP-a, na stadionu “Veleža”, na Heliodromu i u Zatvoru u Dretelju; da su ti civili uhapšeni u okviru masovnih operacija tokom kojih su snage HVO-a zatvarale sve Muslimane bez obzira na njihov status. Vlasti HVO-a nisu naime izvršile nikakve individualne procjene bezbjednosnih razloga koji bi bili osnov za zatočenje. Zatočeni muslimanski civili nisu imali mogućnost da kod nadležnih vlasti protestuju zbog zatočenja. Na osnovu toga, Vijeće zaključuje da je HVO imao namjeru da zatoči te Muslimane.

968. Vijeće stoga zaključuje da je u periodu od 9. do 11. maja 1993., potom tokom druge polovine maja 1993. i naposljetku nakon napada 30. juna 1993., HVO – konkretno pripadnici ATG “Vinko Škrobo” i “Benko Penavić”, te pripadnici Vojne policije – protivpravno zatvorio civile u više zatočeničkih centara HVO-a i time počinio krivično djelo zatvaranja, iz člana 5 Statuta.

969. Međutim, Vijeće nije bilo u mogućnosti da utvrdi da su Muslimani iz zapadnog Mostara odvođeni i zatočeni u zatvorima i zatočeničkim centrima HVO-a tokom juna 1993. i potom od druge polovine jula 1993. do marta 1994.¹⁶⁹² Vijeće stoga ne može zaključiti da je HVO u tim periodima, počinio krivično djelo zatvaranja, iz člana 5 Statuta.

V. Heliodrom

970. Vijeće je zaključilo da je HVO, u periodu od 9. maja 1993. do 18. ili 19. aprila 1994., na Heliodromu držao zatočene žene, muslimanske pripadnike HVO-a, pripadnike ABiH i muškarce koji nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga.¹⁶⁹³ Vijeće je zaključilo da je HVO na Heliodromu zatočio ratne zarobljenike i civile, kao i da su ti civili uhapšeni u okviru masovnih operacija tokom kojih su snage HVO-a zatvarale sve Muslimane bez obzira na njihov status.¹⁶⁹⁴ Kad je riječ o

¹⁶⁹¹ V. “Hapšenje i zatočenje muškaraca Muslimana nakon napada od 30. juna 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁶⁹² V. “Navodi o zločinima počinjenim tokom juna 1993.”, “Navodi o zločinima počinjenim u zapadnom Mostaru u julu i avgustu 1993.” i “Navodi o zločinima počinjenim od septembra 1993. do aprila 1994.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁶⁹³ V. “Dolazak zatočenika nakon talasa hapšenja poslije 30. juna 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹⁶⁹⁴ V. “Dolazak zatočenika nakon talasa hapšenja Muslimana 9. i 10. maja 1993.”, “Dolazak zatočenika nakon talasa hapšenja tokom druge polovine maja 1993.” i “Dolazak zatočenika nakon talasa hapšenja poslije 30. juna 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom. U vezi sa činjenicom da su isključivo Muslimani bili zatočeni na Heliodromu, v. “Dolazak zatočenika nakon talasa hapšenja Muslimana 9. i 10. maja 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

civilima, vlasti HVO-a nisu izvršile nikakve individualne procjene bezbjednosnih razloga koji bi bili osnov za zatočenje. Zatočeni muslimanski civili takođe nisu imali mogućnost da kod nadležnih vlasti protestuju zbog zatočenja.

971. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da je HVO, u periodu od 9. maja 1993. do 18. ili 19. aprila 1994., protivpravno zatvorio civile na Heliodromu i time počinio krivično djelo zatvaranja, iz člana 5 Statuta.

VI. Zatočenički centar Vojno

972. Vijeće je utvrdilo da je HVO, u periodu od avgusta 1993. do januara 1994., zatočio u Zatočeničkom centru Vojno pripadnike ABiH i osobe koje nisu pripadale nijednim oružanim snagama, a koje su same vlasti HVO-a okvalifikovale kao civile.¹⁶⁹⁵ Vijeće stoga zaključuje da su u Zatočeničkom centru Vojno bili zatočeni ratni zarobljenici, kao i civili. Međutim, kad je riječ o civilima, Vijeće ne raspolaže nijednim podatkom u vezi s okolnostima njihovog hapšenja i zatočenja, niti da li je izvršena individualna procjena bezbjednosnih razloga koji bi bili osnov za njihovo zatočenje, kao ni da li su civili imali mogućnost da kod nadležnih vlasti protestuju zbog zatočenja. Budući da ne raspolaže tim informacijama, Vijeće ne može da zaključi van razumne sumnje da je HVO protivpravno zatvorio civile u Zatočeničkom centru Vojno i time počinio krivično djelo zatvaranja, iz člana 5 Statuta.

VII. Opština Ljubuški i zatočenički centri u Ljubuškom

973. Vijeće će pitanje zatočenja Muslimana iz opštine Ljubuški, koje je HVO uhapsio 14. i 15. avgusta 1993. i držao zatočene na Heliodromu, razmotriti kada se bude bavilo tačkom Optužnice koja se odnosi na zatvaranje u tom zatočeničkom centru.

974. Kad je riječ o Muslimanima zatočenim u Zatvoru u Ljubuškom, Vijeće je utvrdilo da je HVO zatočio muškarce i žene Muslimane, te kako pripadnike ABiH i HVO-a, tako i djecu, učitelje ili političare koji nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga.¹⁶⁹⁶ Vijeće zaključuje da je HVO, od aprila 1993. do marta 1994., u Zatvoru u Ljubuškom držao zatočene civile; da su ti civili uhapšeni u okviru masovnih operacija tokom kojih su snage HVO-a zatočile sve Muslimane bez obzira na

¹⁶⁹⁵ V. "Organizacija Zatočeničkog centra Vojno", "Kategorije zatočenika u Zatočeničkom centru Vojno" i "Zatočenici s Heliodroma upućeni na radove u zonu Vojno-Bijelo Polje" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatočeničkim centrom Vojno.

¹⁶⁹⁶ V. "Činjenični zaključci Vijeća" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

njihov status.¹⁶⁹⁷ Vlasti HVO-a nisu dakle izvršile nikakve individualne procjene bezbjednosnih razloga koji bi bili osnov za zatočenje. Zatočeni muslimanski civili takođe nisu imali mogućnost da kod nadležnih vlasti protestuju zbog zatočenja. Vijeće na osnovu toga zaključuje da je HVO imao namjeru da zatoči te Muslimane. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da je HVO od aprila 1993. do marta 1994. protivpravno zatvorio civile u Zatvoru u Ljubuškom i time počinio krivično djelo zatvaranja, iz člana 5 Statuta.

975. Kad je riječ o Logoru Vitina-Otok, Vijeće je utvrdilo da je HVO u njemu zatočio muškarce Muslimane stare od 20 do 60 godina, među kojima su neki bili pripadnici ABiH, a neki nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga.¹⁶⁹⁸ Vijeće stoga zaključuje da je HVO, u julu i avgustu 1993., u Logoru Vitina-Otok držao u zatočeništvu civile; da je zatočen veliki broj civila bez obzira na njihov status.¹⁶⁹⁹ Vlasti HVO-a nisu dakle izvršile nikakve individualne procjene bezbjednosnih razloga koji bi bili osnov za zatočenje. Zatočeni muslimanski civili takođe nisu imali mogućnost da kod nadležnih vlasti protestuju zbog zatočenja. Vijeće na osnovu toga zaključuje da je HVO imao namjeru da zatoči te Muslimane. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da je HVO u julu i avgustu 1993. protivpravno zatvorio civile u Logoru Vitina-Otok i time počinio krivično djelo zatvaranja, iz člana 5 Statuta.

VIII. Opština Stolac

976. Vijeće je utvrdilo da su, nakon što je HVO rekvirirao Koštanu bolnicu kako bi u njoj napravio zatočenički centar, pripadnici HVO-a 10. maja 1993. premjestili bolesnike iz te bolnice u kasarnu u Grabovini.¹⁷⁰⁰ Budući da su te osobe primljene na liječenje u Koštanoj bolnici koja je specijalizovana za bolesti kostiju, Vijeće može da zaključi da one nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga u trenutku kada su zatočene, odnosno da su bile civili.

977. Vijeće je utvrdilo da su bolesnici u toj kasarni bili zatočeni bez ljekarske njege sve do trenutka kada su 25. ili 26. jula 1993. premješteni na teritorije pod kontrolom ABiH.¹⁷⁰¹ Vijeće napominje da su pripadnici HVO-a zatočili sve bolesnike iz Koštane bolnice, a da pritom nisu

¹⁶⁹⁷ V. "Dolazak i premještanje zatočenika iz Zatvora u Ljubuškom" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

¹⁶⁹⁸ V. "Dolazak zatočenika u Logor Vitina-Otok i njihovo premještanje" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

¹⁶⁹⁹ V. "Dolazak zatočenika u Logor Vitina-Otok i njihovo premještanje" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

¹⁷⁰⁰ V. "Prenamjena Koštane bolnice u bazu vojne policije i premještanje bolesnika u kasarnu u Grabovini" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁷⁰¹ V. "Raseljavanje bolesnika iz Koštane bolnice na teritorije pod kontrolom ABiH" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

izvršili nikakve individualne procjene bezbjednosnih razloga koji bi bili osnov za zatočenje. Osim toga, zatočenici nisu imali mogućnost da kod nadležnih vlasti protestuju zbog zatočenja.

978. Iz tog razloga, Vijeće zaključuje da je HVO, u periodu od 10. maja do 25. ili 26. jula 1993., protivpravno zatvorio bolesnike iz Koštane bolnice u kasarni u Grabovini i time počinio krivično djelo zatvaranja, iz člana 5 Statuta.

979. Kao što je Vijeće već utvrdilo, 3. satnija 3. bojne Vojne policije HVO-a i vojnici HVO-a su 20. aprila 1993. uhapsili ugledne Muslimane iz opštine Stolac, među kojima su bili direktor Koštane bolnice, jedan učitelj i dva profesora, te ih zatočili u kasarni u Grabovini.¹⁷⁰² Vijeće zaključuje da su se među osobama koje su uhapšene 20. aprila 1993. i potom zatočene u kasarni u Grabovini nalazile osobe koje nisu pripadale nijednim oružanim snagama u sukobu, odnosno civili; da su ti civili uhapšeni tokom masovne operacije koja je bila konkretno usmjerena na ugledne ličnosti u opštini i da su snage HVO-a, nakon te operacije, zatočile sve te Muslimane bez obzira na njihov status. Vlasti HVO-a nisu naime izvršile nikakve individualne procjene bezbjednosnih razloga koji bi bili osnov za zatočenje. Zatočeni muslimanski civili takođe nisu imali mogućnost da kod nadležnih vlasti protestuju zbog zatočenja. Vijeće zaključuje da je HVO, počev od 20. aprila 1993., protivpravno držao zatočene civile, istaknute Muslimane iz opštine Stolac i time počinio krivično djelo zatvaranja, iz člana 5 Statuta.

¹⁷⁰² V. "Hapšenje uglednih Muslimana u opštini Stolac oko 20. aprila 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

980. Vijeće je utvrdilo da su u julu 1993. Vojna policija i 1. brigada “Knez Domagoj” HVO-a sprovele kampanju hapšenja vojno sposobnih muškaraca Muslimana u opštini Stolac, konkretno u mjestima Pješivac Greda, Stolac, Prenj i Aladinići, te da je ta kampanja hapšenja bila usmjerena kako na muslimanske pripadnike HVO-a i vojnike ABiH, tako i na muškarce koji nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga. Ti muškarci su potom zatočeni u zatvorima u Dretelju, Gabeli, Ljubuškom i na Heliodromu.¹⁷⁰³ Vijeće stoga zaključuje da su pripadnici 1. brigade “Knez Domagoj” HVO-a i Vojne policije hapsili i pripadnike oružanih snaga i civile u okviru masovne operacije nakon koje su ratni zarobljenici, kao i civili, zatočeni bez obzira na njihov status. Vlasti HVO-a nisu izvršile nikakve individualne procjene o imperativnim bezbjednosnim razlozima koji bi bili osnov za zatočenje. Zatočeni muslimanski civili takođe nisu imali mogućnost da kod nadležnih vlasti protestuju zbog zatočenja. Vijeće stoga zaključuje da je HVO protivpravno zatvorio civile tokom kampanje hapšenja u julu 1993. i time počinio krivično djelo zatvaranja, iz člana 5 Statuta.

981. Vijeće je konstatovalo da su 6. ili 7. jula 1993. vojnici HVO-a uhapsili žene iz sela Prenj i zatočili ih u Školi u Aladinićima/Crnićima.¹⁷⁰⁴ Vijeće je osim toga utvrdilo da su 13. jula 1993. vojnici HVO-a i jedan vojni policajac uhapsili žene, djecu i starce iz sela Aladinići i zatočili ih najprije u prodavnici u selu, a potom u Školi u Aladinićima/Crnićima.¹⁷⁰⁵ Tog istog dana 13. jula 1993., vojnici HVO-a su uhapsili žene, djecu i starce iz sela Pješivac Greda i zatočili ih u Školi u Aladinićima/Crnićima.¹⁷⁰⁶ Vijeće je osim toga konstatovalo da su približno 19. jula 1993. vojnici HVO-a odveli osobe koje su bile zatočene u Školi u Aladinićima/Crnićima u selo Pješivac Greda i držali ih zatočene u kućama sve do 2. avgusta 1993.¹⁷⁰⁷ Naposljetku, Vijeće je utvrdilo da je HVO, 4. avgusta 1993., nakon novog talasa hapšenja žena, djece i staraca u opštini Stolac zatočio te osobe na više mjesta u gradu Stocu, u Školi u Aladinićima/Crnićima,¹⁷⁰⁸ u fabrici “TGA”¹⁷⁰⁹ i u VPD-u.¹⁷¹⁰ HVO ih je u oktobru i novembru 1993. postepeno preko Bune poslao u Blagaj.¹⁷¹¹

¹⁷⁰³ V. “Hapšenje i zatvaranje vojno sposobnih muškaraca Muslimana u opštini Stolac u julu 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁷⁰⁴ V. “Događaji u selu Prenj 6. jula 1993.: raseljavanje stanovništva i krađa imovine” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁷⁰⁵ V. “Raseljavanje stanovništva, krađa imovine i oštećivanje stambenih objekata i džamije u Aladinićima” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁷⁰⁶ V. “Raseljavanje muslimanskog stanovništva i smrt jedne mlade žene u Pješivac Gredi” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁷⁰⁷ V. “Raseljavanje muslimanskog stanovništva i smrt jedne mlade žene u Pješivac Gredi” i “Zatočenje u privatnim kućama” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁷⁰⁸ V. “Zatočenje u Školi u Aladinićima/Crnićima od 4. avgusta 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁷⁰⁹ V. “Zatočenje u fabrici TGA” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁷¹⁰ V. “Zatvaranje u Vaspitno-popravnom domu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

982. Vijeće zaključuje da je HVO zatočio žene, djecu i starce na raznim mjestima; da su te osobe bili civili; da su civili masovno hapšeni u julu 1993. i početkom avgusta 1993., te da ih je HVO zatočio bez obzira na njihov status civila. Vlasti HVO-a nisu izvršile nikakve individualne procjene o imperativnim bezbjednosnim razlozima koji bi bili osnov za zatočenje. Zatočeni muslimanski civili takođe nisu imali mogućnost da kod nadležnih vlasti protestuju zbog zatočenja. Vijeće stoga zaključuje da je HVO, u periodu od jula do novembra 1993., protivpravno zatvorio civile na više mjesta u opštini Stolac, uključujući Školu u Aladinićima/Crnićima, privatne kuće u selu Pješivac Greda, fabriku “TGA” i VPD i time počinio krivično djelo zatvaranja, iz člana 5 Statuta.

983. Naposljetku, Vijeće je utvrdilo da su muškarci Muslimani, kako pripadnici HVO-a ili ABiH, tako i oni koji nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga, a koje je HVO uhapsio u opštini Stolac, bili zatočeni od maja do oktobra 1993. u Koštanoj bolnici i potom postepeno premješteni u druge zatočeničke centre poput zatvora u Gabeli i Dretelju.¹⁷¹² Vijeće zaključuje da je HVO, od maja do oktobra 1993., držao zatočene civile u Koštanoj bolnici, a da nije pritom uzeo u obzir njihov status civila. Vlasti HVO-a nisu naime izvršile nikakve individualne procjene o imperativnim bezbjednosnim razlozima koji bi bili osnov za zatočenje. Zatočeni muslimanski civili takođe nisu imali mogućnost da kod nadležnih vlasti protestuju zbog zatočenja. Vijeće stoga zaključuje da je u periodu od maja do oktobra 1993. HVO protivpravno zatvorio civile u Koštanoj bolnici i time počinio krivično djelo zatvaranja, iz člana 5 Statuta.

IX. Opština Čapljina

984. Vijeće je utvrdilo da su pripadnici HVO-a u aprilu 1993. uhapsili muškarce Muslimane iz opštine Čapljina, među kojima neki nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga te su stoga bili civili, i zatočili ih u kasarni u Grabovini i Zatvoru u Dretelju. Vijeće međutim nije bilo u mogućnosti da utvrdi koliko dugo su bili zatočeni.¹⁷¹³ Vijeće zaključuje da su, barem tokom aprila 1993., u kasarni u Grabovini i u Zatvoru u Dretelju bili zatočeni civili iz opštine Čapljina; da su ti civili uhapšeni tokom kampanje hapšenja koja je konkretno bila usmjerena protiv muškaraca Muslimana iz te opštine, kao i da su, nakon što su ih uhapsile, snage HVO-a zatočile Muslimane bez obzira na njihov status. Vlasti HVO-a nisu naime izvršile nikakve individualne procjene

¹⁷¹¹ V. “Raseljavanje stanovništva Stoca” i “Talasi raseljavanja uhapšenih i/ili zatvorenih žena, djece i starijih osoba na teritorije pod kontrolom ABiH” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁷¹² V. “Prenamjena Koštane bolnice u bazu vojne policije i premještanje bolesnika u kasarnu u Grabovini” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁷¹³ V. “Hapšenje i zatvaranje muškaraca Muslimana, uključujući ugledne članove zajednice, u opštini Čapljina 20. aprila 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

bezbjednosnih razloga koji bi bili osnov za zatočenje. Zatočeni muslimanski civili nisu imali mogućnost da kod nadležnih vlasti protestuju zbog zatočenja.

985. Vijeće stoga zaključuje da je HVO u aprilu 1993. protivpravno zatvorio civile iz opštine Čapljina u kasarni u Grabovini i Zatvoru u Dretelju i time počinio krivično djelo zatvaranja, iz člana 5 Statuta.

986. Vijeće je osim toga utvrdilo da su od 30. juna 1993. do sredine jula 1993. pripadnici 1. brigade "Knez Domagoj", 3. satnije 3. bojne Vojne policije i MUP-a Čapljine uhapsili i u zatvorima u Dretelju, Gabeli i na Heliodromu zatočili muškarce Muslimane iz opštine Čapljina među kojima neki nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga.¹⁷¹⁴ Vijeće zaključuje da su od 30. juna 1993. do sredine jula 1993., u zatvorima u Dretelju, Gabeli i na Heliodromu, bili zatočeni i ratni zarobljenici i civili iz opštine Čapljina, konkretno iz sela Bivolje Brdo, Višići, Domanovići i Lokve; da su ti civili uhapšeni tokom masovne operacije koja je konkretno bila usmjerena protiv muškaraca Muslimana iz te opštine, kao i da su nakon te operacije snage HVO-a zatočile Muslimane bez obzira na njihov status. Vlasti HVO-a nisu naime izvršile nikakve individualne procjene bezbjednosnih razloga koji bi bili osnov za zatočenje. Zatočeni muslimanski civili nisu imali mogućnost da kod nadležnih vlasti protestuju zbog zatočenja.

987. Vijeće stoga zaključuje da je HVO, od 30. juna 1993. do sredine jula 1993., protivpravno držao zatočene civile iz opštine Čapljina u zatvorima u Dretelju, Gabeli i na Heliodromu i time počinio krivično djelo zatvaranja, iz člana 5 Statuta.

988. Vijeće je takođe utvrdilo da je HVO, od jula do oktobra 1993., u Silosu u Čapljini držao zatočene, najčešće tokom više dana, stotine žena, djece i staraca uglavnom iz sela Domanovići, Višići i Bivolje Brdo, kao i iz grada Čapljine.¹⁷¹⁵ Vijeće je konkretno utvrdilo da je 13. jula 1993. barem 420 žena, djece i staraca, Muslimana, porijeklom iz sedam sela koja se nalaze između Stoca i Čapljine, ukrcano u šest blindiranih kamiona i u konvoju prevezeno u Silos gdje su proveli tri dana.¹⁷¹⁶ Vijeće stoga zaključuje da su od jula do oktobra 1993. u Silosu bili zatočeni civili; da je HVO uhapsio civile tokom masovnih operacija širom opštine Čapljina i da su ih snage HVO-a,

¹⁷¹⁴ V. "Hapšenje i zatvaranje muškaraca Muslimana u opštini Čapljina u julu 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹⁷¹⁵ Vijeće takođe napominje da su muškarci, koji su prethodno bili zatočeni u samicama u Zatvoru u Dretelju (oko 120 zatočenika među kojima je bilo onih koji nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga), odvedeni iz Zatvora u Dretelju neposredno prije 6. septembra 1993. kada je MKCK prvi put posjetio taj zatvor, te da su proveli dva dana u Silosu. V. "Zatvaranje Muslimana u Silosu" i "Raseljavanje žena, djece i starijih osoba na teritorije pod kontrolom ABiH ili u treće zemlje" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹⁷¹⁶ V. "Organizacija Silosa u Čapljini kao zatočeničkog centra, broj i identitet zatočenika i stražara" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

nakon tih operacija, zatočile bez obzira na njihov status civila. Vlasti HVO-a nisu naime izvršile nikakve individualne procjene bezbjednosnih razloga koji bi bili osnov za zatočenje. Zatočeni muslimanski civili nisu imali mogućnost da kod nadležnih vlasti protestuju zbog zatočenja.

989. Vijeće stoga zaključuje da je HVO, u periodu od jula do oktobra 1993., protivpravno zatvorio u Silosu u Čapljini civile porijeklom iz opštine Čapljina i time počinio krivično djelo zatvaranja, iz člana 5 Statuta.

990. Vijeće je osim toga utvrdilo da su u julu i avgustu 1993., tokom operacija HVO-a u selima u opštini Čapljina, pripadnici MUP-a i vojnici HVO-a odveli žene, djecu i starce iz opštine Čapljina na više mjesta, uključujući više kuća – konkretno u selima Tasovčići i Lokve, u Školu u Sovićima i sabirni centar u Gradini u mjestu Počitelj i tu ih držali zatočene ponekad i tokom više sedmica. Vijeće zaključuje da su u julu i avgustu 1993. na raznim mjestima u opštini Čapljina bili zatočeni civili; da je HVO uhapsio te civile tokom masovnih operacija nakon kojih su ih snage HVO-a zatočile bez obzira na njihov status civila. Vlasti HVO-a nisu naime izvršile nikakve individualne procjene bezbjednosnih razloga koji bi bili osnov za zatočenje. Zatočeni muslimanski civili nisu imali mogućnost da kod nadležnih vlasti protestuju zbog zatočenja.

991. Vijeće stoga zaključuje da je HVO u julu i avgustu 1993. protivpravno zatvorio civile iz opštine Čapljina na nekoliko mjesta, uključujući više kuća i jednu školu, i time počinio krivično djelo zatvaranja, iz člana 5 Statuta.

992. Vijeće podsjeća da se optužbama iz 184. paragrafa Optužnice koje se odnose na zatočenje muškaraca Muslimana u Koštanoj bolnici bavilo kada su razmatrane tačke Optužnice koje se tiču događaja u opštini Stolac.¹⁷¹⁷

X. Zatvor u Dretelju

993. Vijeće je utvrdilo da je od aprila do oktobra 1993., u Zatvoru u Dretelju, HVO držao zatočene kako pripadnike ABiH, tako i osobe koje nisu pripadale nijednim oružanim snagama, te su stoga bile civili; da su ti civili uhapšeni u okviru masovnih operacija tokom kojih su snage HVO-a zatočile sve Muslimane bez obzira na njihov status.¹⁷¹⁸ Kad je riječ o civilima, vlasti HVO-a nisu izvršile nikakve individualne procjene bezbjednosnih razloga koji bi bili osnov za zatočenje.

¹⁷¹⁷ V. "Opština Stolac" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa tačkom 10 Optužnice (Zatvaranje kao zločin protiv čovječnosti) i tačkom 11 (Hotimično lišavanje života kao teška povreda Ženevskih konvencija).

¹⁷¹⁸ V. "Dolazak zatočenika u Zatvor u Dretelju" i "Kategorije zatočenika u zatvoru u Dretelju" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju. U vezi sa činjenicom da su gotovo svi zatočenici bili Muslimani, v. "Kategorije zatočenika u zatvoru u Dretelju" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju.

Zatočeni muslimanski civili takođe nisu imali mogućnost da kod nadležnih vlasti protestuju zbog zatočenja. Na osnovu toga, Vijeće zaključuje da je HVO imao namjeru da zatoči te Muslimane.

994. Vijeće stoga zaključuje da je u periodu od aprila 1993. do oktobra 1993. HVO protivpravno zatvorio civile u Zatvoru u Dretelju i time počinio krivično djelo zatvaranja, iz člana 5 Statuta.

XI. Zatvor u Gabeli

995. Vijeće je utvrdilo da je HVO u Zatvoru u Gabeli zatočio muškarce Muslimane stare od 16 do 60 godina, među kojima su bili kako pripadnici ABiH i HVO-a, tako i muškarci Muslimani koji nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga, te su stoga bili civili.¹⁷¹⁹

996. Vijeće zaključuje da je HVO u periodu od aprila 1993. do decembra 1993. u Zatvoru u Gabeli držao zatočene civile; da su ti civili uhapšeni u okviru masovnih operacija tokom kojih su snage HVO-a zatvarale sve Muslimane bez obzira na njihov status.¹⁷²⁰ Vlasti HVO-a nisu naime izvršile nikakve individualne procjene bezbjednosnih razloga koji bi bili osnov za zatočenje. Zatočeni muslimanski civili takođe nisu imali mogućnost da kod nadležnih vlasti protestuju zbog zatočenja.¹⁷²¹ Na osnovu toga, Vijeće zaključuje da je HVO imao namjeru da zatoči te Muslimane.

997. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da je HVO, u periodu od aprila do decembra 1993., protivpravno zatvorio civile u Zatvoru u Gabeli i time počinio krivično djelo zatvaranja, iz člana 5 Statuta.

XII. Opština Vareš

998. Vijeće je ranije utvrdilo da su vojnici HVO-a, 18. oktobra 1993., u Pajtovom Hanu uhapsili četiri pripadnika ABiH, kao i dva muškarca Muslimana koji nisu pripadali nijednim oružanim snagama, te su stoga bili civili, i odveli ih u zatvor Vojne policije u Varešu gdje su ih pripadnici voda Vojne policije, koji je pridodat brigadi "Bobovac", držali zatočene do 23. oktobra 1993.¹⁷²² Vijeće zaključuje da je HVO u zatvoru Vojne policije u Varešu zatočio ratne zarobljenike i civile; da su ti civili uhapšeni i zatočeni bez obzira na njihov status. Naime, pripadnici voda Vojne

¹⁷¹⁹ V. "Dolazak zatočenika u Zatvor u Gabeli" i "Broj i kategorije zatočenika u Zatvoru u Gabeli" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Gabeli.

¹⁷²⁰ V. "Dolazak zatočenika u Zatvor u Gabeli" i "Broj i kategorije zatočenika u Zatvoru u Gabeli" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Gabeli.

¹⁷²¹ V. "Broj i kategorije zatočenika u Zatvoru u Gabeli" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Gabeli.

¹⁷²² V. "Hapšenje i zatočenje ABiH u Pajtovu Hanu 18. oktobra 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa opštinom Vareš.

policije, koji je pridodat brigadi “Bobovac”, nisu izvršili nikakve individualne procjene o eventualnim imperativnim bezbjednosnim razlozima koji bi bili osnov za zatočenje. Zatočeni muslimanski civili takođe nisu imali mogućnost da kod nadležnih vlasti protestuju zbog zatočenja. Na osnovu toga, Vijeće zaključuje da je HVO imao namjeru da zatoči te Muslimane. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da je HVO u periodu od 18. do 23. oktobra 1993. protivpravno držao u zatočenju civile u zatvoru Vojne policije u Varešu i time počinio krivično djelo zatvaranja, iz člana 5 Statuta.

999. Vijeće je takođe utvrdilo da su, od 23. oktobra 1993. ujutro do 24. oktobra 1993., pripadnici HVO-a, među kojima su neki bili iz redova specijalne jedinice “Maturice”, uhapsili muškarce Muslimane iz grada Vareš, među kojima je bilo pripadnika ABiH i drugih koji nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga, te su stoga bili civili.¹⁷²³ Vijeće je utvrdilo da su pripadnici HVO-a, u zoru 23. oktobra 1993., ušli u domove Muslimana, izveli napolje muškarce Muslimane, među kojima su neki još uvijek bili u donjem vešu, odveli ih u Gimnaziju u Varešu, Školu u Varešu kao i u Zatvor u Vareš Majdanu gdje su ih držali zatočene – pod stražom pripadnika voda Vojne policije koji je pridodat brigadi “Bobovac”, pripadnika te brigade i pripadnika MUP-a Vareša – do najkasnije 4. novembra 1993.¹⁷²⁴ Vijeće stoga zaključuje da je HVO u Gimnaziji u Varešu, Školi u Varešu kao i u Zatvoru u Vareš Majdanu držao zatočene ratne zarobljenike, kao i civile; da su ti civili uhapšeni tokom operacija velikih razmjera koje su imale za cilj da se uhapsu i zatoče svi Muslimani iz grada Vareša, o čemu svjedoči izvještaj koji je sam Ivica Rajić poslao 23. oktobra 1993. Milivoju Petkoviću kako bi ga obavijestio da je grad Vareš “očišćen” i da su svi vojno sposobni Muslimani “pod prismotrom”; da je HVO potom zatočio te Muslimane bez obzira na njihov status; da, kad je riječ o civilima, vlasti HVO-a nisu izvršile nikakve procjene o eventualnim imperativnim bezbjednosnim razlozima koji bi bili osnov za zatočenje, te da zatočeni muslimanski civili nisu imali mogućnost da kod nadležnih vlasti protestuju zbog zatočenja. Na osnovu toga, Vijeće zaključuje da je HVO imao namjeru da zatoči te Muslimane. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da je, u periodu od 23. oktobra do najkasnije 4. novembra 1993., HVO protivpravno držao u zatočenju civile u Gimnaziji u Varešu, Školi u Varešu i u Zatvoru u Vareš Majdanu i time počinio krivično djelo zatvaranja, iz člana 5 Statuta.

¹⁷²³ V. “Hapšenje muškaraca Muslimana i navodi o zločinima počinjenim tokom tih hapšenja” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

¹⁷²⁴ V. “Hapšenje muškaraca Muslimana i navodi o zločinima počinjenim tokom tih hapšenja” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

Dio 10 : Protivpravno zatočenje civila (tačka 11)

I. Opština Prozor

1000. Vijeće je utvrdilo da je HVO, počev od 24. oktobra 1992., tokom perioda koji su trajali od dva do sedam dana, u Školi u Ripcima držao zatočene muškarce Muslimane, pripadnike TO/ABiH koji su zarobljeni u Prozoru, i da je počev od 25. oktobra 1992., držao zatočene vojno sposobne muškarce Muslimane, uključujući pripadnike TO/ABiH koji su zarobljeni u Paljikama.¹⁷²⁵ Vijeće je takođe utvrdilo da stariji muškarci iz Paljika nisu hapšeni, niti zatočeni u Školi u Ripcima, kao i da nije moglo da zaključi da su tom prilikom hapšeni maloljetnici.¹⁷²⁶ Vijeće stoga ne može, na osnovu dokaza, zaključiti da su osobe koje nisu bile pripadnici nijednih oružanih snaga, dakle civili, bile zatočene u Školi u Ripcima. Vijeće stoga ne može da zaključi da je HVO protivpravno zatvorio civile u Školi u Ripcima i time počinio krivično djelo protivpravnog zatočenja civila, iz člana 2 Statuta.

1001. Vijeće je utvrdilo da je brigada "Rama" HVO-a tokom ljeta 1993. u Srednjoj školi u Prozoru držala zatočene muškarce Muslimane, pripadnike TO/ABiH, stare od 16 do 60 godina, kao i sedmoricu zatočenika koji su imali manje od 16 godina i četrdeset zatočenika koji su imali preko 60 godina, a koji nisu pripadali nijednim oružanim snagama.¹⁷²⁷ Vijeće stoga zaključuje da je brigada "Rama" HVO-a u Srednjoj školi u Prozoru držala zatočene ratne zarobljenike i civile koji su pali u ruke neprijatelja i stoga bili zaštićeni Ženevskim konvencijama, te da su ti civili uhapšeni tokom operacija hapšenja velikih razmjera u opštini Prozor, nakon kojih su snage HVO-a zatvarale Muslimane bez obzira na njihov status. Kad je riječ o civilima, vlasti HVO-a nisu izvršile nikakvu individualnu bezbjednosnu procjenu koja bi opravdala zatočenje. Muslimanski civili nisu imali mogućnost da kod nadležnih vlasti ospore interniranje. Na osnovu toga, Vijeće zaključuje da je HVO imao namjeru da zatoči te muslimanske civile.

1002. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da je HVO u ljeto 1993. protivpravno zatočio civile u Srednjoj školi u Prozoru i time počinio krivično djelo protivpravnog zatočenja civila, iz člana 2 Statuta

¹⁷²⁵ V. "Hapšenje i zatočenje muškaraca Muslimana u Prozoru i Paljikama od 24. oktobra 1992." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁷²⁶ V. "Hapšenje i zatočenje muškaraca Muslimana u Prozoru i Paljikama od 24. oktobra 1992." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁷²⁷ V. "Dolazak, premještanje i puštanje na slobodu zatočenika iz Srednje škole u Prozoru" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

1003. Vijeće je već utvrdilo da je HVO u julu 1993. tokom tri ili četiri dana, u zgradi “UNIS-a” držao zatočene 20 do 30 muškaraca Muslimana iz Skrobućana, uključujući jednog bolesnog Muslimana i jednog maloljetnika starog 16 godina.¹⁷²⁸ Premda raspolaže veoma malim brojem informacija u vezi sa statusom tih muškaraca, Vijeće smatra da je barem maloljetnik star 16 godina bio civil zatočen od strane HVO-a u zgradi “UNIS-a”. Vijeće zaključuje da je taj mladić, kao zatočeni civil, bio u rukama neprijatelja i zaštićen Ženevskim konvencijama. Vijeće podsjeća da je on uhapšen krajem jula 1993. prilikom operacije masovnog hapšenja mještana sela Skrobućana koji su zatočeni bez obzira na njihov status.¹⁷²⁹ Vlasti HVO-a nisu izvršile nikakvu individualnu bezbjednosnu procjenu koja bi opravdala to zatočenje. Ništa ne ukazuje na to da je mladić Musliman imao mogućnost da kod nadležnih vlasti ospori interniranje. Na osnovu toga, Vijeće zaključuje da je HVO imao namjeru da zatoči mladog civila starog 16 godina.

1004. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da je HVO, u julu 1993., u zgradi “UNIS-a” protivpravno zatočio barem jednog civila i time počinio krivično djelo protivpravnog zatočenja civila, iz člana 2 Statuta.

1005. Vijeće je već utvrdilo da su od kraja juna i tokom jula 1993. pripadnici Vojne policije HVO-a tokom nekoliko dana u Vatrogasnom domu držali zatočene Muslimane, pripadnike HVO-a ili TO/ABiH.¹⁷³⁰ Vijeće konstatuje da su ratni zarobljenici bili zatočeni i stoga ne može zaključiti da je HVO u Vatrogasnom domu protivpravno zatvorio civile i time počinio krivično djelo protivpravnog zatočenja civila, iz člana 2 Statuta.

1006. Vijeće je već utvrdilo da su od jula do novembra 1993. Muslimani bili zatočeni u zgradama MUP-a u Prozoru.¹⁷³¹ Međutim, budući da ne raspolaže nikakvim informacijama u vezi sa statusom zatočenika, Vijeće ne može zaključiti da je HVO protivpravno zatvorio civile u zgradama MUP-a u Prozoru i time počinio krivično djelo protivpravnog zatočenja civila, iz člana 2 Statuta.

1007. Vijeće je utvrdilo da je HVO u Srednjoškolskom centru u Prozoru, u periodu od 19. avgusta 1993. do 9. septembra 1993., držao zatočene muškarce Muslimane za koje je Željko Šiljeg izjavio da nisu bili “ratni zarobljenici”, i koje su Rudy Gerritsen i Peter Hauenstein, posmatrači

¹⁷²⁸ V. “Zatočenje muškaraca Muslimana u Unisovoj zgradi” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁷²⁹ V. “Hapšenje muškaraca Muslimana u opštini Prozor od proljeća do kraja 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁷³⁰ V. “Zatočenje muškaraca Muslimana u Vatrogasnom domu u Prozoru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁷³¹ V. “Organizacija, način rada i broj zatočenika u objektima MUP-a u Prozoru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

PMEZ-a, okvalifikovali kao “civile”.¹⁷³² Vijeće smatra da može prihvatiti izjavu ta dva svjedoka da su oni bili civili budući da je riječ o dvojici oficira koji su u vrijeme događaja obavljali dužnost vojnih posmatrača. Vijeće stoga zaključuje da su u Srednjoškolskom centru u Prozoru bili zatočeni civili koji su, budući da su bili zatočeni, bili u rukama neprijatelja i koji su stoga bili zaštićene osobe u smislu Ženevskih konvencija. Vijeće ne raspolaže nikakvim informacijama u vezi s okolnostima njihovog hapšenja i interniranja, niti o tome da li je obavljena individualna procjena bezbjednosnih razloga koja bi bila osnov za hapšenja, kao ni o tome da li su civili mogli da protestuju kod nadležnih vlasti zbog interniranja. Međutim, Vijeće je utvrdilo da su zatočenici redovno korišćeni za obavljanje radova na liniji sukoba. Većina Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, smatra da je jedini logičan zaključak koji se može izvesti iz tih okolnosti da HVO nije zatočio te civile jer su predstavljali opasnost po bezbjednost oružanih snaga HVO-a, te da je imao namjeru da ih zatoči bez ikakvog zakonskog opravdanja. Vijeće na osnovu toga zaključuje da je HVO protivpravno zatvorio civile u Srednjoškolskom centru u Prozoru u periodu od 19. avgusta do 9. septembra 1993. i time počinio krivično djelo protivpravnog zatočenja civila, iz člana 2 Statuta.

1008. Vijeće je već utvrdilo da su vojnici HVO-a i vojni policajci pod komandom Ilije Franjića, zapovjednika 4. satnije 6. bojne Vojne policije, uhapsili žene, djecu i starce, Muslimane, iz opštine Prozor krajem jula odnosno početkom avgusta 1993. i zatočili ih u Podgrađu i selima Lapsunj i Duge kako bi imali gdje da se prihvate Hrvati koji su tek bili pristigli u opštinu.¹⁷³³ Vijeće stoga zaključuje da je HVO u Podgrađu i u selima Lapsunj i Duge držao zatočene civile, kao i da su ti civili uhapšeni tokom operacije velikih razmjera koja je imala za cilj da se oslobodi prostor za novopridošle Hrvate. Vlasti HVO-a nisu izvršile nikakvu individualnu bezbjednosnu procjenu koja bi opravdala zatočenje. Muslimanski civili nisu imali mogućnost da kod nadležnih vlasti protestuju zbog interniranja.

1009. Osim toga, kad je riječ o uslovima interniranja u naselju Podgrađe, koji se takođe uzimaju u obzir prilikom utvrđivanja zakonitosti zatočenja, Vijeće je već utvrdilo da su, u julu i avgustu 1993., žene, djeca i starci bili zatočeni u kućama u tom naselju u Prozoru; da su živjeli u atmosferi straha, po dvadeset do osamdeset osoba u jednoj kući i da su morali da spavaju na podu.¹⁷³⁴ Kad je riječ o selu Lapsunj, Vijeće je već utvrdilo da su, počev od kraja jula i tokom avgusta 1993., žene, djeca i starci bili zatočeni u prenatrpanim kućama; higijenski uslovi su bili bijedni; zatočenici su

¹⁷³² V. “Zatočenje muškaraca Muslimana u Srednjoškolskom centru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁷³³ V. “Hapšenje i smještanje žena, djece i starijih osoba u kuće u Podgrađu, Lapsunju i Dugama” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁷³⁴ V. “Uslovi zatočenja Muslimana dovedenih u Podgrađe” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

spavali na podu i nisu imali dovoljno vode.¹⁷³⁵ Naposljetku, kad je riječ o selu Duge, Vijeće je već utvrdilo da su u avgustu 1993. žene, djeca i starci bili zatočeni u prenatrpanim kućama, da su zatočnici spavali na podu i nisu imali dovoljno hrane.¹⁷³⁶

1010. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da je u periodu od kraja jula do početka avgusta 1993. HVO protivpravno zatvorio civile u Podgrađu, Lapsunju i Dugama i time počinio krivično djelo protivpravnog zatočenja civila, iz člana 2 Statuta.

II. Opština Gornji Vakuf

1011. Vijeće je konstatovalo da je HVO, nakon napada 18. januara 1993. na sela Duša, Hrasnica, Uzričje i Ždrimci, hapsio ne samo muškarce, pripadnike ABiH, već i žene, djecu i starce – civile koji su pali u ruke neprijatelja i stoga bili zaštićene osobe u smislu Ženevske konvencije IV - i držao ih zatočene u kućama u tim selima, u Fabrici namještaja u Trnovači, te kućama u Trnovači, Volarima i Paloću.¹⁷³⁷

1012. Vijeće zaključuje da je u selima Duša, Hrasnica, Uzričje i Ždrimci HVO hapsio civile; da ih je držao zatočene, ponekad i tokom više od dva mjeseca, u kućama u tim selima, kao i u Fabrici namještaja u Trnovači, te kućama u Trnovači, Volarima i Paloću;¹⁷³⁸ da je HVO uhapsio te civile u okviru masovnih operacija tokom kojih su snage HVO-a hapsile i potom zatočile Muslimane bez obzira na njihov status. Vlasti HVO-a nisu naime izvršile nikakve individualne procjene bezbjednosnih razloga koji bi bili osnov za zatočenje. Zatočeni muslimanski civili nisu imali mogućnost da kod nadležnih vlasti protestuju zbog zatočenja.

1013. Vijeće je stoga zaključilo da je HVO, nakon napada od 18. januara 1993., protivpravno držao zatočene civile porijeklom iz sela Duša, Hrasnica, Uzričje i Ždrimci, u kućama u tim selima, kao i u Fabrici namještaja u Trnovači, te u kućama u Trnovači, Volarima i Paloću i time počinio krivično djelo protivpravnog zatočenja civila, iz člana 2 Statuta.

¹⁷³⁵ V. "Uslovi zatočenja Muslimana dovedenih u Lapsunj" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁷³⁶ V. "Uslovi zatočenja Muslimana dovedenih u Duge" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁷³⁷ V. "Navodi o raseljavanju žena, djece, starijih i nemoćnih osoba iz sela Duša i njihovom zatočenju", "Navodi o raseljavanju žena, djece i starijih osoba iz sela Hrasnica i njihovom zatočenju", "Navodi o raseljavanju stanovnika sela Uzričje", "Navodi o zatočenju i raseljavanju žena i djece iz sela Ždrimci", "Organizacija i način rada fabrike namještaja u Trnovači kao mjesta zatočenja" i "Razmjena muškaraca iz Duše i premještanje muškaraca iz Hrasnice u zatočenički centar u Prozoru" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

¹⁷³⁸ V. "Zatočenje stanovnika sela Uzričje" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)

1014. Vijeće je utvrdilo da je HVO, nakon napada 17. aprila 1993. na sela Sovići i Doljani, od 17. aprila do 5. maja 1993. držao zatočene muškarce u Školi u Sovićima, uključujući pripadnike ABiH, kao i žene, djecu i starce, Muslimane.¹⁷³⁹ Vijeće je utvrdilo da su pripadnici 3. bojne "Mijat Tomić", pripadnici KB-a i pripadnici Vojne policije bili prisutni kako bi čuvali zatočenike ili vodili ispitivanja.¹⁷⁴⁰ Vijeće stoga zaključuje da su u Školi u Sovićima bili zatočeni ratni zarobljenici kao i civili; da su civili masovno hapšeni nakon napada od 17. aprila 1993. na sela Sovići i Doljani, te da su nakon tih operacija snage HVO-a zatvarale sve Muslimane bez obzira na njihov status. Vlasti HVO-a nisu izvršile nikakve individualne procjene o eventualnim imperativnim bezbjednosnim razlozima koji bi bili osnov za zatočenje. Zatočeni muslimanski civili nisu imali mogućnost da kod nadležnih vlasti protestuju zbog zatočenja.

1015. Osim toga, kad je riječ o uslovima interniranja, koji se takođe uzimaju u obzir prilikom utvrđivanja da li je zatočenje bilo zakonito, Vijeće je konstatovalo da su zatočenici, kojih je 18. aprila 1993. bilo stotinu, bili zbijeni u dvije učionice u Školi u Sovićima; da su higijenski uslovi bili izuzetno loši i da tokom prvih dana zatočenja nisu imali dovoljno hrane i vode.¹⁷⁴¹

1016. Vijeće zaključuje da je HVO, u periodu od 17. aprila do 5. maja 1993., protivpravno zatočio civile u Školi u Sovićima i time počinio krivično djelo protivpravnog zatočenja civila, iz člana 2 Statuta.

1017. Vijeće je utvrdilo da su, nakon napada 17. aprila 1993. na sela Sovići i Doljani, vojnici HVO-a, uključujući "Tutine" vojnike, u periodu od 19. aprila do 4. ili 5. maja 1993., držali zatočene žene, djecu i starce u šest ili sedam kuća u Junuzovićima.¹⁷⁴² Vijeće stoga zaključuje da su u kućama u Junuzovićima bili zatočeni civili; da su ti civili uhapšeni nakon napada 17. aprila 1993. na Soviće i Doljane, te da su nakon tih operacija snage HVO-a zatočile oko 400 Muslimana bez obzira na njihov status. Vlasti HVO-a nisu izvršile nikakve individualne procjene o eventualnim

¹⁷³⁹ V. "Hapšenje muškaraca, žena, djece i starijih osoba, u Sovićima i Doljanima od 17. do 23. aprila 1993." i "Zaključci Vijeća u vezi s navodima o kriminalnim događajima u Školi u Sovićima" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

¹⁷⁴⁰ V. "Organizacija i način rada Škole u Sovićima kao mjesta zatočenja" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

¹⁷⁴¹ V. "Uslovi zatočenja i postupanje prema zatočenicima u Školi u Sovićima" i "Zaključci Vijeća u vezi s navodima o kriminalnim događajima u Školi u Sovićima" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

¹⁷⁴² V. "Zatočenje žena, djece i starijih osoba u kućama u zaseoku Junuzovići", "Organizacija kuća u zaseoku Junuzovići kao mjesta zatočenja" i "Zatočenje i postupanje prema zatočenicima u kućama u zaseoku Junuzovići" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

imperativnim bezbjednosnim razlozima koji bi bili osnov za zatočenje. Zatočeni muslimanski civili nisu imali mogućnost da kod nadležnih vlasti protestuju zbog zatočenja.

1018. Vijeće stoga zaključuje da je HVO, u periodu od 19. aprila do 4. ili 5. maja 1993., protivpravno zatočio civile u zaseoku Junuzovići i time počinio krivično djelo protivpravnog zatočenja civila, iz člana 2 Statuta.

1019. Vijeće je utvrdilo da su vojnici HVO-a, uključujući pripadnike 3. bojne "Mijat Tomić", pukovnije "Bruno Bušić" i KB-a, držali zatočene, barem 20. aprila 1993., osam do devet vojnika ABiH na Ribnjaku.¹⁷⁴³ Vijeće stoga raspolaže samo informacijama o zatočenju ratnih zarobljenika u Ribnjaku, dok se ni u jednom dokazu ne pominje prisustvo civila. S obzirom na to, Vijeće ne može da zaključi da je HVO protivpravno zatočio civile u Ribnjaku 20. aprila 1993. niti da je tom prilikom počinio krivično djelo protivpravnog zatočenja civila, iz člana 2 Statuta.

IV. Opština Mostar

1020. Vijeće je već utvrdilo da su, u periodu od 9. do 11. maja 1993., oružane snage HVO-a, uključujući pripadnike ATG "Vinko Škrobo" i Vojne policije HVO-a, prisilili muslimanske stanovnike zapadnog Mostara da napuste svoje domove, te ih držali zatočene tokom nekoliko sati na Mašinskom fakultetu, u Duhanskom institutu, zgradi MUP-a i na stadionu "Veleža" - razdvojivši muškarce od žena i djece. Vijeće je takođe utvrdilo da su Muslimani potom odvedeni prvenstveno na Heliodrom, gdje su bili zatočeni tokom više dana, nakon čega su pušteni na slobodu i vratili se svojim domovima.¹⁷⁴⁴ Vijeće je utvrdilo da je nakon tih hapšenja HVO izvršio trijažu da bi odvojio Muslimane od Hrvata, koji su pušteni na slobodu.¹⁷⁴⁵ Među uhapšenim i zatočenim Muslimanima nalazili su se žene, djeca i starci kao i muškarci, kako pripadnici ABiH ili HVO-a, tako i obični stanovnici zapadnog Mostara.¹⁷⁴⁶ Vijeće je takođe utvrdilo da su, tokom druge polovine maja 1993., vojnici HVO-a, konkretno pripadnici ATG "Benko Penavić", sistematski protjerali veliki broj Muslimana iz njihovih domova u zapadnom Mostaru, a izvjestan broj zatočili na Heliodromu.¹⁷⁴⁷ Vijeće je osim toga konstatovalo da je HVO, nakon napada od 30. juna 1993., u Mostaru i okolini

¹⁷⁴³ V. "Postupanje prema zatočenicima na Ribnjaku" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

¹⁷⁴⁴ V. "Pad Vranice 10. maja 1993.", "Okupljanje Muslimana u zapadnom Mostaru, njihovo zatočenje na više lokacija i odlazak nekih od njih na područja pod kontrolom ABiH ili u druge zemlje tokom prve polovine maja 1993.", "Sudbina dvanaest vojnika ABiH", "Duhanski institut" i "Zgrada MUP-a" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁷⁴⁵ V. "Pad Vranice 10. maja 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁷⁴⁶ V. "Pad Vranice 10. maja 1993." i "Okupljanje Muslimana u zapadnom Mostaru, njihovo zatočenje na više lokacija i odlazak nekih od njih na područja pod kontrolom ABiH ili u druge zemlje tokom prve polovine maja 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

uhapsio više hiljada muškaraca, bosanskih Muslimana, uključujući pripadnike ABiH i vojnike Muslimane koji su bili u sastavu HVO-a, kao i dječake stare oko 14 godina i muškarce starije od 60 godina, od kojih su neki bili stari i do 84 godine, te ih zatočili na Heliodromu ili u Zatvoru u Dretelju.¹⁷⁴⁸

1021. Vijeće stoga zaključuje da je u periodu od 9. do 11. maja 1993., te tokom druge polovine maja 1993. i zatim nakon napada od 30. juna 1993., HVO držao zatočene ratne zarobljenike i civile, Muslimane, na Mašinskom fakultetu, u Duhanskom institutu, zgradi MUP-a, na stadionu “Veleža” i na Heliodromu; da su ti civili uhapšeni u okviru masovnih operacija tokom kojih su snage HVO-a zatočile sve Muslimane bez obzira na njihov status; da vlasti HVO-a nisu izvršile nikakve individualne procjene bezbjednosnih razloga koji bi bili osnov za zatočenje, te da zatočeni muslimanski civili takođe nisu imali mogućnost da kod nadležnih vlasti protestuju zbog zatočenja. Na osnovu toga, Vijeće zaključuje da je HVO imao namjeru da zatoči te Muslimane.

1022. Osim toga, kad je riječ o uslovima interniranja, koji se takođe uzimaju u obzir prilikom utvrđivanja da li je zatočenje bilo zakonito, Vijeće je konkretno utvrdilo da su muškarci Muslimani, među kojima je bilo civila, bili zatočeni na Heliodromu u prenatrpanim prostorijama, da su neki zatočenici morali da spavaju na podu, da su zatočenici gladovali, da su higijenski uslovi bili loši i da su uslovi zatočenja u samicama bili izuzetno teški.¹⁷⁴⁹

1023. Vijeće stoga zaključuje da je u periodu od 9. do 11. maja 1993., potom tokom druge polovine maja 1993. i naposljetku nakon napada od 30. juna 1993., HVO – konkretno pripadnici ATG “Vinko Škrobo” i “Benko Penavić”, te pripadnici Vojne policije – protivpravno zatočio civile u više zatočeničkih centara HVO-a i time počinio krivično djelo protivpravnog zatočenja civila, iz člana 2 Statuta.

1024. Međutim, Vijeće nije bilo u mogućnosti da utvrdi da su Muslimani iz zapadnog Mostara odvedeni i zatočeni u zatvorima i zatočeničkim centrima HVO-a tokom juna 1993. i potom od

¹⁷⁴⁷ V. “Deložacije Muslimana iz zapadnog Mostara, njihovo zatočenje ili premještanje u istočni Mostar tokom druge polovine maja 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁷⁴⁸ V. “Hapšenje i zatočenje muškaraca Muslimana nakon napada od 30. juna 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁷⁴⁹ V. “Prenapučenost logora”, “Nedostatak ležajeva i pokrivača”, “Dostupnost hrane i vode”, “Loši higijenski uslovi”, “Medicinska njega zatočenika” i “Uslovi zatočenja u samicama” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

druge polovine jula 1993. do marta 1994.¹⁷⁵⁰ Vijeće stoga ne može da zaključi da je HVO u tim periodima počinio krivično djelo protivpravnog zatočenja civila, iz člana 2 Statuta.

V. Heliodrom

1025. Vijeće je utvrdilo da je HVO, u periodu od 9. maja 1993. do 18. ili 19. aprila 1994., na Heliodromu držao zatočene žene, muslimanske pripadnike HVO-a, pripadnike ABiH i muškarce koji nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga.¹⁷⁵¹ Vijeće stoga može da zaključi da je HVO na Heliodromu zatočio ratne zarobljenike i civile, kao i da su ti civili uhapšeni u okviru masovnih operacija tokom kojih su snage HVO-a zatočile sve Muslimane bez obzira na njihov status.¹⁷⁵² Kad je riječ o civilima, vlasti HVO-a nisu izvršile nikakve individualne procjene bezbjednosnih razloga koji bi bili osnov za zatočenje. Zatočeni muslimanski civili takođe nisu imali mogućnost da kod nadležnih vlasti protestuju zbog zatočenja.

1026. Osim toga, kad je riječ o uslovima interniranja, koji se takođe uzimaju u obzir prilikom utvrđivanja da li je zatočenje bilo zakonito, Vijeće je konkretno utvrdilo da su muškarci Muslimani, među kojima je bilo civila, bili zatočeni u prenatrpanim prostorijama, da su neki zatočenici morali da spavaju na podu, da su zatočenici gladovali, da su higijenski uslovi bili loši i da su uslovi zatočenja u samicama bili izuzetno teški.¹⁷⁵³

1027. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da je HVO, u periodu od 9. maja 1993. do 18. ili 19. aprila 1994., protivpravno zatvorio civile na Heliodromu i time počinio krivično djelo protivpravnog zatočenja civila, iz člana 2 Statuta.

VI. Zatočenički centar Vojno

1028. Vijeće je utvrdilo da je HVO, u periodu od avgusta 1993. do januara 1994., zatočio u Zatočeničkom centru Vojno pripadnike ABiH i osobe koje su same vlasti HVO-a okvalifikovale

¹⁷⁵⁰ V. "Navodi o zločinima počinjenim tokom juna 1993.", "Navodi o zločinima počinjenim u zapadnom Mostaru u julu i avgustu 1993." i "Navodi o zločinima počinjenim od septembra 1993. do aprila 1994." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁷⁵¹ V. "Dolazak zatočenika nakon talasa hapšenja poslije 30. juna 1993" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹⁷⁵² V. "Dolazak zatočenika nakon talasa hapšenja Muslimana 9. i 10. maja 1993", "Dolazak zatočenika nakon talasa hapšenja tokom druge polovine maja 1993." i "Dolazak zatočenika nakon talasa hapšenja poslije 30. juna 1993" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom. U vezi sa činjenicom da su isključivo Muslimani bili zatočeni na Heliodromu, v. "Dolazak zatočenika nakon talasa hapšenja Muslimana 9. i 10. maja 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹⁷⁵³ V. "Prenapučenost logora", "Nedostatak ležajeva i pokrivača", "Dostupnost hrane i vode", "Loši higijenski uslovi", "Medicinska njega zatočenika" i "Uslovi zatočenja u samicama" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

kao civile.¹⁷⁵⁴ S obzirom na činjenicu da su pali u ruke neprijatelja, i borci, pripadnici ABiH – kao ratni zarobljenici – i civili bili su zaštićene osobe u smislu Ženevskih konvencija. Vijeće stoga zaključuje da su u Zatočeničkom centru Vojno bili zatočeni ratni zarobljenici i civili. Međutim, kad je riječ o civilima, Vijeće ne raspolaže nijednim podatkom u vezi s okolnostima njihovog hapšenja i zatočenja, niti da li je obavljena individualna procjena bezbjednosnih razloga koji bi bili osnov za njihovo zatočenje, kao ni da li su civili imali mogućnost da kod nadležnih vlasti protestuju zbog interniranja. Budući da ne raspolaže tim informacijama, Vijeće ne može da zaključi van razumne sumnje da je HVO protivpravno zatočio civile u Zatočeničkom centru Vojno i time počinio krivično djelo protivpravnog zatočenja civila, iz člana 2 Statuta.

VII. Opština Ljubuški i zatočenički centri u Ljubuškom

1029. Vijeće će razmotriti pitanje zatočenja Muslimana iz opštine Ljubuški, koje je HVO uhapsio 14. i 15. avgusta 1993. i držao zatočene na Heliodromu, kada se bude bavilo tačkom Optužnice koja se odnosi na protivpravno zatvaranje u tom zatočeničkom centru.

1030. Kad je riječ o Zatvoru u Ljubuškom, Vijeće je utvrdilo da je HVO zatočio muškarce i žene Muslimane, pripadnike ABiH i HVO-a, kao i djecu, učitelje ili političare koji nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga.¹⁷⁵⁵ S obzirom na činjenicu da su pali u ruke neprijatelja, i borci, pripadnici ABiH – kao ratni zarobljenici – i civili bili su zaštićene osobe u smislu Ženevskih konvencija. Vijeće zaključuje da je HVO, od aprila 1993. do marta 1994., u Zatvoru u Ljubuškom držao zatočene ratne zarobljenike i civile; da su ti civili uhapšeni u okviru masovnih operacija tokom kojih su snage HVO-a zatočile sve Muslimane bez obzira na njihov status.¹⁷⁵⁶ Vlasti HVO-a nisu izvršile nikakve individualne procjene bezbjednosnih razloga koji bi bili osnov za zatočenje. Zatočeni muslimanski civili takođe nisu imali mogućnost da kod nadležnih vlasti protestuju zbog interniranja. Vijeće na osnovu toga zaključuje da je HVO imao namjeru da zatoči te Muslimane. Osim toga, kad je riječ o uslovima zatočenja, koji se takođe uzimaju u obzir prilikom utvrđivanja da li je zatočenje bilo zakonito, Vijeće je utvrdilo da su civili bili zatočeni u prenatrpanim

¹⁷⁵⁴ V. “Organizacija Zatočeničkog centra Vojno”, “Kategorije zatočenika u Zatočeničkom centru Vojno” i “Zatočenici s Heliodroma upućeni na radove u zonu Vojno-Bijelo Polje” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatočeničkim centrom Vojno.

¹⁷⁵⁵ V. “Činjenični zaključci Vijeća” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

¹⁷⁵⁶ V. “Dolazak i premještanje zatočenika iz Zatvora u Ljubuškom” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

prostorijama, u ne higijenskim uslovima, bez kreveta i pokrivača; da su imali malo hrane, koja je bila lošeg kvaliteta, jedan jedini WC i veoma ograničenu medicinsku njegu.¹⁷⁵⁷

1031. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da je HVO u periodu od aprila 1993. do marta 1994. protivpravno zatočio civile u Zatvoru u Ljubuškom i time počinio krivično djelo protivpravnog zatočenja civila, iz člana 2 Statuta.

1032. Kad je riječ o muškarcima Muslimanima zatočenim u Logoru Vitina-Otok, Vijeće je konstatovalo da je HVO u julu i avgustu 1993. zatočio muškarce Muslimane stare od 20 do 60 godina, među kojima su neki bili pripadnici ABiH, a neki nisu.¹⁷⁵⁸ S obzirom na činjenicu da su pali u ruke neprijatelja, i borci, pripadnici ABiH – kao ratni zarobljenici – i civili, bili su zaštićene osobe u smislu Ženevskih konvencija. Vijeće stoga zaključuje da je HVO, u julu i avgustu 1993., u Logoru Vitina-Otok zatočio ratne zarobljenike i civile; da je zatočen veliki broj civila bez obzira na njihov status.¹⁷⁵⁹ Vlasti HVO-a nisu izvršile nikakve individualne procjene bezbjednosnih razloga koji bi bili osnov za zatočenje. Zatočeni muslimanski civili takođe nisu imali mogućnost da kod nadležnih vlasti protestuju zbog interniranja. Vijeće na osnovu toga zaključuje da je HVO imao namjeru da zatoči te Muslimane. Osim toga, kad je riječ o uslovima zatočenja, koji se takođe uzimaju u obzir prilikom utvrđivanja da li je zatočenje bilo zakonito, Vijeće je utvrdilo da su civili bili zatočeni u običnom hangaru, koji nije bio prilagođen za tu svrhu i koji je bio prenatrpan, da nisu imali pristup WC-ima niti medicinsku njegu.¹⁷⁶⁰

1033. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da je HVO u julu i avgustu 1993. protivpravno zatočio civile u Logoru Vitina-Otok i time počinio krivično djelo protivpravnog zatočenja civila, iz člana 2 Statuta.

VIII. Opština Stolac

1034. Vijeće je utvrdilo da su, nakon što je HVO rekvirirao Koštanu bolnicu kako bi u njoj napravio zatočenički centar, pripadnici HVO-a 10. maja 1993. premjestili bolesnike iz te bolnice u kasarnu u Grabovini.¹⁷⁶¹ Budući da su te osobe primljene na liječenje u Koštanoj bolnici koja je

¹⁷⁵⁷ V. "Činjenični zaključci Vijeća" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

¹⁷⁵⁸ V. "Dolazak zatočenika u Logor Vitina-Otok i njihovo premještanje" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

¹⁷⁵⁹ V. "Dolazak zatočenika u Logor Vitina-Otok i njihovo premještanje" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

¹⁷⁶⁰ V. "Činjenični zaključci Vijeća" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

¹⁷⁶¹ V. "Prenamjena Koštane bolnice u bazu vojne policije i premještanje bolesnika u kasarnu u Grabovini" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

specijalizovana za bolesti kostiju, Vijeće može zaključiti da one nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga u trenutku kada su zatočene, odnosno da su bile civili. Bolesnici su u kasarni bili zatočeni bez medicinske njege sve do trenutka kada su 25. ili 26. jula 1993. premješteni na teritorije pod kontrolom ABiH.¹⁷⁶² Vijeće napominje da su pripadnici HVO-a zatočili sve bolesnike iz Koštane bolnice, a da pritom nisu izvršili nikakve individualne procjene o eventualnom bezbjednosnom riziku koji bi oni mogli predstavljati po HVO. Osim toga, zatočenici nisu imali mogućnost da kod nadležnih vlasti protestuju zbog zatočenja. Iz tog razloga, Vijeće zaključuje da je HVO, u periodu od 10. maja do 25. ili 26. jula 1993., protivpravno zatvorio bolesnike iz Koštane bolnice u kasarni u Grabovini i time počinio krivično djelo protivpravnog zatočenja civila, iz člana 2 Statuta.

1035. Kao što je Vijeće već utvrdilo, 3. satnija 3. bojne Vojne policije HVO-a i vojnici HVO-a 20. aprila 1993. su uhapsili ugledne Muslimane iz opštine Stolac, među kojima su bili direktor Koštane bolnice, jedan učitelj i dva profesora, te ih zatočili u kasarni u Grabovini.¹⁷⁶³ Vijeće zaključuje da su se među osobama koje su uhapšene 20. aprila 1993. i potom zatočene u kasarni u Grabovini nalazile osobe koje nisu pripadale nijednim oružanim snagama u sukobu, odnosno civili; da su ti civili uhapšeni tokom masovne operacije koja je isključivo bila usmjerena na ugledne ličnosti u opštini i da su snage HVO-a, nakon operacije, zatočile sve te Muslimane bez obzira na njihov status. Vlasti HVO-a nisu izvršile nikakve individualne procjene o eventualnim imperativnim bezbjednosim razlozima koji bi bili osnov za zatočenje. Zatočeni muslimanski civili takođe nisu imali mogućnost da kod nadležnih vlasti protestuju zbog zatočenja. Vijeće stoga zaključuje da je HVO, počev od 20. aprila 1993., protivpravno držao u zatočenju civile, ugledne Muslimane iz opštine Stolac i time počinio krivično djelo protivpravnog zatočenja civila, iz člana 2 Statuta.

¹⁷⁶² V. "Raseljavanje bolesnika iz Koštane bolnice na teritorije pod kontrolom ABiH" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁷⁶³ V. "Hapšenje uglednih Muslimana u opštini Stolac oko 20. aprila 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

1036. Vijeće je utvrdilo da su u julu 1993. Vojna policija i 1. brigada “Knez Domagoj” HVO-a sprovele kampanju hapšenja vojno sposobnih muškaraca Muslimana u opštini Stolac, uključujući mjesta Pješivac Greda, Stolac, Prenj i Aladinići, te da je ta kampanja hapšenja bila usmjerena kako na muslimanske pripadnike HVO-a i vojnike ABiH, tako i na civile. Ti muškarci su potom zatočeni u zatvorima u Dretelju, Gabeli, Ljubuškom i na Heliodromu.¹⁷⁶⁴ Vijeće stoga zaključuje da su pripadnici 1. brigade “Knez Domagoj” HVO-a i Vojne policije uhapsili kako pripadnike oružanih snaga tako i civile, tokom masovne operacije nakon koje su i ratni zarobljenici i civili zatočeni bez obzira na njihov status. Vlasti HVO-a nisu izvršile nikakve individualne procjene o imperativnim bezbjednosnim razlozima koji bi bili osnov za zatočenje. Zatočeni muslimanski civili takođe nisu imali mogućnost da kod nadležnih vlasti protestuju zbog interniranja. Vijeće stoga zaključuje da je HVO protivpravno zatočio civile tokom kampanje hapšenja u julu 1993. i time počinio krivično djelo protivpravnog zatočenja, iz člana 2 Statuta.

1037. Vijeće je konstatovalo da su 6. ili 7. jula 1993. vojnici HVO-a uhapsili žene iz sela Prenj i zatočili ih u Školi u Aladinićima/Crnićima.¹⁷⁶⁵ Vijeće je osim toga utvrdilo da su 13. jula 1993. vojnici HVO-a i jedan vojni policajac uhapsili žene, djecu i starce iz sela Aladinići i zatočili ih najprije u prodavnici u selu, a potom u Školi u Aladinićima/Crnićima.¹⁷⁶⁶ Tog istog dana 13. jula 1993., vojnici HVO-a su uhapsili žene, djecu i starce iz sela Pješivac Greda i zatočili ih u Školi u Aladinićima/Crnićima.¹⁷⁶⁷ Vijeće je osim toga konstatovalo da su približno 19. jula 1993. vojnici HVO-a odveli osobe koje su bile zatočene u Školi u Aladinićima/Crnićima u selo Pješivac Greda i držali ih zatočene u kućama sve do 2. avgusta 1993.¹⁷⁶⁸ Naposljetku, Vijeće je utvrdilo da je HVO, 4. avgusta 1993., nakon novog talasa hapšenja žena, djece i staraca u opštini Stolac zatočio te osobe na više mjesta u gradu Stocu, u Školi u Aladinićima/Crnićima,¹⁷⁶⁹ u fabrici “TGA”¹⁷⁷⁰ i u VPD-u.¹⁷⁷¹ HVO ih je u oktobru i novembru 1993. postepeno slao preko Bune u Blagaj.¹⁷⁷² Vijeće zaključuje da je HVO zatočio žene, djecu i starce na raznim mjestima; da su te osobe bile civili; da

¹⁷⁶⁴ V. “Hapšenje i zatvaranje vojno sposobnih muškaraca Muslimana u opštini Stolac u julu 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁷⁶⁵ V. “Događaji u selu Prenj 6. jula 1993.: raseljavanje stanovništva i krađa imovine” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁷⁶⁶ V. “Raseljavanje stanovništva, krađa imovine i oštećivanje stambenih objekata i džamije u Aladinićima” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁷⁶⁷ V. “Raseljavanje muslimanskog stanovništva i smrt jedne mlade žene u Pješivac Gredi” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁷⁶⁸ V. “Raseljavanje muslimanskog stanovništva i smrt jedne mlade žene u Pješivac Gredi” i “Zatočenje u privatnim kućama” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁷⁶⁹ V. “Zatočenje u Školi u Aladinićima/Crnićima od 4. avgusta 1993.:" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁷⁷⁰ V. “Zatočenje u fabrici TGA” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁷⁷¹ V. “Zatvaranje u Vaspitno-popravnog domu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁷⁷² V. “Raseljavanje stanovništva Stoca” i “Talasi raseljavanja uhapšenih i/ili zatvorenih žena, djece i starijih osoba na teritorije pod kontrolom ABiH” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

su civili masovno hapšeni u julu 1993. i početkom avgusta 1993., te da ih je HVO zatočio bez obzira na njihov status civila. Vlasti HVO-a nisu izvršile nikakve individualne procjene o imperativnim bezbjednosnim razlozima koji bi bili osnov za zatočenje. Zatočeni muslimanski civili nisu imali mogućnost da kod nadležnih vlasti protestuju zbog interniranja. Vijeće stoga zaključuje da je HVO, u periodu od jula do novembra 1993., protivpravno zatočio civile na više mjesta u opštini Stolac, uključujući Školu u Aladinićima/Crnićima, fabriku "TGA", VPD i privatne kuće u selu Pješivac Greda, i time počinio krivično djelo protivpravnog zatočenja civila, iz člana 2 Statuta.

1038. Naposlijetku, Vijeće je utvrdilo da su muškarci Muslimani, kako pripadnici HVO-a ili ABiH, tako i oni koji nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga, koje je HVO uhapsio u opštini Stolac, bili zatočeni od maja do oktobra 1993. u Koštanoj bolnici i potom postepeno premješteni u druge zatočeničke centre poput zatvora u Gabeli i Dretelju.¹⁷⁷³ Vijeće zaključuje da je HVO, od maja do oktobra 1993., držao zatočene civile u Koštanoj bolnici, a da pritom nije uzeo u obzir njihov status civila. Vlasti HVO-a nisu naime izvršile nikakve individualne procjene o imperativnim bezbjednosnim razlozima koji bi bili osnov za zatočenje. Zatočeni muslimanski civili nisu imali mogućnost da kod nadležnih vlasti protestuju zbog interniranja. Vijeće stoga zaključuje da je u periodu od maja do oktobra 1993. HVO protivpravno zatvorio civile u Koštanoj bolnici i time počinio krivično djelo protivpravnog zatočenja civila, iz člana 2 Statuta.

IX. Opština Čapljina

1039. Vijeće je utvrdilo da su pripadnici HVO-a u aprilu 1993. uhapsili muškarce Muslimane iz opštine Čapljina, među kojima neki nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga te su stoga bili civili, i zatočili ih u kasarni u Grabovini i Zatvoru u Dretelju. Vijeće međutim nije bilo u mogućnosti da utvrdi koliko dugo su bili zatočeni.¹⁷⁷⁴ Vijeće zaključuje da su, barem tokom aprila 1993., u kasarni u Grabovini i Zatvoru u Dretelju bili zatočeni civili iz opštine Čapljina; da su ti civili uhapšeni tokom kampanje hapšenja koja je konkretno bila usmjerena protiv muškaraca Muslimana iz te opštine, kao i da su nakon što su ih uhapsile, snage HVO-a zatočile te Muslimane bez obzira na njihov status civila. Vlasti HVO-a nisu izvršile nikakve individualne procjene bezbjednosnih razloga koji bi bili osnov za zatočenje. Zatočeni muslimanski civili nisu imali mogućnost da kod nadležnih vlasti protestuju zbog interniranja.

¹⁷⁷³ V. "Raseljavanje bolesnika iz Koštane bolnice na teritorije pod kontrolom ABiH" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁷⁷⁴ V. "Hapšenje i zatvaranje muškaraca Muslimana, uključujući ugledne članove zajednice, u opštini Čapljina 20. aprila 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

1040. Vijeće stoga zaključuje da je HVO u aprilu 1993. protivpravno zatočio civile iz opštine Čapljina u kasarni u Grabovini i Zatvoru u Dretelju i time počinio krivično djelo protivpravnog zatočenja civila, iz člana 2 Statuta.

1041. Vijeće je osim toga utvrdilo da su od 30. juna 1993. do sredine jula 1993. pripadnici 1. brigade “Knez Domagoj”, 3. satnije 3. bojne Vojne policije i MUP-a Čapljine uhapsili i u zatvorima u Dretelju i Gabeli te na Heliodromu zatočili muškarce Muslimane iz opštine Čapljina, među kojima su bili i muškarci Muslimani koji nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga i muslimanski pripadnici HVO-a i ABiH.¹⁷⁷⁵ Vijeće zaključuje da su od 30. juna 1993. do sredine jula 1993., u zatvorima u Dretelju i Gabeli te na Heliodromu bili zatočeni ratni zarobljenici i civili iz opštine Čapljina; da su ti civili uhapšeni tokom masovne operacije nakon koje su snage HVO-a zatočile i ratne zarobljenike i civile bez obzira na njihov status. Vlasti HVO-a nisu izvršile nikakve individualne procjene bezbjednosnih razloga koji bi bili osnov za zatočenje. Zatočeni muslimanski civili nisu imali mogućnost da kod nadležnih vlasti protestuju zbog interniranja.

1042. Vijeće stoga zaključuje da je HVO, od 30. juna 1993. do sredine jula 1993., protivpravno zatočio civile porijeklom iz opštine Čapljina u zatvorima u Dretelju, Gabeli i na Heliodromu i time počinio krivično djelo protivpravnog zatočenja civila, iz člana 2 Statuta.

1043. Vijeće je takođe utvrdilo da je HVO od jula do oktobra 1993. u Silosu u Čapljini držao zatočene, najčešće tokom više dana, stotine žena, djece i staraca prvenstveno iz sela Domanovići, Višići i Bivolje Brdo, kao i iz grada Čapljine.¹⁷⁷⁶ Vijeće zaključuje da su od jula do oktobra 1993. u Silosu bili zatočeni civili; da je HVO uhapsio civile tokom masovnih operacija širom opštine Čapljina i da su ih snage HVO-a, nakon tih operacija, zatočile bez obzira na njihov status civila. Vlasti HVO-a nisu izvršile nikakve individualne procjene bezbjednosnih razloga koji bi bili osnov za zatočenje. Zatočeni muslimanski civili nisu imali mogućnost da kod nadležnih vlasti protestuju zbog zatočenja.

¹⁷⁷⁵ V. “Hapšenje i zatvaranje muškaraca Muslimana u opštini Čapljina u julu 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹⁷⁷⁶ Vijeće takođe napominje da su muškarci, koji su prethodno bili zatočeni u samicama u Zatvoru u Dretelju (oko 120 zatočenika među kojima je bilo onih koji nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga), odvedeni iz Zatvora u Dretelju neposredno prije 6. septembra 1993. kada je MKCK prvi put posjetio taj zatvor, te da su proveli dva dana u Silosu. V. “Organizacija Silosa u Čapljini kao zatočeničkog centra, broj i identitet zatočenika i stražara” i “Raseljavanje žena, djece i starijih osoba na teritorije pod kontrolom ABiH ili u treće zemlje” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

1044. Osim toga, kad je riječ o uslovima interniranja, koji se takođe uzimaju u obzir prilikom utvrđivanja da li je zatočenje bilo zakonito, Vijeće je konstatovalo da su osobe zatočene u Silosu bile sabijene u velikom broju na malom prostoru, odnosno u četiri prostorije sa svake strane jednog velikog hodnika, u kojima je ponekad bilo i do 150 osoba;¹⁷⁷⁷ da su imale vrlo malo hrane, da nisu imale pristup sanitarnim objektima i da su morale da spavaju na podu, bez pokrivača i grijanja, u prostorijama sa betonskim podom u kojima je temperatura bila veoma niska u septembru i oktobru 1993.¹⁷⁷⁸

1045. Vijeće stoga zaključuje da je HVO, od jula do oktobra 1993., u Silosu protivpravno držao zatočene civile iz opštine Čapljina, tokom različitih perioda, i time počinio krivično djelo protivpravnog zatočenja civila, iz člana 2 Statuta.

1046. Vijeće je osim toga utvrdilo da su u julu i avgustu 1993., tokom operacija deložacije i raseljavanja koje je HVO sproveo u selima opštine Čapljina, pripadnici MUP-a i vojnici HVO-a odveli žene, djecu i starce iz opštine Čapljina na više mjesta, uključujući više kuća – konkretno u selima Tasovčići i Lokve – Školu u Sovićima i sabirni centar u Gradini u mjestu Počitelj i tu ih držali zatočene ponekad i tokom više sedmica.¹⁷⁷⁹ Vijeće zaključuje da su u julu i avgustu 1993. na raznim mjestima u opštini Čapljina bili zatočeni civili iz te opštine; da je HVO uhapsio te civile tokom masovnih operacija nakon kojih su ih snage HVO-a zatočile bez obzira na njihov status civila. Vlasti HVO-a nisu izvršile nikakve individualne procjene bezbjednosnih razloga koji bi bili osnov za zatočenje. Zatočeni muslimanski civili nisu imali mogućnost da kod nadležnih vlasti protestuju zbog zatočenja.

1047. Vijeće stoga zaključuje da je HVO u julu i avgustu 1993. protivpravno zatočio civile porijeklom iz opštine Čapljina na nekoliko mjesta, uključujući više kuća i jednu školu i time počinio krivično djelo protivpravnog zatočenja civila, iz člana 2 Statuta.

1048. Vijeće podsjeća da se optužbama iz 184. paragrafa Optužnice koje se odnose na zatočenje muškaraca Muslimana u Koštanoj bolnici bavilo kada su razmatrane tačke Optužnice koje se tiču događaja koji su se odigrali u opštini Stolac.¹⁷⁸⁰

¹⁷⁷⁷ V. “Organizacija Silosa u Čapljini kao zatočeničkog centra, broj i identitet zatočenika i stražara” i “Uslovi zatočenja u Silosu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹⁷⁷⁸ V. “Uslovi zatočenja u Silosu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹⁷⁷⁹ V. “Zatvaranje žena, djece i starijih osoba u više kuća i škola u opštini Čapljina” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹⁷⁸⁰ V. “Opština Stolac” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa tačkom 10 Optužnice (Zatvaranje kao zločin protiv čovječnosti) i tačkom 11 (Hotimično lišavanje života kao teška povreda Ženevskih konvencija).

X. Zatvor u Dretelju

1049. Vijeće je utvrdilo da je HVO u Zatvoru u Dretelju zatočio muškarce Muslimane, uključujući pripadnike ABiH i HVO-a, vojno sposobne muškarce Muslimane kao i djecu, među kojom je najmlađe dijete imalo 13 godina, i starce koji nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga, a koji su uhapšeni prvenstveno nakon 30. juna 1993., tokom talasa hapšenja u opštinama Stolac, Čapljina i Mostar.¹⁷⁸¹

1050. Budući da su pali u ruke neprijatelja, i borci, pripadnici ABiH – kao ratni zarobljenici – i civili, bili su zaštićene osobe u smislu Ženevskih konvencija. Vijeće zaključuje da je u julu i avgustu 1993. Vijeće zaključuje da je HVO u Zatvoru u Dretelju, u periodu od aprila do oktobra 1993., zatočio ratne zarobljenike, kao i civile; da su civili uhapšeni u okviru masovnih operacija tokom kojih su snage HVO-a zatvarale sve Muslimane bez obzira na njihov status.¹⁷⁸² Kad je riječ o civilima, vlasti HVO-a nisu izvršile nikakve individualne procjene bezbjednosnih razloga koji bi bili osnov za zatočenje. Zatočeni muslimanski civili takođe nisu imali mogućnost da kod nadležnih vlasti protestuju zbog interniranja. Na osnovu toga, Vijeće zaključuje da je HVO imao namjeru da zatoči te Muslimane.

1051. Osim toga, kad je riječ o uslovima interniranja, koji se takođe uzimaju u obzir prilikom utvrđivanja da li je zatočenje bilo zakonito, Vijeće je utvrdilo da je zatvor bio pretrpan; da zatočnici nisu imali dovoljno vazduha i prostora; da su higijenski uslovi bili izuzetno loši; da su zatočnici bili gladni i žedni; da im tokom zatočenja nije bila dostupna medicinska njega¹⁷⁸³ i da zatočnici u Dretelju nisu bili podijeljeni niti razdvojeni u zavisnosti od svog statusa, s izuzetkom nekih starijih osoba, maloljetnika i nekoliko imama koji su od 1. jula do 1. oktobra 1993. bili zatočeni u zatvorskoj ambulanti.¹⁷⁸⁴

1052. Vijeće stoga zaključuje da je HVO u periodu od aprila do oktobra 1993. protivpravno zatvorio civile u Zatvoru u Dretelju i time počinio krivično djelo protivpravnog zatočenja civila, iz člana 2 Statuta.

¹⁷⁸¹ V. “Dolazak zatočenika u Zatvor u Dretelju” i “Kategorije zatočenika u zatvoru u Dretelju” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju. U vezi sa činjenicom da su gotovo svi zatočnici bili Muslimani, v. “Kategorije zatočenika u zatvoru u Dretelju” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju.

¹⁷⁸² V. “Dolazak zatočenika u Zatvor u Dretelju” i “Kategorije zatočenika u zatvoru u Dretelju” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju. U vezi sa činjenicom da su gotovo svi zatočnici bili Muslimani, v. “Kategorije zatočenika u zatvoru u Dretelju” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju.

¹⁷⁸³ V. “Nedostatak prostora i vazduha”, “Nepostojanje higijenskih uslova”, “Nedovoljne količine hrane i vode”, “Nepostojanje medicinske njege”, “Uslovi zatočenja u samicama” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju.

¹⁷⁸⁴ V. “Kategorije zatočenika u Zatvoru u Dretelju” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju.

XI. Zatvor u Gabeli

1053. Kad je riječ o Muslimanima zatočenim u Zatvoru u Gabeli, Vijeće je utvrdilo da je HVO zatočio muškarce Muslimane stare od 16 do 60 godina, među kojima su bili kako pripadnici ABiH i HVO-a, tako i muškarci Muslimani koji nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga.¹⁷⁸⁵

1054. Budući da su pali u ruke neprijatelja, i borci, pripadnici ABiH – kao ratni zarobljenici – i civili, bili su zaštićene osobe u smislu Ženevskih konvencija. Vijeće zaključuje da je HVO, u periodu od aprila 1993. do decembra 1993., u Zatvoru u Gabeli zatočio ratne zarobljenike i civile; da su ti civili uhapšeni u okviru masovnih operacija tokom kojih su snage HVO-a zatočile sve Muslimane bez obzira na njihov status.¹⁷⁸⁶ Naime, Vlasti HVO-a nisu izvršile nikakve individualne procjene bezbjednosnih razloga koji bi bili osnov za zatočenje. Zatočeni muslimanski civili takođe nisu imali mogućnost da kod nadležnih vlasti protestuju zbog interniranja.¹⁷⁸⁷ Na osnovu toga, Vijeće zaključuje da je HVO imao namjeru da zatoči te Muslimane.

1055. Osim toga, kad je riječ o uslovima interniranja, koji se takođe uzimaju u obzir prilikom utvrđivanja da li je zatočenje bilo zakonito, Vijeće je utvrdilo da je zatvor bio pretrpan i da nije bilo dovoljno prostora; da ratni zarobljenici i civili nisu bili razdvojeni u zavisnosti od svog statusa; da su higijenski uslovi bili izuzetno teški; da su u ćelijama bili nezdravi uslovi; da nije bilo kreveta, pokrivača niti tople odjeće; da je nedostajalo hrane i vode; da je hrana bila lošeg kvaliteta i da zatočenicima nije bila dostupna medicinska njega dok su bili zatočeni.¹⁷⁸⁸

1056. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da je HVO, u periodu od aprila do decembra 1993., protivpravno zatvorio civile u Zatvoru u Gabeli i time počinio krivično djelo protivpravnog zatočenja civila, iz člana 2 Statuta.

XII. Opština Vareš

1057. Vijeće je ranije utvrdilo da su vojnici HVO-a, 18. oktobra 1993., u Pajtovom Hanu uhapsili četiri pripadnika ABiH, kao i dva muškarca Muslimana koji nisu pripadali nijednim oružanim snagama, te su stoga bili civili, i odveli ih u zatvor Vojne policije u Varešu gdje su ih

¹⁷⁸⁵ V. “Dolazak zatočenika u Zatvor u Gabeli” i “Broj i kategorije zatočenika u Zatvoru u Gabeli” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Gabeli.

¹⁷⁸⁶ V. “Dolazak zatočenika u Zatvor u Gabeli” i “Broj i kategorije zatočenika u Zatvoru u Gabeli” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Gabeli.

¹⁷⁸⁷ V. “Broj i kategorije zatočenika u Zatvoru u Gabeli” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Gabeli.

¹⁷⁸⁸ V. “Broj i kategorije zatočenika u Zatvoru u Gabeli”, “Nedostatak prostora”, “Nepostojanje higijenskih uslova”, “Nedovoljne količine hrane i vode”, “Nedovoljna medicinska njega” i “Uslovi zatočenja sredinom jula 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Gabeli.

pripadnici voda Vojne policije, koji je bio pridodan brigadi “Bobovac”, držali zatočene do 23. oktobra 1993.¹⁷⁸⁹ Budući da su pali u ruke neprijatelja, i borci, pripadnici ABiH – kao ratni zarobljenici – i civili, bili su zaštićene osobe u smislu Ženevskih konvencija. Vijeće zaključuje da je HVO u zatvoru Vojne policije u Varešu zatočio ratne zarobljenike i civile, te da su ti civili uhapšeni i zatočeni bez obzira na njihov status. Naime, pripadnici voda Vojne policije, koji je pridodan brigadi “Bobovac”, nisu izvršili nikakve individualne procjene o eventualnim imperativnim bezbjednosnim razlozima koji bi bili osnov za zatočenje. Vijeće konstatuje da zatočeni muslimanski civili nisu imali mogućnost da kod nadležnih vlasti protestuju zbog interniranja. Na osnovu toga, Vijeće zaključuje da je HVO imao namjeru da zatoči te Muslimane. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da je HVO u periodu od 18. do 23. oktobra 1993. protivpravno zatvorio civile u zatvoru Vojne policije u Varešu i time počinio krivično djelo protivpravnog zatočenja civila, iz člana 2 Statuta.

1058. Vijeće je takođe utvrdilo da su, od 23. oktobra 1993. ujutro do 24. oktobra 1993., pripadnici HVO-a, među kojima su neki bili iz redova specijalne jedinice “Maturice”, hapsili muškarce Muslimane iz grada Vareša, među kojima je bilo pripadnika ABiH i drugih koji nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga, te su stoga bili civili.¹⁷⁹⁰ Budući da su pali u ruke neprijatelja, i borci, pripadnici ABiH – kao ratni zarobljenici – i civili, bili su zaštićene osobe u smislu Ženevskih konvencija. Vijeće je konkretno konstatovalo da su pripadnici HVO-a, u zoru 23. oktobra 1993., ušli u domove Muslimana, izveli napolje muškarce Muslimane, među kojima su neki još uvijek bili u donjem vešu, odveli ih u Gimnaziju u Varešu, Školu u Varešu, kao i u Zatvor u Vareš Majdanu, gdje su ih držali zatočene – pod stražom pripadnika voda Vojne policije koji je bio pridodan brigadi “Bobovac”, pripadnika te brigade i pripadnika MUP-a Vareša – do najkasnije 4. novembra 1993.¹⁷⁹¹ Vijeće stoga zaključuje da je HVO u Gimnaziji u Varešu, Školi u Varešu kao i u Zatvoru u Vareš Majdanu držao zatočene ratne zarobljenike, kao i civile; da su ti civili uhapšeni tokom operacija velikih razmjera koje su imale za cilj da se uhapsu i zatoče svi Muslimani iz grada Vareša, o čemu svjedoči izvještaj koji je sam Ivica Rajić poslao 23. oktobra 1993. Milivoju Petkoviću kako bi ga obavijestio da je grad Vareš “očišćen” i da su svi vojno sposobni Muslimani “pod prismotrom”; da je HVO potom zatočio te Muslimane bez obzira na njihov status; da, kad je riječ o civilima, vlasti HVO-a nisu izvršile nikakve procjene o eventualnim imperativnim bezbjednosnim razlozima koji bi bili osnov za zatočenje, te da zatočeni muslimanski civili nisu imali mogućnost da kod nadležnih

¹⁷⁸⁹ V. “Hapšenje i zatočenje ABiH u Pajtovu Hanu 18. oktobra 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

¹⁷⁹⁰ V. “Hapšenje muškaraca Muslimana i navodi o zločinima počinjenim tokom tih hapšenja” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

vlasti protestuju zbog interniranja. Na osnovu toga, Vijeće zaključuje da je HVO imao namjeru da zatoči te Muslimane. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da je, u periodu od 23. oktobra do najkasnije 4. novembra 1993., HVO protivpravno zatvorio civile u Gimnaziji u Varešu, Školi u Varešu i u Zatvoru u Vareš Majdanu i time počinio krivično djelo protivpravnog zatočenja civila, iz člana 2 Statuta.

Dio 11 : Nehumana djela (uslovi zatočenja) (tačka 12)

I. Opština Prozor

1059. Kad je riječ o naselju Podgrađe, Vijeće je utvrdilo da su, od kraja jula do kraja avgusta 1993., žene, djeca i starci bili zatočeni u kućama u tom naselju u Prozoru u atmosferi straha, po dvadeset do osamdeset osoba u jednoj kući i da su morali da spavaju na podu.¹⁷⁹² Vijeće napominje da ih je HVO tokom više od mjesec dana podvrgao takvim uslovima zatočenja te zaključuje da su im uslijed toga, a imajući u vidu status žrtava koje su bile izuzetno osjetljive, nanijete teške tjelesne i duševne povrede.

1060. Vijeće se uvjerilo da su vojni policajci HVO-a, koji su čuvali naselje Podgrađe,¹⁷⁹³ imali namjeru da nametnu takve uslove ili su, u najmanju ruku, znali kakvi su uslovi zatočenja, a nisu ništa poduzeli da ih promijene, te da su razumno mogli znati da uslijed toga zatočenim ženama, djeci i starcima mogu biti nanijete teške tjelesne i duševne povrede.

1061. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da uslovi zatočenja Muslimana u kućama u naselju Podgrađe, koje je HVO nametnuo od kraja jula do kraja avgusta 1993., predstavljaju nehumana djela, zločin protiv čovječnosti, iz člana 5 Statuta.

1062. Kad je riječ o selu Lapsunj, Vijeće je utvrdilo da su žene, djeca i starci Muslimani, zatočeni od strane HVO-a počev od kraja jula i tokom sredine avgusta 1993., bili zbijeni po dvadeset ili trideset osoba u kući i da su spavali na podu; da su higijenski uslovi bili veoma loši i da zatočenici nisu imali dovoljno vode.¹⁷⁹⁴ Vijeće stoga zaključuje da je HVO držao zatočene žene, djecu i starce Muslimane u kućama u selu Lapsunj u takvim uslovima uslijed kojih su im nanijete teške tjelesne i duševne povrede.

¹⁷⁹¹ V. "Hapšenje muškaraca Muslimana i navodi o zločinima počinjenim tokom tih hapšenja" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

¹⁷⁹² V. "Uslovi zatočenja Muslimana dovedenih u Podgrađe" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁷⁹³ V. "Uslovi zatočenja Muslimana dovedenih u Podgrađe" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁷⁹⁴ V. "Uslovi zatočenja Muslimana dovedenih u Lapsunj" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

1063. Vijeće se uvjerilo da su pripadnici HVO-a koji su držali zatočenike u Lapsunju znali kakvi su uslovi zatočenja i ništa nisu poduzeli da ih promijene, te da su razumno mogli znati da uslijed tih uslova zatočenim ženama, djeci i starcima mogu biti nanijete teške tjelesne i duševne povrede.

1064. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da uslovi zatočenja kojima je HVO podvrgao Muslimane u kućama u selu Lapsunj, krajem jula i tokom avgusta 1993., predstavljaju nehumana djela, zločin protiv čovječnosti, iz člana 5 Statuta.

1065. Kad je riječ o selu Duge, Vijeće je utvrdilo da su žene, djeca i starci zatočeni u avgustu 1993., pod nadzorom patrola Vojne policije, bili zbijeni po trideset osoba u jednoj kući, spavali na podu i da nisu imali dovoljno hrane.¹⁷⁹⁵ Vijeće stoga zaključuje da je HVO držao zatočene Muslimane u kućama u selu Duge u takvim uslovima uslijed kojih su im nanijete teške tjelesne i duševne povrede.

1066. Vijeće se uvjerilo da su vojni policajci HVO-a koji su patrolirali selom i jedan pripadnik MUP-a koji je došao u obilazak sela¹⁷⁹⁶ znali kakvi su uslovi zatočenja, a ništa nisu poduzeli da ih promijene, te da su stoga razumno mogli znati da ti uslovi zatočenicima mogu nanijeti teške tjelesne i duševne povrede.

1067. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da uslovi zatočenja kojima je HVO podvrgao Muslimane u kućama u selu Duge u avgustu 1993. predstavljaju nehumana djela, zločin protiv čovječnosti, iz člana 5 Statuta.

II. Opština Gornji Vakuf

1068. Kad je riječ o djeci, ženama i starcima Muslimanima iz opštine Gornji Vakuf koji su nakon napada od 18. januara 1993. zatočeni u kućama u selima Duša, Hrasnica, Uzričje i Ždrimci, kao i u Fabrici namještaja u Trnovači, te u kućama u Trnovači, Volarima i Paloću, Vijeće napominje da ne raspolaže dovoljnim dokazima na osnovu kojih bi utvrdilo u kakvim su uslovima oni bili zatočeni.¹⁷⁹⁷ Vijeće stoga ne može zaključiti da uslovi zatočenja osoba zatočenih u kućama u selima Duša, Hrasnica, Uzričje i Ždrimci predstavljaju krivično djelo nehumanih djela, iz člana 5 Statuta.

¹⁷⁹⁵ V. "Uslovi zatočenja Muslimana dovedenih u Duge" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁷⁹⁶ V. "Uslovi zatočenja Muslimana dovedenih u Duge" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁷⁹⁷ V. "Navodi o raseljavanju žena, djece, starijih i nemoćnih osoba iz sela Duša i njihovom zatočenju", "Navodi o raseljavanju žena, djece i starijih osoba iz sela Hrasnica i njihovom zatočenju" i "Navodi o zatočenju i raseljavanju žena i djece iz sela Ždrimci" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

1069. Kad je riječ o muškarcima Muslimanima koje su u Fabrici namještaja u Trnovači zatočili pripadnici Brigade “Ante Starčević” i Vojne policije HVO-a, krajem januara i početkom februara 1993., Vijeće je utvrdilo da su zatočenici patili od hladnoće, da nisu imali dovoljno hrane dok su bili zatočeni oko dvije sedmice, te da su neki među njima smršali od 7 do 20 kilograma.¹⁷⁹⁸ Vijeće se stoga uvjerilo da su uslovi zatočenja koje je HVO nametnuo zatočenim Muslimanima tokom više od petnaest dana, a posebno to što ih je lišavao hrane, doveli do toga da su im nanesene teške tjelesne ili duševne povrede.

1070. Vijeće se takođe uvjerilo da su, budući da su zatočenicima uskraćivali hranu, pripadnici Brigade “Ante Starčević” HVO-a kao i pripadnici Vojne policije imali namjeru da zatočenicima nanesu teške tjelesne i duševne povrede.

1071. Vijeće stoga zaključuje da uslovi zatočenja, koje su pripadnici Brigade “Ante Starčević” i Vojne policije, krajem januara i početkom februara 1993., nametnuli muškarcima Muslimanima zatočenim u Fabrici namještaja u Trnovači predstavljaju nehumana djela, zločin protiv čovječnosti, iz člana 5 Statuta.

III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)

1072. Vijeće je utvrdilo da su uslovi zatočenja, u periodu od 17. aprila do 5. maja 1993., u Školi u Sovićima bili veoma teški; da su zatočenici, kojih je 18. aprila 1993. bilo oko stotinu, bili zbijeni u dvije učionice; da su higijenski uslovi bili izuzetno loši, te da tokom prvih dana zatočenja zatočenici nisu imali dovoljno hrane i vode.¹⁷⁹⁹

1073. Vijeće se uvjerilo da su potpuno neadekvatni i teški uslovi zatočenja kojima je HVO podvrgao Muslimane, uključujući žene, djecu i starce, zatočene u Školi u Sovićima, a među kojima su neki bili zatočeni i do tri sedmice, nanijeli teške tjelesne i duševne povrede. Vijeće se uvjerilo da su zaduženi za čuvanje zatočenika – pripadnici 3. bojne “Mijat Tomić”, pripadnici KB-a i pripadnici Vojne policije¹⁸⁰⁰ – koji su znali kakvi su uslovi zatočenja, a ništa nisu poduzeli da ih promijene, već su nastavili da drže Muslimane u zatočenju, razumno mogli znati da ti uslovi zatočenja mogu zatočenicima nanijeti teške tjelesne i duševne povrede.

¹⁷⁹⁸ V. “Uslovi zatočenja i postupanje prema muškarcima Muslimanima koje je HVO zatočio u Fabrici namještaja u Trnovači” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

¹⁷⁹⁹ V. “Uslovi zatočenja i postupanje prema zatočenicima u Školi u Sovićima” i “Zaključci Vijeća u vezi s navodima o kriminalnim događajima u Školi u Sovićima” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

¹⁸⁰⁰ V. “Organizacija i način rada Škole u Sovićima kao mjesta zatočenja” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

1074. Vijeće stoga zaključuje da uslovi zatočenja Muslimana u Školi u Sovićima, u periodu od 17. aprila do 5. maja 1993., predstavljaju nehumana djela, zločin protiv čovječnosti, iz člana 5 Statuta.

1075. Vijeće je utvrdilo da svjedoci nisu mnogo govorili o uslovima zatočenja žena, djece i staraca u šest ili sedam kuća u Junuzovićima. Vijeće je isključivo moglo da konstatuje da su životni uslovi bili izuzetno loši, da je životni prostor bio skučen i da nije bilo struje.¹⁸⁰¹ Premda uviđa da su uslovi u kojima su te osobe živjele bili teški, Vijeće se nije uvjerilo da su uslijed tih uslova zatočenicima nanijete teške tjelesne i duševne povrede. Vijeće stoga ne može zaključiti da uslovi zatočenja Muslimana u kućama u Junuzovićima, u periodu od 19. aprila do 4. ili 5. maja 1993., predstavljaju nehumano djelo, iz člana 5 Statuta.

IV. Heliodrom

1076. Vijeće je nagovijestilo da nije u mogućnosti da zaključi da su uslovi zatočenja žena na Heliodromu bili izuzetno teški.¹⁸⁰² Vijeće stoga ne može da zaključi da su zatočenice, uslijed uslova zatočenja, bile podvrgnute nehumanim djelima.

1077. Što se tiče uslova zatočenja muškaraca na Heliodromu, Vijeće je utvrdilo da je prostor bio pretrpan; da su zatočenici imali tako malo mjesta da su neki od njih mogli leći da spavaju samo u smjenama; da je više zatočenika moralo da spava na podu; da su neki zatočenici dobijali veoma malo hrane, koja je pritom bila nekvalitetna, što je dovelo do toga da su zatočenici gubili - ponekad i veoma mnogo - na tjelesnoj težini, a jedan zatočenik, Mustafa Hadrović, koji je na Heliodromu proveo devet mjeseci izgubio je čak 47 kilograma; da su higijenski uslovi, sudeći po izvještaju koji su 30. septembra 1993. sastavili ljekari iz Sektora za zdravstvo Odjela obrane HR HB, bili "nezadovoljavajući", da povrijeđeni ili bolesni zatočenici nisu dobijali odgovarajuću medicinsku njegu, da su uslovi zatočenja u samicama bili izuzetno teški, da zatočenici u samicama nisu dobijali dovoljno hrane i vode, te su stoga neki čak morali da piju sopstvenu mokraću.¹⁸⁰³ Osim toga, Vijeće konstatuje da vlasti HVO-a, iako su u više navrata dopustile pristup Heliodromu MKCK-u i drugim predstavnicima međunarodne zajednice, nisu dozvolile obilazak svih objekata i svih zatočenika.

¹⁸⁰¹ V. "Zatočenje žena, djece i starijih osoba u kućama u zaseoku Junuzovići", "Organizacija kuća u zaseoku Junuzovići kao mjesta zatočenja" i "Zatočenje i postupanje prema zatočenicima u kućama u zaseoku Junuzovići kućama" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

¹⁸⁰² V. "Uslovi zatočenja žena i djece od sredine maja do 17. decembra 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹⁸⁰³ V. "Prenapućenost logora", "Nedostatak ležajeva i pokrivača", "Dostupnost hrane i vode", "Loši higijenski uslovi", "Medicinska njega zatočenika" i "Uslovi zatočenja u samicama" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

Vlasti HVO-a su takođe sakrile neke zatočenike i odbile da daju informacije o zatočenicima koji nisu bili na prozvici tokom posjeta tih predstavnika.¹⁸⁰⁴

1078. Vijeće se uvjerilo da su zbog izuzetno teških uslova koje je HVO, tokom više mjeseci, nametnuo muškarcima zatočenim na Heliodromu, tim muškarcima nanijete teške tjelesne i duševne povrede kao i povreda dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su vlasti odgovorne za uslove zatočenja zatočenika na Heliodromu – Stanko Božić, ravnatelj, i Josip Praljak, doravnatelj, te pripadnici Vojne policije, pripadnici 1. djelatne bojne, zatim 5. bojne Vojne policije, kao i pripadnici 3. brigade HVO-a¹⁸⁰⁵ – koje su znale za uslove u kojima su zatočeni Muslimani i koje su ih ih i dalje držale u zatočenju, razumno trebale znati da ti uslovi zatočenja mogu zatočenicima nanijeti teške tjelesne i duševne povrede i povredu dostojanstva.

1079. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da uslovi zatočenja, kojima je HVO podvrgao muškarce Muslimane na Heliodromu od maja 1993. do aprila 1994., predstavljaju nehumana djela, zločin protiv čovječnosti, iz člana 5 Statuta.

V. Zatočenički centar Vojno

1080. Preliminarno, Vijeće napominje da se za nehumana djela (uslovi zatočenja) u Zatočeničkom centru Vojno tereti u paragrafu 142 Optužnice u kojem se iznose činjenice u vezi sa zatočenjem djece. Međutim, Vijeće, kao što je već navelo, ne raspolaže nijednim dokazom u vezi s eventualnim zatočenjem djece, te stoga ne može da zaključi da su ona bila podvrgnuta nehumanim djelima uslijed uslova zatočenja.

1081. Vijeće je utvrdilo da se Zatočenički centar Vojno, u kojem su bili zatočeni i muškarci koji nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga, odnosno civili, i pripadnici ABiH, odnosno ratni zarobljenici, sastojao od garaže i kotlovnice; da je centar, od 8. novembra 1993. do 28. januara 1994., bio pretrpan i da nije bilo dovoljno prostora; da su higijenski uslovi bili krajnje loši a prostorije opasne po zdravlje, naročito zato što su zatočeni morali da mokre u prostorijama u kojima su spavali, da nisu mogli da se kupaju i da su im oduzete lične stvari.¹⁸⁰⁶ Po mišljenju Vijeća nema sumnje da su užasni uslovi zatočenja kojima je HVO tokom skoro tri mjeseca podvrgao Muslimane u Zatočeničkom centru Vojno nanijeli teške tjelesne i duševne povrede kao i povredu njihovog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su zaduženi za Zatočenički centar Vojno – pripadnici 2.

¹⁸⁰⁴ V. "Ograničavanje posjeta pripadnika međunarodne zajednice zatočenicima na Heliodromu" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹⁸⁰⁵ V. "Upravljanje Heliodromom" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

brigade HVO-a¹⁸⁰⁷ – koji su znali pod kakvim uslovima su Muslimani zatočeni, a ništa nisu poduzeli da ih promijene, već su nastavili da ih drže u zatočenju, razumno mogli znati da ti uslovi zatočenicima mogu nanijeti teške tjelesne i duševne povrede, kao i povredu njihovog dostojanstva.

1082. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da uslovi zatočenja koje je HVO nametnuo u Zatočeničkom centru Vojno od 8. novembra 1993. do 28. januara 1994. predstavljaju nehumana djela, zločin protiv čovječnosti, iz člana 5 Statuta.

VI. Opština Ljubuški i zatočenički centri u Ljubuškom

1083. Kad je riječ o Zatvoru u Ljubuškom, Vijeće je konstatovalo da je od aprila 1993. do marta 1994. HVO držao zatočene kako muškarce, koji nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga, odnosno civile, tako i pripadnike ABiH, odnosno ratne zarobljenike, te da je zatvor bio pretrpan; da su uslovi u ćelijama bili opasni po zdravlje; da nije bilo kreveta niti pokrivača; da nije bilo dovoljno hrane kao i da je ona bila lošeg kvaliteta, te da su neki zatočenički smršavili i do 30 kilograma tokom zatočenja; da je postojao samo jedan WC i da je pristup ljekarskoj njezi bio veoma ograničen.¹⁸⁰⁸ Po mišljenju Vijeća nema sumnje da su, uslijed veoma teških uslova kojima je HVO podvrgao Muslimane tokom skoro godinu dana, zatočenicima nanijete teške tjelesne i duševne povrede. Vijeće se uvjerilo da su osobe zadužene za zatvor – vod vojne policije koji je pridodat 4. brigadi, 4. brigada i Uprava vojne policije¹⁸⁰⁹ – koje su znale pod kakvim uslovima su Muslimani zatočeni, a ništa nisu poduzele da ih promijene, već su nastavile da ih drže u zatočenju, razumno trebale znati da ti uslovi zatočenicima mogu nanijeti teške tjelesne i duševne povrede.

1084. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da uslovi zatočenja kojima je HVO podvrgao Muslimane zatočene u Zatvoru u Ljubuškom predstavljaju nehumana djela, zločin protiv čovječnosti, iz člana 5 Statuta.

1085. Kad je riječ o Logoru Vitina-Otok, Vijeće je utvrdilo da je u julu i avgustu 1993. HVO zatočio i muškarce koji nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga, odnosno civile, i pripadnike ABiH, odnosno ratne zarobljenike. Vijeće napominje da je logor bio tek jedan pretrpani hangar,

¹⁸⁰⁶ V. "Uslovi zatočenja u Zatočeničkom centru Vojno" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatočeničkim centrom Vojno.

¹⁸⁰⁷ V. "Vlasti odgovorne za rad Zatočeničkog centra Vojno" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatočeničkim centrom Vojno.

¹⁸⁰⁸ V. "Uslovi zatočenja u Zatvoru u Ljubuškom" i "Činjenični zaključci Vijeća" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

¹⁸⁰⁹ V. "Komandna struktura u Zatvoru u Ljubuškom" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

neadekvatan za prihvat zatočenika, bez kreveta, bez sanitarija i medicinske njege.¹⁸¹⁰ Po mišljenju Vijeća, nema sumnje da su krajnje neadekvatni i teški uslovi kojima je HVO, tokom dva mjeseca, podvrgao Muslimane u Logoru u Vitina-Otoku nanijeli zatočenicima teške tjelesne i duševne povrede. Vijeće se uvjerilo da su osobe zadužene za logor – domobranska satnija koja je tamo bila, 4. brigada HVO-a, SIS i vod Vojne policije pridodat 4. brigadi¹⁸¹¹ – koje su znale u kakvim uslovima su Muslimani zatočeni, a ništa nisu poduzele da ih promijene, već su nastavile da ih drže u zatočenju, razumno trebale znati da ti uslovi zatočenicima mogu nanijeti teške tjelesne i duševne povrede. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da uslovi zatočenja kojima je HVO podvrgao Muslimane zatočene u Logoru Vitina-Otok predstavljaju nehumana djela, zločin protiv čovječnosti, iz člana 5 Statuta.

VII. Opština Stolac

1086. Vijeće je utvrdilo da je u Školi u Aladinićima/Crnićima, u kojoj je više stotina osoba bilo zatočeno tokom sedam do deset dana u julu i avgustu 1993.,¹⁸¹² hrana davana u veoma malim količinama ili se uopšte nije dijelila. Vijeće je takođe konstatovalo da su zatočenici spavali na podu i da nisu imali na raspolaganju ispravan WC.¹⁸¹³ Vijeće je takođe utvrdilo da je, približno od 19. jula do 2. avgusta 1993., gotovo više od 1.000 mještana bilo zatočeno u nekoliko kuća u Pješivac Gredi, od kojih je njih 250 bilo nagurano u jednu kuću,¹⁸¹⁴ i da Muslimani koji su nakon 13. jula 1993. tokom više dana bili zatočeni u prodavnici u selu Aladinići nisu uopšte dobijali hranu niti su mogli da izađu da bi išli u WC.¹⁸¹⁵

1087. Vijeće se uvjerilo da su uslijed potpuno neadekvatnih i izuzetno teških uslova zatočenja, kojima je HVO podvrgao Muslimane zatočene u julu i avgustu 1993. u Školi u Aladinićima/Crnićima, zatim Muslimane zatočene približno od 19. jula do 2. avgusta 1993. u privatnim kućama u Pješivac Gredi, kao i Muslimane koji su od 13. jula 1993. nekoliko dana bili zatočeni u prodavnici u selu Aladinići, tim zatočenicima nanesene teške tjelesne i duševne povrede. Vijeće se uvjerilo da su osobe odgovorne za više zatočeničkih centara – konkretno Beno Zdenko,

¹⁸¹⁰ V. “Činjenični zaključci Vijeća” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

¹⁸¹¹ V. “Organizacija Logora Vitina-Otok” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

¹⁸¹² V. “Zatočenje u Školi u Aladinićima/Crnićima u julu 1993.” i “Zatočenje u Školi u Aladinićima/Crnićima od 4. avgusta 1993.:" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁸¹³ V. “Zatočenje u Školi u Aladinićima/Crnićima u julu 1993.” i “Zatočenje u Školi u Aladinićima/Crnićima od 4. avgusta 1993.:" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁸¹⁴ V. “Raseljavanje muslimanskog stanovništva i smrt jedne mlade žene u Pješivac Gredi” i “Zatočenje u privatnim kućama” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁸¹⁵ V. “Zatočenje na drugim lokacijama koje nisu navedene u Optužnici” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

pripadnik Vojne policije, kao i Pero Raguž, pripadnik MUP-a, te domobrani u slučaju Škole u Aladinićima/Crnićima¹⁸¹⁶ – koje su znale u kakvim su uslovima zatočeni ti Muslimani, a ništa nisu učinile da te uslove promijene već su ih i dalje držale u zatočenju, koje je u nekim slučajevima trajalo i do petnaest dana, razumno trebale znati da ti uslovi zatočenicima mogu nanijeti teške tjelesne i duševne povrede.

1088. Vijeće stoga zaključuje da uslovi zatočenja u kojima je HVO držao Muslimane iz opštine Stolac, kako tokom jula i avgusta 1993. u Školi u Aladinićima/Crnićima, tako i približno od 19. jula do 2. avgusta 1993., u privatnim kućama u Pješivac Gredi, te tokom nekoliko dana nakon 13. jula u prodavnici u selu Aladinići, predstavljaju nehumana djela, zločin protiv čovječnosti, iz člana 5 Statuta.

1089. Međutim, kad je riječ o VPD-u, Vijeće smatra da ne može da utvrdi da su uslovi zatočenja u njemu bili izrazito teški.¹⁸¹⁷ Osim toga, Vijeće je konstatovalo da ne raspolaže informacijama u vezi s uslovima zatočenja u fabrici “TGA”.¹⁸¹⁸ Vijeće stoga nije u mogućnosti da zaključi da su uslovi zatočenja u VPD-u i u fabrici “TGA” predstavljali nehumana djela, zločin protiv čovječnosti, iz člana 5 Statuta.

VIII. Opština Čapljina

1090. Vijeće je utvrdilo da je HVO, od jula do oktobra 1993., u Silosu u Čapljini držao zatočene Muslimane, i to u veoma teškim uslovima. Veliki broj zatočenika bio je u skućenom prostoru, konkretno u po četiri prostorije s obje strane dugačkog hodnika od kojih je u nekima bilo i po 150 ljudi.¹⁸¹⁹ Imali su veoma malo hrane i vode, a sanitarija i struje nije bilo. Muslimani su morali da spavaju na podu, bez pokrivača i bez grijanja u prostorijama s betonskim podom u kojima je u septembru i oktobru 1993. temperatura bila veoma niska.¹⁸²⁰

1091. Vijeće se uvjerilo da su uslijed potpuno neadekvatnih i veoma teških uslova zatočenja koje je HVO nametnuo Muslimanima zatočenim u Silosu, među kojima su bile i žene, uključujući i trudnice, djecu i starce, zatočenicima nanesene teške tjelesne ili duševne povrede. Vijeće se uvjerilo da su osobe odgovorne za nadzor zatočenika – pripadnici Vojne policije i pripadnici MUP-a – koje su znale kakvi su uslovi zatočenja, koje ništa nisu učinile da ih promijene i koje su i dalje držale

¹⁸¹⁶ V. “Vlasti odgovorne za zatočenički centar HVO-a u Školi u Aladinićima/Crnićima” i “Zatvaranje u Vaspitno-popravnim domu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁸¹⁷ V. “Zatvaranje u Vaspitno-popravnim domu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁸¹⁸ V. “Zatočenje u fabrici TGA” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁸¹⁹ V. “Organizacija Silosa u Čapljini kao zatočeničkog centra, broj i identitet zatočenika i stražara” i “Uslovi zatočenja u Silosu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

Muslimane u zatočenju, razumno trebale znati da ti uslovi zatočenja mogu nanijeti teške tjelesne i duševne povrede zatočenicima.

1092. Vijeće zaključuje da uslovi zatočenja Muslimana u Silosu u Čapljini, od jula do oktobra 1993., predstavljaju nehumana djela, zločin protiv čovječnosti, iz člana 5 Statuta.

1093. S druge strane, Vijeće je utvrdilo da ne raspolaže nijednim dokazom u vezi s uslovima u kojima su žene, djeca i starci iz opštine Čapljina bili zatočeni u julu i avgustu 1993. u kućama u Tasovićima i Lokvama, u Školi u Sovićima i u sabirnom centru u Gradini u mjestu Počitelj.¹⁸²¹ Iz tog razloga, Vijeće nije u mogućnosti da zaključi da su, uslijed tih uslova zatočenja, nad pomenutim ženama, djecom i starcima počinjena nehumana djela.

IX. Zatvor u Dretelju

1094. Vijeće je utvrdilo da su, od jula 1993. do prvih dana oktobra 1993., bili zatočeni i muškarci koji nisu pripadali nijednim oružanim snagama, odnosno civili, i pripadnici ABiH, odnosno ratni zarobljenici. Vijeće je konstatovalo da je Zatvor u Dretelju bio prenatrpan, da zatočnici nisu imali dovoljno prostora ni vazduha, da su higijenski uslovi bili krajnje loši, da su zatočnici bili gladni, zbog čega su jako izgubili na tjelesnoj težini,¹⁸²² i žedni, da im tokom zatočenja nije bila dostupna medicinska njega, te da su uslovi zatočenja u samicama bili posebno teški.¹⁸²³

1095. Vijeće se uvjerilo da su uslijed izuzetno teških uslova, kojima je HVO podvrgao zatočnike u Zatvoru u Dretelju tokom više od tri mjeseca, zatočnicima nanesene teške tjelesne i duševne povrede, te povreda njihovog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su osobe odgovorne za zatvor i jedinice koje su se nalazile u krugu logora – 3. satnija 3., a zatim 5. bojne Vojne policije, 1. brigada “Knez Domagoj” i domobranska jedinica¹⁸²⁴ – koje su znale kakvi su uslovi zatočenja, koje nisu učinile ništa da ih promijene i koje su i dalje držale Muslimane u zatočenju, razumno trebale znati da ti uslovi zatočnicima mogu nanijeti teške tjelesne i duševne povrede.

¹⁸²⁰ V. “Uslovi zatočenja u Silosu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹⁸²¹ V. “Zatvaranje žena, djece i starijih osoba u više kuća i škola u opštini Čapljina” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹⁸²² V. “Nedovoljne količine hrane i vode” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju.

¹⁸²³ V. “Nedostatak prostora i vazduha”, “Nepostojanje higijenskih uslova”, “Nedovoljne količine hrane i vode”, “Nepostojanje medicinske njege”, “Uslovi zatočenja u samicama” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju.

¹⁸²⁴ V. “Opis Zatvora u Dretelju”, “Treća satnija 3., kasnije 5. bojne vojne policije”, “Prva brigada “Knez Domagoj”” i “Domobrani” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju.

1096. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da uslovi zatočenja kojima je HVO podvrgao zatočenike u Zatvoru u Dretelju od jula do prvih dana oktobra 1993., predstavljaju nehumana djela, zločin protiv čovječnosti, iz člana 5 Statuta.

X. Zatvor u Gabeli

1097. Vijeće je utvrdilo da je HVO u periodu dok je Zatvor u Gabeli korišten kao zatočenički centar, tačnije od aprila 1993. do decembra 1993.,¹⁸²⁵ zatočio i muškarce koji nisu pripadali nijednim oružanim snagama, odnosno civile, i pripadnike ABiH, odnosno ratne zarobljenike. Vijeće je konstatovalo da je zatvor bio prenatrpan i da u njemu nije bilo dovoljno mjesta, da su higijenski uslovi bili krajnje loši, da su uslovi u ćelijama bili nezdravi, da nije bilo kreveta, pokrivača, ni tople odjeće, da nije bilo dovoljno vode i hrane, da je hrana bila lošeg kvaliteta, da tokom zatočenja zatočenicima nije bila dostupna medicinska njega i da neki od zatočenika jos uvijek trpe posljedice tog zatočenja.¹⁸²⁶ Vijeće se uvjerilo da su, uslijed izuzetno teških uslova kojima je HVO podvrgao zatočenike u Zatvoru u Gabeli tokom devet mjeseci, zatočenicima nanesene teške tjelesne i duševne povrede. Vijeće se uvjerilo da su osobe odgovorne za zatvor – 1. brigada “Knez Domagoj”, čiji su pripadnici bili ravnatelj i doravnatelj zatvora¹⁸²⁷ – koje su znale kakvi su uslovi zatočenja, koje nisu ništa učinile da ih promijene i koje su i dalje držale Muslimane u zatočenju, razumno trebale znati da ti uslovi zatočenicima mogu nanijeti teške tjelesne i duševne povrede.

1098. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da uslovi zatočenja koje je HVO nametnuo Muslimanima zatočenim u Zatvoru u Gabeli predstavljaju nehumana djela, zločin protiv čovječnosti, iz člana 5 Statuta.

XI. Opština Vareš

1099. Što se tiče Gimnazije u Varešu, Vijeće je konstatovalo da su muškarci Muslimani uhapšeni u gradu Varešu 23. oktobra 1993., među kojima je bilo onih koji nisu pripadali nijednim oružanim snagama, odnosno civila, kao i pripadnika ABiH, odnosno ratnih zarobljenika, bili u njoj zatočeni tokom sedam do deset dana¹⁸²⁸ u veoma teškim uslovima. Zatočenici, koji su bili pod stražom pripadnika voda Vojne policije pridodatog Brigadi “Bobovac”, praktično nisu dobijali ni hranu ni

¹⁸²⁵ V. “Otvaranje i zatvaranje Zatvora u Gabeli” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Gabeli.

¹⁸²⁶ V. “Nedostatak prostora”, “Nepostojanje higijenskih uslova”, “Nedovoljne količine hrane i vode”, “Nedovoljna medicinska njega” i “Uslovi zatočenja sredinom jula 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Gabeli.

¹⁸²⁷ V. “Upravljanje Zatvorom u Gabeli”, “Vlasti koje su odobravale pristup u Zatvor u Gabeli osobama sa strane”, “Vlasti za nadzor pristupa zatočenika vodi i hrani” i “Vlasti nadležne za organizovanje i pružanje medicinske njege” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Gabeli.

¹⁸²⁸ V. “Puštanje zatočenika na slobodu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

vodu, a u WC su mogli da odu samo povremeno i vrlo kratko.¹⁸²⁹ Opštinski Crveni krst je, istina, donio hranu zatočenicima 23. i 24. oktobra 1993., ali im sljedeća tri do četiri dana hrana više nije davana. Vijeće je takođe utvrdilo da zatočenicima nije bila dostupna medicinska njega, o čemu svjedoči činjenica da su 26. oktobra 1993. pripadnici voda Vojne policije pridodatog Brigadi “Bobovac” otjerali doktora Dražena Grgića, sanitetskog oficira Brigade “Bobovac”, kada je htio da pruži zdravstvenu pomoć zatočenicima.¹⁸³⁰ Vijeće je takođe zapazilo da zatočeniци nisu imali krevete i da su spavali na prostirkama ili na podu.¹⁸³¹ Vijeće se uvjerilo da su uslijed potpuno neadekvatnih i veoma teških uslova zatočenja kojima je HVO, tokom više od deset dana, podvrgao Muslimane zatočene u Gimnaziji u Varešu, od kojih su neki bili bolesni i/ili stariji, zatočenicima nanesene teške tjelesne i duševne povrede. Vijeće se uvjerilo da su pripadnici voda Vojne policije pridodatog Brigadi “Bobovac”, koji su bili zaduženi za nadzor nad tim zatočenicima i koji su namjerno pogoršali uslove zatočenja Muslimana, naročito time što su im tokom više dana nakon posjete opštinskog Crvenog krsta uskraćivali hranu i što su otjerali ljekara iz Gimnazije u Varešu, iako su neki od zatočenika bili bolesni, namećući takve uslove zatočenja, imali namjeru da zatočenicima nanesu teške tjelesne i duševne povrede. Vijeće stoga zaključuje da uslovi zatočenja muškaraca Muslimana u Gimnaziji u Varešu od 23. oktobra do 4. novembra 1993., predstavljaju krivično djelo nehumanih djela, iz člana 5 Statuta.

1100. Što se tiče Škole u Varešu, Vijeće je konstatovalo da su muškarci Muslimani uhapšeni u gradu Varešu 23. oktobra 1993., među kojima je bilo onih koji nisu pripadali nijednim oružanim snagama, odnosno civila, kao i pripadnika ABiH, odnosno ratnih zarobljenika, bili u njoj zatočeni tokom sedam do deset dana¹⁸³² u veoma teškim uslovima. Zatočeniци, koji su bili pod stražom pripadnika voda vojne policije pridodatog Brigadi “Bobovac”, nisu dobijali hranu i nije im bilo dozvoljeno da idu u WC.¹⁸³³ Nisu imali ni krevete na raspolaganju.¹⁸³⁴ Vijeće je, međutim, konstatovalo da su se – na datum koji Vijeće nije moglo da utvrdi, ali negdje između 27. oktobra i 2. novembra 1993.¹⁸³⁵ – dok su zatočeniци bili pod stražom vojnika Bobovačke brigade, a ne više voda vojne policije, uslovi zatočenja poboljšali, budući da se prema zatočenicima bolje postupalo i bilo im je dozvoljeno da idu u WC. Vijeće se uvjerilo da su, uslijed potpuno neadekvatnih i veoma teških uslova zatočenja kojima je HVO podvrgao Muslimane zatočene u Školi u Varešu tokom više od deset dana, zatočenicima nanesene teške tjelesne i duševne povrede. Vijeće se uvjerilo da su

¹⁸²⁹ V. “Uslovi zatočenja u Gimnaziji u Varešu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

¹⁸³⁰ V. “Uslovi zatočenja u Gimnaziji u Varešu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

¹⁸³¹ V. “Uslovi zatočenja u Gimnaziji u Varešu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

¹⁸³² V. “Dolazak i broj zatočenika, i organizacija Škole u Varešu kao zatočeničkog centra” i “Puštanje zatočenika na slobodu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

¹⁸³³ V. “Uslovi zatočenja u Školi u Varešu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

¹⁸³⁴ V. “Uslovi zatočenja u Školi u Varešu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

pripadnici voda Vojne policije pridodatog Brigadi "Bobovac", koji su u prvo vrijeme bili zaduženi za nadzor nad tim zatočenicima, koji su znali za te uslove zatočenja i koji nisu ništa učinili da te uslove promijene, već su nastavili da drže Muslimane u zatočenju, razumno mogli znati da ti uslovi zatočenja mogu zatočenicima nanijeti teške tjelesne i duševne povrede. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da uslovi u kojima su muškarci Muslimani bili zatočeni u Školi u Varešu od 23. oktobra do 4. novembra 1993. predstavljaju nehumana djela, zločin protiv čovječnosti, iz člana 5 Statuta.

1101. Kad je riječ o Zatvoru u Vareš-Majdanu, Vijeće je utvrdilo da raspolaže samo jednom izjavom pribavljenom na osnovu pravila 92bis Pravilnika. U nedostatku drugih dokaza, Vijeće ne može zaključiti da uslovi u kojima su u Zatvoru u Vareš-Majdanu držani zatočeni, među kojima je bilo kako civila, tako i pripadnika ABiH, odnosno ratnih zarobljenika, predstavljaju krivično djelo nehumanih djela, iz člana 5 Statuta.

Dio 12 : Nečovječno postupanje (uslovi zatočenja) (tačka 13)

I. Opština Prozor

1102. Preliminarno, Vijeće podsjeća da su Muslimani zatočeni u naselju Podgrađe, selu Lapsunji i selu Duge, bili civili koji su pali u ruke neprijatelja, te su stoga bili osobe zaštićene Ženevskim konvencijama.

1103. Što se tiče naselja Podgrađe, Vijeće je utvrdilo da su od kraja jula do kraja avgusta 1993. žene, djeca i starije osobe bili zatočeni u kućama te četvrti Prozora u atmosferi straha, pri čemu ih je u kućama bilo između 20 i 80 i morali su da spavaju na podu.¹⁸³⁶ Vijeće napominje da im je HVO nametnuo te uslove zatočenja u periodu od preko mjesec dana, te zaključuje da su im, s obzirom na izuzetnu osjetljivost žrtava i dužinu njihovog boravka u takvim uslovima, time nanesene teške tjelesne ili duševne povrede.

1104. Vijeće se uvjerilo da su vojni policajci HVO-a koji su nadzirali naselje Podgrađe¹⁸³⁷ imali namjeru da zatočenicima nametnu takve uslove ili su, u najmanju ruku, znali za te uslove zatočenja, a nisu ništa učinili da bi te uslove promijenili i znali su da će vjerovatne posljedice tih uslova biti nanošenje teških tjelesnih ili duševnih povreda zatočenicima i da su to prihvatili.

¹⁸³⁵ V. "Uslovi zatočenja u Školi u Varešu" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

¹⁸³⁶ V. "Uslovi zatočenja Muslimana dovedenih u Podgrađe" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁸³⁷ V. "Uslovi zatočenja Muslimana dovedenih u Podgrađe" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

1105. U svjetlu dokaza, Vijeće zaključuje da su uslovi zatočenja koje je HVO nametnuo Muslimanima u kućama u naselju Podgrađe od kraja jula do kraja avgusta 1993. predstavljali nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1106. Što se tiče sela Lapsunj, Vijeće je utvrdilo da su žene, djeca i starije osobe koje je HVO držao u zatočenju od kraja jula do sredine avgusta 1993. bili natrpani po kućama, u kojima ih je bilo po 20 do 30, i da su spavali na podu; da su higijenski uslovi bili veoma loši i da zatočenici nisu imali dovoljno vode.¹⁸³⁸ Vijeće stoga zaključuje da je HVO držao žene, djecu i starije osobe, Muslimane u zatočenju u selu Lapsunj u uslovima u kojima su im nanesene teške tjelesne i duševne povrede.

1107. Vijeće se uvjerilo da su pripadnici HVO-a koji su držali zatočenike u Lapsunju, budući da su znali u kakvim su uslovima te osobe bile zatočene i da nisu ništa učinili da bi te uslove promijenili, znali da će u tim uslovima vjerovatno doći do nanošenja teških tjelesnih ili duševnih povreda, što predstavlja tešku povredu ljudskog dostojanstva, i da su to prihvatili.

1108. U svjetlu dokaza, Vijeće zaključuje da su uslovi zatočenja u kućama u selu Lapsunj, koje je HVO nametnuo od kraja jula i tokom avgusta 1993. predstavljali nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1109. Što se tiče sela Duge, Vijeće je utvrdilo da su žene, djeca i starije osobe zatočeni u avgustu 1993. pod nadzorom patrola Vojne policije bili natrpani po kućama, u kojima ih je bilo po 30, da su spavali na podu i da nisu imali dovoljno hrane.¹⁸³⁹ Vijeće stoga zaključuje je HVO držao u zatočenju Muslimane u selu Duge u uslovima u kojima su im nanesene teške tjelesne ili duševne povrede.

1110. Vijeće se uvjerilo da su vojni policajci HVO-a koji su patrolirali selom i pripadnik MUP-a koji je tamo došao,¹⁸⁴⁰ a koji su znali kakvi su uslovi zatočenja i nisu ništa učinili da te uslove promijene, znali da će vjerovatne posljedice tih uslova biti nanošenje teških tjelesnih ili duševnih povreda i da su to prihvatili.

1111. U svjetlu dokaza, Vijeće zaključuje da su uslovi zatočenja koje je HVO nametnuo Muslimanima u kućama u selu Duge u avgustu 1993. predstavljali nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

¹⁸³⁸ V. "Uslovi zatočenja Muslimana dovedenih u Lapsunj" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁸³⁹ V. "Uslovi zatočenja Muslimana dovedenih u Duge" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁸⁴⁰ V. "Uslovi zatočenja Muslimana dovedenih u Duge" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

II. Opština Gornji Vakuf

1112. Preliminarno, Vijeće napominje da su Muslimani zatočeni na više mjesta u opštini Gornji Vakuf bili ili ratni zarobljenici ili civili koji su pali u ruke neprijatelja, te su stoga bili zaštićeni Ženevskim konvencijama.

1113. Što se tiče muslimanske djece, žena i starijih osoba iz opštine Gornji Vakuf koji su bili zatočeni u kućama u selima Duša, Hrasnica, Uzričje i Ždrimci, kao i u fabrici namještaja u Trnovači, te kućama u Trnovači, Volarima i Paloču nakon napada 18. januara 1993., Vijeće je ustanovilo da nema dovoljno dokaza koji bi Vijeću omogućili da utvrdi u kakvim su uslovima bili zatočeni.¹⁸⁴¹ Vijeće stoga ne može da zaključi da su uslovi zatočenja u kućama u selima Duša, Hrasnica, Uzričje i Ždrimci predstavljali nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1114. Što se tiče muškaraca Muslimana koje su pripadnici Brigade “Ante Starčević” i Vojne policije HVO-a držali u zatočenju u fabrici namještaja u Trnovači krajem januara i početkom februara 1993., Vijeće je utvrdilo da su ti zatočeni patili od hladnoće, da tokom otprilike dvije sedmice zatočenja nisu dobijali dovoljno hrane i da su neki od njih izgubili između 7 i 20 kilograma.¹⁸⁴² Vijeće se uvjerilo da su uslovi zatočenja koje je HVO nametnuo zatočenim Muslimanima tokom više od petnaest dana, a posebno to što ih je lišavao hrane, doveli do toga da su im nanesene teške tjelesne ili duševne povrede.

1115. Vijeće se takođe uvjerilo da su, budući da su lišavali zatočenike hrane, pripadnici Brigade “Ante Starčević” HVO-a, kao i pripadnici Vojne policije, imali namjeru da im nanesu teške tjelesne ili duševne povrede.

1116. Vijeće stoga zaključuje da su uslovi zatočenja u fabrici namještaja u Trnovači, koje su krajem januara odnosno početkom februara 1993. pripadnici Brigade “Ante Starčević” i Vojne policije nametnuli zatočenicima, predstavljali nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

¹⁸⁴¹ V. “Navodi o raseljavanju žena, djece, starijih i nemoćnih osoba iz sela Duša i njihovom zatočenju”, “Navodi o raseljavanju žena, djece i starijih osoba iz sela Hrasnica i njihovom zatočenju” i “Navodi o zatočenju i raseljavanju žena i djece iz sela Ždrimci” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

¹⁸⁴² V. “Uslovi zatočenja i postupanje prema muškarcima Muslimanima koje je HVO zatočio u Fabrici namještaja u Trnovači” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)

1117. Preliminarno, Vijeće primjećuje da su Muslimani koji su bili zatočeni na više mjesta u opštini Jablanica bili ili ratni zarobljenici ili civili, te su stoga bili zaštićeni Ženevskim konvencijama.

1118. Vijeće je utvrdilo da su uslovi zatočenja u Školi u Sovićima, od 17. aprila do 5. maja 1993., bili izuzetno teški; da su zatočeni, kojih je 18. aprila 1993. bilo oko stotinu, bili natrpani u dvije učionice; da su postojali samo osnovni higijenski uslovi i da im je tokom prvih dana zatočenja nedostajalo hrane i vode.¹⁸⁴³

1119. Vijeće se uvjerilo da su potpuno neadekvatni i teški uslovi zatočenja koje je HVO nametnuo Muslimanima zatočenim u Školi u Sovićima, među kojima je bilo žena, djece i starijih osoba, od kojih su neki bili zatočeni gotovo tri sedmice, doveli do toga da su im nanesene teške tjelesne ili duševne povrede. Vijeće se uvjerilo da su osobe zadužene za nadzor nad tim zatočenicima – pripadnici 3. bojne “Mijat Tomić”, pripadnici KB-a i pripadnici Vojne policije¹⁸⁴⁴ – koje su znale kakvi su uslovi zatočenja, koje nisu ništa učinile da te uslove promijene i koje su i dalje držale Muslimane u zatočenju, znale da će vjerovatne posljedice tih uslova zatočenja biti nanošenje teških tjelesnih ili duševnih povreda i da su to prihvatile.

1120. Vijeće stoga zaključuje da su uslovi zatočenja Muslimana u Školi u Sovićima od 17. aprila do 5. maja 1993., predstavljali nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1121. Vijeće je utvrdilo da svjedoci nisu mnogo govorili o uslovima zatočenja žena, djece i starijih osoba u šest ili sedam kuća u Junuzovićima. Vijeće je jedino moglo zaključiti da su postojali samo osnovni životni uslovi, da je životni prostor bio skučen i da nije bilo električne energije.¹⁸⁴⁵ Iako priznaje da su uslovi u kojima su se te osobe nalazile bili teški, Vijeće se nije uvjerilo da su ti uslovi bili takvi da su doveli do nanošenja teških tjelesnih ili duševnih povreda, niti da je nanijeta teška povreda ljudskog dostojanstva zatočenika. Vijeće stoga ne može zaključiti da su uslovi zatočenja Muslimana u kućama u Junuzovićima od 19. aprila do 4. ili 5. maja 1993. bili takvi da su predstavljali nečovječno postupanje iz člana 2 Statuta.

¹⁸⁴³ V. “Uslovi zatočenja i postupanje prema zatočenicima u Školi u Sovićima” i “Zaključci Vijeća u vezi s navodima o kriminalnim događajima u Školi u Sovićima” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

¹⁸⁴⁴ V. “Organizacija i način rada Škole u Sovićima kao mjesta zatočenja” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

¹⁸⁴⁵ V. “Zatočenje žena, djece i starijih osoba u kućama u zaseoku Junuzovići”, “Organizacija kuća u zaseoku Junuzovići kao mjesta zatočenja” i “Zatočenje i postupanje prema zatočenicima u kućama u zaseoku Junuzovići” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

IV. Heliodrom

1122. Vijeće podsjeća da su Muslimani zatočeni na Heliodromu bili ili ratni zarobljenici ili civili, te su stoga bili zaštićeni Ženevskim konvencijama.

1123. Vijeće je već reklo da nije u mogućnosti da zaključi da su uslovi zatočenja žena na Heliodromu bili pretjerano teški.¹⁸⁴⁶ Stoga Vijeće ne može zaključiti da su žene zatočene na Heliodromu bile žrtve nečovječnog postupanja zbog uslova njihovog zatočenja.

1124. Što se tiče uslova zatočenja muškaraca na Heliodromu, Vijeće je utvrdilo da je prostor bio prenatrpan, da su zatočenici imali tako malo mjesta da su neki od njih mogli leći da spavaju samo u smjenama, da je više zatočenika moralo da spava na podu, da su neki zatočenici dobijali veoma malo hrane, koja je pritom bila nekvalitetna, što je dovelo do toga da su zatočenici gubili - ponekad i veoma mnogo - na tjelesnoj težini, a jedan zatočenik koji je na Heliodromu proveo devet mjeseci izgubio je čak 47 kilograma, da su higijenski uslovi, kako je navedeno u izvještaju ljekara Sektora za zdravstvo Odjela obrane HR HB od 30. septembra 1993., bili “nezadovoljavajući”, da povrijeđeni ili bolesni zatočenici nisu dobijali odgovarajuću medicinsku njegu, da su uslovi zatočenja u samicama bili izuzetno teški, da zatočenici u samicama nisu dobijali dovoljno hrane ni vode i da su iz tog razloga neki zatočenici čak morali da piju sopstvenu mokraću.¹⁸⁴⁷ Osim toga, Vijeće konstatuje da vlasti HVO-a, iako su u više navrata dozvolile pristup Heliodromu MKCK-u i drugim predstavnicima međunarodne zajednice, nisu dopustile obilazak svih objekata i svih zatočenika. Vlasti HVO-a su sakrile neke zatočenike tokom tih posjeta i odbile da daju informacije o zatočenicima koji nisu bili na prozivci tokom posjeta tih predstavnika.¹⁸⁴⁸

1125. Vijeće se uvjerilo da su izuzetno teški uslovi koje je HVO nametnuo muškarcima zatočenim na Heliodromu tokom više mjeseci doveli do toga da su im nanesene teške tjelesne ili duševne povrede. Vijeće se uvjerilo da su vlasti odgovorne za uslove u kojima su se nalazili zatočenici na Heliodromu – Stanko Božić, ravnatelj, i Josip Praljak, doravnatelj, te pripadnici Vojne policije, pripadnici 1. djelatne bojne Vojne policije, zatim 5. bojne Vojne policije, kao i pripadnici 3. brigade HVO-a¹⁸⁴⁹ – koje su znale za uslove u kojima su zatočeni Muslimani i koje su ih i dalje

¹⁸⁴⁶ V. “Uslovi zatočenja žena i djece od sredine maja do 17. decembra 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹⁸⁴⁷ V. “Prenapučenost logora”, “Nedostatak ležajeva i pokrivača”, “Dostupnost hrane i vode”, “Loši higijenski uslovi”, “Medicinska njega zatočenika” i “Uslovi zatočenja u samicama” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹⁸⁴⁸ V. “Ograničavanje posjeta pripadnika međunarodne zajednice zatočenicima na Heliodromu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

¹⁸⁴⁹ V. “Upravljanje Heliodromom” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Heliodromom.

držale u zatočenju, znale da će vjerovatne posljedice tih uslova zatočenja biti nanošenje teških tjelesnih ili duševnih povreda i nisu ništa učinile da ih promijene.

1126. U svjetlu dokaza, Vijeće zaključuje da su uslovi zatočenja muškaraca Muslimana na Heliodromu koje je HVO nametnuo od maja 1993. do aprila 1994. predstavljali nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

V. Zatočenički centar Vojno

1127. Preliminarno, Vijeće napominje da se za nečovječno postupanje (uslovi zatočenja) tereti u paragrafu 142 Optužnice, u kome se navode činjenice u vezi sa zatočenjem djece. Međutim, Vijeće, kao što je već reklo, ne raspolaže nijednim dokazom o zatočenju te djece i stoga ne može zaključiti da su ona bila izložena nečovječnom postupanju zbog uslova zatočenja.

1128. Vijeće nadalje napominje da su Muslimani zatočeni u Zatočeničkom centru Vojno bili ili muškarci koji nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga, odnosno civili, ili pripadnici ABiH, odnosno ratni zarobljenici, te su stoga bili zaštićeni Ženevskim konvencijama.

1129. Vijeće je utvrdilo da je od 8. novembra do 28. januara 1994. Zatočenički centar Vojno, koji se sastojao od garaže i kotlovnice, bio pretrpan i da nije bilo dovoljno mjesta, da je hrane bilo u veoma malim količinama, da su higijenski uslovi bili izuzetno loši, a prostorije nezdrave, konkretno s obzirom na to da su zatočenici morali da mokre u prostoriji u kojoj su spavali, da nisu mogli da se kupaju i da su im oduzete lične stvari.¹⁸⁵⁰ Vijeće se uvjerilo da su užasni uslovi u kojima je HVO gotovo tri mjeseca držao u zatočenju Muslimane u Zatočeničkom centru Vojno doveli do toga da su im nanesene teške tjelesne ili duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog ljudskog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su osobe zadužene za Zatočenički centar Vojno – pripadnici 2. brigade HVO-a¹⁸⁵¹ – koje su znale kakvi su uslovi zatočenja, koje nisu ništa učinile da bi te uslove promijenile i koje su i dalje držale Muslimane u zatočenju, znale da će vjerovatne posljedice tih uslova biti nanošenje teških tjelesnih ili duševnih povreda i da nisu ništa učinile da ih promijene.

1130. U svjetlu dokaza, Vijeće zaključuje da su uslovi zatočenja koje je HVO od 8. novembra 1993. do 28. januara 1994. nametnuo zatočenicima u Zatočeničkom centru Vojno predstavljali nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

¹⁸⁵⁰ V. "Uslovi zatočenja u Zatočeničkom centru Vojno" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatočeničkim centrom Vojno.

¹⁸⁵¹ V. "Vlasti odgovorne za rad Zatočeničkog centra Vojno" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatočeničkim centrom Vojno.

VI. Opština Ljubuški i zatočenički centri u Ljubuškom

1131. Preliminarno, Vijeće napominje da su Muslimani zatočeni na više mjesta u opštini Ljubuški, bili ili muškarci koji nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga, odnosno civili, ili pripadnici ABiH, odnosno ratni zarobljenici, te su stoga bili zaštićeni Ženevskim konvencijama.

1132. Što se tiče Zatvora u Ljubuškom, Vijeće je utvrdilo da je zatvor od aprila 1993. do marta 1994. bio pretrpan, da su uslovi u ćelijama bili nezdravi, da nije bilo ni kreveta ni pokrivača, da muslimanski civili nisu imali pravo da primaju posjete članova svojih porodica, da je hrane bilo u nedovoljnim količinama i da je bila lošeg kvaliteta – neki zatočeniци su tokom zatočenja izgubili i do 30 kilograma, da je postojao samo jedan WC i da je medicinska njega bila veoma ograničena.¹⁸⁵² Vijeće se uvjerilo da su veoma teški uslovi zatočenja koje je HVO nametnuo zatočenim Muslimanima u Zatvoru u Ljubuškom tokom gotovo godinu dana doveli do toga da su im nanesene teške tjelesne i duševne povrede. Vijeće se uvjerilo da osobe zadužene za zatvor – vod Vojne policije pridodat 4. brigadi, 4. brigada i Uprava Vojne policije¹⁸⁵³ – koje su znale kakvi su uslovi zatočenja, koje nisu ništa učinile da ih promijene i koje su i dalje držale Muslimane u zatočenju, znale da će vjerovatne posljedice tih uslova biti nanošenje teških tjelesnih ili duševnih povreda i da su to prihvatile. Vijeće zaključuje, u svjetlu dokaza, da su uslovi zatočenja koje je HVO nametnuo zatočenim Muslimanima u Zatvoru u Ljubuškom predstavljali nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1133. Što se tiče logora Vitina-Otok, Vijeće je utvrdilo da je taj logor u julu i avgustu 1993. bio tek jedan pretrpani hangar neadekvatan za prihvatanje zatočenika, u kojem nije bilo sanitarija ni medicinske njege.¹⁸⁵⁴ Vijeće se uvjerilo da su veoma neadekvatni i teški uslovi u kojima je HVO držao u zatočenju Muslimane u logoru Vitina-Otok tokom dva mjeseca doveli do toga da su zatočenicima nanesene teške tjelesne i duševne povrede. Vijeće se uvjerilo da su osobe zadužene za logor – domobranska satnija koja je tamo bila, 4. brigada HVO-a, SIS i vod Vojne policije pridodat 4. brigadi¹⁸⁵⁵ – koje su znale kakvi su uslovi zatočenja, koje nisu ništa učinile da bi te uslove promijenile i koje su i dalje držale Muslimane u zatočenju, znale da će vjerovatne posljedice tih uslova biti nanošenje teških tjelesnih ili duševnih povreda i da su to prihvatile. Vijeće stoga, u

¹⁸⁵² V. “Uslovi zatočenja u Zatvoru u Ljubuškom” i “Činjenični zaključci Vijeća” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

¹⁸⁵³ V. “Komandna struktura u Zatvoru u Ljubuškom” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

¹⁸⁵⁴ V. “Činjenični zaključci Vijeća” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

¹⁸⁵⁵ V. “Organizacija Logora Vitina-Otok” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

svjetlu dokaza, zaključuje da su uslovi zatočenja koje je HVO nametnuo zatočenim Muslimanima u logoru Vitina-Otok predstavljali nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

VII. Opština Stolac

1134. Preliminarno, Vijeće napominje da su Muslimani zatočeni na više mjesta u opštini Stolac bili ili ratni zarobljenici ili civili, te su stoga bili zaštićeni Ženevskim konvencijama.

1135. Vijeće je utvrdilo da je u Školi u Aladinićima/Crnićima, u kojoj je tokom sedam do deset dana u julu i avgustu 1993.¹⁸⁵⁶ bilo zatočeno više stotina osoba, hrana davana u veoma malim količinama ili da se uopšte nije dijelila. Vijeće je takođe utvrdilo da su zatočenci spavali na podu i da nisu imali na raspolaganju ispravan WC.¹⁸⁵⁷ Vijeće je takođe utvrdilo da je, otprilike od 19. jula do 2. avgusta 1993. godine, u nekoliko kuća u Pješivac Gredi bilo zatočeno više od 1.000 mještana, od kojih je 250 osoba bilo nagurano u samo jednu kuću,¹⁸⁵⁸ te da Muslimani koji su od 13. jula 1993. nekoliko dana bili zatočeni u prodavnici u selu Aladinići, nisu uopšte dobijali hranu, niti su mogli da izađu da bi išli u WC.¹⁸⁵⁹

1136. Vijeće se uvjerilo da su potpuno neadekvatni i veoma teški uslovi zatočenja koje je HVO nametnuo Muslimanima zatočenim u julu i avgustu 1993. u Školi u Aladinićima/Crnićima, Muslimanima zatočenim približno od 19. jula do 2. avgusta 1993. u privatnim kućama u Pješivac Gredi kao i Muslimanima koji su od 13. jula 1993. nekoliko dana bili zatočeni u prodavnici u gradu Stocu, doveli do toga da su zatočenicima nanesene teške tjelesne ili duševne povrede. Vijeće se uvjerilo da su osobe odgovorne za više zatočeničkih centara – konkretno Beno Zdenko, pripadnik Vojne policije, kao i Pero Raguž, pripadnik MUP-a, te domobrani u slučaju Škole u Aladinićima/Crnićima,¹⁸⁶⁰ koje su znale u kakvim su uslovima zatočeni ti Muslimani, koje nisu ništa učinile da te uslove promijene i koje su ih i dalje držale u zatočenju, znale da će vjerovatne posljedice tih uslova zatočenja, koje je u nekim slučajevima trajalo i do petnaest dana, biti teške tjelesne i duševne povrede, i da su to prihvatile.

¹⁸⁵⁶ V. "Zatočenje u Školi u Aladinićima/Crnićima u julu 1993." i "Zatočenje u Školi u Aladinićima/Crnićima od 4. avgusta 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁸⁵⁷ V. "Zatočenje u Školi u Aladinićima/Crnićima u julu 1993." i "Zatočenje u Školi u Aladinićima/Crnićima od 4. avgusta 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁸⁵⁸ V. "Raseljavanje muslimanskog stanovništva i smrt jedne mlade žene u Pješivac Gredi" i "Zatočenje u privatnim kućama" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁸⁵⁹ V. "Zatočenje na drugim lokacijama koje nisu navedene u Optužnici" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁸⁶⁰ V. "Vlasti odgovorne za zatočenički centar HVO-a u Školi u Aladinićima/Crnićima" i "Zatvaranje u Vaspitno-popravnom domu" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

1137. Vijeće stoga zaključuje da su uslovi zatočenja u kojima je HVO držao Muslimane iz opštine Stolac, kako tokom jula i avgusta 1993. u Školi u Aladinićima/Crnićima, tako i otprilike od 19. jula do 2. avgusta 1993., u privatnim kućama u Pješivac Gredi, te nekoliko dana od 13. jula u prodavnici u selu Aladinići, predstavljali nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1138. Što se tiče VPD-a, Vijeće je smatralo da ne može da utvrdi da su uslovi zatočenja u njemu bili izrazito teški.¹⁸⁶¹ Osim toga, Vijeće je konstatovalo da ne raspolaže informacijama u vezi s uslovima zatočenja u fabrici "TGA".¹⁸⁶² Vijeće stoga nije u mogućnosti da zaključi da su uslovi zatočenja u VPD-u i u fabrici "TGA" predstavljali nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

VIII. Opština Čapljina

1139. Preliminarno, Vijeće napominje da su Muslimani zatočeni na više lokacija u opštini Čapljina bili ili ratni zarobljenici ili civili, te su stoga bili zaštićeni Ženevskim konvencijama.

1140. Vijeće je utvrdilo da je HVO držao u zatočenju Muslimane u Silosu u Čapljini od jula do oktobra 1993., i to u veoma teškim uslovima. Veliki broj zatočenika bio je natrpan u skućenom prostoru, konkretno u po četiri prostorije s obje strane dugačkog hodnika od kojih je u nekima bilo i po 150 ljudi.¹⁸⁶³ Imali su veoma malo hrane i vode, a sanitarija i električne energije nije bilo. Muslimani su morali da spavaju na podu, bez pokrivača i bez grijanja u prostorijama od betona u kojima je u septembru i oktobru 1993. temperatura bila veoma niska.¹⁸⁶⁴

1141. Vijeće se uvjerilo da su potpuno neadekvatni i veoma teški uslovi zatočenja koje je HVO nametnuo Muslimanima zatočenim u Silosu, među kojima su bile i žene, uključujući i trudnice, djeca i starije osobe, zatočenicima nanesene teške tjelesne ili duševne povrede. Vijeće se uvjerilo da su osobe odgovorne za nadzor tih zatočenika – pripadnici Vojne policije i pripadnici MUP-a – koje su znale kakvi su uslovi zatočenja, koje nisu ništa učinile da te uslove promijene i koje su i dalje držale Muslimane u zatočenju, znale da će vjerovatne posljedice tih uslova zatočenja biti nanošenje teških tjelesnih ili duševnih povreda i da su to prihvatile.

1142. Vijeće zaključuje da su uslovi zatočenja Muslimana u Silosu u Čapljini, od jula do oktobra 1993. godine, predstavljali nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

¹⁸⁶¹ V. "Zatvaranje u Vaspitno-popravnom domu" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁸⁶² V. "Zatočenje u fabrici TGA" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁸⁶³ V. "Organizacija Silosa u Čapljini kao zatočeničkog centra, broj i identitet zatočenika i stražara" i "Uslovi zatočenja u Silosu" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹⁸⁶⁴ V. "Uslovi zatočenja u Silosu" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

1143. S druge strane, Vijeće je već konstatovalo da ne raspolaže nijednim dokazom u vezi s uslovima u kojima su žene, djeca i starije osobe iz opštine Čapljina bili zatočeni u julu i avgustu 1993. u kućama u Tasovčićima i Lokvama, u Školi u Sovićima i u sabirnom centru u Gradini, u mjestu Počitelj.¹⁸⁶⁵ Shodno tome, Vijeće nije u mogućnosti da zaključi da su uslijed tih uslova zatočenja te žene, djeca i starije osobe bili izloženi nečovječnom postupanju.

IX. Zatvor u Dretelju

1144. Preliminarno, Vijeće napominje da su Muslimani zatočeni u Zatvoru u Dretelju bili ili muškarci koji nisu pripadali nijednim oružanim snagama, odnosno civili, ili pripadnici ABiH, odnosno ratni zarobljenici, te su stoga bili zaštićeni Ženevskim konvencijama.

1145. Vijeće je utvrdilo da je od jula 1993. do prvih dana oktobra 1993. godine, Zatvor u Dretelju bio pretrpan, da zatočenicima nisu imali dovoljno prostora ni vazduha, da su higijenski uslovi bili izuzetno loši, da su zatočenicima bili gladni – zbog čega su mnogo gubili na tjelesnoj težini¹⁸⁶⁶ – i žedni, da im tokom zatočenja nije obezbijeđena medicinska njega, da predstavnici nijedne međunarodne organizacije nisu mogli da posjete Zatvor u Dretelju prije 6. septembra 1993., te da su uslovi u zatočenju u samicama bili posebno teški.¹⁸⁶⁷

1146. Vijeće se uvjerilo da su izuzetno teškim uslovima koje je HVO nametnuo zatočenicima u Zatvoru u Dretelju u razdoblju od preko tri mjeseca zatočenicima nanesene teške tjelesne ili duševne povrede. Vijeće se uvjerilo da su osobe odgovorne za zatvor i jedinice koje su se nalazile u krugu logora – 3. satnija 3., a zatim 5. bojne Vojne policije, 1. brigada “Knez Domagoj” i domobranska jedinica¹⁸⁶⁸ – koje su znale u kakvim su uslovima zatočeni ti Muslimani, koje nisu ništa učinile da te uslove promijene i koje su i dalje držale Muslimane u zatočenju, znale da će vjerovatne posljedice tih uslova zatočenja biti teške tjelesne ili duševne povrede i da su to prihvatile.

1147. U svjetlu dokaza, Vijeće zaključuje da su uslovi zatočenja koje je HVO nametnuo zatočenicima u Zatvoru u Dretelju od jula do prvih dana oktobra 1993., predstavljali nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

¹⁸⁶⁵ V. “Zatvaranje žena, djece i starijih osoba u više kuća i škola u opštini Čapljina” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹⁸⁶⁶ V. “Nedovoljne količine hrane i vode” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju.

¹⁸⁶⁷ V. “Nedostatak prostora i vazduha”, “Nepostojanje higijenskih uslova”, “Nedovoljne količine hrane i vode”, “Nepostojanje medicinske njege”, “Uslovi zatočenja u samicama” i “Ograničenja pristupa u Zatvor u Dretelju” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju.

¹⁸⁶⁸ V. “Opis Zatvora u Dretelju”, “Treća satnija 3., kasnije 5. bojne vojne policije”, “Prva brigada “Knez Domagoj”” i “Domobranci” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Dretelju.

X. Zatvor u Gabeli

1148. Preliminarno, Vijeće napominje da su Muslimani zatočeni u Zatvoru u Gabeli bili ili muškarci koji nisu pripadali nijednim oružanim snagama, odnosno civili, ili pripadnici ABiH, odnosno ratni zarobljenici, te su stoga bili zaštićeni Ženevskim konvencijama.

1149. Vijeće je utvrdilo da je Zatvor u Gabeli, u periodu dok je bio korišten kao zatočenički centar, tačnije od aprila 1993. do decembra 1993.,¹⁸⁶⁹ bio pretrpan i da u njemu nije bilo dovoljno mjesta, da su higijenski uslovi bili izuzetno loši; da su ćelije bile nezdrave; da nije bilo kreveta, pokrivača, ni tople odjeće; da nije bilo dovoljno vode i hrane, koja je uz to bila lošeg kvaliteta; da tokom zatočenja zatočenicima nije obezbijedena medicinska njega; da je tek nakon 30. avgusta ili 1. septembra 1993. HVO dopustio predstavnicima međunarodnih organizacija da obiđu Zatvor u Gabeli, kao i da neki od nekadašnjih zatočenika jos uvijek trpe posljedice tog zatočenja.¹⁸⁷⁰ Vijeće se uvjerilo da su, u izuzetno teškim uslovima koje je HVO nametnuo zatočenicima u Zatvoru u Gabeli tokom devet mjeseci, zatočenicima nanesene teške tjelesne ili duševne povrede. Vijeće se uvjerilo da su odgovorni za zatvor – 1. brigada “Knez Domagoj”, čiji su pripadnici su bili ravnatelj i doravnatelj zatvora¹⁸⁷¹ – koji su znali kakvi su uslovi zatočenja, koji nisu ništa učinili da te uslove promijene i koji su i dalje držali Muslimane u zatočenju, znali da će vjerovatne posljedice tih uslova biti teške tjelesne ili duševne povrede i da su to prihvatili.

1150. U svjetlu dokaza, Vijeće zaključuje da su uslovi zatočenja koje je HVO nametnuo Muslimanima zatočenim u Zatvoru u Gabeli predstavljali nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

XI. Opština Vareš

1151. Preliminarno, Vijeće primjećuje da su Muslimani zatočeni na raznim mjestima u opštini Vareš bili ili muškarci koji nisu pripadali nijednim oružanim snagama, odnosno civili, ili pripadnici ABiH, odnosno ratni zarobljenici, te su stoga bili zaštićeni Ženevskim konvencijama.

¹⁸⁶⁹ V. “Otvaranje i zatvaranje Zatvora u Gabeli” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Gabeli.

¹⁸⁷⁰ V. “Nedostatak prostora”, “Nepostojanje higijenskih uslova”, “Nedovoljne količine hrane i vode”, “Nedovoljna medicinska njega”, “Uslovi zatočenja sredinom jula 1993.” i “Ograničenja pristupa zatočenicima u Zatvoru u Gabeli” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Gabeli.

¹⁸⁷¹ V. “Upravljanje Zatvorom u Gabeli”, “Vlasti koje su odobravale pristup u Zatvor u Gabeli osobama sa strane”, “Vlasti za nadzor pristupa zatočenika vodi i hrani” i “Vlasti nadležne za organizovanje i pružanje medicinske njege” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Gabeli.

1152. Što se tiče Gimnazije u Varešu, Vijeće je konstatovalo da su muškarci Muslimani uhapšeni u gradu Varešu 23. oktobra 1993. bili u njoj zatočeni u veoma teškim uslovima¹⁸⁷² tokom sedam do deset dana. Zatočnici, koji su bili pod stražom pripadnika voda Vojne policije pridodatog Brigadi “Bobovac”, praktično nisu dobijali ni hranu ni vodu, a u WC su mogli da odu samo povremeno i vrlo kratko.¹⁸⁷³ Opštinski Crveni krst je, istina, donio hranu zatočenicima 23. i 24. oktobra 1993., ali im sljedeća tri do četiri dana hrana više nije davana. Vijeće je takođe utvrdilo da zatočenicima nije bila obezbijedena medicinska njega, o čemu svjedoči činjenica da su 26. oktobra 1993. pripadnici voda Vojne policije pridodatog Brigadi “Bobovac” otjerali doktora Dražena Grgića, sanitetskog oficira Bobovačke brigade, kada je htio da pruži zdravstvenu pomoć zatočenicima.¹⁸⁷⁴ Vijeće je takođe utvrdilo da zatočnici nisu imali krevete i da su spavali na prostirkama ili na podu.¹⁸⁷⁵ Vijeće se uvjerilo da su potpuno neadekvatnim i veoma teškim uslovima zatočenja koje je HVO, tokom više od deset dana, nametnuo Muslimanima zatočenim u Gimnaziji u Varešu, od kojih su neki bili bolesni i/ili stariji, zatočenicima nanesene teške tjelesne ili duševne povrede. Vijeće se uvjerilo da su pripadnici voda Vojne policije pridodatog Brigadi “Bobovac” koji su bili zaduženi za nadzor nad tim zatočenicima i koji su namjerno pogoršali uslove zatočenja Muslimana, naročito time što su im tokom više dana nakon posjete opštinskog Crvenog krsta uskraćivali hranu i što su otjerali ljekara iz Gimnazije u Varešu, iako su neki od zatočenika bili bolesni, namećući takve uslove zatočenja, imali namjeru da zatočenicima nanesu teške tjelesne ili duševne povrede. Vijeće stoga zaključuje da su uslovi u kojima su muškarci Muslimani bili zatočeni u Gimnaziji u Varešu od 23. oktobra do 4. novembra 1993., predstavljali nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1153. Što se tiče Škole u Varešu, Vijeće je konstatovalo da su muškarci Muslimani uhapšeni u gradu Varešu 23. oktobra 1993. bili u njoj zatočeni u njoj tokom sedam do deset dana¹⁸⁷⁶ u veoma teškim uslovima. Zatočnici, koji su bili pod stražom pripadnika voda Vojne policije pridodatog Brigadi “Bobovac”, nisu dobijali hranu i nije im bilo dozvoljeno da idu u WC.¹⁸⁷⁷ Nisu imali ni krevete.¹⁸⁷⁸ Vijeće je, međutim, utvrdilo da su se – na datum koji Vijeće nije moglo da utvrdi, ali negdje između 27. oktobra i 2. novembra 1993.¹⁸⁷⁹ – dok su zatočnici bili pod stražom vojnika Brigade “Bobovac”, a ne više voda Vojne policije, uslovi zatočenja poboljšali, budući da je

¹⁸⁷² V. “Puštanje zatočenika na slobodu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

¹⁸⁷³ V. “Uslovi zatočenja u Gimnaziji u Varešu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

¹⁸⁷⁴ V. “Uslovi zatočenja u Gimnaziji u Varešu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

¹⁸⁷⁵ V. “Uslovi zatočenja u Gimnaziji u Varešu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

¹⁸⁷⁶ V. “Dolazak zatočenika i njihov broj te organizacija Škole u Varešu kao zatočeničkog centra” i “Puštanje zatočenika na slobodu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

¹⁸⁷⁷ V. “Uslovi zatočenja u Školi u Varešu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

¹⁸⁷⁸ V. “Uslovi zatočenja u Školi u Varešu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

¹⁸⁷⁹ V. “Uslovi zatočenja u Školi u Varešu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

zatočenicima bilo omogućeno da ih pregleda ljekar, da se prema njima bolje postupalo i da im je bilo dozvoljeno da idu u WC. Vijeće se uvjerilo da su potpuno neadekvatnim i veoma teškim uslovima zatočenja koje je HVO nametnuo Muslimanima zatočenim u Školi u Varešu tokom više od deset dana, zatočenicima nanesene teške tjelesne i duševne povrede. Vijeće se uvjerilo da su pripadnici voda Vojne policije pridodatog Brigadi "Bobovac", koji su u prvo vrijeme bili zaduženi za nadzor nad tim zatočenicima, koji su znali za te uslove zatočenja, koji nisu ništa učinili da te uslove promijene i koji su i dalje držali Muslimane u zatočenju, znali da će vjerovatne posljedice tih uslova zatočenja biti teške tjelesne ili duševne povrede i da su to prihvatili. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da su uslovi u kojima su muškarci Muslimani bili zatočeni u Školi u Varešu od 23. oktobra do 4. novembra 1993. predstavljali nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1154. Što se tiče Zatvora u Vareš-Majdanu, Vijeće je utvrdilo da raspolaže samo jednom izjavom, pribavljenom na osnovu pravila 92*bis* Pravilnika. U nedostatku drugih dokaza, Vijeće ne može da zaključi da su uslovi u kojima su držani zatočeni u Zatvoru u Vareš-Majdanu predstavljali nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

DIO 13 : Okrutno postupanje (uslovi zatočenja) (tačka 14)

I. Opština Prozor

1155. Preliminarno, Vijeće podsjeća da Muslimani zatočeni u naselju Podgrađe, selu Lapsunj i selu Duge, s obzirom na to da su bili zatočeni, nisu ili nisu više učestvovali u borbenim dejstvima. Vijeće stoga zaključuje da su zatočeni Muslimani bili zaštićene osobe u smislu člana 3 Statuta.

1156. Što se tiče naselja Podgrađe, Vijeće je utvrdilo da su od kraja jula do kraja avgusta 1993. žene, djeca i starije osobe bili zatočeni u kućama te četvrti Prozora u atmosferi straha, pri čemu ih je u kućama bilo između 20 i 80 i morali su da spavaju na podu.¹⁸⁸⁰ Vijeće napominje da im je HVO nametnuo te uslove zatočenja u periodu od preko mjesec dana, te zaključuje da su im, s obzirom na izuzetnu osjetljivost žrtava i dužinu njihovog boravka u takvim uslovima, time nanesene teške tjelesne ili duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva.

¹⁸⁸⁰ V. "Uslovi zatočenja Muslimana dovedenih u Podgrađe" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

1157. Vijeće se uvjerilo da su vojni policajci HVO-a koji su nadzirali naselje Podgrađe¹⁸⁸¹ imali namjeru da nametnu takve uslove ili da su, u najmanju ruku, znali za te uslove zatočenja, da nisu ništa učinili da bi te uslove promijenili i da su znali da će vjerovatne posljedice tih uslova biti nanošenje teških tjelesnih ili duševnih povreda, što predstavlja tešku povredu njihovog ljudskog dostojanstva i da su to prihvatili.

1158. U svjetlu dokaza, Vijeće zaključuje da su uslovi zatočenja Muslimana u kućama u naselju Podgrađe koje je HVO nametnuo od kraja jula do kraja avgusta 1993. predstavljali okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1159. Što se tiče sela Lapsunj, Vijeće je utvrdilo da su žene, djeca i starije osobe koje je HVO držao u zatočeništvu od kraja jula i u avgustu 1993. bili natrpani po kućama u kojima ih je bilo po 20 do 30 i da su spavali na podu, da su higijenski uslovi bili vrlo loši i da zatočenici nisu imali dovoljno vode.¹⁸⁸² Vijeće podsjeća da su te osobe uhapsili i u Lapsunj odveli vojni policajci i vojnici HVO-a i da je u avgustu bio prisutan jedan pripadnik MUP-a.¹⁸⁸³ Međutim, s izuzetkom ovih informacija, Vijeće ne zna tačno koja je jedinica HVO-a držala u zatočenju žene, djecu i starije osobe u Lapsunju. Vijeće stoga zaključuje da je HVO držao žene, djecu i starije osobe Muslimane u zatočeništvu u selu Lapsunj u uslovima u kojima su im nanosene teške tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva.

1160. Vijeće se uvjerilo da su pripadnici HVO-a u koji su držali zatočenike u Lapsunju, s obzirom na to da su znali u kakvim su uslovima te osobe bile zatočene i da nisu ništa učinili da te uslove promijene, znali da će u tim uslovima vjerovatno doći do nanošenja teških tjelesnih ili duševnih povreda, što predstavlja tešku povredu ljudskog dostojanstva i da su to prihvatili.

1161. U svjetlu dokaza, Vijeće zaključuje da su uslovi zatočenja Muslimana u kućama u selu Lapsunj, koje je HVO nametnuo od kraja jula i tokom avgusta 1993. predstavljali okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1162. Što se tiče sela Duge, Vijeće je utvrdilo da su žene, djeca i starije osobe zatočene u avgustu 1993. pod stražom patrola vojne policije, bili natrpani po kućama u kojima ih je bilo po 30, da su spavali na podu i da nisu imali dovoljno hrane.¹⁸⁸⁴ Vijeće stoga zaključuje je HVO držao u

¹⁸⁸¹ V. "Uslovi zatočenja Muslimana dovedenih u Podgrađe" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁸⁸² V. "Uslovi zatočenja Muslimana dovedenih u Lapsunj" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁸⁸³ V. "Uslovi zatočenja Muslimana dovedenih u Lapsunj" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁸⁸⁴ V. "Uslovi zatočenja Muslimana dovedenih u Duge" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

zatočenju Muslimane u selu Duge u uslovima u kojima su im nanesene teške tjelesne ili duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva.

1163. Vijeće se uvjerilo da su vojni policajci HVO-a koji su patrolirali selom i pripadnik MUP-a koji je tamo došao u obilazak,¹⁸⁸⁵ koji su znali kakvi su uslovi zatočenja i koji nisu ništa učinili da te uslove promijene, znali da će vjerovatne posljedice tih uslova biti nanošenje teških tjelesnih ili duševnih povreda, što predstavlja tešku povredu ljudskog dostojanstva i da su to prihvatili.

1164. U svjetlu dokaza, Vijeće zaključuje da su uslovi zatočenja Muslimana u kućama u selu Duge koje je nametnuo HVO u avgustu 1993., predstavljali okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

II. Opština Gornji Vakuf

1165. Preliminarno, Vijeće napominje da Muslimani zatočeni u opštini Gornji Vakuf, s obzirom na to da su bili zatočeni, nisu ili nisu više učestvovali u borbenim dejstvima. Vijeće stoga zaključuje da su zatočeni Muslimani bili zaštićene osobe u smislu člana 3 Statuta.

1166. Što se tiče djece, žena i starijih osoba Muslimana iz opštine Gornji Vakuf koji su bili zatočeni u kućama u selima Duša, Hrasnica, Uzričje i Ždrimci, kao i u fabrici namještaja u Trnovači i u kućama u Trnovači, Volarima i Paloču, nakon napada od 18. januara 1993., Vijeće je konstatovalo da nema dovoljno dokaza koji bi mu omogućili da utvrdi u kakvim su uslovima bili zatočeni.¹⁸⁸⁶ Vijeće stoga ne može da zaključi da su uslovi zatočenja u kućama u selima Duša, Hrasnica, Uzričje i Ždrimci predstavljali okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1167. Što se tiče muškaraca Muslimana koje su pripadnici Brigade “Ante Starčević” i Vojne policije HVO-a držali u zatočenju u fabrici namještaja u Trnovači krajem januara i početkom februara 1993., Vijeće je utvrdilo da su ti zatočenici patili od hladnoće, da tokom otprilike dvije sedmice zatočenja nisu dobijali dovoljno hrane i da su neki od njih izgubili između 7 i 20 kilograma.¹⁸⁸⁷ Vijeće se uvjerilo da su uslovi zatočenja koje je HVO nametnuo zatočenim Muslimanima tokom više od petnaest dana, a posebno uskraćivanje hrane, doveli do toga da su im nanesene teške tjelesne ili duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće se takođe uvjerilo da su pripadnici Brigade “Ante Starčević” HVO-a, kao i pripadnici vojne

¹⁸⁸⁵ V. “Uslovi zatočenja Muslimana dovedenih u Duge” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁸⁸⁶ V. “Navodi o raseljavanju žena, djece, starijih i nemoćnih osoba iz sela Duša i njihovom zatočenju” i “Navodi o zatočenju i raseljavanju žena djece iz sela Ždrimci” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

¹⁸⁸⁷ V. “Uslovi zatočenja i postupanje s Muslimanima, muškarcima, koje je HVO zatočio u Fabrici namještaja u Trnovači” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

policije, time što su zatočenicima uskraćivali hranu, imali namjeru da im nanesu teške tjelesne ili duševne povrede, što predstavlja tešku povredu dostojanstva zatočenih Muslimana.

1168. Vijeće stoga zaključuje da su uslovi zatočenja u fabrici namještaja u Trnovači, koje su krajem januara - početkom februara 1993. nametnuli pripadnici Brigade "Ante Starčević" i vojne policije, predstavljali okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)

1169. Preliminarno, Vijeće primjećuje da Muslimani koji su bili zatočeni na više mjesta u opštini Jablanica, s obzirom na to da su bili zatočeni, nisu ili nisu više učestvovali u borbenim dejstvima. Vijeće stoga zaključuje da su zatočeni Muslimani bili zaštićene osobe u smislu člana 3 Statuta.

1170. Vijeće je utvrdilo da su uslovi zatočenja u Školi u Sovićima od 17. aprila do 5. maja 1993. bili izuzetno teški, da su zatočeni, kojih je 18. aprila 1993. bilo oko stotinu, bili natrpani u dvije učionice, da su postojali samo osnovni higijenski uslovi i da im je tokom prvih dana zatočenja nedostajalo hrane i vode.¹⁸⁸⁸

1171. Vijeće se uvjerilo da su potpuno neadekvatni i teški uslovi zatočenja koje je HVO nametnuo Muslimanima zatočenim u Školi u Sovićima, među kojima je bilo žena, djece i starijih osoba, od kojih su neki bili zatočeni gotovo tri sedmice, doveli do toga da su im nanesene teške tjelesne ili duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog ljudskog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su osobe zadužene za nadzor nad tim zatočenicima – pripadnici 3. bojne "Mijat Tomić", pripadnici KB-a i pripadnici vojne policije¹⁸⁸⁹ - koje su znale kakvi su uslovi zatočenja i koje nisu ništa učinile da te uslove promijene i koje su i dalje držale Muslimane u zatočeništvu, znale da će vjerovatne posljedice tih uslova zatočenja biti nanošenje teških tjelesnih ili duševnih povreda, što predstavlja tešku povredu ljudskog dostojanstva zatočenika i da su to prihvatili.

1172. Vijeće stoga zaključuje da su uslovi zatočenja Muslimana u Školi u Sovićima od 17. aprila do 5. maja 1993., predstavljali okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 statuta.

1173. Vijeće je utvrdilo da svjedoci nisu mnogo govorili o uslovima zatočenja žena, djece i starijih osoba u šest ili sedam kuća u Junuzovićima. Vijeće je moglo jedino zaključiti da su postojali samo

¹⁸⁸⁸ V. "Uslovi zatočenja i postupanje prema zatočenicima u Školi u Sovićima" i "Zaključci Vijeća u vezi s navodima o kriminalnim događajima u Školi u Sovićima" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

¹⁸⁸⁹ V. "Organizacija i način rada Škole u Sovićima kao mjesta zatočenja" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

osnovni životni uslovi, da je životni prostor bio skučen i da nije bilo električne energije.¹⁸⁹⁰ Iako priznaje da su uslovi u kojima su se te osobe nalazile bili teški, Vijeće se nije uvjerilo da su ti uslovi bili takvi da su doveli do nanošenja teških tjelesnih ili duševnih povreda, što bi predstavljalo tešku povredu ljudskog dostojanstva zatočenika. Vijeće stoga ne može da zaključi da su uslovi zatočenja Muslimana u kućama u Junuzovićima od 19. aprila do 4. ili 5. maja 1993. bili takvi da su predstavljali okrutno postupanje iz člana 3 Statuta.

IV. Heliodrom

1174. Preliminarno, Vijeće napominje da Muslimani zatočeni na Heliodromu, s obzirom na to da su bili zatočeni, nisu ili nisu više učestvovali u borbenim dejstvima. Vijeće stoga zaključuje da su zatočeni Muslimani bili zaštićene osobe u smislu člana 3 Statuta.

1175. Vijeće je reklo da nije u mogućnosti da zaključi da su uslovi zatočenja žena na Heliodromu bili pretjerano teški.¹⁸⁹¹ Stoga Vijeće ne može da zaključi da su žene zatočene na Heliodromu bile žrtve okrutnog postupanja zbog uslova njihovog zatočenja.

1176. Što se tiče uslova zatočenja muškaraca na Heliodromu, Vijeće je utvrdilo da je prostor bio pretrpan, da su zatočenici imali tako malo mjesta da su neki od njih mogli leći da spavaju samo u smjenama, da je više zatočenika moralo da spava na podu, da su neki zatočenici dobijali veoma malo hrane, koja je pritom bila nekvalitetna, što je dovelo do toga da su zatočenici gubili - ponekad i veoma mnogo - na tjelesnoj težini - jedan zatočenik koji je na Heliodromu proveo devet mjeseci izgubio je čak 47 kilograma, da su higijenski uslovi, kako je navedeno u izvještaju Sektora za zdravstvo Odjela obrane HR HB od 30. septembra 1993., bili "nezadovoljavajući", da povrijeđeni ili bolesni zatočenici nisu dobijali odgovarajuću medicinsku njegu, da su uslovi zatočenja u samicama bili izuzetno teški, da zatočenici u samicama nisu dobijali dovoljno hrane ni vode i da su iz tog razloga neki zatočenici čak morali da piju sopstvenu mokraću.¹⁸⁹² Osim toga, Vijeće konstatuje da vlasti HVO-a, iako su u više navrata dozvolile MKCK-u i drugim predstavnicima međunarodne zajednice pristup Heliodromu, nisu dopustile obilazak čitavog objekta i svih

¹⁸⁹⁰ V. "Zatočenje žena, djece i starijih osoba u kućama u zaseoku Junuzovići", "Organizacija kuća u zaseoku Junuzovići kao mjesta zatočenja" i "Zatočenje i postupanje prema zatočenicima u zaseoku Junuzovići" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

¹⁸⁹¹ V. "Uslovi zatočenja žena i djece od sredine maja do 17. decembra 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom.

¹⁸⁹² V. "Prenapućenost logora", "Nedostatak ležajeva i pokrivača", "Dostupnost hrane i vode", "Loši higijenski uslovi", "Medicinska njega zatočenika" i "Uslovi zatočenja u samicama" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom.

zatočenika, od kojih su neke sakrile tokom tih posjeta i odbile su da daju informacije o zatočenicima koji nisu bili na prozivci tokom posjeta tih predstavnika.¹⁸⁹³

1177. Vijeće se uvjerilo da su izuzetno teški uslovi koje je HVO nametnuo muškarcima zatočenim na Heliodromu tokom više mjeseci doveli do toga da su im nanesene teške tjelesne ili duševne povrede što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su vlasti odgovorne za uslove u kojima su se nalazili zatočnici na Heliodromu - konkretno Stanko Božić i Josip Praljak, od kojih je prvi bio ravnatelj, a drugi doravnatelj, kao i pripadnici vojne policije, pripadnici 1. djelatne bojne Vojne policije, a zatim 5. bojne Vojne policije, te pripadnici 3. brigade HVO-a¹⁸⁹⁴ - koje su znale za uslove u kojima su bili zatočeni Muslimani i koje su ih i dalje držale u zatočenju, znale da će vjerovatne posljedice tih uslova zatočenja biti nanošenje teških tjelesnih ili duševnih povreda, što predstavlja tešku povredu njihovog ljudskog dostojanstva i da su to prihvatile.

1178. U svjetlu dokaza, Vijeće zaključuje da su uslovi zatočenja muškaraca Muslimana na Heliodromu koje je HVO nametnuo od maja 1993. do aprila 1994. predstavljali okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

V. Zatočenički centar Vojno

1179. Preliminarno, Vijeće napominje da se za okrutno postupanje (uslovi zatočenja) tereti u paragrafu 142 Optužnice, u kome se navode činjenice u vezi sa zatočenjem djece. Međutim, Vijeće, kao što je već reklo, ne raspolaže nijednim dokazom o zatočenju te djece i stoga ne može da zaključi da su ona bila izložena okrutnom postupanju zbog uslova zatočenja.

1180. Vijeće nadalje napominje da Muslimani zatočeni u Zatočeničkom centru Vojno, s obzirom na to da su bili zatočeni, nisu ili nisu više učestvovali u borbenim dejstvima. Vijeće stoga zaključuje da su zatočeni Muslimani bili zaštićene osobe u smislu člana 3 Statuta.

1181. Vijeće je utvrdilo da je od 8. novembra do 28. januara 1994. Zatočenički centar Vojno, koji se sastojao od garaže i kotlovnice, bio pretrpan i da nije bilo dovoljno mjesta, da je hrane bilo u veoma malim količinama, da su higijenski uslovi bili izuzetno loši, a prostorije nezdrave, konkretno s obzirom na to da su zatočnici morali da mokre u prostoriji u kojoj su spavali, da nisu mogli da se

¹⁸⁹³ V. "Ograničavanje posjeta pripadnika međunarodne zajednice zatočenicima na Heliodromu" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom.

¹⁸⁹⁴ V. "Upravljanje Heliodromom" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom.

kupaju i da su im oduzete lične stvari.¹⁸⁹⁵ Vijeće se uvjerilo da su užasni uslovi u kojima je HVO gotovo tri mjeseca držao u zatočenju Muslimane u Zatočeničkom centru Vojno doveli do toga da su zatočenicima nanesene teške tjelesne ili duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog ljudskog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su odgovorne osobe u Zatočeničkom centru Vojno – pripadnici 2. brigade HVO-a¹⁸⁹⁶ - koje su znale kakvi su uslovi zatočenja, koje ništa nisu učinile da te uslove promijene i koje su i dalje držale Muslimane u zatočenju, znale da će vjerovatne posljedice tih uslova biti nanošenje teških tjelesnih ili duševnih povreda, što predstavlja tešku povredu njihovog ljudskog dostojanstva i da su to prihvatili.

1182. U svjetlu dokaza, Vijeće zaključuje da su uslovi zatočenja koje je od 8. novembra 1993. do 28. januara 1994. HVO nametnuo zatočenicima u Zatočeničkom centru Vojno predstavljali okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

VI. Opština Ljubuški i zatočenički centri u Ljubuškom

1183. Preliminarno, Vijeće napominje da Muslimani zatočeni u opštini Ljubuški, s obzirom na to da su bili zatočeni, nisu ili nisu više učestvovali u borbenim dejstvima. Vijeće stoga zaključuje da su zatočeni Muslimani bili zaštićene osobe u smislu člana 3 Statuta.

1184. Što se tiče Zatvora u Ljubuškom, Vijeće je utvrdilo da je zatvor od aprila 1993. do marta 1994. bio pretrpan, da su uslovi u ćelijama bili nezdravi, da nije bilo ni kreveta ni pokrivača, da je hrane bilo u nedovoljnim količinama i da je bila lošeg kvaliteta - neki zatočeniци su tokom zatočeništva izgubili i do 30 kilograma - da je bio samo jedan WC i da je medicinska njega bila veoma ograničena.¹⁸⁹⁷ Vijeće se uvjerilo da su veoma teški uslovi zatočenja koje je HVO nametnuo zatočenim Muslimanima u Zatvoru u Ljubuškom tokom gotovo godinu dana doveli do toga da su im nanesene teške tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog ljudskog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su odgovorne osobe u zatvoru - vod vojne policije pridodat 4. brigadi, 4. brigada i Uprava Vojne policije¹⁸⁹⁸ - koje su znale kakvi su uslovi zatočenja, koje nisu ništa učinile da ih promijene i koje su i dalje držale Muslimane u zatočenju, znale da će vjerovatne posljedice tih uslova biti nanošenje teških tjelesnih ili duševnih povreda, što predstavlja tešku povredu ljudskog dostojanstva zatočenika i da su to prihvatile. Vijeće zaključuje, u svjetlu dokaza,

¹⁸⁹⁵ V. "Uslovi zatočenja u Zatočeničkom centru Vojno" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatočeničkim centrom Vojno.

¹⁸⁹⁶ V. "Vlasti odgovorne za rad Zatočeničkog centra Vojno" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatočeničkim centrom Vojno.

¹⁸⁹⁷ V. "Uslovi zatočenja u Zatvoru u Ljubuškom" i "Činjenični zaključci Vijeća" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

da su uslovi zatočenja koje je HVO nametnuo zatočenim Muslimanima u Zatvoru Ljubuški predstavljali okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1185. Što se tiče logora Vitina-Otok, Vijeće je konstatovalo da je taj logor u julu i avgustu 1993. bio tek jedan pretrpani hangar neadekvatan za prihvatanje zatočenika, u kojem nije bilo sanitarija ni medicinske njege.¹⁸⁹⁹ Vijeće se uvjerilo da su krajnje neadekvatni i teški uslovi u kojima je HVO držao u zatočeništvu Muslimane u logoru u mjestu Vitina-Otok tokom dva mjeseca doveli do toga da su zatočenicima nanosene teške tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog ljudskog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su odgovorne osobe u logoru – domobranska satnija koja je tamo bila, 4. brigada HVO-a, SIS i vod vojne policije pridodat 4. brigadi¹⁹⁰⁰ - koje su znale kakvi su uslovi zatočenja, koje nisu ništa učinile da te uslove promijene i koje su i dalje držale Muslimane u zatočenju, znale da će vjerovatne posljedice tih uslova biti nanošenje teških tjelesnih ili duševnih povreda, što predstavlja tešku povredu ljudskog dostojanstva zatočenika i da su to prihvatile. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da su uslovi zatočenja koje je HVO nametnuo zatočenim Muslimanima u logoru Vitina-Otok predstavljali okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

VII. Opština Stolac

1186. Preliminarno, Vijeće napominje da Muslimani zatočeni u opštini Stolac, s obzirom na to da su bili zatočeni, nisu ili nisu više učestvovali u borbenim dejstvima. Vijeće stoga zaključuje da su zatočeni Muslimani bili zaštićene osobe u smislu člana 3 Statuta.

1187. Vijeće je utvrdilo da se u Školi u Aladinićima/Crnićima, u kojoj je, tokom sedam do deset dana u julu i avgustu 1993.¹⁹⁰¹ bilo zatočeno više stotina osoba, hrana dijelila u veoma malim količinama, ili da se uopšte nije dijelila. Vijeće je takođe utvrdilo da su zatočnici spavali na podu i da nisu imali na raspolaganju ispravan WC.¹⁹⁰² Vijeće je takođe utvrdilo da je, otprilike od 19. jula do 2. avgusta 1993. godine, u nekoliko kuća u Pješivac Gredi bilo zatočeno više od 1.000 mještana,

¹⁸⁹⁸ V. "Komandna struktura u Zatvoru u Ljubuškom" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

¹⁸⁹⁹ V. "Činjenični zaključci Vijeća" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

¹⁹⁰⁰ V. "Organizacija logora Vitina-Otok" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

¹⁹⁰¹ V. "Zatočenje u Školi u Aladinićima/Crnićima u julu 1993." i "Zatočenje u Školi u Aladinićima/Crnićima od 4. avgusta 1993" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁹⁰² V. "Zatočenje u Školi u Aladinićima/Crnićima u julu 1993." i "Zatočenje u Školi u Aladinićima/Crnićima od 4. avgusta 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

od kojih je 250 osoba bilo nagurano u samo jednu kuću,¹⁹⁰³ te da Muslimani koji su od 13. jula 1993. nekoliko dana bili zatočeni u prodavnici u selu Aladinići, nisu uopšte dobijali hranu, niti su mogli da izađu da bi išli u WC.¹⁹⁰⁴

1188. Vijeće se uvjerilo da su potpuno neadekvatni i veoma teški uslovi zatočenja koje je HVO nametnuo Muslimanima zatočenim u julu i avgustu 1993. godine u Školi u Aladinićima/Crnićima i Muslimanima koji su od 13. jula 1993. godine nekoliko dana bili zatočeni u prodavnici u gradu Stocu, doveli do toga da su zatočenicima nanesene teške tjelesne ili duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog ljudskog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su odgovorne osobe u zatočeničkim centrima - konkretno Zdenko Beno, pripadnik vojne policije, kao i Pero Raguž, pripadnik MUP-a, te domobrani u slučaju škole u Aladinićima/Crnićima¹⁹⁰⁵ - koje su znale u kakvim su uslovima zatočeni ti Muslimani, koje nisu ništa učinile da te uslove promijene i koje su ih i dalje držale u zatočenju, znale da će vjerovatne posljedice tih uslova zatočenja, koje je u nekim slučajevima trajalo i do petnaest dana, biti teške tjelesne ili duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog ljudskog dostojanstva, i da su to prihvatile.

1189. Vijeće stoga zaključuje da su uslovi zatočenja u kojima je HVO držao Muslimane iz opštine Stolac, tokom jula i avgusta 1993. godine u Školi u Aladinićima/Crnićima, kao i otprilike od 19. jula do 2. avgusta 1993. godine, u privatnim kućama u Pješivac Gredi, te nekoliko dana od 13. jula u prodavnici u selu Aladinići, predstavljali okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1190. Što se pak tiče VPD-a, Vijeće je smatralo da ne može da utvrdi da su uslovi zatočenja u njemu bili posebno teški.¹⁹⁰⁶ Osim toga, Vijeće je konstatovalo da ne raspolaze informacijama u vezi s uslovima zatočenja u fabrici TGA.¹⁹⁰⁷ Vijeće stoga nije u mogućnosti da zaključi da su uslovi zatočenja u VPD-u i u fabrici TGA predstavljali okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

¹⁹⁰³ V. "Raseljavanje muslimanskog stanovništva i smrt jedne žene u Pješivac Gredi" i "Zatočenje u privatnim kućama" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁹⁰⁴ V. "Zatočenje na drugim lokacijama koje nisu navedene u Optužnici" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁹⁰⁵ V. "Vlasti odgovorne za zatočenički centar HVO-a u Školi u Aladinićima/Crnićima" i "Zatvaranje u Vaspitno-popravnim domu" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁹⁰⁶ V. "Zatvaranje u Vaspitno-popravnim domu" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

¹⁹⁰⁷ V. "Zatočenje u fabrici TGA" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

VIII. Opština Čapljina

1191. Preliminarno, Vijeće napominje da Muslimani zatočeni na više lokacija u opštini Čapljina, s obzirom na to da su bili zatočeni, nisu ili nisu više učestvovali u borbenim dejstvima. Vijeće stoga zaključuje da su zatočeni Muslimani bili zaštićene osobe u smislu člana 3 Statuta.

1192. Vijeće je utvrdilo da je HVO držao u zatočenju Muslimane u Silosu u Čapljini od jula do oktobra 1993., i to u veoma teškim uslovima. Veliki broj zatočenika bio je natrpan u skućenom prostoru, konkretno u po četiri prostorije s obje strane dugačkog hodnika od kojih je u nekima bilo i po 150 ljudi.¹⁹⁰⁸ Imali su veoma malo hrane i vode, a sanitarija i električne energije nije bilo. Muslimani su morali da spavaju na podu, bez pokrivača i bez grijanja u betonskim prostorijama u kojima je u septembru i oktobru 1993. temperatura bila veoma niska.¹⁹⁰⁹

1193. Vijeće se uvjerilo da su potpuno neadekvatni i veoma teški uslovi zatočenja koje je HVO nametnuo Muslimanima zatočenim u Silosu, među kojima su bile i žene, uključujući i trudnice, djeca i starije osobe, dovele do toga da su zatočenicima nanesene teške tjelesne ili duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog ljudskog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su odgovorne osobe za nadzor tih zatočenika - pripadnici vojne policije i pripadnici MUP-a - koje su znale kakvi su uslovi zatočenja, koje nisu ništa učinile da te uslove promijene i koje su i dalje držale Muslimane u zatočenju, znale da će vjerovatne posljedice tih uslova zatočenja biti nanošenje teških tjelesnih ili duševnih povreda, što predstavlja tešku povredu ljudskog dostojanstva zatočenika i da su to prihvatile.

1194. U svjetlu dokaza, Vijeće zaključuje da su uslovi zatočenja Muslimana u Silosu od jula do oktobra 1993. godine, predstavljali okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1195. S druge strane, Vijeće je već utvrdilo da ne raspolaže nijednim dokazom u vezi s uslovima u kojima su žene, djeca i starije osobe bili zatočeni u julu i avgustu 1993. na drugim mjestima zatočenja, poput kuća i škole.¹⁹¹⁰ Shodno tome, Vijeće nije u mogućnosti da zaključi da su uslijed tih uslova zatočenja pomenute žene, djeca i starije osobe bili izloženi okrutnom postupanju.

¹⁹⁰⁸ V. "Organizacija Silosa u Čapljini kao zatočeničkog centra, broj i identitet zatočenika i stražara" i " Uslovi zatočenja u Silosu" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹⁹⁰⁹ V. "Uslovi zatočenja u Silosu" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

¹⁹¹⁰ V. "Zatvaranje žena, djece i starijih osoba u više kuća i škola u opštini Čapljina" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

IX. Zatvor u Dretelju

1196. Preliminarno, Vijeće napominje da Muslimani zatočeni u Zatvoru u Dretelju, s obzirom na to da su bili zatočeni, nisu ili nisu više učestvovali u borbenim dejstvima. Vijeće stoga zaključuje da su zatočeni Muslimani bili zaštićene osobe u smislu člana 3 Statuta.

1197. Vijeće je utvrdilo da je od jula 1993. do prvih dana oktobra 1993. godine, Zatvor u Dretelju bio pretrpan, da zatočeni nisu imali dovoljno prostora ni vazduha, da su higijenski uslovi bili izuzetno loši, da su zatočeni patili od gladi – zbog čega su jako gubili na tjelesnoj težini¹⁹¹¹ - i žeđi, da im tokom zatočenja nije obezbijedena medicinska njega i da su uslovi u kojima su se nalazili zatočeni u samicama bili posebno teški.¹⁹¹²

1198. Vijeće se uvjerilo da su izuzetno teški uslovi koje je HVO nametnuo zatočenicima u Zatvoru u Dretelju u razdoblju od preko tri mjeseca doveli do toga da su zatočenicima nanesene teške tjelesne ili duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog ljudskog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su odgovorne osobe u zatvoru i jedinice koje su se nalazile u krugu logora – 3. satnija 3., a zatim 5. bojne vojne policije, 1. brigada “Knez Domagoj” i domobranska jedinica¹⁹¹³ – koje su znale kakvi su uslovi zatočenja, koje nisu ništa učinile da te uslove promijene i koje su i dalje držale Muslimane u zatočenju, znale da će vjerovatne posljedice tih uslova zatočenja biti teške tjelesne ili duševne povrede, što predstavlja tešku povredu ljudskog dostojanstva zatočenika i da su to prihvatile.

1199. U svjetlu dokaza, Vijeće zaključuje da su uslovi zatočenja koje je HVO nametnuo zatočenicima u Zatvoru u Dretelju od jula do prvih dana oktobra 1993., predstavljali okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

X. Zatvor u Gabeli

1200. Preliminarno, Vijeće napominje da Muslimani zatočeni u Zatvoru u Gabeli, s obzirom na to da su bili zatočeni, nisu ili nisu više učestvovali u borbenim dejstvima. Vijeće stoga zaključuje da su zatočeni Muslimani bili zaštićene osobe u smislu člana 3 Statuta.

¹⁹¹¹ V. “Nedovoljne količine hrane i vode” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa zatvorom u Dretelju.

¹⁹¹² V. “Nedostatak prostora i vazduha”, “Nepostojanje higijenskih uslova”, “Nedovoljne količine hrane i vode”, “Nepostojanje medicinske njege”, “Uslovi zatočenja u samicama” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa zatvorom u Dretelju.

¹⁹¹³ V. “Opis Zatvora u Dretelju”, “3.satnija 3., kasnije 5. bojne vojne policije”, “1.brigada”Knez Domagoj” “i “Domobrani” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa zatvorom u Dretelju.

1201. Vijeće je utvrdilo da je Zatvor u Gabeli, u periodu dok je bio korišten kao zatočenički centar, tačnije od aprila 1993. do decembra 1994. godine,¹⁹¹⁴ bio pretrpan i da u njemu nije bilo dovoljno mjesta, da su higijenski uslovi bili izuzetno loši; da su uslovi u ćelijama bili nezdravi; da nije bilo kreveta, pokrivača, ni tople odjeće; da nije bilo dovoljno vode i hrane; da je hrana bila lošeg kvaliteta i da tokom zatočenja zatočenicima nije obezbijedena medicinska njega, kao i da neki od nekadašnjih zatočenika jos uvijek trpe posljedice tog zatočenja.¹⁹¹⁵ Vijeće se uvjerilo da su izuzetno teški uslovi koje je HVO nametnuo zatočenicima u Zatvoru Gabela tokom devet mjeseci doveli do toga da su zatočenicima nanesene teške tjelesne ili duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su odgovorne osobe u zatvoru – 1. brigada “Knez Domagoj”, u čijem su sastavu bili ravnatelj i doravnatelj zatvora, kao i Brigada “Herceg Stjepan” i domobranska jedinica koje su bile zadužene za nadzor i bezbjednost zatočenika¹⁹¹⁶ - koje su znale u kakvim su uslovima zatočeni ti Muslimani, koje nisu ništa učinile da te uslove promijene i koje su i dalje držale Muslimane u zatočeništvu, znale da će vjerovatne posljedice tih uslova biti teške tjelesne ili duševne povrede, što predstavlja tešku povredu ljudskog dostojanstva zatočenika i da su to prihvatili.

1202. U svjetlu dokaza, Vijeće zaključuje da su uslovi zatočenja koje je HVO nametnuo Muslimanima zatočenim u Zatvoru Gabela predstavljali okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

XI. Opština Vareš

1203. Prelimnarno, Vijeće napominje da Muslimani zatočeni u opštini Vareš, s obzirom na to da su bili zatočeni, nisu ili nisu više učestvovali u borbenim dejstvima. Vijeće stoga zaključuje da su zatočeni Muslimani bili zaštićene osobe u smislu člana 3 Statuta.

1204. Što se tiče Gimnazije u Varešu, Vijeće je konstatovalo da su muškarci Muslimani uhapšeni u gradu Varešu 23. oktobra 1993. bili zatočeni tokom sedam do deset dana¹⁹¹⁷ u veoma teškim uslovima. Zatočnici, koji su bili pod stražom pripadnika voda vojne policije pridodatog Brigadi “Bobovac”, praktično nisu dobijali ni hranu ni vodu, a u WC su mogli da odu samo povremeno i

¹⁹¹⁴ V. “Otvaranje i zatvaranje Zatvora u Gabeli” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa zatvorom u Gabeli.

¹⁹¹⁵ V. “Nedostatak prostora”, “Loši higijenski uslovi”, “Nedovoljne količine hrane i vode”, “Nedovoljna medicinska njega”, “Uslovi zatočenja sredinom jula 1993.” i “Ograničenja pristupa zatočenicima u Zatvoru u Gabeli” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa zatvorom u Gabeli.

¹⁹¹⁶ V. “Upravljanje Zatvorom u Gabeli”, “Vlasti koje su odobravale pristup u Zatvor u Gabeli osobama sa strane”, “Vlasti za nadzor pristupa zatočenika vodi i hrani” i “Vlasti nadležne za organizovanje i pružanje medicinske njege” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa zatvorom u Gabeli.

¹⁹¹⁷ V. “Puštanje zatočenika na slobodu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

vrlo kratko.¹⁹¹⁸ Opštinski Crveni krst je, doduše, donio hranu zatočenicima 23. i 24. oktobra 1993. godine, ali im sljedeća tri-četiri dana hrana više nije davana. Vijeće je takođe utvrdilo da zatočenicima nije bila obezbijedena medicinska njega, o čemu svjedoči činjenica da su 26. oktobra 1993. pripadnici voda vojne policije pridodatog Brigadi „Bobovac“ otjerali doktora Dražena Grgića, oficira saniteta Brigade “Bobovac”, kada je htio da pruži medicinsku pomoć zatočenicima.¹⁹¹⁹ Vijeće je takođe utvrdilo da zatočeniци nisu imali krevete i da su spavali na prostirkama ili na podu.¹⁹²⁰ Vijeće se uvjerilo da su potpuno neadekvatni i veoma teški uslovi zatočenja koje je HVO tokom više od deset dana nametnuo Muslimanima zatočenim u Gimnaziji u Varešu, od kojih su neki bili bolesni i/ili stariji, doveli do toga da su zatočenicima nanesene teške tjelesne ili duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog ljudskog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su pripadnici voda vojne policije pridodatog Brigadi “Bobovac”, odgovorni za nadzor nad tim zatočenicima i koji su namjerno pogoršali uslove zatočenja Muslimana, naročito time što su im tokom više dana nakon posjete opštinskog Crvenog krsta uskraćivali hranu i što su otjerali ljekara iz Gimnazije u Varešu, iako su neki od zatočenika bili bolesni, namećući takve uslove zatočenja, imali namjeru da nanesu teške tjelesne ili duševne povrede, što predstavlja tešku povredu ljudskog dostojanstva. Vijeće stoga zaključuje da su uslovi u kojima su muškarci Muslimani bili zatočeni u Gimnaziji u Varešu od 23. oktobra do 4. novembra 1993., predstavljali okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1205. Što se tiče Škole u Varešu, Vijeće je konstatovalo da su muškarci Muslimani uhapšeni u gradu Varešu 23. oktobra 1993. bili u njoj zatočeni tokom sedam do deset dana¹⁹²¹ u veoma teškim uslovima. Zatočeniци, koji su bili pod stražom pripadnika voda vojne policije pridodatog Brigadi “Bobovac” brigadi, nisu dobijali hranu i nije im bilo dozvoljeno da idu u WC.¹⁹²² Nisu imali ni krevete.¹⁹²³ Vijeće je, međutim, konstatovalo da su se – na datum koji Vijeće nije moglo da utvrdi, ali negdje između 27. oktobra i 2. novembra 1993.¹⁹²⁴ – dok su zatočeniци bili pod stražom vojnika Brigade “Bobovac”, a ne više voda vojne policije, uslovi zatočenja poboljšali, s obzirom na to da je zatočenicima bilo omogućeno da ih pregleda ljekar, da se prema njima bolje postupalo i da im je bilo dozvoljeno da idu u WC. Vijeće se uvjerilo da su potpuno neadekvatni i veoma teški uslovi zatočenja koje je HVO nametnuo Muslimanima zatočenim u Školi u Varešu tokom više od deset dana, doveli do toga da su zatočenicima nanesene teške tjelesne ili duševne povrede, što predstavlja

¹⁹¹⁸ V. “Uslovi zatočenja Gimnaziji u Varešu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

¹⁹¹⁹ V. “Uslovi zatočenja Gimnaziji u Varešu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

¹⁹²⁰ V. “Uslovi zatočenja Gimnaziji u Varešu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

¹⁹²¹ V. “Dolazak i broj zatočenika i organizacija Gimnazije u Varešu kao zatočeničkog centra” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

¹⁹²² V. “Uslovi zatočenja u Školi u Varešu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

¹⁹²³ V. “Uslovi zatočenja u Školi u Varešu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

tešku povredu njihovog ljudskog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su pripadnici voda vojne policije prododatog Brigadi „Bobovac“, koji su u prvo vrijeme bili odgovorni za nadzor nad tim zatočenicima, koji su znali za te uslove zatočenja, koji nisu ništa učinili da te uslove promijene i koji su i dalje držali Muslimane u zatočenju, znali da će posljedice tih uslova zatočenja biti teške tjelesne ili duševne povrede, što predstavlja tešku povredu ljudskog dostojanstva zatočenika i da su to prihvatili. Na osnovu dokaza, Vijeće zaključuje da su uslovi u kojima su muškarci Muslimani bili zatočeni u Školi u Varešu od 23. oktobra do 4. novembra 1993. godine predstavljali okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1206. Što se tiče Zatvora u Vareš-Majdanu, Vijeće je utvrdilo da raspolaže samo jednom izjavom pribavljenom na osnovu pravila 92bis Pravilnika. U nedostatku drugih dokaza, Vijeće ne može da zaključi da su uslovi u kojima su držani zatočnici u Zatvoru Vareš-Majdan predstavljali okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

Dio 14 : Nehumana djela (tačka 15)

I. Opština Prozor

1207. Kako je Vijeće utvrdilo, prilikom preuzimanja kontrole nad gradom Prozorom i selom Paljike od 24. oktobra 1992. nadalje, snage HVO-a su uništile brojne muslimanske kuće, kao i vozila u vlasništvu stanovnika Prozora¹⁹²⁵ i spalile najmanje jednu muslimansku kuću u selu Paljike, te ubile jednog starca i jednu ženu, koji su oboje bili mještani tog sela.¹⁹²⁶ Vijeće se uvjerilo da su ti događaji doveli do toga da je muslimanskom stanovništvu grada Prozora i sela Paljike nanesena teška tjelesna i duševna povreda. Osim toga, Vijeće se uvjerilo da su snage HVO-a, time što su počinile ta djela nasilja, imale namjeru da nanesu tešku tjelesnu i duševnu povredu muslimanskom stanovništvu tih mjesta, čime su počinile nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

1208. Vijeće je utvrdilo da su snage HVO-a, nakon što su preuzele kontrolu nad gradom Prozorom i selom Paljike, uhapsile i u Školi u Ripcima zatočile veliki broj Muslimana, pripadnika TO/ABiH iz Prozora i Paljika, kao i vojno sposobne muškarce iz Paljika.¹⁹²⁷ Vijeće, međutim, nije moglo da

¹⁹²⁴ V. “Uslovi zatočenja u Školi u Varešu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

¹⁹²⁵ V. “Oštećivanje i palež i uništavanje imovine i kuća u vlasništvu Muslimana nakon uspostavljanja kontrole nad Prozorom” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁹²⁶ V. “Napad na selo Paljike 24. oktobra 1992., oštećivanje imovine i kuća i smrt dva mještana” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁹²⁷ V. “Hapšenje i zatočenje muškaraca Muslimana u Prozoru i Paljikama od 24. oktobra 1992.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

utvrdi da su zatočenici u Školi zlostavljani dok ih je HVO držao u zatočenju.¹⁹²⁸ Vijeće stoga ne može da zaključi da su zatočenici u Školi u Ripcima bili žrtve nehumanih djela, krivičnog djela iz člana 5 Statuta.

1209. Kako je Vijeće utvrdilo, snage HVO-a su tokom preuzimanja sela Parcani 17. aprila 1993. i Tošćanice 19. aprila 1993. uništile brojne kuće u ta dva sela i ubile dvije starije osobe iz sela Tošćanica.¹⁹²⁹ Vijeće se uvjerilo da su ti događaji doveli do toga da je cjelokupnom muslimanskom stanovništvu tih sela nanesena teška tjelesna i duševna povreda. Vijeće se dalje uvjerilo da su snage HVO-a koje su 17. i 19. aprila 1993. preuzele kontrolu nad ta dva sela, djelujući tako nasilno, imale namjeru da nanesu tešku tjelesnu i duševnu povredu mještanima tih sela, čime su počinili nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

1210. Vijeće, međutim, nije u mogućnosti da zaključi da su snage HVO-a počinile zločine prilikom preuzimanja kontrole nad selom Lizoperci 18. ili 19. aprila 1993.,¹⁹³⁰ te ne može da donese osuđujuću presudu po tački Optužnice za nehumana djela u vezi s događajima koji su se odigrali u tom selu.

1211. Što se tiče ograničavanja kretanja muslimanskog stanovništva opštine Prozor od ljeta 1993., Vijeće je konstatovalo da cjelokupno stanovništvo Prozora, a ne samo muslimansko stanovništvo, nije bilo u mogućnosti da slobodno, bez propusnice, ode iz opštine.¹⁹³¹ Vijeće je takođe konstatovalo da je vojna policija prvenstveno sprečavala žene, djecu i starije osobe Muslimane i imama iz Prozora da odu iz grada i opštine, barem tokom ljeta 1993., iako je kontrolisala kretanje svih stanovnika.¹⁹³² Na osnovu samo ovih elemenata, Vijeće ipak ne može da zaključi da je to ograničenje dovelo do nanošenja teške tjelesne i duševne povrede muslimanskom stanovništvu u Prozoru ili teške povrede njihovog dostojanstva i stoga ne može da donese osuđujuću presudu po tački Optužnice za nehumana djela u vezi s tim događajima.

¹⁹²⁸ V. "Hapšenje i zatočenje muškaraca Muslimana u Prozoru i Paljikama 24. oktobra 1992." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁹²⁹ V. "Napad na Parcani 17.–19. aprila 1993. i paljenje stambenih objekata" i "Napad na Tošćanicu 19. aprila 1993., paljenje stambenih objekata i smrt tri mješšana" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁹³⁰ V. "Napad na Lizoperce 18. i 19. aprila 1993. i paljenje stambenih objekata" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁹³¹ V. "Ograničenje kretanja za Muslimane u opštini Prozor od ljeta 1993" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁹³² V. "Ograničenje kretanja za Muslimane u opštini Prozor od ljeta 1993" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

1212. Kako je Vijeće utvrdilo, prilikom napada na selo Skrobućani u maju ili junu 1993., snage HVO-a su spalile muslimansku imovinu, kao i seosku džamiju.¹⁹³³ Tokom juna 1993., vojnici HVO-a su terorizovali stanovništvo sela Gračanica tako što su noću upadali u selo i bacali ručne bombe u šumu u koju se sklonio dio stanovništva.¹⁹³⁴ Prilikom napada na Lug krajem juna 1993., vojnici HVO-a su spalili više kuća Muslimana.¹⁹³⁵ Prilikom napada Vojne policije HVO-a ili jedinice “Kinder vod” na selo Podaniš (ili Podonis) 5 jula 1993., pripadnici HVO-a su spalili muslimansku imovinu i ubili stoku.¹⁹³⁶ Prilikom napada na selo Prajine i na brdo Tolovac 19. jula 1993., vojnici HVO-a su pretukli i ubili tri osobe u selu Prajine, ušli u jednu štalu koja se nalazila na brdu Tolovac i prijetili manjoj grupi muškaraca, žena i djece koji su se u nju sklonili, zatim su ih pod prijetnjom smrću natjerali da izađu i pretukli i ubili jednog muškarca - Bajru Munikozu, jednu ženu - Sahu Munikozu - i jednog invalida - Šabana Hodžića - a potom su štalu spalili.¹⁹³⁷ Vijeće se uvjerilo da su ti događaji doveli do toga da je cjelokupnom muslimanskom stanovništvu tih mjesta nanesena teška tjelesna i duševna povreda. Vijeće se, pored toga, uvjerilo da su snage HVO-a koje su napale ta sela, postupajući tako nasilno, imale namjeru da nanesu tešku tjelesnu i duševnu povredu njihovim stanovnicima, čime su počinili nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

1213. Vijeće, međutim, nije bilo u mogućnosti da zaključi da su snage HVO-a prilikom napada na sela Duge, Lizoperci, Munikoze i Parcani od juna do avgusta 1993. počinile zločine i samim tim nehumana djela.¹⁹³⁸

1214. Što se tiče Srednje škole u Prozoru, Vijeće je utvrdilo da su u julu i avgustu 1993. vojni policajci i vojnici HVO-a, među kojima su bili i pripadnici “Kinder voda”, zlostavljali zatočene Muslimane, tako što su izvana dolazili u školu da bi tukli zatočenike i pucali u njih.¹⁹³⁹ Jedan od zatočenika bio je teško ranjen iz vatrenog oružja, izveden je iz Srednje škole i do današnjeg dana se vodi kao nestao.¹⁹⁴⁰ Zatočenike su svakodnevno tukli, a premlaćivanja su počinjala kasno noću i

¹⁹³³ V. “Napad na sela Skrobućani i Gračanica i oštećivanje imovine i džamije u Skrobućanima” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁹³⁴ V. “Napad na sela Skrobućani i Gračanica i oštećivanje imovine i džamije u Skrobućanima” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁹³⁵ V. “Napad na sela Duge i Lug i oštećivanje imovine” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁹³⁶ V. “Napad na selo Podaniš ili Podonis i oštećivanje imovine” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁹³⁷ V. “Smrt šest Muslimana na području Prajina i Tolovca” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁹³⁸ V. “Napad na sela Duge i Lug i oštećivanje imovine”, “Napad na selo Lizoperci i oštećivanje imovine i džamije”, “Napad na selo Munikoze i oštećivanje imovine” i “Napad na selo Parcani i oštećivanje imovine” u Činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁹³⁹ V. “Postupanje prema zatočenicima u Srednjoj školi u Prozoru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁹⁴⁰ V. “Postupanje prema zatočenicima u Srednjoj školi u Prozoru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

trajala su do sutradan ujutro.¹⁹⁴¹ Vojnici HVO-a su šamarali zatočeničke i udarali ih kundacima.¹⁹⁴² Vijeće stoga zaključuje da su vojni policajci i vojnici HVO-a, među kojima su bili i pripadnici “Kinder voda”, zlostavljali Muslimane zatočene u Srednjoj školi u Prozoru, čime im je nanesena teška tjelesna povreda. Vijeće se uvjerilo da su vojni policajci i vojnici HVO-a, među kojima su bili i pripadnici “Kinder voda”, koji su dolazili u školu izvana, postupajući tako nasilno, imali namjeru da zatočenicima nanesu tešku tjelesnu i duševnu povredu, kao i da su odgovorne osobe u Srednjoj školi u Prozoru - Brigada “Rama”, civilni policajci, domobrani i, od 15. jula 1993., vojni policajci¹⁹⁴³ - koje su znale za to postupanje i koje nisu ništa učinile da to prestane, mogle razumno da predvide da će ono vjerovatno dovesti do nanošenja teške tjelesne i duševne povrede zatočenicima. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je postupanje vojnika HVO-a, među kojima su bili i pripadnici “Kinder voda” i vojni policajci, prema Muslimanima zatočenim u Srednjoj školi u Prozoru predstavljalo nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

1215. Što se tiče Unisove zgrade, Vijeće je utvrdilo da su u julu 1993. vojnici HVO-a dolazili po zatočeničke da bi ih ispitivali i/ili tukli. Zatočenički su po povratku plakali i vrištali.¹⁹⁴⁴ Vijeće stoga zaključuje da su vojnici HVO-a zlostavljali Muslimane zatočene u Unisovoj zgradi i da su im nanesene teške tjelesne povrede. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a, postupajući tako nasilno, imali namjeru da zatočenicima nanesu teške tjelesne povrede. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je postupanje vojnika HVO-a prema Muslimanima zatočenim u zgradi Unisa u julu 1993. predstavljalo nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

1216. Vijeće podsjeća da nije moglo da utvrdi da su zatočenički u Vatrogasnom domu u Prozoru tokom zatočeništva bili zlostavljani.¹⁹⁴⁵ Vijeće napominje da nije moglo da utvrdi da su zatočenički u Srednjoškolskom centru u Prozoru bili zlostavljani na mjestu gdje su bili zatočeni.¹⁹⁴⁶ Vijeće stoga ne može da donese osuđujuću presudu po tački Optužnice za nehumana djela u vezi s događajima koji su se odigrali na tim mjestima.

¹⁹⁴¹ V. “Postupanje prema zatočenicima u Srednjoj školi u Prozoru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁹⁴² V. “Postupanje prema zatočenicima u Srednjoj školi u Prozoru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁹⁴³ V. “Opis, organizacija i način rada Srednje škole u Prozoru kao mjesta zatočenja” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁹⁴⁴ V. “Zatočenje muškaraca Muslimana u Unisovoj zgradi” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁹⁴⁵ V. “Zatočenje muškaraca Muslimana u Vatrogasnom domu u Prozoru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁹⁴⁶ V. “Zatočenje muškaraca Muslimana u Srednjoškolskom centru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

1217. Vijeće je utvrdilo da su u julu 1993. vojnici HVO-a prisilili zatočenike u stanici MUP-a u Prozoru da izvode radove na liniji fronta koji su se sastojali od kopanja rovova i da je jedan od tih vojnika HVO-a zlostavljao zatočenike dok su izvodili te radove.¹⁹⁴⁷ Zatočenici su imali masnice na leđima i na stomaku, slomljena rebra, a lica su im bila natečena i oblivena krvlju.¹⁹⁴⁸ Vijeće zaključuje da je time što su bili prisiljeni da izvode te radove vojnog karaktera za neprijateljsku vojsku - HVO, zatočenicima nanesena teška duševna povreda. Pored toga, zatočenicima koje su tukli nanesena je teška tjelesna i duševna povreda, o čemu svjedoče masnice i tragovi na njihovim licima. Vijeće stoga zaključuje da su vojnici HVO-a, time što su prema zatočenicima postupali tako nasilno i na ponižavajući način, imali namjeru da im nanesu tešku tjelesnu i duševnu povredu. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je postupanje vojnika HVO-a prema Muslimanima zatočenim u stanici MUP-a dok su izvodili radove, predstavljalo nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

1218. Vijeće je već utvrdilo da su tokom ljeta 1993. vojnici HVO-a prisiljavali zatočenike iz Srednje škole u Prozoru da izvode radove koji su se, konkretno, sastojali od kopanja rovova i da su vojnici HVO-a zlostavljali zatočenike dok su izvodili te radove.¹⁹⁴⁹ Nekim zatočenicima bili su slomljeni nos ili rebra, ili su imali masnice po tijelu i licu, konkretno oko očiju.¹⁹⁵⁰ Vijeće zaključuje da je time što su bili prisiljeni da obavljaju te radove vojnog karaktera za neprijateljsku vojsku - HVO, zatočenicima nanesena teška duševna povreda. Pored toga, zatočenicima koje su tukli nanesena je teška tjelesna i duševna povreda. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a imali namjeru da zatočenicima nanesu tešku tjelesnu povredu. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je postupanje vojnika HVO-a prema Muslimanima zatočenim u Srednjoj školi u Prozoru tokom radova predstavljalo nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

1219. Vijeće je već utvrdilo da su 31. jula 1993. vojnici HVO-a odveli pedesetak zatočenika iz Srednje škole u Prozoru na liniju fronta na Crnom vrhu i prisilili ih da hodaju bosu dok su ih oni vrijeđali, prije nego što su ih telefonskim žicama vezali jedne za druge.¹⁹⁵¹ Vijeće je takođe već napomenulo da su vojnici HVO-a otvorili vatru na zatočenike i da su neki od njih, s obzirom na to da su bili vezani žicama za druge zatočenike, ostajali bez daha kada su tijela nekih od zatočenika

¹⁹⁴⁷ V. "Postupanje prema zatočenicima u objektima MUP-a u Prozoru" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁹⁴⁸ V. "Postupanje prema zatočenicima u objektima MUP-a u Prozoru" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁹⁴⁹ V. "Postupanje prema zatočenicima u Srednjoj školi u Prozoru" i "Radovi koje su izvodili zatočenici iz Srednje škole u Prozoru" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁹⁵⁰ V. "Radovi koje su izvodili zatočenici iz Srednje škole u Prozoru" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁹⁵¹ V. "Slanje pedeset zatočenika iz Srednje škole u Prozoru na liniju fronta na Crnom vrhu 31. jula 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

pala pogođena mecima.¹⁹⁵² Vijeće stoga zaključuje da su vojnici HVO-a zlostavljali zatočenike iz Srednje škole u Prozoru koje su doveli na liniju fronta na Crnom vrhu i da su im nanijeli tešku tjelesnu i duševnu povredu. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a imali namjeru da zatočenicima nanesu tešku tjelesnu i duševnu povredu. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je postupanje vojnika HVO-a prema Muslimanima koji su bili zatočeni u Srednjoj školi u Prozoru i koji su dovedeni na Crni vrh predstavljalo nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

1220. Vijeće je utvrdilo da je u julu i avgustu 1993. muslimansko stanovništvo zatočeno u Podgrađu, Lapsunju i Dugama živjelo u veoma teškim uslovima¹⁹⁵³ i bilo izloženo verbalnom i fizičkom nasilju vojnika HVO-a iz Brigade “Rama” i vojnih policajaca.¹⁹⁵⁴ Vijeće je takođe utvrdilo da su žene i djevojke tukli i ponižavali – nekima od njih su obrijali glave ili su im skidali odjeću pred očima njihovih očeva i obratno.¹⁹⁵⁵ Vijeće se uvjerilo da je takvo postupanje kojem su Muslimani zatočeni u naselju Podgrađe i u selima Lapsunj i Duge bili izloženi direktno ili su mu bili izloženi njihovi bližnji, dovelo do toga da je tim Muslimanima nanescena teška tjelesna i duševna povreda, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a i vojni policajci, postupajući prema njima nasilno i na ponižavajući način, imali namjeru da zatočenom stanovništvu nanesu tešku tjelesnu i duševnu patnju, kao i tešku povredu dostojanstva. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje vojnika HVO-a prema muslimanskom stanovništvu zatočenom u Podgrađu, Lapsunju i Dugama tokom jula i avgusta 1993. predstavljalo nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

1221. Vijeće je utvrdilo da su vojnici HVO-a 28. avgusta 1993. odveli žene, djecu i starije osobe zatočene u Podgrađu, Lapsunju i Dugama na teritoriju pod kontrolom ABiH i da su tom prilikom pucali i ranili neke od njih.¹⁹⁵⁶ Nakon što su opkolili selo Duge, vojnici HVO-a pucali su u vazduh da bi primorali Muslimane da se ukrcaju u kamione.¹⁹⁵⁷ Tokom transporta, tim Muslimanima nisu dali vode iako je bilo veoma toplo i neki od njih su se gušili ili gubili svijest.¹⁹⁵⁸ Kada su stigli u Kučane, bili su prisiljeni da idu pješice, pod pratnjom vojnika HVO-a koji su im rekli da su duž

¹⁹⁵² V. “Slanje pedeset zatočenika iz Srednje škole u Prozoru na liniju fronta na Crnom vrhu 31. jula 1993.” u Činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁹⁵³ V. “Uslovi zatočenja Muslimana dovedenih u Podgrađe”, “Uslovi zatočenja Muslimana dovedenih u Lapsunju” i “Uslovi zatočenja Muslimana dovedenih u Duge” u Činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁹⁵⁴ V. “Postupanje prema ženama, djeci i starijim osobama u Podgrađu, Lapsunju i Dugama” u Činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁹⁵⁵ V. “Postupanje prema ženama, djeci i starijim osobama u Podgrađu, Lapsunju i Dugama” u Činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁹⁵⁶ V. “Premještanje žena, djece i starijih osoba zadržanih u Podgrađu, Lapsunju i Dugama u Kučane krajem avgusta 1993.” u Činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁹⁵⁷ V. “Premještanje žena, djece i starijih osoba zadržanih u Podgrađu, Lapsunju i Dugama u Kučane krajem avgusta 1993” u Činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

puta postavljene mine.¹⁹⁵⁹ Vijeće zaključuje da su ti ekstremno nasilni događaji doveli do toga da je ženama, djeci i starijim osobama Muslimanima koji su bili zatočeni u Podgrađu, Lapsunju i Dugama, nanesena teška tjelesna i duševna povreda dok su odvođeni u selo Kučane i na teritorije pod kontrolom ABiH. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a koji bili prisutni prilikom tog odvođenja, među kojima je bio i jedan pripadnik “Kinder voda”,¹⁹⁶⁰ imali namjeru da nanesu tešku tjelesnu i duševnu povredu tim ženama, djeci i starijim osobama. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je postupanje vojnika HVO-a prema Muslimanima dok su ih odvodili iz Podgrađa, Lapsunja i Duga na teritoriji pod kontrolom ABiH predstavljalo nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

1222. Vijeće je već utvrdilo da su od kraja avgusta 1993. do decembra 1993. žene, djeca i starije osobe bili zatočeni u selu Duge, gdje su ih zlostavljali pripadnici HVO-a, i to naročito pripadnici “Kinder voda”, konkretno time što su im prijetili smrću, vrijeđali ih i premlaćivali.¹⁹⁶¹ Neki od pripadnika HVO-a zlostavljali su Muslimane, posebno najstarije, među kojima je bio jedan starac koga je jedan vojnik HVO-a udario stolicom koja mu se razbila o glavu.¹⁹⁶² Vijeće stoga zaključuje da su pripadnici HVO-a zlostavljali muslimansko stanovništvo zatočeno u selu Duge kojem je nanesena teška tjelesna i duševna povreda. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a, među kojima su bili i pripadnici “Kinder voda”, imali namjeru da zatočenicima nanesu tešku tjelesnu povredu, kao i da su osobe odgovorne za nadzor nad selom Duge – pripadnici Vojne policije HVO-a¹⁹⁶³ – koje su znale za to postupanje i koje nisu ništa učinile da to prestane, mogle razumno da predvide da ono može dovesti do nanošenja teške tjelesne i duševne povrede zatočenicima.

1223. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je postupanje vojnika HVO-a, među kojima su bili i pripadnici “Kinder voda”, prema Muslimanima iz sela Duge od avgusta 1993. do decembra 1993. predstavljalo nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

¹⁹⁵⁸ V. “Premještanje žena, djece i starijih osoba zadržanih u Podgrađu, Lapsunju i Dugama u Kučane krajem avgusta 1993.” u Činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁹⁵⁹ V. “Premještanje žena, djece i starijih osoba zadržanih u Podgrađu, Lapsunju i Dugama u Kučane krajem avgusta 1993.” u Činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁹⁶⁰ V. “Premještanje žena, djece i starijih osoba zadržanih u Podgrađu, Lapsunju i Dugama u Kučane krajem avgusta 1993.” u Činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁹⁶¹ V. “Postupanje prema posljednjim preostalim Muslimanima u opštini Prozor od kraja avgusta do decembra 1993.” u Činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁹⁶² V. “Postupanje prema posljednjim preostalim Muslimanima u opštini Prozor od kraja avgusta do decembra 1993.” u Činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

¹⁹⁶³ V. “Postupanje prema posljednjim preostalim Muslimanima u opštini Prozor od kraja avgusta do decembra 1993.” u Činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

II. Opština Gornji Vakuf

1224. Kako je Vijeće utvrdilo, snage HVO-a su prilikom napada na grad Gornji Vakuf i sela Duša, Uzričje, Ždrimci i Hrasnica 18. januara 1993. uništile dio grada Gornjeg Vakufa, kao i kuće u selima Duša, Hrasnica, Uzričje i Ždrimci.¹⁹⁶⁴ U selu Duša, ranjene su žene, djeca i starije osobe, a sedam drugih osoba poginulo je od granate HVO-a ispaljene na kuću u koju su se sklonili.¹⁹⁶⁵ Vijeće takođe podsjeća da su snage HVO-a, čim su preuzele kontrolu nad tim selima, sistematski zatočile stanovništvo tih sela.¹⁹⁶⁶ Vijeće se uvjerilo da su svi ti događaji doveli do toga da je muslimanskom stanovništvu koje je bilo žrtva tih djela nanescena teška tjelesna i duševna povreda. Vijeće se dalje uvjerilo da su snage HVO-a koje su napale grad Gornji Vakuf i sela Duša, Hrasnica, Uzričje i Ždrimci imale namjeru da mještanima nanesu tešku tjelesnu i duševnu povredu, čime su počinile nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

1225. Vijeće je utvrdilo da su vojnici HVO-a, nakon napada HVO-a 18. januara 1993., tukli i premlaćivali Muslimane, mještane sela Uzričje koji su bili zatočeni u dvije kuće u selu, i primorali jednog od njih da se skine tokom ispitivanja.¹⁹⁶⁷ Vijeće je takođe konstatovalo da su u februaru 1993. vojnici HVO-a prisiljavali stanovnike sela Uzričje da izađu iz kuća, da stoje dugo na hladnoći i da su ih vrijeđali, prijetili da će ih ubiti i pucali im iznad glava.¹⁹⁶⁸

1226. Vijeće se uvjerilo da je nasilno i degradirajuće postupanje prema mještanima Uzričja koji su bili u zatočenju oko mjesec i po dana,¹⁹⁶⁹ dovelo do toga da je mještanima nanescena teška tjelesna i duševna povreda, kao i teška povreda njihovog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a, time što su u više navrata mještane Uzričja podvrgli takvom postupanju, imali namjeru da im nanesu tešku tjelesnu i duševnu povredu i tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje vojnika HVO-a prema mještanima Uzričja počev od 19. januara 1993. predstavljalo nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

¹⁹⁶⁴ V. "Napad na grad Gornji Vakuf i zločini koji su, prema navodima, posljedica tog napada", "Napad na selo Duša", "Napad na selo Hrasnica" i "Napad na selo Ždrimci", "Napad na selo Uzričje" učinjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

¹⁹⁶⁵ V. "Napad na selo Duša" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf. Što se tiče sedam osoba koje su poginule od granate koja je pala na kuću u koju su se sklonili, V. "Opština Gornji Vakuf" u pravnim zaključcima Vijeća po tački Optužnice 2 (ubistvo, zločin protiv čovječnosti) i tački Optužnice 3 (hotimično lišavanje života, teška povreda Ženevskih konvencija).

¹⁹⁶⁶ V. "Navodi o raseljavanju žena, djece, starijih i nemoćnih osoba iz sela Duša i njihovom zatočenju", "Navodi o raseljavanju žena, djece i starijih osoba iz sela Hrasnica i njihovom zatočenju", "Zatočenje stanovnika sela Uzričje" i "Navodi o zatočenju i raseljavanju žena djece iz sela Ždrimci" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

¹⁹⁶⁷ V. "Zatočenje stanovnika sela Uzričje" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

¹⁹⁶⁸ V. "Zatočenje stanovnika sela Uzričje" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

¹⁹⁶⁹ V. "Zatočenje stanovnika sela Uzričje" i "Raseljavanje stanovnika sela Uzričje" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

1227. Što se tiče muškaraca iz sela Duša i Hrasnica koji su bili zatočeni oko dvije sedmice u fabrici namještaja u Trnovači nakon 18. januara 1993., Vijeće je utvrdilo da su ih vojnici HVO-a koji su dolazili izvana tukli palicama, kundacima, pendrecima, željeznim šipkama ili nogama i šakama, da su ih primoravali da se međusobno tuku, da se svlače, da su vojnici HVO-a jednom od njih, Hasanu Behli, odsjekli uho, nakon čega su na ranu sipali alkohol i udarali ga po rani nogama.¹⁹⁷⁰

1228. Vijeće se uvjerilo da je višekratno nasilno postupanje vojnika HVO-a prema zatočenicima u fabrici namještaja tokom otprilike dvije sedmice dovelo do toga da je zatočenicima nanesena teška tjelesna i duševna povreda i teška povreda njihovog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a, time što su zatočenike podvrgnuli takvom postupanju, imali namjeru da im nanesu tešku tjelesnu i duševnu povredu i tešku povredu njihovog dostojanstva, kao i da su vojnici zaduženi za nadzor nad zatočenicima – pripadnici Brigade “Ante Starčević”¹⁹⁷¹ – koji su znali za to postupanje i koji nisu ništa učinili da to prestane, mogli razumno da predvide da će ono dovesti do teške tjelesne i duševne povrede zatočenika. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje vojnika HVO-a prema zatočenicima u fabrici namještaja u Trnovači tokom otprilike dvije sedmice nakon 18. januara 1993. predstavljalo nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

1229. Vijeće je takođe utvrdilo da su vojnici HVO-a primorali žene iz sela Ždrimci, koje su nakon napada 18. januara 1993. bile zatočene u tri ili četiri kuće u selu, da mole hrišćanske molitve ispred mekteba i prijetili da će spaliti mekteb.¹⁹⁷² Vijeće se uvjerilo da im je takvim postupanjem nanesena teška duševna povreda i teška povreda njihovog dostojanstva. Vijeće se takođe uvjerilo da su vojnici HVO-a, time što su ih tjerali da mole te molitve pod prijetnjom da će spaliti vjersku ustanovu, imali namjeru da im nanesu tešku duševnu povredu i tešku povredu dostojanstva. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje prema ženama iz sela Ždrimci predstavljalo nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

1230. Vijeće je takođe utvrdilo da su dva vojnika HVO-a koji su sprovodili žene, djecu i starije osobe iz sela Hrasnica koji su bili u zatočeništvu od 18. januara 1993. i koji su te večeri odvedeni u Volare,¹⁹⁷³ vrijeđali i “provocirali” te žene, djecu i starije osobe, o čemu nema drugih detalja.¹⁹⁷⁴

¹⁹⁷⁰ V. “Uslovi zatočenja i postupanje prema muškarcima Muslimanima koje je HVO zatočio u fabrici namještaja u Trnovači” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

¹⁹⁷¹ V. “Organizacija i način rada fabrike namještaja u Trnovači kao mjesta zatočenja” i “Uslovi zatočenja i postupanje prema muškarcima Muslimanima koje je HVO zatočio u fabrici namještaja u Trnovači” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

¹⁹⁷² V. “Navodi o zatočenju i raseljavanju žena i djece iz sela Ždrimci” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

¹⁹⁷³ V. “Navodi o raseljavanju žena, djece, starijih i nemoćnih osoba iz sela Duša i njihovom zatočenju” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

Vijeće se nije uvjerilo da su te uvrede, prijetnje i provokacije dovele do toga da je ženama, djeci i starijim osobama iz sela Hrasnica nanescena teška tjelesna ili duševna povreda i teška povreda dostojanstva. Vijeće stoga ne može da zaključi da je postupanje prema tim ženama, djeci i starijim osobama predstavljalo nehumana djela iz člana 5 Statuta.

1231. Na kraju, što se tiče žena, djece i starijih osoba iz sela Hrasnica koji su od 19. januara 1993. bili zatočeni u kućama u Trnovači nakon zatočeništva u Volarima i u fabrici namještaja, Vijeće je konstatovalo da ih HVO nije zlostavljao.¹⁹⁷⁵ Što se tiče žena, djece i starijih osoba iz sela Duša i Ždrimci, Vijeće napominje da nije bilo u mogućnosti da utvrdi kako se prema njima postupalo na više lokacija gdje su bili zatočeni.¹⁹⁷⁶ Vijeće stoga ne može da zaključi da je postupanje prema muslimanskim zatočenicima na tim raznim lokacijama zatočenja predstavljalo nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)

1232. Vijeće je utvrdilo da su od 17. aprila do 5. maja 1993. vojnici HVO-a, među kojima su bili vojnici KB-a, tukli i zlostavljali neke zatočene Muslimane, među kojima je bilo i žena, dok su bili zatočeni u Školi u Sovićima.¹⁹⁷⁷ Vijeće je tako konkretno konstatovalo da su od 17. do 19. aprila 1993. dvije žene pretučene i potom primorane da jedna drugu udaraju palicama; da su jednog zatočenika tukli šakama, kundacima i nogama nakon čega mu nije pružena medicinska pomoć, kao i da je jednom zatočeniku zariven nož u butinu.¹⁹⁷⁸ Vijeće se uvjerilo da je nasilno postupanje vojnika HVO-a, među kojima su bili i pripadnici KB-a, prema tim zatočenicima dovelo do toga da je zatočenicima nanescena teške tjelesna i duševna povreda. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a, među kojima su bili vojnici KB-a, imali namjeru da zatočenicima nanesu tešku tjelesnu povredu, kao i da su osobe odgovorne za nadzor nad zatočenicima u Školi u Sovićima – pripadnici 3. bojne “Mijat Tomić”, pripadnici KB-a i pripadnici vojne policije¹⁹⁷⁹ – koje su znale za to postupanje i koje nisu ništa učinile da to prestane, mogle razumno da predvide da ono može dovesti do nanošenja teške tjelesne i duševne povrede zatočenicima.

¹⁹⁷⁴ V. “Navodi o raseljavanju žena, djece, starijih i nemoćnih osoba iz sela Duša i njihovom zatočenju” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

¹⁹⁷⁵ V. “Navodi o raseljavanju žena, djece, starijih i nemoćnih osoba iz sela Duša i njihovom zatočenju” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

¹⁹⁷⁶ V. “Navodi o raseljavanju žena, djece, starijih i nemoćnih osoba iz sela Duša i njihovom zatočenju” i “Navodi o zatočenju i raseljavanju žena djece iz sela Ždrimci” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

¹⁹⁷⁷ V. “Zaključci Vijeća u vezi s navodima o kriminalnim događajima u Školi u Sovićima” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

¹⁹⁷⁸ V. “Uslovi zatočenja i postupanje prema zatočenicima u Školi u Sovićima” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

¹⁹⁷⁹ V. “Organizacija i način rada Škole u Sovićima kao mjesta zatočenja” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

1233. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje vojnika 3. bojne “Mijat Tomić”, pripadnika KB-a i pripadnika Vojne policije HVO-a prema Muslimanima zatočenim u Školi u Sovićima od 17. aprila do 5. maja 1993. predstavljalo nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

1234. Vijeće je utvrdilo da su tokom premještanja zatočenika iz Škole u Sovićima u Zatvor u Ljubuškom 18. aprila 1993. vojnici HVO-a, među kojima su bili i vojnici KB-a, pretukli zatočene muškarce Muslimane i da su ih ponižavali, na primjer tražeći od jednog zatočenika da se skine do pojasa i da čisti cipele oficira odjećom koju svukao sa sebe.¹⁹⁸⁰ Vijeću su predloženi dokazi koji pokazuju da su se na tim zatočenicima vidjeli tragovi premlaćivanja kad su stigli u Ljubuški.¹⁹⁸¹ Vijeće se uvjerilo da je nasilno i degradirajuće postupanje vojnika HVO-a, među kojima su bili vojnici KB-a, prema Muslimanima 18. aprila 1993. dovelo do toga da je zatočenicima nanesena teška tjelesna i duševna povreda i teška povreda njihovog ljudskog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a, među kojima su bili i vojnici KB-a, imali namjeru da zatočenicima nanesu tešku tjelesnu i duševnu povredu i tešku povredu njihovog dostojanstva.

1235. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje HVO-a prema nekim muslimanskim zatočenicima tokom premještanja u Zatvor u Ljubuškom 18. aprila 1993. predstavljalo nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

1236. Vijeće je utvrdilo da su vojnici HVO-a, među kojima su bili Tutini vojnici, od 19. aprila do 4. ili 5. maja 1993. držali u zatočeništvu u šest ili sedam kuća u Junuzovićima žene, djecu i starije osobe i da su ih redovno tukli i izlagali drugim oblicima zlostavljanja, poput vrijeđanja, prijetnji smrću i otvaranja vatre na kuće, s ciljem da ih zastraše. Vijeće je takođe konstatovalo da je među zatočenicima generalno vladala atmosfera straha.¹⁹⁸² Vijeće se uvjerilo da je nasilno postupanje vojnika HVO-a, među kojima su bili i pripadnici KB-a, tokom gotovo tri sedmice, dovelo do toga da je zatočenicima nanesena teška tjelesna i duševna povreda. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a, među kojima su bili pripadnici KB-a, imali namjeru da zatočenicima nanesu tešku tjelesnu povredu, kao i da su osobe odgovorne za nadzor nad zatočenicima u zaseoku Junuzovići – pripadnici KB-a i vojnici HVO-a – koje su znale za to postupanje i koje nisu ništa učinile da to prestane, mogle razumno da predvide da ono može da dovede do nanošenja teške tjelesne i duševne povrede zatočenicima.

¹⁹⁸⁰ V. “Postupanje prema muškarcima Muslimanima prilikom premještanja iz Škole u Sovićima u Zatvor u Ljubuškom 18. aprila 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

¹⁹⁸¹ V. “Postupanje prema muškarcima Muslimanima prilikom premještanja iz Škole u Sovićima u Zatvor u Ljubuškom 18. aprila 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

¹⁹⁸² V. “Organizacija kuća u zaseoku Junuzovići kuća kao mjesta zatočenja” i “Zatočenje i postupanje prema zatočenicima u zaseoku Junuzovići” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

1237. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje HVO-a prema Muslimanima zatočenim u kućama u Junuzovićima od 19. aprila do 4. ili 5. maja 1993. predstavljalo nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

1238. Vijeće je utvrdilo da su 20. aprila 1993. vojnici HVO-a, među kojima je bio i Tuta, pripadnici 3. bojne "Mijat Tomić", Pukovnije "Bruno Bušić" i KB-a premlaćivali, ponižavali, vrijeđali i prijetili smrću vojnicima ABiH koje su držali u zatočenju na Ribnjaku.¹⁹⁸³ Vijeće se uvjerilo da je nasilno i degradirajuće postupanje vojnika HVO-a i Mladena Naletilića Tute prema vojnicima ABiH toga dana, dovelo do toga da je zatočenicima nanesa teška tjelesna i duševna povreda i teška povreda njihovog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a, među kojima je bio Mladen Naletilić, imali namjeru da zatočenicima nanesu tešku tjelesnu i duševnu povredu i tešku povredu njihovog ljudskog dostojanstva, kao i da su jedinice prisutne na Ribnjaku 20. aprila 1993. – pripadnici 3. bojne "Mijat Tomić", Pukovnije "Bruno Bušić" i KB-a¹⁹⁸⁴ – koje su znale za to postupanje i koje nisu ništa učinile da to prestane, mogle razumno da predvide da će ono dovesti do nanošenja teške tjelesne i duševne povrede zatočenicima i teške povrede njihovog ljudskog dostojanstva.

1239. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje HVO-a prema Muslimanima zatočenim na Ribnjaku predstavljalo nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

1240. Vijeće je utvrdilo da su neki muškarci koje su vojnici 3. bojne "Mijat Tomić", pripadnici KB-a i pripadnici Vojne policije HVO-a držali u zatočenju u Školi u Sovićima od 17. aprila do 5. maja 1993. - među kojima su bili Nihad Kovač, koji je u to vrijeme imao 13 godina i jedan vojnik ABiH, bili prisiljeni da obavljaju poslove poput sahranjivanja leševa poginulih vojnika ili "inženjerijske" radove na položajima HVO-a.¹⁹⁸⁵ Konkretno, vojnici HVO-a su prisilili Nihada Kovača da, dok je bio u zatočenju u Školi u Sovićima, kopa rovove i da nosi teške sanduke s municijom do vojnog objekta udaljenog oko 4 km od Škole u Sovićima.¹⁹⁸⁶ Većina Vijeća se, uz suprotno mišljenje sudije Trechsela, uvjerila da mu je, s obzirom na njegov tadašnji uzrast, kao i na karakter i trajanje radova koje je bio prisiljen da izvodi, uslijed tih radova nanesa teška tjelesna i duševna povreda. Pored toga, većina Vijeća se, uz suprotno mišljenje sudije Trechsela, uvjerila da

¹⁹⁸³ V. "Postupanje prema zatočenicima na Ribnjaku" u Činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

¹⁹⁸⁴ V. "Organizacija Ribnjaka kao mjesta zatočenja" u Činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

¹⁹⁸⁵ V. "Radovi koje su izvodili zatočenci u Školi u Sovićima" u Činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

¹⁹⁸⁶ V. "Radovi koje su izvodili zatočenci u Školi u Sovićima" u Činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

su vojnici HVO-a, koji su ga prisilili da izvodi te radove, mogli razumno da predvide da to može dovesti do nanošenja teške tjelesne i duševne povrede.

1241. Većina Vijeća stoga zaključuje, uz suprotno mišljenje sudije Trechsela, da su radovi koje je izvodio Nihad Kovač, koji je tada imao 13 godina i bio zatočen u Školi u Sovićima, predstavljali nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

1242. Što se tiče vojnika ABiH, Vijeće napominje da je on izjavio da se dobrovoljno javio da sahranjuje leševe Muslimana poginulih tokom napada HVO-a na sela Sovići i Doljani.¹⁹⁸⁷ S izuzetkom tih elemenata, Vijeće nema drugih informacija. Vijeće stoga ne može da zaključi da su radovi koje je taj vojnik vršio dok ga je HVO držao u zatočeništvu u Školi u Sovićima predstavljali nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

IV. Opština Mostar

1243. Kako je Vijeće utvrdilo, vojnici HVO-a, konkretno Mladen Naletilić i Juka Prazina, premlatili su nogama i kundacima muškarce Muslimane koji su uhapšeni prilikom pada zgrade Vranica u zapadnom Mostaru 10. maja 1993. i koji su držani u zatočeništvu u Duhanskom institutu.¹⁹⁸⁸ Vijeće se uvjerilo da je izuzetno nasilno postupanje pripadnika HVO-a prema muškarcima Muslimanima, među kojima su bili i civili i ratni zarobljenici, koji su bili zatočeni u Duhanskom institutu u maju 1993. dovelo do toga da je tim zatočenicima nanesena teška tjelesna i duševna povreda. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a, među kojima su bili Mladen Naletilić i Juka Prazina, time što su zatočenike tako tukli, imali namjeru da im nanesu tešku tjelesnu i duševnu povredu. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje vojnika HVO-a prema muškarcima Muslimanima zatočenim u Duhanskom institutu nakon pada zgrade Vranica 10. maja 1993. predstavljalo nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

1244. Vijeće je takođe utvrdilo da su muškarci Muslimani, među kojima su bili i ratni zarobljenici i civili koji su bili zatočeni na Mašinskom fakultetu nakon napada 9. maja 1993. i nakon napada 30. juna 1993., bili podvrgnuti teškom i učestalom premlaćivanju tokom maja i jula 1993. od strane vojnika i vojnih policajaca HVO-a, uključujući i pripadnike 3. bojne vojne policije. Zatočenike su udarali nogama, kundacima, palicama i debelim kablovima, što je prouzrokovalo teške tjelesne

¹⁹⁸⁷ V. "Radovi koje su izvodili zatočeni u Školi u Sovićima" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

¹⁹⁸⁸ V. "Duhanski institut" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

povrede i gubitak svijesti.¹⁹⁸⁹ Jednom zatočeniku su čak i odsjekli uho, a više zatočenika je od posljedica premlaćivanja umrlo.¹⁹⁹⁰ Vijeće je, pored toga, utvrdilo da ne raspolaže dokazima koji bi mu omogućili da utvrdi da li se s premlaćivanjima nastavilo i u avgustu 1993., kao ni da li su Muslimani bili zatočeni na Mašinskom fakultetu nakon jula 1993.¹⁹⁹¹

1245. Vijeće se uvjerilo da je izuzetno nasilno postupanje vojnika HVO-a i pripadnika Vojne policije HVO-a prema muškarcima Muslimanima zatočenim na Mašinskom fakultetu u maju i julu 1993. dovelo do toga da je zatočenicima nanesena teška tjelesna i duševna povreda. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a i vojni policajci, postupajući tako nasilno prema zatočenicima, imali namjeru da im nanesu tešku tjelesnu i duševnu povredu. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje vojnika HVO-a i vojnih policajaca prema Muslimanima iz zapadnog Mostara koji su bili zatočeni na Mašinskom fakultetu u maju i julu 1993. predstavljalo nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

1246. Vijeće je utvrdilo da su 13. juna 1993. vojnici 4. bojne "Tihomir Mišić", 3. brigade HVO-a i pripadnici Antiterorističke grupe "Vinko Škrobo" Vinko Martinović "Štela", Bobo Perić, Damir Perić, Ernest Takač i Nino Pehar "Žega" - pretukli veliki broj ljudi tokom akcija vođenih s ciljem da se Muslimani silom protjeraju iz njihovih domova u naselju Dum u zapadnom Mostaru. Vijeće se uvjerilo da je izuzetno nasilno postupanje kome su te osobe podvrgnute dovelo to toga da im je nanesena teška tjelesna i duševna povreda, kao i da te iste okolnosti ukazuju na to da je HVO imao namjeru da svojim žrtvama nanese tešku tjelesnu i duševnu povredu. Vijeće stoga zaključuje je postupanje vojnika 4. bojne "Tihomir Mišić" i 3. brigade HVO-a, kao i pripadnika ATG "Vinko Škrobo"¹⁹⁹² Vinka Martinovića "Štele", Bobe Perića, Damira Perića, Ernesta Takača i Nine Pehara "Žege", prema Muslimanima iz naselja Dum u zapadnom Mostaru 13. juna 1993. predstavljalo nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

1247. Vijeće je, pored toga, utvrdilo da su 14. jula 1993. u Buni, vojni policajci HVO-a koji su se tamo nalazili, uključujući 5. bojnu vojne policije, uhapsili i više puta pretukli jednog dječaka

¹⁹⁸⁹ V. "Postupanje prema zatočenicima na Mašinskom fakultetu", "Sudbina dvanaest vojnika ABiH" i "Navodi o zločinima na Mašinskom fakultetu počinjenim od jula 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁹⁹⁰ V. "Sudbina dvanaest vojnika ABiH" i "Navodi o zločinima na Mašinskom fakultetu počinjenim od jula 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁹⁹¹ V. "Navodi o zločinima na Mašinskom fakultetu počinjenim od jula 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁹⁹² Vijeće je pomenulo bojnu "Tihomir Mišić" u činjeničnim zaključcima u vezi s opštinom Mostar.

Muslimana i njegovog djeda u stanici vojne policije u Buni, prije nego što su ih odveli do ivice puta gdje su pucali na njih, pri čemu su jednog od njih ubili, a drugog teško ranili i tamo ostavili.¹⁹⁹³

1248. Vijeće se uvjerilo da je izuzetno nasilno postupanje pripadnika vojne policije HVO-a 14. jula 1993. u Buni prema toj dvojici civila Muslimana dovelo do toga da im je nanesena teška tjelesna i duševna povreda. Vijeće se uvjerilo da su, time što su pretukli tu dvojicu Muslimana i što su pucali na njih, pripadnici Vojne policije HVO-a imali namjeru da im nanesu tešku tjelesnu povredu. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje pripadnika Vojne policije HVO-a 14. juna 1993. prema dječaku Muslimanu i njegovom djedu iz Bune predstavljalo nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

1249. Vijeće je takođe utvrdilo da su vojnici HVO-a 24. avgusta 1993., nakon napada HVO-a na Raštane koji je izvršen istog dana, žene i djecu koji su se nalazili pored jedne kuće u selu podvrgnuli tjelesnom i psihološkom nasilju tako što su ih tukli, prijetili im smrću i silovanjem i seksualno ih zlostavljali.¹⁹⁹⁴

1250. Vijeće se uvjerilo da je izuzetno nasilno i degradirajuće postupanje kome su vojnici HVO-a 24. avgusta 1993. podvrgnuli civile Muslimane iz Raštana dovelo do toga da im je nanesena teška tjelesna i duševna povreda. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a, time što su žene i djecu podvrgnuli takvom postupanju, imali namjeru da im nanesu tešku tjelesnu i duševnu povredu. Vijeće zaključuje da je postupanje HVO-a prema ženama i djeci Muslimanima iz Raštana 24. avgusta 1993. predstavljalo nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

1251. Vijeće je nadalje konstatovalo da su, za vrijeme akcija vođenih od maja 1993. do februara 1994., tokom kojih su Muslimani iz zapadnog Mostara, među kojima je bilo civila, protjerani iz svojih domova, vojnici HVO-a – konkretno pripadnici ATG “Benko Penavić” u maju 1993., pripadnici 4. bojne 3. brigade HVO-a i pripadnici KB-a u junu 1993., te pripadnici ATG “Vinko Škrobo” i “Benko Penavić” u septembru 1993. – prijetili i zastrašivali Muslimane koje su deložirali, te ih žestoko udarali nogama, šakama i kundacima.¹⁹⁹⁵ Vijeće je takođe utvrdilo da su tokom tih deložacija u junu, julu i septembru 1993., počinjeni seksualni nasrtaji.¹⁹⁹⁶ Vijeće, međutim, nije bilo

¹⁹⁹³ V. “Navodi o zločinima počinjenim u Buni oko 14. jula 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁹⁹⁴ V. “Postupanje prema muslimanskim ženama i djeci tokom napada na selo Raštani” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁹⁹⁵ V. “Djela nasilja i krađe nad uhapšenim, deložiranim, zatočenim i raseljenim Muslimanima u maju 1993.” i “Silovanje, seksualno zlostavljanje, krađa, prijetnje i zastrašivanje Muslimana tokom akcija deložiranja u zapadnom Mostaru u julu i avgustu 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁹⁹⁶ V. “Navodi o zločinima počinjenim u periodu od septembra 1993. do aprila 1994.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

u mogućnosti da zaključi da su Muslimani bili žrtve seksualnih nasrtaja tokom akcija deložiranja koje je HVO izvodio u maju i avgustu 1993., ni u periodu od oktobra 1993. do februara 1994.¹⁹⁹⁷

1252. Vijeće se uvjerilo da je izuzetno nasilno i degradirajuće postupanje kome su pripadnici oružanih snaga HVO-a podvrgnuli Muslimane iz zapadnog Mostara dok su ih protjerivali iz njihovih domova, od maja 1993. do februara 1994., dovelo do toga da je tim Muslimanima nanesena teška tjelesna i duševna povreda, kao i teška povreda njihovog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a imali namjeru da im nanesu tešku tjelesnu i duševnu povredu i tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je postupanje HVO-a prema Muslimanima iz zapadnog Mostara od maja 1993. do februara 1994., predstavljalo nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

1253. Što se tiče Muslimana koji su živjeli u istočnom Mostaru, Vijeće je utvrdilo da su od juna 1993. do marta 1994., granatiranje i otvaranje vatre iz drugog naoružanja na istočni Mostar od strane HVO-a, kao i prava kampanja snajperskih dejstava po civilnom muslimanskom stanovništvu istočnog Mostara, imali za posljedicu pogibiju i ranjavanje mnogih Muslimanima koji su živjeli u istočnom djelu grada¹⁹⁹⁸ i stvaranje atmosfere straha.¹⁹⁹⁹ Većina Vijeća je već utvrdila, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, da su žene, djeca i starije osobe iz istočnog Mostara bili cilj snajperista HVO-a. Na te civile pucano je dok su obavljali svakodnevne poslove koji nisu imali nikakve veze s borbenim operacijama. Napadani su i vatrogasci koji su pružali pomoć stanovništvu.²⁰⁰⁰

1254. Vijeće je, pored toga, utvrdilo da su granatiranje i vatra iz drugog naoružanja po istočnom Mostaru od strane HVO-a bili svakodnevni, intenzivni i učestali.²⁰⁰¹ Nisu se ograničavali na konkretne ciljeve,²⁰⁰² iako je HVO bio u mogućnosti da gađa i identifikuje ciljeve zahvaljujući

¹⁹⁹⁷ V. "Djela nasilja i krađe nad uhapšenim, deložiranim, zatočenim i raseljenim Muslimanima u maju 1993.", "Navodi o zločinima počinjenim tokom juna 1993.", "Silovanje, seksualno zlostavljanje, krađa, prijetnje i zastrašivanje Muslimana tokom akcija deložiranja u zapadnom Mostaru u julu i avgustu 1993." i "Navodi o zločinima počinjenim od septembra 1993. do aprila 1994." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁹⁹⁸ V. "Granatiranje i artiljerijsko djelovanje po istočnom Mostaru" i "Kampanja snajperskih dejstava čiji je cilj bilo cjelokupno stanovništvo istočnog Mostara" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar. V. takođe dio posvećen ispitivanju 12 incidenata na koje ukazuje Tužilaštvo i u kojima su učestvovali snajperisti HVO-a, među kojima je 9 imalo za posljedicu ranjavanje stanovnika istočnog Mostara: "Snajperski incident br. 1", "Snajperski incident br. 2", "Snajperski incident br. 4", "Snajperski incident br. 6", "Snajperski incident br. 7", "Snajperski incident br. 8", "Snajperski incident br. 9" i "Snajperski incident br. 10" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

¹⁹⁹⁹ V. "Granatiranje i artiljerijsko djelovanje po istočnom Mostaru" i "Kampanja snajperskih dejstava čiji je cilj bilo cjelokupno stanovništvo istočnog Mostara" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁰⁰⁰ V. "Kampanja snajperskih dejstava čiji je cilj bilo cjelokupno stanovništvo istočnog Mostara" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁰⁰¹ V. "Granatiranje i artiljerijsko djelovanje po istočnom Mostaru" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁰⁰² V. "Granatiranje istočnog Mostara" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

korekciji gađanja.²⁰⁰³ Vijeće je zaključilo da je to granatiranje i vatra iz drugog naoružanja, iako su oružane snage HVO-a konkretno ciljale određena područja i/ili zgrade u kojima je možda bilo vojnih ciljeva,²⁰⁰⁴ pogađalo čitav istočni Mostar, izuzetno gusto naseljeno područje, s brojnim stambenim objektima, javnim zgradama i prodavnicama.²⁰⁰⁵ Vijeće je takođe utvrdilo da je HVO bacao gume napunjene eksplozivom na stambene objekte u naselju Donja Mahala, kao i napalm bombe koje su bacane iz aviona.²⁰⁰⁶

1255. Najzad, kako je Vijeće utvrdilo, stanovnici istočnog Mostara Muslimani živjeli su, od juna 1993. do aprila 1994., u izuzetno teškim životnim i higijenskim uslovima.²⁰⁰⁷ Vijeće je konkretno konstatovalo da je civilno stanovništvo moralo da boravi u skućenom prostoru i da se pomiri s tim da živi u suteranima i podrumima zgrada ili u pretrpanim stanovima, do čega je konkretno došlo uslijed priliva muslimanskog stanovništva zbog akcija deložiranja Muslimana koje je HVO provodio od maja 1993.²⁰⁰⁸ Tokom čitavog tog perioda nisu imali vode,²⁰⁰⁹ električne energije,²⁰¹⁰ hrane,²⁰¹¹ ni medicinske njege.²⁰¹² Vijeće je uzelo u obzir da su se ti uslovi pogoršavali i da su trajali mjesecima, te da su bili dodatno otežavani uslijed blokade ili onemogućavanja redovnog dopremanja humanitarne pomoći i pristupa međunarodnih organizacija istočnom Mostaru od strane HVO-a²⁰¹³ kao i uslijed izolacije u kojoj je HVO držao stanovništvo u enklavi u kojoj je ono moralo da ostane.²⁰¹⁴ Intenzivno granatiranje i vatra iz drugog naoružanja, kao i snajperska dejstva HVO-a su, pored ubijanja, ranjavanja i terorisanja stanovništva, onemogućavali stanovnicima da se slobodno kreću i da pokušaju da se snabdiju vodom, hranom i drugim osnovnim životnim namirnicama i primoravali ih da žive sumornim životom u podzemlju.²⁰¹⁵

²⁰⁰³ V. "Granatiranje i artiljerijsko djelovanje po istočnom Mostaru" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁰⁰⁴ V. "Granatiranje i artiljerijsko djelovanje po istočnom Mostaru" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁰⁰⁵ V. "Granatiranje i artiljerijsko djelovanje po istočnom Mostaru" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁰⁰⁶ V. "Granatiranje i artiljerijsko djelovanje po istočnom Mostaru" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁰⁰⁷ V. "Životni uslovi stanovništva u istočnom Mostaru" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁰⁰⁸ V. "Životni uslovi stanovništva u istočnom Mostaru" (uvodni dio) u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁰⁰⁹ V. "Dostupnost vode i električne energije" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁰¹⁰ V. "Dostupnost vode i električne energije" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁰¹¹ V. "Dostupnost hrane" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁰¹² V. "Dostupnost medicinske njege" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁰¹³ V. "Dostupnost hrane" i "Blokiranje međunarodnih organizacija i humanitarne pomoći" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁰¹⁴ V. "Dostupnost hrane", "Blokiranje međunarodnih organizacija i humanitarne pomoći" i "Izolacija stanovništva istočnog Mostara" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁰¹⁵ V. "Izolacija stanovništva istočnog Mostara" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

1256. Vijeće zaključuje da je HVO, time što je od juna 1993. do marta 1994. svakodnevno granatirao i otvarao vatru iz drugog naoružanja na skućeno područje s velikom koncentracijom civila, dok je stanovništvo bilo odsječeno u toj enklavi i moralo da u njoj boravi,²⁰¹⁶ time što je nametnuo izuzetno teške životne uslove stanovnicima istočnog Mostara i time što je prouzrokovao brojne smrti, ranjavanja i razaranja, nanio tešku tjelesnu i duševnu povredu stanovnicima istočnog Mostara i tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeću, naravno, nije nepoznato ni da je politika ABiH takođe bila usmjerena na to da se izbjegne da muslimansko stanovništvo ode iz istočnog Mostara i da je u tom smislu i ona učestvovala u zadržavanju i blokiranju stanovništva na tom području. Uprkos tome, Vijeće se uvjerilo da je HVO, time što je intenzivno i svakodnevno granatirao taj skućeni prostor istočnog Mostara, koristeći tešku artiljeriju koja po svom karakteru nije adekvatna za takvo područje,²⁰¹⁷ time što je vodio kampanju snajperskih dejstava po civilnom stanovništvu istočnog Mostara i time što je nametnuo i održavao izuzetno teške uslove života za stanovnike istočnog Mostara tokom čitavog tog perioda, imao namjeru da stanovnicima istočnog Mostara nanese tešku tjelesnu i duševnu povredu, kao i tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje HVO-a prema Muslimanima iz istočnog Mostara od juna 1993. do marta 1994. predstavljalo nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

V. Heliodrom

1257. Vijeće je utvrdilo da su od maja 1993. do sredine aprila 1994. pripadnici vojne policije, među kojima su bile osobe zadužene za nadzor nad zatočenicima i pripadnici oružanih snaga HVO-a – među kojima su bile profesionalne jedinice, KB i Pukovnija “Bruno Bušić” – redovno i teško premlaćivali zatočenike na Heliodromu, posebno nakon vojnih poraza HVO-a.²⁰¹⁸ Neke zatočenike su tukli satima sve dok ne bi izgubili svijest. Zatočenike su tukli kundacima pušaka, krampovima i palicama; udarali su ih šakama i nogama po leđima i u predjelu bubrega; vrijeđali su ih, prijetili im i ponižavali ih, a neki od zatočenika, koji su trideset šest sati bili lišeni hrane, dobili su kao obrok konzerve hrane za pse.²⁰¹⁹ Vijeće je, pored toga, utvrdilo da su 5. jula 1993., od 01:00 do 03:00 sati, vojnici HVO-a koji su bili smješteni na Heliodromu pucali nasumično na zgrade u kojima su bili

²⁰¹⁶ V. “Izolacija stanovništva istočnog Mostara” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁰¹⁷ V. “Granatiranje i artiljerijsko djelovanje po istočnom Mostaru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁰¹⁸ V. “Postupanje prema muškarcima zatočenim na Heliodromu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom.

²⁰¹⁹ V. “Postupanje prema muškarcima zatočenim na Heliodromu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom.

zatočenicima, a da “brigadna policija”, koja je trebalo da interveniše da bi se prekinulo s pucanjem, nije intervenisala.²⁰²⁰

1258. Vijeće se uvjerilo da je višekratno nasilno i degradirajuće postupanje pripadnika vojne policije, među kojima su bile i osobe zadužene za nadzor nad zatočenicima, i oružanih snaga HVO-a, među kojima su bili pripadnici profesionalnih jedinica, KB-a i Pukovnije “Bruno Bušić”, prema zatočenicima u krugu zatvora na Heliodromu, koje je trajalo gotovo godinu dana, dovelo do toga da je zatočenicima nanescena teška tjelesna i duševna povreda i teška povreda njihovog ljudskog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su pripadnici Vojne policije i oružanih snaga HVO-a imali namjeru da zatočenicima nanesu tešku tjelesnu i duševnu povredu i tešku povredu njihovog dostojanstva. O tome posebno svjedoče nasilnost, učestalost i trajanje premlaćivanja, ponekad gotovo osam sati bez prekida.²⁰²¹ Vijeće se takođe uvjerilo da su odgovorne osobe na Heliodromu – konkretno Stanko Božić i Josip Praljak, od kojih je prvi bio ravnatelj, a drugi doravnatelj, i pripadnici vojne policije – koje su znale za to postupanje i koje nisu ništa učinile da to prestane,²⁰²² mogle razumno da predvide da ono može dovesti do nanošenja teške tjelesne i duševne povrede zatočenicima i do teške povrede njihovog dostojanstva. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje pripadnika Vojne policije i oružanih snaga HVO-a prema Muslimanima zatočenim u krugu logora na Heliodromu, od maja 1993. do sredine aprila 1994., predstavljalo nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

1259. Vijeće je takođe utvrdilo da je HVO od maja 1993. do marta 1994. odvodio na liniju fronta u opštini Mostar muškarce Muslimane zatočene na Heliodromu da bi tamo izvodili radove poput popravaka fortifikacija ili skupljanja leševa vojnika.²⁰²³ Vijeće je konstatovalo da je više desetaka ovih zatočenika, koji su bili izloženi vojnim sukobima, poginulo ili bilo ranjeno od vatre otvarane sa strane HVO-a, kao i sa strane ABiH.²⁰²⁴ Vijeće je, pored toga, utvrdilo da su pripadnici 2. bojne 2. brigade i 2. bojne 3. brigade HVO-a, kao i pripadnici KB-a i ATG Vinka Martinovića – među kojima je bio i sam Vinko Martinović “Štela” – udarali, zlostavljali i vrijeđali zatočenike s

²⁰²⁰ V. “Postupanje prema muškarcima zatočenim na Heliodromu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom.

²⁰²¹ V. “Postupanje prema muškarcima zatočenim na Heliodromu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom.

²⁰²² Vijeće konkretno podsjeća da se od januara do novembra 1993., svakoga jutra odžavao sastanak u kancelariji Stanka Božića, kojem je nekad prisustvovao i Josip Praljak, tokom kojeg je zapovjednik osiguranja na Heliodromu podnosio izvještaj o svemu što se prethodnog dana događalo u Zatvoru. Vijeće takođe napominje da je rad vojnih policajaca koji su bili zaduženi za nadzor nad zatočenicima bio u nadležnosti ravnatelja zatvora (V. “Organi nadležni za obezbjeđenje Heliodroma” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom).

²⁰²³ V. “Korištenje zatočenika s Heliodroma za izvođenje radova” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom.

Heliodroma dok su izvodili te radove, između ostalog tako što su im pucali iznad glava i gasili cigarete na njihovim tijelima.²⁰²⁵

1260. Vijeće se uvjerilo da je nasilno postupanje pripadnika oružanih snaga HVO-a prema zatočenicima koji su od maja 1993. do marta 1994. odvođeni iz logora na rad, dovelo do toga da je zatočenicima nanesena teška tjelesna i duševna patnja i teška povreda njihovog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su pripadnici oružanih snaga HVO-a koji su odvodili zatočeničke na liniju fronta uprkos izuzetno opasnim uslovima i koji su ih, povrh toga, hotimično zlostavljali dok su izvodili radove, imali namjeru da zatočenicima nanesu tešku tjelesnu i duševnu povredu i tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeću nije nepoznata činjenica da su postojali određeni pokušaji da se reguliše angažovanje za rad, posebno od strane ravnatelja i doravnatelja Heliodroma.²⁰²⁶ To, međutim, nije imalo značajnih posljedica. Vijeće se uvjerilo da su razne vlasti koje su dozvolile angažovanje zatočenika za rad mogle razumno da predvide da takvo postupanje prema zatočenim Muslimanima može dovesti do nanošenja teške tjelesne i duševne povrede i teške povrede njihovog dostojanstva. To takođe važi i za vlasti koje su direktno obavještavane o incidentima²⁰²⁷ i koje nisu ništa učinile da to prestane i da počiniocima krivično gona. Te vlasti su znale da se izvode radovi na liniji fronta, dakle u izuzetno opasnim uslovima, i bile su više puta obaviještene o tome da su tokom tih radova zatočenici ginuli, bivali ranjeni ili da su ih tukli.

1261. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je postupanje HVO-a prema nekim od Muslimana zatočenih na Heliodromu koji su bili prisiljavani da izvode radove na liniji fronta od maja 1993. do marta 1994., predstavljalo nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

²⁰²⁴ V. "Korištenje zatočenika s Heliodroma za izvođenje radova" i "Pogibija i ranjavanje zatočenika tokom prisilnog rada" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom.

²⁰²⁵ V. "Postupanje prema zatočenicima tokom prisilnog rada" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom.

²⁰²⁶ V. "Organi obavještavani o incidentima za vrijeme izvođenja radova" i "Pokušaji da se reguliše korištenje zatočenika s Heliodroma za izvođenje radova" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom.

²⁰²⁷ Vijeće podsjeća da su od juna 1993. do marta 1994., sljedeće osobe imale ovlaštenje da odobre slanje zatočenika s Heliodroma na rad: Marijan Biškić, pomoćnik ministra za sigurnost u Ministarstvu odbrane HR HB od 1. decembra 1993.; Slobodan Praljak; Milivoj Petković; Ante Roso, zapovjednik Glavnog stožera HVO-a od 9. novembra 1993.; Zlatan Mijo Jelić, zapovjednik 1. lakožurišne bojne vojne policije, koji je potom postao zapovjednik središnjeg sektora obrane za grad Mostar, a zatim zapovjednik sektora obrane Mostara; Mladen Naletilić, zapovjednik KB-a; Željko Šiljeg, načelnik Uprave Vojne policije otprilike u decembru 1993.; Radoslav Lavrić, zamjenik načelnika Uprave Vojne policije u ljeto 1993.; Zvonko Vidović, službenik Odjela za suzbijanje kriminaliteta Uprave Vojne policije; Vladimir Primorac, nasljednik Zlatana Mije Jelića na dužnosti zapovjednika 1. lakožurišne bojne vojne policije i Berislav Pušić (V. "Pokušaji da se reguliše korištenje zatočenika s Heliodroma za izvođenje radova" u Činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom). Vijeće takođe podsjeća da su sljedeće osobe bile obavještavane o incidentima koji su se događali dok su zatočenici s Heliodroma obavljali radove: Stanko Božić i Josip Praljak, od kojih je prvi bio ravnatelj, a drugi doravnatelj Heliodroma, Jadranko Prlić, Bruno Stojić, Milivoj Petković, Valentin Ćorić i Berislav Pušić (V. "Organi obavještavani o incidentima za vrijeme izvođenja radova" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom).

1262. Vijeće je takođe utvrdilo da je od jula do septembra 1993. ATG “Vinko Škrobo” koristila zatočenike s Heliodroma kao “živi štit” na liniji fronta u Mostaru.²⁰²⁸ Tako je Vijeće konkretno konstatovalo da su zatočenici bili prisiljeni da stanu ispred ili između vojnika HVO-a da bi ih štitili od eventualnih napada ABiH; da su ponekad bili primorani da nose uniforme HVO-a i drvene puške dok su bjesnjele borbe i da su bili primoravani da prelaze liniju fronta da zaštite vojnike HVO-a;²⁰²⁹ da su 17. septembra 1993. tri zatočenika ranjena na liniji fronta u Mostaru kada su im pripadnici ATG “Vinko Škrobo” dali drvene puške i maskirne uniforme HVO-a²⁰³⁰ i da su istog dana četiri druga zatočenika poginula, takođe dok su bili korišteni kao “živi štit”.²⁰³¹

1263. Vijeće se uvjerilo da je nasilno postupanje kojem su u julu, avgustu i septembru 1993. pripadnici ATG “Vinko Škrobo”, kojima je komandovao Vinko Martinović, podvrgli zatočenike koje su koristili kao “živi štit” na liniji fronta u Mostaru, dovelo do toga da je zatočenicima nanesena teška tjelesna i duševna povreda i teška povreda njihovog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su pripadnici ATG “Vinko Škrobo”, kojima je komandovao Vinko Martinović, postupajući na taj način prema zatočenicima, imali namjeru da zatočenicima nanesu tešku tjelesnu i duševnu povredu i tešku povredu njihovog ljudskog dostojanstva. O tome konkretno svjedoče pripreme za korištenje tih zatočenika za živi štit, a posebno davanje zatočenicima uniformi HVO-a i drvenih pušaka.

1264. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je postupanje pripadnika ATG “Vinko Škrobo” prema nekim od Muslimana zatočenih na Heliodromu koji su korišteni kao “živi štit”, u julu, avgustu i septembru 1993. predstavljalo nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

VI. Zatočenički centar Vojno

1265. Preliminarno, Vijeće napominje da se za nehumana djela tereti u paragrafima 141 i 142 Optužnice, u kojima se opisuju događaji u vezi sa zatočenjem žena i djece u Zatočeničkom centru Vojno. No Vijeće, kako je već konstatovalo, nije moglo da utvrdi da su te osobe zaista bile u tom zatočeničkom centru.²⁰³² Shodno tome, Vijeće ne može da izvede zaključke o tim optužbama za nehumana djela u vezi s paragrafima 141 i 142 Optužnice.

²⁰²⁸ V. “Korištenje zatočenika s Heliodroma za živi štit” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom.

²⁰²⁹ V. “Korištenje zatočenika s Heliodroma za živi štit” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom.

²⁰³⁰ V. “Zatočenici s Heliodroma ranjeni u živom štitu u Mostaru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom.

²⁰³¹ V. “Zatočenici s Heliodroma poginuli u živom štitu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom.

²⁰³² V. uvodni dio u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatočeničkim centrom Vojno.

1266. Vijeće je utvrdilo da su zatočnici u Zatočeničkom centru Vojno, od kojih su neki bili pripadnici ABiH i, prema tome ratni zarobljenici, a drugi nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga i bili su, dakle, civili, od 8. novembra 1993. do 28. januara 1994., trpjeli nasilje, teško zlostavljanje i ponižavanje od strane Marija Mihalja i Dragana Šunjića, koji su bili pripadnici HVO-a.²⁰³³ Vijeće se uvjerilo da je izuzetno nasilno i degradirajuće postupanje vojnika HVO-a prema zatočnicima tokom gotovo tri mjeseca dovelo do toga da je zatočnicima nanesena teška tjelesna i duševna povreda i teška povreda njihovog ljudskog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su odgovorne osobe u Zatočeničkom centru Vojno – pripadnici 2. brigade HVO-a²⁰³⁴ – koje su znale za to postupanje i koje nisu ništa učinile da to prestane, mogle razumno da predvide da ono može dovesti do nanošenja teške tjelesne i duševne povrede zatočnicima i teške povrede njihovog ljudskog dostojanstva.

1267. U svjetlu dokaza, Vijeće zaključuje da je postupanje vojnika HVO-a prema zatočnicima tokom njihovog zatočenja u Zatočeničkom centru Vojno, od 8. novembra 1993. do 28. januara 1994., predstavljalo nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

1268. Vijeće je utvrdilo da su zatočnici koji su od avgusta 1993. do marta 1994. poslati s Heliodroma u Zatočenički centar Vojno radi izvođenja radova na linijama fronta, trpjeli teško nasilje i poniženja od strane Marija Mihalja i Dragana Šunjića – koji su bili pripadnici HVO-a – kao i drugih vojnika HVO-a.²⁰³⁵ Vijeće se uvjerilo da je izrazito nasilno i degradirajuće postupanje vojnika HVO-a prema zatočnicima s Heliodroma koji su poslani u Zatočenički centar Vojno dok su, tokom gotovo osam mjeseci, obavljali prisilni rad, dovelo do toga da je zatočnicima nanesena teška tjelesna i duševna povreda i teška povreda njihovog ljudskog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su odgovorne osobe u Zatočeničkom centru Vojno – pripadnici 2. brigade HVO-a²⁰³⁶ – i vojnici HVO-a zaduženi za nadzor tokom radova, koje su znale za to postupanje i koje nisu ništa učinile da se to prekine, mogle razumno da predvide da ono može dovesti do nanošenja teške tjelesne i duševne povrede zatočnicima i teške povrede njihovog ljudskog dostojanstva.

²⁰³³ V. "Vlasti odgovorne za rad Zatočeničkog centra Vojno" i "Postupanje prema zatočnicima u Zatočeničkom centru Vojno" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatočeničkim centrom Vojno.

²⁰³⁴ V. "Vlasti odgovorne za rad Zatočeničkog centra Vojno" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatočeničkim centrom Vojno.

²⁰³⁵ V. "Vlasti odgovorne za rad Zatočeničkog centra Vojno", "Vrste i mjesta radova u zoni Vojno-Bijelo Polje" i "Postupanje prema zatočnicima s Heliodroma na radovima u zoni Vojno-Bijelo Polje" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatočeničkim centrom Vojno.

²⁰³⁶ V. "Vlasti odgovorne za rad Zatočeničkog centra Vojno" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatočeničkim centrom Vojno.

1269. U svjetlu dokaza, Vijeće zaključuje da je postupanje vojnika HVO-a prema zatočenicima s Heliograma, koji su od avgusta 1993. do marta 1994., poslani u Zatočenički centar Vojno, tokom izvođenja radova, predstavljalo nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

VII. Opština Ljubuški i zatočenički centri u Ljubuškom

1270. Što se tiče Zatvora u Ljubuškom, Vijeće je utvrdilo da su od aprila 1993. do marta 1994. zatočeni Muslimani, od kojih su neki bili pripadnici ABiH, i prema tome ratni zarobljenici, a drugi nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga, i bili su, dakle, civili, redovno vrijeđani, udarani i premlaćivani u Zatvoru, kao i na mjestima na kojima su obavljali prisilni rad, od strane vojnika HVO-a, uključujući pripadnike vojne policije pridodate 4. brigadi, koji su bili zaduženi za obezbjeđivanje zatvora.²⁰³⁷ Vijeće se uvjerilo da je izuzetno nasilno postupanje pripadnika oružanih snaga HVO-a prema zatočenicima, tokom gotovo godinu dana, dovelo do toga da je zatočenicima nanesena teška tjelesna i duševna povreda. Vijeće se uvjerilo da su odgovorne osobe u zatvoru – vod vojne policije pridodat 4. brigadi, 4. brigada i Uprava Vojne policije²⁰³⁸ – koje su znale za to postupanje i koje ništa nisu učinile da to prestane, mogle razumno da predvide da ono može dovesti do nanošenja teške tjelesne i duševne povrede zatočenicima. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je postupanje HVO-a prema Muslimanima zatočenim u Zatvoru u Ljubuškom predstavljalo nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

1271. Što se tiče logora Vitina-Otok, Vijeće podsjeća da nije bilo u mogućnosti da utvrdi da li su zatočeni tog logora bili žrtve zlostavljanja. Vijeće stoga ne može da zaključi da je postupanje kome su bili podvrgnuti zatočeni Muslimani u logoru Vitina-Otok predstavljalo nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

VIII. Opština Stolac

1272. Vijeće je utvrdilo da su se operacije vođene u julu i avgustu 1993., tokom kojih su pripadnici HVO-a, među kojima su bili pripadnici 1. brigade “Knez Domagoj” i pripadnici vojne policije protjerali Muslimane iz opštine Stolac, odvijale uz prijetnju oružjem; da se pucalo iznad glava protjeranih osoba; da se mještanima prijetilo smrću; da su bili prisiljeni da idu pješice do

²⁰³⁷ V. “Činjenični zaključci Vijeća” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

²⁰³⁸ V. “Komandna struktura u Zatvoru u Ljubuškom” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

odredišta i da je jedna majka morala da ostavi tijelo svoje kćerke koju je 13. jula 1993. ubio jedan vojnik HVO-a.²⁰³⁹

1273. Vijeće se uvjerilo da su veoma teški uslovi u kojima je HVO protjerao Muslimane iz njihovih domova doveli do toga da je tim Muslimanima nanescena teška tjelesna i duševna povreda. Vijeće se nadalje uvjerilo da su vojnici i vojni policajci HVO-a imali namjeru da nanesu tešku tjelesnu i duševnu povredu ženama, djeci i starijim osobama koje su protjerivali. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje HVO-a prema Muslimanima iz opštine Stolac predstavljalo nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

1274. Vijeće je takođe utvrdilo da su pripadnici HVO-a, među kojima su bili i pripadnici vojne policije i MUP-a, od maja do oktobra 1993., redovno premlaćivali zatočenike u Koštanoj bolnici, udarajući ih šakama, nogama, palicama, kundacima, kaiševima i nogama od stolica.²⁰⁴⁰ Jedan zatočenik je takođe podvrgavan elektrošokovima dok nije izgubio svijest.²⁰⁴¹ Neki bivši zatočenici godinama su patili od posljedica tog nasilja.²⁰⁴²

1275. Vijeće se uvjerilo da je izuzetno nasilno postupanje pripadnika HVO-a, među kojima su bili pripadnici vojne policije i MUP-a, prema zatočenicima dovelo do toga da im je nanescena teška tjelesna i duševna povreda. Vijeće se uvjerilo da su takvim postupanjem pripadnici HVO-a imali namjeru da zatočenicima nanesu tešku tjelesnu i duševnu povredu, tim prije što je takvo postupanje trajalo šest mjeseci. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje pripadnika vojne policije prema Muslimanima iz opštine Stolac predstavljalo nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

IX. Opština Čapljina

1276. Vijeće je utvrdilo da su oko 13. jula 1993. pripadnici HVO-a, među kojima su bili vojnici 1. brigade "Knez Domagoj", započeli s deložiranjem žena, djece i starijih osoba iz sela Domanovići, da su ih danima, čak sedmicama, držali u zatočeništvu, konkretno u Silosu u Čapljini i u Počitelju, prije nego što su ih prisilili da odu na teritoriju pod kontrolom ABiH, konkretno u Blagaj.²⁰⁴³

²⁰³⁹ V. "Raseljavanje muslimanskog stanovništva i smrt jedne mlade žene u Pješivac Gredi" i "Talasi raseljavanja uhapšenih i/ili zatvorenih žena, djece i starijih osoba na teritorije pod kontrolom ABiH" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac. V. takođe "Opština Stolac" u pravnim zaključcima Vijeća po tački Optužnice 2 (ubistvo, zločin protiv čovječnosti) i tački Optužnice 3 (hotimično lišavanje života, teška povreda Ženevskih konvencija).

²⁰⁴⁰ V. "Prenamjena Koštane bolnice u bazu vojne policije i premještanje bolesnika u kasarnu u Grabovini" i "Premlaćivanja u Koštanoj bolnici" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

²⁰⁴¹ V. "Premlaćivanja u Koštanoj bolnici" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

²⁰⁴² V. "Premlaćivanja u Koštanoj bolnici" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

²⁰⁴³ V. "Deložiranje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba iz Domanovića", "Organizacija Silosa u Čapljini kao zatočeničkog centra, broj i identitet zatočenika i stražara", "Zatvaranje žena, djece i starijih osoba u više kuća i škola u

Većina Vijeća je konstatovala, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, da su tokom te akcije snajperisti HVO-a ubili jednu za drugom dvije mlade Muslimanke, Dženitu i Sanelu Hasić, koje su imale 17 odnosno 23 godine.²⁰⁴⁴

1277. Vijeće je takođe utvrdilo da su od 13. do 16. jula 1993. pripadnici HVO-a, od kojih su neki bili iz 1. brigade “Knez Domagoj”, a drugi iz 3. satnije 5. bojne vojne policije, protjerali žene, djecu i starije osobe iz sela Bivolje Brdo i držali ih danima, čak i sedmicama, u zatočeništvu na više lokacija - konkretno u Silosu u Čapljini, u Školi u Sovićima, u sabirnom centru u Gradini, u Počitelju, kao i u Doljanima - prije nego što su ih prisilili da odu na teritoriju pod kontrolom ABiH, konkretno u Blagaj.²⁰⁴⁵ Vijeće je utvrdilo da su, tokom tih akcija deložiranja, vojnici HVO-a 14. jula 1993. ubili iz vatrenog oružja jednog nemoćnog osamdesettrogodišnjaka u njegovoj kući,²⁰⁴⁶ da su kuće u selu spaljene i da su se dešavale krađe.²⁰⁴⁷

1278. Vijeće je nadalje konstatovalo da su otprilike 13. jula 1993., a potom početkom avgusta 1993., pripadnici HVO-a, među kojima su bili vojnici 1. brigade “Knez Domagoj”, protjerali žene, djecu i starije osobe Muslimane iz Počitelja i odvezli ih kamionima u Bunu i Petak, odakle su zatim bili prisiljeni da idu pješice do Blagaja.²⁰⁴⁸

1279. Vijeće je takođe utvrdilo da su 11. avgusta 1993. pripadnici MUP-a i lokalnog HDZ-a započeli s deložiranjem žena, djece i starijih osoba Muslimana iz sela Višići i da su neki od njih odvedeni u jednu kuću u Tasovčićima,²⁰⁴⁹ prije nego što su 2. oktobra 1993. odvedeni u Silos, a zatim u Blagaj.²⁰⁵⁰

1280. Najzad, Vijeće je utvrdilo da su pripadnici HVO-a i MUP-a u avgustu i septembru 1993. protjerali žene, djecu i starije osobe iz grada Čapljine – pri čemu su neke od njih držali u

opštini Čapljina” i “Raseljavanje žena, djece i starijih osoba na teritorije pod kontrolom ABiH ili u treće zemlje” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²⁰⁴⁴ V. “Smrt dvije mlade žene u Domanovićima” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²⁰⁴⁵ V. “Deložiranje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba iz Bivoljeg Brda”, “Organizacija Silosa u Čapljini kao zatočeničkog centra, broj i identitet zatočenika i stražara”, “Zatvaranje žena, djece i starijih osoba u više kuća i škola u opštini Čapljina” i “Raseljavanje žena, djece i starijih osoba na teritorije pod kontrolom ABiH ili u treće zemlje” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²⁰⁴⁶ V. “Smrt jedne osobe stare 83 godine u Bivoljem Brdu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²⁰⁴⁷ V. “Rušenje stambenih objekata Muslimana u Bivoljem Brdu” i “Krađa imovine u vlasništvu Muslimana, stanovnika Bivoljeg Brda i okoline” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²⁰⁴⁸ V. “Deložiranje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba iz Počitelja” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²⁰⁴⁹ V. “Deložiranje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba 11. avgusta 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²⁰⁵⁰ V. “Organizacija Silosa u Čapljini kao zatočeničkog centra, broj i identitet zatočenika i stražara” i “Raseljavanje žena, djece i starijih osoba na teritorije pod kontrolom ABiH ili u treće zemlje” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

zatočeništvu u Silosu - i odvezli ih kamionima, kombijima i automobilima na teritoriju pod kontrolom ABiH.²⁰⁵¹

1281. Vijeće se uvjerilo da su sve te deložacije i uslovi u kojima su se one odvijale – zatočenja na više lokacija u trajanju od više dana, čak i više sedmica, prije nego što su zatočenici primorani da krenu prema teritoriji pod kontrolom ABiH, ponekad čak i pješice; krađe, paljenje imovine i smrt u nekim selima za vrijeme tih akcija – doveli do toga da je ženama, djeci i starijim osobama protjeranim iz svojih domova u Domanovićima, Bivoljem Brdu, Počitelju, Višićima i Čapljini nanesena teška tjelesna i duševna povreda. Vijeće se, pored toga, uvjerilo da su pripadnici HVO-a imali namjeru da Muslimanima, mještanima sela koje su protjerivali, nanesu tešku tjelesnu i duševnu povredu. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje HVO-a prema Muslimanima iz Domanovića, Bivoljeg Brda, Počitelja, Višića i Čapljine od jula do oktobra 1993. predstavljalo nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

1282. S druge strane, Vijeće napominje da nije bilo u mogućnosti da zaključi da je HVO raselio žene, djecu i starije osobe iz sela Opličići i Lokve u julu i avgustu 1993.²⁰⁵² Vijeće stoga ne može da zaključi da su navodno raseljavanje i uslovi u kojima se ono odigralo predstavljali nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

X. Zatvor u Dretelju

1283. Vijeće je utvrdilo da su od jula 1993. do prvih dana oktobra 1993. Muslimane zatočene u Zatvoru u Dretelju – od kojih su neki bili pripadnici ABiH i, prema tome ratni zarobljenici, a drugi nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga i bili su, dakle, civili - redovno tukli, premlaćivali i ponižavali vojni policajci koji su bili u Zatvoru u Dretelju, stražari, ali i osobe koje su dolazile izvana, među kojima su bili stanovnici tog područja, vojnici HVO-a i HV-a, a ponekad, pod prisilom, čak i drugi zatočenici.²⁰⁵³ Vijeće se uvjerilo da je izuzetno nasilno i degradirajuće postupanje pripadnika oružanih snaga i Vojne policije HVO-a prema zatočenicima tokom gotovo tri mjeseca dovelo do toga da je zatočenicima nanesena teška tjelesna i duševna povreda i teška povreda njihovog ljudskog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su odgovorne osobe u zatvoru i jedinice koje su se nalazile u krugu zatvora – 3. satnija 3., a zatim 5. bojne vojne policije, 1. brigada

²⁰⁵¹ V. “Dogadjaji u Čapljini u avgustu i septembru 1993.” i “Zatvaranje Muslimana u opštini Čapljina” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²⁰⁵² V. “Dogadjaji u selu Lokve i okolini od 13. do 16. jula 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²⁰⁵³ V. “Postupanje prema zatočenicima” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa zatvorom u Dretelju.

“Knez Domagoj” i domobranska jedinica²⁰⁵⁴ – koje su znale za to postupanje i koje nisu ništa učinile da to prestane, mogle razumno da predvide da ono može dovesti do nanošenja teške tjelesne i duševne povrede zatočenicima.

1284. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je postupanje HVO-a prema Muslimanima zatočenim u Zatvoru u Dretelju od jula 1993. do prvih dana oktobra 1993. predstavljalo nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

XI. Zatvor u Gabeli

1285. Vijeće je utvrdilo da su najkasnije od juna do oktobra 1993. Muslimane zatočene u Zatvoru u Gabeli - od kojih su neki bili pripadnici ABiH i, prema tome ratni zarobljenici, a drugi nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga i bili su, dakle, civili - redovno tukli, premlaćivali i ponižavali ravnatelj Zatvora u Gabeli, koji je bio pripadnik 1. brigade “Knez Domagoj”, domobrani i pripadnici vojne policije.²⁰⁵⁵ Vijeće se uvjerilo da je izuzetno nasilno i degradirajuće postupanje pripadnika oružanih snaga i vojne policije HVO-a prema zatočenicima, tokom najmanje pet mjeseci, dovelo do toga da je zatočenicima nanescena teška tjelesna i duševna povreda i teška povreda njihovog ljudskog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su odgovorne osobe u zatvoru – 1. brigada “Knez Domagoj”, čiji su pripadnici bili ravnatelj i doravnatelj zatvora, kao i Brigada “Herceg Stjepan” i jedna domobranska jedinica, koji su bili zaduženi za nadzor i obezbjeđenje zatočenika²⁰⁵⁶ – koje su znale za to postupanje i koje nisu ništa učinile da to prestane, mogle razumno da predvide da ono može dovesti do nanošenja teške tjelesne i duševne povrede zatočenicima.

1286. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je postupanje HVO-a prema Muslimanima zatočenim u Zatvoru u Gabeli najkasnije od juna do oktobra 1993. predstavljalo nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

XII. Opština Vareš

1287. Vijeće je utvrdilo da su nakon što su 18. oktobra 1993. uhapšeni, Ešref Likić, Jakub Likić, Mehmed Likić, Himzo Likić, Rešad Likić i Mufid Likić - šestorica Muslimana, od kojih su četvorica bili pripadnici ABiH, i prema tome ratni zarobljenici, a dvojica nisu bili pripadnici

²⁰⁵⁴ V. “Opis Zatvora u Dretelju”, “3. satnija 3., kasnije 5. bojne vojne policije”, “1. brigada “Knez Domagoj” “i “Domobrani” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa zatvorom u Dretelju.

²⁰⁵⁵ V. “Postupanje prema zatočenicima” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa zatvorom u Gabeli.

nijednih oružanih snaga i bili su, dakle, civili - držani u zatočenju u zatvoru vojne policije u Varešu od 18. do 23. oktobra 1993. Vijeće je utvrdilo da su oni tokom zatočenja bili primorani da više sati kleče s rukama na leđima i da su ih, u dva navrata, teško pretukli pripadnici voda vojne policije pridodatog Brigadi "Bobovac" i vojnici specijalne jedinice "Maturice".²⁰⁵⁷ Vijeće je konkretno zapazilo da su jednom od zatočenika stavili pantalone na glavu, stavili mu lisice, a zatim ga tukli palicama, šakama i nogama. Vijeće je takođe zapazilo da su jednog zatočenika tukli sve dok nije izgubio svijest.²⁰⁵⁸ Vijeće se uvjerilo da je nasilno postupanje pripadnika voda vojne policije pridodatog Brigadi "Bobovac" i vojnika specijalne jedinice "Maturice" dovelo do toga da je zatočenicima nanesena teška tjelesna i duševna povreda. Vijeće se takođe uvjerilo da su pripadnici voda vojne policije pridodatog Brigadi "Bobovac" i vojnici specijalne jedinice "Maturice", dok su tukli tih šest Muslimana zatočenih u Zatvoru vojne policije u Varešu, imali namjeru da im nanesu tešku tjelesnu i duševnu povredu. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je postupanje pripadnika voda vojne policije pridodatog Brigadi "Bobovac" i vojnika specijalne jedinice "Maturice" prema šestorici Muslimana koji su od 18. do 23. oktobra 1993. bili zatočeni u Zatvoru vojne policije u Varešu predstavljalo nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

1288. Vijeće je takođe utvrdilo da su od 23. oktobra 1993. ujutro do 24. oktobra 1993., pripadnici HVO-a, od kojih su neki bili pripadnici specijalne jedinice "Maturice", hapsili muškarce Muslimane u gradu Varešu, među kojima su bili pripadnici ABiH koji su, prema tome, bili ratni zarobljenici, i drugi, koji nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga i bili su, dakle, civili.²⁰⁵⁹ Vijeće je konkretno konstatovalo da su pripadnici HVO-a od 23. oktobra 1993. u zoru ulazili u domove Muslimana i iz kuća izvodili muškarce Muslimane, od kojih su neki još bili u donjem rublju, a zatim ih odvodili u Gimnaziju i u osnovnu školu u Varešu, kao i u Zatvor Vareš-Majdan, gdje su ih držali u zatočenju. Prilikom tih hapšenja Muslimane su vrijeđali, prijetili im i udarali ih kundacima.²⁰⁶⁰ Vijeće je, konkretno, zapazilo da su vojnici HVO-a vrijeđali Salema Čerenića, dok su ga u prisustvu supruge i dvoje djece hapsili u njegovom domu, da su mu stavljali u usta cijev puške i tražili zlato, novac i oružje, a nakon što je fizički izbačen iz kuće a da nije imao vremena ni

²⁰⁵⁶ V. "Upravljanje Zatvorom u Gabeli", "Vlasti koje su odobravale pristup u Zatvor u Gabeli osobama sa strane", "Vlasti za nadzor pristupa zatočenika vodi i hrani" i "Vlasti nadležne za organizovanje i pružanje medicinske njege" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa zatvorom u Gabeli.

²⁰⁵⁷ V. "Hapšenje i zatočenje ABiH u Pajtovu Hanu 18. oktobra 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²⁰⁵⁸ V. "Hapšenje i zatočenje ABiH u Pajtovu Hanu 18. oktobra 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²⁰⁵⁹ V. "Hapšenje muškaraca Muslimana i navodi o zločinima počinjenim tokom tih hapšenja" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²⁰⁶⁰ V. "Hapšenje muškaraca Muslimana i navodi o zločinima počinjenim tokom tih hapšenja" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

da se obuče, morao je da čitavim putem do Gimnazije u Varešu ide od jedne do druge grupe vojnika pognute glave i s rukama na potiljku, dok su ga grupe vojnika gurale i vrijeđale.²⁰⁶¹

1289. Vijeće se uvjerilo da je nasilno, ponižavajuće i degradirajuće postupanje vojnika HVO-a prema Muslimanima iz grada Vareša prilikom njihovog hapšenja od 23. oktobra 1993. ujutro dovelo do toga da im je nanesena teška tjelesna i duševna povreda i teška povreda njihovog ljudskog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a, od kojih su neki bili pripadnici specijalne jedinice "Maturice", imali namjeru da Muslimanima nanesu tešku tjelesnu i duševnu povredu i tešku povredu njihovog ljudskog dostojanstva. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje prema Muslimanima prilikom hapšenja od 23. oktobra 1993. predstavljalo nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

1290. Što se tiče muškaraca Muslimana zatočenih u Gimnaziji u Varešu od 23. oktobra do 4. novembra 1993. među kojima su bili i muškarci koji nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga, dakle civili, i pripadnici ABiH, dakle ratni zarobljenici, Vijeće je konstatovalo da su ih pripadnici HVO-a tukli i tako im nanijeli teške povrede i opekotine, kao i da su ih vrijeđali.²⁰⁶² Vijeće je konkretno konstatovalo da su sedmorica vojnika HVO-a sat vremena tukli Salema Čerenića nogama, palicama i kundacima; da su mu tom prilikom slomljena dva zuba, rebra, da mu je naprsila lobanja, povrijeđena kičma i da je bio sav u podlivima i masnicama.²⁰⁶³ Taj isti zatočenik je rekao da su ga tokom zatočeništva koje je trajalo pet-šest dana tukli više puta na dan. Vijeće je takođe konstatovalo da je jedan vojnik HVO-a ugasio cigaretu na ruci Murisa Arapovića dok mu je držao uperen pištolj u glavu, i da mu je lice bilo obliveno krvlju.²⁰⁶⁴ Vijeće je utvrdilo da su drugi zatočenici bili vrijeđani, premlaćivani, udarani po licu i prisiljavani da po čitav dan ostanu u sjedećem položaju s glavom između nogu, kao i da su imali tragove krvi i udaraca i podlive.²⁰⁶⁵

1291. Vijeće se uvjerilo da je izrazito nasilno postupanje pripadnika HVO-a prema muškarcima Muslimanima zatočenim u Gimnaziji u Varešu dovelo do toga da im je nanesena teška tjelesna i duševna povreda i teška povreda njihovog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su pripadnici HVO-a koji su ih podvrgli takvom postupanju imali namjeru da zatočenim muškarcima Muslimanima

²⁰⁶¹ V. "Hapšenje muškaraca Muslimana i navodi o zločinima počinjenim tokom tih hapšenja" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²⁰⁶² V. "Postupanje prema zatočenicima i navodi o nedozvoljavanju pristupa UNPROFOR-u u Gimnaziju u Varešu" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²⁰⁶³ V. "Postupanje prema zatočenicima i navodi o nedozvoljavanju pristupa UNPROFOR-u u Gimnaziju u Varešu" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²⁰⁶⁴ V. "Postupanje prema zatočenicima i navodi o nedozvoljavanju pristupa UNPROFOR-u u Gimnaziju u Varešu" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²⁰⁶⁵ V. "Postupanje prema zatočenicima i navodi o nedozvoljavanju pristupa UNPROFOR-u u Gimnaziju u Varešu" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

nanesu tešku tjelesnu i duševnu povredu i tešku povredu dostojanstva. Vijeće se takođe uvjerilo da su pripadnici voda vojne policije pridodatog Brigadi “Bobovac” koji su bili zaduženi za nadzor nad zatočenicima znali za to postupanje, da nisu ništa učinili da to prestane i da su razumno mogli da predvide da ono može dovesti do nanošenja teške tjelesne i duševne povrede zatočenicima i do teške povrede njihovog dostojanstva. O tome konkretno svjedoči činjenica da HVO pripadnicima UNPROFOR-a nije dozvolio da uđu u Gimnaziju u Varešu do 26. oktobra 1993. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje pripadnika HVO-a prema zatočenicima u Gimnaziji u Varešu od 23. oktobra do 4. novembra 1993. predstavljalo nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

1292. Što se tiče muškaraca Muslimana koji su od 23. oktobra do 4. novembra 1993. bili zatočeni u Školi u Varešu, među kojima su bili i muškarci koji nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga, dakle, civili, i pripadnici ABiH, dakle, ratni zarobljenici, Vijeće je utvrdilo su oni pretučeni čim su stigli u školu;²⁰⁶⁶ da su tokom zatočenja više puta zadobili žestoke udarce kojima su im nanesene vidljive povrede; da su ih pripadnici HVO-a primoravali da stoje u bolnim i ponižavajućiom položajima;²⁰⁶⁷ da su Salema Čerenića, tokom njegovog zatočenja u Školi u Varešu koje je trajalo oko pet dana, pripadnici HVO-a tukli jednom do dva puta dnevno²⁰⁶⁸ i da su tukli sve zatočenike dok su bili u zatočenju.²⁰⁶⁹ Vijeće se uvjerilo da su muškarci Muslimani zatočeni u Školi u Varešu bili izloženi nasilnom postupanju koje je dovelo do toga da im je nanesena teška tjelesna i duševna povreda i teška povreda njihovog dostojanstva. Vijeće se takođe uvjerilo da su pripadnici HVO-a koji su postupali na taj način imali namjeru da zatočenim muškarcima Muslimanima nanesu tešku tjelesnu i duševnu povredu i tešku povredu dostojanstva. Vijeće se, pored toga, uvjerilo da su pripadnici voda vojne policije pridodatog Brigadi “Bobovac”, a potom pripadnici pomenute brigade koji su bili zaduženi za nadzor nad zatočenicima, koji su znali za to postupanje i koji nisu ništa učinili da to prestane, mogli razumno da predvide da ono može dovesti do nanošenja teške tjelesne i duševne povrede zatočenicima i teške povrede njihovog dostojanstva. O tome konkretno svjedoči činjenica da HVO pripadnicima UNPROFOR-a nije dozvolio da uđu u Školu u Varešu do 26. oktobra 1993. U svjetlu dokaza, Vijeće zaključuje da je postupanje pripadnika HVO-a prema zatočenicima u Školi u Varešu od 23. oktobra do 4. novembra 1993. predstavljalo nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

²⁰⁶⁶ V. “Postupanje prema zatočenicima i navodi o nedozvoljavanju pristupa UNPROFOR-u u Školu u Varešu “ u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²⁰⁶⁷ V. “Postupanje prema zatočenicima i navodi o nedozvoljavanju pristupa UNPROFOR-u u Školu u Varešu “ u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²⁰⁶⁸ V. “Postupanje prema zatočenicima i navodi o nedozvoljavanju pristupa UNPROFOR-u u Školu u Varešu “ u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²⁰⁶⁹ V. “Postupanje prema zatočenicima i navodi o nedozvoljavanju pristupa UNPROFOR-u u Školu u Varešu “ u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

1293. Što se tiče muškaraca Muslimana zatočenih u Zatvoru Vareš-Majdan od 23. oktobra do 4. novembra 1993., među kojima su bili i muškarci koji nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga, dakle, civili, i pripadnici ABiH, dakle, ratni zarobljenici, Vijeće je utvrdilo da su oni bili žrtve nasilja pripadnika HVO-a, uslijed čega je najmanje jedan zatočenik morao da bude hospitaliziran.²⁰⁷⁰ Vijeće je, konkretno, utvrdilo da su tri vojnika HVO-a, za koje nije moglo da utvrdi kojoj su jedinici pripadali, u pijanom stanju došli u ćeliju u kojoj je bilo šest zatočenika, pucali im iznad glava, jednom zatočeniku, Ahmedu Likiću, zarili nož u nogu, a jednog drugog zatočenika, Nedžada Ćazimovića, primorali da pojede sopstvenu bradu koju su mu prethodno odsjekli.²⁰⁷¹ Vijeće je takođe utvrdilo da su dva pripadnika MUP-a u Varešu morala odvesti Mufida Likića i Himzu Likića u bolnicu Vareš-Majdan zbog zlostavljanja koje su pretrpjeli tokom zatočenja.²⁰⁷² Vijeće se uvjerilo da je nasilno postupanje prema zatočenicima zatvora Vareš-Majdan dovelo do toga da im je nanesena teška tjelesna i duševna povreda i teška povreda ljudskog dostojanstva. Vijeće se takođe uvjerilo da su pripadnici HVO-a koji su postupali na taj način imali namjeru da zatočenim muškarcima nanesu tešku tjelesnu i duševnu povredu i tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće se takođe uvjerilo da su pripadnici MUP-a Vareša i voda vojne policije pridodatog Brigadi "Bobovac" koji su bili zaduženi za nadzor nad zatočenicima, koji su znali za to postupanje i koji nisu ništa učinili da to prestane, razumno mogli da predvide da će ono dovesti do nanošenja teške tjelesne i duševne povrede i teške povrede njihovog dostojanstva. U svjetlu dokaza, Vijeće zaključuje da je postupanje pripadnika HVO-a prema zatočenicima u Zatvoru Vareš-Majdan od 23. oktobra do 4. novembra 1993. predstavljalo nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

²⁰⁷⁰ V. "Postupanje prema zatočenicima u Zatvoru Vareš-Majdan" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²⁰⁷¹ V. "Postupanje prema zatočenicima u Zatvoru Vareš-Majdan" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²⁰⁷² V. "Postupanje prema zatočenicima u Zatvoru Vareš-Majdan" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

1294. Što se tiče događaja koji su se odigrali tokom i poslije napada vojnika specijalnih jedinica HVO-a “Maturice” i “Apostoli” na selo Stupni Do 23. oktobra 1993., Vijeće je utvrdilo da su tri Muslimanke bile seksualno zlostavljane;²⁰⁷³ da je 38 mještana izgubilo život tokom napada;²⁰⁷⁴ da su specijalne jedinice “Maturice” i “Apostoli” ubile 36 mještana; da je među njima bilo 28 žena, djece i muškaraca Muslimana koji nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga, dakle, civili, ili borci koji su pali u ruke neprijatelju nakon što su uhapšeni i razoružani; da je tih 28 osoba ubijeno hladnim oružjem ili iz vatrenog oružja s veoma male razdaljine, ili su pak žive spaljene u zapaljenim kućama u selu; da su sve kuće i obližnji objekti, poput štala ili šupa, uništeni tokom ili poslije napada; da su pripadnici specijalnih jedinica “Maturice” i “Apostoli” mještanima oduzeli imovinu te da su snage HVO-a onemogućile pristup pripadnicima UNPROFOR-a u selo Stupni Do od 23. do 25. oktobra 1993.²⁰⁷⁵

1295. Vijeće smatra da su svi ti događaji doveli do toga da je stanovnicima sela Stupni Do Muslimanima nanjena teška tjelesna i duševna povreda i teška povreda njihovog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su pripadnici specijalnih jedinica “Maturice” i “Apostoli”, koji su učestvovali u napadu i počinili ta djela, imali namjeru da stanovnicima sela Stupni Do nanesu tešku tjelesnu i duševnu povredu i tešku povredu dostojanstva. Vijeće zaključuje da su sva djela koja su pripadnici specijalnih jedinica “Maturice” i “Apostoli” počinili nad muslimanskim stanovništvom sela Stupni Do tokom napada 23. oktobra 1993. predstavljala nehumana djela, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

Dio 15 : Nečovječno postupanje (tačka 16)

I. Opština Prozor

1296. Preliminarno, Vijeće podsjeća da su 24. oktobra 1992., kada je HVO preuzeo kontrolu nad gradom Prozorom i selom Paljike, u tim mjestima bili Muslimani koji nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga i prema tome, civili koji su se našli u rukama neprijatelja, zaštićeni Ženevskim konvencijama. Isto tako, Vijeće podsjeća da su u aprilu 1993., kada je HVO preuzeo kontrolu nad Parcanima i Tošćanicom, u tim mjestima bili Muslimani koji nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga i prema tome, civili koji su se našli u rukama neprijatelja, zaštićeni Ženevskim konvencijama. Takođe, u periodu od maja ili juna do avgusta 1993., kada je HVO napao sela Skrobućani, Gračanica, Lug, Podaniš ili Podonis, Prajine i brdo Tolovac, tamo su bili Muslimani koji nisu bili

²⁰⁷³ V. “Djela seksualnog nasilja počinjena nad ženama u Stupnom Dolu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²⁰⁷⁴ V. “Smrt mještana u Stupnom Dolu i okolini” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²⁰⁷⁵ V. “Krađa, paljenje i uništavanje imovine i kuća u vlasništvu Muslimana iz sela Stupni Do” i “Ograničavanje pristupa UNPROFOR-u u Stupni Do” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

pripadnici nijednih oružanih snaga i prema tome, civili u rukama neprijatelja, zaštićeni Ženevskim konvencijama. Najzad, Vijeće podjeća da su Muslimani koje je HVO držao zatočene na više lokacija u opštini Prozor bili ratni zarobljenici ili civili, i da su, dakle, bili zaštićeni Ženevskim konvencijama.

1297. Kako je Vijeće utvrdilo, prilikom preuzimanja kontrole nad gradom Prozorom i selom Paljike od strane oružanih snaga HVO-a, počev od 24. oktobra 1992., snage HVO-a su uništile veliki broj muslimanskih kuća, kao i vozila u vlasništvu stanovnika Prozora,²⁰⁷⁶ spalile najmanje jednu muslimansku kuću u selu Paljike i ubile jednog starca i jednu ženu, koji su oboje bili mještani tog sela.²⁰⁷⁷ Vijeće se uvjerilo da su ti događaji doveli do toga da su muslimanskom stanovništvu grada Prozora i sela Paljike, koje je bilo žrtva tih djela, nanesene teške tjelesne i duševne povrede. Vijeće se, pored toga, uvjerilo da su snage HVO-a, vršeći ta djela nasilja, imale namjeru da nanesu teške povrede muslimanskim stanovnicima tih mjesta, čime su počinili nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1298. Vijeće je utvrdilo da su snage HVO-a, nakon što su preuzele kontrolu nad gradom Prozorom i selom Paljike, uhapsile i u Školi u Ripcima zatočile veliki broj Muslimana, pripadnika TO/ABiH iz Prozora i Paljika kao i vojno sposobne muškarce iz sela Paljike.²⁰⁷⁸ Vijeće, međutim, nije moglo da utvrdi da je HVO zlostavljao zatočenike u Školi tokom njihovog zatočeništva.²⁰⁷⁹ Vijeće stoga ne može da zaključi da je HVO u Školi u Ripcima počinio nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1299. Kako je Vijeće utvrdilo, prilikom preuzimanja kontrole nad selima Parcani 17. aprila 1993. i Toščanica 19. aprila 1993., snage HVO-a uništile su veliki broj kuća u ta dva sela i ubili dvije starije osobe iz sela Toščanica.²⁰⁸⁰ Vijeće se uvjerilo da su ti događaji doveli do toga da su cjelokupnom muslimanskom stanovništvu tih sela nanesene teške tjelesne i duševne povrede. Vijeće se, pored toga, uvjerilo da su, djelujući tako nasilno, snage HVO-a koje su preuzele kontrolu nad ta dva sela 17. i 19. aprila 1993. imale namjeru da nanesu takve povrede, čime su počinile nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

²⁰⁷⁶ V. "Oštećivanje i palež imovine i kuća u vlasništvu Muslimana nakon uspostavljanja kontrole nad Prozorom" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁰⁷⁷ V. "Napad na selo Paljike 24. oktobra 1992., oštećivanje imovine i kuća i smrt dva mještana" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁰⁷⁸ V. "Hapšenje i zatočenje muškaraca Muslimana u Prozoru i Paljikama od 24. oktobra 1992." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁰⁷⁹ V. "Hapšenje i zatočenje muškaraca Muslimana u Prozoru i Paljikama od 24. oktobra 1992." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁰⁸⁰ V. "Napad na Parcani 17. aprila 1993. i paljenje stambenih objekata" i "Napad na Toščanicu 19. aprila 1993., paljenje stambenih objekata i smrt tri mještana" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

1300. Međutim, Vijeće nije u mogućnosti da zaključi da su snage HVO-a počinile zločine tokom preuzimanja kontrole nad selom Lizoperci 18. i 19. aprila 1993.²⁰⁸¹ i stoga ne može da donese osuđujuću presudu po tački Optužnice za nečovječno postupanje u vezi s događajima koji su se odigrali u tom selu.

1301. Što se tiče ograničavnja kretanja muslimanskog stanovništva opštine Prozor od ljeta 1993., Vijeće je konstatovalo da cjelokupno stanovništvo Prozora, a ne samo muslimansko stanovništvo, nije bilo u mogućnosti da slobodno, bez propusnice, ode iz opštine.²⁰⁸² Vijeće je takođe konstatovalo da je vojna policija prvenstveno sprečavala žene, djecu i starije osobe Muslimane i imama iz Prozora da odu iz grada i opštine, barem tokom ljeta 1993., iako je kontrolisala kretanje svih stanovnika.²⁰⁸³ Vijeće, međutim, samo na osnovu ovih elemenata, ne može da van svake razumne sumnje zaključi da je to ograničavanje dovelo do nanošenja teških povreda muslimanskom stanovništvu Prozora i shodno tome ne može da donese osuđujuću presudu po tački Optužnice za nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta, u vezi s tim događajima.

1302. Kako je Vijeće utvrdilo, prilikom napada na selo Skrobućani u maju ili junu 1993., snage HVO-a su spalile muslimansku imovinu, kao i seosku džamiju.²⁰⁸⁴ Tokom juna 1993., vojnici HVO-a su terorisali stanovništvo sela Gračanica upadajući noću u selo i bacajući ručne bombe u šumu u koju se sklonio dio stanovništva.²⁰⁸⁵ Prilikom napada na Lug krajem juna 1993., vojnici HVO-a spalili su više muslimanskih kuća.²⁰⁸⁶ Prilikom napada Vojne policije HVO-a ili jedinice "Kinder Vod" na selo Podaniš (ili Podonis) 5. jula 1993., pripadnici HVO-a spalili su imovinu u vlasništvu Muslimana i ubili stoku.²⁰⁸⁷ Tokom napada na selo Prajine i brdo Tolovac, 19. jula 1993., vojnici HVO-a su premlatili i ubili tri osobe u Prajinama i ušli su u jednu štalu na brdu Tolovac i prijetili grupi muškaraca, žena i djece koji su se tamo sklonili, izveli ih napolje pod prijetnjom smrću, te pretukli i ubili jednog muškarca - Bajru Munikozu, jednu ženu - Sahu Munikozu - i jednog invalida - Šabana Hodžića - a potom su štalu spalili.²⁰⁸⁸ Vijeće se uvjerilo da

²⁰⁸¹ V. "Napad na Lizoperce 18. i 19. aprila 1993. i paljenje stambenih objekata" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁰⁸² V. "Ograničenje kretanja za Muslimane u opštini Prozor od 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁰⁸³ V. "Ograničenje kretanja za Muslimane u opštini Prozor od ljeta 1993" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁰⁸⁴ V. "Napad na sela Skrobućani i Gračanica i oštećivanje imovine i džamije u Skrobućanima" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁰⁸⁵ V. "Napad na sela Skrobućani i Gračanica i oštećivanje imovine i džamije u Skrobućanima" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁰⁸⁶ V. "Napad na sela Duge i Lug i oštećivanje imovine" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁰⁸⁷ V. "Napad na selo Podaniš ili Podonis i oštećivanje imovine" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁰⁸⁸ V. "Smrt šest Muslimana na području Prajina i Tolovca" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

su ti događaji doveli do toga da su muslimanskom stanovništvu tih mjesta nanese teške tjelesne i duševne povrede. Vijeće se, pored toga, uvjerilo da su snage HVO-a koje su napale ta sela, djelujući tako nasilno, imale namjeru da muslimanskom stanovništvu tih sela nanesu teške tjelesne i duševne povrede, čime su počinili nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1303. Vijeće, međutim, nije bilo u mogućnosti da zaključi da su snage HVO-a počinile zločine i, shodno tome, nečovječno postupanje tokom napada na sela Duge, Lizoperci, Munikoze i Parcani u periodu od juna do avgusta 1993.²⁰⁸⁹

1304. Što se tiče Srednje škole u Prozoru, Vijeće je utvrdilo da su u julu i avgustu 1993. vojni policajci i vojnici HVO-a, među kojima su bili pripadnici “Kinder voda”, koji su dolazili u školu izvana da bi tukli zatočenike i pucali u njih, zlostavljali zatočene Muslimane.²⁰⁹⁰ Jedan od zatočenika bio je teško ranjen iz vatrenog oružja, odveden je iz škole i do današnjeg dana se vodi kao nestao.²⁰⁹¹ Zatočenike su svakodnevno tukli, a premlaćivanja su započinjala kasno noću i trajala do rano ujutro.²⁰⁹² Vojnici HVO-a su šamarali zatočenike i tukli ih kundacima pušaka.²⁰⁹³ Vijeće stoga zaključuje da su vojni policajci i vojnici HVO-a, među kojima su bili i pripadnici “Kinder voda”, nanijeli teške tjelesne i duševne povrede Muslimanima zatočenim u Srednjoj školi u Prozoru. Vijeće se uvjerilo da su vojni policajci i vojnici HVO-a, među kojima su bili i pripadnici “Kinder voda”, koji su dolazili izvana u školu, djelujući tako nasilno, imali namjeru da im nanesu takve povrede, kao i da su odgovorne osobe u Srednjoj školi u Prozoru – Brigada “Rama”, civilni policajci, domobrani i, od 15. jula 1993., vojni policajci²⁰⁹⁴ – koje su znale za to postupanje i koje nisu ništa učinile da to prestane, znale da to zlostavljanje može dovesti do nanošenja teških duševnih i tjelesnih povreda zatočenicima i da se nisu obazirale na to. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je postupanje vojnika HVO-a, među kojima su bili pripadnici “Kinder voda”, i vojnih policajaca prema Muslimanima zatočenim u Srednjoj školi u Prozoru u julu i avgustu 1993. predstavljalo nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

²⁰⁸⁹ V. “Napad na sela Duge i Lug i oštećivanje imovine”, “Napad na selo Lizoperci i oštećivanje imovine i džamije”, “Napad na selo Munikoze i oštećivanje imovine” i “Napad na selo Parcani i oštećivanje imovine” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁰⁹⁰ V. “Postupanje prema zatočenicima u Srednjoj školi u Prozoru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁰⁹¹ V. “Postupanje prema zatočenicima u Srednjoj školi u Prozoru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁰⁹² V. “Postupanje prema zatočenicima u Srednjoj školi u Prozoru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁰⁹³ V. “Postupanje prema zatočenicima u Srednjoj školi u Prozoru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁰⁹⁴ V. “Opis, organizacija i način rada Srednje škole u Prozoru kao mjesta zatočenja” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

1305. Što se tiče Unisove zgrade, Vijeće je utvrdilo da su u julu 1993. vojnici HVO-a koji su dolazili da izvedu zatočenike ili da ih ispituju i/ili tuku, pretukli neke od zatočenika. Zatočenici su po povratku plakali i vrištali.²⁰⁹⁵ Vijeće stoga zaključuje da su vojnici HVO-a nanijeli teške tjelesne i duševne povrede Muslimanima zatočenim u Unisovoj zgradi. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a imali namjeru da nanesu takve povrede. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je postupanje vojnika HVO-a prema Muslimanima zatočenim u Unisovoj zgradi u julu 1993. predstavljalo nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1306. Vijeće podsjeća da nije moglo da utvrdi da su zatočenici u Vatrogasnom domu u Prozoru zlostavljani tokom zatočenja.²⁰⁹⁶ Vijeće ističe da nije moglo da utvrdi da su zatočenici u Srednjoškolskom centru u Prozoru zlostavljani na mjestu njihovog zatočenja.²⁰⁹⁷ Vijeće stoga ne može da donese osuđujuću presudu za nečovječno postupanje za događaje koji su se odigrali na tim mjestima.

1307. Vijeće je već utvrdilo da su u julu 1993. vojnici HVO-a prisiljavali zatočenike u stanici MUP-a u Prozoru da izvode radove koji su se sastojali od kopanja rovova na liniji fronta i da je jedan od tih vojnika HVO-a zlostavljao zatočenike dok su izvodili te radove.²⁰⁹⁸ Zatočenici su zadobili masnice na leđima i stomaku, imali su slomljena rebra, a lica su im bila obilivena krvlju.²⁰⁹⁹ Vijeće zaključuje da su vojnici HVO-a, prisiljavajući zatočenike da izvode radove vojnog karaktera za neprijateljsku vojsku – HVO - zatočenicima nanijeli teške duševne povrede. Pored toga, zatočenicima koje su tukli, o čemu svjedoče masnice i tragovi koje su imali na licu, nanesene su teške tjelesne i duševne povrede. Vijeće stoga zaključuje da su vojnici HVO-a, izlažući ih tako nasilnom i ponižavajućem postupanju, nanijeli teške tjelesne i duševne povrede Muslimanima zatočenim u stanici MUP-a u Prozoru, i da im je to bila namjera. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je postupanje vojnika HVO-a prema Muslimanima zatočenim u stanici MUP-a u julu 1993. predstavljalo nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1308. Vijeće je utvrdilo da su tokom ljeta 1993. vojnici HVO-a prisilili zatočenike u Srednjoj školi u Prozoru da izvode radove koji su se sastojali od kopanja rovova i da su vojnici HVO-a zlostavljali

²⁰⁹⁵ V. “Zatočenje muškaraca Muslimana u Unisovoj zgradi” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁰⁹⁶ V. “Zatočenje muškaraca Muslimana u Vatrogasnom domu u Prozoru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁰⁹⁷ V. “Zatočenje muškaraca Muslimana u Srednjoškolskom centru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁰⁹⁸ V. “Postupanje prema zatočenicima u objektima MUP-a u Prozoru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁰⁹⁹ V. “Postupanje prema zatočenicima u objektima MUP-a u Prozoru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

zatočenike dok su izvodili te radove.²¹⁰⁰ Nekim od zatočenika slomljeni su nos ili rebra ili su imali masnice po tijelu i na licu, konkretno oko očiju.²¹⁰¹ Vijeće zaključuje da su vojnici HVO-a, prisiljavajući zatočenike da izvode radove vojnog karaktera za neprijateljsku vojsku - HVO - zatočenicima nanijeli teške duševne povrede. Pored toga, zatočenicima koje su tukli nanesene su teške tjelesne i duševne povrede. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a imali namjeru da zatočenicima nanesu teške tjelesne i duševne povrede. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je postupanje vojnika HVO-a prema Muslimanima zatočenim u Srednjoj školi u Prozoru predstavljalo nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1309. Vijeće je utvrdilo da je 31. jula 1993. pedesetak zatočenika u Školi u Prozoru odvedeno na liniju fronta na Crnom vrhu i da su bili prisiljeni da hodaju bosu dok su ih vojnici HVO-a vrijeđali, prije nego što su ih vezali jedne za druge telefonskim žicama.²¹⁰² Vijeće je takođe napomenulo da su vojnici HVO-a otvorili vatru na zatočenike i da su, s obzirom na to da su žice bile privezane za ruke i vratove zatočenika, zatočenici ostajali bez daha kada su tijela nekih od njih pala pogođena mecima.²¹⁰³ Vijeće stoga zaključuje da su vojnici HVO-a zatočenicima iz Srednje škole koji su odvedeni na liniju fronta na Crnom vrhu nanijeli teške tjelesne i duševne povrede. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a imali namjeru da nanesu takve povrede. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je postupanje vojnika HVO-a na Crnom vrhu prema Muslimanima zatočenim u Srednjoj školi u Prozoru predstavljalo nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1310. Vijeće je utvrdilo da je u julu i avgustu 1993. muslimansko stanovništvo koje je HVO držao u zatočenju u Podgrađu, Lapsunju i Dugama, živjelo u veoma teškim uslovima²¹⁰⁴ i bilo izloženo verbalnim i fizičkim napadima vojnika HVO-a iz Brigade "Rama" i vojnih policajaca.²¹⁰⁵ Vijeće je takođe utvrdilo da su žene i djevojke premlaćivane i ponižavane – neke od njih ošišane su do glave ili su svlačene pred svojim očevima i obrnuto.²¹⁰⁶ Vijeće se uvjerilo da je postupanje prema Muslimanima zatočenim u naselju Podgrađe i selima Lapsunj i Duge i njihovim bližnjima, dovelo do toga da su tim Muslimanima nanesene teške tjelesne i duševne povrede i teška povreda njihovog

²¹⁰⁰ V. "Postupanje prema zatočenicima u Srednjoj školi u Prozoru" i "Radovi koje su izvodili zatočenici iz Srednje škole u Prozoru" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²¹⁰¹ V. "Radovi koje su izvodili zatočenici iz Srednje škole u Prozoru" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²¹⁰² V. "Slanje pedeset zatočenika iz Srednje škole u Prozoru na liniju fronta na Crnom vrhu 31. jula 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²¹⁰³ V. "Slanje pedeset zatočenika iz Srednje škole u Prozoru na liniju fronta na Crnom vrhu 31. jula 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²¹⁰⁴ V. "Uslovi zatočenja Muslimana dovedenih u Podgrađe", "Uslovi zatočenja Muslimana dovedenih u Lapsunj" i "Uslovi zatočenja Muslimana dovedenih u Duge" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²¹⁰⁵ V. "Postupanje prema ženama, djeci i starijim osobama u Podgrađu, Lapsunju i Dugama" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a i vojni policajci, postupajući prema zatočenom stanovništvu na tako nasilan i ponižavajući način, imali namjeru da im nanesu takve tjelesne i duševne povrede i tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje vojnika HVO-a prema muslimanskom stanovništvu zatočenom u Podgrađu, Lapsunju i Dugi u julu i avgustu 1993. predstavljalo nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1311. Vijeće je utvrdilo da su vojnici HVO-a 28. avgusta 1993. odveli žene, djecu i starije osobe koji su bili zatočeni u Podgrađu, Lapsunju i Dugama na teritoriju pod kontrolom ABiH i da su tom prilikom pucali i ranili neke od njih.²¹⁰⁷ Nakon što su opkolili selo Duge, vojnici HVO-a pucali su u vazduh da bi primorali Muslimane da se ukrcaju u kamione.²¹⁰⁸ Tokom transporta, nisu dali vode tim Muslimanima iako je bilo veoma toplo i neki od njih su se gušili ili su gubili svijest.²¹⁰⁹ Kada su stigli u Kučane, bili su primorani da hodaju pješice, pod pratnjom vojnika HVO-a koji su im rekli da su duž puta postavljene mine.²¹¹⁰ Vijeće stoga zaključuje da je nasilno postupanje vojnika HVO-a prema ženama, djeci i starijim osobama Muslimanima zatočenim u Podgrađu, Lapsunju i Dugama tokom njihovog odvođenja za selo Kučani i teritoriju pod kontrolom ABiH dovelo do toga da su im nanesene teške tjelesne i duševne povrede. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a, među kojima je bio jedan pripadnik "Kinder voda",²¹¹¹ postupajući tako nasilno prema njima tokom tog odvođenja, imali namjeru da im nanesu takve patnje. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je postupanje vojnika HVO-a prema Muslimanima dok su odvođenja iz Podgrađa, Lapsunja i Duga na teritoriju pod kontrolom ABiH, predstavljalo nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1312. Vijeće je utvrdilo da su od kraja avgusta 1993. do decembra 1993. žene, djeca, i starije osobe bili zatočeni u selu Duge gdje su ih zlostavljali pripadnici HVO-a, konkretno "Kinder voda", koji su im prijetili im smrću, vrijeđali ih i premlaćivali.²¹¹² Neki od pripadnika HVO-a zlostavljali su Muslimane - konkretno one najstarije - a jedan vojnik HVO-a udario je jednog starca stolicom

²¹⁰⁶ V. "Postupanje prema ženama, djecom i starijim osobama u Podgrađu, Lapsunju i Dugama" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²¹⁰⁷ V. "Premještanje žena, djece i starijih osoba zadržanih u Podgrađu, Lapsunju i Dugama u Kučane krajem avgusta 1993" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²¹⁰⁸ V. "Premještanje žena, djece i starijih osoba zadržanih u Podgrađu, Lapsunju i Dugama u Kučane krajem avgusta 1993" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²¹⁰⁹ V. "Premještanje žena, djece i starijih osoba zadržanih u Podgrađu, Lapsunju i Dugama u Kučane krajem avgusta 1993" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²¹¹⁰ V. "Premještanje žena, djece i starijih osoba zadržanih u Podgrađu, Lapsunju i Dugama u Kučane krajem avgusta 1993" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²¹¹¹ V. "Premještanje žena, djece i starijih osoba zadržanih u Podgrađu, Lapsunju i Dugama u Kučane krajem avgusta 1993" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²¹¹² V. "Postupanje prema posljednjim preostalim Muslimanima u opštini Prozor od kraja avgusta do decembra 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

koja mu se razbila o glavu.²¹¹³ Vijeće stoga zaključuje da je postupanje pripadnika HVO-a prema muslimanskom stanovništvu zatočenom u selu Duge dovelo do toga da su tom stanovništvu nanesene teške tjelesne i dušene povrede. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a, među kojima su bili i pripadnici “Kinder voda”, postupajući tako nasilno prema njima, imali namjeru da im nanesu takve povrede, kao i da su osobe odgovorne za nadzor sela Duge - pripadnici Vojne policije HVO-a²¹¹⁴ – koje su znale za to postupanje i koje nisu ništa učinile da to prestane, znale da to zlostavljanje može dovesti do nanošenja takvih povreda i da se nisu obazirale na to.

1313. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je postupanje vojnika HVO-a, među kojima su bili pripadnici “Kinder voda”, prema Muslimanima iz sela Duge od kraja avgusta 1993. do decembra 1993. predstavljalo nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

II. Opština Gornji Vakuf

1314. Preliminarno, Vijeće podsjeća da su 18. januara 1993., kada je HVO napao grad Gornji Vakuf i sela Duša, Uzričje, Ždrimci i Hrasnica, žene, djeca i starije osobe – civili zaštićeni Ženevskim konvencijama – bili u tim mjestima. Pored toga, Muslimani zatočeni na više mjesta u opštini Gornji Vakuf bili su ratni zarobljenici ili civili koji su se našli u rukama neprijatelja i bili su, dakle, zaštićeni Ženevskim konvencijama.

1315. Kako je Vijeće utvrdilo, snage HVO-a su, prilikom napada na grad Gornji Vakuf i sela Duša, Uzričje, Ždrimci i Hrasnica 18. januara 1993., uništile dio grada Gornjeg Vakufa, kao i kuće u selima.²¹¹⁵ U selu Duša, žene, djeca i starije osobe su ranjeni, a sedmoro drugih ljudi poginulo je od granate HVO-a koja je pala na kuću u koju su se sklonili.²¹¹⁶ Pored toga, Vijeće podsjeća da su snage HVO-a, čim su preuzele kontrolu nad selima, sistematski zatočile civilno stanovništvo tih sela.²¹¹⁷ Vijeće se uvjerilo da su svi ti događaji doveli do toga da su muslimanskom civilnom stanovništvu koje je bilo žrtva tih djela nanesene teške tjelesne i duševne povrede. Vijeće se, pored toga, uvjerilo da su snage HVO-a koje su napale grad Gornji Vakuf i sela Duša, Uzričje, Ždrimci i

²¹¹³ V. “Postupanje prema posljednjim preostalim Muslimanima u opštini Prozor od kraja avgusta do decembra 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²¹¹⁴ V. “Postupanje prema posljednjim preostalim Muslimanima u opštini Prozor od kraja avgusta do decembra 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²¹¹⁵ V. “Napad na grad Gornji Vakuf i zločini koji su, prema navodima, posljedica tog napada”, u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

²¹¹⁶ V. “Napad na selo Duša” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf. Što se tiče sedam osoba koje su poginule od granate koja je pala na kuću u koju su se sklonili, V. “Opština Gornji Vakuf” u pravnim zaključcima Vijeća po tački Optužnice 2 (ubistvo, zločin protiv čovječnosti) i tački Optužnice 3 (hotimično lišavanje života, teška povreda Ženevskih konvencija).

²¹¹⁷ V. “Navodi o raseljavanju žena, djece, starijih i nemoćnih osoba iz sela Duša i njihovom zatočenju”, “Navodi o raseljavanju žena, djece, starijih i nemoćnih osoba iz sela Hrasnica i njihovom zatočenju” i “Zatočenje stanovnika sela Uzričje” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

Hrasnica imale namjeru da stanovnicima nanese teške tjelesne i duševne povrede, čime su počinile nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1316. Vijeće je utvrdilo da su vojnici HVO-a, nakon napada HVO-a 18. januara 1993., tukli i premlaćivali muslimanske stanovnike sela Uzričje zatočene u dvije kuće u selu i prisilili jednog od njih da se skine tokom ispitivanja.²¹¹⁸ Vijeće je takođe zaključilo da su tokom februara 1993. pripadnici HVO-a prisiljavali stanovnike sela Uzričje da napuste svoje kuće, da dugo stoje na hladnoći, da su ih vrijeđali, prijetili da će ih ubiti i pucali im iznad glava.²¹¹⁹

1317. Vijeće se uvjerilo da je nasilno i degradirajuće postupanje kome su podvrgnuti mještani Uzričja koji su bili u zatočenju tokom otprilike mjesec i po dana²¹²⁰ dovelo do toga da su tim mještanima nanese teške tjelesne i duševne povrede i teška povreda njihovog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a takvim postupanjem prema tim zatočenim mještanima, i to više puta, imali namjeru da im nanese teške tjelesne i duševne povrede i povredu njihovog dostojanstva. Vijeće zaključuje da je postupanje vojnika HVO-a prema mještanima Uzričja od 19. januara 1993. predstavljalo nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1318. Što se tiče muškaraca iz sela Duša i Hrasnica koji su, nakon 18. januara 1993., oko dvije sedmice bili zatočeni u fabrici namještaja u Trnovači, Vijeće je utvrdilo da su vojnici HVO-a koji su dolazili izvana tukli zatočenike palicama, kundacima, pendrecima, gvozdenim šipkama ili nogama i šakama, da su ih primoravali da se međusobno udaraju, da se skidaju, te da su vojnici HVO-a jednome od njih, Hasanu Behli, odsjekli uho nakon čega su na ranu sipali alkohol i po njoj udarali nogama.²¹²¹

1319. Vijeće se uvjerilo da je izuzetno nasilno postupanje vojnika HVO-a prema zatočenicima u fabrici namještaja tokom otprilike dvije sedmice dovelo do toga da su zatočenicima nanese teške tjelesne i duševne povrede i teška povreda njihovog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a postupajući tako prema zatočenicima, i to više puta, imali namjeru da im nanese teške tjelesne i duševne povrede i tešku povredu njihovog dostojanstva, kao i da su vojnici odgovorni za nadzor nad zatočenima – pripadnici Brigade “Ante Starčević”²¹²² – koji su znali za to postupanje i nisu ništa učinili da to prestane, znali da to zlostavljanje može dovesti do nanošenja teških tjelesnih

²¹¹⁸ V. “Zatočenje stanovnika sela Uzričje” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

²¹¹⁹ V. “Zatočenje stanovnika sela Uzričje” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

²¹²⁰ V. “Zatočenje stanovnika sela Uzričje” i “Raseljavanje stanovnika sela Uzričje” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

²¹²¹ V. “Uslovi zatočenja i postupanje prema muškarcima Muslimanima koje je HVO zatočio u Fabrici namještaja u Trnovači” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

²¹²² V. “Organizacija i način rada Fabrike namještaja u Trnovači kao mjesta zatočenja” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

i duševnih povreda zatočenicima i da se nisu obazirali na to. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje vojnika HVO-a prema zatočenicima u fabrici namještaja u Trnovači tokom otprilike dvije sedmice nakon 18. januara 1993. predstavljalo nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1320. Vijeće je takođe utvrdilo da su vojnici HVO-a primorali žene iz sela Ždrimci koje su, nakon napada 18. januara 1993., bile zatočene u tri ili četiri kuće u selu, da mole hrišćanske molitve ispred mekteba i prijetili da će ga spaliti.²¹²³ Vijeće se uvjerilo da je takvo postupanje dovelo do toga da su im nanesene teške duševne povrede i teška povreda njihovog dostojanstva. Vijeće se takođe uvjerilo da su vojnici HVO-a, time što su ih tjerali da mole te molitve pod prijetnjom da će spaliti vjersku ustanovu, imali namjeru da im nanesu teške duševne povrede i tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje prema ženama iz sela Ždrimci predstavljalo nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1321. Najzad, Vijeće je utvrdilo da su dva vojnika HVO-a koji su sprovođili žene, djecu i starije osobe iz sela Hrasnica koji su bili u zatočeništvu od 18. januara 1993., i koji su te večeri prebačeni u Volare,²¹²⁴ vrijeđali i “provocirali” te žene, djecu i starije osobe, o čemu nema drugih detalja.²¹²⁵ Vijeće se nije uvjerilo da su te uvrede, prijetnje i provokacije dovele do toga da su ženama, djeci i starijim osobama iz sela Hrasnica nanesene teške tjelesne ili duševne povrede i teška povreda dostojanstva. Vijeće stoga ne može da zaključi da je postupanje prema tim ženama, djeci i starijim osobama predstavljalo nečovječno postupanje iz člana 2 Statuta.

1322. Što se tiče žena, djece i starijih osoba iz sela Hrasnica koji su od 19. januara bili zatočeni u kućama u Trnovači nakon što su bili zatočeni u Volarima i fabrici namještaja, Vijeće je utvrdilo da ih HVO nije zlostavljao.²¹²⁶ Što se tiče žena, djece i starijih osoba iz sela Duša i Ždrimci, Vijeće napominje da nije moglo da utvrdi kako se prema njima postupalo na mjestima zatočenja.²¹²⁷ Vijeće stoga ne može da zaključi da je postupanje prema zatočenim Muslimanima na tim mjestima zatočenja predstavljalo nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

²¹²³ V. “Navodi o zatočenju i raseljavanju žena i djece iz sela Ždrimci” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

²¹²⁴ V. “Navodi o raseljavanju žena, djece, starijih i nemoćnih osoba iz sela Hrasnica i njihovom zatočenju” u Činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

²¹²⁵ V. “Navodi o raseljavanju žena, djece, starijih i nemoćnih osoba iz sela Hrasnica i njihovom zatočenju” u Činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

²¹²⁶ V. “Navodi o raseljavanju žena, djece, starijih i nemoćnih osoba iz sela Hrasnica i njihovom zatočenju” u Činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

²¹²⁷ V. “Navodi o raseljavanju žena, djece, starijih i nemoćnih osoba iz sela Duša i njihovom zatočenju” i “Navodi o zatočenju i raseljavanju žena i djece iz sela Ždrimci” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)

1323. Preliminarno, Vijeće napominje da su Muslimani zatočeni na više mjesta u opštini Jablanica bili ratni zarobljenici ili civili i da su, dakle, bili zaštićeni Ženevskim konvencijama.

1324. Vijeće je utvrdilo da su vojnici HVO-a, među kojima su bili i vojnici KB-a, tukli i zlostavljali neke od zatočenih Muslimana, među kojima je bilo i žena, tokom zatočenja u Školi u Sovićima od 17. aprila do 5. maja 1993.²¹²⁸ Vijeće je, tako, konkretno utvrdilo da su od 17. do 19. aprila 1993. dvije žene pretučene, a zatim primorane da jedna drugu udaraju palicama; da je jedan zatočenik udaran šakama, kundacima i nogama, a da mu poslije toga nije pružena medicinska pomoć i, najzad, da je jednom zatočeniku zariven nož u butinu.²¹²⁹ Vijeće se uvjerilo da je nasilno postupanje vojnika HVO-a, među kojima su bili pripadnici KB-a, prema tim zatočenicima dovelo do toga da su zatočenicima nanesene teške tjelesne i duševne povrede. Vijeće se stoga uvjerilo da su vojnici HVO-a, među kojima su bili i vojnici KB-a, imali namjeru da zatočenicima u Školi u Sovićima nanesu teške tjelesne i duševne povrede, kao i da su, osobe odgovorne za nadzor nad zatočenicima u Školi u Sovićima – pripadnici 3. bojne "Mijat Tomić", pripadnici KB-a i pripadnici vojne policije²¹³⁰ – koje su znale za to postupanje i koje nisu ništa učinile da to prestane, znale da to zlostavljanje može dovesti do nanošenja teških tjelesnih i duševnih povreda zatočenicima i da se nisu obazirale na to.

1325. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje HVO-a prema Muslimanima zatočenim u Školi u Sovićima od 17. aprila do 5. maja 1993. godine predstavljalo nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1326. Vijeće je utvrdilo da su vojnici HVO-a, među kojima su bili vojnici KB-a, tokom premještanja iz škole u Sovićima u Zatvor u Ljubuškom 18. aprila 1993. pretukli muškarce Muslimane i vojnike ABiH koji su bili u zatočeništvu i da su ih ponižavali, tražeći, na primjer, od jednog zatočenika da se skine do pojasa i da čisti cipele oficira odjećom koju je svukao.²¹³¹ Vijeću su predloženi dokazi koji pokazuju da su ti zatočeniци imali tragove premlaćivanja kad su stigli u

²¹²⁸ V. "Zaključci Vijeća u vezi s navodima o kriminalnim događajima u Školi u Sovićima" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

²¹²⁹ V. "Uslovi zatočenja i postupanje prema zatočenicima u Školi u Sovićima" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

²¹³⁰ V. "Organizacija i način rada Škole u Sovićima kao mjesta zatočenja" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

²¹³¹ V. "Postupanje prema muškarcima Muslimanima prilikom premještanja iz Škole u Sovićima u Zatvor u Ljubuškom 18. aprila 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

Ljubuški.²¹³² Vijeće se uvjerilo da je nasilno i degradirajuće postupanje vojnika HVO-a, među kojima su bili vojnici KB-a, prema Muslimanima 18. aprila 1993. dovelo do toga da su im nanesene teške tjelesne i duševne povrede i teška povreda njihovog ljudskog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a, među kojima su bili i vojnici KB-a, imali namjeru da zatočenicima nanesu teške tjelesne i duševne povrede i tešku povredu dostojanstva.

1327. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje HVO-a prema zatočenim Muslimanima dok su ih prebacivali u Zatvor u Ljubuškom 18. aprila 1993. predstavljalo nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1328. Vijeće je utvrdilo da su vojnici HVO-a, među kojima su bili Tutini vojnici i bivši pripadnici HOS-a, koji su, od 19. aprila do 4. ili 5. maja 1993. u šest ili sedam kuća u Junuzovićima držali u zatočeništvu žene, djecu i starije osobe, zatočenike redovno tukli i na drugi način ih zlostavljali - vrijeđali ih, prijetili im smrću i otvarali vatru na kuće da bi ih zastrašili.²¹³³ Vijeće je takođe konstatovalo da je među zatočenicima generalno vladala atmosfera straha.²¹³⁴ Vijeće se uvjerilo da je nasilno postupanje vojnika HVO-a, među kojima su bili i pripadnici KB-a, tokom gotovo tri sedmice, dovelo do toga da su zatočenicima nanesene teške tjelesne i duševne povrede i teška povreda njihovog ljudskog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a, među kojima su bili "Tutini" vojnici, imali namjeru da zatočenicima nanesu teške tjelesne i duševne povrede i tešku povredu njihovog dostojanstva, kao i da su osobe odgovorne za nadzor nad zatočenicima u zaseoku Junuzovići – pripadnici KB-a i vojnici HVO-a, bivši pripadnici HOS-a – koje su znale za to postupanje i koje nisu ništa učinile da to prestane, mogle razumno da predvide da ono može da dovede do nanošenja teških tjelesnih i duševnih povreda zatočenicima i teške povrede njihovog dostojanstva i da se nisu obazirale na to.

1329. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje HVO-a prema Muslimanima zatočenim u kućama u Junuzovićima od 19. aprila do 4. ili 5. maja 1993. predstavljalo nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1330. Vijeće je utvrdilo da su 20. aprila 1993. vojnici HVO-a, među kojima je bio i "Tuta", premlaćivali, ponižavali, vrijeđali i prijetili smrću vojnicima ABiH koje su vojnici HVO-a, među kojima su bili pripadnici 3. bojne "Mijat Tomić", Pukovnije "Bruno Bušić" i KB-a, držali u

²¹³² V. "Postupanje prema muškarcima Muslimanima prilikom premještanja iz Škole u Sovićima u Zatvor u Ljubuškom 18. aprila 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

²¹³³ V. "Organizacija kuća u zaseoku Junuzovići kao mjesta zatočenja" i "Zatočenje i postupanje prema zatočenicima u zaseoku Junuzovići" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

²¹³⁴ V. "Organizacija kuća u zaseoku Junuzovići kao mjesta zatočenja" i "Zatočenje i postupanje prema zatočenicima u zaseoku Junuzovići" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

zatočenju na Ribnjaku.²¹³⁵ Vijeće se uvjerilo da je nasilno i degradirajuće postupanje vojnika HVO-a i Mladena Naletilića Tute prema vojnicima ABiH toga dana dovelo do toga da su zatočenicima nanesene teške tjelesne i duševne povrede i teška povreda njihovog ljudskog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a, među kojima je bio Mladen Naletilić zvani “Tuta”, imali namjeru da zatočenicima nanesu teške tjelesne i duševne povrede i tešku povredu njihovog ljudskog dostojanstva, kao i da su jedinice prisutne na Ribnjaku 20. aprila 1993. – pripadnici 3. bojne “Mijat Tomić”, Pukovnije “Bruno Bušić” i KB-a²¹³⁶ – koje su znale za to postupanje i koje nisu ništa učinile da to prestane, mogle razumno da predvide da će ono dovesti do nanošenja teških tjelesnih i duševnih povreda zatočenicima i teške povrede njihovog ljudskog dostojanstva i da se nisu obazirale na to.

1331. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje HVO-a prema Muslimanima zatočenim na Ribnjaku predstavljalo nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1332. Vijeće je utvrdilo da su neki muškarci - koje su vojnici 3. bojne “Mijat Tomić”, pripadnici KB-a i pripadnici Vojne policije HVO-a držali u zatočenju u Školi u Sovićima od 17. aprila do 5. maja 1993. - među kojima su bili Nihad Kovač, koji je u to vrijeme imao 13 godina i jedan vojnik ABiH, bili prisiljeni da obavljaju radove poput sahranjivanja leševa poginulih vojnika ili “inženjerijske” radove na položajima HVO-a.²¹³⁷ Vojnici HVO-a prisiljavali su Nihada Kovača da, dok je bio u zatočenju u Školi u Sovićima, kopa rovove i da nosi teške sanduke s municijom do vojnog objekta udaljenog oko 4 km od škole u Sovićima.²¹³⁸ Većina Vijeća se uvjerila, uz suprotno mišljenje sudije Trechsela, da su, s obzirom na njegov tadašnji uzrast, kao i na prirodu i dužinu trajanja radova koje je bio prisiljen da obavlja, ti radovi doveli do toga da su mu nanesene teške tjelesne i duševne povrede. Pored toga, većina Vijeća se uvjerila, uz suprotno mišljenje sudije Trechsela, da su vojnici HVO-a koji su ga prisiljavali da izvodi te radove mogli razumno da predvide da to može dovesti do nanošenja teških povreda i da se nisu obazirali na to.

1333. Pretresno vijeće stoga većinom glasova zaključuje, uz suprotno mišljenje sudije Trechsela, da su radovi koje je izvodio Nihad Kovač, koji je tada bio trinaestogodišnji zatočenik u Školi u Sovićima, predstavljali nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

²¹³⁵ V. “Postupanje prema zatočenicima na Ribnjaku” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

²¹³⁶ V. “Organizacija Ribnjaka kao mjesta zatočenja” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

²¹³⁷ V. “Radovi koje su izvodili zatočenici u Školi u Sovićima” i “Zaključci Vijeća u vezi s navodima o kriminalnim događajima u Školi u Sovićima” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

²¹³⁸ V. “Radovi koje su izvodili zatočenici u Školi u Sovićima” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

1334. Što se tiče vojnika ABiH, Vijeće napominje da je on izjavio da se dobrovoljno javio da sahranjuje leševe Muslimana poginulih tokom napada HVO-a na sela Sovići i Doljani.²¹³⁹ S izuzetkom tih elemenata, Vijeće ne raspolaže nikakvom drugom informacijom. Vijeće stoga ne može da zaključi van razumne sumnje da su radovi koje je taj vojnik vršio dok ga je HVO držao u zatočenju u Školi u Sovićima predstavljali nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

IV. Opština Mostar

1335. Vijeće je utvrdilo da su 13. juna 1993. vojnici 4. bojne "Tihomir Mišić" 3. brigade HVO-a i pripadnici ATG "Vinko Škrobo", Vinko Martinović "Štela", Bobo Perić, Damir Perić, Ernest Takač i Nino Pehar "Žega" pretukli veliki broj ljudi tokom akcija čiji je cilj bilo deložiranje Muslimana iz njihovih domova u četvrti Dum u zapadnom Mostaru. Ti ljudi – bilo da su bili pripadnici ABiH ili ne – pali su u ruke neprijatelju kada su ih naoružani vojnici HVO-a prisilili da napuste svoje domove. Shodno tome, ti su se Muslimani – civili ili ratni zarobljenici – nalazili u rukama neprijatelja kada su pretrpjeli ta zlostavljanja i bili su, dakle, zaštićene osobe u smislu Ženevskih konvencija.

1336. Vijeće se uvjerilo da je nasilno postupanje prema tim Muslimanima dovelo do toga da su im nanesene teške tjelesne i duševne povrede i da su gorenavedeni vojnici HVO-a imali namjeru da im nanesu takve povrede. Vijeće, dakle, može da zaključi da postupanje vojnika 4. bojne Tihomir Mišić 3. brigade HVO-a i pripadnika ATG "Vinko Škrobo", Vinka Martinovića "Štele", Bobe Perića, Damira Perića, Ernesta Takača i Nine Pehara "Žega" prema Muslimanima iz četvrti Dum u zapadnom Mostaru, 13. juna 1993. predstavlja nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1337. Preliminarno, Vijeće napominje da su Muslimani zatvoreni u Duhanskom institutu i na Mašinskom fakultetu bili i civili i ratni zarobljenici; da su Muslimani iz zapadnog Mostara, nad kojima je od maja 1993. do februara 1994., izvedeno više akcija deložiranja, većinom bili civili koji su pali u ruke neprijatelju i da su Muslimani koji su živjeli u istočnom Mostaru od juna 1993. do marta 1994. godina, takođe većinom bili civili pod opsadom HVO-a. Svi su oni, dakle, bili osobe zaštićene Ženevskim konvencijama.

1338. Kao što je Vijeće utvrdilo, vojnici HVO-a, konkretno Mladen Naletilić i Juka Prazina, pretukli su nogama i kundacima muškarce Muslimane uhapšene prilikom pada zgrade Vranica u

²¹³⁹ V. "Radovi koje su izvodili zatočenici u Školi u Sovićima" i "Zaključci Vijeća u vezi s navodima o kriminalnim događajima u Školi u Sovićima" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

zapadnom Mostaru 10. maja 1993. i odvedene u zatočeništvo u Duhanski institut.²¹⁴⁰ Vijeće se uvjerilo da je izuzetno nasilno postupanje pripadnika HVO-a prema muškarcima Muslimanima zatočenim u Duhanskom institutu u maju 1993., dovelo do toga da su tim zatočenicima nanesene teške tjelesne i duševne povrede. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a, među kojima su bili Mladen Naletilić i Juka Prazina imali namjeru da zatočenicima nanesu teške tjelesne i duševne povrede. Vijeće zaključuje da je postupanje vojnika HVO-a prema muškarcima Muslimanima zatočenim u Duhanskom institutu nakon pada zgrade Vranica 10. maja 1993., predstavljalo nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1339. Vijeće je takođe utvrdilo da su muškarci Muslimani zatočeni na Mašinskom fakultetu nakon napada 9. maja 1993. i napada od 30. juna 1993. bili žrtve teškog i učestalog premlaćivanja u maju i julu 1993., od strane vojnika i vojnih policajaca HVO-a, uključujući i pripadnike 3. bojne vojne policije. Zatočenike su udarali nogama, kundacima, pendrecima i debelim kablovima, što je prouzrokovalo teške tjelesne povrede i gubljenje svijesti.²¹⁴¹ Jednom zatočeniku su odsjekli uho, a više zatočenika umrlo je od posljedica premlaćivanja.²¹⁴² Vijeće je, osim toga, konstatovalo da ne raspolaže dokazima koji bi mu omogućili da utvrdi da li se s tim premlaćivanjima nastavilo i u avgustu 1993., kao ni da li su Muslimani bili zatočeni na Mašinskom fakultetu nakon jula 1993.²¹⁴³

1340. Vijeće se uvjerilo da je izuzetno nasilno postupanje vojnika HVO-a i pripadnika Vojne policije HVO-a prema muškarcima Muslimanima zatočenim na Mašinskom fakultetu u maju i julu 1993. dovelo do toga da su zatočenicima nanesene teške tjelesne i duševne povrede. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a i vojni policajci imali namjeru da pomenutim zatočenicima nanesu tjelesne i duševne povrede. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje vojnika HVO-a i vojnih policajaca prema Muslimanima iz zapadnog Mostara zatočenim na Mašinskom fakultetu u maju i julu 1993. predstavljalo nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1341. Vijeće je, pored toga, utvrdilo da su 14. jula 1993., u mjestu Buna, vojni policajci HVO-a koji su se nalazili u tom mjestu, među kojima su bili pripadnici 5. bojne vojne policije, uhapsili i više puta pretukli jednog dječaka Muslimana i njegovog djeda u stanici vojne policije u Buni, prije

²¹⁴⁰ V. "Duhanski institut" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²¹⁴¹ V. "Postupanje prema zatočenicima na Mašinskom fakultetu", "Sudbina dvanaest vojnika ABiH" i "Navodi o zločinima na Mašinskom fakultetu počinjenim od jula 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²¹⁴² V. "Sudbina dvanaest vojnika ABiH" i "Navodi o zločinima na Mašinskom fakultetu počinjenim od jula 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²¹⁴³ V. "Navodi o zločinima na Mašinskom fakultetu počinjenim od jula 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

nego što su ih odveli do ivice puta gdje su pucali u njih, pri čemu su jednog od njih ubili, a drugog teško ranili i tamo ostavili.²¹⁴⁴

1342. Vijeće se uvjerilo da je izuzetno nasilno postupanje pripadnika Vojne policije HVO-a u Buni prema toj dvojici civila Muslimana 14. jula 1993. dovelo do toga da su im nanesene teške tjelesne i duševne povrede. Vijeće se uvjerilo da su, time što su pretukli dvojicu Muslimana i pucali u njih, pripadnici Vojne policije HVO-a imali namjeru da im nanesu teške tjelesne i duševne povrede. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je postupanje pripadnika Vojne policije HVO-a 14. jula 1993. prema dječaku Muslimanu i njegovom djedu, obojici iz Bune, predstavljalo nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1343. Vijeće je takođe konstatovalo da su vojnici HVO-a 24. avgusta 1993., nakon napada HVO-a na Raštane koji se odigrao istog dana, izvršili tjelesno i psihološko nasilje nad ženama i djecom – koji su pali u ruke neprijatelju i bili su, dakle, zaštićeni Ženevskim konvencijama - koji su se nalazili pored jedne kuće u selu, i to tako što su ih tukli, prijetili im smrću, silovali ih i seksualno ih zlostavljali.²¹⁴⁵

1344. Vijeće se uvjerilo da je izuzetno nasilno i degradirajuće postupanje vojnika HVO-a prema civilima Muslimanima iz Raštana 24. avgusta 1993. dovelo do toga da su tim civilima nanesene teške tjelesne i duševne povrede i teška povreda njihovog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a, podvrgavajući žene i djecu takvom postupanju, imali namjeru da im nanesu teške tjelesne i duševne povrede i tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje HVO-a prema ženama i djeci Muslimanima iz Raštana 24. avgusta 1993. predstavljalo nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1345. Vijeće je nadalje utvrdilo su, za vrijeme akcija vođenih u periodu od maja 1993. do februara 1994., tokom kojih su Muslimani iz zapadnog Mostara, protjerivani iz svojih domova, vojnici HVO-a – konkretno, u maju 1993. pripadnici ATG “Benko Penavić”, u junu 1993. pripadnici 4. bojne 3. brigade HVO-a i pripadnici KB-a i u septembru 1993., pripadnici ATG ”Vinko Škrobo” i “Benko Penavić” – prijetili, zastrašivali i teško premlaćivali Muslimane koje su deložirali, udarajući ih nogama, šakama i kundacima.²¹⁴⁶ Vijeće je takođe utvrdilo da su u junu, julu i septembru 1993.

²¹⁴⁴ V. “Navodi o zločinima počinjenim u Buni oko 14. jula 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²¹⁴⁵ V. “Postupanje prema muslimanskim ženama i djeci tokom napada na selo Raštani” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²¹⁴⁶ V. “Djela nasilja i krađe nad uhapšenim, deložiranim, zatočenim i raseljenim Muslimanima u maju 1993.” i “Silovanje, seksualno zlostavljanje, krađa, prijetnje i zastrašivanje Muslimana tokom akcija deložiranja u zapadnom Mostaru u julu i avgustu 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

tokom tih deložacija počinjeni seksualni nasrtaji;²¹⁴⁷ Vijeće, međutim, nije bilo u mogućnosti da zaključi da su Muslimani bili žrtve seksualnih nasrtaja tokom akcija deložiranja koje je HVO izvodio u maju i avgustu 1993., ni od oktobra 1993. do februara 1994.²¹⁴⁸

1346. Vijeće se uvjerilo da je izuzetno nasilno i degradirajuće postupanje kome su pripadnici oružanih snaga HVO-a podvrgnuli Muslimane iz zapadnog Mostara dok su ih protjerivali iz njihovih domova, u periodu od maja 1993. do februara 1994., dovelo do toga da su im nanesene teške tjelesne i duševne povrede i teška povreda njihovog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a imali namjeru da civilima iz istočnog Mostara nanesu te teške tjelesne i duševne povrede i tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje HVO-a prema Muslimanima iz zapadnog Mostara od maja 1993. do februara 1994., predstavljalo nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1347. Što se tiče Muslimana koji su živjeli u istočnom Mostaru, Vijeće je utvrdilo da su, u periodu od juna 1993. do marta 1994., granatiranje i otvaranje vatre iz drugog naoružanja na istočni Mostar od strane HVO-a, kao i prava kampanja snajperskih dejstava po civilnom muslimanskom stanovništvu istočnog Mostara, imali za posljedicu smrt i ranjavanje mnogih Muslimanima koji su živjeli u istočnom djelu grada²¹⁴⁹ i stvaranje atmosfere straha.²¹⁵⁰ Većina Vijeća je već utvrdila, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, da su žene, djeca i starije osobe iz istočnog Mostara, kao i vatrogasci koji su stanovništvu pružali pomoć, bili cilj snajperista HVO-a, dok su obavljali svakodnevne poslove koji nisu imali nikakve veze s borbenim operacijama.²¹⁵¹

1348. Vijeće je nadalje utvrdilo da je granatiranje i otvaranje vatre iz drugog naoružanja na istočni Mostar od strane HVO-a bilo svakodnevno, intenzivno i učestalo.²¹⁵² Ono se nije ograničavalo na

²¹⁴⁷ V. "Navodi o zločinima počinjenim u periodu od septembra 1993. do aprila 1994." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²¹⁴⁸ V. "Djela nasilja i krađe nad uhapšenim, deložiranim, zatočenim i raseljenim Muslimanima u maju 1993.", "Navodi o zločinima počinjenim tokom juna 1993.", "Silovanje, seksualno zlostavljanje, krađa, prijetnje i zastrašivanje Muslimana tokom akcija deložiranja u zapadnom Mostaru u julu i avgustu 1993." i "Navodi o zločinima počinjenim u periodu od septembra 1993. do aprila 1994." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²¹⁴⁹ V. "Granatiranje i artiljerijsko djelovanje po istočnom Mostaru" i "Kampanja snajperskih dejstava čiji je cilj bilo cjelokupno stanovništvo istočnog Mostara" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar. V. takođe dio posvećen ispitivanju 12 incidenata na koje ukazuje Tužilaštvo i u kojima su učestvovali snajperisti HVO-a, među kojima je 9 imalo za posljedicu ranjavanje stanovnika istočnog Mostara: "Snajperski incident br. 1", "Snajperski incident br. 2", "Snajperski incident br. 4", "Snajperski incident br. 6", "Snajperski incident br. 7", "Snajperski incident br. 8", "Snajperski incident br. 9" i "Snajperski incident br. 10" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²¹⁵⁰ V. "Granatiranje i artiljerijsko djelovanje po istočnom Mostaru" i "Kampanja snajperskih dejstava čiji je cilj bilo cjelokupno stanovništvo istočnog Mostara" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²¹⁵¹ V. "Kampanja snajperskih dejstava čiji je cilj bilo cjelokupno stanovništvo istočnog Mostara" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²¹⁵² V. "Granatiranje i artiljerijsko djelovanje po istočnom Mostaru" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

konkretne ciljeve,²¹⁵³ iako je HVO bio u mogućnosti da gađa i identifikuje mete zahvaljujući korekciji gađanja.²¹⁵⁴ Vijeće je zaključilo da je, iako su oružane snage HVO-a konkretno ciljale određena područja i/ili zgrade u kojima je možda bilo vojnih ciljeva,²¹⁵⁵ to granatiranje i vatra iz drugog naoružanja pogađalo cijeli istočni Mostar, izuzetno gusto naseljeno područje, s brojnim stambenim objektima, javnim zgradama i prodavnicama.²¹⁵⁶ Vijeće je takođe utvrdilo da je HVO bacao gume napunjene eksplozivom na stambene objekte u naselju Donja Mahala, kao i napalm bombe koje su bacane iz aviona.²¹⁵⁷

1349. Najzad, kako je Vijeće utvrdilo, stanovnici istočnog Mostara Muslimani živjeli su, u periodu od juna 1993. do aprila 1994., u izuzetno teškim životnim i higijenskim uslovima.²¹⁵⁸ Vijeće je konkretno konstatovalo da je civilno stanovništvo moralo da boravi u skućenom prostoru i da se pomiri s tim da živi u suteranima i podrumima zgrada ili u pretrpanim stanovima, do čega je konkretno došlo uslijed priliva muslimanskog stanovništva zbog akcija deložiranja Muslimana koje je HVO izvodio od maja 1993.²¹⁵⁹ Tokom čitavog tog perioda, nisu imali vode,²¹⁶⁰ električne energije,²¹⁶¹ hrane²¹⁶² ni medicinske njege.²¹⁶³ Vijeće je utvrdilo da su se ti uslovi pogoršavali i da su trajali mjesecima, te da su bili dodatno otežavani uslijed blokade ili nedozvoljavanja redovnog dopremanja humanitarne pomoći i pristupa međunarodnih organizacija istočnom Mostaru od strane HVO-a,²¹⁶⁴ kao i uslijed izolacije u kojoj je HVO držao stanovništvo odsječeno u enklavi u kojoj je ono moralo da ostane.²¹⁶⁵ Intenzivno granatiranje i vatra iz drugog naoružanja, kao i snajperska dejstva HVO-a, pored ubijanja, ranjavanja i terorisanja stanovništva, onemogućavali su

²¹⁵³ V. "Granatiranje i artiljerijsko djelovanje po istočnom Mostaru" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²¹⁵⁴ V. "Granatiranje i artiljerijsko djelovanje po istočnom Mostaru" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²¹⁵⁵ V. "Granatiranje i artiljerijsko djelovanje po istočnom Mostaru" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²¹⁵⁶ V. "Granatiranje i artiljerijsko djelovanje po istočnom Mostaru" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²¹⁵⁷ V. "Granatiranje i artiljerijsko djelovanje po istočnom Mostaru" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²¹⁵⁸ V. "Životni uslovi stanovništva u istočnom Mostaru" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²¹⁵⁹ V. "Životni uslovi stanovništva u istočnom Mostaru" (uvodni dio) u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²¹⁶⁰ V. "Dostupnost vode i električne energije" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²¹⁶¹ V. "Dostupnost vode i električne energije" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²¹⁶² V. "Dostupnost hrane" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²¹⁶³ V. "Dostupnost medicinske njege" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²¹⁶⁴ V. "Dostupnost hrane" i "Blokiranje međunarodnih organizacija i humanitarne pomoći" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²¹⁶⁵ V. "Dostupnost hrane", "Blokiranje međunarodnih organizacija i humanitarne pomoći" i "Izolacija stanovništva istočnog Mostara" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

stanovnicima da se slobodno kreću i da pokušaju da se snabdijevaju vodom, hranom i drugim osnovnim životnim namirnicama i primoravali ih da žive sumornim životom u podzemlju.²¹⁶⁶

1350. Vijeće zaključuje da je HVO, time što je od juna 1993. do marta 1994., svakodnevno granatirao i otvarao vatru iz drugog naoružanja na skućeno područje s velikom koncentracijom civila, dok je stanovništvo bilo odsječeno u toj enklavi u kojoj je moralo da ostane,²¹⁶⁷ time što je nametnuo te izuzetno teške životne uslove stanovnicima istočnog Mostara i time što je prouzrokovao brojne smrti, ranjavanja i razaranja, nanio teške tjelesne i duševne povrede stanovnicima istočnog Mostara i tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da je HVO, time što je intenzivno i svakodnevno granatirao taj skućeni prostor istočnog Mostara, koristeći tešku artiljeriju koja po svom karakteru nije adekvatna za takvo područje,²¹⁶⁸ time što je vodio kampanju snajperskih dejstava po civilnom stanovništvu istočnog Mostara i time što je nametnuo i održavao te izuzetno teške uslove života za stanovnike istočnog Mostara tokom cijelog tog perioda, imao namjeru da stanovnicima istočnog Mostara nanese teške tjelesne i duševne povrede i tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje HVO-a prema Muslimanima iz istočnog Mostara od juna 1993. do marta 1994. predstavljalo nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

V. Heliodrom

1351. Preliminarno, Vijeće napominje da su Muslimani zatočeni na Heliodromu bili ratni zarobljenici ili civili i da su, dakle, bili zaštićeni Ženevskim konvencijama.

1352. Vijeće je utvrdilo da su, u periodu od maja 1993. do sredine aprila 1994., pripadnici vojne policije, među kojima su bile osobe zadužene za nadzor nad zatočenicima i pripadnici oružanih snaga HVO-a – među kojima su bile profesionalne jedinice KB i Pukovnija “Bruno Bušić” – redovno i teško premlaćivali zatočenike na Heliodromu, konkretno nakon vojnih poraza HVO-a.²¹⁶⁹ Neke zatočenike su tukli satima dok ne bi izgubili svijest. Zatočenike su tukli kundacima, krampovima i pendrecima; udarali su ih šakama i nogama u predjelu leđa i bubrega; vrijeđali su ih, prijetili im i ponižavali ih, a neki od zatočenika, kojima je hrana bila uskraćena trideset šest sati,

²¹⁶⁶ V. “Izolacija stanovništva istočnog Mostara” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²¹⁶⁷ V. “Izolacija stanovništva istočnog Mostara” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²¹⁶⁸ V. “Granatiranje i artiljerijsko djelovanje po istočnom Mostaru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²¹⁶⁹ V. “Postupanje prema muškarcima zatočenim na Heliodromu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom.

dobili su konzerve hrane za pse umjesto obroka.²¹⁷⁰ Vijeće je, pored toga, utvrdilo da su 5. jula 1993., od 01:01 do 03:00 sati, vojnici HVO-a koji su bili smješteni na Heliodromu nasumično pucali u zgrade u kojima su bili zatočeni, a da “brigadna policija”, koja je trebalo da interveniše da bi se prekinulo s pucanjem, nije intervenisala.²¹⁷¹

1353. Vijeće se uvjerilo da je višekratno nasilno i degradirajuće postupanje pripadnika vojne policije, među kojima su bile i osobe zadužene za nadzor nad zatočenicima, i oružanih snaga HVO-a, među kojima su bili pripadnici profesionalnih jedinica, KB-a i Pukovnije “Bruno Bušić”, prema zatočenicima u krugu zatvora na Heliodromu u periodu od gotovo godinu dana, dovelo do toga da su zatočenicima nanosene teške tjelesne i duševne povrede i teška povreda njihovog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su pripadnici Vojne policije i oružanih snaga HVO-a imali namjeru da zatočenicima nanesu teške tjelesne i duševne povrede i povredu njihovog dostojanstva. O tome posebno svjedoči nasilnost, učestalost i trajanje premlaćivanja, ponekad gotovo osam sati bez prekida.²¹⁷² Vijeće se takođe uvjerilo da su odgovorne osobe na Heliodromu – a posebno Stanko Božić i Josip Praljak, od kojih je prvi bio ravnatelj, a drugi doravnatelj, i pripadnici vojne policije – koji su znali za to postupanje i koji nisu ništa učinili da to prestane,²¹⁷³ znali da takvo postupanje može dovesti do nanošenja teških tjelesnih i duševnih povreda zatočenicima i teške povrede njihovog dostojanstva i nisu se obazirali na to. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje pripadnika Vojne policije i oružanih snaga HVO-a prema Muslimanima zatočenim u krugu logora na Heliodromu, od maja 1993. do sredine aprila 1994., predstavljalo nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1354. Vijeće je takođe utvrdilo da je od maja 1993. do marta 1994. HVO odvodio muškarce Muslimane zatočene na Heliodromu na liniju fronta, u opštini Mostar, da bi tamo izvodili radove poput popravaka fortifikacija ili skupljanja leševa vojnika.²¹⁷⁴ Vijeće je utvrdilo da je više desetaka ovih zatočenika, koji su bili izloženi vojnim sukobima, poginulo ili ranjeno od vatre otvarane sa

²¹⁷⁰ V. “Postupanje prema muškarcima zatočenim na Heliodromu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom.

²¹⁷¹ V. “Postupanje prema muškarcima zatočenim na Heliodromu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom.

²¹⁷² V. konkretno “Postupanje prema muškarcima zatočenim na Heliodromu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom.

²¹⁷³ Vijeće konkretno podsjeća da se od januara do novembra 1993., svakoga jutra odžavao sastanak u kancelariji Stanka Božića, kome je nekad prisustvovao i Josip Praljak, tokom kojeg je zapovjednik osiguranja na Heliodromu podnosio izvještaj o svemu što se prethodnog dana događalo u Zatvoru. Vijeće takođe napominje da je rad vojnih policajaca koji su bili zaduženi za nadzor nad zatočenicima bio u nadležnosti ravnatelja zatvora (V. “Organi nadležni za obezbjeđenje Heliodroma” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom).

²¹⁷⁴ V. “Korištenje zatočenika s Heliodroma za izvođenje radova” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom.

strane HVO-a, kao i sa strane ABiH.²¹⁷⁵ Vijeće je, pored toga, utvrdilo da su pripadnici 2. bojne 2. brigade i 2. bojne 3. brigade HVO-a, kao i pripadnici KB-a i ATG Vinka Martinovića – među kojima je bio i sam Vinko Martinović zvani Štela – udarali, zlostavljali i vrijeđali zatočenike s Heliodroma dok su izvodili te radove, između ostalog tako što su im pucali iznad glava i gasili cigarete na njihovim tijelima.²¹⁷⁶

1355. Vijeće se uvjerilo da je nasilno postupanje pripadnika oružanih snaga HVO-a prema zatočenicima koji su od maja 1993. do marta 1994., odvođeni iz logora na rad, dovelo do toga da su zatočenicima nanesene teške tjelesne i duševne povrede i teška povreda njihovog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su pripadnici oružanih snaga HVO-a koji su odvodili zatočenike na liniju fronta, uprkos izuzetno opasnim uslovima i koji su ih, povrh toga, hotimično zlostavljali dok su izvodili radove, imali namjeru da zatočenicima nanesu teške tjelesne i duševne povrede i tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeću nije nepoznata činjenica da je bilo određenih pokušaja da se reguliše angažovanje za rad, posebno od strane ravnatelja i doravnatelja Heliodroma.²¹⁷⁷ To, međutim, nije imalo značajnih posljedica. Vijeće se uvjerilo da su razne vlasti koje su dozvolile angažovanje zatočenika za rad mogle razumno da predvide da takvo postupanje prema zatočenim Muslimanima može dovesti do nanošenja teških tjelesnih i duševnih povreda i teške povrede njihovog dostojanstva i da se nisu obazirale na to. To takođe važi i za vlasti koje su direktno obavještavane o incidentima²¹⁷⁸ i koje nisu ništa učinile da to prestane i da krivično gone počinioc. Te vlasti su znale da se izvode radovi na liniji fronta, dakle u izuzetno opasnim uslovima, i bile su više puta obaviještene o tome da su tokom tih radova zatočenici ginuli, bili ranjavani ili da su ih tukli. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je postupanje HVO-a prema nekim od Muslimana zatočenim na Heliodromu koji su bili prisiljavani da izvode radove na liniji fronta u

²¹⁷⁵ V. “Korištenje zatočenika s Heliodroma za fizički rad” i “Pogibija i ranjavanje zatočenika tokom prisilnog rada” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom.

²¹⁷⁶ V. “Postupanje prema zatočenicima tokom prisilnog rada” u Činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom.

²¹⁷⁷ V. “Organi obavještavani o incidentima za vrijeme izvođenja radova” i “Pokušaji da se reguliše korištenje zatočenika s Heliodroma za izvođenje radova” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom.

²¹⁷⁸ Vijeće podsjeća da su od juna 1993. do marta 1994., sljedeće osobe imale ovlaštenje da odobre slanje zatočenika s Heliodroma na rad: Marijan Biškić, pomoćnik ministra za sigurnost u Ministarstvu odbrane HR HB od 1. decembra 1993.; Slobodan Praljak; Milivoj Petković; Ante Roso, zapovjednik Glavnog stožera HVO-a od 9. novembra 1993.; Zlatan Mijo Jelić, zapovjednik 1. lakožurišne bojne vojne policije, koji je potom postao zapovjednik središnjeg sektora obrane za grad Mostar, a zatim zapovjednik sektora obrane Mostara; Mladen Naletilić, zapovjednik KB-a; Željko Šiljeg, načelnik Uprave vojne policije otprilike u decembru 1993.; Radoslav Lavrić, zamjenik načelnika Uprave vojne policije u ljeto 1993.; Zvonko Vidović, službenik Odjela za suzbijanje kriminaliteta Uprave Vojne policije; Vladimir Primorac, nasljednik Zlatana Mije Jelića na dužnosti zapovjednika 1. lakožurišne bojne vojne policije, i Berislav Pušić (V. “Pokušaji da se reguliše korištenje zatočenika s Heliodroma za izvođenje radova” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom). Vijeće takođe podsjeća da su sljedeće osobe bile obavještavane o incidentima koji su se događali dok su zatočenici sa Heliodroma obavljali radove: Stanko Božić i Josip Praljak, od kojih je prvi bio ravnatelj, a drugi doravnatelj Heliodroma, Jadranko Prlić, Bruno Stojić, Milivoj Petković, Valentin Ćorić i Berislav Pušić (V. “Organi obavještavani o incidentima za vrijeme izvođenja radova” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom).

periodu od maja 1993. do marta 1994. predstavljalo nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1356. Vijeće je takođe utvrdilo da je u periodu od jula do septembra 1993. ATG “Vinko Škrobo” koristio zatočenike s Heliodroma kao “živi štit” na liniji fronta u Mostaru.²¹⁷⁹ Tako je Vijeće konkretno utvrdilo da su zatočenici bili prisiljavani da stanu ispred ili između vojnika HVO-a da bi ih štitili od eventualnih napada ABiH; da su ponekad bili primoravani da nose uniforme HVO-a i drvene puške dok su bjesnjele borbe i da su bili primoravani da prelaze liniju fronta da zaštite vojnike HVO-a,²¹⁸⁰ da su 17. septembra 1993. trojica zatočenika ranjena na liniji fronta u Mostaru kada su im pripadnici ATG “Vinko Škrobo” dali drvene puške i maskirne uniforme HVO-a²¹⁸¹ i da su istog dana četiri druga zatočenika poginula, takođe dok su bili korišteni kao “živi štit”.²¹⁸²

1357. Vijeće se uvjerilo da je nasilno postupanje kojem su u julu, avgustu i septembru 1993. pripadnici ATG “Vinko Škrobo”, kojima je komandovao Vinko Martinović, podvrgli zatočenike koje su koristili kao “živi štit” na liniji fronta u Mostaru, dovelo do toga da su zatočenicima nanesene teške tjelesne i duševne povrede i teška povreda njihovog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su pripadnici ATG “Vinko Škrobo”, kojima je komandovao Vinko Martinović, postupajući na taj način prema zatočenicima, imali namjeru da zatočenicima nanesu teške tjelesne i duševne povrede i tešku povredu njihovog dostojanstva. O tome konkretno svjedoče pripreme za korištenje tih zatočenika za živi štit, a posebno davanje uniformi HVO-a i drvenih pušaka.

1358. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je postupanje pripadnika ATG “Vinko Škrobo” prema nekim od Muslimana zatočenih na Heliodromu koji su korišteni kao “živi štit”, u julu, avgustu i septembru 1993. predstavljalo nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

VI. Zatočenički centar Vojno

1359. Preliminarno, Vijeće napominje da se za nečovječno postupanje tereti u paragrafima 141 i 142 Optužnice, u kojima se opisuju događaji u vezi sa zatočenjem žena i djece u Zatočeničkom centru Vojno. No Vijeće, kao što je konstatovalo, nije moglo da utvrdi da su te osobe zaista bile u

²¹⁷⁹ V. “Korištenje zatočenika s Heliodroma za živi štit” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom.

²¹⁸⁰ V. “Korištenje zatočenika s Heliodroma za živi štit” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom.

²¹⁸¹ V. “Zatočenici s Heliodroma ranjeni u živom štitu u Mostaru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom.

²¹⁸² V. “Zatočenici s Heliodroma poginuli u živom štitu u Mostaru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom.

tom zatočeničkom centru.²¹⁸³ Shodno tome, Vijeće ne može da izvede zaključke o tim optužbama za nehumana djela u vezi s paragrafima 141 i 142 Optužnice.

1360. Vijeće nadalje napominje da su Muslimani zatočeni u Zatočeničkom centru Vojno bili muškarci koji nisu bili pripadnicinijednih oružanih snaga, dakle civili, ili pripadnici ABiH, dakle ratni zarobljenici i da su, shodno tome, svi bili zaštićeni Ženevskim konvencijama.

1361. Vijeće je utvrdilo da su zatočeni u Zatočeničkom centru Vojno od 8. novembra 1993. do 28. januara 1994. trpjeli nasilje, teško zlostavljanje i ponižavanje od strane Marija Mihalja i Dragana Šunjića, koji su bili pripadnici HVO-a.²¹⁸⁴ Vijeće se uvjerilo da je izuzetno nasilno i degradirajuće postupanje vojnika HVO-a prema zatočenicima tokom gotovo tri mjeseca dovelo do toga da su zatočenicima nanesene teške tjelesne i duševne povrede. Vijeće se uvjerilo da su odgovorne osobe u Zatočeničkom centru Vojno – pripadnici 2. brigade HVO-a²¹⁸⁵ – koje su znale za to postupanje i koje nisu ništa učinile da to prestane, mogle razumno da predvide da ono može dovesti do nanošenja teških tjelesnih i duševnih povreda zatočenicima i teške povrede njihovog ljudskog dostojanstva i da se nisu na to obazirali.

1362. U svjetlu dokaza, Vijeće zaključuje da je postupanje vojnika HVO-a prema zatočenicima tokom njihovog zatočenja u Zatočeničkom centru Vojno od 8. novembra 1993. do 28. januara 1994., predstavljalo nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1363. Vijeće je utvrdilo da su zatočeni koji su od avgusta 1993. do marta 1994. poslani s Heliograma u Zatočenički centar Vojno radi izvođenja radova na linijama fronta, trpjeli teško nasilje i poniženjima od strane Marija Mihalja i Dragana Šunjića – koji su bili vojnici HVO-a – kao i drugih vojnika HVO-a.²¹⁸⁶ Vijeće se uvjerilo da je izuzetno nasilno i degradirajuće postupanje vojnika HVO-a prema zatočenicima s Heliograma koji su poslani u Zatočenički centar Vojno dok su obavljali prisilni rad u periodu od gotovo osam mjeseci, dovelo do toga da su zatočenicima nanesene teške tjelesne i duševne povrede i teška povrede njihovog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su odgovorne osobe u Zatočeničkom centru Vojno – pripadnici 2. brigade HVO-a²¹⁸⁷ – i vojnici

²¹⁸³ V. Uvodni dio u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatočeničkim centrom Vojno.

²¹⁸⁴ V. “Vlasti odgovorne za rad Zatočeničkog centra Vojno” i “Postupanje prema zatočenicima u Zatočeničkom centru Vojno” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatočeničkim centrom Vojno.

²¹⁸⁵ V. “Vlasti odgovorne za rad Zatočeničkog centra Vojno” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatočeničkim centrom Vojno.

²¹⁸⁶ V. “Vlasti odgovorne za rad Zatočeničkog centra Vojno”, “Vrste i mjesta radova u zoni Vojno-Bijelo Polje” i “Postupanje prema zatočenicima s Heliograma na radovima u zoni Vojno-Bijelo Polje” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatočeničkim centrom Vojno.

²¹⁸⁷ V. “Vlasti odgovorne za rad Zatočeničkog centra Vojno”, “Vrste i mjesta radova u zoni Vojno-Bijelo Polje” i “Postupanje prema zatočenicima s Heliograma na radovima u zoni Vojno-Bijelo Polje” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatočeničkim centrom Vojno.

HVO-a zaduženi za nadzor tokom radova, koje su znale za to postupanje i koje nisu ništa učinile da to prestane, mogle razumno da predvide da ono može dovesti do nanošenja teških tjelesnih i duševnih povreda zatočenicima i teške povrede njihovog ljudskog dostojanstva i da se nisu na to obazirale.

1364. U svjetlu dokaza, Vijeće zaključuje da je postupanje vojnika HVO-a prema zatočenicima s Heliograma koji su, od avgusta 1993. do marta 1994., poslani u Zatočenički centar Vojno, tokom izvođenja radova, predstavljalo nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

VII. Opština Ljubuški i zatočenički centri u Ljubuškom

1365. Preliminarno, Vijeće napominje da su Muslimani zatočeni u opštini Ljubuški bili muškarci koji nisu bili pripadnicinjednih oružanig snaga, dakle civili ili pripadnici ABiH, dakle ratni zarobljenici, i da su svi bili zaštićeni Ženevskim konvencijama.

1366. Što se tiče Zatvora u Ljubuškom, Vijeće je utvrdilo da su od aprila 1993. do marta 1994., zatočeni Muslimani redovno vrijeđani, udarani i premlaćivani – neki od njih do te mjere da su gubili svijest – i to u Zatvoru, kao i na mjestima na kojima su vršili prisilni rad, od strane vojnika HVO-a, uključujući pripadnike vojne policije pridodate 4. brigadi, koji su bili zaduženi za obezbjeđivanje zatvora.²¹⁸⁸ Vijeće se uvjerilo da je izrazito nasilno postupanje pripadnika oružanih snaga HVO-a prema zatočenicima tokom gotovo godinu dana dovelo do toga da su zatočenicima nanesene teške tjelesne i duševne povrede. Vijeće se uvjerilo da su odgovorne osobe u zatvoru – vod vojne policije pridodat 4. brigadi, 4. brigada i Uprava Vojne policije²¹⁸⁹ – koje su znale za to postupanje i koje nisu ništa učinile to prestane, mogle razumno da predvide da ono može dovesti do nanošenja teških tjelesnih i duševnih povreda zatočenicima i da se nisu na to obazirale. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je postupanje HVO-a prema Muslimanima zatočenim u Zatvoru u Ljubuškom predstavljalo nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1367. Što se tiče logora Vitina-Otok, Vijeće podsjeća da nije bilo u mogućnosti da utvrdi da li su zatočeni tog logora bili žrtve zlostavljanja. Vijeće stoga ne može da zaključi da je postupanje kome su bili podvrgnuti muslimanski zatočeni u logoru Vitina-Otok predstavljalo nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

²¹⁸⁸ V. “Činjenični zaključci Vijeća” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

²¹⁸⁹ V. “Komandna struktura u Zatvoru u Ljubuškom” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

VIII. Opština Stolac

1368. Vijeće je utvrdilo da su se operacije vođene u julu i avgustu 1993., tokom kojih su pripadnici HVO-a, među kojima su bili pripadnici 1. brigade “Knez Domagoj” i pripadnici Vojne policije HVO-a protjerali Muslimane iz opštine Stolac iz njihovih domova, odvijale uz prijetnju oružjem; da se pucalo iznad glava protjeranih osoba; da se mještanima prijetilo smrću; da su bili prisiljeni da idu pješice do odredišta i da je jedna majka morala da ostavi tijelo svoje kćerke koju je 13. jula 1993. ubio jedan vojnik HVO-a.²¹⁹⁰

1369. Vijeće podsjeća da su operacije koje je HVO vodio tokom jula i avgusta 1993. bile usmjerene protiv žena, djece i starijih osoba, odnosno civila zaštićenih Ženevskim konvencijama.

1370. Vijeće se uvjerilo da su veoma teški uslovi u kojima su pripadnici HVO-a, među kojima su bili pripadnici 1. brigade “Knez Domagoj”, i pripadnici vojne policije, protjerali Muslimane iz njihovih domova doveli do toga da su tim Muslimanima nanesene teške tjelesne i duševne povrede. Vijeće se nadalje uvjerilo da su vojnici i vojni policajci HVO-a imali namjeru da nanesu teške tjelesne i duševne povrede ženama, djeci i starijim osobama Muslimanima koje su protjerivali. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje HVO-a prema civilima Muslimanima iz opštine Stolac predstavljalo nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1371. Vijeće je takođe utvrdilo da su pripadnici HVO-a, među kojima su bili i pripadnici vojne policije i MUP-a, od maja do oktobra 1993. redovno premlaćivali zatočenike u Koštanoj bolnici, udarajući ih šakama, nogama, palicama, kundacima, kaiševima i nogama od stolica.²¹⁹¹ Jedan zatočenik je takođe podvrgavan elektrošokovima dok nije izgubio svijest.²¹⁹² Neki bivši zatočenici godinama su patili od posljedica tog nasilja.²¹⁹³

1372. Vijeće podsjeća da su Muslimani zatočeni u Koštanoj bolnici bili ratni zarobljenici ili civili i da su, dakle, bili zaštićeni Ženevskim konvencijama.

1373. Vijeće se uvjerilo da je izuzetno nasilno postupanje pripadnika HVO-a, među kojima su bili pripadnici vojne policije i MUP-a, prema zatočenicima dovelo do toga da su im nanesene teške

²¹⁹⁰ V. “Raseljavanje muslimanskog stanovništva, smrt jedne mlade žene u Pješivac Gredi” i “Talasi raseljavanja uhapšenih i/ili zatvorenih žena, djece i starijih osoba na teritorije pod kontrolom ABiH” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac. V. takođe “Opština Stolac” u pravnim zaključcima Vijeća po tački Optužnice 2 (ubistvo, zločin protiv čovječnosti) i tački Optužnice 3 (hotimično lišavanje života, teška povreda Ženevskih konvencija).

²¹⁹¹ V. “Prenamjena Koštane bolnice u bazu vojne policije i premještanje bolesnika u kasarnu u Grabovini” i “Premlaćivanja u Koštanoj bolnici” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

²¹⁹² V. “Premlaćivanja u Koštanoj bolnici” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

²¹⁹³ V. “Premlaćivanja u Koštanoj bolnici” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

tjelesne i duševne povrede. Vijeće se uvjerilo da su takvim postupanjem pripadnici HVO-a imali namjeru da zatočenicima nanesu teške tjelesne i duševne povrede, tim prije što je takvo postupanje trajalo u periodu od šest mjeseci. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje pripadnika HVO-a prema Muslimanima iz opštine Stolac predstavljalo nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

IX. Opština Čapljina

1374. Vijeće je utvrdilo da su oko 13. jula 1993. pripadnici HVO-a, među kojima su bili vojnici 1. brigade “Knez Domagoj”, započeli s deložiranjem žena, djece i starijih osoba iz sela Domanovići i da su ih danima, čak sedmicama, držali u zatočeništvu, konkretno u Silosu u Čapljini i u Počitelju, prije nego što su ih prisilili da odu na teritoriju pod kontrolom ABiH, konkretno u Blagaj.²¹⁹⁴ Većina Vijeća je konstatovala, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, da su tokom te operacije snajperisti HVO-a ubili jednu za drugom dvije mlade Muslimanke, Dženitu i Sanelu Hasić, stare 17 odnosno 23 godine.²¹⁹⁵

1375. Vijeće je takođe utvrdilo da su od 13. do 16. jula 1993. pripadnici HVO-a, od kojih su neki bili iz 1. brigade “Knez Domagoj”, a drugi iz 3. satnije 5. bojne vojne policije, protjerali žene, djecu i starije osobe iz sela Bivolje Brdo i držali ih danima, čak i sedmicama, u zatočenju na više lokacija - konkretno u Silosu u Čapljini, u Školi u Sovićima, u sabirnom centru u Gradini, u Počitelju, kao i u Doljanima - prije nego što su ih prisilili da odu na teritoriju pod kontrolom ABiH, konkretno u Blagaj.²¹⁹⁶ Vijeće je zapazilo da su, tokom tih akcija deložiranja, vojnici HVO-a 14. jula 1993. ubili iz vatrenog oružja jednog nemoćnog osamdesettrogodišnjaka u njegovoj kući,²¹⁹⁷ da su kuće u selu spaljene i da su se dešavale krađe.²¹⁹⁸

1376. Vijeće je nadalje konstatovalo da su otprilike 13. jula 1993., a potom početkom avgusta 1993., pripadnici HVO-a, među kojima su bili vojnici 1. brigade “Knez Domagoj”, protjerali žene,

²¹⁹⁴ V. “Deložiranje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba iz Domanovića”, “Zatvaranje Muslimana u Silosu”, “Zatvaranje žena, djece i starijih osoba u više kuća i škola u opštini Čapljina” i “Raseljavanje žena, djece i starijih osoba na osoba teritorije pod kontrolom ABiH ili u treće zemlje” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²¹⁹⁵ V. “Smrt dvije mlade žene u Domanovićima” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²¹⁹⁶ V. “Deložiranje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba iz Bivoljeg Brda”, “Organizacija Silosa u Čapljini kao zatočeničkog centra, broj i identitet zatočenika i stražara”, “Zatvaranje žena, djece i starijih osoba u više kuća i škola u opštini Čapljina” i “Raseljavanje žena, djece i starijih osoba na osoba teritorije pod kontrolom ABiH ili u treće zemlje” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²¹⁹⁷ V. “Smrt jedne osobe stare 83 godine u Bivoljem Brdu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²¹⁹⁸ V. “Rušenje stambenih objekata Muslimana u Bivoljem Brdu” i “Krađa imovine u vlasništvu Muslimana, stanovnika Bivoljeg Brda i okoline” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

djecu i starije osobe Muslimane iz mjesta Počitelj i odvezli ih kamionima u Bunu i Petak, odakle su zatim bili prisiljeni da idu pješice do Blagaja.²¹⁹⁹

1377. Vijeće je takođe utvrdilo da su 11. avgusta 1993. pripadnici MUP-a i lokalnog HDZ-a započeli s deložiranjem žena, djece i starijih osoba Muslimana iz sela Višići, i da su neki od njih odvedeni u jednu kuću u Tasovčićima,²²⁰⁰ prije nego što su 2. oktobra 1993. odvedeni u Silos, a zatim odvedeni u Blagaj.²²⁰¹

1378. Najzad, Vijeće je utvrdilo da su pripadnici HVO-a i MUP-a u avgustu i septembru 1993. protjerali žene, djecu i starije osobe iz grada Čapljine – pri čemu su neke od njih držali u zatočenju u Silosu - i odvezli ih kamionima, kombijima i automobilima na teritoriju pod kontrolom ABiH.²²⁰²

1379. Vijeće podsjeća da su akcije deložiranja koje je HVO izvršio od jula do oktobra 1993. u opštini Čapljina bile usmjerene protiv žena, djece i starijih osoba, odnosno civila zaštićenih Ženevskim konvencijama.

1380. Vijeće se uvjerilo da su sve te deložacije i uslovi u kojima su se one odvijale – zatočenja na više lokacija u trajanju od više dana, čak i više sedmica, prije nego što su zatočenici primorani da krenu prema teritoriji pod kontrolom ABiH, ponekad čak i pješice; krađe, paljenje imovine i gubici života u nekim selima za vrijeme tih akcija – doveli do toga da su ženama, djeci i starijim osobama protjeranim iz njihovih domova u Domanovićima, Bivoljem Brdu, Počitelju, Višićima i Čapljini nanesene teške tjelesne i duševne povrede. Vijeće se, pored toga, uvjerilo da su pripadnici HVO-a imali namjeru da tim ženama, djeci i starijim osobama Muslimanima koje su protjerali nanesu teške tjelesne i duševne povrede. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje HVO-a prema Muslimanima iz Domanovića, Bivoljeg Brda, Počitelja, Višića i Čapljine od jula do oktobra 1993. predstavljalo nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1381. S druge strane, Vijeće napominje da nije bilo u mogućnosti da zaključi da je HVO raselio žene, djecu i starije osobe iz sela Opličići i Lokve u julu i avgustu 1993.²²⁰³ Vijeće stoga ne može

²¹⁹⁹ V. “Deložiranje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba iz Počitelja” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²²⁰⁰ V. “Dogadaji u Čapljini u avgustu i septembru 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²²⁰¹ V. “Organizacija Silosa u Čapljini kao zatočeničkog centra, broj i identitet zatočenika i stražara” i “Raseljavanje žena, djece i starijih osoba na osoba teritorije pod kontrolom ABiH ili u treće zemlje” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²²⁰² V. “Dogadaji u Čapljini u avgustu i septembru 1993.” i “Organizacija Silosa u Čapljini kao zatočeničkog centra, broj i identitet zatočenika i stražara” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²²⁰³ V. “Dogadaji u selu Lokve i okolini od 13. do 16. jula 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

da zaključi da je navodno raseljavanje i uslovi u kojima se ono odigralo predstavljalo nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

X. Zatvor u Dretelju

1382. Preliminarno, Vijeće napominje da su Muslimani zatočeni u Zatvoru u Dretelju bili muškarci koji nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga, dakle civili, ili pripadnici ABiH, dakle ratni zarobljenici i da su, shodno tome, svi bili zaštićeni Ženevskim konvencijama.

1383. Vijeće je utvrdilo da su od jula 1993. do prvih dana oktobra 1993. Muslimane zatočene u Zatvoru u Dretelju redovno tukli, premlaćivali i ponižavali vojni policajci koji su bili u Zatvoru u Dretelju, stražari, ali i osobe koje su dolazile izvana, među kojima su bili stanovnici tog područja, vojnici HVO-a i HV-a, a ponekad, pod prisilom, čak i drugi zatočeni Muslimani.²²⁰⁴ Vijeće se uvjerilo da je izuzetno nasilno i degradirajuće postupanje pripadnika oružanih snaga i Vojne policije HVO-a prema zatočenicima tokom gotovo tri mjeseca dovelo do toga da su zatočenicima nanesene teške tjelesne i duševne povrede. Vijeće se uvjerilo da su odgovorne osobe u zatvoru i jedinice koje su se nalazile u krugu zatvora – 3. satnija 3., a zatim 5. bojne vojne policije, 1. brigada “Knez Domagoj” i domobranska jedinica²²⁰⁵ – koje su znale za to postupanje i koje nisu ništa učinile da to prestane, mogle razumno da predvide da ono može dovesti do nanošenja teških tjelesnih i duševnih povreda zatočenicima i da se nisu obazirale na to.

1384. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je postupanje HVO-a prema Muslimanima zatočenim u Zatvoru u Dretelju od jula 1993. do prvih dana oktobra 1993. predstavljalo nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

XI. Zatvor u Gabeli

1385. Preliminarno, Vijeće napominje da su Muslimani zatočeni u Zatvoru u Gabeli bili muškarci koji nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga, dakle civili, ili pripadnici ABiH, dakle ratni zatrobljenici, i da su, shodno tome, svi bili zaštićeni Ženevskim konvencijama.

1386. Vijeće je utvrdilo da su od juna do oktobra 1993. Muslimane zatočene u Zatvoru redovno tukli, premlaćivali i ponižavali ravnatelj Zatvora u Gabeli, koji je bio pripadnik 1. brigade “Knez Domagoj”, domobrani i pripadnici vojne policije.²²⁰⁶ Vijeće se uvjerilo da je izuzetno nasilno i

²²⁰⁴ V. “Postupanje prema zatočenicima” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa zatvorom u Dretelju.

²²⁰⁵ V. “Opis Zatvora u Dretelju”, “3. satnija 3. kasnije 5. bojne vojne policije”, “1. brigada”Knez Domagoj” “i “Domobrani” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa zatvorom u Dretelju.

²²⁰⁶ V. “Postupanje prema zatočenicima” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa zatvorom u Gabeli.

degradirajuće postupanje pripadnika oružanih snaga i vojne policije HVO-a prema zatočenicima, tokom najmanje pet mjeseci, dovelo do toga da su zatočenicima nanesene teške tjelesne i duševne povrede i teška povreda njihovog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su odgovorne osobe u zatvoru – 1. brigada “Knez Domagoj”, čiji su pripadnici bili ravnatelj i doravnatelj zatvora, kao i Brigada “Herceg Stjepan” i jedna domobranska jedinica, koji su bili zaduženi za nadzor i obezbjeđenje zatočenika²²⁰⁷ – koje su znale za to postupanje i koje nisu ništa učinile da to prestane, mogle razumno da predvide da ono može dovesti do nanošenja teških tjelesnih i duševnih povreda zatočenicima i teške povrede njihovog dostojanstva i da se nisu obazirale na to.

1387. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je postupanje HVO-a prema Muslimanima zatočenim u Zatvoru u Gabeli, barem od juna do oktobra 1993. predstavljalo nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

XII. Opština Vareš

1388. Preliminarno, Vijeće napominje da su Muslimani koji su bili uhapšeni, a potom zatočeni na više mjesta u opštini Vareš, bili muškarci koji nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga, dakle civili, ili pripadnici ABiH, dakle ratni zatrobljenici, i da su, shodno tome, svi bili zaštićeni Ženevskim konvencijama.

1389. Vijeće je utvrdilo da su, nakon što su 18. oktobra 1993. uhapšeni Ešref Likić, Jakub Likić, Mehmed Likić, Himzo Likić, Rešad Likić i Mufid Likić - od kojih su četvorica bili pripadnici ABiH, a dvojica nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga i bili, dakle, civili, držani u zatočeništvu u Zatvoru vojne policije u Varešu od 18. do 23. oktobra 1993. Vijeće je konstatovalo da su oni tokom zatočenja bili primorani da više sati kleče s rukama na leđima i da su ih, u dva navrata, teško pretukli pripadnici voda vojne policije pridodatog Brigadi “Bobovac” i vojnici specijalne jedinice “Maturice”.²²⁰⁸ Vijeće je posebno zapazilo da su jednom od zatočenika stavili pantalone na glavu, stavili mu lisice, a zatim ga tukli palicama, šakama i nogama. Vijeće je takođe zapazilo da su jednog zatočenika tukli sve dok nije izgubio svijest.²²⁰⁹ Vijeće se uvjerilo da je nasilno postupanje pripadnika voda vojne policije pridodatog Brigadi “Bobovac” i vojnika specijalne jedinice “Maturice” dovelo do toga da su zatočenicima nanesene teške tjelesne i duševne

²²⁰⁷ V. “Upravljanje Zatvorom u Gabeli” , “Vlasti koje su odobravale pristup u zatvor osobama sa strane”, “Vlasti nadležne za pristupa zatočenika vodi i hrani” i “Vlasti nadležne za organizovanje i pružanje medicinske njege” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa zatvorom u Gabeli.

²²⁰⁸ V. “Hapšenje i zatočenje ABiH u Pajtovu Hanu 18. oktobra 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²²⁰⁹ V. “Hapšenje i zatočenje ABiH u Pajtovu Hanu 18. oktobra 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

povrede i teška povreda njihovog ljudskog dostojanstva. Vijeće se takođe uvjerilo da su pripadnici voda vojne policije pridodatog Brigadi “Bobovac” i vojnici specijalne jedinice “Maturice”, dok su tukli tih šest Muslimana zatočenih u Zatvoru vojne policije u Varešu, imali namjeru da im nanesu teške tjelesne i duševne povrede i tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je postupanje pripadnika voda vojne policije pridodatog Brigadi “Bobovac” i vojnika specijalne jedinice “Maturice” prema šestorici Muslimana koji su od 18. do 23. oktobra 1993. bili zatočeni u Zatvoru vojne policije u Varešu predstavljalo nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1390. Vijeće je takođe utvrdilo da su od 23. oktobra 1993. ujutro do 24. oktobra 1993., pripadnici HVO-a, od kojih su neki bili pripadnici specijalne jedinice “Maturice”, hapsili muškarce Muslimane u gradu Varešu.²²¹⁰ Vijeće je konkretno konstatovalo da su pripadnici HVO-a, od 23. oktobra 1993. u zoru odlazili u domove Muslimana i iz kuća izvodili muškarce Muslimane, od kojih su neki još bili u donjem rublju, a zatim ih odvodili u Gimnaziju i u osnovnu školu u Varešu, kao i u zatvor Vareš-Majdan, gdje su ih držali u zatočenju. Prilikom tih hapšenja Muslimane su vrijeđali, prijetili im i udarali ih kundacima.²²¹¹ Vijeće je, konkretno, primijetilo da su vojnici HVO-a vrijeđali Salema Čerenića, dok su ga u prisustvu supruge i dvoje djece hapsili u njegovom domu, da su mu stavljali u usta cijev puške i tražili zlato, novac i oružje, a nakon što je fizički izbačen iz sopstvene kuće a da nije imao vremena ni da se obuče, morao je da čitavim putem do Gimnazije u Varešu ide od jedne do druge grupe vojnika pognute glave i s rukama na potiljku, dok su ga grupe vojnika gurale i vrijeđale.²²¹²

1391. Vijeće se uvjerilo da je nasilno, ponižavajuće i degradirajuće postupanje vojnika HVO-a prema Muslimanima iz grada Vareša prilikom njihovog hapšenja od 23. oktobra 1993. ujutro, dovelo do toga da su im nanese teške tjelesne i duševne povrede i teška povreda njihovog ljudskog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a, od kojih su neki bili pripadnici specijalne jedinice “Maturice”, imali namjeru da Muslimanima nanesu teške tjelesne i duševne povrede i tešku povredu njihovog ljudskog dostojanstva. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje prema Muslimanima prilikom hapšenja od 23. oktobra 1993. predstavljalo nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

²²¹⁰ V. “Hapšenje muškaraca Muslimana i navodi zločinima počinjenim tokom tih hapšenja” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²²¹¹ V. “Hapšenje muškaraca Muslimana i navodi o zločinima počinjenim tokom tih hapšenja” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²²¹² V. “Hapšenje muškaraca Muslimana i navodi o zločinima počinjenim tokom tih hapšenja” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

1392. Što se tiče muškaraca Muslimana zatočenih u Gimnaziji u Varešu od 23. oktobra do 4. novembra 1993., Vijeće je utvrdilo da su ih pripadnici HVO-a tukli i tako im nanijeli teške povrede i opekotine, kao i da su ih vrijeđali.²²¹³ Vijeće je konkretno utvrdilo da su sedmorica vojnika HVO-a sat vremena tukli Salema Čerenića nogama, palicama i kundacima; da su mu tom prilikom slomljena dva zuba, rebra, da mu je naprsla lobanja, oštećena kičma i da je bio sav u modricama i podlivima.²²¹⁴ Taj isti zatočenik je rekao da su ga tokom zatočeništva koje je trajalo pet–šest dana tukli više puta na dan. Vijeće je takođe konstatovalo da je jedan vojnik HVO-a ugasio cigaretu na ruci Murisa Arapovića dok mu je držao uperen pištolj u glavu i da mu je lice bilo obliveno krvlju.²²¹⁵ Vijeće je utvrdilo da su drugi zatočenici bili vrijeđani, premlaćivani, udarani po licu, da su imali tragove krvi i udaraca i podlive i da su bili prisiljavani da po čitav dan ostanu u sjedećem položaju s glavom između nogu.²²¹⁶

1393. Vijeće se uvjerilo da je izrazito nasilno postupanje pripadnika HVO-a prema muškarcima Muslimanima zatočenim u Gimnaziji u Varešu dovelo do toga da su im nanesene teške tjelesne i duševne povrede i teška povreda njihovog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su pripadnici HVO-a koji su ih podvrgli takvom postupanju imali namjeru da zatočenim muškarcima Muslimanima nanesu teške tjelesne i duševne povrede i tešku povredu dostojanstva. Vijeće se takođe uvjerilo da su pripadnici voda vojne policije pridodatog Brigadi “Bobovac” koji su bili zaduženi za nadzor nad zatočenicima, koji su znali za to postupanje i koji nisu ništa učinili da to prestane, mogli razumno da predvide da ono može dovesti do nanošenja teških tjelesnih i duševnih povreda zatočenicima i teške povrede njihovog dostojanstva. O tome konkretno svjedoči činjenica da HVO pripadnicima UNPROFOR-a nije dozvolio da uđu u Gimnaziju u Varešu do 26. oktobra 1993. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje pripadnika HVO-a prema zatočenicima u Gimnaziji u Varešu od 23. oktobra do 4. novembra 1993. predstavljalo nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1394. Što se tiče muškaraca Muslimana koji su od 23. oktobra do 4. novembra 1993. bili zatočeni u Školi u Varešu, Vijeće je utvrdilo da su oni pretučeni čim su stigli u školu;²²¹⁷ da su tokom zatočenja više puta zadobili žestoke udarce kojima su im nanesene vidljive povrede; da su ih

²²¹³ V. “Postupanje prema zatočenicima i navodi o nedozvoljavanju pristupa UNPROFOR-u u Gimnaziju u Varešu “ u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²²¹⁴ V. “Postupanje prema zatočenicima i navodi o nedozvoljavanju pristupa UNPROFOR-u u Gimnaziju u Varešu “ u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²²¹⁵ V. “Postupanje prema zatočenicima i navodi o nedozvoljavanju pristupa UNPROFOR-u u Gimnaziju u Varešu “ u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²²¹⁶ V. “Postupanje prema zatočenicima i navodi o nedozvoljavanju pristupa UNPROFOR-u u Gimnaziju u Varešu “ u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²²¹⁷ V. “Postupanje prema zatočenicima i navodi o nedozvoljavanju pristupa UNPROFOR-u u Školu u Varešu “ u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

pripadnici HVO-a primoravali da zauzimaju bolne i ponižavajuće položaje;²²¹⁸ da su Salema Čerenića, tokom njegovog zatočenja u Školi u Varešu koje je trajalo oko pet dana, pripadnici HVO-a tukli jednom do dva puta dnevno²²¹⁹ i da su tukli sve zatočenike dok su bili u zatočenju.²²²⁰ Vijeće se uvjerilo da su muškarci Muslimani zatočeni u Školi u Varešu bili izloženi nasilnom postupanju koje je dovelo do toga da su im nanesene teške tjelesne i duševne povrede i teška povreda njihovog dostojanstva. Vijeće se takođe uvjerilo da su pripadnici HVO-a koji su postupali na taj način imali namjeru da zatočenim muškarcima Muslimanima nanesu teške tjelesne i duševne povrede i tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su pripadnici voda vojne policije pridodatog Brigadi Bobovac, a potom pripadnici pomenute brigade koji su bili zaduženi za nadzor nad zatočenicima, koji su znali za to postupanje i koji nisu ništa učinili da to prestane, mogli razumno da predvide da ono može dovesti do nanošenja teških tjelesnih i duševnih povreda zatočenicima i teške povrede njihovog dostojanstva i da se nisu obazirali na to. O tome konkretno svjedoči činjenica da HVO pripadnicima UNPROFOR-a nije dozvolio da uđu u Školu u Varešu do 26. oktobra 1993. U svjetlu dokaza, Vijeće zaključuje da je postupanje pripadnika HVO-a prema zatočenicima u Školi u Varešu od 23. oktobra do 4. novembra 1993. predstavljalo nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1395. Što se tiče muškaraca Muslimana zatočenih u Zatvoru Vareš-Majdan od 23. oktobra do 4. novembra 1993. Vijeće je konstatovalo da su oni bili žrtve nasilja pripadnika HVO-a, uslijed čega je najmanje jedan zatočenik morao da bude hospitaliziran.²²²¹ Vijeće je, konkretno, utvrdilo da su tri vojnika HVO-a, za koje nije moglo da utvrdi kojoj su jedinici pripadali, u pijanom stanju došli u ćeliju u kojoj se nalazilo šest zatočenika, pucali im iznad glava, zarili nož u nogu jednog od zatočenika, Ahmeda Likića, a jednog drugog zatočenika, Nedžada Čazimovića, primorali da pojede sopstvenu bradu koju su mu prethodno odsjekli.²²²² Vijeće je takođe utvrdilo da su dva pripadnika MUP-a u Varešu morala odvesti Mufida Likića i Himzu Likića u bolnicu Vareš-Majdan zbog zlostavljanja koje su pretrpjeli tokom zatočeništva.²²²³ Vijeće se uvjerilo da je nasilno postupanje prema zatočenicima zatvora Vareš-Majdan dovelo do toga da su im nanesene teške tjelesne i

²²¹⁸ V. "Postupanje prema zatočenicima i navodi o nedozvoljavanju pristupa UNPROFOR-u u Školu u Varešu " u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²²¹⁹ V. "Postupanje prema zatočenicima i navodi o nedozvoljavanju pristupa UNPROFOR-u u Školu u Varešu " u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²²²⁰ V. "Postupanje prema zatočenicima i navodi o nedozvoljavanju pristupa UNPROFOR-u u Školu u Varešu " u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²²²¹ V. "Postupanje prema zatočenicima u Zatvoru Vareš-Majdan" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²²²² V. "Postupanje prema zatočenicima u Zatvoru Vareš-Majdan" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²²²³ V. "Postupanje prema zatočenicima u Zatvoru Vareš-Majdan" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

duševne povrede i teška povreda njihovog dostojanstva. Vijeće se takođe uvjerilo da su pripadnici HVO-a koji su postupali na taj način imali namjeru da zatočenim muškarcima nanese teške tjelesne i duševne povrede i tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće se takođe uvjerilo da su pripadnici MUP-a Vareša i voda vojne policije pridodatog Brigadi "Bobovac" koji su bili zaduženi za nadzor nad zatočenicima, koji su znali za to postupanje i koji nisu ništa učinili da to prestane, mogli razumno da predvide da će ono dovesti do nanošenja teških tjelesnih i duševnih povreda i teške povrede njihovog dostojanstva. U svjetlu dokaza, Vijeće zaključuje da je postupanje pripadnika HVO-a prema zatočenicima u Zatvoru Vareš-Majdan od 23. oktobra do 4. novembra 1993. predstavljalo nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1396. Što se tiče događaja koji su se odigrali tokom i poslije napada vojnika specijalnih jedinica HVO-a "Maturice" i "Apostoli" na selo Stupni Do 23. oktobra 1993., Vijeće je utvrdilo da su tri Muslimanke koje su pale u ruke neprijatelju i koje su, shodno tome, bile zaštićene u smislu Ženevske konvencije IV, seksualno zlostavljane,²²²⁴ da je 38 mještana izgubilo život tokom napada;²²²⁵ da su specijalne jedinice "Maturice" i "Apostoli" ubile 36 mještana; da je među njima bilo 28 žena, djece i muškaraca Muslimana koji nisu bili pripadnici nijednih oružanih snaga, dakle, civili, ili borci koji su pali u ruke neprijatelju nakon što su uhapšeni i razoružani; da je tih 28 osoba ubijeno ili iz vatrenog oružja s veoma male razdaljine ili su pak žive spaljene u kućama koje su gorjele u selu; da su sve kuće i obližnji objekti, poput štala ili šupa, uništeni tokom ili poslije napada; da su pripadnici specijalnih jedinica "Maturice" i "Apostoli" mještanima oduzeli imovinu te da su snage HVO-a onemogućavale pristup pripadnicima UNPROFOR-a u selo Stupni Do od 23. do 25. oktobra 1993.²²²⁶

1397. Vijeće smatra da su svi ti događaji doveli do toga da su stanovnicima sela Stupni Do Muslimanima nanese teške tjelesne i duševne povrede i teška povreda njihovog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su pripadnici specijalnih jedinica "Maturice" i "Apostoli", koji su učestvovali u napadu i počinili ta djela, imali namjeru da stanovnicima sela Stupni Do Muslimanima nanese teške tjelesne i duševne povrede i tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće zaključuje da su sva djela koja su pripadnici specijalnih jedinica "Maturice" i "Apostoli" počinili nad muslimanskim stanovništvom sela Stupni Do tokom napada 23. oktobra 1993. predstavljala nečovječno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

²²²⁴ V. "Djela seksualnog nasilja počinjena nad ženama u Stupnom Dolu" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²²²⁵ V. "Smrt mještana u Stupnom Dolu i okolini" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²²²⁶ V. "Krađa, paljenje i uništavanje imovine i kuća u vlasništvu Muslimana iz sela Stupni Do" i "Ograničavanje pristupa UNPROFOR-u u Stupni Do" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

Dio 16 : Okrutno postupanje (tačka 17)

I. Opština Prozor

1398. Preliminarno, Vijeće podsjeća da su se 24. oktobra 1992., kada je HVO preuzeo kontrolu nad gradom Prozorom i selom Paljike, u tim mjestima nalazili Muslimani koji nisu učestvovali u borbenim dejstvima i koji su bili zaštićeni u smislu člana 3 Statuta. Isto tako, Vijeće podsjeća da su se u aprilu 1993., kada je HVO preuzeo kontrolu nad Parcanima i Tošćanicom, u tim mjestima nalazile osobe koje nisu učestvovala u borbenim dejstvima i koje su bile zaštićene u smislu člana 3 Statuta. Takođe, od maja ili juna do avgusta 1993., kada je HVO napao sela Skrobućani, Gračanica, Lug, Podaniš ili Podonis, Prajine i brdo Tolovac, u tim mjestima su se nalazili Muslimani koji nisu učestvovali u borbenim dejstvima i koji su bili zaštićeni u smislu člana 3 Statuta. Najzad, Vijeće podsjeća da Muslimani koje je HVO držao zatočene na više lokaliteta u opštini Prozor nisu ili nisu više učestvovali u borbenim dejstvima i bili su, dakle, osobe zaštićene u smislu člana 3 Statuta.

1399. Kako je Vijeće utvrdilo, oružane snage HVO-a su, prilikom preuzimanja kontrole nad gradom Prozorom i selom Paljike počev od 24. oktobra 1992., uništile brojne muslimanske kuće, kao i vozila u vlasništvu stanovnika Prozora,²²²⁷ zapalile najmanje jednu muslimansku kuću u selu Paljike i ubile jednog starca i jednu ženu, koji su oboje bili mještani tog sela.²²²⁸ Vijeće se uvjerilo da su ti događaji doveli do toga da su muslimanskom stanovništvu grada Prozora i sela Paljike koji su bili žrtva tih djela, nanesene teške tjelesne i duševne povrede, što je predstavljalo tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće se, pored toga, uvjerilo da su snage HVO-a koje su od 24. oktobra 1992. preuzele kontrolu nad gradom Prozorom i selom Paljike, time što su počinile ta djela nasilja, imale namjeru da nanesu takve povrede muslimanskim stanovnicima tih mjesta, čime su počinile okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1400. Vijeće je utvrdilo da su snage HVO-a, nakon što su preuzele kontrolu nad gradom Prozorom i selom Paljike, uhapsile i u Školi u Ripcima zatočile veliki broj Muslimana, pripadnika TO/ABiH iz Prozora i Paljika, kao i vojno sposobne muškarce iz sela Paljike.²²²⁹ Vijeće, međutim, nije moglo da utvrdi da je HVO zlostavljao zatočenike u Školi tokom njihovog zatočeništva.²²³⁰ Vijeće stoga

²²²⁷ V. "Oštećivanje i palež imovine i kuća u vlasništvu Muslimana nakon uspostavljanja kontrole nad Prozorom" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²²²⁸ V. "Napad na selo Paljike 24. oktobra 1992., oštećivanje imovine i kuća i smrt dva mještana" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²²²⁹ V. "Hapšenje i zatočenje muškaraca Muslimana u Prozoru i Paljikama od 24. oktobra 1992." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²²³⁰ V. "Hapšenje i zatočenje muškaraca Muslimana u Prozoru i Paljikama od 24. oktobra 1992." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

ne može da zaključi da je HVO u Školi u Ripcima počinio okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1401. Kako je Vijeće utvrdilo, snage HVO-a su prilikom preuzimanja kontrole nad selima Parcani 17. aprila 1993. i Tošćanica 19. aprila 1993., uništile brojne kuće u ta dva sela i ubile dvije starije osobe iz sela Tošćanica.²²³¹ Vijeće se uvjerilo da su događaji koji su se odigrali tokom preuzimanja kontrole nad Parcanima i Tošćanicom doveli do toga da su cjelokupnom muslimanskom stanovništvu tih sela koje je bilo žrtva tih djela nanesene teške tjelesne i duševne povrede, što je predstavljalo tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće se, pored toga, uvjerilo da su, djelujući tako nasilno, snage HVO-a koje su preuzele kontrolu nad ta dva sela 17. i 19. aprila 1993. imale namjeru da nanesu takve povrede, čime su počinile okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1402. Međutim, Vijeće nije u mogućnosti da zaključi da su snage HVO-a počinile zločine prilikom preuzimanja kontrole nad selom Lizoperci 18. i 19. aprila 1993.²²³² i stoga ne može da donese osuđujuću presudu po tački Optužnice za okrutno postupanje u vezi s događajima koji su se odigrali u tom selu.

1403. Što se tiče ograničavanja kretanja muslimanskog stanovništva opštine Prozor od ljeta 1993., Vijeće je konstatovalo da cjelokupno stanovništvo Prozora, a ne samo muslimansko stanovništvo, nije bilo u mogućnosti da slobodno, bez propusnice, ode iz opštine.²²³³ Vijeće je takođe konstatovalo da je vojna policija prvenstveno sprečavala žene, djecu i starije osobe Muslimane i imama iz Prozora da odu iz grada i opštine, barem tokom ljeta 1993., iako je kontrolisala kretanje svih stanovnika.²²³⁴ Na osnovu samo ovih elemenata, Vijeće ipak ne može da zaključi van svake razumne sumnje da je to ograničavanje dovelo do nanošenja teških povreda muslimanskom stanovništvu Prozora i shodno tome ne može da donese osuđujuću presudu po tački Optužnice za okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta, u vezi s tim događajima.

²²³¹ V. “Napad na Parcani 17. aprila 1993. i paljenje stambenih objekata” i “Napad na Tošćanicu 19. aprila 1993., paljenje stambenih objekata i smrt tri mještana” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²²³² V. “Napad na Lizoperce 18. i 19. aprila 1993. i paljenje stambenih objekata” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²²³³ V. “Ograničenje kretanja za Muslimane u opštini Prozor od ljeta 1993” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²²³⁴ V. “Ograničenje kretanja za Muslimane u opštini Prozor od ljeta 1993” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

1404. Kako je Vijeće utvrdilo, snage HVO-a su prilikom napada na selo Skrobućani u maju ili junu 1993. zapalile muslimansku imovinu, kao i seosku džamiju.²²³⁵ Tokom juna 1993., vojnici HVO-a su terorizovali stanovništvo sela Gračanica upadajući u selo tokom noći i bacajući ručne bombe u šumu u koju se sklonio dio stanovništva.²²³⁶ Prilikom napada na Lug krajem juna 1993., vojnici HVO-a spalili su više muslimanskih kuća.²²³⁷ Prilikom napada Vojne policije HVO-a ili jedinice “Kinder Vod” na selo Podaniš (ili Podonis) 5. jula 1993., pripadnici HVO-a su spalili imovinu u vlasništvu Muslimana i ubili stoku.²²³⁸ Prilikom napada na selo Prajine i brdo Tolovac, 19. jula 1993., vojnici HVO-a premlatili su i ubili tri osobe u Prajinama, ušli u jednu štalu koja se nalazila na brdu Tolovac i prijetili manjoj grupi muškaraca, žena i djece koji su se u nju sklonili, zatim su ih pod prijetnjom smrću natjerali da izađu i pretukli i ubili jednog muškarca - Bajru Munikozu, jednu ženu - Sahu Munikozu i jednog invalida - Šabana Hodžića - a potom su štalu spalili.²²³⁹ Vijeće se uvjerilo da su ti događaji doveli do toga da su muslimanskom stanovništvu tih mjesta nanesene teške tjelesne i duševne povrede, što je predstavljalo tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće se, pored toga, uvjerilo da su snage HVO-a koje su napale ta sela, djelujući tako nasilno, imale namjeru da muslimanskom stanovništvu tih sela nanesu teške tjelesne i duševne povrede, čime su počinile okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1405. Vijeće, međutim, nije bilo u mogućnosti da zaključi da su snage HVO-a prilikom napada na sela Duge, Lizoperci, Munikoze i Parcani od juna do avgusta 1993. počinile zločine i samim tim okrutno postupanje.²²⁴⁰

1406. Što se tiče Srednje škole u Prozoru, Vijeće je utvrdilo da su u julu i avgustu 1993. vojni policajci i vojnici HVO-a, među kojima su bili pripadnici “Kinder voda”, zlostavljali zatočene Muslimane tako što su izvana dolazili u školu da bi tukli zatočenike i pucali u njih.²²⁴¹ Jedan od zatočenika bio je teško ranjen iz vatrenog oružja, izveden je iz škole i do današnjeg dana se vodi

²²³⁵ V. “Napad na sela Skrobućani i Gračanica i oštećivanje imovine i džamije u Skrobućanima” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²²³⁶ V. “Napad na sela Skrobućani i Gračanica i oštećivanje imovine i džamije u Skrobućanima” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²²³⁷ V. “Napad na sela Duge i Lug i oštećivanje imovine” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²²³⁸ V. “Napad na selo Podaniš ili Podonis i oštećivanje imovine” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²²³⁹ V. “Smrt šest Muslimana na području Prajina i Tolovca” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²²⁴⁰ V. “Napad na sela Duge i Lug i oštećivanje imovine”, “Napad na selo Lizoperci i oštećivanje imovine i džamije”, “Napad na selo Munikoze i oštećivanje imovine” i “Napad na selo Parcani i oštećivanje imovine” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²²⁴¹ V. “Postupanje prema zatočenicima u Srednjoj školi u Prozoru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

kao nestao.²²⁴² Zatočenike su svakodnevno tukli, a premlaćivanja su započinjala kasno noću i trajala su do sutradan ujutro.²²⁴³ Vojnici HVO-a su šamarali zatočenike i udarali ih kundacima.²²⁴⁴ Vijeće stoga zaključuje da su vojni policajci i vojnici HVO-a, među kojima su bili i pripadnici “Kinder voda”, nanijeli teške tjelesne i duševne povrede Muslimanima zatočenim u Srednjoj školi u Prozoru, što je predstavljalo tešku povredu ljudskog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su vojni policajci i vojnici HVO-a, među kojima su bili i pripadnici “Kinder voda”, koji su dolazili izvana u školu, postupajući tako nasilno, imali namjeru da im nanesu takve povrede, kao i da su osobe odgovorne u Srednjoj školi u Prozoru – Brigada “Rama”, civilni policajci, domobrani i, od 15. jula 1993., vojni policajci²²⁴⁵ – znali da to zlostavljanje može dovesti do nanošenja teških duševnih i tjelesnih povreda zatočenicima, što predstavlja tešku povredu ljudskog dostojanstva, i da su to prihvatili. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je postupanje vojnika HVO-a, među kojima su bili pripadnici “Kinder voda”, i vojnih policajaca prema Muslimanima zatočenim u Srednjoj školi u Prozoru u julu i avgustu 1993. predstavljalo okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1407. Što se tiče Unisove zgrade, Vijeće je utvrdilo da su u julu 1993. vojnici HVO-a, koji su dolazili po zatočenike da bi ih ispitivali i/ili tukli, pretukli neke od zatočenika. Zatočenici su po povratku plakali i vrištali.²²⁴⁶ Vijeće stoga zaključuje da su vojnici HVO-a zlostavljali Muslimane zatočene u Unisovoj zgradi i da su im nanesene teške tjelesne i duševne povrede, što je predstavljalo tešku povredu ljudskog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a, postupajući tako nasilno, imali namjeru da zatočenicima nanesu takve povrede. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je postupanje vojnika HVO-a prema Muslimanima zatočenim u zgradi Unisa u julu 1993. predstavljalo okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1408. Vijeće podsjeća da nije moglo da utvrdi da su zatočenici u Vatrogasnom domu u Prozoru tokom zatočenja bili zlostavljani.²²⁴⁷ Vijeće ističe da nije moglo da utvrdi da su zatočenici u

²²⁴² V. “Postupanje prema zatočenicima u Srednjoj školi u Prozoru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²²⁴³ V. “Postupanje prema zatočenicima u Srednjoj školi u Prozoru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²²⁴⁴ V. “Postupanje prema zatočenicima u Srednjoj školi u Prozoru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²²⁴⁵ V. “Opis, organizacija i način rada Srednje škole u Prozoru kao mjesta zatočenja” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²²⁴⁶ V. “Zatočenje muškaraca Muslimana u Unisovoj zgradi” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²²⁴⁷ V. “Zatočenje muškaraca Muslimana u Vatrogasnom domu u Prozoru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

Srednjoškolskom centru u Prozoru bili zlostavljani na njihovom mjestu zatočenja.²²⁴⁸ Vijeće stoga ne može da donese osuđujuću presudu za okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta, u vezi s događajima koji su se odigrali na tim mjestima.

1409. Vijeće je već utvrdilo da su u julu 1993. vojnici HVO-a prisilili zatočenike u stanici MUP-a u Prozoru da izvode radove koji su se sastojali od kopanja rovova na liniji fronta i da je jedan od tih vojnika HVO-a zlostavljao zatočenike dok su izvodili te radove.²²⁴⁹ Zatočenici su imali masnice na leđima i stomaku, slomljena rebra, a lica su im bila obličena krvlju.²²⁵⁰ Vijeće zaključuje da su vojnici HVO-a, time što su prisiljavali zatočenike da izvode radove vojnog karaktera za neprijateljsku vojsku – HVO, zatočenicima nanijeli teške duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva. Pored toga, zatočenicima koje su tukli, o čemu svjedoče masnice i tragovi koje su imali na licu, nanesene su teške tjelesne i duševne povrede. Pored toga, Vijeće zaključuje da su vojnici HVO-a imali namjeru da Muslimanima zatočenim u stanici MUP-a u Prozoru nanesu teške tjelesne i duševne povrede. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je postupanje vojnika HVO-a prema Muslimanima zatočenim u stanici MUP-a u julu 1993. predstavljalo okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1410. Vijeće je već utvrdilo da su tokom ljeta 1993. vojnici HVO-a prisiljavali zatočenike iz Srednje škole u Prozoru da izvode radove koji su se konkretno sastojali od kopanja rovova i da su vojnici HVO-a zlostavljali zatočenike dok su izvodili te radove.²²⁵¹ Nekim zatočenicima bili su slomljeni nos ili rebra, ili su imali masnice po tijelu i licu, konkretno oko očiju.²²⁵² Vijeće zaključuje da su, time što su bili prisiljeni da izvode radove vojnog karaktera za neprijateljsku vojsku – HVO, zatočenicima nanesene teške duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva. Pored toga, Vijeće smatra da su zatočenicima koje su tukli nanesene teške tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a imali namjeru da zatočenicima nanesu teške tjelesne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je postupanje vojnika HVO-a prema Muslimanima zatočenim u Srednjoj školi u Prozoru tokom radova predstavljalo okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

²²⁴⁸ V. “Zatočenje muškaraca Muslimana u Srednjoškolskom centru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²²⁴⁹ V. “Postupanje prema zatočenicima u objektima MUP-a u Prozoru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²²⁵⁰ V. “Postupanje prema zatočenicima u objektima MUP-a u Prozoru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²²⁵¹ V. “Postupanje prema zatočenicima u objektima MUP-a u Prozoru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²²⁵² V. “Postupanje prema zatočenicima u Srednjoj školi u Prozoru” i “Radovi koje su izvodili zatočenici iz Srednje škole u Prozoru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

1411. Vijeće je utvrdilo da su 31. jula 1993., vojnici HVO-a odveli pedesetak zatočenika iz Srednje škole u Prozoru na liniju fronta na Crnom vrhu i da su ih prisilili ih da hodaju bosu dok su ih oni vrijeđali, prije nego što su ih telefonskim žicama vezali jedne za druge.²²⁵³ Vijeće je takođe već napomenulo da su vojnici HVO-a otvorili vatru na zatočenike i da su neki od njih, s obzirom na to da su bili vezani žicama za druge zatočenike, ostajali bez daha kada su tijela nekih od zatočenika pala pogođena mecima.²²⁵⁴ Vijeće stoga zaključuje da su vojnici HVO-a nanijeli teške tjelesne i duševne povrede zatočenicima u Srednjoj školi u Prozoru koje su doveli na liniju fronta na Crnom vrhu, što predstavlja tešku povredu ljudskog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a imali namjeru da nanesu takve povrede. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je postupanje vojnika HVO-a prema Muslimanima zatočenim u Srednjoj školi u Prozoru na Crnom vrhu predstavljalo okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1412. Vijeće je utvrdilo da je u julu i avgustu 1993. muslimansko stanovništvo koje je HVO držao u zatočeništvu u Podgrađu, Lapsunju i Dugama, živjelo u veoma teškim uslovima²²⁵⁵ i bilo izloženo verbalnom i fizičkom nasilju vojnika HVO-a iz Brigade “Rama” i vojnih policajaca.²²⁵⁶ Vijeće je takođe utvrdilo da su žene i djevojke tukli i ponižavali – nekima od njih su obrijali glave ili su im skidali odjeću pred očima njihovih očeva i obratno.²²⁵⁷ Vijeće se uvjerilo da je postupanje prema Muslimanima zatočenim u naselju Podgrađe i selima Lapsunji i Duge i njihovim bližnjima, dovelo do toga da su im nanesene teške tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu ljudskog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a i vojni policajci, postupajući prema njima nasilno i na ponižavajući način, imali namjeru da im nanesu takve povrede. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje vojnika HVO-a prema muslimanskom stanovništvu zatočenom u Podgrađu, Lapsunju i Dugama u julu i avgustu 1993. predstavljalo okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1413. Vijeće je utvrdilo da su vojnici HVO-a 28. avgusta 1993. odveli žene, djecu i starije osobe koji su bili zatočeni u Podgrađu, Lapsunju i Dugama na teritoriju pod kontrolom ABiH i da su tom prilikom pucali i ranili neke od njih.²²⁵⁸ Nakon što su opkolili selo Duge, vojnici HVO-a su pucali u

²²⁵³ V. “Slanje pedeset zatočenika iz Srednje škole u Prozoru na liniju fronta na Crnom vrhu 31. jula 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²²⁵⁴ V. “Slanje pedeset zatočenika iz Srednje škole u Prozoru na liniju fronta na Crnom vrhu 31. jula 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²²⁵⁵ V. “Uslovi zatočenja Muslimana dovedenih u Podgrađe”, “Uslovi zatočenja Muslimana dovedenih u Lapsunju” i “Uslovi zatočenja Muslimana dovedenih u Duge” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²²⁵⁶ V. “Postupanje prema ženama, djeci i starijim osobama u Podgrađu, Lapsunju i Dugama” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²²⁵⁷ V. “Postupanje prema ženama, djeci i starijim osobama u Podgrađu, Lapsunju i Dugama” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²²⁵⁸ V. “Premještanje žena, djece i starijih osoba zadržanih u Podgrađu, Lapsunju i Dugama u Kučane krajem avgusta 1993” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

vazduh da bi primorali Muslimane da se ukrcaju u kamione.²²⁵⁹ Tokom transporta, tim Muslimanima nisu dali vode, iako je bilo veoma toplo i neki od njih su se gušili ili gubili svijest.²²⁶⁰ Kada su stigli u Kučane, bili su prisiljeni da hodaju pješice, pod pratnjom vojnika HVO-a koji su im rekli da su duž puta postavljene mine.²²⁶¹ Vijeće stoga zaključuje da je nasilno postupanje vojnika HVO-a prema ženama, djeci i starijim osobama Muslimanima zatočenim u Podgrađu, Lapsunju i Dugama tokom premještanja prema selu Kučani i teritoriji pod kontrolom ABiH dovelo do toga da su im nanesene teške tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a, među kojima je bio jedan pripadnik “Kinder voda”,²²⁶² koji su bili prisutni tokom odvođenja, postupajući tako nasilno, imali namjeru da im nanesu takve povrede. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je postupanje vojnika HVO-a prema Muslimanima prilikom odvođenja iz Podgrađa, Lapsunja i Duga na teritoriju pod kontrolom ABiH, predstavljalo okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1414. Vijeće je već utvrdilo da su od kraja avgusta 1993. do decembra 1993. žene, djeca, i starije osobe bili zatočeni u selu Duge gdje su ih zlostavljali pripadnici HVO-a, i to naročito “Kinder voda”, konkretno time što su im prijetili smrću, vrijeđali ih i premlačivali.²²⁶³ Neki od pripadnika HVO-a zlostavljali su Muslimane, posebno najstarije, među kojima je bio jedan starac kojega je jedan vojnik HVO-a udario stolicom koja mu se razbila o glavu.²²⁶⁴ Vijeće stoga zaključuje da je postupanje pripadnika HVO-a prema muslimanskom stanovništvu zatočenom u selu Duge dovelo do toga da su im nanesene teške tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a, među kojima su bili i pripadnici “Kinder voda”, postupajući prema zatočenicima tako nasilno, imali namjeru da im nanesu takve povrede, kao i da su osobe odgovorne za nadzor nad selom Duge - pripadnici Vojne policije HVO-a²²⁶⁵ – koje su znale za to postupanje i koje nisu ništa učinile da ga prekinu, znale da to zlostavljanje može dovesti do nanošenja takvih povreda i da su to prihvatile.

²²⁵⁹ V. “Premještanje žena, djece i starijih osoba zadržanih u Podgrađu, Lapsunju i Dugama u Kučane krajem avgusta 1993” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²²⁶⁰ V. “Premještanje žena, djece i starijih osoba zadržanih u Podgrađu, Lapsunju i Dugama u Kučane krajem avgusta 1993” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²²⁶¹ V. “Premještanje žena, djece i starijih osoba zadržanih u Podgrađu, Lapsunju i Dugama u Kučane krajem avgusta 1993” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²²⁶² V. “Premještanje žena, djece i starijih osoba zadržanih u Podgrađu, Lapsunju i Dugama u Kučane krajem avgusta 1993” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²²⁶³ V. “Postupanje prema posljednjim preostalim Muslimanima u opštini Prozor od kraja avgusta do decembra 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²²⁶⁴ V. “Postupanje prema posljednjim preostalim Muslimanima u opštini Prozor od kraja avgusta do decembra 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²²⁶⁵ V. “Postupanje prema posljednjim preostalim Muslimanima u opštini Prozor od kraja avgusta do decembra 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

1415. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je postupanje vojnika HVO-a, među kojima su bili pripadnici “Kinder voda”, prema Muslimanima iz sela Duge od kraja avgusta 1993. do decembra 1993. predstavljalo okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

II. Opština Gornji Vakuf

1416. Preliminarno, Vijeće podsjeća da su se 18. januara 1993., kada je HVO napao grad Gornji Vakuf i sela Duša, Uzričje, Ždrimci i Hrasnica, u svim tim mjestima nalazile žene, djeca i starije osobe i da nisu učestvovali u borbama. Oni su, dakle, bili zaštićeni u smislu člana 3 Statuta. Pored toga, s obzirom na to da su bili zatočeni, Muslimani zatočeni na više lokacija u opštini Gornji Vakuf takođe nisu ili nisu više učestvovali u borbenim dejstvima i bili su zaštićene osobe u smislu člana 3 Statuta.

1417. Kako je Vijeće utvrdilo, snage HVO-a su, prilikom napada na grad Gornji Vakuf i sela Duša, Uzričje, Ždrimci i Hrasnica 18. januara 1993., uništile dio grada Gornjeg Vakufa, kao i kuće u selima Duša, Hrasnica, Uzričje i Ždrimci.²²⁶⁶ U selu Duša, ranjene su žene, djeca i starije osobe, a sedam drugih osoba poginulo je od granate HVO-a ispaljene na kuću u koju su se sklonile.²²⁶⁷ Pored toga, Vijeće podsjeća da su snage HVO-a, čim su preuzele kontrolu nad tim selima, sistematski zatočile civilno stanovništvo tih sela.²²⁶⁸ Vijeće se uvjerilo da su svi ti događaji doveli do toga da su muslimanskom civilnom stanovništvu koje je bilo žrtva tih djela nanesene teške tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće se, pored toga, uvjerilo da su snage HVO-a koje su napale grad Gornji Vakuf i sela Duša, Uzričje, Ždrimci i Hrasnica imale namjeru da stanovnicima nanesu teške tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva, čime su počinile okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1418. Vijeće je utvrdilo da su vojnici HVO-a, nakon napada HVO-a 18. januara 1993., tukli i premlaćivali Muslimane, stanovnike sela Uzričje zatočene u dvije kuće u selu i da su primorali

²²⁶⁶ V. “Napad na grad Gornji Vakuf i zločini koji su, prema navodima, posljedica tog napada”, “Napad na selo Duša”, “Napad na selo Hrasnica”, “Napad na selo Uzričje” i “Napad na selo Ždrimci” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

²²⁶⁷ V. “Napad na selo Duša” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf. Što se tiče sedam osoba koje su poginule od granate koja je pala na kuću u koju su se sklonile, V. “Opština Gornji Vakuf” u pravnim zaključcima Vijeća po tački Optužnice 2 (ubistvo, zločin protiv čovječnosti) i tački Optužnice 3 (hotimično lišavanje života, teška povreda Ženevskih konvencija).

²²⁶⁸ V. “Navodi o raseljavanju žena, djece, starijih i nemoćnih osoba iz sela Duša i njihovom zatočenju”, “Navodi o raseljavanju žena, djece i starijih osoba iz sela Hrasnica i njihovom zatočenju”, “Zatočenje stanovnika sela Ždrimci” i “Navodi o zatočenju i raseljavanju žena i djece iz sela Ždrimci” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

jednog od njih da se skine tokom ispitivanja.²²⁶⁹ Vijeće je takođe zaključilo da su u februaru 1993. pripadnici HVO-a prisiljavali stanovnike sela da izađu iz kuća, da stoje dugo na zimi, vrijeđali ih, prijetili da će ih ubiti i pucali im iznad glava.²²⁷⁰

1419. Vijeće se uvjerilo da je nasilno i degradirajuće postupanje prema stanovnicima Uzričja koji su bili u zatočenju oko mjesec i po dana,²²⁷¹ dovelo do toga da su mještanima nanesene teške tjelesne i duševne povrede i teška povreda njihovog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a, time što su u više navrata zatočene mještane podvrgnuli takvom postupanju, imali namjeru da im nanesu teške tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće zaključuje da je postupanje vojnika HVO-a prema stanovnicima Uzričja od 19. januara 1993. predstavljalo okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1420. Što se tiče muškaraca iz sela Duša i Hrasnica koji su oko dvije sedmice bili zatočeni u fabrici namještaja u Trnovači nakon 18. januara 1993., Vijeće je utvrdilo da su vojnici HVO-a koji su dolazili izvana tukli zatočenike palicama, kundacima, pendrecima, gvozdanim šipkama ili nogama i šakama, da su ih primoravali da se međusobno tuku, da se svlače, te da su vojnici HVO-a jednom od njih, Hasanu Behli, odsjekli uho nakon čega su na ranu sipali alkohol i udarali ga po rani nogama.²²⁷²

1421. Vijeće se uvjerilo da je višekratno nasilno postupanje vojnika HVO-a prema zatočenicima u fabrici namještaja tokom otprilike dvije sedmice dovelo do toga da su zatočenicima nanesene teške tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a, postupajući tako prema zatočenicima, imali namjeru da im nanesu teške tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva, kao i da su vojnici zaduženi za nadzor nad zatočenicima – pripadnici Brigade “Ante Starčević”²²⁷³ – koji su znali za to postupanje i koji nisu ništa učinili da to prestane, znali da to zlostavljanje može dovesti do nanošenja teških tjelesnih i duševnih povreda zatočenicima, što predstavlja tešku povredu ljudskog dostojanstva i da su to prihvatili. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje vojnika HVO-a prema zatočenicima u fabrici namještaja u Trnovači tokom otprilike dvije sedmice nakon 18. januara 1993. predstavljalo okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

²²⁶⁹ V. “Zatočenje stanovnika sela Uzričje” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

²²⁷⁰ V. “Zatočenje stanovnika sela Uzričje” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

²²⁷¹ V. “Zatočenje stanovnika sela Uzričje” i “Raseljavanje stanovnika sela Uzričje” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

²²⁷² V. “Uslovi zatočenja i postupanje prema muškarcima Muslimanima koje je HVO zatočio u fabrici namještaja u Trnovači” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

²²⁷³ V. “Organizacija i način rada fabrike namještaja u Trnovači kao mjesta zatočenja” i “Uslovi zatočenja i postupanje prema muškarcima Muslimanima koje je HVO zatočio u fabrici namještaja u Trnovači” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

1422. Vijeće je takođe utvrdilo da su vojnici HVO-a primorali žene iz sela Ždrimci koje su nakon napada 18. januara 1993. bile zatočene u tri ili četiri kuće u selu da mole hrišćanske molitve ispred mekteba i prijetili da će spaliti mekteb.²²⁷⁴ Vijeće se uvjerilo da su im takvim postupanjem nanesene teške duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće se takođe uvjerilo da su vojnici HVO-a, time što su ih tjerali da mole te molitve pod prijetnjom da će spaliti vjersku ustanovu, imali namjeru da im nanesu teške duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje prema ženama iz sela Ždrimci predstavljalo okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1423. Najzad, Vijeće je utvrdilo da su dva vojnika HVO-a koji su sprovođili žene, djecu i starije osobe iz sela Hrasnica koji su bili u zatočeništvu od 18. januara 1993. i koji su te večeri odvedeni u Volare,²²⁷⁵ vrijeđali i “provocirali” te žene, djecu i starije osobe, o čemu nema drugih detalja.²²⁷⁶ Vijeće se nije uvjerilo da su te uvrede, prijetnje i provokacije dovele do toga da su ženama, djeci i strajjim osobama iz sela Hrasnica nanesene teške tjelesne ili duševne povrede i teška povreda dostojanstva. Vijeće stoga ne može da zaključi da je postupanje prema tim ženama, djecom i starijim osobama predstavljalo okrutno postupanje iz člana 3 Statuta.

1424. Što se tiče žena, djece i starijih osoba iz sela Hrasnica koji su od 19. januara bili zatočeni u kućama u Trnovači nakon što su bili zatočeni u Volarima i u fabrici namještaja, Vijeće je konstatovalo da ih HVO nije zlostavljao.²²⁷⁷ Što se tiče žena, djece i starijih osoba iz sela Duša i Ždrimci, Vijeće napominje da nije moglo da utvrdi kako se prema njima postupalo na više lokacija gdje su bili zatočeni.²²⁷⁸ Vijeće stoga ne može da zaključi da je postupanje prema zatočenim Muslimanima na tim raznim lokacijama zatočenja predstavljalo okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)

1425. Preliminarno, Vijeće napominje da Muslimani zatočeni u Školi u Sovićima, s obzirom na to da su bili zatočeni, nisu ili nisu više učestvovali u borbenim dejstvima. Vijeće stoga zaključuje da su zatočeni Muslimani bili zaštićene osobe u smislu člana 3 Statuta.

²²⁷⁴ V. “Navodi o zatočenju i raseljavanju žena i djece iz sela Ždrimci” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

²²⁷⁵ V. “Navodi o raseljavanju žena, djece, starijih i nemoćnih osoba iz sela Duša i njihovom zatočenju” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

²²⁷⁶ V. “Navodi o raseljavanju žena, djece, starijih i nemoćnih osoba iz sela Duša i njihovom zatočenju” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

²²⁷⁷ V. “Navodi o raseljavanju žena, djece, starijih i nemoćnih osoba iz sela Duša i njihovom zatočenju” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

1426. Vijeće je utvrdilo da su od 17. aprila do 5. maja 1993. vojnici HVO-a, među kojima su bili i vojnici KB-a, tukli i zlostavljali neke od zatočenih Muslimana, među kojima je bilo i žena, tokom zatočenja u Školi u Sovićima.²²⁷⁹ Vijeće je tako konkretno konstatovalo da su od 17. do 19. aprila 1993. dvije žene pretučene, a zatim primorane da jedna drugu udaraju palicama; da su jednog zatočenika tukli šakama, kundacima i nogama, a da mu poslije toga nije pružena medicinska pomoć, kao i da je jednom zatočeniku zariven nož u butinu.²²⁸⁰ Vijeće se uvjerilo da je nasilno postupanje vojnika HVO-a, među kojima su bili pripadnici KB-a, prema tim zatočenicima dovelo do toga da su zatočenicima nanesene teške patnje i tjelesna i duševna povreda, što predstavlja tešku povredu njihovog ljudskog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a, među kojima su bili i vojnici KB-a, imali namjeru da zlostavljaju zatočenike nanoseći im teške patnje i tjelesne i duševne boli, kao i da su osobe odgovorne za nadzor nad zatočenicima u Školi u Sovićima – pripadnici 3. bojne “Mijat Tomić”, pripadnici KB-a i pripadnici vojne policije²²⁸¹ – koje su znale za to postupanje i koje nisu ništa učinile da to prestane, znale da to zlostavljanje može dovesti do nanošenja teških tjelesnih i duševnih povreda zatočenicima, što predstavlja tešku povredu ljudskog dostojanstva zatočenika i da su to prihvatile.

1427. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje HVO-a prema Muslimanima zatočenim u Školi u Sovićima od 17. aprila do 5. maja 1993. godine predstavljalo okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1428. Vijeće je utvrdilo da su tokom transporta iz Škole u Sovićima prema Zatvoru u Ljubuškom 18. aprila 1993. vojnici HVO-a, među kojima su bili vojnici KB-a, pretukli muškarce Muslimane i vojnike ABiH koji su bili u zatočeništvu i da su ih ponižavali, na primjer tražeći od jednog zatočenika da se skine do pojasa i da čisti cipele oficira odjećom koju je svukao sa sebe.²²⁸² Vijeće je dobilo na uvid dokaze koji pokazuju da su se na tim zatočenicima vidjeli tragovi premlaćivanja kad su stigli u Ljubuški.²²⁸³ Vijeće se uvjerilo da je nasilno i degradirajuće postupanje vojnika HVO-a, među kojima su bili vojnici KB-a, prema Muslimanima 18. aprila 1993. dovelo do toga da su zatočenicima nanesene teške tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog

²²⁷⁸ V. “Navodi o raseljavanju žena, djece, starijih i nemoćnih osoba iz sela Duša i njihovom zatočenju” i “Navodi o zatočenju i raseljavanju žena i djece iz sela Ždrimci” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

²²⁷⁹ V. “Zaključci Vijeća u vezi s navodima o kriminalnim događajima u Školi u Sovićima” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

²²⁸⁰ V. “Uslovi zatočenja i postupanje prema zatočenicima u Školi u Sovićima” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

²²⁸¹ V. “Organizacija i način rada Škole u Sovićima kao mjesta zatočenja” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

²²⁸² V. “Postupanje prema muškarcima Muslimanima prilikom premještanja iz Škole u Sovićima u Zatvor u Ljubuškom 18. aprila 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

²²⁸³ V. “Postupanje prema muškarcima Muslimanima prilikom premještanja iz Škole u Sovićima u Zatvor u Ljubuškom 18. aprila 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

ljudskog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a, među kojima su bili i vojnici KB-a, imali namjeru da zatočenicima nanesu tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog ljudskog dostojanstva.

1429. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje HVO-a prema zatočenim Muslimanima tokom transporta prema Zatvoru u Ljubuškom 18. aprila 1993. predstavljalo okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1430. Vijeće je utvrdilo da su vojnici HVO-a, među kojima su bili “Tutini” vojnici i bivši pripadnici HOS-a, od 19. aprila do 4. ili 5. maja 1993. držali u zatočenju u šest ili sedam kuća u Junuzovićima žene, djecu i starije osobe i da su ih redovno tukli i izlagali drugim oblicima zlostavljanja, poput vrijeđanja, prijetnji smrću i otvaranja vatre na kuće radi zastrašivanja²²⁸⁴ Vijeće je takođe konstatovalo da je među zatočenicima generalno vladala atmosfera straha.²²⁸⁵ Vijeće se uvjerilo da je nasilno postupanje vojnika HVO-a, među kojima su bili i pripadnici KB-a, tokom gotovo tri sedmice, dovelo do toga da su zatočenicima nanesene teške patnje i teška tjelesna i duševna povreda, što predstavlja tešku povredu njihovog ljudskog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a, među kojima su bili “Tutini” vojnici, imali namjeru da zlostavljaju zatočeničke nanoseći im teške patnje i tešku tjelesnu i duševnu povredu, kao i da su osobe odgovorne za nadzor nad zatočenicima u zaseoku Junuzovići – pripadnici KB-a i vojnici HVO-a, bivši pripadnici HOS-a – koje su znale za to postupanje i koje nisu ništa učinile da to prestane, znale da ono može da dovede do nanošenja teških tjelesnih i duševnih povreda zatočenicima, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva i da su to prihvatile.

1431. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje HVO-a prema Muslimanima zatočenim u zaseoku Junuzovići od 19. aprila do 4. ili 5. maja 1993. predstavljalo okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1432. Vijeće je utvrdilo da su 20. aprila 1993., vojnici HVO-a među kojima je bio i “Tuta”, pripadnici 3. bojne “Mijat Tomić”, Pukovnije “Bruno Bušić” i KB-a, premlaćivali, ponižavali, vrijeđali i prijetili smrću vojnicima ABiH koje su držali u zatočeništvu na Ribnjaku.²²⁸⁶ Vijeće se uvjerilo da je nasilno i degradirajuće postupanje vojnika HVO-a i Mladena Naletilića zvanog “Tuta” toga dana dovelo do toga da su zatočenicima nanesene teške patnje i teška tjelesna i duševna

²²⁸⁴ V. “Organizacija kuća u zaseoku Junuzovići kao mjesta zatočenja” i “Zatočenje i postupanje prema zatočenicima u zaseoku Junuzovići” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

²²⁸⁵ V. “Organizacija kuća u zaseoku Junuzovići kao mjesta zatočenja” i “Zatočenje i postupanje sa zatočenicima u zaseoku Junuzovići” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

²²⁸⁶ V. “Organizacija Ribnjaka kao mjesta zatočenja” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

povreda, što predstavlja tešku povredu ljudskog dostojanstva tih zatočenika. Vijeće se uvjerilo, da su vojnici HVO-a, među kojima je bio Mladen Naletilić “Tuta” imali namjeru da zlostavljaju zatočenike i da im nanesu teške patnje i tešku tjelesnu i duševnu povredu, kao i da su jedinice prisutne na Ribnjaku 20. aprila 1993. – pripadnici 3. bojne “Mijat Tomić”, Pukovnije “Bruno Bušić” i KB-a²²⁸⁷ – koje su znale za to postupanje i koje nisu ništa učinile da to prestane, znale da će vjerovatne posljedice tog postupanja biti nanošenje teških tjelesnih i duševnih povreda zatočenicima, što predstavlja tešku povredu njihovog ljudskog dostojanstva i da su to prihvatile.

1433. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje HVO-a prema Muslimanima zatočenim na Ribnjaku 20. aprila 1993. predstavljalo okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1434. Vijeće je utvrdilo da su neki muškarci - koje su vojnici 3. bojne “Mijat Tomić”, pripadnici KB-a i pripadnici Vojne policije HVO-a držali u zatočeništvu u Školi u Sovićima od 17. aprila do 5. maja 1993. - među kojima su bili Nihad Kovač, koji je u to vrijeme imao 13 godina i jedan vojnik ABiH, bili prisiljeni da obavljaju radove poput sahranjivanja leševa poginulih vojnika ili “inženjerijske” radove na položajima HVO-a.²²⁸⁸ Konkretno, vojnici HVO-a su prisilili Nihada Kovača da, dok je bio u zatočenju u Školi u Sovićima, kopa rovove i da nosi teške sanduke s municijom do vojnog objekta udaljenog oko četiri kilometra od Škole u Sovićima.²²⁸⁹ Većina Vijeća se, uz suprotno mišljenje sudije Trechsela, uvjerila da su mu, s obzirom na njegov tadašnji uzrast, kao i na karakter i dužinu trajanja radova koje je bio prisiljen da izvodi, uslijed tih radova nanesene teške tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu ljudskog dostojanstva. Pored toga, većina Vijeća se uz suprotno mišljenje sudije Trechsela, uvjerila da su vojnici HVO-a koji su ga prisilili da izvodi te radove znali da to može dovesti do nanošenja teških tjelesnih i duševnih povreda, što predstavlja tešku povredu ljudskog dostojanstva i da su to prihvatili.

1435. Većina Vijeća stoga zaključuje, uz suprotno mišljenje sudije Trechsela, da su radovi koje je izvodio Nihad Kovač, koji je tada imao 13 godina i bio zatočen u Školi u Sovićima, predstavljali okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

²²⁸⁷ V. “Organizacija Ribnjaka kao mjesta zatočenja” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

²²⁸⁸ V. “Radovi koje su izvodili zatočenici” i “Zaključci Vijeća u vezi s navodima o kriminalnim događajima u Školi u Sovićima” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

²²⁸⁹ V. “Radovi koje su izvodili zatočenici” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

1436. Što se tiče vojnika ABiH, Vijeće napominje da je on izjavio da se dobrovoljno javio da sahranjuje leševe Muslimana poginulih tokom napada HVO-a na sela Sovići i Doljani.²²⁹⁰ S izuzetkom tih elemenata, Vijeće nema drugih informacija. Vijeće stoga ne može da zaključi da su radovi koje je taj vojnik vršio dok ga je HVO držao u zatočeništvu u Školi u Sovićima predstavljali okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 5 Statuta.

IV. Opština Mostar

1437. Vijeće je utvrdilo da su 13. juna 1993. vojnici 4. bojne "Tihomir Mišić", 3. brigade HVO-a i pripadnici ATG "Vinko Škrobo" - Vinko Martinović Štela, Bobo Perić, Damir Perić, Ernest Takač i Nino Pehar Žega - pretukli veliki broj ljudi tokom operacija vođenih s ciljem da se Muslimani silom protjeraju iz njihovih domova u naselju Dum u zapadnom Mostaru.

1438. Vijeće smatra da te osobe nisu učestvovala u neprijateljstvima u vrijeme deložacija i bile su, shodno tome, zaštićene osobe u smislu člana 3 Statuta.

1439. Vijeće se, pored toga, uvjerilo da su vojnici HVO-a, time što su ih silom protjerali i tukli, tim Muslimanima nanijeli teške tjelesne i duševne povrede i da su to učinili namjerno. Vijeće stoga zaključuje je postupanje vojnika 4. bojne "Tihomir Mišić" i 3. brigade HVO-a, kao i pripadnika ATG "Vinko Škrobo", Vinka Martinovića Štele, Bobe Perića, Damira Perića, Ernesta Takača i Nine Pehara "Žega", prema Muslimanima iz naselja Dum u zapadnom Mostaru 13. juna 1993. predstavljalo okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1440. Preliminarno, Vijeće napominje da Muslimani zatočeni u Duhanskom institutu i na Mašinskom fakultetu nisu ili nisu više učestvovali u borbama; da Muslimani iz zapadnog Mostara, koji su od maja 1993. do februara 1994. bili žrtve više akcija deložiranja, nisu ili nisu više učestvovali u borbenim operacijama i da je to bio slučaj s većinom Muslimana koji su živjeli u istočnom Mostaru od juna 1993. do marta 1994. Svi su oni, dakle, bili zaštićene osobe u smislu člana 3 Statuta.

²²⁹⁰ V. "Radovi koje su izvodili zatočeni" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

1441. Kako je Vijeće utvrdilo, vojnici HVO-a, konkretno Mladen Naletilić i Juka Prazina, premlatili su nogama i kundacima muškarce Muslimane koji su uhapšeni prilikom pada zgrade Vranica u zapadnom Mostaru 10. maja 1993. i koji su držani u zatočeništvu u Duhanskom institutu.²²⁹¹ Vijeće se uvjerilo da su izuzetno nasilnim postupanjem pripadnika HVO-a prema muškarcima Muslimanima, među kojima su bili i civili i ratni zarobljenici zatočenim u Duhanskom institutu u maju 1993., tim zatočenicima nanesene teške tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a, među kojima su bili Mladen Naletilić i Juka Prazina, imali namjeru da im nanesu teške tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće zaključuje da je postupanje vojnika HVO-a prema muškarcima Muslimanima zatočenim u Duhanskom institutu nakon pada zgrade Vranica 10. maja 1993. predstavljalo okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1442. Vijeće je takođe konstatovalo da su muškarci Muslimani zatočeni na Mašinskom fakultetu nakon napada 9. maja 1993. i nakon napada 30. juna 1993., među kojima su i civili i ratni zarobljenici, bili podvrgnuti teškom i učestalom premlaćivanju tokom maja i jula 1993. od strane vojnika i vojnih policajaca HVO-a, uključujući i pripadnike 3. bojne vojne policije. Zatočenike su udarali nogama, kundacima, pendrecima i debelim kablovima, što je prouzrokovalo teške tjelesne povrede i gubitak svijesti.²²⁹² Jednom zatočeniku su čak odsjekli uho, a više zatočenika je od posljedica premlaćivanja umrlo.²²⁹³ Vijeće je, međutim, utvrdilo da ne raspolaže dokazima koji bi mu omogućili da odredi da li se s tim premlaćivanjima nastavilo i u avgustu 1993., kao ni da li su Muslimani bili zatočeni na Mašinskom fakultetu nakon jula 1993.²²⁹⁴

1443. Vijeće se uvjerilo da je izuzetno nasilno postupanje vojnika HVO-a i pripadnika Vojne policije HVO-a prema muškarcima Muslimanima zatočenim na Mašinskom fakultetu u maju i julu 1993. dovelo do toga da su zatočenicima nanesene teške tjelesne i duševne povrede, što predstavlja povredu njihovog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a i vojni policajci imali namjeru da im nanesu teške tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje vojnika HVO-a i vojnih policajaca prema Muslimanima iz zapadnog Mostara zatočenim na Mašinskom fakultetu u maju i julu 1993. predstavljalo okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

²²⁹¹ V. "Duhanski institut" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²²⁹² V. "Postupanje prema zatočenicima na Mašinskom fakultetu", "Sudbina dvanaest vojnika ABiH" i "Navodi o zločinima počinjenim na Mašinskom fakultetu od jula 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²²⁹³ V. "Sudbina 12 vojnika ABiH" i "Navodi o zločinima počinjenim na Mašinskom fakultetu od jula 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²²⁹⁴ V. "Navodi o zločinima počinjenim na Mašinskom fakultetu od jula 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

1444. Vijeće je pored toga utvrdilo da su 14. jula 1993. u Buni, vojni policajci HVO-a koji su se tamo nalazili, uključujući 5. bojnu vojne policije, uhapsili i više puta pretukli jednog dječaka Muslimana i njegovog djeda u stanici vojne policije u Buni, prije nego što su ih odveli do ivice puta gdje su pucali u njih, pri čemu su jednog od njih ubili, a drugog teško ranili i tamo ostavili.²²⁹⁵

1445. Vijeće se uvjerilo da je izuzetno nasilno postupanje pripadnika vojne policije HVO-a 14. jula 1993. u Buni prema toj dvojici Muslimana koji nisu učestvovali u borbama i koji su, dakle, bili zaštićene osobe u smislu člana 3 Statuta, dovelo do toga da su im nanesene teške tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su, time što su pretukli tu dvojicu Muslimana i što su pucali na njih, pripadnici Vojne policije HVO-a imali namjeru da im nanesu teške tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje pripadnika Vojne policije HVO-a 14. jula 1993. prema dječaku Muslimanu i njegovom djedu iz Bune predstavljalo okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1446. Vijeće je takođe utvrdilo da su vojnici HVO-a 24. avgusta 1993., nakon napada HVO-a na Raštane koji je izvršen istog dana, žene i djecu koji su se nalazili pored jedne kuće u selu podvrgnuli tjelesnom i psihološkom nasilju tako što su ih tukli, prijetili im smrću i silovanjem, i seksualno ih zlostavljali.²²⁹⁶

1447. Vijeće se uvjerilo da je izuzetno nasilno i degradirajuće postupanje kome su vojnici HVO-a 24. avgusta 1993. u Raštanima podvrgnuli Muslimane koji nisu učestvovali u borbama i koji su, dakle, bili zaštićene osobe u smislu člana 3 Statuta, dovelo do toga da su tim civilima nanesene teške tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a, time što su žene i djecu podvrgnuli takvom postupanju, imali namjeru da im nanesu teške tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje HVO-a prema ženama i djeci Muslimanima iz Raštana 24. avgusta 1993. predstavljalo okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

²²⁹⁵ V. "Navodi o zločinima počinjenim u Buni oko 14. jula 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²²⁹⁶ V. "Postupanje prema muslimanskim ženama i djeci tokom napada na selo Raštani" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

1448. Vijeće je, pored toga, utvrdilo da su za vrijeme akcija vođenih u periodu od maja 1993. do februara 1994., tokom kojih su Muslimani iz zapadnog Mostara protjerani iz svojih domova, vojnici HVO-a – a posebno pripadnici ATG “Benko Penavić” u maju 1993., pripadnici 4. bojne 3. brigade HVO-a i pripadnici KB-a u junu 1993., te pripadnici ATG “Vinko Škrobo” i “Benko Penavić” u septembru 1993. – prijetili i zastrašivali Muslimane koje su deložirali, te ih žestoko udarali nogama, šakama i kundacima.²²⁹⁷ Vijeće je takođe utvrdilo da su tokom tih deložacija u junu, julu i septembru 1993., počinjeni seksualni nasrtaji;²²⁹⁸ Vijeće, međutim, nije bilo u mogućnosti da zaključi da su Muslimani bili žrtve seksualnih nasrtaja tokom akcija deložiranja koje je HVO izvodio u maju i avgustu 1993., ni u periodu od oktobra 1993. do februara 1994.²²⁹⁹

1449. Vijeće se uvjerilo da je izuzetno nasilno i degradirajuće postupanje kome su pripadnici oružanih snaga HVO-a podvrgnuli Muslimane iz zapadnog Mostara dok su ih protjerivali iz njihovih domova, od maja 1993. do februara 1994., dovelo do toga da su tim Muslimanima nanesene teške tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a imali namjeru da im nanesu teške tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je postupanje HVO-a prema Muslimanima iz zapadnog Mostara u periodu od maja 1993. do februara 1994., predstavljalo okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1450. Što se tiče Muslimana koji su živjeli u istočnom Mostaru, Vijeće je utvrdilo da su, u periodu od juna 1993. do marta 1994., granatiranje i otvaranje vatre iz drugog naoružanja na istočni Mostar od strane HVO-a, kao i prava kampanja snajperskih dejstava po civilnom muslimanskom stanovništvu istočnog Mostara, imali za posljedicu pogibiju i ranjavanje mnogih Muslimanima koji su živjeli u istočnom djelu grada²³⁰⁰ i stvaranje atmosfere straha.²³⁰¹ Većina Vijeća je već utvrdila, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, da su žene, djeca i starije osobe iz istočnog Mostara bili

²²⁹⁷ V. “Djela nasilja i krađe nad uhapšenim, deložiranim, zatočenim i raseljenim Muslimanima u maju 1993.” i “Silovanje, seksualno zlostavljanje, krađa, prijetnje i zastrašivanje Muslimana tokom akcija deložiranja u zapadnom Mostaru u julu i avgustu 1993” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²²⁹⁸ V. “Navodi o zločinima počinjenim od septembra 1993. do aprila 1994.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²²⁹⁹ V. “Djela nasilja i krađe nad uhapšenim, deložiranim, zatočenim i raseljenim Muslimanima u maju 1993.”, “Navodi o zločinima počinjenim tokom juna 1993.”, “Silovanje, seksualno zlostavljanje, krađa, prijetnje i zastrašivanje Muslimana tokom akcija deložiranja u zapadnom Mostaru u julu i avgustu 1993.” i “Navodi o zločinima počinjenim od septembra 1993. do aprila 1994.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²³⁰⁰ V. “Granatiranje i artiljerijsko djelovanje po istočnom Mostaru” i “Kampanja snajperskih dejstava čiji je cilj bilo cjelokupno stanovništvo istočnog Mostara” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar. V. takođe dio posvećen ispitivanju 12 incidenata na koje ukazuje Tužilaštvo i u kojima su učestvovali snajperisti HVO-a, među kojima je 9 imalo za posljedicu ranjavanje stanovnika istočnog Mostara: “Snajperski incident br. 1”, “Snajperski incident br. 2”, “Snajperski incident br. 4”, “Snajperski incident br. 6”, “Snajperski incident br. 7”, “Snajperski incident br. 8”, “Snajperski incident br. 9” i “Snajperski incident br. 10” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

cilj snajperista HVO-a dok su obavljali svakodnevne poslove koji nisu imali nikakve veze s borbenim operacijama, kao i vatrogasci koji su pružali pomoć stanovništvu.²³⁰²

1451. Vijeće je, pored toga, utvrdilo da je granatiranje i otvaranje vatre iz drugog naoružanja na istočni Mostar od strane HVO-a bilo svakodnevno, intenzivno i učestalo.²³⁰³ Ono se nije ograničavalo na konkretne ciljeve,²³⁰⁴ iako je HVO bio u mogućnosti da gađa i identifikuje ciljeve zahvaljujući korekciji gađanja.²³⁰⁵ Vijeće je zaključilo da je to granatiranje i vatra iz drugog naoružanja, iako su oružane snage HVO-a konkretno ciljale određena područja i/ili zgrade u kojima je možda bilo vojnih ciljeva,²³⁰⁶ pogadalo čitav istočni Mostar, koji je bio izuzetno gusto naseljeno područje, s brojnim stambenim objektima, javnim zgradama i prodavnicama.²³⁰⁷ Vijeće je takođe utvrdilo da je HVO bacao gume napunjene eksplozivom na stambene objekte u naselju Donja Mahala, kao i napalm bombe koje su bacane iz aviona.²³⁰⁸

1452. Najzad, kako je Vijeće utvrdilo, Muslimani, stanovnici istočnog Mostara živjeli su u izuzetno teškim životnim i higijenskim uslovima od juna 1993. do aprila 1994..²³⁰⁹ Vijeće je konkretno utvrdilo da je civilno stanovništvo moralo da boravi u skućenom prostoru i da se pomiri s tim da živi u suteranima i podrumima zgrada ili u pretrpanim stanovima, do čega je konkretno došlo uslijed priliva muslimanskog stanovništva zbog akcija deložiranja Muslimana koje je HVO provodio od maja 1993.²³¹⁰ Tokom čitavog tog perioda, nisu imali vode,²³¹¹ električne energije,²³¹² hrane,²³¹³ ni medicinske njege.²³¹⁴ Vijeće je konstatovalo da su se ti uslovi pogoršavali i da su trajali mjesecima, te da su bili dodatno otežavani uslijed blokade ili onemogućavanja redovnog dopremanja humanitarne pomoći i pristupa međunarodnih organizacija istočnom Mostaru od strane

²³⁰¹ V. "Granatiranje i artiljerijsko djelovanje po istočnom Mostaru" i "Kampanja snajperskih dejstava čiji je cilj bilo cjelokupno stanovništvo istočnog Mostara" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²³⁰² V. "Kampanja snajperskih dejstava čiji je cilj bilo cjelokupno stanovništvo istočnog Mostara" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²³⁰³ V. "Granatiranje i artiljerijsko djelovanje po istočnom Mostaru" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²³⁰⁴ V. "Granatiranje i artiljerijsko djelovanje po istočnom Mostaru" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²³⁰⁵ V. "Granatiranje istočnog Mostara" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²³⁰⁶ V. "Granatiranje i artiljerijsko djelovanje po istočnom Mostaru" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²³⁰⁷ V. "Granatiranje i artiljerijsko djelovanje po istočnom Mostaru" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²³⁰⁸ V. "Granatiranje i artiljerijsko djelovanje po istočnom Mostaru" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²³⁰⁹ V. par."Životni uslovi stanovništva u istočnom Mostaru" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²³¹⁰ V. "Životni uslovi stanovništva u istočnom Mostaru" (uvodni dio) u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²³¹¹ V. "Dostupnost vode i električne energije" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²³¹² V. "Dostupnost vode i električne energije" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²³¹³ V. "Dostupnost hrane" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

HVO-a,²³¹⁵ kao i uslijed izolacije u kojoj je HVO držao stanovništvo u enklavi u kojoj je ono moralo da ostane.²³¹⁶ Najzad, intenzivno granatiranje i vatra iz drugog naoružanja, kao i snajperska dejstva HVO-a su, pored ubijanja, ranjavanja i terorisanja stanovništva, onemogućili stanovnicima da se slobodno kreću i da pokušaju da se snabdiju vodom, hranom i drugim osnovnim životnim namirnicama i primorali ih da žive sumornim životom u podzemlju.²³¹⁷

1453. Vijeće zaključuje da je HVO, time što je od juna 1993. do marta 1994., svakodnevno granatirao i otvarao vatru iz drugog naoružanja na skućeno područje s velikom koncentracijom civila, dok je stanovništvo bilo odsječeno u toj enklavi i moralo da u njoj boravi,²³¹⁸ time što je nametnuo izuzetno teške životne uslove stanovnicima istočnog Mostara i time što je prouzrokovao brojne smrti, ranjavanja i razaranja, nanio teške tjelesne i duševne povrede stanovnicima istočnog Mostara, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da je HVO, time što je intenzivno i svakodnevno granatirao taj skućeni prostor istočnog Mostara, koristeći tešku artiljeriju koja po svom karakteru nije adekvatna za takvo područje,²³¹⁹ time što je vodio kampanju snajperskih dejstava po civilnom stanovništvu istočnog Mostara, time što je nametnuo i održavao te izuzetno teške uslove života za stanovnike istočnog Mostara tokom čitavog tog perioda, imao namjeru da stanovnicima istočnog Mostara nanese teške tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje HVO-a prema Muslimanima iz istočnog Mostara od juna 1993. do marta 1994. predstavljalo okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

V. Heliodrom

1454. Preliminarno, Vijeće napominje da, s obzirom na to da su bili zatočeni, muškarci Muslimani zatočeni na Heliodromu nisu ili nisu više učestvovali u borbenim dejstvima. Vijeće stoga zaključuje da su zatočeni Muslimani bili zaštićene osobe u smislu člana 3 Statuta.

1455. Vijeće je utvrdilo da su, u periodu od maja 1993. do sredine aprila 1994., pripadnici vojne policije, među kojima su bile osobe zadužene za nadzor nad zatočenicima i pripadnici oružanih snaga HVO-a – među kojima su, konkretno, bile profesionalne jedinice KB i Pukovnija “Bruno

²³¹⁴ V. “Dostupnost medicinske njege” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²³¹⁵ V. “Dostupnost hrane” i “Blokiranje međunarodnih organizacija i humanitarne pomoći” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²³¹⁶ V. “Dostupnost hrane”, “Blokiranje međunarodnih organizacija i humanitarne pomoći” i “Izolacija stanovništva istočnog Mostara” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²³¹⁷ V. “Izolacija stanovništva istočnog Mostara” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²³¹⁸ V. “Izolacija stanovništva istočnog Mostara” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²³¹⁹ V. “Granatiranje i artiljerijsko djelovanje po istočnom Mostaru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

Bušić” – redovno i teško premlaćivali zatočenike na Heliodromu, posebno nakon vojnih poraza HVO-a.²³²⁰ Neke zatočenike su tukli satima dok ne bi izgubili svijest. Zatočenike su tukli kundacima pušaka, krampovima i palicama; udarali ih šakama i nogama po leđima i u predjelu bubrega; vrijeđali su ih, prijetili im i ponižavali ih, a neki od zatočenika, koji su trideset šest sati bili lišeni hrane, dobili su kao obrok konzerve hrane za pse.²³²¹ Vijeće je, pored toga, utvrdilo da su 5. jula 1993., od 01:00 do 03:00 sati, vojnici HVO-a koji su bili smješteni na Heliodromu pucali nasumično u zgrade u kojima su bili zatočenici, a da “brigadna policija”, koja je trebalo da interveniše da bi se prekinulo s pucanjem, nije intervenisala.²³²²

1456. Vijeće se uvjerilo da je višekratno nasilno i degradirajuće postupanje pripadnika vojne policije, među kojima su bile i osobe zadužene za nadzor nad zatočenicima, i oružanih snaga HVO-a, među kojima su bili pripadnici profesionalnih jedinica KB-a i Pukovnije “Bruno Bušić”, prema zatočenicima u krugu zatvora na Heliodromu koje je trajalo gotovo godinu dana, dovelo do toga da su zatočenicima nanesene teške tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su pripadnici Vojne policije i oružanih snaga HVO-a imali namjeru da zatočenicima nanesu teške tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva. O tome posebno svjedoči nasilnost, učestalost i trajanje premlaćivanja, ponekad gotovo osam sati bez prekida.²³²³ Vijeće se takođe uvjerilo da su odgovorne osobe na Heliodromu – konkretno Stanko Božić i Josip Praljak, od kojih je prvi bio ravnatelj, a drugi doravnatelj, i pripadnici vojne policije – koji su znali za to postupanje i koji nisu ništa učinili da to prestane,²³²⁴ znali da takvo postupanje može dovesti do nanošenja teških tjelesnih i duševnih povreda zatočenicima, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva i da su to prihvatile. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje pripadnika Vojne policije i oružanih snaga HVO-a prema Muslimanima zatočenim u krugu logora na Heliodromu, periodu od maja 1993. do sredine aprila 1994., predstavljalo okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

²³²⁰ V. “Postupanje prema muškarcima zatočenim na Heliodromu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom.

²³²¹ V. “Postupanje prema muškarcima zatočenim na Heliodromu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom.

²³²² V. “Postupanje prema muškarcima zatočenim na Heliodromu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom.

²³²³ V. konkretno “Postupanje prema muškarcima zatočenim na Heliodromu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom.

²³²⁴ Vijeće konkretno podsjeća da se svakog jutra od januara do novembra 1993. održavao sastanak u kancelariji Stanka Božića, ponekad i u prisustvu Josipa Praljka, tokom kojeg je zapovjednik obezbjeđenja Heliodroma podnosio izvještaj o svemu što se prethodnog dana događalo u Zatvoru. Vijeće takođe napominje da je rad vojnih policajaca koji su bili zaduženi za nadzor nad zatočenicima vršen bio u nadležnosti ravnatelja zatvora (V. “Organi nadležni za obezbjeđenje Heliodroma” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom).

1457. Vijeće je takođe utvrdilo da je HVO, od maja 1993. do marta 1994., odvodio muškarce Muslimane zatočene na Heliodromu na liniju fronta, u opštini Mostar, da bi tamo izvodili radove poput popravaka fortifikacija ili skupljanja leševa vojnika.²³²⁵ Vijeće je konstatovalo da je više desetaka ovih zatočenika, koji su bili izloženi vojnim sukobima, poginulo ili bilo ranjeno od vatre otvarane sa strane HVO-a, kao i sa strane ABiH.²³²⁶ Vijeće je, pored toga, utvrdilo da su pripadnici 2. bojne 2. brigade i 2. bojne 3. brigade HVO-a, kao i pripadnici KB-a i ATG Vinka Martinovića – među kojima je bio i sam Vinko Martinović Štela – udarali, zlostavljali i vrijeđali zatočenike s Heliodroma dok su oni izvodili te radove, između ostalog tako što su im pucali iznad glava i gasili cigarete na njihovim tijelima.²³²⁷

²³²⁵ V. “Korištenje zatočenika s Heliodroma za izvođenje radova” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom.

²³²⁶ V. “Korištenje zatočenika s Heliodroma za izvođenje radova” i “Pogibija i ranjavanje zatočenika tokom prisilnog rada” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom.

²³²⁷ V. “Postupanje prema zatočenicima tokom prisilnog rada” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom.

1458. Vijeće se uvjerilo da je nasilno postupanje pripadnika oružanih snaga HVO-a prema zatočenicima koji su u periodu od maja 1993. do marta 1994. odvođeni iz logora na rad, dovelo do toga da su zatočenicima nanesene teške tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su pripadnici oružanih snaga HVO-a koji su odvodili zatočeničke na liniju fronta, uprkos izuzetno opasnim uslovima i koji su ih, povrh toga, hotimično zlostavljali dok su izvodili radove, imali namjeru da zatočenicima nanesu teške tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeću nije nepoznata činjenica da je bilo određenih pokušaja da se reguliše angažovanje za rad, posebno od strane ravnatelja i doravnatelja Heliodroma.²³²⁸ To, međutim, nije imalo značajnih posljedica. Vijeće se uvjerilo da su razne vlasti koje su dozvolile angažovanje zatočenika radi radova znale da će vjerovatne posljedice takvog postupanja prema zatočenim Muslimanima biti nanošenje teških tjelesnih i duševnih povreda, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva i da su to prihvatile. To takođe važi i za vlasti koje su direktno obavještavane o incidentima²³²⁹ i koje nisu ništa učinile da to prestane i da počinioce krivično gone. Te vlasti su znale da se izvode radovi na liniji fronta, dakle u izuzetno opasnim uslovima, i bile su više puta obaviještene o tome da su tokom tih radova zatočenici već ginuli, bivali ranjeni ili da su ih tukli. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je postupanje HVO-a prema nekim od Muslimana zatočenih na Heliodromu koji su bili prisiljeni da izvode radove na liniji fronta od maja 1993. do marta 1994., predstavljalo okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

²³²⁸“Organi obavještavani o incidentima za vrijeme izvođenja radova” i “Pokušaji da se reguliše korištenje zatočenika s Heliodroma za izvođenje radova” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom.

²³²⁹ V. “Organi obavještavani o incidentima za vrijeme izvođenja radova” i “Pokušaji da se reguliše korištenje zatočenika s Heliodroma za izvođenje radova” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom.

²³²⁹ Vijeće podsjeća da su od juna 1993. do marta 1994., sljedeće osobe imale ovlaštenje da odobre upućivanje zatočenika sa Heliodroma na rad: Marijan Biškić, pomoćnik ministra za sigurnost u Ministarstvu odbrane HR HB od 1. decembra 1993.; Slobodan Praljak; Milivoj Petković; Ante Roso, zapovjednik Glavnog stožera HVO-a od 9. novembra 1993.; Zlatan Mijo Jelić, zapovjednik 1. lakojurišne bojne vojne policije, koji je potom postao zapovjednik središnjeg sektora obrane za grad Mostar, a zatim zapovjednik sektora obrane Mostara; Mladen Naletilić, zapovjednik KB-a; Željko Šiljeg, načelnik Uprave Vojne policije otprilike u decembru 1993.; Radoslav Lavrić, zamjenik načelnika Uprave Vojne policije u ljeto 1993.; Zvonko Vidović, službenik Odjela za suzbijanje kriminaliteta Uprave Vojne policije; Vladimir Primorac, nasljednik Zlatana Mije Jelića na mjestu zapovjednika 1. lakojurišne bojne vojne policije i Berislav Pušić (V. “Pokušaji da se reguliše korištenje zatočenika s Heliodroma za izvođenje radova” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom). Vijeće takođe podsjeća da su sljedeće osobe bile obavještavane o incidentima koji su se događali dok su zatočenici sa Heliodroma obavljali radove: Stanko Božić i Josip Praljak, od kojih je prvi bio ravnatelj, a drugi doravnatelj Heliodroma, Jadranko Prlić, Bruno Stojić, Milivoj Petković, Valentin Ćorić i Berislav Pušić (V. “Organi obavještavani o incidentima za vrijeme izvođenja radova” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom).

1459. Vijeće je takođe utvrdilo da je od jula do septembra 1993. ATG “Vinko Škrobo” koristila zatočenike s Heliodroma kao “živi štit” na liniji fronta u Mostaru.²³³⁰ Tako je Vijeće konkretno konstatovalo da su zatočenici bili prisiljeni da stanu ispred ili između vojnika HVO-a da bi ih štitili od eventualnih napada ABiH; da su ponekad bili primorani da nose uniforme HVO-a i lažne drvene puške dok su bjesnele borbe i da su bili primoravani da prelaze liniju fronta da zaštite vojnike HVO-a;²³³¹ da su 17. septembra 1993. tri zatočenika ranjena na liniji fronta u Mostaru kada su im pripadnici ATG “Vinko Škrobo” dali drvene puške i maskirne uniforme HVO-a²³³² i da su istog dana četiri druga zatočenika poginula, takođe dok su bili korišteni kao “živi štit”.²³³³

1460. Vijeće se uvjerilo da je nasilno postupanje kojem su u julu, avgustu i septembru 1993. pripadnici ATG “Vinko Škrobo”, kojima je komandovao Vinko Martinović, podvrgli zatočenike koje su koristili kao “živi štit” na liniji fronta u Mostaru, dovelo do toga da su zatočenicima nanesene teške tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su pripadnici ATG “Vinko Škrobo”, kojima je komandovao Vinko Martinović, postupajući na taj način prema zatočenicima, imali namjeru da zatočenicima nanesu teške tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva. O tome posebno svjedoče sve pripreme za korištenje tih zatočenika kao živi štit, a posebno davanje zatočenicima uniformi HVO-a i drvenih pušaka.

1461. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je postupanje pripadnika ATG “Vinko Škrobo” prema nekima od Muslimana zatočenim na Heliodromu koji su korišteni kao “živi štit”, u julu, avgustu i septembru 1993. predstavljalo okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

VI. Zatočenički centar Vojno

1462. Preliminarno, Vijeće napominje da se za nehumana djela tereti u paragrafima 141 i 142 Optužnice, u kojima se opisuju događaji u vezi sa zatočenjem žena i djece u Zatočeničkom centru Vojno. No Vijeće, kako je već konstatovalo, nije moglo da utvrdi da su te osobe zaista bile u tom zatočeničkom centru.²³³⁴ Shodno tome, Vijeće ne može da izvede zaključke o tim optužbama za nehumana djela u vezi s paragrafima 141 i 142 Optužnice.

²³³⁰ V. “Korištenje zatočenika s Heliodroma za živi štit” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom.

²³³¹ V. “Korištenje zatočenika s Heliodroma za živi štit” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom.

²³³² V. “Zatočenici s Heliodroma ranjeni u živom štitu u Mostaru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom.

²³³³ V. “Zatočenici s Heliodroma poginuli u živom štitu u Mostaru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom.

²³³⁴ V. uvodni dio u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatočeničkim centrom Vojno.

1463. Vijeće nadalje napominje da Muslimani zatočeni u Zatočeničkom centru Vojno nisu ili nisu više učestvovali u borbenim dejstvima. Vijeće zaključuje da su zatočeni Muslimani bili zaštićene osobe u smislu člana 3 Statuta.

1464. Vijeće je utvrdilo da su zatočeni u Zatočeničkom centru Vojno u periodu od 8. novembra 1993. do 28. januara 1994., trpjeli nasilje, teško zlostavljanje i ponižavanje od strane Marija Mihalja i Dragana Šunjića, koji su bili pripadnici HVO-a.²³³⁵ Vijeće se uvjerilo da je izuzetno nasilno i degradirajuće postupanje vojnika HVO-a prema zatočenicima tokom gotovo tri mjeseca dovelo do toga da su zatočenicima nanesene teške tjelesne i duševne povrede i teška tjelesna i duševna povreda, što predstavlja tešku povredu ljudskog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su odgovorne osobe u Zatočeničkom centru Vojno – pripadnici 2. brigade HVO-a²³³⁶ – koje su znale za to postupanje i koje nisu ništa učinile da to prestane, znale da će vjerovatne posljedice tog postupanja biti nanošenje teških tjelesnih i duševnih povreda zatočenicima, što predstavlja tešku povredu njihovog ljudskog dostojanstva i da su to prihvatile.

1465. U svjetlu dokaza, Vijeće zaključuje da je postupanje vojnika HVO-a prema zatočenicima tokom njihovog zatočenja u Zatočeničkom centru Vojno, od 8. novembra 1993. do 28. januara 1994., predstavljalo okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1466. Vijeće je utvrdilo da su zatočeni koji su, od avgusta 1993. do marta 1994., poslani s Heliodroma u Zatočenički centar Vojno radi izvođenja radova na linijama fronta, trpjeli teško nasilje i poniženja od strane Marija Mihalja i Dragana Šunjića – koji su bili vojnici HVO-a – kao i drugih vojnika HVO-a.²³³⁷ Vijeće se uvjerilo da je izrazito nasilno i degradirajuće postupanje vojnika HVO-a prema zatočenicima s Heliodroma, koji su bili poslani u Zatočenički centar Vojno, dok su, tokom gotovo osam mjeseci, obavljali prisilni rad, dovelo do toga da su zatočenicima nanesene teške tjelesne i duševne patnje i teška tjelesna i duševna povreda, što predstavlja tešku povredu ljudskog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su odgovorne osobe u Zatočeničkom centru Vojno – pripadnici 2. brigade HVO-a²³³⁸ – i vojnici HVO-a zaduženi za nadzor tokom radova, koje su znale za to postupanje i koje nisu ništa učinile da to prestane, znale da će vjerovatne posljedice

²³³⁵ V. “Vlasti odgovorne za rad Zatočeničkog centra Vojno” i “Postupanje prema zatočenicima u Zatočeničkom centru Vojno” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatočeničkim centrom Vojno.

²³³⁶ V. “Vlasti odgovorne za rad Zatočeničkog centra Vojno” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatočeničkim centrom Vojno.

²³³⁷ V. “Vlasti odgovorne za rad Zatočeničkog centra Vojno”, “Vrste i mjesta radova u zoni Vojno-Bijelo Polje” i “Postupanje prema zatočenicima s Heliodroma na radovima u zoni Vojno-Bijelo Polje” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatočeničkim centrom Vojno.

²³³⁸ V. “Vlasti odgovorne za rad Zatočeničkog centra Vojno” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatočeničkim centrom Vojno.

tog postupanja biti nanošenje teških tjelesnih i duševnih povreda zatočenicima, što predstavlja tešku povredu njihovog ljudskog dostojanstva i da su to prihvatile.

1467. U svjetlu dokaza, Vijeće zaključuje da je postupanje vojnika HVO-a prema zatočenicima s Heliograma koji su od avgusta 1993. do marta 1994. poslani u Zatočenički centar Vojno, tokom izvođenja radova, predstavljalo okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

VII. Opština Ljubuški i zatočenički centri u Ljubuškom

1468. Preliminarno, Vijeće napominje da, s obzirom na to da su bili zatočeni, Muslimani zatočeni u opštini Ljubuški nisu ili nisu više učestvovali u borbenim dejstvima. Vijeće stoga zaključuje da su zatočeni Muslimani bili osobe zaštićene u smislu člana 3 Statuta.

1469. Što se tiče Zatvora u Ljubuškom, Vijeće je utvrdilo da su u periodu od aprila 1993. do marta 1994., zatočnici redovno vrijeđani, udarani i premlaćivani, u Zatvoru kao i na mjestima na kojima su vršili prisilni rad, od strane vojnika HVO-a, uključujući pripadnike vojne policije pridodate 4. brigadi, koji su bili zaduženi za obezbjeđenje zatvora.²³³⁹ Vijeće se uvjerilo da je izuzetno nasilno postupanje pripadnika oružanih snaga HVO-a prema zatočenicima, tokom gotovo godinu dana, dovelo do toga da su zatočenicima nanesene teške tjelesne i duševne povrede i teška tjelesna i duševna povreda, što predstavlja tešku povredu njihovog ljudskog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su odgovorne osobe u zatvoru – vod vojne policije pridodat 4. brigadi, 4. brigada i Uprava Vojne policije²³⁴⁰ – koje su znale za to postupanje i koje nisu ništa učinile da to prestane, znale da će vjerovatne posljedice tog postupanja biti nanošenje teških tjelesnih i duševnih povreda zatočenicima, što predstavlja tešku povredu ljudskog dostojanstva i da su to prihvatile. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je postupanje HVO-a prema Muslimanima zatočenim u Zatvoru u Ljubuškom predstavljalo okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1470. Što se tiče logora Vitina-Otok, Vijeće napominje da nije bilo u mogućnosti da utvrdi da li su zatočnici tog logora bili žrtve zlostavljanja. Vijeće stoga ne može da zaključi da je postupanje kome su bili podvrgnuti zatočnici Muslimani u logoru Vitina-Otok predstavljalo okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

²³³⁹ V. "Činjenični zaključci Vijeća" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

²³⁴⁰ V. "Komandna struktura u Zatvoru u Ljubuškom" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

VIII. Opština Stolac

1471. Preliminarno, Vijeće napominje da, s obzirom na to da su bili zatočeni, Muslimani protjerani iz svojih sela ili zatočeni u Koštanoj bolnici nisu ili nisu više učestvovali u borbenim dejstvima. Vijeće stoga zaključuje da su zatočeni Muslimani bili osobe zaštićene u smislu člana 3 Statuta.

1472. Vijeće je utvrdilo da su se operacije vođene u julu i avgustu 1993., tokom kojih su pripadnici HVO-a, među kojima su bili pripadnici 1. brigade "Knez Domagoj" i pripadnici Vojne policije HVO-a, protjerali Muslimane iz opštine Stolac, odvijale uz prijetnju oružjem; da se pucalo iznad glava protjeranih osoba; da se mještanima prijetilo smrću; da su bili prisiljeni da idu pješice do odredišta i da je jedna majka morala da ostavi tijelo svoje kćerke koju je 13. jula 1993. ubio jedan vojnik HVO-a.²³⁴¹

1473. Vijeće se uvjerilo da su veoma teški uslovi u kojima su pripadnici HVO-a protjerali iz njihovih domova Muslimane civile iz opštine Stolac, doveli do toga da su tim Muslimanima nanesene teške tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog ljudskog dostojanstva. Pored toga, Vijeće se uvjerilo da su vojnici i vojni policajci HVO-a imali namjeru da nanesu teške tjelesne i duševne povrede ženama, djeci i starijim osobama koje su protjerali, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje HVO-a prema Muslimanima iz opštine Stolac predstavljalo okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1474. Vijeće je takođe utvrdilo da su pripadnici HVO-a, među kojima su bili i pripadnici vojne policije i MUP-a od maja do oktobra 1993. redovno i teško premlaćivali zatočenike u Koštanoj bolnici, udarajući ih šakama, nogama, palicama, kundacima, kaiševima i nogama stolica.²³⁴² Jedan zatočenik je takođe podvrgavan elektrošokovima dok nije izgubio svijest.²³⁴³ Neki bivši zatočenici još i danas trpe posljedice tog nasilja.²³⁴⁴

1475. Vijeće se uvjerilo da je izrazito nasilno postupanje pripadnika HVO-a, među kojima su bili pripadnici vojne policije i MUP-a, prema zatočenicima dovelo do toga da su im nanesene teške

²³⁴¹ V. "Raseljavanje muslimanskog stanovništva i smrt jedne mlade žene Pješivac Gredi" i "Talasi raseljavanja uhapšenih i/ili zatvorenih žena, djece i starijih osoba na teritorije pod kontrolom ABiH" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac. V. takođe "Opština Stolac" u pravnim zaključcima Vijeća po tački Optužnice 2 (ubistvo, zločin protiv čovječnosti) i tački Optužnice 3 (hotimično lišavanje života, teška povreda Ženevskih konvencija).

²³⁴² V. "Prenamjena Koštane bolnice u bazu vojne policije i premještanje bolesnika u kasarnu u Grabovini" i "Premlaćivanja u Koštanoj bolnici" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

²³⁴³ V. "Premlaćivanja u Koštanoj bolnici" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog ljudskog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su takvim postupanjem pripadnici HVO-a imali namjeru da zatočenicima nanesu teške tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu ljudskog dostojanstva, tim prije što je takvo postupanje trajalo šest mjeseci. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje pripadnika vojne policije prema Muslimanima iz opštine Stolac predstavljalo okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

IX. Opština Čapljina

1476. Preliminarno, Vijeće napominje da su akcije deložiranja u opštini Čapljina tokom jula i avgusta 1993. bile usmjerene protiv žena, djece, i starijih osoba koji nisu učestvovali u borbama. Te osobe su, dakle, bile zaštićene u smislu člana 3 Statuta.

1477. Vijeće je utvrdilo da su oko 13. jula 1993. pripadnici HVO-a, među kojima su bili vojnici 1. brigade "Knez Domagoj", započeli s deložiranjem žena, djece i starijih osoba iz sela Domanovići, i da su ih danima, čak sedmicama, držali u zatočenju, konkretno u Silosu u Čapljini i Počitelju, prije nego što su ih prisilili da odu na teritoriju pod kontrolom ABiH, konkretno u Blagaj.²³⁴⁵ Većina Vijeća je konstatovala, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, da su tokom te akcije deložiranja, snajperisti HVO-a ubili jednu za drugom dvije mlade Muslimanke, Dženitu i Sanelu Hasić, koje su imale 17, odnosno 23 godine.²³⁴⁶

1478. Vijeće je takođe utvrdilo da su od 13. do 16. jula 1993. pripadnici HVO-a, od kojih su neki bili iz 1. brigade "Knez Domagoj", a drugi iz 3. satnije 5. bojne vojne policije, protjerali žene, djecu i starije osobe iz sela Bivolje Brdo i držali ih danima, čak i sedmicama, u zatočenju na više lokacija - konkretno u Silosu u Čapljini, u Školi u Sovićima, u sabirnom centru u Gradini, u Počitelju, kao i u Doljanima - prije nego što su ih prisilili da odu na teritoriju pod kontrolom ABiH, konkretno u Blagaj.²³⁴⁷ Vijeće je primijetilo da su, tokom tih akcija deložiranja, vojnici HVO-a ubili iz vatrenog

²³⁴⁴ V. "Premlaćivanja u Koštanoj bolnici" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

²³⁴⁵ V. "Deložiranje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba iz Domanovića", "Organizacija Silosa u Čapljini kao zatočeničkog centra, broj i identitet zatočenika i stražara", "Zatvaranje žena, djece i starijih osoba u više kuća i škola u opštini Čapljina" i "Raseljavanje žena, djece i starijih osoba na osoba na teritorije pod kontrolom ABiH ili u treće zemlje" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²³⁴⁶ V. "Smrt dvije mlade žene u Domanovićima" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²³⁴⁷ V. "Deložiranje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba iz Bivoljeg Brda", "Organizacija Silosa u Čapljini kao zatočeničkog centra, broj i identitet zatočenika i stražara", "Zatvaranje žena, djece i starijih osoba u više kuća i škola u opštini Čapljina" i "Raseljavanje žena, djece i starijih osoba na osoba teritorije pod kontrolom ABiH ili u treće zemlje" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

oružja jednog nemoćnog osamdesettrogodišnjaka u njegovoj kući 14. jula 1993.,²³⁴⁸ da su kuće u selu spaljene i da su se dešavale krađe.²³⁴⁹

1479. Vijeće je nadalje konstatovalo da su otprilike 13. jula 1993., a potom početkom avgusta 1993., pripadnici HVO-a, među kojima su bili vojnici 1. brigade “Knez Domagoj”, protjerali žene, djecu i starije osobe Muslimane iz Počitelja i odvezli ih kamionima prema Buni i Petku, odakle su zatim bili prisiljeni da idu pješice do Blagaja.²³⁵⁰

1480. Vijeće je takođe utvrdilo da su 11. avgusta 1993. pripadnici MUP-a i lokalnog HDZ-a započeli s deložiranjem žena, djece i starijih osoba Muslimana iz sela Višići, i da su neki od njih odvedeni u kuću u Tasovčićima,²³⁵¹ prije nego što su 2. oktobra 1993. odvedeni u Silos, a zatim odvedeni u Blagaj.²³⁵²

1481. Najzad, Vijeće je utvrdilo da su pripadnici HVO-a i MUP-a, u avgustu i septembru 1993. protjerali žene, djecu i starije osobe iz grada Čapljine – pri čemu su neke od njih držali u zatočeništvu u Silosu - i odvezli ih kamionima, kombijima i automobilima na teritoriju pod kontrolom ABiH.²³⁵³

1482. Vijeće se uvjerilo da su sve te deložacije i uslovi u kojima su se one odvijale – zatočenja na više različitih lokacija u trajanju od više dana, čak i više sedmica, prije nego što su zatočenici primorani da krenu prema teritoriji pod kontrolom ABiH, ponekad čak i pješice; krađe, paljenje imovine i gubitak života u nekim selima za vrijeme tih akcija – doveli do toga da su ženama, djeci i starijim osobama protjeranim iz svojih domova u Domanovićima, Bivoljem Brdu, Počitelju, Višićima i Čapljini nanesene teške tjelesne i duševne povrede što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće se nadalje uvjerilo da su pripadnici HVO-a imali namjeru da tim ženama, djeci i starijim osobama koje su protjerali nanesu teške tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje HVO-a

²³⁴⁸ V. “Smrt jedne osobe stare 83 godine u Bivoljem Brdu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²³⁴⁹ V. “Rušenje stambenih objekata Muslimana u Bivoljem Brdu” i “Krađa imovine u vlasništvu Muslimana, stanovnika Bivoljeg Brda i okoline” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²³⁵⁰ V. “Deložiranje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba iz Počitelja” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²³⁵¹ V. “Deložiranje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba iz Višića 11. avgusta 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²³⁵² V. “Organizacija Silosa u Čapljini kao zatočeničkog centra, broj i identitet zatočenika i stražara” i “Raseljavanje žena, djece i starijih osoba na osoba teritorije pod kontrolom ABiH ili u treće zemlje” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²³⁵³ V. “Događaji u Čapljini u avgustu i septembru 1993.” i “Zatvaranje Muslimana u Silosu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

prema Muslimanima iz Domanovića, Bivoljeg Brda, Počitelja, Višića i Čapljine od jula do oktobra 1993. predstavljalo okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1483. S druge strane, Vijeće napominje da nije bilo u mogućnosti da zaključi da je HVO raselio žene, djecu i starije osobe iz sela Opličići i Lokve u julu i avgustu 1993.²³⁵⁴ Vijeće stoga ne može da zaključi da je navodno raseljavanje i uslovi u kojima se ono navodno odigralo predstavljalo okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

X. Zatvor u Dretelju

1484. Preliminarno, Vijeće napominje da Muslimani zatočeni u Zatvoru u Dretelju, s obzirom na to da su bili zatočeni, nisu ili nisu više učestvovali u borbenim dejstvima. Vijeće stoga zaključuje da su zatočeni Muslimani bili zaštićene osobe u smislu člana 3 Statuta.

1485. Vijeće je utvrdilo da su od jula 1993. do prvih dana oktobra 1993. Muslimane zatočene u Zatvoru u Dretelju redovno tukli, premlaćivali i ponižavali vojni policajci koji su se nalazili u Zatvoru u Dretelju, stražari, ali i osobe koje su dolazile izvana, među kojima su bili stanovnici te regije, vojnici HVO-a i HV-a, a ponekad, pod prisilom, čak i drugi zatočeni Muslimani.²³⁵⁵ Vijeće se uvjerilo da je izrazito nasilno i degradirajuće postupanje pripadnika oružanih snaga i vojne policije HVO-a prema zatočenicima tokom gotovo tri mjeseca dovelo dotoga da su zatočenicima nanesene teške patnje i teška tjelesna i duševna i povreda, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su odgovorne osobe u zatvoru i jedinice koje su se nalazile u krugu zatvora – 3. satnija 3., a zatim 5. bojne vojne policije, 1. brigada “Knez Domagoj” i domobranska jedinica²³⁵⁶ – koje su znale za to postupanje i koje nisu ništa učinile da to prestane, znale da će vjerovatne posljedice takvog postupanja biti teške tjelesne i duševne povrede zatočenika, što predstavlja tešku povredu njihovog ljudskog dostojanstva i da su to prihvatile.

1486. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je postupanje HVO-a prema Muslimanima zatočenim u Zatvoru u Dretelju od jula 1993. do prvih dana oktobra 1993. predstavljalo okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

²³⁵⁴ V. “Dogadjaji u selu Lokve i okolini od 13. do 16. jula 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²³⁵⁵ V. “Postupanje prema zatočenicima” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa zatvorom u Dretelju.

²³⁵⁶ V. “Opis Zatvora u Dretelju”, “3.satnija 3., kasnije 5. bojne vojne policije”, “1. brigada”Knez Domagoj”“ , “Domobrani” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa zatvorom u Dretelju.

XI. Zatvor u Gabeli

1487. Preliminarno, Vijeće napominje da Muslimani zatočeni u Zatvoru u Gabeli, s obzirom na to da su bili zatočeni, nisu ili nisu više učestvovali u borbenim dejstvima. Vijeće stoga zaključuje da su zatočeni Muslimani bili zaštićene osobe u smislu člana 3 Statuta.

1488. Vijeće je utvrdilo da su, najkasnije od juna do oktobra 1993., Muslimane zatočene u Zatvoru redovno tukli, premlaćivali i ponižavali ravnatelj Zatvora u Gabeli, koji je bio pripadnik 1. brigade “Knez Domagoj”, te pripadnici vojne policije i domobrani.²³⁵⁷ Vijeće se uvjerilo da je izrazito nasilno i degradirajuće postupanje pripadnika oružanih snaga i vojne policije HVO-a prema zatočenicima, tokom najmanje pet mjeseci, dovelo do toga da su zatočenim Muslimanima nanesene teške patnje i teška tjelesna i duševna povreda, što predstavlja tešku povredu njihovog ljudskog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su odgovorne osobe u zatvoru – 1. brigada “Knez Domagoj”, u čijem su sastavu bili ravnatelj i doravnatelj zatvora, kao i Brigada “Herceg Stjepan” i jedna domobranska jedinica, koji su bili zaduženi za nadzor i obezbjeđenje zatočenika²³⁵⁸ – koje su znale za postupanje prema zatočenim Muslimanima i koje nisu ništa učinile da to prestane, znale da će vjerovatne posljedice tog postupanja biti nanošenje teških tjelesnih i duševnih povreda zatočenicima, što predstavlja tešku povredu njihovog ljudskog dostojanstva i da su to prihvatile.

1489. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je postupanje HVO-a prema Muslimanima zatočenim u Zatvoru u Gabeli, u periodu od najkasnije juna do oktobra 1993., predstavljalo okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

XII. Opština Vareš

1490. Preliminarno, Vijeće napominje da je tokom i nakon napada na selo Stupni Do, među stanovnicima sela bilo žena, djece i starijih osoba koji nisu učestvovali u borbama. Vijeće takođe zapaža da Muslimani koji su bili uhapšeni i zatočeni u opštini Vareš, s obzirom na to da su bili uhapšeni i zatočeni, nisu ili nisu više učestvovali u borbama. Sve te osobe su dakle bile zaštićene u smislu člana 3 Statuta.

1491. Vijeće je utvrdilo da su, nakon što su 18. oktobra 1993., uhapšeni, Ešref Likić, Jakub Likić, Mehmed Likić, Himzo Likić, Rešad Likić i Mufid Likić - šestorica Muslimana - zatočeni u Zatvoru vojne policije u Varešu od 18. do 23. oktobra 1993. Vijeće je utvrdilo da su oni tokom zatočenja

²³⁵⁷ V. “Postupanje prema zatočenicima” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa zatvorom u Gabeli.

bili primorani da više sati kleče s rukama na leđima i da su ih, u dva navrata, teško pretukli pripadnici voda vojne policije pridodatog Brigadi "Bobovac" i vojnici specijalne jedinice "Maturice".²³⁵⁹ Vijeće je konkretno zapazilo da su jednom od zatočenika stavili pantalone na glavu, stavili mu lisice, a zatim ga tukli palicama, šakama i nogama. Vijeće je takođe zapazilo da su jednog zatočenika tukli sve dok nije izgubio svijest.²³⁶⁰ Vijeće se uvjerilo da je nasilno postupanje pripadnika voda vojne policije pridodatog Brigadi "Bobovac" i vojnika specijalne jedinice "Maturice" dovelo do toga da su zatočenicima nanesene teške tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog ljudskog dostojanstva. Vijeće se takođe uvjerilo da su pripadnici voda vojne policije pridodatog Brigadi "Bobovac" i vojnici specijalne jedinice "Maturice", dok su tukli tih šest Muslimana zatočenih u Zatvoru vojne policije u Varešu, imali namjeru da im nanesu teške tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog ljudskog dostojanstva. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je postupanje pripadnika voda vojne policije pridodatog Brigadi "Bobovac" i vojnika specijalne jedinice "Maturice" prema šestorici Muslimana koji su od 18. do 23. oktobra 1993. bili zatočeni u Zatvoru vojne policije u Varešu predstavljalo okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1492. Vijeće je takođe utvrdilo da su, od 23. oktobra 1993. ujutro do 24. oktobra 1993., pripadnici HVO-a, od kojih su neki bili pripadnici specijalne jedinice "Maturice", hapsili muškarce Muslimane u gradu Varešu.²³⁶¹ Vijeće je konkretno konstatovalo da su pripadnici HVO-a, počev od 23. oktobra 1993., u zoru, ulazili u domove Muslimana i iz kuća izvodili muškarce Muslimane, od kojih su neki još bili u donjem rublju, a zatim su ih odvodili u Gimnaziju i u osnovnu školu u Varešu, kao i u zatvor Vareš-Majdan, gdje su ih držali u zatočeništvu. Prilikom tih hapšenja, Muslimane su vrijeđali, prijetili im i udarali ih kundacima.²³⁶² Vijeće je, konkretno, zapazilo da su vojnici HVO-a vrijeđali Salema Čerenića, dok su ga u prisustvu supruge i dvoje djece hapsili u njegovom domu, da su mu stavljali u usta cijev puške i tražili zlato, novac i oružje, a nakon što je fizički izbačen iz svoje kuće a da nije imao vremena ni da se obuče, morao je da čitavim putem do

²³⁵⁸ V. "Upravljanje Zatvorom u Gabeli", "Vlasti koje su odobravale pristup u Zatvor u Gabeli osobama sa strane", "Vlasti za nadzor pristupa zatočenika vodi i hrani" i "Vlasti nadležne za organizovanje i pružanje medicinske njege" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa zatvorom u Gabeli.

²³⁵⁹ V. "Hapšenje i zatočenje ABiH u Pajtovu Hanu 18. oktobra 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²³⁶⁰ V. "Hapšenje i zatočenje ABiH u Pajtovu Hanu 18. oktobra 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²³⁶¹ V. "Hapšenje muškaraca Muslimana i navodi o zločinima počinjenim tokom tih hapšenja" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²³⁶² V. "Hapšenje muškaraca Muslimana i navodi o zločinima počinjenim tokom tih hapšenja" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

Gimnazije u Varešu ide od jedne do druge grupe vojnika pognute glave i s rukama na potiljku, dok su ga grupe vojnika gurale i vrijeđale.²³⁶³

1493. Vijeće se uvjerilo da je nasilno, ponižavajuće i degradirajuće postupanje vojnika HVO-a prema Muslimanima iz grada Vareša prilikom njihovog hapšenja počevši od 23. oktobra 1993. ujutro, dovelo do toga da su im nanesene teške tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog ljudskog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a, od kojih su neki bili pripadnici specijalne jedinice “Maturice”, imali namjeru da Muslimanima nanesu teške tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog ljudskog dostojanstva. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje prema Muslimanima prilikom hapšenja od 23. oktobra 1993. predstavljalo okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1494. Što se tiče muškaraca Muslimana zatočenih u Gimnaziji u Varešu od 23. oktobra do 4. novembra 1993., Vijeće je već zaključilo da su ih pripadnici HVO-a tukli i tako im nanijeli teške povrede i opekotine, kao i da su ih vrijeđali.²³⁶⁴ Vijeće je konkretno utvrdilo da su sedmorica vojnika HVO-a sat vremena tukla Salema Čerenića nogama, palicama i kundacima; da su mu tom prilikom slomljena dva zuba, slomljena rebra, da mu je naprsla lobanja, povrijeđena kičma i da je bio sav u podlivima i masnicama.²³⁶⁵ Taj isti zatočenik je rekao da su ga, tokom zatočenja koje je trajalo pet–šest dana, tukli više puta na dan. Vijeće je takođe konstatovalo da je jedan vojnik HVO-a ugasio cigaretu na ruci Murisa Arapovića dok mu je držao uperen pištolj u glavu i da mu je lice bilo obliveno krvlju.²³⁶⁶ Vijeće je utvrdilo da su drugi zatočenici bili vrijeđani, premlaćivani, udarani po licu, da su imali tragove krvi i udaraca i podlive te da su bili prisiljavani da po čitav dan ostanu u sjedećem položaju s glavom između nogu.²³⁶⁷

1495. Vijeće se uvjerilo da je izrazito nasilno postupanje pripadnika HVO-a prema muškarcima Muslimanima zatočenim u Gimnaziji u Varešu dovelo do toga da su im nanesene teške tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su pripadnici HVO-a koji su ih podvrgli takvom postupanju imali namjeru da zatočenim muškarcima Muslimanima nanesu teške tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog

²³⁶³ V. “Hapšenje muškaraca Muslimana i navodi o zločinima počinjenim tokom tih hapšenja” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²³⁶⁴ V. “Postupanje prema zatočenicima i navodi o nedozvoljavanju pristupa UNPROFOR-u u Gimnaziju u Varešu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²³⁶⁵ V. “Postupanje prema zatočenicima i navodi o nedozvoljavanju pristupa UNPROFOR-u u Gimnaziju u Varešu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²³⁶⁶ V. “Postupanje prema zatočenicima i navodi o nedozvoljavanju pristupa UNPROFOR-u u Gimnaziju u Varešu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²³⁶⁷ V. “Postupanje prema zatočenicima i navodi o nedozvoljavanju pristupa UNPROFOR-u u Gimnaziju u Varešu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

dostojanstva. Vijeće se takođe uvjerilo da su pripadnici voda vojne policije pridodatog Brigadi “Bobovac” koji su bili zaduženi za nadzor nad zatočenicima, koji su znali za to postupanje i koji nisu ništa učinili da to prestane, znali da će vjerovatne posljedice tog postupanja biti nanošenje teških tjelesnih i duševnih povreda zatočenicima i teške povrede njihovog dostojanstva i da su to prihvatili. O tome konkretno svjedoči činjenica da HVO pripadnicima UNPROFOR-a nije dozvolio da uđu u Gimnaziju u Varešu do 26. oktobra 1993. Vijeće stoga zaključuje da je postupanje pripadnika HVO-a prema zatočenicima u Gimnaziji u Varešu od 23. oktobra do 4. novembra 1993. predstavljalo okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1496. Što se tiče muškaraca Muslimana koji su od 23. oktobra do 4. novembra 1993., bili zatočeni u Školi u Varešu, Vijeće je utvrdilo da su pretučeni čim su stigli u Školu²³⁶⁸, da su tokom zatočenja više puta zadobili žestoke udarce kojima su im nanesene vidljive povrede; da su ih pripadnici HVO-a primoravali da stoje u bolnim i ponižavajućim položajima;²³⁶⁹ da su Salema Čerenića, tokom njegovog zatočenja u Školi u Varešu koje je trajalo oko pet dana, pripadnici HVO-a tukli jednom do dva puta dnevno²³⁷⁰ i da su tukli sve zatočenike dok su bili u zatočenju.²³⁷¹ Vijeće se uvjerilo da su muškarci Muslimani zatočeni u Školi u Varešu bili izloženi nasilnom postupanju koje je dovelo do toga da su im nanesene teške tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog ljudskog dostojanstva. Vijeće se takođe uvjerilo da su pripadnici HVO-a koji su postupali na taj način imali namjeru da zatočenim muškarcima Muslimanima nanesu teške tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su pripadnici voda vojne policije pridodatog Brigadi “Bobovac”, a potom pripadnici pomenute brigade koji su bili zaduženi za nadzor nad zatočenicima, koji su znali za to postupanje i koji nisu ništa učinili da to prestane, znali da će vjerovatne posljedice tog postupanja biti nanošenje teških tjelesnih i duševnih povreda zatočenicima, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva i da su to prihvatili. O tome konkretno svjedoči činjenica da HVO pripadnicima UNPROFOR-a nije dozvolio da uđu u Školu u Varešu do 26. oktobra 1993. U svjetlu dokaza, Vijeće zaključuje da je postupanje pripadnika HVO-a prema zatočenicima u Školi u Varešu od 23. oktobra do 4. novembra 1993. predstavljalo okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

²³⁶⁸ V. “Postupanje prema zatočenicima i navodi o nedozvoljavanju pristupa UNPROFOR-u u Školu u Varešu “ u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²³⁶⁹ V. “Postupanje prema zatočenicima i navodi o nedozvoljavanju pristupa UNPROFOR-u u Školu u Varešu “ u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²³⁷⁰ V. “Postupanje prema zatočenicima i navodi o nedozvoljavanju pristupa UNPROFOR-u u Školu u Varešu “ u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²³⁷¹ V. “Postupanje prema zatočenicima i navodi o nedozvoljavanju pristupa UNPROFOR-u u Školu u Varešu “ u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

1497. Što se tiče muškaraca Muslimana zatočenih u Zatvoru Vareš-Majdan od 23. oktobra do 4. novembra 1993., Vijeće je utvrdilo da su oni bili žrtve nasilnog postupanja pripadnika HVO-a, uslijed čega je najmanje jedan zatočenik morao da bude hospitaliziran.²³⁷² Vijeće je konkretno utvrdilo da su tri vojnika HVO-a, za koje nije moglo da utvrdi kojoj su jedinici pripadali, u pijanom stanju došli u ćeliju u kojoj se nalazilo šest zatočenika, pucali im iznad glava, jednom zatočeniku, Ahmedu Likiću zarili nož u nogu, a jednog drugog zatočenika, Nedžada Ćazimovića, primorali da pojede sopstvenu bradu koju su mu prethodno odsjekli.²³⁷³ Vijeće je takođe utvrdilo da su dva pripadnika MUP-a Vareša morala odvesti Mufida Likića i Himzu Likića u bolnicu u Vareš-Majdanu zbog zlostavljanja koje su pretrpjeli tokom zatočenja u Zatvoru Vareš-Majdan.²³⁷⁴ Vijeće se uvjerilo da je nasilno postupanje prema zatočenicima zatvora Vareš-Majdan dovelo do toga da su im nanesene teške tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće se takođe uvjerilo da su pripadnici HVO-a koji su postupali na taj način imali namjeru da zatočenim muškarcima Muslimanima nanesu teške tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće se takođe uvjerilo da su pripadnici MUP-a Vareša i voda vojne policije pridodatog Brigadi “Bobovac” koji su bili zaduženi za nadzor nad zatočenicima, koji su znali za to postupanje i koji nisu ništa učinili da to prestane, znali da će posljedice tog postupanja biti nanošenje teških tjelesnih i duševnih povreda zatočenicima, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva. U svjetlu dokaza, Vijeće zaključuje da je postupanje pripadnika HVO-a prema zatočenicima u Zatvoru Vareš-Majdan od 23. oktobra do 4. novembra 1993. predstavljalo okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1498. Što se tiče događaja koji su se odigrali tokom i poslije napada vojnika specijalnih jedinica HVO-a “Maturice” i “Apostoli” na selo Stupni Do 23. oktobra 1993., Vijeće je utvrdilo da su tri Muslimanke bile seksualno zlostavljane;²³⁷⁵ da je 38 mještana izgubilo život tokom napada,²³⁷⁶ da su specijalne jedinice “Maturice” i “Apostoli” ubile 36 mještana; da je 28 žena, djece i muškaraca Muslimana ubijeno ili hladnim oružjem ili iz vatrenog oružja s veoma male udaljenosti, ili su pak živi spaljeni u zapaljenim kućama u selu; da su sve kuće i obližnji objekti, poput štala ili šupa, uništeni tokom ili poslije napada; da su pripadnici specijalnih jedinica “Maturice” i “Apostoli”

²³⁷² V. “Postupanje prema zatočenicima u Zatvoru Vareš-Majdan” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²³⁷³ V. “Postupanje prema zatočenicima u Zatvoru Vareš-Majdan” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²³⁷⁴ V. “Postupanje prema zatočenicima u Zatvoru Vareš-Majdan” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²³⁷⁵ V. “Djela seksualnog nasilja počinjena nad ženama u Stupnom Dolu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²³⁷⁶ V. “Smrt mještana u Stupnom Dolu i okolini” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

mještanima oduzeli njihovu imovinu, te da su snage HVO-a onemogućile pristup pripadnicima UNPROFOR-a u selo Stupni Do od 23. do 25. oktobra 1993.²³⁷⁷

1499. Vijeće smatra da su svi ti događaji doveli do toga da su stanovnicima sela Stupni Do Muslimanima nanesene teške tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće se uvjerilo da su pripadnici specijalnih jedinica “Maturice” i “Apostoli”, koji su učestvovali u napadu i počinili ta djela, imali namjeru da stanovnicima sela Stupni Do Muslimanima nanesu teške tjelesne i duševne povrede, što predstavlja tešku povredu njihovog dostojanstva. Vijeće zaključuje da su sva djela koja su pripadnici specijalnih jedinica “Maturice” i “Apostoli” počinili nad muslimanskim stanovništvom sela Stupni Do tokom napada 23. oktobra 1993. predstavljala okrutno postupanje, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

Dio 17 : Protivpravni fizički rad (tačka 18)

I. Opština Prozor

1500. Preliminarno, Vijeće napominje da Muslimani zatočeni u osnovnoj Školi u Prozoru, s obzirom na to da su bili zatočeni, nisu ili nisu više učestvovali u borbenim dejstvima. Vijeće stoga zaključuje da su zatočeni Muslimani bili zaštićene osobe u smislu člana 3 Statuta.

1501. Vijeće je utvrdilo da su tokom ljeta 1993., zatočenicima u osnovnoj Školi u Prozoru, bez obzira na to da li se radilo o ratnim zarobljenicima ili civilima, izvodili razne radove pod komandom HVO-a.

1502. Tako su neki zatočenicima u Srednjoj školi u Prozoru dobrovoljno obavljali razne bezopasne poslove, konkretno u preduzećima u Prozoru, i zauzvrat dobijali dodatne obroke, a drugi su bili primorani da obavljaju radove a da od toga nisu imali nikakve prednosti, niti su dobijali novčanu naknadu.²³⁷⁸ Vijeće podsjeća da je takav fizički rad mogao da bude zakonit u slučaju interniranih civila koji su se dobrovoljno prijavili ili u slučaju ratnih zarobljenika, s izuzetkom oficira. Vijeće, međutim, nije bilo u mogućnosti da utvrdi koji je bio status zatočenika koji su odvođeni na radove i ne može da zaključi da se radilo o protivpravnom fizičkom radu. Vijeće stoga ne može da donese osuđujuću presudu po tački Optužnice za protivpravni fizički rad za te radove.

²³⁷⁷ V. “Krađa, paljenje i uništavanje imovine i kuća u vlasništvu Muslimana iz sela Stupni Do” i “Ograničavanje pristupa UNPROFOR-u u Stupni Do” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²³⁷⁸ V. “Radovi koje su izvodili zatočenicima iz Srednje škole u Prozoru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

1503. Vijeće je takođe utvrdilo da su Muslimani zatočeni u Srednjoj školi u Prozoru bili primorani da za HVO grade vojne fortifikacije i da kopaju rovove na liniji fronta, te da su neki od njih poginuli ili su ranjeni dok su izvodili te radove.²³⁷⁹ Vijeće zaključuje da je HVO zatočenicima nametao radove; da su ti radovi očigledno imali veze s vojnim operacijama HVO-a, da su izvođeni u toliko opasnim okolnostima da su zbog toga neki zatočenički ranjeni, a drugi poginuli.

1504. Vijeće se uvjerilo da su vlasti odgovorne za Srednju školu u Prozoru – civilni policajci, domobrani i, od 15. jula 1993., pripadnici Vojne policije HVO-a²³⁸⁰ – kao i vlasti koje su odobravale odvođenje zatočenika na rad – zapovjednik Brigade “Rama”, načelnik SIS-a Brigade “Rama” i zapovjednik Vojne policije HVO-a²³⁸¹ – upućivale zatočenike na radove koji su bili zabranjeni i, u mnogim slučajevima, čak i opasni. Vijeće se, pored toga, uvjerilo da su te vlasti imale namjeru da tim zatočenicima nametnu izvođenje zabranjenog rada. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je HVO tokom ljeta 1993. primoravao zatočenike iz Srednje škole u Prozoru da obavljaju protivpravni fizički rad, što predstavlja kršenje člana 3 Statuta.

1505. Vijeće je utvrdilo da su vojnici HVO-a u junu i julu 1993. odvodili zatočenike iz Vatrogasnog doma u Prozoru da na liniji fronta izvode radove koji su se konkretno sastojali od kopanja rovova i utvrđivanju linije.²³⁸² Vijeće zaključuje da je HVO nametnuo zatočenicima fizički rad i da su ti radovi očigledno imali veze s vojnim operacijama HVO-a. Vijeće se, pored toga, uvjerilo da su vojnici HVO-a imali namjeru da zatočenicima nametnu zabranjeni rad. Vijeće stoga zaključuje da su u junu i julu 1993. vojnici HVO-a primoravali zatočenike iz Vatrogasnog doma u Prozoru da obavljaju protivpravni fizički rad, što predstavlja kršenje člana 3 Statuta.

1506. Vijeće je utvrdilo da su, od 19. avgusta do 9. septembra 1993., vojnici HVO-a odvodili zatočenike iz Srednjoškolskog centra na rad na liniji fronta između Prozora i Gornjeg Vakufa, kao i na području Trnovače.²³⁸³ Vijeće zaključuje da je HVO zatočenicima nametao fizički rad i da su ti radovi očigledno imali veze s vojnim operacijama HVO-a. Pored toga, Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a imali namjeru da zatočenicima nametnu izvođenje zabranjenog rada. Vijeće stoga zaključuje da su od 19. avgusta do 9. septembra 1993. vojnici HVO-a primoravali zatočenike iz

²³⁷⁹ V. “Radovi koje su izvodili zatočenički iz Srednje škole u Prozoru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²³⁸⁰ V. “Opis, organizacija i način rada Srednje škole u Prozoru kao mjesta zatočenja” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²³⁸¹ V. “Radovi koje su izvodili zatočenički iz Srednje škole u Prozoru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²³⁸² V. “Zatočenje muškaraca Muslimana u Vatrogasnom domu u Prozoru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²³⁸³ V. “Zatočenje muškaraca Muslimana u Srednjoškolskom centru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

Srednjoškolskog centra u Prozoru da obalaju protivpravni fizički rad, što predstavlja kršenje člana 3 Statuta.

1507. Vijeće, najzad, zapaža da nije bilo u mogućnosti da utvrdi da su zatočenici u Unisovoj zgradi i u stanici MUP-a u Prozoru bili primoravani na fizički rad. Vijeće stoga ne može da donese osuđujuću presudu za protivpravni fizički rad za ta mjesta zatočenja.

II. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)

1508. Preliminarno, Vijeće napominje da Muslimani zatočeni u opštini Jablanica, s obzirom na to da su bili zatočeni, nisu ili nisu više učestvovali u borbenim dejstvima. Vijeće stoga zaključuje da su zatočeni Muslimani bili zaštićene osobe u smislu člana 3 Statuta.

1509. Vijeće je utvrdilo da su vojnici HVO-a prisiljavali neke od muškaraca koji su od 17. aprila do 5. maja 1993. bili zatočeni u Školi u Sovićima, među kojima su bili Nihad Kovač, trinaestogodišnje dijete, i jedan vojnik ABiH, da izvode radove poput sahranjivanja poginulih vojnika ili "inženjerijskih" radova na položajima HVO-a.²³⁸⁴

1510. Vojnici HVO-a su prisilili tridesetak zatočenika iz Škole u Sovićima, među kojima je bio i Nihad Kovač, koji je u to doba imao 13 godina, da tokom tri sedmice kopaju rovove i da nose teške sanduke s municijom do vojnog objekta, udaljenog oko 4 km od Škole u Sovićima.²³⁸⁵ Vijeće zaključuje da su vojnici HVO-a primorali tridesetak zatočenika, među kojima je bio mladi Nihad Kovač, da obavljaju radove koji su očigledno imali veze s vojnim operacijama HVO-a, i to tokom tri sedmice. Pored toga, Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a, koji su morali biti upućeni u te okolnosti s obzirom na karakter radova koje su zatočenici obavljali i na veoma mlad uzrast nekih od zatočenika, sigurno imali namjeru da im nametnu obavljanje zabranjenog rada.

1511. Vijeće stoga zaključuje da su radovi koje je obavljalo tridesetak zatočenika, među kojima je bio i Nihad Kovač, koji je u to vrijeme imao 13 godina, dok ih je HVO držao u zatočeništvu u Školi u Sovićima, predstavljali protivpravni fizički rad, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1512. Što se tiče vojnika ABiH, Vijeće napominje da je on izjavio da se dobrovoljno javio za sahranjivanje leševa Muslimana poginulih tokom napada HVO-a na sela Sovići i Doljani.²³⁸⁶ S

²³⁸⁴ V. "Radovi koje su izvodili zatočenici iz Škole u Sovićima" i "Zaključci Vijeća u vezi s navodima o kriminalnim događajima u Školi u Sovićima" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

²³⁸⁵ V. "Radovi koje su izvodili zatočenici iz Škole u Sovićima" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

²³⁸⁶ V. "Radovi koje su izvodili zatočenici iz Škole u Sovićima" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

izuzetkom ovih elemenata, Vijeće nema drugih dodatnih informacija. Vijeće stoga ne može da zaključi van razumne sumnje da su radovi koje je taj vojnik obavljao dok ga je HVO držao u zatočeništvu u Školi u Sovićima predstavljali protivpravni fizički rad, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

III. Heliodrom

1513. Preliminarno, Vijeće napominje da, s obzirom na to da su bili zatočeni, muškarci Muslimani zatočeni na Heliodromu nisu ili nisu više učestvovali u borbenim dejstvima. Vijeće stoga zaključuje da su zatočeni Muslimani bili zaštićene osobe u smislu člana 3 Statuta.

1514. Vijeće je utvrdilo da je od maja 1993. do marta 1994. HVO odvodio muškarce Muslimane zatočene na Heliodromu na liniju fronta, u opštini Mostar, da bi tamo izvodili radove poput popravljavanja fortifikacija ili zaklona ili da bi skupljali leševe vojnika.²³⁸⁷ Vijeće je takođe utvrdilo da je više desetaka tih zatočenika koji su bili izloženi vojnim sukobima poginulo ili bilo ranjeno od vatre otvarane sa strane HVO-a i sa strane ABiH.²³⁸⁸ Vijeće zaključuje da je HVO nametnuo fizički rad i ratnim zarobljenicima i zatočenim civilima; da su ti radovi očigledno imali veze s vojnim operacijama HVO-a i da su ti radovi izvođeni u izuzetno opasnim uslovima, i to tokom gotovo godinu dana.

1515. Vijeće se uvjerilo da su snage HVO-a koje su direktno koristile i nadzirale te zatočenike za radove - konkretno ATG Vinka Martinovića, KB, 2. bojna 2. brigade i 3. i 4. bojna 3. brigade HVO-a - znale kakva je karakter radova i okolnosti u kojima su ti radovi vršeni i da su zaista imale namjeru da zaštićene osobe primoraju na obavljanje zabranjenog rada na liniji fronta. Vijeće se takođe uvjerilo da su, iako su postojali određeni pokušaji da se reguliše angažovanje za radove, posebno od strane ravnatelja i doravnatelja Heliodroma,²³⁸⁹ razne vlasti koje su redovno dozvoljavale korištenje zatočenika za radove znale kakav je karakter tih radova, znale da se ti radovi izvode na linijama fronta, te da su zaista imale namjeru da zatočene Muslimane primoraju na obavljanje zabranjenog rada zatočenim Muslimanima, među kojima su bili i civili i ratni zarobljenici. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je HVO primoravao zatočenike na Heliodromu da obavljaju protivpravni fizički rad, što predstavlja kršenje člana 3 Statuta.

²³⁸⁷ V. "Korištenje zatočenika s Heliodroma za izvođenje radova" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom.

²³⁸⁸ V. "Korištenje zatočenika s Heliodroma za izvođenje radova" i "Pogibija i ranjavanje zatočenika tokom prisilnog rada" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom.

²³⁸⁹ "Organi obavještavani o incidentima za vrijeme izvođenja radova" i "Pokušaji da se reguliše korištenje zatočenika s Heliodroma za izvođenje radova" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom.

IV. Zatočenički centar Vojno

1516. Preliminarno, Vijeće napominje da, s obzirom na to da su bili zatočeni, Muslimani zatočeni u Zatočeničkom centru Vojno i/ili oni koji su dolazili sa Heliodroma, nisu ili nisu više učestvovali u borbenim dejstvima. Vijeće stoga zaključuje da su zatočeni Muslimani bili zaštićene osobe u smislu člana 3 Statuta.

1517. Vijeće je utvrdilo da je, od jula 1993. do kraja januara 1994., više desetaka osoba zatočenih na Heliodromu, ratnih zarobljenika i civila, poslato u Zatočenički centar Vojno da bi izvodile radove na području Vojnog.²³⁹⁰ Vijeće je takođe konstatovalo da su odgovorne osobe u Zatočeničkom centru Vojno – vojnici 2. brigade HVO-a²³⁹¹ – prisiljavale te zatočenike da obavljaju radove poput gradnje fortifikacija na linijama fronta za potrebe 2. brigade HVO-a, dok su se između ABiH i HVO-a vodile borbe.²³⁹²

1518. Zatočenici koji su dolazili s Heliodroma i oni koji su već bili u Zatočeničkom centru Vojno, bili su primorani da obavljaju fortifikacione radove na linijama fronta. Ti radovi su ponekad doveli do ranjavanja, pa čak i smrti zatočenika.²³⁹³ Vijeće se uvjerilo da su vlasti odgovorne za Zatočenički centar Vojno, konkretno vojnici 2. brigade HVO-a, kao i vojnici HVO-a za čije su se potrebe vršili radovi na liniji fronta, imali namjeru da zaštićene osobe primoraju na obavljanje zabranjenog rada.

1519. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je HVO primorao zatočenike iz Zatočeničkog centra Vojno, među kojima su bili zatočenici s Heliodroma, da obavljaju protivpravni fizički rad, što predstavlja kršenje člana 3 Statuta.

V. Opština Ljubuški i zatočenički centri u Ljubuškom

1520. Preliminarno, Vijeće napominje da, s obzirom na to da su bili zatočeni, Muslimani zatočeni u opštini Ljubuški nisu ili nisu više učestvovali u borbenim dejstvima. Vijeće stoga zaključuje da su zatočeni Muslimani bili zaštićene osobe u smislu člana 3 Statuta.

²³⁹⁰ V. “Zatočenici s Heliodroma upućeni na radove u zonu Vojno-Bijelo Polje” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatočeničkim centrom Vojno.

²³⁹¹ V. “Vlasti odgovorne za rad Zatočeničkog centra Vojno” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatočeničkim centrom Vojno.

²³⁹² V. “Vrste i mjesta radova u zoni Vojno-Bijelo Polje” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatočeničkim centrom Vojno.

²³⁹³ V. “Zatočenici s Heliodroma i iz Zatočeničkog centra Vojno koji su ranjeni za vrijeme radova” i “Zatočenici s Heliodroma i iz Zatočeničkog centra Vojno koji su izgubili život za vrijeme radova” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatočeničkim centrom Vojno.

1521. Što se tiče Zatvora u Ljubuškom, Vijeće je utvrdilo da je HVO u periodu od aprila 1993. do marta 1994. primoravao zatočene Muslimane, bez obzira na to da li su bili civili ili ratni zarobljenici, da izvode radove na linijama fronta, i da tako učestvuju u utvrđivanju različitih linija fronta na tom području i u pripremi objekata na frontu za zimu, kao i da su ti radovi ponekad dovodili do ranjavanja.²³⁹⁴ Vijeće zaključuje da je HVO nametnuo izvođenje radova i ratnim zarobljenicima i zatočenim civilima; da su ti radovi očigledno imali veze s vojnim operacijama HVO-a i da su vršeni u opasnim uslovima, i to tokom gotovo godinu dana. Vijeće se uvjerilo da su vlasti odgovorne za Zatvor u Ljubuškom - vod vojne policije pridodat 4. brigadi, 4. brigada i Uprava Vojne policije²³⁹⁵ - imali namjeru da zatočenim Muslimanima, civilima i ratnim zarobljenicima nametnu obavljanje zabranjenog rada. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je HVO primorao zatočenike iz Zatvora u Ljubuškom da obavljaju protivpravni fizički rad, što predstavlja kršenje člana 3 Statuta.

1522. Što se tiče logora Vitina-Otok, Vijeće je utvrdilo da je HVO u julu i avgustu 1993. primoravao zatočene Muslimane, bez obzira na to da li su bili civili ili ratni zarobljenici, da izvode radove na linijama fronta, i da tako učestvuju u utvrđivanju raznih linija fronta na tom području.²³⁹⁶ Vijeće zaključuje da je HVO nametnuo izvođenje radova i ratnim zarobljenicima i zatočenim civilima; da su ti radovi očigledno imali veze s vojnim operacijama HVO-a i uvjerilo se da su obavljani u opasnim uslovima, konkretno kada se radilo o utvrđivanju linija fronta, i to tokom čitavog perioda njihovog zatočeništva. Vijeće se uvjerilo da su vlasti odgovorne za logor Vitina-Otok - domobranska satnija koja se tamo nalazila, 4. brigada HVO-a, SIS i vod vojne policije pridodat 4. brigadi²³⁹⁷ - imale namjeru da zatočenim Muslimanima nametnu obavljanje zabranjenog rada. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je HVO primorao zatočenike logora Vitina-Otok da obavljaju protivpravni fizički rad, što predstavlja kršenje člana 3 Statuta.

²³⁹⁴ V. "Radovi koje su izvodili zatočenici" i "Činjenični zaključci Vijeća" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

²³⁹⁵ V. "Komandna struktura u Zatvoru u Ljubuškom" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

²³⁹⁶ V. "Radovi koje su izvodili zatočenici" i "Činjenični zaključci Vijeća" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

²³⁹⁷ V. "Organizacija Logora Vitina Otok" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

Dio 18 : Uništavanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno (tačka 19)

I. Opština Prozor

1523. Kako je Vijeće utvrdilo, vojnici HVO-a i pripadnici Vojne policije HVO-a su, u periodu od 24. do barem 30. oktobra 1992., tokom kojeg se nisu vodile borbe, uništili oko 75 muslimanskih kuća u gradu Prozoru koje su, kao i drugu imovinu, poput vozila u vlasništvu Muslimana, zapalili pomoću kanti benzina, dok nijedna kuća u vlasništvu Hrvata nije spaljena ni oštećena.²³⁹⁸ Što se tiče okolnosti u kojima je došlo do tih uništavanja, Vijeće se uvjerilo da ona nisu bile opravdana vojnom nuždom. Vijeće zaključuje da su uništene kuće i druga imovina poput vozila, nepokretne i pokretne imovine koja je bila u pojedinačnom vlasništvu privatnih lica u vrijeme kad je HVO zaposjeo grad. Vijeće stoga zaključuje da je uništena imovina bila zaštićena u smislu Ženevske konvencije IV. S obzirom na to koliko je imovine koja je spaljena ili uništena u roku od nekoliko dana bilo, Vijeće zaključuje da je to uništavanje bilo širokih razmjera. Pored toga, Vijeće se, s obzirom na to da je uništena samo muslimanska imovina, uvjerilo da su vojnici HVO-a i pripadnici vojne policije imali namjeru da unište imovinu Muslimana iz grada Prozora.

1524. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je uništavanje muslimanskih stambenih objekata i imovine u vlasništvu Muslimana iz grada Prozora – uključujući i vozila – od strane HVO-a izvršeno u periodu od 24. do 30. oktobra 1992., kada je HVO zaposjeo grad, predstavljalo uništavanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom i izvedeno je protivpravno i bezobzirno, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1525. Vijeće je takođe utvrdilo da su u selu Paljike, u kom je bilo 25 kuća, vojnici HVO-a 24. oktobra 1992. spalili najmanje jednu muslimansku kuću.²³⁹⁹ Vijeće napominje da su se u trenutku kada su vojnici HVO-a provalili vrata kuće začuli pucnjevi. Međutim, dokazi nisu omogućili Vijeću da utvrdi odakle je otvorena vatra. Vijeće stoga ne može da isključi mogućnost da su Muslimani u kući učestvovali u borbama, i tako od kuće učinili legitiman vojni cilj za vojnike HVO-a. Vijeće stoga ne može da zaključi da je ta kuća bila zaštićena imovina u smislu Ženevske konvencije IV. Vijeće stoga ne može da zaključi da je uništavanje kuće u Paljikama 24. oktobra 1992. predstavljalo uništavanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom i izvedeno je protivpravno i bezobzirno, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

²³⁹⁸ V. "Oštećivanje i palež imovine i kuća u vlasništvu Muslimana nakon uspostavljanja kontrole nad Prozorom" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

1526. Pored toga, Vijeće je utvrdilo da su 17. aprila 1993., nakon što su zauzeli selo Parcani – u kome nije bilo vojnih jedinica ABiH - vojni policajci, kao i pripadnici specijalnih jedinica HVO-a, u saradnji s Brigadom “Rama” - spalili devet od ukupno 26 muslimanskih kuća, uz obrazloženje da se stanovništvo koje se sakrilo u šumama nije odazvalo na poziv HVO-a da preda oružje.²⁴⁰⁰ Vijeće zaključuje da su uništene kuće, odnosno nepokretna imovina u pojedinačnom vlasništvu privatnih lica, dok je selo bilo zaposjednuto od strane HVO-a. Vijeće stoga zaključuje da je uništena zaštićena imovina u smislu Ženevske konvencije IV. S obzirom na to da je Vijeće konstatovalo da je 17. aprila 1993. uništeno devet od ukupno 26 kuća u selu Parcani, Vijeće smatra da je to uništavanje bilo širokih razmjera. Pored toga, HVO je uništio kuće iz odmazde prema mještanima koji su se sakrili u šumama. Vijeće na osnovu toga zaključuje da uništavanje tih kuća nije bilo opravdano vojnom nuždom.

1527. Najzad, Vijeće zaključuje da su vojni policajci, kao i pripadnici specijalnih jedinica HVO-a, u saradnji s Brigadom “Rama”, time što su palili kuće iz odmazde, imali namjeru da unište muslimanske stambene objekte u selu Parcani.

1528. Vijeće u svjetlu dokaza zaključuje da je uništavanje muslimanskih stambenih objekata u selu Parcani 17. aprila 1993. od strane Vojne policije, kao i pripadnika specijalnih jedinica HVO-a, u saradnji s Brigadom “Rama”, predstavljalo uništavanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom i izvedeno je protivpravno i bezobzirno, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1529. Pored toga, Vijeće je zaključilo da je 19. aprila 1993. vojna policija stacionirana u Prozoru, u saradnji s vodom Vojne policije HVO-a, spalila kuće Muslimana u selu Tošćanica tokom napada na to selo.²⁴⁰¹ S obzirom na to da se ta imovina nije nalazila na zaposjednutoj teritoriji kada je uništena, ona nije imala status zaštićene imovine u smislu Ženevske konvencije IV. Vijeće stoga ne može da zaključi da je uništavanje do kojeg je došlo u Tošćanici tokom napada 19. aprila 1993. predstavljalo uništavanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom i izvedeno je protivpravno i bezobzirno, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1530. Vijeće je takođe zaključilo da su u periodu od maja ili juna do jula 1993. pripadnici oružanih snaga i Vojne policije HVO-a, tokom napada ili, najčešće noćnih “upada” u više

²³⁹⁹ V. “Napad na selo Paljike 24. oktobra 1992., oštećivanje imovine i kuća i smrt dva mješšana” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁴⁰⁰ V. “Napad na Parcani 17. aprila 1993. i paljenje stambenih objekata” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁴⁰¹ V. “Napad na Tošćanicu 19. aprila 1993., paljenje stambenih objekata i smrt tri mješšana” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

muslimanskih sela u opštini Prozor, posebno u selima Skrobućani, Lug i Podaniš (ili Podonis), palili kuće i štale u vlasništvu Muslimana i ubijali stoku,²⁴⁰² kao i da su vojnici HVO-a u maju ili junu 1993. spalili džamiju u Skrobućanima prilikom napada na to selo.²⁴⁰³ Vijeće podsjeća da, s obzirom na to da se ta imovina nije nalazila na zaposjednutoj teritoriji u trenutku uništavanja, ona nije uživala status zaštićene imovine u smislu Ženevske konvencije IV. Vijeće stoga ne može da zaključi da je uništavanje u selima Skrobućani, Lug i Podaniš (ili Podonis) tokom napada HVO-a od maja do jula 1993. predstavljalo uništavanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom i izvedeno je protivpravno i bezobzirno, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1531. Najzad, Vijeće podsjeća da nije bilo u mogućnosti da utvrdi da je HVO od juna do sredine avgusta 1993. ošteti i/ili spali kuće u vlasništvu Muslimana u selu Lizoperci 18. ili 19. jula 1993.;²⁴⁰⁴ uništio stambene objekte u selima Gračanica,²⁴⁰⁵ Duge,²⁴⁰⁶ Munikoze,²⁴⁰⁷ Lizoperci,²⁴⁰⁸ Parcani²⁴⁰⁹ i uništio džamiju u Lizopercima i džamiju u Prozoru.²⁴¹⁰ Vijeće stoga ne može da zaključi da je HVO, u to vrijeme i na tim mjestima, počinio krivično djelo uništavanja imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom i izvedeno je protivpravno i bezobzirno, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

II. Opština Gornji Vakuf

1532. Vijeće je utvrdilo da je, nakon napada HVO-a na grad Gornji Vakuf 18. januara 1993., muslimanski dio grada jako uništen, da je na kuće pao veliki broj granata i da je grad pretrpio ozbiljna oštećenja, pri čemu su na stambenim objektima bili tragovi artiljerijskih projektila, krovovi su bili oštećeni, a zidovi uništeni.²⁴¹¹

²⁴⁰² V. “Napad HVO-a na desetak sela u opštini Prozor od juna do sredine avgusta 1993., oštećivanje imovine i džamija i smrt šest Muslimana”, “Napad na sela Skrobućani i Gračanica i oštećivanje imovine i džamije u Skrobućanima”, “Napad na sela Duge i Lug i oštećivanje imovine” i “Napad na selo Podaniš ili Podonis i oštećivanje imovine” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁴⁰³ V. “Napad na sela Skrobućani i Gračanica i oštećivanje imovine i džamije u Skrobućanima” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁴⁰⁴ V. “Napad na Lizoperce 18. i 19. aprila 1993. i paljenje stambenih objekata” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁴⁰⁵ V. “Napad na sela Skrobućani i Gračanica i oštećivanje imovine i džamije u Skrobućanima” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁴⁰⁶ V. “Napad na sela Duge i Lug i oštećivanje imovine” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁴⁰⁷ V. “Napad na selo Munikoze i oštećivanje imovine” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁴⁰⁸ V. “Napad na selo Lizoperci i oštećivanje imovine i džamije” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁴⁰⁹ V. “Napad na selo Parcani i oštećivanje imovine” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁴¹⁰ V. “Napad na selo Lizoperci i oštećivanje imovine i džamije” i “Oštećivanje sjedišta Islamske zajednice grada Prozora” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁴¹¹ V. “Napad na grad Gornji Vakuf i zločini koji su, prema navodima, posljedica tog napada” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

1533. Što se tiče sela Duša, Hrasnica, Ždrimci i Uzričje, Vijeće je konstatovalo da je u svakom od tih sela oštećeno ili uništeno više kuća uslijed napada snaga HVO-a 18. januara 1993.²⁴¹²

1534. Vijeće podsjeća da, s obzirom na to da je imovina uništena prilikom napada 18. januara 1993., prije nego što je HVO zaposjeo područje Gornjeg Vakufa, ta imovina ne može da uživa zaštitu Ženevskih konvencija. Vijeće stoga ne može da zaključi da je uništavanje muslimanskog dijela grada Gornjeg Vakufa i kuća u selima Duša, Hrasnica, Ždrimci i Uzričje, prilikom napada na ta mjesta 18. januara 1993., predstavljalo uništavanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom i izvedeno je protivpravno i bezobzirno, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1535. Što se tiče dana koji su uslijedili nakon napada od 18. januara 1993., kada je HVO zaposjeo sela Duša, Hrasnica, Ždrimci i Uzričje, vojnici HVO-a su spalili imovinu u svakom od ta četiri sela.²⁴¹³ Vijeće stoga zaključuje da je ta imovina – između ostalog kuće – u vlasništvu stanovnika tih sela, s obzirom na to da se nalazila na teritoriji koju je zaposjeo HVO, bila zaštićena u smislu Ženevske konvencije IV.

1536. S obzirom na to da je do tog uništavanja došlo u četiri sela opštine Gornji Vakuf; da je u Duši uništeno čak 16 kuća;²⁴¹⁴ da u Hrasnici više nije ostala nijedna muslimanska kuća;²⁴¹⁵ da su u Uzričju spaljene najmanje 22 kuće,²⁴¹⁶ te da je u Ždrimcima muslimanski dio sela bio gotovo potpuno uništen,²⁴¹⁷ Vijeće zaključuje da je to uništavanje bilo širokih razmjera.

²⁴¹² V. “Napad na selo Hrasnica”, “Napad na selo Uzričje” i “Napad na selo Ždrimci” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

²⁴¹³ V. “Navodi o paljenju kuća i krađi imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Duša”, “Navodi o paljenju kuća i krađi imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Hrasnica”, “Navodi o paljenju kuća i krađi imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Uzričje”, “Paljenje kuća, krađa imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Ždrimci i paljenje mekteba” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

²⁴¹⁴ V. “Navodi o paljenju kuća i krađi imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Duša” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

²⁴¹⁵ V. “Navodi o paljenju kuća i krađi imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Hrasnica” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

²⁴¹⁶ V. “Paljenje kuća, krađa imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Ždrimci i paljenje mekteba” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

²⁴¹⁷ V. “Paljenje kuća, krađa imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Ždrimci i paljenje mekteba” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

1537. S obzirom na to da su te kuće uništene nakon što je HVO preuzeo kontrolu nad selom, Vijeće se takođe uvjerilo da one nisu predstavljale vojni cilj.

1538. Najzad, Vijeće zaključuje da su pripadnici HVO-a, time što su hotimično palili tu imovinu, o čemu je svjedočilo više svjedoka koji su lično vidjeli kako pripadnici HVO-a pale kuće,²⁴¹⁸ pokazali namjeru da unište navedenu imovinu.

1539. Vijeće zaključuje da je uništavanje imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Duša, Hrasnica, Ždrimci i Uzričje, od strane HVO-a predstavljalo uništavanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom i izvedeno je protivpravno i bezobzirno, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)

1540. Vijeće je utvrdilo da su od 18. do 24. aprila 1993. kada su borbe već bile završene, vojnici HVO-a – među kojima su bili i pripadnici KB-a – i vojnici HV-a uništili sve muslimanske stambene objekte u Sovićima i Doljanima i dvije džamije.²⁴¹⁹ Vijeće je takođe konstatovalo da je zapovijed HVO-a da se unište sve muslimanske kuće u Sovićima i Doljanima, kao i dvije džamije, izdata kada su se borbe već završile.²⁴²⁰ Vijeće zaključuje da su uništene kuće i džamije, nepokretna imovina u pojedinačnom vlasništvu privatnih lica i nepokretna imovina u kolektivnom vlasništvu privatnih lica ili države ili pak javnih ustanova, društvenih organizacija ili zadruga koje su se nalazile na zaposjednutoj teritoriji i koje nisu predstavljale vojne ciljeve. Vijeće stoga zaključuje da je uništena imovina bila zaštićena Ženevskom konvencijom IV.

1541. S obzirom na to da je Vijeće konstatovalo da su dana 4. maja 1993. sve muslimanske kuće u selu Sovići, s izuzetkom hrvatskih kuća, uništene ili spaljene i da je selo Doljani potpuno uništeno,²⁴²¹ Vijeće zaključuje da je to uništavanje bilo širokih razmjera.

²⁴¹⁸ V. “Navodi o paljenju kuća i krađi imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Duša”, “Navodi o paljenju kuća i krađi imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Hrasnica”, “Navodi o paljenju kuća i krađi imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Uzričje” i “Paljenje kuća, krađa imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Ždrimci i paljenje mekteba” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

²⁴¹⁹ V. “Pretpostavke za napad na sela Sovići i Doljani 17. aprila 1993.” i “Rušenje dva muslimanska vjerska objekta, uključujući najmanje jednu džamiju, u Sovićima i Doljanima od 18. do 22. aprila 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

²⁴²⁰ V. “Paljenje i rušenje stambenih objekata Muslimana u Sovićima i Doljanima u periodu od 18. do 22. aprila 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

²⁴²¹ V. “Paljenje i rušenje stambenih objekata Muslimana u Sovićima i Doljanima u periodu od 18. do 22. aprila 1993.” i “Rušenje dva muslimanska vjerska objekta, uključujući najmanje jednu džamiju, u Sovićima i Doljanima od 18. do 22. aprila 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

1542. Vijeće je takođe utvrdilo da su muslimanske kuće i džamije u Sovićima i Doljanima spaljene kada su borbe već bile završene;²⁴²² da su postojale zapovijedi da se unište te kuće i džamije koje su izdate nakon tih borbi;²⁴²³ da su vojnici HVO-a i HV-a pjevali i urlali dok su palili kuće²⁴²⁴ i da su džamije minirane ili su dignute u vazduh.²⁴²⁵ Nijedan dokaz ne ukazuje na to da su ti objekti eventualno korišteni u bilo koju vojnu svrhu protiv snaga HVO-a. Vijeće stoga zaključuje da su vojnici HVO-a – među kojima su bili pripadnici KB-a – i vojnici HV-a imali namjeru da unište muslimanske stambene objekte i džamije u selima Sovići i Doljani.

1543. Vijeće stoga zaključuje da je uništavanje muslimanskih stambenih objekata i džamija u selima Sovići i Doljani od strane vojnika HVO-a u danima koji su uslijedili nakon napada HVO-a 17. aprila 1993. predstavljalo uništavanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom i izvedeno je protivpravno i bezobzirno, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

IV. Opština Mostar

1544. Vijeće je utvrdilo da su, zbog stalnog otvaranja vatre i granatiranja istočnog Mostara od strane HVO-a iz pravca zapadnog Mostara, brda Hum i brda Stotina, u periodu od juna do decembra 1993., oružane snage HVO-a teško oštetile ili uništile deset džamija u istočnom Mostaru: Sultan Selim Javuz mesdžid, Hadži Mehmed-bega Karađoza džamiju, Koski Mehmed-pašinu džamiju, Nesuh-age Vučjakovića džamiju, Čejvan Čehajinu džamiju, Hadži Ahmed-age Lakišića džamiju, Roznamedži Ibrahim-efendije džamiju, Čose Jahja-hodžinu džamiju, Hadži-Kurtovu džamiju ili Tabačicu i Hadži Memijinu džamiju Cernica.²⁴²⁶ Vijeće je, pored toga, konstatovalo da je 8. novembra 1993. jedan tenk HVO-a koji se nalazio na brdu Stotina čitavog dana otvarao vatru na Stari most u Mostaru.²⁴²⁷ Vijeće je stoga smatralo da je most uništen 8. novembra uveče, s obzirom na to da je tada bio pred samim rušenjem.²⁴²⁸

²⁴²² V. “Paljenje i rušenje stambenih objekata Muslimana u Sovićima i Doljanima u periodu od 18. do 22. aprila 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

²⁴²³ V. “Paljenje i rušenje stambenih objekata Muslimana u Sovićima i Doljanima u periodu od 18. do 22. aprila 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

²⁴²⁴ V. “Paljenje i rušenje stambenih objekata Muslimana u Sovićima i Doljanima u periodu od 18. do 22. aprila 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

²⁴²⁵ V. “Rušenje dva muslimanska vjerska objekta, uključujući najmanje jednu džamiju, u Sovićima i Doljanima od 18. do 22. aprila 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

²⁴²⁶ V. “Navodi o uništavanju vjerskih objekata u istočnom Mostaru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁴²⁷ V. “Napad tenka HVO-a na Stari most 8. novembra 1993.” i “Opšti zaključci Vijeća o uništenju Starog mosta” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁴²⁸ V. “Uništenje Starog mosta do večeri 8. novembra 1993.”, “Rušenje Starog mosta 9. novembra 1993.” “Opšti zaključci Vijeća o uništenju Starog mosta” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

1545. Međutim, Vijeće napominje da se tih deset džamija, kao i Stari most u Mostaru, nalazilo u istočnom Mostaru, drugim riječima na teritoriji koju HVO nije zaposjeo u periodu od juna do decembra 1993. Ta imovina stoga ne može da uživa zaštitu Ženevskih konvencija. Shodno tome, Vijeće ne može da zaključi da je uništavanje tih deset džamija u istočnom Mostaru kao i uništenje Starog mosta u Mostaru predstavljalo uništavanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom i izvedeno je protivpravno i bezobzirno, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

V. Opština Stolac

1546. Kako je Vijeće utvrdilo, vojnici HVO-a su, u okviru akcija vođenih krajem jula 1993. s ciljem da se protjeraju Muslimani iz sela Borojevići, nakon što su preuzeli kontrolu nad selom, uništili brojne kuće Muslimana koji su živjeli u selu Borojevići tako što su ih zapalili.²⁴²⁹ Vijeće zaključuje da su vojnici HVO-a uništili nepokretnu imovinu u vlasništvu Muslimana, mještana, privatnih lica. Osim toga, ništa ne ukazuje na to da su to eventualno bili vojni ciljevi – posebno imajući u vidu da je ta imovina uništena dok se u selu Borojevići nisu vodile nikakve borbe. Vijeće stoga zaključuje da je uništena imovina koja je bila zaštićena u smislu Ženevske konvencije IV. Pored toga, Vijeće se uvjerilo da je uništavanje takve imovine, s obzirom na veličinu sela poput Borojevića, bilo uništavanje širokih razmjera i da su vojnici HVO-a, paleći te kuće, imali namjeru da unište navedenu imovinu.

1547. Vijeće zaključuje da je to uništavanje kuća u vlasništvu Muslimana, mještana Borojevića, krajem jula 1993., od strane vojnika HVO-a predstavljalo uništavanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom i izvedeno je protivpravno i bezobzirno, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1548. Vijeće je takođe utvrdilo da su vojnici HVO-a spalili Sultan Selimovu džamiju u gradu Stocu sredinom jula 1993., u periodu kad grad nije granatiran; kada su samo jedinice HVO-a patrolirale Stocem i kada su se vojnici HVO-a nalazili u blizini grada.²⁴³⁰ Vijeće zaključuje da su vojnici HVO-a uništili Sultan Selimovu džamiju, nepokretnu imovinu u kolektivnom vlasništvu privatnih lica ili države ili javnih ustanova, društvenih organizacija ili zadruga i da ništa ne ukazuje na to da je ona bila vojni cilj - posebno imajući u vidu da je ta imovina uništena dok se u gradu Stocu nisu vodile borbe između neprijateljskih oružanih snaga.²⁴³¹ Vijeće stoga zaključuje da je

²⁴²⁹ V. "Raseljavanje stanovništva, krađa imovine i oštećivanje stambenih objekata i imovine krajem jula 1993. u Borojevićima" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

²⁴³⁰ V. "Raseljavanje stanovništva, oštećivanje džamije i krađa imovine objekata u Stocu" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

²⁴³¹ V. "Raseljavanje stanovništva, oštećivanje džamije i krađa imovine u Stocu" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

uništena imovina bila zaštićena u smislu Ženevske konvencije IV. S obzirom na kulturnu i vjersku vrijednost takve ustanove i na posljedice koji je njeno uništavanje imalo po muslimansko stanovništvo grada Stoca, Vijeće smatra da je uništavanje Sultan Selimove džamije bilo širokih razmjera. Pored toga, Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a, time što u zapalili Sultan Selimovu džamiju, imali namjeru da je unište.

1549. Vijeće zaključuje da su vojnici HVO-a uništili Sultan Selimovu džamiju u gradu Stocu sredinom jula 1993., što predstavlja uništavanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom i izvedeno je protivpravno i bezobzirno, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1550. S druge strane, Vijeće podsjeća da mu nije predložen nijedan dokaz u vezi s oštećenjima do kojih je navodno došlo na stambenim objektima u selima Aladinići i Rotimlja u julu 1993.²⁴³² Vijeće takođe podsjeća da nije moglo da utvrdi da su pripadnici HVO-a spalili džamiju u Aladinićima 14. jula 1993.,²⁴³³ ni da su uništili džamiju u Rotimlji.²⁴³⁴ Pored toga, Vijeće podsjeća da nije bilo u mogućnosti da utvrdi da su pripadnici HVO-a početkom avgusta 1993. uništili stambene objekte u vlasništvu Muslimana,²⁴³⁵ stambeni kompleks "Begovina",²⁴³⁶ ni tri stare džamije u Stocu.²⁴³⁷ Vijeće, najzad, podsjeća da mu nije predložen nijedan dokaz u vezi s oštećenjima do kojih je navodno došlo na stambenim objektima i imovini Muslimana, ili pak džamiji u selu Prenj u avgustu 1993.²⁴³⁸ Vijeće stoga ne može da zaključi da je HVO počinio krivično djelo uništavanja imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom i izvedeno je protivpravno i bezobzirno, iz člana 2 Statuta, u selima Aladinići i Rotimlja u julu 1993., u gradu Stocu početkom avgusta 1993. i u selu Prenj u avgustu 1993.

VI. Opština Čapljina

1551. Vijeće je utvrdilo da su pripadnici HVO-a oko 13. jula 1993., u periodu kada je HVO bio u selu Bivolje Brdo, kada nije bilo borbi i kada je protjerivao žene, djecu i starije osobe

²⁴³² V. "Raseljavanje stanovništva, krađa imovine i oštećivanje stambenih objekata i džamije u Aladinićima" i "Raseljavanje stanovništva, krađa imovine i oštećivanje stambenih objekata i džamije u Rotimlji" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

²⁴³³ V. "Raseljavanje stanovništva, krađa imovine i oštećivanje stambenih objekata i džamije u Aladinićima" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

²⁴³⁴ V. "Raseljavanje stanovništva, krađa imovine i oštećivanje stambenih objekata i džamije u Rotimlji" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

²⁴³⁵ V. "Oštećivanje stambenih objekata u Stocu" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

²⁴³⁶ V. "Oštećivanje kulturnih dobara i džamija u Stocu" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

²⁴³⁷ V. "Oštećivanje kulturnih dobara i džamija u Stocu" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

²⁴³⁸ V. "Oštećivanje stambenih objekata, imovine i džamije u Prenju" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

Muslimane,²⁴³⁹ spalili više kuća u vlasništvu Muslimana iz tog sela.²⁴⁴⁰ Vijeće zaključuje da je HVO kontrolisao i zaposjeo selo u vrijeme kada su te kuće zapaljene. Vijeće nadalje konstatuje da su uništene kuće bile imovina u pojedinačnom vlasništvu privatnih lica i da te kuće nisu bile vojni ciljevi s obzirom na to da su uništene dok se u selu Bivolje Brdo nisu vodile nikakve borbe i kada je HVO već zaposjeo selo. Vijeće stoga zaključuje da je ta imovina bila zaštićena Ženevskim konvencijama. Vijeće se, pored toga, uvjerilo da je uništavanje više kuća, s obzirom na veličinu sela poput Bivoljeg Brda koje se sastoji od nekoliko zaselaka,²⁴⁴¹ bilo širokih razmjera. Najzad, Vijeće se uvjerilo da su pripadnici HVO-a, time što su hotimično palili kuće, o čemu svjedoči Svjedok CI koji je vidio kako pripadnici HVO-a ulaze u njegovu kuću i kako ona gori nekoliko trenutaka kasnije,²⁴⁴² imali namjeru da unište navedenu imovinu.

1552. Vijeće stoga zaključuje da je uništavanje muslimanskih stambenih objekata u selu Bivolje Brdo od strane HVO-a otprilike 13. jula 1993. predstavljalo uništavanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom i izvedeno je protivpravno i bezobzirno, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1553. S druge strane Vijeće podsjeća da, iako je konstatovalo da su džamija u Lokvama, kao i kuće u selu uništene nakon 13. jula 1993., nije moglo da utvrdi ko su bili počinioci.²⁴⁴³ Vijeće stoga ne može da zaključi da je uništavanje džamije i kuća u tom selu predstavljalo uništavanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom i izvedeno je protivpravno i bezobzirno, krivično djelo iz člana 2 Statuta. Osim toga, Vijeće podsjeća da mu nije predložen nijedan dokaz na osnovu kojeg bi moglo da se izjasni o navodima o uništavanju muslimanskih kuća i zgrada u selu Opličići.²⁴⁴⁴ Shodno tome, Vijeće ne može da zaključi da je HVO izvršio uništavanje u tom selu.

VII. Opština Vareš

1554. Vijeće je utvrdilo da su, nakon napada specijalnih jedinica “Maturice” i “Apostoli” na selo Stupni Do 23. oktobra 1993., sve kuće u vlasništvu mještana sela Muslimana, tačnije 70 kuća, kao i

²⁴³⁹ V. “Deložiranje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba iz Bivoljeg Brda” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²⁴⁴⁰ V. “Rušenje stambenih objekata Muslimana u Bivoljem Brdu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²⁴⁴¹ V. “Struktura stanovništva opštine” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²⁴⁴² V. “Rušenje stambenih objekata Muslimana u Bivoljem Brdu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²⁴⁴³ V. “Rušenje džamije u Lokvama 14. jula 1993. i kuća Muslimana, stanovnika Lokava, 16. jula 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²⁴⁴⁴ V. “Događaji u selu Opličići i okolini oko 13. aprila 1993. i od 27. jula do 7. avgusta 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

pomoćni objekti, poput štala i šupa, spaljeni.²⁴⁴⁵ Vijeće napominje da su brojne kuće spaljene nakon što je HVO zaposjeo selo 23. oktobra 1993., počevši od 10 sati ujutro. Tom prilikom, HVO je uhapsio pedesetak mještana, od ukupno 220-250 koliko ih je bilo u selu, koji nisu uspjeli da pobjegnu i koji su se sklonili u kuće koje prilikom napada nisu bile uništene. Napadači su uhapsili, a potom ubili neke od tih mještana. Njihovi ugljenisani leševi pronađeni su kasnije, konkretno u spaljenim kućama i oko njih. Vijeće na osnovu toga zaključuje da su kuće spaljene nakon što su mještani pali u ruke specijalnim jedinicama “Maturice” i “Apostoli” i nakon što su one okupirale selo. Spaljene kuće nisu bile vojni ciljevi. Vijeće stoga zaključuje da je uništena zaštićena imovina u smislu Ženevske konvencije IV. S obzirom na to da su sve kuće i okolni objekti u selu u potpunosti uništeni, Vijeće zaključuje da je to uništavanje bilo širokih razmjera.

1555. Vijeće, najzad, zaključuje da su pripadnici specijalnih jedinica “Maturice” i “Apostoli” koje su u to vrijeme okupirale selo, time što su palili kuće,²⁴⁴⁶ konkretno da bi u njih ubacili leševe mještana koje su upravo ubili, ili žive ljude, imali namjeru da unište navedenu imovinu.

1556. Vijeće stoga zaključuje da je uništavanje imovine koja je pripadala mještanima Stupnog Dola Muslimanima od strane specijalnih jedinica “Maturice” i “Apostoli” nakon napada na to selo predstavljalo uništavanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom i izvedeno je protivpravno i bezobzirno, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

Dio 19 : Bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela, ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom (tačka 20)

I. Opština Prozor

1557. Kako je Vijeće utvrdilo, od 24. do 30. oktobra 1992., kada su borbe već bile završene, vojnici HVO-a i pripadnici Vojne policije HVO-a uništili su oko 75 muslimanskih kuća u gradu Prozoru koje su zapalili pomoću kanti s benzinom, kao i drugu imovinu, poput vozila u vlasništvu Muslimana, dok nijedna kuća u vlasništvu Hrvata nije spaljena ni oštećena.²⁴⁴⁷ Vijeće se, s obzirom na okolnosti u kojima je došlo do tog uništavanja, uvjerilo da ono nije bilo opravdano vojnom nuždom. S obzirom na to koliko je bilo imovine koja je spaljena ili uništena u roku od nekoliko dana, Vijeće zaključuje da je to bilo razaranje širokih razmjera. Pored toga, Vijeće se uvjerilo da su,

²⁴⁴⁵ V. “Krađa, paljenje i uništavanje imovine i kuća u vlasništvu Muslimana iz sela Stupni Do” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²⁴⁴⁶ V. “Krađa, paljenje i uništavanje imovine i kuća u vlasništvu Muslimana iz sela Stupni Do” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²⁴⁴⁷ V. “Oštećivanje i palež imovine i kuća u vlasništvu Muslimana nakon uspostavljanja kontrole nad Prozorom” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

s obzirom na to da su uništene samo muslimanske kuće, vojnici HVO-a i vojni policajci imali namjeru da unište imovinu Muslimana iz Prozora. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je uništenje stambenih objekata i imovine u vlasništvu Muslimana iz grada Prozora – uključujući vozila – od strane vojnika HVO-a i pripadnika Vojne policije HVO-a, u danima koji su uslijedili nakon napada HVO-a 24. oktobra 1993. predstavljalo bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela, ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1558. Vijeće je takođe utvrdilo da su vojnici HVO-a u selu Paljike, u kom je bilo 25 kuća, 24. oktobra 1992. zapalili najmanje jednu muslimansku kuću.²⁴⁴⁸ Vijeće je tako konstatovalo da je 24. oktobra 1992., 18 vojnika HVO-a pretraživalo muslimanske kuće, i da su uzeli za taoca jednog od stanovnika sela te da su, nakon što su silom ušli u jednu od kuća, u kojoj su bili jedna žena i jedan starac, vojnici u tu kuću bacili ručne bombe i poslije nekoliko minuta, kuću zapalili.²⁴⁴⁹ Vijeće napominje da su se u trenutku kada su vojnici HVO-a provalili vrata te kuće začuli pucnjevi. Međutim, na osnovu dokaza nije bilo moguće utvrditi odakle je otvorena vatra. Vijeće stoga ne može da isključi mogućnost da je uništavanje kuće bilo opravdano vojnom nuždom. Vijeće tako ne može da zaključi da je 24. oktobra 1992., HVO počinio bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1559. Vijeće je, pored toga, utvrdilo da su 17. aprila 1993., nakon što su okupirali selo Parcani - u kome nije bilo vojnih jedinica ABiH - Vojna policija, kao i pripadnici specijalnih jedinica HVO-a, u saradnji s Brigadom "Rama", zapalili devet muslimanskih stambenih objekata, od ukupno 26 kuća, uz obrazloženje da se stanovništvo sakriveno u šumama nije odazvalo na poziv HVO-a da preda oružje.²⁴⁵⁰ Osim toga, HVO je razorio kuće iz odmazde prema mještanima koji su se skrivali u šumama. Vijeće na osnovu toga zaključuje da njihovo razaranje nije bilo opravdano vojnom nuždom.

1560. S obzirom na to da je Vijeće već konstatovalo da je 17. aprila 1993. uništeno devet stambenih objekata od ukupno 26 koliko ih je bilo u Parcanima, Vijeće zaključuje da je to bilo razaranje širokih razmjera.

²⁴⁴⁸ V. "Napad na selo Paljike 24. oktobra 1992., oštećivanje imovine i kuća i smrt dva mještana" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁴⁴⁹ V. "Napad na selo Paljike 24. oktobra 1992., oštećivanje imovine i kuća i smrt dva mještana" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁴⁵⁰ V. "Napad na Parcani 17. aprila 1993. i paljenje stambenih objekata" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

1561. Najzad, Vijeće zaključuje da su Vojna policija, kao i pripadnici specijalnih jedinica HVO-a, u saradnji s Brigadom “Rama”, imali namjeru da unište muslimanske stambene objekte u Parcanima.

1562. Vijeće, u svjetlu dokaza, zaključuje da je uništavanje muslimanskih stambenih objekata u selu Parcani 17. aprila 1993., koje je počinila Vojna policija, kao i pripadnici specijalnih jedinica HVO-a, u saradnji s Brigadom “Rama”, predstavljalo bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1563. Vijeće je, pored toga, utvrdilo da je vojna policija stacionirana u Prozoru, u saradnji s vodom Vojne policije HVO-a, spalila stambene objekte Muslimana iz sela Tošćanica tokom napada na to selo; da je u selu bilo oko 200 ljudi i 35 kuća u vlasništvu Muslimana, od kojih su neke bile u vlasništvu Muslimana pripadnika HVO-a, te da su kuće Muslimana pripadnika HVO-a pošteđene.²⁴⁵¹ Vijeće, međutim, napominje da su 19. aprila 1993., nakon što je jedinica vojne policije stacionirana u Prozoru, u saradnji s vodom Vojne policije HVO-a, izdala ultimatum zahtijevajući od mještana Tošćanice da predaju oružje, a zatim krenula u napad na to selo, neki od Muslimana u selu, koji su bili naoružani pješadijskim naoružanjem i minobacačima, pružili otpor.²⁴⁵² Na osnovu informacija kojima raspolaže, Vijeće ne može da isključi mogućnost da je, tokom napada, došlo do razaranja koje je bilo opravdano vojnom nuždom. Vijeće stoga ne može da zaključi da su ta razaranja predstavljala bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1564. Najzad, Vijeće je utvrdilo da su u periodu od maja ili juna do jula 1993. pripadnici oružanih snaga i Vojne policije HVO-a, tokom napada ili, najčešće noćnih, “upada” u više muslimanskih sela opštine Prozor, a posebno sela Skrobućani, Lug i Podaniš (ili Podonis), spalili kuće i štale u vlasništvu Muslimana,²⁴⁵³ da su vojnici HVO-a, takođe u maju ili junu 1993., spalili džamiju u Skrobućanima tokom napada na to selo.²⁴⁵⁴ Vijeće je, dakle, konstatovalo da su u Skrobućanima u maju ili junu 1993. uništene sve kuće, kao i štale u vlasništvu mještana Muslimana, dok je, s druge

²⁴⁵¹ V. “Napad na Tošćanicu 19. aprila 1993., paljenje stambenih objekata i smrt tri mještana” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁴⁵² V. “Napad na Tošćanicu 19. aprila 1993., paljenje stambenih objekata i smrt tri mještana” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁴⁵³ V. “Napad HVO-a na desetak sela u opštini Prozor od juna do sredine avgusta 1993., oštećivanje imovine i džamija i smrt šest Muslimana”, “Napad na sela Skrobućani i Gračanica i oštećivanje imovine i džamije u Skrobućanima”, “Napad na sela Duge i Lug i oštećivanje imovine” i “Napad na selo Podaniš ili Podonis i oštećivanje imovine” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁴⁵⁴ V. “Napad na sela Skrobućani i Gračanica i oštećivanje imovine i džamije u Skrobućanima” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

strane, imovina Hrvata ostala netaknuta;²⁴⁵⁵ da je krajem juna 1993. u selu Lug uništeno više kuća, konkretno u vlasništvu Muslimana²⁴⁵⁶ i da je u Podanišu (ili Podonisu), 5. jula 1993., uništeno najmanje devet kuća i osam hambara u vlasništvu Muslimana.²⁴⁵⁷ Vijeće napominje da snage HVO-a nisu naišle ni na kakav otpor Muslimana tokom tih napada ili upada. Pored toga, činjenica da su sve ili većina kuća i hambara u vlasništvu Muslimana zapaljene ukazuje na to da se radilo o hotimičnom razaranju. Vijeće stoga zaključuje da to razaranje nije bilo opravdano vojnom nuždom.

1565. S obzirom na to da je Vijeće konstatovalo da je, u periodu od maja ili juna do početka jula, uništen srazmjerno veoma veliki dio muslimanskih kuća u selima Skrobućani, Lug i Podaniš (ili Podonis), kao i džamija u Skrobućanima, Vijeće zaključuje da je to bilo razaranje širokih razmjera. Pored toga, Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a, time što su zapalili većinu muslimanskih kuća i džamiju u Skrobućanima, iako se u vrijeme tih napada nisu vodile borbe između neprijateljskih oružanih snaga, imali namjeru da razore navedenu imovinu, a da to nije bilo opravdano vojnom nuždom.

1566. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je uništavanje imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Skrobućani, Lug, i Podaniš (ili Podonis), kao i džamije u Skrobućanima, izvršeno u periodu od maja do početka jula 1993. predstavljalo bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1567. S druge strane, Vijeće podsjeća da nije bilo u mogućnosti da utvrdi da je HVO ošteti i/ili spalio kuće u vlasništvu Muslimana u selu Lizoperci 18. ili 19. aprila 1993.;²⁴⁵⁸ uništio stambene objekte u selima Gračanica,²⁴⁵⁹ Duge,²⁴⁶⁰ Munikoze,²⁴⁶¹ Lizoperci²⁴⁶² i Parcani,²⁴⁶³ ni džamiju u Lizopercima, kao ni džamiju u gradu Prozoru u periodu od juna do sredine avgusta 1993.²⁴⁶⁴ Vijeće stoga ne može da zaključi da je HVO počinio, u to vrijeme i na tim mjestima, bezobzirno razaranje

²⁴⁵⁵ V. "Napad HVO-a na desetak sela u opštini Prozor od juna do sredine avgusta 1993., oštećivanje imovine i džamija i smrt šest Muslimana" i "Napad na sela Skrobućani i Gračanica i oštećivanje imovine i džamije u Skrobućanima" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁴⁵⁶ V. "Napad na sela Duge i Lug i oštećivanje imovine" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁴⁵⁷ V. "Napad na selo Podaniš ili Podonis i oštećivanje imovine" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁴⁵⁸ V. "Napad na Lizoperce 18. i 19. aprila 1993. i paljenje stambenih objekata" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁴⁵⁹ V. "Napad na sela Skrobućani i Gračanica i oštećivanje imovine i džamije u Skrobućanima" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁴⁶⁰ V. "Napad na sela Duge i Lug i oštećivanje imovine" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁴⁶¹ V. "Napad na selo Munikoze i oštećivanje imovine" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁴⁶² V. "Napad na selo Lizoperci i oštećivanje imovine i džamije" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁴⁶³ V. "Napad na selo Parcani i oštećivanje imovine" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁴⁶⁴ V. "Napad na selo Lizoperci i oštećivanje imovine i džamije" i "Oštećivanje sjedišta Islamske zajednice grada Prozora" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

gradova, naselja ili sela ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

II. Opština Gornji Vakuf

1568. Vijeće je utvrdilo da je, nakon napada HVO-a na grad Gornji Vakuf 18. januara 1993., muslimanski dio grada pretrpio teška razaranja, da je veliki broj granata pao na kuće i da je došlo do ozbiljnih oštećenja, pri čemu su na stambenim objektima ostali tragovi artiljerijskih projektila, krovovi su bili oštećeni, a zidovi uništeni.²⁴⁶⁵ Što se tiče sela Duša, Hrasnica, Ždrimci i Uzričje, Vijeće je konstatovalo da je uslijed napada HVO-a 18. januara 1993. više kuća u ovim selima oštećeno ili uništeno. S obzirom na to da je istog dana, odnosno 18. januara 1993., istovremeno uništen veoma veliki broj kuća na više mjesta u opštini Gornji Vakuf, Vijeće zaključuje da je to razaranje bilo širokih razmjera.

1569. Vijeću je predloženo više dokaza koji pokazuju da su se, u vrijeme napada HVO-a i uništavanja kuća, pripadnici ABiH nalazili u Gornjem Vakufu i u selima Duša, Hrasnica, Ždrimci i Uzričje.²⁴⁶⁶ Neki naoružani muškarci su čak ponekad bili skriveni u kućama.²⁴⁶⁷ Vijeće je utvrdilo da je granatiranje tih sela predstavljalo neselektivni napad.²⁴⁶⁸ Razaranje tih kuća je *de facto* bilo proizvoljno i nije bilo opravdano vojnom nuždom.

1570. Vijeće stoga zaključuje da je razaranje kuća u vlasništvu Muslimana iz grada Gornjeg Vakufa i sela Duša, Hrasnica, Ždrimci i Uzričje tokom napada 18. januara 1993. predstavljalo bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1571. Što se tiče perioda koji je uslijedio nakon napada 18. januara 1993. i preuzimanja kontrole nad selima Duša, Hrasnica, Ždrimci i Uzričje od strane snaga HVO-a, Vijeće je utvrdilo da su vojnici HVO-a, u svakom od ta četiri sela, zapalili imovinu – između ostalog i kuće – u vlasništvu mještana.²⁴⁶⁹ S obzirom na to da je do tih razaranja došlo u četiri sela u opštini Gornji Vakuf; da je

²⁴⁶⁵ V. “Napad na grad Gornji Vakuf i zločini koji su, prema navodima, posljedica tog napada” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

²⁴⁶⁶ V. “Napad na grad Gornji Vakuf i zločini koji su, prema navodima, posljedica tog napada”, “Napad na selo Duša”, “Napad na selo Hrasnica”, “Napad na selo Uzričje” i “Napad na selo Ždrimci” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

²⁴⁶⁷ V. “Napad na selo Ždrimci” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

²⁴⁶⁸ V. “Opština Gornji Vakuf” u pravnim zaključcima Vijeća po tački Optužnice 2 (ubistvo, zločin protiv čovječnosti) i tački Optužnice 3 (hotimično lišavanje života, teška povreda ženevskih konvencija).

²⁴⁶⁹ V. “Navodi o paljenju kuća i krađi imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Duša”, “Navodi o paljenju kuća i krađi imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Hrasnica”, “Navodi o paljenju kuća i krađi imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Uzričje”, “Paljenje kuća, krađa imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Ždrimci i paljenje mekteba” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

u Duši spaljeno čak 16 kuća;²⁴⁷⁰ da u Hrasnici nije ostala nijedna muslimanska kuća;²⁴⁷¹ da su u Uzričju spaljene najmanje 22 kuće²⁴⁷² i da je muslimanski dio Ždrimaca praktično u potpunosti razoren,²⁴⁷³ Vijeće zaključuje da je to razaranje bilo širokih razmjera.

1572. S obzirom na to da su te kuće uništene nakon što je HVO preuzeo kontrolu nad tim selima, Vijeće se takođe uvjerilo da to razaranje nije bilo opravdano vojnom nuždom.

1573. Vijeće, najzad, zaključuje da su pripadnici HVO-a, time što su hotimično palili tu imovinu, o čemu je svjedočilo više svjedoka koji su lično vidjeli pripadnike HVO-a kako pale kuće,²⁴⁷⁴ imali namjeru da unište navedenu imovinu.

1574. Vijeće stoga zaključuje da je uništavanje kuća u vlasništvu mještana sela Duša, Hrasnica, Ždrimci i Uzričje od strane HVO-a, u danima koji su uslijedili nakon napada 18. januara 1993. i preuzimanja kontrole nad tim selima od strane HVO-a, predstavljalo bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)

1575. Vijeće je utvrdilo da su od 18. do 24. aprila 1993. u vrijeme kad su borbe već bile završene, vojnici HVO-a – među kojima su bili pripadnici KB-a – i vojnici HV-a uništili sve muslimanske stambene objekte i dvije džamije u Sovićima i Doljanima.²⁴⁷⁵ Vijeće je takođe konstatovalo da je zapovijed HVO-a da se spale sve muslimanske kuće u Sovićima i Doljanima, kao i dvije džamije, izdata nakon što su se borbe završile.²⁴⁷⁶ Vijeće stoga zaključuje da to razaranje nije bilo opravdano vojnom nuždom.

²⁴⁷⁰ V. “Navodi o paljenju kuća i krađi imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Duša” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

²⁴⁷¹ V. “Navodi o paljenju kuća i krađi imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Hrasnica” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

²⁴⁷² V. “Navodi o paljenju kuća i krađi imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Uzričje” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

²⁴⁷³ V. “Paljenje kuća, krađa imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Ždrimci i paljenje mekteba” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

²⁴⁷⁴ V. “Navodi o paljenju kuća i krađi imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Duša”, “Navodi o paljenju kuća i krađi imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Hrasnica”, “Navodi o paljenju kuća i krađi imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Uzričje” i “Paljenje kuća, krađa imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Ždrimci i paljenje mekteba” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

²⁴⁷⁵ V. “Pretpostavke za napad na sela Sovići i Doljani 17. aprila 1993.” i “Rušenje dva muslimanska vjerska objekta, uključujući najmanje jednu džamiju, u Sovićima i Doljanima od 18. do 22. aprila 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

²⁴⁷⁶ V. “Paljenje i rušenje stambenih objekata Muslimana u Sovićima i Doljanima u periodu od 18. do 22. aprila 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

1576. S obzirom na to da je Vijeće konstatovalo da su 4. maja 1993. sve muslimanske kuće u selu Sovići, dakle s izuzetkom hrvatskih kuća, uništene ili spaljene i da je selo Doljani u potpunosti razoreno,²⁴⁷⁷ Vijeće zaključuje da je to razaranje bilo širokih razmjera.

1577. Vijeće je takođe utvrdilo da su muslimanske kuće i džamije u Sovićima i Doljanima spaljene u vrijeme kada su borbe već bile završene;²⁴⁷⁸ da su postojale zapovijedi da se razore te kuće i džamije koje su izdate nakon tih borbi;²⁴⁷⁹ da su vojnici HVO-a i HV-a pjevali i urlali dok su palili kuće,²⁴⁸⁰ te da su džamije minirane ili razorene eksplozivom.²⁴⁸¹ Vijeće stoga zaključuje da su vojnici HVO-a – među kojima su bili pripadnici KB-a – i vojnici HV-a imali namjeru da unište muslimanske stambene objekte i džamije u selima Sovići i Doljani.

1578. Vijeće stoga zaključuje da je razaranje muslimanskih stambenih objekata i džamija u Sovićima i Doljanima u danima koji su uslijedili nakon napada vojnika HVO-a 17. aprila 1993. predstavljalo bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

IV. Opština Mostar

1579. Vijeće je utvrdilo da su, zbog stalnog otvaranja vatre i granatiranja istočnog Mostara od strane HVO-a iz pravca zapadnog Mostara, brda Hum i brda Stotina, snage HVO-a od juna do decembra 1993. ozbiljno oštetile ili srušile deset džamija u istočnom Mostaru: Sultan Selim Javuzza mesdžid, Hadži Mehmed-bega Karađoza džamiju, Koski Mehmed-pašinu džamiju, Nesuh-age Vučjakovića džamiju, Čejvan Čehajinu džamiju, Hadži Ahmed-age Lakišića džamiju, Roznamedži Ibrahim-efendije džamiju, Čosa Jahja-hodžinu džamiju, Hadži-Kurtovu džamiju ili Tabačicu i Hadži-Memijinu džamiju Cernica.²⁴⁸² Vijeće zaključuje da su oružane snage uništile ili oštetile tih deset džamija u tolikoj mjeri da to predstavlja razaranje i da ništa ne ukazuje na to da je to razaranje bilo opravdano vojnom nuždom. S obzirom na broj uništenih džamija u istočnom Mostaru, na kulturnu i vjersku vrijednost takvih ustanova, na posljedice njihovog uništavanja po muslimansko stanovništvo grada Mostara, Vijeće smatra da je razaranje tih vjerskih ustanova u gradu Mostaru

²⁴⁷⁷ V. “Paljenje i rušenje stambenih objekata Muslimana u Sovićima i Doljanima u periodu od 18. do 22. aprila 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

²⁴⁷⁸ V. “Paljenje i rušenje stambenih objekata Muslimana u Sovićima i Doljanima u periodu od 18. do 22. aprila 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

²⁴⁷⁹ V. “Paljenje i rušenje stambenih objekata Muslimana u Sovićima i Doljanima u periodu od 18. do 22. aprila 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

²⁴⁸⁰ V. “Paljenje i rušenje stambenih objekata Muslimana u Sovićima i Doljanima u periodu od 18. do 22. aprila 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

²⁴⁸¹ V. “Rušenje dva muslimanska vjerska objekta, uključujući najmanje jednu džamiju, u Sovićima i Doljanima od 18. do 22. aprila 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

bilo širokih razmjera. Vijeće je, pored toga, utvrdilo da su oružane snage HVO-a namjerno gađale tih deset džamija, što znači imale namjeru da ih unište.²⁴⁸³

1580. Vijeće zaključuje da su oružane snage HVO-a od juna do decembra 1993. uništile deset džamija u istočnom Mostaru, čime su počinile bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1581. Osim toga, Vijeće je ustanovilo da je 8. novembra 1993., u okviru ofanzive na Mostar koju je naredio Milivoj Petković, a proveo Miljenko Lasić,²⁴⁸⁴ jedan tenk HVO-a koji se nalazio na brdu Stotina tokom čitavog dana otvarao vatru na Stari most u Mostaru. Vijeće je konstatovalo da se 8. novembra 1993. uveče moglo smatrati da je Stari most uništen, s obzirom na to da je tada bio pred samim rušenjem.²⁴⁸⁵

1582. Vijeće je utvrdilo da su u periodu od maja do novembra 1993. i ABiH i stanovnici s desne i lijeve obale Neretve, koristili Stari most, nepokretnu imovinu namijenjenju u principu civilnoj upotrebi, kao put za komunikacije i snabdijevanje.²⁴⁸⁶ U tom pogledu, Vijeće je smatralo da je Stari most bio od ključne važnosti za ABiH, odnosno borbena dejstva koje su izvodile njene jedinice na liniji fronta, za evakuaciju, za slanje snaga, namirnica i opreme, te da ga je ona koristila u te svrhe.²⁴⁸⁷ Osim toga, ABiH je držala položaje u neposrednoj blizini Starog mosta.²⁴⁸⁸ To znači da su oružane snage HVO-a imale vojni interes da se taj objekat razori, s obzirom na to da je njegovo razaranje praktično potpuno onemogućavalo da ABiH nastavi s operacijama snabdijevanja.²⁴⁸⁹ Shodno tome, Stari most je u vrijeme napada predstavljao vojni cilj.

1583. Vijeće je, međutim, takođe konstatovalo da su rušenjem Starog mosta stanovnici Donje Mahale, muslimanske enklave na desnoj obali Neretve, bili osuđeni na gotovo potpunu izolaciju,

²⁴⁸² V. "Navodi o uništavanju vjerskih objekata u istočnom Mostaru" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁴⁸³ V. "Navodi o uništavanju vjerskih objekata u istočnom Mostaru" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁴⁸⁴ V. "Zapovijed Milivoja Petkovića od 8. novembra 1993.", "Rušenje Starog mosta 9. novembra 1993.", i "Opšti zaključci Vijeća o uništenju Starog mosta" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁴⁸⁵ V. "Napad tenka HVO-a na Stari most 8. novembra 1993.", "Uništenje Starog mosta do večeri 8. novembra 1993.", "Postupak koji je HVO pokrenuo protiv posade tenka" i "Opšti zaključci Vijeća o uništenju Starog mosta" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁴⁸⁶ V. "Korištenje Starog mosta od strane ABiH" i "Korištenje Starog mosta od strane stanovnika istočnog Mostara" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁴⁸⁷ V. "Korištenje Starog mosta od strane ABiH" i "Korištenje Starog mosta od strane stanovnika istočnog Mostara" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁴⁸⁸ V. "Korištenje Starog mosta od strane ABiH" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁴⁸⁹ V. "Korištenje Starog mosta od strane stanovnika istočnog Mostara", "Reakcija međunarodnih aktera koji su oružane snage HVO-a proglasili odgovornim za uništenje Starog mosta", "Posljedice uništenja Starog mosta po vojnike ABiH i stanovništvo muslimanske enklave na desnoj obali Neretve" i "Opšti zaključci Vijeća o uništenju Starog mosta" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

bez mogućnosti da se snabdijevaju hranom i lijekovima, čime se humanitarna situacija stanovništva koje je tamo živjelo znatno pogoršala.²⁴⁹⁰ Vijeće je utvrdilo da je stanovništvo osim Starog mosta raspolagalo s veoma malo puteva za snabdijevanje; da su u periodu od maja do novembra 1993. mogli koristiti samo improvizovani most Kamenica, koji je ABiH izgradila u martu 1993. i koristila ga do novembra 1993. ili jednu planinsku stazu koja je vodila od naselja Donja Mahala prema Jablanici i koja je smatrana veoma opasnom;²⁴⁹¹ da je stoga razaranje mosta Kamenica od strane oružanih snaga HVO-a 10., 11., ili 17. novembra 1993., odnosno nekoliko dana nakon razaranja Starog mosta, definitivno onemogućilo svaki prelazak s jedne na drugu obalu Neretve u Mostaru.²⁴⁹² Vijeće je takođe utvrdilo da je razaranje Starog mosta imalo veoma jak psihološki uticaj na muslimansko stanovništvo Mostara.²⁴⁹³

1584. Vijeće smatra da je, iako je razaranje Starog mosta od strane HVO-a moglo da bude opravdano vojnom nuždom, šteta nanesena civilnom stanovništvu ipak bila znatna i nesporna. Većina Vijeća, dakle, smatra, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, da su posljedice po civilno muslimansko stanovništvo Mostara bile nesrazmjerne u odnosu na očekivanu konkretnu i direktnu vojnu prednost od rušenja Starog mosta.

1585. Vijeće, pored toga, smatra da je razaranje Starog mosta, posebno s obzirom na njegovu ogromnu kulturnu, istorijsku i simboličku vrijednost, prije svega za Muslimane,²⁴⁹⁴ bilo širokih razmjera.

1586. Vijeće podsjeća da je već utvrdilo da je zapovjedništvo HVO-a znalo da je ABiH koristila taj objekt u vojne svrhe;²⁴⁹⁵ da je takođe savršeno dobro znalo za teške posljedice koje bi razaranje Starog mosta imalo po moral stanovništva Mostara;²⁴⁹⁶ da je HVO, uprkos svemu, i dalje uporno granatirao Stari most od juna do 9. novembra 1993.²⁴⁹⁷ te da je, konkretno, jedan tenk dva dana

²⁴⁹⁰ V. "Korištenje Starog mosta od strane stanovnika istočnog Mostara" i "Opšti zaključci Vijeća o uništenju Starog mosta" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁴⁹¹ V. "Korištenje Starog mosta poslije 9. maja 1993.", "Korištenje Starog mosta od strane stanovnika istočnog Mostara" i "Opšti zaključci Vijeća o uništenju Starog mosta" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁴⁹² V. "Posljedice uništenja Starog mosta po vojnike ABiH i stanovništvo muslimanske enklave na desnoj obali Neretve" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁴⁹³ V. "Posljedice uništenja Starog mosta po vojnike ABiH i stanovništvo muslimanske enklave na desnoj obali Neretve" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁴⁹⁴ V. "Stari most u Mostaru" (uvodni dio), "Posljedice uništenja Starog mosta po vojnike ABiH i stanovništvo muslimanske enklave na desnoj obali Neretve" i "Opšti zaključci Vijeća o uništenju Starog mosta" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁴⁹⁵ V. "Posljedice uništenja Starog mosta po vojnike ABiH i stanovništvo muslimanske enklave na desnoj obali Neretve" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁴⁹⁶ V. "Posljedice uništenja Starog mosta po vojnike ABiH i stanovništvo muslimanske enklave na desnoj obali Neretve" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁴⁹⁷ V. "Oštećivanje Starog mosta do 8. novembra 1993." i "Pokušaj vlasti HVO-a da minimaliziraju ili da zataškaju svoju odgovornost za uništenje Starog mosta" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

granatirao Stari most sve dok se most nije srušio 9. novembra 1993.²⁴⁹⁸ Vijeće zaključuje da je zapovjedništvo HVO-a imalo namjeru da razori Stari most u Mostaru i samim tim da podrije moral muslimanskog stanovništva Mostara.

1587. Većina Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, zaključuje da su snage HVO-a razorile Stari most u Mostaru, čime su počinile bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

V. Opština Stolac

1588. Kao što je Vijeće utvrdilo, vojnici HVO-a su, u okviru akcija koje su vodili s ciljem da protjeraju Muslimane iz sela Borojevići krajem jula 1993. i nakon što su preuzeli kontrolu nad tim selom, uništili brojne kuće Muslimana koji su živjeli u Borojevićima tako što su ih zapalili.²⁴⁹⁹ Pored toga, s obzirom na to da se u to vrijeme u selu Borojevići nisu vodile nikakve borbe između neprijateljskih oružanih snaga, Vijeće zaključuje da to razaranje nije bilo opravdano vojnom nuždom. Najzad, Vijeće smatra da je razaranje tih kuća, s obzirom na veličinu sela poput Borojevića, bilo širokih razmjera i da su vojnici HVO-a, paleći te kuće, imali namjeru da razore navedenu imovinu.

1589. Vijeće stoga zaključuje da su vojnici HVO-a krajem jula 1993. uništili kuće u vlasništvu Muslimana, mještana Borojevića, čime su počinili bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1590. Vijeće je takođe utvrdilo da su vojnici HVO-a spalili Sultan Selimovu džamiju u gradu Stocu sredinom jula 1993., u vrijeme kada grad nije granatiran, kada su samo jedinice HVO-a patrolirale Stocem i kada su se vojnici HVO-a nalazili u blizini grada.²⁵⁰⁰ Vijeće zaključuje da, s obzirom na to da se u to vrijeme nisu vodile nikakve borbe između neprijateljskih oružanih snaga, to razaranje nije bilo opravdano vojnom nuždom.²⁵⁰¹ S obzirom na kulturnu i vjersku vrijednost takve ustanove i na utjecaj koji je njeno razaranje imao na muslimansko stanovništvo Stoca, Vijeće smatra da je razaranje Sultan Selimove džamije bilo širokih razmjera. Vijeće se, osim toga, uvjerilo da su vojnici HVO-a, time što su zapalili Sultan Selimovu džamiju, imali namjeru da je razore.

²⁴⁹⁸ V. "Rušenje Starog mosta 9. novembra 1993." i "Opšti zaključci Vijeća o uništenju Starog mosta" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁴⁹⁹ V. "Raseljavanje stanovništva, krađa imovine i oštećivanje stambenih objekata i imovine krajem jula 1993. u Borojevićima" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

²⁵⁰⁰ V. "Raseljavanje stanovništva, oštećivanje džamije i krađa imovine u Stocu" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

²⁵⁰¹ V. "Raseljavanje stanovništva, oštećivanje džamije i krađa imovine u Stocu" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

1591. Vijeće zaključuje da su vojnici HVO-a razorili Sultan Selimovu džamiju u gradu Stocu, čime su počinili bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1592. S druge strane, Vijeće podsjeća da mu nije predložen nijedan dokaz u vezi s oštećenjima do kojih je navodno došlo na stambenim objektima u selima Aladinići i Rotimlja u julu 1993.²⁵⁰² Vijeće takođe podsjeća da nije bilo u mogućnosti da utvrdi da su pripadnici HVO-a spalili džamiju u Aladinićima 14. jula 1993.,²⁵⁰³ ni da su razorili džamiju u Rotimlji.²⁵⁰⁴ Vijeće, pored toga, podsjeća da nije moglo da utvrdi da su pripadnici HVO-a, početkom avgusta 1993., srušili stambene objekte Muslimana,²⁵⁰⁵ stambeni kompleks “Begovina”²⁵⁰⁶ i tri stare džamije u Stocu.²⁵⁰⁷ Vijeće, najzad, podsjeća da mu nije predložen nijedan dokaz u vezi s oštećenjima koja su navodno nastala na stambenim objektima i imovini Muslimana, ili pak džamiji u selu Prenj u avgustu 1993.²⁵⁰⁸ Vijeće stoga ne može da zaključi da je HVO počinio bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom, krivično djelo iz člana 3, u selima Aladinići i Rotimlja u julu 1993., u gradu Stocu početkom avgusta 1993. ili pak u selu Prenj u avgustu 1993.

VI. Opština Čapljina

1593. Vijeće je utvrdilo da su otprilike 13. jula 1993., u vrijeme kad je HVO bio u selu Bivolje Brdo, kad nije bilo borbi i kad je HVO protjerivao žene, djecu i starije osobe Muslimane,²⁵⁰⁹ pripadnici HVO-a spalili više kuća u vlasništvu Muslimana iz tog sela.²⁵¹⁰ S obzirom na to da su te kuće spaljene dok se u selu nisu vodile borbe, Vijeće zaključuje da te kuće nisu predstavljale vojne ciljeve i da njihovo razaranje nije bilo opravdano vojnom nuždom. Vijeće, pored toga, smatra da je razaranje tih kuća, s obzirom na veličinu sela poput Bivoljeg Brda, bilo širokih razmjera i da su vojnici HVO-a, time što su palili te kuće dok se nisu vodile borbe, imali namjeru da unište

²⁵⁰² V. “Raseljavanje stanovništva, krađa imovine i oštećivanje stambenih objekata i džamije u Aladinićima” i “Raseljavanje stanovništva, krađa imovine i oštećivanje stambenih objekata, imovine i džamije u Rotimlji” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

²⁵⁰³ V. “Raseljavanje stanovništva, krađa imovine i oštećivanje stambenih objekata i džamije u Aladinićima” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

²⁵⁰⁴ V. “Raseljavanje stanovništva, krađa imovine i oštećivanje stambenih objekata, imovine i džamije u Rotimlji” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

²⁵⁰⁵ V. “Oštećivanje stambenih objekata u Stocu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

²⁵⁰⁶ V. “Oštećivanje kulturnih dobara i džamija u Stocu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

²⁵⁰⁷ V. “Oštećivanje kulturnih dobara i džamija u Stocu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

²⁵⁰⁸ V. “Oštećivanje stambenih objekata, imovine i džamije u Prenju” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

²⁵⁰⁹ V. “Deložiranje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba iz Bivoljeg Brda” i “Događaji u selu Bivolje Brdo i okolini oko 13. jula 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²⁵¹⁰ V. “Rušenje stambenih objekata Muslimana u Bivoljem Brdu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

navedenu imovinu, o čemu je svjedočio Svjedok CI koji je vidio kako pripadnici HVO-a ulaze u njegovu kuću i potom kako ona nekoliko trenutaka kasnije gori.²⁵¹¹

1594. U svjetlu dokaza, Vijeće zaključuje da je uništavanje muslimanskih stambenih objekata u selu Bivolje Brdo otprilike 13. jula 1993. predstavljalo bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1595. S druge strane, Vijeće podsjeća da, iako je konstatovalo da su džamija u Lokvama, kao i kuće u tom selu, razoreni nakon 13. jula 1993., ono nije moglo da utvrdi ko su bili počinioci tog djela.²⁵¹² Vijeće stoga ne može da zaključi da je razaranje džamije i kuća u tom selu predstavljalo bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom, krivično djelo iz člana 3 Statuta. Osim toga, Vijeće podsjeća da mu nije predočen nijedan dokaz na osnovu kojeg bi se moglo izjasniti o navodima o razaranju muslimanskih kuća i zgrada u selu Opličići.²⁵¹³ Shodno tome, Vijeće ne može da zaključi da je HVO izvršio razaranje u tom selu.

VII. Opština Vareš

1596. Vijeće je već utvrdilo da su, nakon napada pripadnika specijalnih jedinica "Maturice" i/ili "Apostoli" na selo Stupni Do 23. oktobra 1993., sve kuće u vlasništvu mještana Muslimana, odnosno oko 70 kuća i pomoćnih objekata, poput štala ili šupa, spaljene.²⁵¹⁴ Vijeće napominje da su brojne kuće spaljene nakon što je HVO preuzeo kontrolu i zaposjeo selo. Pripadnici specijalnih jedinica "Maturice" i "Apostoli" ušli su u selo u 10:00 sati ujutro. Tom prilikom su uhapsili pedesetak od 220-250 mještana koliko ih je brojilo selo, koji nisu uspjeli da pobjegnu i koji su se sklonili u kuće koje nisu uništene u napadu. Napadači su uhapsili, a potom ubili neke od tih mještana. Njihovi ugljenisani leševi nađeni su kasnije, konkretno u izgorjelim kućama i u njihovoj blizini. Vijeće na osnovu toga zaključuje da su te kuće izgorjele nakon što su mještani pali u ruke pripadnicima specijalnih jedinica "Maturice" i "Apostoli" i nakon što su oni okupirali selo. Vijeće stoga zaključuje da to razaranje nije bilo opravdano vojnom nuždom.

1597. S obzirom na to da su spaljene sve kuće u selu, Vijeće zaključuje da je to bilo razaranje širokih razmjera.

²⁵¹¹ V. "Rušenje stambenih objekata Muslimana u Bivoljem Brdu" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²⁵¹² V. "Rušenje džamije u Lokvama 14. jula 1993. i kuća Muslimana, stanovnika Lokava, 16. jula 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²⁵¹³ V. "Događaji u selu Lokve i okolini od 13. do 16. jula 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²⁵¹⁴ V. "Krađa, paljenje i uništavanje imovine i kuća u vlasništvu Muslimana iz sela Stupni Do" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

1598. Vijeće, najzad, zaključuje da su, time što su hotimično palili kuće,²⁵¹⁵ da bi u njih bacili leševe mještana koje su upravo ubili, ili žive ljude, pripadnici specijalnih jedinica “Maturice” i “Apostoli”, koji su u to vrijeme kontrolisali i okupirali selo, imali namjeru da unište navedenu imovinu.

1599. Vijeće stoga zaključuje da je uništavanje imovine u vlasništvu mještana Stupnog Dola Muslimana od strane HVO-a nakon napada na selo, predstavljalo bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

Dio 20 : Uništavanje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namijenjenim religiji ili obrazovanju (tačka 21)

I. Opština Prozor

1600. Vijeće je utvrdilo da su pripadnici HVO-a uništili džamiju u Skrobućanima u maju ili junu 1993.²⁵¹⁶ Vijeće napominje da ništa ne ukazuje na to da je džamija predstavljala vojni cilj. Pored toga, Vijeće se uvjerilo da je HVO, time što je zapalio tu džamiju, imao namjeru da je uništi.

1601. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je uništavanje džamije u Skrobućanima u maju ili junu 1993. od strane pripadnika HVO-a, predstavljalo hotimično uništavanje ustanove namijenjene religiji, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1602. Vijeće je utvrdilo da je džamija u Prozoru više puta oštećena, ali nije bilo u mogućnosti da tačno odredi da li se to dogodilo u periodu od juna do sredine avgusta 1993., ni ko su bili počinioci tog djela.²⁵¹⁷ Shodno tome, Vijeće ne može da zaključi van svake razumne sumnje da je HVO u gradu Prozoru izvršio uništavanje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namijenjenim religiji ili obrazovanju, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1603. Vijeće je napomenulo da ne može da zaključi da je HVO ošteti džamiju u Lizopercima.²⁵¹⁸ Vijeće stoga ne može da zaključi da je HVO izvršio uništavanje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namijenjenim religiji ili obrazovanju u selu Lizoperci, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

²⁵¹⁵ V. “Krađa, paljenje i uništavanje imovine i kuća u vlasništvu Muslimana iz sela Stupni Do” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²⁵¹⁶ V. “Napad na sela Skrobućani i Gračanica i oštećivanje imovine i džamije u Skrobućanima” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁵¹⁷ V. “Oštećivanje sjedišta Islamske zajednice grada Prozora” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁵¹⁸ V. “Napad na selo Lizoperci i oštećivanje imovine i džamije” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

II. Opština Gornji Vakuf

1604. Vijeće je utvrdilo da je nakon napada na selo Ždrimci 18. januara 1993., u selu zapaljen mekteb, muslimanski obrazovni centar, ali u nedostatku dokaza nije moglo da zaključi da su počiniooci tog djela bili pripadnici HVO-a.²⁵¹⁹

1605. Shodno tome, Vijeće nije u mogućnosti da zaključi da je HVO izvršio hotimično uništavanje ustanove namijenjene religiji ili obrazovanju, krivično djelo iz člana 3. Statuta.

III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)

1606. Vijeće je utvrdilo da su od 18. do 24. aprila 1993., u vrijeme kada su borbe već bile završene, vojnici HVO-a – među kojima su bili pripadnici KB-a – i vojnici HV-a uništili dvije džamije u Sovićima i Doljanima.²⁵²⁰ Vijeće konstatuje da nije predočen nijedan dokaz koji bi ukazivao na to da su te dvije džamije u Sovićima i Doljanima bile vojni ciljevi. S obzirom na to da je očigledno bilo naređeno da se unište te džamije, da je jedna minirana, a druga razorena eksplozivom, Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a imali namjeru da unište ta dva vjerska objekta.

1607. Vijeće stoga zaključuje da je uništavanje dvije džamije u Sovićima i Doljanima od strane HVO-a nakon napada na sela Sovići i Doljani 17. aprila 1993. predstavljalo hotimično uništavanje ustanova namijenjenih religiji, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

IV. Opština Mostar

1608. Vijeće je utvrdilo da je otprilike 10. maja 1993. HVO digao u vazduh Baba Beširovu džamiju u zapadnom Mostaru.²⁵²¹ Međutim, Vijeće nije bilo u mogućnosti da utvrdi da je džamija Hadži Ali-bega Lafe zaista srušena oko 11. maja 1993. i na koji način.²⁵²² Vijeće zaključuje da je HVO uništio Baba Beširovu džamiju i da ništa ne ukazuje na to da je džamija bila vojni cilj. Vijeće se uvjerilo da je HVO, time što je digao džamiju u vazduh, imao namjeru da je uništi. Vijeće stoga zaključuje da je oko 10. maja 1993. HVO uništio Baba Beširovu džamiju iako to nije bilo

²⁵¹⁹ V. “Paljenje kuća, krađa imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Ždrimci i paljenje mekteba” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

²⁵²⁰ V. “Pretpostavke za napad na sela Sovići i Doljani 17. aprila 1993.” i “Rušenje dva muslimanska vjerska objekta, uključujući najmanje jednu džamiju, u Sovićima i Doljanima od 18. do 22. aprila 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

²⁵²¹ V. “Rušenje dvije džamije u zapadnom Mostaru oko 9. i 11. maja 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁵²² V. “Rušenje dvije džamije u zapadnom Mostaru oko 9. i 11. maja 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

opravdano vojnom nuždom, čime je počinio hotimično uništavanje ustanove namijenjene religiji ili obrazovanju, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1609. Vijeće je utvrdilo da su, uslijed stalnog otvaranja vatre i granatiranja istočnog Mostara od strane HVO-a iz pravca zapadnog Mostara, brda Hum i brda Stotina, oružane snage HVO-a, u periodu od juna do decembra 1993., teško oštetile ili srušile deset džamija u istočnom Mostaru: Sultan Selim Javuza mesdžid, Hadži Mehmed-bega Karađoza džamiju, Koski Mehmed-pašinu džamiju, Nesuh-age Vučjakovića džamiju, Čejvan Čehajinu džamiju, Hadži Ahmed-age Lakišića džamiju, Roznamedži Ibrahim-efendije džamiju, Ćosa Jahja-hodžinu džamiju, Hadži-Kurtovu džamiju ili Tabačicu i Hadži Memijinu džamiju Cernica.²⁵²³ Vijeće zaključuje da su oružane snage HVO-a tih deset džamija uništile ili u tolikoj mjeri oštetile da to predstavlja uništavanje i da ništa ne ukazuje na to da su te džamije bile vojni ciljevi. Vijeće je, osim toga, utvrdilo da su oružane snage HVO-a hotimično gađale tih deset džamija, što znači da su imale namjeru da ih unište.²⁵²⁴

1610. Vijeće stoga zaključuje da su oružane snage HVO-a, u periodu od juna do decembra 1993., uništile deset džamija u istočnom Mostaru, iako to nije bilo opravdano vojnom nuždom, čime su počinile hotimično uništavanje ustanove namijenjene religiji, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1611. Vijeće napominje da je uništenje Starog mosta u Mostaru navedeno u paragrafu 116 Optužnice i da se za njega konkretno tereti u tački Optužnice 21. Vijeće, međutim, ističe da se tužilaštvo opredijelilo da u tački 21 navede samo “uništavanje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namijenjenim religiji ili obrazovanju”. Vijeće konstatuje da tužilaštvo dakle nije obuhvatilo uništavanje “istorijskih spomenika” kako je predviđeno članom 3 d) Statuta. Vijeće uostalom napominje da Praljkova odbrana smatra da je optuženi Praljak optužen za uništenje Starog mosta po tački Optužnice 19 (uništavanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom i izvedeno je protivpravno i bezobzirno) i po tački Optužnice 20 (bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom), ali uopšte ne pominje tačku optužnice 21.²⁵²⁵ Vijeće stoga smatra da timovi odbrane nisu bili dovoljno dobro obaviješteni o činjenici da se optuženi mogu teretiti za uništenje Starog mosta u Mostaru po tački Optužnice 21.²⁵²⁶ Shodno tome, Vijeće smatra da nije u mogućnosti da uzme u obzir uništenje Starog mosta u

²⁵²³ V. “Navodi o uništavanju vjerskih objekata u istočnom Mostaru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁵²⁴ V. “Navodi o uništavanju vjerskih objekata u istočnom Mostaru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁵²⁵ Završni podnesak Praljkove odbrane, par. 345 i 352.

²⁵²⁶ Vijeće, naravno, zapaža da je Praljkova odbrana, u spisku na osnovu pravila 65ter, navela da će vještak Janković doći da svjedoči o navodnom uništavanju Starog mosta u Mostaru, misleći prije svega na tačku Optužnice 21. Uprkos tome, Vijeće smatra da sama činjenica da jedan od timova odbrane to pominje nije dovoljna da se nadomjesti nedostatak zvaničnog obavještenja Tužilaštva o navodima u vezi s uništavanjem Starog mosta po tački Optužnice 21.

Mostaru – istorijskog spomenika veoma velike istorijske i simboličke vrijednosti, posebno za muslimansku zajednicu – po tački Optužnice 21 koja se isključivo odnosi na uništavanje ili hotimično nanošenje štete ustanovama namijenjenim religiji ili obrazovanju.

V. Opština Ljubuški i zatočenički centri u Ljubuškom

1612. Vijeće podsjeća da nije bilo u mogućnosti da utvrdi da je HVO zaista uništio džamiju u Gradskoj u septembru 1993.²⁵²⁷ Vijeće stoga ne može da zaključi da je HVO zaista uništio ili hotimično nanio štetu ustanovi namijenjenoj religiji, što predstavlja kršenje člana 3 Statuta.

VI. Opština Stolac

1613. Kako je Vijeće utvrdilo, vojnici HVO-a su spalili Sultan Selimovu džamiju u gradu Stocu sredinom jula 1993., u vrijeme kada grad uopšte nije bio granatiran, kada su samo jedinice HVO-a patrolirale u Stocu i kada su se vojnici HVO-a nalazili u blizini grada.²⁵²⁸ Osim toga, ne postoji nijedan dokaz koji bi ukazao na to da je ta džamija bila vojni cilj – prije svega zato što je ta vjerska ustanova uništena dok se u gradu Stocu nisu vodile borbe.²⁵²⁹ Pored toga, Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a, time što su zapalili Sultan Selimovu džamiju, imali namjeru da je unište.

1614. Vijeće zaključuje da su vojnici HVO-a uništili Sultan Selimovu džamiju u Stocu sredinom jula 1993., iako to nije bilo opravdano vojnom nuždom, čime su počinili hotimično uništavanje ustanove namijenjene religiji ili obrazovanju, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1615. S druge strane, Vijeće napominje da nije bilo u mogućnosti da utvrdi da su pripadnici HVO-a spalili džamiju u Aladinićima 14. jula 1993.,²⁵³⁰ kao ni da su uništili džamiju u Rotimlji.²⁵³¹ Vijeće takođe podsjeća da nije moglo da utvrdi da su pripadnici HVO-a početkom avgusta 1993. srušili stambeni kompleks “Begovina”²⁵³² i tri stare džamije u Stocu.²⁵³³ Vijeće, najzad, podsjeća da mu nije predočen nijedan dokaz u vezi s oštećenjima koja su navodno nastala na džamiji u selu

²⁵²⁷ V. “Dokazi” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

²⁵²⁸ V. “Raseljavanje stanovništva, oštećivanje džamije i krađa imovine u Stocu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

²⁵²⁹ V. “Raseljavanje stanovništva, oštećivanje džamije i krađa imovine u Stocu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

²⁵³⁰ V. “Raseljavanje stanovništva, krađa imovine i oštećivanje stambenih objekata i džamije u Aladinićima” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

²⁵³¹ V. “Raseljavanje stanovništva, krađa imovine i oštećivanje stambenih objekata, imovine i džamije u Rotimlji” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

²⁵³² V. “Oštećivanje kulturnih dobara i džamija u Stocu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

²⁵³³ V. “Oštećivanje kulturnih dobara i džamija u Stocu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

Prenj u avgustu 1993.²⁵³⁴ Vijeće dakle ne može da zaključi da je HVO zaista uništio ili hotimično nanio štetu ustanovama namijenjenim religiji ili obrazovanju u selima Aladinići i Rotimlja u julu 1993. ili u gradu Stocu i u selu Prenj u avgustu 1993., što predstavlja kršenje člana 3 Statuta.

VII. Opština Čapljina

1616. Vijeće je, pored toga, utvrdilo da su pripadnici HVO-a oko 19. ili 20. jula 1993. uništili džamiju u selu Višići iako u to vrijeme u selu nije bilo borbi.²⁵³⁵ Vijeće konstatuje da nije predočen nijedan dokaz koji bi ukazivao na to da je ta džamija predstavljala vojni cilj. Osim toga, s obzirom na to da je džamija u Višićima uništena u eksploziji usred noći,²⁵³⁶ iako se u trenutku njenog rušenja nisu vodile borbe, Vijeće se uvjerilo da su pripadnici HVO-a imali namjeru da unište taj vjerski objekat.

1617. Vijeće stoga zaključuje da je uništavanje džamije u Višićima od strane HVO-a otprilike 19. ili 20. jula 1993. predstavljalo hotimično uništavanje ustanove namijenjene religiji, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1618. S druge strane, Vijeće podsjeća da, iako je konstatovalo da je džamija u Lokvama uništena nakon 13. jula 1993., ono nije moglo da utvrdi ko su bili počinioci tog djela.²⁵³⁷ Vijeće stoga nije u mogućnosti da zaključi da je HVO uništio džamiju u Lokvama, čime bi počinio hotimično uništavanje ustanove namijenjene religiji, krivično djelo iz člana 3 Statuta. Vijeće, pored toga, podsjeća da mu nije predočen nijedan dokaz na osnovu kojeg bi moglo da se izjasni o zločinima, za koje tužilaštvo navodi da su se dogodili u selu Opličići.²⁵³⁸ Shodno tome, Vijeće nije u mogućnosti da zaključi da je HVO uništio džamiju u Opličićima 7. avgusta 1993.

²⁵³⁴ V. "Oštećivanje stambenih objekata, imovine i džamije u Prenju" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

²⁵³⁵ V. "Rušenje džamije u Višićima 14. jula 1993. ili približno tog datuma" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²⁵³⁶ V. "Rušenje džamije u Višićima 14. jula 1993. ili približno tog datuma" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²⁵³⁷ V. "Rušenje džamije u Lokvama 14. jula 1993. i kuća Muslimana, stanovnika Lokava, 16. jula 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²⁵³⁸ V. "Događaji u selu Opličići i okolini oko 13. aprila 1993. i od 27. jula do 7. avgusta 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

Dio 21 : Oduzimanje imovine koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno (tačka 22)

I. Opština Prozor

1619. Vijeće je utvrdilo da su vojnici HVO-a i pripadnici vojne policije, 23. i 24. oktobra 1992., krali imovinu iz kuća i prodavnica u vlasništvu Muslimana i Hrvata u gradu Prozoru nad kojim su kratko prije toga preuzeli kontrolu i da su pripadnici vojne policije takođe ukrali najmanje tridesetak vozila.²⁵³⁹ Vijeće zaključuje da je ta imovina, koja se nalazila na teritoriji koju je zaposjeo HVO, bila zaštićena Ženevskim konvencijama. Međutim, Vijeće ne raspolaže nikakvim informacijama o tome kakva i koliko imovine je ukradeno u kućama i prodavnicama. Pored toga, s obzirom na veličinu grada poput Prozora, Vijeće smatra da krađa tridesetak vozila ne može predstavljati oduzimanje imovine širokih razmjera. Vijeće stoga ne može da donese osuđujuću presudu po tački Optužnice za oduzimanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno, u gradu Prozoru 23. i 24. oktobra 1992.

1620. Vijeće je takođe utvrdilo da su u avgustu 1993. vojnici HVO-a i pripadnici Vojne policije HVO-a krali imovinu u vlasništvu Muslimana iz Prozora i okolnih sela, koji su zadržani u Podgrađu. Vijeće je, tako, konstatovalo da su vojnici HVO-a, koji su mogli slobodno da dolaze u Podgrađe, redovno dolazili da reketiraju Muslimane i da im oduzimaju imovinu, konkretno novac i nakit.²⁵⁴⁰ Vijeće zaključuje da je ta imovina u vlasništvu civila koje je HVO držao u zatočeništvu bila zaštićena Ženevskim konvencijama. S obzirom na to da su krađe bile učestale, Vijeće zaključuje da je oduzimanje imovine Muslimana koje su vojnici HVO-a držali u Podgrađu bilo širokih razmjera. Osim toga, Vijeće se uvjerilo da, s obzirom na to da je oduziman novac i nakit muslimanskog stanovništva koje je bilo zatočeno u naselju Podgrađe i da su krađe bile učestale, to oduzimanje imovine nikako nije moglo da predstavlja rekviziciju za potrebe snaga i administracije HVO-a. Vijeće se, dakle, uvjerilo da su vojnici HVO-a protivpravno i bezobzirno oduzimali imovinu Muslimana. Vijeće se takođe uvjerilo da su vojnici HVO-a, time što su Muslimanima koje su držali u naselju Podgrađe krali novac i nakit, imali namjeru da protivpravno oduzmu navedenu imovinu.

1621. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je oduzimanje imovine u vlasništvu Muslimana iz Prozora i okolnih sela koji su zadržani u Podgrađu u avgustu 1993. predstavljalo oduzimanje

²⁵³⁹ V. "Krađa imovine u vlasništvu Muslimana nakon uspostavljanja kontrole nad Prozorom" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1622. S druge strane, iako je Vijeće generalno utvrdilo da vojnici HVO-a i pripadnici Vojne policije HVO-a jesu krali imovinu Muslimana iz Prozora i okolnih sela koji su bili zadržani u Lapsunju i u Dugama u avgustu 1993.,²⁵⁴¹ ono ne raspolaže dokazima koji bi mu omogućili da zaključi da je to oduzimanje bilo širokih razmjera. Shodno tome, Vijeće ne može da zaključi van svake razumne sumnje da je u avgustu 1993. HVO izvršio oduzimanje imovine koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

II. Opština Gornji Vakuf

1623. Iako je Vijeće konstatovalo da Muslimanima prilikom hapšenja u selima Hrasnica, Uzričje i Ždrimci nisu oduzeti predmeti od vrijednosti, utvrdilo je da su, nakon napada 18. januara 1993. i u vrijeme kada je HVO zaposjeo ta tri sela, pripadnici HVO-a počinili krađu imovine u vlasništvu Muslimana iz tih sela.²⁵⁴² Vijeće stoga zaključuje da je ta imovina, koja se nalazila na teritoriji koju je okupirao HVO, bila zaštićena Ženevskim konvencijama.

1624. Vijeće je, naime, konstatovalo da su vojnici HVO-a pretresali kuće Muslimana i krali imovinu, konkretno radioaparate i televizore, kao i traktore i automobile.²⁵⁴³

1625. S obzirom na to da su te krađe imovine počinjene u tri sela i da su konkretno ukradeni svi automobili i svi traktori Muslimana iz sela Hrasnica, Vijeće zaključuje da je oduzimanje imovine Muslimana iz ta tri sela opštine Gornji Vakuf bilo širokih razmjera.

1626. Pored toga, Vijeće se uvjerilo da to oduzimanje, s obzirom na to da je do njega došlo u okviru akcija vođenih u cilju protjerivanja muslimanskog stanovništva, nije predstavljalo rekviziciju za potrebe snaga i administracije HVO-a. Vijeće se, dakle, uvjerilo da su vojnici HVO-a protivpravno i bezobzirno oduzeli imovinu Muslimana, stanovnika sela Hrasnica, Uzričje i Ždrimci.

²⁵⁴⁰ V. "Postupanje prema Muslimanima dovedenim u Podgrađe, krađa, prisiljavanje na polni odnos i seksualni nasrtaji" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁵⁴¹ V. "Postupanje s Muslimanima dovedenim u Lapsunj, krađa, prisiljavanje na polni odnos i seksualni nasrtaji" i "Postupanje s Muslimanima dovedenim u Duge, krađa, prisiljavanje na polni odnos i seksualni nasrtaji" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁵⁴² V. "Navodi o paljenju kuća i krađi imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Hrasnica", "Navodi o paljenju kuća i krađi imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Uzričje" i "Paljenje kuća, krađa imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Ždrimci i paljenje mekteba" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

²⁵⁴³ V. "Navodi o paljenju kuća i krađi imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Hrasnica", "Navodi o paljenju kuća i krađi imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Uzričje" i "Paljenje kuća, krađa imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Ždrimci i paljenje mekteba" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

Isto tako, Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a, time što su krali tu imovinu u okviru akcija deložiranja, imali namjeru da protivpravno oduzmu navedenu imovinu.

1627. Vijeće stoga zaključuje da je oduzimanje imovine Muslimana od strane vojnika HVO-a, nakon napada na sela Hrasnica, Uzričje i Ždrimci 18. januara 1993. dok su ta sela bila pod kontrolom HVO-a, predstavljalo oduzimanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno protivpravno i bezobzirno, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1628. Što se tiče sela Duša, Vijeće je utvrdilo da, u nedostatku dokaza, nije moglo da utvrdi da su pripadnici HVO-a počinili krađu imovine u vlasništvu Muslimana, mještana sela ili da su prilikom hapšenja mještanima oduzeli njihove predmete od vrijednosti.²⁵⁴⁴ Vijeće stoga ne može da zaključi da je HVO izvršio oduzimanje imovine koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)

1629. Vijeće je utvrdilo da su vojnici HVO-a, među kojima su neki bili pod Tutinim zapovjedništvom, oduzimali imovinu u vlasništvu Muslimana u danima koji su uslijedili nakon napada na sela Sovići i Doljani 17. aprila 1993.²⁵⁴⁵ Vojnici HVO-a su pretraživali kuće Muslimana i krali imovinu, konkretno sve automobile i stoku Muslimana zatočenih u Školi u Sovićima.²⁵⁴⁶ Pored toga, načelnik Odjela obrane HVO-a za Jablanicu naložio je, odlukom od 13. maja 1993., da se sva pokretna i nepokretna imovina u vlasništvu Muslimana iz ta dva sela koji su se “iselili” mora smatrati ratnim plijenom i postati vlasništvo HVO-a HZ HB.²⁵⁴⁷ Vijeće zaključuje da je imovina koja se nalazila na teritoriji koju je zaposjeo HVO bila zaštićena Ženevskim konvencijama. Pored toga, Vijeće zaključuje da je oduzimanje imovine Muslimana iz Sovića i Doljana od strane vojnika HVO-a bilo širokih razmjera.

1630. Vijeće ne raspolaže nijednim dokazom koji bi ukazao na to da je to oduzimanje bilo izvedeno u okviru rekvizicije za potrebe snaga i administracije HVO-a. Vijeće se, dakle, uvjerilo da su vojnici HVO-a, od kojih su neki bili pod Tutinim zapovjedništvom, protivpravno i bezobzirno oduzimali imovinu Muslimana. S obzirom na to da su vojnici HVO-a oduzimali imovinu

²⁵⁴⁴ V. “Navodi o paljenju kuća i krađi imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Duša”, “Navodi o paljenju kuća i krađi imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Uzričje” i “Paljenje kuća, krađa imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Ždrimci i paljenje mekteba” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

²⁵⁴⁵ V. “Krađa imovine Muslimana u Sovićima i Doljanima od 17. aprila do 4. maja 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

²⁵⁴⁶ V. “Krađa imovine Muslimana u Sovićima i Doljanima od 17. aprila do 4. maja 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

Muslimana u okviru akcija vođenih u cilju protjerivanja Muslimana iz sela Sovići i Doljani, Vijeće se takođe uvjerilo da su ti vojnici HVO-a i pripadnici lokalnog HVO-a imali namjeru da protivpravno oduzmu navedenu imovinu.

1631. Vijeće stoga zaključuje da je oduzimanje imovine Muslimana iz sela Sovići i Doljani od strane HVO-a nakon napada na sela Sovići i Doljani 17. aprila 1993. predstavljalo oduzimanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

IV. Opština Mostar

1632. Vijeće je utvrdilo da su u maju i junu 1993. a potom u periodu od avgusta 1993. do februara 1994., za vrijeme akcija tokom kojih su Muslimani iz zapadnog Mostara protjerivani iz svojih stanova, vojnici HVO-a - konkretno pripadnici KB-a, ATG "Benko Penavić" i ATG "Vinko Škrobo" - kao i 1. lakojurišna bojna vojne policije u septembru 1993., oduzeli sve predmete od vrijednosti koje su Muslimani iz zapadnog Mostara imali sa sobom i imovinu koja se nalazila u stanovima iz kojih su protjerivali Muslimane.²⁵⁴⁸ Nakon tih akcija deložiranja, stanovi protjeranih Muslimana dodijeljeni su vojnicima HVO-a, pripadnicima vojne policije, ili pak ponekad hrvatskim porodicama.²⁵⁴⁹

1633. Vijeće podsjeća da je HVO zaposjeo zapadni Mostar u periodu od maja 1993. do februara 1994. Shodno tome, imovina u vlasništvu Muslimana iz zapadnog Mostara bila je zaštićena Ženevskim konvencijama.

1634. Vijeće nadalje smatra da je, s obzirom na broj Muslimana kojima je oduzeta pokretna i nepokretna imovina i na činjenicu da se to dešavalo u talasima u periodu od nekoliko mjeseci, navedeno oduzimanje imovine bilo širokih razmjera.

1635. Pored toga, Vijeće se uvjerilo da, s obzirom na to da je do oduzimanja predmeta od vrijednosti i druge pokretne imovine dolazilo u okviru akcija vođenih da bi se Muslimani protjerali

²⁵⁴⁷ V. "Krađa imovine Muslimana u Sovićima i Doljanima od 17. aprila do 4. maja 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

²⁵⁴⁸ V. "Djela nasilja i krađe nad uhapšenim, deložiranim, zatočenim i raseljenim Muslimanima u maju 1993.", "Navodi o zločinima počinjenim tokom juna 1993.", "Silovanje, seksualno zlostavljanje, krađa, prijetnje i zastrašivanje Muslimana tokom akcija deložiranja u zapadnom Mostaru u julu i avgustu 1993." i "Navodi o zločinima počinjenim od septembra 1993. do aprila 1994." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁵⁴⁹ V. "Djela nasilja i krađe nad uhapšenim, deložiranim, zatočenim i raseljenim Muslimanima u maju 1993.", "Navodi o zločinima počinjenim tokom juna 1993.", "Silovanje, seksualno zlostavljanje, krađa, prijetnje i zastrašivanje Muslimana tokom akcija deložiranja u zapadnom Mostaru u julu i avgustu 1993." i "Navodi o zločinima počinjenim od septembra 1993. do aprila 1994." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

iz njihovih stanova, ono nije predstavljalo rekviziciju za potrebe snaga i administracije HVO-a. Vijeće se takođe uvjerilo da se oduzimanje stanova, čija je posljedica bila lišavanje stanovnika Muslimana njihovog stambenog prostora, ne može smatrati legitimnom rekvizicijom.

1636. Najzad, Vijeće se uvjerilo da su pripadnici HVO-a, time što su krali predmete od vrijednosti i drugu pokretnu imovinu i time što su oduzimali stanove tokom akcija deložiranja ili nakon njih, imali namjeru da protivpravno oduzmu navedenu imovinu.

1637. Vijeće stoga zaključuje da su u periodu od maja 1993. do februara 1994. - Vijeću nisu predočene informacije u vezi s julom 1993. - vojnici HVO-a, kao i pripadnici vojne policije, oduzeli imovinu Muslimana iz zapadnog Mostara, što je izvedeno protivpravno i bezobzirno i u širokim razmjerima, a nije bilo opravdano vojnom nuždom, čime su počinili krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1638. Vijeće je takođe utvrdilo da su 24. avgusta 1993. vojnici HVO-a izvršili krađu imovine, posebno nakita i novca, u vlasništvu Muslimana iz sela Raštani dok su ih protjerali iz njihovog sela.²⁵⁵⁰ Vijeće podsjeća da je već zaključilo da su Muslimani iz Raštana bili osobe zaštićene Ženevskim konvencijama. Shodno tome, imovina koja im je pripadala takođe je imala status imovine zaštićene Konvencijama.

1639. S obzirom na činjenicu da su vojnici HVO-a sistematski pretresali žene i oduzimali im predmete od vrijednosti prije nego što bi ih protjerali, Vijeće smatra da je oduzimanje navedene imovine bilo širokih razmjera.

1640. Vijeće se, pored toga, uvjerilo da ta krađa lične imovine nije mogla da bude namijenjena zadovoljavanju potreba oružanih snaga ili administracije HVO-a. Najzad, Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a, time što su krali navedenu imovinu Muslimana, mještana Raštana dok su ih protjerali iz sela, imali namjeru da im protivpravno oduzmu tu imovinu.

1641. Vijeće stoga zaključuje da je 24. avgusta 1993. HVO oduzeo imovinu Muslimana u Raštanima, što je izvedeno protivpravno i bezobzirno, u širokim razmjerima, a nije bilo opravdano vojnom nuždom, čime je počinio krivično djelo iz člana 2 Statuta.

²⁵⁵⁰ V. "Navodi o krađi imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Raštani " u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

V. Opština Stolac

1642. Kako je Vijeće utvrdilo, vojnici jedinice HVO-a koja je bila stacionirana u selu Pješivac Greda su, u okviru akcija koje su vodili da bi protjerali Muslimane iz te opštine, krali imovinu u vlasništvu Muslimana, mještana sela Pješivac Greda, konkretno automobile, traktore i sve zalihe hrane u zaseocima Dulići i Kaplani u periodu od 2. do 13. jula 1993.²⁵⁵¹ Vijeće zaključuje da je ta imovina, koja se nalazila na teritoriji koju je zaposjeo HVO, bila zaštićena Ženevskim konvencijama. Vijeću nije predložen nijedan dokaz koji ukazuje na to da je to oduzimanje imovine, koja je mještanima bila neophodna, bilo izvršeno u okviru rekvizicije za snage i administraciju HVO-a. Pored toga, Vijeće smatra da je, s obzirom na veličinu sela, oduzimanje automobila i traktora Muslimana i svih zaliha hrane iz nekih zaselaka bilo izvedeno u širokim razmjerima. Vijeće se, pored toga, uvjerilo da su vojnici HVO-a, time što su krali navedenu imovinu Muslimana, mještana sela Pješivac Greda, tokom akcije vođene da ih se protjera iz sela, imali namjeru da protivpravno oduzmu njihovu imovinu.

1643. Vijeće stoga zaključuje da su vojnici HVO-a u julu 1993. protivpravno i bezobzirno oduzeli imovinu Muslimana, stanovnika sela Pješivac Greda, da je to oduzimanje bilo širokih razmjera, a nije bilo opravdano vojnom nuždom, čime su počinili krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1644. Vijeće je takođe utvrdilo da su vojnici HVO-a, u okviru akcija protjerivanja Muslimana iz opštine, u julu 1993. počinili krađe u brojnim kućama Muslimana, mještana sela Borojevići.²⁵⁵² Međutim, Vijeću nije predložen nijedan dokaz u vezi s tim kakva je imovina bila ukradena ili koliko je te imovine bilo. U tim okolnostima, Vijeće nije u mogućnosti da procjeni ni razmjere ni posljedice tih krađa po Muslimane iz Borojevića. Vijeće stoga ne može da zaključi da su vojnici HVO-a u julu 1993. počinili krivično djelo oduzimanja imovine koje nije opravdano vojnom nuždom i koje je bilo širokih razmjera, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1645. Pored toga, Vijeće podsjeća da mu nije predložen nijedan dokaz u vezi s krađama koje su navodno počinjene tokom akcija – ili nakon njih – prilikom kojih su civili Muslimani protjerani iz sela Prenj, Rotimlja i Aladinići u julu 1993.²⁵⁵³ Vijeće takođe podsjeća da nije bilo u mogućnosti da

²⁵⁵¹ V. “Krađa imovine u vlasništvu Muslimana iz Pješivac Grede” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

²⁵⁵² V. “Raseljavanje stanovništva, krađa imovine i oštećivanje stambenih objekata i imovine krajem jula 1993. u Borojevićima” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

²⁵⁵³ V. “Događaji u selu Prenj 6. jula 1993.: raseljavanje stanovništva i krađa imovine”, “Raseljavanje stanovništva, krađa imovine i oštećivanje stambenih objekata i džamije u Aladinićima” i “Raseljavanje stanovništva, krađa imovine i

konstatuje da je HVO počinio krađe u Stocu u julu 1993.²⁵⁵⁴ Vijeće stoga ne može da zaključi da je HVO počinio krivično djelo protivpravnog i bezobzirnog oduzimanja imovine koje nije opravdano vojnom nuždom i koje je izvedeno u širokim razmjerima, krivično djelo iz člana 2 Statuta, u selima Aladinići, Rotimlja i Prenj, u julu 1993., kao i u gradu Stocu u julu 1993. godine.

VI. Opština Čapljina

1646. Vijeće je utvrdilo da su pripadnici HVO-a od 13. do 16. jula 1993. dok je HVO bio u selu Bivolje Brdo, dok se nisu vodile borbe i dok su protjerivali žene, djecu i starije osobe Muslimane,²⁵⁵⁵ krali imovinu u vlasništvu Muslimana iz tog sela.²⁵⁵⁶ Vijeće zaključuje da je ta imovina, s obzirom na to da se nalazila na teritoriji koju je zaposjeo HVO, bila zaštićena Ženevskim konvencijama. Tako je Vijeće konstatovalo da su oko 13. jula 1993. tri pripadnika HVO-a ukrali predmete u jednoj kući u zaseoku Selo; da su oko 14. jula 1993. u zaseoku Kevčići “vojnici u uniformi” krali stoku i da je oko 16. jula 1993., za vrijeme raseljavanja grupe od pedesetak osoba protjeranih iz zaseoka Selo, jedan vojnik HVO-a oteo tašnu jednoj od žena koje su raseljavane.²⁵⁵⁷ U svjetlu samo tih dokaza, Vijeće se nije uvjerilo da je oduzimanje imovine Muslimana iz sela Bivolje Brdo od strane pripadnika HVO-a bilo širokih razmjera. Vijeće stoga ne može da zaključi da je HVO počinio krivično djelo oduzimanja imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1647. Vijeće je, pored toga, utvrdilo da su, 23. avgusta uveče, pripadnici Vojne policije HVO-a i pripadnici MUP-a, uzeli lične stvari u vlasništvu žena, djece i starijih osoba Muslimana koji su kamionom odvedeni iz grada Čapljine u Silos u toku dana 23. avgusta 1993.²⁵⁵⁸ Naime, kada su pali u ruke neprijatelju i bili zatočeni u Silosu, civili Muslimani su, prije nego što su otišli iz Silosa i premješteni u Vrde, dobili zapovijed da, pod prijetnjom, ostave novac i nakit u kutijama postavljenim s obje strane izlaza iz Silosa.²⁵⁵⁹ S obzirom na to da su žene, djeca i starije osobe zatočeni u Silosu bili osobe zaštićene Ženevskim konvencijama, njihova imovina takođe je bila zaštićena tim Konvencijama. Vijeće se, osim toga, uvjerilo da taj novac i lične stvari nisu bili

oštećivanje stambenih objekata, imovina i džamija u Rotimlji” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

²⁵⁵⁴ V. “Raseljavanje stanovništva, oštećivanje kulturnih dobara, džamija i stambenih objekata u Stocu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

²⁵⁵⁵ V. “Deložiranje i raseljavanje žena, djece i starijih osoba iz Bivoljeg Brda” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²⁵⁵⁶ V. “Krađa imovine u vlasništvu Muslimana iz Bivoljeg Brda” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²⁵⁵⁷ V. “Krađa imovine u vlasništvu Muslimana iz Bivoljeg Brda” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²⁵⁵⁸ V. “Uslovi zatočenja u Silosu” i “Događaji u Čapljini u avgustu i septembru 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

rekvirirani za potrebe snaga i administracije HVO-a. Pored toga, s obzirom na to da su svi Muslimani koji su morali da odu u Vrde silom natjerani da ostave novac i lične stvari, Vijeće smatra da je oduzimanje te imovine od strane pripadnika vojne policije HVO-a i pripadnika MUP-a bilo izvedeno u širokim razmjerima. Najzad, s obzirom na to da su pripadnici HVO-a oduzeli imovinu Muslimana u okviru akcija vođenih u cilju protjerivanja Muslimana na teritorije koje je držala ABiH, Vijeće se takođe uvjerilo da su ti pripadnici vojne policije i MUP-a imali namjeru da protivpravno oduzmu tu imovinu.

1648. Vijeće stoga zaključuje da je oduzimanje imovine Muslimana iz grada Čapljine od strane HVO-a, dok su bili zatočeni u Silosu i kretali prema Vrdima 23. avgusta 1993. uveče, od strane pripadnika HVO-a, među kojima su bili i pripadnici vojne policije i MUP-a, predstavljalo oduzimanje imovine koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je u širokim razmjerima protivpravno i bezobzirno, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

1649. S druge strane, Vijeće podsjeća da nije bilo u mogućnosti da utvrdi da su pripadnici HVO-a ukrali imovinu u vlasništvu Muslimana tokom akcija deložiranja i raseljavanja žena, djece i starijih osoba iz Domanovića otprilike 13. jula 1993.,²⁵⁶⁰ Počitelja oko 13. jula 1993. i početkom avgusta 1993.,²⁵⁶¹ Lokava oko 13. jula 1993.,²⁵⁶² i Višića 11. avgusta 1993.²⁵⁶³ Najzad, Vijeću nije predložen nijedan dokaz na osnovu kojeg bi se moglo izjasniti o zločinima za koje tužilaštvo navodi da su se dogodili u selu Opličići.²⁵⁶⁴ Vijeće stoga ne može da zaključi da je HVO u Domanovićima, Počitelju, Lokvama, Višićima i Opličićima u julu i avgustu 1993. počinio krivično djelo oduzimanja imovine koje nije opravdano vojnom nuždom i izvedeno je u širokim razmjerima, protivpravno i bezobzirno, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

VII. Opština Vareš

1650. Vijeće je utvrdilo da su, prilikom hapšenja muškaraca Muslimana 23. oktobra 1993. u gradu Varešu od strane vojnika HVO-a, među kojima su neki bili pripadnici specijalne jedinice

²⁵⁵⁹ V. "Uslovi zatočenja u Silosu" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²⁵⁶⁰ V. "Krađa imovine u vlasništvu Muslimana iz Domanovića" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²⁵⁶¹ V. "Krađa imovine u vlasništvu Muslimana iz Počitelja" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²⁵⁶² V. "Krađa imovine u vlasništvu Muslimana iz Lokava" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²⁵⁶³ V. "Krađa imovine u vlasništvu Muslimana iz Višića" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²⁵⁶⁴ V. "Događaji u selu Opličići i okolini oko 13. aprila 1993. i od 27. jula do 7. avgusta 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

Prijevod

“Maturice”, vojnici krali imovinu i novac u vlasništvu Muslimana iz grada.²⁵⁶⁵ Vijeće je konstatovalo da je HVO zaposjeo Vareš nakon 23. oktobra 1993. Shodno tome, imovina u vlasništvu Muslimana takođe je imala status zaštićene imovine u smislu Ženevskih konvencija.²⁵⁶⁶ Vijeće je konkretno utvrdilo da su vojnici HVO-a ukrali burmu Salema Čerenića,²⁵⁶⁷ kao i da su ukrali novac, oko 5. 000 ili 6. 000 njemačkih maraka, od Muslimana koje su uhapsili.²⁵⁶⁸ Vijeće je takođe konstatovalo da su vojnici HVO-a prije 1. novembra 1993. opljačkali stanove i prodavnice u vlasništvu Muslimana i da su ukrali novac i zlato Svjedoku DF.²⁵⁶⁹ Najzad, Vijeće je utvrdilo da su, takođe 23. oktobra 1993., za vrijeme ili nakon napada na selo Stupni Do, pripadnici specijalnih jedinica “Maturice” i/ili “Apostoli” sistematski krali imovinu po kućama u selu i da su plijenili stoku, novac, nakit i predmete od vrijednosti.²⁵⁷⁰ S tim u vezi, Vijeće podsjeća da je utvrdilo da je HVO zaposjeo Stupni Do nakon 23. oktobra 1993.²⁵⁷¹ Vijeće stoga zaključuje da je imovina Muslimana iz tog sela bila zaštićena Ženevskim konvencijama.

1651. S obzirom na to da su te krađe imovine počinjene u isto vrijeme u gradu Varešu i u selu Stupni Do, gdje su krađe počinjene sistematski, Vijeće zaključuje da je oduzimanje imovine Muslimana iz Vareša i Stupnog Dola od strane vojnika HVO-a, od kojih su neki bili pripadnici jedinice “Maturice” i/ili “Apostoli”, izvedeno u širokim razmjerima.

1652. Pored toga, s obzirom na to da Vijeće ne raspolaže nijednim dokazom koji bi ukazivao na to da je to oduzimanje počinjeno u okviru rekvizicije za potrebe snaga i administracije HVO-a, Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a, od kojih su neki bili pripadnici jedinice “Maturice” i/ili “Apostoli”, protivpravno i bezobzirno oduzeli imovinu u vlasništvu Muslimana, stanovnika Vareša i Stupnog Dola. Vijeće se takođe uvjerilo da su pripadnici HVO-a, time što su tokom akcija vođenih s ciljem da se uhapse Muslimani iz Vareša i da se preuzme kontrola nad selom Stupni Do krali imovinu, imali namjeru da protivpravno oduzmu navedenu imovinu.

²⁵⁶⁵ V. “Hapšenje muškaraca Muslimana i navodi o zločinima počinjenim tokom tih hapšenja” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²⁵⁶⁶ V. opšte zaključke o postojanju stanja okupacije u dijelu Presude u vezi s razmatranjima uslova primjenljivosti članova 2,3 i 5 Statuta.

²⁵⁶⁷ V. “Hapšenje muškaraca Muslimana i navodi o zločinima djelima počinjenim tokom tih hapšenja” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²⁵⁶⁸ V. “Hapšenje muškaraca Muslimana i navodi o zločinima počinjenim tokom tih hapšenja” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²⁵⁶⁹ V. “Djela krađe i seksualnog nasilja protiv muslimanskog stanovništva u Varešu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²⁵⁷⁰ V. “Krađa, paljenje i uništavanje imovine i kuća u vlasništvu Muslimana iz sela Stupni Do” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²⁵⁷¹ V. opšte zaključke o postojanju stanja okupacije u razmatranjima Vijeća u vezi s uslovima primjenljivosti članova 2,3 i 5 Statuta.

1653. Vijeće stoga zaključuje da je oduzimanje imovine Muslimana od strane vojnika HVO-a, od kojih su neki bili pripadnici jedinice “Maturice” i/ili “Apostoli”, tokom i nakon hapšenja Muslimana iz grada Vareša između 23. oktobra i 1. novembra 1993., kao i tokom i nakon napada na selo Stupni Do 23. oktobra 1993., predstavljalo oduzimanje imovine koje nije opravdano vojnom nuždom i izvedeno je protivpravno i bezobzirno u širokim razmjerima, krivično djelo iz člana 2 Statuta.

Dio 22 : Pljačkanje javne i privatne imovine (tačka 23)

I. Opština Prozor

1654. Vijeće je utvrdilo da su vojnici HVO-a i pripadnici vojne policije 23. i 24. oktobra 1992. krali imovinu iz kuća i prodavnica u vlasništvu Muslimana i Hrvata iz grada Prozora nad kojim su kratko prije toga preuzeli kontrolu i da su pripadnici vojne policije takođe ukrali najmanje tridesetak vozila.²⁵⁷² Vijeće, međutim, ne raspolaže informacijama o tome kakva i koliko imovine je ukradeno u kućama i prodavnicama. Vijeće stoga ne može da procjeni kakve su bile posljedice tih krađa po žrtve ili po muslimansko stanovništvo Prozora. Što se tiče ukradenih vozila, Vijeće se uvjerilo da je ta imovina vlasnicima predstavljala veliku materijalnu vrijednost i da im je bila neophodna u svakodnevnom životu. Vijeće smatra da je oduzimanje te imovine od strane HVO-a dovelo do nanošenja teških posljedica njihovim vlasnicima. Pored toga, Vijeće je primijetilo da je i sam HVO, u jednom izvještaju Željka Šiljega od 25. oktobra 1992., naveo da su vojni policajci HVO-a nezakonito oduzeli ta vozila.²⁵⁷³ Vijeće smatra da su vojni policajci imali namjeru da nezakonito oduzmu tu imovinu. U svjetlu dokaza, Vijeće zaključuje da je oduzimanje imovine Muslimana iz grada Prozora 23. i 24. oktobra 1992. predstavljalo pljačkanje privatne imovine, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1655. Vijeće je već utvrdilo da su u avgustu 1993. vojnici HVO-a i pripadnici Vojne policije HVO-a počinili krađu imovine u vlasništvu Muslimana iz Prozora i okolnih sela koji su zadržani u Podgrađu. Vijeće je tako konstatovalo da su vojnici HVO-a, koji su mogli slobodno da dolaze u Podgrađe, redovno dolazili da reketiraju Muslimane i da im oduzimaju imovinu, konkretno novac i nakit.²⁵⁷⁴ S obzirom na to da je HVO držao te Muslimane van njihovih domova, te da im je bila oduzeta sva imovina, Vijeće se uvjerilo da je ta imovina tim Muslimanima predstavljala veliku materijalnu vrijednost i da im je bila neophodna za svakodnevni život. S obzirom na vrijednost te imovine za osobe koje su zadržane u naselju Podgrađe i na učestalost tih krađa, Vijeće smatra da je njihovo oduzimanje od strane HVO-a imalo teške posljedice po te osobe. Vijeće se takođe uvjerilo da su vojnici HVO-a, time što su krali novac i nakit Muslimana koji su zadržani u Podgrađu, imali namjeru da im nezakonito oduzmu tu imovinu. Vijeće stoga, u svjetlu dokaza, zaključuje da je oduzimanje imovine u vlasništvu Muslimana iz Prozora i okolnih sela koji su bili zadržani u

²⁵⁷² V. "Krađa imovine u vlasništvu Muslimana nakon uspostavljanja kontrole nad Prozorom" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁵⁷³ V. "Krađa imovine u vlasništvu Muslimana nakon uspostavljanja kontrole nad Prozorom" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁵⁷⁴ V. "Postupanje prema Muslimanima dovedenim u Podgrađe, krađa, prisiljavanje na polni odnos i seksualni nasrtaji" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

Podgrađu tokom avgusta 1993. predstavljalo pljačkanje privatne imovine, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1656. S druge strane, iako je Vijeće generalno govoreći moglo da utvrdi da su vojnici HVO-a i pripadnici Vojne policije HVO-a zaista počinili te krađe čije su žrtve bili Muslimani iz Prozora i okolnih sela koji su zadržani u Lapsunju i u Dugama u avgustu 1993.,²⁵⁷⁵ ono ne raspolaže dokazima na osnovu kojih bi moglo da utvrdi vrijednost te imovine, da li je ona vlasnicima bila neophodna, kao ni da li je njeno oduzimanje imalo teške posljedice po Muslimane zadržane u Lapsunju i Dugama. Shodno tome, Vijeće ne može da zaključi van svake razumne sumnje da je u avgustu 1993. HVO počinio krivično djelo pljačkanja privatne imovine iz člana 3 Statuta.

II. Opština Gornji Vakuf

1657. Iako je Vijeće konstatovalo da Muslimanima prilikom hapšenja u selima Hrasnica, Uzričje i Ždrimci nisu oduzeti predmeti od vrijednosti, utvrdilo je da su pripadnici HVO-a, nakon napada 18. januara 1993., i dok su ta tri sela bila pod kontrolom HVO-a, počinili krađu imovine u vlasništvu Muslimana iz tih sela.²⁵⁷⁶ Naime, Vijeće je konstatovalo da su vojnici HVO-a pretresali kuće Muslimana i krali imovinu, konkretno radioaparate i televizore, kao i traktore i automobile.²⁵⁷⁷

1658. Vijeće smatra da je ukradena imovina mještanima sela predstavljala veliku materijalnu vrijednost i da su nekima od njih konkretno ukradeni traktori i automobili, te da im je ta imovina bila neophodna u svakodnevnom životu. S obzirom na vrijednost te imovine za mještane sela, Vijeće smatra da je njeno oduzimanje od strane HVO-a imalo teške posljedice po mještane. Pored toga, Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a, time što su krali navedenu imovinu Muslimana tokom akcija čije je cilj bio da ih se protjera, imali namjeru da im oduzmu imovinu na protivpravan način.

1659. Vijeće stoga zaključuje da je oduzimanje imovine Muslimana od strane vojnika HVO-a nakon napada na sela Hrasnica, Uzričje i Ždrimci 18. januara 1993., dok su ta sela bila pod kontrolom HVO-a, predstavljalo pljačkanje privatne imovine, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

²⁵⁷⁵ V. "Postupanje prema Muslimanima dovedenim u Podgrađe, krađa, prisiljavanje na polni odnos i seksualni nasrtaji" i "Postupanje prema Muslimanima dovedenim u Duge, krađa, prisiljavanje na polni odnos i seksualni nasrtaji" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Prozor.

²⁵⁷⁶ V. "Navodi o paljenju kuća i krađi imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Uzričje", "Navodi o paljenju kuća i krađi imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Hrasnica" i "Paljenje kuća, krađa imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Ždrimci i paljenje mekteba" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

²⁵⁷⁷ V. "Navodi o paljenju kuća i krađi imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Uzričje", "Navodi o paljenju kuća i krađi imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Hrasnica" i "Paljenje kuća, krađa imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Ždrimci i paljenje mekteba" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

1660. Što se tiče sela Duša, Vijeće je utvrdilo da, u nedostatku dokaza, nije moglo da utvrdi da su pripadnici HVO-a ukrali imovinu u vlasništvu Muslimana, mještana sela ili da su mještanima oduzeli predmete od vrijednosti prilikom hapšenja.²⁵⁷⁸ Vijeće stoga ne može da zaključi da je HVO počinio krivično djelo pljačkanja privatne imovine u selu Duša iz člana 3 Statuta.

III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)

1661. Vijeće je utvrdilo da su vojnici HVO-a, od kojih su neki bili pod Tutinim zapovjedništvom, oduzeli imovinu u vlasništvu Muslimana u danima koji su uslijedili nakon napada na sela Sovići i Doljani 17. aprila 1993.²⁵⁷⁹ Vojnici HVO-a su pretraživali kuće Muslimana i krali imovinu, konkretno sve automobile i stoku u vlasništvu Muslimana koji su bili zatočeni u Školi u Sovićima.²⁵⁸⁰ Osim toga, načelnik Odjela obrane HVO-a za Jablanicu je naložio, u odluci od 13. maja 1993., da se sva pokretna i nepokretna imovina u vlasništvu Muslimana iz ta dva sela koji su se “iselili” mora smatrati ratnim plijenom i postati vlasništvo HVO-a HZ HB.²⁵⁸¹

1662. Vijeće se, dakle, uvjerilo da su vojnici HVO-a, od kojih su neki bili pod Tutinim zapovjedništvom, namjerno i protivpravno oduzeli imovinu Muslimana iz Sovića i Doljana, između ostalog automobile i stoku; da je ta imovina mještanima tih sela predstavljala veliku materijalnu vrijednost i da im je bila neophodna u svakodnevnom životu. S obzirom na vrijednost te imovine za mještane sela, Vijeće smatra da je oduzimanje te imovine od strane HVO-a imalo velike posljedice po stanovnike Sovića i Doljana. S obzirom na to da su vojnici HVO-a oduzeli imovinu Muslimana tokom akcija čiji je cilj bio da se protjeraju Muslimani iz sela Sovići i Doljani, Vijeće se takođe uvjerilo da su vojnici HVO-a imali namjeru da oduzmu navedenu imovinu na protivpravan način.

1663. Vijeće stoga zaključuje da je oduzimanje imovine Muslimana iz sela Sovići i Doljani od strane HVO-a nakon napada na sela Sovići i Doljani 17. aprila 1993. predstavljalo pljačkanje privatne imovine, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

²⁵⁷⁸ V. “Navodi o paljenju kuća i krađi imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Duša”, “Navodi o paljenju kuća i krađi imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Uzričje” i “Paljenje kuća, krađa imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Ždrimci i paljenje mekteba” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Gornji Vakuf.

²⁵⁷⁹ V. “Krađa imovine Muslimana u Sovićima i Doljanima od 17. aprila do 4. maja 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

²⁵⁸⁰ V. “Krađa imovine Muslimana u Sovićima i Doljanima od 17. aprila do 4. maja 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

²⁵⁸¹ V. “Krađa imovine Muslimana u Sovićima i Doljanima od 17. aprila do 4. maja 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

IV. Opština Mostar

1664. Vijeće je utvrdilo da su u maju i junu 1993., a zatim u periodu od avgusta 1993. do februara 1994., tokom akcija prilikom kojih su Muslimani iz zapadnog Mostara protjerani iz svojih stanova, vojnici HVO-a – konkretno pripadnici KB-a, ATG “Benko Penavić” i ATG “Vinko Škrobo” - kao i 1. lakojurišne bojne vojne policije u septembru 1993., oduzimali predmete od vrijednosti koje su Muslimani iz zapadnog Mostara imali kod sebe i da su oduzimali imovinu koja je bila u stanovima iz kojih su protjerali Muslimane.²⁵⁸² Pripadnici HVO-a su tako Muslimanima iz zapadnog Mostara oduzimali novac, nakit, elektronske i kućanske aparate, automobile, a oduzimali su im čak i stanove.²⁵⁸³ Nakon tih operacija deložiranja, stanovi protjeranih Muslimana dodijeljeni su vojnicima HVO-a, pripadnicima vojne policije ili pak, ponekad, hrvatskim porodicama.²⁵⁸⁴

1665. Vijeće smatra da je ukradena pokretna i nepokretna imovina Muslimanima predstavljala veliku vrijednost i da im je ponekad čak bila neophodna u svakodnevnom životu. Vijeće dakle smatra da je oduzimanje te imovine imalo teške posljedice po Muslimane iz zapadnog Mostara koji su protjerani iz svojih domova. Pored toga, Vijeće se uvjerilo da su pripadnici HVO-a, time što su Muslimanima iz zapadnog Mostara krali navedenu imovinu za vrijeme ili nakon što su ih protjerali, imali namjeru da im protivpravno oduzmu tu imovinu.

1666. Vijeće stoga zaključuje da je oduzimanje pokretne i nepokretne imovine Muslimana iz zapadnog Mostara od strane HVO-a tokom maja i juna 1993., a zatim u periodu od avgusta 1993. do februara 1994., predstavljalo pljačkanje privatne imovine, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1667. Najzad, Vijeće je utvrdilo da su 24. avgusta 1993. vojnici HVO-a počinili krađu imovine, konkretno nakita i novca, Muslimana iz sela Raštani dok su ih protjerali iz sela.²⁵⁸⁵ Vijeće smatra da je ukradena imovina mještanima sela predstavljala veliku materijalnu vrijednost i da je oduzimanje imovine od strane HVO-a po njih imalo teške posljedice. Osim toga, Vijeće se uvjerilo

²⁵⁸² V. “Djela nasilja i krađe nad uhapšenim, deložiranim, zatočenim i raseljenim Muslimanima u maju 1993.”, “Navodi o zločinima počinjenim tokom juna 1993.”, “Silovanje, seksualno zlostavljanje, krađa, prijetnje i zastrašivanje Muslimana tokom akcija deložiranja u zapadnom Mostaru u julu i avgustu 1993.” i “Navodi o zločinima počinjenim od septembra 1993. do aprila 1994.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁵⁸³ V. “Djela nasilja i krađe nad uhapšenim, deložiranim, zatočenim i raseljenim Muslimanima u maju 1993.”, “Navodi o zločinima počinjenim tokom juna 1993.”, “Silovanje, seksualno zlostavljanje, krađa, prijetnje i zastrašivanje Muslimana tokom akcija deložiranja u zapadnom Mostaru u julu i avgustu 1993.” i “Navodi o zločinima počinjenim od septembra 1993. do aprila 1994.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁵⁸⁴ V. “Djela nasilja i krađe nad uhapšenim, deložiranim, zatočenim i raseljenim Muslimanima u maju 1993.”, “Navodi o zločinima počinjenim tokom juna 1993.”, “Silovanje, seksualno zlostavljanje, krađa, prijetnje i zastrašivanje Muslimana tokom akcija deložiranja u zapadnom Mostaru u julu i avgustu 1993.” i “Navodi o zločinima počinjenim od septembra 1993. do aprila 1994.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁵⁸⁵ V. “Navodi o krađi imovine u vlasništvu Muslimana iz sela Raštani “ u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

da je HVO, sistematski pretresajući sve žene da bi im prije protjerivanja oduzeo predmete od vrijednosti, imao namjeru da im protivpravno oduzme tu imovinu.

1668. Vijeće zaključuje da je 24. avgusta 1993. HVO protivpravno i bezobzirno oduzeo imovinu Muslimana iz Raštana, čime je počinio krivično djelo pljačkanja privatne imovine iz člana 3 Statuta.

V. Opština Stolac

1669. Kako je Vijeće utvrdilo, vojnici jedinice HVO-a stacionirane u selu Pješivac Greda krali su od 2. do 13. jula 1993., u okviru akcija koje su vodili u cilju protjerivanja Muslimana iz opštine, imovinu u vlasništvu Muslimana, mještana Pješivac Grede, i to konkretno automobile, traktore i sve zalihe hrane u kućama u zaseocima Dulići i Kaplani.²⁵⁸⁶

1670. Vijeće zaključuje da su u julu 1993. vojnici HVO-a na protivpravan način oduzeli imovinu mještana Muslimana, da im je ta imovina predstavljala veliku materijalnu vrijednost i da im je bila neophodna u svakodnevnom životu. Vijeće smatra da je oduzimanje te imovine imalo teške posljedice po mještane Pješivac Grede. Pored toga, Vijeće se uvjerilo da su vojnici HVO-a, time što su mještanima Pješivac Grede krali navedenu imovinu tokom operacije vođene u cilju njihovog protjerivanja iz sela, imali namjeru da im protivpravno oduzmu imovinu.

1671. Vijeće stoga zaključuje da je oduzimanje imovine Muslimana iz sela Pješivac Greda od strane vojnika HVO-a u julu 1993. predstavljalo pljačkanje privatne imovine, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1672. Vijeće je takođe utvrdilo da su vojnici HVO-a, u sklopu operacija koje su vodili u cilju protjerivanja Muslimana iz opštine u julu 1993., izvršili brojne krađe u kućama Muslimana, mještana sela Borojevići.²⁵⁸⁷ Međutim, Vijeću nije predložen nijedan dokaz u vezi s tim kakva i koliko je imovine ukradeno. U tim okolnostima, Vijeće nije u mogućnosti da procijeni razmjere tih krađa ni njihove individualne i kolektivne posljedice po Muslimane iz Borojevića. Vijeće stoga ne može da zaključi da je oduzimanje imovine Muslimana iz sela Borojevići od strane vojnika HVO-a u julu 1993. predstavljalo pljačkanje privatne imovine, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

²⁵⁸⁶ V. "Krađa imovine u vlasništvu Muslimana iz Pješivac Grede" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

²⁵⁸⁷ V. "Raseljavanje stanovništva, krađa imovine i oštećivanje stambenih objekata i imovine krajem jula 1993. u Borojevićima" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

1673. Pored toga, Vijeće podsjeća da mu nije predložen nijedan dokaz u vezi s krađama koje su izvršene tokom ili nakon operacija u kojima su civili Muslimani protjerani iz sela Prenj, Rotimlja i Aladinići u julu 1993.²⁵⁸⁸ Vijeće takođe podsjeća da nije bilo u mogućnosti da konstatuje da je HVO zaista izvršio krađe u Stocu u julu 1993.²⁵⁸⁹ Vijeće stoga ne može da zaključi da je HVO počinio krivično djelo pljačkanja javne ili privatne imovine iz člana 3 Statuta, u selima Aladinići, Rotimlja i Prenj u julu 1993., kao i u gradu Stocu u julu 1993.

VI. Opština Čapljina

1674. Vijeće je već utvrdilo da su od 13. do 16. jula 1993. pripadnici HVO-a oduzeli imovinu u vlasništvu Muslimana iz sela Bivolje Brdo tokom akcija protjerivanja mještana sela koje su izvodili pripadnici HVO-a, uključujući 1. brigadu “Knez Domagoj” i 3. satniju 5. bojne vojne policije.²⁵⁹⁰ Naime, Vijeće je konkretno konstatovalo da su oko 13. jula 1993. tri “vojnika” HVO-a ukrali predmete iz jedne kuće u zaseoku Selo; da su oko 14. jula 1993. “vojnici” u uniformi ukrali stoku u zaseoku Kevčići, te da je oko 16. jula 1993. tokom raseljavanja grupe od pedesetak ljudi protjeranih iz zaseoka Selo, jedan od vojnika oteo tašnu jednoj od žena koje su raseljavane.²⁵⁹¹

1675. Vijeće se uvjerilo da su pripadnici HVO-a na protivpravan način oduzeli imovinu Muslimana, mještana sela Bivolje Brdo, između ostalog predmete iz jedne kuće, stoku i jednu tašnu sa svim što je bilo u njoj. Vijeće se uvjerilo, posebno što se tiče stoke, da je ta imovina, koja je sigurno imala veliku vrijednost za vlasnike, i bila neophodna u njihovom svakodnevnom životu. Vijeće smatra da je, shodno tome, oduzimanje te imovine od strane pripadnika HVO-a imalo teške posljedice po mještane Bivoljeg Brda. Vijeće se takođe uvjerilo da su pripadnici HVO-a, time što su mještanima Bivoljeg Brda Muslimanima krali tu imovinu tokom operacije vođene u cilju njihovog protjerivanja iz sela imali namjeru da protivpravno oduzmu navedenu imovinu.

1676. Vijeće stoga zaključuje da je oduzimanje imovine Muslimana iz sela Bivolje Brdo od strane HVO-a od 13. do 16. jula 1993., nakon napada na pomenuto selo, predstavljalo pljačkanje privatne imovine, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

²⁵⁸⁸ V. “Događaji u selu Prenj 6. jula 1993.: raseljavanje stanovništva i krađa imovine”, “Raseljavanje stanovništva, krađa imovine i oštećivanje stambenih objekata i džamije u Aladinićima” i “Raseljavanje stanovništva, krađa imovine i oštećivanje stambenih objekata, imovine i džamije u Rotimlji” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

²⁵⁸⁹ V. “Raseljavanje stanovništva, oštećivanje kulturnih dobara, džamija i stambenih objekata u Stocu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

²⁵⁹⁰ V. “Krađa imovine u vlasništvu Muslimana iz Bivoljeg Brda” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²⁵⁹¹ V. “Krađa imovine u vlasništvu Muslimana iz Bivoljeg Brda” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

1677. Vijeće je, pored toga, utvrdilo da su 23. avgusta 1993. uveče, pripadnici Vojne policije HVO-a i pripadnici MUP-a oduzeli lične stvari u vlasništvu žena, djece i starijih osoba Muslimana koji su u velikom broju odvođeni u Silos iz grada Čapljine tokom dana 23. avgusta 1993.²⁵⁹² Naime, 23. avgusta 1993. uveče, prije nego što su otišli iz Silosa i premješteni u Vrde, te žene, djeca i starije osobe su dobili zapovijed – Vijeće ne zna tačno od koga – da, pod prijetnjom, ostave svoj novac i nakit u kutije postavljene s obje strane na izlasku iz Silosa.²⁵⁹³

1678. Vijeće konstatuje da su svi Muslimani koji su morali da idu u Vrde prisiljeni da, pod prijetnjom, ostave novac i lične stvari. Vijeće stoga zaključuje da su 23. avgusta 1993. uveče, pripadnici Vojne policije HVO-a i MUP-a protivpravno oduzeli imovinu u vlasništvu Muslimana, mještana grada Čapljine, konkretno novac i nakit; da je Muslimanima koji su uhapšeni i odvedeni u Silos ta imovina predstavljala veliku materijalnu vrijednost, te da je oduzimanje te imovine od strane HVO-a imalo po Muslimane teške posljedice. Vijeće se takođe uvjerilo da su ti pripadnici HVO-a, krađući navedenu imovinu Muslimanima nakon što su ih uhapsili i sproveli do Silosa, imali namjeru da protivpravno oduzmu navedenu imovinu.

1679. Vijeće stoga zaključuje da je oduzimanje imovine Muslimana iz grada Čapljine od strane HVO-a 23. avgusta 1993. predstavljalo pljačkanje privatne imovine, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

1680. S druge strane, Vijeće podsjeća da nije bilo u mogućnosti da utvrdi da su pripadnici HVO-a ukrali imovinu u vlasništvu Muslimana tokom akcija deložiranja i raseljavanja žena, djece i starijih osoba iz Domanovića oko 13. jula 1993.,²⁵⁹⁴ Počitelja oko 13. jula 1993. i početkom avgusta 1993.,²⁵⁹⁵ Lokava oko 13. jula 1993.²⁵⁹⁶ i Višića 11. avgusta 1993.²⁵⁹⁷ Najzad, Vijeću nije predložen nijedan dokaz na osnovu kojeg bi moglo da se izjasni o krivičnim djelima za koje tužilaštvo navodi da su se dogodili u selu Opličići.²⁵⁹⁸ Vijeće stoga ne može da zaključi da je HVO u Domanovićima,

²⁵⁹² V. “Navodi o krađi imovine u vlasništvu Muslimana” i “Dogadaji u Čapljini u avgustu i septembru 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²⁵⁹³ V. “Navodi o krađi imovine u vlasništvu Muslimana zatvorenih u Silosu” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²⁵⁹⁴ V. “Krađa imovine u vlasništvu Muslimana iz Domanovića” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²⁵⁹⁵ V. “Krađa imovine u vlasništvu Muslimana iz Počitelja” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²⁵⁹⁶ V. “Krađa imovine u vlasništvu Muslimana iz Lokava” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²⁵⁹⁷ V. “Krađa imovine u vlasništvu Muslimana iz Višića” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²⁵⁹⁸ V. “Dogadaji u selu Opličići i okolini oko 13. aprila 1993. i od 27. jula do 7. avgusta 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²⁵⁹⁹ V. “Hapšenje muškaraca Muslimana i navodi o zločinima počinjenim tokom tih hapšenja” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

Počitelju, Lokvama, Višićima i Opličićima u julu i avgustu 1993. izvršio pljačkanje privatne imovine, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

VII. Opština Vareš

1681. Vijeće je utvrdilo da su, prilikom hapšenja muškaraca Muslimana 23. oktobra 1993. u gradu Varešu od strane vojnika HVO-a, od kojih su neki bili pripadnici jedinice "Maturice", vojnici krali imovinu i novac u vlasništvu Muslimana iz grada.²⁵⁹⁹ Vijeće je konkretno utvrdilo da su vojnici HVO-a ukrali burmu Salema Čerenića,²⁶⁰⁰ kao i novac, oko 5.000 ili 6.000 njemačkih maraka, od Muslimana koje su uhapsili.²⁶⁰¹ Vijeće je takođe konstatovalo da su prije 1. novembra 1993. vojnici HVO-a opljačkali stanove i prodavnice u vlasništvu Muslimana i da su ukrali novac i zlato Svjedoku DF.²⁶⁰² Najzad, Vijeće je utvrdilo da su 23. oktobra 1993., tokom i nakon napada na selo Stupni Do, pripadnici specijalnih jedinica "Maturice" i/ili "Apostoli" sistematski krali imovinu po kućama sela i plijenili stoku, novac, nakit i druge predmete od vrijednosti.²⁶⁰³

1682. Vijeće se uvjerilo da je ukradena imovina stanovnicima predstavljala veliku materijalnu vrijednost i da je, što se tiče stoke i imovine koja je bila u kućama, ta imovina bila neophodna u njihovom svakodnevnom životu. S obzirom na vrijednost te imovine za stanovnike grada Vareša i sela Stupni Do, Vijeće smatra da je njeno oduzimanje od strane HVO-a imalo teške posljedice po te mještane. Vijeće se takođe uvjerilo da su pripadnici HVO-a, time što su krali tu imovinu tokom akcija vođenih u cilju hapšenja Muslimana, stanovnika grada Vareša, i preuzimanja kontrole nad selom Stupni Do, imali namjeru da protivpravno oduzmu navedenu imovinu.

1683. Vijeće stoga zaključuje da je oduzimanje imovine Muslimana od strane vojnika HVO-a, od kojih su neki bili pripadnici jedinica "Maturice" i/ili "Apostoli", prilikom i nakon hapšenja Muslimana iz grada Vareša od 23. oktobra do 1. novembra 1993., kao i prilikom napada na selo Stupni Do 23. oktobra 1993. predstavljalo pljačkanje privatne imovine, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

²⁶⁰⁰ V. "Hapšenje muškaraca Muslimana i navodi o zločinima počinjenim tokom tih hapšenja" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²⁶⁰¹ V. "Hapšenje muškaraca Muslimana i navodi o zločinima počinjenim tokom tih hapšenja" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²⁶⁰² V. "Djela krađe i seksualnog nasilja protiv muslimanskog stanovništva u Varešu" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²⁶⁰³ V. "Krađa, paljenje i uništavanje imovine i kuća u vlasništvu Muslimana iz sela Stupni Do" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

Dio 23 : Protivpravni napad na civile (opština Mostar) (tačka 24)

1684. Vijeće je utvrdilo da je, od juna 1993. do marta 1994., istočni Mostar bio cilj intenzivnog granatiranja i drugog vatrenog djelovanja HVO-a.²⁶⁰⁴ To granatiranje i drugo vatreno djelovanje – između ostalog i snajpersko – imalo je za direktnu posljedicu pogibiju i ranjavanje mnogih Muslimana koji su živjeli u istočnom dijelu grada Mostara, u vezi s čim je Vijeće već utvrdilo da su to uglavnom bili civili.²⁶⁰⁵ Vijeće podsjeća da je utvrdilo da je granatiranje i vatra iz drugog naoružanja HVO-a bilo svakodnevno, intenzivno i učestalo;²⁶⁰⁶ da se to granatiranje i vatra iz drugog naoružanja nisu ograničavali na konkretne ciljeve,²⁶⁰⁷ iako je HVO bio u mogućnosti da gađa i identifikuje ciljeve zahvaljujući korekciji gađanja;²⁶⁰⁸ da je to granatiranje i vatra iz drugog naoružanja, iako su oružane snage HVO-a konkretno ciljale određena područja i/ili zgrade u kojima je možda bilo vojnih ciljeva,²⁶⁰⁹ pogađalo čitav istočni Mostar, izuzetno gusto naseljeno, skućeno područje, i da je uništen veliki broj stambenih objekata, javnih zgrada i prodavnica, u kojima nije bilo nikakvih vojnih organizacija ili struktura;²⁶¹⁰ da su snage HVO-a, koje su bile daleko bolje opremljene od snaga ABiH, u tu svrhu prevashodno koristile tešku artiljeriju²⁶¹¹ i da su na stambene objekte u Donjoj Mahali bacane gume punjene eksplozivom, kao i napalm bombe koje su bacane iz aviona.²⁶¹² Vijeće je utvrdilo da korišteno oružje nije dopuštalo da se gađaju precizno i isključivo vojni ciljevi.²⁶¹³ Vijeće je, posebno, zapazilo da je bolnica u istočnom Mostaru, u čijoj je blizini ABiH postavila svoje pokretne i privremene minobacačke položaje bila česta meta artiljerijskih dejstava i granatiranja, konkretno od septembra 1993. do februara 1994.²⁶¹⁴ Što se tiče snajperskih aktivnosti HVO-a, većina Vijeća je, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, utvrdila da su snajperisti HVO-a očigledno gađali stanovnike istočnog Mostara, kao i vatrogasce koji su pružali

²⁶⁰⁴ V. “Granatiranje i artiljerijsko djelovanje po istočnom Mostaru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁶⁰⁵ V. “Granatiranje i artiljerijsko djelovanje po istočnom Mostaru” i “Snajpersko djelovanje u Mostaru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁶⁰⁶ V. “Granatiranje i artiljerijsko djelovanje po istočnom Mostaru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁶⁰⁷ V. “Granatiranje i artiljerijsko djelovanje po istočnom Mostaru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁶⁰⁸ V. “Granatiranje i artiljerijsko djelovanje po istočnom Mostaru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁶⁰⁹ V. “Granatiranje i artiljerijsko djelovanje po istočnom Mostaru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁶¹⁰ V. “Granatiranje i artiljerijsko djelovanje po istočnom Mostaru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁶¹¹ V. “Granatiranje i artiljerijsko djelovanje po istočnom Mostaru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁶¹² V. “Granatiranje i artiljerijsko djelovanje po istočnom Mostaru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁶¹³ V. “Granatiranje i artiljerijsko djelovanje po istočnom Mostaru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

pomoć stanovništvu, dok su obavljali svakodnevne poslove koji nisu imali nikakve veze s borbenim operacijama.²⁶¹⁵

1685. Pored toga, Vijeće je utvrdilo da su u periodu od juna 1993. do marta 1994., blokiranje i onemogućavanje redovnog dopremanja humanitarne pomoći i pristupa međunarodnih organizacija istočnom Mostaru od strane HVO-a, kao i izolacija u kojoj je HVO držao stanovništvo koje se našlo u obruču u enklavi u kojoj je moralo da boravi, doveli ne samo do toga da su veoma loši uslovi u kojima su živjeli stanovnici istočnog Mostara Muslimani dugo trajali, već i da su se pogoršavali i bili dodatno otežavani.²⁶¹⁶ Većina Vijeća je takođe konstatovala, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, da su, konkretno u periodu od juna 1993. do aprila 1994., snajperisti HVO-a hotimično gađali pripadnike međunarodnih organizacija koji su bili u Mostaru, kao i da je na njih otvarana vatra iz artiljerijskih oruđa i minobacača HVO-a, te da su neki od njih uslijed troga poginuli ili bili ranjeni.²⁶¹⁷

1686. Na osnovu tih konstatacija, većina Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, zaključuje da je HVO koristio borbena sredstva i metode koji su mu onemogućavali da gađa ili da usmjeri svoje napade isključivo na vojne ciljeve. Vijeće smatra da korišteno naoružanje i naročito način na koji je korišteno – intenzitet, učestalost, višemjesečno trajanje – zapravo nisu bili prilagođeni za uništavanje isključivo vojnih ciljeva. Konkretno, područje u kojem su bili očigledno vojni ciljevi, poput štaba ABiH, bilo je gusto naseljeno, skućeno područje u koje je HVO prethodno prisilno premjestio veliki broj Muslimana iz zapadnog Mostara. To je dakle bilo područje u kojem vojni ciljevi nisu bili jasno odvojeni od javnih ustanova uključujući stambene objekte. S obzirom na to, učestali napadi teške artiljerije mogli su samo da prouzrokuju gubitke ljudskih života među civilnim stanovništvom, ranjavanje civila i oštećenja imovine. Ta oštećenja, koja su uostalom bila znatna i koja su nesporno dovela do nanošenja povreda tijela ili zdravlja stanovnicima istočnog Mostara, bila su pretjerana u odnosu na očekivanu konkretnu i direktnu vojnu prednost. Osim toga, Vijeće smatra da su snajperska dejstva HVO-a, blokiranje ili onemogućavanje redovnog dopremanja humanitarne pomoći i pristupa međunarodnih organizacija istočnom Mostaru od strane HVO-a – uključujući i činjenicu da je HVO otvarao vatru na pripadnike međunarodnih organizacija – znatno otežavala život stanovnika istočnog Mostara.

²⁶¹⁴ V. “Granatiranje i artiljerijsko djelovanje po istočnom Mostaru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁶¹⁵ V. “Kampanja snajperskih dejstava čiji je cilj bilo cjelokupno stanovništvo istočnog Mostara” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁶¹⁶ V. “Dostupnost hrane”, “Izolacija stanovništva istočnog Mostara” i “Blokiranje međunarodnih organizacija i humanitarne pomoći” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁶¹⁷ V. “Otvaranje vatre na pripadnike međunarodnih organizacija” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

1687. Vijeće zaključuje da je u periodu od juna 1993. do marta 1994. HVO namjerno podvrgavao civilno stanovništvo istočnog Mostara teškim patnjama i djelima nasilja, što je prouzrokovalo smrt ili teške povrede tijela ili zdravlja.

1688. Vijeće stoga zaključuje da je HVO, time što je granatirao i otvarao vatru iz drugog naoružanja po civilnom stanovništvu istočnog Mostara, time što je to stanovništvo prisilnim premještanjem koncentrisao i držao ga na skućenom naseljenom području, time što je blokirao ili onemogućavao dopremanje humanitarne pomoći i pristup humanitarnih organizacija istočnom Mostaru, time što je hotimično otvarao vatru na pripadnike međunarodnih organizacija, namjerno podvrgavao civilno stanovništvo istočnog Mostara teškim patnjama i djelima nasilja, što je prouzrokovalo smrt ili teške povrede tijela ili zdravlja civila, čime je počinio protivpravni napad na civile, krivično djelo iz člana 3 Statuta.

Dio 24 : Protivpravno terorisanje civila (opština Mostar) (tačka 25)

1689. Vijeće je utvrdilo da je u periodu od juna 1993. do marta 1994. HVO izlagao civilno stanovništvo istočnog Mostara intenzivnom, svakodnevnom i učestalom granatiranjem i otvaranju vatre iz drugog naoružanja, što je dovelo do pogibije i ranjavanja velikog broja civila Muslimana.²⁶¹⁸ Vijeće smatra da su ti napadi bili neselektivni, prije svega zbog toga što su bili intenzivni i konstantni u periodu od devet mjeseci; da nisu bili ograničeni na konkretne ciljeve, da je u njima upotrebljavana teška artiljerija na gusto naseljeno područje i da je, shodno tome, šteta po imovinu i ljude bila znatna i pretjerana u odnosu na očekivanu direktnu i konkretnu vojnu prednost.²⁶¹⁹ Pored toga, Vijeće je utvrdilo da su stanovnici istočnog Mostara civili bili izloženi pravoj kampanji snajperskih dejstava od strane HVO-a, pri čemu su snajperisti, po mišljenju većine Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, u svako doba dana gađali žene, djecu i starije osobe koje su obavljale svakodnevne poslove, kao i vatrogasce koji su pokušavali da pruže pomoć stanovništvu.²⁶²⁰ Vijeće je već utvrdilo da je to granatiranje i otvaranje vatre iz drugog naoružanja – uključujući i snajpersko – imalo za posljedicu terorisanje stanovništva istočnog Mostara:²⁶²¹ ljudi su živjeli pod stalnim granatiranjem i otvaranjem vatre iz drugog naoružanja, u zaglušujućoj buci i pod

²⁶¹⁸ V. “Granatiranje i artiljerijsko djelovanje po istočnom Mostaru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁶¹⁹ V. “Granatiranje i artiljerijsko djelovanje po istočnom Mostaru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar. V. takođe detaljniju analizu o tome u “Opština Mostar” u pravnim zaključcima Vijeća po tački Optužnice 24 (protivpravni napad na civile, kršenje običaja i zakona ratovanja).

²⁶²⁰ V. “Kampanja snajperskih dejstava čiji je cilj bilo cjelokupno stanovništvo istočnog Mostara” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar. V. takođe “Dvanaest snajperskih incidenata opisanih u Povjerljivom dodatku Optužnici” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁶²¹ V. “Granatiranje i artiljerijsko djelovanje po istočnom Mostaru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

stalnom prijetnjom da će biti gađani, odnosno da će ih snajperisti ubiti ili raniti, što ih je takođe onemogućavalo da obavljaju određene poslove neophodne za svakodnevni život, drugim riječima za preživljavanje.

1690. Osim toga, većina Vijeća je takođe utvrdila, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, da je u periodu od juna do decembra 1993., HVO hotimično uništio deset džamija u istočnom Mostaru,²⁶²² koje nisu imale nikakav vojni značaj, kao i Stari most u Mostaru 8. novembra 1993.,²⁶²³ čije je uništavanje imalo znatne psihološke posljedice po moral stanovništva;²⁶²⁴ da HVO nije mogao da ne bude svjestan tih posljedica – kao i posljedica uništavanja 10 vjerskih objekata – posebno s obzirom na veliku simboličku, kulturnu i istorijsku vrijednost tih objekata.²⁶²⁵

1691. Pored toga, Vijeće je utvrdilo da je HVO, time što je blokirao ili onemogućavao redovno dopremanje humanitarne pomoći, kao i pristup međunarodnim organizacijama u istočni Mostar,²⁶²⁶ između ostalog hotimično napadajući pripadnike međunarodnih organizacija,²⁶²⁷ i hotimično držeći civilno stanovništvo u obruču u skućenoj i prenaseljenoj enklavi kakav je bio istočni Mostar,²⁶²⁸ u periodu od juna 1993. do aprila 1994., pogoršavao i dodatno otežavao užasne životne uslove kojima su muslimanski stanovnici istočnog Mostara bili podvrgnuti.²⁶²⁹ Vijeće se uvjerilo da je takvo hotimično držanje stanovništva u višemjesečnoj izolaciji na skućenom prostoru kakav je bio istočni Mostar – i to nakon što je veliki dio stanovništva tamo prisilno premješten – čime su se nevolje stanovništva povećale i pogoršali životni uslovi, slijedilo ustaljeni obrazac i ukazivalo na to da je HVO-a zaista imao namjeru da teroriše civilno stanovništvo istočnog Mostara.

1692. U svjetlu tih konstatacija, Vijeće zaključuje da je HVO počinio djela nasilja čiji je glavni cilj bio terorisanje stanovništva, što predstavlja istoimeno krivično djelo iz člana 3 Statuta.

²⁶²² V. “Navodi o uništavanju vjerskih objekata u istočnom Mostaru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁶²³ V. “Uništenje Starog mosta do večeri 8. novembra 1993.” I “Opšti zaključci Vijeća o uništenju Starog mosta” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁶²⁴ V. “Posljedice uništenja Starog mosta po vojnike ABiH i stanovništvo muslimanske enklave na desnoj obali Neretve” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁶²⁵ U vezi s pitanjem vrijednosti Starog mosta, v. “Stari most u Mostaru” (uvodni dio), “Posljedice uništenja Starog mosta po vojnike ABiH i stanovništvo muslimanske enklave na desnoj obali Neretve” i “Opšti zaključci Vijeća o uništenju Starog mosta” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁶²⁶ V. “Blokiranje međunarodnih organizacija i humanitarne pomoći” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁶²⁷ V. “Otvaranje vatre na pripadnike međunarodnih organizacija” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁶²⁸ V. “Izolacija stanovništva istočnog Mostara” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁶²⁹ V. “Dostupnost hrane”, “Blokiranje međunarodnih organizacija i humanitarne pomoći” i “Izolacija stanovništva istočnog Mostara” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

Dio 25: Okrutno postupanje (opsada Mostara) (tačka 26)

1693. Vijeće napominje da se tužilaštvo opredijelilo da za događaje koji su se odigrali u istočnom Mostaru u periodu od juna 1993. do aprila 1994.²⁶³⁰ tereti za “okrutno postupanje” iz člana 3 Statuta po tački Optužnice 17, kao i za “okrutno postupanje (opsada Mostara)” iz člana 3 Statuta, po tački Optužnice 26. Vijeće konstatuje da ni Statut ni praksa Međunarodnog suda ne predviđaju krivično djelo okrutnog postupanja vezano konkretno za opsadu. Tako bi jedini element koji razlikuje tačke Optužnice 17 i 26 bilo postojanje ili nepostojanje opsade u Mostaru, što ne predstavlja obilježje krivičnog djela okrutnog postupanja, već činjenično pitanje. Vijeće stoga odlučuje da ne razmatra tačku Optužnice 26 “okrutno postupanje (opsada Mostara)”.

Dio 26 : Progoni na političkoj, vjerskoj i rasnoj osnovi (tačka 1)

I. Opština Prozor

1694. Vijeće je zaključio da je HVO počinio više djela ubistva i hotimičnog lišavanja života tokom kampanje za preuzimanje kontrole nad opštinom Prozor. HVO je tako ubio dvije starije osobe tokom napada HVO-a na Tošćanicu 19. aprila 1993., trojicu muškaraca, od kojih je jedan bio zarobljenik i dvije starije osobe; u selu Prajine 19. jula 1993. jednu bolesnu i nemoćnu osobu, i na brdu Tolovac, 19. jula 1993., tri zarobljena Muslimana koji su bili u grupi muškaraca, žena i djece. Nakon tih napada, HVO je počinio protivpravno razaranje u gradu Prozoru 24. oktobra 1992., u selu Parcani 17. aprila 1993., te u selima Skrobućani – gdje je počinjeno i djelo hotimičnog uništavanja vjerske ustanove - Lug i Podaniš (ili Podonis), od maja do jula 1993., što predstavlja krivično djelo uništavanja imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno, i krivično djelo bezobzirnog razaranja gradova, naselja ili sela ili pustošenja koje nije opravdano vojnom nuždom. Vijeće je takođe utvrdilo da je HVO protivpravno oduzeo imovinu u vlasništvu Muslimana iz grada Prozora 24. oktobra 1992., što predstavlja krivično djelo oduzimanja imovine koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno, i krivično djelo pljačkanja privatne imovine.

1695. Vijeće je već zaključilo da je HVO, u drugoj polovini 1993. (od jula do decembra 1993.) zatvarao i držao u protivpravnom zatočenju više hiljada civila Muslimana iz opštine Prozor – među kojima su bile žene, djeca i starije osobe – u više centara/mjesta zatočenja, konkretno u Srednjoj školi u Prozoru tokom ljeta 1993., u Unisovoj zgradi u julu 1993., u Srednjoškolskom centru od 19. avgusta do najmanje 9. septembra 1993. i u naselju Podgrađe i selu Lapsunj krajem jula–početkom

avgusta 1993., kao i u selu Duge od jula do decembra 1993. Mnogi zatočeni Muslimani bili su žrtve nehumanih djela, nečovječnog postupanja i okrutnog postupanja zbog zlostavljanja. Zatočenici u Srednjoj školi u Prozoru su bili primoravani da vrše protivpravni rad tokom kojeg su bili žrtve nehumanih djela, nečovječnog postupanja i okrutnog postupanja zbog zlostavljanja, kao i nečovječnog postupanja zbog seksualnog zlostavljanja. Neki od njih, koji su bili poslani na liniju fronta na Crnom vrhu 31. jula 1993., bili su žrtve ubistva i hotimičnog lišavanja života. Muslimani zatočeni u naselju Podgrađe, u Lapsunju u julu i avgustu 1993. i u Dugama do decembra 1993., takođe su bili žrtve nehumanih djela, nečovječnog postupanja i okrutnog postupanja zbog uslova zatočenja. Neke žene i djevojke su bile žrtve silovanja i/ili seksualnog zlostavljanja. Najzad, Muslimani zatočeni u naselju Podgrađe bili su žrtve krivičnog djela oduzimanja imovine koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno, i krivičnog djela pljačkanja privatne imovine.

1696. Osim toga, Vijeće je već utvrdilo da je 28. avgusta 1993. HVO započeo s prisilnim raseljavanjem žena, djece i starijih osoba Muslimana, koji su do tada bili zadržani u Podgrađu i u selima Lapsunj i Duge, na teritoriju pod kontrolom ABiH, čime je počinio krivično djelo nehumanih djela zbog prisilnog i protivpravnog raseljavanja civila, te da su ti Muslimani bili žrtve nehumanih djela, nečovječnog postupanja i okrutnog postupanja zbog postupanja prema njima za vrijeme raseljavanja.

1697. Pored toga, Vijeće se uvjerilo da je HVO, time što je počinio gorenavedena krivična djela nad Muslimanima iz opštine Prozor, počinio ta djela konkretno nad tim osobama zato što su bili Muslimani. Sva krivična djela počinjena nad Muslimanima iz opštine Prozor dovela su do *de facto* diskriminacije tog stanovništva; time što je počinio te zločine, HVO je povrijedio osnovna prava muslimanskog stanovništva na život, slobodu i dostojanstvo.

1698. Vijeće stoga zaključuje da je HVO, u okviru tih operacija koje je vodio da bi preuzeo kontrolu nad opštinom Prozor u oktobru 1992., a zatim u periodu od aprila do decembra 1993., počinio sva ta krivična djela s namjerom da diskriminiše Muslimane iz opštine Prozor, da im uskrati osnovna prava na život, slobodu i ljudsko dostojanstvo i da ta krivična djela predstavljaju krivično djelo progona iz člana 5 Statuta.

²⁶³⁰ V. paragrafe 110 - 117 Optužnice.

II. Opština Gornji Vakuf

1699. Vijeće je zaključilo da su, tokom napada HVO-a na grad Gornji Vakuf i sela Duša, Hrasnica, Uzričje i Ždrimci 18. januara 1993. civili Muslimani iz sela Duša koji nisu učestvovali u borbama bili žrtve ubistava i hotimičnog lišavanja života koje su počinili pripadnici HVO-a; da su kuće u vlasništvu Muslimana iz grada Gornjeg Vakufa i sela Duša, Hrasnica, Uzričje i Ždrimci uništene, a da to nije bilo opravdano vojnom nuždom i izvedeno je protivpravno i bezobzirno, i u širokim razmjerima.

1700. Vijeće je takođe zaključilo da su Muslimani, stanovnici sela Duša, Hrasnica, Uzričje i Ždrimci bili žrtve nehumanih djela zbog prisilnog premještanja; protivpravnog premještanja civila; zatvaranja; protivpravnog zatočenja civila; nehumanih djela, nečovječnog postupanja i okrutnog postupanja zbog uslova zatočenja u fabrici namještaja u Trnovači; nehumanih djela, nečovječnog postupanja i okrutnog postupanja. Pored toga, Vijeće je zaključilo da je HVO izvršio uništavanje i oduzimanje imovine u vlasništvu Muslimana koje nije bilo opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno, i pljačkanje privatne imovine Muslimana, pri čemu je imovina Hrvata ostala netaknuta.

1701. Vijeće se uvjerilo da je HVO, time što je počinio gorenavedena krivična djela nad stanovnicima grada Gornjeg Vakufa i sela Duša, Hrasnica, Uzričje i Ždrimci, to činio nad tim osobama upravo zato što su one bile Muslimani. Sva krivična djela počinjena nad Muslimanima iz Gornjeg Vakufa dovela su do *de facto* diskriminacije tog stanovništva; time što je počinio te zločine, HVO je povrijedio osnovna prava muslimanskog stanovništva na život, slobodu i dostojanstvo.

1702. Vijeće zaključuje da je HVO, u okviru operacija vođenih da bi preuzeo kontrolu nad gradom Gornjim Vakufom i selima Duša, Hrasnica, Uzričje i Ždrimci od 18. januara do kraja februara, odnosno početka marta 1993., kada je HVO izvršio posljednje protivpravno premještanje civila, počinio sve te zločine s namjerom da diskriminiše Muslimane iz opštine Gornji Vakuf i da im uskrati osnovna prava na život, slobodu i ljudsko dostojanstvo, te da ti zločini predstavljaju krivično djelo progona iz člana 5 Statuta.

III. Opština Jablanica (Sovići i Doljani)

1703. Vijeće je utvrdilo da su, nakon napada HVO-a na sela Sovići i Doljani 17. aprila 1993., muškarci, među kojima su bili pripadnici ABiH, žene, djeca i starije osobe Muslimani, bili zatočeni u Školi u Sovićima od 17. aprila do 5. maja 1993., u zaseoku Junuzovići od 19. aprila do 4. ili

5. maja 1993. i na Ribnjaku 20. aprila 1993.,²⁶³¹ da su neki zatočeni Muslimani zlostavljani tokom zatočeništva i/ili da su bili primoravani da obavljaju protivpravni fizički rad,²⁶³² da su uslovi zatočenja u Školi u Sovićima bili veoma teški²⁶³³ i da su četiri zatočenika u Školi ubijena tokom zatočeništva 20. ili 21. aprila 1993.²⁶³⁴ Pored toga, 5. maja 1993. žene, djeca i starije osobe zatočene u Školi u Sovićima i u zaseoku Junuzovići premješteni su u Gornji Vakuf.²⁶³⁵

1704. Vijeće je takođe utvrdilo da su od 18. do 24. aprila 1993. spaljene muslimanske kuće u selima Sovići i Doljani, da nijedna hrvatska kuća nije dirana²⁶³⁶ i da je HVO uništio obje džamije koje su se nalazile u Sovićima i Doljanima u danima koji su uslijedili nakon napada 17. aprila 1993.²⁶³⁷ Najzad, Vijeće je konstatovalo da je HVO krao imovinu Muslimana iz ta dva sela u danima koji su uslijedili nakon napada 17. aprila 1993.²⁶³⁸

1705. Vijeće je u svjetlu dokaza zaključilo da su Muslimani iz sela Sovići i Doljani bili žrtve: ubistva; hotimičnog lišavanja života; nehumanih djela zbog prisilnog premještanja; protivpravnog premještanja civila; zatvaranja; protivpravnog zatočenja civila; nehumanih djela, nečovječnog postupanja ili okrutnog postupanja zbirno zbog uslova zatočenja; nehumanih djela; nečovječnog postupanja; okrutnog postupanja; protivpravnog fizičkog rada; uništavanja imovine koje nije opravdano vojnom nuždom i izvedeno je protivpravno i bezobzirno i u širokim razmjerima; bezobzirnog razaranja gradova, naselja ili sela, ili pustošenja koje nije opravdano vojnom nuždom; uništavanja ili hotimičnog nanošenja štete ustanovama namijenjenim religiji; oduzimanja imovine koje nije opravdano vojnom nuždom i izvedeno je protivpravno i bezobzirno i u širokim razmjerima i pljačkanja privatne imovine. Vijeće se, pored toga, uvjerilo da su konkretne i isključive žrtve tih zločina HVO-a bili Muslimani. Svi zločini počinjeni nad Muslimanima iz Sovića i Doljana doveli

²⁶³¹ V. "Zaključci Vijeća u vezi s navodima o kriminalnim događajima u Školi u Sovićima", "Zatočenje i postupanje prema zatočenicima u zaseoku Junuzovići" i "Zatočenje muškaraca Muslimana na Ribnjaku kod Doljana i smrt nekih od njih" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

²⁶³² V. "Zaključci Vijeća u vezi s navodima o kriminalnim događajima u Školi u Sovićima", "Zatočenje i postupanje prema zatočenicima u zaseoku Junuzovići" i "Postupanje prema zatočenicima na Ribnjaku" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

²⁶³³ V. "Zaključci Vijeća u vezi s navodima o kriminalnim događajima u Školi u Sovićima" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

²⁶³⁴ V. "Smrt muškaraca Muslimana zatočenih u Školi u Sovićima" i "Zaključci Vijeća u vezi s navodima o kriminalnim događajima u Školi u Sovićima" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

²⁶³⁵ V. "Premještanje žena, djece i starijih osoba iz Škole u Sovićima i kuća u zaseoku Junuzovići u Gornji Vakuf oko 5. maja 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

²⁶³⁶ V. "Paljenje i rušenje stambenih objekata Muslimana u Sovićima i Doljanima u periodu od 18. do 22. aprila 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

²⁶³⁷ V. "Rušenje dva muslimanska vjerska objekta, uključujući najmanje jednu džamiju, u Sovićima i Doljanima od 18. do 22. aprila 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

²⁶³⁸ V. "Krađa imovine Muslimana u Sovićima i Doljanima od 17. aprila do 4. maja 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Jablanica (Sovići i Doljani).

su do *de facto* diskriminacije tog stanovništva; time što je počinio te zločine, HVO je povrijedio osnovna prava muslimanskog stanovništva na život, slobodu i dostojanstvo.

1706. Vijeće stoga zaključuje da je HVO, u periodu od 17. aprila do 5. maja 1993., počinio sve te zločine s namjerom da diskriminiše Muslimane iz sela Sovići i Doljani i da povrijedi njihova osnovna prava na život, ljudsko dostojanstvo, slobodu i imovinu, te da zločini predstavljaju krivično djelo progona, iz člana 5 Statuta.

IV. Opština Mostar

1707. Vijeće je utvrdilo da je opštinski HVO Mostara, uz pomoć HVO-a HZ HB, od maja 1992. do maja 1993., preuzeo kontrolu nad opštinom Mostar i počeo da vodi politiku čiji je cilj bio da se stvori razlika između Hrvata i Muslimana i da se Muslimane u opštini dovede u nepovoljan položaj.²⁶³⁹ Vijeće je tako konstatovalo da su Muslimani izgubili mjesta u opštinskim političkim organima;²⁶⁴⁰ da su na javne zgrade istaknute hrvatske zastave; da je u opštinu uveden hrvatski dinar;²⁶⁴¹ da je opštinski HVO postepeno znatno otežavao rad vatrogasaca u istočnom Mostaru u odnosu na zapadni Mostar, sve dok ih 3. maja 1993. nije ukinuo;²⁶⁴² da je opštinski HVO u Mostaru, uz podršku HVO-a HZ HB, favorizovao hrvatski jezik i hrvatska obilježja u obrazovnom sistemu iako Vijeće nije moglo da utvrdi da su nastavnici i učitelji Hrvati bili favorizovani prilikom zapošljavanja;²⁶⁴³ da je opštinski HVO počeo da provodi zakonsku regulativu u vezi s prihvatom “izbjeglica i prognanika i u vezi sa dostupnošću humanitarne pomoći”, konkretno odlukom od 15. aprila 1993. koja je izmijenjena 29. aprila 1993.; da je ta zakonska regulativa, iako se nije izričito odnosila na Muslimane, dovela Muslimane u znatno nepovoljniji položaj u pogledu smještaja i dostupnosti humanitarne pomoći, što je imalo za posljedicu da su oni bili primorani da napuste Mostar.²⁶⁴⁴

1708. Vijeće se uvjerilo da su konkretno Muslimani bili žrtve tih akcija HVO-a. Međutim, Vijeće podsjeća da je, u dijelu koji se odnosi na uslove za primjenu članova 2, 3 i 5 Statuta, zaključilo da nije nadležno da sudi za zločine protiv čovječnosti, pa prema tome i za progone, koji su eventualno

²⁶³⁹ V. “Uspostavljanje političke kontrole HVO-a nad opštinom i njeno “kroatiziranje”“ u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁶⁴⁰ V. “Uspostavljanje političke kontrole HVO-a nad opštinom i njeno “kroatiziranje”“ u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁶⁴¹ V. “Uspostavljanje političke kontrole HVO-a nad opštinom i njeno “kroatiziranje”“ u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁶⁴² V. “Uspostavljanje političke kontrole HVO-a nad opštinom i njeno “kroatiziranje”“ u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁶⁴³ V. “Uspostavljanje političke kontrole HVO-a nad opštinom i njeno “kroatiziranje”“ u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

počinjeni u opštinama obuhvaćenim Optužnicom prije oktobra 1992.²⁶⁴⁵ Shodno tome, Vijeće će razmatrati samo gorenavedena djela koja su počinjena u opštini Mostar od oktobra 1992. U tom pogledu, Vijeće konstatuje da su sva ta djela dovela do *de facto* diskriminacije čime su Muslimanima uskraćena osnovna prava na ljudsko dostojanstvo, slobodu i imovinu i da su ta djela počinjena hotimično, s namjerom da se diskriminišu Muslimani. Vijeće zaključuje da su sva ta djela dosegla isti nivo težine kao djela navedena u članu 5 Statuta. Vijeće stoga zaključuje da je HVO počinio sva ta djela u namjeri da diskriminiše Muslimane iz opštine Mostar, da im uskrati osnovna prava na život, ljudsko dostojanstvo, slobodu i imovinu, u periodu od oktobra 1992. do maja 1993., te da ti zločini predstavljaju krivično djelo progona iz člana 5 Statuta.

1709. Vijeće se uvjerilo da su konkretno Muslimani bili žrtve tih akcija HVO-a. Međutim, Vijeće podsjeća da je, u dijelu koji se odnosi na uslove za primjenu članova 2, 3 i 5 Statuta zaključilo da nije nadležno da sudi za zločine protiv čovječnosti, pa prema tome i za progone, koji su eventualno počinjeni u opštinama obuhvaćenim Optužnicom u periodu od maja do oktobra 1992.²⁶⁴⁶ Shodno tome, Vijeće će razmatrati samo gorenavedena djela koja su počinjena u opštini Mostar od oktobra 1992.

1710. Vijeće je takođe zaključilo da je HVO namjerno prouzrokovao smrt civila Muslimana koji su živjeli u istočnom Mostaru, u periodu od juna 1993. do marta 1994.,²⁶⁴⁷ Muslimana zatočenih na Mašinskom fakultetu 10. i 11. maja 1993. i od 8. do 11. jula 1993.²⁶⁴⁸ i Muslimana uhapšenih u Buni 14. jula 1993.²⁶⁴⁹ i u Raštanima 24. avgusta 1993.²⁶⁵⁰ Vijeće je, pored toga, zaključilo da su Muslimani uhapšeni i/ili zatočeni u Duhanskom institutu u maju 1993.,²⁶⁵¹ na Mašinskom fakultetu u maju i julu 1993.,²⁶⁵² u Buni 14. jula 1993.²⁶⁵³ i u Raštanima 24. avgusta 1993.,²⁶⁵⁴ bili žrtve

²⁶⁴⁴ V. "Uspostavljanje političke kontrole HVO-a nad opštinom i njeno "kroatiziranje" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁶⁴⁵ V. "Veza između napada i oružanog sukoba" u razmatranjima Vijeća o uslovima za primjenu članova 2, 3 i 5.

²⁶⁴⁶ V. "Ostali uslovi za primjenu člana 5 Statuta: rasprostranjeni ili sistematski napad na civilno stanovništvo" u razmatranjima Vijeća o uslovima za primjenu članova 2, 3 i 5.

²⁶⁴⁷ V. "Snajperski incident br. 3", "Snajperski incident br. 13", "Snajperski incident br. 14" i "Kampanja snajperskih dejstava čiji je cilj bilo cjelokupno stanovništvo istočnog Mostara" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁶⁴⁸ V. "Sudbina dvanaest vojnika ABiH" i "Navodi o zločinima na Mašinskom fakultetu počinjenim od jula 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁶⁴⁹ V. "Navodi o zločinima počinjenim u Buni oko 14. jula 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁶⁵⁰ V. "Smrt četiri muškarca Muslimana tokom napada na selo Raštani" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁶⁵¹ V. "Duhanski institut" u "Navodi o zločinima počinjenim u zatočeničkim centrima HVO-a u Mostaru u maju 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁶⁵² V. "Duhanski institut" i "Sudbina dvanaest vojnika ABiH" u "Navodi o zločinima počinjenim u zatočeničkim centrima HVO-a u Mostaru u maju 1993." i "Navodi o zločinima na Mašinskom fakultetu počinjenim od jula 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁶⁵³ V. "Navodi o zločinima počinjenim u Buni oko 14. jula 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

nehumanih djela, nečovječnog postupanja i okrutnog postupanja. Vijeće je takođe zaključilo da je HVO, u julu i septembru 1993., deportovao civilno stanovništvo opštine Mostar van teritorije BiH;²⁶⁵⁵ da je od maja 1993. do februara 1994., HVO prisilno raseljavao civilno stanovništvo opštine Mostar, posebno zapadnog Mostara i Raštana, da bi ga silom odveo u istočni Mostar i na druge teritorije pod kontrolom ABiH;²⁶⁵⁶ da su tokom tih akcija deložiranja Muslimani bili žrtve silovanja,²⁶⁵⁷ nehumanih djela, nečovječnog postupanja – uključujući i seksualno zlostavljanje – okrutnog postupanja²⁶⁵⁸ i da im je oduzeta pokretna i nepokretna imovina;²⁶⁵⁹ da su neki od tih civila Muslimana koji su protjerani iz svojih domova povrh toga bili zatočeni u više zatočeničkih centara HVO-a od 9. do 11. maja 1993.,²⁶⁶⁰ u drugoj polovini maja 1993.,²⁶⁶¹ kao i poslije napada 30. juna 1993.²⁶⁶²

1711. Pored toga, Vijeće je zaključilo da su civili Muslimani koji su bili u enklavi u istočnom djelu grada Mostara, od kojih je veliki dio bio tamo zbog prisilnog premještanja iz zapadnog Mostara, bili žrtve nehumanih djela, nečovječnog postupanja i okrutnog postupanja, posebno zbog granatiranja i vatre iz drugog naoružanja – uključujući i snajperskog – od strane HVO-a po

²⁶⁵⁴ V. "Postupanje prema muslimanskim ženama i djeci tokom napada na selo Raštani" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁶⁵⁵ V. "Puštanje na slobodu Muslimana zatočenih na Heliodromu sredinom jula 1993. pod uslovom da oni i njihove porodice odu iz BiH" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁶⁵⁶ V. "Deložacije Muslimana iz zapadnog Mostara, njihovo zatočenje ili premještanje u istočni Mostar tokom druge polovine maja 1993.", "Premještanje 300 Muslimana u istočni Mostar krajem maja 1993.", "Navodi o zločinima počinjenim tokom juna 1993.", "Raseljavanje muslimanskih porodica koje su stanovale u zapadnom Mostaru, oko 30. juna 1993.", "Deložiranje i raseljavanje Muslimana u istočni Mostar ili u treće zemlje od sredine jula do avgusta 1993." i "Navodi o zločinima počinjenim od septembra 1993. do aprila 1994." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁶⁵⁷ V. "Silovanje, seksualno zlostavljanje, krađa, prijetnje i zastrašivanje Muslimana tokom akcija deložiranja u zapadnom Mostaru u julu i avgustu 1993." i "Navodi o zločinima počinjenim od septembra 1993. do aprila 1994." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar. V. takođe "Opština Mostar" u pravnim zaključcima Vijeća po tački 4 (silovanje, zločin protiv čovječnosti).

²⁶⁵⁸ V. "Djela nasilja i krađe nad uhapšenim, deložiranim, zatočenim i raseljenim Muslimanima u maju 1993.", "Silovanje, seksualno zlostavljanje, krađa, prijetnje i zastrašivanje Muslimana tokom akcija deložiranja u zapadnom Mostaru u julu i avgustu 1993." i "Navodi o zločinima počinjenim od septembra 1993. do aprila 1994." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar. V. takođe "Opština Mostar" u pravnim zaključcima Vijeća po tački Optužnice 5 (nečovječno postupanje (seksualno zlostavljanje) teška povreda Ženevskih konvencija), tački Optužnice 15 (nehumana djela, zločin protiv čovječnosti), tački 16 (nečovječno postupanje, teška povreda Ženevskih) i tački Optužnice 17 (okrutno postupanje, kršenje zakona i običaja ratovanja).

²⁶⁵⁹ V. "Djela nasilja i krađe nad uhapšenim, deložiranim, zatočenim i raseljenim Muslimanima u maju 1993.", "Navodi o zločinima počinjenim u junu 1993.", "Silovanje, seksualno zlostavljanje, krađa, prijetnje i zastrašivanje Muslimana tokom akcija deložiranja u zapadnom Mostaru u julu i avgustu 1993." i "Navodi o zločinima počinjenim od septembra 1993. do aprila 1994." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁶⁶⁰ V. "Pad Vranice 10. maja 1993.", "Okupljanje Muslimana u zapadnom Mostaru, njihovo zatočenje na više lokacija i odlazak nekih od njih na područja pod kontrolom ABiH ili u druge zemlje tokom prve polovine maja 1993.", "Duhanski institut", "Sudbina dvanaest vojnika ABiH" i "Zgrada MUP-a" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁶⁶¹ V. "Deložacije Muslimana iz zapadnog Mostara, njihovo zatočenje ili premještanje u istočni Mostar tokom druge polovine maja 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁶⁶² V. "Hapšenje i zatočenje muškaraca Muslimana nakon napada od 30. juna 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

istočnom Mostaru, što je prouzrokovalo smrt i ranjavanje među stanovništvom.²⁶⁶³ Oni su takođe živjeli u izuzetno teškim životnim uslovima koje su pogoršavali izolacija u kojoj ih je držao HVO i blokiranje ili onemogućavanje dopremanja humanitarne pomoći od strane HVO-a.²⁶⁶⁴ Vijeće je takođe zaključilo da je HVO namjerno uništio 10 džamija²⁶⁶⁵ kao i Stari most u Mostaru²⁶⁶⁶ koji je za Muslimane imao nespornu kulturnu, istorijsku i simboličku vrijednost.²⁶⁶⁷ Najzad, Vijeće je zaključilo da je HVO protivpravno napadao civile iz istočnog Mostara i da je nad njima počinio djela nasilja da bi ih terorisao.

1712. Vijeće se uvjerilo da je HVO, kada je počinio gorenavedene zločine nad Muslimanima iz opštine Mostar, te zločine činio konkretno zato što su Muslimani. Svi zločini počinjeni nad Muslimanima iz opštine Mostar doveli su do *de facto* diskriminacije tog stanovništva; HVO je, time što je počinio te zločine, povrijedio osnovno pravo na život, slobodu i dostojanstvo muslimanskog stanovništva.

1713. Vijeće stoga zaključuje da je HVO počinio sve te zločine s namjerom da diskriminiše Muslimane u opštini Mostar i da povrijedi njihova osnovna prava na život, ljudsko dostojanstvo, slobodu i imovinu u periodu od maja 1993. do aprila 1994. i da ti zločini čine sastavni dio krivičnog djela progona iz člana 5 Statuta.

V. Heliodrom

1714. Vijeće je utvrdilo da su svi zatočnici na Heliodromu, s rijetkim izuzecima, bili Muslimani.²⁶⁶⁸ Vijeće je takođe konstatovalo da su oni hapšeni i zatočeni u talasima, masovno i

²⁶⁶³ V. “Granatiranje i artiljerijsko djelovanje po istočnom Mostaru” i “Kampanja snajperskih dejstava čiji je cilj bilo cjelokupno stanovništvo istočnog Mostara”. V. takođe dio posvećen ispitivanju 12 incidenata na koje ukazuje Tužilaštvo i u kojima su učestvovali snajperisti HVO-a, među kojima je 9 imalo za posljedicu ranjavanje stanovnika istočnog Mostara: “Snajperski incident br. 1”, “Snajperski incident br. 2”, “Snajperski incident br. 4”, “Snajperski incident br. 6”, “Snajperski incident br. 7”, “Snajperski incident br. 8”, “Snajperski incident br. 9” i “Snajperski incident br. 10” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁶⁶⁴ V. “Dostupnost hrane”, “Blokiranje međunarodnih organizacija i humanitarne pomoći” i “Izolacija stanovništva istočnog Mostara” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁶⁶⁵ V. “Navodi o uništavanju vjerskih objekata u istočnom Mostaru” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁶⁶⁶ V. “Napad tenka HVO-a na Stari most 8. novembra 1993.”, “Uništenje Starog mosta do večeri 8. novembra 1993.”, “Rušenje Starog mosta 9. novembra 1993.”, “Postupak koji je HVO pokrenuo protiv posade tenka” i “Opšti zaključci Vijeća o uništenju Starog mosta” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁶⁶⁷ V. “Stari most u Mostaru” (uvodni dio), “Posljedice uništenja Starog mosta po vojnike ABiH i stanovništvo muslimanske enklave na desnoj obali Neretve” i “Opšti zaključci Vijeća o uništenju Starog mosta” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Mostar.

²⁶⁶⁸ V. “Dolazak zatočenika nakon talasa hapšenja Muslimana 9. i 10. maja 1993.” i “Dolazak zatočenika nakon talasa hapšenja tokom druge polovine maja 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom.

bezobzirno, samo zato što su bili Muslimani.²⁶⁶⁹ Kao što je Vijeće upravo zaključilo, ti zatočeni Muslimani bili su žrtve ubistava; hotimičnog lišavanja života; deportacije, protivpravne deportacije civila; nehumanih djela zbog prisilnog premještanja; protivpravnog premještanja civila; zatvaranja; protivpravnog zatočenja civila; nehumanih djela, nečovječnog postupanja i okrutnog postupanja zbirno zbog uslova zatočenja; nehumanih djela; nečovječnog postupanja; okrutnog postupanja i protivpravnog fizičkog rada.

1715. Pored toga, Vijeće se u svjetlu dokaza uvjerilo da je HVO, kada je počinio te zločine nad Muslimanima, te zločine nad njima činio konkretno zato što su bili Muslimani. Svi zločini počinjeni nad Muslimanima zatočenim na Heliodromu doveli su do *de facto* diskriminacije tih zatočenika; time što je počinio te zločine, HVO je povrijedio osnovna prava zatočenih Muslimana na život, slobodu i dostojanstvo.

1716. Vijeće stoga zaključuje da je HVO počinio sve te zločine s namjerom da diskriminiše Muslimane zatočene na Heliodromu i da povrijedi njihova osnovna prava na život, ljudsko dostojanstvo i slobodu, u periodu od 9. maja 1993. do 18. ili 19. aprila 1994., te da ti zločini predstavljaju krivično djelo progona iz člana 5 Statuta.

VI. Zatočenički centar Vojno

1717. Vijeće je utvrdilo da su u Zatočeničkom centru Vojno bili zatočeni pripadnici ABiH, dakle muškarci Muslimani koji su bili ratni zarobljenici, i civili za koje ne zna kojeg su porijekla.²⁶⁷⁰ Međutim, Vijeće konstatuje da su muškarci Muslimani bili zlostavljani tokom zatočeništva kao i dok su izvodili radove na linijama fronta; da su neki od njih podlegli povredama i da su uslovi zatočeništva u Zatočeničkom centru Vojno bili veoma teški.

1718. Vijeće je takođe ranije zaključilo da su Muslimani zatočeni u Zatočeničkom centru Vojno, kao i zatočenici s Heliodroma koji su poslani u Vojno, bili žrtve djela ubistva, hotimičnog lišavanja života, nehumanih djela, nečovječnog postupanja, okrutnog postupanja, kao i protivpravnog fizičkog rada. Pored toga, Vijeće se uvjerilo da je HVO kada je počinio te zločine nad Muslimanima te zločine nad njima činio konkretno zato što su bili Muslimani. Svi zločini počinjeni nad Muslimanima zatočenim u Zatočeničkom centru Vojno doveli su do *de facto* diskriminacije tih

²⁶⁶⁹ V. "Dolazak zatočenika nakon talasa hapšenja Muslimana 9. i 10. maja 1993.", "Dolazak zatočenika nakon talasa hapšenja tokom druge polovine maja 1993." i "Dolazak zatočenika nakon talasa hapšenja poslije 30. juna 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s Heliodromom.

²⁶⁷⁰ V. "Kategorije zatočenika u Zatočeničkom centru Vojno" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatočeničkim centrom Vojno.

Muslimana; time što je počinio te zločine, HVO je povrijedio osnovna prava muslimanskog stanovništva na život, slobodu i dostojanstvo.

1719. Vijeće stoga zaključuje da je HVO počinio sve te zločine s namjerom da diskriminiše Muslimane zatočene u Zatočeničkom centru Vojno i da povrijedi njihova osnovna prava na život, ljudsko dostojanstvo i slobodu, te da ta krivična djela predstavljaju krivično djelo progona iz člana 5 Statuta.

VII. Opština Ljubuški i zatočenički centri u Ljubuškom

1720. Što se tiče opštine Ljubuški, Vijeće napominje da je utvrdilo da je u periodu od maja do jula 1993. HVO razoružao i popisao sve muškarce Muslimane stare od 18 do 60 godina i da je u julu HVO donio propise o kretanju vojno sposobnih muškaraca i “izbjeglica” u opštini Ljubuški.²⁶⁷¹ Vijeće konstatuje da je tužilaštvo te događaje teretilo konkretno i isključivo kao krivično djelo progona. Međutim, Vijeće smatra da ti događaji ne predstavljaju jednako težak zločin kao i krivična djela nabrojana u članu 5 Statuta. Vijeće stoga ne može da zaključi da su razoružavanje, popisivanje muškaraca Muslimana i regulisanje slobode kretanja muškaraca generalno predstavljali krivično djelo progona u smislu člana 5 Statuta.

1721. Vijeće je konstatovalo da je HVO odlučio da uhapsi sve muškarce Muslimane iz opštine Ljubuški 14. i 15. avgusta 1993. i da je organizovao njihovu deportaciju zajedno s čitavim porodicama.²⁶⁷² Vijeće je takođe primijetilo da su se Hrvati sredinom avgusta i pripadnici vojne policije u oktobru 1993. uselili u domove koji su pripadali isključivo deportovanim Muslimana,²⁶⁷³ što je, po mišljenju Vijeća, doseglo jednak stepen težine kao i krivična djela nabrojana u članu 5 Statuta. Pored toga, Vijeće se uvjerilo da je HVO, kada je počinio te zločine nad Muslimanima, te zločine nad njima činio konkretno i isključivo zato što su Muslimani. Svi zločini počinjeni nad Muslimanima iz opštine Ljubuški doveli su do *de facto* diskriminacije tog stanovništva; time što je počinio te zločine, HVO je povrijedio osnovna prava muslimanskog stanovništva na život, slobodu i dostojanstvo.

²⁶⁷¹ V. “Razoružavanje, popisivanje i ograničenje sloboda Muslimana u opštini Ljubuški” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

²⁶⁷² V. “Hapšenje Muslimana u opštini Ljubuški u avgustu 1993.” i “Činjenični zaključci Vijeća” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

²⁶⁷³ V. “Raspolaganje praznim stanovima Muslimana u opštini u oktobru 1993.” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Ljubuški i zatočeničkim centrima u Ljubuškom.

1722. Vijeće stoga zaključuje da je HVO počinio sve te zločine s namjerom da diskriminiše Muslimane iz opštine Ljubuški i da povrijedi njihova osnovna prava na život, ljudsko dostojanstvo i slobodu, te da ti zločini predstavljaju krivično djelo progona iz člana 5 Statuta.

1723. Što se tiče Zatvora u Ljubuškom i logora Vitina-Otok, Vijeće je ranije zaključilo da je HVO protivpravno držao u zatočeništvu Muslimane, koji su hapšeni u talasima, masovno i neselektivno, samo zato što su Muslimani.²⁶⁷⁴ Uslovi u kojima su bili zatočeni Muslimani u ta dva zatočenička centra predstavljali su nehumana djela, nečovječno postupanje i okrutno postupanje. HVO je zlostavljao zatočene Muslimane i protivpravno ih držao u zatočenju i koristio ih za izvođenje radova. Pored toga, Vijeće se uvjerilo da je HVO, kada je počinio te zločine nad Muslimanima, te zločine nad njima činio konkretno i isključivo zato što su Muslimani. Svi zločini počinjeni nad zatočenim Muslimanima doveli su do *de facto* diskriminacije tih osoba; time što je počinio te zločine, HVO je povrijedio osnovna prava zatočenih Muslimana na život, slobodu i dostojanstvo.

1724. Vijeće stoga zaključuje da je HVO počinio sve te zločine s namjerom da diskriminiše Muslimane zatočene u opštini Ljubuški i da povrijedi njihova osnovna prava na život, ljudsko dostojanstvo i slobodu, te da su ti zločini sastavni dio krivičnog djela progona iz člana 5 Statuta.

VIII. Opština Stolac

1725. Vijeće je utvrdilo da je HVO, već od 20. aprila 1993., započeo s hapšenjem uglednih Muslimana iz opštine Stolac i, početkom jula 1993., s masovnim i neselektivnim hapšenjem svih muškaraca Muslimana iz te opštine, samo zato što su Muslimani; da je HVO u julu i avgustu 1993. u više sela i gradova u opštini Stolac, protjerao na stotine žena, djece i starijih osoba Muslimana iz njihovih domova; da je od aprila do novembra 1993. veliki broj tih uhapšenih i protjeranih Muslimana bio zatočen u više zatočeničkih centara, u teškim uslovima; da su protjerani i/ili zatočeni Muslimani bili žrtve ubistava, hotimičnog lišavanja života, nehumanih djela zbog prisilnog premještanja, protivpravnog premještanja civila, nehumanih djela, nečovječnog postupanja i okrutnog postupanja zbog uslova zatočenja u nekim od zatočeničkih centara, te nehumanih djela, nečovječnog postupanja i okrutnog postupanja; da je HVO, takođe tokom tih akcija hapšenja i deložiranja, oduzeo nekim civilima Muslimanima imovinu, uništio im stambene objekte i imovinu, kao i Sultan Selimovu džamiju u Stocu sredinom jula 1993.²⁶⁷⁵ Vijeće se, pored toga, uvjerilo da je HVO, kada je počinio gorenavedene zločine nad Muslimanima iz opštine Stolac, te zločine nad njima činio konkretno zato što su Muslimani. Svi zločini počinjeni nad Muslimanima iz opštine

²⁶⁷⁴ Vijeće podsjeća da je HVO u Zatvoru u Ljubuškom držao u zatočeništvu Hrvate protiv kojih je vođen disciplinski postupak u veoma kratkom trajanju i da je u logoru Vitina-Otok u zatočeništvu držao isključivo Muslimane.

Stolac doveli su do *de facto* diskriminacije tog stanovništva; time što je počinio te zločine, HVO je povrijedio osnovna prava muslimanskog stanovništva na život, slobodu i dostojanstvo.

1726. Vijeće stoga zaključuje da je HVO počinio sve te zločine s namjerom da diskriminiše Muslimane iz opštine Stolac i da povrijedi njihova osnovna prava na život, ljudsko dostojanstvo i slobodu, u periodu od aprila do novembra 1993., te da ti zločini predstavljaju krivično djelo progona iz člana 5 Statuta.

IX. Opština Čapljina

1727. Vijeće podsjeća da je HVO masovno i neselektivno hapsio muškarce Muslimane iz opštine Čapljina samo zato što su Muslimani; da su ti muškarci zatim protivpravno držani u zatočeništvu u aprilu 1993.²⁶⁷⁶ i od 30. juna 1993. do sredine jula 1993. u zatvorima u Dretelju, Gabeli i na Heliodromu;²⁶⁷⁷ da je HVO od avgusta do oktobra 1993. sistematski deložirao žene, djecu i starije osobe Muslimane iz opštine Čapljina protjerujući ih iz njihovih domova, protivpravno ih držeći u zatočeništvu tokom više dana, čak i više sedmica, u veoma teškim uslovima i na više mjesta u opštini, prije nego što ih je prisilno premjestio na teritoriju pod kontrolom ABiH; da je, prema zaključku većine Vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Antonettija, HVO tokom tih akcija ubio dvije mlade žene 13. jula 1993. u selu Domanovići²⁶⁷⁸ i jednog starca od 83 godine 14. jula 1993. u selu Bivolje Brdo;²⁶⁷⁹ da je HVO takođe odgovoran za smrt 12 muškaraca Muslimana, od kojih je barem polovina bila starija od 60 godina, oko 16. jula 1993. u selu Bivolje Brdo;²⁶⁸⁰ da je tokom tih akcija deložiranja HVO oduzeo imovinu nekim civilima Muslimanima iz opštine, spalio stambene objekte Muslimana iz sela Bivolje Brdo²⁶⁸¹ i uništio dvije džamije.²⁶⁸²

1728. Vijeće je zaključilo da su Muslimani iz opštine Čapljina bili žrtve ubistva; hotimičnog lišavanja života; deportacije; protivpravnog protjerivanja civila; nehumanih djela, nečovječnog postupanja zbog prisilnog premještanja; protivpravnog premještanja civila; zatvaranja;

²⁶⁷⁵ V. sve činjenične zaključke Vijeća u vezi s opštinom Stolac.

²⁶⁷⁶ V. "Hapšenje i zatvaranje muškaraca Muslimana, uključujući ugledne članove zajednice, u opštini Čapljina 20. aprila 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²⁶⁷⁷ V. "Hapšenje i zatvaranje muškaraca Muslimana u opštini Čapljina u julu 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²⁶⁷⁸ V. "Smrt dvije mlade žene" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²⁶⁷⁹ V. "Smrt jedne osobe stare 83 godine u Bivoljem Brdu" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²⁶⁸⁰ V. "Nestanak 12 muškaraca Muslimana iz sela Bivolje Brdo 16. jula 1993." u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²⁶⁸¹ V. "Rušenje stambenih objekata Muslimana u Bivoljem Brdu" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

²⁶⁸² V. "Rušenje džamije u Višićima 14. jula 1993. ili približno tog datuma" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Čapljina.

protivpravnog zatočenja civila; nehumanih djela, nečovječnog postupanja i okrutnog postupanja zbirno zbog uslova zatočenja; nehumanih djela; nečovječnog postupanja; okrutnog postupanja; uništavanja imovine koje nije opravdano vojnom nuždom i izvedeno je protivpravno i bezobzirno i u širokim razmjerima; bezobzirnog razaranja gradova, naselja ili sela, ili pustošenja koje nije opravdano vojnom nuždom; uništavanja ili hotimičnog nanošenja štete ustanovama namijenjenih religiji; oduzimanja imovine koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno i u širokim razmjerima i pljačkanja privatne imovine. Vijeće se uvjerilo da je HVO, kada je počinio te zločine nad Muslimanima, te zločine nad njima činio konkretno i isključivo zato što su Muslimani. Svi zločini počinjeni nad Muslimanima iz opštine Čapljina doveli su do *de facto* diskriminacije tog stanovništva; time što je počinio te zločine, HVO je povrijedio osnovna prava muslimanskog stanovništva na život, slobodu i dostojanstvo.

1729. Vijeće stoga zaključuje da je HVO počinio sva te zločine s namjerom da diskriminiše Muslimane iz opštine Čapljina i da povrijedi njihova osnovna prava na život, ljudsko dostojanstvo i slobodu u periodu od aprila do oktobra 1993., te da ti zločini predstavljaju krivično djelo progona iz člana 5 Statuta.

X. Zatvor u Dretelju

1730. Vijeće je utvrdilo da su muškarci zatočeni u Zatvoru u Dretelju, s rijetkim izuzecima, bili Muslimani. Vijeće je takođe utvrdilo da su oni hapšeni i zatočeni u talasima, masovno i neselektivno, samo zato što su Muslimani.²⁶⁸³ Kako je Vijeće već ustanovilo, ti muškarci Muslimani, koji su bili zatočeni u Zatvoru u Dretelju, bili su žrtve ubistva; hotimičnog lišavanja života; deportacije; protivpravne deportacije civila; zatvaranja; protivpravnog zatočenja civila, nehumanih djela, nečovječnog postupanja i okrutnog postupanja. Pored toga, Vijeće se uvjerilo da je HVO, kada je počinio te zločine nad Muslimanima, te zločine nad njima činio konkretno i isključivo zato što su Muslimani. Svi zločini počinjeni nad Muslimanima zatočenim u Zatvoru u Dretelju doveli su do *de facto* diskriminacije tih Muslimana; time što je počinio te zločine, HVO je povrijedio osnovna prava muslimanskog stanovništva na život, slobodu i dostojanstvo.

1731. Vijeće stoga zaključuje da je HVO počinio sve te zločine s namjerom da diskriminiše Muslimane zatočene u Zatvoru u Dretelju i da povrijedi njihova osnovna prava na život, ljudsko dostojanstvo i slobodu, te da ti zločini predstavljaju krivično djelo progona iz člana 5 Statuta.

²⁶⁸³ V. "Dolazak zatočenika u Zatvor u Dretelju" i "Kategorije zatočenika u Zatvoru u Dretelju" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa zatvorom u Dretelju. U vezi s činjenicom da su gotovo svi zatočenici bili Muslimani, V. "Kategorije zatočenika u Zatvoru u Dretelju" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa zatvorom u Dretelju.

XI. Zatvor u Gabeli

1732. Vijeće se uvjerilo da su muškarci zatočeni u Zatvoru u Gabeli bili Muslimani s izuzetkom nekoliko hrvatskih vojnika HVO-a koji su počinili disciplinske prekršaje i koji su bili zatočeni u odvojenim prostorijama od Muslimana.²⁶⁸⁴ Vijeće podsjeća da je zaključilo da su Muslimani masovno i neselektivno hapšeni i zatočeni samo zato što su Muslimani.²⁶⁸⁵ Pored toga, Vijeće je utvrdilo da su Muslimani zatočeni u Zatvoru u Gabeli bili žrtve ubistva, hotimičnog lišavanja života, deportacije, protivpravne deportacije civila, zatvaranja, protivpravnog zatočenja civila, nehumanih djela, nečovječnog postupanja i okrutnog postupanja. Vijeće se, pored toga, uvjerilo da je HVO, kada je počinio gorenavedene zločine nad Muslimanima zatočenim u Zatvoru u Gabeli, te zločine nad njima činio konkretno zato što su Muslimani. Svi zločini počinjeni nad Muslimanima zatočenim u Zatvoru u Gabeli doveli su do *de facto* diskriminacije tih Muslimana; time što je počinio te zločine, HVO je povrijedio osnovna prava muslimanskog stanovništva na život, slobodu i dostojanstvo.

1733. Vijeće zaključuje da je HVO počinio sva te zločine s namjerom da diskriminiše Muslimane zatočene u Zatvoru u Gabeli i da povrijedi njihova osnovna prava na život, ljudsko dostojanstvo i slobodu, te da ti zločini predstavljaju krivično djelo progona iz člana 5 Statuta.

XII. Opština Vareš

1734. Vijeće je zaključilo da su tokom i nakon napada specijalnih jedinica "Maturice" i/ili "Apostoli" na selo Stupni Do, 28 Muslimana bili žrtve djela ubistva i hotimičnog lišavanja života. Vijeće je takođe konstatovalo da su četiri Muslimanke iz Vareša i Stupnog Dola bile silovane i/ili seksualno zlostavljane, što je element krivičnog djela nečovječnog postupanja. Vijeće je takođe zaključilo da su stanovnici Stupnog Dola Muslimani bili žrtve nehumanih djela, nečovječnog postupanja i okrutnog postupanja zbog postupanja prema njima tokom i nakon napada.

1735. Vijeće je zaključilo da su Muslimani koji su uhapšeni u Varešu, od 23. oktobra 1993. ujutro bili žrtve nehumanih djela, nečovječnog postupanja i okrutnog postupanja kojima su izloženi prilikom hapšenja.

1736. Pored toga, Vijeće je zaključilo da je HVO držao u zatočeništvu u Zatvoru vojne policije u Varešu, u Školi u Varešu i u Zatvoru Vareš-Majdan Muslimane koji su bili žrtva zatvaranja i

²⁶⁸⁴ V. "Broj i kategorije zatočenika u Zatvoru u Gabeli" u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa Zatvorom u Gabeli.

protivpravnog zatočenja civila. Vijeće je takođe zaključilo da su muškarci Muslimani zatočeni u Gimnaziji u Varešu, u Školi u Varešu i u Zatvoru u Vareš-Majdanu bili žrtve nehumanih djela, nečovječnog postupanja i okrutnog postupanja zbog uslova u kojima su bili zatočeni. Vijeće smatra da su Muslimani zatočeni na te tri lokacije, kao i u Zatvoru vojne policije u Varešu pored toga bili žrtve nehumanih djela, nečovječnog postupanja i okrutnog postupanja zbog zlostavljanja kome su bili izloženi tokom zatočenja.

1737. Vijeće je takođe utvrdilo da je uništavanje svih kuća i pomoćnih objekata u vlasništvu Muslimana iz Stupnog Dola, 23. oktobra 1993. od strane specijalnih jedinica “Maturice” i “Apostoli” predstavljalo uništavanje imovine koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno i u širokim razmjerima, kao i bezobzirno razaranje sela koje nije opravdano vojnom nuždom.

1738. Osim toga, Vijeće je zaključilo da je oduzimanje imovine Muslimana iz grada Vareša i sela Stupni Do od strane vojnika HVO-a, od kojih su neki bili pripadnici jedinica “Maturice” i/ili “Apostoli”, predstavljalo oduzimanje imovine koje nije opravdano vojnom nuždom, a izvedeno je protivpravno i bezobzirno i u širokim razmjerima, kao i pljačkanje privatne imovine.

1739. Najzad, Vijeće podsjeća i da mu nijedan dokaz nije omogućio da konstatuje da su zaista provedene istrage, konkretno u vezi s događajima koji su se odigrali u Stupnom Dolu.²⁶⁸⁶ Pored toga, Vijeće je konstatovalo da je Ivica Rajić nastavio da vrši svoje dužnosti pod pseudonimom Viktor Andrić, te da ga HVO nikada nije ni gonio ni kaznio zbog njegove odgovornosti u vezi s događajima koji su se odigrali u Stupnom Dolu.²⁶⁸⁷ Slično tome, Vijeće je konstatovalo da su snage HVO-a onemogućavale pristup UNPROFOR-u u selo Stupni Do od 23. do 25. oktobra 1993.²⁶⁸⁸

1740. Vijeće se uvjerilo da je HVO, kada je počinio, a potom prikrivao gorenavedene zločine nad stanovnicima grada Vareša i sela Stupni Do, te zločine nad njima činio konkretno i isključivo zato što su Muslimani. Svi zločini počinjeni nad Muslimanima iz grada Vareša i sela Stupni Do doveli su do *de facto* diskriminacije tog stanovništva; time što je počinio te zločine, HVO je povrijedio osnovna prava muslimanskog stanovništva na život, slobodu i dostojanstvo.

²⁶⁸⁵ V. “Dolazak zatočenika u Zatvor u Gabeli” i “Broj i kategorije zatočenika u Zatvoru u Gabeli” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa zatvorom u Gabeli. U vezi s činjenicom da su gotovo svi zatočenici bili Muslimani, v. “Broj i kategorije zatočenika u Zatvoru u Gabeli” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi sa zatvorom u Gabeli.

²⁶⁸⁶ V. “Informacije i istražni postupci po nalogu HVO-a, te izostanak postupaka protiv počinitelaca” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²⁶⁸⁷ V. “Zadržavanje Ivica Rajića na dužnosti i prihvatanje pseudonima Viktor Andrić” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

²⁶⁸⁸ V. “Ograničavanje pristupa UNPROFOR-u u Stupni Do” u činjeničnim zaključcima Vijeća u vezi s opštinom Vareš.

1741. Vijeće stoga zaključuje da je HVO počinio sve te zločine s namjerom da diskriminiše Muslimane iz grada Vareša i sela Stupni Do i da im uskrati osnovna prava na život, ljudsko dostojanstvo i slobodu, te da ti zločini predstavljaju krivično djelo progona iz člana 5 Statuta.